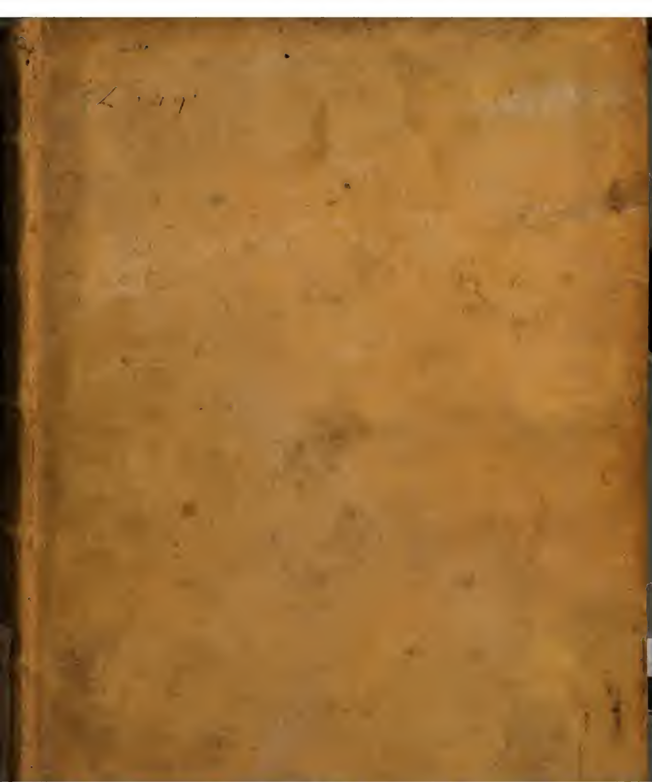

ASIATICÆ HISTORIÆ SOCIETATIS IESV.

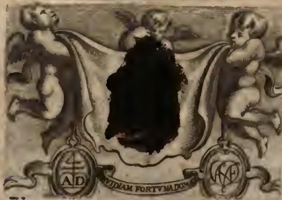
PARS TERTIA.

LIBRIS QVATVOR COMPREHENSA:

Ex Italico R.P. DANIELIS BARTOLI è Societate Iesu, Latina: Interprete R.P. LVDOVICO IANINO ex eadem Soc.

Vbi præter res gestas à Patribus Societatis IESV in conuersione Sinarum, Cocincinæ, & Tunchinii Regnorum nihil omittitur eorum, quæ possunt liberali placere Lectorum curiositati.

LVGDVNI,
Sumptibus ADAMI DEMEN, vico Mercatorio, sub signo Fortunæ.

M. DC. LXX.

Cum Permissione & Priuilegio.

ADMODVM REVERENDO IN CHRISTO PATRI.

N.P. IOANNI PAVLO OLIVA SOCIETATIS IESV PRÆPOSITO GENERALI.

EXPEDITIO in Sinas; quàm ærumnis, tàm victoria felix; tota, & vnicè Societatis est. Introiêre postmodum in eius labores magna cum laude subsidiarij; sed ipsa Sinas prima, & propriè cepit, expugnauitque Societas. Floruisse in iis aliquando centum amplius annos narratur Ecclesia, & extant eius monumenta quædam, non pridem refossa, ex ruderibus antiquis; at cuius Ecclesiæ? puræ? Catholicæ? Romanæ? an Nestorio mixtæ? in ancipiti est, neque id satis elucidat Christianismi summa tabulæ insculpta marmoreæ, & subterraneis quondam sepulta latebris, ad posterorum memoriam, cum inde Christus pelleretur. Post sexcentesimum Christi annum, iacuêre illa vnius Imperij velut quindecim regna, nemine illis ad nostra tempora, lucem desertione sacrilega eiectam

referente. Seruabatur is Societati labor. Hunc per suos, imprimis Xauerium, breui vitæ cadentis conatu mouit; quem secuti sunt eiusdem consortes operis, maximè Riccius (si minus iure, verè tamen profectò Sinarum Apostolus) per quē annis tandem quinquaginta Societas confecit quod cœperat, & Christi nomine Sinarum possessionem iniuit, Sinis salutarem; at longè aliis quàm soleat artibus. Patientia cunctatrice, & bono dolo feliciter omnia peregit. Incusabantur moræ Riccij lentæ; culpabantur ignauæ curiositatis in noui orbis rebus perperam otiantis; damnabant illas etiam è nostris aliqui, vt suscepti negotij necessitate, & magnitudine indignas. Hæsit in proposito cunctandi imperturbatus animo Riccius, circumspectans interea diligentissimè quà se daret certus figendi pedis inter Sinas accessus; & Doctrinarum Sinensium diuturnus affectans videri discipulus, tantus euasit earum Magister, vt non difficile hac auctoritate persuaderet Sinis Christianas. Iam vero boni doli ars fuit, conciliare sibi opinione scientiæ non falsa, eorum animos, qui omnia in regno poterant; ad hoc ethices Christianæ, & Astrologiæ cum Sinensi, modesta quadam, solers, & pœnè perpetua vsui erat collatio, quæ præter naturæ, vitæque ordinem insinuabat Sinis, ad alia omnia intentis, & naturæ Deum, & beatam aut miseram animorum post vitam immortalitatem. Displicebat nonnullis hæc simulatio tàm longa, & iactæ tàm diu lineæ inani hamo vana piscatio. Voluissent prætenta in altum cruce in hostem inuehi; Christum luce palam, ipsóque in aditu, &

ignes

ignes æternos denunciari minaciter; nempe ab Externis quibus apud Sinas nihil vilius, nihil odiosius; nec defuere de nostris qui præerant, hoc ipsum qui vellent, & iuberent, quibus, & longinquis, & planè rerum inexpertis, si foret obtemperatum præcipitantiùs, actum erat illic erat de Christiana re, quæ vna tunc beneuolentiæ ciuilis captatione insinuabatur. Factum igitur quod fieri vellent si statum eius præsentes spectassent; nunquam enim à nostris, solo Externorum inuisis nomine, sustinuissent doceri Sinæ qui se mundi Doctores, & Dominos iactabant. Egit Riccius eiúsque socij, aliud agendo, vt ab Sinis quoque in omni literatura Sinensium, & nostra eruditissimi haberentur; deinde vt arcanas de immortalibus, & æternis callere scientias crederentur, cum Mathematica (quibus tantum apud se honoris tribuebant) docerentur pro iuuenilibus apud nos diludiis tractari. Postremò vt intelligerent, carere se nostrorum opera non posse in Emendatione Calendarij Sinensis cuius vitio errabant eorum Astrologi, in defectionibus luminarium prædicendis, ex quibus regni pendere fortunas arbitrantur. Hanc nisi pari constantia, & cunctatione; solertiam adhibuisset cum suis Riccius, nouarum illicio literarum & peregrinæ notitiæ sapore, Christiana sensim propinantes, nunquam essent in vrbe Regia, regnóque vniuerso, sedes metati fixas, nullíque obnoxias Mandarinorum potentiæ; nunquam in domus Regiæ rationes, & sumptus, & officia adscripti; nunquam auctoritate præditi veneranda, & grata, quam apud superbos, & bar-

baros populos, cælesti doctrinæ præire viam oportebat: demùm nunquam in Sinis Christianorum millia tinxissent quadrnigenta. Patientiæ cunctatricis, & dissimulati magisterij Christiani perseuerantia prope quinquegenaria Sinas Christo subiecit; aliis non nego, subinde, aliter id atttentantibus, at præcoci semper, aut malè parata, inani certè, atque in gloria nauigationis expectatione. Huius igitur operis primigeniæ in Sinis Ecclesiæ consortem, & comitem cum Societas habuerit neminem, nemini aptiùs latinam eius enarrationem, dicandam putaui, quam Societatis Præposito & Patri, vt suam in suis legeret non communem atque vsitatam, sed exquisitam sanctámque prudentiam. Accedit quod Obseruantiæ in Paternitatem vestram meæ, orbem (vt cœperam) claudere volui, & cui primas styli olim mei dicaram lineas; postremas etiam, quales puto has fore, dedicarem; & quidem (dicere liceat) omninò non gratis; de ipsius enim munifica beneuolentia, profecto viaticum, sacrorum, & precum fidenter opperior ad æternitatis iter proximè ineundum.

Patern. Vestræ admodum Reuerendæ.

Addictissimus in Christo seruus, & filius
LVDOVICVS IANINVS è Soc. IESV.

LECTORI.

SINARVM imperio, Cocincinam, & Tunchin literarum iungit, & religionum communio; ſed magis clientela. Hic mihi triplex hiſtoriæ campus, in quo nouæ Chriſtianitatis regna explicem tria, Societatis Ieſu laboribus fundata, & Eccleſiæ capiti coronas tres additas, quibus ante annos octoginta caruerat.

In his dabo ſpectandum conatus quàm arduos ſudarit, perfringendis in Sinas, quos primum aggreſſa eſt Euangelio pandere, difficultatum obſtantium molibus; expeditiones referam infinitis, & grauibus tædiis lentatas; nec minus generosè quàm patienter ad vltimum duratas. Etſi (quod ſolet ſpes magnas frangere) multorum annorum contentiones operoſas, momentum ſæpè infauſtum diiiceret, eſſéntque ſubinde à capite iterandæ: haud quidem propterea quòd tanto molimini, robur impar afferrent Apoſtolici præcones, aut prudentiam imparem lègendis in optatum finem admouendíſque præſidiis; ſed quòd ea erat Sinarum indoles vt capi non poſſent niſi diſſimulato penitus animo, & cogitatione

cogitatione capiendi. Euoluam ingenium ſuſpicax nationis, vmbras quoque inanes pertinaciter metuentis, dabo eius proprium characterem, ſtudium impotens aduerſus patriam quod Sinas facit ſui perditè amatores orbi reliquo infenſos; excludendis vero aditu, imo & aſpectu extraneis, ſic obſtinatè immobiles, vt curioſo apud nos aduenæ non poſſit ſeueriùs arcis obſeſſæ ingreſſus intimus præcludi. Nec vero illa qua ſe merito iactant politicæ dignitas ſinebat aliter ab iis conſuli; ea enim capti delirantéſque perſuaſione, tanquam certiſſima, patriam ſuam mundi oculum eſſe, ad eámque mortales vniuerſos velut beatitatis ſedem inhiare, quod natura embelles armis non poterant, cauendum ingenio putarunt, eóque vſu docto, & literata prudentia formato, quæ metu, conſiliario optimo, rectè illis ſuaſit, non poſſe tutius ab Externis regnum eſſe, quam ſi externum intrò admitterent neminem.

Admiſſus eſt tamen P. Matthæus Riccius, & primum exceptus humaniter, mox inde turpiter expulſus; nec humanitatis neglexit fructum, nec expulſione illa reditum deſperauit; ſed aliquo vſque, furtim gradu ſuſpenſo profecit, futuri ſic affectans, ne præſenti iam parto excideret. Poſt ergo ſexcentos multorum annorum ambitus, propitium occupans diuturni voti articulum, immiſit ſeſe intra regni portas æterna ſeptas cuſtodia, penetra-

uitque

uítque in eius intima procerum beneuolentia gratulante, & mirantibus virum Literatis; huiúsque aditus apertas semel angustias, laxauit sensim, lectoris sua vestigia sociis, qui magno post ipsum numero Christi crucem illis populis intulére. Quod secundum Deum exquisitæ quidem cordati viri prudentiæ, cum singulari pietatis studio coniunctæ, accepto ferendum est, tunc verò acceptum est, vt solent, quæ magnis reipsa progressibus, sed in speciem tacitis & humilibus agitantúr, ridebat illum quos sua conditio, & auersus ab eo animus, longiùs quàm ipsa regio diuidebat, sugillabántque passim dicteriis, velut aliud agentem, & mora inani, curiosa otia prætexentem. Ast vbi denique sinistras expectationes, dissimulatæ operæ illustres euentus peruicere; tunc demùm Goa, vsque Philippinas, omnes in eum oculos vertere, deprædicare alij eius nomen, alij gloriæ inuidere, nec iam superest quisquam, qui tàm gloriosos quàm inopinatos fructus heroïcæ expeditionis eius sapientiæ non assignet.

Sed cum obscuris ferè principiis nitantur magnæ res vt quæ solido contentæ, speciosum facilè negligunt; vereor vt possim minori legentium tædio, fidei Sacrosanctæ, iacta in hoc orbe semina scribere, quàm fuerint in iis iaciendis Riccij tædia, & ærumnæ. Ac foret opinor iucundiùs si narrationem il-

lorum ieiunam præuerterem breui aliqua oſtentatione meſſium immenſarum quas prima illa ſterilitas edidit; hoc eſt liberæ poteſtatis, Euangelij ſacri, Sinarum imperio importandi, & circumferendi per quindecim illius regna; innumerabilis vbíque populi, ex apertó idolornm cultu, & latente athia diuinitatis eiuratæ, ad Chriſtum publicè traducti; Deorum fictilium infinitatis monſtroſæ, cultorum ſuorum manibus diſiectæ, comminutæ, ignibus conſumptæ. Ad hæc ſi præmitterem obiter illorum ſuis cum Profeſſoribus inſanis ſpretam & deriſam Theologiam, dehoneſtatos palam ſacrificulos Bonzios impietatis ac turpitudinum Doctores; indicarem & libros de diuinis, ingenioſo illo Sinarum idiomate ac ſtylo ſcriptos, editos, nullo non loco, & pago vulgatos à noſtris hominibus; templa vero Deo aduerſum ſuperbas falſorum Deorum extructa baſilicas & populorum concurſu frequentia: Principes è Regio ſanguine, ex ampliſſimo ordine Mandarinos, Eunuchos aulæ præcipuos, illuſtres feminas, Conſtantinum alterum, alteram Helenam, & Annam alteram Imperatoris matrem, vxorem, & filium, initiatos ſacro fonte, quodque omnibus forſitam pluris ſit, ſanctimoniam illius Chriſtianitatis in qua naſcentis Eccleſiæ aurea tempora rediſſe viſa ſunt: de illa enim Riccij ſemente miſerabili, & ſtrigoſa, vbertas hæc in-

comparabilis

comparabilis extitit; at si penitus non erro, iis quoque per se initiis, sed perspicaci oculo æstimatis, sua inesse præstantia, concedetur & quædam horroris pulchritudo, illi haud prorsus absimilis qua Romanæ parens historiæ suum recreat lectorem, dùm illi Hannibalem exhibet feroci exercitu Italiam petentem, perque rupium inaccessa, igne sibi & ferro, angustos aditus, & multum sudatos, magnis viribus parantem, tàm difficili processu vt essent non raro lapsus passibus crebriores, & ascensu ruina productior. Delectant hæc tamen suo ipso horrore, nec fortè parciùs quàm post Transimenus, Cannæ, & Trebia ex tàm formidandis principiis celebrata.

Accedet his necessario, rerum nouitas extra Europam; indoles incolarum; mores vernaculi; Reipublicæ administratio; ingeniorum temperies; scientiæ, instituta, ritus quà ciuiles, quà sacri, & talia quæ nisi sciantur vix vsquam alibi obscurior quam in hac historia titubet, incerta, & palpans narratio. Quamobrem aliqua subinde interferenda sit peculiaris notitia, præter integram Sinarum imprimis, Cocincinæ postea, & Tunchini; nec iusto breuiorem, nec prolixam, legenti vt reor placituram. Quæ tamen tractandis passim argumentis perspicuitatem datura videbuntur, ea loco & tempori ex memoria dictorum sic red-

dam,

dam, vt paucis versibus non tàm memores offendant, quàm oblitos delectent, velut denuo noua alteróque iterum ex orbe, nobísque barbaro reuocata.

PERMISSION.

IE n'empesche pour le Roy que la permission soit accordée audit Sieur DEMEN, pour l'impression de la troisiéme & derniere Partie de *l'Histoire Asiatique* du R. P. BARTOLI Iesuite, à la forme du Priuilege cy-dessus. Fait A Lyon ce 26. Aoust 1669.

GALLIAD.

SOit fait suiuant les conclusions du Procureur du Roy. Ce 26. Aoust 1669.

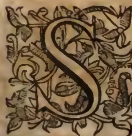
DVLIEV.

ASIATICÆ HISTORIÆ SOCIETATIS IESV.

PARS III.

LIBER PRIMVS.

SCRIPTVRVS de Imperio Sinarum, vel quondam ignoto, vel nunimè credito; nunc fama celebri, sed infra meritum; stylum quoque infra verum premam, vt veris fidem certius faciam. Laus est eius Imperij eadem quæ magnarum rerum, vt laudari modestius debeant, ne suspectæ fiant affictæ commendationis, & pro sophismate Historia sit; haud secus tamen vt Geographicis leuiter adspersos nihil dimouet ab amplitudine regionum suis spatiis iudicanda quòd eas tabulæ in vnguem coarctent, si adiuncta de more iis scala, locorum inter se distantiam indicet; vel circum adscriptis gradibus sua regioni longitudo & latitudo respondeat; sic magnitudini Sinarum nihil opinor decesserit si eam in arctum coegero, duntaxat, ne pauci quos illi appingam excellentiæ gradus omittantur, futuraque est necessario commodo hæc rerum summa, seu naturalium, seu politicarum. Nam foret imprimis alioqui, accitis subinde illarum particulis elucidanda Historia, & interpungendus truncis minutiis eius cursus, quæ aptæ in corpus integrum lucem melius inuicem accipient & dabunt, quàm diuulsæ: illa deinde teneritas indolis

1. Sinarum vniuersalis notitia.

Christianæ legentium animos fouebit suauius, cum gentem attenderint fuisse tàm longo ætatum decursu à Deo alienam, tametsi foret Europæ numero prope par; ingenio excellens, moribus compositissima, vsu domestico, omnique vrbana consuetudine, etiam vltra modum culta, & elegans. Legum vero suarum præstanti disciplina, pro annorum vt solet vetustate, haudquaquam vacillans & mobilis, sed ab sui origine semper constans, sub imperio Regum qui vel ipsi philosopharentur, vel Consiliarios haberent Philosophos. Extant hodiéque illorum nomina fastis publicis consignata, quibus nihil vsquam alibi gentium venerabilius ad antiquitatem; ad veritatem religiosiùs; ordinatiùs ad distinctionem. Iam illa genti congenita, in æquum & rectum procliuitas, animique instinctus sequax præuiæ rationis, cuius Magisterio leguntur præclarissima documenta, magnorum virorum tradita monumentis qui iam tum in Sinis florebant, cum suos Græcia nondum parturiisset sapientes: ad scientias quod spectat, earum regnum Sinenses obtinent, apud illos imperant Literati, & in illa ingentis Monarchiæ solertissima coagmétatione, caput eminet prudentiæ sedes, nec regendi arbitria pedibus creduntur. Quantùm quisque scit, tantum potest, vna illic mentis nobilitas colitur, quæ pars est nostri diuinior, ingenio emuntur à supremo ad imum gradus omnes Magistratuum, & honoris, suæ quisque studendo fortunæ faber est, & examinibus tam sinceris doctrinæ fides tam certa exigitur, vt dignus repulsam non possit metuere, nec fauorem indignus sperare: ambientem aliquid nihil fallit, nisi meriti sui indocta probatio. Gratulemur itaque huic nostro æuo cui datum est gentem omni ex parte tam nobilem in Christi iura transcriptam cernere, Christúmque in ea iam latè dominantem; sed inuideamus posterioribus seculis quæcumque illam spectatura sunt, tam plenè Deo mancipatam vt ne palmus quidem residuus superfuturus sit dæmoni totam olim integrè

2. In aditu Sinar. S. Xauerius moritur.

occupanti. Nam cur eo vsque perductum Xauerium, & cruci portas impenetrabiles parantem recludere, beatior nuncius in cœlum vocarit; nouit vnus qui mouit, & peregit Deus. Sed hoc suo discessu, voti nihilominus euasit compos, idque Deo sistens pro clementiæ tribunali, tanquam vltimum, & hoc summè carum amoris sui partum, denique euicit, quod nunquam Sina inexorabilis annuisset. Iámque apud scriptores inualuit vt apertum in Sinas contra spem aditum Xauerio tribuant, qui ab eius beato ad Deum transitu proximè contigit; difficultates item improuiso sublatas admittendi externos continenti solo; cicuratam in illos eorum feritatem, & quod prodigio simile, suspiciones gentis mitigatas, scrupulosè sibi ab iis cauentis, exercentisque odia in illos barbara. Primi omnium pedem in Sinas iniiciunt Societatis Iesu Patres velut in hæreditatem Xauerio debitam, solique illic multos annos perstant, ferendo illa, & agendo, quibus apud cordatos maius pretium facit incipiendi asperitas, quàm felicitas, & splendor incœpta promouendi; sed in Sinis maximè, si alias vsquam. Fuere si quidem more

atciũ regiarũ lenta sensim impugnatione inuadendi, dissimulata patienter temuirate profectus tàm indeprehensi, vt se prius captos sentirent quàm captatos: complanatam in hunc modum viam iniere mox operarij valentes ad eruderandam illam regnorum quindecim, seu Prouinciarum syluam & multitudine incolarum Apostolis totidem, laborum & gloriæ segetem abundè suppeditaturam. Sed priusquam de illis aggredior dicere, illatáque per eos agnitione veri Dei populis in vmbra mortis sedentibus, considerandum paucis, quoad tamen res feret, cœli vna solique ingenium, eiusque incolarum; deinc rei politicæ administratio, quæ si percipiatur solum leuidensè, ferri non poterit absque turpi errore iudicium multis & grauibus in causis quæ spectant ad religionem, in quo vti & cœteris certum mihi est sequi ab iis tradita, qui (vt vna spectetur peritia) Dei gratia inter Sinas non mensibus aliquot, vel paulo plus anno, in præsidiis velut clausi egerunt; sed vltra viginti, & triginta annos, etiam quadraginta, vastitatem illam Imperij quanta quanta est peragrarunt; excoluerunt diurnis laboribus Apostolici muneris; nocturnos constanti assiduitate ita eius literis insumpsere, vt earum Magistros haberent discipulos, sunt autem illorum penes me autographi codices quibus vtar, præter viuam vocem aliorum quos Pechinum vsque à Macao rei Sinensis vniuersæ inspectores, & testes audiuimus.

Sed iam subeuntem intra regni fines, de regni nomine si quis interroget; sciat nomen Sinarum seu Cinæ, apud Sinas haberi extraneum, & qui eius ortum variè accersunt conjectanciis sic niti vt fateantur ignorare quod maximè adstruunt, vbi ex veris incipiunt agere. Visus est quibusdam Faiunus Sinensis Literatus libro ante annos quingentos edito fontem huius nominis inuenisse in regno Cambiæ, Indo, & Gangi mediterraneo, vbi Cina regionem sonat tranquillam, & bonam; Cinan vero longinquam & in extremis sitam. Alij quos inter Matthæus Ninius ab Rege Cin ducunt, magno illo, & fama meritorum celebratissimo, qui prodigiosum (de quo postea) murum opposuit Tartaris. Vtcumque sit, Tartari, æternis odiis Sinensibus infensi Mangin eos hoc est barbaros vocant, tametsi nullum æquè nomen alienum sit à Sinis, qui quantum à morum barbarie, si tantum à barbaris abfuissent, haudquaquam paucis ab hinc annis Tartarorum sub iugo gemerent, ac ne vager in hippophagis quærendis, & Sericanis (qui & ipsi sunt Sinæ) Sinas alios Saraceni præter Cataium nullos norunt, quo de vocabulo tantopere hactenus agitaro, erit item nobis opportunius videndum. Sinæ quidem constanti, & stabili nomine patriam suam, vocant Ciumhoa, seu Ciumqum, hoc est regnum, vel hortum in medio. quòd suo illo solo nihil vsquam terrarum felicius; nihil suis hominibus, in omni genere humano existiment cultius, proinde se locum honoris præstantia medio in orbe obtinere. Præter hanc diuersas nomenclationes à familiis sortiuntur, in quas lapsu ætatum & regiarum stirpium occasu

3. Nomen Cinæ seu Sinarum vnde? 4.

Imperium transit. Noui enim tunc Reges, nouo se faustoque appellant nomine, à quo tamdiu & Sinæ, & domus regia, & ætas eiusdem sub familiæ Imperio consequens nominatur. Ex quo mirum lux quanta Historiæ illorum affulgeat, ob succedentium principum ordinatissimas series ex quibus contexitur, discerniturque temporum ratio, consignatis semper, regnantis familiæ nomini annorum gestis per quos illa sceptrum tenuerit. Extant eiusmodi nomina, sanè insignia, & significatu arcano mira, in descriptione familiarum regalium, quale, vt alia taceam, bellicosissimi illius Ciu, qui ante annos ferè quadringentos ex sacrificuli Ethnici coquulo, in Humuum mutatus (quo bellicosum significant) & Ducem armorum formidandum; fregit, retrusitque extra murum ingentem Tartaros qui septuagesimum iam annum Sinas opprimebant, translatoque armis ab Iuena stirpe in suam Imperio, tùm sibi, tùm quod consequens erat Sinis, tùm suæ dum illa rerum potiretur familiæ gloriosum Tamin indidit titulum, qui eximius splendor, & sol primus apud nos efferretur; cuius etiamnum superstes est tenuis & vltimus radius, in Rege iuuene, quem in montium latebras, Sinarum haud pridem dominus Tartarus coegit, ad vitam in regni angulo seruandam qui solus fidem constanter ipsi seruauerat. Sequitur nunc diagraphica

4. Situs, amplitudo, munimenta Sin.

Sinarum delineatio. Ea fermè in quadrum tenditur parte altera longius, eius maximo lateri probatissimæ obseruationes gradus assignant in meridiano circulo tres & viginti, ab insula Hainan, transmurum vsque Tartaris obiectum: iacet enim Hainan sub gradu nono & decimo; murus post quadragesimum secundum latitudinis borealis. Nam postquam P. Matthæus Riccius vrbem regiam Pechin primus omnium comperit quadragesimo subiacere; murum autem illum, dierum ægrè duorum itinere, ad Septentrionem accedere propius, clarum fuit spatio interiecto gradus relinqui non integrè duos, tribus enim circiter diebus, vnum tantum gradum Sinenses obeunt. Latus alterum quadrati breuius ab ortu in occasum, sunt qui triginta definiunt gradibus, quos erroris tùm ipse Riccius, tùm qui ante illum scripsere conuincunt, ipsæque adeo tabulæ, cum extrema lateris maximè semota gradus contineant dumtaxat viginti; pro ratione breuitatis quæ tantum contrahit parallelos, quantum ab æquatore recesserint. Sed longitudinem quam dicunt Geographi certò statuere id verò est operosius, spatium, inquam, à Meridiano fortunatis insulis imminenti, ex quo illam solent dimetiri. Obseruati enim ad eam signandam defectus luminum, & huc ad nos Macao, Sciaochino, Pechino, aliunde transmissi, omnino inter se plus diffident, quam ferre possit varietas tùm cartarum Astronomicarum, tum qualiumcumque organorum. Quare regiam Pechin totius Imperij locum vnicè memorandum, non ausim potius à Palma insula longitudine graduum centum quadraginta disiungere, quam centum quadraginta quinque, cum vtrimque ad manum in promptu habeam seruata de cœlo; tametsi ne quid dissimulem quæ de Iaponia venerunt

priorem

priorem magis sententiam adstruant. Sed ab hac Sinarum circumscriptione, regna excludo clientelaria quæ Sinarum nec iure, nec nomine veniunt. Iam hæc tanta locorum immensitas, intra se natura, & arte manuque ita concluditur, vt arcem referat, muro fossa & aggeribus anxiè munitam, & illic præcipuè tutam, vbi erat hosti magis obnoxia, nam mare geminum quo ab ortu & austro alluitur, cingunt perpetuæ insulæ, & cæci scopuli, molesque arenarum, & proiecta in aquas acumina rupium, tam densè continua vt naues bellicæ cogantur procul absistere, piscatoriæ extremo periculo locum tentent, quod eum fluctus æstuantis reciprocatio, & torrentes vndarum accessus & recessus, infamem naufragiis fecerint. Quæ si parum tutos externo ab hoste Sinas illa ex parte muniant, tuetur illos insani Tiphonis rabies illic violentior quàm toto aliàs oriente, qui Tipho ab iis propterea, hoc est ventus magnus ex prærogatiua furendi ac nocendi vocatur; nam sæpe correptas sublime attollit etiam onerarias, carina vix vndas lambente, contortasque in littus comminuit. Ad hæc mare procellis decussatum, quasi multa inter se pugnantia maria committit. Horis enim quatuor & viginti, tanta est formidabilis venti vis, nautici gnomonis quadrantes omnes obit, totumque orizontem circulo integro tempestatum inuoluit. Sic ergo à mari egregiè tutos, cingit ab occasu catena montium, qua confines arcentur, in regna quidem plurima diuisi, sed quæ iunctis etiam viribus, mouere in Sinas nihil valeant, multo minus seorsum singula; numeratur in iis regnum Anan (quod Cocincinam, & Tunchin complectitur) Pegu, Mien, Laum, Tibetum, diu pro Cataio perperam creditum, aliáque non paruo numero, propiùs longiùs semota. Restabat tractus septentrionalis, minus cœteris ab hoste securus, vbi Sinis imminent Tartari, suntque illis præcipuè metuendi; etsi enim multum & situ & animis inter se distracti, sed multitudine innumerabiles, & vbi de Sinis agitur, omnes concordibus inimicitiis in eos infensi. Hac illos defendunt Seiami deserta squalore sterili & immanibus arenis non modo inhospita; sed etiam inuia, cum mense vt ferunt, integro ad ea sit opus: hæc circuitu vario longa euuantur in spatia, & regni Tibeti cuius è regione incipiunt toto latere superato, in ortum flectunt, Sinas radunt, eósque ab Tartaris Saramandæ, & Taij discernunt; inde Septemtrionem versus tendunt & incerto exitu clauduntur. Quanquam, & hos, & alios Tartaros Niuchenses maximè qui Chini appellantur, verguntque ad ortum, defendunt ab se mirabili opere Sinenses. Muro nempe illo fama celebri decantato, de quo hic necessariò dicendum. Caput familiæ regiæ Cin antiquissimæ & illustrissimæ, Princeps fuit armorum gloria, & magnificentia operum apud Sinas nemini secundus, cúmque Literati habent perpetuo in ore, is aut somnio monitus, aut vaticinio, aut forte veriùs, sagacitate mentis eximiè prouida, præsensit Tartaros, vt primum faueret occasio, irruptionem in Sinas facturos, & inundaturos totum imperium. Præsensione

5. Murus inter Sin. & Tartaros.

hac capaci animo versata, statuit non modo in præsens consulere, sed munitione inexpugnabili, spes illis omnes impressionis regno intentandæ in perpetuum amputare. Maturè igitur consultum celeritate acri vrgens, anno post sua vicennalia secundo, annis ante Christum plus minus ducentis quindecim trium hominum decimationem toto Imperio indicit, qui ad opus loco & tempore præsto essent. Sua millenis quibusque assignat interualla, quibus muniendis eodem tempore laborem conferrent, Necdum quinquennium fluxerat, cum fuit ipsemet indictæ, confectæque operæ spectator, qua nihil vsquam prodigiosius. Perstat enim, ridetque nunc etiam, annorum centenarias ætates vnam & viginti, sic intacta, & firma, vt si foret hesternus de manu opificum labor, surgit pari vbique altitudine muri moles in Sinenses cubitos triginta; & duodecim saltem continuata crassitie, ab Oriente in occasum, stadiorum Sinensium decem millia conficit: quæ suo quoque vocabulo, Valicini scilicet indicat. Cúmque habeat quinque huiusmódi stadia, Italicum quodlibet milliare, opus vniuersum in milliaria protendi bis mille necesse est, cui vel partem si lubet, dimensione planè falsa dimidiam dare, sua tamen incomparabilis, fabricæ constabit magnificentia. Nihil in ea, rupis emortuæ; sed tota ex lapide sectui æ quadratæ, viuaque ex vena, & annorum iniurias cœlique peruictura. Falsóne an vero simile, iactant Sinenses præfectis operum, pœnam capitis ab Rege Cin positam, si quà Saxa inter se conseruntur, eorum iunctura clauum admitteret, quod vana fortassis confictum ostentatione, exquisita certè sectorum marmorum commissura minimè refellit. Ad murum præcelsæ assurgunt, & iustis spatiis crebræ turres eúmque distingunt, & præsidiario milite alas vtrinque planas muniunt, suæ custodiæ creditas. Nec desunt portis, quibus murum pertundi, sed raris oportuit, propugnacula hostibus obiecta. Nunc muri eiusdem delineatio ex Iali faucibus ab ortu incipit, quod flumen Tartariam Niuchensem, à regno, & peninsula Coraia scindit; multis passuum centenis intra mare fundatus super iactis in altum, crudo ex ferro solidis molibus, & vndæ coæquatis attollitur, perque transvectum longo ductu mare, redditus continenti, prouinciam Leactum mediam flexu complectitur, & consequentem huic Pecclim seu quod idem est Pechinum. Inde productus vsque Sinem illic hæret, exceptus continuitate montium inaccessa, quorum latera pro muro sunt. Repetito post hæc in occasum progressu, per multiplices amfractus: viæ quam tenet ingenium sequitur, sursum deorsum, iugis, & saltibus insistens; torrentes, & fluuios, vbi occurrerint arcu iungens, Hoano, cuius redibit postea mentio, ob distantiam riparum prætermisso, muroque vastè inter illas hiante, qui demum resurgens ab vlteriori eius fluuij ripa, opere nusquam intercepto; in eundem Hoanum incidit, mæandris serpentem enormibus, illic murus ad ripam Lintai definit in Prouincia Sciensi. Sed de missis in mari eius fundamentis quod ex fide scriptorum hic à me traditur, omnino diffidet à Geographica tabula

Leaotunæ prouinciæ, quam ſummè veracem apud me aſſeruo typis Sinenſibus excuſam. Hæc murum exhibet è ſolo continenti ortum; & plus minus mare, ſemper tamen ſectantem. Atque hactenus muri portentoſum opus quod arcet ab Sinis Tartaros, & ab iſtorum incurſionibus, fines prouinciarum quatuor ſui obiectu ſecuras præſtat; ſeipſum autem vt vulgo ſcribitur, milite decies centeno millено, vt autem refert ex fido quem legerat eorum elencho P. Ioannes Rodrigues diligentiſſimus rerum Sinenſium indagator, millibus circiter ſexcentis octoginta tribus, qui numerus ſtipendio regio, accuratione tam ſollicita retinetur, vt ei aut morte, aut miſſione cauſaria ſi quis deſit vix in alterum diem ſupplendus locus differatur.

6\. Temperies & fertilitas Sin.

Porro illa terrarum vaſtitas quam illi tot gradus metiuntur quibus Sinas diximus comprehendi, quam benigna, fortunatáque ſit, ab iis cum ſtupore deſcribitur, qui & ipſi videre, & percurſauere non obiter. Soli amenitate, copia fructuum, culturæ deliciis horto ſimilem faciunt. Zonas tres integrè non implet, nec enim ſubit in torridam, niſi Cantonis & Quanſij prouinciarum extremis duobus extra tropicum proiectis. Zonæ temperatæ partem dimidiam cœtera obtinent, ſic tamen vt commodis, Pechinum & Scianſium minimè careant earum regionum, quæ ad Septemtriones maximè accedunt. Illic enim eſt hyems acrior quam ferant gradus quadraginta polaris celſitatis. Ergo Nouembris iam medio concreſcunt lacus & flumina ſeu valido frigore, ſeu conditione aquarum, in quas fortè ſolum aluminoſos halitus inſpirat; ſtringuntur vero ad vſque Martium gelu tam firmo, & ſolido vt currus, & equites commodè patiatur, ſic benefica plagæ cuiuſlibet participant Sinenſes diſcrimina, ſecluſa quarundam barbarie, & aliarum inerti mollitie. Ad ſitum quod attinet, nec iacet in planis vbique diſtenta regio, nec tota in montibus, licet ſuos ſingulæ Appenninos & Alpes prouinciæ habeant, ſed pulchris circum arboribus ſyluoſas, & ad omnem ſculpturæ ſolertiam precioſis; vulgaribus autem quæ ædificiis domorum & nauium ſufficiat, nam vix niſi ex ligno ædificant; nec multo frequentia minori, habitantur in aqua naues quam in terra domus; tam vili vtrobique materiæ pretio, vt quarta parte ſumptuum non conſtent, qui neceſſarij forent in Europa. Montium tamen pars maxima, & præcipuè ferax, cultu ſubacta domeſtico opimatur, iugíſque illorum in plana circum varia dirutis parantur ingentes ſegetibus campi; quæ vero planis inferioribus inſurgunt decliuia, vt ſuperiora ſuffulciant, ea quotidiani vſus oleribus omittuntur qui ferè pauperum cibus eſt, quæ diligentia culturæ acuit Sinarum ingenia ad deducendas ex editis aquas, diſpenſandaſque machinis in ſiticuloſa, vel irrigatione interdum egentia, & procul incredibili voluptate tum illa montium virens ſcena, gradatim ab imo ſe efferens paulatimque in ſummo colligens; tum alia proceris arboribus & ſyluis denſa, paſſimque cœnobiis, & ſacellis ſparſa, vbi aſcetæ ſeminudi vi-

tam trahunt voluntariis pœnis exercitam, & credeli ludibrio dæmoni; dupliciter litant, dum hic gelu hiberno torquet infelices, illic igni æterno expectat cruciandos. Iam vt in plana descenditur, patent ea campis æqualiter diffusa tam vastis, vt vel inter duas Nanchini & Pechini regias ager sit centenis aliquot milliaribus continenter planus, ferax, & ne palmo quidem natura sterilis aut negligentia incultus. Egent enim Sinæ suo omni quantuscumque sit prouentu ad infinitatem populi alendam, quamquam soli ea sit vbertas, vt sementem quotannis concipiat, & referat duplicem, quin & alicubi triplicem. Leucas P. Andreas Palmerius à lanceo Pechinum confecit; ducentas tam æqua planitie vt si forent arte exæquatæ: virebant omnia tritico, in spicas & grana perducto, eratque tunc Maius mensis; abeunte Iulio cum rediret, omnia milio & leguminibus herbescebant, nec vero fœtu hoc tam assiduo sterilescit terra, nec emaciatur, grauidari potius videtur conceptu tam diuite, vt Prouinciam Sciantunensem (ne alias memorem) anni vnius fausticas decem annos alat, abundetque etiam in vicinos. Ac mirantur Sinæ cum audiunt, campum apud nos defatigari vno partu, & effœtum reddi, esseque annuis otiis necessariò reparandum; præterquam quod suis agris, mediam partem laboris non tribuunt quem nostris impendimus: Nempe scaturiunt vndique lapsus aquarum perennium fœcundi, qui subterraneis extrusi venis, soli molliciem ac pinguedinem fouent: vnus vt alios taceam, mons Prouinciæ Huquanensis, lacus numerat quatuor & viginti, limpidissimæ omnes aquæ, aut illic natos, aut inde ad montis radices collectos, nec vlla ferè Provincia suis caret, iisque tam amplis vt etiam insulis habitentur. Surgunt porro aquarum capita vndequaque, riui, & flumina, conciliandæque agris omnibus vbertati, natura iudice, non minus æquo iure diuiduntur, quàm si arte humana forent vel recto arbitrio diribitoris attributa: in promptu apud me est, Hydrographica illorum delineatio, à P. Michaële Ruggerio, qui primus è Societate in regno Sinarum sedem fixit, refertque admodum graphice venarum anatomen quæ tãtum humorem ministrant & quaqua versum funduntur ex truncis decumanis in angustiores, hæque rursus in exiliores decursu erratico propagantur. Ac sicubi fuit aquarum parcior natura, eas quamlibet è longinquo accersunt incolæ, non modo ad agros saginandos, commeatusque mercium; sed ad voluptarios quoque vsus. Gaudent enim Sinenses, piscinis, Euripis, viuariis, suburbana sua, hortosque ornare, quibus amœnissimis delectantur, ad literarium secessum, & laxandos à curis animos. Verum hæc tanta fluminum copia nulli æquè conducit, vt commerciorum opportunitati. Nam cum extent densè regno toto vrbes, & frequentissima ciuibus oppida, nusquam ferè desunt qui ea propiùs alluant fluuij; & quibus illos negauit natura, industria contulit, horum autem ripas prætexunt arbores virore perpetuo, vmbramque nauigiis faciunt vltro citroque præteruehentibus. Vetat tamen Lex vetus quinis illas ab ora

7. Lacus, & flumina natiua & manuducta.

ora cubitis propiùs conferi ne aduerso nitentibus alueo, impedimento sint. Quorundam tamen fluuiorum crepidò, quadratæ secturæ muro prætenditur solido, & pulchritudinis accuratæ, quæ diligentia Sinarum in concinnando profusis sumptibus fluuiorum vsu ex eo nascitur, quod multitudine nauium omnis generis teguntur, quæ licet illorum excuset oculos, qui tantumdem hominum, & familiarum in aquis degere scripserunt quantum in vrbibus & toto imperij continente; haud tamen inde fit quin multitudine innumerabili, & habitentur naues, & agantur. Viarum publicarum ea est per sese magnificentia, tam superbus pontium quibus eæ iunguntur sumptus & numerus, vt possint merito inter vetera illa orbis prodigia censeri. Per fossi ligone improbo: viuo è saxo colles & scopuli, apertis in latus alterum spatioso meatu eorum visceribus; æquatæ solo rupes altissimæ, & ruinis illarum impletæ voragines, & saltus, ad complanandum tantummodo iter agentibus, laborem, aut certè contrahendum, nullo id difficilium aditu vrbium vsu mutuo exigente; earundem vbique viarum æqualitas, amplitudo, vmbræ, amœnitas, stratura ingenti & duro ex lapide; regia stationibus opportunis palatia, & excipiendis lautè hospitibus ædes à publico positæ. De pontibus vero & in arcus, & in planum distentis, eorumque immani numero quæ legi, haud putarem me satis probaturum, nisi ex eorum testimonio scriberem, qui & ipsi suis spectarunt oculis, & auctoritatis suæ proba fide meam libetarunt. Est ergo in primis admirationi portentosus in Prouincia Sciensi, Simenses cubitos quadringentos, vno fornice complexus, quo Hoanum coniungit fluuium, & ab summo illius alueo ad supremum apsidem quingentis attollitur cubitis Eius vterque pes duabus insidit rupibus è regione oppositis, inter quas Hoanus quanto arctatur angustiùs, tanto rapidiùs ursum præcipitat; sed qua tandem arte conformari potuerint succu-i fornices, erigique arcui sustinendo tantæ vastitatis & altitudine am excelsa in amnem rapidissimum pendenti, scitu digna res foret, & spiceretur magis architectus admirabilitate perfecti operis, quam rinceps magnificentia imperati; cœterum sat vera nec ne de illa narentur fabrica, illius certè memoriam omnem vetustas aboleuit. Ex-t alius haud procul à Ciueaceo pons, Fochiensis Prouinciæ vrbe aritima, alio nomine memorandus. Audiamus ab ipsomet inspectore scriptionem eius de Itálico Latinam qua iure omnino profitetur, nul-m esse cum eo aliorum vsquam in terris pontium comparationem. s, inquit, illum curiosius spectaui, & magnitudine operis bis hæsi atnitus; non nectitur arcuum curuaturis, sed columnis suspenditur vt nus trecentis, in modum nauium constructis vtrimque rostratarum, excipiendos frangendosque mollius aquarum impetus. Filas iungit nctura superior lapidibus quinque prægrandibus longitudine denum octo passuum singulis; latitudine & crassitie duorum, quos meo ipnet incessu mensus sum, harumque è marmore velut ingentium tra-

8. Pontes mirab.

bium, quadringentæ supra mille componunt. Mirandus, oppido ad stuporem labor, seu moles attendas illorum lapidum peruectas, & paratis columnis impositas; seu præcipuè latomicarum tam fauentes venas, vt tanto inde numero excidi, eadem omnes mensura potuerint; ac ne quod pontem transmissuri discrimen subirent, latus vtrumque peribolus eodem ex lapide, à lapsu defendit; & leonum figuris sua è basi extantibus, similique ornatu pulchrè distinguitur, sed intelligendum de ponte quod narro, eius alteram solùm partem describere, ab Logano nimirum oppido, ad castellum medio ferè ponti inædificatum, qui porrigitur in partem alteram haud multò breuiorem, cœtera iam dictæ in omnibus parem. Insumpti feruntur in id opus milliones dumtaxat quatuor (demus enim hoc nomen vsu tritum, commoditati Latini abaci) quam summam opinor in Europa, nemo non iusto censeat minorem, quare aduertendum est apud Sinas artifices omnes gratuitam operam publicis ædificiis ex officio debere, reliquos tàm vili conduci, vt diurna Europei mercede, Sinenses decem facilè diem locent.] Hæc eò promere libuit ab teste oculato, ne minorum nimiam admirationem incredulitas sequeretur. Sunt enim eiusdem generis pontes, centum arcubus suspensi, & paludosis, ac inuiis impositi vallibus, aut fretis. Alij fissuris montium, & verticibus rupium iniecti, altitudine oculis formidanda, recisis in murum scopulis ad trabes inserendas, quoad materiam vbique absque numero ex marmore tùm puro tùm vario; sunt quoad architectonicem, exquisitæ artis, & elegantissimæ ad ornatum sculpturæ.

9. *Iter nauibus toto imperio Sin.*

Quanquam autem hæc tanta publicarum viarum amœnitas, nedum facilitas, viatoribus præbeant gratum iter, sed nullus curruum apud illos vsus; boni vero illi Literati, hoc est vniuersa regni nobilitas, tàm timidè equitant, vt cum officia per vrbes obeunt, quæ vetantur fungi humeris alienis, aurigas duos hinc inde ad frenos habeant; maiestatis quidem nonnulla specie, reipsa ne cespitans vel ferociens equus, illos excutiat; etsi adeo ignaua equi Sinenses sunt indole, vt audito solum Tartarorum inhitu in fugam vertantur. Accedit quod iidem Literati, sortiti crebro regendas Prouincias soliti, coguntur cum suis familiis mutare stationes: hinc fit vt nauium quàm terræ sit illic ad iter frequentia densior. Opportunitatis præsertim fauente illicio, quod Imperij pars, nulla sit tam longè ab aliis semota, quàm alicuius fluuij cum iis nexus non copulet, ex quo illud Riccij scitè dictum, Sinas videri sibi Venetias. Quamceo, Cantonis Metropoli, Pechinum vsque Imperij regiam leucæ numerantur sexcentæ, dempto solum diei vnius per montem itinere, reliqua sunt nauigiis peruia. Cúmque fluminum lapsus præcipites occurrant non pauci, mirum quantum ingenij nacti sunt Sinenses ad inuentionem machinarum, quibus ita illos complanant vt enauigentur securè ac facilè, clausis nempe multo & sumptuosissimo aggere vadosis, refusoque aliunde aquarum in ea superfluo. Vbicumque vero

vero fluuiorum editiores fossas & torrentes, parum tuto munit ripa vel agger humilior, & periclitantur ab eluuionibus sata, & ab aquæ decessu nauigia, ripas circum obarmant muris è commisso marmore altis & solidis ad retrudendas in alueum restagnationes, & ictus amnium, quibus & aliis ad commodos, atque perpetuos quoquò versum, nauigantium commeatus, decies, plus minus, centena milia aureorum è fisco regio dicuntur impendi. Iam trahendis in aduersos amnes, transmittendisque vltra retinacula illorum, nauibus, præsto semper est turba ingens, regio pariter conducta sumptu, & nautæ fluminum artisque suæ tam experientes, vt nihil sit illis inuium nihil intutum. Flumen est Minus in Prouincia Fochiensi, aquis rapidis tam præceps, vt proni aluei triduum, diebus decem, nisi aduerso vix naues iterent; saxis præterea, & scopulis fractæ passim torquentur, & conuoluuntur vndæ, summo vectorum periculo, cuiusmodi loca peculiari sollicitudine euadenda P. Simon à Cugna illac nauigans notauit ad trecenta. Subeunt tamen hæc audenter nautæ, artis suæ securi & lembis manuariis, temone ad puppim & proram duplici, sic præcipitium temperant, vt inter vicinos scopulos, arrecta, præsentique industria, & morentur impetum flexu continuo, & periculum exeant. Hinc trita Sinis parœmia, nauis cartacea, sed nauta ferreus: at Sinensium fluuiorum tanquam reges duos suspiciunt; alterum leucas duas latum, & quà illum P. Palmetius transuectus est, septem; maris filium sonat Chian quod est fluuio nomen, pulcris illum natura, eiusque ars æmula distinxit insulis. Sunt in iis quadrato ex lapide fabrefactæ turres, cũ superposito illis eleganti fano, & fani custode Osciano, (qua de secta dicendum inferius) hic nauigiis prætereuntibus suam exhibet grauitatem, mitti obolum petens, ad alendam suo Idolo lampadem, quæ lumen iis factura sit ad declinanda fluuij vbique discrimina, quæ absque lignea, lignei Dei sui ope euaserit nemo. Caput tollit hic amnis inter montes Mini, & regni confinia, mediusque Boreæ & Austro, ab occasu medium secat imperium, vsque dum sub regia Nanchino, Orientali mergatur Oceano. Multas interluit, & fœcundat Prouincias, multosque scissus in alueos, suam denique in fossam redit, formatis in continenti compluribus insulis, earum præcipua, qua se in mare exonerat, ampla est, parque munitissimæ vrbi capiendæ, quæ illic omnino tanto erat magis necessaria, quanto maris accessus violentior naues exteraneas vel hostiles, in ipsa poterat Sinarum viscera inferre, cum lunaribus vicibus ad centum leucas redundans à mari fluuius pertingat. Alter amnium Princeps Hoan, antea nominatus, à croceo dicitur, quem & inducit subtilioris potius, terræ, quam arenæ; dilutus color, & quidem ita dense vt aquæ sedimentũ quæ inde hauritur, eius tertiam partem efficiat: hinc Sinæ de rebus in spem longam reiectis; dictitant, futuras cum Hoanus limpidus fluxerit, quod negant nisi post annos mille contingere. Habet præter hoc turbidum exleges, & enormes auctus; improuisis interdum eluuionibus

erumpens extra se, confirmansque in Sinis exterorum odia, & metum dum vident Hoanum nequaquam indigenam, aliunde inuectum, in Sinas grassari & quam longè in eos excurrit tyrannum agere. Nascitur enim ex lacu Sino ex quo in alium angusto sinu transfunditur, in Chemluni montibus iacentem, è regione Prouinciæ Siciuensis, & si verum est quod fama aliqua traditum Riccius comperit suos etiam fontes Ganges habet ad radices illorum montium eiusdem Prouinciæ, quam ipse Chunlun, non Chenlum nominat: illinc ad Austrum Indiam peruadens, in Sinu Bengalæ moritur, de Gange vt vt sit; longos tractus regnorum emensus Hoanus, illuc tandem peruenit vbi Decumani, (de quo dictum est) muri progressu interclusо, ad Septemtriones longius rapitur, & percursis Siami desertis Sinas denique intrat, excipitúrque aperto muro, postque metas Prouinciis variis signatas, mari demum sorbetur, non longè ab Hoaingano, vrbe præcipua Prouinciæ Nanchinensis, trigesimo quarto gradui subiecta. Nec Sinensi regno, vnus hic infestus est fluuius, rarus admodum annus est qui eluuionibus non vexetur, & amnium restagnatione, sic Pechinum annus 1607. refusis aquis miserè obruit; Nanchinum subsequens, magno quidem locupletum damno, sed calamitate pauperum maiori.

10. Multitudo & pulchritudo nauium incredib.

Huic tot amnium numero qui omnem percommodè in partem, Sinarum inter se miscent vltro citroque commercia, respondet nauium innumerabilitas, & splendor de quibus qui scribunt, non putant longinquis se fidem facturos; est qui horis perpaucis onerarias censuit quingentas, quæ velis, Nanchinum subibant, ex quo item potest de vrbis populo & opibus coniici. Bis mille bellicas vidit nobilis Lusitanus, sub maris Præfecto, custode Prouinciæ Cantoniensis quæ regni limes est maximè suspectus, nullam vero in iis, Indiarum Cercuris ingentibus imparem, cataphractas omnes, suóque milite ac remigij instructas. Habet sola regio Cantonensis familiarum viginti millia in mari degentium, nec ambigitur quin pari numero aquas vt terram, Sinenses incolant. Distant enim à nostris plurimum eorum nauigia; tument nostra tametsi grandia in ventrem toto cadauere; extant non altius ex aquis quam opus sit ad fluctus retundendos, ne per tempestates ab iis deprimantur, omnisque illorum commoditas, duorum conclauium angustiis clauditur summæ puppi iniectis. Naues autem Sinarum, seu nectariæ sint, seu onerariæ domos portant commodæ laxitatis, Architectorum manu suis ad normam dispositas membris, & partibus; suis contignationibus laqueatas; suo in superioribus gynecæo, quo viris nec pedem inferre nec oculum liceat. Iam illarum informatio, & ornatus, quibus vehuntur Magistratus, & diuites; imo aliæ vulgo formam referunt, nostrarum triremium, sed habent Proreges, Mandarinorum præcipui, & Prouinciarum præfecti, Musicorum turbam ex castello ad proram, Tympanistas, Tubicines, & istiusmodi Cantores qui repetita frequenter symphonia dominos suos exhilarant.

larant. Qui tamen funguntur ministeriis nauticis, vel iis præsunt, ædes subeunt nunquam, sed porticu libera, in puppim ex prora ad necessaria cursitant, nec sinuntur domi heris aut vectoribus quos ducunt in conspectum venire. Ædes porro ex lignis aut odoratis, aut eximiis, aulam in aditu exhibent capacem. Et vidisse Riccius memorat quæ mensas duodecim caperet, cum interiectis totidem sedibus; cui bellè membra ædium reliqua respondebant, hisque cœtera nauigij moles; cingunt aulam saltem vtrimque cubicula, superbo ad splendorem & delitias ornatu; fenestras aut velant subtilissima serica, vel reticulati ad scalprum cancelli cum fimbriis aureis, vnionum obducti conchis, in tenuissimas, & pellucentes laminas fabre sectis, idemque ianuis, & peribolis cultus, quos ad prospectum vndique; porrigunt; nihil nudum; anaglyptis; auro, coloribus omnia decorantur. Cuius artificij peritiam nacti sunt planè singularem, iuncturis asserum tam seuerè inter se glutinatisve nulla vndenis graueolentia transpiret. Nec enim pice, quali nos, humorem à nauibus, & putredinem defendunt; sed legunt æstate ingenti copia lachrimam, quam Ciem vocitant, spontanea vltro vel incisa fluentem ex arbore, hanc arte defœcatam recondunt, promptamque cum vsus est variis miscent coloribus, elegantius tamen nigro vel aureo; gummitione hac lignum semel vnctum aptéque siccatum humorem in posterum nunquam sentit. Hanc ergo colorum varietate subactam multiplici, linendis nauibus, & nauium ædibus foris, & intus adhibent, tam pulchra ad oculum specie, vt per se, quamuis impolita, epidermin induat vitream politis marmoribus tersiorem, & solem instar speculi reflectat; accedit coloribus, florum, auium, stemmatum pictura, & arborum, & quidquid potest oculos oblectare. Præter luxum hunc nauigiis ferè omnibus communem longè profusior in naues confertur ministris regiis destinatas; eunuchis, Literatis, & militaribus quorum est incredibilis multitudo, habentque velut reginæ cœterorum, qui omnem iis nauticum apparatum, viros, armamenta, cultum omnem ex ærario regio perpetuo suggerant, tabulam altè à prora præferunt, quæ cubitalibus aureis, eius qui vehitur inscriptum nomen, & Præfecturæ indicat dignitatem; hinc inde volitantia vexilla, & peculiaria ornamenta quæ nihil attinet percensere. Quamobrem illic nulla vsquam de loco gradúve contentio; quòd vt sunt honoris retinentissimi, sic sint officij maximè obseruantes, nec quenquam lateat prærogatiua dignitatis, quæ cuique lege inuiolabili debetur. Nauigiis tamen quibus regi tributum trimestri quolibet singulæ mittunt Prouinciæ, reliquis omnibus vt de splendore, & excellentia, sic de honore facile concedunt. Velis semper feruntur dum ventus aspirat; sin autem remis, sed surdis & nunquam extantibus, instarque piscium subtus aquas ad agendam nauim luctantibus, verum vsque adeò peritè vt remex Sinensis, plus nostratibus octo promoueat; nauiumque vastis corporibus, paucorum sufficiant, cuius rei fides sit penes illos à quibus inde per-

ſcripta eſt, donec indidem ad nos explicatius ars illa perferatur vtique vſu optabilior quam ſcitu. Cœterum hæc tum nauigatio tum fluuiatilis inhabitatio, quantum iucunditatis, & commodi, tantum habet ingentis periculi, ne modica in latus proclinatione verſæ naues ſubſidant & mergantur. Periculi cauſa eſt ædium imprimis, malorum deinde trium aut quatuor (nam tantis agendis molibus vnus non ſufficit) ad captandum ventum excelſitas, itaque ſi flatus violentior, incubuerit velis repentinus, conclamata res eſt, nauesque neceſſariò euerſæ ſorbentur; quin nec illas noctu audent ſtationibus credere maiorum fluminum, vel etiam minorum faucibus, ne vndarum impulſu paulo grauiori ſubuerſæ pereant. Sed (quod vidit Matthæus Riccius dum prono Iantio Nanchinum nauigat) poſt occaſum ſolis, ſubducunt ſeſe in vnum ex confluentibus in Iantium fluuiis, & dum illuxerit in operto hærent, non creant hoc nauibus diſcrimen auræ vela inflantes, ſemper enim velis vtuntur planis, & pandis, neque ex cannabe aut lino, ſed ex herbæ cuiuſdam longiori fronde tritáque contextis.

Ad opportunitatem itinerum, commerciorum, & feracitatis, quam Sinis ſuppeditant flumina, adiungendus eſt quæſtus ex mercium diribitione qua ditant extraneos, & viciſſim diteſcunt. Quanquam iis affluant adeò largiter, vt poſſint externis carere. Metallis abundant omnibus, ſed vetant aurum è terra effodi, experti fortaſſis ex aperta humo inhalari vapores, ſalubritatem cœli ſui peſſimè afflaturos, quam in nullis, ſuorum annalium legunt vnquam fuiſſe peſtilitate vitiatam; & quidem hoc mirabilius quod ſitis ad auſtrum Prouinciis or.z 1 pro pane eſt, aluntque illam aquarum iacentium perpetua irrigatione; Aquilonares tamen frumento & milio vtuntur, quamobrem alij veroſimilius lege cautum volunt venas auri tentare; non metu aëris infeſtandi, ſed latronum, quos numero auctos & viribus, nec iam niſi iuſto prælio vincendos prædæ furor agebat ad fodinas; indeque direptis omnibus, inexpugnabilia montium repetebant, quibus ſceleratorum nidis videbantur auri officinæ ſudare, eorumque ſuis laboribus & ſumptu augere potentiam; cui, vt poſtea conſtabit, tam obnoxiæ ſunt Prouinciæ omnes vt ſibi magis ab inteſtinis prædonibus timeant quàm ab extraneo, & hoſte. Adferri metalla quod attinet, eius copia quanta ſit vel hoc vnum probet quod P. Iacobus Rho, anno 1619. teſtatur ſibi occurriſſe, tranſmittentem nimirum viginti dierum itinere tam excelſos montes vt Alpium iuga præ illis colliculi viderentur, incidiſſe ſe paſſim in crebras coquendi, fundendi, elaborandi ferri officinas, id ferrum iiſdem è montibus erui, elaborati ferri quotidianum pondus, de fabrorum manibus exiens mille iumenta oneraſſe. Ad hæc omnis generis plantarum, & fructuum feracitas, præſtantia, varietas, vt vſquam alibi gentium, excellens; arborum autem quæ nobis vernaculæ ſi qua Sinæ carent, vt forte amygdalo, hanc penſat affatim caſia ſeu cinnamomum, piper, palmæ crocus, & alia nobis peregrina; illic ſitis ad auſtrum propria; vnum

11. Metall. fod. cur aurum ex iis nō effod.

inter

inter hæc valde mirum, quod oliuam, & vitem flocci curant, cum possint his quoque, si volunt affluere, cœlumque illorum Hispano, Italo, Græco & Siculo, bonitat[illegible]aduque respondeat. Oleum ex granis diuersorum seminum exprimunt, quod quanquam insipidum plus sapit iis optimo oliuo. Ex granis item & frugibus potum premunt maximè generosum; sed iis, opinor, cum præ meliori, promptius, & securius placuisset, idem postea veluti proprium adamarunt. Hinc vites, & vina exotica, lectissimaque præ suo illo spernunt. Longe absurdius apud illos, ad lauta quoque conuiuia, venales canum, & equorum carnes publicè prostare; idque veteri ex more, ob quem olim hippophagi dicti sunt, cum tamen iis maior, quàm in Europa volucrum omnium, & animantium abundet copia, etiam ferarum imo & tigrium, quotidianis autem mensis porcina domestica vsitatior, & salubrior est, ob superuacaneum id pingue quo apud nos diffluit, cœli, aut pabuli conditione emendatum, apri cerui, & similes feræ vtcumque æstimantur, ad victum raro adhibentur, cum enim Sinenses nisi talaribus nunquam induantur eorumque pars optima, vnis ferè literis glorietur, venatione nec afficiuntur, nec admodum valent. Iacet item ars pastoritia, quod nec lanis ducendis neque texendis dent operam, sed quod ex triplici pecoris tonsura prouenit in coactilia subigant: alia ex lana quam capræ mollissimam ferunt pannos elaborant. Præter hanc lanugo quædam interior ab iis in impilia cogitur tam delicata vt tactum fugiant, & se facillimè corpori applicent. Hæc ob raritatem, & pretium, soli induunt opulenti. Linum & cannabem contemnunt, quippe in gosipio & sericis toti: foris gosipij semina quingentis hinc annis acceperunt, quorum primi satus tam prodiga soli creuere vbertate, vt breui Sinas ditauerint. Inuentum serici ad annos referunt ante Christi aduentum bis mille octingentos quod ex probo temporum calculo in annum incideret ante diluuium vniuersale quadringentesimum. Per me quidem vt lubet certetur de tempore, quo primum Sinenses dicti sint Sericani. De immensitate serici, quæ hoc nomen iis fecit, minor planè vero est omnis fama. Non quod vt vulgo est creditum ex arboribus colligatur, nisi locis quibusdam vbi genus bruchorum, quacumque ruri insederit filis inficit saliuarum, ex quibus texuntur panni viles, sed diuturni vsus. Commune sericum bombycum opus est, quibus Sinæ alendis moros infinitas quæ iuris vsusque sunt publici, vere, ac æstate foliis exuunt, illic enim per annum bombycum duplex est fœtura, sed verna serici ob teneritatem foliorum mollioris, æstiua rudior, ob eorumdem siccitatem. Fuit qui scriberet ex Prouincia tantum Cechiana, quam ex orbe reliquo vniuerso, plus Sericorum legi. Comparatione probatu difficili, nec minus quod alij afferunt, pluris nobis lanea decuplo quam Sinensibus serica; constare; vnoque in solo Nanchinensi textorum ducenta millia quà sericis quà Bombycinis occupari; sed hinc nihilominus non ægrè coniicitur vtriusque materiæ vis ingens, ex quo

12. Sericum.

fit vt licet ex Bengala, ex Pegu, Malaca, Siano, Camboia, Borneo, ab vſque Iaponia, ipſiſque Molucis, onerariæ in Sinas confluant, ſuúmque inde ſingulæ exportent iuſtum onus. [illegible] tamen duplum tantum relinquant, multum prætereà procellanæ (quod proprium eſt eius regni, & pretioſiſſimum figlinum) reheubari etiam, & ligni medici quod Chinam appellant, ac (ne pergam hic forum mercium explicare) moſchi plurimum eximij, & commodo pretio. Abundant enim animalibus à quibus gignitur, quæ planè ab auctoribus oculatis ita deſcribuntur vt
13. Monetæ. Paulus Venetus illa deſcripſerat. Porrò illic pecunia nec emitur quicquam nec venditur, nec vſus eſt monetæ feriundæ, demtis ſolum ex ære minutis obolis, Imperatoris imagine ſignatis, filoque medio inferi, & ferri ſolitis, quorum mille, nummum conficiunt. Omnis de cœtero, non auro ſed argento permutatio fit. Merx eſt aurum, & emitur; emendo nequaquam adhibetur, eius pondus inæſtimabile, perpurgati, nec vlteriori obruſa egentis, aquæ torrentes de montibus; de venis, fluuij educunt, itaque vel ſola Scienſis Prouincia, innumeros occupat cernendis à creta, & ſabulo amnium, auri grumis, & granis. Deſtinatum vero emptionibus argentum funditur, fingiturque in nauiculas varias, in quibus haud ſegnius examinatur pondus, quam materiæ præſcripta lex, rebus quidem vilibus emendis, infimus gradatim vero pro emendorum præſtantia; perfecta, atque abſoluta. Hinc negotij multum, ſanè moleſti, & anxij circumferendi ſemper libellam zona, & manu forficem ponderi exigendo; conditionem enim metalli legitimam, eiuſque pretium; impreſſione caracteris inſpectores argenti indicant. Quanquam ei tractando, iam inde à puero aſſueti, ſola manu prehenſum explorant tam callidè vt ſi quid inſertum ferri ſit, ex molis, & ponderis diſſenſione deprehendant, alioqui argento ſubærando Aſiaticos omnes Sinæ vincunt, nec alia ex cauſa putatur excluſus à communi vſu nummus argenteus niſi ad vitandam Chimicorum perfidiam quæ vna
14. Sinenſ. multitudo innumerabilis. eſt ex regni totius lariſſimè fuſa calamitas. Nunc vbi cunctis eſt integrum, venditi pretium quam multis voluerit probationibus ſubdere, ſuſtinendis iis diffiſi Chimici, ea periclitatione ſe abſtinent. Atque his hactenus ad tanti Imperij leuidenſam notitiam ſatis. Sequitur de incolis ponamus ea ſaltem quæ ſcitu digna ſunt. Equidem ad numerum quòd ſpectat, iniri poteſt facilius quam credi. Habent enim libros Prouinciæ ſingulæ adſcriptis nominibus certi generis hominum ex quibus poteſt aliorum numerus colligi. Luſitani certè ſtipari omnia turbis virorum cum viderent, quærebant ioco, num illic feminæ vno partu decem maſculos ederent? & cenſet Riccius, annos ſeptem & viginti Sinarum inquilinus, quam ſuperius mirabamur regionum illarum vberratem anguſtam fore alendis earum populis niſi eſſent per ſe cibi admodum parci, & infinita plebecula, ſola prope oriza, herbiſque victitaret. Cum ergo terrarum, & aquarum tanta immenſitas, tot vbique pagis, ciuitatibus, oppidis, domibus tam denſo habitatore incolatur,

videntur

videntur à vero abesse propiùs qui trecentos illi tribuunt hominum milliones. Primum enim in iis cum sit classis quædam, præstandi per se officij certo iure, fisco obnoxia, eius habentur in tabulis nomina sexies dena centena millia, quibus nec pueri ante vigesimum ætatis, nec viri post sexagesimum adscribuntur; eximuntur & feminæ, & priuato beneficio complures alij. Accedit soli benignitas, arbitraria vxorum multitudo; vitæ prolixitas cœli bonitatem, & victus parsimoniam consequens; cruentæ legis seueritas, cuius extra regnum pedem efferenti statim subeunda pœna, ponendi nimirum capitis sub ferro carnificis in ipso confinij limine, tametsi ad tempus exiguum, & fide reditus oblata exitum attentarit. Quam legem, iis vt deinde patebit, meticulosus patriæ amor, & impotens tulit. Fortunam siquidem alibi locorum quam in Sinis ambire aut suspicari meliorem, simile monstro sit cuiquam vnquam Sinarum in mentem venisse; vt qui Sinas suas iactitent paradisum, orbem reliquum vt inferos horreant, ad cruciatum mortalium conditos, vnde vulgo inter se Europeos voce cognominant, quæ externum diabolum sonat. Nec minus stolidè iudicant de tota suorum corporum conformatione, gratia, venustate & excellentia, quam putant naturæ humanæ archotypam; nos è contrario indocta & rudiaria eiusdem naturæ ectypa, ad eandem ficta voluptatem, quam solent monstra spectantibus afferre. 15 Oris & corp. habitus. Sunt autem corpore ad laborem compacto, lacertosi, angustis oculis & depressis, breui extra modum naso, barba quam ægrè ante trigesimum ætatis mittunt, adeo auara, vt qui pilos viginti nactus sit, palmam barbarum ferat; oliuario ad austrum colore, sed prout ad polum proceditur albescente, vultu planiori, alicubi tantumnon quadrato, minus vitis deformes sunt pueri. Fiunt enim ætate crassiores, & magis agrestes, habentque se tunc maximè formosos, cum re vera sunt maximè deformes: capillorum præterea proprius, & momenti solliciti paratus; fusco crine sunt omnes, & in nigrum vergente; à flauo abhorrent, tanquam ominoso: pueris ad annos quindecim, efflorescit è summo vertice, crescitque floccus, circum raditur residuum capitis; inde ad vigesimum ætatis intacta cæsarie, fusaque in humeros incedunt, collectam demum, ligatámque ab imis radicibus ad summum capitis, concinnè in glomum reuoluunt; caput reliquum, & frontem reticulo cingunt, è seta equina pulcherrimè texto. Vicennalia tandem illa quibus rete hoc induunt festis dapibus læti colunt. De pileo qui varius est, multorumque index arcanorum suo loco dicam, & quando Sinensem ad viuum hic reddidi, adiungo & illi suum omnem cultum. Abolla Sinenses talari & ampla induuntur, etiam milites, eius oras apertas feminæ ad pectus conduplicant, viri ad dextrum latus superhumero fibulatas, brachio subnectunt; manicas ad pompam laxitate insignes, & prælongas in brachia colligunt. Aptant huic togæ Magistratus emblemata aurea ad elegantiam, & insignia honoris sed quæ graui decoro habitus illius nihil quicquam detrahunt. Sericum gestant etiam fortuna mediocres, decet ple-

beios niger color, iuuenes varius; maturos modestus, Magistratuum quorundam dignitati, & festis honoribus seruatur cœruleus. Indusij (quo carent) commoda, supplenr frequenti lotione. Tibias raso serico tegunt & albo damasceno, quidam subtilibus fasciis vna cum pedibus inuoluunt & tibias. Alutam vt vilem prorsus aduersantur, è crassiori serico calceos farciunt, eosque diuersa phrigij operis venustate, floccisque decorant. Zonas ferunt auro gemmisque distinctas, pro gradu officij quod gerunt plus minus spectabiles. Digitos annulis non coronanr horum loco muscaria semper manibus tenent, picturis, quidem æstimabilia, sed heroa, præsertim, Literari cuiuspiam caractere ac munu, styloque sententia vmbella soles, & pluuiam vitanr, nec fas est per morem alio tegmine; mutationem vestium congruam indicunt omnibus quatuor anni vices; nouitas habitus aut illic nata sit, aut aliunde inuecta exploditur. Veste indui peregrina ijs æquè fit, vti se ferre pro barbaro, Sinensem, & hominem negare. Hominem itaque modis omnibus insulsum expressuri, solent ipsi affingere omnia mori suo genioque opposita, adeo se suaque suspiciunt, grandes oculos & paulum extanres; oblongum nasum; promissiorem & densam barbam; flauos crines; tunicam breuiorem.

15. Animi dotes.

De animi dotibus, laude dignis aut secus; de moribus; vsuque familiari & ciuili dicam vt videro ad elucidandam historiam conducibilius. Perspicacitate ingenij supra Europeos, valere Sinenses, fatentur diu cum iis versati, fierque postmodum clarius ex inuentione artium & cultu literarum quas in iis mirabimur. Huius ingenij partus est sycophantia illa quam vulgo inopi videtur natura indidisse velut artem quærendi sibi victus adeo sagacem, vt centum oculos & fallat, & fugiat. Mercatores contra fide inuiolabili glorianrur suntque ipsa re, tam certò fideles vt promissione simplici teneri se putent, tanquam iureiurando sanctissimo, & capitis pignore. Quod primis commerciis experti Europei si saltem imitati essent, qui primi exemplo esse debuerant haudquaquam postea grandi suo malo, duplo se peiores magisque perfidos sensissent.

Iam exterior species singulorum ea est velut magistratu fungentium, non modo habitus maiestate, sed grauitate oris, aspectus, & incessus, corporisque totius compositione. Caput huc illuc temerè verrere, leuis apud illos cerebri argumentum. Circulos autem paucorum aut plurium cogere, spargendis rumoribus, & risu tempus conterere, publica censetur morum solutio. Periurium, effrænè, licentius, contumeliosum quidpiam, nec à rixantibus audias, nisi forte interdum à mediastino & flagitioso; cursationibus per vrbem vagis, & captationibus amorum ne vocabulum quidem illic est. Et Sinensem feminam aspectus cuiuspiam subisse perinde est vt fuisse ab illo constupratam. Quantumuis autem hæc scena sit virtutis potius quam virtus, & cordi æquè nihil habeant, quam vt de se honesti specimen præbeant, splendet tamen hæc pompa luculenter, & Sinis omnino peculiaris est, iuuatque ad mores rationis imperio

imperio frænandos; nam si pudor innatus homines continet, alioqui dementer in probrosa omnia ruituros, quanto magis lege, moreque inductus, quo ratum est omnibus ab omni, saltem exterius vitij nota procul abstitere. Hinc illa in motus animi turbulentos potestas ne foras erumpant, cúmque alibi regnorum nusquam vt in Sinis ambitus ferueat, quod iure ingenij possit quiuis, præter solum regnum, affectare omnes alias dignitates; necesse est tanta, æmulatione, inuidia, rancore, clam quoque omnia æstuare, quos nihilominus capitalibus apud se odiis execrantur hos blanda specie, & amica deuinciunt; nec vnquam præscriptos officiorum apices iis negant, nam etsi sit ingens Magistratuum & graduum numerus, sua tamen singulis, honorum, munerum, & notarum finibus descripta sunt iura, quæ nemo fas putat vlla ex causa violare; vbi ergo flectenda genua, incuruandum corpus, fronte humus verrenda, quantacumque quis ira in alterum interius ardeat, premit illos ignes doloso cinere, nec vrbanitatis huius scrupulosæ vel punctum omittit, ratus id demum hominem decere candidum, & probè moratum. Nec minori arte acceptæ iniuriæ sensum dissimulant, ne fiant inquiunt, erga se magis iniurij, si prorumpant in iras, nec vinci melius quam tacendo posse. Sic vitam vt fabulam perpetuo agunt. Tenentque pro regula communis, & notæ veritatis, ferinum esse non hominis ad manus venire; bellum autem aliud non esse, nisi feritatem, arte ac legibus quas feræ non habent vtcumque digestam; vicissim audacia, & robore corporis, superiores homine feras esse, humanitate nihil, magis homini conuenire, quamobrem hac sui opinione magnifica imbutis, se solos mortalium, naturæ integræ dictatis insistere, & assuetis continuo philosophari de moribus, idem est irasci, vt hominē prorsus exuere, & si minus in belluam, saltem in barbarum mutari, quin & simplici indignatione, quod tendat in alterius contemptum, tàm procul abstinent, vt in oppositum illidant, leges videlicet vrbanitatis immodicæ ita onerosas, 16. Vrbanitates infinitæ.
vt cum paucas tantum mox proposuero, futurus sit nemo cui non quælibet agendi rusticitas, quam illa Sinensium cerimoniarum laciniosa seruitus, videatur esse tolerabilior. Inter quinque quos ponunt virtutum cardines vrbanitatem inprimis statuunt, in absurdo quodam officiosæ reuerentiæ decoro, non eorum quos colunt tanta habita ratione, quam vt bellè ac largiter vrbani censeantur. Neminem itaque re quidem ex vulgi sordibus & limo compellarint, nisi titulis tàm honorificis, vt Principis ambitus possit facile minoribus expleri; mulos agentem, exempli gratia, vocabit nobilis, magnum virgatorem, læsurus grauiter, si vero nomine vocarit agasonem. Sic habent suam opifices reliqui qua compellentur honoris formulam quam nefas est prætermittere; eam dum quis ignorat, communem interea adhibet, & fratrem nominat. Sunt iis præterea lexica suis de rebus, & de alienis, quibus sua semper abiiciant, attollant, & laudent aliena; secus qui faxit non lingua modo sed moribus notatur barbarus. Quod

planè aduenis diligenter prospiciendum est hæsuris alioqui in percipienda sententia linguæ huius ad nauseam vrbanæ, & toto cœlo à communi diuersæ. Quis enim diuinet amorem tuum, verbi causa, prétiosum, significare filiolam tuam? Tuam filiolam nisi contemptim nec dici nec accipi? estque par de lapsu, de febri, de calamitate tua ratio. Alienum quoduis adpergendum est non nulla elegantia, vel reverentiæ adiuncto: è contrario propria, deprimenda semper humili aliquo abiectionis epitheto. In quo nunc placet hoc tantum aduertere, tam exquisitam, & religiosam esse hanc vrbanitatis obseruationem vt Sinensem ruri educatum ad nostros aulicos, aulicorum alpha, & ciuilitatis magistrum existimes. Externos denique, quod mirere, tametsi præ se nihili faciant; suadente decoro, tractant honorificè, & obseruant; primas vbique illis attribuunt, & procul aduecti longinquitatis ordine primi sedent. Hoc vero lege tam stabili constat vt nostri ex Europa Patres extorquere nunquam potuerint Sinarum cuiquam etiam nobilissimo postponi: externis deinceps, vt quisque senior assidet; annos alterius ignorans de iis interrogat, ne grandi scilicet inurbanitatis piaculo senis locum occupet iunior; solenne quippe illorum est eos præ aliis obseruare, qui possessionem huius mundi priores inierint: quare apud illos canities, & senectus primariam obtinet honoris appellationem,

17. Antiquariæ rei ardor.

nec minus colitur quam quæuis alibi prærogatiua dignitatis: atque huc fortassis pertinet illud antiquariæ raritatis quo prope insaniunt studium, haud quidem in statuis, & historiis iconum; sed in vasis metalli cuiuslibet, artificij, & auctoris, ambitiose indagandis & grandi pecuniæ pondere comparandis. Vna iis pretium facit antiquitas, quanto sæculis erosa tanto pretiosius emuntur; quantum de vetusta ærugine, tantum de æstimatione detraxeris; scripturas quoque manu docta pictas plurimi faciunt, sed auctoris sigillo probatas. Fumosas autem imagines veterum, virtute famáque illustrium dici non potest quantopere mirentur, in quibus nec artem, nec colores attendunt, sed ductus rudiariæ graphidis simplices, dumtaxat ne desit figura quæ archetypum vt cumque

18. Æstimatio virtutis ingens.

referat, quanta enim virtutem immortalitate memoriæ prosequantur iis spectabimus exemplis quorum foret imitatione præclare nostratibus consultum si dignarentur Sinarum esse discipuli: vnum obiter attingo donec aliis sit locus. In Prouincia Scianfiana diem obiit peregrè vir diues apud hospitem valdè fidum. Defuncti thesaurum clam cunctis hospes seruauit intactum, dum eius filio forte illac iter agenti restituit malens pauper & innocens viuere, quam reus & alieno diues: huic tantæ hospitis fidei ære publico templum Prouincia posuit, eiusque æterno nomini dedicauit: nempe inter Sinas, haud quaquam obscuritas sanguinis virtuti officit, sed nobilitatur potiùs virtutis præstantia; quin & tenuem

19. Feminarum virtus, & matrimonia.

hospitem probitatis nomine sua Prouincia tanti fecit, vt cognomentum sibi asciuerit Amantis pietatem.

Debetur & feminis sua laus accuratissimæ honestatis esto coactæ aut

liberæ.

liberæ. Degunt ſuis clauſæ gynęceis veluti carcere, non modo à publico, ſed ab domeſticis etiam ſeiunctæ, præterquam filiolis paruulis idque tam ſanctè obſeruatur, vt ne parens quidem, vxorato, vt ſæpè fit, filio, intentans verbera confugientem ad matrem ſequi auſit, ſed in gynęceo ab iure patrio tanquam in aſylo ſecurum prætereat. Ne poſſint autem ab vllo conſpici in ædificandis earum cubiculis cautè prouidetur vt nulla ex parte proſpectui pateãt. Domo non prodeunt niſi admodũ raro; ac ſi ſunt diuites geſtatoria ſella ſic ſepultæ vt paucis ægrè foramen tenue relinquatur cui poſſint oculum admouere; ſola ex Prouinciis quindecim Iunana regnorum confinium ſectatur licentiam, Tibeti, Mieni, Laiorum & Tonchini: veſte vtuntur cuius modeſtia & collum, & pectus nunquam nudat ne manus quidem extra veſtem ferunt, ſed laxis pariter vt viri manicis inuoluunt, quin & virorum ab aliquo ſi quid offeratur, haud aliter ſolet quàm prius in diſco poſitum, tectis manibus ab iis tolli. Pedes parui & teretes, quod ridiculum putes, formæ laudem, & palmam inter illas ferunt, hac ſimiliores vxori Chec ante annos bis mille octingẽtos ſcilicet regnantis, quæ pulchritudinis nomine Sinenſium venus eſt habita, huius autem formæ præſtantiam conciliare ars & manus cum valeat, quæ lineamenta & colorem non valet, puppularum iam inde à cunis, ita pedes faſciis adſtringunt, vt cogendis in breuem lepidæ illius elegantiæ ſuæ modum dolores inurant vix vnquam ſanandos; quod ipſum viſi, primi moris huius inuentores ſpectaſſe, feminis ſcilicet domum ſeruandam indicaſſe, & quas domi honeſtas non teneret, dolore pedum teneri voluiſſe, quanquam & eadem honeſtas, vetat illas hoc decus oſtentare cum ſinus veſtium nunquam ſic colligant vt pedes inſpicientium oculis tetegant Singularem hanc pudoris æmulationem, & reuerentiam, ſequta ſunt matrimonia vt ſic loquar cæca. Sponſi prius in mutuum coſpectum non veniunt quam ad coniugis domum ſponſa perlata ſit, qui ne ſtaturam quidem eius nouit, parentes vtriuſque rem tractant; filiam parens, futuri coniugis parenti non exhibet; filiorum aſſenſum neuter explorat, diſſenſum non timet, ne conſcios quidem fieri curat eius quod agitur, & ſæpe naſcuntur aut coniuges aut fiunt à cunabulis ſponſi, ad colligandas inter ſe familias maturandis affinitatibus; nec ſibi partes auctoritatibus publicis, tabulis, aut teſtibus cauent, tanti eſt apud illos verborum fides: foret offenſionis plena res, iſtiuſmodi cautiones ab aliquo poſcere quaſi malæ mentis apertè ſuſpecto. Aptam coniugiis ætatem metitur diuerſus Prouinciarum vſus, qui tamen vbique obtinet ne ſponſi, multum ſint ætate diſpares. Dos vxori, ipſamet vxor eſt ſat diues ſi probè morata. Cœterum proba vel improba, coniugi obolum non affert; ſic neque paternam eneruat domum, nec ſuperbiendi pronam materiam ſecum portat, inſultandique viro de pingui dote. Viri paulo quàm nuptiæ parentur, argentum in mundum muliebrem ad ſponſas dono mittunt, de hoc licet paciſci, verum inter homines mediæ conditionis ſolos;

inter nobiles arbitratium est pro ratione facultatum, & si mille nummos conficiant existimantur iusto plus donasse:quo vero die ducitur domum sponsa, munus hoc palam in oculis omnium præfertur, subsequente sponsa, quæ magno tibicinum strepitu, facibus, etiam de media die & comitatu amicorum, gestatorio obserato, ad virum deportatur, illic viro traditur sellæ clauis, vnde qualecumque repererit educit, nec prius sibi visum, nec si displiceat reiicere integrum. Pauperes vxorem nummis emunt tribus, aut quatuor, alicubi etiam, si opus est emptam alteri vendunt; cui nec tres nummi sunt, venum seipsos in mancipia dant eoque pretio vxorem & eius victum emunt, ceduntque deinceps cum vxore illa & filiis in possessionem heri cui se manciparunt. Hinc solent tenues vna vxore contenti viuere. Nobiles quàm multas optauerint ducunt, quarum præcipuam oporteat nobilitate parem esse; reliquæ-sat est si placeant. Qua in re fortassis nusquam alibi auditum aut lectum sit, earum liberos, ne demptis quidem regum filiis, primariæ vxoris omnes esse, omnes ad eam lege pertinere, hanc vnam matris honore ac nomine prosequi, ex qua vero sunt nati, nec reuereri viuam, nec flere mortuam. At ipsa mirum est, quàm sibi penitus in illos auctoritatis maternæ ac tituli plus nihil arroget, quam in veros filios matris familias. Immo fit subinde vt ex empta vxore ad familiam propagandam, suscepta proles matri familias sterili tribuatur, officio defuncta puerpera iterum vendatur. Dignus præterea commendatione quem impendunt Sinenses viduis, priuatim & publicè honor. Indecoras habent secundas nuptias etiam feminarum ætate integra, & prole carentium; & raræ sunt quæ laudem voluptati; pudicas matribus postponant. Agunt deinceps apud socerum ad mortem viduæ in spontanea arctaque custodia, nec sunt oneri domibus sed honori, quippe domos si consenuerint in eo proposito, illustrant triumpho & arcubus quibus laudatione magnifica incisa marmori celebrantur, iam Sinensium virtus, de qua hic sequitur agendum, quod satis intelligi non possit, nisi rituum vsu generatim saltem exposito,necesse est de his aliquid præmitti, cum hinc elucidari multa oporteat quæ sunt sacris in rebus non satis perspicua.Illud imprimis parum liquet, sintnè hi ritus ceremoniarum inter gentis laudes aut vitia ponēdi.Nam vt fingi nihil possit orbe toto ciuilius, seque Sinæ haud falsò vrbanitatis regnum vocent; aliunde minima quælibet, & quotidiana, onerare haud parciùs vrbanitatibus, quàm sacra solennia ritibus, perindè videatur vt suffitu vehementiori hominem præfocare, qui moderata eius fragrantia fuerat oblectandus. Certè hanc rituum intemperantiam non irrident solum Europæi; dolent eandem Sinarum sapientes vt quæ sit communis, & remedio carens amentia prudentiæ nomine & præscriptione sæculorum necessitatem legis nacta à cuius apicibus seruandis ægriùs, quàm ab homicidio auertantur. Itaque toti sunt in decenti corporis brachiorum, manuum, salutationum, proclinationum fingendo ex arte, & regulis ad vrbanitates motu,

20. Vrbani ritus salut. visendi &c. officia.

motu, ſtatuque &habitu, ne quid iis excidat, parum maieſtate, aut elegantia conditum, vel minus tempori & perſonis aptum, quibus inaniis cum dies ſolidi condantur, capi vix poteſt qua patientia viri graues, tam lentas, & crebras adeuntium procliuationes, ſtando excipiant, nec enim à feſtinantibus peraguntur, ſed otioſè, ac velut enodandis euoluendiſque ſenſim membris è machina, quam gerant in pectore latentem: nec minus eius qui aditur motus omnes notantur, exiguntur que ad formulas, quibus vario nutu ſe pati grauiter eum honorem ſignificat quem tacitus deperit, acerbiſſimè laturus, ſi quid illius omittatur. Quin & apud Præfectos pro tribunalibus, & ad regium thronum tametſi vacuum, præſto ſunt rituum iſtorum dictatores, ſeu melius dicam carnifices, ita promiſcuè ac dirè illos cædūt qui ſalutationes malè feriatas indoctè obierit. De ſingularibus paucula decerpamus. Subducto vt facimus pede humum retro modicè verrere; amplexantis ſpeciem præbere, aut manum ſuam oſculantis, vel prehendentis alienam, non minus ſit barbarum inter Sinas quàm apud no. tecto capite ſalutare. Caput aperire ſic abhorrent etiam rege coram, & aliis; vt mori cedendum ſupremi Pontifices in eo cenſuerint, indulſerintque noſtris Sacerdotibus tegmen capitis inter ſacra. Salutationis obuiæ modus eſt, arcuata ſurſum ad frontem à pectore, plus minus brachia, prout ſalutato maior honos, aut minor debetur attollere, replicatis intra manicas interim manibus, ſuumque illud Zin ſæpius iterando, in quod ſignificatum aliud non cadit præter id officium ſalutandi, ſalutandum vero ſi peculiare meritum commendet, illa brachiorum ſurſum & deorſum alternatio iam inde incipit cùm diſtat adhuc à paſſu vigeſimo, ſequiturque mox illam Zoie, hoc eſt altera reuerentiæ pars maior, fitque toto in arcum procliui corpore, fronte ſolo quam poſſit proximè admota, rectis interea iunctiſque pedibus; manibus vt ante ſed ſummum ad verticem elatis. Porro hic mimus vtrimque luditur vtroque ad Septentrionem verſo, quamobrem aulas ita ædificant vt earum ianuæ auſtrum ſpectent. Quod aſcititiæ illorum modeſtiæ commentum arbitror, qua illas diuinæ ſuppares adorationis dum profitetur alter ex officio ſe debere; fingit alter ſe illas auerſari tanquam ſuis meritis maiores Sibi vero qui gerunt magiſtratum cùm fiunt obuiam, exſcendit inferior ex equo, vel geſtatorio, & ludi quem diximus initium facit Sed habent viſendi officia laciniofius aliquid, & operoſius, cuius tamen omitti abſque grandi errore nihil licet quamuis illa tùm ſtatis temporibus, tùm crebris occaſionibus frequentiſſimè recurrant. Obitur hæc cerimonia veſtitu cultiori ad hanc vnicè deſtinato, eum is quoque qui viſitur induit. Aut ſi deprehenderit viſens imparatum, veſtem ipſemet hanc ſubito ponit ne aut illum pudore, aut ipſe ab eo afficiatur iniuria. Cuius moris ſiue religio, ſeu delirium in vrbe ab opificibus etiam, rurique ab ruſticis ſeruatur, & cui præſto non fuerit is ornatus, domi ſe fingit non adeſſe: tanti eſt vel apud bubulcos, decori

ratio.

ratio. Quare violatum contemptu se dolet, quem adierit improuisus; prænettendus est aditus libello per famulum; paginarum est duodecim is liber, auro & coloribus comptus pro gradu illius qui adeundus est; in promptu cuique sunt libelli huiusmodi complures, quòd à aliis viri primarij, medij aliis conueniendi, & obsequij formulam, viris illustribus congruam, grandi charactere exhibeant alij, alij vsitato. Accedit tertius iam dictis reuerentiæ actus Pai vocabulo, non nisi domino à clientibus, magistro ab discipulis, Patri à filiis, Regi demum ab omnibus deferri solitus, Deoque ipsi ab adorantibus. Editur autem sublatis, vt descripsimus in altum, demissisque mox ad imum brachiis, genuflexo vtroque, ad solum fronte contingendum. Inde se in pedes attollens salutator, eandem fabulam quater ad summum deinceps reponit, sed octies saltem coram Rege; tam lenta semper & languenti mora vt hora prope integra scenam vexet. Quò enim fiunt otiosius hi gestus, tolluntur que ac deprimuntur magis, eò omni ex parte reuerentior est honoris significatio. Dum autem se miser illa discruciat histrionica veneratione, qui eam excipit vel parens, vel alius dignitate aliqua excellens, ex aduerso summa in aula stat aut sedet, & leui aut multa pro conditione inuisentis, brachiorum motitatione respondet salutanti; at si volet esse profusè comis in latus aulæ orienti obuersum descendit, & fastu paulum deposito, corporis flexu probè illic noto & vario indicat placere simul delata obsequia, simul eadem ægrè esse, serui post primam genuflexionem, breuius sese expediunt, postque humum ter fronte percussam, ad latus heri alterum consistunt; in prospectu nunquam, nec nisi pendulis brachiis. At si domo vel absit qui visitur vel præsenti adesse non lubet, traditur famulo libellus quem reuerso reddat, censeturque hoc modo abundè exsolutum salutationis petitæ obsequium. Vt vero interdum domi negent se esse, appendunt foribus tabulam qua significatur herus leuare animum rusticatione, aut in bibliothecæ domum secessisse, hoc est nolle tunc sibi molestiam fieri, Porro tabellas foribus & circum affigere Sinis est perfamiliare, & commodum, maximè inter Literatos, quorum est illic prima nobilitas, nomen eæ domini exhibent, domum incolentis, magistratum, gradus, encomia quorum se mutua lucubratione libenter palpant; post datum amico, seu alteri accessum, datur in borealibus Prouinciis dextra, in australibus sinistra; in qua laboriosum, & longum negotium deferenda, recusanda, admittenda, statimque reddenda, proclinationibus inuicem interiiciendis nunquam in mutuum conspectum, sed in eandem cœli plagam; nec minus anxiè sedendi ordo contenditur, (sedent enim Sinæ vulgato in Europa more cruribus nunquam humi decussatis) dominum inter & hospitem obsequio certatur; sedes saltem, si iam sunt positæ, vterque rangit, obseruaturque diligenter vt sedes dignioris a pariete æquè distet. Esto vero, sint admodum tersæ, sed excutiuntur manu volucri simulanter, collecta in

pugnum

pugnum pro euerriculo extrema manica; ac si centum hospites fuerint, sigillatim omnes, idem euerrendi pulueris officium repetunt, domino quidem minimè abnuente, sed cum aliquo taciti pudoris indicio quod tantum honoris deferant immerenti. Sequitur inter hospites pugna de sedendi loco, quam longum sit scribere, spectare molestius: paulo quàm omnes consederint, adsunt cum scutulis & Chia famuli (quod est è siccis quibusdam foliis decoctum mirè ad stomachum & delitias faciens, de quo aliàs à me scriptum; si producitur in longum sermo, Chia bis tervè repetitur, debetque, vt alia omnia, manu vtraque sumi, & rusticum putant altera solum vti. Postremo discessus, & pauci ad fores ab intima aula passus, tam crebris proclinationum minutiis, & fictionum pugnantium fatigantur vt credatur iam nouum Chia non ad comitatem, sed lassitudinem propinandum. Huius demum strophæ vim facit potissimam dominus, nolens ab se prius amittere hospitem quam illum in equo aut sella videat, contra hospes per quicquid est iurans, mundum prius in chaos rediturum, sudansque tam diu, vt cogat dominum post gestus inflexi deorsum corporis complures (quorum nullus responso suo caret) secus ianuam tantisper se abdere. Nam vt victor hospes equum inscenderit, prodit illico iterum dominus, & clara voce vale dicit; quod vtrimque sæpius iteratur tandemque post paulum seruos inuicem mittunt, qui mutuas gratias humanissimè exsoluant. Sunt in missitandis quoque munusculis Sinenses tum crebri tum minutius vrbani. Præmittunt libellum destinata missilia stylo admodum ciuili præferentem, sunt ea ferè exigui pretij, sed multa, & varia, licet cuique admittere omnia, vel selectis quæ placent reiicere cœtera, sed hac lege vt tantumdem remittas, quantum acceperis, vt permutare potius quam dono dare videantur; solent & pecunias pro munere mittere; sed parce oppidò, mediam aut tertiam nummi partem, cui addunt gratiam verba pauca eleganter concepta, sunt enim ciuilium & elegantium verborum prodigi, cœtera præparci, nisi quod modum in dandis conuiuiis excedunt omnem, tametsi sumptuum in iis nulla sit cum infinitare cerimoniarum proportio. Præter stata per annum conuiuia, quæ nefas est ab vllo prætermitti, captant minimas quasque illorum occasiunculas, quales nouæ lætitiæ testificatio; gratiæ, ob itinera visendi officiis honorata; beneuolentia; dandi capiendíve consilij commodum; aut quæstionis alicuius de diuinis, de gubernatione, de moribus simul agitandæ, nihil enim grauius nisi super epulas decernunt, quibus indulgent ita moderatè, vt nec mentem retundat copia; & potus frequentia, sed perexigui eandem acuat, fauetque nox iis sympofiis destinata, & horæ quatuor aut plures placidi otij ad tractandum quietè quodlibet argumentum. Sed sonorum & vocum symphonia laxatur subinde contentio, & graues comœdi interiiciuntur, imo adsunt subinde inuocati, vbi norunt cœnam solennem præberi: sua nisi apud plebeios, conuiuis singulis mensa est, aliquando & duplex apud opulen-

21. Missilia munerum.

22. Conuiuia.

tos, sesquibrachio longa, vno lata; cibis apponendis altera, secunda sumendis. Cum enim secundis ferculis locum non faciat priorum amotio, accumulari primis secunda necesse est, quæ fabrefactis ex argento, & auro cônstructa lancibus, & pretiosissimæ porcellanæ, iucunde oculos oblectant. Mappæ illic viles, & nusquam vsui, mappis quibusvis pulchriores sunt mensæ picturis illusæ, & gummitione vernacula, quibus tamen appendunt ad ornatum vela ex auro & serico, Phrygionis opere belluata; quin & manteliis & cultris nihil opus, nec fuscinulis aut coclearibus, nec vlla manuum lotione. Vt enim sunt nitoris peramantes, de mensa, digitis nihil planè attingunt, sed baccillis de auro vel ebore sesquipalmi duobus, medio indice, ori admouent cibos tam habili manu vt grana orizæ iis etiam colligant. Cibi verò omnes minutim concisi mensis inferuntur, semperque carnes comitatur piscis, sed paruis ob varietatem, & multitudinem lancibus, quod orbes maiores mensa non capiat; orizam, & panem quia vulgo omnibus vsitata, idcirco conuiuiis vsus ipse excludit, vetans quicquam nisi extra ordinarium admitti. Tantus est ciborum numerus vt quamuis lautissimè conditis interponantur quæ appetentiam suscitent, sed ea ferè pompæ seruiunt tantum; quis enim credat tam lautis ab epulis famem vt plurimum integram referri, esseque tunc cibi adeo modici conuiuas, vt si venissent ad cœnam spectandam potius quam edendam? carptim solum hinc illinc vellicant fercula, velut prægustantes, & de coqui doctrina laturi sententiam. Inde post paucas appositi bucceas bacillis positis venitur ad calices, facit enim potus cœnarum illarum summas delitias, quas vti sex & diutius horas bibendo durent intacto capite, nec debiliori ad magna & seria, caliculis bibunt qui putaminibus nucum plus vini non capiant, idque tractim & lentè sorbillando, admoto labris iterum & sæpius calice, priusquam illum siccauerint, nec vnquam vno spiritu potum ducunt, nec nisi calidum, ex quo existimantur id assequi, vt sint à morbis grauissimis immunes, quibus passim Europæi ex crudis humoribus & debilitate stomachi vexantur. Ad hæc indidem gaudent valetudine robusta, & longam non raro senectutem, vltra centesimum proferunt. Etsi vero ex vua minimè vinum conficiant, & caliculis potitent; tam crebros tamen & iterant, & sub exitum mensarum augent, vt cerebrum denique aggrediatur, & euertat; non quod eos lex illa quorundam barbara compellat ad rumpendam potu, stomachi, virium & capitis mensuram, sed epularum hilaritas, otium, amici gratia, bibendi ius dicit ad ebrietatem, quam somni paucillum facilè discutit, vini leuissimi vapore, breui tempore dissipato: tandem comitates huiusce theatri legitimæ ad vsque plausum à prima inuitatione (quæ nisi fuerit triduana, pro nulla est,) tam multæ sunt, toties repetuntur, vt malit vir sanus discruciari mala siti, quàm illorum tormento rituum ebrietatem emere apud Sinam. At his Sina tantillum si desit immani se barbarie damnet, nec dignum in posterum quem om-

nes ingenij merito mirentur nationes in excogitanda nugarum ſimilium nouitate, cui etiam publica & neceſſaria poſtponit. Magis conſentaneus rationi ritus Parentalium multiplex idcirco hic à me, tùm gratiùs, tùm vtiliùs deſcribetur: nulla orbe toto proditur natio, cui æquè ſanctus parentum amor, & reuerentia, vt Sinis. Iuuenes legimus, opificij moleſti diſtentos laboribus ex voto ſibi perpetuum & ſeueriſſimum ab carne, ouis, piſcibus, & lacticiniis impoſuiſſe ieiunium, nullo dum viuerent feſtorum excepto diſcrimine, partim ad dolorem ex patrum obitu fouendum, partim ad eorum in pœnis leuamen; alios de brachij carnibus bolos aliquot dentibus reuulſos in medicinam ægrotæ parentis vltro contuliſſe, ſeu carne ſana curandam putarent ægrotantem, ſeu teſtatum vellent, ſe morte propria, parentum vitam cupidè redempturos, cuius intimi amoris quotidiana ſunt, & ingenioſa filiorum exempla: nec forte à vero aberat ex noſtris limatiſſimæ vir ſapientiæ diu illic moratus, longæuam illam Sinenſium vltra centum annos ætatem & proſperam, illorum in progenitores pietati à Deo rependi. Patris ergo & matris ſacroſancta ſunt iis nomina, & cum magnam partem à Deo nihil ſperent, quicquid boni ſolent in hac vita optare, prouenturum ſibi confidunt ex illa in parentes teneritate ardentiſſimi affectus: libri eorum veteres nihil ſapientius inculcant, nullum Literatis eloquentiæ oſtentandæ frequentius & plauſibilius argumentum, quàm de parentum dignitate, & filiorum in eos officiis; quæ planè à verbis haudquaquam diſſident, nam quibus deos ſuos, iiſdem honorum cerimoniis parentes venerantur: iis nunquam ore aduerſo aſſident, verum interius ad latus. Præfecti & Proreges, quæ ſumma illic felicitatis eſt, magnis laborum, & operum meritis id aſſecuti, bona regis venia magiſtratum deponunt & patrias, domoſque repetunt, vt decrepitos parentes, famulari miniſterio per ſe ipſi iuuent, quæ illis miſſio facile ab Rege conceditur, pluriſque fit probi filij egregia in Patrem caritas quam Miniſtri ſupremi ad publicam gubernationem perſpecta præſtantia, immo apud regium tribunal Sindachorum, quos Taolios nominant, ſi quis Mandarinorum deferatur geſti perperam magiſtratus, & loco ignominioſè in perpetuum mouendus, huic prona eſt ratio ignominiæ præuertendæ, vt ſupplici ad Regem libello, vitam in poſterùm priuatam roget, ad parentes morbis & ſenio graues obſequio, & conſolatione ſubleuandos, refertque ſuum ſtatim poſtulatio, ex voto reſcriptum, & cognitionibus in eum omiſſis, cum laude optimi filij ad lares reuertitur, qui fuerat ſua ob ſcelera probroſè loco deturbandus. Iam vbi de morte vtriuſuis parentis acceperit, quiſquis (militaribus exceptis) magiſtratu aliquo fungitur etiam Colai, quos habet Imperator à ſupremis regni totius conſiliis, abſque mora notas officij exuit, priuatuſque in patriam redit parentaturus mortuo luctu triennali, quam legem nefas eſt à quoquam vitari: iter autem ingreſſum ad ferendam ægrotanti opem, vbicumque de

23. Parentum hon. incomparab.

morte offendat nuncius, cogit eadem lex equo exſcendere lugubribus indui, viæ reliquum, peditem explere. Nulla porro vel ætas, vel nuptiæ, vel ſuſceptæ iam proles, à poteſtate paterna eximunt filios, nec ipſi vt maximè liceat, id velint, quin & liberis coram patienter à patribus vapulant cum quid etiam leue peccauerint: at refractarios latæ leges graui pœna caſtigant, digitóque monſtrantur, velut infames, & execrabiles; nec finem huic obſeruantiæ, & amori mors affert, ſed magnas potius acceſſiones addit. Tanti enim eſt apud Sinas ſepulturæ honor, vt felicitatem poſterorum, ſuamque adeo (etſi animum negent immortalem) ex eo aptam opinentur, nec eum honorem etiam filiis exſoluendum facilè committant. Quiſque igitur dum viuit, & valet nihil habet antiquius, quàm vt ſibi duo præ omnibus curet, Sarcophagum funeris, & locum; foretque ſeni vitæ quod reſtat intolerabile, cuiuis alteri mors crudelis quibus domi deeſſet funebris loculus, & cogeretur in triſtes anguſtias ſuperſtes filius ſi compelleretur intra vnum diem ei loculo concinnando dignam ſuo in patrem amore materiam quærere: ſolent enim ad hoc multo diu labore ligna quærere ingentis pretij vel corruptionis expertia, vel ætates latura quàm plurimas, ex quorum tabulis craſſitudine ſeptem octove digitorum (cuius ſubdetur poſtea ratio) compingatur ſculpaturque ſolerti manu conditorium amplæ laxitatis, quod gummitione aurea deinde illinatur, nec pecuniæ parcitur, & nummis centum, eiuſmodi arca libenter emitur, qui mille in Europa facile penderent, emiturque non raro ipſa magis opinio quàm materiæ dignitas, augent mendacio pretia callidi mercatores, fingunt ligna longinquis eruta montibus, & ſumptu, immani ſubuecta; quo pluris Sarcophagus ſteterit, hoc pretioſiùs aſſeruatur, & quidem in ipſo cubiculo vt intuentem conſoletur. Iam ſepulcri locum, neceſſe eſt augurato legi, in quo mirè ludit ariolorum vafrities; nefas eſt quenquam intra vrbes condi, & miſeri ciues qui cum mortuo degant; rura, & ſyluæ, maximè pineta ſepulcris leguntur, peculiari autem ſtudio decliuia montium, ſub horum radicibus ſuperſtitio antiqua fabulatur dracones (regalem beſtiam & Sinis venerandam) longitudinis immenſæ accubare, poſterorum ſucceſſus proſperos inde potiſſimum expectandos, ſi locus ſepulcri, ſubiecti draconis capiti, aut cordi ſeu alteri parti reſpondeat, in qua inuenienda multis ab ariolo ſortibus ſudatur: fortunatus vero cuius in agro pronunciabitur draconis illa pars latere, etſi enim deſertus & ſterilis, emetur nihilo vilius quàm ſi grandem Theſaurum occultaret. Aquoſa, ventis expoſita, aquiloni obuerſa, ſepulcris infauſta ſunt, planiora itaque attollunt, vt nihil aquæ in iis hæreat; aperta muniuntur, præſertim à Septentrione, è terra nuſquam extant, ſed altè depreſſus excauatur, & validus fornix, iteratoque gummi ſic accuratè induitur ne qua illuc penetret aquæ ſtilla: cinguntur & arboribus viriditatis perpetuæ ſepulcra, cohoneſtantur adſtructis Palatiis in quo aulæ Eunuchi

24. Sepult. cura incredib. & luctus &c.

nuchi, profusione sumptuum omnes vincunt. Ornantur hominum statuis, & animantium, & quicquid potest in defunctum honorificè memorari, eleganti stylo lapidibus inciditur. Mortuo parente filius subito doloris impetu, direpto lecti spatio cadauer inuoluit, nodum capitis soluit & capillos promittit, famulos propinquis, & notis destinat cum libello, quo patris obitum mœsta oratione nuntiat & deplorat; libello nomen non subscribit, sed loco nominis, suimet pro patre accusationem, verbi causa ille ingratus, ille proteruus, ille refractarius: adfuturis ad iusta funebria, vestitur aula omnis, rudi cannabe & alba, qui color mœroris est, & luctus. Hinc arte ac manu pollinctorum cadauer componitur; ac primum tribus ex muiritio tenuissimis fasciis adstringunt vniuersum corpus ipso cum capite, exertis solummodo brachiis; tum festis induunt quibus erat solitus pro anni tempestate; addunt honorum insignia quos gessit; inde in illa quam diximus capaci sandapila condunt, subiecta Tinzai copia, quod herbæ genus est maximè odoratæ; hinc inde puluillos sustinendis brachiis disponunt; arcæque quod restat vacuum, odoratis denuo ad summum herbis referciunt, clausæ tandem & clauis fortiter confixæ commissuras ne quid graue expiret, vt interius aurea arcam omnem, ita exterius tunc picant, easque obducto venustissimo tænio abscondunt. Postremo aureis perspersum stellulis, idem feretrum primario loco in aula statuitur, erecta desuper ad viuum defuncti effigie, mensaque ad latus, multo cum suffitu & facibus: tunc patent agnatis, & amicis fores, ad exsoluendos funeri honores legitimos; fores ramali & fronde coronatæ suggerunt prætereuntibus, vt si vacat, assumptis funebribus veniant, & domum subeant. Triste interea & miserabile filij adspectus excipientis aduentantes; tumultuarium ad latus sandapilæ pro conclaui habet tugurium; pro veste, & pileo cannabem; pro calceis paleam, pro zona crassum funem, gyro duplici latera prementem, & habent rituum codices: suas pro variis conditionibus mortuorum, & affinium, lugendi formas, sed his filius quæ dixi, non toti dolori satisfacit, primam exigit noctem ad imum sandapilæ, neque tunc, nec diu postea somnum capit nisi ex matta paleari, musicis & spectaculis abstinet, nihil cibi per se, aut condimento iucundum admittit, maximè carnium quarumcumque; ne carta quidem vtitur ad scribendum, vt mos est, coloribus variis prælusa, verum aut pura, vel notis parentalium maculata; pro ampla sede ac splendida cuiusmodi solent habere pulcherrimas, sedili vtitur incommodo, & vili, traductoque his & similibus affligandi sui modis mense vno, ab iis sensim residunt, & tedeunt; demptis qui alteram profitentur sectarum quæ præter Literatos illic florent, hi parricidio ne forte rei fiant, cæde animantium in perpetuum abstinent, quod functorum animas somnient in alia corpora migrare, in quibus forte patrem occiderent; vocati vero ad cohonestandum funus, quater totum corpus demisse proclinant, quater lente, & grauiter genua sic fle-

ctunt vt humi frontem ponant; addunt faculas, & odoramenta suffituum, & nauiculæ figura, cartas auro argentoque illitas quas ibidem cremant, rati animæ defuncti repensum iri tantumdem auri veri, quo se aut parte nominum liberet, vel emat regressum in hanc lucem à custodibus subterranei carceris, hinc nimirum ereptam vagari, quærendo corpore matris cuiuspiam iam visceribus informato, sed adhuc vacuo; illud occupare, inde iterum nasci, ac si bona sors fauet in Literatum euadere, hæc ad exequias acciti & agunt & dolent, aut se dolere assimulant: filius certè sub aperto velo haudquaquam simulanter; mœstis inde miserè vocibus comploratio respondet feminarum, quæ se parte alia feretri, sub tentorio occultant. Expletis ritibus, deficienti similis occurrit filius discessuro, integratque illi quatuor genuflexiones, quibus ab eo totidem vicissim acceptis tugurij sui latebras repetit, discedentem ad fores deducunt affines mortui, cum actionibus gratiarum. Tenet hic vt minus triduum, concursus amicorum & propinquitatis: verum filij luctum pro parente nisi triennium non soluit, nec ante completur exequiarum totus ordo, trium nempe annorum gratia, quibus olim parens infantem filiolum brachiis gestauit. Seruatur interea temporis cum honore sandapila in conclaui, nec potest vt fabricata est & conglutinata, quicquam inde graueolentiæ expirare; nullus abit dies quin à filio visatur, & incredibili affectu procumbendo, vaporando, inferendis cibis honoretur, qui Taosiis demùm, & Oscianis cedunt, sacrificulis idolorum frequenter acciti solitis, ad cantus nescio quos, mortui manibus impendendos. Hic iam (quod magnopere interfit in his funerum ritibus ciuiles à superstitiosis rectè discernere, de quo præfidentior non nemo, quo pauciora perspexerat, hoc scripsit iusto, & nimio plura, cum offensione veri, & existimationis alienæ) in tempus aptius hanc ex proposito disputationem reiicio, modo antequam tempus humandi mortui appetat, magno molimine computationum & sortium, dies inuestigatur, & diei punctum, cui cœli aspectus beneficus faustitatem maximam spondeat; hoc à vatibus constituto, vocantur denuo quam possunt plurimi ex familiaribus, & propinquis, ad funus longo comitatu sepulcro inferendum: ad cuiusque aduentum eadem honorum, salutationum, obsequiorum quam exposui scena reponitur, quæ Sinenses nec vnquam fatigat nec satiat. Indè procedit pompa, supplicantium in morem, pompam anteit turba tympanorum, tibiarum, & instrumentorum eiusmodo acuto cantu aures pulsantium, portantur elephantorum simulachra, & tigridum, sequuntur illustrium & virorum, & feminarum effigies quibus veteres laudem præcipuam tribuunt Post hæc pegmata machinarum aspectu insignium, castella & pyramides eruditi emblematis; mensæ partim multa odorum fragrantia pretiosæ, partim iusti conuiuij epulis; post hæc Sacerdotum grex bene magnus suo quisque in cultu, & cantus symphonia ab Gregoriana haud multum discordi: sequitur longus amicorum, & propinquorum

quorum ordo, albo omnes pullati, tristi silentio, & luctu elaborato mœsti: postremo sublata in ferculum succollantibus ad triginta, & pluribus vespillonum effertur sandapila; proximè filij squalidi, emaciati asperitate luctus diu iam obiti, & quasi ad omnem ingressum defecturi, tot se lamentis conficiunt, vt raptari ad mortem, non deducere mortuum videantur, pompam claudunt, in sellis gestatoriis feminæ, velo quidem submotæ ab oculis, sed desperabundo vlulatu. & ploratibus aures omnium miserè lacerantes. Postquam lento incessu vrbe procul ad locum sepulchri ventum est, instaurantur cerimoniæ, suffitus, cartarum incensio, funebres machinæ comburuntur, demumque infelix tumulatur, hi nobilibus exequiis ritus, aliis pro ratione personarum & opum, etiam aptantur De funeribus regiis dicendum veniet in rebus anni 1614. in quas Reginæ mors incidit. Mos est tamen quibusdam Prouinciis semiustum cum sandàpila cadauer, vrna pulcherrima claudere, & in altissimo fluminis alueo sepelire, vt hoc illi breue comburium, perenni aquarum refrigeretur lapsu. Hactenus virtutum honesta species, quæ Sinas exterius mirificè ornat, commendatque mortalium oculis; nunc de ingenio, eiusque præstantia primum in operibus artium, deinc studiis literarum. Prius tamen notandum Sinenses quasi alterum per se orbem efficerent, à quibusvis aliis gentibus diuersum, nec peregrinari vnquam ad eas voluisse, nec eas ad se admittere, quo factum haud dubiè, vt rerum multarum cognitione destituerentur, quam 26.
ex mutua consuetudine aliarum nationum assequi potuissent; sed magna gloria sibi vnis debent artium inuenta quæ apud cœteros fere pulcherrima eminent. Imo, si rectè coniiciunt aliqui, debet Europa discipula Magisterio Sinarum, calcographiam, cartam, nauticam pixidem, tormenta ænea, & iis explodendis igniarium puluerem, quod mihi haud ita creditu facile videtur, cum artes quamplurimas Sinis penitus ignotas habeamus, ex nostratium prognatas ingeniis, à quibus nihilo ægrius excogitari potuerunt, quæ Sinarum inuentioni tàm largè consecrantur; in Marco autem Polo, & Hairone Armeno lepidè luditur diuinando, cum iactantur, modo dictas artes ab Sinis ad nos transtulisse quadringentesimo ab hinc anno, de quo suppetet nonnihil paulo post. Sinas quidem in multis eximio operum artificio superamus, non quod ipsi tantumdem non valeant, sed quod vili mercede pretiosum laborem stultè vendi putent, quin & artificum peiores viris ferè principibus se locant, quorum est scilicet improbior soluendo parcitas, hinc peritiæ vim omnem clari opifices absumunt in adulteranda laborum suorum specie. Nam si forent sua operibus pretia, mira omnino essent præstituri vt produnt quoties sperata præmia ingenium acuunt; quòd factum ab iis cernimus, in toreumatis gemmarum, in auro tractando in sculptura crystalli, & horariis machinis quarum rotatam fabricam per se didicere ex sola attenti oculi disciplina; in perspiciliis item ætati cuilibet & visui concinnandis, quorum olim materiam vitream

Artes & literas sibi debent Sinæ quas habent, nullis autem externis.

27 De subtilitate manuarij operis.

28. De ceris. tream fingebant ex oriza, esto nostrati tùm minus pellucidam tùm magis fragilem: ex opposito ceras perpurgant adeo exquisitè, vt eas perducant in excellentiam candoris eximij, nec modo vulgares ex apibus; sed sibi ex vermibus proprias qui in intra Sinus arborum coalescunt. Est & tertium genus, plantarum quarundam ex frugibus expressum, sed primis duobus deterius. Texendis in omnes pannorum
29. Textura & phrygion. formas Sericis, & omni colorum & animantium varietate figurandis adeo miri sunt, vt tramam eorum attalicam, Phrigionis acum manumque existimes, in contrahendis dumtaxat corporibus & situ gestuque donandis, cum artem aliam præter iudicium oculi non sequantur, deformant illorum habitudinem partium mutuam, & risum præbent vel mediocriter in eo peritis. Certum quendam colorum subactum pingen-
30. Pictura. do adhibent, olearium ignorant penitus, artemque, quod peius est, picturæ vmbris idoneis frequentandæ, ac permiscendorum inter se colorum: suam tamen hanc seu picturam seu magis tincturam eiusque opifices suspiciunt quod ea in arte melius nihil norint. Scalpro illorum
31. Sculptura. videri doctius nihil potest, catenam interdum, eodem in marmore incidunt longiorem, mobilibus annulis perforatam, & eodem è saxo solidam, patientia haud minus pertinaci quàm mirè solerti, qua scalpendo excellunt: fundunt & statuas etiam colosseas, sed in quibus nihil laudes præter aurum quo illas decorant, cœtera ineptas. Monstrat Prouincia Honam duodecim statuas suis in basibus, ab annis vt ferunt mille octingentis, cuius opere nescitur, quanto artificio viderint, putant illas Sinenses diuinæ manus, non humanæ opus quod eorum nemo
31. Fusoria. ad earum præstantiam accesserit, fundendo ducendoque ferro nos vincunt, præterquam cannis muralibus quas habent satis rudes, digna tamen ingenij laude si fuere illarum inuentores, vt & sulphurarij pulueris quem singulari peritia, & immensa copia componunt: testatur Matthæus Riccius, quod semel tantum magnarum in vrbium duabus, absumi vidit in ignes ludicros quibus variandis peculiari pollent industria, potuisse apud nos triennali bello sufficere, agebanturque tunc noui anni festa initia, quæ sunt lætitiis similibus & sumptibus impe-
32. Architect. rio vniuerso communia. Sinarum Architectonice suos quoque tenet eruditos statósque Canones & leguntur tùm apud antiquos illorum auctores; tùm reipsa cernuntur in magnis veterum operum monumentis, æmulantibus quidem magnificentia priscas, operas Romanorum, sed multitudine longe vincentibus, dictum haud pridem de pon-
33. Turribus admirand. tibus, non sine admiratione, palmare aliud Sinarum opus sunt turrium moles, vel ad mittendam in longa secula, heroum memoriam, qui virtute, literis, armisque claruerunt; vel ad vrbium ornamentum; vel cuiuspiam simulacri, venerationem, vt duæ ingentes ex marmore altitudine perticarum centum viginti sex quæ templum idoli Fes vtrimque fulciunt: nec tamen conferri cum iis possunt quas publicè vrbes ædificant, velut malorum amuleta, & fatum ciuicæ faustitatis, dum

eo

eo ponantur & loco, & momento; quæ sciens sortilegus pronuntiauerit ominata: illa hic omnium instar sit, quæ Lincini vrbe opulenta Chianconensis Prouinciæ, extra pomaria visitur, ea hongentos in cubitos octo frontibus assurgit, amplitudine ab imo ad verticem quæ tantæ altitudini respondeat: hanc testa porcellana exterius vndique incrustat, anaglypha exornant semiextantia, & pulcherrima specie picturata; intus circumquaque, omnia speculum multiplex ex politissimo scitéque partito marmore, interiorem murum seu turris viscera scalæ diuidunt ab exteriori, quæ nouem per ambitum obeunt regiones in quas attollitur, in easque intercepto ascensu inducunt, patent hæ foris diuerso ab inuicem canone fabricæ regiones, vnum ædificij complexæ corpus omni ex parte absolutum; suas vnaquæque seorsum ostentat circum & exerit: coronides, peribolos, & elegantias; cuncta selectum marmor, & ferreis cratibus auratisque munitum. Sunt & suæ cuique regioni campana æra in concentum mutuum digesta, & crescit ab imo eorum numerus ad summum; cúmque omnem in partem spectent, quicumque flet ventus sonorum ex iis edit symphoniam, ac ne vager in alia fusius, extant in fastigio colossus ex ære fusilis, deauratus, Dei simulachrum cui turris sacra est, vix est toto in regno ciuitas, tametsi frequentissimæ sunt, quæ non aliquo splendoris huiusmodi nobilitetur ædificio, quædam vero etiam pluribus. Quod idem potest de palatiis dici quæ sibi olim iis in vrbibus condebant Reges quas in sedem regiam legerant; & quæ fisci regij opibus fabricata, iisdem perpetuo sarta tecta rebusque omnibus magnificè instructa conseruantur: ægrè vrbem reperias iis palatiis destitutam, quædam metropoles ad viginti censent. Templa diis; academiæ Doctorum principibus, vni potissimum Sinarum magistro Confusio dicata; superbo paratu, absque numero sunt: triumphalium denique arcuum multitudo ingens, & Regum sepulcra, miro artis & materiæ spectaculo visenda. 34. Palatia & ædes.

Domorum ædificatio nusquam ferè nisi ex ligno est: huic ab incendiis publici vigiles è speculis cauent; & si quà emicuerit ciues ad opem ferendam excitant; pœnam capitis subit cuius culpa domum ignis corripuit: crebra tamen vrbes populantur incendia seu fortuita, siue à latronibus ad prædationem multis simul iniecta vicis. Scripsit qui aderat, Hanceum regionis caput anno 1640. fuisse ab illa diuersam penitus quæ ante annos quindecim fuerat, igni scilicet ex parte consumptam sæpius, sæpius restitutam. Præter materiam domorum fragilem quæ illas de vita hominum metitur, subest quædam futuri apud Sinas sanè reprehendenda incuria; suum cuique tempus curandum dictitant; ventura, posteris curæ fore, fidémque illic Europæi difficile inueniunt cum aiunt nullas se habere tam malè compactas & materiatas domos quæ vnum saltem aut alterum seculum non æquent, multas verò annos, & quingentos, & mille. Nostra videlicet de suis æstimant, quibus construendis (præter illa quæ memorauimus æterni operis ædificia publica)

fundamenta non mittunt alia nisi quod diuturno verbere solum cogunt & solidant, aut si futurus est lateritius ædium procinctus, ad sex pedes circiter fodiunt, ex quo fit vt muri quibus ex latere suas vrbes cingunt, statim vt immaduerit aquis solum, passim ruinam trahant, ipsique fornicibus tum subterraneis, tum editioribus abstineant, sintque admodum rari qui aliter habitent quam in plano; scalarum quippe laborem refugiunt, & ab earum pondere subiectis ædibus casum timent, quanto igitur in altum non audent, tanto se in plana latius porrigunt, vt mirum non sit vrbes innumeras ad viginti milliaria complecti, cum præsertim ad ædes saltem nobilium & literatorum accedant horti, labyrinthi, viuaria, & huiusmodi ingeniorum laxamenta; etsi autem ex ligno, Sinarum constet ædificatio, nihil tamen ad normam architectonicæ doctius; pulchrius ad maiestatem, & elegantiam; ad vsum commodius, aula capax nec vna; ordo conclauium ædibus congruus, lumen conclauibus vix vnquam ex foris, & compitis, immodestos censent fenestra prospectus, laquearia columnis imponunt; parietes suo illo gummi vernaculo velut obducta crystallo illinunt, omni prius florum, & auium, aliarúmque formarum varietate picturatos, colore nunquam intermoriturо: quamobrem nudos malunt, plurisque faciunt, quam serico tectos, quod illic multo est vilius, sed appendunt his tabulas antiquæ manus, quibus summum pretium vetustas facit. Supellex reliqua omnisque ornatus ad æmulationem parium, ad oculorum ambitum & laudem plausumque officiosè visentium. Sed palatiis, quæ esse tam multa paulo ante scripsi longè est magnificentior dignitas splendoris commoditatis, & deliciarum, vnius illorum ichnographiam penes me seruo, ab eo descriptam, qui frequentet illuc subierat, & perspexerat omnia diligenter; vnius ex icone licet cœtera cogitare vt quæ vno fermè ab exemplo omnia ducantur, in quo palatium Sinensis Mandarini dum

35. Palatium Gubern. & titus eius incolendi.

subiicio spectandum, mores vna illorum aliquos attingo laude sua dignos, de quibus postea explicatius dicendum. Imprimis itaque vastam aream cancelli ambiunt, in quam iura poscentes conueniunt. Ingressis procul è regione murus tres obiicit portas, media solis magistratu vel functis vel præditis seruatur; Literatis dextra; vulgo & militibus sinistra; sed qui sistuntur ad tribunal rei, dextra introgressi, sinistra exeunt, absurdo personæ opposito. Inducunt hæ tres eandem in aream, in qua patet austro obuersa ingens basilica (qui situs est optimus ædificiorum) illic Mandarinus, bis planè quotidie ad cognoscendas causas sedet: vtrimque ad latera excurrunt Ministrorum habitationes, quos in prouinciam veniens Mandarinus magistratui addictos inuenit; eósdemque successuro relinquit, cuius sanè prudentis constantiæ ratio alibi constabit. Sunt verò Famuli, Ephebi, Scribæ, Tabelliones honorarij perferendis mandatis, & nuntiis, Apparitores, Satellites, Tibicines, numerosa capitum centum familia suis quique percommodè mansionibus digesti. Inde ianua vna proceditur in aliam aream, vbi aula cogen-

do

do publicis de rebus consilio, à qua cæteri omnes excluduntur: sequitur addicta priuatim Mandarino domus, & ei quam duxit vndecumque mittatur familiæ; illuc subitur per areæ septum, capax & eximiè ornatum. Hinc ne quis pedem extra limen ferat, nedum liberè vagetur; ac ne quis extraneus possit cum familiaribus colloqui, præsunt foribus custodes cum centum oculis, & totidem claustris, ac seris quæ domino etiam prodeunte signantur; cum redit an saluum sigillum explorantur: nullus æquè carcer tàm sollicitè custoditur. Vni quotidie semel fas est exire œconomo, sed statim redituro; Mandarino enim postquam primos accepit adeuntes, legenda tradit œconomus emptu necessaria in illum diem, quæ vbi coemerit, mox domi claudendus se recipit, nec affatu quemquam, nec aspectu ausus conuenire: illa vero emit solummodo, quæ Mandarinus ad marginem probare se minio notarat; nec potest œconomo vendi, nisi quod signauerit Mandarinus, vt cui debeat pars consueti pretij tertia remitti: empta nec foribus, nec fenestris domum inferuntur: nusquam enim patent quibus possit cum externis agi, sed versatili turricula, qualem habent nostri Parthenones. Quintum denique atrium extremo clauditur gynecæo, vbi solitariæ feminæ, nihilo seuerius ab aspectu familiæ abstinent, quam familia ab externis; habetque hæc vltima Palatij regio latifundia hortorum ad omnem exculta, plantatum & fontium voluptatem, & solitudinis illius tam duræ leuamentum. Hæc paucis lineis, comprehensa Palatiorum descriptio quæ magistratu fungentibus attributa sunt Mandarinis, partim Leonum ad fores marmoreis statuis, partim dignitatis insignibus propriis, facile ab aliis primo intuitu secernuntur; sed elaboratis potissimum solerti opere turribus duabus ex quibus musici, variorum concentu sonorum prodeuntem foras dominum prosequuntur, & excipiunt redeuntem: habent enim & suam Sinenses sonorum & vocum musicam minimè iniucundam, longeque ab nostris, dissimilem & æquè nulla iis sapit vt quæ instrumentis & flatu editur, si tamen potest monotonum placere, nec vlla modorum conuenienti oppositione, ac varietate figuratum: centum audias cantorum turbam vnius einsdem que notæ proflare sonum, & quod magis mirum ab audientibus plausum ferre velut ad editos è cœlo cantus, quibus addi harmoniæ nihil possit. Facit hæc forte Sinarum ad genium musica, grauem, valdeque compositum, secus ab iis leuitatis damnanda si suauitates modorum sectaretur; quanquam nostris etiam cantibus eorumque instrumentis mirificè oblectantur, artem musicam illic floruisse docent vetera Confusij scripta: tradit hic summus apud Sinas viuendi, & regendi magister, carentem musicâ rempublicam, dissonam esse confusionem morum non minus quam vocum; sed hanc antiquæ musices gloriam vel ætas obruit, vel Imperator Cin, iussis qui eam docebant incendi codicibus, de quibus certius cum libro proximo, Riccium Nanchini symphoniæ regiæ cui interetat proferemus testem. Constat quidem ex

36. Musica Sin.

36. Ars & acus nautica. historiis insularum quas Sinarum reges cum essent bellicosi suo imperio addidere, fuisse nauticam in summo pretio & laude apud Sinas, & si, quòd magnete eximio abundent, verè ab auctoribus scribuntur, gnomonis ventorum fuisse Architecti, multum iis deberi ab omni humano genere; sed hoc satis qui probet, vel coniiciendum saltem prudentibus præbeat reperio neminem; nam quod Marcus Polus nobilis Venetus ab Sinis potuisse ad nos acum magneticam deferri vtcumque indicat, delatam fuisse nequaquam, imo ne quidem potuisse, si rectè anni subducantur. Albertus Magnus & ante Albertum, Vincentius Bellouacensis magnetis illius meminerant, multo prius quam Polus è Sinis & Haiton Armenus & B. Odericus rediissent, & profert vterque fragmentum scriptoris veteris quem putant non alium ab Aristotele, quamuis Arabem magis quam Græcum innuant verba quædam, textui illius reliquiis permixta, cuiuscumque porro is fuerit, certò necesse est Poli ad Sinas Haitonis & Oderici nauigationem sæculis aliquot præuertisse. Ac magnetem fuisse nec ignotum Sinensibus, nec inusitatum ab annis bis mille septingentis (forte alios in vsus quam nauticos) mihi propemodum persuadet quod lego apud Antonium Goueam, in chronico vbi ab vltimis retro temporibus annos Sinensium legens; sexto inquit, anno Cini Vani, vnius ex primis regibus quos centum supra mille annos ante Christum ea familia protulit ex Nanchiao, quod & Chiaocum, dicebatur, hodie Cocincina, legati ad eum venerant, hos rebus confectis & iam in procinctu ad iterandum iter, vehementer angebat metus à recto aberrandi; quod vbi comperit Ceus Cunus, Mathematicus insignis, summa præfectura, & prudentia clarus, iubens esse viæ suæ securos imposuit currui, in quo statuam locarat ligneam, protensum indicem nunquam australi ab linea moturam, quod erat ipsorum rectum iter, sic tutos & alacres ab aula dimisit; quod arte alia potuisse præstari non capio nisi beneficio magnetis, hinc boream, hinc austrum perpetuo spectantis.

37. Typogr. Sin. typi, literæ, scriptio, carta. Typographiam item Sinensibus fuisse perantiquam cum viris doctissimis facile sentio, alij medio post Christum seculo, illic ortam volunt alij seculis ante ipsum multis; inde vero ad nos propagatam diuinant prope omnes, & magis cupiunt quam certis iudicent & probent argumentis.

Fiet id clarius si (quod necesse est) illorum sermo & scriptio quam distet à nostris ostendero. Primum ergo alphabeto carent, nec animi sensa iunctis inter se in syllabas literis, collectis in verba syllabis exponunt: caracter illorum quilibet, vox vna est, rem vnam integrè exprimens, vt solent Astrologi planetas, Chymici artis suæ repræsentare materiam, & distinctas operationes, quare tot sunt Sinarum necessariò literæ, quot voces; septuaginta millia quidam censent, alij octoginta, quamuis ad vulgarem legendi peritiam & scribendi, negent vltra decies mille sciri oportere, tametsi autem tot harum literarum non

sit

ſit abſoluta inter ſe diuerſitas, ſed eas dum forma quintuplici accinunt & totidem prope ſpiritibus molliunt pronuntiando vel aſperant, ſignificationibus diuerſis afficiunt; quod idem factitant ſcribendo, varijs vna eademque in litera ductibus; ſeu apicibus ſignificata indicando, quæ debent iis pronuntiandis intelligi. Solet in exemplum adduci ſyllaba Cho, cuius pronunciatio decupla, res decem repræſentat diuerſas, & verba totidem quæ diuerſis apud nos acuenda eſſent, vel afficienda notis quibus præſcriberetur modus ea efferendi. Hinc tanta infinitas characterum, vt ſuus ſingulis vocibus poſſit attribui. Auctorem huius inuenti faciunt ſuum quendam Fohium quem & aiunt ſibi Hoiantis nomen, hoc eſt Imperatoris arrogaſſe. Rem profectò quicumque is fuerit grandem & mirabilem inuenit, ſiue tot millium characterum ſpectetur impedita & perplexiſſima delineatio, ſiue huius ars, & arcanus ſenſus, cum ſit hic non ſolus arbitrarij calami ludus, ſed præclarus ingenij labor ſacris forſitan Ægyptiorum typis ſublimior; at enim Sinenſes iis efferendis haud ſunt æquè felices vt in deſcribendis, vt quibus linguæ ſit indoles ad varietatem ſonorum parcior, quàm manus ad variandos characteres, & eſt nihilominus inter illas acutioris, & demiſſioris ſoni notas, iuxta quas effertur diuerſi ſignificati res eadem, diſcrimen tàm tenue; tam exilis ſenſus, vt auribus opus ſit ad hunc diſcernendum admodum delicatis. Sed linguam Sinarum hoc facit valdè ancipitem, quod multos diuerſæ notionis characteres ſono proferunt eodem, nec poſſunt omnino percipi niſi ex ſententia dictorum, conſequens eorum ſignificatio ducatur. Hinc hærere interdum neceſſe eſt, etiam apprimè in lingua verſatos, & quærere deſcriptionem characteris, qui dubia voce exprimitur, quod iis aut motu digitorum in aëre, aut in vola manus, rudioribus humi in puluere præſtatur: vnde apud Sinas pluris ſemper fuit ſcriptio quam ſermo; & Legationes, ſcripto ſemper non verbis obitæ. Ineſt autem Sinarum notis id commodi, ex arcano ferè illarum ſignificatu natum, quod à confinibus populis facilè capiuntur, Coraium, Iaponia, Cocincina, Tunchinum, Sinaium quoque, Camboia & finitimæ inſulæ iis vtuntur, ac licet inuicem patrium ignorent idioma; Sinenſe tamen legunt, proferuntque ſua quiſque diuerſum lingua; ſibique inuicem ſermone diuerſos, & barbaros iungit eadem characterum forma, ſeque perinde mutuo capiunt, vt ſi vnam haberent linguam omnibus communem. Iam quotidianus Sinarum ſermo, itemque alius (quem forenſem dicamus licet, ab omnibus diſcitur, quod Prouinciarum omnium teratur vſu;ſed eſt longè ab eo diuerſus quē in typos mittunt, capacior videlicet ingenioſi acuminis, & ſenſus heroïci, quem committendarum literarum vis hieroglyphica ſuggerit. Voces omnes præter compoſitas, vnius ſunt ſyllabæ, in qua multæ quidem leguntur vocales, ſed velut apud nos diphtongi, vno ſimul efferuntur ſono, vocem eandem modis, temporibus, caſibus, numeris, (quibus carent) adiuncta quædam accommodant; ſed de Sinarum lingua, plus

ſaris hactenus, de qua incidet peculiarius aliquid poſtea dicendum, ſcribendo penicillum pro calamo habent; pro digitis tribus prioribu pugnum, auriculari ſoluto & excluſo, Hebræorum more ad dextram à ſiniſtra incipiunt, ſed ducunt à ſummo ad imum folij lineas, nec attramentum adhibent liquidum & fluens, ſed ex olei fumo, & gummi concretum, exſiccatumque in lamellas vnius circiter digiti venuſtis impreſſas figuris; has vbi pingendum lapideæ tabulæ affricant, quod deraſum eſt, aquæ paucillo diluunt, indeque pro ſepia ſcribunt, quæ vero pagina Typis deſtinatur, elegantiſſimo inſcripta charactere (cuius laudem formandi mirificè ambiunt) in politiſſimum ex piro, vel pomo, aſſerem obuerſo ſcripto glutine redditur, vbi ſcalpro per tenuitatem cartæ pictos ſequente characteres, lignei formantur detracto circum, & intus ligno, quoad puri & nitidi è ligno Typi emineant, eum planè in modum quo figuræ apud nos excudendæ, ligneis tabulis inciduntur: quod præſtant minori labore ac tempore, quàm noſtri ſuos in paginam cóponunt Typos, & tam expeditè grandem ex iis premunt exemplarium numerum, vt tria millia horis duodecim excudant. Sculptoris pretium tam vile vt quinque paulo plus aſſibus trecentos abſoluat characteres, etſi multa implexos ambage linearum, & apicum: ad libri auctorem, redit Typis inciſa lamina lignea, quòd is ſuo ære, illius pretium, & ſcalpendi operam ſoluerit. Eſt etiam aliquo in vſu litographia, ſeu Typi lapidei, ſed iis quos dixi ligneis planè oppoſiti: ex iis enim albus ducitur character, quod depreſſior ſuâ areâ eius Typus, intactus ab ſepia maneat aream tingente. Ego præter ductas ex iis Typis ſcripturas, habeo folia noſtris quadruplo maiora, hominum figuris, foliorum & arborum, & iſtiuſmodi ludis imaginum, nigra in area ſic albis lineis, & tam ſubtilibus depicta, vt omnem & patientiam & induſtriam viciſſe Typographus artifex videatur: & hæc quidem Typographia Sinarum vel in hoc noſtra deterior, quod minutiſſimo charactere ingentia opera breui ſpatio claudimus, illi niſi lato non poſſunt, ob amplitudinem literarum, quas multitudine, & varietate linearum, & apicum coguntur variis ſignificationibus aptare. Chartæ item noſtræ candor & denſitas, eorum charta longè vtilior quæ licet foliis magnitudinem æquet linteorum, ſed ita flaccidis, pellucentibus, & ſubnigris, vt vtraque ex parte imprimi non poſſint. Aiunt quidam ex ſerico, ex goſypio alij, nonnulli ex medulla cannarum, & arboribus confici; ſed iam à pingendis, premendiſque literis, ad profeſſionem illarum gradum faciamus, qui ſummus apud Sinas nobilitatis, opum, dignitatis, nominis cardo eſt & votorum ſumma. Septennes vix pueri, characterum quos memorauimus ſignificata iam ediſcunt, tum eoſdem in charta incipiunt pingere; ad hoc pagus quiliber, nedum vrbes, magiſtros habent fiſco regio authoratos diſciplinarum grauiorum (incertum quamobrem) Academia toto

38. Inſtitutio puerorum in litter.

regno nulla. Parentes aliquot inter ſe conueniunt, & commodo numero, ſed nunquam grandi, erudiendos tradunt præceptori, qui & iis ducendis

cendis Pædagogi fungatur munere, & ſenſim expoliat vrbanitatibus patriis, in quibus illic tantùm momenti reponitur: iis in ſcholis quamdiu educantur, prohibentur omni planè ludo, graui prorſus nugacis ætatulæ cruciatu. Nec verò facile ab Sinis, niſi primoribus luditur, & ſunt formæ ludorum tàm ingenioſæ, nihil vt tale cernatur in Europa, vt miſſos faciam reliquos, eorum latrunculi ab noſtris plurimum diſcrepant, Rex vltra paſſus quatuor non procedit; duo illi ſemper, hinc & hinc aſſident conſiliarij; nullus ibi feminæ locus eſt, ne ficta quidem & ludicra palam toleratur; quadris ritè trecentis diſtincto vtuntur alueo, in iis calculos alter centum digerit candidos, totidem aduerſarius, ſed nigros: intertumpendi ſunt hoſtiles manipuli, qui hoſtem campo prorſus extruſerit, victor eſt; quod minori quam horæ ſpatio nequaquam conficitur, noctes eo in ludo ſolidas trahunt Literati, ſuntque in pretio qui eius artes docent, foliis non ludunt, nec aleam iaciunt niſi viles, & mediaſtini: pueris vt ludo minimè arcerentur, ineſt ad literas is ardor, qui vltro ad illas eos rapit. Feſtos Sinis dies præter quatuor non legi: ſolennem præ cæteris primæ lunæ annique ipſorum exordium, quem ad plenilunium perducunt; excipiuntque altero quem vocant Laternarum, ob geſtientis lætitiæ publicam oſtentationem, quam ſuo quiſque iocoſo pro genio edunt, figuris luminum domi foriſque variè accenſis. Lunæ tertiæ feſtum functorum honori celebrant tertio eius die, quartum fluminibus Luna quinta; Lunæ ipſi quintum, ſeptimo eiuſdem ſeptimæ Lunæ die. Præter dies hos paucos, nulla toto anno ab ſcholis & ſtudiis quies, etſi plures nobis quotidie ijs horas inſumant. Superiores eorum facultates, miror magis ob illa quæ ſciunt, quàm ob ea quæ neſciunt rideo: debent id quicquid eſt quod norunt, ſuo ipſorum ingenio & inuentioni, furto nihil, aut aliarum gentium labori, quo ſi vellent ditari profectò quantò nobis nunc ſubſunt, tantò altius eminerent. Præſtant enim nobis felicitate ingenij, & ſtudendi aſſiduitate; ſed vitæ pars bona iis abit, in characterum arcanorum infinitate cognoſcenda; quâ plus quam mediocri dum carent, non poſſunt ſuorum magiſtrorum antiqua capere monumenta, laudem alioqui excogitandis nouis promerituri egregiam, qui diſcendis diu pridem inuentis conſeneſcunt; quod ne gratuitò iis à me præſtitum videatur naturæ primum cognitionem quod attinet, excelluere ſemper in aſtronomicis, ac ſi eorum annalibus fides, ante annos quater mille trecentos, Cyclus quidam veluti ſolaris ab iis inuentus eſt, qui volumine annorum ſexaginta circumſcriberetur: tot enim annis ſeculi ſui orbem definiunt: hiſtoricorum Sinenſium libros centum Nicolaus Trigaultius cum patientiſſimè legiſſet, ex iis Latinè quæ ſcitu digniſſima cenſuit, in Europam tulit; inter quæ notat iam inde ab annis vniuerſali diluuio proximis, cœpiſſe Sinas cœli motus ſeruare, non per minutias fractorum graduum, ſed per integros gradus; iiſdem hiſtoriis defectiones ſolis vltra ducentas legi, conſignarique ſuo ſingulas anno, menſe, die; ſed hora

39. Ludi.

40. Festa & iuſtitiũ Scholaſticum.

41. Inuentio artium.

Aſtronomiæ & myſtic. numerorum.

hora nequaquam; vt neque mensura digitorum, quæ lucem huic ademisset. Ad hæc inuisarum eatenus stellarum, & cometarum notari multo plures, quam quot hinc postremis quatuor seculis Europei scriptores enumerent; vna item solerti adiectione numerorum ad numeros, stellarum septem errantium, comperisse motus quos vocant medios, statuto epochæ interuallo, & anni mensura (quem diebus trecentis sexaginta quinque, & senis ferè claudebant horis) computando semper centesimis, quæ sexagesimis computamus, & æquationum tabulis quod residuum erat coaptando, quod forte illos docuerant Arabes qui annis retro quadringentis in Sinas cum Tartaris sese infuderant; ea demum illos numerorum scientia præditos ab inundato iam propemodum orbe deprehendo vt esset primis eorum Regibus, & Sapientibus solenne præceptiones de moribus, & regni arcana, numeris velare, ipseque hunc morem tam diu, per successiones multorum Regum quoad cœpit tædere obscuritatis illius ancipitis; extitisse vero tunc peritum hominem sapientiæ illius numericæ, qui eam clarè interpretatus sit, inde obscuritatis illius vsum iacuisse, vt factum videmus in Pythagoricis numeris: sunt ergo vtraque in Regia Pechini, & Nanchini, antiquissima organa facultatum astronomicarum quorum formam & modum vsumque, præstat hic à P. Riccio qui ea spectauerat, quàm à me describi. Anno inquit, 1599. Nanchino egressus, in montem conscendi, vbi Regis visitur Mathematica supellex, montis verticem planities obtinet, quam multorum capacem ædificiorum illic distenderant veteres iisdemque ornarunt: prostabant in ea ex ære fusa, Matheseos inuenta: operoso artificio exculta: iacebantque ducentos quinquaginta iam annos sub aperto cœlo, ab imbri & niuibus illæsa: in iis, spectanda præcipuè quatuor. Globus ingens & trium hominum complexu grandior, parallelis suis, & meridianis gradatim circulis impressus. Sphæra orgyarum diametro duorum, suo præcincta orizonte, circulorum vice armillis distincta duplicibus quorum intermedia pro circulis erant, gradusque signabant trecentos sexaginta quinque, sua singulos in minuta diuisos, loco globi terrestris, catapultariæ instar, canna, mediam peruadebat sphæram, perforata, flexilis, quamcumque in altitudinem mobilis, ad suspiciendas per eam stellas, & earum situs aptandos gradibus, quos ipsa indicabat: tertium organum, Gnomon fuit altus quaternis ad quinque orgyias, Septentrionem versus longo impositus lapidi, cum adiecto circum eculeo, ad explorandum vt reor aquæ fluxu an plani eiusdem Orizon, & lapis superficiem; & stylus rectos angulos obtineret: cumque esset vtrumque distinctum gradibus, facile credidi notandis vmbris vsui fuisse, punctoque certiùs exigendo solstitiorum, & æquinoctij: quartum denique prioribus vastius commissura erat planisphæriorum quatuor in vnam machinam, eorum diameter duarum fuit orgyarum; vnum ad meridiem vergens exhibebat æquinoctij orbem circulum; Meridianus huic proximè iungebatur, nisi

43. Mathem. instrumenta.

nisi quod poterat circumuolui; vt etiam tertium quod verticales circulos erectum referebat: gradus illorum notabant globuli vt possent tactu numerari; sua lingua Sinensi, singulis epigraphes inerant in quibus partis cuiusque explicatio charactere patrio legebatur, cum nominibus syderum octo & viginti, quæ in Zodiaco nostris duodecim respondent. Videbantur autem astronomica hæc arma fusa sub gradu & elaborata sexto tricesimo, atque inde Nanchinum ab iis translata qui essent eorum planè rudes. Vidi & Pechini his adeò gemina, vt manus eiusdem possit labor censeri, peregrini fortassis astrologi; quod fabricata sint cum Sinis Tartari potirentur, hæc de mathematicis organis Riccius, quæ vtraque in aula, ostentatio vna, & curiositas asseruat, nullo præterea illorum vsu vel pretio, vtilior multo Ceucuni Regula qui fuit Sinarum] Ptolemeus annis mille ducentiseo antiquior. Vixit is Tensum in Prouincia Honana, quam idcirco Sinenses mundi iactitant vmbilicum, quod ab extremis Sinarum finibus distet æqualiter, extra quos vix esse somniabant quod mundi nomine dignarentur. Monstratur illic hodie que turris, cuius in specula Ceucunum fama est noctes duxisse peruigiles, seruandis syderum motibus, ortu, & figura. Extat erecta ad perpendiculum Regula supra laminam ex ære amplam, Orizonti peritè coæquatam, certisque tum hæc, tum Regula mensuris consignantur, quæ sunt nunc etiam Mathematicis Sinarum commodæ, habent Sinæ duo istorum Collegia Pechini vnum, Nanchini alterum Astronomicis vtrobique egregiè organis instructi; noctes è turribus perpetuas vigilant, & cœlum mutatis vicibus obseruant, ecquid nouæ flammæ, inuisi syderis, insuetati luminis, signive alterius appareat, vt hoc ad Regem mox perferant, quidve id portendat inter se statuant. Horum item è calculo defectiones cœlestium luminum expectantur, quo nullum est vniuerso regno negotium grauius. De hoc ab aula cursores in Prouincias mittuntur, qui Magistratibus vrbium, diem, horam, adeòque momentum prænuntient laboraturæ deliquio lunæ; iubeant ab ipsis, & sacrificulis idolorum, absque numero conchas, pelues, tympana & quicquid aliud altiùs sonorum & turbulentius streperum, haberi ad manum expedita, vt conspicati sydus obscuritate iam aliqua morderi omnem exerant instrumentorum illorum cantum, fragores, & strepitus, quoad astro sua redeat claritas; ad exterrendam, inquiunt, draconis ingluuiem, deuoraturi alioquin, & absorpturi lunam: at quanto id scilicet mundi damno? bardum planè, ac stolidum ignoratæ Astronomiæ timorem! in hominibus alias ingenio præditis, sibique plurimum de cœli cognitione placentibus, quos adhuc Draconis fabula, & nomen latuerit. Sed hanc illorum ignorationem excuset grauior; nunquam boni viri, planetarum motus aut intelligere ipsi potuerunt, aut annis ab hinc trecentis quinquaginta, voluere ab Arabibus discere, nec habent qui norit, vna sphæra omnes, an pluribus voluantur; excentricorum, & epicyclorum peregrina sunt iis nomina, & quod hinc sequitur, igno-

44. Astronomica Regula Ceucuni.

45. Mathem. Regis.

46. Defectionibus luminum quid agant Sinæ.

cœlum superius suo motu facit, & ex consequenti, annui cursus iusta periodus, & quæ, quanto sit hæc quam illa pro spatio temporis breuior; nam integrum solis per eclipticam gyrum millionibus definiunt minutorum tribus millibus insuper sexcentis quinquaginta duobus, & quingentis septuaginta quinque, quorum ex anni periodo detrahunt quinquaginta, sed sunt illorum nostris imparia minuta. Vbi vero illorum Astrologi seculorum triginta remensi orbes aduertere, non semper in idem anni punctum solstitium cadere, solis motum constantem, se certis regulis comprehensuros putauerunt; verum illud motuum tam subtile discrimen cum sub sensum vix cadat eiusdem hominis ob eius æui breuitatem, quot eos Mathematici indagarant, tot de motu hoc solis, eorum opiniones extitere, donec Cosceucinus obseruationibus annorum bis mille inter se comparatis, pronuntiauit, minori spatio quam annorum sex supra sexaginta non posse solem vno gradu solstitium transgredi: sic ventum paulatim ad inueniendam de qua nunc etiam litigatur, præcessionem æquinoctiorum, quam Doctor Paulus, Sinensis, clarus Astrologus & sanctus, collatis quæ nostri Europæi ad annum huius seculi nonum & decimum de illa vulgarant comperit non multum à nostra discrepare: cœterum tam ardens Sinarum studium in stabiliendo cœli puncto, mensionum omnium moderatore, & auspice, non vna incendit curiositas sciendi; sed horarum delectus in leuissimis quoque vel omittendis vel suscipiendis, in quo nullos putem in orbe mortales tam scrupulosè superstitiosos: ex vitiata itaque radice aiebant necessario plantam omnem vitium ducturam, & perperam posito incipientis anni momento principe, vitari errores in reliquis non posse, futuraque non raro ineundis rebus ominosa & infelicia momenta, quæ fore benefica prænuntiasset Astrologus; ob hoc Astronomiæ Sinensis cardinem in eo versari statuerunt, vt veram solis deprehenderent stationem, ex qua anni totius motus, & tempora certo metirentur. Quare nulli fas est tanto negotio manum admouere nisi cooptatis in Collegia Regia; multo minus calendaria concinnare quæ ære regio quot annis per totum imperium immenso numero sparguntur. Anni principium Sinenses à noua Luna ducunt, quinto Februarij proxima, seu nostro aquarij gradui quinto & decimo, qui solstitio, & æquinoctio interiectum spatium æqualiter scindit: eodē solem in signo constituunt quod Licciunum ab iis dicitur, & rediuiuum ver apud eos sonat; menses duodecim lunares annus censet, alios minores dierum nouem, & viginti; maiores alios triginta, & redit quinto quoque anno intercalaris cum residuo elapsi temporis, quo pacto solaribus mensibus æquantur. Dies hebdomadæ nobiscum ex planetarum numero partiuntur, quibus sua cuique sydera quatuor, tribuunt in dies singula, quorum post octauum & vigesimum diem redeunt eædem vices, septenariis quatuor dierum exactis Diem repetunt à media nocte, proferuntque ad medium noctis insequentis: horas illi assignant tantum duodecim æquales, partiunturque illum in

43. Anni Sinen. principium.

centum particulas, & harum vnamquamque in centum minuta comminuunt, quorum millia decem, integrum diem conficiunt. Ad hæc horas numeris non appellant, sed vocabulis propriis & characteribus, obseruantque in iis potissimum tres, ingentis ob cœli constitutionem cui subsunt momenti: primam noctis mediæ vmbilico, qua cœlum putant fuisse conditum; alteram, qua formatam humum, tertiam qua

49. *Superstitionis horarum obseruatio.* fictum existimant hominem. Cœterum qui lecti ab Rege calendarios contexunt indices, id habent oneris, non vt iis modo adscribant diem vertentis anni primum; menses quibus sol vnumquodque signorum subiturus sit, & defectiones passurus luminis; Lunæ item aspectus, configurationes stellarum vagantium, dierum mensuram, & solis exortus, ad vsque centesimas horæ cuiusque particulas; verum iis etiam incumbit, vt faustos tùm dies tùm horas ab infaustis secernant, definiantque distinctè res vel ducturas ex iis exitus infelices, vel ab iis fortunandas, vt sunt aliquid ex Rege quærere, & ab eo rectè aliquid concedi; sacrificare, functorum parentum instaurare memoriam & honores, studere, vxorem ducere, lauari, vocare conuiuas, migrare in alias ædes, iter aggredi, mederi morbo, plantare & serere, quicquid demum terram, corpus, actiones priuatim, aut publicè attinet moliri, quorum nemo fas putet obnuntiante calendario quicquam suscipere, quamuis illa eius prognostica non de sydерum aspectu, sed de nugis, aut incantamentis edita videantur; characteres decem anno attribuunt; elementorum quinque (tot enim numerant) singuli vnum significant; nexibus sexaginta cum nominibus horarum duodecim coaptant. Constellationibus octo & viginti postmodum assumptis quibus adest suus singulis planeta, diei vnius dominus: ex hac tricarum farragine sua demum illa edunt oracula: quin ex affectionibus quæ Sol & Luna vaporibus imprimunt, & aspectu circum apparentium colorum vaticinantur maximis de rebus audentiùs quàm nostri ex nouis stellarum ignibus & cometis, vt cum eorum ex libris authenticis aphorismos referam, constabit. Et quidem hactenus, nec plus vltra licet Astrologiæ vsus apud Sinas quàm ad concinnandas Calendarias tabulas, ad alia omnia lege vetitus fundatoris qui familiæ regiæ nunc quoque superstitis caput fuit; quòd factu pronum videretur, vt ex quibuscumque ariolorum prænuntiis, nouarum rerum & proditionum libidines in hominibus etiam plebeis orirentur, si semel animo concepissent, se ad sceptrum natali sydere inuitari: quod delirium nonnullos Sinarum Monarchas tragici theatri argumentum fecit.

50. *Medicina Sinar.* Huic Astronomiæ Sinensis vitio, non absimile est vitium medicinæ, quanquam miros cernat ex vtraque euentus experientia; nullis discitur scholis Sinarum medicina, tradunt illam suis filiis patres, magno vtique artis compendio quæ medendi arcana in promptu habet longo tractu annorum à maioribus explorata, & posteris hæreditaria;

ditaria; remediis vtuntur simplicibus, herbis ferè radices, cortices, seminum grana, & talia adhibent, ad curationem, quorum legunt impressas codicibus figuras & efficaciam, insistuntque in his doctrinæ potissimum ac placitis Imperatoris quondam sui; nomine Xenij, in re herbaria præcellentis, quem pro suo adorant Hyppoctate: quocumque porro accitur medicus, suam secum officinam portat, miscetque ipsemet ægroto pharmaca, nec redit ad illum nisi denuo vocatus, sed ei relinquit integrum, cuiusvis si lubet, alterius Medici operam poscere. Missio sanguinis vix cuiquam præscribitur etiam ardentissimis febribus, sed exquisitæ inediæ, tam dura seueritas, vt nemini sat tolerabilis credatur: ægrotum dies septem, non raro & quatuordecim, subinde viginti abstinent omni prorsus cibo: aquæ dumtaxat, quantum voluerit propinant, & de succo pyrorum aliquid ter quater quotidie; huius tam tenuis dietæ, fames in diem producta quartum & decimum, fratrem quendam ex nostris Sinensem, à morbo lethali restituit. Sed Europæorum opinor ventriculis indiceretur parum feliciter. Hanc Sinæ Medici hac parœmia adstruunt, si feruet olla, bullitque te inuito, ignem subducito; infundito frigidam; feruentem haudquaquam detrahito, nec enim detracta feruenti, bullire residua desinet, quo vulgari effato intelligi volunt non esse sanguinis ardorem immodicum venæ sectione, sed cibo subtracto & refrigerantibus retundendum, quod pronuntiatum quàm rectè aut secus accipiant viderint, qui curandi via planè contraria procedunt Archiatri; constat stylum Sinensis medicinæ mirabiliori sanationem exitu comprobari, ad quem dubio procul magnopere confert, morborum peritia incomparabilis, qua longo vsu & studio parta, Sinæ Medicos nostros longo post se relinquunt interuallo. Puderet Sinensem Medicum ægrotum rogare quid doleat? quis morbi ortus, & series fuerit? foret hæc aperta vltroque edita ignorantiæ suæ confessio; seorsum ab arbitris seducit; arteriam tentat subtili examine, horæque in eo dimidium attentè insumit, & nosse illum omnino oportet, valetudo quævis intestina quos edat proprios, & singulares arteriæ pulsus, qui corde cernuntur interprete, motúsque illorum prout afficitur ciente, nam ex ea statim morosa & minuta pulsationum variarum indagine, comprehendit Medicus & ægroto enarrat totum eatenus ab initio morbi cursum, & quæcumque exinde debeat expectare. Ita quidem ex arte Medici sapientes; longè aliter, longéque alij, quorum inter Sinas duplo maior numerus & æstimatio, quibus nomen si posset stultorum tribui, fraudulentiæ crimen vtcumque in iis excusaret. Profitentur hi & senes decrepitos, & ætatis cuiusvis homines se restituere iuuentuti, & denique vendere immortalitatem; cumque arte fallendi quam faciunt, compellantur vagari perpetuo, & noui vbique, ignotique appareant, adesse se aiunt ex regionibus, quantum iis lubitum maximè longinquas fingere, & iam sæcula vixisse quot iis placitum mentiri, cui mendacio fidem allinunt effrontes,

51. Venditores immortalitatis.

narratione priscæ vetustatis, & prodigialium quos comminiscuntur casuum, iurantque se præsentes spectasse, tanta iis veri, ex singularibus adiunctis adpicta similitudine, vt rem pridie gestam referri existimes; calliditate hac impudenti, dementant stolidos perfidiosi sycophantæ, sed ante stolidius inductione animi dementatos, qua tentur posse mortem depelli potenti antidoto occupatam, nec esse supra vim humani ingenij, si quem aut bona sors, aut sagacitas insolens iuuerit, ambrosiam illam reperire. Hac insania qui laborant, non sunt de luto & trivio plebeij, sed sapientiæ ac literarum flos, iique tot numero, vt scribat ex aula Pechinensi, qui præsens cernebat, in illo totius imperij Literarorum concursu lectissimo ægrè duos fuisse liberos ab hac peste. omnes in id incubuisse totos, vt quouis & sumptu, & perpessione fierent immortales, nec mirum qui sapiebant quàm maximè, delirasse illos tam maximè. Vitæ nimirum post hanc alterius ignaris, beatitate illa opum & honorum contentis quam habent in Literatorum gradu multis parto laboribus, annisque repositam, optandum prætereà nihil restat, nisi vt illo æternùm fruantur, mortemque prius quam ab ea occidantur occidant: estque tam potens hoc fascinum, vt vel morte vel fuga promissorum, decies & sæpius delusi, sperando tamen animum obstinent, quoad exhausti pecuniis, dum cæcis sorbitionibus, & præscriptis mortem arcent, in flore viuendi moriantur.

11. Chimica Sin. Huic Sinarum dementiæ comes est necessario altera, & desiderio immortalitatis bonorum cupido, quibus immortalitas si caret, pœna est, sæuumque supplicium. Fingi animo non potest quàm dira nummi fame, fornaculis, lucernis, catillis instent, infumentur cerebro, & angantur ad cogendum, & comglaciandum argentum viuum, non alio ferè operæ pretio, nisi (si cui suus felicissime labor cedat) adulterina quapiam ditetur lamina, nec ignem nec malleum duratura, vanescente interea, in sumptus & fumos, sincero probatoque auro. Iuuat tamen deceptos centies, etiam tum sperare, ac dum certum confidunt quod nunquam experti sunt, experiundo falli, senescere, expilari. Annis ab hinc ter mille & amplius Sinas tenet blandæ huius insaniæ vetus malum, & suos memorant priscos aliquot sapientes & sanctos, qui tam altè in Philosophiæ intima penetrarant sese, vt illius tandem Philosophici Lapidis in venam inciderent quæ metalla mutaret, & pretiosorum animam vilibus inderet. Monstrant hodiéque haud procul Puchiano Suciuensis Prouinciæ vrbe solitariam insulam, seu proiectam ex ripa in lacum linguam, vbi sæculis ante Christum quindenis, conflaturæ metallicæ apud Sinas Hermes, cognomento dominij Hoantis folles suos inflabat Chimicos, aurariis & argentariis foculis inrenius. Hinc præter codices Typis in publicum editos, circumferuntur absque numero manuscripti, horum sibi quisque Hoantis arcanum arrogat, quisque cæteros falsi, aut dubij damnat; denique hac histrionia, & his sycophantis nulla toto regno merx vendibilior; forerque

lepidum otiosis frustrationes audire aut legere, quibus vaferrima hominum natio in auarorum stultitia passim ludit, nasciturόque mox auro inhiantes, plenis loculos inter nugarum catillis diuites, emunctos marsupiis, nec raro exhaustos deserit. Melioris ingenij Sinarum Poëtica, etiam aliquid ad mores confert: ea rithmis interdum solis interdum syllabis stringitur; nonnunquam legibus arctatur, quibus nullæ in Europa Poëses angustioribus premuntur, ob statarum vocum quos exigunt sonos, tum similiter cadentium, tum allusionibus iteratis idem variè significantium: quod genus apud illos octauum est laudationis heroïcæ qua prosequuntur amicos, præceptores, Literatos, inaugurationes dignitatum, & graduum, virtutes eximias, Philosophos veteres, & huiuscemodi semper ferè illis in ore argumenta. Floret quoque inter illos scena, haud scio an nostræ legibus adstricta; sed vix alios inducens præter maiores & antiquos, eorumque vt plurimum decora, quamuis etiam subinde dedecora, imo & dixerim nefanda, nisi magno probro inter Christianos spectarentur impunè, & exhiberentur. Ex his Comediæ vel Tragœdiæ sint, spectatorum præcipuum, actores rogant quæ placitura sit maximè, illam optet. Ob hoc illi descriptas offerunt, spectantúrque, pariter & audiuntur libidine oculorum & aurium tanta (nam vix nisi musicè recitatur) vt vel horis quatuor solidis minimè satientur. Historia sequitur quam multùm venerantur Sinæ, de qua hic esset agendum fortius ad explodendam spontaneam & stultam fabulam cui de veræ historiæ Chronologia fidem conantur adstruere capita parum sana, mundum nempe alias ab his nostris annorum ætates principio habuisse, & humanum genus ab alio fluxisse capite; verum, & nugis & fastidio supersedens; dico breuiter Sinensem historiam plus centum volumina complecti, (tanti numeri rationem edicam postea) magnam iis merito fidem eos præbere, quòd nemini liceat historicum agere nisi quem ad hoc suffragia iudicum idoneum senserint, & stipendio regio auctorarint, nefas huic esse aliud in historiam referre quàm quod certo & liquido constet, exploratumque sit tot linguis, & oculis, quot sunt in toto imperio mortales. Quicquid posteris traditur per annos deduci non millenariis, sed Regum successione vitaque digestos, cautione tamen accuratissima, ne quod vni tribuitur temporis, possit vnqnam cum æuo alterius confundi, quod est in nostra Chronologia nimium procliuè, dum incuntes annos pro integris notat; & rebus duabus communes pro duobus censet. Sinensis, annum quo quisque Rex moritur, eidem Regi addicit integrum; quocumque mense defungatur, nec inaugurati mox, annos successoris incipit fastis accensere, nisi anno proximè consequenti; duobus vero paucorum mensium defunctis nihil rerum aut temporis assignat, sed ei tantum cui successerant anno eodem coronati. Ex hac itaque tàm certa Regum & temporum serie, annorum summa conficitur orbis di-

52. Sin. Poesis Chronol. & Historia.

luuio

luuio superior, septuaginta quoque interpretum calculo minimè abnuente, qui aliquot sæcula vulgato addunt; quin & conditi orbis metam, summa omnis Chronologiæ Sinensis, annorum millibus quinque supra triginta transcenderet, nisi eorum sapientes pro anilibus & fabulis ducerent quicquid extra illam quam diximus Regum suorum fidelissimam seriem scriptum est, quam à Fohio, illorum primo ducunt, anno ante Christum 2952 Cum autem Literati periniquè ferrent Chronologiam suam tantis curis exactam, falsi nihilominus à nobis damnari, quod insisteremus reuerenter vulgatæ computationi, magno studio adlaboratum à Patribus in emendatione Calendarij Sinensis. Ex iis P. Giannadamus Scial eo creditu dignior quo Astrologiæ vtriusque tùm Sinensis tùm nostræ peritior, sub Iao Rege fixas notauit stellas duas ex quibus suum exigens algorismum, sequebatur, quod ferri nefas est, Iaum Regem annis octoginta fuisse diluuio seniorem, si vulgatæ versionis Chronologia spectaretur; iuniorem vero annis supra quingentos octoginta quatuor, si septuaginta interpretum calculus placuisset. Prudenter tamen de Chronologia Sinarum vtramvis in partem pronuntiare abstinuit, præsertim cum ipsi nec satis inter se conuenirent, sed ne secum quidem vnusquisque & in ordinanda successione Regum, & temporum, immani subinde annorum discrimine dissentirent. Adde quam sibi vim nobisque pariter contendunt facere, vt suos annos cum annis componant Scripturæ sacrosanctæ, cuius qualiscumque attendatur interpretatio, ab hac semper Sinarum Chronologia diffidebit. Iam rerum successibus quas annales ij narrant quantum fidei debeatur, manifesta quædam mendacia sic probant vt sit fatuum planè centum illa eorum volumina clausis oculis sorbere: argumento sit vel vnum quod produnt, Iao illo quem dixi Rege, solem, nescio quo pacto, tanquam vadis allisum, decem totis diebus stetisse immobilem, creditumque mundo postremum exitium adesse, quod horrendis incendiis omnia arderent, quæ apud Sinas vera historia, non minus falsa est quàm verax est Deus, cuius verba sunt, *Non fuit antea nec postea tam longa dies. Non festinauit sol occu bere spatio vnius diei.*

Iof. 10.

53. Philol. Sin. moralis, & Confusius eius auctor.

Verum enimuero artium omnium & scientiarum in quibus Sinarum desudant ingenia, nulla est suapte natura præstantior, vel pretiosior ipsorum æstimatione, quam illa Philosophiæ pars quæ mores hominum informat. Hæc Sinense imperium fundauit, & partu gemino cum illo est edita; populis neminem corona, & sceptro inaugurantibus, nisi qui omnibus sapientia præstaret, suique præ omnibus regendi potens, non minus virtute nomen regium illustraret, quam ornaretur eius dignitate. Quare omnis illorum de virtutibus sermo, sic erudiebat auditorem, vt expressis quoque illarum exemplis fingeret Legi ego Sinensis Chronici ex lingua patria latinam epitomen illic scriptam, miratúsque sum vitas Regum Priscorum tam illustres in omni

omni opere virtutis, nihil vt poſſet ſchola docere perfectius; qui ab inſtaurato poſt eluuionem vniuerſo cum per aliquot ætates vixerint ab ſimulacrorum ſacrilegio intactas, & ducem adhuc naturam ſecutas, morum diſciplina vſuque præſtantium virtutum, merito cenſentur potuiſſe ſalutem conſequi, nec eſt quamobrem ferri poſſit damnationis in illos ſententia, multo minus cur ſeros eorum poſteros cunctis paſſim vrbibus liceat magno ſtrepitu perterreſacere ſuppliciorum prædicatione quibus omnes maiores apud inferos crucientur, ipſeque adeò, de quo nunc agendum, Confuſius. Vt autem, quod ſolet vetuſtas parere, à primis Regibus degeneres fuerint, qui regno deinceps potiti ſunt, ſed tam infinitis temporum ſpatiis, nunquam regendo imperio admoueri alios contigit niſi quanto in omni probitate doctiores, tanto celſiorem in aula gradum aſſecutos, vt ſapienter dixerit non nemo, Sinarum Reges ſi minus philoſopharentur; philoſophari certè qui Sinas regerent: qua de re paulo poſt in Reipublicæ deſignatione; hic neceſſarium arbitror ad multa deinceps occurſura, de Confuſio diſertè ſcribere, Philoſophorum Sinenſium Principe, ac totius imperij Magiſtro de libris ab eodem ſcriptis, aliiſque tum antiquioribus, tum paucis coæuis, ſed ab eo redactis in corpus integrum ſapientiæ Sinenſis. Natus eſt Cei, in Prouincia Chiantonenſi, ſeu in proximo illi vrbi monte, quingentis ante Chriſtum annis, & vno ſuper quinquaginta, dum ſeptem in Græcia florerent ſapientes, Academia, & lyceum nondum in auras prodiiſſent, annorum quindecim (quod tradit ipſemet, cœpit veræ virtutis inueſtigare rectum iter, poſtque multas flexuum ambages, & fallaces vias, compertum denique iniuit, nec ab eo vnquam fractus vel nauſeans quamlibet arduo, aſperóve deflexit, quoad annos iam nato plus ſeptuaginta gaudere in ſinu licuit, proſiterique nihil ſibi virtutis, ratione monſtrante dictari, quod non celeriter, facile, iucundéque præſtaret, quo triplici aſcenſu,iniri creditur virtutis poſſeſſio, numeris omnibus abſolutæ.

Annales quidem illius ætatis recolenti, & conſtantem virtutis illius bis mille annorum & amplius famam, (quicquid dictum fictúmve aliundè) profectò conſtabit, fuiſſe integritatis ſummæ virum, ſaltem intra fines rationis diuturno ſtudio perfectæ, nec vni ſibi tantummodo bonum, ſed publicè vtilem, ad reſtituendam morum probitatem,quam dum vixit, exemplis illuſtribus, & doctrina inſigni nunquam diſtitit promouere, Sit hic mihi pro teſte huius laudis, Magiſtrorum veterum vnus quidam vel eius diſcipulus, vel ætate ſuppar, auctoritatis certè apud Sinas magnæ, eius ſtylus nobis forte nouus nec ita ſapidus, ſed ſapientibus Sinarum communis. [Vide, ait,Confuſium, totúmque perſpice;cœlo vndecumque comperies & terræ ſimilem;vt hac ſuſtinentur, illo teguntur vniuerſa; ſic ille ſpes omnium fundabat; complectebatur, tuebatúrque omnes: aſſimilabat item quatuor anni vices, ſtato inuicem ſibi ordine, tempore lociſque ſuccedentes. Solis inſtar fuit, & Lunæ,

qui duo planetæ mutuò, cominus eminus occurrunt sibi, & ab se fugiunt. Sic ille vbique mundo consimilis; vt enim rerum quædam infinitas, ab earum procedit origine vnica, & fonte, sic de mente istius hominis nihil non bonorum profluebat. Hæc ille de suo Confusio quas porro sibi opes scientiæ parasset idem refert. Cognitionem cœlestium corporum annis decem, post alias atque alias, dum nihil ei restaret aut intellectu difficile, aut longum: nusquam tamen seipso maior excelluit, quam in designandis virtutum ideis ad rectam priuatæ domesticæ politicæ rei gestionem necessariis, imò & regiæ dignitatis. Erat enim tunc Sinense imperium in multa diuulsum, & dissipatum regna, & rebellione perfidorum ruptum ius & fides, cum summa potestas ad Cei spectaret familiam, si plus ratio apud illos quam violentia valuisset. Cum autem rarum sit multos rara virtute excellere, nec possint Reges nisi rara, & heroïca virtute muneri suo pares esse, hinc eorum complures, exemplo magis subiectos populos perdebant, quàm recto imperio regerent; duobus quos idem Confusius celebrat exceptis: & iam eo vsque furebat mali vis, vt eorum qui publico præerant plærique Philosophi, regias exosi libidines, sua in rura secederent, iidem eorum domini, & coloni; solius Confusij vasta mens, & ardens tanto subire ponderi ausa est quanta erat instauratio deformati imperij, & reparatio collapsæ gubernationis, & priuatæ virtutis lectis ergo discipulis aliquot, ex tribus millibus quos erudierat, cœpit cum iis regnum omne obire, penetrare se in aulas principum, eósque affari, attonitis omnibus, quod vir in speciem apud suos ciues dicendi rudis & agendi, tam sublime ad rerum quas docebat, & personarum maiestatem, stylum attolleret, vt cunctis principibus sui moueret admirationem, & reuerentiam. Etsi autem huius quod moliebatur tanti operis palmam non plenè sit adeptus, sed eam induxit conuersionem morum ad omnem probitatem vt regni vnus ob hoc ipsi corona deferretur, si maluisset vnus optimè populos regere, quàm multos ad hoc Reges & Principes erudire. In hanc morum emendationem contentione infracta incubuit ad annum vitæ septuagesimum tertium, Sinas impleuit sapientissimis vitæ priuatæ, ac publicæ dogmatis; imperij gubernationem ex parte in aurea ortus sui sæcula reuocauit, honores decreuit parentibus tum viuis, tum fato suo functis. Discordes populos nexu strinxit tam arcto mutuæ caritatis, vt quod habent fasti eorum veteres, regnum vnum, vnius familiæ instar esset. Expurgauit libros Priscorum Sophorum, damnatóque in iis quod offensioni esse iuuenibus poterat, reliqua vtilia & casta in molem vnius operis collegit. Excitauit iacentes, suo puluere literas; Philosophiæ vsum defluentem, cœptumque negligi, loco reposuit pristinæ dignitatis. Relicta denique Sinarum posteris, Philosophicæ virtutis exquisitissima regula, vitæ suæ exemplis clarissimis expressa, moriens magnum sui desiderium populis, & viris principibus reliquit: magnoque apparatu ab discipu-

lis

lis est elatus. Sed viuit nunc etiam post viginti seculorum ætates eius memoria, & ea colitur veneratione, quâ Sinæ maiorem diis suis non exhibent. Nulla tanto in regno est ciuitas, sunt autem innumerabiles, in qua Confusius aulam non habeat, lege imperatoria splendidè in Vrbano Palatio constructam, siue academicum theatrum dixerimus, velut templum, illic in tabula grandibus literis depictum magnificè legitur eius nomen; vel fusa sculptáve statua manus eximiæ visitur: ad hanc mense quolibet, redeunte Luna, orbemque complente, Magistratus omnes solenni habitu venerabundi conueniunt, & Literatorum pariter, excepto nemine, vniuersi gradus, (quod eiusdem quoque natali annuo seruatur) quater coram ita corpus proclinant, vt fronte solum verrant; recitant illi encomia elucubrata ingenti studio, flores spargunt, odores incendunt acerris capacibus, ceruo, sericis pannis & similibus donant, quæ postea cremantur. Cum autem Reges qui post illum proximè viuere, excogitato illi nomine proprio & æterno, decreuissent illum *Magistrum Sinarum vniuersalem* dici oportere (quod regio nomine à quibusdam obtruso censebant præstantius) hinc fit quicumque aut Literatorum inaugurantur insignibus, aut in altiorem promouentur gradum, sistant se illi tradantque discipulos, eiúsque doctrinæ assertores, nec tam proiectæ quisquam audaciæ vsquam sit, qui vllum ex tot Sinarum Philosophis non reformidet illi præponere, clarum esto doctrina, & moribus, sed ad Confusium tanquam solem obscurum, & luce defectum: eius dicta, velut oraculi, firma, ineluctabilis putantur, veritatis, & ne dubitationi quidem permittenda; eius autographa tàm scrupulosè seruantur integra, vt iis edendis erosos æuo characteres, mutare similibus in editione non liceat, nisi solum ad marginem adiectis, vacua interim versus plaga ad quem ij pertinent, vt ne vno quidem ambiguo charactere, sincera illius doctrina semper glorientur. Iere quoque in nepotes, meritorum ipsius præmia: impensis regiis liberaliter habentur, & auitam in iis sapientiam & virtutem, vtilitatésque regno allatas vniuerso Reges munerantur. Adde quod eiusdem familiæ caput sellæ ius habet, qua cultu splendido gestetur, transmittitque ius idem, in natu maiorem filium cum titulo Principis, & copia bonorum quibus dignitatem illam sustineat.

Iam hic tantus honorum, tam insolens cumulus homini delatus, vt non possit diis ethnicorum deferri augustior, pronum est, vt prima specie videatur esse sacrilegus, & esse talem iudicarunt quidam, alioqui prudentes, sed in rebus Sinarum nouitij: & hinc traducta societas, & impietatis execrandæ accusati Patres, quod conniuerent ad ritus eiusmodi, & conuersis ad Christum illos permitterent. Ad rem tanti & tutò securéque cernendam, itum est à nostris in consilium sæpius, non duobus aut tribus, sed plurimis, Theologiæ quidem sacræ doctrina insignibus, sed in scientiis, ritibus, & historia Sinarum cognoscen- 54. Honores Confusij merè ciuiles.

G 2

da viginti annos inter Sinas triginta, & quadraginta versatis; retractata est ab ipsis tota post æuum Confusij bis mille annorum Sinensis antiquitas, institutio, mens, & vis originaria istorum rituum; elucidatum eadem opera quid olim, quid tum quoque Sinenses de Confusio sentirent. Postremò etiam consulti Doctores præcipui, & Christiani, & Ethnici, ipsique adeo Colai; quorum est suprema post Regem potestas, & auctoritas doctrinæ, hísque fundamentis stabilitum est, denique quid & quantum deferri Confusio liceret, haudquaquam profectò ab vllo dãnandum qui vel dimidiam huius diligentiæ tantæ partem, ferendæ ab se sententiæ præmiserit. Sed hæc accurata & longa deliberatio cum multos habuerit, & in Theologicis Magistros, & Sinarum iam sexagenarios incolas; & de fidei rebus lingua Sinica scriptores, sua omnes laude pro testimonio proferri dignissimos; vnus hic mihi omnium vice sit Matthæus Riccius, vitæ sanctimonia, & excellentia doctrinarum tum Sinensium tum Europæarum, eam illic adeptus venerationem, quam pauci ex Sinis, ex aduenis nemo, post Apostolicos annorum septem & viginti labores, Regis dono magnificè tumulatus. Hic ergo Sinensis historiæ inuestigator mirè sagax, sacræ potissimum, & in euertenda Sinensium idololatria scriptor Theologus mirè acer; in illa honorum multiiugi pompa, exhiberi Confusio solita nihil inuenit quod iure damnaret, suáque in historia probauit Confusium à Sinis haud alio haberi colique titulo quàm integerrimi, & sapientissimi hominis, cui reparata res literaria, & magisterium virtutis in Philosophia de moribus excellens planéque singulare, honores etiam promerita sint extraordinarios, nec aliis communes.

55 Historiam Riccij dum dico, hanc volo intelligi quæ falsò fertur Nicolai Trigaultij nomine *De Christiana Expeditione apud Sinas*; cuius nec auctor Trigaultius, nec è Matthæi Riccij commentariis vt falsò quoque ibidem asseritur velut è schediis compilator, & structor. Constructam enim à Riccio, Latinè dumtaxat Trigaultius ex Italico Riccij edidit; cum appendiculæ adiunctо, cui certè summam rem non decuit cedere, in possessione totius operis asserenda. Quin & eandem Riccius ad vitæ suæ finem tam integrè perduxit, vt præter eius mortem nihil ei deesse videatur: seruamus in tabulario nostro Romæ, eius autographum exemplar Riccij manu scriptum, cum aliquot eius epistolis, quibus vernacula sua Italica idcirco ait ab se compositam, ne priùs in Typos daretur, quàm Romæ foret censorum iudicio approbata. Ego verò hæc mihi propterea ex officio vulganda credidi, suum quidem vt quisque ius ferret, verùm præcipuè vt discernendis de religione grauissimis difficultatibus, vsui hæc forent quarum solutio cum ex certa factorum cognitione maximè penderet, ad hanc aliud pondus infert auctor & testis Riccius vir sanctus & insigniter doctus; quàm Trigaultius, qui annos non ampliùs duos in Sinis moratus, vixque satis Sinicè capiens, & loquens, remissus illinc est in Europam ad quædam Prouinciæ illius conficienda negotia.

Hist. Sin. à Trigault. editæ, auctor Riccius.

Huius partem itineris quam mari obiuit, teſtatur ipſemet, ſe in hiſtoria Riccij Latinè vertenda occupaſſe; imo nec eius opus eſt adiuncta hiſtoriæ Appendix exigua, ſed Patrum quorundam quos ætas, & rerum Sinenſium diuturna peritia, ad hoc idoneos fecerat, de quo illorum vnus P. Nicolaus Longobardius diſertè monitum voluit Aquauiuam, tunc Societati Præpoſitum. Nunc ad Confuſium redeamus, cuius honores, nihil ſacrum & ſupra hominem, ſuperſtitionem quod ſapiat nihil habent, ſed vſitatis apud Sinas vrbanitatibus continentur, quas illis ab æuo dictauit ſtudium, æquali Magiſtros cum parentibus honore & veneratione proſequendi: nam ad dignitatum, opúmque faſtigia, cum vna graſſentur literarum & doctrinæ via; & Philoſophiam quæ de moribus eſt, etiam per ſe plurimi æſtiment, inſtauratorem defluentium literarum, & vindicem, reparatorem morum, & concordiæ publicæ, quibuſcumque poſſunt grati animi ritibus venerantur; ſingularibus quidem, quia nemo illi par in hoc genere; publicis quia nulla pars regni eius beneficentiæ expers eſt; perennibus, & crebro iterandis quòd perpetua ſint quæ contulit imperio bona. Nec ſi ſanctum etiam appellent à vero aberrent, cum eo nomine intelligere nihil poſſint, niſi quam ſolam norunt morum probitatem naturæ finibus circonſcriptam, qualem fuiſſe Confuſij Priſca omnia prædicant monumenta, cuique modi eiuſdem honores accommodant, qui ſi penitus introſpiciantur, non modo ab omni culpæ labe intelligentur omnes puri, ſed ij præſertim quos magis habebat ſuſpectos religio, vt eſt Sericorum & Cerui combuſtio; qua in re primum aduertere opus eſt, ſuos cuique populo ritus, & ciuilitates eſſe, & quoſdam ſitu non magis antipodes, quam cerimoniarum vſu eſſe; aperto capite quempiam ſalutare apud nos vrbanum, apud Sinas agreſte, & barbarum; Regis vacuam ſedem prono corpore venerari, Sinis pulchrum, & nobilis aduerſus Regem officij; nobis aut ſtolidum, aut forſitan impium. Rituum naturam, in ciuiles & ſacros, non forma illorum, & materia diuidit, cum inflexione genuum, & thure ſæpe Deus & homines colantur, ſed inſtitutio quæ certos diuino cultui dicauit, vt iis increatæ excellentiam naturæ, omnium fontem, potentem, & arbitram, omnium finem & dominam teſtaretur & profiteretur ab ſe adorari: hoc certè animo, occiſus ceruus victima fieret, & ſacrificium combuſtus. At enim donandi Confuſio cerui nulla eſt ratio niſi grati aduerſus Magiſtrum Sinarum animi; nulla comburendi, niſi ne fictè datus, & hiſtrionicè videatur, ſi eum recipiat qui dedit: quibus enim Sinæ vitam debent aut victum aut vitæ commoda, ſolent vt antea diximus, apud illos beneficium profiteri, munuſculo aliquo ad fouendam vitam vſitato: ſic functis parentibus, dum habent domi eorum cadauera quotidie; poſt vero quotannis ſtato die ciborum copiam offerunt, quos permittant Bonziis abſumendos; ſic & Literati quicquid habent bonorum, & gloriæ, cum

acceptum Confusio ferant, reponunt tantis beneficiis, donorum vicem, quæ propterea igni tradunt vt à se omnino abdicent, nec ritus explendi gratia, simulatè, sed ex animo, & verè se dedisse testentur. Hæc mera Sinarum, nec improbanda mens, quàm P. Manuëli Diazio, palam explicuit vnus earum Præses cerimoniarum, dies erat solennis, seu nouæ, seu rotundæ Lunæ, optarat Diazius, qui nostris præerat, ritibus interesse, vt posset eorum quæ ipse spectasset testis non dubius haberi: quæsiuit igitur ex rituum Præside illud cerui comburium, odorum, & panni Serici, cui bono? vtrumne ad sacrificium? an verò Confusium pro Deo vel semideo haberent? Cui vir sapiens, non esse Sinas tam crassos & stolidos, vt quem nasci vidissent, viuere ac mori, huic supra hominem aliquid arrogarent; nec adeò ingratos, & agrestes, vt cui omnium essent obnoxij quæ literarum præsidio obtinebant, gratum erga illum & memorem animum non proferrent: ecquid verò tanti iactura hæc esset, recularum paucarum incendium, vt eius integrè totæ essent cui offerebantur, non possent saltem in vsum alterius cedere? Pergensque Diazio confirmauit, à Confusio nec peti quicquam, nec sperari, quod reuera is homo esse, nec supra hominem posse aliquid putaretur (nam de hoc etiam rogarat Diazius) ex quo apertè liquet, nudæ ciuilitatis ritus esse quibus suum Sinenses Literati honorant Confusium. Nec tamen nostris propterea visum est, sat expedire Neophytis quod nulla satis vetabat ratio; abstinere illos à cremando ceruo voluere, ne quam sacrificij speciem præberent; at ij ne qua item præparcè sordidi traducantur, ceruum inter amicos diuidunt, quicquid porro in Patres baccati sunt qui sacrilegij & impietatis illos accersebant, extorquere ab iis nunquam potuerunt, vt æternos ignes Confusium luere pro concione affirmarent, nec enim is strepitus aduersariorum niti poterat diuino monitu, quo spiritus sanctus certiores fecisset damnatum inferis Dei vnius cultorem, infensum idololatriæ, probitatis sequacem quam insita cuique præmonstrat ratio, & magnis virtutum dotibus præditum. Ergo nec saluum prædicare, quòd iis esset ignotum nostri poterant, sed neque damnatum, voluerunt: quod nefas censerent id agere, prospicerentque inconsulti ardoris proiectam audaciam non habituram alios exitus, præter sacrorum operariorum è Sinis exilia, & desertionem afflictæ Christianitatis: quod vtinam tùm sæpè aliàs tùm in Prouincia Fochiensi non foret nimis euidenter probatum. Pechini certè, fuit inter insignes Literatos, qui ab rituum tribunali libello supplici petiit vt pelleremur extra imperium, quòd essemus rebelles, & aliorum scelera, Literatis attribueremus, dum esse idolum Confusium docebamus, & cultores eius vniuersos cum illo pariter addicebamus igni sempiterno subterranei carceris: ac rescripto quidem illius tribunalis, libri omnes nostrorum subiecti censuræ, quæ nihil eorum quæ insectatus fuerat libellus deprehendens, accusationi finem silentio

ſilentio impoſuit, ſed periculo longè grauiori coacti ſunt verbum exponere, quod in eandem Literatus quidam de Confuſio ſententiam male accipiens, librum ſcripſit aduerſus ſidem Chriſtianam. Explicationem ſymboli Sinicè noſtri vulgauerant, in deſcenſu Chriſti ad inferos, narrabant ab eo aſſertos cœlo Patriarchas quibus ante aduentum Saluatoris occluſum manſerat. Cæterum nulla Confuſij mentio, ſed ex conſequenti, interpretatus vafer teneri Confuſium ſubterraneo carcere, (ſic inferos vocant) fidem quæ hoc doceret Chriſtianam auerſatus, velut mendacem impugnauit: eam ob rem furori talium hominum, ne qua eiuſmodi datetur occaſio, carceris vocem mollire oportuit, tam acuti eſt ſenſus reuerentia Sinarum erga ſuum Confuſium.

Eius tandem libros ad ea quæ paſſim occurrent noſſe iuuerit quinam, & quales ſint. Codices primum compilauit quinque, partim ex iis quæ elucubrarat, partim quæ Priſci ſapientes iidémque Reges: duobus hiſtoricis geſta complexus eſt Sinarum Regum lectiſſima, & aliorum quos virtutis excelſæ & prudentiæ flos, poſterorum dignos memoria, & imitatione effecerant. Tertiò poëſim, non fabuloſam, amatoriam, inanem, mulcendis auribus tornatam; ſed grauem Philoſopham, documenta virtutum ex ingeniis hominum, populorum variis moribus, priuatis rebus & publicis ducentem. Quartò Philoſophiam naturalem myſticis numeris comprehendit, & accommodauit fingendis moribus. Quintum cerimoniis ſacrorum prætexendis dicauit, & comitati ciuicæ præſcribendæ rituum Vrbanorum. Doctrinas hos libros appellant, nec fas putant illos impugnare, ſunt & alij quatuor, ſed longè his impares; vnus Suntij cuiuſdam quem frater Confuſij filium habuit, reliquos Mentius, Cautius, & alii edidere, omnes magno doctrinæ politicæ ac moralis nomine laudatos, & multorum elucidatos notis, quarum vnæ ſolum ſenſu legitimo putantur illos exponere: certè Mentius de ſuo damnatæ doctrinæ principiis librum ſuum infecit. Nolim autem his voluminibus tractata ſic accipi, vt modo & Methodo digeſta opus conflauerint alia morale, politicum alia, definitione virtutum, & officiorum multiplici, partitionibus, & argumentis abſolutum (dialecticam Sinæ, ac Rhetoricam ignorant, niſi quam illos natura docuit.) Conſtant omnia ex ſolitariis, & diuulſis præceptionum, & iudiciorum obſeruationibus & ſententiis, ſolo tranquillæ & excultæ naturæ inſtinctu conceptis, cuiuſmodi ſolent præſtanti homines virtute, ingenio, & experientia concipere. Stylus denique librorum, Epicteticus, non Academicus; nihil rationibus adſtruit, ſed velut ex notis planéque compertis, concluſiones ſolas habet quibus eò pertingat animus quo illum Confuſius deſtinat, vbi nempe naturæ impetus, nunquam rectum, & verum præoccupet, ſed in omnibus ſequatur; & quicquid interius à nobis aut exterius dicitur agitúrque, proficiſcatur ex imperio rationis, ſibi tamen vni minimè conſulentis, ſed publico, cuius ſinguli pars ſumus.

56 Libri Confuſij.

Sic

Sic fore parendo fidelem ſubiectorum obedientiam, Magiſtratuum iubendo auctoritatem moderatam; priuati cuiuſque in vitæ officiis ſeruandis inculpatam virtutem.

Hic Sinarum Magiſter Confuſius; hæc eius librorum auctoritas & fides tam religioſa vt nec ſyllabam in iis auſint in controuerſiam

56. Literatorum Sin. triplex claſſis quàm dura Examina, exigat.

trahere. Ex his ab infimo ad ſupremos, omnes ſe fingunt Literati; quicquid aſcenſu promouerint, contentionibus ingenij, & ſciendi merito id debent, multorum examinum ſeueritate ad purum excocto, tam cæca & acri, vt nec odij vmbram nec gratiæ poſſit admittere: ac licet ad gradus etiam infimos literarum, exſorbendæ ſint illis difficultates omni opinione noſtra, vſuque grauiores, verum extra illos cum nihil poſſint ſperare diuitiarum & gloriæ, ingenij viribus, & labore confiſi ſibi à ſe omnia pollicentur, & ſi minus in primis, aut mediis, in imis ſaltem ſubſelliis locum ſibi facturos; nullus enim locus inter Literatos merito ſuo & præmio vacat, etiam infimus, & abiectiſſimus nobilitatem ab Rege conſequitur, commeatúmque rei familiaris in omnem vitam. Facit autem ad hos gradus viam acceſſu tam arduam cauſa triplex prima nouem librorum quibus ſolis eorum inſudat opera, character innumerabilis, & varietate infinita linearum, diſtincta vocum ſignificatio. Imaginoſa vi opus eſt valida, vt comprehendantur, animo figurarum tot millia, ſintque in promptu cum vſus eſt; nam omnes qui teneat, habeátque ad vſum quemlibet expeditas reperitur nemo: altera characterum diuerſa inter ſe conſociatio, nexúſque multiplex, ex quo velut muſiuo, mira exiſtit elegantia figuratorum ſenſuum, & expreſſiones eorum acres, & viuidæ; nos enim ex literis voces; illi ex iiſdem ſententias variè commiſſis integras componunt. Ad hoc egent ſublimis ingenij viuaci acumine, nec triuialibus inuentis contenti, dictorum ambiunt generoſitatem, ornantque illam omni eruditione ab antiquis ſuorum hiſtoriis, Poëtis & Oratoribus petita; fabulas reſpuunt tanquam indignas prudenti homine, & recti veríque ex falſo mendicas. Tertia denique difficultatis cauſa experimentis continetur, quæ ſui præbeant oportet qui ad gradus ſecundos literarum adſpirant; ad hanc limati iudicij quanta firmitas exigatur mox edam: nunc imaginum artifex facultas; excelſi acumen ingenij; & exquiſitus iudicij vigor; tria hæc ad magnam ſcientiam præſidia, cum ægrè in ſingulis omnia excellant, inde aſperum euadit ad Literarios honores iter, ac tantum non inuium: triplici ad eos aſcenſu examinum ſcanditur, quorum quiſque vt altior ſic operoſior; ſuperandi ſunt ſinguli probatione ingenij præſtantis, contentione laboris in ſtudendo, & quo nullum meriti fortius argumentum, competitorum victoria, quorum eſt quidem immenſus numerus; at qui ſummum quod prenſant aſſequantur pauciſſimi. Primum horum agonem vrbes omnes ſpectant, ſubitúrque veluti apud nos pro baccha laurea. Secundus pro magiſterio, certatur ſolum intra metro-

poles; tertius in aula tantum Pechinensi, pro iure, & insignibus Doctoris. Ad prima Examina designatus est suus cuique Prouinciæ à Rege, vir exploratissimæ fidei, & doctrinæ quem Thihium dicunt, eius est obire ciuitates, & candidatos literarum probare, vt fiat ex iis delectus Suizaiorum quod vertamus licet, bacchalaureorum. Concurrunt prout est vrbs frequens, horum ad quatuor, quinque sex millia; singulorum doctrina tentatur examine triplici, primum agunt ex Literatis antiquioribus quaterni qui degunt in academia Confusij. Horum è manibus transeunt ad seueriores, Præfectos videlicet ciuitatis, sed longè impari quàm venerant numero, solis enim qui prima tulere suffragia, fas est secunda hæc ambire, in quibus adeò minuitur numerus, vt ægrè ducentos efficiant, quorum tertia demum, cœteris acrior periclitatio ad Thihium spectat, qui viginti, ad summum triginta, suo iudicio, dignos laurea baccha inaugurat, ingeniorum florem, tanto nimirum ex numero, tam augustum, tam sagaci sollicitudine & cura lectum. Reiectos ab imis, vel mediis sedibus, non frangit repulsa, nec abiicit, maioribus animis literarum studia resumunt, alteram aleam suo tempore subituri: quò illos tùm alia stimulant, tùm honos, & veneratio, quibus nouum dignitatis gradum, vniuersi promotis gratulantur: nam exinde ab Rege sibi ac domui annonam accipiunt; priuilegiis augentur; censentur inter vrbis optimates. Peculiari cultu spectabiles incedunt; grauioribus cerimoniis adeuntium officia excipiunt, & reddunt; multis in rebus immunes sunt à communi foro; & si quâ reos causa damnauerit, mitius pœnas luunt, denique velut recens ex seipsis nati, nouíque generis prima stirps, primarij nobiles hoc ipso creantur: nobilitatem enim Sinæ vt à maioribus nequaquam hauriunt, sic non transmittunt ad minores, suam cuique nobilitatem sua virtus, & suum ingenium fingit, sibi quisque vni eam debet, præterea nemini; & suo interdum ex mapali pedes ad examen profectus, prærogatiua scientiæ repentè fit nobilis, ditatur, honoratur, eóque subinde dignitatis attollitur, vt Regis etiam propinqui eum de genibus alloquantur. Verum enimuero quem dixi tertius Literatorum Ordo, donec ad secundum pertigerit, obnoxius est nouo examini quo Thihius eorum promotor cognoscat, num fortè honorum opumque saturi, labori pepercerint (qui certè haud paulò grauior ad secundam Literatorum classem ab iis exigitur quàm ad primam) num suum ingenium, patriæ spes, & beneficentiam regiam luserint. Reuocantur itaque ad incudem, datoque iterum experimento sui, diuiduntur quintuplici ordine. Primis negotia, & officia creduntur honorifica simul, & quæstuosa; secundis item, sed parcius; tertios nec pœna nec præmium afficit; quarti publicè cæduntur, maiori dolore quàm probro; exauguranrur vltimi omni gradu & ad pristinam redeunt vilitatem.

Hos omnes gradu antecedunt Magistri, seu quod aliud sit nomen quod Chiugin Sinensi certius respondeat. Hanc in classem adscribi

non ambiunt, nisi quos omnium optimos, inferior excepit, nec promouentur nisi tertio quoque anno, & intra quindecim Prouinciarum metropoles, idque octaua Luna quæ in Septembrem nostrum cadit. Pechinum, & Nanchinum centum quinquaginta; vrbes aliæ, ferè centum producunt, nec licet hunc numerum exire. Præfectus studiis Senatus, Regi centum præstantes Literatos libello exhibet, vt ex iis triginta seligat, quos in metropoles singulas binos mittat examinibus præfuturos, horumque alterum ex Collegio regio in quo nemini sedes est, nisi sit laude omni maior: eorum profectio ad articulos temporis tam aptè exigitur, vt die eodem adcreditas sibi metropoles, pertingant vniuersi; nempe Lunæ octauæ nono, duodecimo, & decimo quinto, etsi duorum subinde mensium distent itinere; aduocantur qui missis ab Rege assideant & parte laboris eos leuent quem sanè tam grauem & diuturnum perferre soli omnino non possent. Intereà vero dum noni diei, præstolantur auroram duo illi, quos huic officio in aula Pechinensi Regis imperium addixit, mortalium neminem vel affantur ipsi vel audiunt, ne suspiciones moueant, indicati cuipiam argumenti quod improuisum debet examinandis omnibus proponi. Habent Mertopoleon vnaquæque Palatium muro cinctum, speculatoriis, distincto turribus, & latè capacem aream claudente, cellarum circiter millia quatuor complexam, harum singulæ tres ægrè latæ passus, quatuor cum dimidio longæ, ad hominis staturam altæ; supellex mensa & sediculum præterea nihil. Subituri examen ad Magisterium baccalaurei, vna ianua omnes intrant, sed ipso in limine sigillatim excussi, ne quid in vestibus, aut penicillorum calamis scriptum celent; quod si deprehensi fuerint attentasse, crudè à lictoribus publicis verberantur, præter se igitur, calamariam thecam, penicillos tres, & cartæ folium, nihil eò inferunt; ingressi clauduntur signatis ianuis; circundant palatium milites; Literati pro turribus excubant ne quo cellulis clausi misso vel accepto signo, alienum opus pro suo nitantur obtrudere. Nec fas est quicquam vicino sodali, de cella, non dico innuere, cum prorsus aspectu mutuo careant, sed nec insusurrare quidem, cum cellis singulis miles aduigilet totus oculeus. Pendent ad quatuor areæ angulos cubitalibus literis commissionum argumenta, in quibus debent experimentum sui præbere candidati. Sunt autem primo quidem die, effata Confusij quatuor ex libris quinque doctrinarum, tria vero ex aliis quatuor, quorum est apud Sinas summa auctoritas. Licet cuiuis optare quam suis viribus senserit æquiorem: orationis in eam scribendæ modum metiri debet characteribus quingentis (seu quod idem est) vocibus complecti. Die altero, & tertio, qui sunt Lunæ decimus quintus, & duodecimus, integrantur excussiones, excubiæ, cautiones Trium proponitur deliberatio, in quibus quid fieri prudenter dèbeat? quid omitti? quod dandum Regi consilium? pronuntiandum est, in modum libelli supplicis. Habet dies tertius & postremus, causarum ciuilium & capitalium

pitalium tres nodos dissoluendos, absoluendo, damnando, conciliandis inter se partibus vt si candidati pro tribunali iudicarent. Tribus his doctrinæ reconditioris, & sapientiæ probationibus dies dictos insumunt, & ab hora diei prima labori acerrimè ad noctem incumbunt. Prandium iis leue ciuitas suggerit, à quo nihil fumorum metuat cerebrum. Sub noctem omnes sua folia complicant, sigillo claudunt, suóque, maiorum, patriæ, ac sui cum obscuri & ignoti pagi adscripto nomine Præfectis tradunt. Præsto sunt his amanuenses, indeque apographa non atramento, sed minio statim ducunt, pernicitate quidem incomparabili, sed fide tam religiosa, vt ne apici quidem vtramvis in partem dent veniam; hæc auctorum suppresso nomine, suis primùm ritè cum archetypis collata censorum iudicio committuntur, archetypis interim sub sera, & annulo reseruatis: sic auctorum ignari penitùs, de scriptionibus illorum censores iudicant. Primus earum ab assessoribus aduocatis delectus peragitur, ij tanta ex multitudine optimas quasque seponunt ab aliis, plures duplò quàm sit designatus ad gradum numerus. De his ad vltimum duo illi ex aula missi pronunciant, & partem earum altera meliorem, suo calculo probant, in quo nihil non accuratione incredibili attendunt; sed iudicij maximè, in sententia ferenda, & dando consilio cordatam firmitatem. Hoc tandem perfuncti lucubrationum scrupuloso delectu, coguntur examinatores, earum apographa, cum archetypis autographis conferunt, & integritate gestorum omnium, ad viuum probata, compertáque, magisterio dignos, Luna octaua exeunte in publicum proferunt; nomina illorum, & scripta, & excusa toto regno spargunt, cum eximia eorum cuiuspiam, compositione, non oculis modo Senatus regij, sed Rege ipso digna. Hic dici non potest, quanta passim gratulatione, honore, lætitiis, muneribus etiam excipiantur ab omnibus, tanquam regni deinceps primaria capita, & ex parte Rectores; nam magnam in partem veniunt, munificentiæ regiæ officiorum, & prærogatiui cuiuslibet iuris; nec vlla superest deinceps subeunda illis periclitatio, sed possunt tuiò partis frui, & in gradu, si lubet, quem adepti sunt, quiete, vitæ residuum agere, postposito ambitu Zinsuum, siue Doctoratus, qui amplissimus est, ac supremus Literatorum Ordo: ad hunc nisi tertio quoque anno nullus prouehitur, Prouectioni status dies Lunæ secundæ nonus, duodecimus, & decimus quintus; locus aula ipsa Pechinensis; & Rege ipso coram, dictisque ipsomet ab Rege censoribus de promouendorum merito cognituris, quibus ex omni sapientiæ flore lectis, vnum adiungit ex Colais, qui Magistratus secundum ab Rege locum tenet. Probationis formam à superiori nihil distinguit nisi argumentorum quæ proponuntur sublimitas, doli seuerior, & acrior cautio; & probandorum numerus qui vicenario, prouinciarum singulis designantur. Appetente hora, promulgandi nomina electorum, præsto sunt trecenti stipatores, totidémque aurigæ qui suæ adhuc ignaros sortis, & spem

inter metúmque latitantes indagent, sed amicorum tunc indicio, inuentu faciles, equis impositi & pompa magnifica in Regiam deducti, excipiuntur inusitatis honoribus, & fuit olim cum ipse Rex sua illos cohonestaret præsentia: illic Præsidis manu Doctorum insignibus decorantur; & noui aliquid breuiter componunt, ex quo iteratis de cuiusque merito calculis trifariam diuisi, prærogatiuam vt laudis sic honorum, & officiorum primi ferunt, & multo maiorem inter illos primus. Hos verò exinde Doctoratus eiusdem consortes trecentos, nexus amoris tam arctus colligat, vt si forent eodem progeniti patre, pertinetque hic amor ad eorum etiam propinquos, ipsosque examinatores quos venerantur parentum loco, & ab his vicissim omni ope & studio fouentur, ac tanti sunt quidem literæ apud Sinas. Verum & ad illas quocumque quid modo attineat, honorificè habetur, ornantur Calamodochi margaritis; inaurantur cartæ; nobilitatem haudquaquam dedecet compositio atramenti, & sculptura gemmarum ac lapidum in sigilla, quod ea nomen, cognomen, & dignitatem signantium, literis

58. Examen Sin. militare.

impressa contineant. Quin & sacrilegij instar sit si quis cartam quibusvis fortuitò inscriptam literis adhibeat in vsus non dicam infames, sed profanos & viles. At enim quis credat militiæ gradus, eadem examinum religione dispensari, (competitorum inclusione prætermissa) nec iis tamen præesse censores, & iudices, bello trito, armisque confectos, sed tantum Literatos. Sedent in militum campestri meditatione Literati, dum eques, pedes, arcu, cursu, experimentum sui miles præbet. ponunt militibus scripto respondendum hoc aut illo belli,& pugnæ articulo, quid è re futurum censuri sint, quam suos in partem flexuri? quos optime omnium sensisse iudicat Literatus, ij gradu donantur militari; flocci enim arma, & bellum Sinensibus præ maiestate literarum, quibus pace ac bello fulciri totum imperium arbitrantur: quæ Literatorum administratio, cum nusquam alibi tam admirabilis legatur, explicanda est paulò distinctius.

59. Gubern. Sin. Monarchica.

Sinarum imperium iam indè ab annis quater mille penes vnum fuit; Reges tamen subinde beneficiarios habuit imperitantes quibusdam prouinciis. Verum decem & octo fluxere sæcula, ex quo, subactis iis penitúsque deletis, rerum summa in vnum rediit. Nemo subiectos in po-

60. Regis Sinar. nomen, cultus color, maiest. insign. &c.

pulos ius habet, præter vnum, nemo tribunalia statuit, aut nummum percutit, vel quid aliud audet, quod supremam olear potestatem. Hinc ille titulorum fastus quos illi attribuunt, Tienzum, hoc est cœlo natum; Hoantim, supremum Monarcham, qui ferè in vsu est; vtque alios taceam qui omnes maiestatem sonant, & sanctimoniam, Vansaius in aula nominatur, quæ vox decem millia annorum significat, quos illi adprecantur dum eum nominant. Sedes regia, vrbs Pechin; sed eum nunc à populi oculis maiestas, aut metus submouet suoque palatio claudit, ciuitatis instar amplissimo & omni ad stuporem admirabilitate operum, & deliciarum saturato. Verum hic sui à mortalium oculis

oculis subducendi mos nouus, paucis retro ab annis inductus est; bis saltem quot annis alios sacrificium solenne, Reges in populi conspectum dabat, sed armatos, & denso exercitu viam partim quâ erant transituri, breuem licet cingente; partim sellas gestatorias decem grandes seiunctis excubiis seruante, omnes modi eiusdem, coloris, & ornatus, vt omnium similitudine, in earum vna rex tutius lateret. Interdum quoque se de fenestra videndos magis quam cernendos præbebant, sceptri enim loco, ex gemma laminam gestabant bipalmarem, latam digitos quatuor, cáque intentis ad cernendum principem oculis, plus oris dimidio tegebant. Impendebat capiti corona figuræ insolentis, vlnæ vnius in longum tabula, in latum semis, vnionibus filatim, & margaritis fimbriata, vt interspicere intuentes possent, non possent ab iis vultus eorum denotari. Color vestium croceus sic Regi proprius & perpetuus est, vt qui eum vsurpet, suspectum se faciat perduellionis, nisi forte Regem affinitate proximè attingat. Vestes draconibus aureis acu phrygia intextæ; draconibus supellex regia vniuersa, ipsæque adeò palatij tegulæ, demum quicquid vbique regio censetur nomine dracone insignitur: quo item regio animante, vno aut pluribus, pro modo concessi honoris, vestes suas prætexunt Ministri: auem quoque sibi peculiarem Rex suæ chlamidi inter dracones interserit, quæ si pictura non mentitur, speciem præfert nobis valde monstrosam, de Phoenice tamen credi potest duxisse quòd Solis ales nominetur, quod mira colorum varietate decoretur, quod nisi semel singula sæcula eam non videant, quod sui spectaculum vltra certum annorum numerum si fortè differat, calamitatis publicæ omen putent. Scutario Typo ille Regum Priscorum dicitur eam inussisse cuius tempore primum apparuit. Porrò hanc sui Rex tam auaram videndi copiam non vulgo tantum negat, sed ipsis etiam, quos Patres appellat, Colais, etsi cum iis regni negotia & curas quotidie diuidat, soli eum, Eunuchi, & ancillantes matronæ nobiles assiduè vident, quarum anno 1637. nonnullæ vt post narrabitur Christo nomen dedere; vxores item, & paruuli filij; vitæque tam meticulosè, & anxiè cauet, vt à viris grauissimis acceptum retulerit Riccius hæredem imperij, si Regi se sistat inuocatus, fore parricidij suspectum, & fortè strangulandum. Neque propterea timendum, ne sui aspectum suis negans, eorum conscientiam fugiat, dubitentque an sit, quem nunquam conspiciunt, actuoso enim agendi vigore, pro anima regno est, quæ & ipsa sub sensum non cadens omnia peragit: vt ad hanc sensus sic ministri ad regem summa fide, minima etiam referunt. Libellis itaque aditur ea styli aulici granditate, quam rari etiam è magistris æquare valeant: reuerentiæ tributa, & obsequiosæ venerationis, vacuo eius penduntur throno, & coronæ throno impositæ. Nouo igitur ineunte anno, & primo eius die Prouinciarum quindecim legati superbo procedunt apparatu, annos decies mille Regi solidos precaturi. Cum his vniuersi magistratus &

proceres sua quisque in vrbe in templum conueniunt , multáque , ac lenta multarum horarum adoratione throno regio procidunt , draconibus aureis radiato , vt si Regem in eo considentem spectarent ; instauratur quoque Regis dies natalis pretioso munerum appulsu quæ à Prouinciis Pechinum mittuntur , nec sinunt illas de rege an viuat ambigere. Iam nouo quemcumque seu literario , seu militari Rex præficit muneri , aut mediocri etiam dignatur gratia, bimestri quamuis semotum itinere , necesse est quamprimum se sistere , & solenni Eucharistico memorem animum coram throno regio profiteri. Ad hoc habitum induat oportet peculiaris formæ & coloris , mitram capite ex argento gerat inauratam ; manu tabellam ex ebore , vel si dignitas ferat pretioso ex lapide, quam ori semper oppositam teneat , velut spiritus graueolentiam prohibiturus ab aliis, & væ ! misero illi qui cultu corporis neglectim curato adstiterit,aut throni & aulæ perstrictus fulgore confusè aliquid, & ineptè in consuetis ritibus peccatir ; præter ignominiam & ruborem , plagas etiam inde acerbas reportat. Etsi enim illi rituum Dictator , clara voce illos præcipiat, sed reuerentia & metus , non raro monita , diu quoque meditatis excutiunt; Augustam vero cæterasque reginas non obseruant Sinæ , vt solent aliæ nationes , cum nec regius sanguis , nec titulus nobilitatem iis conciliet. Augustæ solùm datur coram Imperatore vt sedeat , sedere reliquis coram ipsa nefas tametsi vxoribus & Reginis. Accedunt his vxores quidem , sed nequaquam Reginæ triginta sex , totidemque grex concubinarum , hæc autem opinor ex more antiquo historici sumpserint , nam hoc vltimo æuo Sinarum Imperator ducendis vxoribus est multo parcior. De plebe omnes propemodum leguntur ; & multarum prensantium ambitus formæ præstantia dirimit ; nemo vir honestus (adeò anxij & custoditi sunt pudoris) suam ad hunc delectum filiam exploratorum oculis committit , præterquam quod exigua est Reginarum in aula auctoritas ; seuerissima custodia velut æterna sepultura & inter æmulas riuales vita miserrima ; quam item Eunuchorum diuersa studia miseriorem efficiunt. Horum vt minimum decem millia palatium claudit ; omnes proletario ex luto , & pessima educatione , vt quos parentum inops fœcunditas Turcorum more euirandos tradit , inde à puero cum pueris coæuis in obsequia palatij aluntur , adultaque iam non magis ætate quam vita nefaria , in aulam subeunt , vbi se cum modo ex cœno , tunc aureos circumspexere aliquandiu , nulla æque natio efferatius superbir. Palatium omne , Reginas , Principes , Regem ipsum in manu habent , possuntque omnia si volunt, quod nimium sæpè in huius historiæ cursu continget cernere.

Qui vero tandem Rex , omnium quæ gernntur nihil videns , omnia resciat , geratque omnia ; & confluentes ad illum vnum tam vasti imperij res omnes nec diuersitas confundat, nec turba obruat, nec prouisioni leuiorum obstent grauiores , omnino dignum est inquiri. Ac huius

ius miræ gubernationis cum multæ sint causæ, vna cœteras mouet, & congruis aptas officiis operi applicat; rectus nempe & idoneus ordo. Ex quo literas Sinæ colunt, quod fermè referunt ad eluuionem orbis primam, in hoc illorum sapientum consensus omnis atque contentio, vt machinam fingerent tanto versando imperio tùm æternam, tùm motu facilem: quæ item ratio illos mouit, vt tribus è sectis quæ regnum diuidunt, literatis solis, publicorum administratio crederetur. Quod quæcumque vel discunt, vel docent, ad perficiendam conferant, & fouendam optimam gubernationem, nec vlli vehementius adlaborent quàm ordinis conseruationi, ex quo reliqua omnia partes suas, vim, & efficaciam assequuntur: certè illa populi Præfectorum, & negotiorum tanta multitudo, quantam possit omnis Europa numerare, tam congruis partium conserta, & suspensa nexibus voluitur, vt nullius æque ingentis machinæ, rotarum ordines famularum, decumanæ motibus obsequantur. Estque primum hic ordo inter ciuitates minimè obscurus. Nam Prouinciæ quindecim, Regnis totidem æquales Sinarum imperium componunt: sex illarum ad mare; reliquæ interiores continenti, possuntque nunc certius, contra errorem scriptorum veterum Chiano flumine diuidi, quod filium maris significat, totos ab occasu ad ortum Sinas inæqualiter scindente. Pars enim altera ad arctum sex tenet prouincias, in quibus tantoperè cantatum, tam diu alio sub cœlo frustra quæsitum & creditum Cataium (de quo commodius alibi) ad austrum altera, quæ Mangin Tartaris dicitur. Porrò vtraque muro cinctas, quà grandes quà tenues ciuitates plus sesquimille complectitur; aperta oppida, etsi vrbibus interdum paria, pagos, & castella, ea densitate, vt regni totius, habitatio vna videatur. Structura vbique propemodum eadem, omnes quadrato pomærio, fossis ingentibus, latis intra muros aggeribus, vallatæ, ac turribus quæ plana murorum per æqua spatia defendant. Sed maior earum soliditas & moles quæ portas singulas muniunt, præter bina quæ illas fulciunt propugnacula. Ingressus in vrbes nisi portis geminatis nullus; quarum interior, flexu ambiguo ab alterius aspectu absconditur, medium spatium præsidio militum valido semper occupatur. Harum vero quas dixi quingentarum & mille vrbium vnaquæque populum non conflat seorsum à reliquis, & aulæ dumtaxat mandatis obnoxium, sed mutuis inter se iubendi & parendi gradibus ligantur vniuersæ, & nobiliores, semper minoribus imperant. Numerantur in primis Fui nomine centum quinquaginta omnium amplissimæ æqualibus inter se spatiis toto regno sparsæ, in iis quindecim Prouinciarum metropoles, & Proregum sedes: nec sola murorum amplitudo, & frequentia ciuium Fui vrbes præ cœteris attollit, sed imperandi ius, quod in suam singulæ obtinent earum regionum in quas Prouinciæ tribuuntur, subduntur his minus nobiles, quæ Ceo continentur supra ducentas nouem & triginta, quibus rursum intra Hieni

fines

61. Monarch. Sinensis nexus & descript.

fines subiacent centum aliæ vltra sesquimille, & his æquabili descensu oppidula castella, & pagi, vt fit nullus in regno tam immenso locus, quin lege stabili pendeat à maiori: vt verò vna est minorum ad illustriora obsequens habitudo, ita est præfectorum à quibus reguntur, quo dici commodius nihil potest ad cogenda tributa, causarum, ac rerum pro tribunalibus celerem exitum, & securitatem tranquillæ gubernationis. Quamobrem & vrbi cuique vt mox videbitur suas est in partes præscripta distinctio, & quamcumque quis partem administrandæ Prouinciæ sortiatur, delineatam eius Topographiam apud se habeat oportet definita suis mensuris loca, quicquid demum sibi de iis nosse conduxerit. Ex quo fit euidens quod alioqui difficile creditu visum est, cum sit nemo in Europam reuersus qui Sinarum Imperium delineauerit non dico etiam negligenter, sed neque qui totum percurrerit; habere nos tamen accuratissimas illius tabulas, cum prostent illic venales innumeræ quæ Prouincias non modo integras, sed subiecta iis loca referunt magna fide, seruanturque apud nos quas P. Michael Ruggerius indè Romam tulit Sinensi, & nostro caractere, illas typis, has manu excusas, vtrasque Prouinciis, & locis vniuersi regni, eorumque conditionibus dignitate, & iis quos diximus parendi iubendique vicibus notatas: ex his theatrum Sinense parantem edere mors præuertit. Medirato labori successit P. Martinus Martinius à quo nobis ex Sinis Nouus Atlas Sinensis feliciter in lucem prodiit, auctaque est illa Orientis nimia, & ingenti parte Geographorum scientia Notitia denique totius Imperij grandi volumine maiorum illic præsidum manibus teritur, in quo nihil vrbium, pagorum ciuium militum; nihil vectigalium, arcium, præsidiorum; omittitur; nihil tributorum, sumptuum, fodinarum prouentuum domorum vbique regiarum, & eius breuiter quod quocumque modo vsui sit ad tanti corporis gubernationem, sed ordinatissima serie singula ex singulis apta, & ab vno suspensa continentur. Forum suum habent territoria, in vrbe præcipua regionis cui subiacent; Regiones in vrbe Metropoli Prouinciæ cui parent. Prouinciæ in vrbe Pechinensi, Regni sede, & domina, vndè quoquo versum continuò leges, mandata, præfecturæ, supplicia, præmia, & occurrentium necessitatibus casuum opportuna mittuntur subsidia. Suus pariter cuique ciuitati partitionis huiusmodi consensus. suis singulæ regionibus distinguuntur quibus tribunalia propria ius dicunt, haud quaquam mutuo sibi obnoxia, sed superiori dumtaxat omnibus præsidenti: certum amplectitur quælibet regio vicorum numerum, nullus sine peculiari præfecto vicus, cuius est suorum apud Præsidem sui tribunalis edere rationem quorum ne quis ipsum latendo fallat, coguntur ciues pro suis foribus descripta palam tenere nomina illorum qui domi sunt.

62. Tribunalia sex. Huic locorum tàm pulchrè inter se digesto nexui, succedit non minus admiranda negotiorum tractatio, quæ licet numero infinita & varietate

rietate

rietate semper noua: sic nihilominus solerter, & compositè dispensantur, vt Rex ipse in speciem iners, reuera omnia peragat: multorum enim tribunalium agitata, complanatáque disputatione, multis & magnis discreta sententiis ad illum cum veniant, in promptu habet rectum de illis iudicium, eáque vnius characteris adscriptione, vel probat, vel reiicit. Sunt namque in aula, Sapientum tribunalia, ad quos regni totius negotia in classes totidem seiuncta referuntur: suus est cuique tribunali Præses, Assessores, Magistratus; Amanuensium, & Ministrorum turba ingens. Omnes de fisco regio largiter auctorati; nullius tamen tribunalis eò potestas extenditur, vt supremùm de rebus pronuntient, causásque adiudicent, eorum est tantum de illarum iure cognoscere & consilium dare, quod partim pro suo cuiusque officio præstant; Rege partim iubente, vt supplicantium retractent libellos, quos ad se vndique immenso numero priuatim, & publicè perlatos, eorum examini committit. Supremum tribunal, Mandarinorum curat vastam hierarchiam per quos negotia omnia etiam bellica proximè reguntur, consensione mirabili, minoris cuiuslibet cum superiori. Ab hoc aliorum principe tribunali, Magistratuum pondus cum ambientium viribus libratur. Recognoscuntur omnium qui regunt etiam infimorum tùm recentiora merita, tùm & commerita, quæ cum ad illud perferenda minimè dubitent, cautè in officio continentur, vel cupiditate maioris præfecturæ, vel metu exautoramenti perpetui, quod morte ipsa multis est grauius, repentè sæpius atque improuisò in ordinem redactis. Senatus huius cum infinita sit in vniuersi imperij Magistratus autoritas, cœli Mandarinos, eius Præsidem & Assessores vocant, tanti est illic posse homines dignitatibus augere, vel iis exuere. Tribunalis alterius Senatum Quæstores faciunt, regij vectigalis, & sumptuum penes illos cura, nullus enim est agri tam vasti angulus qui Regi centesimæ nonam decimam non pendat, nemo à capitatione eximius, præter Literatos, milites, consanguineos Regis & paucos alios; iura beneficiatia, ciuilia, vectigalia, reditus annui absque numero; impensarum alia ex parte tam profundus gurges vt nihilo Regis magnificentiam quàm ærarij opulentiam parcius illustrent, etsi de fisco ne obolum quidem frustra, vel temerè proferat. Horum omnium rationibus instat secundum hoc tribunal; quin & arbitrariis donis concedendis, quo pacto si minus ligatæ, impeditæ sint saltem Regis manus post paulum patefiet: iam quò regij census pertingat summa, ægrè iis persuadebitur, qui suæ patriæ modulo, aliena omnia metiuntur, certo tamen pertinet ad annuos centum quinquaginta vt minimum auri milliones; & cannabes, serici, orizæ, fœni copias, vndequaque pro amplitudine Prouinciarum, & vrbium immanes, qui tot opum tam proflui fontes in vnum collecti flumen ærarij regij, sinu triplici diuiduntur; pars subit in domum sumptúsque regios; pars in æraria quæ Prouinciæ singulæ seruant semper argento copioso in casus necessarios

63. Regni census.

munita : tertia eáque potiſſima in Literatorum & militum innumerabilem populum, tùm inaugurandum, tùm condignis ornandum & ſuſtentandum ſtipendiis; in templa, cœnobia; in academias & pontes, in naues, & palatia, & quicquid toto demum imperio, publicis vſibus fuerit inſtitutum, quibus tam prodigioſis interdum Rex impar cogitur, noua prouinciis tributa imperare : vbi ſuccurrit lepidum Marci Poli nobilis Veneti qui rogitantibus amicis & ciuibus de Sinarum regno ex quo velut orbe ignoto redierat, cum Prouinciarum opes, & regias niſi millionibus aureis non cenſeret; cognomentum accepit millionis tam conſtans vt ex fortuito in proprium tranſiret nomen, quo in veteribus Reip. tabulis appellatur, nec eius aliter ad S. Chryſoſtomi domus nominatur quàm palatium millionis. Tertium tribunal Ritibus præſidet, grandi, ſi quod aliud regni negotio, haud quidem ſolius comitatis, & elegantiæ ſtudio, ſed quod ea decori exterius tenendi accuratione, putant legis ſuæ præcepta contineri, & documenta probitatis, ex virtute profectæ, & egregiæ indolis bonitate. Sunt autem præcepta illa quinque iam inde ab ipſo Sinarum exordio poſita & perpetua Scriptorum & Literatorum commendatione ſemper noua, nunquam obliteranda. Obſeruantiæ nomen iis tribuunt referuntque illa, vt alia omnia ad felicitatem priuatam & publicam, fructum præſtantiſſimæ gubernationis qui mutua conſtat conditionum diuerſarum & perſonarum neceſſitudine, ac decoro : filiorum videlicet in parentes obſequio & veneratione; ſubiectorum erga Regem fide; vxorum aduerſus coniuges morigero ingenio; fratrum erga natu maiores obſeruatione; amicorum inter ſe fideliſſimo nexu, & amore. Quibus virtutibus cum eſſe præditos homines deceat, aiunt pariter æquum eſſe vt exterius ſe prodant omni eo genere comitatis quam viciſſim ſibi omnes debent : cui obſeruantiæ diligentiam ſuam intendit hic Senatus; quanquam præter hanc etiam in templa, in religiones, ſacrificia, feſta, ſacerdotes, & quicquid eſt ſacrorum rituum ſuam operam porrigit, non ſimulatione impia, diuinis Deoque vtentium vt rationibus Principum aduerſus Deum famulentur, ſed quod arbitrentur Reipublicæ conuenire; etſi enim Deum quem ſe deſperant inuenturos, quærere negligant, ſaluam tamen optant grati animi virtutem, quam ſi ab hominibus auferant, videantur illos mutaſſe in beſtias : quamobrem cœlo, ſoli, ſtellis, anni vicibus quatuor, & mundi partibus, tutelaribus item vrbium geniis, terræ, montibus, & fluuiis ſacrificant, non quòd opinentur, ineſſe iis aliquid diuinum, ſed ne ingrati ſint aduerſus illa ex quibus tantùm bonorum percipiunt, verſuri omnino ſtultum hunc erga ſenſu carentia honorem, in venerationem primæ bonorum cauſæ ſi eam agnoſcerent. Ad hæc funebres ritus, parentalium, vrbanitatum officioſarum, epithalamij regij, & legationum; Profeſſiones regiæ clientelæ, & honorarios ab Rege titulos ſuis conſiliis moderantur. Daiiſque ad Regem literis reſpondent, quòd is ſua indignum cenſeat maieſtate, eas reſponſione

aliqua

aliqua dignati. Quarti fori tribunal rem militarem administrat, qui labor in regno summè pacifico iudices illos non leuiùs occupat, quàm si bello vniuersum arderet. Hi militem imperant, Imperatores dicunt, Duces præficiunt, classibus maria insternunt, huiúsque omnis apparatus regni finibus propugnandis partem alteram addicunt; alteram longè numerosiorem, in procinctu perpetuo habent, & in occasiones omnes promptam, & paratam: ad eosdem spectant armamentarij, officinæ armorum fabriles, & fusiles, distributio militum toto regno, illorumque probatio, merita, præmia, & pœnæ. In foro quinti tribunalis vertitur quicquid vbique Prouinciarum & vrbium, ædificiorum regiorum nomen comprehendit, in quibus est infinitas quædam palatiorum, & nauium, quæ ad Regis magnificentiam, vsusque regiæ vtcumque pertinent, vel eius consanguineorum, quorum ad multa millia numerus excreuit. Sextum denique tribunal, de capitalibus cognoscit, & quod apud nos portento simile, de instrumentis cruciabilibus, & carnificibus ad siderandum terrore populum magis idoneis. Ac videntur quidem aduersum reos parcendo & plectendo extrema sectari, sed hoc putant Sinæ magis conducere ad humanitatem quam tanti faciunt, conseruandam, & vitandam in reos crudelitatem inexorabilem, itaque viuicomburia, & rotas, & cruces, & forcipes, & diuellenda quadratim corpora, proponi quidem oportere, minime tamen in opus conferri, nisi ob rara criminum & impiabilia portenta, quibus certè interdum tam atrocia infligunt supplicia, non modo vt summo in iure summa iniuria illos afficiant, sed humanitatem quam tantopere affectant, credi possint mutasse atrocitate belluina. Qualis est cum reum forcipe frustatim dilaniant, & resecandis lentè nouacula carnibus non prius absoluunt quam frusta earum sesqui mille, nonunquam & tria millia proiecta ob oculos cernat, ac tum demum truncato capite, mortem illi concedunt, cœterum fere capitales reos, gladio, aut laqueo plectunt, ac ne id quidem nisi propter noxas extra modum graues, inter quas furta non numerant, tametsi nullum inter Sinas maiori odio crimen sit, nullum frequentius. Prima nihilominus eius pœna, admonitio magis est cauendi in posterum peccati quàm admissi vindicta; secunda, furis brachium inurit æterno charactere; tertia, si tertiùm recidat frontem ipsam, & si post etiam fuerit deprehensus, aut multis contunditur plagis, vel summum ad transtra damnatur; quæ suppliciorum lenitas insidiis & latrociniis omnia implenit, quibus vtcumque inhibendis sub noctem lictorum exercitus vrbes totas ad vsque auroram percursant, & crepitaculis ærisque strepitu, seu monent ciues cauendum à furibus; seu fures à ciuibus, quod remedium magna pars mali est, cum trifur sæpe sit ipse furum inuestigator, & expulsor. Sed fori huius horrendam speciem, exhibet apparatus quo eius Administri in publicum prodeunt. Antecedit illos longa carnificum & lictorum turba, studioso delectu ex Tartaris conscripti, ore, habitu, vultu furiis simi-

les, quiſque terribile aliquod cruciandis reis geſtantes inſtrumentum, velut in omnibus compitis, lanienam crudelem edituri; vlulatus verò tàm pauendos mittunt, vt nulla in ſyluis bellua tàm dirè ferociat; ad eorum clamorem, tanquam ſolutis orco dæmonibus, omnes in fugam, & latebras ſe dare, domorum fores, & feneſtræ occludi, ſolitæ populis ſtipari plateæ, tunc ſolitariæ, triſti ſilentio pauere: Nec eſt hic ludus aut cerimonia, in venerationem, metumque iuſtitiæ comparata; crudè adeò cæditur cui malè feriato contigerit, oculos tollere, & in Rhadamantum illum defigere; portatur is humeris lecticariorum, quales Poëtæ deſcribant vltores criminum apud inferos iudices, & hac ſe Orcina maieſtate oſtentat populis, capitalium Magiſtratus; nec ſeueritate minus vultuoſa cauſas in ſuo prætorio audit, præſto ſunt illic iidem tortores, & eoſdem crebro iterant vlulatus, maximè cum portas ciuitatis pandunt; ſedet ſua tumens ferocia iudex; procul hi de genibus cernui reſpondent; peracto foro palatium clauditur, ſignantur fores, nefas cuiquam exindè affari Præſidem, haud tàm opinor ad terroris tenendam æquabilitatem, quàm integritatis, nullius ſuaſu euertendæ.

Poſtremò Colais imperij Patribus, & ſupremis cauſarum rerumque arbitris quæcumque ad Regem deferuntur, ſex illa, quæ dixi ſubſunt Prætoria; ſingula ſingulis, ſedes illis eadem quæ Regi, Pechinum ciuitas, tribunalia cœtera etiam Nanchino conceſſa ſunt ne ferret ægrius aulam à ſe olim Pechinum tranſlatam. Soli ex MagiſtratibusColai, quotidiè ad palatium procedunt, miſſos ab aliis tribunalibus libellos retractaturi maturiùs, ſuamque de iis ſigillatim, Regi ſententiam ſignificaturi; qui ſi poſtulatis annuerit, *X I.* nota approbationis, hoc eſt, *fiat*, ſubſcriptos remittit. Verum enimuero, ſi periculoſi, aut ambigui iudicij res erit, haudquaquam indignum ſapientiæ illius ſuæ ſublimitate arbitrantur, Prouincialium Magiſtratuum, rogare conſilia; imò nonnunquam & vrbium, quæ Parlamento & Senatu clarent; ex iis conſiliis Regij Collegij Doctores, cum optimum quodque collegerint id Colai ab ſe recognitum Regi deniquè exhibent, moxque libellionum turba, reſpnoſi Regij toto regno infinita ſpargit apographa, omnibus vbique certò perſuaſis non poſſe quidquam ex tam auguſto prodire tribunali quod non ſit omni ex parte ſanctum; hæc deinde reſponſa, in libros compoſita, & in Typos data, hiſtoricis publicis illuſtrem ſuggerunt ſcribendi materiam, quin & quicquid aula ſtatuerit commune aut priuatum ſpectans, decimo quinto quoque die ad omnes regni Prouincias perfertur Hæc omnis tam diligens, & ex vno ſuſpenſa publici totius adminiſtratio palam facit Regem ſupremo imperio, & iure regnare, cum & agti & capita eius ſint, nec poſſit tot tribunalium tam auguſta authoritas nolentem cogere, ſed cum ita eſſet maximè optandum vnius imperium, vt eſſet pariter in ſumma illius poteſtate tyrannis metuenda, ſapientiſſimè prouiſum à Priſcisillis conditoribus legum Sinenſium ne fas Regibus foret pro ſua libidine, quæ

daturi

daturi essent consilia spernere, sancitum ne Regibus liceret nisi iustum & rectum velle; illis ipsorum consiliis nihil posse iustius, nihil æquius statui; Reges ergo debere iis acquiescere quæ pro officij ratione deliberassent suggerenda, supremo iuri hoc iure nihil detrahi, inique agendi facultatem non esse potestatis, sed impotentiæ quâ præstet carere quàm ea soluta & libera frui. Iusti porrò illius & recti normam quo dandis consiliis ministri; iubendo Reges obligantur, Sinarum leges immutabilem describunt; non quod æternæ sint, aut quicquam duodecim tabulis vel iuri Cæsareo simile habeant, cum earum ætas, annos familiæ regiæ non excedat. Nouus Imperator nouum condit imperium, nouum à se imperio nomen ponit, natalem annum nouum, ab inauguratione sua illi facit, nouis instituit legibus, retentis nihilominus, quarum vtilitas vniuersali omnium approbatione commendatur; & adscitis quæ maxime in præsens conducunt, neque id suo vnius arbitratu, cum legum auctores lege illic primaria teneantur in quam suas omnes referant oportet, felicitatem nimirum imperii, quæ perpetuando in longas ætates eidem familiæ sceptro, magnopere sita est, quare huius quoque habenda est ratio, in adiunctione legum nouarum ad veteres, ne extinctione regii sanguinis regnum omne calamitate & cædibus furor ambientium euertat, stabilitis à se nouis legibus Imperator, confirmatisque veteribus, obstringit posteros, regni sua è familia hæredes, qui pro illa quam præstant maioribus veneratione, obseruant eas accuratissimè; quod ipsi vt faciant, quamuis grati animi officium & promissi fides, & recti amor eos non cogeret, cogit literatorum metus, qui acerrime illas æmulantur; armaque & armorum neruos, regni ærarium, vniuersumque populum sic habent ad manum vt possint illum aduersus Regem momẽto vertere. Rex tamen cum possit omnia neciuris vllius quisquam nisi ab illo vmbram obtineat sibi tamen nunquam tantum assumpserit, vt quicquam statuat, vel donet, vel gratificetur præter vsus antiquos & legum præscripta, & tribunalium suorum deliberata consilia; quæ dum ipse exquirit, commendationem ad summam rei propositæ suam addit, ex qua vt maximè propensum ipsius animum perspiciant consiliarii, nunquam ab legibus, & more veteri abduci se sinant, licet de tenui solùm munusculo agatur, nisi forte ex iis decerpatur quæ in sumptus regios attributa, possunt eius arbitrio dispensari. Atque vt ex vno discamus quanta sit ministrorum illorum libertas, & animi robur, in asserendo legum, & recti iure, ante annos ferme quinquaginta Vanlieus Regni sibi hæredem destinarat minorem filium excluso maiori cui successio debebatur, id vbi rescitum, mox in aulam confertim libelli pluere, reuerenter quidem, verum & audenter improbantium Regis consilium, & obiectantium quæ fama inde posteros, quis sermo Regem Vanlieum à muliercula fascinatum à se vsque adeò desciuisse vt ex legum supremo vindice, publicus earum violator euaderet, mulierosior maritus & durior parens. Qui

63. Constantia Magistratuũ

maioris natu inconſolabilem & æternum dolorem fictis feminæ lachrimis donaret, velletque ab cœlo & natura impoſitam primo natu coronam quam firmare debuerat in alterum transferre: nihilo ſeciùs ſi velle id pergeret, prouidendum an poſſet eſſe perpetuum, reclamaturas enim leges, & innocentem filium iure ſuo excluſum, nec paſſuros populos damnandam iniuriam exemplum trahere. His inſano amore in furorem verſo, Rex primos monitores, ſecundos & tertios mulctauit; pergentes nihilominus alios ad centum libellis obſtrepere, partim loco mouit, partim exilio, ignominia, & plagis publicè affecit; at hic de condicto Magiſtratus omnes ad fores palatij conuenire, certi aut Regem ad parendum legibus cogere, aut proiectis, honorum inſignibus, Magiſtratu, & publici cura, patrias ſuas repetere; quæ fortis animi tam conſtans excelſitas ſic Regem exterruit, vt exinc abſtiterit à corona iuſto hæredi detrahenda, ne quod pronum erat, illam ſibi mox detrahi cerneret; illud fortaſſis admirabilius de Collegio Doctorum quos morum, & iuris integritas ex omni prudentiæ flore, ſexaginta numero ſelegit. Ij præter legatam quam extra ordinem à Rege accipiunt cognoſcendi de cauſis impeditiſſimis & grauiſſimis poteſtatem, toti imperio excubant, & mille oculis exploratorum ſagacium, ſcrutantur eius morbos, vel occultos vel malè curatos; libellis aſſiduè potiſſimum verò in acta procerum Regem interpellant, imò ipſum in Regem, cuius vitam & geſta ſuo iudicio, & cenſura caſtigant, cogiturque per ſe libellos perlegere quibus illi ſuadeut emendationem, qua ſi quando magis licentia quam libertate offenſus nonnullos in ordinem redigat. nunquam efficiet, vt cum res exigit monendo alij abſiſtant rati alioqui fore ſe non modo viles & ignauos, ſed etiam patriæ prodirores, ſi honeſtum vtili poſtponant, & priuati commodi ſtudio, commune malum diſſimulent. Exauctorati gaudent, triumphant exilij gloria, & conſtantia libertatis, ac ne morte quidem ab officio ceſſant, cum poſtumis etiam è ſepulchro ſcriptis, Regis vitia perſtringant; quod profecto in Sinis prodigium grande eſt, qui cum beatitatem aliam nec ſciant nec ambiant ſecundis ab Rege dignitatibus maiorem, lucrum tamen haud paulo præſtantiùs exiſtiment illas recti amore, & publici ſtudio perdere quàm tenere. Reſtat aliud quoddam quo nullum potentius, nullum apud Sinas laudabilius tribunal; cum enim cauſæ, tribunalium, octo nonnunquam & decem expertæ vices, & religioſæ diligentiæ infinitas moras, reos interea diuturno carcere tenerent, his ita conſultum eſt, vt anni exordiis, iudicio iterum ſiſterentur: tunc ergo ex aula in Prouincias quindecim, iudices totidem ab Regina matre delegantur, quorum munus vocabulum indicat quo miſericordiæ iudices nominantur. Luſtrant ij carcere, toto regno tentos, & quoſcumque illic etiam confitentes, & conuictos reos compererint benignè abſoluunt, niſi cauſæ illorum atrocitas pietatem omnem & miſericordiam excedat; cuius Prætorij teneritas mollior fictione iuris nomen duxit

54. Tribunal miſericordiæ.

duxit ab Regina matre, quamuis hæc in publicis nihil possit, & veteres illi Philosophi de suprema Regis in reos potestate filio summum ius, matri summam misericordiam videri voluerint tribuisse.

Postremò deniquè de Præfectis extra regiam vrbem superest id solum indicem quod in Sinis dixi maximè admirandum. Ordinem scilicet in tanta regentium multitudine singularem; consensionem in diuersitate tàm varia; in potestate imperandi tàm soluta, & libera obedientiam; ex quo tàm facilis regnorum quindecim, tutaque sit administratio, vt vnus omnia & solus, omnium Imperator, & norit, & possit, & peragat. Habent Sinæ descriptos eorum titulos & classes, & classium gradus, nobis ad notandum præfecturæ cuiusvis Magistratum, Mandarinorum vox deinceps vsui sit, Sinis extranea, ex Lusitanico mandandi verbo nata, & Europæ iam familiaris. Editur Pechini quotannis eorum Catalogus, & anno 1644. numerati sunt octo & triginta supra nouies mille & quingentos extra vrbem regiam Mandarini; in vrbe bis mille ducenti decem & quatuor; nouem gradibus potestatis, dignitatum, & præstatione honoris diuiduntur; quos propria cuique gradui, ne quis in iis erret, discernunt insignia, in calceis, pileis, colore, Zonis auro, gemmis, ebore, ligno fibulatis. In processu equitant infimi; portantur exaphoris vel octophoris alij, condigna officio quod gerunt magnificentia, præsertim Proreges qui tanta incedunt maiestate, vt scribat ipsemet illius spectator, nihil vsquam tale in Europa spectari. Iam quoad limites & officia iurisdictionis, dici non potest inter illos quàm religiosè obseruentur, illudque tantopere ab antiquis laudatum, Reipublicæ summam sapienter iubendo, & constanter parendo contineri, quantum apud Sinas præ aliis vbique gentibus pondus obtineat. Proreges quos Tutanos vocant, quid mense quolibet exacto gestum sit in aulam perscribunt, & de gerendis subsequenti mense, Collegij Regij, Regisque ipsius mandata exquirunt, accipiuntque celeritate non dispari per equestres Regis nuntios, quorum diu noctúque ingens multitudo suas currendi vices in procinctu expectat Mandarini gradatim ad superiora munera promouentur, non subsultim, quò fit vt sui experimentum certius præbeant, & fingantur in arte regendi diutius; cumque sit omnibus solenne, vt non alia prouehantur via, procul abest æmulatio, commendationes, gratia, & patrocinium, quibus sæpè maximè indigni abundant quammaximè. Ad hæc legitimo quisque triennio Magistratum absoluit, ad nobiliorem, ni commerita obstiterint attollendus, quod eodem in loco nunquam assequitur, ne parta diu auctoritas cogitationem illi subiiciat aliquam dominandi, quam etiam ob causam, gubernationi adhibetur nemo, nisi extra Prouinciam vnde oriundus, ne priuatis, propinquorum, & amicorum rationibus, & gratia expugnatus, alieno iuri fiat iniquior, vel alias à patria sua regiones ducat à se tanquam extraneas: quæ tamen ratio in oppositum valet quoad armorum Mandarinos, rectè iudicantur.

64. Mandarini.

iudicantur pro suis in patria fortius, & fidelius pugnaturi quam pro ignotis, aut longinquis. Illud quàm seuerum tàm cautum, quod ituro in Prouinciam Mandarino, non datur Ministrorum, & familiæ optio, quamcumque in vrbem mittitur, illic stipendio publico paratam admittere cogitur, ne aut familiares aut ipsemet, corrupti iuris pretio saginentur, vel putet arrectos tot in se oculos ad ea quæ peccauerit

65. Inspectores Magistratuum & pœnæ. cæcos fore. Obeunt enim Prouincias Inspectores, altero seu tertio quoque anno, ab Rege missi cum imperio in omnes Mandarinos, iique bono communi in paucis addicti, notissimæ fidei, probitatis, & scientiæ; dissimulato interdum munere; quanto occultiùs, tanto interius in eorum vitam & acta se penetrant, iisque iuridicè cognitis, repentè se produnt, demandati officij diploma exhibent, tabularium reuoluunt causisque retractatis, compertos iniusti Mandarinos plectunt. Lege siquidem, vniversi qui regunt à Proregibus vsque ad infimos acta sua omnia, sententias, indulta, & quicquid demum quotidie gestum est in publicis tabulis relinquunt. Sed longè grauior ab quæstionibus & causis metus, quas secum aduersus Mandarinos capitalius reos, ad primum in aula tribunal Inspector defert, vt pronuntietur de illorum pœna. Tribus item quibusque trienniis omnium extra vrbem tribunalium præsides sistere se aulæ recepto more adiguntur, sui ac suorum daturi rationem. Nec ista quis credat simulari ad continendos in officio Magistratus; damnatos culpæ sua certo certius manet pœna, cuius seueritatis fidem qui aderat, volens incredulis facere, Mandarinorum censuit ad quatuor millia qui anno 1607. variè sunt multati, nec de numero ambigi poterat, cum statim eorum quaquaversum, edita vulgentur nomina, & causæ ac tituli pœnarum quæ illis infliguntur, quarum longè maxima est infamis toto regno pudor. In iis maiori sunt odio qui venale ius habuere, aut vsurpauere sibi de publico aliquid, citantur in aulam, nudantur dignitatis insignibus Mandarinorum cultu, & officio, exauthoratique in perpetuum expelluntur. Deinceps veniunt quorum seueritas crudele ac barbarum sapuerit, qui solutis vixerint moribus; qui Præfecturæ, ac familiæ decorum promiscuè duxerint, eodem hi afficiuntur supplicio nisi quod in aulæ subire conspectum minimè coguntur. Qui præcipitatis sententiis, matura præuerterint causarum examina, retruduntur in inferiorem gradum; Senes deniquè iam animo enerues, & castigandis sceleribus remissi, domum placidè ablegantur, saluo quidem officij honore, & insignibus, sed gubernationis in posterum spe omni, & ambitu cassi. Has pœnas tametsi probari ab Rege oporteat, verum cuiquam, gratioso licet, nunquam ausit donare, ne veri & æqui, ac publici parum amans notetur. Mandarinos qui degunt in aula Pechinensi, scrutatur penitus, Senatus Præses, quem Lipum appellant, & constare ex iis diximus, quos vocant cœli Mandarinos; instituitur hæc indagatio quinquenniis singulis summa potestate; citra iuris apices, & formas, & secreta dumtaxat

taxat inquisitione: quàm autem durè & acerbè, exemplo sit annus 1629. quo moti Magistratu ducenti & vndecim. Ob decrepitam ætatem quindecim; decem & septem ob infirmam, nec oneri parem; auari septem, & pecuniæ addicti; vltra modum seueri duo; infra modum lenes, & dissoluti tres; quatuor supra centum negligentes, & obliuiosi; ardoris præcipitis sex & quadraginta; decem & septem sui muneris parum gnari. Quid quod ipsa quoque Coliorũ, & Taoliorum Collegia quorum delationibus damnantur, & castigantur Mandarini, eadem incude sub eodem Præside probãtur. Bis quotãnis Colios duos Taolios quatuor in ordinem redigit; suique ipsius Tribunalis alterum assessorem, minuit vno gradu. At enim iniqua in regno compositissimo, virtutis foret & vitij ratio, nisi huius pœnæ illius præmia, æqua saltem lance penderentur. Sua Mandarinos laudata perfunctos gubernatione, manet illustris & locuples remuneratio gradusque superior: nec pecunia, fauore aut precibus opus; ius omne merito æstimatur, quod licet ab aula distent longissimè non minus compertum est, quam si versarentur in media eius luce. Accedit Regis approbatio solennis, duo tresve scripto expressi caracteres, monumentum virtutis exploratæ, & noui honoris; quod qui suo adscriptum nomini assequuntur, hos vero alij tanquam cœlo vicinos suspiciunt; iique hoc dono circumspiciunt seipsos, velut mille radiis coronatos; domorum suarum frontibus, id affigunt vel intus loco conspicuo; denique transmittunt in posteros ad familiæ splendorem quæ Mandarinum habuerit dignum regia commendatione. Iam Prouincia, & vrbe decessuros vbi ius integrè sanctéque ministrarunt, prosequuntur effusis muneribus, (neque tunc post expletum Magistratum suspectis,) præter illa, quæ ab solo Rege accipiunt in honorarium officij benè gesti. Rogant ab iis etiam calceos, Magistratus obiti solennes notas, eósque scrinio eleganti, per aureum spectandos reticulum asseruant, & ostentant inter pretiosa pignora ciuitatis, cum elogiis Mandarini, qui eos gestauerit: ad hæc loco maximè frequenti facta illorum marmoreis laminis incidunt, illustri compositione, cuiusmodi passim tam multa vbique visuntur encomia, vt possit Theatrum honoris, & meriti, vniuersum imperium dici. Eò tamen pertingunt paucissimi, vt templi honorem publico decreto assequantur, quibus autem id datur, eorum effigies in templo statuitur, coram mensa, & de ferro vel ære acerra capax; & fixis in menses diebus conuentus omnium ordinum, ad exsoluendos illi honores solennium, accendendas faces, suffitus cremandos, audiendas lucubrationes recitatorum præstantium, in eius gloriam sudatas; aliáque, sed nihil supra metas honorum ciuilium, qui virtuti heroicæ, & viris debentur de Republica eximiè meritis. Templis tamen cedit honor triumphalium arcuum, sculptura incomparabili, selecto ex marmore cælatorum: construuntur ferè ad gotthicum canonem, arcu ad latera duplici grandiorem medium fulciente; assurgunt verò triplici contignatione, ha-

66. Magistrat. præmia.

rum supremæ tectum: interius transmarino obductum cœrulo, Imperatoris nomen præfert, quo regnante arcus positus est; tabula verò ingens in medio, Mandarini, seu cuiusvis alterius cuius memoriæ est dicatus. Porrò quam multis eiusmodi arcubus prosemiuatæ sint Sinarum vrbes coniiciendum præbet vel vna vrbs sola Hinceum, quam M. Polus, tamdiu quæsitam Quinsaium credidit; platearum eius multarum decumana trecentis eiusmodi arcubus ornata traditur, cui paradoxo credulitatem aliquam conciliare aliter non possum, nisi fide scriptorum, qui centum milliaria Italica Hinceo tribuerunt; hæc si cui videntur incredibilia, pignus fidei oculos ab eo mutuetur qui & illa & decem millia pontium ea in vrbe vidisse se tradit: illorum quidem & numerum, & magnificentiam arcuum spectarunt, P. Nicolaus Trigaultius, & P. Antonius de Gouea, illamque particulatim nobis descriptam reliquerunt; sed plateam illam velle videntur intelligi viam iis arcubus trecentis mirabilem, in diei vnius iter dimidium porrectam,

67. Tria Sinarum pericula, vnde? Verum enimuero, si fuit Sinis cauendum seuerè à Mandarinorum vexationibus, multò grauior instabat iis metus à licentia militum, potentia Regij sanguinis & vi externorum: quare prouidentiæ fuit prorsus singularis multitudinem innumerabilium militum cum summa pace coniungere; obseruantiam in Regis filios & agnatos cum iure illorum tàm priuato & solitario, vt neminem habeant, imperiis suis obnoxium cum quo possint res nouas moliri, regni demum gentibus cincti bellicosis, aditus omnes ita præcludere, vt nemo in illud extraneus pedem mittere valeat. Et militum quidem millia plus sexcenta, terra, marique toto imperio eiusque confiniis variè tributa muneribus bellicis, alta in pace ita occupantur, vt si bello arderent omnia. Cœterum hos inter apparatus, nihil bello peiùs execrantur Sinenses. Occidere hominem, extra defensionem sui, detestabile in barbaris; in latronibus plectendum supplicio, in solis ferendum bestiis, quibus præter prædam, leuandæ fami natura nihil contulit; militem cataphtactum pro monstro contuentur, velut ferreis ex cute squammis natura non arte loricato. Præstantiam hominis totam de virtute & ingenio æstimant; quoad reliqua, feris compluribus inferiorem esse. Omnes pacifico habitu, etiam milites tunicati incedunt; nulli ferrum ad latus etiam militi (nisi publica in recensione) fuere tamen in Priscis Regibus non modo pace, & literis; sed bello & armis clarissimi, qui regna Orientis centum quatuordecim numero tenuere, vnum memorant Hioaum qui annis ante Christum centum quadraginta Sinense imperium vsque Bengalam propagarat. Visum deinde Sinis consultiùs, & pro imperij fundamento lege statutum sempiterna, vt se intra se Sinæ colligerent, externa spernerent, re sua contenti vires omnes ad eam seruandam, intra regni fines conclusas haberent; hinc sua paulatim externis populis reddita libertas hactenusque retenta, & si qui tributo,

legatio,

legationibus, & possessi iuris approbatione Sinensem obseruent vt Corai, Cocincinæ, & Tunchini Reges, eo solum consilio id agunt, vt tanti Principis tutela, coufines in Officio & pace contineant: imò quod mirum est, inter Sinas montanos, & prope inaccessos, sunt qui suo iure sinuntur viuere, tùm quod publicè nihil turbant, tùm quod expugnari nisi cruenta victoria non possunt. Sic ergo Sinæ degunt in armis & pace perpetui. Denique ab iis cum esset etiam timendum qui accepta seruando regno arma, poterant in regni viscera vertere, huic item periculo prouidè cautum est. In primis enim militia nihil abiectius apud Sinas, nec ad illam quisquam inducit animum qui putet se aliquid in literis posse, cum sit Literati & militis discrimen quale imperantis & famuli; vsque adeò vt summi etiam, exercituum ductores, Mandarinorum infimo subiaceant, eiusque pedibus prouoluantur, breuiter Sinarum militia, colluuies est flagitiosorum, regni fœx; & bonam partem serui, veratque illius immensitas toto regno longinquitate varia membratim distracta, ne quis possit ab ea tumultus metui. Duces quidem ab suis militaria exigunt munera, pœnas si peccent nec possunt exigere, nec illos præmiis donare, nec stipendia soluere. Ius illis dicunt Mandarini, Duces interdum lictorum manibus tanquam mancipia coram cædunt; stipendia numerant, à primis sigillatim præfectis ad postremum vsque gregarium: penes illos sunt arma, æraria, commeatus omnes; Soli de bello, pace, expeditionibus consulunt ac decernunt; quin & vbi ad manus veniendum aciem instruunt, conflictum dirigunt, quandoque præter spem, & pugnant acrius cœteris, & animosius occumbunt, fortè quod alij seruilia capita pro alieno pugnant, Mandarini pro suo, & Philosophiæ qua imbuti sunt, decoro. Hæc summa rei militaris apud Sinas, cuius præstantiam abundè illa docet qua domi, & foris potiti sunt, nunquam intermissa tot seculorum tranquillitas. Nam quæ illos postremum obruit inundatio Tartarorum, merces fuit vilissimi proditoris, proditiones autem monstra sunt extra ideam rationis, & recti concepta, & edita; cœteroqui nihil prouidentius excogitari potuerat, quàm vt ea militi auferrent ex quibus patriæ periculum aliquod immineret, conseruarent verò, quæ profutura patriæ videbantur. Ciues & alij extra ordinem militarem, more ac lege inermes sunt. Breuior sica vix illis permittitur qua dum iter agunt aduersus latrones se tuentur, ad hæc nemo palam inimicitias profitetur, insectatur nemo, nullæ vsquam turbæ in sanguinem exeunt: singulare certamen nisi pugnis solis non certatur, ad summum euulsione capillorum. Imò viri aliqua insignes honestare, percussi aufugiunt, quæ fuga illic honorifica est, & de inimico, ira & odio, instar belluæ prostrato, magna apud omnes fama triumphasse laudatur.

68. Militia apud Sinas vilis & Literatis abiecta.

Alij quorum ex multitudine parique potentia periclitari regnum dicebamus, Regis propinqui sunt, quorum numerus intolerabilis per annos trecentos, ad sexcenta millia creuisse ferebatur. Pater quidem

69. Filij, & consang. Regũ.

Riccius diuturnus Nanciani habitator, scribebat vrbis quintam partem à prognatis familia etiamtum regnante incoli. Sed erat pronius ab Regis fratribus discrimen: ij nunquam tam pauci quin nimium multi; vt sceptro propiores, sic acriores in eius ambitu, & audaciores ad sollicitandam aulam, & populos in rebellionem, sæpè olim omnia turbarant; quare is quondam Cius, immortali gloria celebris ob imperium Sinense ab Occidentalibus Tartaris in suam Tamin translatum familiam, nunc quoque superstitem, modum adinuenit, quo sua Regum filiis dignitas, splendorque seruaretur; & cogerentur absque vi esse innocentes. Cum ergo de more, Regni principio leges conderet nouas, hanc inter alias statuit, vt cum de futuro sceptri hærede natu primo pronuntiatum foret, natu minores procul ab aula omnes secederent, vitam ea in vrbe deinceps acturi, quæ nominatim singulis notaretur; illic palatium regali commeatu, Magnificentia, delitiis instructum haberent; Guani titulo gauderent qui solet extraneis Regibus tribui, ad vsque posteros tertiæ sobolis propagando; obseruarentur illic ab omnibus etiam Prouinciarum Præfectis, tanquam Regni summates: cæterum ea vrbe pedem & circumscriptis sibi angustiis si efferrent, scirent fore se reos perduellionis. ad parentes, aut fratrem, & aulam reditum nec sperarent vnquam, nec peterent. Clientelares fundos haberent nullos, nec dominij ius in quenquam per quem iis in publica pateret accessus, à quibus vt intelligerent se omni ratione exclusos, ne Mandarini quidem crearentur. Eorum posteri, longè inferiori gradu, Gubernatores affarentur de genibus; legibus, & pœnis subiacerent, etiam morti, sed fame obeundæ, ne sanguis regius funderetur. Summam rei familiaris haudquaquam penes se haberent, nisi adhuc in illis Guani appellatio duraret, sed à quæstoribus, in certos dies illis penderetur, omniáque illorum ad regem refluerent, si absque liberis obiissent; sin autem, ex liberis natu maximus & hæres, esset verè ac propriè nobilis, reliqui ex iisdem familiis tantundem honore censúque annuo imminerentur, quantum à stirpe familiæ abfuissent; modo ne tam parcè, vt compelleret eos aliquando paupertas ad victum sordidis artibus quærendum Esto Regi constent hæ leges immensis sumptibus; sed pluris est regnum hac tam lubrica ex parte, ab omni tumultu, & suspicione securum conseruare.

70. Externi cur exclud. Tertius instabat ab externis metus, quos horrent Sinæ velut feros, & mali ominis, quasi vniuersus præter Sinas orbis, conditionem exosus suam agrestem & miseram, beatitatem Regni Sinis inuideret, eique insidiaretur. Ergo capital fuit externo cuiuis non minus quàm Tartaro, ferre in Sinas pedem. Capital nautis externum inducere, licet inuita nauigatione illic à Tiphonibus proiectum: nunc vitæ parcitur externorum, sed ne suis quicquam, de Sinis vnquam renuntient, æterno, & calamitoso carcere clauduntur, quam formidosæ inhumanitatis legem inhospitam à Sinis, subeunt etiam vectigalia iis & coniun-

cta

ĉta regna. Sed eam deniquè tot propugnaculis horrentem perfregit lucri fames, & commerciorum illicio, mari Lusitanos, Sarmacanos terra, & alios barbaros, ipsosque maximè dissitos Sinis intulit Saracenos: ac de Lusitanis commodius aliàs, nunc è continenti qui veniunt, cateruatim in vnum fœderantur, legatos se Regum quorundam simulant, quibus nihil tale vnquam in mentem venit: adsunt ex Persis etiam vltimis triennio quolibet, sed legatione numerosiori, quinto quoque anno: tributi nomine, dona Regi Sinarum ferunt, quibus ipse decuplo magnificentius respondet; peregrinarum mercium ingens pondus, grandi suo lucro cum Sinensibus commutant: paucis datur in vrbes ingressus, hospitia cœteris extra vrbes; sitæ sunt hæ in regni finibus ad occasum, in Prouincia Chiensi; vni nomen Canceum, Soceum alteri, Legatorum aduentum Prorex in aulam nunciat, quo illi statim post acceptum regium diploma se conferunt non plures duobus, & septuaginta Cum autem Soceum multi patriæ suæ, & laborioso in illam reditui præferant, hoc ipsi, at hisce legibus impetrant; in continentem ne pergant vlterius, noctu domo non egrediantur: domus ipsi partem solum mediam incolant, Sinenses alteram. Post nouennem demum Socei commorationem, interdictum sibi tum patria fore, tum alia quauis extra regnum Sinarum regione: velut ipsi quoque Sinenses essent, quibus regno quidem exire vetitum, sed tam inaniter vt si de beatis, vetarentur fieri infelices adeò ab omni præterquam suo abhorrent cœlo. Itaque si Regis ineluctabili mandato cogitur tandem Mandarinus extra regnum aliquid gerere, iam is cum suis & coniugis, liberorum & comitum proficiscitur lamentis & lachrimis vt si ad patibulum raperetur, & hoc etsi violentum obsequium quòd voluntariæ morti prætulerit, tam fortis animi censetur, vt nouo dignitatis gradu redux ab Rege augeatur, sed huic interim dum illic moratur, crimen instat perduellionis si quid, etiam nihili, cum quoquam mortalium extra Sinas, scriptis aut nuntiis communicauerit; quod ab annis retro quadraginta etiam Colaus, grandi suo malo expertus est.

Hactenus de ingenio, moribus, & Republica Sinarum, lucem historiæ quam scribo necessariam accriui; nunc de illorum superstitione, de Christi Religione sacrosancta sæpius illuc ab æuo inducta, nunquam satis firmata; postremò de longa, & ardua expeditione qua illam Patres Societatis Iesu restituere sunt aggressi; ac libris randem sequentibus quo ærumnarum & opere pretio, quantisque lucris animarum. 71. An Sinæ olim Deum agnouer.

An Sinis vnquam veri Dei affulserit vlla lux? an vero annorum quatuor millia (tot saltem ipsorum annales numerant) in cæca penitus illius egerint ignoratione, diu inter illos à nostris certatum est, neque id sterili sciendi studio, sed necessitatis qua vrgebantur statuere, sibine fas esset ad significandum Deum iis vti vocibus quæ ad hoc Sinensibus in vsu erant; nam si Deum nunquam agnouerant, qualis saltem

à rudibus natura monstrante discitur, nec instituere vocem potuerunt quâ incognitum nominarent, sed quibus vti consuetant, iis aliquid aliud errore conceptum exprimebant quod ab Dei natura quem semper ignorassent, abesset longissimè, nefas esse proinde voces illas ad significandum Deum adhibere. Huic difficultati à Theologia quantumvis eliquata lumen nequit affundi, nisi ex communibus ortum principiis, & incertum; versatissimum esse in lingua historia & institutionibus Sinarum esse oportuit, qui sibi hunc nodum soluendum assumeret, quod certè nisi arroganter audere non possit, qui viginti vix aut paulò pluribus in regno Sinarum consumptis mensibus, id voluerit attentare. Nostri quidem confertis illic in Euangelica expeditione, annorum viginti, & triginta stipendiis, quidam etiam supra quinquaginta, Sinisque ab ipsis Magistrorum affecti honoribus; ne quid temerè in hac re censerent, applicuere operam seriò ad relegendos Sinarum scriptores, authoritatis primariæ, Confusij Doctrinas, & Philosophorum super iis enarrationes; ad hæc Literatorum præstantium, tùm Christianorum, tùm etiam Ethnicorum cum sententias rogassent, quicquid vtramque in partem collegerant, reuocauere ad Theologicum examen acerrimæ disputationis, ex qua digestas in tractatus assertiones Romam transmisere, amplius etiam, & exploratius cognoscendas, quas anno 1622. & octo consequentibus è Sinis huc missas habemus præ oculis, tam pridem & illic & hic agitata quæstio fuerat, quam nescio quis tanquam valdè nouam videri voluit in Europam portasse, quæ mihi fuisse necessario præmouenda nemo non prudens intelliget, vt scirent quos iuuat diuersa sentire, an societatis operarij, ministerium Euangelij, vel cæco impetu per ignorantiam obeant; vel priuato arbitratu per confidentiam. Nunc quæ fuit summa quæstionis grauissimæ; visi sunt Sinæ Dei notitiam principio habuisse, non ea solum coniectura quam præbet virtus heroïca Priscorum inter eos Regum & progenitorum tanta vt absque errore credi possint etiam salutem consecuti, quod esse profectò non potuit nisi præuia illa cognitione summi boni & causæ omnium supremæ, in quam naturæ oculus, vt primùm euigilauerit statim fertur; nisi fortè illam Dei notitiam, citra curam ratiocinandi hæreditariam, ab imperij sui primis Patribus hausere, qui ab turri Babelis quocumque versum colonias duxerant. Hanc enim Sinenses antiquitatem sibi attribuunt. Sed his quanquam momenti non leuis in præsens omissis, ipsa illorum sacra monumenta, Euangelij honore ab iis habita, & vetustiora multis seculis ante inuectam in Sinas idololatriam, & subsequum idolorum cultui atheismum, illæ, inquam, tantis authoritatibus munitæ scripturæ, Dominatorem agnoscunt spiritum vnum, ac supremum, eáque illi attribuunt tam magnifica & excelsa, quæ prorsus non possint in alium trahi; omnium quæ fiunt spectatorem oculum & intelligentem; orbis totius imperium, & prouidentiam; pœnarum, & præmij sontes inter, & probos supremum

mum

mum arbitrium; ad hæc tempeſtatum, imbrium, ſereni ſqualentis, & naturæ omnis ſæpius deuiantis emendationem; quam item ob cauſam, quantumvis Reges à primo illo defluxerint Religionis inſtituto, iubent illum ſublimem & vniuerſorum Dominum ſpiritum ſacrificiis placari, & voti compotes Euchariſticis laudibus celebrant. Porrò huius non vnum eſt nomen. Solent Sinæ multis & grandibus titulis grandia nominare, haud ita tamen vni affixis ſignificatui, quin ad ſignificanda etiam alia conferantur. Ex hoc proprio linguæ vſu Deus apud Sinas multis nominibus appellatur, ſed præcipuè duobus. Vnum eſt Scianti, & Regem ſonat, ſeu Monarcham ſupremum, qua voce pariter ſummum illum quem diximus ſpiritum nominant: alterum eſt Tienciù, ſeu Cœli Dominus. Imo Tien, ſeorſum cœlum ſignificat, non hoc oculis noſtris ſpectabile, ſed qui regnat in eo Dominus, cuiuſmodi forma ſacræ paginæ ſtylus etiam frequenter vtitur, certè hos eſſe affines ſenſus videtur confici ex ſcriptis Confuſij, cum ait in cœlum peccanti, ſpiritum alium ſupereſſe nullum à quo veniam exoret, quod parum ab illo videtur abeſſe prodigi pœnitentis; *Pater peccaui in cœlum, & coram te.* Vnde fit etiam clarius diſcrimen inter Tienciù, hoc eſt Deum, & Tienſciu naturas minores, & bonos genios, penes quos nulla ſit poteſtas peccata delendi, ſed penes vnum Deum. Comperit præter hæc P.Franc. Buzomius, Cocincinenſes, cœli nomine colere ſummam mentem, de qua eadem prædicant quæ Sinenſes ſcripturæ de Deo, & in libris ſectæ cuiuſdam idolorum, Tienciù cum legiſſet, ait ab ſe de illa duos ſeiunctim conſultos diligenter ſectæ illius Archididaſcalos, idem ab vtroque reſponſum tuliſſe; Tienciù nec ſimulachrum eſſe, nec principio, quod ſcirent, nec figura deſcribi, ſed rem eſſe ſanctiſſimam, cuius proinde inuocatio ſolis Principum, & regum funeribus ſeruaretur: ac, ſi quid etiam huc facit, addit ab ſe coactum dæmonem quem exarreptio pellebat, profiteri palam, cuius imperio torqueretur, & exturbaretur ex eo corpore, Tienciù reſpondiſſe, cœli Domini, quem adorarent Chriſtiani. Duabus igitur inuentis vocibus quæ inſtituto veteri, & præſenti vſu excellentiam indicabant omnibus gradibus perfectam, nihilque ſecum trahebant quod non optimè in Deum conueniret, ſpreta Riccius nouitia quadam Literatorum recentium explicatione; conſtare cenſuit, innotuiſſe olim Sinis ab antiquo Deum, & ſupremum hunc Regem ac ſpiritum Scianti & Tenchiù ab iis nominatum, quorum fermè priori Riccius; ſecundo ex noſtris alij deinceps vſi ſunt, probante plurimum Theologorum conſeſſu grauiſſimo, inter quos Iaponum Epiſcopus, Prouinciæ inſpector Valignanus, præſtantes ex Sinis Chriſtiani Doctores quibus viſum non poſſe alia Deo propriè nomina tribui, certoque iis propriè fuiſſe à Priſcis Sinarum Magiſtris, & Scriptoribus vocatum. Anni fluxerant ſexaginta, ierantque paſſim illa nomina in noſtrorum libros; in cartas ad Regem & tribunalia ſupplices, & in lucubrationes encomiaſticas, adeo abſque vlla.

71. Dei nomina apud Sinas concertatio de iis accurata.

vlla vel in Christianis offensiuncula, vel æquiuoci vmbra in ethnicis, vt mota interim aduersus legem Christianam, eiusque præcones tempestate, damnata sit exilio lex Tienciù, quod nihil haberet cum regni sectis & Religionibus commune. Hoc verò in vsu vocum duarum pacifico, pridemque legitimo: P. Nicolaum Longobardum subit transuersa de iis dubitatio, reuocat illas ad incudem, improbat tanquam malè tutas, atque vt erat in Sinensium rebus & literis diù versatus (in Theologicis non item) multos traxit in suam sententiam qui præstare aiebant ad securitatem si Latino nostro vocabulo, Deus, significaremus Sinis. Supremum omnium conditorem, etsi vox illa è Sinarum ore in monstrosum quiddam, & significatus inepti exiret, quódque D, litera & caracteribus careant quibus nostras omnes exprimant syllabas, Teusu, pro Deus efferre cogerentur. Id tamen iactabat Longobardus ab Xauerio præstitum in voce Iaponica Dianici Deum apud Iapones, hoc est solem magnum notante, cernensque latum inter illam vocem Iaponicam & duas Sinenses discrimen, quod illa rei corporeæ propria, non possit Deo propriè quadrare, sed translatè dumtaxat; possent autem Sinenses duæ Scianti, & Tiencini quæ spiritum aut Monarcham supremum, & cœli Regem indicarent; in his etiam Longobardus fingebat sibi corporeum aliquid latere. Opinione Longobardi tumebant præ cæteris exultabantque fratres nostri Iaponij, studio quidem probo sed ignorantia crassiori, cum linguam Sinarum non callerent, quam præcipuè attendere oportebat, suam vnam spectarent Iaponicam ex qua propterea nihil confici poterat, quod fuisset semper Iaponia idolorum addicta cultui; & quicquid haberet ad significandos spiritus, & expertia corporis, id omne falsis, & erroribus scateret. Quæ ratio P. Ioannem Rodriguez diù inter Iapones breui inter Sinas versatum acuit ad multa contra nomen Scianti scribenda, cassa pariter, & futilibus nixa fundamentis. Quod autem Longobardum ac suos mouerat, adeo tunc nouum non erat, quin ante annos quinquaginta fuisset à Riccio diligentissimè disputatum, & pro argumento nullius ponderis reiectum. Disputationi ansam dederat noua Literatorum secta quadringentis ab hinc & quinquaginta annis orta, Sumi familia imperante quam regno Tartari spoliarunt. Eius Academiæ pestilens, & nefarium dogma spiritum omnem, probum, & improbum tollebat de medio; negabat animæ immortalitatem; scripturas suas veteres quibus tam manifestè tenebantur, vt ex iis sese non possent euoluere (adeò clarè Deum, Angelos, & dæmones loquebantur) detorquebant in physicas explicationes nescio quas; Scianti, & Tienciu aliud non esse, præter auram cœlestem qua cælum in hæc inferiora influeret; Angelos influxus intelligendos esse beneficos; dæmones verò maleficos; alij materiæ quam primam dicimus; alij cuipiam agenti principio motori singularium causarum omnia tribuebant; omnes consensu sacrilego contendebant spiritum omnem abolere, omnia in

corpus

corpus confundere. Ad perpetuandam gloriam inuenti ſceleratiſſimi libris illud Typiſque mandarunt, quos voluptuoſæ nouitatis, & laborati ſermonis illecebra ſtatim Literatis cum auiditate incredibili commendauit, eiúſque ordinis magnam partem in eundem rapuit errorem, quòd ergo Scianti, & Tienciù ab antiqua & vera, in nouam & falſam ſignificandi vim horum interpretatione vulgò tranſiiſſet, negabat Longobardus fas eſſe de Deo illa in poſterum dici, vt cuius naturæ eſſent omninò contraria; nitebatúrque vocabulum Deus interpolatum, & mutilum, eorum loco inducere; è contrario Alfonſus Vagnonius poſt annos quinque & viginti Sinenſis commorationis, doctæque experientiæ, cum PP. Trigaultio, Rho, Figheredo & aliis, poſſeſſionem vocum Scianti & Tienciù legitimam Deo, & Chriſtianorum vſui autoritate & rationibus validè aſſerebant. Ex libris quidem veritatis apud Sinas canonicæ loca Vagnonius protulit tam clara, vt iis reuictus cederet cum ſuis Longobardus, vt enim eximiè Doctor Paulus, Sinenſis ille ſanctus (de cuius immortalibus meritis erit aliàs dicendum) vbinam toto ſeculorum decurſu quadraginta inuenias Taichie, hoc eſt materiam; (quam hic etiam Philoſophi primam vocant) templo vel ſacro ab Sinis honoratam: non eſt igitur illa, is ſpiritus omnium Dominus, Scianti, & Tienciù, quem templis & aris Sinenſes, à prima ſui origine coluerant, Rex ipſe toties quot annis ſacrificio veneratur, Scripturæ Sinarum concretionis expertem, & puram mentem, omniúmque dominam prædicant, cui propterea ſacra fiunt, vota nuncupantur, funduntur preces, gratiæ aguntur, quorum nihil penitus, primæ materiæ, nec auræ illi cœleſtium affectionum vehiculo; nec illi, quiſquis eſt, motori vniuerſali non libero nec intelligenti defertur. Ex quo neceſſario ſequebatur illas ſuo cum textu pugnantes expoſitiones, euidentis argui falſitatis, nec poſſeſſionis longinquitate præſcribere, quam tot ſapientum, & Literatorum ſcripta egregia euerterant, dum eas eſſe à vero alienas, & partus leuis cerebri conuincebant: quod certò adeò liquere ſtatuerunt Doctores, Paulus, Michaël, Leo, Philippus, Thomas, iiſque ingenij & excellentia doctrinæ non impares, firmamenta illius Chriſtianitatis, vt conteſtarentur Patribus nunquam ſe ab vſu Scianti & Tienciù abſtituros, nunquam aliis vocibus nominaturos Deum ſeu peregrinis, ſiue Sinenſibus, ſe librorum ſuorum melius ſententiam capere quàm Patres; vt ij vice verſa erant in ſuis, quàm in Sinenſibus expeditiores: non poſſe Sinas niſi per ſummam iniuriam eo probro inuri, vt putarentur abs Dei notitia quam ipſa ſuggerit naturæ ratio, fuiſſe perpetuò extorres, intereſſe quin etiam ad Chriſtianam fidem quàm maximè, ne opinarentur homines Deum quendam à nobis inuehi peregrinum, nec vnquam auditum; ſed iam inde à primis Sinarum maioribus, & conditoribus ſapientiſſimis adoratum, in ſuos honores, & violata iura reſtitui; nam ſi fas non erat induci à nobis vocabulum *Deus*, niſi adiecta explicatione quæ Sinas doceret naturam diuinam eo Sinis

ignoto, & barbaro nomine comprehendi, quantò prudentiùs notis pridem tritisque vocibus Scianti, & Tienciù, sua erat germana & vera explicatio reddenda? quod quàm falso tàm cautè fecissent qui sectam spirituum Toachiao Imperatore Ceo fabricarant, dum Scianti titulo quosdam spirituum ornarent, sed frustra omnino, cum sensum Scianti apud Sinas Canonicum, præter Christianam nulla ex vero concipiat, assequatúrque Religio. Hæc & alia quæ prudens omitto etsi vehementissimè vrgerent, vetuit tamen P. Andreas Palmerius, Sinensis inspector missionis graui obedientiæ præcepto Scianti vocem vsurpari. Haud quidem aiebat ipsemet, ignarus quid liceret necne; sed quod impugnantur acrius quàm Tienciù, existimabat tutius interdicere illius vsu, flocci pendens quod inde non temerè futurum timebatur: Certè sensum Doctorum Sinensium Manuel Diaz senior, vir doctus, & prudens, suis ad Vitellescehum Præpositum literis expressit anno 1630. nempe Mandarinos certo certiùs affirmare, Scianti nomen Deo conuenire quem eorum maiores mentem puram fecissent, &c. Ad hæc rideri ab iis interpolatores qui Scianti cœlum, vel influxus cœlestes interpretarentur; Doctorem Leonem, qui scriptis acribus Christianam fidem propugnabat, indignè admodum tulisse quod Patres nostri paterentur commenta quorundam iuuenum de Literatorum ima classe plus apud se habere ponderis, quam textus disertos Priscorum, & recentium Sapientum qui docent Scianti mentem esse intelligentem, iustam, &c. Non posse satis Mandarinos eosdem Christianos mirari, de Scianti voce nunc demum ambigi, quam diuturno assensu probassent primi nostri Patres, doctrinis Sinensium excultiores vtique quàm illi à quibus præsens dubitatio mouebatur. Perstrictam acerbè, doctrinæ huius nouitatem, ab collegis Doctoribus Leone & Ignatio. Paulum verò Doctorem, vt ingenio mitiorem, omissa Patrum reprehensione, confirmasse, collatis inter se quæ vetera traderent Sinarum monumenta, cum Christianis institutis, posse Deum, Scianti nomine appellari, sibique ad hoc, & aliis solenne esse illud nomen, aut solitarium, aut Tienciù adiuncto. Præter hæc Iè Colaum, magnum illum Pechini dum rexit, post verò in sua Fochiensi Prouincia nostrorum Patronum, cum P. Iulium Alenium de orbe condito, eiúsque conditore, & gubernatore, libero, intelligente, iusto, &c. fusiús audisset; hunc, nos etiam, inquit, Sinæ agnoscimus, & Scianti voce nominamus, sed nostis de illo multo plura quàm nos, illum enim mundo priorem facitis, quod nobis hactenus ignotum; facitis spiritum, quod nondum succurrerat dubitare; at enim vestra lex hoc ipso quod peregrina est cum multis pateat æmulis, è re vestra fuerit hunc orbis opificem Scianti nominare, adiectis quæ vobis comperta sunt illi conuenire, licet à nobis ignorata. Sic vos & pronius audituri sunt Sinæ, & minori conflictu æmulorum, excepturique de diuinis quæ prædicantur à vobis, docilius: qua item ex causa Riccio amicissimi quique plurimum suasere vt Scianti vocem ad nominan.

nominandum Deum adhiberet, vt eorum maiores quorum etiamtum venerabilis erat memoria, quod norant in orbe vniuerso excellentissimum Scianti vocarant, & tanquam supremum, supremo honore coluerant. Tandem verba ex quibus Longobardus Scianti dictionem putat se merito damnare, longè alio sensu, Patres qui secus iudicant, & Mandarini Christiani accipiunt; negántque inter Sinas vnquam extitisse, qui ex Scianti nomencleatione Deo attributa somniarit, Christianos & Sinas vna eademque lege colligatos, quod se Longobardus à multis audisse iactitabat.] Hæc suis literis P. Diaz. Nec reor pluribus confirmandum quod proposueram, Sinas principio, veri Dei cultores extitisse, sed procedentibus seculis cultum illum prout à primo suo ortu longius abscedebat, sic deterius habuisse, & in nouam semper degenerasse superstitionem, quam Patres purgare adlaborant: in quo mihi videor abundè probasse, quàm non leuidensè, nec vna defungendi causa, sed sollicitè multumque sapienter ministerium Euangelicum implerint, nec illa egeant censura quam iis optatunt hæretici, tam malè quam sponè creduli spectandis in transuersum quæcumque à nobis geruntur, de quo ex Batauis dum hæc scribo, liber quidam in manus meas venit; nam si quæ culpa nostrorum illic fuit, diligentiæ potius nimiæ, & seuerioris accurationis, quàm temeritatis, aut negligentiæ, fuisse culpam, ex iis quæ retuli, nimis liquet.

Nunc ad ritus Sinarum sacros quod attinet, omnis eorum religio secta triplici continetur; fanis enim aliquot ratis, & Proseuchis vagi non veniunt in hunc numerum Saraceni & Hebræi: tres illas familiæ regnantis fundator probauit, ne si aliquam illarum proscriberet, occasiones tumultibus, & rebus nouandis in suo imperio præberet, ergo omnes de se suisque posteris regibus perpetua lege securas esse iussit; certè quidem eo propensiùs quod quanquam inter se instituto, ac finibus diuersæ planéque contrariæ, quicquid tamen potest beatitatis optari ab omnibus, de eo sibi singulæ applaudant, sibíque id certò spondeant, ex quo illarum inter se summa pax, & ea ex parte regni quies. Prima enim sectarum honori potissimum studet, & ad præfecturas tota contentione ingenij ac prudentiæ grassatur, tota proinde colendo & perficiendo animo ab incunabulis ad decrepitum senium incumbens. Altera huic planè opposita, & multum de quadrupede sapiens, effrænibus studiis, sensuum sectatur voluptates, & hac asinorum beatitudine contenta, mentem, & ingenium flocci habet. Tertia priori similior, secundæ aduersa, corpus atterit labore spontaneo, pœnisque vltroneis, vt cordis munditiem assequatur; Maiorum statuta ne qua parte Rex videatur infringere harum reiicit nullam; omnes vel profitetur, vel simulat. Prima Tuchiao nomine reliquis duabus magno spatio antecellit, habetque illas pro famulis, atque aduertit Matthæus Riccius Literatorum magis Academia est quàm secta, & religio Ethnicorum, 73. Tres sectæ apud Sinas.

templis caret, simulachris, & Sacerdotibus, nec sacrificia, nec ritus habet nisi ciuiles, politici cultus, & promiscuè omnibus obiri permissos, vt qui nihil sacrum contineant. Esto enim paucorum vel impietas vel ignorantia nonnulla eos superstitione fœdauerit, sed hæc Sapientum iudicio damnata est, & ludibrio habita, vt propterea nihil vetet quo minus possint generatim Literatorum ritus ciuiles appellari, & ex prima sui institutione innocenti, & pura à Christianis vsurpari. Porrò hanc Literatorum vel Academiam vel sectam, qui Atheorum dicunt, meo iudicio perperam longéque à vero sentiunt, cum Monarcham illum supremum, & cœli dominum semper ab sui exordio adorarit, offerendumque illi sacrificium, propter excellentiam maiestatis, non putarit posse conuenientiùs alteri, quàm Regi committi: venerationem verò præsidum geniorum, qui partes orbis quatuor, annique moderantur, & similium, tanto superioris ordinis, quanto latioris imperij, hanc amplioribus Magistratibus assignat; minoribus autem custodes vrbium, montium, & aquarum colendos attribuit, sed in veteres ritus tàm multa nunc irrepunt improba, vt iis antiqua præfocetur illorum integritas. Facit huc Priscorum apud Sinas Theologorum stylus, ij cultu publico afficiendos spiritus populo repræsentaturi, formis abstinebant corporeis, quòd intelligerent mentes illas ab omni concretione materiæ esse alienas, ergo in pictis elegantissimè tabulis, eorum nomen aureo scribebant charactere, illasque in templis, & aulis, adeuntium venerationi exponebant: subtilitatem hanc auorum, excepit nepotum religio crassior; eosdem genios penicillo & scalpro humana effigie expresserunt (saluo vt etiam apud nos fit, veri iudicio) & mutuo sumpta ex sensibus ad subiiciendas animo rerum imagines, discriminante ab iis quæ sunt naturæ spirituum propria; quare Literatorum secta ex originis suæ documentis primariis abest ab Athiæ impietate longissimè. Verum enim verò senectuti rerum offundit caliginem ipsa seculorum longinquitas, nec minus animi quàm corporis luminibus ætas nimia officit; accessere ad hanc cæcitatem magisteria errorum plura etiam quam sectarum, vel nata inter Sinas, vel purgata peregrinitate ab iis adscita, hinc ille quondam tam illustris, & fulgens Veri summi splendor, purarum mentium & Dei notitia in eam sensim degenerauit obscuritatem, & tenebras, vt certaretur vtrimque an essent spiritus, & an esset Deus? verique inueniendi proiecta spe, statueretur saltem in eo standum in quo minus foret errandi periculum, hoc est premendum silentio hunc nodum, nec inquirendum de

71. Veri Dei notitia sensim deflux.

cætero an esset Deus? quo item silentio quæstionem illam sepultam voluerant tanquam nullo disputationum extricabilem nisu, an esset ab æterno mundus? an certo tempore conditus; superuenit his spuria quam dixi natio interpretantium de materia & principiis naturæ quæ antiqui Sinarum Magistri de Deo & Angelis scripserant, quos esse quidem minimè negabant, sed scriptorum illorum conceptis sententiis nequaquam

nequaquam probari philoſophabantur. Hæc ab Theologis præſtanti ſcientia, & peritia rerum Sinenſium diù multumque diſputata euicere id tandem, ne poſſet Athiæ macula Literatorum appingi ſectæ, tametſi in ea non deeſſent, qui priuatim apud ſe illud inſanirent *non eſt Deus*, & ex ingenio pecudum ſentirent animam cum corpore pariter interire; vnde illud eorum delirium, potiones ambroſias totis patrimoniis emendi ad perpetuandam in corpore hanc vitam, cui nullam fore credunt ſuperſtitem. Neque tamen ij ſecum pugnant, dum nihilominus functorum animas velut præditas ſenſu, iis quos narrauimus honoribus proſequuntur; Duobus enim maximè nititur Literatorum ſecta, primum eſt regni totius communis; alterum priuata Literati cuiuſque felicitas, virtute ac moribus paranda. Iam illi functorum parentum aut aliorum meritis impenſi honores, vt viuos exſtimulent ad ſimilia promerenda, & exemplo ſint iunioribus ad eandem erga promeritos venerationem, adhibent largiter, & religiosè verum intra ciuilem rituum ordinem, nec ad ſolatium mortuorum, ſed in viuentium documentum. Et verò iis etiam qui negant animum immortalem, non minus magnificè, diligenterque quàm aliis parentant, ne odio publico tanquam impij pateant, & facto ſuo filiis præeant, in negligenda maiorum reuerentia, & amore. At præ cœteris cordati cum ferre non poſſent, hominem iuxta, & pecudem pari ævo abſumi, & aliunde exiſtimarent immortalitatem, eſſe præmium meriti, non donum naturæ, aliam iniere philoſophandi viam: virtutem nimirum diuinitatis eſſe participem; quicquid animo ineſt corruptioni obnoxium tolli poſſe virtutis efficacitate; proinde etiam quicquid mortale eſt; purgari ad purum & attenuari tantoperè animum, vt concretionis impedimentum non ſentiat, cui iam ſit magis ſocius quàm corporatus; ſeiunctum ergo à corpore Deo iungi, & tanquam inſitum arbori ſurculum, eius viuere immortalitate. Contra vitio craſſeſcere animum, & coagmentatum corpori ſic ei coaleſcere, vt eius vita viuat, eius corruptione corrumpatur, & pereat. Dignum potius laude quàm venia commentum; quod turba in tanta quadrupedum philoſophantium, ſaperent aliquid non humanum modo, ſed ſuperius humano: breuiter Literatorum ſchola, virtute ſua ſe beans, & ſuſtinens mera eſt antiquorum Stoa, præter virtutem ſeipſa contentam nullum ex virtute præmium expectans. Sed virginitatem quaſi publico damnoſam ab ea virtute exterminat; damnat Celibatum, Polygamos laudat, & proles numeroſas; præceptum verò caritatis verbatim propemodum ex ſecunda tabula videtur exſcripſiſſe, idque miris encomiis attollit; refert quin etiam Matthæus Riccius inter Literatos ſuo temporè vulgatum, ex Deo, natura, & mundo, corpus vnum conſtitui; eius corporis nos eſſe membra, proin communibus omnium commodis, rationibus, & amicitiæ, oportere ab ſingulis conſuli.

Secundam ſectam ſuperſtitionum effata ſtabiliunt priori planè con- 75. Secta Idolol

Literatis oppos. Simia Christ. rituum.

traria; Fechiao dicitur, simulachris honores exhibet, iisque monstrosa specie, Amidæ potissimum, & Xachæ, tanquam diuinitatis præcipuæ; publici negligens priuatis solum studet; animam docet immortalem, pœnas, & præmia post hanc vitam agnoscit; virginitatem laudat; matrimonia, saltem tacitè improbat, quamquam nihil vsquam ea hominum fœce flagitiosius, & inquinatius, porrò hæc lues, cui etiam nomen Oscianorum tribuitur, ego Bonziorum, vt solet nomino, ortu extranea, adscitu indigena, euocata est per legatos ex Indostano, Gangem inter & Indum medio ab Imperatore in somnis admonito; quonam vero? & quando? Historici litigant. Inuectam in Sinas annis alij scribunt ante Christum ducentis; alij post Christi aduentum sexaginta quinque; quorum sententiam validè asserunt, quæ secta pestilens de sacris Ecclesiæ documentis & ritibus videtur vsurpasse. Deum enim in tribus personis vnum, etsi nesciat explicare, tamen colit, simulachro illum tricipiti effingit; matronam præterea Dei matrem quam cum tenero in vlnis puero exprimit. Felicitatem, & inferos; gaudia & pœnas, meritis & sceleribus assignat, virginitatem, ieiunia corporis afflictationes, spontè susceptam paupertatem, contemptum fluxorum bonorum, & solitarios secessus deprædicat; ad hæc cœnobia, & alternos cantus, & recitationes nescio quas precatoriis nostris coronis similes; quin & sacrificalem habitum & indulgentiam pœnarum, quam impertiunt mortuis, & similia antiquis & veris Ecclesiæ ritibus, sed enormibus fabulis tam impiè deformata, vix vt vllam suæ originis notam retineant. Quare nec vlla fidei sacrosanctæ secta nocentior, quòd & veris quæ docet dum creditur, falsis etiam quæ miscet facilè credatur; ac dum falsa quæ ingerit exploduntur, vera simul cum iis respuantur; & inferos quidem vt aiebam, atrocesque in illis reorum cruciatus fatentur, minantur, suis etiam in templis depictos proponunt, omni crudelitatis variæ, & suppliciorum apparatu; at enim scelerosi, ventris negotium in hoc agunt, dum sibi veniæ potestatem amplissimam vendicant, quâ possint inde reos educere, & æternitatem pœnarum iis condonare. Paradisum diis seorsim singulis assignant suum, quo suos beent; in fundo maris; in verticibus montium, inter syluarum densissima; in aperto vagoque aëre; in mundo ex iis aliquo, quos interminata vastitate vniuersi contineri aiunt innumerabiles: opinor ex Democriti somniis, vti & transitum animorum in alia corpora, ex deliramentis Pythagoræ: certè mulierem P. Gaspar Ferreira ad Christum traduxit, spe huius fabulæ sic à Bonziis dementatam (quos erat solita, stipe larga ditare) vt se in virum renascendo putaret euasuram, & quidem in Literatorum Ordine illustrem, quare iam inde Mandarinum induta, Doctorum assumptis insignibus, quasi iam tum admota regendis Prouinciis tumebat, & sortem promissam, præsenti cultu, & gaudiis tanquam certam libabat: quem verò frigidiùs afficit cura huius lucis denuo repetendæ, huic Bonzij alios sub terris fabricant, depingunt, & laudant

dant Elisios voluptatum omnium, opum, & gloriæ profusione fortunatos, & supra quam fingi valeat felices: at quos vitæ per scelera traductæ dura sors in hanc reuomit lucem, admissorum pœnas luituros, transmittunt illos in corpora bestiarum iis consentanea vitiis quibus obnoxij fuerant. In his ergo illi qui sanctimoniam religiosius profitentur, tantum abest vt vermes quibus dirè, ac fœde arroduntur excutiant, aut necent, ne fortè in patrem incidant, modico illo filij sanguine victitantem; vt aues etiam, pisces, & alias, præsertim minimas animantes emant, quas statim remittant liberas; in quo se putant satisfacere naturæ de prole quam professione continentiæ illi negant, cum transformatos, in bestias homines tam multos seruent. Hæc Oscianorum Bonziorum secta, origo, disciplina, tantis est initio regni plausibus excepta, vt sola extrusis aliis illud occupatura videretur, adeò illa quam spondebat animorum æterna felicitas, Sinarum genium plus satis implebat, qui nihil æquè delirant quàm vt in potione aliqua immortalitatem hauriant, corporis, vel decrepitam senectutem, in vires, & florem iuuentæ reuocent. Verum enim verò, Sinarum primos Reges sectam illam amplexos, cum tantus promissionum hiatus adeo fefellisset, vt medio etiam in cursu, miserè fortunis, vitáque exciderent, cœpit hominum detestationi, maximè verò nobilium patere; & gramen virulentum Imperatores aliquot, sed frustra, nisi sunt modis omnibus extirpare; suas deinceps habuit & fauoris, & odiorum vices; at eam nihil ita instituit, vt libri ab eius sequacibus infinito numero editi; deliramentis, esto, referti omnibus quæcumque possunt in stultorum cerebro feruere, sed iis verborum ac styli tantis pellaces illecebris, non modò vt auidè, verum etiam cum admiratione perlegantur, insinuentque ingeniis leuibus, sectæ illius tam perplexos errores vix vt vnquam ex iis sese expediant. Accessit Reginarum superstitiosum cacoethes, mortuorum suorum leuandis manibus supra modum addictum, & in saturandis Bonziorum gulis idcircò profusum, quod venali se iactent pœnarum venia, posse illos ex imis inferis liberare: ob hoc illæ credulitate fœminea Bonzios opibus ditant innumeris, quibus cœnobia, & templa construunt pulchritudine, pretio, maiestate ad stuporem augusta, mihi quidem olim narrabat Sinensis se quoddam illorum cum esset ingressus ægrè deinde exitum reperisse; adeo multis, & vastis ambagibus, corpus tamen ædificij perfectum absoluebant, sed quanto pars quælibet sanctiori fuerat dicata simulachro tanto interius, à vulgi oculis in penetralia recedebat. Vidit Pechini templa duo P. Andreas Palmerius; alterum sacellis duobus & septuaginta, tam capacibus fultum vt nulli eorum cederent quibus Romanæ cinguntur basilicæ, instructu vero pretiosissimo splendidis, & idolorum omnis generis populo confertis. Illic spiritus colebantur criminum vindices; hic benefici donorum largitores; inde propitij misericordiis pauperum; alia ex parte iustis querelis afflictorum, & suis cuiusque officiis, idolorum vultus respondebat,

76. Tēpla idol. immensa & magnif.

debat,

debat, tetticus, benignus, artidens, attento ſimilis; ad pedem altaris in quo proſtabat ſpiritus ſimulachrum, turba præſto erat minorum geniorum iuſſis eius parata obſequi: alterum quod vidit Palmerius extra vrbem templum, coloſſæis horrebat ſtatuis, auro magnificè illuſis, & nobiliori cuidam Deo circum adſtantibus cui poſitum fuerat id templum, hic verò palmorum quadraginta in lecto diſtentus, preſſo in ceruical cubito ſuſtentabat caput veluti dormitans; carnes iacentis nudas, pannus tegebat attalicus, eratque hoc pium Reginæ delirium vt hunc illi pannum, grauiorem hiberno frigore, æſtate mitteret leuiorem, narrat & aliis de templis quæ in Quancei Prouincia viderat ſanè magnificis, ſed ita contemptim, & ſordidè habitis, vt ora Deorum aurea, araneorum textura fœdaret, in hæc templa boni illi Literati ad geniales cœnas, comœdias, noctes ludo potu alacritate omni ducendas confluunt: cœterum miniſtris ſectæ huius, nemo eſt qui ad parentalia non vtatur, quod ea ſchemate habitus inſolenti, & pia cantuum ſpecie plurimum cohoneſtent; quin & ij quoque qui negant animum corpori eſſe ſuperſtitem, eos nihilominus adhibent, vt ex pompa iuſtorum funebrium quæ ſuis exſoluunt maioribus, famam apud populum

77. Bonzij cœnob. & ſolitarij. captent pietatis. Sectæ tamen nefariæ decus nihil ita perſuadet vt opinio ſanctitatis, auſteræ vitæ vſu & ſtudio collecta; huius æmuli vitæ, montes ſyluoſos, & nudos tuguriolis, & cellis replent in quibus ſe aſſiduè cruciant; alij quidem eorum in aliquo quos fingunt plurimos Paradiſo vt locum ſibi merentur optimum; alij vt in vitam defuncti renaſcantur priori locupletiorem, & idoneam ad gradum Literati. Euadunt quidam in criſtas rupium tam conſpicuas vndique quam abruptas, & in exciſis propria manu cauis illic degant tantò glorioſiùs, quantò miſeriùs: pauci quos virtus audacior ſtimulat, ſi quam procul notarint cauernoſo in ſaxo ſpecum dumtaxat corpori ſuo parem, in eam ſe longo demiſſi fune æternùm condunt, nunquam poſtea cuiquam mortalium cernendi, niſi in ore ſuæ cauernulæ ſtatuarum inſtar in pedes arrecti; alendi verò ſuorum alicuius miſeratione, paucillum iis orizæ, & frigidæ in alueolo ſubmittentis, ſic Anachoretas, & Cœnobitas ſibi adornat cacodæmon Chriſti & Eccleſiæ contumelioſus; ſunt enim illic etiam Cœnobitæ, qui æris pulſu excitantur ad cantus alternis choris celebrandos quæ ſumma ferè eſt eorum ſanctitatis, præ qua, de reliquo idolorum cultum facilè negligunt, quod ſibi ex cantu funerum lucri plus ſentiant quam ex ſimulachris accedere. Locant item externis cubicula quos in cœnobia pertrahunt, eorumque hoſpitium miniſterio, & quæſtu ſordido cauponantur; ſuperciliosa gens primo aſpectu, at vſu ſi qua vſquam effrons & flagitioſa, norunt hoc iis addictæ feminæ ſi quando illos præter leges Sinenſis decori, pietatis gratia inuitarint; norunt Nicuæ (illorum Moniales) attonſæ pariter vt illi, pariterque vt illi Virgines, nempe omnium ſingulæ, omneſque ſingularum. Fixo demum inter ſe atque immobili decreto emit quiſque illorum puerum

(quæ

(quæ merx apud Sinas vilis & obuia) alit, educat, instituit, quem cellæ, instituti, & virtutum hæredem relinquat; quo si minus augendæ, conseruandæ saltem improbæ nationi ab iisdem quidem prouisum est, sed hoc ipso euadit in fæcem hominum reiectitiam, & ita despicatam, vt pecudis capite veneant, adeo illorum immania scelera, omnes illorum & latendi, & dissimulandi euertunt fallacias. Quamobrem sæpius Præfectorum iussu cæduntur publicè à carnificibus eo maiorem à populo gratiam inituris quò peius illos habuerint.

Tertiam denique ortu Sinensem religionis sectam, annos natam bis mille ducentos, nullus genuit parens, quem veneratur pro Magistro: nec scholam aperuit, nec discipulos finxit, nec libros reliquit doctrinæ suæ vicarios, homo bestia, & demens, hoc vno sapiens, quod cerebri sui, quàm impias, tàm stultas delirationes omnes secum voluit interire. Sed eas quidam eius necessarij refossas, in posterorum memoriam protrusere; capti enim eius inuento quodam de rerum inter se diuinarum & ciuilium ordine, quicquid dicentis ab ore lutulentum & absonum flueret, tanquam aurum tollebant purgatissimæ veritatis: inde illo mortuo hæresim concinnarunt, quam sectam Senis cognominant, quod putent illum quem audierant Laum, annos octoginta nascendo laborasse, quam nunc etiam fabulam Sinenses pro mysterio venerantur: at eius coæui Confusij inuida æmulatione, significare voluerunt, tanta Laum nascentem fuisse sapientia præditum, quanta homines octogenarij. Vitam in commune non agunt; suo quisque in lare habitat; extra paucos sectæ solennes ritus, cultu proprio nunquam induuntur, capillos, & barbam nutriunt, discernuntur ab Laïcis ligni tenuis corona quam suggestæ in glomum comæ imponunt; quæ profitentur ingenti numero, fallendi ars omnia comprehendit. Chimicam igitur Vagi circumferunt; potiones spondent miscentque ambrosias, quibus homines senio, mortique præripiant; harum vim in seipsis ostentant, nam si post tria, & plura si lubet secula in æratis flore denuo exhibent; habent suis in templis suorum statuas beatorum, quos nempe nunquam mors attigit, sed vitæ saturos aliud ex alio adsciuit cœlum; aut terræ amantes, iuga montium defœcatissima excepere, vbi media solis fulgentiores luce, nullis obnoxij malis aut casibus, aura leuiores æuum ducunt beatum, sed iis adspectabiles solum qui sectariorum oculos adepti fuerint: ac sanè pronum est creditu, illos inter mōtium deserta simulachris illudi visu gratissimis, cum toti sint in maleficis artibus, & Necromantas complures mirificè colunt qui librorū suorum peste nefaria Sinas funestarunt, & regno tàm latè lucem magicam propagarunt, quàm præcipiti ad eam libidine curiosa ingenia rapiuntur; aiunt hi tamen se nihil ex ea decerpere nisi quod bono communi prosit, noceat nemini; quod malos dæmones expellat; nouas ædes ab infestis casibus muniat; moderetur ventorum & nubium impetus; morbos sanet; infortunia quælibet anteuertat; in quibus longum & otiosum sit

78. Tertia secta Sinarū propria.

narrare quot modis, & quàm ridiculis sycophantari sinuntur atque illudere, semper tamen haud leui abdominis, & loculorum compendio. Hoc pensi habet Taosiorum secta, qui & Taochiai nominantur, documenta verò nihilo meliora. Mille ab hinc annis deos agnoscunt multos, eosque corporeos; ab antiqua Theologia retinent quod cœli dominum adorant, sed eum fabulis dehonestant vsque adeò fœdis & abominandis vt præ illis Europa, Danae, Ganymedes, & ignominiosa reliquarum portenta libidinum possint videri casta, minusque culpanda. Et post hæc homines sceleratissimi, vitam à morte aliam expectant, & pœnas, & præmia, prout quisque dum viueret, commeritus fuerit; sed harum arbiter pœnarum quo iure scelera in hominibus puniet quæ virtutum loco ei attribuunt? vel quo pacto pensabit virtutes, quarum inopia illum faciunt gloriosum? Et huc vsque de ingenio, politia, moribus, & religionibus Sinarum. Nunc maius aliud sequitur de vero Christi Dei & legitimo cultu, latè illic olim per integrum seculum regnante, post sic abolito, vt nullum extet eius vestigium, solæ vero eiusdem reliquiæ sub terra lateant, in marmoribus & ære semesæ cruces & imagines sacræ, quas fecit sepultura ipsa superstites, & prodidere identidem fossorum ligones fortuiti, ex quo factum vt pro curioso antiquariæ studio, caro emptas, & pretiose asseruatas, nunc demum fides Christiana protulerit, velut iuris sui antiqui, & possessionis qua exturbata est olim, tristia monumenta. Prostant quin etiam in omnium oculis, quæ de subruptis quondam sacratis ædibus, in profanam murorum fabricam sunt translata, maximè in Prouincia Fochiensi, vbi murorum saxa quædam cruces referunt varia specie sculptas in marmore, interque imagines Reginæ Deiparæ nobilem sculpturam, adgeniculantes sacris eius pedibus Angelos, & suspensa hinc inde elichnia. Iam cum Ecclesiæ intersit plurimum recognoscere sua iura, & sacrosancti fines imperij ex quibus olim eiecta est, contendam hic illos refodere quales mihi multa nec vana indagine fuisse visi sunt; vt eius filiorum hoc stimulo, pungatur ardor perpetuo, ad paternas ditiones postliminio repetendas. Cazanares igitur, hoc est, S. Thomæ Sacerdotes quos de monte appellant, sito videlicet in Malauare Indiæ, Comorinum inter & Calecutium: ex Chaldæo ad verbum suis veteribus in breuiariis hæc legunt [*à S. Thoma depulsi sunt errores idololatriæ ex Indiis; ab S. Thoma, Sinæ & Æthiopes ad veritatem conuersi sunt*] paulo verò post, *S. Thomæ opera cœlorum regnum volans ad Sinas peruenit*; & in præcensione quadam *Indiam, Sinenses, Persæ, &c. nomen sanctum tuum adorant, dum S. Tho. æ memoriam recolunt.* Præter hæc reperitur canon Theodosij Patriarchæ, inter synodica eius Ecclesiæ decreta, quo Metropolitis longinquorum regnorum Præsulibus, inter quæ primum censentur Sinæ, indulgetur vt laborioso parcentes itineri quo Malabaris Patriarchæ soliti erant se sistere, communis tantum fidei literas sexen-

79. De Christianismo non semel Sinas ingresso, non semel abolito.

suiis

niis singulis ad eum mittant. Neque tunc primum cum Indias ingressi Lusitani, Cocini imperarunt, sed ante, ac postea, Malabarenses Patriarchæ in montibus, Metropolitæ Indiarum & Sinarum consueuerant nominari vt ex eorum patet Chirographis: quarum quidem probationum nolim propterea suspectam falsi priorem videri, quod Sinis ad Christum per Thomam Apostolum traductis adiungat Æthiopas qui Matthæo in sortem cesserant, cum potuerit facilè Æthiopiæ amplitudo duobus Apostolis, materiam operis præbere, quam sanctis Bartholomæo, & Thomæ India præbuit: quod autem Prisci, & integerrimi Sinarum Annales ne per nebulam quidem, Christianitatis meminerint, mirum valdè est ab iis opponi, qui scribunt illam inter Sinas ante annos mille floruisse, cum ex iisdem annalibus nihil possint pariter ad hoc asserendum elicere, nisi fortè, (quod lubens concesserint) Metropolitæ Malabaris, quem modo protuli, titulum. Anno itaque 1625. (vbi hæc fusiùs quæ hic tantum delibo) Saniueni, loco Prouinciæ Scensiensis, dum nouæ fabricæ panduntur fundamenta, incidunt fossores in lapideam tabulam prægrandem, quæ magna gratulatione in apertum educta, Sinensibus literis plenè insculpta comparuit, nisi quod limbos Siriacæ veteres prætexebant, sed illic ignota. Excitus rumore accurrit Præfectus, & optatissimum antiquitatis monumentum sibi attribuit; alios etiam Literatos, argumenti & styli excelsitas pellexit, quam exhibebo alibi aptiùs, nunc inde hoc solum decerpo, fidem Christianam à Iudæa in Sinas anno Christi trigesimo sexto post sexcentesimum fuisse importatam, ea principum approbatione, & populorum consensu excepta est vt extruerentur vbique Christo templa in decem Prouinciis (plures tunc decem non censebant Sinæ) qua eadem cœptorum faustitate maiorem in modum aucta est per successiones Imperatorum octo (tot in eo lapide insculpti leguntur) quoad potentissimos aduersarios mens læua subiit, eam funditus delere. Tunc verò communi consilio Episcopos, Sacerdotes, & Diaconos Sinarum, voluisse hoc lapide memores eorum fieri posteros quæ ad vsque annum septingentesimum octogesimum secundum accidissent à sexcentesimo trigesimo sexto quo Christi diuina lex Sinas intrauerat. Cœtera lapis, caligo, & tenebræ quæ nulla ingenij luce discuti valuerunt, ac ni foret hic lapis peculiari Dei nutu ex terra erutus ne vestigio quidem deprehendi potuisset an Christum Sinæ vnquam essent amplexi, nedum apud illos an publicè adeo & magnificè regnasset, cum eorum annales ne verbo quidem huius meminerint: ad extremum lego in rebus Armenorum, Regem C. 9 & 10. ipsorum Aytonem, armorum suorum Præfectum Principem Sinibaldum legasse ad Regem Tartatorum qui & idem Sinis imperabat, annis post millesimum ducentis quinquaginta tribus, & quarto post anno ipsummet Aytonem ad eum venisse, cum eo in Cambalu Cataij, egisse, hoc est in Regia Pechinensi Septentrionali, Mangu Cano suasisse qui vna, & Tartaros, & Sinas ab anno iam quinquagesimo Tartaris

ſubiectos, imperio regebat, vt damnata quam profitebatur exitiabili & falſa, ſalutiferam, & veram amplecteretur Chriſti legem; ſub hæc tota cum aula ipſiſque fœminis, multiſque Principum Imperatorem Mangu Chriſto nomen dediſſe; ab Epiſcopo Aytonis Cancellario ſacris vndis ablutos; Aytonem mox in ſuam Armeniam remeaſſe; nec ſubdit hiſtoria cœptóne in Sinis operi ſuccidaneam manum admouerit. Sed in vltimis ſaltem ad aquilonem Prouinciis vbi eſt Aytonis celebratiſſima Cambalu, Chriſti fidem tam felicibus natam principiis fuiſſe vbertim propagatam, confirmare videntur quæ recolo ex ſcriptis Matthæi Riccij. Paucis ab hinc annis comperimus, inquit: fuiſſe hic olim Chriſtianos (& ſcribebat ex ipſa in qua tunc degebat Cambalu) maximè in his ad Septemtrionem Prouinciis; nuncupabantur *Adoratores Crucis*, creſcebant tam grandi familiarum numero, literarum & armorum laude vt ante annos ſexaginta Sinis fierent ſuſpecti; dolo fortaſſis Mahometanorum. Sinis ergo cautè parantibus illos inuadere, omnes ſacrilegis latebris fidem preſſere Chriſtianam, alij alcorannum, alij Mahometem, Iudaiſmum non pauci, magna pars idola profeſſi ſunt; ſacræ illorum ædes ſimulachris dicatæ; illorum nepotes etſi crucis figura cibum potumque muniant, ritus eius nec ſciunt, nec audent edere rationem, quin imo præ metu ex iis veteribus negant ſe fuiſſe prognatos, cum tamen ex ore, ac lineamentis clarè arguantur nequaquam origine Sinenſes eſſe: ſcire mihi non licuit quibus aut literis, aut imaginibus vtantur, duntaxat vidi apud antiquarium mercatorem, ſat factam fabrè campanulam æream, ſupra quam extabat ædiculæ ſacræ effigies, crux huius pro foribus recta; tintinabuli ora, Græcis Characteribus inarabatur multis; Chriſtianis illis indidere Sinæ vocabulum, cuius planè me later notio Hocihocos, appellant, & addunt literam quâ denarium numerum exprimunt, eſtque apud Sinas perfecta crux quanquam crucis & vſu carent, & nomine. Iſaios eoſdem, hoc eſt, Ieſuitas & Terzaios Mahometani dicunt, narrabátque mihi Armenus à Perſis conſueuiſſe iiſdem nominibus Armenos compellari, ex quo fortè non leuis ducatur coniectura illos ex Armenia profectos.] Hæc P. Matthæus Riccius anno huius ſeculi quinto comperrerat; Ego nihil hactenus aliud ex veteribus Sinarum monumentis eruere potui, de iacta non ſemel, inter illos lætis prouentibus, & miſerè adeo, non ſemel obruta Euangelij ſemente, vt ne fibra quidem poſtremis hiſce temporibus

79. Impedim. conuerſioni Sinarum obſtantia, illorum vitia.

ſupereſſet. Calamitatis huius tantæ inueſtiganda nunc eſt infelix cauſa, non vt conſtet modo quò referendæ ſint ruinæ Chriſtianiſſimi illius imperij; ſed quantæ in præſens perrumpendæ fuerint difficultates ad eas inſtaurandas, & in poſterum prohibendas. Cum enim Sinarum idem ſit, & Literatorum imperium, abundéque ingeniis excellentibus, & doctis; ſuperſtitioſum, nihil aut impium ſuopte inſtinctu olentibus, neceſſe eſt in iis, mentis bene cultæ optimam comparationem, prauitate animi ſuperari, obruique peruerſitate voluntatis: accedit illa

publici

publici ratio pro qua suos etiam in Reges audent; extraneos habent pro hostibus, vtque nihil externum nisi ægerrimè admittunt, maximè in religione, ita nihil retinent etiam leuiter, & inaniter suspectum.

Harum priorem causarum omisi cum de institutis Sinarum agerem, quòd eorum per se spectandam præstantiam & vtilitatem haberem dumtaxat propositam; cui si pari morum, & rei politicæ cura insisteret sapientissima ratio, orbi vniuerso spectaculum foret admirationis. At enim mores apud illam ciuilitati ancillantur; virtutis speciem ambiunt ad dignitatem personæ quam sustinent (de literatis loquor) vt regni patres, & arbitri constanter obseruentur; odere ipsam spernúntque virtutem. Hoc porrò quod solum prætexunt adumbratæ ad oculum virtutis filo prætenui, cum indomitas suas inhibere cupiditates non valeant, non possunt eæ quin sæpiùs abrupto illo erumpant in scelera, & sessorem adsportent in præceps: quædam præterea vitiorum portenta vsu promiscuo etiam illorum qui probi audiunt, in naturam conuersa, impunè volitant, & grassantur. In quibus principem locum tenet adeo impotens & immanis libido, vt in eas turpitudines deformetur quas etiam barbari flammis damnant. Sinas verò qui solos nasci homines se putant tàm longè hic omnis destituit ratio, vt sint brutis quibusvis fœdiores, quam fortè ab iis veluti Magistris insaniam Iapones duxerint, qui pestis eiusdem rabie laborant. Facilè omninò inducor vt credam Sinas olim Tartaris in prædam, nunc ante annos decem fuisse traditos in præmium honestatis, & beneficium fidei sacrosanctæ, vt obscœnitate illa quam ferro & igni insectantur, purgatos Sinas, diuini spiritus capaces efficerent. Vicos enim integros implebat illa fœx iuuenum aut ab se vltro, aut inopia parentum, & auaritia Mangonum, libidini publicæ destinata. Estque item hæc Sinensium inopum licita, & continua improbitas, cuivis vt filios, vilius quàm porcos mancipent, obsequio quolibet, siue flagitio vel occupandos vel sceleratissimè perdendos. Neque verò id vnum Sinarum leges tantis laudibus decantatæ concedunt parentibus in proles nefarium, & impium, verum etiam vt vitam iis præripiant quam fore prospiciunt in summa egestate, & seruitute miserrimam, quod aggrediuntur procliuius qui putant exutas corpore animas quærendo, inuenturas alicubi fortunatius corpus cui sese insinuent, vt in Literati cuiuspiam, aut locupletis grauida vxore, vnde alteram trahant vitam in omni genere felicem. Feminarum autem vulgati pudoris, etiam magnam partem maritis lenonibus prostant quibusdam in vrbibus millia quadraginta, quamvis numerum vxorum nihil cuique definiat, nisi eas alendi penuria. His voluptatibus lutulentis à puero fermè cum imputruerint, clarum est iis quàm acerbus ad mentem veniat, imò & ad aures de Christiana honestate sermo, quem aliarum quoque nationum minus soluta intemperantia ægerrimè excipit. Cum iis indicitur virum vna vxo-

re contentum esse oportere; Sinæ autem propterea exhorrent quod magnæ ducant infelicitati carere filiis, seque hoc nomine tanquam iure naturæ in multas vxores diuidant, quo earum salrem ex aliqua prolem tollant. Accedant his infamibus studiis, sensuum reliquorum emasculatæ illecebræ, Mandarinorum nemo quotidie manè foras prodit, nisi comptiori, molliori, delibutiori munditie, & ornatu curatus quàm quævis apud nos sponsa cum domum ducitur, nec putat horas colendi corporis malè collocatas, si alienos oculos curioso sui spectaculo iucundè pascat. Omitto quæ pridem attigi palatia & hortos, & omnes in iis delitias quæcumque possunt ab natura, vel arte suggeri; fontibus, lacubus, Euripis, florum, & fructuum verè perpetuo, luxuriosis & prolixis ad ebrietatem conuiuiis, quæ si defuerit parum videtur vocanti amico satisfactum, & hanc eo vsque sibi dedecori non vertunt Sacrosancti illi Magistratus, qui diuinitatem quandam sobrij præferunt, vt per medium populum ebrij, super hominum capita reportentur domum dilabanti huc illuc capite, & esculentis vomitibus defœdati. Hæc morum inter Sinas effrænis licentia, & Epicurismus, idémque temperantiæ Christianæ, vel inducendæ ingens obex, vel dirus expellendæ fomes. Sed huic planè opposita ratio, conuersioni obstitit feminarum, scrupulosa illa fratrum quoque ipsorum ab oculis earum custodia, & mortalium omnium foris domíque vetitus aspectus, qui partem Sinarum mediam sacræ subducit Prædicationi. Deinceps tamen subinde occurret qua supra spem omnem industria Patres Societatis has difficultates superarint, nempe illarum parentes, & maritos Christianis imbutos disciplinis adhibendo ad instituendas in eadem fide filias, & vxores, atque adeò cum euinci aliud non potest baptizandas. Restant alia duo impedimenta fidei, regno communia. Vnum simulandi & dissimulandi ars tam perpetua vt non prius verba incipiant quam mendacia formare, nec Sinarum inter se consuetudo aliud sit quàm mutuus inuicem deludendi ludus. Esto ficti falsíque conuincantur palam, probro id nemini, ne optimatibus quidem datur. Verba vt nummum arbitrantur cuius adulterini vsus publico commodo indulgetur; qui pro legitimo & qualis videtur illum admiserit, non decipitur ab alio, sed ipse se fallit. Iam circumuenire alium cum ad rem tuam facit solertia est, cuius vtrimque larga conceditur capitúrque vicissim venia, nec sunt vultus à linguis dissimiles, fucus omnia, & laruæ: quare illic miseri externi, tunc solum deprehendunt cui credidisse debuerint, cum seipsis ex rebus deprehensos, & lusos sentiunt. Profitentur nihilo secius, fidelitatem Sinenses miram, seruantque nonnulli etiam mercatores, sed ij tam pauci, vt in reliquorum infinita colluuie haudquaquam appareant. Secundum proseminandæ fidei obstaculum superstitio efficit quæ ipso ab Rege ad postremum quemlibet mendicorum, regnum inuoluit vniuersum: nihil quantumuis leuè inconsultis maleficis, diuinis, & sæpè dæmonibus quos pas-

sim

ſim familiares habent mouetur; mittuntur ſortes, momenta numerantur, obſeruantur puncta ſiúſque locorum bene augurata, tam puerilibus, & infinitis minutiis, vt mirum ſit homines tam cordatos & ingenioſos tantùm anilibus iis nugis infatuari potuiſſe: de inſpectore omnium & Rectore, mentio nuſquam vlla; ne cogitatio quidem conſilij, & prouidentiæ in inferiora: fortunæ, fato, priuatæ induſtriæ, benignis influxibus certorum caſuum omnia tribuuntur.

His nihilominus multiſque aliis Sinarum vitiis quibus densè progreſſus Euangelij præcludunt, via vi ſpiritus diuini quâ ſuos Chriſtus operarios obarmat per quæuis ardua fieri poterat, ſyluáque illa immanium ſcelerum fuſis vt olim cœlo decinerari flammis, ſi patuiſſet ad illos aditus. At huic ſuarum rationum periculo præcauens cacodæmon, Sinis metus iniecit imperij ſui amore inſano Zelotypos, odíſque aduerſus externos inſanabilibus incenſos (maximè poſtquam Europa ingentibus animis, tranſuerſo Oceano vltimũ adiit Orientem)ne quo commercij aditu penetraret ſe vna Chriſti lex in regni viſcera, & ab eius Miniſtris porrigeretur latiùs in gentem rationis admodum capacem: hinc leges in exteros barbaræ, capitales pœnæ, ſempiterni carceris ærumnæ, ſi vel audax cupido, vel ineuitabilis tempeſtas in regni littus eos coniecerit. Perſuaſit Sinis, fidei ſacræ hoſtis, inituros regni poſſeſſionem extrarios, ſi vel pedem in illud mitterent, potiſſimum verò ſi religiones ſecum intuliſſent ab auitis & patriis diuerſas; reuocauit iis memoriam cladium quas ſeruabant ſuis annalibus conſignatas, vt ſi vellent eas cauere poſteri, nouas ſectas, etiam domeſticas cauerent, quæ regnum factionibus laceraſſent, ipſiſque Regibus creaſſent periculum; eſſentque grauiùs ſæuituræ ſi Magiſtros & Duces ſectarentur extraneos, qui regnum ingreſſi, nationum ſuarum armis ingreſſum in illud pararent. Militabat his dæmonum artibus contemptus externorum, quos præ ſe pingunt, habéntque Sinæ vt monſtroſas,& viles beſtias.

Verum enim verò hæc tam Zelotypa odia, ſuſpiciones tam lubricas, & contemptus adeò probroſos peruicit Luſitanus, primúſque ab Sinis in gratiam, poſt domum quoque admiſſus eſt; conciliator vtriuſque, idem vtrimque qui amicitias vbique gentium ſociat, & diſſociat quæſtus, & fames. Oſtendere ſe Luſitani ad eas inſulas quæ Sinas ab ortu meridie cingunt, cum Gaulo Regio ad pugnam ſi opus; ſi fas ad commercia eximiè inſtructo; explicuere Sinis pretioſam,& peregrinam gazam quam vexerant;aurúmque numeratò cenſendum venalibus ſericis quæ poſcebant ad nauis integræ iuſtum onus. Hanc affulgentium lucrorum gratam lucem, retortis oculis non refugit Cechianenſis ad ortum Mandarinus; nec ad auſtrum Cantonienſis; gratulantur aduentum Luſitanis; modum excogitant quo regni legibus integris, compendioſam occaſionem non corrumpant; decernunt externis fore liberum ſuas merces, & pecunias in vrbem inferre; 80. Primus in Sinas Luſitan. ingreſſus.

pernocta

pernoctaturis tamen in sua naui, & in ora regni anchoras missuris. Sic longinquè libatum negotium, & quot annis sensim familiarius prouectum, eò tandem perductum vt daretur iis portus, quo se à ventis illic furentibus tegerent; & solum vbi se quiete reficerent, suásque res in tuto deponerent, dumtaxat à continenti procul, modo hac, modo in aliis insulis, aut prorsus, aut prope desertis. Prima illarum è regione Iaponiæ Nimpi cornu, quod Liampus deinde à Lusitanis dictum; deinde ad australem plagam aliæ atque aliæ quibus Cantoniensis Prouinciæ limes prætenditur, atque inter has illa olim obscura, & ignota, nunc morte Xauerij, ac nomine nobilis Sancianum, vna ex tribus quas vocabulum Sanceu comprehendit, octaua intra mare leuca; vmbris quidem amœna syluestrium arborum; sed montosa inculta, inhospita, proin apta quæ permitteretur Lusitanis, cum eius versus Macaum acumen in portum desinat, capacem, & placidum, quem eius obiecta faucibus exigua insula præstat à Tiphonum rabie securum. Illic sua obibant commercia Lusitani & tuguriola sibi extra nauim ad nonnullam quietem ex virgultis, & fronde tenebant, quæ ventis post nundinas ad vela cientibus; læto incendio delebant; grato Sinensibus fidelitatis, & modestiæ documento, quod tunc potissimum necessarium erat Lusitanis firmiori præsidio destitutis. Explorata enim aliquot iam annos illorum fides ad receptum promeruit insulam, milliaribus quinquaginta interiorem regno, nomine Hiansciamum, saxosam, asperam, desertam, Quanceo vrbe primaria Cantoniensis Prouinciæ leucas dissitam triginta, ea in fauces fluminis quod Quanceum fertur, promotorium mittit milliarium trium circuitu peninsulam faciens, isthmo tenui cum insula iunctum. Isthmum Sinæ ab ea transuerso muro distraxere, porta solum vnica peruio, eámque peninsulam Lusitanis dedere habitandam, suo quidem haud paulo impensius commodo quàm Lusitanorum, vt se Piratarum infestatione liberarent sua latrocinia perpetua subducentium in portum peninsulæ Lusitanis concessæ. Expeditionem Lusitani non modo in illos, sed reliquos etiam Prædones qui latè id mare percursabant, libenter suscipiunt; verum hac lege, vt sibi liceret ab iis cauere, & munitiuncula extructa se portumque ab iis defendere. Quo impetrato fundare incipiunt illam hoc æuo celebratissimam Macaum, vrbem, arcem, emporium locupletissimum vltimi Orientis; expectandis in Iaponiam, Philippinas, Molucum, Cocincinam, Tunchinum, Cambaiam item, Sianum, & Malacam ventis, fidam, & commodam stationem vox Macao detrita (vt reliquæ tam longo itinere aduenæ in Europam voces, Amagao proferri debuit, quòd in eo portu; Gao nuncupato, idolum Ama coleretur. Dei quidem vrbs cum fundaretur vocata est, vsus vetustam Macao appellationem sapientibus inuitis retinuit; ipsa nec ambitu valdè ampla, nec ciuibus frequens, sola se ostentat mercaturæ longinquæ opportunitate, ac securitate, nam arce inexpugnabili fulcitur:

81. Sancianum, & Macao.

vadosum,

vadosum vndique circum mare, naues bellicas procul arcet. Par quidem & iis, & gaulis quantumuis immanibus quà portum subeunt, sed necessariò coactis in eo ingressu murũ propugnaculi radere sub ictu igniarij apparatus formidabilium tormentorum: à terra ciuitas in plano sex propugnaculis clauditur exquisito armatis æneі fulguris instrumento; & gemino ex colle duo præsidia egregiè instructa exterioribus imminent fulminandis, & accessu hostium prohibendo. Sic bellè ac prouidè comparata Batauorum crebras incursiones fregit, euasitque semper experientia illarum robustior; fixis ergo in hoc Sinarum aditu sedibus Lusitani; post Quanceum quoque per diem admissi, modo se in naues pernoctaturi reciperent, tranquillè commerciis, instabant, cum cœpit fœx hominum, quæ in multitudine nusquam deest, rebus Sinarum dolo, aperta iniuria, & rapinis admoliri manus, creuitque annorum processu facinus, quoad tandem multorum cruentis suppliciis satisfactum est publicæ æquitati, haud tamen propterea desiit illorum crimen in omnes refundi, Lusitani omnes haberi pro improbis; agi de illis criminosè in aula Pechinensi; decerni (vt scribit P. Melchior Nunnius) iudicata sententia, homines esse suspectæ fidei; quæstum ab iis ducendum quem de suis præberent commerciis; ab iisdem cauendum tanquam latronibus, hoc ij titulo notabantur, habebántque offensos pridem Mandarinos, quod eorum nonnullos, diuinis prope assuetos honoribus comites Legati Lusitani tractassent contumeliosè; nec tulissent illum minus honorificè in Sinis quàm in Lusitania obseruari, cuius tumoris, & imprudentiæ honorarium hoc fuit nemo vt Legatus ex ea natione per annos aliquot sit admissus: accumulandis quoque ad vera mendaciis, accusabantur plagiarij aduersus indigenas & cæsorum ad paranda conuiuia illorum carnibus, quod ex vulgi rumore ita crudè arreptum vt quidam propterea Lusitani atrocissimè torquerentur alij ægrè calumniam purgarent, sed viros prudentes mouebat grauius quod mari tantum possent Lusitani; spectabant iniquis oculis formidolosas eorum naues, ad quas nauigia Sinarum bellica erant speculæ instar ad arces inuictas: earum machinas longè alias ab suis longa serie minaces; Falancas vocabant, Francas volentes intelligi, quam vocem cum R. litera careant, ori vt possunt accommodant, harum mole, armis & viribus nauium, non solùm à Francis domita maria, sed magnam partem Indiarum, atque adeo Malacam olim suam insusurrabant Saraceni à quibus Franci omnes dicuntur Europæi, & vox Falanchæ, seu Franchæ illuc inuecta est: ac nisi Cantonienses Mandarinos Lusitanis, lucri promulsis fecissent mitiores, nauésque illæ tantum formidatæ, Sinas semper auxissent pecuniis & mercimoniis, Lusitanos adhuc malè consistentes, illinc Sinæ tentassent expellere quod nunc arbitror frustra foret. Ita nihilominus ardebant in illos odia vt in consilia publica interpellaret semper Orator aliquis de Lusitanis Macao extrudendis, nihilque adeò cauebat Doctor Paulus Sinensis Christianus quam ne id ad.

82. Odia Sin. in Lusit. vnde?

N

deliberandum poneretur, Patres verò ne existimarentur ab iis pendere, ne portis Macai in Sinas subirent, ne operariis inter Sinas alendis subsidia Macao nisi clàm peterent. Simulandum denique iis erat, Lusitanos ad se ac nostrum orbem nihil attinere; quibus tamen satis caueri non potuit, quin suspecti cum illis miscere consilia, compelleremur Macao eiusque vicinia in interiora regni longius dissita, quod suo loco, & tempore veniet explicandum.

Hæc de obstaculis fidei sacrosanctæ in regnum Sinarum; nunc de Societatis nostræ conatibus ad eam inducendam diu primum irritis, vbi Deo sic visum, per aperta tandem seculorum multorum repagula fortunatis. Nec dubium magnæ Xauerij animæ primam tanti boni post Deum gratiam deberi. Debellandæ Sinarum idololatriæ generosam suam expeditionem ad eorum conspectum portásque prouexerat, conatúsque ingentis clara vestigia calcanda plus vltra fratribus, in Sanciano moriens signarat, cum statim omnibus iniecta certa spes Sinarum fores diù clausas, breui eius meritis reserandas. Nostri ergo exinde per annos triginta, incubuere constanter in id opus vt opum cœlestium mercaturam eò saltem vsque promouerent, quò nundinatio terrenarum pertigerat; nec cassas sæpiùs & inanes contentiones illorum primas destituit ardor quo cœpta fortiter vrgerent, dum illuc denique primo ingressu euaderent vbi erat statio Lusitana, & longè interiùs in regno non iam incertas & mobiles, sed fixas sedes statuerent, inciperéntque Deo, & Ecclesiæ nauare operam, quam hodiéque post annos octoginta pergunt in toto imperio nauare. Tentamenta irrita primus expertus est P. Melchior Nunnius seu Nugnes Socio Stephano Goesio, de quibus abundè alias: venerant interea ad Sereniss. Regem Ioannem Tertium sapientissimæ ab Xauerio literæ, paucis quàm obiret diebus datæ; quibus apud eum dolebat vehementer Ministrorum eius auaritiam inexpletam obstare grauiter conuersioni Ethnicorum; nec regem illos vereri nec Deum; nec pluris nihilo facere si regna integra æternum interirent, dum ne procuranda illorum salute, rationes suas sentirent vel obolo minui, & hæc eos audere tam liberè quàm impunè. Subdebat de damnis Iacobo Pereria pensandis quibus eum Aluarus Præfectus Malacensis affecisset, legatione interuersa quam adornauerat in Sinas, vt amplissimum illud imperium nusquam aliundè penetrabile, Euangelio aperiret. Serò quidem ob casus maritimos, sed optato responso Rex sereniss. dignatus est Xauerij literas, quod Franciscus Cotignus Comes, Prorex creatus Indiarum proficiscens tulit, vnáque mandatum quo iubebat Rex in Sinas Legatum à se mitti Iacobum Pereriam, & cum eo de Societate quos ipsemet legeret. In procinctu erat Legatio; Goa in Sinas Gaulus soluit Aprili mense anni 1562. Iulio exeunte in portum subiit cum tribus è nostris P. Manuele Telseira Fr Andrea Pinto, & Rectore illorum Francisco Peres sene optimo, & meritissimo. At enim aliis diuino consilio seruabatur honos, restituendæ in Sinas

83. Xauerij literæ ad Reg. Lusit. valdè vtiles.

84. Irrita legatio Lusit in Sinas.

Sinas

Sinas post longa exilia fidei. Breuiter ista legatio per biennium mota, per se malè conserta, peius à Peteriæ æmulis turbata, ominatissima fefellit initia, & de prope iam parta faustitate in fumos abiit. Inter hæc 85.

Nostrorum opera Macai fructuosa & facultas habit.

nostri quotquot ex India in Iaponiam mittebantur, dum Macai, vt solet, demum mensium mora operiuntur in eam ventos, illic Apostolici tyrocinij perficiebant rudimenta, & conceptum ardorem caritatis alebant seruorum Sinensium variarumque nationum curanda salute, qui dabant operá Lusitanis dominis nongentis incolentibus Macaum mille, interdum ex iis fidei regulis instituebantur, fructu subinde numeroso celeberrimorum baptismatum; auellebantur ab impuro Herorum obsequio seruæ, & à Mangonum nundinatione; quinquaginta semel in Indiam supra quadringentas transmissæ sunt, mariiis locandæ; Malacam ducentæ: & hæc eo cœpta biennio quo adornabatur legatio, in vsum deinceps perpetuum transierunt. Accessit his sodalitas frequens ex solis Sinensibus conflata, vt peculiari diligentia Christianis officiis, & virtutibus informati, exemplo apud suos & Magisterio fungerentur, quæ res vsque Quanceo trahebat complures ad cernenda explorandáque mysteria Theologiæ peregrinæ, quibus caté perspectis ardebant desiderio sacri fontis, si per Mandarinos suos licuisset. Maiorem tamen frequentiam auebat Macaum sanctioris hebdomadæ, & Paschæ solennitas, quæ Lusitanorum consuetis & religiosis studiis celebrabatur nobiscum singulari pompa, & cui parem Sinenses magnitudinis suæ adoratores summi, negabant se vsquam vidisse, quæritabántque inter se taciti, quantam nostro in orbe & patria esse oporteret, illorum rituum maiestatem, qui arcto, nudóque in scopulo tam magnificè agerentur. Valuit hic splendor, & reuerentia sacrorum ad conciliandos nobis Mandarinos, impetrandámque Macai habitationem tum iis paucis qui iam illic degebant tum qui Iaponiam adituri, ventos illic præstolarentur propitios, datum est diploma eius facultatis anno 1565. dedítque Collegio felix initium quod illic P. Valignanus Goanis contra ví magna nitentibus denique stabiliuit, ingens nunc rei Christianæ inter illos populos firmamentum. Biennium fluxerat in hac laboris fructuosi occupatione & euanuerat tamdiù expectata legatio, cum Peres viam commentus est qua Christum se solo induceret in Sinas, planam, & eo expeditiorem quod nihil de lucro, & commodis olebat, quæ ferè Dei negotia corrumpunt: libellos itaque concinnauit duos, quo vtroque manu periti interpretis exponebat quis esset? quid profiteretur? vnde? quámve ob causam ex vltimis terrarum finibus venisset? postremo supplex fieri sibi copiam rogabat in Sinis habitandi; his in- 86.

Peres quia Sinicè ignarus vetatur in Sinis habitare.

structus libellis, anniuersario oblatæ in templo Deiparæ, supremo se sistit tribunali Prouinciæ Quanceensis, & absolutis quibuscum venerat Lusitanis, suo ad latus interprete, reuerenter procumbit in genua, sedebant Mandarini quinque, suprema quisque diuersis in officiis potestate, stabant magno vtrimque numero Ministri, sic venerabundi vt

N 2

si totidem adstarent numinibus. Peres honore perfunctus multiplici qui Magistratibus de more exhibetur, ab iis vultu præter morem humano & hilari iubetur semel iterúmque accedere propius, erigitúrque ad petendum fidenter quod optabat; is verò libello supplici in mensa Pucensij, (Præsidis scilicet) deposito, nihil se prætereà rogare demisè respondit, quàm quod iis duobus postulati vnius Apographis inerat. Lecta sunt igitur ab iis non sine admiratione, quæsitúmque ex eo cuiusnam scientiæ illo scripto Magistrum se profiteretur? diuinæ, respondit, ac rerum ad æternam animi salutem spectantium, vt post hanc vitam fragilem, & breuem, beata viuat immortalitate, iussit hic Præses illum summatim edicere, qui posset ea felicitas parari; Exorsus Peres à puris atque illustribus rectæ naturæ principiis, quibus insistit Literatorum secta, Decalogum iis recitauit, tantúmque placuit, vt Præses Sericum Damascenum statim eius collo circundari iusserit, Magisterij eius insigne legitimum, & lætum omen Lusitanis, fore vt Christi lex susciperetur illic propensiùs, vbi eius Magister tantam nactus esset venerationem. Quæsitum inde ex eodem de ipsius libris, inspectíque, quos secum tulerat magna voluptate: post demum, an linguam Sinensem calleret? quod cum ingenuè negasset; qui possis igitur subdit Præses inter Sinas cum operæ pretio manere, si perpetuo ad verba singula sit tibi necessarius interpres? hoc nisi obstaret, dari tibi posset quod expetis. Minimè verò, infert externorum Iudex, vultu & verbis ferox, vetant leges Sinarum externos in regno aut degere aut vagos discurrere. Sic benignè ab aliis dimissus Peres, nec repulsam tulit, nec impetratam rem; sed dilatus quoad ampliùs de illa deliberaretur; iussit tamen in posterum tenrasse, quod tunc honestè negatum est, intellectumque imprimis quanti esset aliquos in promptu habere qui Sinicè nossent; deinde non esse ab eiusdem rei petitione absistendum, donec aliquem Deus aut Prouinciæ Magistratum, aut supremum Rectorem inflecteret ad concedendam nobis stabilem in regno mansionem.

Sic furtiuus in Sinas, & clam suis quoque Præsidibus Ioan. Bapt. Riberæ ingressus, hominis maiora quàm benè consulta desideria gerentis, anno 1568. sic pòst annos septem Christophori à Costa supplicatio reiecta à Quanceensibus Mandarinis, vixque ab iis auditus Macaum repulsus est.

87. *Valignanus conuersionē Sinarum suscipit.*

Huius magnitudinem operis destinabat Deus Alexandro Valignano, & Michaëli Ruggerio; Valignanus Iaponiam petens, dum Macai de more subsistit, tam multa de Sinis tam præclara audiuit, vt distraheretur incredibili gaudio, & dolore, hinc desperari in Sinas ingressus; illinc fiduciæ ingentis, Christum tanto imperio inferendi. atque vt erat magni, diuinis præsertim in rebus animi, & illos gerebat spiritus quos agendorum attollit, & acuit difficultas, suscepit hoc inter alia summi ad Dei gloriam momenti negotium, quod tentarat

idcircò

idcircò Xauerius vt Magistri Iaponiorum Sinæ ad Christum perducti, Iaponiam secum traherent vniuersam: in quo illum nec spes egregij operis, nec ardor pietatis egere, vt solet, in præmaturos impetus, & impatientiam moratum; lentatis, longisque consiliis euicit tandem quod nullis machinis perfici posse credebatur. Cœpit igitur in iis quos regebat, quærere homines iis præditos dotibus non modo quas Apostolicæ vbique exigunt functiones, sed potissimum inter populos doctrina, ingenio, & ciuilitate eximios; explorare deinde quos facilitate memoriæ, rotundíque oris volubilitate ad Sinarum linguam natura formasset, visus ad hoc primùm idoneus Bernardinus de Ferrariis sed eo sic alibi occupato vt adesse Cocini ad discessum nauium non posset, locum eius suppleuit Michaël Ruggerius. Huic erat patria Spinazzola, regni oppidum Neapolitani, & Diœceseos Venosæ. Natus anno 1543. Pompilij appellationem ex Baptismo & nominalibus duxerat; anno ætatis vndetrigesimo, seculi 72. adlectus fuerat in Societatem, die Simoni, & Iudæ Apostolis Sacro; Doctoratus insignia in vtroque iure consecutus studio decenni; noménque tunc Michaëlis præ Pompilio adamarat. Exacto quinquennio, & curriculi Theologici nondum emensus dimidium, Indicam missionem ab Euerardo Mercuriano impetrauit, & quinque mensium nauigatione Goam applicuit die cruci exaltatæ festo, cum Vlyssipone pridie salutatæ Deiparæ soluisset anno eius æui 78. Credita mox illi ora Piscaria, carum olim Xauerio rudimentum Apostolici ardoris. Linguam barbaræ gentis breui iam sibi fecerat expeditam, etsi alioqui difficilem, cum à P. Rui Vincentio nostris in India præposito improuisus Cocinum iubetur redire, vt inde cum Præfecto Gama in Sinas solueret; erat iam Gama in procinctu ad vela; mare tunc ab ora Piscaria procellosum, tempus angustius quam vt naui Cocinum condicto pertingeret; terra itaque Deo & obedientiæ merito confisus id iter aggreditur & per aspera montium, barbarorum infidelium odia, & pericula latronum, Gamæ intra decimum quintum diem Cocini se sistit, & cum eo soluens, Macaum Iulio appellit anno proximè sequenti. Illic Valignani in Iaponiam profecti autographa monita cum legisset, exterritus est mole negotij ardui quam solus versare iubebatur, sed confirmauit titubantem, & prosecutus est singularibus præsidiis Deus, ne crebris per triennium, & trimestre, desperandæ rei occasionibus succumberet.

88. Ruggerius Sinas ingressus, sui speciem præbet.

Monebatur à Valignano vt linguam Sinensem tum vulgari, tum Mandarina dialecto, cum characteribus apprimè condisceret. Dehinc vt se totum ad Sinarum morem, & specimen, ad cultum, & vrbanitates paulatim fingeret, quod non erat adeo operosum; sed de lingua & characteribus, passim labor inanis iactabatur, nec à tam longinquis initiis exitum vnquam habiturus; & percontabantur alij per iocum ecquid in hanc lucem iam venissent Sinenses illi fortunati quos esset Ruggerius suis concionibus ad Christum perducturus? sustentabat eundem nihi-

lominus, erigebátque inter molestias ſuſcepti operis ſanctus ſenex Petrus Gomeſius; ſed diſtrahebant in alia miniſteria qui noſtris Macai præerant, flocci habita ratione illius ſtudij, cuius nullum vnquam fore fructum rebantur: quod vbi reſciuit Valignanus, noſtris mandauit è Iaponia vt eſſet immunis ab omni prorſus alia occupatione quarumvis vtili, ac ne parum conſultè pergerent dicere præſtantis operæ hominem curis linguarum inutilibus diſtineri, duos quoque illo clariores

39 Riccius & Paſius in Sinas vocantur.

ad eaſdem euocauit Matthæum Riccium, & Franciſcum Paſium, de quibus quamprimum occurret dicere.

Cæterum exibat Ruggerio ſtrigoſi laboris alter annus, iámque Deo viri obedientis ingenium acuente lecta vocum Sinenſium aliquot millia, & probè didicerat, & characteribus totidem ſcienter deſcribebat; quare mox Chriſtiana myſteria & præcepta breui ſcripto vulgauit, magna ſui apud Literatos fama, & Fidei bono. Illum quin etiam Præfecti Sinenſes Luſitanis Quanceum quotannis ſemel aut iterum traijcientibus ad mercium diribitionem non ſiuebant modo ſed volebant omninò adeſſe comitem, quod modeſtiores, & fideliores, Patrum præſentia experirentur Luſitanos, quæ trimeſtres moræ, incommodabant Ruggerij ſtudiis non parum, ſed mirificè conferebant ad obtinendam in Sinis fixam ſedem, quæ dum negaretur fruſtra pænè Foret is linguæ apparatus: ac Prima quidem Macao Quanceum illius profectio quæ in ſeculi annum 80. incidit triſti ore, indignatorum Magiſtratuum, & populi exceptu, grauiter illum conturbauit. Egregio iuueni perſuaſerat è noſtris qui eum ad fidem conuerterat, vt relicta Quanceo patria Macaum aufugeret; quod ſanè improuidum, & malè ſanum conſilium ſecutæ mox pro tribunalibus Bonziorum querelæ; Magiſtratuum iræ, retractio iuuenis fugitiui, & dura verbera, ingens Carneri Epiſcopi diſcrimen, & de Patrum mente infida quàm fallus rumor tàm latè diffuſus; ſubuerti nimirum ab iis Sinenſes, & Luſitanis in ſeruos abduci. Gnarus itaque Ruggerius ſe mille oculis obſeruari, ſolerter omnia vitare, quæ ſuſpicionis vmbram Sinenſibus facerent; & ſui quidem ea indicia prodere, quæ conceptum errorem iis abſtergerent; Sociorum verò vbicumque ſe daret occaſio ſincera ſtudia, & ſimplicem animum tueri; familiari demum comique frequentatione Sinenſes adeò mulcere, vt illum mutuò, & honorificè viſerent, interque hos ſummus armorum Præfectus, quodque mirabilius, & maius, ipſe Aitaus, Externorum, & Præſes & Iudex, apud quem Ruggerij virtus, & ſapientia tanti fuit, vt cum nobiles Luſitanos & in genua prouolutos, & in aſſiduas proclinationes, & procul audiret; ſolum ſibi ad latus Ruggerium iuberet in pedes conſiſtere, ac dum ij ſub noctem cogerentur, ſuas ſe ſe in naues recipere, Ruggerium in vrbe retineret, aſſignarétque illi palatium quo tributarij ad Regem legati conſueuerant excipi; ſacellum ſtatim in eo dedicauit in quo Luſitani ſacra, & dies obibant feſtos. Confluebant ad eum deinceps liberè, omnis ordinis Literati, exploraturi

turi cuiusmodi essent Europæa ingenia, & num aliquid nosse possent, quod ipsos hactenus latuisset. Lacessebant igitur gaudentem sexcentis de natura, de moribus, de religione etiam, quæsitis; suspiciebántque, lingua sibi omninò peregrina, etsi non ita facilè, nec sine parato ad latus interprete dicentem, cumque linguæ illius quæ Literatorum est propria laboriosissimam disciplinam ab homine orbis alterius interpretarentur motu non alio initam, quàm singulari erga se beneuolentia & existimatione Sinensis doctrinæ eximia, miris modis ad eum afficiebantur; ad hæc eorum quæ nisi ab eo nunquam audierant maiestas, & dignitas, ita illos cepit, vt magni Magistri nomine illum insignirent. Fuitque hæc sementis prima, non frustra, nec in arenis facta cuius messem post paulum spectabimus. Egit suas quoque in ea partes, pietas Lusitana, nam simulachrorum Sacerdotes apud Literatos, cœno viliores, apud populum nihili cum fiant; perneceßarium videbatur longè aliam mentem de Præceptoribus, & Sacerdotibus legis Christianæ Sinis imprimere. Ergo Lusitani qui Quancei tunc erant in trimestri sua statione, lecto die solenni prodeunt, pretiosis vestibus, auro & gemmis tecti: Ruggerium gestatorio sublatum, in planum summæ puppis ferunt, & cella in sede statuunt, circum chlamydes suas insternunt purpureas longéque in genua prostrati, omnes illi exhibent honores supremæ venerationis, quibus solent Sinenses, summos prosequi Mandarinos. Hinc sublimior apud Sinas Ruggerij existimatio; hinc nullum postea Lusitanis forum nisi præsente Ruggerio, vt cui tantum ab iis deferri crederent Sinenses, ne quid coram auderent immodestum aut falsum; hinc post illas trimestres nundinas, Quanceo multi Macaum venerunt, vt ab eo audita plenius regustarent, inter quos viginti, Christianitatis numerosæ primitiæ nobiles, Christum sacro Baptismo professi sunt, vltroque, sui iuris cum essent & liberi remanere Macai voluerunt. Sub hæc Italus quidam, mercatórne an miles incertum, post quidem è S. Francisci Ordine, ducatos Ruggerio donauit trecentos, quibus ab templi nostri tergo ædificauit domunculam, vbi ad sacrum fontem Cathecumeni pararentur quam proptereà à S. Martino appellauit; Eos illic instituebat ex seminarij regula, & Magisterio mutuo dum linguam docebat Lusitanam, Sinensem ex iis addiscebat. Redeunte verò altera Quanceum anni proximi nauigatione ad commercium trimestre, comitatus est Lusitanos, & liberalius etiam ab Aitao habitus quam priori, huic enim solitum incoli Siani Legatis palatium habitandum dedit, & idoli fanum quod in sacram ædiculam verteret, diruto itaque simulachro, Reginæ Angelorum præclaram statuam in deiecti locum reposuit, & in magnifico locauit altari; nec defuere qui carperent, tantum homini extraneo licere, est enim ciuitas Quanceum externis peculiariter infensa, sed postquam Aitaus officiosè Patrem visit; & factum probauit & ornatum sacelli splendidum laudauit; omnis illa tumultuantium indignatio metu pri-

uato

uato extincta concidit. Delectabatur Aitaus nostris ritibus vehementer spectabatque illos tam cupidè, & crebro, vt eum familiares admonerent, cauendum in aula ne qua cum externis communicare consilia fingeretur: dæmones etiam Ruggerij conclaue trinoctij strepitu, & quasi ruentium ædium fragore vexantes, adhibitis Ecclesiæ precibus abegit Ruggerius Martij 9. anni 1582. ex Iaponia redux Valignanus, cum Legatis ad summum Pontificem quatuor, ab Rege Bungi, & Omuræ dinasta; operiebatur Macai ventos annuos Malacam; cruciabátque se interim curis & desideriis inferendi secum vt cœperat in Sinas crucifixi; cernebatur haud rarò Sinas longè de fenestra prospectans, & audiebatur interdum succlamans. O silex indomita quamdiu tuæ saluti obstabis pertinax? quamdiu oppones rebellem animum, & impenetrabiles aditus Regi tuo Christo, quem tot pridem à te seculis excludis? quod ipse lachrimis pluribus quàm verbis deplorabat; & ne illic hæreret in salute Sinarum otiosus sodalitatem illorum Iesu nomine instituit, in quam adscribi voluit neminem præter Siuensia Lusitenorum mancipia, vt in seruitutis infelicitate felicem nacti, salutaris Baptismi sortem, pro conditione fidei nouæ ac teneræ erudirentur seorsum conuenientius in omni officio pietatis. Ad hoc illos scripta formatos regula, tradidit Christianorum Patri quod munus & nomen inter nostros vbicumque per Indiam versatur Societas, nemini creditur nisi virtutis multum industriæ atque animosæ, cuique Apostolicis in functionibus perspectæ. Conuersioni præsunt infidelium, & conuersorum institutioni; operariorum dispensant labores; cathecumenos congregant ad solennia Baptismi; eorum animis, atque corporibus necessaria procurant, & iis vbique se Patres exhibent, quærendóque iis subsidio nec nostris superioribus, nec Lusitanorum Præfectis, parcè ac timidè vtuntur, imò nec Principibus Ethnicis, & Ministris quorum idcircò beneuolentiam, omni modestiæ, & vrbanitatis officio sibi conciliant, eámque subinde muneribus emunt. Fungebatur hoc ministerio Valignanus, cum applicuere ex India quos euocauerat ex India Riccius & Pasius, moxque in eandem cum Ruggerio. Sinensis linguæ disciplinam se toti immerserunt, vt patefacto, si Deus annueret, in Sinas aditu præsto essent ad opus. Verum proximo Decembri adest à Prorege Cantoniensis Prouinciæ Minister Sciaochino missus cum mandatis, ex quibus etsi magis timeretur Lusitanorum eiectio ex insula Macao, quàm nostrorum in Sinas speraretur ingressus, Dei tamen benignitas

90. in contrarium illa vertit. Est Cantoniensis Prouincia lubricæ admodum sollicitæque custodiæ; vt quæ sit ad mare versus oppositas, desertásque insulas, & gentes extraneas distenta, quarum armis potest procliuem ingressum pandere, Pechini aulæ à qua plurimùm distat Regibúsque suspecta; fidei verò per se ancipitis, maximè quâ montes, & maritima incoluntur, grassatoribus referta, vicina prædari solitis, pronísque in partes discedere, partésque & patriam, aut lucro, aut pretio

Canton. Prouinc. suspicaciss. in externos.

tio prodere. Quare Tutano seu Proregi semper committitur fidelitatis diu notissimæ, qui præ Collegis Proregibus, regia armatur potestate, neque vt ij, Prouinciæ suæ vrbem primariam pro sede habet, sed Sciaochinum Prouinciæ Quansiæ ab occasu iunctam, ex qua Prouincia licet illi summo imperio facere & educere militem quoties occasio tulerit.

Venit ergo huc ab aula Prorex anno 82. nomine Cinsuus, natus in Prouincia Fochiensi, sagacissimæ homo naris, & si quis alius solers pecuniæ & abstinentiæ venator. Fingit hic statim Lusitanos exterminare se Macao decreuisse, quod externos eò inducerent, & tribunal iuridicum illic vsurparent, citat ad se per nuntios Carnerum Episcopum, & Præfectum, vtroque de capite responsuros; itum super eo in consilium à prudentissimis; abhorruere omnes à permittendis barbaro, viris insignibus, quos si ferret vesanus impetus, posset coram immaniter cædere, cum sempiterna ignominia gentis vniuersæ; negauere tamen obstandum præfractius ne minas, in facta homo impotens verteret: de publico igitur consensu, Præfecti vice, vrbis Cognitor mittitur, instructu magnifico ornatus; pro Episcopo sene decrepito. P. Michaël Ruggerius, Pasio comite; præmuniuntur defensionibus solidis, sed nulla solidior ad vincendam causam, quàm rarum illic & præclarum munus holosericum elegans, vndulata item ex serico, cilicia; & grande speculum ex nitidissima chrystallo, nummorum bis mille pretio omnia. Sedebat suo in throno Prorex, maiestate plusquam imperatoria personatus: adstabant hinc inde trecenti, qui stricto repente acinace, omnes in Ruggerium inuadunt velut ex vero rem confecturi. At is ad ea terricula intrepidus, magnam tanti animi admirationem Proregi præbuit, quàm deinde laudauit cum se fateretur haudquaquam ad necem, sed ad potentiæ ostentum eam fabulam adornasse. In defensionem verò, Lusitani priusquam inciperent dicere, conspectus munerum integrè perorauit. Lusitani, ait, boni, & fideles amici in Macao securi permaneant, suis vt antehac legibus, & iure viuant, & Mandarinis morem gerant; de oblatis verò muneribus secutus dicere, ne faxit cœlum, ait, hinc ficum admittam; sed emam libenter communi pretio, ne reiectione mea inurbana, clarorum hominum beneuolentiam offendam. Cum his, iubet libellam proferri, totidémque argenti purissimi abscissas ex lamina plagulas iis appendi, quot erant necessariæ ad conficiendam summam bis mille aureorum; addit de suo ad grati animi speciem munuscula, tàm delicata spretæ pecuniæ simulatione, vt suos etiam nedum externos incantaret. Hinc ratus sibi Ruggerius dari articulum quo commodior non posset, flectendæ in suum negotium Proregis gratiæ, admodum reuerenter illi exposuit, se professione Literatum, postremo ex orbe per quicquid est terra marique metuendum, & terribile venisse, vt Sinas viseret, eorum sapientia frueretur, & communicaret cum iis vicissim, si quid inde fortassis non contemnendum attulisset. At heu! cui bono milliarium octode-

cim millium incredibilibus ærumnis Sinarum fines salutasse, si excluderetur eorum aditu, idque suo non alio scelere, quàm communi næuo peregrinitatis, qui licet prudenter suspectis quibusvis Sinarum fores occluderet, sed homini fido, & simplici qui Sinarum studio, & amori postposuisset patriam, & vitam, dari vitio, & damno non debere; nec vrbanitatem, & grati animi vicem quandam ab iis negari apud quos
91. maximè inter alia virtutum decora eminebat. Rogare itaque infimis precibus, daretur sibi, suis illic in studiis pergere, vt Sinarum ditatus scientia, iis quoque non esset inutilis. Placuit Proregi Ruggerius, & dignum censuit fuisse qui Sina nasceretur; spem voti fecit, sed opportuniùs potiundi, tactáque humaniter barba (quam priuilegio naturæ in Europeis, Sinæ densam mirantur, & inuident) abeuntem iussit per mediam vrbem, à Mandarinis, & armorum præfectis præcinentibus tibiis ad nauim deduci: eò deuenerat cum ei in aurem Proregi familiaris secreto insusurrat, optare illum iis quos acceperat nummis, coëmi sibi pannos prioribus quoad posset consimiles, & ad se referri. Sed subita morbi vis Ruggerium compulit, vt significaret per Collegam suum cognitorem, sibi esse in manibus horariam machinam, articulatis intus nexibus, velut spontè naturæ se perpetuo versantem; suis horas singulas spatiis; sono spatia singula distinguentem; opus ingenij & artis apud Sinas inuisum; hoc se ad eum obsequij sui tenue monumentum, cum primum remitteret morbus perlaturum, si prius non grauaretur innuere sibi hoc non ingratum fore. Conualescit breui Ruggerius, redítque festinus Cognitor cum diplomate Proregis, rotati horologij, ardore vehementer incensi. Reuehitur Sciaochinum triremi regia, cum Pasio Ruggerius, horologium ferens, cogitúrque absente Prorege cum Scriba illius agere, immiti, & fero, qui damnato duorum aduentu, quod accerseretur solum vnus, & interpellatis quas edebant rationibus, negat sedem in regno posse extraneis concedi, mandátque Nauarcho sine mora, nauigium expediat, ad reportandos Macaum duos illos qui modo applicuerant peregrinos: sed longè opinione sua & barbarie falsus vidit mox à reuerso Prorege incredibili comitate & beneuolentia excipi; horatiæ autem, quam ei Ruggerius obtulit, aspectum machinæ, curiosum, & attentum in eam vndique cum stupore circumferri, futuro vtique maiori, si consonuissent Europeæ horæ Sinensibus; obtulit etiam cum horologio vitrum triangulum coloris multiplicis accensa luce, oculis iucundè illudens eósque propemodum vtrobatur incantans cum neque de rebus inspectis, nec de purissima vitri, pellucidi limpitudine orirentur. Totus ergo gaudens, & grato erga Ruggerium affectu gestiens; quærit ex eo satin' benè, satin' commodè habitarent? cui aptè Ruggerius, valdè malè, quia nimium benè: nempè in palatio vicino, templi Tennin, frequentia strepera infesto, quâ nihil posset hominibus venire molestiùs, vitam in veri Dei cultu precando, & studendo exigere solitis. Fore sibi tuguriolum aliquod.

Proregis gratiam Ruggeri. donis captat vt in Sinis maneat.

quod gratius à tumultu semotum, sibique propriè addictum: æquum peti respondit, nam magnum quid esse Dei cultum, de commoratione inter Sinas cui Ruggerius instabat, idcircò etiam annuit quod contestarentur clientes se Regi mancipare, eámque clientelam Sinensi habitu profiteri. Volo potius subdit senex, vos cultu incedere, qui Pechini tantum in vsu est, honorifico præ cæteris, & graui: hac vrbanitate promissorum lætos ab se dimisit, nec ei aut serò aut malignè respondit; suo enim illo cum amanuensi collocutus, domum iis indulsit, & quantum orizæ ad victum sufficeret. Adornato illic vt licuit quamprimum sacello, nostri Deiparæ signum statuunt in altari, quam secum Quanceo Scioachinum portauerant, eius quod mouebant magni negotij auspicem, & potentem. Erat Ruggerius Sinicè haud paulo doctior, & expeditior Pasio; sed excellenti prudentia Pasius; tunc potissimum necessaria, cum mille oculis figerentur, & simulatione officij ab Literatis adirentur, explorarentúrque ad intimos sensus, nedum ad speciem externam; introspecti verò diligenter, eodem ab iis honore afficiebantur quo superiores Mandarini, Proiex ipse pergebat iis esse beneuolus, vt etiam primo Sinensis anni & Lunæ die maximè solenni eos inuiseret cum Literatorum, & optimatum flore, sacellúmque imprimis vellet inspicere, vbi edoctus Dei matrem illa statua exprimi quæ eminebat in altari, flexu corporis humili pronus illam cum suis salutauit. Hinc eò sensim res iam ibant, vt aduenarum vox non odio sed amori esse inciperet, si nancisceretur semper homines scientia, vitæ probitate, & prudentia iis non impares: ex quo factum vt nouo diplomate P. Matthæus Riccius in Sinas admitteretur duobus iis socius.

Sed enim erat molestiis diuturnioribus eorum lentanda & exercenda patientia, vix ad Riccium Macai diploma venerat cum auditur adesse ab aula inspector, qui ferret Proregi successorem, eumdémque illi vehementer infensum. Causa eius biennio citiùs amouendi, quàm legitimum expleffet tempus cruda seueritas, qua sat leuiter reos Literaros ita cæciderat, vt eorum vnus sub carnificis manu animam efflaret. Senex ergo ætate vsuque prouidus ne noua criminatione ob donatos regno exrrarios grauiùs damnaretur, per fidum hominem Patres monet, Schiaochino quamprimùm tacitè Quanceum transeant, Prouinciæ eiusdem metropolim, dat vna iis ad Aitaum diploma quo iubebatur iis metiri solum, ad ædificandam cum domo ædem sacram. Sed procul tunc Aitaus aberat, & cassi Proregis, tam cassum fuit apud præsidiarios diploma, vt ne in littus quidem passi sint Patres exscendere. Sic mensium quinque redactus in nihilum labor, & credens Pasius se frustra deinceps illic esse, Iaponiam periit, vt à Valignano illi fuerat demandatum. Exin quæ nostris accidere, priusquam pedem Nanchini firmarent, esto sint per se exilia, sed rerum semina in Dei gloriam & Sinarum salutem maximarum; ex quibus operariorum discat

91. Coguntur PP. Sinas deserere.

sagacitas, arcta, & aspera, & perplexissima initia expedire se atque aperire, contra spem, Deo Duce, in latos gloriosos, lætósque exitus; discat cum fiducia in cœpto constanter durare, tenui licet atque difficili, sed ituro sensim in planiora, & amœniora.

Repetendum quod enarrauimus à nouis Proregibus Præcessorum acta, etiam minima retractari vt norint quæ adhuc pendeant, cúrve sit illorum executio dilata. Eiusmodi fuerat datum Ruggerio diploma, causam eius dilati nouus Prorex ab Aitao quærit; hic eius ignarus ex Gubernatore Hianscianensi cui suberat Macaum; Gubernator ex præfectis armorum, & commerciorum Macaensibus Mandarinis, qui norant diploma penes P. Franc. Cabralem esse. Verecundati Mandarini homulum peregrinum apud se habere, quo posset Proregis decedentis imprudens concessio argui; aut si erat æqua, successoris neglectus in eius executione; nihil non mouent vt eius diploma à Cabrali extorqueant: at is melioribus consiliis obfirmatus respondit nemini diploma, nisi tantum Proregi ab Ruggerio datum iri; fuisse Ruggerio pignus gratiæ concessum; æquum esse vt eius vrgeret impetrationem, in quo si pati repulsam contingeret, staturum se Proregis arbitrio, redditurum ei obsequenter diploma, seseque Macaum recepturum. Mandarini Cabralem vt sentiunt constanter, & iure in eo proposito obstinatum, Ruggerio, & Riccio vsque Hianscianum, commeatum concedunt, vnde vsque Quanceum Gubernator illum produceret. At hic modis omnibus, sed frustra expertus diploma iis euellere, indignans, retro ait, Macaum redite, & hoc fultis habete, quod ab casso Prorege vobis neque potest prodesse, nec nobis officere. Erant ambo magnanimi pectoris Ruggerius, & Riccius, ausique sunt periculo sanguinis, aut perpetui carceris, Gubernatore inuito Quanceum pertendere. Duplex naulum cum Nauarcho pacti, ostensóque illi Proregis diplomate, sub primam noctem in nauim subibant, cum vectorum clamore incondito, querelis, minis, & nautarum terrore extruduntur, eiiciuntur in terram eorum sarcinæ, coguntur in angustum succedere mapale afflicti, & consilij inopes; cum iis repente noua spes oritur. Adest Gubernatori de parentis obitu nuncius ad triennes illius exequias, Magistratu abire compellitur; melius ab illo sperare incipiunt qui esset eius partes obiturus quicumque is foret, & verò meliùs sub illo, etsi minimè ab illo fuit. Vaferrimum iuuenem, quo vtebantur interprete ad eum mittunt secreto nummos ei oblaturum,
91. Reditum in Sinas tentât. sed excogitauit prouidus sycophanta quo illos sibi nullo suo periculo retineret; scripsit ad Aitaum Quanceensem, duos ab se Hiansciani repertos extraneos, cur, aut cuius permissu nescire, captos tamen ab se custodibus creditos à quibus ad eius tribunal sisterentur, ad eum deducti, & supra quam expectauerant comiter accepti, diploma in eius manibus deponunt quo ne explicito quidem, interrogat, ecquid optent quod sit in sua potestate? hic illi paratum libellum porrigunt quo

signifi

significabant religiosam se vitam sectari, immensis à patria itineribus venisse, vt in regno Sinarum nominatissimo, Regis fidi clientes perpetuo degerent, graues nemini fore, sed in promptu habere vnde aliena liberalitate victitarent; hoc vnum poscere, sibi de publico tantum vendi quantum ad ponendam illic domum sat esset, statuendámque sacram ædiculam vbi Deo cœli sua obsequia exhiberent. Legerat Aitaus vultu hilari libellum, cum fronte subito mutata, dolere se ait quod negare illorum meritis cogeretur quæ nihilo quàm ipsi ardentiùs cuperet; se tanti non esse, vt rem attingeret quæ Gubernatoris Prouinciæ spectabat iura; eius esse suo periculo, externos admittere; conuenirent illum suis precibus, sed intelligerent par fore miraculo si ad eas illum inflecterent: quod illi tentare dum parant bona cum Aitai venia in palatium diuertunt Sianensium Legatorum, expectaturi venturos ad Nundinas Lusitanos. Paucas horas vix illic hæserant cum datam gratiam Aitaus reuocat; monet Inspectorem Prouinciæ instare, tantæ aduentu Potestatis, Mandarinos omnes etiam insontes perterrefieri, quantò magis Aitaum, si regni aditum externis dedisse notaretur: quare suo quamprimum & ipsorum bono Macaum viam maturarent. Et verò fuit quam celerrimè festinandum, cum iam ad portas Hiansciani penderet edictum quo Prorex nostros eorúmque interpretem haud obscurius petebat quàm si nominatim eos appellasset. Carpebat acerbè admodum atque indignanter Sinarum aliquos Macaum incolentes, patriæ hostes, boníque publici, qui se Sacerdotibus Europæis mancipassent in Magistros atque interpretes, eósque Sinarum & linguam & characterem docuissent; ausos inde iis de Sacerdotibus aliquos in vrbe primaria, ius domus, & templi, contra regni leges æternas poscere, quibus perinde ab externis quàm ab hostibus cauetur. Quamobrem sceleratæ illi, venali, & infidæ genti interpretum, proditorum indici omnes pœnas (quas atrocissimas enumerabat sigillatim) si quid in posterum consilij aut opis Sacerdotibus illis occidentalibus præstarent, aut effronti eorum audaciæ fauissent, de obtinenda in Sinis habitatione. Hac edictione cubitalibus prostante literis, concidit animus tum Ruggerio & Riccio, tum Macaensibus quibus eam ipsemet retulerunt, post mensis vnius ærumnosum iter, desperatíque saltem ad triennium fructus; quo Cantoniensis Proregis legitimo tempore stultum erat sperare abrogatum iri ab eo decretum quod tanto legum & pœnarum fragore pompáque stetuisset, quare ostentum ingens fuit diuinæ in id regnum, Patrisque bonitatis, vt annorum triginta contentionibus frustra semper tentatus in illud ingressus, octiduo ferè nunquam minus speratus panderetur. Dies abierant vix septem reuersis Macaum Patribus, cum adest nuncius ab aula Sciaochinensi, deiecti antea, nunc noui Proregis satelles famulus, solenne diploma Gubernatoris ferens quo reuocabantur illuc Dei cœli Sacerdotes duo Ruggerius & Riccius, sedem illic sibi stabili domo & sacram ædem cœli Deo fixuri: quibus lætitiis, lachrimis,

92. Eiiciuntur iterum edicto terribili.

93. Iterum reuocantur serui beneuoli opera.

& gratiarum actione acceptum sit rescriptum, spes prorsus emortuas suscitans, per se quisque vltrò coniiciat. Ægrè fidem sinebat oculis haberi eius obtinendi difficultas insuperabilis, magisque de cœlo quam ex aula venisse argumentati sunt viri sapientes, quod vilem ad hoc peragendum & debilem manum delegisset Deus. Primus eius rogator idem qui exoratum ad Patres detulit, seruulus miles, è familia depulsi Proregis. Frequens erat is cum Ruggerio Schiaochini, eiúsque virtute, & sermonibus de religione mirè captus in cathecumenum euaserat, & Ruggerio maximè addictum, qui vrbe coactus discedere confirmauerat homini, repositurum se larga manu, si quis sibi à nouo Prorege reditum impetrasset. Prorex aduenerat, & fidelis planè sub panno seruili amicus rem audet arduam, plenámque periculi. Sistit se Proregi de genibus, nostríque Interpretis nomine, Sacerdotum duorum in Sinas restitutionem ex eo petit; petitionis libellum supplicem porrigit; addit libello gratiam excelsa illorum commendatione, quos vitæ sanctissimæ, admirabilis exempli, & scientiæ præstantis, non timidè laudabat, missos præterea in Sinas à summo Occidentis Patre (sic nominabat Pontificem) ad condiscendas eorum litteras & mores, cœterà in regnum perinde affectos, vt si forent in eo nati; hæc, & similia tam efficaciter expressit, vt regni posthabitis legibus, & quibus nuper intonuerat edictis minacibus, seruulo Prorex annueret, & Gubernatorem iuberet libello iuxta postulata rescribere. Rescripti diplomate ad Patres perlato, necessariis dumtaxat ad victum & solum coëmendum quàm celerrimè collectis conscendere properant; ad ea contulit Gaspar Vega, reliquos Lusitanos, varij casus attriuerant: hic re optima erat, & integra, ita nostri amans vt Valignano approbante eodem nobiscum contubernio vteretur, ex quo postea Societati se adiunxit, eique Goæ tyrocinium fundauit, solitus itaque nostris inter Sinas subsidio esse, nunc vt rei poscebat necessitas in hoc se liberaliùs effudit: adiecit Cabralis, & quidam alij quicquid tunc licuit, cum fausta comprecatione quâ prosecuti sunt abeuntes. Septembris initio soluunt Ruggerius, & Riccius, anno 1583. Schiaochini portas die decimo attingunt, statimque ad Gubernatorem honorificè deducuntur, qui vt erat pro tribunali sedens, iussos dicere quid vellent, obseruabat acutis oculis, & sagacitate censoria modestiam, verbáque singula, & motus rogantium quæ homo cordatus adeò suspexit, vt se illos reipsa tales probare responderet, quales sibi descripti fuerant, viros magnos, & eius virtutis cui posset merito, & carens exemplo gratia concedi. Proin locum in vrbe inuenirent, tranquillo quod profitebantur Dei obsequio idoneum, sibi verò se id assumere, vt hunc à Prorege iis impetraret, ad hæc tàm prolixè omnia detulit, tàm fideliter atque beneuolè præstitit vt si foret maximè Christianus. Vrbes vndecim minores, sed frequentes & pingues Sciaochinensis ager complectitur. Harum Princeps & caput Sciaochinum; huius fortuna infelicitati reliquæ vel beari se credunt.

94 Rugger. & Riccius recedunt in Sinas.

dunt. Quare paucis hinc retro annis, rursim illi decernunt quales esse permultas in Sinis narrauimus, ædificio quidem mirabiles, sed quod ij potissimum somniant vrbium amuleta, & fata prosperitatis cumulatissimæ sempiterna, quod cœli beneficos sortitæ sint aspectus, & puncto fundatæ temporis quod beatitatis æternæ patrimonium secum trahat, ex quo fit vt primum earum lapidem non mittant, nisi mille obseruationibus, momentum illud ominatissimum se nactos confidant: construebatur Sciachino turris, vno extra vrbem milliari amœnissimo in campo ex quo & nomen Floridæ inuenit, in hunc Ruggerius cum duce famulo, latore diplomatis, & amicis venisset, legendum inquirens ædibus statuendis solum, hoc ideo censuit proposito aptiùs quod esset aliquantulum extra vrbem externis inimicissimam, cuius erant de iis errores discutiendi priùs exempli luce, quàm in medium populum transiretur. Eius ergo angulum à se postulari gratulanter accepit Gubernator, aiens Turrim suam clariorem fore virorum duorum vicinia, qui- 94. Datur iis locus ad ædif. domum.
bus parem Sinæ ex omni retro memoria vidissent neminem; concursuros procul maiori numero excitos operis magnificentia populos, & splendore virtutis quâ ipsi clarebant, de solo ne essent solliciti, obtenturum se illud à Prorege; quod vbi quamprimum confecisset, misit qui Patres admoneret, ad Turrim postridie vt adessent, se illic pariter, cum Mandarino collega, & turris Præfecto fabricæ adfuturum: sed hi nouo illo extraneorum aspectu auerti animo, & frontem ducere; nec dissimulare accessuros duobus his alios; hanc esse stropham Lusitanis solennem; expressisse illos primum, vt pauci, & in anno semel, & in paucos dies exscenderent, statimque abirent; sensim autem & multos appulisse, & tamdiu hæsisse, stationem tam firmis munitionibus roborasse, vt iam sit tolerabiliùs illos pati, quàm fortè in cassum eiectos cupere: quibus nihil motus Gubernator, monitis dumtaxat Patribus de 95. Domum & templum statuunt.
reuerentia erga regni leges cuius incolæ tunc fiebant; mensus est iis campi partem, domus, & templi sed arctè capacem; quod vbi tacitè interpres innuit; templi? subdit illicò Gubernator; minimè verò; templum iis destino centuplo augustiùs, quàm quod potuerint animo designare, templum significabat ibidem ponendum, in quod sua statua inferretur, vt benemeritis Prouinciarum Rectoribus decerni mos est: verum vt illum monuit interpres non coli à nobis simulachra, sed vnum cœli Deum, visus est mirari vehementer, certò enim vir bonus persuasum habebat, nullos orbe toto religiosos reperiri, qui Deos Sinarum non colerent. Pauca tamen duobus cum collegis locutus, Patres fecit delatæ gratiæ securos, daturum se illorum vsibus integrè id templum, sacra in eo sua ritúsque peragerent, & honores diuinos cui vellent adhiberent: cuius doni expectatione; ne videretur petitionem præsentis eludere, attributo solo alterum tantum addi iussit, quod ædi sacræ sufficeret. Hæc dum per otium tractantur, confluxit tanta omnis generis turb[illegible] nos duos altero ex orbe in Sinas admissos volentium

cernere

cernere vt Gubernatorem stipati premerent, maximè cum illi vitrum triangulum Patres obtulere, cum effigie Reginæ Deiparæ docta manu depictam, cuius elegantiam mitè suspiciebant Mandarini; sed stupebant ad vitrum, velut incantamentum oculorum. At is sibi tàm parcus, quàm benignus in Patres, cum ad se vtrumque portari iussisset, vt se ac suos spectando satiaret, remisit ad Patres; ne fingerent æmuli venditantiis ab ipso gratiam, quam præclaris eorum meritis, & Proregis mandato tribuisset. Exoratio solo, absque mora Patres locare fundamenta, casa interim conducta vti, cuius angustiæ vix dabant sacro celebrando locum; ipsi duos inter aceruos lapidum manere ad turris fabricam conuectos, quæ nonam tantum staturæ partem, hoc est primum lacunar attigerat. Eius speluncæ potius quam tugurij breuitatem arctabat insuper adeuntium multitudo, gemmam illam incomparabilem (vitro pretium hoc dabant) & tabellam Deiparæ videre poscentium. Excipiebantur omnes patientissima, & cultissima honorum comitate, vt scirent externis non secus ac sibi vrbanitatis leges cordi esse. Verum haud diu post trigonum vitrum oppigneratum est aureis viginti, ad absoluendas ædes, quas è loco primùm designato, oportuerat aliò transferri. Campum enim illum cum suis Literati, voluptariis cœnis, hortis & comœdiis destinassent, nolebant oculos Europæorum solutioris suæ licentiæ arbitros habere, & prætexta priuatæ voluptati, publici boni cura, tumultum ciebant in externos; quem multo labore Ruggerius & modestia humili sedauit: eodem igitur in campo abcesserant Patres ad viam publicam, & fores ædium in eam commodè verterant, pendentéque tunc Turris fabrica, ex paratis in eam lapidibus breui suam ipsi perfecerant, quatuor in plano distinguebatur cubiculis aula intermedia disiunctis, quæ vicem sacelli præstaret: nec visum (vt Riccius optasset) triplici contignatione illam attollere, ne insuetos Europææ Architectonicæ Sinarum offenderet oculos. Perfecta erat domus cum ad Patres Edictum prolixæ liberalitatis misit optimus Gubernator superliminari affigendum: eo Patrum laudabat dotes eximias, & sanctimoniam; ad hæc illos aiebat Proregis mandato illic habitare; demum grauibus pœnis sanciebat, ne quis illos auderet vel contumelia, ve iniuria lædere. Postremò ad cumulum beneficentiæ vltro illos rescripto donauit duplicis sigilli sui auctoritate iuridica bullato; altero domus quam ædificarant, gratuitam aream iis remittebat; facultatem altero largiebatur amplissimam toto regno Sinarum vltrò citróque commeandi, & adita quoties luberet Macao, redeundi: adibat exinde ad eos frequens modósque suggerebat exquisitæ popularitatis quibus sibi omnium animos, Mandarinorum præcipuè deuincirent, ipséque ad hoc Mandarinis de illorum virtute & doctrina mira identidem narrabat.

96. Primus fructus magna de externis opinio.

Quanquam ipsi per sese sic à primo affatu, Patrum consuetudine tenebantur, vt latè spargerent, eos esse fama omni maiores. Venti-

tabant

tabant ad eos perpetuo, & ponebat quiſque aut diſcendi, aut experiundi cauſa de quo agi vellet. Habebant Patres bibliothecam, vt in iis tractibus, locupletem; ex libris conſtantem, compactis eleganti manu, deauratis, & vmbilicatis, hinc Sinas putabant pellectum iri ſaltem ad videndum; ſed maius aliquid euenit & conducibilius ad fidem ſacroſanctam. Imprimis Literati, qui mortales omnes præter Sinas, nullius ingenij, ſtolidos, & agreſtes fuerant arbitrati, cernendis ſolùm iis libris, non poterant quin certò coniicerent, magna quædam, & mira iis contineri, cum tam diuite ornatu veſtirentur; dehinc Typographiæ noſtræ præcellentem formam nec poſſe niſi à magnis ingeniis proficiſci, nec adhiberi niſi ad nobiles magnáſque ſcientias, cum ſuam ipſi Librariam & Typographiam præ illa ſimplicem & rudem, tanto in pretio, & honore haberent. Noſtros præterea de Sinarum libris characterum aliquot millia ſic iam percallere, vt interprete non egerent ad perplexiſſimos eorum diſtinguendos, vel efferendos ductus; imo & accinendos, & natiuo caſu temperandos, quod erat longo vſu, non ratione, & ſcientia quærendum. Quod autem ij præter patrias, etiam Sinenſes tanto ambitu diſcerent literas, vt nulla eos difficultas, & nouitas ab iis auerteret, hinc planè confici, educari iuuenes magni Occidentis in ardentiſſimo affectu literarum, & ſcientiarum laudem eſſe illic potiſſimam. Quæ vox Sinenſium ex ore nunquam expectata, tunc primum extorta eſt; Europæ nimirum ſapientes, non cœteris modo nationibus, verum & Sinenſibus præſtare. Poſt hæc verò (quod erat præ omnibus optandum) collatis Patribus cum fæce ſacrilega vili & indocta Bonziorum, Oſcianorum, & Taſianorum, argumentabantur haud ſanè leuiter ſi Sacerdotes Occidentis, & illic in rebus animi ac diuinis Magiſtri, tàm ſublimi ſunt ingenio præditi, ſtudiis incumbunt tàm acriter, tàm multa norunt; tanta morum ſanctitate vitam ducunt, profectò neceſſe eſt Religionem quâ viuit Occidens, ſolidè fundatam conſiſtere, & quæ ſentit de Deo, & æternis de rebus, veritate firmari argumentis quibuſvis ineluctabili: notitia certè vſúque virtutum, quæ ſtatum ciuilem moreſque perficiunt, quanto nobis ſuperiores ſint teſtatur eorum viuendi ratio. Hæc illi, quæ Patribus ſpe boni maioris iucundè adblandiebantur quod paulò poſt referam; ſed hic interpungenda ſunt epiſtolâ Riccij ex qua percipiatur clariùs, hæc Mandarinorum & populi ſtudia quo pacto in contrarium verſa ſint. [Verſamur, ait in Italiam ſcribens, Sciaochini, quinque dierum itinere intra Sinas, vbi præter ignotos comparet nemo. Non Italus, neque Luſitanus, ſed ne Indus quidem, ludus huic genti, & ſpectaculum ſumus quæ peregrinos nunquam vidit; cum per alias vrbes incedimus, feſtinandus eſt gradus celeriter, ne denſata mox plebe ad videndum præcludatur nobis vicorum tranſitus, & ſcito ex veris, non augendi gratia me loqui, mille nobis affingunt nomina, vſitatiſſimum quod dæmones extrarios ſonat. Magnoperè tamen nos

P

obseruat reuereturque nobilitas; & mira comitate, nostras ædes, & templum frequentat.] Neque verò trahebat ad spectandum nouitas habitus peregrini, Sinensem enim induerant, qui magnam habet in modesto quouis & composito viro grauitatem; quæ velut publica patriæ Sinensis, & clientelæ professio, & Europæorum transformatio in Sinas, dici non potest viris prudentibus quantoperè arrideret. Sed vultus diuersi longè dissimilis species, & promissæ barbæ inuisa densitas, manifestè prodebant peregrinos; nam quoad ritus, & vrbanitates erga Literatos, nihil non meditatò, & scrupulosè peragebant.

97. Prima Dei notitia Literatis impressa.

Legitima ergo exceptos veneratione in templum inducebant, cum iis allati, & Matris Virginis tabulæ, fronte humum procliues tangebant; nec erat ambage callida inferendus ad propositum sermo, rogabant illicò Literati, quæ matrona? quis infans in eius brachiis? quos summis prosequebatur honoribus: ad hæc nostri inter se prius egregiè parati; quod anteuerti omnibus oportebat, Deum esse insinuabant Literatis vt qui de hoc censerent velut inuentu insuperabile, non quærendum; vel Deum esse vllum auderent etiam negare. Quare nostri probationibus Deum adstruere de instinctu petitis humanæ rationis, quam ferè Sinæ Magistram sequuntur; inde stultum esse, aut multos ponere; aut vnum in partes scindere vt ab sectis duabus scindebatur adorantibus simulachra; post, in alia paulatim descendere; prudenti sanè consilio, ad conuincendos Veri Literatos, quod ipsa per sese Philosophando non modo approbat natura, sed ex cognatis quoque sibi principiis persentit, cúmq; id sibi ratiocinando elucidauerit, gratulatur sibi quasi ab se inuentum. alioqui superba Sinarum ingenia nunquam externorum quos oderant in disciplinam se dedissent, nisi certo edocti, rationem iure sibi æquali ac nobis, à natura tributam, excoluisse nos diligentius, & ad inuestiganda, perspiciendáque diuina sublimiùs extulisse. Sic dum sibi audirent recitari à nobis Decalogum, gestire lætitia, quod Philosophiam morum omnem ea clausam medulla cernerent; sed obstupescere tot suos sapientes, tanto voluminum numero & mole, vix partem Decalogi assecutos; poscere itaque certatim illius ectypa, spondere illius obseruationem; famam eius & exemplaria toto regno suis ad amicos literis vulgare, & de sanctis duobus illius Magistris ex magno Occidente Sciaochinum aduectis. Hinc scribit Riccius [cœptum vocari Deum nomine Tienciù, hoc est dominum cœli, viguisséque iam, cum hoc scriberet, eam vocem per annos quatuor & viginti, & in Typis, & scriptis, communique vsu intelligenter, & benè acceptam] De effigie autem Deiparæ longè secus euenit, serpebat inter ignaros rumor, pro Deo fœminam ab Europæis adorari; necdum nostris fas erat ad populum dicere, & de Virgine Matre, & quem brachiis fouebat puero Iesu errantem dedocere; quare loco illius tabulam Saluatoris, Patres in altari sufficiunt, de quo Mandarini cum iam aliqua percepissent, mittebant odores ante illud altare cremandos, & aptandis lucernis

oleum,

oleum, & stipis etiam aliquid ad leuandam nostrorum paupertatem, quod tunc spontè oblatum non poterat sine mittentium offensione recusari. Cœterum quamuis magna penuria quotidiani quoque victus laborarent, nunquam induxere animum ad petendum, quod in promptu iis erat obtinere, annuum scilicet reditum qui consueuerat de fisco regio suggeri ad sumptus sacrorum ædificiorum; primo ne veri Dei templum in eundem cum templis dæmonum ordinem redigi videretur; post ne pariter ius idem in illud caperent Mandarini, quod solent in alia quibus tanquam ad Regem spectantibus necessaria suppeditant; postremò ne ab Sinis aliud ambire præter animas fingerentur. Cuius sapientissimæ cautionis hic fuit euentus, vt Patres liberè qui vellent hora qualibet adirent, securi nunquam se obolo, quam fortè dabant molestiam empturos, cum è contrariò Bonzios cernerent alieno semper inhiare; de suo nihil, quòd essent imperitissimi, largiri; mutuas quidem interdum pecunias sed dato pignore, nostri sumere maluerunt, quam quicquam ab vllo petere, quamuis facilè concedendum; vbi defuit pignus, templi fabricam omisere, detraxere suum familiolæ numerum qui seruo, interprete; vno aut altero characterum Sinensium Magistro claudebatur; coactúsque est Ruggerius excurrere Macaum, vt inde subsidij aliquid ex Lusitanorũ pia semper liberalitate reportaret. Inter hæc illa Decalogi quam dixi editio, Christianæ legis tàm gratum Literatis experimentum dedit, vt ampliùs aliquid, & explicatiùs flagitarent, quo cum æquè cordi Patribus nihil esset, librum in lucem publicam misère, quadriennе opus ingenti labore, & anxia singularum vocum sollicitudine ab Ruggerio sudatum, ne quid per aliquod Sinensis linguæ ambiguum erroris in illud irreperet. In partem laboris Riccius venerat, totúmque deinceps adscito secum peritissimo iuuene absoluit; sententiarum tam celso vigore, & masculo, vt perfecti auctoris, non tironis specimen exhiberet. Perspicuitatem operi faciebat, & varietatem dissertatio inter Europæum, & Sinensem, quem is ad notitiam, & amorem summi boni vrgebat argumentis ferè ab natura petitis, quibus sectas omnes Sinarum conuellebat. Exiit in publicum liber cadente Nouembri anno 1584. latéque diditus, & auidè lectus Literatis plurimum satisfecit, Gubernatori præcipuè Sciaochinensi doctrinæ fama celebratissimo, cuius adeò impleuit mentem vt solenni apud Sinas, benè de publico meritos testimonio, Patres ipsemet ornaret, quòd tanti momenti, res tam certas, & doctis etiam plerisque absconditas eruissent in apertam lucem, bonúmque populorum. Solent Principes Mandarini, (sed quantò maiores tantò id rarius) grandi charactere in tabula, paucis magnificè complecti merita excellentium virorum, suúmque iis nomen, Magistratum, annúmque adscribere, & appendendam in omnium oculis ad eos tabulam mittere. Duabus huiusmodi tabulis, suopte stylo compositis condecorauit Patres Gubernator. Templum altera spectabat; personas altera, aureis vtraque literis. Prioris sic vertit sententiam Riccius, cum iam lin-

98 Primus liber Sinicè à nostris, de fide editus.

guæ Sinensis Magister optimus haberetur; *Templum floris Sanctorum posterioris*; *Gens aduena ex sancta terra Occidentis*. Creuit apud omnes Patrum auctoritas, & laude tam illustri, & prærogatiua, nominéque adscripto laudatoris qui Guan Puon dicebatur, doctrinæ iuxta, & prudentiæ gloria inter primos notus.

99. Primus ex Sinis baptizatus.

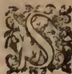
Sub hoc temporis longas nostrorum expectationes consolatus est Deus conuersione miserrimi, & egentissimi Ethnici, sed primigenij huius inter Sinas Christianitatis, cuius hoc læto initio primum hunc librum concludimus. Insanabili diu languens ægrotatione ab suis (vt mos est Sinarum & Iaponiæ barbarus) proiectus fuerat in campum sub dio seminudus vt fame aut morbo vitam absolueret. Ad eum magis accedebat nemo, quàm ad putridum cadauer cuius graueolentiam ne domestici quidem ferre poterant. Hic Patres fortuitò in illum incidunt, solantur, iuuant, quâ is maximè egebat, & quâ minimè sentiebat; mortem illi vicinam inculcant; interitum animæ, sempiternos ignes; in promptu modum breuem & facilem præsentes miserias, & periculum imminens æterna felicitate commutandi: quæ adhortatio, caritatis apta funiculis tàm validè hominem ad se traxit, vt statueret apud se non posse legem illam non esse veram, & optimam, quæ tantum etiam in externos suis cultoribus amorem inspiraret; falsam è contrariò illam & facinorosam, quæ humanitatis sensum omnem etiam erga ciues, & consanguineos crudelissimè abnegaret. Subductus igitur in commodum locum, & victu, remediis, omni ope curatus, sacróque demum post Christianam institutionem tinctus baptismate, obiit, spem suæ salutis relinquens, quàm optimam. Facto caritatis tàm nobili, & ab omni quæstus, & commodi cupiditate casto, maluere Sinenses fidem detrahere, quàm tantùm virtutis heroicæ ab Europæis addiscere, commenti sunt Patres Occidentis, arcana qua pollent scientia cognouisse, in miseri illius capite latere gemmam inæstimabilis pretij, ex draconibus vt aiebant natam, idcircò ab iis receptum benigno obsequio vt ea gemma potirentur; libenter Patres annuere affectatæ illorum caritati vt eam sanarent; fateri se gemmam comperisse in ægroti cerebro latentem; gemmam porrò hanc omni æstimatione pretiosiorem, eius animam esse immortalem, cœlestem, beatitatis perpetuæ capacem, Regum quorumlibet animæ hau dquaquam imparem, qualem & quisque Sciaochinensium haberet, cuius ipsi seruandæ gratia, & Deo asserendæ, ac felicitati ab remotissimo Occidente in Sinas nauigasset.

Hæc dum plebeis rumoribus frustra & temerè iactantur crescebat in dies nostrorum inopia, cui vtrumque leuandæ Ruggerius Macaum adire cogitur, profectuiro nauigium regium dedit Gubernator, vnáque mandatum curandæ sibi horariæ Machinæ totatæ; sed illic rem Lusitanorum tot naufragiis afflictam reperit, vt supremum quisque illius exitium timeret, premerétque apud se tacitus si quid pecuniæ haberet residuum. Expectauit ergo volens nolens Ruggerius classem anno proximo

proximo adfuturam, & cum horologio curando quod sibi mandatum fuerat in cassum pecunias quæsisset, nauigium remisit ad Gubernatorem cum Indo Æthiope, huiusmodi operum docto artifice in Canara nato; simulque honorarium munus ei offerendum, quod vtrumque multa cum gratia accepit Gubernator.

LIBER II.

OLVS Sciaochini dum agit Riccius, expertus est varias aduersi, & prosperi vices. Literatorum flos prosequebatur hominem omni beneuolentia, & honore; exagitabat populus omni barbarie. Natiuam enim barbariem, nunquam deposuit Cantoniensis Prouincia; Sinis quondam 1.
extranea, & solùm confinis; iure pridem ciuium donata; nunquam satis agreste ingenium exuta; externis verò tanto præ aliis Prouinciis infensa, quanto iis propior, nec eam mitigant quos ducit ex commercio Macaensi quæstus, vt quò soli ferè pinguescant Mandarini, caritatem annonæ plebs inde patiatur. Accedit perpetuus ab Lusitanorum incremento metus, & suspicio pertinax, velut ab hostibus in propinquo sitis; hinc acerba in Patres popelli odia, quæ mendacissimus de superba illa turri exasperauit rumor, spargebatur querelis minimè obscuris, nostrorum qui prope habitabant ædificari sumptu, turris non iam vt antea Florida, sed Externorum cognominabatur; indignabatur ciuitas cum subiectis sibi vndecim vrbibus, ciuium suorum contributione perfecti operis, gloriam omnem gratuitò externis hominibus cessuram. Hos ergo Proregis, & Gubernatoris nota gratia septos, non ausi de medio tollere, condicunt inter se iam dira, & improba vexatione affligere vt compellerentur voluntario discessu illam redimere, insultant contumeliosis clamoribus, vlulatu, lapidatione fenestratum, & tectorum assi sua, cui cum etiam pueri manus commodarent, eorum vnum famulus intra fores pertractum, territat quasi iudici traditurus, adsunt breui post viri quidam honesti quibus illum vrbanè humaniterque reposcentibus, pari comitate statim est redditus: hanc veri puram, & insontem aream, scelesti ex vicinia sycophantæ duo, putarunt idoneam cui accusationem ædificarent perinimam, & atrocem, quæ in 2.
Riccij saltem deportationem desineret. Fraudem concinnant, agnatum pueri vafrum, & falsis assuetum delationibus accusatorem inducunt, & ad illinendum accusationi pietatem, pueri fratrem illum esse affirmant; ipsi sibi assumpta testium persona promittunt se pro testimonio dicturos. Accusatoris præmium si causam vinceret, exilium Riccij, testi-

Canton. Prouincia barbara, externis infensissima.

Calumnia in P. Riccium.

tuendum Turri Floridæ nomen; & ingens vtrimque perfido apud populum cum laude gratia. Sic probè meditatus nodum capitis cum puero soluit, & passis vt illic vsus est in grauissimo dolore crinibus, ambo vrbem subeunt eiulantes, & contra Externos dæmones legum opem coactis lachrimis implorantes: assectatur illos ad tribunal frequens plebecula, incipit accusator; ab illo turris accola externo germanum hunc suum puerum simplicem intra ædes suas blandiendo pellectum, raptatum interiùs, & vinctum, vt clam Macaum transmissus in seruum venderetur; non potuisse miserum toto illo sui carceris triduo auxilium rogare quod ingesta per vim succi potione vocem ei abstulissent. Palam esse rem toti viciniæ, adesse testes oculatos, (scelerosos nempe quibuscum fraudem construxerat duos) perorabant huic fabulæ pueri lachrimæ; Gubernator nostri obseruantissimus & amantissimus expugnari se tamen tàm probabili criminis specie sentiebat; nam de muta illa potione, ea crebro est vsui apud Sinas, de asportando in mancipium puero, id genus plagij quondam verè an falsò impactum Lusitanis, nondum satis abolitum fuerat. Turbæ quæ accusatori aderat commurmuratio, vindictam fremitu petere videbatur; sed quod rerum ignarus Riccius milliari abesset, immineretque nox, res est in crastinum dilata, vulgatáque interim latiùs tandem ad Riccium peruenit, cui statim libellum scribenti quo calumniam purgaret, adstat apparitor ad fores, & sequi se iubet ad tribunal. Deo vno confisus sequitur, cum inops consilij aduersus calumniam tot dolis, & periuriis probatam nihil haberet præter negationem facti veram & simplicem, sed infirmam & cassam. Indianum iuuenem secum ducit, haud eo vsurus ad defensionem, sed quod linguam Sinensem haberet paulò expeditiorem. Præsentem Gubernator acerbissimè obiurgat, indignatus suum de illo iudicium imprudentiæ datum iri; exprobrat ingrati perfidiam animi, & benficia quibus ante illum nemo esset illustrioribus affectus pessimè repensa, effusa demum indignatione, iubet si quid haberet dicere: hic dum eius responsum expectatur, prodit iuuenis Indus eius comes, & sinu vestium laxato saxa in medium effundit quæ pridiè sero calumniator puer in fenestras ædium miserat, rémque vt gesta erat omnem candidè exponit, adolescentis vtriusque calumniatoris & defensoris narrationibus inter se compositis, animaduertit prudens Gubernator, iniquissimam criminationem, fraude ac lachrimis subæratam; ne tamen deesset præiudicio testium quo stipata illic & fremens in externos turba nitebatur, culpam interitu in Canarensem vertit horologij rotati artificem, eúmque sententia damnat ad Macaum, vnde venerat repetendam: tum cogniturus amplius de re summa, tres turris fabricæ Præfectos accersit, qui si quis alius, quicquid gestum erat per se ipsi spectarant; & cum essent graues, notæque probitatis, certam populo fidem facturi erant. Ruecium dum ij aduenissent, in palatio custodit afflictissimum & maximè anxium haud quidem metu crudelium verberum;

rum;

rum; sed periculo fidei sacrosanctæ tàm diuturnis illuc inductæ sudoribus in æternum, & ignominiosum exilium pellendæ. Deo igitur supplex Dei causam eò ardentiùs commendabat, quò tota Scmochino nobis infensior produci testis non poterat, tribus illis fabricæ Præfectis, quorum gloriæ intererat, ne nostris, vt falsò fiebat, turris gloria attribueretur, eratque illis tam facilè mentiendo nostros regno eiicere, quàm Sinis pronum est mentiri. Comitatus est accusator Viatorem seruum, & tribus inuentis quos euocabat Gubernator toto itinere pertinacissimè institit, falsis, veris, precibus, etiam pretio, si mallent testimonium vendere, vt secum sentirent, & facerent. Vt tamen de genibus ad tribunal stetere ij quidem in medio; hinc inde accusator & Riccius; pone duo illi calumniosæ tragœdiæ Architecti, interrogatus ex tribus Præfectis ætate prouectior (& erant omnes ætate senes) ecquid scirent de iis quæ ad turrim contigerant? respondet, vnáque alij; & scire, & vidisse, narrántque fusiùs lapidationes, puerum pridie sub noctem deprehensum, clausum, statimque proborum hominum precibus liberatum quæ verbis propè totidem ab Indo iuuene, qui saxa protulerat fuerant enarrata. Res est igitur, subdit vultu irato Gubernator, heri sub cerum gesta, nec puer triduum à Patre detentus, & clausus? cui senex, nequidem decimam horæ partem: nec fuit pluribus Gubernatori opus; indignitate sceleris accensus, & discriminis grauitate in quod per fraudem adductus fuerat, innocentissimum, & amicissimum damnandi, extemplo edicit accusatorem sacrilegum, in ventrem humi pronum, coram omnibus à carnifice distendi, & crura eius fissarum arundinum graui fasce (quæ solent sanguinem & frusta carnium paucis ictibus ducere) vehementissimè verberari, frustra supplicante pro venia Riccio; Gubernatore indignum venia inclamante, plagísque singulis, condigna scelesto, conuitia ingerente, quibus exterriti concinnatores fraudis, iidemque falsi testes, clàm se per medium turbam illuc trahunt vbi non possent deprehendi. Tam illustris fama iudicij complures exciuit, vt gratularentur honorem Riccio gloriosè assertum. Postridie adfuit à Gubernatore apparitor, & edictum, priori longè seuerius domus nostræ foribus affixit quo pœnis grauissimis omnis ab ea eiúsque incolis prohibebatur iniuria. Præterea Riccio ex amantissimi patroni recenti Magistratu, recens accreuit lætitia, regio enim ab aula diplomate in gradum Cinciani prouectus Gubernator, eadem ex sede, atque vrbe trium ditionum regendis vrbibus auctus est; explosa superstitio Sinarum qui vt ex omni re expiscantur futura, ominabantur ipsi tristem gratiæ in aula iacturam ob defensionem & beneuolentiam Patribus præstitam; ipse verò illius tàm honorifico in nouam potestatem exitu confirmatus, factus est nobis addictior, & solito crebrius Mandarinos complures data opera secum trahens domum nostram venit, inspecturus Mathematica inuenta quæ suaptè tùm manu elaborabat Riccius, tùm Sinensium Fabrorum qui

3. Detecta calumnia auctores puniuntur.

4. Mathematica Riccio vtil.

suas

ſunt ducendis in opus quodlibet metallis mirabiles, audiebant illum de iis dicentem cum admiratione Literati, de terræ figura, quam planam crediderant, de cœlorum ſitu, ſtellarum erroribus, defectibus luminum, & Lunæ vicibus quæ illi eatenus ignorarant; ipſe pridem Clauio Magiſtro didicerat, & excoluerat poſtea diligenter, ex quo fiebat vt ſuis ad amicos Epiſtolis prædicarent eum Literati pro Mathematico cui parem mundus non haberet. Sed iuuit præ omnibus Geographica tabula, ad deprimendam eorum ſuperbiam, & corrigendam aſpernationem externorum quâ ipſi inſaniunt. Eorum enim Coſmographi vniuerſalibus tabulis orbem totum Sinarum ambitu claudebant, præter aliquem tractum ad Septentrionem, quem ex Tartaris grandi ſuo malo vacuum non eſſe didicerant, cœtera vndique pontus & inſulæ tenues, quæ ſimul vnam ex quindecim Sinarum Prouinciis conſtituræ vix eſſent. Sui ergo pudebat attonitos cum iis Riccius monſtraret Aſiam in regna diſtinctam multa, & maxima, quorum Sinæ parua tantùm pars erant. Europam ſimiliter, Africam, inſulas, nouum orbem, quæ vt aliqui garriebant, augendi ſtudio non fingi, ex terreſtri ſphæra in planum diſtenta, ſitu, confiniis, nominibus, conditione regnorum ſolidè probabat: addebat is ſuum ex Italia particulatim iter, pericula, maria, regiones flexus pænè totius Africæ, reflexus ad Indos, deſcenſum ad auſtrum, & tandem Macaum regreſſum; nautarúmque artes ad ſuperanda milliarium octodecim millia, & perpetuam naufragij mortíſque imaginem: quæ dum iis narraret qui ſibi medullam prudentiæ, & potentiæ arrogant, metus illorum fatuos tacitè arguebat quòd tantùm ſibi ab externis timerent, tanta ab ſe periculorum, maris, & orbis integri intercapedine ſemotis, vt mille imperia Sinarum videri dignum tot difficultatibus, & mortibus pretium non poſſent. Hæc eadem Riccius ediſſerebat Mandarinis quos ad Proregem quotannis officij lex magno numero vocabat; ducebat ad Riccium Lincitanus, mira de nationibus exteris, & imperiis cognituros, quæ deinde reduces, ſuis referebant, nouitate rerum quas nunquam audiſſent attonitis. Verum quò certiùs hæc toti regno communia fierent, voluit Lincitanus illam ipſam Coſmographicam tabulam Typis edi, regnorum & inſularum nominibus Sinicè adſcriptis, & adiuncta circum eorum explicatione quæ Sinis eatenus ignota fuerant vel obſcura. Delineauit id opus Riccius ampliori forma, in qua ne Sinas offenderet (quos Geographi cogunt in angulum) globum in plano ſic euoluit vt eius medium inſtar orbiculati puncti, Sinæ occuparent. Abſolutum opus cum horologio rotato Lincitanus à Riccio, pro inſigni munere admiſit, & horologij quidem dirigendi pertæſus impatientia & pudore ignoratæ illius machinationis, illud in vſum domeſticum Riccio redonauit; edendam tabulam ſcalpro excellenti dedit illicò incidendam, ſuóque cum nomine titulum Lincitani ad commendationem operis addidit; Typum ipſemet penes ſe aſſeruabat; ectypa, initio parciùs

5. Geog. tabula magno item fructu edita.

parciùs amicorum primariis & Literatorum diuidebat, post ita largiter vt nostri orbis noritia porrigeretur in omnes Sinas, cum ingenti opinione externorum qui comprehendissent illum tabulis certa ratione artéque descriptis; ex quo Litteratorum summus ardor videndi homines prodigiosi ingenij, à quibus antea quasi monstris naturæ abhorrebant. His tam lætis Riccij ærumnis accessit Ruggerij reditus; letus quidem, sed minimè inanis, naui enim Iaponici commercij Macaum appulsa, de mercatorum communi ærario, & priuata quorundam pietate, subsidium retulit quo exsolutis nominibus, perfecta est & necessariis instructa ædium fabrica, quæ cum prospectu in subiectum amnem, & semotam planorum & collium scenam essent peramenæ, ventitabat ad eas Lincitanus comitantibus Mandarinis, vt cum nostris prandendo, grata illa camporum specie fruerentur, & inuisorum organorum quæ eximia Riccij Mathesis augebat quotidie, donabátque illos sub discessum solariis horarum indicibus, & aliis apud nos triuialibus, illic admirandis, maximè cum horas tunc primum discerent, ductis ab vno in alium tropicum lineis oportuisse sic diuidi ob situm vrbis Sciaochini, solísque diurnum & annuum cursum; quorum boni illi tàm magnificè Literati, rudes cum essent, omnia mirabantur. Cabralis inter hæc Macai qui præerat, certiorem facturus Valignanum de necessariis ad promouendam missionem, per se illam inspicere optauit, & Lincitani munitus commeatu, Sciaochinum venit principio Nouemb. an. 1584. vbi à primariis, ipsóque Lincitano, in gratiam Riccij, insperato honore affectus est; à nostris verò duorum baptismate quos nouo in templo eius manu tingendos ei obtulere: eorum alter è Fochiensi Prouincia, conditione Literatus, gradu Suzaius, seu Baccalaureus; Patrum sermonibus, (quos Mandarinorum characterem, & linguam docebat) errorem deductus, & Catechismi nostri, cuius diu expolierat dictionem, rationibus perinictus, alter è familia Cin, Nico dictus præstantis ingenij iuuenis, indolis haud paulo melioris, hic Ruggerio iam inde peramicus ex quo primùm fuerat Sciaochini, & quod ei vicinus habitaret solitus de Deo, percontari multa familiariter, prope euaserat Christianus; sed redacto in ordinem Prorege, Ruggerius exulans, sacrum ei altare seruandum credidit, & nouo deinde cum Prorege redux ad eundem per dies aliquot diuertit. En autem illic suum altare cernit in aula reuerenter locatum; imaginis quâ carebat vice, tabulam desuper, eleganti circum pictura illusam, medio Epigrammate grandibus duobus caracteribus inscripto *DOMINO COELI.* Octo demum coram ardentes Lucernas; & consueuerat optimus adolescens illic statis per diem horis Deum prostratus venerari, cuius sibi nomen, & naturam magnus Occidentis Pater manifestauerat. Suzaius Pauli appellationem, Ioannis alter in nominalibus accepit; consulto palam nec sine concursu, & pompa loti sunt, vt in duobus periculum fieret quos motus in posterum facturi essent in Sinensium animis

6. Domus nostræ absoluitur fabrica.

Q

Externi, si plures sibi legis suæ sequaces adiungerent: sed Deo placuit vt præter festas gratulationes nihil inde sequeretur. Paulus viui Patrum domestico assuetus, sensit mox à Deo ad Euangelij præconium se vocari, cúmque illi parentibus & consanguineis nihil esset antiquius, ad eos profectus est, boni quo ipse fruebatur desiderio inflammandos. Riccius ex frequenti, ad audiendum cœtu, quotidiè aliquos ad Christum adducebat, sed maturè ac lentè præparabat ad sacrum fontem, superficiaria voluntate minimè contentus, quod in gente tàm cauta, tàm timida, tàm inimica publicæ nouitatis, oporteret omnes qui se profiterentur Christianos ea virtute, & innocentia viuere, vt legis quam erant amplexi sanctitatem, quantumvis suspectæ persuaderent reipsa dignam esse quæ propagaretur toto imperio: Aiebat Riccius post annos viginti sex, & partum in aula Pechinensi magnum nomen, terreri se, & exhorrescere cum sibi Sinensium oculis satisfaciendum cogitaret, linceis, criticis, offensioni cuilibet delicatissimæ obnoxiis, præclara quæuis, & grandia, hoc tantùm si forent extranea despuere solitis, & fraudem in iis occultam suspicari, quare omnes quidem baptismi cupidos amplectebatur peramanter, instituebátque sollicitè; non tamen prius sacris abluebar, quam tutò illis tunc, & in posterum fidei Christianæ fama, & sanctitas committi posse videretur, cautione hac, quadraginta, paucis mensibus expiauit. Vbi verò Sinarum ostia tenebrosa, & portas ferreas Euangelio laxatas audiuit India, & Europa, ingens longè latéque, priuatim & publicè gratulatio & adplausus. Lætus felicissimo nuntio Sixtus V. Societati Iubileum indulsit, eidem Præpositus Aquauiua stimulos subdidit ad tantam animarum prædam; delectus habiti operariorum qui ad illam quamprimùm virtute, ac literis elaborarentur. Multos in partem egregij operis exciuit præ propera pietas, religiosos viros Ordinum diuersorum ex Europa, ex Indis Occidentalibus, ex Molucis, quorum hic magnos animos satis sit obiter meminisse, ij enim contra quàm certo confidebant, nec pedem in Sinas, nedum Christi prædicationem, mittere permissi, tentata in cassum maria, coacti sunt illicò remetiri; quo etiam pertinet eorum attonita, vltróque suscepta offensio, qui suis è cellulis, morositatem incusabant Riccij & Ruggerij nimis multa circumspicientem, volebántque illos se dare in publicum, terrere, minari, vociferari barbaris inferorum ignes, vno Christi sanguine, & vitali lauacro extinguendos, qui tàm nobiles spiritus & tantæ audacia caritatis quò tandem euaserit, quinquaginta quatuor abhinc annis non sine dolore videbimus, nempe in illorum, nostráque cum illis exilia in Prouincia Fochiensi, & conuersiones Ethnicorum quos P. Iulius Alenius nongentos quot annis Christo adiungebat, ad centenos deinceps minimè peruenisse. Quod verò cunctando, & per lentas moras, annorum complurium gradúsque suspensos tandem confectum est, vt nunc Euangelium in Sinas inducere liceat, id omne foret ab initio disiectum, & perditum, & Euangelio, regni fores obstinatiùs occlusæ, si primi illi

8 Riccius Sinensib. concionatur. 40. baptizat.

9 Quàm lentè cum Sin. agendum illi fuit, quanto damno alij festinarint.

illi feruoris impetus, nimium animosi locum habuissent, neque is olim cunctator Riccius, nunc Apostolus Sinarum haberetur. Reuersus Macaum Cabralis, tam lætas de Sciaochino ad Valignanum literas Goam dedit, vt iam minimè doleret Valignanus Legatis Iaponum ad summum Pont. se ducem itineris non esse: sed instaret ardenter ad prouehendum Sinense negotium nouis hominum, rerúmque subsidiis, quando illud Deus cursu iam prospero agebat. Nam rei domesticæ leuamentum aliquod ab Sinis expectare, idem foret vt Christi Ministros execrationi subiicere, qua sectarum suarum sacrificulos auersantur, ob improbitatem quætendæ stipis. Ergo Indiæ Prorex Odoardus Menesius, Valignani rogatu quem semper carissimum habuit, & suapté nobili pietate, de fisco regio Malacensi censum annuum edixit qui nostris inter Sinas alendis sufficeret quem postea Philippus II. decreto perpetuo stabiliuit. De suo Odoardus supellectilem eorum factam auxit; domestica nouas ædes instruxit. Ex operariis in tempus aliud dilatis, duos Macaum misit Valignanus, Odoardum Sanden, & Antonium Almeidam quos etsi prudentia insignes, sapientibus muniuit documentis, & gratulatoriis ad Riccium & Ruggerium literis, quibus item illos plurimum hortabatur, duobus iis sociis omni ope ingressum in Sinas exorarent. Sub hæc tertius appulit Alfonsus Sancez, nec optatus, nec gratus qui tantum non Macaum & nostros euertit: hunc itineribus pro fide, & Hispania diù tritum, Philippinis Præfectus Procuratori suo addiderat, postulaturo ab Sinarum Rege vt Legationem à Rege Hispaniæ vellet gratam habere; & vero vtrimque confectum prope negotium exibat, cum expergefacti Lusitani contra rem suam motum vident; conclamatum prorsus de Macao, si conficeretur; Sinense commercium in Philippinas verti, lucrum ex Sericis quorum emptione à Sinis commoda, & translatione ad Iapones Macaum ditescebat, ad Philippinas abiturum. assurgunt igitur in tumultum & defensionem, Legationis ambitum disturbant; Mandarinorum impetrant edictum quo vetantur in posterum Hispani de mittendis legatis agere; turbulenti negotij actores, infecta re, Macao vela in reditum, & remos aptant. Sandes verò & Almeida illuc anno sequenti 85. sub finem Iulij applicant. Sanden Lincitanus Sciochinum vocari Riccio concessit, hac lege dumtaxat, vt Macaum breui post remearet. Sed eum præsens aditu & affatu & triobolati apud nos munusculo, illic raro, ita sibi deuinxit, vt retineret illum intra Sinas, quamuis nondum libello respondisset Prorex quo hæc illi facultas petebatur, indicta nihilominus Patribus cautione, ne quem præterea tentarent intra regnum vocare; quo mandato mœstus Almeida desideria sua infringi penitus, tantò, post paulùm iucundiùs, quanto contra spem omnem, iis potitus est. Iam tres domi cum essent, & accessurus ad eos quartus, visum iis, pro Sinarum more, nusquam opinor alibi audito, nomina mutare. Solent ij quasdam in nominalibus seruare minutias. Nullum feminis indunt nomen; domi

10. Valignanus noua subsidia in Sinas curat.

11. More Sin. PP nomen mutant tum repetunt.

& foris nascendi ex ordine, prima, secunda, tertia eius cognominis appellantur: & habent Sinæ tam pauca cognomina, vix vt millenarium faciant, nec fas cuiquam sibi aut nouum formare, aut auitum mutare. Pueris nomen imponunt parentes, floris ferè cuiuspiam vel fructus, aut blandi animalis, sed præter parentes, & fratres pueri, nemo illum ausit tàm familiariter appellare; alij, vt dictum de feminis, de natalium ordine illum vocant. Puer de se cum agit deprimendi sui gratia vocabulo vtitur quo à parentibus nominatur; nam se cum semper abiiciant; alios attollant, dialectos habent ad vtrumque sic ab vsitatis alienas, vt peregrinæ videantur. Studendi principio, nouum à Magistro nomen accipiunt quo ab ipso, & condiscipulis in schola censentur. Relicta dein schola, cum solutam ante cæsariem in tutulum seu floccum colligunt; itémque cum vxorem ducunt (quod solent ætate satis præmatura) vocabulum iis aliud inditur, à præstanti quem ad hoc elegerint viro, quod vocabulum, medium, itémque literam appellitant ob characterem peculiarem, & proprium quo se ipsi scribendo indicant. Vulgóque hoc nomine vocantur, præterquam ab suis tùm seruis, tùm sibi subiectis. Postremo viri ætate iam facti, nomen, Grande, seu signum assumunt excellentius cœteris, quo deinceps, iure tam stricto vtuntur, vt iniuriam putent, aut rusticitatem, si quis etiam ignorans cum iis agens id nomen omittat. Grauiùs itaque nobilium auribus sonabant nomina quæ tulerant ex Europa Patres, & retinuerant hactenus, placuítque maiorem in modum quod mutatis iis, & Grandi nomine adscito, viderentur Sinis exuisse quod iis residuum inerat barbari, & externi. Sithaium se dixit Riccius, eius socij duo quibus vocabulis dici voluerint, non inueni; sed aliquanto post Valignani iussu rediere ad pristina nomina, ne deferrentur in Europa quod relicta nomenclatione Christiana, Semiethnicos simularent. Hac enim de causa ex Iaponia quotannis lacerabantur per Europam criminationibus importunis quicumque de nostris fructuosissimè in ea vinea desudabant. Languens inter hæc Almeida desiderio Sinarum, repentè Ruggerium conspicit Sciaochino aduectum vt se ad alteram Residentiæ stationem fundandam abduceret quadringentis intra Sinas leucis; qua tàm insperata, quàm impatienter optata facultate obstupuit; recepta mox voce in eos erupit gratiarum, lachrimarum, & lætitiæ motus, vt videretur inter superos beatus. Peregrinationis huius auctor Gubernator nouus, siue, vt scribit Ruggerius Virgo Deipara, cuius pulcherrimam tabulam Gubernatori cum offerret, simul edisseruit quæ esset, quàm immensis toto nostro in orbe honoribus, quanta in cœlo regnaret maiestate. Molliri his homo Ethnicus ad reuerentiam tantæ Matris, & præferre animum eius item obsequio aliquo honorandæ. Pechinum ergo propediem in aulam profecturus ex lege triennali Magistratuum maiorum, statuit vnum ex Patribus habere itineris comitem, ratus quoque id sibi maximè gloriosum, si Literatum ex mundi finibus insignem, in consessum illum sapientiæ Sinicæ, spe-

ctandum, audiendúmque producerer. Laudabant initio amici consilium nobile; Prandenti postea domi nostræ cum primoribus Mandarinis, suspectum id illi fecere viri graues, & fidi, ob seueritatem legum in externos, & discrimen perdendæ in aula gratiæ: quamobrem illo quoad aulam quidem consilio abstitit; sed Ruggerium decreuit vsque Sciaochinum perducere, suam & Lincitani patriam in Prouincia Cechiana: quatuor-virum priori quibus suas regendi credebat vices imperauit, solenni diplomate commeatum illi tribueret liberum per Huquanam, Chiansiensem, & Cechianam Prouincias; verum Ruggerius admodum prudenter Almeidæ nomen tanquam discipuli & sequacis suo curauit adiungendum. Mox ne tempus daret mutandæ facultatis, Quanceum descendit vt secum Almeidam tolleret quem bimestri spatio in Cechianam Prouinciam induxit, factúmque Deo propitio vt Quancei, Lincitani fratrem reperiret, quem concilianda ipsi in graui negotio Lusitanorum ope, ita sibi obstrinxit, vt sua secum naui Sciaochinum vsque cum Almeida illum deueheret, applicuere illuc intra diem quartum & sexagesimum per amœnissima fluuiorum, qui Sinarum secant mediterranea, cum die Nouembris vigesimo anni 85. Quanceo abiissent. Cæterum longo illo tractu nullum aut carceris, aut ignominiæ discrimen experti sunt, quod minati fuerant amici, sed ab inhumana Cantonis Prouincia quo magis recederent, eò vrbaniùs, & benigniùs habebantur; quacumque verò terram attigissent, prodigio erant multitudini statim confluenti, haud quidem odioso, sed gratæ, & attonitæ nouitatis. Ruggerio tamen singularem Deus, & crebram obtulit gaudendi materiam: visebatur à Præcipuis Mandarinis, gestiebar illos Cathechismum habere præ manibus, quem cum Riccio concinnarat, rogabatur an esset eius author? an ex magno aduectus Occidente ad inferendum Sinis inuisum eatenus & ignotum, veræ ac salutaris doctrinæ solem, nempe Deum esse, & quidem vnum; figmenta dæmonum, omnia simulachra; quæ, ait, nonnulli cum dicerent simul in lachrimas soluebantur; negabant alij se vnquam pro Deo quenquam adorasse, præter vnum Tiencium, quamuis illum obscurè ac velut in nebula, ex veteribus suis monumentis, conspicarentur magis quàm cernerent, iam aperta in luce libri illius eum agnoscebant; sed scire auebant aqua illa quæ esset, potens animi expiatrix, eámque illi speciem conferens, quam Deus ipse suo amore dignatetur, de Baptismo scilicet doceri optabant; de quo Catechismus sub finem agebat, quam animorum comparationem cum aliis quoque Ruggerius in Prouinciis comperisset per quas iter facere contigit, magnas iam inde Chiaochini, conuersiones Literatorum animo præcepit, & eò maiores, quò viteriùs tenderet, vbi subtiliora semper ingenia, primum illud religionis fundamentum erant libentiùs admissura.

12. Ruggerius & Almeida Cechianensem Prouinciam intrant.

Vrbs est Chiaochinum in Prouincia Chianensi, si minus dignitate, at pulchritudine singularis, ciues habet comitate morum eò cultiores,

13. Sciaochinū vrbs qualis

quò ad Nanchinensem Regiam accedit propiùs, vtpote ad aquilonem sita. Huic reliquæ omnes de magnificentia concedunt ædificiorum ex quadrato, & candido lapide, cum ex ligno tantum picturato constet omnis aliarum materiatio, accedit quod Sinis venetias exhibet, iacétque amœno in lacu, aquarum dulcium interlapsu vicos, & compita perlabente; inde tridui spatio gratissimum iuxta & quæstuosum iter nauigantibus sternente per alueum sectis præstructum lapidibus, & ripas arboribus consitas: vrbis tamen decus haud paulo illustrius, quod ingeniorum progignat florem, maximè iurisperitorum, & Magistratuum qui magno numero ferè in omnes Prouincias mittuntur. Degebat illic bonus senex Lincitani parens, curas iam publicas pertæsus, & secessu gaudens, qui de Ruggerio vt primum cognouit habere illum hospitem voluit, cum Almeida socio, & interprete illorum, parum ad hoc munus idoneo. Egere apud illum menses quinque in senis musæo, (quam studiorum domum vocant) vbi Ruggerius mediocriter linguam callens, frequentabatur assidua Literatorum consuetudine, quorum & auribus, & propensissima comprobatione, Christianæ legis effata concipi aduertens, hine sibi aureas augurabatur messes, & latifundia numerosæ Christianitatis, si semel supremis auctoritatibus suam illic firmasset stationem; cui tamen firmandæ nihil ita obfuit, vt desiderium præsenti vastius, sed præcoci opportunitate. Fuit quidem operis pretium, quòd suum hospitem Lincitani patrem sacro fonte lustrauit; vitæ, vt Ethnicus, inculpatæ, & iis præditum moribus qui sanctitatem Sinarum conficiunt, expugnauit hominem Catechismi crebra, & distinctè percepta lectio; accendítque tàm pia expectandi Baptismi impatientia, vt non potuerit trimestri vlterius differri. Dies erat Christo resurgenti sacer, spectatores multi, prodit optimus senex candorem animi quem optabat, veste candida præferens, inter medios genuflectit, iisque religiosi affectus indiciis, ea reuerentia & demissione sacris abluitur, vt erumpentes Ruggerio lachrimæ interpellarent solennes ritus: paucos præter hunc pueros morti vicinos baptizauit, & oblatum sibi à patre nobilem febri tabida laborantem, fortè magis vt inde corporis, quàm animæ referret sanitatem; certè iuuenis vtrumque retulit. Sed hic affines Lincitani fundente se clarius Ruggerij nomine, & Literatorum crescente ad illum frequentia territi, veritique ne quod pronum erat vel Pechinum, vel ad inspectorem Prouinciæ quem proximè operiebantur, delata re, & exaggerata, infortunij aliquid Lincitano crearent, condicunt inter se Ruggerium honestè inde amouere, ac ne aut hospitem valdè omnibus carum, vel affectos ad eum Literatos offenderent; confingunt literas quibus de Riccij, & Sandis graui periculo monebantur, nec dubitabant Ruggerium ad opem accursurum, quod iis regno pulsis non posset in eo consistere. Sed nec ita mendacium adornarunt, vt homini acuto verum appareret; nec se doli conscium indicauit, sed mora quærendi quo se reciperet, illos tamdiu

12. Duo illic bapt. eorum alter sanitatem recup.

diu circumduxit, quoad denique non dissimulanter ab iis pulsus est. Vrgente commodùm Gubernatoris Sciaochinensis ex aula reditu, qui & ipse tam denso attonitus ad Ruggerium concursu, incitatúsque ab consanguineis Lincitani, iussit illū Cantonem remigrare; terruere insuper eundē Lincitanum tam olim amicum, & beneficum, eiusmodi literis, vt nec adiri iam à nobis vellet; nec in diplomatis quibus domum nostram & templum munierat, nec in Geographica Riccij tabula nomen suum extare. Sciaochinum reuersus Ruggerius Almeidam Macaum remisit, quòd peregrinationis impetrasset comitem, non domus inquilinum, & ne inimicis Sinarum oculis, nostrorum illic afficeret numerus, commeatum ipse libenter accepit ad interiores regno Prouincias; eò ipsi sat vili pretio diploma curatum est à Tansio, Lincitani necessario, vt in Prouincia Quanciensi templum viseret, magno Sinarum vndique affluxu & religione celebratum. Profectus itaque spe nouæ stationis procul alicubi ab infensissima Cantoniensi Prouincia figendæ. Queilinum peruenerat Prouinciæ vrbem primariam, vbi de stirpe regia, Rex titulo tenus imperabat; eius gratiam munere aliquo raritatis inuisæ captans reiectus est à custodibus eunuchis vt homo agrestis, qui Regum aditus nescisset tentari non prius oportere, quàm faciliores explorasset, quare Mandarino, & Prouinciæ Proregi coactus se sistere, iniquo vultu & animo ab iis exceptus est, iussúsque cœpto itinere quamprimùm pergere, seque vrbe auferre: hinc regressus ad Regem, inductúsque in capacem aulam, ab eo visus est, sed prope iuuiso ex clathrata densè fenestella spectante; accepit quoque Rex ab eo munus nouitate vna gratissimum, idque illi argento sanè liberali reposuit. Quin & Eunuchus qui argenti lamellas ad eum detulit, siue illius affatu captus, seu cupiditate rerum longinquarum, quibus deinde referendis Regem oblectaret, eum ad cœnam adhibuit: quibus Prorex per exploratores sigillatim perspectis & suspicionibus æstuans, Pucensio mandat summo Prouinciæ Ministro, eum vrbe pellat, extruditúrque extra portas à satellitibus mortem comminatis, si occultè aut palam pedem vnquam in eas immitteret. Sed is quem dixi Eunuchus, humanitate exhibita nequaquam abstitit; apertas illi & solennes ab Rege domino suo obtinuit literas, ad Ministros Pasciui ditionis suæ oppido in Prouincia Huguanensi, quibus imperabat illum & excipi, & sumptu publico tamdiu ali, quamdiu illic hærere libuisset. Erat illuc iter dierum viginti, & magnis animis eo pertendebat, vt illud oppidum pedetentim, Pechino denique mutaret, ciuitatísque ius, peregrinitate abolita, ab Imperatore impetraret. Sed fortia magis quàm tuta consilia P. Sandes qui Sciaochini præerat abrupit, & post quadrimestre Pasciui exactum eum reuocauit.

13. Quanciensi Prou. frustra adit Rugg.

14. Expellitur. Sciaochinū redit.

Sciaochini de more inter hominum odia & amorem, aduersis & prosperis iactabamur. Proregis Scriba homo sceleratissimus diem Riccio dixit quasi Plagiario, qui tres Sinas clam raptos Macaum vendendos

dos deportari curasset, Diem dictum obibat Riccius, cum inexpectato tres Sinæ prodeunt, suo quodam ex negotio, sed longè à Macao reuersi. Vulgatem illic aduersus Lusitanos calumniam de rapiendis in seruitutem Sinis, Scribæ illius morte adeò subita, & horrenda inhibuit Deus, vt etiam Ethnici diuinam in eo vindictam agnoscerent. Nostri damnis licet iniuriisque affecti enormibus, neminem accusare, culpare neminem, ne latentes quidem earum auctores rogati detegere, illatas quoque ab iis molestias & detrimenta eleuare, vt caritatis illius tam nouæ documento Christianam insinuarent sanctitatem. Hic, scribit Riccius, tàm vili sumus, vt quamuis maiores Mandarini, nihil omittant erga nos honoris, adeantque nos non solum officij gratia, Sed diuinis de rebus colloquendi, plebs è contrario nihil probri furtorum & ignominiæ prætermittat: ne tamen gens vt mendicissima sic furacissima, ædes penitus exhauriret Macao missi sunt qui eas seruarent Indi duo Mauri, & vnus Cafer lacertoso & grandi corpore, quodque ad vsum præsentem commodum, dæmone nigrior, Sinas enim vt sunt muliebris animi, etiam armatos; colore in fugam vertebat, posse tamen plus decuit ad cicurandam suburbani illius populi feritatem, effusus, & strenuus nostrorum labor in miserabili eius clade; turrim enim amnis præterfluens cum restagnatione subita, gregatim animantes, & domos ligneas, ipsósque homines in præceps raperet, progressi domo Patres, quàm contignatio paulo editior aquis eximebat, quoscumque datum est, postremo subductos exitio, domi collegerunt, sustentârunt victu, iuuerunt ad reficiendas domunculas, cum stupore vrbis vniuersæ, homines externos, pessimè habitos, pepetuis odiis & iniuriis vexatos, tàm piam, & misericordem inimicis vicem reponere. Hanc tamen plebs barbara sic rependit vt aliquanto post eluuionem minante fluuio, arbores nostras succisuri venirent, non tam vt aquis opponerent, quàm vt suam explerent contumeliosam barbariem; sed à Cafro fugatos, armauit denuo ignauiæ pudor; cantu cornuum & peluium strepitu collecti domum nostram velut obsidione, sed procul cingunt, hoc solo securi quod bonus Riccius neminem passus est in eos prodire, nec multum abfuit, dum eos tentat de fenestris allocutione placida delinire, quin obtereretur ab iis saxorum grandine. Dei tamen securus, seque illi committens, domo exit, furentes affatur, ea oris & linguæ mansuetudine percellit, vt tanquam stupidi nihil contra mutirent, sed incondito vocum, & cornuum strepitu abirent. Hæc tamen quis credat? secuta est accusatio Riccij, quasi armatorum immissa manu, illorum rabiem incendisset; quod etsi facile dilui poterat, sed præiudicio peregrinitatis, semper eius causa periclitabatur. Constanter nihilo seciùs animarum saluti castam operam dabat, parui pendens grati ex iis animi præmium vel ingrati referret. Latam in suburbio & trans flumen verbi Dei sementem fecerat, respondebátque operæ fructus in frequentatione templi nostri, diuinorum vsu, & concionibus Riccij in

15. PP. caritas erga insectatores.

in quibus rerum inaudita majeſtas, & momentum, etiam infideles vehementer mouebat; quo tempore mirificè aucta eſt Religionis veræ exiſtimatio, beneficio deſperatæ prolis Lincitano cœlitùs indultæ. Rogabat is noſtros ſibi vt filium à Deo impetrarent, ſuadebant viciſſim, à Matre Regina vt illum peteret, cuius illi ad hoc effigiem dederant, ratas vtrinque hoc anno preces fecit Deus: prole maſcula donatus, nec ipſe, nec ſtatim vulgata rei tantæ fama dubitauit quiſquam quin Deiparæ Virginis donum eſſet: quare ad ſenem quendam Chriſtianum, liberorum quatuor parentem Ethnici plurimi adire, orbitatem dolere, rogare ſenem vt ſibi liberos à Matre Domini cœli exoraret, cuius etiam ipſe acceptam a Patribus penes ſe imaginem haberet, pecunias etiam addere poſtulatis vt ſenem ad ea inflecterent, quibus ille reiectis negauit Chriſtianos Dei beneficia vendere; irent ſanè ad Patres & ab iis diſcerent vnum illum, verum cœli, & omnium Dominum cuius dum beneficia poſcebant, auerſabantur cultum & religionem, in quo etiam Lincitanus ingratum animum prodidit dum totam ſuam in Patres beneuolentiam ad caducas ſuas, & abiectas attemperauit rationes.

Occinentibus illi vetus carmen Quanceenſibus Mandarinis, prædæ fore quandoque Sinas extraneis; illos in regni viſcera progreſſos; ipſius aſſenſu, ſedem, ædes, & templum in iis obtinere; hæſuram ipſius nomini æternam maculam, ſi conſcenſurus propediem in gradum altiorem, nullis potuiſſet monitis adduci vt Cantonienſem Prouinciam ſibi tantoperè addictam virulento germine liberaret; aliud deinceps ad pellendos Patres nihil expectabat niſi, vt iure neceſſario videretur, non inconſtantia, & metu pepuliſſe. Nec longum Iulij vigeſimo ſeptimo anni 87. redit è Prouincia Huguanenſi Ruggerius, cuius Queilini, vrbe primaria commorationem, queſti erant multis calumniis Mandarini apud Lincitanum vltro iis credulum; ſub hæc nuntiatur Quanſienſis Prorex, à quo Ruggerium ignominiosè Queilino eiectum diximus, Cantonienſi Proregi ſucceſſor venire. Hoc rerum articulo vſus Lincitanus, Patribus vrbanè admodum per Miniſtrum mandat, Macaum reciperent ſe ſe; ac dolere id ſibi vehementer quod eos amaret plurimum, verum & hoc ipſo ſe iis conſulere, cum inſtaret Prorex, quem iam eſſent experti, omnes inde pulſurus cum certa nominis, & domus iactura; ipſe pretium domus legitimum iis refunderet: tàm improuiſo, & acerbo mandato, quo exhantlati tot annis labores redibant in nihilum, & Sinarum portis excludebatur in perpetuum Chriſtus, conſternati Patres & conſilij inopes, reſponſum quale tunc potuit dedere; conſulto dehinc intimis precibus & lachrimis cœlo inter ſe conueniunt, de adeundo rationibus & deprecatione tam duri iudicij Lincitano. Rationes libello expoſuit Riccius, Lincitanus deinde vt ſatisfaceret populo vulgauit; Patres de genibus ad pedes Lincitani eo animi dolore, iis gemitibus, & lachrimis ſupplices iacuere, vt emollitus hæreret apud ſe aliquandiu, moxque ſe acturum cum Tanſiao reſponderet, ad quem

6 Noſtri ex il. indicitur extra Sinas.

R

Patrum libellum iussit illicò perferri. Hic siue precibus, seu Riccij libello, aut spe demerendi homines vtiles, & fortè potius argento expugnatus (nundinabatur enim beneficia Lincitani) obtinuit denique vt permitterentur aduentui & arbitrio Proregis noui, sic dato munere, acceptóque rescripto, Sanden continuo remittunt Macaum, quod ab iis quam prouidè fuisset sapientérque cogitatum, docuit edictum Lincitani, quod tunc publicè pependit cum vix nauim conscendisset Sandes. In eo Edicto legebatur [Patres suo ære ædificasse sibi domum; turrim publico sumptu Sciaochini, & subiectarum illi vrbium construi, totam illius fabricæ gloriá ad illas, nullam eius partem ad Patres pertinere: Quod prope turrim habitarent, hoc iis à Prorege indultum, & ab se propterea toleratum, sed cum accitis Macao sociis numerum augerenr, indixisse vtrisque tum veteribus, tum accitis, regno facesserent. Verum illos ab se cum miserabili specie multísque lachrimis, audiri tandem impetrassent, Proregum duorum protulisse diplomata quibus sibi potestas fiebat illic habitandi; nemini se vnquam nocuisse; nihil in leges peccasse; abesse à patria, milliarium viginti millibus; per infestissima procellis maria, immensis sumptibus Sinarum amore, & æstimatione magnifica venisse; nunc se post insontem annorum quatuor in regno habitationem, ne culpæ quidem leuissimæ suspectam, per eadem maria, pericula, & mortes remitti, & extrudi, hac se lamentabili querela motum, quam sciret esse verissimam, & sibi constaret, homines esse valdè probos, & dignos ob religiosam quam profitebantur vitam quorum peculiaris ratio haberetur; edicere se vt ij duo qui principio venerant, in regno manerent; qui superuenerant abirent; duobus in posterum si quis tertius accessisset, tunc verò omnes pellerentur, velut rerum nouarum in regno molitores; designabantur edicto altero ex regionariis præfectis qui eos obseruarent, deferréntque illorum nomina, si quid ab iis quieti publicæ aduersum moueri comperissent.] Libuit has minutias persequi vt de infinitis & ærumnosis difficultatibus inferendi Sinis Euangelij, infinitam quandam Patrum prudentiam, & patientiam metiremur, potissimum Riccij, ad hoc cœlitus lecti, vt illud Nanchinum induceret.

16. *Duo tamen retinentur nostri.*

Defunctos proxima tempestate, duorum numerus tam seuero sibi edicto præscriptus; & noui Proregis notus olim Quansej animus habebat sollicitos. Nisi Deo placitum fuisset Xauerij sui labores vltimos pensare inducenda per eius fratres in Sinas intimos Christi cruce, res erat profecto millies desperanda. Nam etsi edictis etiam quibus exilij damnabamur, ornaremur perhonorificis titulis virtutum, integritatis, doctrinæ mirabilis, & obseruantiæ erga leges, vnum reos vbique faciebat crimen, vitium peregrinitatis, quæ suspiciones Sinarum de Lusitanis nimium vicinis, mittebat in sera posteritatis pericula, etsi tunc quod posset metui nihil viderent: has contra si Riccius aduersa fronte isset, foraque vrbium implesset terrore ignium æternorum,

17. *Cunctatio Riccij sancta & sapiens.*

æternorum, quod quidam in longinqua fortes Apostolicum iactabant spiritum; pierierat funditus Sinarum salus, vno edicto Christum & eius præcones sempiterno damnabant exilio; tolerantia cunctatrice, & cœptis centies disiectis, centies reparandis euicit Riccius paulatim quod omnium maximè optabatur; lucro in præsens laborioso, tenui, & obscuro contentus lucris in futurum immensis, & splendidis sanctè consuluit: dissimulata propemodum quam vnam ardebat Christi causa, Mandarinos sibi quà capturæ patebant aggressus, comitate prudenti, & placida deuinxit, eámque apud illos adeptus est gratiam & famam vt quocumque in Prouincias mitterentur, ope illi adessent, & auctoritate ad figendas illic Euangelij Ministris sedes tametsi peregrinis. Iam discrimen nostrorum maximè capitale, si primo loco narrari oporteat, ex Loyola quodam ortum duxit, S. Ignatij propinquo, sed Societatis inimicissimo, vt quam scriptis famosis pessimè lacerarit. Is Goa dum solueret, seuerè iussus est à Prorege, abstinere se penitus à toto negotio Sinensi. Macaum vt venit spreto, quod illi tunc etiam inculcatum, Proregis imperio; Lusitanos Quanceum comitatur serica in Iaponiam empturos; libellum porrigit Mandarinis, habitandi veniam in regno postulans; Repulsus, at cœpti pertinax, comminiscitur apud se Legationem à Rege Hispaniæ, Sinarum Regi offerendam, stultè nimium ratus, quod erat tam nouum, fore item multùm plausibile. Hic verò Lusitani, transactorum haud pridem memores, angi animo vehementer; quærere à quo, & qua potestate, tanto hiatu tanta promitteret, nihilque præter effrontem captandi quæstus audaciam nacti, temeritatem hominis, quod vnum licebat grauiter obiurgarunt. Verum enim verò, externorum iudex Aitaus, Loyolæ libello vltra verba respondit, & legationes retractans quondam fictas quibus extranei velle timebantur sine sensu pedem in Sinas iniicere, vt arma etiam processu temporum iniicerent, Loyolam cum socio differt; eius interea productum interpretem, coram indicta causa, sed neque rogatum, cædi iubet crudelem in modum, tanquam artificem legationis eius fabulosæ, cuius nulla ex Indiis, neque ab Europa proferebatur auctoritas; & fuit in lucro ponendum, quod insons plagas solus exsoluerit; iram certè Aitaus effudit longius, legationis promissorem, eiúsque socios, omnésque Lusitanos Quanceum ingredi vetuit nisi ad hoc rescriptum ab eo accepissent: at qui Sciaochiniæ nostris degebant, grauius periclitati sunt, velut enim extrarij, vnam omnes conflarent Rempublicam, induxere animum Mandarini, Loyolam & suos à nostris, quamuis alterius professionis, & habitus, fuisse in Sinas inuitatos, & primum furorem in nostrum exilium accenderunt; nec vlla nos satis purgasset defensio, si Mandarinorum etiam infimum afflasset Loyolæ stulta iactatio, conuersionem Sinarum suscepturos, oportere manu altera gladium, Euangelium altera præferre, hoc est armis primum, illos Hispaniæ; postmodum prædicatione Christo subiicere: temeritate hac stoli-

18. Ab Europæo Sinen. missio prope euertitur.

da imbutus Macao discessit, tabulis munitus ad suum ingenium confictis, quibus nostros vexaret; quod fuit homini palmare tot orbe ab vno in alterum, errorum decus, & pretium: nam illud ridiculum quod sibi passim arrogabat, ne nihil egisse tot itineribus videretur, ante se mortalium neminem, sacrificium diuinum in regno Sinarum obtulisse; cum illic nostri multis inde ab annis, & sacrificarent, & agerent. Verum duæ illi apud Pontificem, Macao intentatæ sunt causæ, eæque conatu non irrito, & Madritum reuersus sua exposuit meditata diu mysteria de subdendis Hispaniæ Sinis, quorum erat caput vt ea missio auferretur ab Societate, & sui Ordinis hominibus iisque solum Hispanis crederetur, quorum ipse Dux esset futurus. Philippus III. pro singulari sua æquitate & sapientia, mandauit hominem turbulentum cœnobio claudi, Clemens verò Octauus, eiusdem itinerum comitem, & consortem. Mandarini autem Quanceenses dum arrecti pendent in occasionem Societatis expellendæ, Sciaochini dæmon atrocem architectatus est quæ nisi Deus eius Administros excæcasset, in peius aliquid exilio, & infamiâ, erat desitura. Die quodam affixis per compita libellis grandi charactere, accusabatur adulterij Ruggerius, & nominabatur clarè socia criminis, & dies; sistit se publicè Lincitano sub serum diei maritus confitentis, fictæque adulteræ, & miserabili querela flens, eiulans, singultans, legum iura, & pœnas implorat: aduertendum hic calumnias quaslibet, etiam immanes, apud Sinas fructum esse felicis ingenij, & vice gladiorum quos ad vindictam non exerunt, in famam, & vitam eorum armari, quos perdere destinant; ea quidem furendi rabie, vt inimicorum interdum se foribus suspendant, quo velut crudelibus eorum iniuriis adacti ad laqueum, extremi supplicij præiudicio illos damnent. Venales vbique triobolo, periuri testes; vtque sunt fingendis, texendisque dolis natura vaferrimi, sic iis malignè adhibendis, adeò se vertunt in omnia, omnésque ad verum personas induunt, hæc tamen illos ad tribunal cautè meditatos afferre opus est vbi terribilis Radamantus manu cinctus ferorum carnificum, dirè illos cædi coram iussurus sit, si coloris, audaciæ, aut verborum immutatione, visi fuerint titubare, & calumniæ indicium prodere. Iam hæc Ruggerio intenta calumnia auctorem habuit Martinum nomine Sinensem, fictè an verè Macai baptizatum, solutis moribus hominem, proinde solitum à Ruggerio blandè & seriò admoneri; ex quo flagitiosus Sycophanta vitæ laruam emendatioris, pietatísque cœpit induere vt factus Ruggerio carior, stipe aliqua illum emungeret, cui vertendæ strophæ commodùm accidit Christianos duos, patrem & filium ei occurrere qui cum excoquendis in aurum metallis omnia decoxissent, nihilo mitius (quod Sinis commune) pergebant delirio eodem spebúsque insanire conficiendi auri: quare iis facilè persuasit ex Philosophis Occidentalibus artem Ruggerio promptam esse, qua viuum argentum cogeretur; & colorem mendacio dabant Lusitani, qui viuo argento naues

19. Atrox calumn. adulterij contra Ruggerium detecta.

ues onerabant magnis lucris in Iaponia vendendo; verum,aiebat fur scelestissimus, coagulando in argentum coctoræ legitimæ, quò Macaum vrbem opulentam, Sciaochini turrim construxissent: artis huius vim omnem, herbæ cuidam inesse, quam iureiurando, sibi Ruggerius indicaturum promisisset, Christiano scilicet, familiari, & intimo; ipsisque pariter vtpotè Christianis, dumtaxat illam secreto premerent; aliud ex ipsis herbæ pretium nolle præterquam secretum. His capti nugis simplicissimi Chimistæ, captatorem suum parasiticè reluctantem, secum domum abducunt, mensa, hospitio, vestitu, pecuniis etiam liberaliter excipiunt toto quadrimestri, donec illos non valens improbus verbis vlterius ducere, noua fraude triangulum vitrum à Ruggerio mutuum emulsit, & Quanceum aufugit grandem eo pecuniam facturus. Lincitanus haud multò post domi nostræ vitrum poscens videndum, de furto cognouit; grauitérque iratus, Præfecto Quanceensi mandat hominem rapi, & vinctum perduci Sciaochinum, Patribus in cassum, iacturæ leuitatem, vt reo parcerent obiicientibus, nam vtcumque, ait, apud vos vitrum, gemma est apud Sinas pretiosissima, nec adeò vestra, vt eius priuare aspectu liceat, Mandarinorum lectissimos qui eius visendæ studio crebri huc veniunt, eámque suspiciunt. Causis duabus capitalibus pressus sycophanta, alteram sedauit dato Chimistis quos luserat duobus vitro; alteram se quoque lusurum putauit, si cuius auctorem credebat Ruggerium delatione inuolueret tàm atroci, vt eum quàm longissimè auerteret à negotio sibi facessendo. Accusationem in eum eiusmodi construit, cuius, si valeret, minima pœna, futurum erat exilium: homuncionem circumuenit; vilissimum & mendicissimum, vt suam venderet, & coniugis famam; Ruggerio crimen adulterij inferret; vxorem daret confitentem; libellis per vrbem affixis facinus quereretur, absque vlla dubitatione Ruggerium ad redimendam infamiam, ei quantùm optasset argenti daturum; iamque homo impurissimus de argento tentarat cum Ruggerio pacisci. Sed occæcauit perditos suum crimen: mariti, vxoris, libellorum criminationes, patraro sceleri tempus assignabant, quo in Prouincia Honanensi diuersabatur Ruggerius, bimestris itinere Sciaochino disiuncta. Hic accusatores animo cadere, maritus cum vxore, solum fuga & exilio vertere; Martinus è carcere huius fugæ præiudicio obrutus, & falsi, furtíque conuictus, ad Gubernatorem rapi à quo plagis cæsus est viginti, sæuis illis, & prope lethalibus; pœna insuper damnatus quæ nostris respondet triremibus, & mulctæ obstrictus cuius vel quarta pars exsolui ab eo non posset, etsi venum se in mancipium daret. Ruggerij contra publicè probata laudatáque innocentia; & restitutum ex calumnia, innocentiæ nomen bonum. At enim Lincitano cuius erat datam sententiam suo firmare Chirographo, visa est pœna sceleri nimis impar, Martino plagas adiungi voluit sexaginta, ex quibus duorum spatio mensium tabescens periit, nostris interea defosso in imum

carceris, curam omnem opemque ferentibus. Alchimistæ duo, furis supplitio territi triangulare vitrum, sponte ad Ruggerium retulere. Irati nihilominus quod illatum sibi à fure damnum, ementito ipsius nomine non sarciret, & recederet Sciaochino, furorem in Sanden acuerunt qui suffectus Ruggerio fuerat.

Præteruectos hunc scopulum Patres, mox alius terruit longè illo formidabilior Tutanus seu Prorex datus Prouinciæ, ille idem, qui ex Quansiana Metropoli: valdè inhumanè Ruggerium haud pridem eiecerat; sed assiduis eorum precibus annuit Dei benignitas vt mutato animo barbarus salutantes videret exciperétque perhumanè, Ruggerium in primis cui præcipuè timebatur; Lincitani quoque ad maiora promoti, nostríque præ omnibus, & contra omnes, in regno patroni, successorem, nouum Lincitanum etiam solito experri sunt affabiliorem; consuerat enim quoties Sciaochino ex aliis Prouinciis transiret, officiosè illos inuisere: qua benignitate vtriusque vsus opportunissimè Riccius ad augendum nostrorum numerum, Sandem obtinuit Macao reuocari, addíque illi Ruggerium comitem, censuit tamen qui Macai præerat, solus absque socio iret Sandes. Vix applicuerat, Sciaochinum cum duo quos diximus mali Chymici, peiores Christiani, cum interpretibus aliquot, & familiaribus Ruggerij coniurant ad exterminandum Sandem, vt recuperarent Ruggerium, amicum, beneuolum, suis obstrictum obsequiis, parcè sibi ab eo cum adesset ob inopiam persolutis. Die inter se dicto centum locis libellos proponunt, quibus noui Patris externi aduentum vulgabant, factum id aduersus rescriptum defuncti officio Lincitani; nisi vrbem quamprimum purgaret, Siuzaiorum Collegio ratum esse (qui postremi sunt inter Literatos) queri apud Proregem, quibus etsi confictis fraudulentorum minis, existimauit Sandes tutiùs cedere, paulóque post Macaum reuertit, neque propterea Macao renauigauit Ruggerius, sed in [a]lia omnia tractúsque Sinis planè oppositos profectionem instituit. Inspector Prouinciæ Indicæ Valignanus, inde appulerat Macaum Iulio exeunte anno 1588. Legatos quatuor Iaponum à summo Pontifice reduces, patriæ redditurus. Illic à Ruggerio edoctus posse faciliùs quam ferret opinio laxari Euangelio in Sinas aditus, pandíque latos ad Sementem campos, vt erat capacis animi, & cœptorum tenax ingentium quæ ad Præpositum Generalem ante decennium scripserat, vrgere nunc acrius instituit. Monuerat autem Sinensi expeditione nullam fore toto oriente lucris animarum quæstuosiorem; paratiorē nullam excipiendis Euangelij satibus; nullam cuius gratia minus esset mittendis operariis parcendum; sed nec vllam ingressu difficiliorem, ob innatum genti odium peregrinitatis; alia omninò tentandum via, quàm quæ missionibus aliis ex voto processerat, & hanc ipse viam quam exposuerat, & præterquam omnia cassis conatibus motum iri censebat, eandem repetiit, certúsque longa experientia nullo personæ Sinensis indumento dissimulari posse Europæos, è contrario

10. De Legatis in Sinas à Pontifice mittendis.

trario suspectos fieri proditionis alicuius, studiosa illa cultus transformatione meditatæ; ex Mandarinis, animo, Magistratúque mobilibus, mobilia in ruinam omnia incertáque pendere, annorum labores complurium momento secum in præceps tractura; nihil esse à suspicionibus, calumniis, & delationibus securum, restare vnum idque solum denique statuit vt ipsomet ab Rege, Sinarum Monarcha, solemni diplomate exoraretur facultas Christi præconibus liberæ inter Sinas commorationis: sed ob incessam tanti Principis maiestatem, non posse id aliter obtineri, nisi legatione aliqua illustri, & splendida, cuiusmodi foret ab summo Pontifice quem non dedeceret res tanti ad Dei gloriam incomparabilem nominis, & momenti. Suspectos enim à vicinis Principibus legatos fore, ditionum præsertim confinio auctis, gentem ingenio præstantem, insitatum virtutum, & moralium studio cultam, religioni veræ subiici facilem; numero, Europæ vix imparem, à sempiterno exitio seruare, dignum esse opus Christi Vicario, Christianorum Patre. Quem porrò mitteret circumspicienti, ad hæc insinuanda idoneum, nullus aptior occurrit Michaële Ruggerio experientissimo rerum, & regionum Sinensium, nullus quo minùs ægrè Sinensis missio careret; cum deuectam ætatem, & labantem retro memoriam, illa iam fugeret caracterum symbolicorum infinitas, & varietas sonorum quibus Sinici sermonis elegantia continetur. Monito igitur de profectione adornanda, parauit ipsemet quæ ad felicem illius exitum conducere visa sunt, atque ante omnia literas quas posset ad Regem Sinarum, Legatis suis tradere Pontifex, quarum inter apices duos tantæ dignitatis cum esset ratio castigatissimi decori admodum lubrica, in iis componendis Riccij, Mandarinorum opera Riccius vsus est, idémque illas Italicè reddidit ea fide vt ne vis quidem vnius literæ interiret vel obscurior lateret, quanquam nulla satis par lingua sit quæ Mandarinorum dictatis respondeat. Exinc summo Pontifici, & Regi Catholico dona, ob longinquitatem in Europa nouam gratius ventura; Mandarinorum supremorum duplicem suo cum ornatu & insignibus cultum. Vestem qua solent Sinarum Reges; & coronam figuræ admodum insolentis. Descriptionem Sinensis imperij Gueipinio opere, hoc est ex commissis ad latera tabellis minoribus, maiorem tabulam, iisque cum lubet in cubum cogendis, singulari artificio flexilem. Profectionis huius expectationes quò demum euaserint tribus possum lineis edere, nam in nihilum reciderunt, Macai Nouembris vicesimo anni 1588. Sinense nauigium conscendit Ruggerius cariosum & quassum; Malacæ Deo prouidente nauim offendit sublatis iam anchoris ventos in Europam poscentem, sed ita confertam vectorum, & mercium onere, vt supra rudentes conuolutos sub dio, imbre & frigore, locum sibi ægrè inueniret, ex quo illum nauta paulo humanior, post mensem, sub tecto locauit. Proximanti ad cornu bonæ spei sex naues occurrunt fœderatæ, millione aureo singulæ diuites, quem ex negotio

21. Ad hoc in Europ. nauigat Ruggerius.

Lusitani

Lusitani Cocino Vlyssiponem referebant; eas tam fera corripuit tempestas, vt earum vnam cum sexcentis vectoribus hauserit; alias diu multúmque vexatas in S. Elenæ tandem dimiserit. Ea est tenuis in vasto circumquáque Oceano insula, milliarium vix trium ambitu, sed nautis carissima, reficiendis nauigantibus, & aquationibus opportunissima, cœlo peramœno, verè perpetuo, ferarum & fructuum locuples, denique leuandis vectorum ærumnis peculiari Dei beneficio parata, cui & hanc reponunt hospitij gratiam, vt nouæ arboris alius surculum; plantæ alius granum in ea depangat; noua quidam relinquant animalia, quæ illic omnia læto prouentu sobolescunt. Eam incolebat spontaneus extra mundum exul eremita, qui tamen Dragum piratam Anglum minimè vitauit; narrabátque Ruggerio abductum sibi ab eo fidelem socium; de se idem futurum fuisse, nisi subterraneo cauo latuisset; disiectam crucem marmoream, cum sacra ædicula, & gloriosi nimirum facinoris monumentum, inscripta corticibus arborum, prædonum illius nomina. Hinc autem reuicta de Drago fama mendax quæ illum tota India cantabat per lustratas Sinarum plagas Septentrionem versus, nouum iter circum Tartariam nauibus pandere, perque recens apertam Zemblam, & glacialem Oceanum suæ se Angliæ reddere. Post dierum viginti stationem, & celebratam diuino epulo à vectoribus omnibus Pentecostem, ex S. Helenæ ad Corui insulas feliciter nauigant. Sed illic à nauibus Anglorum, acerrima tridui impugnatione fatigantur vt in altum propulsi inuoluerentur media ipsorum acie quæ illic prædæ inhiabat, insistere nihilominus tuto itineri aduersus crebros tormentorum iactus quoad portum Terzera in insula subirent, vbi grauissimè periclitati sunt, vento immani iactarum anchorarum rumpente cannaba. Sed nauis tandem exitio qua Ruggerius vehebatur, reliquarum periculum desiit; fractis hæc anchorarum quinque funibus, & relictis in fundo quibus firmabatur anchoris, in saxum impacta dissiliit; emersis nautis, & paucis mercibus; eorum pars quæ tradiderat Ruggerio Valignanus ad littus enatauit: inde superstitum nauium vna Ruggerius Vlyssiponem denique tenuit ad decimum tertium Septembris anno 1589. Illic eum Albertus Austriacus Cardinalis, humanissimè habuit, Madriti verò Theotonius Archiepiscopus Eborensis; Brag antiæ Dux; Denium ipse Philippus duarum horarum spatio de Sinis audiuit enarrantem, & Valignani consilium de legatione maximè probauit, ad quam suis in vrbe Oratoribus mandauit suam Ruggerio operam commodarent. Romæ dies egerat quindecim, cum Sixtus V. è viuis abit; paucis inde diebus Vrbanus VII. post etiam Gregorius XIV. & Innocentius huius nominis nonus, nec erant hæc funerum impeditissima, & breuissima interualla rebus agendis propitia, sed neque ad clauum Ecclesiæ sedentem post Innocentium, Clementem octauum interpellari hac legatione tunc satis probabat Aquauiua Societatis Generalis, qui dum aliud affulgeret, secessum Ruggerio suasit Neapolim ex qua natus erat. Illinc non

12. S. Helenæ insula.

13. Legationis negotium euanescit.

non multo post à summo Pontifice, à quo non pridem Cardinali auditus fuerat, Romam accersitur: sed quibus de legatione mandara fuerat deliberario tam multa visa sunt obstare, ipséque Pontifex tot ex dissidio Principum distinebatur curis, vt de Sinis & legatione agi desitum sit; Salernum Ruggerius sese receperit vbi anno 1607. Maij vndecimo diem clausit extremum, senectute haudquaquam ingloria, cum etsi aditus Euangelij Ministris non parefecerit in Sinas, calles tamen recluserit aliquos, nec vlterius aliud ex eo Deus poposcerit.

Riccio interim Sciaochini strenuam operam locanti, cum Almeida Socius Macao aduenisset, grauissima omnium tempestas à Seniorum Collegio statim incubuit: Est hic ordo Senum qui annos à puero virtute ardua, & perpetua æquarunt, cunctísque notissima; qui nec ipsi vnquam in ius vocati sunt, nec cuiusquam nomen vnquam detulerunt: qui raro denique vitæ innocentis, & constanti exemplo in id Collegium adsciti, etiam à Magistratibus obseruantur; gaudent cerimoniis, habitu, notáque dignitatis, Patres Patriæ habentur, eiúsque incolumitati, ea integritate inuigilant, vt tribunalia etiam suprema, contra sensum ipsorum vix vnquam pronuntient. Hi ergo nouum ex aula Pechinensi, Inspectorem Prouinciæ, Mandarinum prolixo libello Quancei conueniunt, quo Patrum exilium tam confidenter flagitabant, vt decretorio Rescripto statim crederent exportandos, quòd integritatis fama sibi multum placeret Inspector, & tenacitate iuris inexorabili; nullum autem ius esset sanctius immunitate regni ab omni Extrariorum contagio. Tradidit Riccius libelli totius apographum, quo religione officij præmissa qua obligari se aiebant, communibus periculis cauere, aduersum externos pro seueritate legum, & maiorum vehementissimè declamabant, & exaggerabant legationem illam nuperam Loyolæ fictam, & quotidianos vrbis Macai progressus, paulatímque succrescens ab Externis, totius imperij discrimen; Macaum vlcus esse in membrorum extremis; Sciaochinum abscessum in pectore, posse illius remedium differri; huius in cor ipsum grassantis, non posse. Expulsionem Patrum, toti Prouinciæ, non fore minus vita ipsa caram. Huic prope lethali exitio, à tantæ auctoritatis hominibus intento, nullum præsentius Valignano succurrit auxilium præter assiduas apud Deum preces, spontaneas pœnas, & sacrificia quæ nostris Macai indicta, Deus pro sua benignitate rata fecit. Inspector Prouinciæ Mandarinus iudicem in hac causa dixit, Prouinciæ eiusdem Aitaum, classi maritimæ, & Externis Præfectum; cognitionem causæ Aitaus Gubernatori Metropolis Quanceensis commisit; hic Gubernatori Sciaochinensi; qui tunc absens suo mandauit Vicario litem instrueret, singulísque obiectis suam curaret certam, veri, aut falsi lucem. Dies Riccio dicitur, & satisfacit quidem tunc verbis ad omnia; post verò defensione scripta & valida; cuius æquitatem iam per se tam claram habebat Vicarius, vt Senes Quanceenses acerbè incusaret, credulitatis ni-

14. Conatus ad extur è Sinis Ricciū fortunati.

mixe, & præsidentiæ qua se vltro in res Sciaochinensium intrusissent; digesta solennibus formulis omni lite, quæ præter nostrorum commendationem, & innocentiam nihil potuerat probare, pronuntiatur in eorum laudem, exploduntur calumniæ aduersariorum; Lincitanus ipse Vicario iudex superior, subscribere sententiæ voluit, adiuncta etiam nostrorum laude, quos tantùm aberat vt pelli regno decerneret, vt etiam Patri Almeidæ, sedem in eo stabilem confirmaret, vetaretque acta causæ huius illi Aitao vel Gubernatori exhiberi, quibus prætermissis, vt esset ægriùs aduersariis nostrorum, iussit recta ipsum ad Prouinciæ inspectorem perferri qui suo illa Chirographo muniuit; quo euentu tàm supra spem fausto rependit Deus Riccio Quanceensium odia, benefico affectu Mandarinorum Sciaochinensium, & quotquot illac mutatis Prouinciis transibant, hinc eo tunc nihil minus aduertente conciliatus nostris in alias Prouincias aditus, in quibus Pinpitasos, Scilanos, Lincitanos, Proreges, aliósque supremæ notæ Magistratus experiebantur beneuolos & patronos, quod essent pridem Sciaochini Riccio addicti, eiúsque morum sanctitatem, & eruditionem plurimùm adamassent, nec facilè apparet cum eum Schiaochini aduersum perditos improborum conatus retinuerit tamdiù, nisi vt per eum præsidia fidei Christianæ variis in Prouinciis strueret, quibus bono demum numero paratis, laxauit rabidis inimicorum contentionibus habenas vt Sciaochino illum eiicerent.

25. Riccij virtus, comitas, Doct ina transeuntes illi conciliauit mult rū Prou. Mandarinos.

Riccij ædes amnis præterfluens insternebatur continuo nauium vltro citroque commeatu, quibus Mandarini ad officia & negotia publica, vel capessendos, Magistratus vehebantur, horum nemo Riccium præteribat, prius etiam illum adibant nonnulli quam ipsum Proregem, cúmque illos vetaret dignitas priuatorum quemquam officij gratia visere, nisi Magistratu alicubi functum, eiúsque insignia retinentem, inspiciendi templi causam (quod nulla vetabat ratio) conueniendo Riccio prætexebant, vbi opportunè sub primos affatus, breuiter de Deo aliquid inferebat, ex quo illis semper magna de fide ac lege Christiana ingenerabatur opinio, maximè cum illam nostrorum moribus expressam cernerent; nec deerant qui soli ad eum postea redirent, vt de diuinis amplius cum eo agerent. His verò sermonibus, ansam dabant quæsita de Physicis, Ethicis, & Mathematicis, in quibus audito Riccio optassent illi esse discipuli, cum sibi antea de Magisterio illarum plurimùm placerent: ex quo prudens hæc erat eorum coniectura, fortioribus quoque legem Christianam argumentis fundari quam Sinarum sectas; cum præ illorum scientiis, nostræ adeò eminerent. Ac ne istas putarent dotes esse Riccij priuatas, sed nostri orbis sapientibus communes, complura iis inde exhibebat, solerter laborata, & ingeniosius inuenta; tabulas doctæ manus, machinamenta horaria rotis intenta mobilibus, & eiusmodi alia quæ liberalis amicorum, & pia caritas ad eum miserat, vsus illic maiores vulgaribus habitura; ex quibus

turriculæ horologium cum imposuisset, ære procul sonoro, horas populo indicans, eius tanquam miraculi prouincias vltimas impleuit fama; præter hæc ne sibi pergerent de principatu elegantiæ blandiri, omnemque barbariem in Occidentales reiicere, grandia coram pandebat volumina ex topographicis compacta tabulis, omníque genere nostratis architectonices cuius membratim partes in ædificiis Europæorum monstrabat attonitis, suaque iam licet auro illusa spernentibus velut puerilia & cassa maiestatis. Cessa igitur, nec solum ex nouis sed veris hausta de Deo, de religione, de rebus Europæorum opinione vaporati, cordatissimi homines cum Gubernationis suæ Prouincias attigissent, tam multa de iis tanta authoritate referebant, nemo vt esset quin vnum aliquem de nostris cuperet: eadem quoque occasio Christianitati in Regnu Cocinsinæ initiū dedit, quòd eius Legatos professionem clientelæ solenni munere instauraturos apud Regem Sinarum, excepisset de more Riccius, inuisentes, iisque Sinensis Catechismi de quo nuper est actum, exemplaria plurima donasset, quibus suus constitit deinceps fructus. Sciaochini verò Christiana res magnis accessionibus augebatur, baptismi solennibus publicis, & collatis de cœlo supra vim naturæ beneficiis; quodque omnem vicit expectationem matronæ illustres, seuerissima custodia mortalium oculis subductæ profitebantur Christum, maritorum enim & filiorum ministerio eruditæ; vna supererat, & superabatur denique difficultas capitis detegendi quantum opus erat vt vitali aqua tingerentur. His & similibus reficiebatur Riccij labor assiduus, furente licet in eius exilium Quanceo Metropoli, quæ tandem aliquando ministrum nacta, votis nefariis obsequentem Sciaochino illum, quod tamdiù contenderat; expulit, sed feliciori exilio quàm desiderari ab eo potuisset, in regni videlicet mediterranea, & interiorem eiusdem Prouinciæ partem, quæ vberiori prouentu coleretur & fundendi se latiùs faciliores vias nostris aperiret Christíque nomen, vt postmodum factum est in vtramque Pechinensem, & Nanchinensem regiam portandi. Nouo itaque Proregi Cantoniensis Prouinciæ breui viuis exempto subrogatus est Scezaius nomine, qui præfuerat Quansiensi, homo ambitiosus & auarus, inanitate honoris, & pecunia, omnia metiri solitus; quod prima Quanceum suo damno sensit ingrata ciuitas, quæ dum sibi læta de eiecto Riccio adplaudit, huius hirudinis inexpleta fame emuncta & exhausta, suas de Riccio implacabiles querelas in Proregem sed frustra conuertit. Hic Prouinciam subiturus, Vcei in eius confinio constitit, quoad ipsi de fisco regio ædificatum esset palatium, quòd vetus aliud decessoris morte sibi crederet ominosum: ad ornatum enim & supellectilem quod spectabat, noua semper ex eodem fisco nouis Gubernatoribus instruuntur. Vcei dum feruent salutatorum officia; Tansiaus ille Sciaochinensis de quo nuper, homo ad omnia venalis, incendit illum cupiditate templi in vrbe Sciaochino, immortalitati suæ consecrandi. Locum à Pa-

26. Prorex nouus Riccium expellit vt domum eius possideat.

tribus incoli peramœnum, & turris publicæ vicinia celebrem; ædes eorum profanam, & sacram ex Europeæ architectonices canone constructas, quibusuis Sinensibus spectabiliores; posse de cætero cum ædibus campum, magna vrbis approbatione iis eripi, quæ tam pridem illorum exilium,tam ardenter vrgebat, vt si hanc eorum liberaret odiosissimo pondere, vna & templi promeriturus honorem esset, & templum illic habiturus. Hæc scelestum Proregem, suo iam subactum genio, facilè sibi abstulerunt. Mandat Sciaochinensi Lincitano, multis sibi testibus compertum, religiosos exteros ad nouam turrim habitare complures, viros ingenio sagaces; miris quibusdam spectandis incantatum vulgus sibi obstringere; ædes ad flumen, & nauigiola possidere, quibus Macaum perferrent quicquid in regno moueretur. Sæpius in die ad confertas domi conciones verba facere, sustulisse in turrim cimbalum, pulsu horas spontaneo, tangente vt ferunt nemine stupenti populo nuncians, librorum expansa copia, & scientiarum omnium ostentatione, cerebro vertere adeuntes: nouis denique doctrinis, & regno ignotis religionibus imbuere homines, & initiare. De iis ipse iure cognosceret, ac si ex veris relata comperisset, indiceret exilium Patribus Macaum, vel si mallent ad templum Nanhoa. Probè gnarus Proregis Lincitanus, illico intellexit demandari sibi examen causæ illius arbitrio contra ius damnatæ, proin cognitione omni abstinuit, quod certò videret in eorum absolutionem desituram quos volebat Prorex, sontes, insontes condemnari. Gubernatori, & Riccio significauit clarè de discessu. Dolere se grauiter, quod nec æquitati, nec suæ in Riccium beneuolentiæ re vlla obsequi valeret, vim se pati inuitum, quòd summo imperio non ratione ageretur; Nanhoam fidenter secederet; curæ sibi futurum (quod sanctè spondebat) vt Prorege, Magistratu defuncto reuocaretur Sciaochinum. His sibi amici fidelis visus officium explesse inflecti non potuit quantumuis rogante Riccio vt causam integrè ad finem perduceret; sed nec Mandarinis tametsi valdè volentibus, quicquam succurrebat quo solarentur acerbum casum, præter sterilem miserationem, cum execratione violenti, & iniusti Proregis, qui iam semityrannus in vrbe audiebat. Quare huius præcepto, licet iterato, negabant se vnquam subscripturos, ne communione apertæ iniuriæ manus polluerent, hoc illorum renisu, & necessitate potentis Piratæ à Prouincia auertendi, festinatio Proregis inhibita, tantum dedit Riccio temporis, quanto egebat vt excurreret Macaum, & consulto Valignano redux, octodecim Ethnicos tingeret sacro fonte, quæ fuit vltima nostro in templo baptismi celebritas.

Reuersus in vrbem à Piratis Prorex, instare illico Mandarinis, vt Patrum causam absoluerent; obstare illi, sed frustra; multis iam testibus & iudiciis de Patrum innocentia, & laude, constitisse, & pronuntiatum esse iuridicè; post omnia verò, denique addere, laturos pertiniquè etiam Sinenses, viros bonos, culpæ omnis expertes, & qui-

bus

bus nihil vnquam potuerit obiici, perinde vt reos damnari mulcta graui, domum iis, & templum auferri sexcentis (summa illic ingenti) ædificata nummis, ex legitima præcedentium Proregum facultate; iamque sexennio habitata; & causam pœnæ huius proterri nullam, præter cupiditatem domus illorum vsurpandæ. His & similibus querelis si ab Inspectore Prouinciæ in aulam deferrentur, obuiam ire se credidit scelestus, conficta specie æquitatis: templum aiens stipe collata constructum fuisse, nihil Patribus eripi, quod iure possent suum asserere; vtcumque res esset, ex iis emi velle; ducatos quinque supra quadraginta emptioni se pretium dicere, vtque illud sibi titulo aliquo vindicaret; iis se quindecim de suo ducatos addere. Posse Patres aureis sexaginta commodè in patriam redire, hoc est per biennium integrum, & interiectas tempestatum moras vastum Oceanum remetiri. Has ergo sibi pecunias Proregis nomine ferenti Riccius, ne faxit Deus, inquit, hoc crimen suscipiam, & templum eius vendam, aut meo assensu profanis vsibus addicatur; quod si posset mihi ratione aliqua licere satin' iusta hæc foret pretij ratio, quæ sextam pretij portionem vix æquat? nam de stipe quod fertur, tollant sanè Sinenses, sibíque habeant si vel laterem vnum in id contulerint. Macaensium meorum liberalitas hæc fuit: Etsi autem Prorex repulsam hanc ægrè tulerit, putauit nihilominus, naufragorum more, hoc pecuniolæ potiùs, quàm nihil è sua eiectione collecturum, neque propterea, eius expellendi proposito abstitit; omitto tricas, dolos, & iniurias forenses reliquas, quorum partem idcircò libuit in Residentiæ huius ortu, & progressu repræsentare semel distinctiùs, ne cum fastidio lectoris cogerer sæpiùs in causis similibus deinceps ea repetere. Augusti principio anno 1589. duo primaria eius Prouinciæ capita Inspector & Prorex, magna pompa, officij gratia Riccium cum adissent, en tibi præter, & Riccij, & Mandarinorum expectationem, exilij pœna in Patres exeritur, eam vrbis Præfecti Vicarius quòd distulisset aliquamdiù sic obiurgatus est à barbaro Prorege vt ad eum sibi demulcendum causam nostram fecerit peiorem, quam frustra iuuare tentauerat. Sententiam iniqui Exilij grandi conscriptam charactere per lictores duos misit ad Riccium, per quos illi triduum præfixit, ad purgandam vrbem, & discessum vellet nollet citiùs maturandum. Concepta his verbis sententia, Sinensi lingua legebatur, [Etsi P. Matthæus Riccius bona mente in Sinas venerit, & inculpatè in regno egerit vt constat ex tabulis de vita illius iuridice confectis, non debet tamen suam tantoperè negligere, patriam cum vita vbique religiosè duci possit; nec moris est exteros, vbi residet Prorex diù retineri. Ergo in patriam remittatur, nec pugnat cum humanitate, aut iure hoc rescriptum: esto enim ædium fabricam, sumptu ingenti absolueris, sed ex stipe, non ex te suffectum quem suum proinde dicere non potest. Quæsitæ tamen ad hunc reponendum à Mandarinis summæ, addantur de meis ducati quindecim, sintque nu-

mero sexaginta, quibus patriæ suæ, quo illum remittimus se reddat] oblatam Riccius post hoc rescriptum pecuniam, ne dignatus quidem aspectu est. Expectabat in ripa nauigium quo erat Quanceum deferendus; & quod erat in hoc discessu acerbissimum, circumsistebant illum Christiani tot lachrimis, gemitu, quodque ipsemet scripsit eiulatibus, vt si Patrem quisque prosequeretur ad tumulum; at is quanquam & ipse afflictissimus, consolari omnes vt poterat, monere, hortari vt Dominicis & festis ad sacram tabulam conuenirent quam iis relinquebat in aula aliqua exponend..m. Ipsis quin etiam Ethnicis, maximè Literatis amabilitas, Riccij eiectionem hanc fecerat inuisam, & probro sibi ducebant, eiusmodi hominem tam manifesta iniuria violari; imò stultè omninò rei Sinensis apprimè conscium, tantique apud Sinas, & suos nominis, & auctoritatis offensum expelli, posseque ab illo effici, vt Sinæ verè dolerent aliqnando quod se metuere fingebant. Sed cum Almeida Riccius prudenter pièque condixerat, ne quid sibi elabi sinerent, quod minus deceret Euangelij Ministros, & quas docuerant virtutes reipsa præstarent: in iis itaque, nec diuersus color, nec vultus tristior, nec indignantis, aut turbati animi vllus index; ne querela quidem frigida & simplex, aut vlla Proregis vel Tansiai illius perfidi mentio qui telam hanc omnem texuerat: quæ virtus constantis animi firma & solida, Philosophis illis virtutum æstimatoribus, magnæ fuit admirationi. Sciaochinum ingressus Riccius, vt claues ædis sacræ Præfecti Vicario traderet, egit amicitiæ gratias, interpellatúsque ab illo denuo de admittenda pecunia, in proposito reiiciendæ firmus stetit, ac repulsæ huius roganti Vicario testem dedit, cartam sua conscriptam manu, recepítque ab eo vicissim, perhonorificum, & graue, innocentiæ suæ testimonium, & vitæ omni laudum genere cumulatæ; tandem impetrata ex eo fide, non commissurum (quoad in se foret) vt profanaretur templum communi vsu, beneuolè admodum est dimissus, literis munitus quibus maris Præfecto mandabatur de nauigio, illi & præsidio militum, vsque Macaum commodando. Quanceum prono fluuio venerat, & maris Præfectum absentem operiebatur, cum ecce tibi cimba postridie à Prorege, Sciaochinum regredi iubente, imperati causam cum nullam ederet, multas animo versabat Riccius, nec diuinabat veram; nempe ad hoc illum iubebat retrahi vt compelleretur ducatos, emptæ domus pretium capere, quos præter opinionem semper repulerat, ex quo Prorex minimè ambigebat delationibus in aula se dilacerandum tanquam raptorem alieni; suadebátque Vicarius Riccio, ne quid consuleretur in eum grauius, illos admitteret; sistit se tamen Proregi Riccius iusti tenax, suique contemptor, cui mitis excepto deliniróque blanditiis eandem Prorex sua manu pecuniam obtulit. Vice versa Riccius pari modestia & constantia recusauit obiicienti apud Sinas inurbanum haberi, munus recusare, offerente præsertim Prorege; qui verò infert repente Riccius,

inter se ista conueniunt, pellere Regno me tanquam sceleratum; simulque me donis afficere? cuius sensum responsi callidus barbarus nimis percipiens, lictore miratus, & catenas poscit, huic flagitioso: designabátque oculis, adstantem interpretem, qui hæc extraneis consilia suggerit: tremens ille haudquaquam mi Domine non meo consilio hæc eduntur, sed acerbo dolore deserendi regni, atque idem pro illo excusans Riccius confirmauit, orauítque supplex si verè sibi, non specie tenus, sed ex animo benè vellet, ne se coniiceret in mare procellosissimum, milliaribus duodeuiginti millibus iterandum per suprema quot hoc.s pericula. Terræ palmum sibi vbiuis indulgeret in quo quod vitæ supererat daretur tranquillè absoluere; si minus hac eius in Cantoniensi Prouincia; in Quansiensi saltem, seu Chiansensi, aut quauis alia. His ille seu rationibus, seu miseratione supplicis mollitus, aut credibiliùs Deo interiùs mouente; negat benignè, suæ mentis fuisse, vt exterminaret illum regno; videret sanè, ac sibi legeret quem mallet in ea Prouincia locum, Sciaochino & Quanceo demptis; hac quia primatia ciuitas, illa quia Proregis sedes. Sciaoceum vrbem inspiceret, forsitan illi placituram: actis reuerenter gratiis Riccius, stipe aut dono admisit denique ducatos sexaginta, quos tanti fuit sæpius antea respuisse; adiecit Prorex argumentum beneuolentiæ, librorum fascem quibus sua aduersum Piratas expeditio cantabatur. Fuit porrò Dei beneficium singulare vt coram ibidem adstaret Lius, assessorum tertius quem Samfum nominant, in procinctu ad iter, Sciaoceum versus, & partes Præfecti vicarias ea in vrbe gesturus. Huic Patres sedulo commendauit Prorex; idémque præstitit Sciaochinensis Vicarius, qui catenas poscentem audiens Proregem, graue aliquid Riccio extimuerat, nunc eius pacatas gaudens molestias, diploma illi solenne perscripsit, nauímque attribuit ad iter, quod erat futurum dierum duodecim. Sic Almeida socio Riccius magno fidei sacræ compendio, iacturam passi Sciaochinensis stationis; proficiscuntur Sciaoceum, die scandentis in cœlum Deiparæ festo; ædis sacræ, ac domus raptam prædam gloriosus Prorex, immortalitati suæ in templum destinat, ac ne sibi lattonis potius perpetuaret infamiam quàm Semidei decus, muro inseri saxum iussit cubitalibus literis ista incisum epigraphe *L.us Scezaius, Cantoniensis Prouinciæ Tutamus hanc fabricam suo ære numerata pecunia ab Externis emit.* Sed nulla est lapidi data fides; visus sibi prosperè à Deo eiusque famulis sua latrocinia inchoasse, ita deinceps Prouinciam miseram exhausit, vt templum sibi a terum poneret, emptóque potentium fauore in aulam acciretur, eò attollendus vnde grauius rueret. Vidit Sciaocei Riccium obiter, verbisque præter morem blandis æquasse se cum illo credidit accepti datique rationes. Sed enim restabant aliæ, quas nouus inierat Prouinciæ inspector, qui missa ad eum damnationis sententia, properantis ad nouos honores intercepit iter, cúmque lite contestata, multorum reum latrociniorum, Mandarini honore, notisque spoliauit; collato

17. Sciaoceum Riccio comed. ad habit.

collato recens, necdum inito deiecit gradu; nummorum millibus quadraginta damnauit; & thesaurum quem secum portabat, fisci regij exactoribus permisit: qua rei, & famæ iactura, seni auaro & ambitioso nihil potuit venire acerbius. Accessit tamen quod filios quinque paterna illustres pinguésque fortuna quos secum ducebat, vidit prope omnibus nudatos, ex quo illi primum vitalia, tum carnes abscessu putruere; inde mors breui subsecuta, quanquam incertum morbus an rabies, præripuerit palmam occisi nefarij hominis; aiunt enim illum à seruis, & filiis dum toti sunt in subducendis sibi, addicti vasarij infaustis reliquiis, siti rabida pressum aquam petiisse, neque impetrasse, & hinc iterata desperabundi hominis quadam voce, animam eiecisse.

Sciaoceum Patres in conspectu habebant, breuíque diario per aduersum amnem eò erant venturi, cum occurrit iis familiaris à Vicario præmissus qui Nanhoam illos deduceret; vix est toto imperio tanti nominis locus, & peregrinantium vndique concursu tàm frequens, ad Luzi sepulchrum, & iubilea quæ larga referunt à Luzi cultoribus: spectauit

18. Monachorū idololatr. sedes & Luzi cadauer.

Riccius locum, cœnobium, & templum; sepulchrum item & Luzi cadauer integrum, scripsitque de illis quæ perperam attributa sunt eius interpreti, absque vlla auctoris mentione. Vallis est inter duos montes peramœna Limpidis aquis irrigua & ferax: montes vtrimque ad omnem voluptatem, & vbertatem cultissimi; ex iis præcipuè visendus, fontem dorso è medio eructat qui multos diuisus in ramos, subiecta fœcundat omnia, situmque ad montis radices oppidum. Hic mons sacer vocatur. Eminet eius è vertice cum templo cœnobium, seu magis cœnobia duodecies mille Monachis habitata. Cœnobiarcham singula suum habent; sed præest omnibus auctoritatis in omnes summæ communis Præfectus, quem suorum & loci reuerentia efficit venerandum; præter dominium totius circum regionis, donationibus antiquis in alimenta eorum attributum: sunt ij, sceleratissima, & fœdissima capita. Virginitatem profitentur, dæmone quolibet ab omni sensu longiorem; & habent Lupanaria feminarum, & sublatos ex iis liberorum greges, quos idoli sumptibus ipsi alunt, nisi quod industriæ fructum iis hunc addunt vt bona Præfecti cum venia, viatores, & peregrinos è sancto ipsorum loco redeuntes, deprædentur. Eratque id tam publicè notum; vt edicente Vicario Sciaocensi adfuturum illic postridie insignem Externum, pararent illum excipere, daréntque illi quam legeret ad habitandum sedem; arbitrati sint pro certo, illum à Prorege aut Prouinciæ inspectore mitti cum imperio Mandarini, ad corrigenda scelera, quorum sibi erant nimiùm conscij, & reformandam ipsorum regulam. Statuunt igitur communi consilio splendidè illi procedere obuiam, gestire illius aduentu, circumducere illum per omnia, iis exceptis quorum illi commoditas posset nimis placere, & persuadere figendam illic sedem: cœtera, vt res irent, deliberaturos: vt consultum, sic factum. Aduentanti Riccio adest Mysteriarcha maior, sequebantur minores duodecim;

longo

longo ordine deinceps alij, ex primariis illis & grauissimis sycophantis; festa omnes in veste, & suorum sacrorum emblematis salutationis fabulam verbis & ritibus peragunt, qualem solebant viris eximiis, suámque reddit vicissim Riccius, Sinensi stylo, & vrbanitate absolutam, dissimulata interim hominum flagitiosorum notitia. Deducitur ab iis in aulas, Mandarinis supremis destinatas, & magnifico prandio lautè recreatur. Monstratur illi cœnobium & templum, opulentia vtrumque famæ non dispari. Censuitque vna in templi ædicula pulchrè inauratas Deorum statuas quingentas. Vidit & turres suis instructas campanis æreis, vna potissimum qua vastiorem in Europa nullam spectauerat. Surgebat medio è templo machina quæ scalis fabre laboratis adscensum præbebat ad Luzi cadauer in fastigio collocatum. Fato functum aiebant quinquagesimo ab hinc anno supra octingentesimum; de crudeli eius in corpus suum sæuitia narrabant mira, & forsitan vera: suos enim habet cacodæmon vt in Iaponia, & Indis, ita in Sinis sui carnifices martyres, quos stultæ apud posteros gloriæ desiderio amenti ad discruciandum diris modis corpus suum inflammat; huic certè dicuntur inter alia multa imputruisse carnes sub ferrea catena quam à lateribus nunquam relaxabat, & fœdis vermibus scaturisse, horum si quis excideret, colligi ab eo solitum, & increpitari, malè feriate! non habes apud me ac de me quod rodas? extra me forte minimè reperturus; hac & simili sacrilegus histrio sanctimoniæ specie personatus, honores emit, quibus illic diuinis impiè colitur; vidit eum contemptim cum Almeida Riccius integrum, sed quadam gummitione incrustatum; nec apud Monachos offensionem contempti Luzi excusauit ignoratio Sinensium rituum quibus perpolitum notarant Riccium; Sinis enim solennè id erat, vt quanquam simulachra, & Luzum nihili facerent, iis tamen honorem adhiberent, vt gratificarentur eorum cultoribus. Lustratis omnibus Almeida, nauim repetens Sciaoceum contendit; Riccius die insequenti Præfecto cœnobij comite illum eques præuertit, salutatúmque mox Lium Gubernatoris Vicarium enixè rogauit, ne se illa eremo Nanhoæ concluderet; aliam esse Luzi sequacibus, aliam sibi vitæ legem; adorari ab iis idola; præter dominum cœli nullum à se agnosci aut coli Deum; idola omnia contemni; denique homini Literato, & Mandarinorum honestari assueto consuetudine, vrbem melius concedi, quam solitariam illam sepulturam, admiranti Lio, vixque persuaso, ab religione idolorum diuersam aliquam toto orbe extare; protulit Riccius Diurnum sacrum, & hæc est, inquit, Doctrina quam sequimur, docet hic de vero Deo Liber, quid nos oporteat sentire, quibus illum honoribus prosequi. Libri formam, & Typos, & elegantiam suspiciens Lius longè Sinensibus excellentiorem, facile credidit, nihil eo nisi verum & præstans contineri; æquum respondit ab Riccio peti; non posse Dei legisque diuersæ Professores cum Oscianis vna esse; confirmauit libenter Præfectus cœ-

nobij responsum, vt cuius non minus quàm Riccij intererat ne simul degerent, addidit Riccium non diuersam modo profiteri legem, sed planè contrariam, nam neque idolis Nauhoæ, neque Luzo exhibuisse vmbram venerationis, quo cum parcus Deorum cultor insimulari tacitè videretur; suscepit eius defensionem Lius, & sunt, inquit, idolorum Dij in Sinis aduenæ, ab æuo prorsus, nec de nomine noti, nunc sparsi vbique velut alter è metallo & saxo populus. Dicenti annuit antistes, sed volens Theologum agere, negansque honorem idolis deberi, causam boni publici excepit; huic à maioribus sapienter cautum; præuidisse illam Regni plagam australem, extrariorum incursionibus esse obnoxiam; ingenia hominum refractaria & fera, posse hinc toti imperio grande aliquid mali, processu temporis consciri; frænandos putasse religionis metu, sed crassæ illorum intelligentiæ congruo; concretos illis ex materia Deos colendos finxisse, ita sacrilegium immane pius Præses temporariis regni compendiis excusauit. Post quæ decretum vt Sciaocei daretur Patribus certa sedes. Iacet hæc ciuitas sub arcto paulo plus gradibus quatuor & viginti; ædium claudit non nisi ad quinque millia; duobus enim arctatur fluuiis, & in confluenti eorum sita est, iisque pro fossa vtrimque munitur, & stringitur, sed in alas duas suburbanas longè se porrigit, quarum occidentalem cum vrbe nectit barcarum pons onerariarum fortibus inter se consertarum catenis. Regio circum mirè ferax; cœlum insalubre & noxium, ad Decembrem, fermè pars quarta ciuium ab Octobri ægrotat; qui valent vultu sunt squallido, & cadaueroso; extranei maximè, qui vitæ vt plurimum finem illic citiùs faciunt, quam negotiorum pro quibus venerant.

Datus est Patribus in suburbano occiduo locus haud procul à templo Quanhiai attributáque illis pars amplissimæ areæ templo contiguæ, frustra obtinentibus Bonziis, quorum iuris hæc erant, & rescriptum Proregis ad hoc supplicibus literis Vicarius petiit. Interea Riccium Sciaocenses Mandarini statis salutationibus perfungentem, & sermone, omníque alio ciuilitatis more propemodum Sinensem, mirari, adamare, diù noctúque frequentare, quæ assiduitas adeundi, atque audiendi, tam operosam illi imposuit necessitatem iis satisfaciendi, vt succubuerit oneri; ac Almeidæ quidem prius ægrotantis cum valetudinem curasset solus incredibili labore, cœpit ipse post diem septimum quem credebat socio læthalem ægrotare, delatúsque est ab eodem in conclaue Bonzij cuiusdam, vbi omnibus defecto commodis, venit opportuna gratissimáque medicina; diploma Proregis quo designabatur Patribus in suburbano occiduo ad construendas ædes, & templum area Hanc occasionem, Vicarij beneficentia impetratam ne mora corrumperet, triduo post febris accessum vltimum, sat egit vt diploma effectum daretur. Hæc dum Sciaocei geruntur vrebat Macaenses tristis pro Riccio & acerbus dolor, primùm exule, spebúsque tot annos sudatis per summam iniuriam deiecto;

29. Sciaocei sedem ponit Riccius dierum 12. itin. intra Sinas

deiecto; mari, deindè vt verosimilius apparebat hausto, vel à Piratis capto; cum certò resciſſent Quanceum fuiſſe deportatum, inde quid eo factum eſſet, ne miſſi quidem illuc nuntij, referre quicquam potuiſſent. Erat tunc Macai P. Ferdinandus Martinez pietatis fama venerandus, qui precum ſuarum, & aſperitatum ſubſidio miſſioni Sinenſi prodeſſe plurimum credebatur. Negabat is quicquam Riccio, aut Almeidæ infauſtum contigiſſe, negabat & Macaum venturos, ſed habitaturos inter Sinas; quæ tametſi vir prudens, & verborum parcus videretur non humanitus affirmate, ne id quidem obſtitit quo minus alij nuntij mitterentur, qui Sciaoceo Macaum Riccij literas cum tuliſſent noſtros in feſtas lætitias, gratiarum actiones, ſacrificia, ſpontaneas ſui afflictationes pro beneficij magnitudine effuderunt. Dedit viciſſim Sciaoceum Valignanus gratulatoriam ad Patres epiſtolam qua illos magnoperè hortabatur, vt per quicquid agendum & ferendum foret, cœptis inſiſterent, quoad illa in Dei gloriam fine optato coronaſſent; mittit & pecunias ad victum, & ædium templique fabricam; acciuit quoque ab India Macaum recentes ex Europa duos, vt cum iis qui iam erant ad manum, Sinenſi linguæ, morique aſſueſierent, ac præſto eſſent in occaſiones ſupplendi operarios, & augendi: conſilio ad hæc in poſterum prouido, duos ad Riccium Sinenſes mittit ex eius fingendos diſciplina, iuuenes egregiis dotibus, noſtris in ſcholis Macai educatos, & Societatis ardentiſſimos candidatos: ſumptis de Luſitano nominibus, Sebaſtiano Fernandez vni, Franciſco Martinez alteri nomen 30. *Primi ex Sinis in Soc. excepti.*
erat, exercendi dabantur à Riccio, vt ſi poſt annum expectationi reſpondiſſent, admitterentur ab eo ad ponendum in Societate tirocinium inciperéntque Sinæ de ſuis habere, religioſos ſimul, & operarios agri eorum infelicis. Probante igitur Aquauiua Societati Præpoſitio Ianuariis Calendis probationem iniere anno 1591. His domi exceptis Riccius, ſuos ſtatim dimiſit interpretes, quòd ſatis iam ipſe commodè lingua Sinenſi vteretur, & intereſſet plurimum iis carere, nam Patrum odio, vtpote externorum, & lucri fame, clandeſtino cum aduerſariis noſtris commercio, proditiones ſuas iis vendebant, noſtris operam mendacem, & perfidioſam, nihilque contra nos mouebatur, cui non tacitam manum admouerent. Sub hæc ædificauit ædem ſacram eámque, ſpe frequentis concurſus, ampliſſimam; poſt etiam domum, ſed ex modo, & regula Sinarum, in plano extentam, ne ſi ex Canone Europæo, aliquem denuò cupido inuaderet, eius ſibi violenter vſurpandæ, aut ſua illic Maiores Mandarini, vt olim Sciaochini, vellent prandia celebrare ad fruendam aperti, longique proſpectus voluptatem. Quanquam illo ipſo in quod diuerterat tugurio vili, adibatur magna Literatorum frequentia, ſed multo maiori, poſtquam viri cuiuſdam familiaritas fecit eius famam omnibus clariorem, qui licet alia, planéque contraria ſpectaret, Dei tamen inſtinctu, grandi multorum bono in eius intimam amicitiam ſe dedit. Chiutaiſus huic nomen fuit, cognomen Chiuſian-

31. Celeberr. Literatus fit Riccij discipulus.

con. Sucei natus, sublimitate ingenij toto imperio celeber; Patrem habuerat inter illos trecentos præcipuum, qui Pechini in aula ex quinque millibus selecti, inaugurantur Doctorum notis, & honore. Cuius excelsitatem gloriæ hic fratres inter proximè sequebatur, erátque iam omnibus præstantia indolis admirationi; cum patre demortuo, ætate & opibus abreptus, tamdiù vitam egit solutam & improbam, quoad in chemicam denique insaniam deuolutus, suas omnes in fumum difflauit diuitias; egens deinceps & per vrbes vagus, paternis amicitiis, quotidiani victus subsidia quæritabat, versabatúrque potissimum in causis litigantium ad varia tribunalia iuuandis, hoc est Mandarinorum gratiam qua ob ingenium excellens pollebat maxima, nundinabatur in sua commoda. Contigit autem vt Sciaochinum sub discessum Riccij appulsus eum inuiseret, audirétque de illo tam magnifica, vt eum postea Sciaoceum sequeretur, & Magistrum sibi solenni ritu, donísque adsciseeret; quibus respuendis nolens videri agrestis, & rústicus, nec venalis doctrinæ Magister admittendis; dono pretij maioris pannos illi sericos rependit; iure sibi plurimum gratulans quod tam prodigiosi ingenij (quæ summa est gloria inter Literatos) nactus esset discipulum. Sed eum quod sequitur, longè affecit iucundiùs: vidit hominem statim, tam altè in nostras penetrare se doctrinas, mathematicas præsertim, & speculatrices; mechanicas item cudendis ex ære & argento, delineandísque planisphæriis & similibus, tam accuratè scientérque tractare, vt eam ad rerum nouitatem, eiúsque solertiam Literatissimi quique stuperent attoniti; maximè verò cum diceret, legenti auctores scientiarum Sinensium Principes, videri sibi speciem hominis, vocémque præferre, rationibus carere; plusque auctoris Europæi vel vni paginæ, inesse doctrinæ ac solidi quam centum codicibus scriptorum Sinensium. Deprædicabat autem magnificè Riccium, sibique magnoperè de suo plaudebat errore quàm riduculo tam beato, putasse nimirum Riccio promptum esse, Mercurium figere, & in optimum argentum durare, quòd Philosophis Europæis familiaris esse ars illa iactaretur; ridebátque se ipse, mirificè gestiens thesauris se locupletatum absque vlla comparatione maioribus, quos nunquam esset suspicatus extra fines Sinarum reperiri; & significabat diuinorum scientiam quæ posset sola homines beare; huius sigillatim exceptos articulos, secum ipse apud se attentè, & acriter disputabat, referebátque ad Riccium quos offenderat in iis nodos, planè illos eosdem quos nectunt in scholis nostri Theologi, quibus tamen, quod magis mirere, solutiones excogitabat ita idoneas & acutas, vt duorum vnus personas egregiè ageret, insignis discipuli, & præstantis Magistri. Suo igitur qua subtili & acri iudicio; qua Riccij eruditione, de Christiana veritate perspicuè certus, Baptismi moras impatientissimè ferebat; verum interea, quascumque in vrbes intulisset pedem, Riccij nomen in suprema ponebat æstimatione, fiebátque vt multi summis fungentes

honoribus

honoribus eius amicitiam prensarent, magno tunc variisque deinceps occasionibus religionis bono quibus in præsens missis; liceat mihi Patri Almeidæ olim Ruggerij, nunc Riccij socio parentare. Ortus est Transcoso P. Antonius Almeida, Visei in Lusitania oppido; Societatem impetrauit initio anni 1576. nono post etiam Indias, vbi ministerio animarum strenuè insistens, ardebat nihilominus desiderio Sinarum, inter quos magnoperè confidebat pronum sibi fore, agere fortia & pati. Sed hanc ignis diuini flammam premebat tacitus, & vni Deo integrè committebat, huic solum intentus precando assiduè, corpúsque cruciando, vt corroboraret animum, seque diuinis dignum muneribus præstaret; Deo ita fuisse affixum narrant etiam iuuenem, maximè in augustissimo Eucharistiæ Sacramento, vt nisi violenter ab eo abstrahi non posset, vltro verò ad illum, quasi spontè naturæ rediret. Hinc sermo illi, nisi de Deo ac diuinis nullus, sed prudens, & multum amabilis, cuiusmodi esse oportebat ad pelliciendas voluntates, à Deo nobisque alienas; hæc illi virtus interior, & affabilitas, cum facili ad peregrinas linguas ingenio conciliauit missionem in Sinas apud Valignanum. Ergo ex India Macaum appulsus, moras non ferens dilati sibi ad eos transitus, licere per Præsides petiit, Sinensi se cuipiam in mancipium tradere, postquam verò Ruggerio comes, bimestri itinere, regni mediterranea peruasisset, vix inde potuit retrahi, deliberata illic in omnem egestatem, & quoduis periculum animi firmitate, nisi qui præerant eius ardori obstitissent. Tandem Riccio socius iuncta ærumnosis laboribus infesti cœli grauitate in morbum incidit, missúsque Macaum ad curationem, reportandus fuit paulo post Sciaoceum; cum eius reditus iniecta mentione visus esset reuiuiscere, & absentiam Sinarum morbo ægrius perferre: quo facto Deus mortem ipsi lenire voluit, venturam alioqui extra Sinas acerbam. Paucis enim à regressu diebus, tam repentè ac validè morbus incruduit, vt septiduo illum extinxerit. Cuius septidui seriem memoratu dignam suis ad Odoardum Sandem Præpositum Macai literis descripsit Martinez, alter nouitiorum Sinensium, [qui magno in primis beneficio sibi ducit, quod viro tàm sancto ægrotanti, postremam operam dedisset; subdit autem tametsi exemplo feruidæ sanctæque virtutis semper claruisset, supremis his vitæ diebus, cœli donis cumulatiùs à Deo auctum. Morbum statim sensisse ab initio lethalem, quanquam ipsi nihil maioris in eo periculi notarent, quàm quibus sæpiùs laborarat. Excruciatum dirè acerbissimis doloribus, velut reuellerentur maxillis dentes, perpetuam ferè septem dierum insomniam crebra cum Deo, cum Matre Virgine, cum Sanctis collocutione occupasse, amando, admissa deflendo, inuocando, cruciatuum mensuram Dei nutibus permittendo, dumtaxat rogasse ne corpus eo vsque torquerent, vt distraherent à Deo mentem; quam in rem egisse vt cubiculi circum parietes, Christi, & Virginis imaginibus ornarentur, missum ab illo se in templum ad supplicandum Deipa-

32. P. Almeidæ virtutes & mors.

ræ, vt sibi à filio mortem exoraret in actu amoris peccata dolentis vehementissimo. Confessionem ad hæc frequentissimè iterasse, consolantíque Riccio quod in Societate Iesu, & conuertendorum Ethnicorum duris molestiis obiret; respondisse, id quidem magnæ sibi esse consolationi; sed quæ non tolleret dolorem, quo propter offensum aliquando Deum acerbissimo figebatur; sibi præterea ægrè admodum esse, quod solum inter medios infideles eum relinqueret. Pridie quàm obiret Sebastianum Mendez, qui & ipse iacebat ægrotus voluisse accitum complecti, eíque & socio tironibus Sinis, tenacitatem sancti Propositi intimè commendasse. Post sumpta in manus Christi pendentis effigie audisse Riccium, Psalmum quinquagesimum recitantem, aptasséque sibi singulos Psalmi versus cum magna copia lacrimarum. Ex quo (pergit Martinez in sua epistola) patet quantas radices in eo egisset pietas, quam ne vltimæ quidem arctabant angustiæ, cum ea diceret quibus nemo sanus & valens meliora, expressiúsve dixisset: qua nocte efflauit animam, suggerebam illi subinde aliqua, sed audiebam multo libentiùs, cum secum ipse loqueretur solus, eáque proferret, ex quibus facilè videor libellum confecturus, qui meditandi argumenta in omnem vitam mihi suppeditet. Quæsiuit ex me suis illis cruciatibus tàm sæuis, ecquid remedij haberem? Christi patientis memoriam, respondi; & votorum illorum quibus tamdiù tàm pridem arserat, tolerandi pro Christo atrocia; videri nunc votorum compoti gaudendum. Sub quæ ille Deo immensas gratias agere, rogare doloris incrementa, & ex M. Auila iterare, plus doloris, plus simul & amoris. Hic ego veritus ne contentione animi accelleraret mortem, suggessi nec sacrum Viaticum quod efflagitabat sumpturum: sed nec fore ad ortum diei superstitem, nisi paulum interquiesceret. Erumpebat tamen identidem vel inuitus in affectus vocésque diuini amoris, & morti iam proximus, deponi se humi postulauit (illic aiebat dulcius moriturus) lustralem deinde cereum, dúmque mox Deo Riccius commendat morientem, etiam crucifixum admoueri sibi ad osculum petiit, & Iesu ac Mariæ suauissima implorans nomina placidè viuendi finem fecit. Libellos eius septem in capsula inuenit Riccius in quibus pios quotidie sensus notauerat; horum duos legentem mei me valdè puduit, cum viderem quanta mente destinaret, desideraret, & ageret; quam multis & variis auxiliis, & inuentis ad perfectam virtutem diù noctúque anhelaret. Ex his R. Vestra coniiciet cœtera, quæ longiùs fuerit referre. Luximus illius à nobis discessum quamuis sancti; ego potissimum cui adhuc tironi, cohortationum, collationum, & omnium loco erat, vt nullis essem prætcrea virtutum exemplis incitandus. Conuenere ad funus amici hoc est vt R. V. nouit, omnes ferè vrbis Primarij, pullati, tàm alto comploratu ac si quisque patrem elaturus venisset, præ cœteris autem, decrepitus licet optimus senex Leu-tutius, Mandarinorum vestitus funebribus, dici non potest quantum doluerit; adfuere quoque suo cum Mandarino Primores Bon-

ziorum;

xiorum; opúsque fuit Prudentia non vulgari ad prohibendos ab eo funere Sinarum ritus, excusauit enim modestè Riccius, non esse in vsu apud Europæos. Corpus domi seruamus quoad illi humando emamus sepulchretum, quod erecta cruce consecremus, id ille multum cupiuerat, vt figendæ inter Sinas crucis ipsemet causa esset: in templo nostro si foret conditus, certum erat exinde nemiuem, intro pedem fuisse missurum. Hæc de fusiori tironis Sinensis epistola] Defuncto Almeidæ successit P. Franciscus de Perris Italus sub anni finem 1591. hunc ab Europa excolendis Iaponibus donatum, & cum eorum ad Pontif. Legatis peruectum ad Indos, missioni Sinensi Valignanus dedit, quòd prærogatiua ingenij, ætatis, & virtutum, non dissimilis esset Almeidæ: sed in hoc etiam nimium similis, quod etsi robustior breui tamen Sciaocei obiit. Ibidem Riccius fundatæ Christianitatis, sub hæc Deo fructus primitiuos obtulit, quanquam inde translatos quò Christi fides coloniam miserat, priusquam Sciaocei populum faceret. Distat Nanhion Sciaoceo quatridui spatio ad Septentrionem; Chiansensis Prouinciæ frons, & porta decumana, proin custoditè seruata, & mercatorum vndique affluxu opulentissima. Vrbem duo flumina coarctant, quæ duo vtrimque producta suburbia, ponte duplici cum vrbe committunt. Erat ea in vrbe ciuis sexagenario grandior, integritate vitæ, diuitiis, modestia, & candore vniuersis carus. Totus de cœtero in animi salute per quicquid sumptuum, & asperitatum esset inquirenda; quibus addebat durissimum à carne ouis, lacticiniis, & pisce, per omnem vitam ieiunium sua sibi vnius misera pietate, non sectæ suæ præceptis iniunctum, herbis solis, & oriza contentus, magno in Sene & diuite, abstinentiæ documento. Suorum præterea Mystarum, & Bonziorum arcanas doctrinas meditabatur solitarius perattentè, sed incerto semper, & dubio ex iis animo, quem non ambigebat se habere, beatæ capacem immortalitatis, sed non occurrebat exerranti quam iniret via ad felicitatem illam securior. Degebat Nanhione tunc Chiutaisus, insignis ille Discipulus Riccij, ex quo tanta de Riccio eiusque scientia, religione, & sanctimonia didicit, vt Sciaoceum confestim aduolarit cum Chiutaisi commendatitiis. Excepto comiter domi nostræ, cum mysteria fidei articulatim Riccius explanaret, gestire senex gaudio suo impar, fronte solum de genibus verrere, agere gratias, tàm nouorum & sublimium dogmatum, quibus accuratiùs imbutus, ritè lustratus est, & Iosephi nomen è baptismo tulit. verum primis illis fidei rudimentis inflammatus ad introspiciendam illam penitiùs, fingendámque ex illa vitam omnem; contemplationes S. Ignatij primas à Riccio impetrauit, progessurus iisdem in exercitiis, nisi negotiis grauibus coactus esset domum repetere, sed ventitabat identidem Sciaoceum, vt de animo & æternis rebus, nominatímque de vita Christi Iesu erudiretur à Riccio, qui perlibenter in nobili, fidelique discipulo, plurimorum formabat præceptorem, vt quem beneficij accepti grata

grata erga Deum conscientia perurgeret, ad quamplurimos in eiusdem boni Societatem pertrahendos; in hanc primum venere propinqui, & familiares numero quadraginta; deinde amici, à quibus & alij abstersa cæcitate, veram lucem edocti, frequentem Iosepho conflabant Nanhione scholam. Quæ causa Riccio extitit, eò excurrendi, præter amicissimum sibi Gubernatoris Vicarium, & vrbis Literatos à quibus tùm expetebatur, tùm intererat plurimum præsentem agnosci, vt ex vrbis illius difficili transitu, viam sibi maturè in regni intima expediret; accedente demum Chiutaisi suasu, mense Martio itineri se dat anno 1592. proculque adhuc Nanhione, occurrentem sibi aspicit Iosephum, ambientem tam caro hospite domi fuæ frui. Sequebatur Iosephum honorarius multorum comitatus, ad suscipiendum Christum, generositate incredibili paratus, qua illos Iosephus piè sed falsò putarat imbuendos, posse videlicet Christianum agere neminem, nisi, rebus omnibus valere iussis, Deo totum se daret: quæ inductio animi, de Riccij exemplo perperam concepta, plurimos auertit qui ægrè sibi poterant imperare, vt omissa vxore, domo, & omnibus, vni Deo sibique attenderent, Nempe bonus senex nondum didicerat religiosam vitam à Christiana secernere. Ingressus vrbem Riccius obstare non potuit quin ad Chiutaisum diuerteret, inculcantem non fore ex Mandarinorum dignitate subire Mercatoris ædes ad eum salutandum, neque illas omninò suo aditu dignaturos, quod probè consultum, patuit, cum vrbis Vicarius supremò tunc Magistratu fungens, excepta Riccij salutatione cum iis honoribus quibus nefas erat vti maioribus; die insequenti ea pompa Riccium inuisit qua solent maxima vrbium Præfecti, quos Regis etiam cognati non alloquuntur nisi de genibus. Hoc supremi honoris in Externum solenne officium, Mandarinos omnes ad eum traxit, quibusdum vices obsequij necessariò rependit, tàm conferto vici ad spectandum illum populo stipabantur, vt nisi gestatorio conclusus progredi non valeret. His tandem salutationum, & reuerentiæ solutis nominibus, ab Chiutaiso ad Iosephum suum se retulit, vbi quamuis labor ex adeuntium numero, & institutione duplo maior, verum ex eo iucundior, quòd totus ad Deum proximè attineret. Albente vix cœlo sacris operatus, expectabatur in auditorio ex aliis maximè Prouinciis frequenti; agi enim se animi salute præferebant, quem certò crederent immortalem, quod in Cantoniensi Prouincia rari credunt: à prima diei ad occasum solis, interdum & ad multam noctem erudiebantur à Riccio, audiebatúrque tàm cupidè vt cum ad nouam concionem, repetenda essent quæ primis iam explicuerat, multi loco hærerent, audita iterum excepturi; noctem illic nonnulli gaudente Iosepho traducerent, ne manè proximo excluderentur multitudine concionis: at ille Sinensis genij opprimè conscius, baptismo illorum supersedit, quoad eorum viuendi ratio proderet, quantis sectæ Sinatum, & pictæ virtutes ab lege Christiana eiusque

53. Nanhion vrbs primæ illic conuersiones.

virtute

virtute spatiis aberrarent: ad hæc necessaria cum essent verbi Dei, & Sacramentorum præsidia, quæ Sciaocei affixus, suppeditare illis non poterat, dilata complurium expectatione, paucos præ cæteris fide ac moribus cultiores sacro fonte lustrauit, in quibus Iosephi filium, singulari parentis voluptate. Post hæc suam Sciaocei repetiturus stationem, multorum relatu cognouit in regni Prouinciis interioribus, de Literatis Europæis in Sinas aduenis, & grandia magnificè iactari, eósque, ac legem quam docebant beatæ ducem immortalitatis, à supremis quoque Mandarinis enixè expeti, qui fructus erat consuetudinis assiduæ, atque in speciem otiosæ, qua Literatos deuinxerat Riccius, ostentatione primum curiosa scientiarum nostratium, diuinarum deinde, salutem & æternitatem spectantium.

Sciaocei deinceps Riccius crescenti paulatim concioni diuina prædicans, selectam collegit Christianitatem, sed pristinæ suæ cæcitati, & idolis adeo iratam, vt plena periculi odia in ea exerceret: nam & soli nonnunquam, & condictò plures, templa furtim ingressi, trunca capite, membrísque simulachra deturbare, comminuere, cremare; quæ deformari, & frangi non poterant, in terram defodere, atque ad eadem variis in templis iteranda parati & alacres gaudere, velut ea idolorum strage Deo feliciter litassent, futura omnino authoribus capitali & legi Christianæ, si Christianorum manibus patrata resciretur: quare vt hæc ad Riccium sunt delata, seuerissimo interdicto ægrè quidem, sed tandem inhibuit. Hanc suorum idolorum iniuriam dæmon, in Patres vltus est, etsi longè diuerso quam machinatus fuerat euentu. Erat in eodem nobiscum suburbio, aleatorum contubernium, idémque in furta & latrocinia expeditum; hos rei suæ Bonzij, multíque alij censuere opportunissimos vt Patres sua vicinia exturbarent; ad hoc per se vltro ardentes incitant, vt eorum ædes spoliarent, data fide nec opem clamantibus laturos, nec prospecturos de fenestris. Hac lege inter se coniurati, ex iis viginti quà Literati, quà Bonzij post traductam alea noctis partem, domum nostram inuadunt armati, & reuulsis vectibus intro se penetrant, quod tanta in turba, ita clam esse non potuit quin strepitu excitus ex familiaribus aliquis, ad fures inclamaret, Patres & Domestici prodirent cum facibus, rati, deprehensos extemplo in fugam se daturos; at enim ij quod furto non poterant, aggressi rapto asportare, aditum sibi securibus faciunt in conclauia intima, familiares plagis excipiunt; Franciscum de Petris in fronte securi vulnerant; Riccio manum tantum non amputant, qui vt opem rogaret, & vitam seruaret, in viam publicam fenestra se misit, ex qua fallente vestigium spatio, pede male luxato, semper deinceps laborauit. Magnis tamen illius tùm vocibus frustra auxilium, nempe sceleris conscios poscentis, tùm lapidum grandine quibus ex edito famulus strenuè rem gerebat, fuga se in cœnobium Quanhiaum ex quo exierant, omissa præda fures recipiunt. Delato ad capitalium Iudicem crimine cum indicia reo-

34 Sciaocei nimius Christ. feruor.

35. Fures 20. domum inuadunt, & PP. vulnerant.

rum, pertinax contra nos odium, taceret; sagax iudicis assessor catè illa expiscatus est de facto viciniæ, quæ ad clamores vocantium, vt mos erat minimè accurrisset: ex ea nonnullos, inter quos, & Bonzij in quæstionem dat, qui tormentis subacti totam latrocinij seriem eiúsque conscios & authores manifestant; hinc magna suburbij ex dedecorata fama turbatio, quod suburbium latronum vulgo iam audiebat; maior agnatorum, quos ignominia & mulcta tangebat propius. Adsunt, & infimis precibus veniam à Patribus rogant, quam vsque adeò liberalem ab iis vltro acceperunt, vt magno prudentum iudicum stupore Patres etiam vulnerati pro reis supplicarent, nec reorum affines sistere se tribunalibus audebant nisi secum haberent Riccium, vt qui causam ipsorum, patrono quolibet fortius perorarer. Imo rarò insignis patientiæ documento, vulnere vt erat deformatus Sciaochinum contendit, quo illic absentem ex supremis causæ Iudicibus vnum anteuerteret placare, quod iter diebus constitit sedecim, haud alio quidem operæ pretio, quam magnæ virtutis exemplo, & merito; suorúmque illic in Christo filiorum voluptate fructúque singulari. Redux enim causam reorum comperit à decem tribunalibus damnatam morte quosdam; tritemibus alios; pecunia Bonzios mulctari: at ingratissima, & perfidiosissima capita, suburbanorum primarij quinquaginta in fanum conueniunt, sacrificio dæmoni se obstringunt, nihil omissuros, vt regno Patres expellerent; accusationis capita in exilium conscribunt, decantata illa de odio in Sinas, de commercio cum externis in regni perniciem, de viris quadraginta, quos domum Macao euocassent & similibus, quæ singulorum firmata chirographis per omnes Mandarinos, & Magistratus circumferunt, abiguntúrque ab omnibus tanquam scelerati, & apertæ fictores calumniæ; vnus solum ex iis assessorum alter nobis perinfensus, quod collegam haberet inimicissimum, sed nobis peramicum, calumnias auidè bibebat. Verum Riccius per certos homines quæri ex accusatoribus mandauit, hauccine redderent beneficij gratiam? Igitur quando vim sibi facerent vt ex defensore aduersarius fieret, aduersarium expertutos, quibus exterriti, denuo ipsi cum metu & lacrimis procedunt, illámque sibi condonari suam perfidiam flagitant: restabat videlicet quo Riccij opera egerent apud Inspectorem, cuius erat dictas sententias, supremo iudicio vel corrigere vel firmare, quanquam idem cum esset omnium consensus, non sinebat mos aliud expectari præter earum confirmationem. Dixit tamen Riccius publicè pro reis, tot rationibus vt miratus Inspector causam illi adiudicauerit, & reorum quidem existimationi hoc dederit, vt aleatores, non tamen fures scriberentur; crimen verò confessis, mors, & triremes in pœnam mutarentur plagarum viginti: quibus contra spem certo exitio redempti, rectà è Prætorio domum ad Riccium veniunt, immensis, & demississimis gratiis illius beneficium prædicant, spondéntque se die postero, omnes templum nostrum adituros, ad Saluatoris effigiem adorandam.

Post

Post hæc tamen quis credat, vel possit animo fingere, quàm diris in Externos Sinensis populus, & ingratis odiis rumperetur? Ducenti condicunt de instauranda quam diximus accusatione, idque ad supremum Inspectoris tribunal à quo prouocatio non esset: tempus sceleri legunt discessum inspectoris, tunc se dato libello, conclamaturos omnes & magnis vocibus, imploraturos eius æquitatem; motum iri videlicet populi saltem miseratione; cognitione iuris quam tempus negabat prætermissa, ex qua nihil potuissent sperare, pronuntiaturum statim aduersus Patres exilium, ne cum mala tanti populi gratia abiret. Absente igitur amico nobis consiliario, sed duce altero ex Assessoribus, clamores tollunt, audiri postulant, & habere se magna in bonum commune, Inspector quanto illa fœx stultè, tanto is prudenter, magna, inquit illa in bonum commune, non fuere in hunc profectionis meæ articulum differenda; nec illos pluribus dignatus suam frustra coquentes rabiem reliquit: qui casus Patres coram Deo, de auertendo tunc malo satagentes mirè confirmauit, fecitque peculiaris eius fiduciæ securos: at hoc luculentiùs paulo post, cum Pechinum in aulam elapso triennio de more iturus Gubernator, vrbem Assessori regendam credidit, furioso illi Christianorum, & Patrum hosti, à quo nihil poterat præter calamitates vltimas expectari. Verum is biduo quàm possessionem iniret Magistratus, repentina morte, prostratus est, & regendi vices collegæ reliquit, ardentissimo illi Patrum defensori, Guansufvo nomine. Porro Sinarum sapientes nihil ita rapuit vt illa Patrum constantia, qua manifesta, & sæua professos odia, tùm priorem illum assessorem, tùm Ciues suburbanos ingenti numero, prosecuti sunt semper omni officij, & obsequij genere, nec vlla vnquam inditia offensi, aut contractioris animi præbuere. Riccium quin imo de nocturni illius latrocinij auctoribus cum interrogaret iuridicè Gubernator, versarétque in omnem partem ad inuestigandum aliquid ex quo reorum inditium fieret; responsione vel reis commoda, vel minimè noxia, sagacitatem viri sapientis semper declinauit: quamobrem is denique generatim ex eo quærit num quos sibi haberent inimicos? cui Riccius omnino neminem, sed omnes tum vrbis, tum suburbij Ciues nobis esse amicos, & officiosos, quod sic ingenuè, atque ex animo visus est affirmare, vt ei subridens Gubernator, palam ergo est ait nescire vos quam capitales vobiscum inimicitias Bonzij vicini vestri gerant (Quanhiaensis nempe cœnobij) quot dolos; & machinas in vestram perniciem intendant, quoad ab se vos procul amouerint, fœx nimirum est, & sentina capitum flagitiosorum, nihili facienda. Sic ille; at Patres grandi suo damno experi nimis norant, quicquid in se malorum consciretur, in eo cœnobio construi, verum instinctu illius excellentissimæ sed Sinis ignotæ caritatis, illatas iniurias omni officio & humanitate reponebant, quos multi dum cernerent redimendis à morte & pœna triremium hostibus fatigari, ad alia omnia illam refe

rebant infensæ sibimet beneficentiæ sollicitudinem, adeo iis nouam. Suspiciebant tamen illam Mandarini & conceptos de Patrum virtute, & lege Christiana sensus heroos & sublimes prosequebantur inter se miris encomiis, præsertim Gubernator, fateri solitus, pridem sibi compertum, Christianorum fas esse nemini odisse odientes; benè autem illis facere ac velle, religione præceptum Christiana, id verò penitùs ignorasse, addensque præclarum de caritate Riccij iusiurandum, iurabat ab eo tanta pro reis hostibus efficacitate peroratum, vt si foret ab iis illa defensio emenda, nullo satis argento emi posset; defensioni quoque verborum additas amicorum apud se aduocationes, & patrocinia,
36. quibus tamen ipse pro causæ æquitate implacabilis obstitisset, deprecantique Riccio satisfecisset hac admonitione, pulchrè tuas religiosi Europæi partes functus es hactenus, sine meas quoque non inscitè Sinensis Iudicis partes agam. Certè Riccius non vnis literis gratias Deo agit ob impressam Sinarum animis Christianæ legis pretiosam æstimationem ex eius quam tenebat, & profitebatur excellentia caritatis; cúmque omnium vbique in ore versarentur Sacerdotes, ex magno vt vocant Occidente in Sinas aduenæ, prædicabatur hoc item in Prouinciis maximè dissitis inter eorum laudes quod latronibus viginti, plagis quas ab iis acceperant adhuc hiantibus, remissionem pœnarum exorassent, non minus anxiè per amicos & tribunalia, operoséque procuratam, quam si de vita germanorum fratrum quæstio verteretur. Atque hinc etiam contigit, vt Guanciumminus, Hainanæ Insulæ Mandarinus Sciaoceo transiens Riccium nosse voluerit, cuius esset latè illustris existimatio; sed audita ex Gubernatore latronum causa eiúsque exitu, Riccium hominem virtutis heroicæ dignúmque honore singulari reipsa censuit, proin licet Nanchinum Præses Rituum mitteretur, & prohiberetur dignitate officij quenquam inuisere; Riccium tamen bis adiit: multas cum eo noctis horas egit; promisit in aulam cum primum venisset, acciturum se illuc ad emendandos Sinensium Calendarios abacos, in quo velut ad scopulum, eorum Mathematici hærebant. Et verò promissis non steterit modò fideliter, sed quod erat momenti grauioris, hinc etiam factum vt ad Insulam Hainan Euangelio excolendam nostri operarij mitterentur, de quo suus erit scribendi locus. Nondum ij motus posuerant, quibus vsque ad annum proximè sequentem exagitatus est Riccius, cum illi durior vt doloris, & patientiæ, ita meriti seges exoritur P. Francisci de Petris obitus
37. magno suo, ac diuturno labore ad illam Sinarum impeditissimam, & summè arduam missionem formati: nunc enim tertio sudandum sibi cernebat biennio, ad succidaneum quempiam doctrinis Sinensibus, ritibus, & characteribus instruendum, cum duos docendo Almeidæ, totidem Francisco à Petris annos insumpsisset. Hunc cœli vitio contracta febris vehementissima, paucis diebus ad extrema redegit, & Nouembris quinto, anno 1593, è medio sustulit; quod in sequentem

Caritas erga inimicos benefica, Sinis admirationi.

Mors & virtutes P. Fr. de Petris.

quattum,

quartum, & nonagesimum, contra Riccij literas quidam dum differunt, multis quæ postea gesta sunt difficultatibus inuoluerunt. Erat P. Franciscus de Petris ex Monte S. Mariæ oriundus, Farfaensis Abbatiæ pago milliaribus Roma quinque & viginti, dabat Philosophiæ operam in Collegio Rom. cum Societatis desiderio cœpit vehementius accendi; atque interea dum ad finem curriculi differtur, sui arbiter iuuenis, religiosi tironis vitam sponte præuertere. Suas studio literarum; pietati suas, maximè erga Deiparam sibi descripserat tenebátque horas; quàm porro carus Deiparæ iam tum esset, latuit vsque ad obitum; quod Sanctis fermè solenne est, singularia Dei dona silentio humili sepelire assuetis: diebus quàm vita excederet perpaucis, cum altero colloquens ex Sinensibus Sociis de beneficio Religiosi instituti, hortatúsque illum ad durandum constanter in eius proposito, sub diuinæ Matris secura fiducia & tutela; narrauit [se olim annorum septemdecim de vitæ delectu ambiguum; cogitasse quæ foret Deo gratissima; sensisse verò se ad Societatem vehementer impelli; librandis nihilominus in vtrumque huius consilij rationibus hærentem, fuisse voce hac diserta & clara animatum *Societatem filij mei securus ingredere, in eáque constanter perseuera.* Inopino perculsum monito, illuc oculos vertisse, vnde vox mitti videbatur; nihil autem vidisse præter pridem affixam parieti Virginis tabulam] quæ quidem ab eo de se dicta, confirmat ingressus in Societatem ipso exceptæ in cœlum Deiparæ festo, anni 1583. cum annum ageret ætatis vicesimum, & Philosophiam cum laude ingenij optimi propugnasset. Quantos verò progressus edidisset in magnarum virtutum exquisito paratu intelligi potuit, cum tiro etiam tum destinatus est Iaponiæ à Præposito Aquauiua, quæ Prouincia nisi emeritis diúque perspectis haudquaquam credebatur; in hanc Iulio mense, anno 85. profectus est. Queritur Riccius, humilitate illius nimia effectum ne quid eorum foras erumperet quibus illum interiùs supra modum communem, ornari à Deo sentiebat, duo ponit velut in specimen; alterum quod mortem sanus, bellè ac robustè valens, certò sibi prædixit imminere; emptum enim domestico vsui solitæ carnis nescio quid, cum forte obiter vidisset; abruptè, planéque extra rem; Prius, inquit, viuere desinam, quam absumptæ fuerint hæ carnes; quod ioco habitum, & adhuc valenti cum carnes defecissent iocosè obiectum, nihilo seciùs affirmauit, & quærite, ait, (locúmque nominabat) illic superest etiam iisdem de carnibus, & certè supererat, quod non prius vsu consumptum est, quàm is febri maligna interiret. Alterum quod morbo correptus, cum lectulo residens, vitam omnem confessione sacra apud Riccium expiasset, humi desiliens, & iniectis in collum brachiis, Pax, inquit, tibi, Pater mi, & suauissime sodalis! ego enim discedo: quibus dolore fletúque obrutus Riccius, diù nihil reponere valuit; post verò spes illi faciens peruincendi morbi, ex ætatis, & indolis vigore, & necessaria illi missioni Deo carissimæ illius opera; Nequaquam, inquit, nam cer-

tò moriar, & consolatur me, quod non sim tamdiù, futurus vobis molestiæ quam optimus Pater Almeida] cuius eatenus cadauer domi seruabatur, quòd biennio integro nullus ei humando, nisi parum decens reperiretur locus. Vix morte illius Macaum perlata, en adest barca illinc à Valignano missa, ad vtrumque cadauer Macaum in nostrorum sepulchra transferendum, mortem eius dolenter prosequitur Riccius suis ad Aquauiuam, mœstissimis literis, præsentibus scilicet, & magnis ad Dei gloriam, missionis illius occasionibus valdè importunam, quibus linguæ, librorum Sinensium, literarum, morúmque peritia maximo erat vsui futurus. Cœterum corpus vtriusque pompa quam posset maximè splendida Riccius consulto censuit in scapham efferendum, tùm ne in functorum honoribus superiores se Europæis arbitrarentur Sinæ; tùm de nostratibus veri Dei Ministris, & Sacerdotibus ne perinde sentirent, vt de Bonziis suis, & sacrificulis idolorum, quos vt viuentes sic mortuos pro carcinomatis execrantur, & abominantur. Dum ergo spectarunt Riccium duobus illis magnificentius parentare, quàm suis ipsorum parentibus Sinæ; missam à popularibus ipsorum scapham, dierum septemdecim nauigatione, ad recipienda eorum cadauera; nullum ad hæc conferre cognati amoris, aut sanguinis titulum, sed Sacerdotij dumtaxat, & Religionis, censuere omnino Europæ Sacerdotes, & Euangelij præcones, esse à Bonziis, quam longissimè diuersos, summóque in pretio haberi, quibus tanti honores haberentur, aitque Riccius, mussitantes audisse, futurum etiam vt transueherentur in magnum Occidentem, adeò nobis Sacerdotum Dei eiúsque Ministrorum cineres esse pretiosos, sed honorificè Macao excepti, solenni funere apud nos conditi sunt.

Francisci de Petris locum, & mensuram suppleuit Lazarus Cattaneus, Sciaoceum ex ora Piscaria, à Valignano missus, quem annos sex & quadraginta spectabimus regnum illud Apostolica opera excolentem: accepit illum Riccius mense Maïo, æui anno quarto, & nonagesimo, non semirudem, & incultum, sed Sinensibus literis, & sermone plusquam mediocriter expolitum. Huic visum non vltra differre quod cum Valignano pridem conuenerat, de cultu nostrorum & habitu quam maximo posset discrimine ab Oscianis, seu mystis idolorum & Bonziis secernendo. Nam cum essent vbique contemptui; & Oscianus, ac Bonzius idem foret vt facinorosus, & ex flagitiis omnibus & luto proletario concretus, necessarium prorsus erat, etiam à vulgo, nedum à Literatis intelligi nostros ab iis esse penitus alios. Quod enim aliqua nobis essent cum iis communia, iidem propemodum censebamur cum nusquam gentium Religiones alias esse putarent Sinæ præter geminas illis quas cernebant apud se idola colere. Tunc ergo si vnquam, præstandum aiebat iis vt videremur quam dissimillimi, cum nos longè in regni mediterranea proximè vocandos speraremus, sedésque illic perpetuas nacturos, quæ fructuosius sudoribus nostris responderent,

38. Literatorum habitum assumunt Patres.

spondetent, quam Prouinciæ Cantonensis dura barbaries; sed in iis si conspiceremur, vestitu, oreque Bonziorum, hæsuram nobis illorum infamiam, & probrosi nominis fœditatem nullis rectè factis eluendam. Fuit hic idem Ludouici Secheiræ Iaponum Episcopi, & Valignani sensus; in quo nec Societatis Præpositus quicquam reprehendit, nec summus Pontifex, nisi quod serò id fieret quod factum pridem debuisset. Professi ergo se Literatos sacros, & legis diuinæ præcones & Magistros, Literatorum cultum induunt, & cum raso capite ac mento incederent Bonzij; barbam ipsi promittunt; promissos capillos subiecto reticulo ad summum verticis, in repandum tutulum colligant, Literatorum vestes varij generis, variisque ritibus solennes assumunt, ne Sinas à se velut à barbaris arcerent, si quid in iis officiosis ritibus peccassent, quibus Sinæ nihil habent religiosius; si quem forte delectet Riccium cernere eo schemate subornatum, sua ad Præpositum Aquauiuam epistola quadam se ipse depingens; Literatum, ait, indutus incedo; veste vtor coloris violacei pinguioris, amplissimis & laxissimis manicis, vestem & manicas ipsúmque ad renes demissum collare, prætexit fascia dilutioris ianthimi; Zona plana, ex parte vesti assuitur, eiusdem cum fascia tum materiæ tum coloris, nisi quod à nodo vtrimque ad pedes subtili elice variatur, è serico calcei, decorantur symbolicis fimbriis Literatorum gradui propriis, tegmen capitis à nostro in Europa colore distinguitur & proceritate, & habet aliquid à Præsulum mitris haud valdè absimile.] Addit Manuel Diaz senior qui posteriùs inter Sinas fuit, zonariam ad media crura sub veste pallulam; quadrangulum, nigro ex serico contextum pileum, Lusitanicis rotundis duplo altiorem. Mutationem hanc, & sibi & nostris gratulati sunt maximè, Sciaocenses Mandarini, quod exinde iam possent ab iis illa excipere, iisque reponere cerimoniarum obsequia quibus solent inuicem Literati; sed hinc nobis voluptas solidior quod nos ab hominum flagitiosorum probrosa colluuie clarè distingueret. Quam vestitus, & habitus formam à Riccio primum, & Cattaneo acceptam, nostris hodiéque vsus propriam fecit cum priuilegio, vt quamuis in Sinas recens aduenerint, eorum literis minimè exculti Literatorum tamen existimatione, & obseruantia gaudeant. Et Catanei quidem inuentioni hoc debetur, verum haud paulo iustiùs Riccij merito, qui non ante Sinensem Literatum profiteri exteriùs voluit; quàm esset reipsa eiusmodi, & Mandarinorum doctissimo tentatus iudicio, Doctoratu dignus haberetur qui nisi paucissimis & Rege coram in aula defertur. Et verò illud de moribus cuius pridem meminimus Confusij tetrabilion, anno iam 1593. Latinè reddiderat & glossematis, elucidauerat dempta solum aliqua libri quarti parte; sex verò Doctrinas quibus negabatur hominis vita sufficere, sed earum quisque optabat quam mallet profiteri, & in ea de se periculum fieri; habebat omnes animo comprehensas, recitabat ex iis prolixas paginas,

paginas, & interrogatis subindè Mandarinis gradu suo donatis ecquam illarum profiteri legissent, ita ex singulis, & de singulis differebat, vt peritior omnium vnus censeretur, quam quisque singularum; cúmque antehac Sinis nihil ad aures veniret acerbiùs, quàm nostrum hunc orbem Literatorum regnum esse, longéque alia esse illius ingenia, & sublimiores scientias; nunc subdit idemmet Riccius, illos sui pudebat, dum viderent Externum, non modo complecti libros omnes quos venerantur pro canone, verum & lucem iis afferre egregiam, & quod perperam interpretabantur, intelligenter explanare; hinc dici non potest quanta in Riccium eorum obsequia procul inuidia, & superbo fastu; quàm se falsos viderent dum esse in humanis præter Sinas nihil dignum aspectu cogitarant, mortales cœteros, cauerant tanquam hostes, aspernati fuerant veluti barbaros. Nec errem opinor si dicam Riccium in Cantonensis Prouinciæ solo ingrato & sterili retentum fuisse diuinitus, vt dum prodesse aliis non potest, elaboraret semetipsum, talémque fingeret, vt doctrinæ suæ concitata admiratione in Prouincia Chiansensi Doctorum hominum parente, vtramque deindè in Regiam Nanchinensem veterem, & Pechinensem vocaretur, aliisque in vrbibus Societati sedes, & Religioni veræ statueret.

39. Doctrinarũ Sinensium peritior Riccius, quam Sinæ

Subiit itaque interiores regni Prouincias Riccius, & Nanciani sedem fixit anno 1595. ducebat illum Scilan supremo ex ordine Mandarinus Assessor consilij bellici apud Regem, Pechinum accitus ad parandam expeditionem auxiliariam Caraio Sinis vectigali, aduersus Taicosamam Iaponiæ Regem. Sperabat Mandarinus à Riccio de cuius sanctitate & scientia audierat restituendam filio sanam mentem à qua illum infausti pudor examinis & probrosa repulsa dimouerat; vix potuit agere cum iuuene Riccius, ob infelices casus, quibus conflictatum est id iter quod suis ad Aquauiuam Præpositum, & eum qui nostris Macai præerat literis describit, illáque potissimum quæ sibi Nanchini accidere, & fundatam in vrbe Nanciano Societati domum. Profectus Sciaoceo Nanhionem Aprili exeunte, consolatus est illic veteres suos Christianos, nominatim Iosephum sanctum senem.

40. Mandat Riccium suscipit, Pechinũ ducendum, & deserit.

Inde viam iniuit milliarium triginta, perpetuis vtrimque arboribus opacam, amœnam villis, hospitiis commodam, militaribus præsidiis aduersus grassatores tutam; illac enim Sinis Europa, India, Malaca, Iaponia, Molucum, suas merces transmittit; illac Sinæ Quanceum suas, quibus Indiam, australes insulas, & Occidentem ditant. Hoc vltro citróque, diù noctúque commeatu tàm denso stipatur via, vt conficiendis eius septem leucis P. Palmerius scribat se die integro eguisse. Quod autem viæ caput transuerso monte Muilino occupatum, assensus præberet difficiles, ingentis animi Mandarinus per medium montem viuo in saxo iter aperuit trium milliarium spatio, qua sua in publicum munificentia, templum promeritus est in montis vertice, &

41. Via mirabilis.

& qua viæ vtrimque cæsa rupes de se murum facit, passim programmata encomiastica grandibus literis quibus literatorum clara ingenia, opus Mandarini beneficum immortalitati tradidere. Iacet vrbs Nangana ad montis radices, claustrum Prouinciæ Chiancensis; ab ea haud procul oritur fluuius, in quem alij succedunt amnes, & cursu aquarum ingentium prono, Nanchinum vsque naues ferunt, medio semper inter duas Prouincias alueo. Habemus vrbium in eo itinere sitarum delineatos Riccij manu gradus, & singularia, quæ otiosum fuerit referre; aduersorum autem discrimina per quæ illum diuina bonitas, ad tranquillos labores traduxit, & lectu iucundos: ab vrbe Canceo cœpere; illic fluuij duo, dum se tertio immergunt præcipites, vndarum torrentibus, tam violentis atque enormibus, naues in scopulos rapiunt, vt quotidianis naufragiis infamentur, loco nomen hinc datum Sciepatanum, quod decem & octo torrentes indicat: sed horum funestissimus Hoancun, quamobrem vectores, illum inituri, fluminis genio, seu idolo cuius est illic fanum magnificum, stipe, ac precibus supplicant, & nautæ se cuipiam indigenæ credunt, docto notum, & familiare periculum exire. Has tot voragines multorum mortibus famosas prætervectum se scribit Riccius, aliquantò inferius Canceo, miratúrque amnem earenus placidum, & æqualiter stratum, repentè in fluctus, & æstus assurgere, quorum mihi causa in promptu videtur, moles latentium rupium immanes, quæ contracto alueo aquas cogunt rapiditate cursus supplere spatium quod iis solito lapsu sedatè explicandis eripitur. Hos ergo inter æstus Mandarini nauis pulcherrima, qua vxor, & filij vehebantur, impacta in scopulum, rupto penitus fundo amnem hausit, sed cum eius depressæ superior emineret ex aquis domus, in ea mulieres & alij euaserunt. Postridie Riccius inter angusta riparum dum nauigat, subitus velis incubuit ventus, quæ iusto serius contracta; nauim suo pondere euerterunt. Hanc secuta est quæ Mandarini vasarium pretiosissimum vehebat, & cum eo pariter periit. Hæsit in fundo Riccius aliquamdiu, & incertus quo modo, emersit tamen cum aquæ plurimum bibisset, correptísque mali rudentibus à præsenti morte ereptus est; sed eius socium Ioannem Barradium virtutis egregiæ iuuenem sic amnis sorbuit, vt nec apparuerit viuus, nec potuerit recipi mortuus. Paucis inde post Chingan vrbem milliaribus ventorum turbine naues propè omnes, tantumnon clades extrema perdidit. Hic verò timori permisit se penitus, Scilan Mandarinus, auguratusque itineris infelicitatem, tam inauspicata principia secuturam, gestatoriis sellis cum vxore & & filiis deinceps vectus est, equitante post illum numerosa familia; gazæ residuum nautis per obliqua fluminum lentè portantibus. Sine autem sibi ominosum putauit Riccij comitatum, seu sibi diffisus, non est ausus Regi extraneum sistere; humanissimè rogatum voluit vt retro Sciaoceum rediret, fuitque Riccio dexteritate admodum solerti, precibus, & donis exprimenda facultas

4. Riccij naufrag.

pertexendi Nanchinum itineris, vbi domum sibi omni industria moliebatur impetrare; sed illi melius auguratus est Mandarinus, suadens Nanciani potius habitaret Chiansensis Prouinciæ vrbe primaria, doctis hominibus referta, quibus pro suo merito & sapientia futurus esset gratissimus. Amplo nihilominus Rescripto munitus Præfecti Chinganensis ad liberum per Cechianensem, & Nanceli Prouincias transitum, iunxit se famulis comitem quibus Mandarinus supellectilem suam vehendam dederat, & secundis semper amnibus, Nanchinum attigit mensis fermè vnius nauigatione, vbi tres solum moratus hebdomadas expulsus quidem tunc inde est, sed honorificè postea reuocatus. Eiecit illum is à quo præ omnibus retinendum se illic confidebat, Sciaocei olim peramicus, integritate vitæ priuata & publica, pro sancto à Mandarinis celebratus; reipsa homo angusti pectoris, & rationum suarum & lucrorum totus; qui primo aspectu Riccij quasi sideratus; metu mox visus extra se abripi, ne proditionis idcircò insimularetur quòd Nanchini suspiciosa vrbe extraneum, sibi notum hærere pateretur. Comiter itaque veniam præfatus, quod ex nuper amico, præferre nunc aduersarium cogeretur; in eo extrudendo, non tantùm imperio sed seueritate, suam Regi fidem probare se credidit. Timiditatem sordidam detestabantur aliqui Mandarini, suadebántque Riccio suburbiis tantisper se abderet, regressum in vrbem se illi curaturos; sed posse plus gnarus ad nocendum, Mandarini vnius supremi vim, quam complurium minorum defensionem ad seruandum, aduerso Iantio nauigat Nancianum futuri anxius, cum pelli se Nanchino præsentem cerneret ab illomet qui se illuc olim è longinquo ducere voluisset, æstuantem his curis, & incertos earum euentus reputantem consolatus est Deus hoc somnio. Nanciano iam factus propior, inquit ipsemet de se, sub serum diei, sistit se mihi per somnum homo nunquam antea notus, & interroganti; similis regna hæc ait, eo consilio oberras, vt extirpatis religionibus auitis, nouam substituas? Miratus arcani conscium quod modis omnibus premebam; tu verò, inquam, omnino vel Deus es, vel diabolus, qui noris quæ cunctos mortales celare satago; non sum, refert ille, diabolus, sed Deus; hic ego ardens laxandi pectoris videbar ad pedes loquentis procidere, & queri; & nosti hæc, inquam, domine, nec ad ea fers operam? Simul in fletus effusos erupi; at is proiectum, ad pedes consolari, spondere facturum; adfuturumque mihi vtraque in Regia quibus ego corroboratus, & alacer visus sum habere præ oculis vrbem quandam primariam; & in eam liberè confidentérque iam subire, securus neminem impedimento mihi fore: sub quæ somno excussus, & madens lachrymis quas dormiens fuderam, socio meo Dominico Fernandio somnium recito, vt partem mœroris abstergerem, quo mecum pariter afflictus eiectionem illam Nanchinensem ferebat grauissimè, mihi quidem hoc pro mero somnio nunquam censui habendum; vidi enim haud diù postea dormienti promissa, rebus ipsis

41. Somnium Riccij ominatissimum.

ipsis præstari, cum Pechino reuersus, Nanchinum intraui, eáque iam illic oculis conspexi quæ mihi in somnis obiecta fuerant, ignoranti tunc vrbs illa primaria, quænam esset quæ dormienti repræsentabatur; Nanchini constiti; mansionem ibidem; perpetuam posui; Pechini deinde spebus omnium inuitis, Regis exceptus palatio, cuius mandato accitus fueram, fundaui alteram Societati stationem; & supremos aulæ Mandarinos, mirè beneuolos, & propitios habui. Vtrobique demum Nanchini & Pechini nostris diuina liberalitas impensè fauit, eorúmque labores, multorum ad Christum conuersione fortunauit. Hæc de se Riccius, paucis ante obitum suum annis iucundè repetens, suum illud semper memorandum iter Nancianum, de quo huius æui vnde quadragesimo anno traditum reperi, promissione illa seu fortuiti, seu missi potius de cœlo somnij, semper adeò confisum Riccium, faustos fore progressus Pechinensis commorationis, noménque Christianum longè inde in Prouincias spargendum, vt ea fiducia, nostrorum mœrorem erigeret, quoties à Mandarinis vexabantur. Macti aiebat, & fortes! Dei promissis freti, certíque adfuturum tempus vt qui vos modo exagitant Mandarinelli minorum gentium, cernant vos a Præsidibus Tribunalium supremorum, ipsísque in administrando imperio Regum Assessoribus, Collaís experi, obseruaríque, & diligi, quæ vti prædixerat euenere.

Inter Sinas Australes mediterranea Chiansensis Prouincia, quinque aliis coronatur; eius caput, & Proregis sedes Nancianum, vrbs amœnissima, duplici amne cincta, quorum maximus in locum desinit commodum, & sparsum minoribus insulis; præter hunc duo sunt intra vrbem angustiores lacus ad publicam voluptatem. Ciuitatis ambitus Florentiæ duplus; densa ciuium multitudo, qui spreto mercimonio, toti sunt in scientiis quærendis, & Literatorum gradibus atque honoribus, quo illos sublimis ingenii, eximia indoles vltro rapit; nulla toto regno ciuitas doctior; nulla Mandarinorum feracior; arcuum proinde splendore, ac numero tam frequens vt scribat Riccius nouis erigendis locum in vrbe defuisse. Felicitas hæc ingeniorum præstantium Sinarum more, florem honorum, & diuitiarum in vrbem trahit; & accedunt è sanguine regio tàm multi, vt tradat Riccius eorum palatia quintam vrbis partem occupasse, ciues de cætero progignit ad pietatem mirificè dociles, vt potest pietas Dei veri ignara constare, idola venerantur incredibili reuerentia, censent animos esse immortales; pœnas & præmia defunctos æternùm manere; ad stabiliendum salutis negotium quam iis Bonzij depingunt, prorsus nihil omittunt, gnari licet id suis legibus minimè præcipi. Quare vitam omnem in summa plerique asperitate viuunt; quotidianum ieiunium nisi legumine, & oleribus non soluunt; piscem, lacticinia, & oua respuunt, ea delitias arbitrati à ieiunio alienas, in quo legem eandem sibi Riccius indixit quibus diebus Ecclesia carnibus abstinet, ne sibi Ethni-

41. Nancianum vrbs Literatorum.

42. Idololatrarum aspera pietas.

ci viderentur Christianis esse sanctiores. Iam suo quem colunt Deo, tot prodigialiter patrata tribuunt, vt possint stolidi ad ea stupere, inter quæ illud est quod subterraneum infinitorum voluminum draconem, Nanciano, & Prouinciæ minantem exitium, catenis duabus ad columnas ferreas ligauit (ex quibus inditum superbissimo eius templo nomen) tum profundis emersus specubus, sua cum domo & talpis in ea nidificantibus momento in cœlum raptus est. Cuius portenti admirabilitas quàm religiosos Chiansensi Prouinciæ motus, tam latos Prouinciis cœteris risus parit. Verum Literatis Paradisus & inferi, Elisij sunt, & Orcus, Poëtarum commenta, excogitata continuendæ plebi, damno magis & vtili quam honesto frænari assuetæ, incumbunt nihilo segnius Philosophicæ virtuti, habentur prælectiones de illa publicæ, & academiæ frequentes vbi tractantur officia viri boni, boni patris familias, boni Ciuis, & boni Rectoris ad felicitatem priuatam, domesticam, patriam, & regni totius spectantia, aduertitque Riccius hos Academicos, maiorem cœteris ostentasse modestiam, grauitatem, & linguæ prudentiam.

43. Nanciani optatissimè Riccius nesciens.

Vrbem hanc sibi tantoperè laudatam ingressus Riccius Iunio anni 1595. & spes inter metúsque adhuc anceps, mente integro insistit apud Deum, vt sibi adesset, & conciliaret gratiam tot Mandarinorum, quorum nemo erat à quo non posset vrbe pelli; vnus à quo posset retineri: & hanc sui quam sibi precabatur peculiarem Deo curam esse, statim animaduertit cum ex iis quos Sciaochini & Sciaocei per annos duodecim tam multos sibi deuinxerat Mandarinos ne vnum quidem nancisci valuit cuius auxilio vel ope iuuaretur. Quare per se coactus rem suam agere, dum dissimulanter de iis inquirit, qui sibi plurimum obstituri, vel profuturi videbantur, audiuit magnoperè landari medicum nomine Guanchileum artis, & ingenij gloria celebrem, & apud omnes Mandarinos gratia pollentem Per hunc sibi putauit præuertendas accusationes peregrinitatis, quibus minimè dubitabat se delatum iri ad tribunalia; optabátque viri gratiosissimi commendatione, instructum iis dotibus agnosci ob quas desiderandus esset potius, quàm fugandus ob notam ortus peregrini: at enim quantumuis illic de facie ignotus; expetebatur cupidè & celebrabatur incomparabili apud proceres fama sanctimoniæ & doctrinæ, quam vbi didicit, fatetur se perculsum grauiter quòd eam factis æquare diffideret, Guanchileum interea medicum, honore quam potuit maximo adiit, quo congressu primùm singularis reuerentiæ mutuæ significatio, tum de literis, & diuinis sermo vtrumque inter se arctissimo fœdere copulauit; ac dum satisfaceret Riccius rogitanti, & nunquam priùs audita detegeret, annus medico erat quæuis mora, donec miraculum hoc hominis vt quidem appellabat, amicis indicaret, qui Sinenses doctrinas Sinis ipsis callebat peritius; & Occidentis sui proprias, Sinis hactenus ignoratas complectebatur animo, & verbis mirabiliter explanabat; quare

43. Egregiè iuuatur à medico, & deprædicatur.

illa

illa viri præclari ornamenta, quæ apud alias nationes inuidentiæ fomes sunt; pro sapientum Sinarum genio in amorem, & reuerentiam conuertit, totúmque se Riccio, eiúsque obsequiis ita mancipauit, vt rebus etiam promissa vinceret: ad impetrandam igitur illi à Magistratibus, Nanciani habitationem, per se & amicos omnem lapidem mouit; eiúsque ad hoc supremi Mandarini (à quo diximus cœptum in aulam perduci Riccium) auctoritatem, & fictas literas non dubitauit interponere, quibus iubebatur, impetrare Nanciani sedem tanto viro, cuius excellentiam vno illo dignam, & attollendam theatro; ipsa eius vsus, & consuetudinis experientia factura esset omnibus notiorem: ac primum aggredi placuit Literatum senem annorum sexaginta, Teuciunum nomine, Ciana ortum familia, scriptorem voluminum triginta, & æui sui oracnlum; cui, licet affectu literarum abstinuisset Magistratuum gestione, & professione Mandarini, profitebantur tamen Mandarini se esse discipulos; & Academiam habebat auditorum mille quos sibi virtute consimiles fingere nec frustra nitebatur, nam illos, vt dixi, à vulgo reliquorum, probitas, & morum grauitas pulchrè discernebat. Audiens itaque præclarus senex, medicum de Riccio mira, & insolita referentem, complosis repentè manibus, interpellans; Est hic prorsus, ille ipse, ait, extraneus de quo mihi etiam maiora Chiutaisus, narrauit; is nempe ingenio præcellens discipulus Riccij, cui persuaserat Nancianum vrbem fore illi, eiusque doctrinæ præ quauis alia fauentem, & de viri virtute ac meritis tàm multa docto seni, eiusque academicis prædicarat vt quàm illic optato, tàm læto aduentu illos recrearet. Certatum exinde obsequiis inter senem & Riccium, quem ille adeuntem haudquaquam ea excepit majestate quam excipiendis Mandarinis retinebat nihilominus integram, sed longè affabiliori, & attemperata velut non imparem: auditis verò quæ percontari ex eo libuit, sic eius sermone, & amore est captus vt haberi ab eo fratris loco deinceps rogauerit, eóque se titulo, ac iure illi obtulerit, sanctè pollicitus quæcumque ad illum pertinerent, pari cum suis sollicitudine curaturum; pro obtinendo domicilio Nanciani & Magistratuum gratia optimis iuuit consiliis; suos demum ad Academicos immensis laudibus cumulauit, magnoperè suadens, vt in eius amicitiam se darent ex qua fore spondebat vt doctiores euaderent, & bonis moribus cultiores: vagari exinde tota Nanciano peregrini hospitis fama ingen; & quod erat necesse nomen eius deferri, quodque illi maximè optandum ad Proregem, cui pridem nesciens & præsentia ignotus, magno erat in pretio, & desiderio; sed nondum sat certus, essetne is ipse, de quo tàm mira olim acceperat, ita causæ iussit initium fieri, ne quid in illum ageretur quod ipse postea factum nollet, si comperisset illum esse quem propè diuinabat ab Occidenti orbe insignem aduenam. Mandarino regioni vrbis in qua degebat præposito mandat, externum quendam inquireret, agnosceret, ex ipsomet resciret, quis? vnde? qua causa &

43. Et à sene Doctore Academicorum.

43 A Prorege mirè honoratur, & inuitatur ad figendam Nanciani sedem.

quid profiteretur? caueret tamen ne quid asperiusculè, aut minus comiter. Paret ad vnguem Mandarinus, libello excusat per famulum quod eum vt eruperet non audiebat; expectare se illum postridie, vt ex ipso disceret quis esset, hoc sibi à Prorege mandatum boni consuleret; adit Riccius Mandarinum solenni cultu, & habitu, respondet ad omnia sigillatim, & responsiones scripto illi tradit: quibus Riccij hospes, velut capitalibus prænuntiis territus, nihil celerius habuit, quàm vt eum domo turpiter fugaret, ne ob tecto receptum extraneum pœnæ illi socius fieret: quin imò & Riccius valdè anceps Proregi parabat se sistere, haud satis ab eo se valens expedire quod diuturnus habitator hæsisset Nanciani, cum nisi obiter eò diuertendi, concessam diplomate haberet facultatem. Teuciunum quoque, clarum illum senem angebat idem pro amico metus, memorque promissæ fidei, medicum Guanchileum ad Proregem submittit, vt præoccuparet illius animum, magnifica Riccij commendatione. Sed eam Proregis erga illum, etsi nunquam visum, affectus præuerterat; quate anxie adeunti processit ad aulæ medium, nec passus sibi de genibus loqui (à quo nec maiores Mandarini, nec regum propinqui eximuntur) adstantem proximè prior ipse compellans, pridem sibi optatum adesse gratulatur, magna se de singularibus virtutum illius & ingenij laudibus accepisse: at sui præsentia & conspectu ipso, famæ illi tantæ videri æqualem; quoad suam modestiam tam nouo insperatóque ad præsentem causam encomio cum erubesceret Riccius repeteretque sæpius vocem illam qua Sinæ ab se velut ab indignis consueuere laudes deprecari; imò retulit gaudens Prorex, hoc illas æquiùs promeretis, quò tibi putas iniquè tribui, & hoc ipsum magnæ virtutis est, tantus cum sis, videri te talem omnibus, præterquam vni tibi. Secutúsque in frequenti cœtu summa cum laude de illo dicere, spectabat subindè & oblectabatur veraci eius modestia, laudes suas dolenti animo sustinente. Hora cùm eo variis sermonibus transacta, sub discessum quæsiuit quò tenderet? Riccius leui suam in rem flexu Sciaoceum, respondit; vbi socios illi duos, viros egregios cœli grauitas extinxisset, ipsis quoque indigenis infesta, cui obiecta Prorex, Nanciani vrbis, à Prouinciæ primatu, ingeniorum flore, Litteratorum numero, & salubritate cœli, præstantia; cur, inquit, Sciaoceum Nanciano præponis, & illuc moriturus redis? hic sensit Riccius Dei nutu rem agi, cum id sibi vltro deferretur, quod nec ipse per se, neque per amicos satis confideret obtinendum. Gratiis itaque beneficij collati reuerenter actis, delineandum ipsi Solarium cupidè recepit, perfecítque in marmorea tabula, transuersis in lineas horarum, Zodiaci lineis quatuor, & viginti, tot enim Sinæ statuunt in Zodiaco characteres.

Tàm inusitatus à Prorege honor Externo habitus, totam illi deuinxit Nancianum; visere illum omnes Magistratus, omnésque Mandarini, solenni paratu, & vrbanitate; nec satis vidisse, officij gratia, redire qua soli, quà plures; adesse similiter, summis olim honorum perfuncti gradibus,

dibus, tàm multi denique, vt iis non posset tot obsequiis vrbicis vicem reponere, nisi gestatorio circumuectus, ac ne sic quidem nisi magno labore, ob plebem curiosam, eius quacumque deferretur spectandi prurigine vicos, & compita stipantem: cuius studij causas attingit ipse semet lepide nempe vt aduenam cernerent, valdè illic nouo & insolenti spectaculo, ex orbe aduectum quem sibi à suo abesse longiùs fingebant quam re vera distet. Ad hæc Sinensium literarum peritiorem quam ipsi Literati; tùm quod naso cum essent, vt in Europa mediocri, vti & oculis; iudicarent illos comparatione sui enormiter extare. Barbam autem satis mirari non poterant densis passam crinibus, & inferius pectore dimissam cum eorum plerisque barbæ pilos ægrè duodecim natura indulserit, quos facit iis paucitas pretiosos: hæc de se Riccius. Verum sapientes multo digniorum admiratio detinebat, eius præsertim memoriæ quæ locis, & imaginibus continetur, quamque post annos duodecim habebat adeo expeditam, vt insitam magis natura diceres, quàm arte constructam: linguam enim Sinensem aggressus discere, formarat animo theatrum ingens in quo tot millia perplexissimorum characterum suis apte sedibus locarat, significato cuiusque addito, quæ legenti deinde Sinenses libros, recurrebant vltro velut in vsum repositæ & absque interprete sensum librorum suggerebant, figuras verò characterum scribere volenti: vnde ab se putabat Riccius non temerè coniici; hanc artem memoriæ ab aliquo inuentam, quem ad condiscendam Sinarum linguam necessitas adegisset. Certatim igitur ad cœnas à Mandarinis vocabatur, eruditas illas magis quam esculentas, à quibus liceat bis terve in die leui stomacho redire; his sibi Riccius testatur opportunius nihil fuisse ad insinuandam Christi fidem, nam cum incideret doctrinæ meminisse quam quisque conuiuarum inter sex illas Sinis canonicas sibi delegisset, depromptis inde sententiis Deum vnum, immortalitatem animi, pœnas & præmia post vitam fortiter probabat; eius verba doctrinæ non posse in sensus alios torqueri; confirmari eadem textu aliarum doctrinarum quas reuerebantur pro diuinis, quos textus ad verbum citabat, infigebàtque conuiuis aculeos quibus acti priuatim ad eum redibāt de summa salutis amplius audituri, in quo præterea cum memoriam stuperent, sex illarum capacem doctrinarum, subridens aiebat, posse quemuis eandem sibi comparare. Id cum prodigio simile, & nullo sat auro emendum iis videretur, vt liquido tandem perciperent non esse totius vniuersi scientias atque ingenia in Sinas eliquata, sed eos ab Europæis vinci; verborum seriem absque serie dissolutam coram iussit temere conscribi, dein charta semel oculis decursa, recto, retrogrado, & vndevis ducto initio illa recitauit, quo portensæ memoriæ ostento nihil propius abfuit, quàm vt omnes statim Literatos haberet discipulos, nisi visendi, ac reuisendi mos tàm legitimus quàm molestus, ab eo munere illum excusasset. Prorex ipse rogatum misit; vt filios suos scripto saltem, quòd iis non liceret palatio egredi, prout

43 Localis memoria, quantum ei profuerit.

commodum

44. Quanta Sinarũ ignor. in Philosophicis.

commodum esset eam artem doceret. Sed cum palam iis fecit quantùm in Physicis, & Mathematicis errarent, incredibile est quanta in eum beneuolentia conceptæ accesserit admirationi. Horum hæc erant principia indubitatæ veritatis, vacuum esse ab octaua sphæra in terras spatium; grande id nihilum septem stellas errantes pari omnes altitudine peruagari; solem esse pilam, ad summum bipalmarem, eius occubitum, recessu fieri vltra vastam rupem, quam in occidente statuebant; de ortu nihil, quòd comminisci de illo nihil nossent: Lunam laborare, quod eius oculos radiis suis Sol recta perstringeret, & stupefaceret immoderata luce. Inter elementa loco aëris quem semper ignorarant, metallum adscribebant, & lignum, haud quidem rerum principia, sed Vniuerso vtilia, Terram planam docebant; antipodas cogitarant nunquam. Omnes regni vrbes eodem sub Arcto constituebant gradu; in his & talibus, euidenter errores eorum arguentem, & modestissimè dedocentem, suspiciebant pariter, & amabant, futurum alioqui odio & pudori, nisi adiecisset, grauioribus illos philosophicarum studiis virtutum altius immersos, physica neglectim habuisse, cunctis denique in optatum finem Riccio mitè fauentibus, accessit à Chiegani Rege nobilis aulicus cum muneribus à Domino suo Chiensaio, quibus illum ad se humanissimè inuitabat. Erat hic de tribus vnus è Regio sanguine qui tunc Nanciani, iure ac titulo Reges habitabant, corona, & syrmate venerandus. Prodiit adeunti, iussit sibi ad latus assidere; Chiæ sorbitiunculam porrexit, detinuitque per horam vario de rebus animi sermone, gaudente plurimum apud se Riccio bonitatem illius indolis in qua nec regiæ quibus affluebat delitiæ, nec Literatorum qualis idem erat de vanitate futurorum Epicuri error, curam salutis extinxerat; post hæc à Principe filio adhiberi ad mensam voluit, & nexu amicitiæ tam arcto cum eo coaluit, vt eiusdem in Riccium intimi amoris hæredem relinqueret filium. Petenti verò vt vellet secum in palatio degere, excusauit liberalitatem honoris immodici, ne loci reuerentia primores, metus & pudor plebeios, & tenues ab suo congressu arceret. Quod ergo restabat conductæ domus locarium, & gestatorum quibus vtebatur persoluit operam, & adiri ab eo sæpius voluit, & diù noctúque multas horas dicenti aures dare, semperque tunc illum cœna Regia dignari. Nulla hebdomas abibat quin eum aliquo afficeret munere, subinde quoque ab se laborato quo genere interdum recreabat sese; libro illum donauit cuius aperti frons, vtrumque Regem, & Riccium colloquentes, ad natiui oris depictos speciem exhibebat; sequebatur eleganti stylo dissertatio quædam inter ipsos haud dudum habita; claudebat lucubrationem, laudum cumulus ingens quibus pro suo affectu Rex eum ornabat. Rependit his Pater, vt potuit, digna Principe Literato, inter quæ fuit liber à se compositus ex omnium flore quæ tùm Græci Patres, & Latini, tùm Philosophi veteres de honesta amicitia dixere, Sinensis eloquij

45. Chiegani Regis cum Riccio congres.

quij explicationem nostrati lingua, alternæ paginæ subdebant; contexebatur dialogo Regem inter & Patrem; Sinensem, & Europæum insistebat tamen quoad licuerat antiquis Sinarum auctoribus quibus nihil pensi est, nisi vt graues sententias, & præceptiones veterum Sapientum veluti canones nullo inter se ordine in libros colligant; verum ethicæ nostræ specimen edebat, Sinensi multo vberiùs, & ordinatiùs, seu acumine sensuum, seu regularum sanctitate: quo quidem opere nullum Riccio cessit felicius, nullum eius famam & Philosophiæ Europææ, magnificentiùs, latiùs, crebriùs toto imperio illustrauit, illud enim Riccio nesciente Chiegani Rex nomine Riccij vulgauit quem & propterea *Domini Magistri* appellatione insigniuit, & misit qui significaret velle se illi sociari, hoc est esse doctrinæ discipulum & sequacem.

Nomen Riccij Sinas omnes quanto splendore peruaderet explicant literæ quas a Chiutaiso eius discipulo accepit & P. Nicolaus Longobardus, ad verbum Italice reddidit, ego pari fide, hic reddo. [Taitu, inquit, frater natu minor (vox est legitima inferioris ad superiorem) docendus tibi ad latus adsto (hoc item ad latus adstare obsequij forma est filij ad patrem, discipuli ad magistrum) fronte humum ferio, & fratrem maiorem P. Matthæum Riccium Illustrem Baronem, magnæ legis magistrum lectissimum reuerenter saluto, eiusque ad pulpitum procido. sequitur narrare quàm cupidè potentissimi Mandarini eum in suis Prouinciis expetant, agántque inter se sollicitè de modo illius eo traducendi; de se vero ait, per certum hominem Suceo se librum mittere: (itinere scilicet dierum decem) à se compilatum, rogare, vt liberè magistra censura configat, adiungat, corrigat, vtcumque illi probabitur aut minus placuerit: complexus autem fuerat eo libro eorum summam quæ illi Riccius quadriennio ante tradiderat. Hunc ego (pergit) Literatorum Collegio viris Doctrinæ præcellentis, nonnullis etiam ex consilio Regio Pechinensi, cum exhibuissem perlegendum, omnibus fuit admirationi, omnes victi manus dedere veritati, te verò Seinginum, nostri huius æui nominarunt: quod interpretatur Longobardus, hominem suo ab ortu sanctum, & omni ex parte sapientissimum, qui possit omnium vniuersalis Magister esse, qualis fuit olim Confusius. Porro eiusmodi hominem quingentesimo quoque anno nasci, vaticinantur Sinarum libri; talisque haberi hoc solo gaudebat Riccius, quod opinionis huius præiudicio muneri sibi sensim via in aulam videbatur ad obtinendam potestatem, Christi toto regno prædicandi, futuram vndecumque nisi ab aula venisset, vel Europei alicuius imprudenter pij, ardore præcipiti; vel Mandarini cuiuspiam metu aut auaritia semper ambiguam & nutantem. Cordati sanè fructuosè agendi iudices, lentam illam patientiam annorum tredecim in præsens specie sterilem, in futurum reuera consultam, & vberem, aduersáque interim omnia coquentem Dei semper in Riccium beneficio assignabunt, quem suis tamdiù aptabat consiliis ad aperienda Christi præconio latifundia terrarum in

44. Epistola celebris Literati ad Riccium per totos iam Sinas celebrē

quas nisi per aulam nullus erat sat liber, & constans accessus. Ego, scribit ad quendam in hoc regno vnum id ago, prætereà nihil, vt dumetis aditus liberem, & quò passum proferre externi non poterant, post me campos ad culturam inueniant dociles, alicubi etiam subactos, & Se-

45. Tentata humanitus facultas Sinis prædicandi, in contrariũ euanescit.

menti paratos. Cuius sui voti propiorem hoc anno concepit fiduciam quo Iaponiæ Rex Taicosama victricibus copiis populabatur Coraium Sinis vectigale, ducebat copias Tzunocamidonus Augustinus, ille religioni sacrosanctæ & Societati addictissimus; ad hunc Sinarum Rex intercessores de pace legatos miserat, auctor eidem fuerat P. Organtinus, vt pacis conditionibus illam insereret, qua facultas daretur veri Dei legem toto Sinarum imperio prædicandi. Ad conditiones cœteras parum æquas, metu Taicosamæ imminentis victoris, & armati adigebatur Sinensis, natura vsúque imbellis; hanc de Christi lege Sinis inferenda tàm certo putabat expressurum ab eo Augustinus, vt de hac tanquam confecta re, darentur hilares ad Ricciuns literæ: At belli vtile, pacis honesto anteponens Taicosama, retruditur primum ad confinia Iaponum littora; sed illic ad nouam expeditionem instaurans exercitum, tanto Sinas horrore externorum metúque siderauit, vt profectione Pechinensi omissa Riccius in lucro posuerit tacere, & figere Nanciani pedem. Parta dudum Primorum beneuolentia, breui obtinuit vt discipuli nomine accerseret socium P. Ioannem Socrium, duobus cum fratribus natione Sinis. Aliquanto post ibidem magna vrbis & Prouinciæ Præsidum voluntate, Cifui & Tutani, domicilium emit in media vrbis frequentia, Gubernatoris palatio proximum; die Petro, & Paulo Apostolis sacro: adire volentibus illud aperuit anno 1596. inscripto fronti programmate *Domus vbi habentur conciones*. Nec ferebant illa mitia templi aut nomen, aut fabricam, ne Osciani & Bonzij haberemur, homines sceleratissimi, & detestatæ inter Sinas famæ, quæ præindicata de nobis opinio, magnam partem laborum, & annorum, inanem ha-

46. Natalis veros Sinensis missionis

ctenus & cassam, Riccio teste nobis effecerat; qui & natales Sinensis Missionis censendos hinc statuit, & Cathechismi sui exemplaribus, & typis igni traditis, noua editione in lucem eum dedit in qua nihil esset quod Bonzium oleret, vel à Literati professione dissentiret. Et his velim tardari præcipitata de longinquis, & immeditatis iudicia, proiectè damnantium quæ finis, agendorum amussis, & longa sumptuosaque experientia, non modo permiserit, verum etiam imperarit. Ne porro hæc domus apertio interpellaretur à vicinis externorum vicinam exo-

46. Domum aperit Riccius, cum incredib. gratulat. & concursu dd.

sis, perfectam prius conspici exhibuit Riccius quàm cœptam, sed eam Literati & Mandarini, communi gratulatione, lætitiis intimis & salutationum solemnium vrbanitatibus omnibus celebrarunt, plurimum gauisi se tanti hospitis possessionem nactos non dubiam; cui se quoque nonnulli cum discipulos darent, prolixè illis docendi officium detulit, sed modestè reiecto munerum, & adorationis stipendio; quæ abstinentia & moderatio illic singularis, quam vitabat reuerentiam

eius

eius auxit. Post autem reposita singulis visendi obsequia, cum nullas haberet diei horas ab adeuntibus vacuas, & producentibus varios de scientiis sermones; statuit noctium partem iis tribuere qui de animi rebus ad eum venirent, iisque in vnum coactis fidei arcana tradere: nec memoratus nuper Teucianus clarus senex auditorio deerat, disputabátque actiter de animorum immortalitate, meritis, beatitate, damnatione, pœnis quas esse fabulas, & opinatus fuerat, & suos docuerat, quòd probari posse vero saltem similes non caperet. Sed euidentibus librorum Sinensium tabulis, & argumentorum vi valida cum eas adstrui, audisset à Riccio, persuasus exinde penitus, tùm ipse assentiri, tum suos ad eũ academicos destinare, doctrinis Sinensium melius, & solidius imbuendos, qua occasione incidit quiddam prima fronte leue, quod omnes illos ciuitatis, & Philosophiæ Principes miris modis affecit; nam cum expostularet familiariter Riccius apud bonum senem, tam crebris ritibus & prolixis mutuarum salutationum, nihil sibi temporis residuum fieri. Nescis, retulit senex, regni morem, tacito omnium assensu, sed vsu omnibus trito, & perpetuo stabilitum ad eludendam hanc importunitatem; constituitur ad ianuam famulus qui respondeat te domi non esse; nec id quisquam deterius accipit, nec possint alioqui rebus publicis occupati, debitam suis muneribus operam, & tempus reddere, quod vultu Riccius abhorrens, ne faxit Deus, inquit, priùs mihi centuplicato accrescat iactura temporis, & quietis, quam vt verbo factóve mentiar, vetat enim lex Christiana mendacium quodlibet, quantumvis dicenti commodum, & nemini nocens. Quo effato perstrictus, ille virtutis Nancianæ coripheus, hæsit attonitus ad veri amorem generosum, & innocentiam exquisitam, refugientis in re leuissima, quod ipse sibi, & sequaces sui in grauioribus licenter indulgebant. Ars enim est Sinis à puero, mentiri; nec offendi deceptos mendacio; nec deprehensos mendacij pudere; sed vltro veniam alternis accipere, & dare. Quo nouo dogmate initiatus senex vrbem totam eius impleuit admiratione, audire ergo deinceps Riccius *Magister qui non mentitur*; & domus illius *aduenarum domus qui non mentiuntur* & quæ docebat certissimæ fidei; si enim, aiebant, ad redimendam importunitatem molestiæ intolerabilis, sibi nec leue, & innocens mendaciolum permittit; quanto minus de Deo, de anima, de futuris post mortem pœnis, & præmiis, rerum tantarum grauitatem mendacio violabit? quam opinionem per se veram, iuuabat maximé, singularis eius docendo modestia, procul fastu honoris, & ingenij pompa, solo veri docendi expresso studio condita, tametsi sæpè de scientiis tantùm naturalibus ageretur. Cuius modestiæ occasionem hoc anno claram dedit error Pechinensium mathematicorum, prædictione falsa defecturi solis, cuius cum omnes puderet Mandarinos, & indignarentur apud Riccium, erratum tàm turpiter in re tanti, (iis enim vt diximus defectionibus prænoscendis, Regis & regni salutem agi putant) ad ea Riccius tranquilla moderatione,

46. Veracitatis ignari, & admiratores Sinæ.

47. Defectio solis Riccium inducit ad iter Pechin.

aulæ vtriusque Astrologos purgans, erroris causam eiusmodi esse respondebat, quam laudabile admodum fuisset cognouisse, culpa tamen vacaret ignorasse, simul causam iis ita exponebat vt intelligerent se aliquo egere qui Calendarias ipsorum tabulas emendaret, suppleretque multis regulis vacillantem defectionum computationem, quod adeo illis non frustra persuasum, vt æquè tunc ei nihil profuerit ad profectionem Pechinensem; post vero ad suam & nostrorum ibidem perpetuam habitationem, inserendámque quod vnum agebatur Christi fidem.

Iam quod temporibus tàm aduersis, mouentibus denuo in Coraium & Sinas Externis Iaponibus cogitationem illius itineris resumpserit Riccius, obedientiæ vis fuit Valignano præstandæ, à quo recens præfectus Sinensi missioni, iussus est, quæ prima eius itineris se daret occasio, velut optimam, solámque inuadere; & cum nefas esset tantum Regem libello supplici adire nisi cum muneribus coniuncto, quæ ab Generali aliisque Præpositis ex Europa, India, & Philippinis ad hoc habuerat, picturas sacras elegantes, rotata horaria, & similia ad eum misit; & quibus venalem Eunuchorum gratiam emeret.

Deliberatus itaque Riccius in rem tantam contentiones omnes experiri, & libertatem si'quà posset Euangelij perferendi expungere, amicos reperit, & quicquid erat Mandarinorum & Literatorum, in hoc ipsum propensissimis studiis conspirantes; qui vel breui suo chirographo iuuare auderet, neminem; suspicionum metus, omnes auertebat, & erant Regi etiam Chiegani, in cuius amicitia multum reponebat, grauiùs quàm cæteris timendæ; ob bellum præsertim Iaponicum, & exasperatum ferocius solito in externos Sinarum rabiem. Verum enim vero sua Riccio alibi pepererant merita quod Nanciani frustra mendicabat. Sed suo dum instat proposito, Sciaocei Cattaneum vehemens

48. P. Cataneus Vexat? F. Fernand cæsus.

turbo agitauit. Iuuenes ebrij professione Literati, vicino ex pago descenderant, & in cœnobio Quanhiao insolenter bacchati, eadem licentia templum nostrum fœdare attentant, fores effringunt, obstantes famulos vulnerant, occisuri omnino, nisi subitus timor vini & iræ impetum frænasset; suorum vnius caput tinctum cruore cum cernerent, dant se illico in fugam, arbitrati se omnes iam semimortuos; rei tamen aduersus insontes (vt mos illic sceleratissimus) vociferari, flere, expostulare atrociter iniuriam barbarorum occidentalium apud duos Præfecti vrbis assessores, à quibus, vt sæpè fit, indictam se causam victuros putabant, quod primi eam detulissent, falsóque omnia quæ patrarant anteuertissent læsis & innocentibus imponere. Reiecti, tertium adeunt assessorem nobis pridem immaniter iratum, qui occasione hac crudeliter gestiens, sisti sibi omnes qui domi erant Cataneo excepto imperat; præsentes coram sæuum in modum cædi; Fratri nostro Sebastiano Fernandio quòd honoratior cæteris videretur, ad plagas infamiam addidit; & cauatis conclusum tabulis extante capite (numellæ genus)

genus) ad palatij sui fores iniuriis omnium & sannis illum exposuit. Sed voluptatem hanc iniquissimi odij proborum supplitio saturati, perfidus iudex statim luit; mox enim omnium execratione deuoueri; exprobari impio suum nefas; instare timor, & discruciare, iniquæ sententiæ conscium, ne ad inspectorem Prouinciæ perlata, absque nulla prouocatione damnaretur. Cuius illi metus & odij publici causa fuit, nec volens nec sciens Cataneus: cum enim, vt scripsimus, nisi idola & templa sint Bonziis, Literaris, aulæ potius & theatra quàm templa; Bonziorum hi templis ad omnem aleæ, comœdiæ mensarum licentiam, & lasciuiam vtuntur, habentque ad hæc hortatores, & socios scelestissimos Bonzios; quorum vt probrosam fidei Christianæ similitudinem, noménque vitaret Cataneus; & ab sacra æde illud prohiberet Literatorum diurnum & nocturnum bacchanal, ædem sacram euertit, & quæ domi erant peregrina, & spectatu digna, oculis subduxit, querentibusque Mandarinis subtractam sibi singularem, delectationem, & vrbi famam, quæ viros nobiles ad visenda tam rara procul aduocabat; Excusauit Cataneus, grande nostrum periculum à violentis, & ebriis, quibus si obstaret, præter vulnera, necísque discrimen, quod cum suis subibat; supplitium etiam sibi à iudicibus imminere. His indignatio ciuitatis aduersus impium & iniquissimum Assessorem vehementer accensa hominem adegit, vt latam ab se sententiam, præcipitantiæ damnaret; accusatores ebrios, se malè deceptum Patrem sua cum domo profiteretur innocentem; à quo & gestorum veniam rogauit, & restituendo in integrum illius honori, misit ad eum appendendam nostris foribus tabulam, innocentiæ illius disertam, & iuridicam testem. Post quæ Cataneus Sciaocensis cœli maligno ingenio vectigal exsoluit pertinacissimæ ægrotationis, ob quam Sciaoceum mutauit Macao, affecto sibi P. Ioanne Rocca, ad quem non diù post valetudine recepta renauigauit cum P. Longobardo, cuius ab hoc 1597. Decembri mense in consequentes octo, & quinquaginta annos præclaram operam, suo tempore relegemus.

Reuerso Sciaoceum Cataneo mandauit Riccius opperiretur illic tran- 49.
situm Guani, seu Guanciumini (erat hic apud Regem potens, totúsque in ambitu Collaorum gradus, & iam rituum tribunali à Rege Præses dictus) appulsum inuiseret, gratularetur ei suo nomine nouam dignitatem, reuocaret in mentem quod constituerat cum in Hainanum nauigaret, de mittendo se Pechinum, ad Calendarium indicem corrigendum, cui sat esse non poterant paucæ illæ siderum obseruationes quibus solis Mathematici Regij nitebantur, & verò promissi & Riccij fuit adeò memor vt cum Sciaoceum attigisset, percontaretur de illo statim, gauderet sibi Nanciani fore cum illo agendi copiam, promissi fidem iteraret de profectione Pechinensi, concederétque petenti Cataneo vt in ea Riccio comes esset. Nanchinum ad suum tribunal tendebat, sed iteraturus breui Pechinum iter milliaribus octingentis, vt

Riccium, & Cataneum potens Mandarini Pechinum ducendos suscipit, sed frustra.

Regis natalem luna Septembris decima septima celebraret vbi se Colai munere ornandum expectabat; hac fiducia hilaris, & horologio rotato quo illum donauit Riccius facilè induxit animum vt stipatoribus domesticis illum adscriberet, ac polliceretur, quam sedulo contulit suam opem, ad captandam in aula potentiam Eunuchorum. Mouit quoque illum aspectus munerum quæ Regi ferebat Riccius, quorum illic inuisa admirabilitas, & nullo sat pretio, vt quidem rebatur, æstimabilis, Regi talium auido videbatur maximè placitura, séque illorum conciliatorem, fore duplo quam esset gratiosiorem, numerum porro excellentia duobus constabat triangulis vitreis, quæ de magnitudine, & colorum scena, gemmas opinabatur thesauro æquandas. Nanciani conscendit Riccius magnum sui nomen & desiderium relinquens, cum P. Cataneo, & fratribus Sebastiano Fernandio, & Manuele Pereira Sinensibus, Nanchinum pronis fluminibus venerant confectis milliaribus ducentis octoginta, cum ominosa vndique repulsa omni hospitio sunt exclusi; tectum nec prece, nec pretio impetrare ab vllo potuerunt; terrebat vniuersos seuera edictio quæ nuper vetitum, ne cui priuatim aut publicè hospitium daretur, nisi ex habitu, orísque ac linguæ conformatione certo Sinensis probaretur; & ausam edicto præbuerant exploratores à Taicosama armato & Sinis minante, simulato Sinarum, schemate subornati. Ergo Riccius quem tota Extraneum corporis species loquebatur, sua se barca recondere, Guanus Mandarinus, sibi quoque timere; in omnem euentum prospicere; apud intimos amicorum, Magistratuum primores, commendatitias ad Regem pro Riccio quærere; ex quibus putabat clarum fore, hominem á se duci regno fidum, nullúsque suspectum. Verum etsi tantus esset Guanus, tantique illic imperij, & auctoritatis; neminem reperit, qui Externum Regi laudare non pertimesceret, Externis bello Regem petentibus. Rara igitur, maxime inter Sinas, fidelis amici constantia, per se statuit præstare quod per alios nequibat, suscepítque in se trepidam aleam perducendi Pechinum Riccij, profectionis interea dum adesset tempus, audiebat illum iucundissimè, & auidissimè de nostratibus literis; præsertim de Geographicis, & contemplabatur summa voluptate, molem terræ globosam, in plana extensam tabula, cum explicationibus partium singularum, elegantissimo charactere, ac stilo Sinensi; hanc Regi donum elaborauerat Riccius. Erat Guano in paucis amicus Nanchinensis Prorex Ciaus Cotaius, eminebátque inter Literatos, sed vitandæ causa æmulationis, Chinnguini, diei itinere degebat, ne quid simultatis inter ipsum & Præsides tribunalium regiorum quandoque incideret, quorum maior est quam Proregum potestas. Is Guanum officij gratia per nobilem visens, donum illi, vt mos est, obtulit; descriptionem orbis vniuersi, quam elucubratis circum elogiis, cum eiusdem auctore, magnificentissimè laudabat, videbatúrque tacitè optare vt sibi attribueretur; hanc olim Sciaochini à Riccio delineatam & editam tanti fecerat

Nanchini à nemine excip.

50 Singularia cum Prorege Nanchin. de B. V.

rat Ciaus, vt iussam denuò excudi, sua manu & stylo illustraret. Guanus mirè gaudens id Riccij opus ab tanto ingenio suspici, sciendi iuxta & regendi Magistro, prosperéque arduis in rebus, sæpè ab Rege adhibito, illi significat habere se domi Literatum illum Eminentissimum, cuius esset inuentum illa Descriptio. Prorex moræ impatiens Mandarinum cum gestatoribus, & equitibus ex templo destinat rogans eius sibi præsentiam ad dies aliquot commodari, cuius pridem videndi summo desiderio tenebatur; erat postridie Riccius Pechinum discessurus, sed fuit Proregi omnino satisfaciendum; dies cum illo decem egit, de literis, & religione, tam cupido, & suspenso de loquentis ore animo audientis, vt pié crederes incantatum. Sub congressus huius initia cum Prorege solus in secreto conclaui, Saluatoris tabulam quam Regi ferebat ei aperuit solerti expressam penicillo, & nitidissima crystalli perspicuam glacie; huius aspectu colorem mutauit, visus tangi horrore, sed longè diuerso quàm suspicaretur Riccius, qui valdè attonitus, quod fori vtraque, sua manu reducta illam operiret, monuit haudquaquam pro idolo habendum, aut vultu mortali, sed eam esse effigiem terrarum, & cœli Domini; & hæc (intulit Prorex) seipsa, vel tacente te, talem prodit, quod primo intuitu sentiens illam clausi, vt loco digniori conuenientius spectaretur. Accitísque honorariis famulis, iussit aram in fano erigi, quod omni superbum ornatu insupremo extabat palatij vertice, ex quo ipse aliique Proreges venerabantur cœlum; quod idem retinent Literati, residuum infœlix illius adorationis quam eorum maiores cœli Domino exsoluebant. Dum instruitur altare, & seruatoris in eo locatur effigies, tota sua Prorex induitur cultus solennis maiestate, procedítque cum aulicis condigna etiam pompa fulgentibus; capacem artis eximiæ acerram iubet ad pedes imaginis statui, eámque iniecto ipsemet suffitu vaporat; tùm passus aliquot retrocedens, quater humi proiectus, & fronte solum tangens adorat; inde se ad latus venerabundus sistit, non ausus præ reuerentia coram aduersus consistere. Qui sensus homini dum vixit hæsit adeo impressus vt Pechini summo Magistratu fungens, gloriaretur illam imaginem se domi habuisse: secuta Proregem aula omnis, vrbisque nobilitas sacram effigiem pariter adorauit, datáque est vni eorum cura vt quotidie foculum, & suffitum ad eam instauraret. Fuit tandem Riccio abeundum, vt assequeretur comites qui Pechinum versus iam anteuerterant. Prorex discessu illo dolens, copioso illum argento donauit; sanè tunc pernecessario, iter enim leucarum susceperat ad plures trecentis sumptu Collegij Macaensis; at dono quouis æstimabiliùs, quòd rerum, & aulæ peritus, propositum Riccij sagacissimis iuuit consiliis, vt si non posset iis belli tumultibus ad Regem introduci, & Pechini manere; saltem in posterum non excluderetur, sed eam sui famam & desiderium illic relinqueret, vt cessante armorum strepitu, reuocaretur illuc pronis omnium votis quod vel præuiderat

contigit. Salutatum hinc suis credidit gestatione ad ripam fluminis portandum, vbi eum expectans Proregis famulus celeritate summa nocturni diurníque remigij suis denique sociis illum iunxit.

Menses fermè duos cum dimidio id iter Nanciano Pechinum tenuit, nec ante pridie natalis Deiparæ in conspectum venere ciuitatis; & lentam hanc nauigationem, æstus caniculæ fecere propè intolerabilem, etsi enim liburna vehebantur quam Batcacabällum Riccius ex Sinensi vocabulo explicat, ob celeritatem eius nauigij, sed oneratiis lentisque nauibus fœderatam, nefas erat relictas præcedere, hinc malignitate caloris immodici, multi ægrotarunt; Riccij vnius sani ac valentis prolixa caritas, sedulitate, industria, & quibus poterat, ac norat remediis omnes restituit; nec eo minus accuratè perrexit cum ad vrbes singulas applicaret, quibus amnis ille prætenditur, gradus earum sub polo metiri. Tiencinum denique appulit vrbem egregiè munitam, ad quam procul Pechino amnis nauibus portum facit, sed cum ducto inde in vrbem alueo ferri non liceat nisi nauigiis in Regis obsequia deputatis, terra viæ reliquum exegit, quæ innumerabili mercium & annonæ comportatione stipabatur.

11. Pechinum sedes Regia. Pechinum Sinarum Metropolim, toto orbe famosam, Imperatoris sedem, otiosiùs lustrabo, cum post biennium in eam Riccius me reducet, futurus eius perpetuus incola; nunc hospes magis propè fortuitus & mensis vnius, quàm aduena: quanquam id ex breui hospitio lucri fecit vt illuc postea inuitatus rediret, tunc verò tertiam Christi operariis stationem in Nanchinensi regia fundaret. Riccium lentè nauigantem Guanus Mandarinus terra præcesserat, iámque aduerterat se nimium blanda honorum expectatione fuisse delusum; verum, vt erat ingentis animi, ab suis promissoribus desertus, Riccium haudquaquam deseruit, recepit comiter salutantem, & suo palatio hospitem, & quod erat necesse vt per aliquem Eunuchorum qui magno eius aulæ probro in ea dominantur, innotesceret Regi saltem eius nomen, tantum egit vt talem ei reperiret: at vilissimus semivir, & Guano fidem, & spem Riccio fefellit. Sibi dona imprimis Regi destinata exponi voluit, quibus etiam spectandis ex Guani comitatu multi adfuere, Riccius eorum rationem, vtpotè inuisorum, editurus, reuerenter accedens ad Eunuchum; quocumque id tandem instinctu, salutatus est ab eo de genibus demissèque procliui, & significante optatum aduenisse. Inspecta vt expetierat munera, laudata cum stupore seorsum singula; & pro miraculis habita. In iis erat horaria machina, eleganti artificio fabrefacta quam acceperat à Præposito Aquauiua, triangulum ex vitro geminum; orbis quam diximus vniuersi descripta & eximia tabula; tudiculare organum musicum, figuræ nouitate, & suaui ate varia concinentium fidium, Sinis mirabile; imago illa Saluatoris Nanchinensi Proregi tantoperè honorata; Deiparæ altera, sed quæ vectatione improuida fo.utis asseribus quibus erat impressa, fore ad

sumptuosè

rem inepta videbatur, quod ita conferi nequiret vt commissuræ penitus laterent; sed diuinauit hoc ipso Riccius pluris decuplo æstimandam, quòd tribus ab sese disiunctis tabulis ars picturæ, figuram vnam tàm aptè indidisset; & quod erat erroris, & infortunij, artis caput euasit. His diu & sæpiùs inspectis, cum singulari commendatione, demum Patris in aurem Eunuchus, de cætero? inquit, imo prorsus de summa innuens, reliquis iis quæ ostendebantur, alioqui in cassum futuris; adhuc enim hærenti Riccio quid vellet, clarè ait de mercurio figendo, durandóque in argentum probæ ac legitimæ cocturæ, quod vos occidentales Philosophi, fama teste, optimè tenetis: cui Riccius tàm longè à vero abesse occidentales Literatos, transformatione metallorum occupari, vt Chemista & fatuus apud nos idem esset, paucos sumptuosè in eo delirare, nemini vnquam processisse. Hic Eunuchus ex comi setius, mentum prensans imberbe, velútque nunc id primum reputans, cuius antea fuisset immemor; non poteras, ait, rebus tuis magis aduersum tempus eligere. Pugnant contra Externos Sinæ, pertinétque huc etiam armorum fragor; quis te nisi sibi inimicissimus Regi audeat nominare? quò tanquam proximo timore semianimis abscessit; expertus videlicet Eunuchos Regis imperio, vbicumque molesti fuissent, solitos fustibus ad necem contundi: at si Regi externum obtulisset, insatiabiliter argenti cupido, conficiendi argenti peritum artificem, nihil erat tàm celsæ inter Eunuchos gratiæ & honoris, quod sibi ab Rege non confideret tribuendum. Eunuchi responso Guanus Præfes, & Riccij causa dolens, quem verè amabat; & sua, nam & sibi timebat, persuaderi tamen non potuit, quod multi suadebant, vt abiiceret Riccium, sibique ignotum simularet; euicere id solum vt eum reduceret Nanchinum, ac ne id quidem adeò seuerè, quin assentiretur facile roganti, vt se in omnes casus Pechini relinqueret, cumque Mandarinos gratulatione annua natalis Regij perfunctos oporteat intra mensem Pechino abire, at discedens ipse multas Riccio dedit ad potentes amicos epistolas quibus illum enixè commendabat. Verum nemo omnium ausus est vel consueti honoris salutationes ab eo admittere, nedum patrocinari eius negotio: quare mensis vnius repulsas passus continuas, Nanchinum remensus est iter, Pechino malens per se vltro abscedere quàm expelli, & discessus mœrorem spe bona sustentans redeundi, cum illic tam multos relinqueret admiratores sui, sibique peramicos, & donorum quæ Regi ferebat laudatores, quos vnus ab eo auerterat suspicionum timor, ne armis externorum, Sinas terrentibus, familiares externo crederentur. Cæterum illi clam per fidos homines significauerant, ponente belli Iaponici strepitu, curaturos eius in aulam reditum. Ferebatur Nanchinum aduerso flumine inepta naui, & ab remulcis, & remis tam malè instructa, vt Lincinum vsque (Sciantunæ Prouinciæ vrbem opulentam) mensem posuerit; quæ lentæ tædia nauigationis in otium vertit affecti pridem explendi

51. Eunuchus fidem fallit.

52. Sinensis amicitia fidelis.

53. Vocab. à Riccio Sinense eximium.

operis, quo nullum nostris in Sinas venturis suscepit vtilius. Lexicon erat Sinensi charactere tanta diligentia accurato vt nulla ei aut linea, aut apex, aut eorum situs, nexusque varietas deesset variæ cuiusque significationi apta, prodigiosæ labor memoriæ: characteribus singulis sua erat adscripta notio, & pronunciandi modus, literis Europæis. Iam character quiuis vocabulum integrum cum notet; sintque vocabula omnia vnius syllabæ; sæpè fit vt multa significet vna vox quæ nisi diuersè vocem eandem pronuntians accinat, distinctè intelligi nequeunt; isque accentus adeo est subtilis, & assuetis etiam auribus perceptu difficilis, vt cogantur quoque interdum periti, in vola manus, aut aëre certis characterem distinctum apicibus digito formare quo vocem æquiuocam, loquentis arbitrio adstringant. Excogitauit itaque Riccius notas quinque diuersas, & maximè simplices, sonis totidem congruas vocis vnius efferendæ; iisque vbi opus esset aspirandis, spiritum ex Græco asperum indidit. Pronuntiabat verba Riccius vernaculo sono, Cattaneus, musices non indoctus, sonum illum, dictis iam notis ad verba singula indicabat; & si poscerent aspirabat: quo tandem opere absoluto vetuit Riccius nostros alias sibi excogitare ad hoc & describere peculiares notas, sed his exscribendis insistere, quæ posteris communiter omnibus vsui esse possent; quod eæ non poterant, quas suo quisque priuatim arbitrio vtendas finxisset; Ex idiomatis præterea duobus, vulgari addiscendo primam operam dari iussit, quòd esset facilius, & clarius, passímque vsitatius; secundam alteri longè dissimili, culto, laborioso, minus necessario, nec ferè nisi Literatorum vsu trito, ne vtriusque confusa disciplina geminaretur labor, & minueretur fructus. Post mensem demùm quam lentæ, ac molestæ, tàm vtiliter occupatæ nauigationis Lincinum ventum est Decembris initio, vbi sub arctici, sesquiseptimo tantum gradu supra trigesimum, Iuni alueus in Gueium amnem influentis, glacie concretus, eorum nauigium fixit, quadrimestri solido minimè liberandum; quæ est illarum ad Septentrionem regionum natiua temperies vt prima hyeme conglaciati amnes iter præbeant equis & curribus securum: quare illic ne tamdiu hæreret otiosus, relicto ad Sarcinas cum fratre Fernande, P. Cataneo, paucisque aliis de quibus inferius, ipse cum duobus, terrestre iter arripuit, instinctu actus quem fuisse diuinum probauit exitus, tertiæ nimirum Euangelij Ministris locandæ stationis post Sciaoceam, & Nancianam: mente repetens Chiutaisum suum, in paucis fidelem discipulum, cuius assiduis literis fuerat stimulatus ad nostrorum sedem in Nanchinensi Prouincia fundãdam, maximè Sucei ipsius patria; eò iter intendit. Indeque Taniam Suceo haud multum dissitam in quam Chiutaisus tunc demorabatur; qui repentino illius aduentu in omnem effusus lætitiam; simul acerbo dolore ictus est, videns diuturni ærumna itineris confectum, & prope morientem. Quamuis autem angustè habitaret in cœnobio Bonziorum, lectulo

Docti & Neoph. amicitia sincera.

suo

ſuo ægrotum excepit, ipſe deinceps humi cubans, eique tam ſedulam impendit, & liberalem curam, vt intra menſem reſtitueret illum priſtinis viribus, expeditúmque ad moleſtias quæ præſtolabantur illum Nanchini grauiores. Etſi verò mercedem tam obſequioſi hoſpitij Chiutaiſus ſpectaret nullam præter conſcientiam nobilis animi, erga Magiſtrum & amicum grati, duplo tamen ſibi factum ſatis putauit, cum trigonum ex vitro ſolidum quod dudum cupierat, donum à Riccio accepit, qui quanquam aſſereret vili eſſe apud nos, illic ſola pendendum raritate; facere nequiuit quin & nouitate, & illuminandis quoque deformibus varietate multiplicium colorum pulcherrima, margaritum incomparabile haberetur, capſellam igitur ei recondendo curauit argenteam, & duos vtrimque vmbilicos, claudi catellis aureis duabus; nec diu poſt in eius pretium aureos renuit quinquentos qui pluris illic ſunt, quam bis, ter mille in Europa: quæ fuit eius generoſitas pectoris etſi tunc egeret, ne vitrum duplex quod Regi parauerat Riccius, minus illi veniret pretioſum, ſi fortè ab alio ſimile accepiſſet; poſtquam enim Regi duo illa Riccius obtulit, quæ ante Pechini oſtenderat, ſuum Chiutaiſus, quingentis plus aureis vendidit. Dum autem cum eo Riccium, nondum benè firmata moratur valetudo, & crebro inter ſe conferunt de nouis in Regnum foribus pandendis, Euangelicæ prædicationi, conueniunt denique nuſquam poſſe tunc id importunius quàm Nanchini, nuſquam commodiùs quam Sucei, quanquam ne hoc quidem, ſatis proceſſurum iudicabant, niſi Reſcripto Prætorij Regij Nanchinenſis, obtentu ſummè difficili. Nanchinum ergo ſoluto iuſtitio appellunt Februarij ſexto anno 1599. poſt celebritatem lunæ nouæ vertentem annum inchoantis.

Nanchini vox Sinis, aulam ſonat Auſtralem; Pechinum Borealem. Cataio iſta continetur, ſex trans amnem Chianum complexo prouincias. Mangino illa in nouem alias ad auſtrum porrecta: qualem vidit Riccius hic pono, cuius nunc à Tartaris proſtratæ cadauer informe ſupereſt. Multis olim ſeculis Regum ſedes; poſt eadem ſemper illuſtris dignitate, ac prærogatiuo omni iure, dempta ſolum Regis præſentia, qui thronum ſuum Pechinum tranſtulit. Cœlo fruitur ſalubri, amœna planitie, alluuione ingentis fluuij Chiani, cuius immiſſus in vrbem ſinus onerariis quoque non impar nauibus, commeatuum florem, & mercium, per fora, & compita circumportat frequentia Ciuium abſque vlla comparatione Pechino maior, & nunc etiam poſt ſtragem à Tartaris editam, capitum cenſet millionem, murorum triplici diuiditur cinctu, quem tres vrbes facilè dixeris, niſi intimam totam Regis palatium occuparet, hortis, viuariis, Euripis, venationibus omnique ad delitias inuento ingenij, & manus ſpectabile. Vrbis mediam partem, præcipuam, & curioſiùs munitam, murus ambit milliarium viginti, ea craſſitie vt poſſint tres currus æquatis frontibus ſuper illum agi; Fabricæ illius materiatio, ſaltem exterior ſectum

54. Nanchinum quidem omnium ſummâ voluntate Riccius ilic excip.

marmor; soliditas quibusvis machinarum quassationibus infracta; custodia, milites quinquagies mille; portæ duodecim ferreis obductæ laminis; sed longis ab ingressu spatiis obliquæ, cæterum tormentis ad defensionem, & militari præsidio egregie armatæ. Murorum vltimus suburbia includit, quanquam sua etiam habet suburbana, eaque amplissima; intercipitur flumine hic murus quod latus vrbis alterum ita vallat, vt propugnaculis aliis non sit opus. Iactant Sinæ ambitum huius muri si duo equites summo mane aduerso itinere incipiant radere non occursuros sibi nisi sub vesperam; putauit Riccius milliaria Italica complecti quadraginta, sed eius non exigua pars habitatoribus vacua, in hortos, syluosa, & lacus extenditur, ædium magnificentiam prohibet, quod in plano depressæ nullis gradibus assurgant, nec putent decere regni primaria capita, vt illic splendore ædificiorum honorentur, & sese ostentent, vbi Regis est sedes aut esse fingitur; turres itaque, & arcus & templa, in aliis vrbibus tam crebra; Nanchini, & Pechini nulla. Sed Regum sepulcris, fulgebant augustiùs quàm reliquæ vbivis ciuitates, alia quavis ædificiorum superbiâ. Vocatum se scripsit Riccius in templum, seu theatrum potius inter sepulchra illasitum, ad symphoniam Regiam qua Confusij memoria quot annis, Regis nomine colebatur; Regum illic vacui splendebant throni. Conflabant musicam Taosij asceiæ idolorum, quos penes id iuris & muneris; omnes simul ingenti numero, instrumentis, & vocibus carmen idem, prius mente conceptum sonabant. Instrumenta ex metallo quædam campanulæ instar aut peluium; ex ligno & lapide quædam eiusdem figuræ; fides vario cordarum numero, sed omnes ex torto serico, nonnullæ digitis, aliquæ barbito pulsabantur, tympana corpore tam enormi, vt fulcris imponi oporteret; paulò gratior erat tibiarum sonus, & fistulatorinm organum. Postremò Riccius indicat magis quàm exprimit instrumentorum formas quasdam, diuersorum animalium specie, quæ sonum percussis dentibus edebant. Verum enim vero, aures conduceret Sinensium qui vellet hanc sibi musicam placere; nostras in modulis odere minutias gutturis, vt leue ac stultum redolentes; nos contra illorum, vno se tractu portantem symphoniam, nullius aut artis aut varietatis illicio, & episodio conditam. Dolent tàmen illam sibi periisse veterem musicam qua Reges, Philosophi, ipséque Confusius benè regendi leges carmine digestas decantabant, miserúmque id quod ex ea restat ad Bonzios, fæcem hominum deuolutum. Cinhoo id factum memorant, hoc est incendio Cini qui muro illo decumano ab Sinis Tartaros exclusit, & iussis cremari toto imperio Musicorum & Literatorum libris, maluit suos ad pugnam & ferrum contra hostes parari, quàm philosophari domi de bona imperij moderatione. Sed hæc de musica plus satis: templum illud describit Riccius sepulchris cinctum regalibus, ea magnificentia operum, materiæ. sumptuum, vt possit non temerè inter Sinarum miracula censeri, sed parum

hic

hic ad meam rem facit, ire per singulos scalptorum, & pictorum ductus; tantatum rerum dedisse inditium sit satis ad æstimandam stragem à Tartaris toti regno, Nanchino maximè, & Pechino illatam: ab iis sæuitum vtrobique Pechini in mortuos gentis Taminiæ cuius fundator Gius, cognomento Humuus seu Bellator, qui septuageno demum anno Sinas ab Tartaris in libertatem vindicarat; multo minus Regum palatiis parcitum, omnia in flammas & rudera iere. Nanchini quoque nomen abolitum, restituta Chianam veteri appellatione qua Rege Iuenio Tartaro vocabatur; Regum sepulchra cum templo siue aula, funditus eruta

Quærendum hic esset, Nanchinum ciuitas, an sit eadem cum illa tantoperè iactata, & disputata Quinsaio: vnam putauit M. Polus illius inspector Venetus. Riccius Hanceum veram esse asserit Quinsaium; suis vtrique nituntur argumentis, quibus tàm procul non possum certiora, quàm qui in rem præsentem venerant comminisci, proin litem sub iudice vt fuit hactenus relinquo.

Nanchinum subierat Ricius, cum fidissimo sibi Chiutaiso, pacti sedem in ea, ne quidem admittere, nedum ambire aut quærere, vtpote aduenis inimicissima, licet alioqui omnibus præferenda. Sed vsque adeò ab ea quæ fuerat mutatam reperiunt, vt propositum pariter mutarint. Gestiebat vrbs insanis lætitiis de sancita cum Iaponibus pace; blandiebatur sibi exaggeratis mendaciis de Taicosama cruento prælio ab Sinis, debellato, necato, cum suis æternùm profligato, & mortem ægroti, & decrepiti barbari quam morbo & senio debebat, suis armis debitam celebrabat. Riccius verò cam se illic optatum adesse, tanta sui nominis præuentum fama, statim deprehendit, vt non ambigeret, Deo agente id fieri, cum & præiudicium repulsæ Pechinensis verterent Nanchinenses in eius commendationem, quasi nihil ei apud Regem ad summam gratiam obstitisset præter innocens nomen peregrini, sed bello instante odiosi. Chiutaisus pro virili sua velificabatur in vota Riccij. & aspirantes secutus fauonios deprædicabat vbique Riccium; lumen sapientiæ Sinensis, eiúsque totius scrutatorem felicissimum, & interpretem ineluctabilem; præter alias opes doctrinarum, de mathesi, natura, moribus, & sacris quas omnes in promptu haberet: idcirco illum certatim expeti & ambiri ab iis potissimum vrbibus, quæ literarum gloria florerent. His & similibus eò Guanum adduxit aduenatum & rituum Præsidem, vt retineret Nanchini Riccium, hortaretúrque ad legendam in ea domum; & verò mox prudentes è suis duos, iussit decentem illi, & idoneam quærere. Hic ille est Guanus qui Riccium non ita pridem in aulam duxerat, nunc in cœnobio Bonziorum cum Chiutaiso hospitantem visit, omni tum veteri affabilitate, tum præsentis suæ apparatu, & pompa dignitatis: Chiæ illis sorbitiunculam de genibus obtulit Præfectus cœnobij. Guanus inde Riccium habere in suo

palatio triduum voluit, spectatorem Sinensis solertiæ in compositione, ac ludis festorum ignium varietate mirabili ex aëre, machinis, domibúsque lucentium, quæ celebritas luminum, redeuntis anni plena luna vniuerso regno communis est, tantúmque in eam abit tormentarij pulueris vna nocte, vnáque in vrbe; quantum apud nos vnius anni bello. Vt vero cognitum per vrbem, quæri Riccio ædes, adesse illico permuiti, suásque illi emendas proponere: quod ipse dum refert, merito gratias Deo immensas agit, suum hunc alterum cum priori Nanchinum ingressu comparans; infelici illo, exoso etiam amicis, omnibus execrato nisi quibus foret ignotus, eiectione demum ignominiosa infamato, idque ab amico, amicitiæ ius suis commodis posthabente; hunc è contrario lætum, optatum, gratum vniuersis; procerum omnium gratulatione & beneuolentia exceptum, in quo manifestam agnoscens Dei manum, nefas sibi putauit restitare, sed omisso quod prensatum venerat Rescripto, ad habitationem Succei obtinendam; totus deinceps in eo fuit, vt Christi nunciis mansionem in Nanchinensi Regia stabilem collocaret. Nec tamen propterea festinandam putauit ædium emptionem, quòd præter inopiam, doctus dudum vereri Sinarum ingenium Nanchini maximè, aura quauis aduersus externos mobile, certo sumptui, parum adhuc certum negotium credere noluit. Conduxit ergo domum, velut interea consilij dubius, & si res poscerent abiturus, donec tempus in lucem proferret, essetne cuipiam ex summis proceribus suspectus, aut inuisus. Emptioni autem ædium vt resciuit Guanus nequaquam eum sufficere; tribunalis sui habitandum palatium ei tam liberaliter detulit vt etiam locario parceret. Sed eius contentus parietinis aliquot, statim illic cœpit tam continuato Literatorum & Magistratuum accursu frequentari, vt cibo aliquo illorum aduentum maturè præuertens, cogeretur diem iis excipiendis in multam noctem protendere. Accedebant vices mutui honoris ex lege singulis reponendæ, in quibus adeuntem inusitatis colebant obsequiis, & qui arrogantia maiestatis, nec leui aspectu inferiores dignabantur, erant cum Riccio à seipsis omninò diuersi, comitabantur abeuntem extra palatij primas fores, & in omnium oculis defungebantur illa omni quam pridem diximus salutantium proclinatione; sequebantur munerum de more missitationes, sed longè supra morem plurium & maiorum. Inter illos quos suis notat nominibus, excellentia literarum, & Magistratuum insignes ad se officiosè adiisse (quorum minus grata legentibus venerint, sonantia barbarum nomina) fuere sex tribunalium totidem Præsides, vniuersi Regni Administratores; alij tres honorum priuilegio iis superiores; supremus militum quinquaginta millium Præfectus. Eunuchorum item palatij Regij supremus (quo animante nihil gloriosiùs) caput talium numero ingenti semivirûm, sed fastum, & malignitatem supra hominem spirantium. Multi denique sanctimonia virtutum Sinensium inter suos illustres in quibus fuit Licicus quidam,

dam, annorum iam ſeptuaginta; qui ſtudiorum, & Reipublicæ ad nauſeam ſatur; contulerat animum ad ſectæ fabricam, cuius dogma fas ſit ex eo colligere quòd præter ſummarum vertices dignitatum, adiri ſe ſinebat à nemine, quibus tamen honoris mutui vrbanitate ſolita minimè reſpondebat; viſumque miraculo ſimile quod Riccium adiret, ac profiteretur ſolenni ritu eius diſcipulum, habuiſſéque illum pro Magiſtro ex quo eius de amicitia legiſſet librum, quem & Philoſophis omnibus Sinarum prætuliſſet, & procul in amicos multis ſparſiſſet apographis. Adiecit, & donum Riccio flabellum duplex; vulgare inter Sinas; ſed decateſſero carmine pretioſum, quod in Riccij laudem ingenio & manu tam celſi inter Literatos apicis inſcriptum legebatur, cuius tanquam Poëtici canonis, certatim multi exemplum popoſcere. Huius tamen congreſſus ſit præcipua laus, ſi tamen ſincera, quòd ille omnium protodidaſcalus Riccium audiens in Deo, anima, immortalitate quantùm Sinæ errarent demonſtrantem, ſeu veri iam conſcius ad aſſentiendum, ſeu tenuitatis ſuæ ad repugnandum, faſſus eſt vera eſſe quæcumque à Riccio dicta eſſent. Poſtremò par quoque, apud Sinas quam fallax, tam diuinum; mangones duo recoquendæ in annos iuuenum ſenectutis, viſendi obſequium Riccio detulere ætate vterque florida, ſed hic annos vitæ profeſſus nonaginta, liberalior alius trecentos. Horum ars vendere immortalitatem huius vitæ, præter quam Sinæ præſertim Literati beatitatem nullam ſciunt: hi ergo tam blandæ nundinatores ſtultitiæ, Riccij dotibus, omnium lauaatis admiratione, in rem ſuam vſi, vulgarunt prorſus illum eſſe eiuſdem ſecum arcani conſcium, nec potuiſſe hominis vnius, tot comparandis ſcientiis vitam ſufficere, niſi partam primo æuo doctrinam & ſapientiam ſenilem in æui alterius iuueniles annos ſibi conſeruaſſet. Hi ergo omnes, & abſque numero alij, voce votíſque communibus Riccio plurimum inſtabant vt vellet Nanchini manere; & ſummus Chianſenſis Prouinciæ Præfectus dictitabat palam, iniquè ac perperam cum Riccio agi, quod annis viginti, lingua, moribus, ſcientia, legibus Sinenſis, & cui parem Sinæ in omni virtutum genere ac ſcientiarum haberent neminem, etiam tum pro peregrino haberetur, dùm interea Saracenorum fœx barbara, è Perſide, Mogore, vnde non? Sinas falli volentes deciperet, & cultu nonnihil ſimulato, mentito tributarij nomine inter Sinas quieta degeret. Sed lenti negotij moras omnes præcidit, quòd Patres Guani Præſidis tutela ſeptos, cum exiſtimarent tribunalium omnium Magiſtratus; nunquam ſibi Pechini culpæ dandum putabant quod tanti viri præiſſet auctoritas, contra ille ipſorum apertis, & publicis ſtudiis, deſideriis, precibus, approbatione tam concordi nixus, fieri non putabat poſſe vt ſibi de hac habitatione controuerſia moueretur: ſic partium altera de facultate alterius ſecura potiùs quam certa, certam Riccio tribuit habitationis facultatem. Quare dum ſocios Licino, vbi ſubſtiterant, ad emendam domum præſtolatur, academicam

14\. Ignorantia ſtolidaSin.in Philoſoph.

demicam ſcholam Nanchini aperit phyſicam & ſacram, compellitúrque mox de turba auditorum quorum opprimebatur multitudine paucos ſeligere; niſi quod neminem excluſit ab errorum confutatione, quibus licet admodum: craſſis tenebantur, & velut effatis ex tripode antiquo, fidem cæcam deberi credebant, in Mathematicis præſertim quorum falſitatem, rationibus validè ad mentem; manifeſtè ad ſenſum Geometricis organis perſuaſi, non tàm noui, quàm veri voluptate mirificè afficiebantur, confluebántque auidiſſima curioſitate ad inauditam illam falſorum expugnationem, & vinci gaudebant oculorum ſuorum iudicio, cum planiſpheriis, quadrantibus graduum, menſoriis radiis oppoſitum, certámque ſpeculationem in ſenſus ipſos ingereret. His, vt nominabant ingenij fabrilibus prodigiis capti, primùm optimates, poſt etiam alij; certatim eorum exempla poſcebant: quod in illa item contigerat Geographica tabula, quam duplo editis illuſtrationem, atque ampliorem Vzohaij rogatu deſcripſerat. Vzohaius illam ſupremæ vir auctoritatis, in Typos dedit, editæque in lucem exemplaribus infinitis Sinas, Coraium, ipſamque Iaponiam recreauit. Idem quoque de hac ipſa factum, ſed in plures diſcreta tabulas, ex quibus Quiceij Prouinciæ Prorex librum compoſuit, ſuis cuique Regnorum tributis finibus, & conditione, præmiſſáque operis & auctoris elegantiſſima commendatione: tantorum virorum panegyricis Riccius euaſit toto imperio celebris. Nanchini verò (quod ſcripſit ipſemet, & poſt hunc Cataneus) plus nobis aliquot menſibus auctoritatis & gratiæ acceſſit, quàm foret cunctis retro annis partum; ſtabilitáque ex eo firmiùs Societatis inter Sinas iam triplex ſtatio, viáque ad plures complanata: quod enim Nanchinum regia probaſſet, nulli minorum vrbium frons eſſet improbandi. Scripſit & varia deinceps pleniùs, de elementis, de vacuo, de cœlo, de moribus quæ vt in manus Literatorum peruenerant, in Typos illico mittebantur; ipſáque adeo quotidiana prælectio in ſuas digeſta peculiares materias voluminibus ſeiunctis ab auditoribus edebatur, quæ nec poterat vitare Riccius, nec ſi poſſet debebat, cum eò denique ſpectarent omnia, vt Dei vnius, omnibus inſinuaretur notitia: quamuùm autem ad hoc per ſe quoque conferrent ſcientiæ, quibus interea Literatorum animos diſtinebat, euentis patuit minimè obſcuris; verum id etiam iuuenis Literatus ætate cordatior longè ante acutè viderat Ciamianues vocabatur; hunc diſcipulum Riccio miſerat Guanſungar ex Collegio Hanlino Doctor; Eſt Col-

16\. Scientiæ natur. quantoperè ad fidem contul

legium hoc in aula Pechinenſi cœtus hominum ſexaginta, ex Literatorum medulla vndique delibatus ad componenda quæ Regis nomine prodeunt, nec debent niſi ſtyli quadam maieſtate concipi tam ſublimis, vt eum aiſſequantur pauci; & præter illos vſurpet nemo. Audiens itaque perſpicax iuuenis, aſſiduè Riccium fidei noſtræ principia inculcantem, ad euertendam idololatriam, & catè hinc ſtatuens haudquaquam illum veniſſe tam procul, hoc vno laborum pretio, vt Sinis, Europæ ſcien-

tias

tias traderet; sed eò tendere, vt extirpatis religionibus Sinarum falsis, substitueret suam; cogitatum hoc suum aliquando ingenuè illi aperuit, multúmque hortatus vt pergeret, negauit superstitiones conuelli fortius potuisse quam præsidio naturalium doctrinarum. Oscianorum enim antistites & Taosiorum, præter Theologica placita quibus suos sequaces tanquam oraculis obligarunt, inseruisse suis libris, de Philosophia naturæ, falsa palam, & deridicula; de solis ortu, occubitu, defectu; Holoano Deo solem dextra regente; sinistra lunam; & istiusmodi deliria stolida; in quibus mediocri studio atque ingenio capiendis, cum tam stolidè, turpiter & mendaciter errasse conuincantur; facilè aiebat in diuinis ab sensu longius, vsuque hominum semotis multo ineptiùs, stultiùs, & periculosiùs errasse; quibus nihilominus volumina implerunt innumera, tam partim insulsis, incredibilibus, insanis; partim etiam fœdis, vt nullus validè insaniens ægrotus tam aliena fingat & perniciosa: quod rectè ab illo prospectum Riccius asserit, illósque errorum, & ignorantiæ in Philosophicis damnatos; auctoritate omni fidéque in diuinis cum inexpiabili rubore excidisse. Sed inter communes Doctorum plausus, vni dolebant Mathematici regij, & quòd aliud nequirent, peruerso aspectu, & ira oculorum vlciscebantur vt competitorem honoris sui, & lucri Riccium. Dixi aliàs horum munus; in quo inter cœtera, de futuris luminum maiorum deliquiis cum enormiter exerrarint; iurati negant artis esse, aut negligentiæ errorem; sed cœli arcanum, prænuntiantis nescio quid noui, tarditate insolita consueti cursus, aut celeritate; quid autem illud? fortunatum an secus? diuinandum relinquunt: at enim hos sibi à Riccio valdè metuentes, sedarunt eius discipuli; nempe illum tanti apud suos fuisse, vt non essent illi transmittenda tot vasta maria, ad emendicandum ab Sinis tantulum id fumi & lucelli, cuius metu perdendi angebantur: hic non ægrè placati, honoris gratia Riccium adiere, nunquam tamen eò adducti sunt vt vellent quicquam ex illo discere, gentis, opinor, verecundati probrum, si Regis Archiastronomi, aduenæ vnius discipuli fierent. Plus fuit negotij tractanda cum Ethnicis pace, quorum geminas sectas exagitauerat, ipsisque illarum ex auctoribus, & Magistris, mendaces probauerat: non potuit ea res Ligiucinum latere, annorum septuaginta Mandarinum; multis olim regendis vrbibus Præfectum, quodque iuris & offi ij lex poscebat Confusio obstrictum; sed hæc æui lex melioris, processu annorum, decentiæ cuiusdam nomen acceperat; degenerauítque tandem in arbitrariam doctrinam; multíque inter Literatos etsi Confusium profiterentur in Philosophicis; in diuinis idola sectabantur, & de illorum erroribus, quod cuique libuerat adamarat: horum vnus fuit Ligiucinus, numerosæ scholæ nominatissimus academus & accessione continua crescentis; cui tunc per ætatem impar, nisi statis solum in mense diebus in auditorium non prodibat. Auebat autem is, & nosse Riccium, de quo multa cum laude mira, in dies maiora ferebantur; &

57. Mathem. Regii infensi Riccio placantur.

58. Cum idolol. Literato solenne colloquium.

cum eo amicitia coniungi; communem ad hoc amicum adhibuit Chiutaisum vtrique intimum qui facile à Patre obtinuit vt eum viseret. Præsto fuit adeunti senex in corona suorum, lecta ilia, nimiumque ardenti ad spectandum par nobile in docto puluere sui specimen daturum. Nec verò diu suspensi hæserant, cum illos sui puduit Præceptoris: idque Riccius vnum agens vt lucrifieret Deo vir auctoritatis pestiferæ; post vrbanitates consuetas, sensim de Dei vnitate posuit quæstionem, eóque hominem adegit, vt fateretur idolorum sectam, putridum pomum esse, addens tamen ex putrido illo superesse nescio quid sani, quod ipse proiecto putrido secretum legeret: qua responsione sibi eatenus inaudita, erubuere illius discipuli vehementer; ipse contra quam ex illa commissione expetita futurum iactauerat, dolore simul non consolabili & stupore afflictus siluit, videns sectam suam tanta vi expugnatam. Cæterùm fuit sua ipsi cæcitas carior quàm vt notæ iam cederet veritati, vellétque senex & Magister, sub extraneo Præceptore discipulorum condiscipulus fieri: ne igitur alius ab eo qui ante fuerat videretur dum cœtui interest, quales passim cogunt Literati ad quæstiones de moribus versandas; aduersus Confusium, pro idolorum deliris somniis effrons inuehitur: aderat fortè tunc Leuieusius Mandarinus, dignitate præstans, defensione veri libera & fideli vbicumque res ferret præstantior; indignatus ergo proiectam aduersus Confusium disputatoris audaciam, acerrimè illum reprehendit, publicæ offensionis accusauit; damnatisque illius assertionibus; fortè illum ait, non audisti, magnum ex plaga occidentali Literatum Dominum Mattheum
59. Riccium toto regno clarum; sed non potes nescire libris Sinensium omnibus, in quibus est versatissimus Coufusium nostrum ab eo anteponi; Philosophiam verò Bonziorum, & simulachrorum adoratores, soliditate rationum ineuitabili, monstrosæ amentiæ conuinci; offendi verò illum magnoperè desertione Confusij à quo Sinenses Literati ad fatua dogmata desciscunt, non modo tenenda, sed etiam aliis tradenda; cultores porrò idolorum in Occidente, raros esse, viles, incultos, barbaròs, nullis literis tinctos. Et verò Riccius magnis de causis laudabat Confusium, tùm quòd is & Deum agnosceret eundem quem Sinis Riccius prædicabat, quemque ante inuectam idolomaniam semper coluissent; tum quòd præclarè sentiret de moribus, Confusij denique commendatione, conciliabat sibi Literatos vt dociliores haberet ad Christi legem audiretúrque ab iis tanquam beneuolus, & veri amans non tanquam aduersarius, & Confusij execrator.

Ex Confusij doctrina idolol. expugnatur.

Ac viri quidem sapientis acri perstrictus reprehensione Ligiucinus, nihil quod hisceret habuit, nihil quod defenderet; dumtaxat intulit cultum idolorum idcircò à Riccio damnari quòd cum laterent quamplurima quæ suscipiebat se illi fusius disserturum, sic Leuieuio indignante; muto Ligiucino, attonitis reliquis huius libertate, & illius amentia, cœtus solutus est.

Sed

Sed (quod Sinis solenne diximus, quæstionibus tractandis, etiam grauibus conuiuiorum vti opportunitate;) Riccium Liguicinus ad cœnam vocat, ignarum quidem proximæ disputationis, sed persuasum altercandi causa non discendi, se vocari à sene suarum tenaci fabularum: quamobrem excusat occupationes, & diem ieiunio sacratum; nolens inimicare sibi hominem factiosum vi tota concertandi, spe nulla eius dimouendi à pertinacia erroris: at is iterata inuitatione, ac precibus, & religiosis cibis, ieiunio cauens, adhibito insuper hortatore Chiutaiso, id demum extorsit, vt sumpto habitu cultúque Doctoris Riccius ad conuiuium iret. Venienti obuiat Ligiucinus in cœtu nobili virorum, Magistratibus, & doctrina illustrium, quos pariter numero triginta vocauerat: quin & contra regni decorum, & legem, aderant feminæ, seu curiositas spectandi peregrini, ore vrbis totius celebrati eas adduxerat; seu fortè vt ferrent etiam de futura pugna iudicium. Verum in se omnium oculos expectatione ingenij, & insulsitate cultus aduertebat Sanoaius quidam idolorum Minister fama notissimus, quem sibi nimis quàm cuperet Riccium experto, Liguicinus subsidiarium, in pugnam prouiderat priori difficiliorem. Erat hic Oscianus secta, non tamen quod ferè alij, stoliditate, & ignorantia asinus, sed omnibus sectarum ethnicarum, suæ potissimum Oscianæ mysteriis eruditus, magnus de reliquo ex pulpito declamator, ex æquo Poëta, fastu, audendique licentia centies tantum maior, vtpote Bonzius, hoc est, pessime natus, peiùs educatus. Mutuas vrbani obsequij & prolixas vices Pater expleuerat, cum hic illi statim ad latus assidet, & prouocatoris gloriam ambiens, quærere incipit de religione. Callentissimus sectarum Sinensium Riccius, quæ sunt delirum quoddam spurcarum turpitudinum inuolucrum, non est passus vafrum nebulonem loquaciter & vagè fabulari, ne quà manum prementis sentiret, aliò inde suffugeret. Sed hærere in vno compulit quoad esset exhaustum, & ante omnia profiteri quid opinaretur de primo rerum conditore, cœli & terræ domino, Tieneiu nomine. Frustra enim quæri de religione, nisi prius de illo constaret, qui si desit, constare vlla religio non potest. Assumpto Sanoaius scholæ suæ supercilio, frigidè respondet, Deum esse, non qualem fingebant homines, maximum, incomparabilem, cui par nulla res esset; nam Deum inter, & hominem quod intereret discrimen nullum esse; ac se quidem; hic aposiopasi cætera, quassans caput absoluit, innuensque se sua contentum fortuna nihil Deo inuidere; nam si quisque hoc ipso quod homo est non impar Deo est; se inter homines, doctrinæ præstantia homine maiorem, maius aliquid Deo esse. Indignatus superbum, & bardum animal Riccius, videnſque non esse subtilioribus hic locum; sumptis de triuio, eius & boum stercore argumentis cœpit hominem lapidare; & si nullum est, ait, inter te Deumque discrimen, potes igitur idem omne quod Deus, mundúmque adeò si voles alium condere; nam si non vales tantumdem

60. Disput. Riccij cũ Bonz.

præstare quantum Deus; vanè illi omnino æqualem te facis. Ego verò infert Sanoaius, creare me posse mundum nouum aio: ast ego; refert subridens Riccius tantum tibi laboris libenter condono; quod facilius est solum peto, vt prunis ardentem foculum, huic (qui forte illic repositus fuerat) per omnia similem coram hic nobis spectantibus & admirantibus nunc crees: ad hæc multa in Patrem furiose bacchanti, & vociferanti accitum se ad concertationem ingenij & Philosophiæ non ad mechanicam; iniectum est frænum etiam ab suis; dictum est Patrem æqua postulare; præstaret quæ posse se dixerat; sin autem, caussam ederet cur nollet. His sese récipiens Bonzius, & prima inuoluens maiestate. Astrologus es? ait conuersus ad Riccium; sum sanè si ita vis respondet Riccius; cœlum ergo & stellas, subdit, dum mente & oculis metiris, in cœlum ascendis, aut descendit in te cum stellis suis cœlum? Neutrum, inquit Riccius: sed imaginibus rerum vtor, quas mente concipio & gero. Fatere igitur te victum exclamat Bonzius, arrectúsque in pedes, hic ingenij tui labor quid est nisi solis & lunæ, stellarum & cœli in mente tua creatio; quod potes in iis partibus idem præsto in orbe vniuerso, dum vniuersum apud me cogito, & mente pertracto. Hac Dei Iaponum, & Magistri Xachæ doctrina impia, creanti Deo, imaginantem animam æquantis, quàm stultè putaret Sanoaius se petitionem exiuisse, sic appositè explicuit Riccius, vt exploderetur ab omnibus error sacrilegus, quo in hominibus, imò & in brutis, imaginatio Creatori Deo æquabatur, quin & speculi glacies obiectas reddens imagines, diuini Ordinis fiebat. Tumultuabatur nihilo segniùs Sanoaius contendens victoriam clamore; doctrinæ nomen impudentia emereri; furebátque tam belluina feritate, vt veritus Ligu cinus ne quam Riccio inferret iniuriam, seductum placidè foras amouerit. Inde positis cuique mensis discumbunt Literati, paucáque inter se hilariter locuti, quæstionem inducunt grauissimam, semper agitatam, nunquam satis liquidò diremptam, ex qua constabit Literati quàm sint ab Ethnicis disputando diuersi. Quærebatur autem natura hominis quam esset in classem referenda, rerúmne per sese bonarum? malarum? mediarum & vtramvis in partem ductilium? Nam si bona est per se, vnde tot illa quæ perpetrat mala? è contrario si per se mala, vnde tam multa quæ operatur bona? si ad vtrumque indifferens, & prompta, quis illam in vtrumvis trahit? ipsáne? at si tantum valet, cur non semper bonam in partem rapitur? at extrinsecus fortassis ab alio: duos ergo decerni opus est à quibus agatur; probum vnum, alterum improbum: quos porrò hos esse decernemus? factionum trium sui singulis propugnatores erant, eásque ingeniosè tuebantur, sed cum dialectica ignorent quæ filatim ex datis, aut certis, dubia decernit, nunquam sic aduersarium stringebant vt cogeretur se victum fateri; nunquam de partis vllius constabat veritate, domum quisque infecto prælio, & re integra redibat. Multo minus subibat de vitiatæ naturæ auctore

61. De bonitate Dei disput

ctore

ctore Adamo dubitare, sed nec eò quidem lumen iis insitum pertingebat, vt naturæ bona à bonis moribus; opus liberum à violento secernerent; sed impulsi animi affectus, & propensiones eius in varia, necessitatem interpretabantur: ex quo factum vt horæ vnius disputatione, quæstionem versando magis inuoluerent, quàm ex ea sese extricarent. Audiebat tacens dicentes Riccius, dissimulato prorsus vtramvis in partem iudicio; at ipsi cupide quis esset eius de illa sensus nosse voluissent, nisi quædam illos suspicio tenuisset vel grauitate quæstionis absterritum, vel dum dicerent, animo vagatum. Verum iterandis sæpius iam dictis cum velle viderentur aliquid ab eo adiungi, conuersus ad eos Riccius exporrecta & vrbana fronte audientiam sibi fecit; ac resumptis primum sententiis omnium, singulis, probationibus earum ac depulsionibus suam vnicuique, laudem & pondus attribuit, ostenditque se non vti putarant otiosum, aut minus intelligentem siluisse; tum de suo adiunxit quod minus expectabant, decumani phalaricam impetus ad dispuluerandum errorem nefarium quem Liguicini, & Sanoaij veteratoria impietas, semper ante damnatum reuocabat in auctoritatem, de vna scilicet eademque Dei & hominum natura; quod erat dissertationi super mensam habitæ affine. Si Deus, inquit, supremum bonum est, nec potest aliquid cogitando inueniri aut fingi melius; animus verò ex mente Magistri Sanoaij eiusdem planè est cum Deo substantiæ ac naturæ; quì potest in controuersiam deduci malàne an bona sit? Si porrò ea est de cuius malitia, & bonitate toto iampridem imperio certatur, & ruptis vbique clamore certantium exedris, pendet tamen causa incerto sub iudice, nec liquet hactenus de illa quid sentiendum sit, nec vllo vel tot sapientum suffragio, vel pronuntiato iudicum vtramvis in partem profligata, in integro semper est qua fronte potest vel doceri, vel credi eiusdem anima cum Deo esse substantiæ, quem nemo, si modo homo sit, dubitat esse summè bonum? visa hoc laqueo adstringi Sinoaio gula; qui tamen Riccio aduersus sedebat vir eximiè doctus, vel dictum censeret, breuitate sua minus perspicuum, vel defigendum altiùs proteruo capiti Liguicini eiusque sequacium, copiosius idem eleganterque explicuit; tum ex Sanoaio, in mensam reducto rogauit quid sentiret? cogitabat homo vafertimus silendo, & fastidientis vultu deridentísque proposita, tanquam suo indigna responso, solutum iri se tam implexo nodo. Verum huic omnes conuiuæ incumbere, responsionem ex eo vrgere claram; negaret, cederet, propugnaret; non esse illi rem cum homine cuius robur ingenij ludi posset; ratione cum illo non sannis & contemptu agi oportere: accersita ergo in subsidium causæ memoria, scriptorum suorum loca ad nauseam edere plurima quasi error idem de communi nostra cum Deo, substantia plurimorum ore, mendaciísque satis firmaretur. At his millies tantum oppositurum se intulit Riccius, si memoria non rationibus pugnaretur, in defensione veritatis, argumentorum vi agendum, pergensque ac pre-

mens, eò tandem Bonzium adegit, vt desperabundus euomeret, nec bonum per se, Deum esse, nec malum; sed ἀδιάφορον, & in vtrumvis ancipitem; nihil enim posse bonum esse, nisi posset etiam malum esse; statimque exiliens ficta lætitia insanire, triumphare, assensum omnium plausumque sibi arrogare: at enim impium Sannionem non passus Riccius diu insulsè bacchari, responsionem eius quàm stolidam, tàm sacrilegam, & detestabilem rationum vi tanta, & pondere obtriuit, vt qui aderant vniuersi, ac ipse forsitan Liguicinus, negarent solem de medio die lucere clarius quàm eius responsi falsitatem: eam vt pluribus prodesset peculiari opusculo digestam, suo adiecit catechismo; audituri de illa fusius conuenere illum postea nonnulli; eius demum præcones effecti conuiuæ qui de Riccij ore illam exceperant, magna gloria fidei sacrosanctæ, & incredibili Mandarinorum voluptate, ob cineratam exitiabilem machinam, qua Liguicinus, & Sanoaius Literatos cum summo dedecore pertrahebant in cultum idolorum.

Rebus hi spes apertas fidei propagandæ tam secundo consensu progredientibus, adest,cum sociis P. Cataneus quem conglaciato amne Lincini detentum diximus; moxque Riccius ad emendam Societati domum curam omnem sed frustra contulit, Deo illi domum abiudicatam possessione cuiusvis alterius ita reseruante vt eius desertæ solitudo in decus fidei Christianæ, & Patrum commodum cederet. Leuteuius Mandarinus egregius ille Liguicini ethnici carminator, & encomiastes Riccij, editiore loco domum posuerat collegij sui Ministris habitandam, penes quod æd ficiorum est præfectura: domum ex opificum manibus recentem Dæmones inuadunt, fragore ac monstris ab ea omnes arcent, quosdam temerè incredulos, & inconsultè animosos grandi suo malo faciunt cautiores. Adhibentur Taosij & Bonzij qui rabioso vlulatu, & dæmonum artibus dæmones expellant, sed ij punctim cæsim sacris suis dum tentant ensibus occursantes figere, aut diuidere spiritus, columnas scilicet, & parietes gnauiter vulnerant. Cœterum domus inhospita, inaccessa, monstris lemurum famosa remanet: hanc ergo Leuteuius ipsemet, mercem vltroneam Riccio obtulit, nec eius infestæ vitium tacuit, nec cassas in ea expianda Taosiorum nugas tragicas; nec esse demum tam formidabilem vt eam nec dono quisquam vellet, nedum pecunia. Sed in te, aiebat, virum sanctum, aduerto dæmones nihil ausuros, imo raptim fenestris euasuros vbi ædium limen contigeris, & eiusdem tecum impatientes tecti domum tibi fruendam relicturos, hoc si fore confidis; & si domus placet, bonis auibus tua sit, refusa dumtaxat parte sumptuum ferè dimidia quos in extruenda illa feci. Cui Riccius, dæmones nequaquam metuant Christiani, etsi totis pugnent, & sæuiant inferis, nam qui Deo seruiunt præpotente, & summè erga suos pio, qui paterno illos complexu tuetur; nec mora domum adit, compertámque habitationi decem Patrum valdè idoneam

62. Infesta lemuribus domus Patribus venditur, & sanatur.

neam, præſenti condicti pretij parte illam emit, partem alteram in annum distulit. Die eodem Mandarinus generoſa planè munificentia cum emptionis tabulis Edictum ſponte ad eum miſit, Magiſtratus ſui ſigillo munitum, & pro foribus appendendum, quo ſeueriſſima interdictione, vetabatur quiſquam litem pro illa domo Patribus mouere; ſuo ac ſuorum, aſſenſu Collegarum, dicebantur eam legitime poſſidere, ac iure perpetuo domus ad illos pertinere: quo beneficio vltra quam ſperari poterat attributa eſt nobis & domus, & ciuitas auctoritate in poſterum firma & ſtabili, Aprili exeunte anno 1599. ex quo noſtræ huius ſtationis exmiæ deinceps anni cenſebuntur; hæc votis tam dudum irritis optata; tam præter morem legémque imperij inexorabilem, nec petentibus nec cogitantibus obueniſſe, ne Ethnici quidem paulo cultiores Deo factum auctore negarunt, Guanus Præſes Riccio intimus, inſigni miraculo deputauit; & craſſioribus etiam palpandum Deus exhibuit. Expectabant omnes quo nox euaderet quam primam Riccius ducturus erat in ædibus in quibus dæmones nullos ſecum volebant inquilinos. Domum ingreſſus aulam inſtruxit, altare compoſuit, preces aliquot fudit, ſacratæ aquæ aſpergine cubicula omnia luſtrauit. Exin mira ædibus quies, mirum ſilentium; ſecura crebro, & placida in multam noctem cum Literatis confabulatio; quod poſt tam infamem, & diuturnam lemurum infeſtationem, támque in Bonzios & Taoſios irriſos pertinacem, primo ſtatim ingreſſu Riccij repentè patratum, adeo exceiſam vtbi vniuerſæ ingenerauit mentem de lege Chriſtiana vt nullæ æquè tantam potuerint noſtrorum conciones. Leuteuius ædium venditor aſſerebat à Deo Riccij adactos dæmones infeſtas habuiſſe, quòd eas ſe maximè augurato, punctíſque cœli ac temporum ſummè beneficis extructas, non potuiſſent alioqui per ſe occupare; ſed Riccij Deum ad hoc illis dediſſe incolendas, vt deſertæ tandem, & habitabiles nemini, viliſſimo pretio illi venumdarentur cui eas deſignarat. Vexationem dæmonum diſſlatam, ſecuta eſt ab hominibus alia, ſed breuis & honorifica. Recepta fuerant ex naui quæ amni poſt hiemem ſoluto, Licino appulerat, dona Regi Sinarum deſtinata: eorum raritas, nouitas & inſolentia operis peregrini, ſummorum imprimis tribunalium proceres Mandarinos, deinde alios, denique priuatos omnis ordinis, & conditionis tam conſertim, & diu ad videndum traxit, vt decem totos dies perpetuus fieret domum noſtram, ad noctem mediam concurſus, quo demum noſtri conſuetis ritibus excipiendo fracti, concluſere ſe domi vt cui iam ferendæ nequibant ſufficere, moleſtiam vitarent. Sed enim ſtipata ante fores turba, aliis alios densè trudentibus non ſemel eas effringere; tum ſeſe intro penetrare, & petita demiſſe venia curioſitatis importunæ, velle ſibi quoque illa miracula oſtendi: cui vrbanitati cum negari nihil poſſet, meliori conſilio dona illa transferri placuit in palatium Colij Cioſelini, qui Magiſtratus id habet muneris, vt quæ ad Regem pertinent conſeruet;

seruet: illic dum custodiuntur sollicitè pauci ad ea spectanda, & sacras
imagines prostratione corporis, & odorum vaporatione honorandas
62. *Pechinum redire parat Riccius videns dona sua Regi plac.*
admissi sunt. Fauit tamen sententiæ Riccij maiorem in modum tam
frequens Nanchini eorum spectaculum, & admiratio? ita enim supre-
mis aulæ illius Mandarinis probata sunt, vt affirmarent Regi placitura,
hortarenturque Riccium ad iterandum iter, nec fore illi, tametsi ex-
terno, Pechini difficiles ad Regem accessus, cessante iam belli Iaponi-
ci quæ olim eum excluserat suspiciosa causa, quibus ille ardenter in-
stinctus, metúque insuper, ne quem Nanchiensium Eunuchorum, vt
est genus id auarum & perfidum subiret cupido, Regis gratiæ exclusis
Patribus delatione munerum captandæ proficisci Pechinum matúra-
uit; ac dum Cataneus rediret quem Macaum mittebat curando sibi via-
tico, & aliquibus ex Europa donis ad parandum sibi ad Regem adi-
tum; nefas sibi putauit otiari, sed procerum vsus beneuolentiæ, &
63. *Nanchini aperte Christum præd.*
securitate habitationis, Christum cœpit apertè prædicare ac frequen-
tari ab auditoribus, eius claritudine exempli doctrinæque excitis. In
iis digni sunt mandandæ in posteros prærogatiua memoriæ, qui ius pri-
migenium Sinensis Ecclesiæ suscepto baptismo occuparunt. Erant ij ex
familia Cin, inter militares factis & maioribus insigni; familiæ caput
annorum septuaginta senex, cum filiis, nepotibus, eorum vxoribus, &
affinium turba idolis pertinacissimè addictus. Verum vbi Deo miseran-
te in Riccium incedit, audiuitque de Deo perpauca suos omnes ad
eum ampliùs audiendum, & percipiendum intelligentius deduxit, dem-
ptis feminis, quas vetat mos patrius ab vllo virorum præterquam à
maritis, & parentibus conspici, à quibus fidei arcana edoctis, cum
essent eruditæ, omnes simul, eorúmque famuli solenni baptismo tincti
sunt. Senex Cin Paulus sacro ex fonte nomen duxit; maximus natu fi-
liorum Martinus, tantis diuinitùs vniuersi virtutum opibus cumulati
vt earum magis quam temporis titulo primas in illa Christianitate pro-
meriti fuerint. Saluatoris effigiem qua illos donauerat Riccius, elegan-
ti ornatu decorarunt, & metati sunt ei sacellum domi, vbi sacris ope-
rabatur sæpius, ad piam mulierum consolationem, quæ secessu perpe-
tuo tenentur: vicissim illi Riccium, simulachrorum numero sane gran-
di donarunt flammis absumendo, quorum partem monstrosa vel pul-
chra specie singularem, Macaum transmisit, vbi cum multa gratula-
tione, & lachrimis iucundo spectaculo fuere tanquam primitiua spolia
subactæ Nanchini idololatriæ. Secuti sunt nascentis illic Ecclesiæ par-
63. *Christianæ Eccl. mores Magno fructu Sinis enarrat.*
tus primos, Riccij opera complures, quos Pechinum iturus, in Christo
educandos sociis reliquit, cum illustri existimatione Christianarum
rerum, maximè apud Literatos vt qui nossent illas iusto pretio æsti-
mare. Ad hoc illis prolixè ac sæpiùs narrabat de Xenodochiis, publi-
cis pauperum domibus, nosocomiis etiam insanabilium, imo & peste
& elephantia ictorum: de pædotrophiis, ad alendos matrum inopum
fœtus; de peregrinorum, vndecumque nati, hospitiis largóque ad hæc,

&

& talia Christianorum, non modo sumptu, verum & benigna piáque opera etiam procerum, summéque nobilium, commodantium per se tam sanctis Ministeriis famulam sine fastu, & nausea manum: addebat de Ordinum religiosorum, sanctimonia & virtute, opponebátque illos cum gente impurissima Bonziorum. Postremò censebat animorum opes Christianis omnibus communes, dies per annum multos Dei cultui festos; conciones à doctis, & sanctis hominibus ad omnem virtutem, psalmos, precationes, sacrorum celebrationem, noxiorum dogmatum cautionem sagacem & sedulam, vt fas nemini esset quicquam in Typos & lucem mittere nisi ab eruditis censoribus publicè approbatum. Habebant & loco prodigij Sinenses Monogamiam Christianam, qua Reges quoque vellent nollent oportebat, vna esse vxore contentos, sterili licet, & prolis defectu regnum aut sanguinem Regium extinctura: qua lege Literati nullam ægrius concoquunt, nulla (quod crebro meminit Riccius) à Christi fide, sibi alioqui maximè probata, violentiùs auertuntur. Putant enim naturæ præcipientis effatum esse quod iis Mentius, ipsorum post Confusium Princeps Philosophus tradidit, perpetuandam vnicuique maiorum suorum memoriam in successione posterorum, esseque ingratissimum parricidam, qui nolens suscipere liberos, maiores suos in seipso extinguit vniuersos, quorum nulla est vita nisi quam erant in suis nepotibus victuri: in quibus tota iterum gignitur, renascitúrque familia. Prætervectis hunc scopulum, superest haud minus difficilis; publicæ nimirum infamiæ, cum prolem optatam consecuti, si Christo dare nomen volunt, vxores dempta vna coguntur ad suos remittere, nullius culpæ reas. Admirationi denique Sinis erat, Sacerdotum innumerabilium castitas, Hierarchici Ordinis compositissima series, & suis ab summo distincta gradibus Dei vnius in terris Vicario, cuius illis supremam dignitatem maiestatémque Riccius explicabit, nullo cuiquam, nisi electionis diuinæ titulo possidendam, in quo sibi fuisse propositum significat, vt compararet eorum animos ad legationem à summo Pontifice optandam, & scirent quanta veneratione deceret illam excipere. Sic ait, vtraque in aula tam assidua est in ore omnium etiam Ethnicorum summi Pontificis excellentia & potestas, vix vt in Europa credi possit, Sinis certò certiùs persuasis, tam sacra hominem suffragatione ad eam potentiam euectum, non posse esse nisi sanctum, & sunt ab iis editi de hac re libri, cum sublimi laude Pontificiæ maiestatis, quæ in Cosmographica item à Patre (seipso videlicet) descripta tabula, multis locis ex occasione celebratur. Ita Riccius ipse.

64. Mentij Philosophia de polygam. pestilens.

Iam ad Cataneum redeamus quem anteuerterant Macaum literæ, de felicissimo Nanchinum vrbem regiam ingressu fidei, & expectatio in futurum ingens: subsidij tamen cuius causa Cataneus Macaum ierat, euersa naufragiis Lusitanorum re colligi ferè nihil potuit, nec sinebat sancta operariorum prudentia, obolum aut orizæ granum à Sinis

65. Riccij iter Pechinum. quæri. Nummi vero annui trecenti à Rege serenissimo imperati vix semel quarto quoque anno extorquebantur à fisci administris; quare pondus omne petiti subsidij Macaensi Collegio incubuit, de quo Nicolaus Longobardus Seiàoceo scribens, Rector Macaensis, inquit (regebat vero tunc P. Manuel Dias) cum suis collegis, ipsa quoque libenter vitalia exprimant, vt nostris Sinensibus necessaria suppeditent. Præter aureos nongentos tribus illorum domibus partim diuidendos, partim Riccio in iter Pechinense, horarum indicem misere campanam, vascula vitrea, & eiuscemodi reculas nouitatis inuisæ exotica specie visendas quibus munus regium decoraret, eiusque demum itineris socium Iacobum Pantoiam natione hispanum cum quo, cadente Octobri Macao discedens, anno 1600. & nouo sæculo Nanchinum appulit. Dum autem cum hyeme concreti amnes & nauigia soluerentur, dona Regi ferenda Riccius manu quam poterat exquisitissima doctorum artificum ornabat, aureis præsertim draconibus (quod est Regis insigne) & solis quam vocant alite, miris coloribus picturata. Cúmque illum æquè nihil angeret vt Rescripti cura quod extra miraculum impetrari vix ac ne vix quidem eo destitutum, aditus in aulam reperturum se apptimè nouerat; En tibi, Deo mirabiliter adspirante Colius Ciosce-linus ad cuius tribunal ea res propriè spectabat, magna voluntate Rescriptum vltro ad eum mittit quo significabat [Matthæum Riccium, externum genere, annorum viginti habitatione vsuque Sinensem, fidelitatis esse adeò exploratæ, tam probis purisque moribus, vt cum esset de illo sæpius quæsitum iuridicè, compertus vbique ac semper fuisset cuiusvis expers mendacij. Memorem verò beneficiorum quibus se illic obstrictum sentiebat, dona quædam ad Regem peregrinæ nouitatis ex patria deferre. Se dignum putasse cuius iter eo diplomate muniret; eiúsque in aula meritum testaretur] Instabat eius profectio, cum à Superioribus Mandarinis tam incredibili affectu frequentatus est, salutationibus, aditu, commendatitiis, ad potentes amicos plurimis, nec non largis muneribus, adeo vt magnas Deo ageret gratias, quod solo minimè sterili labores ab se creditos cerneret, vt olim in Prouincia Cantonensi: accessere amabiles nouorum Christianorum lachrimæ, & comprecationes felicis itineris, senis præcipuè optimi Cin Pauli eiúsque familiæ, quos P. Cataneo illic notissimo, & quem Nanciano accersiit Patri Rocca commisit, Christianis fouendos, augendósque præsidiis: ipse cum Pantoia linguæ prorsus ignaro, & F. Sebastiano Sinensi ad Maij octauum & decimum, Pechinum soluit. Ibant pondere apud nos pretiosissimo, apud Sinas vili Sericis onustæ sex naues inter se fœderatæ, ex iis quos barcacaballos vocari diximus. Ducebantur in Regis tributum ab Eunucho; vt autem expeditiùs pergerent pendebat à Coliorum tribunali, vbi Cioscelinus in gratiam Riccij non leuem Eunucho condonarat quæstum, is ergo Riccium in nauium vnam humanissimè collegit, totóque itinere perhonorificè habuit. Iantium

enim,

enim, & Hoanum amnes iungit alueus leucarum ad ducentas, opus vnius ex Priscis Regibus; & quæ naues Pechinum annonas comportant eo sunt numero, & prærogatiua lege, vt cogantur aliæ ad ripas dies quinque interdum ne cursum earum morentur subsistere. Eunuchus annonæ Præfectos spectaculo munerum demulcens quæ Regi ferebat Riccius, magno sumptuum & moræ compendio pergebat: quamcumque ad vrbem, quibus passim prætenditur alueus, applicuissent Eunuchi nauigia, fiebat ad Riccium, vbique celebrem, concursus doctorum hominum, vt horas cum eo aliquot, sermone non vacuo tererent, quibus sui huius ad aulam accessus, & donorum quæ Regi destinarat vnam hanc edens rationem, vt diuinæ legis promulgandæ libertatem ab eo impetraret, Regnique in viam inducendi beatitatis sempiternæ; relinquebat vbique nonnullam religionis veræ notitiam, & desiderium de illa fusiùs audiendi, quandoque si Deus annueret profuturum, fuit Mandarinus nomine Leusintunus cui animi cura, & cultu idolorum nihil erat antiquius; is vbi Riccium cognouit Zininum appulisse, vrbem Sciantunensis Prouinciæ in qua Proregis officium gerebat, misit illicò suos cum gestatoriis rogans ne grauaretur ad palatium deferri, & occurrit intranti, eo beneuolentiæ & honoris paratu, quo mortalium neminem dignantur Proreges. Degebat ibidem Licious, qui raso capite, publicorum professus abdicationem, scribendis libris & morum præceptionibus senile otium occupabat. Cúmque esset Riccio in paucis addictus, famulum pridem ad ripam præmiserat qui aduentantem sibi nunciaret. Cum his aliquot horas de rebus animi collocutus, à Prorege discessit, spem magnam testante, potiundæ cum eo aliquando cœlestis gloriæ. Vix se in nauim retulerat, moxque vrbs omnis commoueri, Proregis ad eum aditu improuiso, qualem ex more olim descripsimus aulico strepitu, & satellitio, terribilem simul, & honorarium. Præiuit vt solet cum libello nuncius à Prorege, qui adfuturum indicaret. Secutus est nobilis ab eodem, argenti pondus non modicum dono ferens. Prorex demquè paulo post in nauim exceptus à Riccio iis rituum legibus quæ tantum decebant Magistratum: quibus attonitus Leupusieus Eunuchus, & Mandarinorum multitudo; apud se multa & inter se versare ac loqui, de excellentia illius Peregrini quem Prorex tantis honoribus dignaretur. Postridiè Riccio visendi obsequia referenti, adfuit cum filiis Prorex, & sapiens Licious, beneuolentia tam familiari & domestica, vt deinde scriberet Riccius visum sibi apud amicissimos Christianos non apud Ethnicos agere. Probarunt magnopere profectionem eius Pechinensem, laudarunt excelsitatem propositi quo ad eam impulsus fuerat, libellum quoque Regi exhibendum poposcerunt, quem haud satis doctè compositum, ex difficili, solisque Regibus peculiari forma emendarunt. Denique abeuntem comitati sunt literis ad amicos, quibus vnis tot inter alias magnum pondus inesse expertus est. Post molestam dierum quadraginta nauigationem Lincinum

Habiti Riccio honores à Proreg.

sex naues peruenerant, vbi pendunt vectigal merces omnes quæ in dictum antiquitus Cataium po tantur; hoc est in boreales Prouincias. Vectigalium illic redemptores, Rex vltra omnem modum pecuniæ appetens, alios esse non patitur præter rapacissimos exactores, cuiusmodi tunc fuit nescio quis ex primariis Palatij Eunuchis Mathanus, pessimæ gentis & nocentissimæ pessimus, & rapacissimus: non erant sex naues vectigali obnoxiæ quæ tributum serici Pechinum, Prouinciarum nomine ad Regem perferebant; coëgit tamen Leupusieum Eunuchum earum ductorem, grandi pretio transitum emere, domi que minimè vulgatibus, quæ ingluuiem barbari cum parum explerent, sustinebat interim discessum festinantis, certo capitis eius periculo, si Pechini tributum non potuisset tempori sistere. Necessitate igitur ad innatam, & incoctam malignitatem accedente; erat enim & ipse Eunuchus,

64. Perfidia Eunuchi ad perdendum Riccium.

pernitie Riccij statuit sibi consulere. Mathanum adit, indicium facit de Externo Nanchini sibi concredito, summis vbique honoribus affecto. Deferri ab eo ad Regem munera ex orbe altero quæ theatrum admirationis omnibus exhiberent. Maius tamen esse gemmarum pretium quas celaret: ac dona quidem omni iure posse ex eo capi, Regique offerri, & fore illi, si vnquam aliud gratissima, & acceptissima exploraret hæc indicia per suos, mitteretque in nauim, certò de iis cogniturus: mittitur illicò Eunuchorum turba, rimantur, & introspiciunt omnia, & pulchritudine donorum stupefacti, Mathanum in prædam ardentiùs narrando incendunt, quamobrem Riccio per eos denuntiat velle se in naui secum illum habere. At nimium doctus harpyarum eiusmodi natio quid possit & soleat, Ciunuanloum consulit Mandarinum, seueritaris antiquæ virum, proin tantò exosum Mathano, quantò formidatum; sibi autem sic pridem addictum vt suum appulsum per seruum præuerteret, qui se domi haberet hospitem: indoluit grauiter Mandarinus, vt qui prospiceret Riccio calamitosiùs nihil potuisse contingere; nam si proritaret Harpyam impotentem, vellet modo scelestus, illius manibus erat pereundum; si verò se illi permitteret, versatum iri ab eo quocumque commoda, & lucra raperent. Cæterum ne millies quidem iurato crederet; quo fideliorem se fingeret, hoc fraudentiùs fidem proditurum. Hæc dum consilia miscerent adest anhelus e naui famulus vrgens Riccium festinaret ad honestandum Mathani visentis ad nauim accessum. portabatur ingenti octophoro, pone & ante agmen carnificum quibus id pensi est tumultu horribili, vlulatibus, rugitu, & confuso peluium fragore terrorem bestiæ quam gestabant occurrentibus augere: se tamen Riccio mirè affabilem præbuit, dona regia prosecutus est singulari laude; sua officia opemque detulit enim verò sua, qui posset omnia apud Regem, dignum esse tutela qui tam illustri obsequio, & tam liberali veneraturus Regem tam procul aduenisset, suscipere se illam curam vt allata dona in Regis manus peruenirent, tantùm ipse optaret inter multa magnáque præmia quod mallet, vel ipsam si placeret Mandarini cum censu perpetuo dignitatem;

ſub quæ miſſis duabus lachrimulis ſemiuir, in Deiparæ tabulam ſe conuertit, eius apographam quæ Romæ ad S. Mariæ Maioris colitur, cuius eundem & Dei filium eſſe audierat quem illa brachiis ſuſtinebat, & voce teneriter inflexa, per me inquit, Domine, ad Regem, acceſſum inuenies. Comem ſui ac ſuæ operæ delationem Riccius, paribus Eunucho gratiis, & comitatibus rependit, ſed eam ſuffugere niſus eſt comitate nimio ruſticius compta: in aula multos eſſe auctoritatis ſummæ qui ſe amicitia dignarentur; offenſurum ſe grauiter apud illos, ſi reſpueret eorum officia; velut ambigeret de illorum in aula poteſtate, cui vrbanum ſed falſum renidens; aliorum, ait, quid poſſint & valeant dicta, rebus ipſis probabis, libellos quoties in aulam mitto, poſtridie confectum negotium ex aula recipio: nec verbis vlterius luſum, ne iubens magis, quam inuitans ſpado, proritaretur delati officij reiectione pertinaci; ergo res ſuas, & ſocios Riccius transfert in vnam ex nauibus regiis, quæ illic plurimæ Mathano parebant: atque hic ille alter Spado Leupuſius proditor, deiectum Nanchino Riccium, celeritate tranſitus, & immunitate portorij venditum reliquit. Inter vngues Mathani, ærumnoſiſſimum ſemeſtre duraſſe ſe ſcribit Riccius, tanti erat fidem in aula Sinarum & regis oculis fundare, nec immenſæ ſolum nauigationis emendum periculis, ſed perpeſſionum ſemimartyrio. Sui tamen ſpado gaudij impotens, ob apicem gratiæ apud Regem quem ſibi ex donis Riccij, velut à ſe oblatis, non dubitabat polliceri, per dies aliquot inſolentius comis & officioſus in eum ſe præbuit, captans ſibi priuatim gemmis illis eum emungere, quarum illi mendaciſſimus Leupuſius, mendaciſſimum inditium fecerat. Munuſculo igitur hominem affecit, quod ab ſuperbiſſimo, & auariſſimo, & Mandarinorum etiam contemptore, nihil vetat magnum nuncupare; ſed humanitatis beneficæ caput fuit, quod eum habere conuiuiam voluerit mentis tot muſices, & ludorum admirabilium varietatibus conditis, tot prodigiis robuſti corporis, ſaltuum chorearum manuum arrectos fallentium oculos, & indeprehenſa neruorum anima, certantium viuis automatum, vt eſſent portentis magicis quàm arte conſtructis propiora. Erantque horum artifices, omnes de familia Spadonis, in ſuas vnius delitias prodigi, ad quas academiam alebat ex iſtiuſmodi comœdorum, & ludionum colluuie conſtantem, ſub hæc libellum ſupplicem ad Regem deſignat, cuius componendi nullum audacius facinus Sinæ putant; tradendi verò in aulam perlaturo, tam ſcrupuloſi ritus, vt ne confiicti videantur, expediat illos ex ipſomet Riccio diſcere. Daturi, ait, libellos ad Regem ſupplices Mandarini, triduo ante ſua Prætoria occludunt, nec ad vllum negotium prodeunt, ſeceſſum illum excuſat apud omnes compoſitio libelli ad Regem: concepti, & dictati geminum ducunt apographum: charactere ſic Regis proprio vt ab omni alio diſcrepet, proſtantque ad hunc in ſingulis vrbibus ſcripturariorum manus venales & caræ, tanta enim in iis exigitur obſe-

quiorum religiositas, & tam graui si erres luenda pœna, vt ipsi sibi non fidant Literati, sed versatiores in iis exscribendis adhibeant. Iam scripto libello, notatur ad calcem eius numerus characterum; complicatur certo plexuum numero, & forma; tabellis duabus croceis medius stringitur; serico crocco tabellæ inuoluuntur. Mandarinus solenni cultu ad fores palatij famulum sequitur qui perlaturus est Pechinum, redditurúsque stato tribunali libellum supplicem, & si fuerit excelsi nominis inter Mandarinos, explosione bombardæ maioris quod ab se agitur cunctis significat: libellos eiusmodi multos (sequitur Riccius hæc narrans) Mathanus Spado in aulam dedit, Patres cum donis & sarcinis cogimur illum sequi Tienzinum, octo dierum itinere, obseruabar in naui diu noctúque à quatuor excubitoribus, vt mos est seruari qui vel dant libellos, vel pro quibus dantur, ne se fuga subducant, priusquam motum negotium absoluatur] hactenus Riccius: ac libelli quidem ad Regem peruenerant, sed inanes hactenus, & Rescripto cassi; quòd Rescripti suadendi deliberatio ad supremum spectaret Rituum tribunal; Mathan per suos conspadones agi vellet, vt sibi res tota crederetur, eiusque gratiam, & lucrum solus ferret: explorabant Spadones, Regis vultus ambiguos trimestri iam toto, vt si quod notassent in eo momentum Mathano ominatum, illud occuparent, suaderéntque id illi honoris à Rege deferri. Rumpebatur Mathanus pudore iactantiæ qua se in aula solum die vno plus posse affirmarat, quàm centum annis, centum Mandarinos. Æstuabat anxiè Riccius loco fixus, ex quo nec pedem valebat retro ferre, nec proferre, metuebátque vehementer ne si potentissimo Eunucho negaretur honos introducendi se ad Regem, eius in posterum tentandi accessus, sat fiduciæ aut frontis suppeteret nemini, tam diuersis vterque dum anguntur curis, adest inopinum à Rege Rescriptum. Inspiciat Mathanus extranei donum; descriptionem eius fidelem, & distinctam ad Regem transmittat. Repentini mandati gaudio reuixit barbarus, & trimpho tumidus suæ in aula potentiæ Tienzinum mox Lincino vehitur, suo illo aquatili magis palatio quàm naui, nulli regalium nauium amplitudine, auro, picturis, artificio secunda; pone nauium pompa non multo inferior, & musicorum organorum ad pulsus remorum voluptarius concentus applicuerat Tienzini, & Mandarinos omnes communi programmate inuitat, sibi vt adessent cultu maximè venerando; ipse thronum in aula Prætorij cum sua illa trabeatæ anus maiestate conscendit. Procul ad aulæ ianuam Riccius tela simplici tunicatus, pileatúsque rotundo tegmine; nam qui Regum responsa apud Sinas reddunt, omni se magnificentia attollunt; qui recipiunt vice versa, modis omnibus sese abiiciunt. Audito de genibus cernuus, rescripto & præ reuerentia quasi tremens, assurgit Riccius, & quam popoſcerat Mathanus, munerum seriem, sua manu descriptam illi offert. Tres erant tabulæ, doctæ manus, Saluatoris minor; maiores, Deiparæ cum Iesu inter brachia in-

fante,

ſante, quarum altera item Baptiſtam puerum referebat. (Viſuri ſumus, ſed paulo tardiùs, impenſam iis adorationem ab Rege Sinarum, huiuſce nepote, quamuis minimè Chriſtiano.) Horarium geminum elateriis rotarum & chordis mobile, vnum minimæ molis; alterum grandius & ponderibus agendum: trigonale vitrum pariter geminum, adſcititio ornatu elegans. Breuiarium ſacrum concinnitate pretioſa pulcherrimè ſtructum, & excultum: quod inſcriptis fronti aureis literis præferebat, contineri eo codice doctrinam veri Dei, cuius referebant imaginem tabulæ tres, & beatiſſimæ eius Matris. Sed volens Mathanus de alieno ſplendidior & Regi acceptior fieri, Riccium compulit Geographicum theatrum, iis addere cum fidiculari organo maiori, grauioribus intento fidibus; omniúmque ſuis digeſtum nominibus ordinem, & excellentiam nouo codicillo Regi indicauit, perlaturus illa Pechinum cum primum iuberetur. Sed longas illius expectationes fallente reſponſo, pro reiecto negotio Regis ſilentium habuit; ſolet enim illic & munerum, & ſcribentium repulſa ſignificari ſilentio. Sibi ergo in primis, tùm Riccio furioſè iratus, terram huic optaſſet dehiſcere, horrebátque ipſius non modo affatum, verum etiam mentionem; quoad medio Octobri minantibus gelu propinquum fluuiis Lincinum reuerſurus, finxit naui egere, in qua non ita incommodè Riccius habitabat, mandauítque per vilem ſeruulum vt cum ſociis in arcem migraret, & vetus tugurium, partem Monaſterij Bonziorum deſertam, & nudam pro hoſpitio teneret excubante intus & foris perpetuo cuſtodia militari: quas illic miſerias ſunt perpeſſi, & qua illos biduo quàm abiret indignitate vexauit barbarus, quotidiani Sacri conſolatio leniebat. Ficto enim viſendi officio illuc venit, cum Pinpitao viro inter Præfectos eius ditionis conſpicuo, & ducentis armatis; procedenti obuiam Riccio caperatus, & indignabundus; cui negotio tot illi quos domi occultas? quid cum iis moliris alienus, & inter Sinas, & aulæ tàm propinquus? dehinc, vbi quas premis margaritæ, ne Regi dono cedant? noui certis ab aula literis, quàm multæ ſint, & quanti pretij: poſt quæ obfirmatus, nihil niſi oculis credere, cum ſatellitibus innuiſſet, confeſtim illi omnes domus angulos ſcrutari, indagare illos quos Spado improbus ad terrendum Riccium finxerat abſcondi, neminem reperire; capſas inde quatuor aut quinque grandiores foras protrahere, quibus tota inerat ſupellex quam ſtatuendæ Pechini ædi ſacræ, & domeſticis vſibus deſtinarat: illis aperta in area recluſis rimari ſingula minutim, ne quid forte in iis gemmarum lateret quas potiſſimum veſtigabat Mathanus; cui quod ſupererat, pro ſe quiſque alij, habiles furari; ipſe quæ gratius arriderent ſibi ſeponere; cœteri; velut ea Riccio donaret parcere, nummos tamen ducentos noſtris Pechini alendis paratos, delatorum metu non attigit, ſed cupidis oculis diu perluſtratos reſtituit. Plus fuit negotij in recipiendo ex eo calice. Fruſtra obſecrauerat Riccius eum ſibi aut liberaliter donari, aut permutatione duplo cariori; vas eſſe deuotum ſacrificio diuino; ne-

fas

fas exaugurare illud profanis vsibus; ne tangi quidem ob sanctitatem posse; potest, imo, aiebat sacrilegus Sannio, impuris illud manibus volutans & ridens, potest; quando, vt vides, illud tango, & verso. Perstabatque in proposito eius retinendi, cum afflictissimo famulo, & dolenti se rei sacræ priuandum facultate suggessit Deus, ducentos ad barbarum aureos referret, rogaretque inde argentei calicis pondus argenti duplum accipere; quod ea intimi doloris significatione ab eo est præstitum, vt inflexus Spado, & Pinpitaum contuens, hoc forte, ait, non falsò contestatur ad legis tuæ instrumentum factum pertinere, cum redempturus duplo eius materiam illud petat, statimque gratuitò, supplicanti remisit: ac ferri vtcumque damna hæc poterant, quæ rei denique pauperis iactura constabant; præ criminosa rabie, & si vlla vnquam maximè capitali, perfidiosissimi Spadonis ad sacram Saluatoris
45. Crucifixus pro incantamento, &c. de cruce pendentis effigiem, spinis coronati, & plagis cruentati, quæ inter alia cum in eius aspectum incurrisset; furore amens, & iactans brachia exclamare, incantamenta, & veneficia in caput Regis comparata! Extraneorum hanc esse artem ad hoc illos Sinarum ingressum ambire, statuendum in iis exemplum, exterminandam illorum memoriam; sibi semper illos fuisse suspectos; & quasi teneret manifestè reos capitis regij, vociferari, manus complodere, nec vllas depulsioni aures dare. Hanc esse imaginem Redemptoris pro salute mortalium in crucem suffixi docebat Riccius, quoad poterat ab idololatra, tanti nodus arcani percipi. At insaniebat validius Spado velut ad conflatum, repente mendacium, quo maleficium immane, religione velaretur, nunquam se Riccius in tantas coniectum angustias senserat, donec multas eiusdem Crucifixi, fictas, & pictas imagines iisdem è cistis proferrent famuli, ex quibus agnoscens hominis vultus esse in summa habiti veneratione, furori mitius indulsit. Sed Patres nihilo mitius suis ad Regis Spadones literis lacerauit, quo factum postea, vt metu illius opem iis præbere auderet nemo. Quare illam à Deo, à quo vno spes erat, precibus supplicibus, votisque flagitabant, haud quidem pro Regis gratia vel obtinenda Pechini sede, sed ne saltem annorum septemdecim parta sudoribus, momento amitterent, quod in manu scelestissimi Spadonis, & potentissimi positum videbatur.

Has inter angustias, & excubias militum, aliquot fluebant hebdomadæ, imminebatque omnibus primum gelu, cum Riccio libuit flebilibus literis tentare animum crudelis feminiri aliqua miseratione, Lincinum alteras ad illum mittit; ad Cmunaulum alteras à quo sibi in paucis beneuolo consilij aliquid exquirebat. Admissum publicè Mathanus tabellarium vix audierat vnde? & à quo missus, cum mille conuitiis, & dirà in illum Patremque imprecatione verba illius intercipit; Satellites miserum pugnis, & calcibus contusum extrudunt; Cmunaulus ab eo literas nisi clam non ausus accipere, iussit Patri referre, quod erat ipsemet reddendis ad eum literis insertuſurus. Causam eius pessimo loco esse;

fixum

fixum esse Mathano, illum veneficij damnare in Regis vitam comparati; ad hoc vt prima se daret occasio, prouitaturam Regis indignationem acerbissimo codicillo, euicturúmque id saltem vt catenis onuftus deportaretur extra regnum; imo quantum poterat augurari grauius aliquid in eum consciturum; se quidem ipsi non posse vlla re, nisi consilio adesse; fugam igitur illi dissimulato habitu suadere, iactura qualibet benè vitam emi. Verum ante discessum ita Crucifixi comminueret iconem, vt ne pulueris quidem atomus superesset; id nisi faceret renuntiare se illi amicitiam penitus, suspicionem enim læsæ maiestatis qui nolit purgare, seipsum velle, sibíque amicos perdere; his a Mandarino acrius editis tabellarius Sinensis, & præcedenti iniuria mœstus; auertat, inquit, Deus à Patrum animis tantum nefas; sunt illæ de cruce pendentis icones, Christi filij Dei effigies, vitam hominum hac morte redimentis; adorari debent, non conteri; lege ipsius viuimus, extra quam desperanda est animi salus omnis. Ego vna cum Patribus mente, pro illa mortem libenter oppetam. Tantum voti huius ne bono indignus sim! hæc de ore Sinensis generositas tam sublimis, visa est Mandarino diuinum sapere, solo enim mortis audito nomine inhorrescunt Sinæ; professúsque est postea, magnum quid esse, regnóque ignotum, Deum Patrum, & legem illius, quæ tam altos in vitæ contemptum etiam seruulis, afflaret spiritus; tunc verò ab se iuuenem dimittens, lenire conatus quæ dixerat de infringendo Crucifixo; à me saltem, ait, Patrem roga, sic absconditum asseruet ne possit ab iis inueniri, qui eius arcanum quod ignorant, interpretatione criminosa in maleficium detorquent. Vtrumque consilium flocci habuit Riccius; fuga vllem animum olebat, & sceleris conscium, cuius à Mathano insimulabatur. Crucifixi latebræ, causam ab oculis amouebant ob quam volebat intelligi se mortem cupidè excepturum. Scribit de se Pantoia Mathanum cum cerneret, tumultuantem, furentem, rabie percitum, & linguæ ignarus voces non caperet, existimasse extrema omnia imminere, sed exuberasse immensa quadam animi voluptate sensúque pietatis ac præ se Riccium, qui præcipuas illic agebat partes; familiares item, in quibus duo vix tum Cathecumeni pueri, alter annorum haud plus duodecim, quem Leupusius Eunuchus Riccio donarat in Sinensi sermone Pantoiæ Magistrum; alter nummis ferè quatuor ne Deo periret potius, quam vt nobis seruiret emptus; ambo Sinæ ambo supra quam ex Sinis ætate ac per se natura timidis sperari poterat, incredibili affectu nobiscum viuere ac mori quibuscumque iandem conditionibus ardebant. Fructu sanè præclaro institutionis qua F. Sebastianus Fernandes, Sinensis illos imbuerat, qui & ipse præsentis, vt putabat martyrij fiducia lætus, vehementer doluit se Pechinum mitti, veriúsque tanta occasio ne sibi excideret, quæsiuit ex Riccio num sibi fas foret confestim regredi, si quid certi rescisset de illorum tormentis, aut carcere; seque coram Mathano, Crucifixi seruum & Patrum socium profiteri? Cœterum li-

66. Sinensis recens conuersi fides exim.

teris Mandarinorum Nanchinensium ad Pechinenses, nihil assecutus est pro Riccio Fernandes, præter verba, & consilia in rem inania. Iris contra Patres, & minis Mathani, palatium tumere; frustra fore quicumque ex feræ vnguibus occupatam prædam tentasset eximere; sibi exitio nulli auxilio futurum; mancipasse se Regem penitus Eunuchorum potestati; cederent necessitati Patres; iactura omnium, vectores, & nauim seruarent, relicta Mathano rapina donorum regiorum, quamprimum abscederent, & vitam, illius ereptam ex manibus in lucro ponerent: hæc illi tùm coram Fernandio, tùm per literas Riccio. Verum desperatis in omnem modum rebus, diuina bonitas mœstissimum Riccium, & se diu noctúque pro Regni illius infelicissimi salute, flendo, obsecrando, dolendo affligentem, denique respexit, & de præcipiti ruina illius expectationes, in summum erexit votorum fastigium conuersione quidem adeò repentina, vt quo fuit superstes decennio, fructus illius vberrimos conuersionibus animarum cum ea conferens, tanti artificem operis Dei manum suauissimis lachrimis irrigaret. Hanc autem expertus fatebatur Spadone vsam inimicissimo per quem in proprios intentum ambitus & in exitium Riccij, notus Regi fieret Riccius, eiúsque munera Regi expetenda, quod præter Mathanum mortalium nemo fine optato præstitisset: ærumnosissimum semestre Riccio exibat, Tienzini nec clauso nec libero; cum adest Licino à Mathano cursor; adfuturum propediem nuntians; habere ab Rege in mandatis, vt eum cum donis in aulam mitteret; terra iter agendum ob conglaciantes iam fluuios; præsto illi, & sociis fore, ministeria seruorum, &
67. equorum, & quotidiana in Mandarinorum palatiis, publico ære hospitia: imperatis tàm nouis, & subitis quæ tandem occasio extitisset, præter Dei Optimi Maximi bonitatem, inuestigando, & diuinando Patres nullam assequi potuerunt, actísque illi immensis gratiis animati sunt ad fiduciam meliorum in posterum: iis autem diu post liberè Pechini viuentibus, ipsóque in palatio assiduis narratum est, Regi aliquando otioso & soli succurrisse de Mathani libello; & tintinnabulo, quod per se sonitum tangente nemine ederet; suísque insolito impetu, & voce attonitis, quam obesus, & sagina grauis ægrè aliàs mittebat, exclamasse; campanam illam suopte ingenio sonantem, pridem mihi promissam, quid tandiu moratur? cui tunc pro foribus excubans Eunuchorum vnus; qui vero Domine tantum ausit Externus, à quo illa defertur, vt se tuo iniussu huc penetret? veniat, intulit, & ad me hanc ferat. Intelligebat autem horariam machinam quam illi Mathanus eo charactere designarat. Statim ergo Riccij munera Tribunali Rituum mandantur solenni lege exploranda, sintne tanti Regis congrua Maiestati. Redux interim Tienzinum Mathanus, & fraudum suarum euersione inopina prostratus animo, vt est femineus timor in peius credulus, non dubitauit Riccium & donis & sapientia Mandarinorum amorem, & admirationem promeritum, fore apud Regem gratiosum, & de illatis sibi iniuriis expostu

Vocatur à Rege Riccius, inuito Eunucho, & sibi metuente.

expostulaturum: quare quicquid illi aut à se ablatum fuerat, aut à suis, diligentissimè collectum ei restituit; triginta homines ad iter commodum, & equos octo attribuit, Eunuchis duobus sibi fidis pariterque scelestis credidit honoris specie deducendum, reipsa prodendum; sed flagitiosa Spadorum consilia Deus in sententiam Riccij deflexit. Iamque hic multum in via promouerat, cum grandi suo damno erratum à se Mathanus aduertit; cui vt occurreret, seruum iubet citatissimo cursu Riccium assequi, & cistam librorum ab eo recipi, vel si res posceret extorqueri. Lex erat vt diximus, sed annorum retro longinquitate desueta, vt Mathematicis nemo operam daret, præter duo Collegia Regis nomine sumptúque instituta; qua lege bellis ciuilibus, seditionibus populorum, & Regum saluti cauebatur, quòd Genethliaci promissores de astrorum fato, in postremum discrimen sæpè omnia coniecissent. 68.
Cartas Riccij reuoluens Mathanus, & Geometricas figuras arbitratus esse Astrologorum iudiciarias, capsam iis implerat, & fisco seruandam commiserat cum donis Regi destinatis; sed hac inustam Epigraphe, [Mathanus Eunuchus vectigalium redemptor Regalium, inter Extranei sarcinas Matthæi Riccij nomine, magnam hanc inuenit librorum copiam, lege vetitorum, proin à se in fiscum redactam; seruetur interea, quoad reum dato ad Regem libello accuset] putarat latro scelerosus se Riccij gulam hoc laqueo stringere, si quid contra se rentasset apud Regem mutire, habereque se in promptu vnde illum damnaret. Sed enim Deo Spadonis perfidiam mirabiliter dispensante, cura puero data est literas nescienti, vt restitueret Riccio quæcumque illius fuerant; nihil moratus puer exceptionem epigraphes quam legere non norat, librorum capsam cum reliquis nullo discrimine illi tradit: comperto serius errore Spado nequissimus, præreptas sibi de manibus probationes perdendi Riccij; & Riccio traditum cruenti sui in illum odij testimonium euidens, timore ac rabie amens eundem famulum ire præcipitem & libros referre minis horrendis adegerat; qui de barbarie Mathani certus; de Riccio & libris dubius, vitam maluit tuto fugæ committere, quam tanto periculo, Spadoni patere. Sic libris instructus Riccius pretioso vsui futuris, fauente cœlo toties vocatam, toties suspiratam Pechinum attigit, sub anni Sinensis exitum, qui tunc in diem vigesimum quartum Ianuarij nostri, & anni 1601. incidit. Exceptus palatio ad vrbis pomœrium in diem posterum ingressum distulit; dum regia munera recensentur, digeruntúrque solenni pompa in regiam de more portanda. Nunc ergo Riccius Pechini pedem cum gradu stabili, fixerit, stationem in ea perpetuam locaturus, eámque aliarum firmamentum & caput quas eo in regno Societas obtinet; hic ego vel pro historici munere, vel contentionis historicæ laxamento, Pechinum quid sit breuiter narrabo.

Dei bonitas consilium pessimum in eius auth. conuertens.

Ac nominis quidem geminæ syllabæ *Pe*, & *Chin*, apud Sinas, aulam sonant Septemtrionalem, vt Nanchin Australem. Nanchino enim Pechinum 69.

Pechin quid sign.

Taizunus sedem regiam transtulit, ille fama & armis celebratissimus Humunus, qui ex coquo dux primum factionis, dein potentis exercitus, de Tartarorum tyrannide exemptos Sinas, imperio suo asseruit fecitque familiæ suæ Taminiæ hæreditarios anno 1368. retrusis Tartaris intra suos fines, post regnatos annis septuaginta Sinas, nouem Canis ex familia Iuena: quibus vt aditus ad recuperandam tyrannidem clauderetur; prouidè admodum imperij robur obiectum est, translata regia in confinia Tartarorum, muro illo ingenti antea præmunita: quam Humuni Regis prudentiam hoc æuo elusit Tartarus sibique denuo Sinas omnes subiecit; demptis aliquot angustæ Prouinciæ montanis quæ stetere in fide Regis è gente Taminia postremi. Datur & aliud Pechino nomen, sed vnis tritum Geographis, nimirum Cambalu magni Cataij Metropolis à Paulo Veneto descripti; à Poëtis pro ficto, pro vero à Geographis accepti; & plagis quidem in Asia diuersis, sed semper extra Sinas adscripti; nec vagus de illius situ eorum error sua caret excusatione. Lusitanos scriptores cum legerent de Sinis, Pechino, Nanchino, Cambalu, Cataio tam variè loqui, arbitrati sunt duo Regna, & aulas duas esse; nec potuerant Lusitani situs, loca, & amnes designare quæ Pauli Veneti descriptionibus rectè concinerent cum eorum aspectu quod essent Externi arcerentur; & Paulus Venetus de Sinis egerat Tartaro dominante; Lusitani de iisdem longo post tempore, rebus, vsu, Regibus, vocibus valdè immutatis. Primus quæ coram in oculis erant, & quæ lustrabat accuratè, cum Pauli Veneti historia contulit Riccius, ex quo alij tacito nomine, & honore, tanquam sua misere in publicum: interrogatis ergo Sinis res suas apprimè callentibus; & consuetudine Tartarorum, Mogoris, & Maurorum, subinde illic turmatim negotiantium, aliena etiam edoctis, veróque ad purum in lucem expuncto scripsit in Indiam & Europam, Manginum aliud non esse præter nouem Sinarum Prouincias Australes; Cataium sex ad Septentrionem, medium vtrasque diuidere Chianum amnem, aliis lautum. Cambalu, seu quod potius scribendum videtur Campelu, tria esse monosyllaba nomina; primum ex Tartaris, quod Grandem significat; duo Sinensia *Pe*; borealem sonans, *Lu* Tartarum, nec esse aliud Cambalu nisi Pechin; nec vero hanc vrbem ad gradum arcticum quinquagesimum pertinere quò illam Geographi efferunt, sed quadragesimum, adiectis duobus ad vsque decumanum murum, inter Sinas & Tartaros limitem. Visus in India Riccius adoxa referre, vt qui conuelleret inueteratum errorem de Cataio, quod per se regnum ingens, distinctum à cœteris credebatur. Prorege Aries de Saldagna, & aliis certius aliquid desiderantibus, proficiscitur F. Benedictus Goes ad indagationem magni illius Cataij, & mense tertio supra trigesimum ad illud pertigit hoc est ad murum à Septentrione Sinas à Tartaris separantem; Sinas ingressus, suóque in Indiam, testis oculati chirographo confirmatis quæ de Cataio scripserat Riccius, Sucei obiit, quod quinto ab hinc anno videbimus.

70. An sit idem cum Cambalu & Sinæ idem cum Cataio.

videbimus. Iam verò Pechinum gradui subiacet quadragesimo boreali; & a Palma ex Canariis vna interiacet graduum longitudo centum quadragesima cum minutis octo & triginta, quod probe congruit Alenij tabulis qui gradibus quinque statuit illam orienti Macao propiorem: constat vero de Macai situ, defectionibus luminum diligentissimè asserto. Nanchino cedit aliqua ex parte vrbs Pechinum amplitudine, fabricis, viarum maiestate, sed immensum præcellit dignitate, Regis præsentia, supremo iure tribunalium, Regni totius Gubernatione, (& quæ Sinarum est summa beatitas) fructu graduum omnium Magistratuum, & officiorum; & quicquid est in aliis Prouinciis maxime optandum in eam confluit: illuc ad decem millia nauium annonas conuehunt, & maris instar flumina omnia sorbentis, nec vnquam est satura nec egens. Hinc vulgo solum Pechinense aridum, & Pingue dicitur; nihil proferre, omnia possidere: nam per se sterile, Regni totius & bonis abundat; & delitiis luxuriat; & appulsu quotannis perpetuo & ambitioso procerum omnium superbit: naues regias numerat millenas, quarum singulæ apud nos, pro magnificentiæ ostento facilè habeantur.

Tota in planum, & quadrum porrigiturlongius, duo tendunt in occasum & ortum latera, & antiquam Pechinum producto ad vnum miliare tum circumducto muro tantum amplificant, quantum integræ vrbi sufficiat, quæ illo in spatio ædificata est. Suburbia vndique immensa sed noua, & vetus quæ muro clauditur ciuitas milliaria octo supra decem Italica suo ambitu comprehendit, quem hac mensura æstimauit P. Iacobus Rho, cum anno 1637. Sinis ob Tartaros propius accedentes periculoso, supra muros circumdnceretur à capitibus consilij bellici. Ex eo, & Riccio, & Palmeiro, tribus diuersi temporis magna consensione idem testantibus quod per se spectarant, fidem faciam opinor eorum quæ refero. Mira ij tradunt de murorum illorum amplitudine, magnificentia, & arte ad defensionem optime consulta. [Nituntur fundamentis quadrati lapidis paulum extantibus & surgunt lateritia structura multo altius quam apud nos: anno æui huius octauo Riccius, cum eos ducibus Eunuchis regiis duobus conscendisset, & inambulasset, equitibus censuit non tantum decem æquata fronte, sed octo curribus posse vbiquè stadium præbere; vtrimque pinnati; iaculatoriis vtrimque speculis muniuntur ad defendendam vim intestinam simul, & externam; suas habent humi præsidiarij milites in quibus pernoctent, ad iactus lapidis singulos, commodas stationes, & eminentia ex arbore ibidem vexilla, cum Laterna seu Phano. Crebriores vero vndique aceruos missilium lapidum; & congruis spatiis propugnacula turrium nisi quod ad portas gemina: hæc de mœnibus Riccius, nullum iis aut ætas laterem, aut casus detrahit, quin statim reparetur, & vnius ex tribunalibus supremis propria cura est, firmare illa, si qua labent; instaurare si qua rimas agant; ad hoc &

71. Pechini situs, muri nati, ues, splēdor.

palatij Regij ſarta tecta, Lincino ingentium laterum millia ducenta ſupra millionem annua penſitantur, quod ex præfectis operum retulit Palmerius, addens ſe item in propugnaculo cæteris altius in vrbem imminenti, ſphæram vidiſſe magnitudine enormem, & molis eiuſdem Aſtronomicum quadrantem, ex ære vtraque, eximio opere, nec indocto, quodque mirere, trecentos poſt annos, auro fulgentia tam viuo, vt ſi de manu artificis prodirent; etſi videantur ab Arabe cuſa dum Sinis Tartari imperabant: pro muris Nanchini excubant armatorum millia quinquaginta; Pechini multo plura ob viciniam Tartarorum; præterquam quod ciues vt magis boreales, ſic aptiores armis quàm literis, pari ſe ſollicitudine tuentur, vt ſi hoſtem ad portas cernerent. Fauſtitati vrbis duo officiunt; iis tamen vtcumque ſuccurritur. Duobus gradibus antarctico propior quam Roma, ſed hyemes patitur abſque vlla comparatione longè ſæuiores, latétque hactenus eius rei cauſa; præſertim cum borealium incommodis carens, cōmodis minimè perfruatur, ſyluis enim egere regionem licet iis abundet, non temerè dixeris, ſi attendatur lignorum infinitas, ad ædificandum neceſſaria; quod niſi ex ligno domos non conſtruant; & vidit Riccius aliquando ratim lignariam longam milliaribus duobus, ad reſtituendam ſolum palatij Regij ex incendio partem, verum ad ignem non vtuntur niſi lapide foſſili, bituminoſo, ardere facili, ſed mordacis, & diuturni caloris cuius noxius vapor tubis foras proiectis expirat, dum aura interior eius tepore recreatur; & lectos adhibent ad ſomnum lateritios, & cauos, incluſo eiuſmodi carbone, contra vim nocturni frigoris: alterum vrbis incommodum, ex vicis oritur nuſquam ferè inſtratis, proin ſi pluit, quod rarum eſt; per altum ceroma calcandis; ſi ſicca & arens vt ſæpius, terra; per denſam continui pulueris nebulam, quæ innumerabilis populi diſcurſu excitata, incurrit in oculos, & domorum quoque intima ſubtili velut illuuie deturpat. Proſtant huius moleſtiæ leuamentum, equi ad certa viarum compita, tùm multi tùm viles, qui ſeſſore ſuſcepto habenis trahuntur à famulo quocumque ſeſſor innuerit, vtpote locorum, & domorum perito; at qui ſibi dux eſſe mauult, libro inſiſtit viatorio, paſſim illic venali, quo vrbis regiones, prætoria, domus, palatia notantur adiectis Magiſtratuum, & dominorum nominibus à quibus incoluntur: omnes verò, niſi cui præplacet puluerem liberè, velo nigri coloris tenuiſſimo obnubunt caput, quo illud etiam aſſequuntur vt tanquam ignoti, moleſtiora quantovis puluere, deuitent officia mutuæ ſalutationis quibus alioqui ad perpetuos occurſus procerum delumbari miſeros oporteret, exſcenſionibus ex equo, proclinationibus corporis, & deiectione frontis in lutum, aut puluerem: ſed idem capitis inuolucrum in rem ſuam, feliciter adhibuit Riccius; celata Externi perſona liberè commeans quocumque illum ſua negotia vocarent, quod à Præfecto Externorum, Regis iniuſſu, nec vnquam exoraſſet; nec perrumpere

71. Duo ſummè incom. Pechini frigus, & puluis.

pere

pere valuiſſet ſtipantem ſe populum ad ſpectaculum hominis externi, promiſſe barbati, peregrini vultus & vulgi theatro digni. Palatij regij admirabilitas à Paulo Veneto deſcripta, cum recentiorum narrationibus nihil famæ amiſerit; obiter dico illius ambitum ad quinque milliaria complecti; inhabitari quindecim millibus hominum Eunuchorum feminarum, & militum qui portarum cuſtodiam ad quinque millia agitarit cum elephantis quadraginta; nec muri complexum ſola ædificia occupant. Suus illic hortis, collibus, planis, viuariis, ſuus fluuio, lacubus, piſcinis, & ſyluis locus eſt; & quicquid toto demum regno delitiarum parit aut ſimplex natura, aut adulterat ars naturæ æmula, inueſtigatur ab Eunuchis curioſiſſimè, & accuratiſſimè acceſſitur, ipſæque adeo ingentes arbores ſuis cum radicibus, & fibris, terráque natali, procul explantatæ, illuc transferuntur, denuo conſerendæ. Palatium porro, multa longis inter ſe diſſita ſpatiis componunt palatia, eiuſdem omnia architectonices regulæ, & altitudinis; conſtat ex lignis pretioſiſſimis illius fabrica, ſyluæ incumbit columnarum immanium, quarum ſingulis ſua materia, & moles, laborque operis, & longinquitas patriæ, ex qua excisæ aduehuntur pretium faciunt marmore quouis præſtantius, refertque Riccius, per ſe quamque ſuo ſtatutam loco mille ſumptu nummorum Regi ſtare; baſi etiam ſecluſa, eiuſque ſtylobate ex ſolido marmore, cui trahendæ paria mulorum quinquaginta vidit ipſemet iungi; partis denique illius inſtaurationi quæ incendio conflagrarat, præfectum operi tribunal, tres auri taxauit milliones. Domus interior in Regis habitationem adornata vndique auro, fulget varietati florum, & gummitioni colorum ſuperfuſo; & miraculis operum eminenti quæcumque poſſunt anaglypho toreumate, ſcalpri magiſteria fingere, in quo Sinæ maximè excellunt; ne tegulæ quidem elegantia ſua carent; ſoli radios ſuos reddunt, Sandaracino croceo, qui regiæ teſſeræ color eſt, exceptos; & clauis figuntur capite inauratis. Omnis ædificij ordo in plano eſt, ſurgítque ex lapideo fundamento, non altius quam tectum poſtulet laqueatum, aborrent enim Sinæ à duplici contignatione tanquam à vitio architectonicæ, Rexque ipſe vt vidit Typis ingreſſum legitimis S. Marci palatium quod Venetiis eſt, temeritatem riſit habitationis in vacuo ſuſpenſæ plenam aiebat periculi velut ambularetur in aëre, aut ſolo vitreo; accedit errori mollities hominum ſcandendi laborem, fugiens, colligendis per gradus talaribus moleſtum, cum ſemper incedant tunicati. Duplex eſt præter hanc intimam valido cinctam muro, palatij regio in quadrum; earum in altera patet area capax militum triginta millium; quatuor vtrobique palatia; ſed interiora Eunuchis maioribus habitata, & Regi familiaribus, multo reliquis ſumptuoſiora; nefas cuiuis etiam Colais regni totius adminiſtratoribus, hanc vltra progredi ſecundam domus portionem · in hac regiæ fores dum prætereuehuntur, exſcenſione illas venerantur. Portarum quatuor, cardines cœli ſpectantium, auſtralem ſom-

niant

niant ominatiſſimam; reliquarum trium media nunquam patet, niſi ad Regis exitum aut ingreſſum: & hæc de Regia Pechinenſi pro inſtituto pauca.

Poſtridie aduentus Riccij qui fuit Ianuarij 25. cum ſuis in vrbem muneribus inducitur; munera ſplendido comitatu ad Regem portantur; quæ res rituum Magiſtratus, eoſdemque Externis, & Legatis, eorúmque probandis muneribus Præfectos grauiter affecit aduerſus inſontem Riccium; nimirum ſceleſtus Mathanus, conſceleratis ſuis duobus Eunuchis modum dictauerat, totam huius obſequij gratiam ab eo

73. Dona Riccij Regi gratiſſima. Magiſtratu ad ſe vnum trahendi. Viſa ſunt Regi munera Riccij, quibus Sinæ par nihil haberent: tabularum aſpectu conſternatus quibus didicerat referri Saluatorem, eiúſque auguſtiſſimam parentem, exclamauit. Iſte Deus viuit, & addunt aliqui, proiecto vt ſolent corpore, & thure poſito adoraſſe. Certum quidem hos vultus proinde vt viuos cum metu ferentem, retinuiſſe minorem tabulam Saluatoris; maiores duas ad matrem miſiſſe ſimulachris impensè addictam, quæ & ipſa illarum obiectu territa, in Regis theſaurum iuſſit eas recondi; & Regis ad eas attoniti, vulgatus clamor, nouum Patribus cognomentum fecit, dictíque ſunt exinde, *Patres qui Regi Deum viuum donarunt*; theſauri cuſtodes Eunuchi, earum conſpectu viros tantum primores dignabantur. Ex aula intima, quatuor Eunuchos eoſdémque collegas Mathematicorum, iuſſit Rex diſcere, quo artificio horologia regerentur, & præſcriptum iis ab eo triduum incredibile eſt quàm ſollicito metu occuparint, ne quid eos omnino præteriret, cuius malè percepti pœnas luerent, aut neglecti; cumque rem antea ignotam, nulla explicarent nota vocabula, fingebat iis Riccius nouos characteres, hoc eſt nouas voces, quod ſoli poſſunt in lingua Magiſtri & iis præſidiis commode inſtituti: cum ſcitè Regi feciſſent ſatis, gradu altiori ab eo ornati ſunt. Verum ex horariis duobus grandius cum agi non poſſet niſi longo ponderum deſcenſu, quem tectum regiæ demiſſum, & nullis aſſurgens gradibus negabat. Fabricatum Præfectis ſciſcentibus in præcelſam turrim ſublatum eſt, quam in ſecundo palatij ſepto Riccius deſignauit; artificum Principes omni operis, colorum; gummitionis, & ſcalpri varietate decorarunt, quæ Regem oblectaret, ſuis illic in hortis frequenter animum laxare ſolitum: peculiaris elegantiæ in ea laudabatur quod auis illa quam ſolis nominant, horas roſtro indice notaret. Dum autem Riccius horologiis librandis Mathematicos cum Pantoia in palatio erudiret, aderant crebrius ab Rege ex Eunuchis familiarius apud eum aſſuetis, qui requiritarent, quicquid illi veniſſet in mentem de orbe noſtro cognoſcere; referrent etiam de ipſis minutias omnes, a quóque quo modo, & quantum ederent, quaſi mundi alterius homines, naturæ alterius eſſe oporteret. At enim Riccium præter os & barbam, cæterà Sinenſem ardebat videre, niſi ſui auara maieſtas obſtitiſſet, ſuis quoque Colais, & Regum Legatis vultus ſui copiam facere dedignata;

dedignata; quod vnum licebat, iussit illum cum socio in palatium interius induci vbi ab Eunuchis pictoribus, vera vt poterant, redderetur eorum species; inspectis iis cum subiisset item de Regum nostrorum habitu quærere, contigit Riccio in promptu esse sanctum Iesu nomen, triplici coram adorantium Ordine venerandum *Cœlestium, terrestrium, & infernorum*, cuius mysterium elegantissima scriptione à Riccio explicatum, idcirco Regi minus satisfecit, quòd esset insuetus spectandis figuris suo appositè lumine vmbráque frequentatis, nam vtrumque sculptura Sinensis simplicibus lineis peius supplet quàm rudiariæ apud nos graphides, in quibus saltem ex eo quod ponitur, intelligitur quod deest: eadémque Sinæ laborant inopia in vestium sinubus, & nudorum corporum figuratione. Suis ergo Rex iisdem pictoribus iussit in tabula illos Iesu adoratores coloribus reddere, adesséque pingentibus Riccium, quoad opus integrè absoluissent. Hinc domum conductam palatio proximam vix intrarat, cum Regis nomine fidicines quatuor in eam subeunt rogántque tradi sibi artem rudicularis organi pulsandi: nam de obsoleta vt diximus veteri musica supersunt illic fidicines eorúmque in Regia Collegium nobile, Mathematicis censu, & dignitate præstantius. Commodum cecidit Pantoiæ, ex Cataneo Nanchini, cantus aliquot didicisse: illum quater Eunuchi summissis genibus professi discipulos venerati sunt pro Magistro; quater organo pariter flexere genua, ne se sibi ignotis præberet difficile; itabat quotidie in palatium Pantoia, exercebátque illos patientissimè, sed mense plus vno iuniores ægrè cantum vnum vtcumque potuere pressis palmulis modulari, multo ægrius senex annorum iam septuaginta; huic tamen cantui aptari carmen enixè ab Riccio flagitarunt, qui occasionem ratus minimè negligendam odas octo, modis illis aptas composuit, ea nobilis styli & sententiarum grauitate vt sua quoque singulis venustas, & lepos non deesset, atque vt natæ viderentur cum ea manuum modulatione, nostro hinc descripsit inde Sinensi charactere, præfixitque indicem, *Cantiones organi Europæi, Sinensi idiomate donatæ.* Iis breui Pechini, editis, breui aliæ vrbes impletæ sunt, magna cum laude Occidentalium, qui præceptiones morum, & soliditatem Philosophiæ cum cantu copulassent, vt suauius in sensus intimos cum aurium voluptate descenderent. Sed vero propius sagaciores quique iudicarunt, voluisse Riccium ab Rege, nunc Eunuchorum, & feminarum vocibus enerui, effata fortia delectabiliter audiri, quibus eum decebat ex virtutum imperio viuere & regnare.

74. Nostrorum effigies Regi p[r]æ[s]enti offeruntur, qui se nemini videndum præbet.

75. Cantiones morales à nostr. Regi. con.

Hæc de oblatis Regi muneribus scitu digna; sed planè dignius in eorum fructu diuinæ prouidentiæ arcanum, quæ scelestissimi Mathani ad elationem sui & exterminandum Riccium irrisam perfidiam; in abiectionem Mathani, & firmandum in aula Riccium conuertit: quam suorum laborum summam, & præstantissimæ nationis ad Christum adducendæ postremum cardinem suis literis iucundè agnoscit, &

crebro recolit. Sinarum Reges vtcumque per se sint, facit Regni causa, in reponendis muneribus liberales; legationes veras, fictas, longinquas aut proximas à variis Regibus, nihil tale vtplurimum meditatis, sed neque consciis idcirco prodigè munerantur, vt sibi obstrictos, & fidos habeant, nec in eos ad arma cogantur, aut eorum vexentur excursionibus. Mille interdum aut plures conueniunt ex colluuie hominum perditorum; vili singulorum contributione donum Regi Sinarum conflant, à Persa venire aliquando, à Mogore alias, & vndevis se fingunt; Legatorum splendore personati se sistunt, qui sunt in iis habitiores membris, & linguis expeditiores, & de illatis muneribus decuplũ quam æstimentur ipsi,& munera reportant:incidit quandoque Riccio interesse cum appulsi Pechinum,strophæ huiusmodi Legati sycophantæ, allata Regi proferrent munera, ferrum, inquit Riccius exesum rubigine, & frusta veterum ensium ineptè fabricata, quæ ipsi quoquè ineptius ligni frusto, pro manubrio inserebant; commissas in thoraces fune sparteo lamellas tam debiles, vt teli cuiusvis punctionem non ferrent. Quodque omnia vincebat pretio, equos mala fame strigosos, quæ prius aliquos eorum necauit quam possent ad Regiam duci. Ferunt quidem turmæ ex Cabul, terrísque longinquioribus fœderatæ, lucis variæ margaritas sed venales; iaspides maximè quibus suas illas latiores zonas, vmbilicatas gestant, ad decorem simul, & propriam tesseram Magistratus, præstentissimæ quæque Regi emendæ deferuntur Cotani amnis è fundo erutæ, sed iis longè impares, quæ longitudine vlnarum duarum cæduntur ex monte Can, viginti ab hinc dierum itinere: Riccij munera præterquam quòd casta, ambitúsque omnis expertia, peregrinitate operis, & elegantia sic Regi placuerant, vt immenso quodam pensanda præmio crederentur: & verò illum à Rege adierat ex primoribus Eunuchis, & humanissimè rogarat; quid honorum, aut opum, aut officij publici, tam pretiosis & liberalibus prensasset donis? cui Riccius, profiteri nos vitam Dei vnius obsequio contentam, vltroque omnibus quæ mundus deperit religionis studio nuntium remisisse; sermones aulæ Regíque de nobis mirabiles præbuit, quam illic inaudita tàm insperata responsio præsertim toties iterata, quoties idem à Riccio quæsissent, qui summittebantur identidem à Rege ad eum introspiciendum,paucis tantum cõfisus qui se tùm crebriùs, tùm familiariùs adibant aperuit habiturum se gratiæ summæ loco, nedum cumulatissimi præmij, si quod sibi vitæ residuum erat, liceret Pechini exigere, seque id ab Rege, illorum beneficio sperare, qua in re profectò haudquaquam falsus est, Eunuchi certè Regij penetralis, negotium Riccij plurimum iuuerunt alioqui enim Marhano fixum erat exturbare Pechino Riccium ne quid apud Regem de acceptis ab se iniuriis quereretur; inde illum postea extra regni fines eiicere, verum suis Lincini ab emissariis thesauro spoliatum quo illum à Rege remuneratum iri statuerat, eam ob em duo quibus ab eo creditum diximus, modis omnibus in aula vrgebant

56. Legat. fictæ ad Reg. Sinar. & ridicula dona.

bant, vt dimitteretur quamprimum Pechino, sumptúque interea Mathani haud paruo alebant, sed leui ad largitiones quibus per eos accusationem redimebat venditi Riccio libelli ad Regem supplicis grandi pretio gemmarum; vnaque facultatem offerendorum Regi munerum, quæ nec probasset tribunal Externorum; sed neque vidisset: qua item ex causa domo pedem efferre vetabant Riccium ne apud amicos Mandarinos flagitiosi Mathani perfidiam proderet, & sedem in vrbe stabiliret. Cessit tamen in cassum tàm accurata improbitas; dum se Pantoiæ in palatium adiungit socium ad exercendos fidicines regios modulandis organi palmulis; subducebat enim se ab eo post tantillum viæ, obibatque amicos veteres capite obuoluto, nihil tamen ex quoquam referens præter bona verba, quod nemo se parem expugnando Mathano sentiret. Dei ergo manus sapientissimæ, scelestum hominem expugnando scelesto adhibuit; & admotis perdendo Riccio machinis Riccium fecit votorum compotem: fremebat in Mathanum tribunal Externorum, eiusque Præses Zaihiutaius ob ius in Externum eiusque munera superbè impudentérque vsurpatum; non ausus tamen cum potentissimo Eunucho vires conserere, Riccium inuadit, ratus eius vexati dolore rumpendum Mathanum, à quo illum foueri putabat in probrum sui tribunalis. Scire dissimulat quæ Regem inter, & Riccium acta; simulat quin imo Riccium dato supplici libello, fraudis, & falsi deprehensum latere, vt se clam fuga proriperet; turbam mittit lictorum cum accensis qui domum scrutentur; ingressi mox F.Sebastiano, & alteri, Patres solito comitari, faucibus laqueum iniiciunt; tribunalis decreto Riccium eiusque socios domi pro carcere concludunt, & cum accenso lictorum decuriam iis asseruandis pro foribus statuunt: adest paucis hinc horis ex Eunuchis alter eáque rabie indignationis, & lethalium minarum ob illatum patrono suo Mathano dedecus lictores obruit, vt velut siderati, quò quisque potuit latebras captaret. Cauens tamen Eunuchus ne qua vis maior ingrueret, euelleretque sibi commissum Riccium, moliebatur illum subducere aliò, sed is dexteritate qua valebat sic Eunuchi cerebrum interuertit vt persuaderet expedire sisti se ab eo, extraneorum tribunali; factum id die proximè consequenti; illic Eunucho arroganter plurima tumenti, responsum breuiter; quòd Præsidibus Externorum negaret licuisse, manum iniicere in causam à Domino suo Mathano susceptam; paulum secederet; de hoc se illico visuros, habitáque mox breui consultatione, reuocato indicit Præses, Regni statuta seruari oportere, ex eorum præscripto Patres in Castellum Externorum deduci, abiret ipse bonis auibus, seque ab gerenda illorum cura intelligeret absolutum: diris eos deuouens cum abisset auditus est publicè Riccius; flexisque genibus, de quæsito contra legum, & Regis placita patrocinio Eunuchi, ad declinandum tribunal Externorum ita se purgauit, vt eam fuisse Præses agnosceret Mathani violentiam ineluctabilem: totúsque iam affabilior spe bona illum

76. Vexatio Riccij duorum inter se inimico odio.

erexit, Pechinensi dumtaxat commorationi professus se nunquam assensurum; ipse interea in Externorum castellum reciperet sese vbi esset de fisco regio honorificè habendus, atque illuc à suis cum Pantoia deducendum curauit.

77. Externi vbi, & quo modo excip. Ingens est fabrica Castellum externorum; muris, portis, custodia militum anxiè munita: illinc aduenæ omnes etiam Legati non prodeunt, nisi vt vacuo Regis thròno, & tribunali Rituum se sistant, nec possunt adiri nisi gratia singulari Mandarinis interdum maioribus concessa, Præfectus Castello Mandarinus suum illic habet palatium cum extraordinaria potestate, magnifico splendidum instructus; legatis alia destinantur minora & inculta; reliquum spatij dissipata implent cubicula; fœtida, & vndique aperta stabulando pecori, quam hominibus aptiora: & verò in illa fœx sola hominum & mendicabula se stipant. Patres Mandarinus hospitio nobili, in suo palatio excepit vbi sacello composito, quotidianis sacris Deo supplicabant, pro desperato alioqui, votorum suorum exitu. Biduo quàm illuc subierant in aulam inuitantur ad exsoluenda regiæ Maiestati venerationis officia quæ illi ab Externis omnibus præstantur. In fronte illius palatij areæ quam dixi militum triginta millium capacem; columnarum sublimium longis impositum pendet ædificium ingens, prodigæque omnino magnificentiæ, vti & palatij duplicis hinc & inde ala. Sub eo fores quinque reuerentiam habent singularem, quod contiguæ sint procoëciis regij conclauis. Extat altè in medio Thronus materiæ pretio, & artis, digna tanto monarcha sedes. Tametsi enim ex gente Vanliè nunc quoque superstite nemo se in eo spectandum dederit; sed erat antiquis Regibus solenne ex eo quotidie audire Consiliarios, tribunalium capita, Legationes peregrinas, & suis demum ius dicere, & beneficia conferre; exinde aut rei publicæ tædio, aut necis metu, ne conspicitur quidem Rex è fenestris, soli enim vident Eunuchi, & feminæ, inter quos puer educatur, viuit semivir, quadrupes moritur. Mansit tamen Throno regio debitus Regi honor, quem diuturna prius meditatione condiscere opus est, ne si quid in tantis eius minutiis errare contigerit, aut festinantius, & rusticius exequi. Præfecto rituum fustibus luatur: ob id ex edito, quidam quas rituum momenilator, de libro quem habet præ oculis, dictat cuique singulos alta voce, motus, flexus, proclinationes, abiectiones frontis ad solum repetitas; quæ cum in longum protendi necesse sit; salutatores ad portas palatij aurorem præuertunt colore cultúque vestium ab vsitato Mandarinis multum absimili, eburneam laminam bipalmarem latam quatuor digitos ambabus manibus sic tenent, ne superiorem eius partem vlla prorsus ex causa ab ore dimoueant; forte olim veriti ne quem Rex de salutantium corpore halitum respiraret: albente cœlo, digestáque in suos ordines, militum & elephantorum custodia, panduntur palatij portæ, salutatores statim incipiunt suis obsequiis defungi, & cum præter legationes extraneas,

77. Adoratio regij Throni.

primam

primam anni lunam, & Regis natalem; Magistratuum omnium Præsides, & auctos noua dignitate Pechinum quotannis euocet scrupulosa lex huiusmodi honoris, nullus abit dies quo nouas non videat is Thronus adoratorum vices, referunturque in tabulas tam seuere illorum nomina, vt si quis ei offi io defit, reus sit spretæ maiestatis, eo Patres reuerenter peracto, Externorum Præfectos, & rituum ex more venerantur, inter quos Præses dimissius Riccio se pronus inflexit quàm vlli maiorum procerum aut Regum Legatis, pollicitus quoque in castrum redeunti se ad causam illius maturandam, operam daturum, vna fermé illud quoddam carceris genus molestum illi faciebat Rescripti regij longa mora, qua tamen occultè Dei benignitas in optatos euentus, contra spem hominum Riccij vota promouebat: Frequentabatur magnorum virorum familiari aditu, & prolixo, qui suspicionem amicitiæ cum Externis adeo non timebant, vt ipse Castello Præfectus Mandarinus, eum ad mensam adhiberet, dum sibi octo qui tunc in aula erant, vectigalium Principum Legati, nunquam nisi de genibus adstarent. Ex his multa, vt fit sciscitabatur Riccius de illorum itinere, patria, commerciorum genere; ex Sarracenis præcipuè Indiarum & Europæ ignaris qui cateruatim eduenerant ad permutandas Rheobarbaro lucris immanibus merces suas; (Pechini enim Rheobarbari optimi libræ sex) minoris sex assibus veneunt) & hinc tandem liquido compertum, certúmque habuit, Cataium aliud non esse præter Sinas; nullam præter Pechinum Cambalu; neutrum à Persis, & Megore aliter vocari; nullam ad vsque magnum murum vrbem esse aut regnum cui attribuantur, aut possint competere illa vocabula præterquam Sinis & Pechino. Inter hæc regem de Patris carcere, & hac altera eius custodia certiorem; iratum Eunuchi dixisse retulerunt; ecquid in latrones potuisset consciri crudelius? sollicitúmque in posterum, addidisse; expecto quid eo facturus sit Peregrinorum Mandarinus. At his iteratis sæpius ad eum Scribis sui tribunalis, interrogabat, quid in Sinas acturus, & cuius rei desiderio venisset? quod cum iuridicè quæreretur; magna libertate professus est Riccius illuc se missum à suis Præsidibus ad annunciandam veri ei legem, extra quam nulla spes cuiquam esset animi æternùm seruandi; se nec opum, nec rei cuiusvis alterius inter Sinas studio affici; fore vna Regis vocula contentum qua sibi annuat Pechini degere, aut hoc si nimium videtur, in regno saltem alicubi, cuius esset ferè viginti annorum incola, vitæ vltimum claudere. Sub hæc remisso ad eum Scriba Mandarinus, quæ sit ea lex exquirit quam afferret? cui Riccius Breuiarium eximiè editum, & pulcherrime ornatum, per Scribam exhibuit, ita enim sunt Sinæ vt ambigere non possint de præstantia doctrinæ, quæ tàm splendido cultu decoratur; coniecturæ huic, fidei sacrosanctæ adiunxit summam, pridem à Sinensi charactere, ac lingua elegantissimè consinnatam quam iusso referri Breuiario Præses restituit. Præsidi Riccium doctrinæ præstantia, c..n

78. Pechinum idem cum Cambalu Cataium idem cum Sinis.

magnis virtutum dotibus mirè commendabat, Mathani fauor exosum fecerat, quo in sui contemptum arbitrabatur illum niti: vtrique indulgens instinctui, ad Regem libellum composuit, extrema quæque tabellionibus minatus, si quod vlli de iis quæ scripserant indicium facerent, nolens videlicet addictos Riccio pulsare supremos aulæ Mandarinos. Libellus Mathanum dirè lacerabat, nominatim vsurpati per vim in externos iuris: Riccium accusabat iniussu Regis & Proregum in aulam venisse, obliquo Mathani patrocinio subuectum; sed dignum venia, quòd magis ignorans quam volens peccasset; cætera dignum quem Rex pileo, zona, & calceis ornatum, alióque Mandarinorum cultu; donaret textis aliquot serici solidis; munera illi supremo pretio taxata, tanto argento reponeret; textis serici aliquot muneraretur illius socium; vtrumque custodiæ militum fideli traderet, in Cantoniensem Prouinciam reducendum; inde Macaensem Mandarinum, aut ablegaturum illos in patriam, aut ea in insula retenturum: quorum omnium sumptus, erant à fisco regio suggerendi. Non fuit tam potens apud Scribas Præsidis metus, & minarum, quàm amor in Riccium; ex vno illorum didicit de libelli summa; sed cum esset solenne. Rescribi quamprimum de Externis, nec fermè aliud quàm quod Præses sensisset illius tribunalis veterum legum obseruatissimi; nullum huic libello Rescriptum venit, Rexque illum, Riccij probè memor inter petitiones reiectitias coniecit. Responsi expectatio præter morem omnem diuturna & irrita, multa dedit tacitè garrienda de dedecorata auctoritate illius tribunalis, aiebat vulgus egregiè vltum iniuriam Præsidis Riccium, qui se iniusto carere damnasset; probari Mathani acta apud Regem, & æmulorum in gratiis esse gratiosum; falso vtrumque; duo enim illa funesta capita Præses & Mathanus, inimicis inter se molitionibus, vnum exilium Riccij anhelabant; sed inter Eunuchos palatij ratum erat Pechini Riccium omni arte, opéque defigere, ne si aliquo tristi casu, claudicasset horis imparibus, vel obmutuisset id horologium quod Regem tantopere oblectabat; in restituenda tam subtilis, & morosi artificij machina ignari hærerent Rex in iras & minas, & pœnas ipsorum sæuiret, sed hæc inter aulæ penetralia arcana; foris gaudebant Mandarini Zaihiutaio Præsidi eiusque Collegis eam ab Rege impactam maculam, qui virum iam anno viginti Sinensem, at qualem, & quantum? & quem esset Rex ipse gratia & honore dignatus, pro externo, & reo habuissent, hæc tam multi tam crebro gratulatum Riccio veniitabant, vt rogauerit illum Præses, ne vltra necteret expediendo libello moras (quarum tamen causam Riccius omninò, & valdè anxiè ignorabat) iis modo absisteret, sanctè spondebat eius causa quicquid vellet acturum: vtque illum sibi beneficio exempli expertè deuinciret; concessit in vrbem quo luberet exire, quatuor tamen custodibus stipatorum specie comitibus. Post hæc nouis literis Regem interpellant, sed longè aliis; de Mathano quòd boni dicere nihil possent, silebant penitus;

penitus; Riccium laudibus in cœlum ferebant, augebántque taxata illius meritis præmia; verum iis quos dabant subinde libellis supplicibus, cum id non peterent quod Rex potissimum auebat peti, de retinendo Pechini Riccio, ne ij quidem responsum tulere. Rogare sæpius Præsidem Riccius, id vnum libello inseri, reliqua omnia quantumuis magnifica deleri; ille immobilis in lege qua rem niti publicam censebat pertinaciter hætere; Rex velle Pechini Riccium, sed à Præside, eiusque Collegis postulatum; nolle Præses ab Rege hunc petere; nodum diu inextricabilem sic diuina sapientia euoluit vt Præses non caderet, Rex vinceret; campum Riccius obtineret in quo nunc fidei Christianæ, & crucis gloria triumphat. Erat Pechini Mandarinus nomine Ciaochiensus, post Colaos summus; qui visentis se Riccij affatu adeo captus est, vt vellet eum frequenter apud se, ad mensam, & prolixa colloquia habere, confirmatáque vsu familiari intima necessitudine, Zaihiutaium Præsidem non rogans, sed præter consuetum Sinarum, increpans, acriter reprehendit ob conclusum indigne Riccium; cuius vero, aiebat, reum? violatæ inquit Præses, legis; & elusi extraneorum tribunalis, vt suffragio Mathani ad Regem sese penetraret; hic Mandarinus, vehementius excandescens; vias, inquit, obsidet Mathanus, capit, latrocinatur, interficit, deprædatur ad satietatem, & pro libidine quoscumque sors Lincinum tulerit; nec tantùm nobis virium suppetit vt cöherceamus eius manus, nedum (quod commeritus est) amputemus; & hoc videlicet poterit aduena infelix, quem dura necessitas inuitum, in vngues huius sicarij induit? & tibi propterea fit pœna dignus, quem miseratione prosequi debuisses? quibus dictis, indignans, ab eo se auertit. Præses huius aut metu (à quo prouectus in gradum fuerat) aut rationibus expugnatus, extemplò ad Riccium destinat, qui ei suggerat de postulanda supplici codicillo à Præside venia degendi extra castrum, eo quòd incommodaret eius valetudini non parum; cui petitioni rescripsit statim Præses, cum amplissima potestate legendi vbivis Pechin. domum, in qua nihilominus cum sociis quatuor, continnarentur illi sumptus è fisco Regio; attribuit & seruum, qui vt vsus est Sinarum proceribus, ad eius fores excubaret. Liber igitur deinceps Riccius, per se ipsemet Deo inspirante, tentare aggressus est, quod nemo omnium quotquot in aula plurimum poterant tentasset. Regi per libellum pari modestia, & sapientia conceptum supplicauit vt sibi liceret Pechini habitare; amicissimo Mandarino (cuius id erat officij) offerendum Regi libellum credidit; hortantibus etiam Præfectis Externorum, quibus æquè cordi nihil erat quàm vt probrosam sibi causam absolui cernerent.

79. Eunuchi Regis contendunt ne Pechino abeat.

Suspenso animi Riccio in expectatione Rescripti regij, precibúsque ardenter apud Deum instanti vt datum libellum optato responso fortunaret; Ecce tibi ab Rege de nobilioribus Eunuchis, qui honorifica visendi specie, denunt iant Riccio, quanti Regis gratiam faceret, quan

tumque

cumque illius offensam caueret; tàm procul omnem à se abiiceret cogitationem Prouinciarum australium; sed securus in aula consisteret, certus perpetuæ Pechini habitationis: quam illi gratiam Rex ore maluit quam scripto conferre quod Externis Præfecti quibus necessario erat exhibendum in contrarium obstinatissimi, non essent illud probaturi, & Rex salua per Præfectos lege, gratificari per se Riccio volebat. Hæc meta cursus ærumnosissimi, vitæ annos octodecim innumerabilibus tædiis, casibus, & curis exercitæ; ad quam tamen quicquid prudentiæ, & cunctationum, quicquid tolerantiæ & opis humanæ excogitari potuit, nunquam attigisset; nisi hunc Regi animum indidisset Deus vt Pechini Externum omnino vellet; & hoc qualecumque ingenium, vt quamuis præter leges, saluis tamen in legibus fieret. Quod tam perspicuè Riccio constitit, vt diuturnis suis in hanc rem contentionibus nihil planè, Deo omnia arrogaret; cuius in ea, & similibus, expertus præsentem & beneficam manum, ingenti fiducia deinceps audebat feliciter multa, quibus prudentia hominum augurabatur exitus infelices: hoc ipse suis aliquot post annos literis testatur. [Scriptum, inquit, Romam accepimus, de conuersione multorum in hoc regno, Regisque adeo ipsius ad Christum perducti, queruntúrque nos sibi aliqui, tam beati nuntij lætitiam inuidisse; nobis verò abundè est hactenus, quod tandem fiximus in aula sedem Rege maximè annuente; quod de illius ærario alimur; quod eius aduersum maleuolos, tutela fouemur; quod sacras imagines dono sibi à nobis oblatas, & alia munera magni facit; quod in regno ex nostris tredecim Sacerdotes, quatuor adiutores, quod in aula vtraque, & alibi liberè agimus, liberè ad Christum multos adducimus, frequentamur; obseruamúrque à viris Principibus. Hæc, inquam, nobis, & cunctis Sinarum ingenij aduersus Externos consciis pro miraculo sunt, nec de iis aliter aut cogitamus aut loquimur, quàm de potentiæ diuinæ miraculis, quæ res tantos mihi animos facit, vt Deo confisus ea non dubitem aggredi, quæ vis alioqui, & humana ratio dissuadet.] Hæc suis de rebus Riccius: firmatam nostris Pechini stationem cumulauit Rex annona liberali, quam exinde Macao expectare ob trimestre iter, nimis longum; ob Lusitanorum rem argentariam labantem, incertum; ob communicationem cum externis suspectum; ab Sinis verò corrogare nihil foret aliud, nisi confirmare quod vulgo delirant, regiones omnes esse famelicas, suosque in Sinas mittere, vt victum ingenio, & nouitate doctrinæ sibi quærant. Annona regia non modo vsui sed honori quoque nostris fuit, quibus tanquam suis è palatio Rex sportulas designauit; ne quid autem ex iis, vt fiebat, Ministri decerperent, Mandarinus in gratiam Riccij quem habebat in paucis carum, summam in aduenas adeptus Præfecturam, illas aureis quindecim menstruis mutauit, qui apud Sinas triplum ferè pretium nostrorum æquant edictione iuridica, nostrorum Pechini habitationem liberam sanciuit; iisdem

79. Retentum Pechini Riccium miraculo simile.

crebro

crebro acciti, in palatium solitis (quod iniussu illius nefas erat intrare) concessit quoties lubitum iis foret vt adirent, nec annui numeri lege ad hoc præscripta tenerentur: quid multa? creditum, quàm falsò, tam latè, támque gloriosè Regem se Riccio conspiciendum dare, & longos cum eo sermones trahere, verum procul amoto tàm luculento mendacio (cuius veritatem nemo non sibi Mandarinorum emptam voluisset vtriusque luminis iactura) quæ Pechini palàm in luce omnium gerebantur abundè Riccium toti imperio cómmendabant. Illa in familiam aulicam eius adscriptio tàm extra ordinem à Rege imperata sic omnes affecit Literatos etiam supremis honoribus, & potentia metuendos, vt velut instincti cœlitus ad eum certatim gratulatum venirent, solenni paratu festarum salutationum; & longo equorum, gestatorum, & satellitum tractu; vicum in quo degebat stipatent; cui perpetuus in aulam Mandarinorum appulsus, nullum finem dabat quod omnes Riccium velut ex officio videre, salutare, & alloqui ambirent, eiusque prensare beneuolentiam, ipsi quin etiam Regis Eunuchi gens per se vilis, sed confidentiæ regiæ abusu, & fastu proprio summos quoque vertices calcare impudens, prosecuti sunt illum magnis obsequiis. Imo Reginarum & Regis ipsius propinqui in assignatas sibi Prouincias discessuri: pauci retro stetere cultores idolorum, quos visuri sumus in Riccium imbelli conatu postmodum coniurare. Hoc tanto virorum principum ad domum Riccij concursu id assecuta est quod Mandarinorum illustrium palatia omnia, vt auderet nemo vilioris notæ in eam ingredi. Iam cœnæ ad quas vocabatur, & quas repulsæ offensio cogebat admittere, binæ interdum aut ternæ in die haudquaquam stomachum grauabant, & libatis ferè opsoniis lenibus famem integram domum referebat; sed quod iis cœnis à sapientibus consueuit, de rebus maximè seriis agebatur, de moribus, de religione, quibus magno Christianismi bono crescebat Riccij existimatio; apud Colaum præcipuè, duos Præsides, & alios notæ lectissimæ complures, quos inter doctas & sobrias epulas Christo partos, eius diu habuit præcones & propugnatores: quæstionibus præterea disputatis catechismum suum ita auxit, vt Mandarinorum nomina iis adiungeret qui difficultatibus agitandis vel interfuerant, vel eas ipsi agitarant, dederántque perspectæ veritati manus, & cum essent toto regno clari, multos magni exempli pondere ad eandem trahebant: ad hæc habitus illi honor ab iis aulæ proceribus qui se maiores externis Regibus ferebant, certò illum cum suis iubebat confidere, fore in posterum neminem qui litem peregrinitatis sibi intenderet; in quo vaticinium Riccij vetus, & sanè prudens, optatissimus probabat exitus, in cassum satagi & sudari, quamdiu Pechini vrbe imperij domina, tuta nobis non esset mansio, futurumque nostrum exilium in arbitrio cuiusvis triobolaris Mandarini, ab Rege verò in aulam ascitos, & in suam adlectos familiam, palatium, & annonam, summa ique caros, & deprædicatos aulæ primatibus, ausir-

rum neminem vel digito pulsare. Prima Riccij de cœlo merces fixæ Pechini stationis; fuit illustris Mandarini ad Deum conuersio: nomen illius Fummocamus; Magistratus, cognitio capitalium causarum, in administratione Prouinciæ Huguanensis; virtutes, animus ab alieno tam abstinens, vt de suo pauperibus, viduis, & miseris adesset; totus bono intentus publico, omnium patens præterquam improborum, præ cæteris tamen iuris, & æqui magnanimus, & ineluctabilis defensor. Igitur Eunuchi, Prouinciam illam contributionum nomine spoliantis, violentas deprædationes, cum Magistratus alij tacitè gemerent; ipse vnus non tulit & certus periculi quod extremum subibat, publico latroni fortiter obstitit; quare ad Regem auaritia æstuantem ab auarissimo, & rapacissimo exactore delatus, præcipitato mox Rescripto datur
10. Ethnici Mandar. fortiss. æquitas. in compedes, Pechinum deportatur, indefensus, atque inauditus crudeliter cæditur, & in probrosum coniicitur ac perpetuum carcerem. E contrariò Prouincia Huguanensis, ignominioso carcere detenti vitam egregiam continua præstantium operum serie contextam in lucem edidit, & prosecuta est illius virtutem priuatis altaribus, suffitu, funalibus, imaginibus, templis, & statua, omnique gloriosæ memoriæ monumento. Huic viro statim Pechinum vt appulit, nihil fuit antiquius alloquio Riccij, vt experiretur satin' is famæ commendationem reipsa impleret: has vero sermonis breuissimi, horæ vix vnius angustias, dum vixit felices habuit & memorabiles; etsi enim virtutum Sinensium (quæ ad veram virtutem rudimenta sunt quædam & habilitates) semper numeros omnes esset consectatus; sed vbi Riccium audiuit, de officiis virtutum supra metas naturæ positis; visus est sibi & nasci denuo, & tunc primum hominem viuere, iunctúsque illi est arctissimæ necessitudinis nexu tàm intimo, vt veterum annorum amicitia crederetur, cuius ipse studio ita postea semper arsit, vt quicquid Riccium tangeret, id sua qua multum pollebat gratia, auctoritate, prudentia, literis, precibus apud Mandarinos, velut rem propriam vrgeret. Riccij opera quæcumque nancisci potuit, edidit suo ære, cum excelsa auctoris prædicatione; Doctoris nomen primus Riccio tribuit, quod illic
Doctoris titul. ab eo Riccio datus, mansit. tametsi multorum Examinum tormento pateat, sed Fummocami auctoritas, atque integritas tam ratum illi ac debitum fecit, nemo vt Riccium exinde nisi Doctoris titulo appellarit. Verum hanc illi egregiam beneuolentiam haud paulò vberiùs rependit Riccius, cum eum agnitione veri Dei ad æternam salutem comparauit. Narratur de hoc viro, vnum iam inde à puero percepisse Deum; abhorruisse à multitudine Deorum, & eorum cultum, Ministros, Sectatores, dæmone peius exsecratum; post verò adultum, ex Sinensibus Scripturis collegisse, quæcumque illius Cœli Domini, quem vocabant, naturam maiestatémque afferent; quæ cum accepto in carcere Riccij Catechismo, inexpugnabili rationum momento legisset roborata; stylo manum illico admouit, scripsitque liberam idolorum detestationem, cum encomio fidei Christianæ catechismo Riccij præfigendam. Cuius deinceps fidei

sacrosanctæ propria exploratione, & Riccij literis securus, iam catechumenus, Saluatoris venerabatur effigiem dono sibi à Riccio datam; qui vniuersam eius familiam sacro fonte lustrauit, erátque ipsum lustraturus nisi continuis Mandarinorum precibus eductum e carcere, Pechino abire dura necessitas coëgisset: triduum quo definitus est illius discessus vix in mutuas suffecit Literatorum salutationes quare Nanchinum Patribus mandauit Riccius, baptismo illum expiarent, sed videre illos non potuit, nam malis confectus, catechumenus obiit. Multos alios Riccius homines acutos, in eandem induxerat mentem, nam eorum non nemo cum laude narrabat quicũque à quouis inferretur sermo, deflecti ab eo consueuisse absque sensu, in salutem animæ, & in Deum, cuius ipse notitia & amore plenus, implere omnes satagebat; sed terrebat viam Dei edoctos probéque persuasos scopulus, quem suscipiendæ prolis falsa necessitas obiectabat insuperabilem, & vnius vxoris, ablegatis ad suos aliis retinendæ; subducebant exin sacris vndis caput, quas flagitaturi aduenerant; suspiciebant legis Christianæ sanctimoniam sublimem; & cum familias ad Patrem tingendas adducerent, earúmque adessent lustrationibus, inuidebant iis bonum cum gemitu quod sibi negabant, vel differebant in euentus nunquam forte cernendos, susceptæ prolis, & defunctarum vxorum. Fuit in iis qui cum familia sacris initiata Christianis, Hanceum patriam Pechino reuersus Catechismum Riccij denuo edidit suo sumptu, & quàm multis potuit exemplis latissimè vulgauit, certò vt erat cordati celsique ingenij, persuasus neminem fore iudicio præditum quem eius doctrina non addiceret legi Christianæ, cuius interea professionem miser, vxoribus multis implicitus in longinquos mittebat, & incertos casus. Atque ex his iam crebris, iam deinceps non clam, & dissimulanter sed palam in aulæ theatro editis procurandæ salutis alienæ documentis; desiere suspectum habere Riccium Mandarini omnes, & publicæ rei supremi Senatores, & indubitanter grandi cum laude generositatis & sanctimoniæ, ab iis statui cœpium, contemptu opum, honoris, & Mandarinatus tam nobili per immensa laborum, & discriminum maria, literatum Sinensium sudores conatúsque aduersantium crudeles, vnam ab eo quæsitam, adamatam & votis supplicibus petitam Pechinum, vt Dei sui venerationem legémque stabiliret: quod eos virtutis admiratione stupefecit, & suspicionibus discussis, tranquilo gaudio seræнauit.

81. In conuers. anim. Riccius lab. cum plausu.

Sed longè aliter eadem ex causa Mandarinorum quendam manipulum affecit, iurati olim Confusij desertorem, à quo iubentur Literati Dominum cœli agnoscere, aut si minus illum comprehendant abstinere saltem ab eo negando; at hi transfugæ ad idola; multorum deprauatione cum sectam augerent, intabescebant scilicet Riccij prosperis à quo sectam suam disputationibus & libris subrui cernebant, & impietatis ac dementiæ damnari. Fœderatis ergo in defensionem libuit primum tentare Riccium querela, & conditione pacis cum illo ineun-

Frustra illi obsistũt idololatræ.

dæ; Enim verò ab eo Sinarum Deos inique proscribi, vt Deo vni suo locum daret; deorum quantum est, immensitate orbis facile capi posse; immensitatem quoque accurationis publicæ, ac priuatæ in gubernatione mortalium eam esse, vt suæ diis singulis sufficerent partes; non sufficeret tempus quo in aliorum officia sollicitudines suas diuerterent, Deus Riccij cœlique Dominus, suum sibi haberet cœlum; cœteris quos probat Riccius terrenos, terram permitteret, & quod fœlix faustúmque pace; mutua gauderent; ille conditione frueretur quanto cœlum & stellæ mundo infimo præstant meliori; aquas isti & ventos; montes; campos, & fortunas vitasque hominum regerent, hæc illi, siue ita sentirent, seu metuerent, ne deos suos omnibus spoliarent, si vellent omnia iis arrogare. Ast vbi Riccius hoc ipso eorum delirio errorem reuicit, contra sensum insitæ rationis philosophantem de diuinitate; & quibus optabant humana committi, non deos, sed homines Xacam & Amidam aut spiritus esse æternis addictos ignibus; tunc rabie acti in exitium Riccij cosulunt; crimen, vt sunt in iis vaferrimi confingunt, quo illum à Regis beneuolentia diuulsum erant perdituri, nisi scelesta consilia de cœlo tacta corruissent. Erat in iis facinorosus senex, flagitiis grauior quàm annis; ex Mandarino, Bonzium, & idola professus, nomine Tarquonus, vir loquacissimus, & scientissimus totius idololatriæ; atrogantia omnium virtutum ad vnguem sanctus, præterquam modesta suimet æstimatione quam ita non norat simulare vt apertè honores sanctimoniæ ambiret. Vrbanitatum vices lege vsúque fixas reddebat nemini, abundè visentibus reputans, si suo semidei aspectu stoliditatem eorum bearet? misit quandoque ad Riccium expectare se illum domi excipiendum, sed saluo decoro, quo prohiberetur inflexione genuum, & corporis se cuiquam abiicere, rescripsit ad eum Riccius expectaret sane, si & quamdiu luberet; cœterum non iturum, sibi nihil esse au discendum ab eo aut petendum; eius quidem videndi gratiam nec passu empturum; si tamen se adiret admissurum iisdem ritibus quibus Bonzios Literati. Sed æquè nihil senem stultissimum superbo spiritu dementabat vt Magisterium ethnicæ pietatis quo in Reginas, & Eunuchos per se suósque fungebatur, ex quo illij prouentus largitionum inæstimabilis; fanorum, frequentia, & cœnobiorum, quæ construebantur, Bonziorum detestabilium impurissimis gregibus; cúmque nulli fas esset, raso, quod Bonziis sanctum est, capite, limen palatij tangere; Reginarum Princeps, opinione ebria deliri senis, quem adorare præsentem non poterat, detrita illius tunicæ, & fœda illuuie squalidæ adgeniculata, quotidianum exhibebat piæ reuerentiæ honorem. At is grandi pulmone maius aliud spirans, Reginarum susurris perpetuis Regis aures tentabat, vt sibi Tacquonum eligeret in diuinis Magistrum, & animæ Patrem. Coniuratis porro in Riccium simulachrorum cultoribus, vt alia omnia deessent, instar omnium hic erat; sed

cum

cum articulus instaret dandi aduersus illum accusatorij libelli, libratam ab illis in eum perniciem, Deus in sectam refudit vniuersam.

82 Versare hanc cœpit antistrophen librorum editio quos publico dabat Lichous quidam olim Mandarinus, homo vanissimus nec vulgo laudatus: qui verecundatus Sinarum Magistrum Confusium, & tritam Literatorum vestigiis orbitam, eius doctrinam eiurare; dehinc noua quædam comminisci de diuinitate; postremo aduolui simulachris, eáque pro diis colere, & quod erat ingenio consequens opinione sui superbè deliranti, fieri sectæ caput, librósque de illa impudentes in lucem protrudere quibus Iaum, Ium, Venum & Confusium, quatuor Sinarum lumina, & exempla, improbis adscribebat; contra inter heroas, cœlo inserebat adoratores idolorum, propudiosa memoria enormium scelerum infames; hos libros cum magna copia Pechinū misisset diribēdos affectatores idolorum auidè perlegunt, & lætitia insani auctorem inuitant iamque iter inibat, cum turma lictorum circumdatur, vincitur, Pechinum quo ibat, sed coniiciendus in compedes traducitur, & offensionis publicæ, pessimique exempli pœnam grauem suis cum libris luiturus, quam & dato ad Regem libello vnus de Regni admonitoribus decerni postularat, sed eam senex nequissimus sectis sibi faucibus præuertit. Visum hoc Præsidi Literatorum Funo vrgendæ rei momentum idoneum. De hac vehementes ad Regem dat literas quibus exsecrabatur Literatorum à Confusio ad idola defectiones impudentes, & professionem doctrinæ tùm falsæ, tùm impiæ, tùm regno exosæ. Propagari ab iis tàm latè hanc pestem, vt nisi præsens remedium eam abscinderet, breui esset Pechinum in Regiam Bonziorum, & simulachrorum templum degeneratura. Regem fama tàm constans idololatram loquebatur, vt suæ sectæ librum diceretur manu propria descripsisse. Regis mater, vxores, Eunuchi, vitæ illius priuatæ Ministri, Domini voluntatis, omnes pariter mancipia idololatriæ; ad hanc tamen Pechino exturbandam (cœlo arbitror motus) Rescriptum dictauit, dignum Imperatore Christiano, cuius erat hæc clausula; idolorum cultores procul abeunto; cum eorum Ministris deserta incolunto, nihil eis cum aula, nec decent illos Mandarinorum insignia. Rescriptum statim in mores induxit seuera Præsidis claráque edictio, ne quis Literatorum in posterum, verbo, scriptóve idola nominaret, nisi ad eorum detestationem; qui secus faceret, caciturum exinde spe omni ac iure augendæ dignitatis, & gradus altioris, edictione hac mutare scænam aula omnis; confidenter antea fastuosi obstipo incedere capite; nonnulli dedecus leuitatis in religione commutanda, voluntario exilio, & abdicatione dignitatum vitare maluerunt: in quibus tres erant in exilium Riccij malignè coniurati. Purgata ab idolis aula campum Bonzij retinebant, quòd edictio Præsidis vnos tangeret Literatos; triumphabat ferociùs solito Tacquonus, quod de sibi obiectis apud Regem nefariis enormibúsque flagitiis, Rex silentio respondisset, quasi hominem gra-

Idololatria, & Bonz. exterminantur Pechino.

Ee 3

riosissimum ne sustineret quidem apud se accusari. At stupori fuit quàm procul huic eiúsque Bonziis, & ex causa quàm inopinata, & quàm aliena, tunc illis ruina incubuit, cum essent eius maximè securi: aduertitque etiam ethnicos, vt dictitarent hanc in cœlo compactam machinam, vt vlcisceretur Cœli Dominum, eiúsque hostes obrueret. Contigit proiectam in palatium schedam Regi probrosam deprehendi, qua perstringebatur amoris in filium minorem, quam in natu maximum maioris, quo prærogatiuam paterni imperij illi destinabat contra Regni & naturæ iura. Nec errabat à vero insimulatio, sed Regi doluit se in ordinem redigi, & nullo discrimine tanquam Plebeium accusari. Furere igitur in schedæ auctorem & conscios, Pechinum proscriptionibus, quæstionibus, tormentis, & carnificina perpetua in solitudinem vertere, nullo non publicum deuitante ne qua illum vmbra suspectum faceret, nec tamen vel auctor vel index vlla vi artéve conjici valuit, quoad eò causa deflecteret, quò instruxerat illam Deus, Missa vnde vnde repentè vox, sparsáque in populum repentè, vocis publicæ ac famæ præiudicium tulit; schedam nempè in Regem famosam à Bonzio, & idololatra esse compositam, qui de vno rumor omnes fecit suspicionis purgandæ reos, & suppliciis complures exquisitissimis cruciauit, nec iniustis tamen, etsi nec sceleris auctores comperirentur nec conscij; de iis enim dum quæritur, & vitam illorum scrutantur Cognitores tàm horrenda in lucem manifestam protrahebantur eorum scelera, vt ad ficam, & rogum populus conclamaret. Deprehensus est in iis vnus virginitatis inter Bonzios virgines notæ magnus qui meretrices duodecim, totidem alebat in vrbibus, vbi erro sacrilegissimus suas obibat stationes; Ex Tacquoni scriptis producta epistola qua Regi scelestus obtrectabat; aliæ ex quibus liquebat, operam suam Mandarinis magno venalem habuisse, vt eos deiectis aliis in Magistratus attolleret, à quibus propterea ignominiosè sunt amoti. His & similibus Regis æquitas indignata, properato rescripsit, ex legum seueritate puniendos, quod tàm diligenter curatum est vt etiam summum ius iniuriam saperet. Dedit pœnis initium Tacquonus quem intoleranda superbia Mandarinis fecerat inuisum, iussus est cædi visitata fustuarij verberatione dum in carcerem duceretur expectaturus illic grauiora, sed prima hæc pœna hominem confecit, & sub ea extinctus, vulgo de se fabulam reliquit, fortes enim assuetus iactare sententias, & animum doloribus corporis & lacerationi carnium imperantem, eiulatu feminco & lamentis prius obtudit adstantes quàm à carnificibus tangeretur. Abiectum cadauer & leni humo tectum, refodi iudices mandarunt, ne vt erat fingendum mirabilis artifex, mortuum simulasset, & Regem aliquo exitiali veneficio peteret, Suis alij affecti suppliciis; pessima natio Pechino exterminata est penitùs, vbi deinceps nequibat conspici, nisi cum omnium exsecratione. Tunc vero vrbe (quod à principio diuina prouidentia spectarat) à pestilenti colluuie liberata,

in casses incidit schedæ auctor in Regem compositæ; nisi fortè vi tormentorum crudelium horrenda, confessionem à misero falsam iudices extorsere, ne Regis furorem in se conuerterent, si nullum inuenissent reum: erat hic è Literatorum ordine, gradu Siuzaius, palam facinorosus, ex quo pronior fides habita confitenti; cæterum vera falsa confessus, sententiis iudicum, in frusta carnium sexcenta supra mille dissectus interiit; quam atrocitati quorundam scelerum Sinæ lanienam decernunt, & producunt illam aliquando ad frustilla ter mille, intactis interim subtili carnificis examine illorum vitalibus quoad expleto vulnerum numero caput illi abscindat. Porro hæc Pechino expulsæ profligatæque idololatriæ victoria nobilis, peruagata est regnum vniuersum; & cum ea omnino sapiens Literatorum sensus, apertè philosophantium a Deo Riccij perfectam, cui fixum cum esset legem suam ab eo in vrbem regiam inferi, prius à virulentis germinibus liberandum id solum censuerat, Bonziis scilicet, & idololatris eorum sequacibus, qui nouis quotidie simulachris vrbem incestabant, & erant denique pro ea qua perpetuo crescebant potentia inde Riccium expulsuri, quæ post hæc secuta sint tantisper differo, vt suus hic detur Longobardo locus in opposita planè Cantonensi Prouincia laboranti. Nicolaum Longobardum Caltageronæ in Sicilia edidit annus superioris sæculi sexagesimus quintus; octogesimus secundus Societati dedit. Ætatis nonagesimus in cœlum, vt spes est, transmisit, post annos videlicet octo & quinquaginta in Euangelij opere Sudatos; Campum sanè illi haud imparem magnis quos gerebat animis, Apostolico ardori, & viribus corporis explicuit Christianitas Sciaocensis dùm eam fundat, eóque prouehit vbi post paulum illam mirabimur: Primi tamen laboris, & contentionum, diu fructus alios ex ea non tulit, quàm patientiæ. Literatorum ingenia explebat sublimitas professionis Christianæ, & eorum quæ sentit de Deo, de anima, & æternis rebus; sed exterrebat monogamiæ lex omni iure, ac tempore maior; & castimoniæ sanctitas, motus quoque damnans intimarum cogitationum. Mandarino insigni præcepta decem legenda cum dedisset, suspexit ille virtutis absolutissimæ dictata, sed ea restituens negauit posse à Mandarinis obseruari; rectè omnino, haud quidem pugnantia cum dignitate Mandarini, sed cum iis vitiis quibus vt plurimum inuoluuntur. Vulgus autem idolis pertinacissimè affixum, inferiore saltem gradu, cum cœli Domino, Deos suos colere voluisset, quos, etsi non semper petita concederent, aiebat tamen nocere nemini, nisi si contemptu aliquo violarentur: cuiuis porrò bonorum dando, vel auerruncando malorum generi, suum habebat peculiarem Deum, & quæ illius retinendi non parua erat illecebra, virtute olim clarum heroica, nec vlla earum maculosum labe quæ Græcorum Deos dedecorat. Præter statuas illorum quæ prostant in templis, adorantur priuatis in ædibus ingenti numero, & singulari veneratione, traditæque ab atauis transmittuntur in filios, & nepotes hæreditariæ,

83. Sciaocei moribus exig.

hæreditariæ, ac velut fata domestica, creduntur tam longo ex contubernio, in Deos penates euasisse, & familiarum tutelares: accedit cum circumferuntur, mos stipis idolo conferendæ ab singulis quas præteruehit domibus, cui nemo deesse absque offensione populi, & periculo suo possit. His elisi cadebant conatus omnes Longobardi, & tolerantia, quod eò ferebat acerbius quod ciues mente præclarè affecta ergæ Christi legem, velut præcellentem, nimis tamen seueram causabantur, nec expedire se poterant à difficultate qua vna tenebantur, illi quidem multarum vxorum; hi vero multorum Deorum, & bene-
84. ficorum. Longobardi cursum hæc remora tenuit ad annum 1599. quo
Vicinis in oppid. vberrima. illi suggestum diuinitùs vt in vicinis circum pagis experiretur qua fruge fieret Euangelij Sementis, Machia, Mochi, Cincum, Ianscianum, Cinten, Vancunum, & alij frequentes domibus, & habitatore, vtramque fluuij prætendebant ripam. Die Apostolorum Principibus sacro, iussit F. Franciscum Martinez in diem proximum populo vniuerso concionem indicere in qua essent de lege Domini cœli, præconem audituri ab Occidente vltimo in Sinas aduectum ad commonstrandum iis iter beatitatis sempiternæ: adfuturum die proximè subsequenti, adessent illi, excusatet nemo, de re tanti vel semel audirent; simul iis horam locumque condixit: incredibili concursu pagani ad hanc vocem postridie confluunt, scire auent apud nos quid fiat, qua lege viuatur; nam de religionis nouæ ritu minimùm laborabant, quam videbant Sciaocei in solo Doctorum non coalescere, multo minus foras extra vrbem diffundi: verum enim vero diuina bonitas eorum fefellit curiositatem, & veritati auditæ mancipauit. Imitabatur docens, Literatos, qui siue de Deo, & religione; seu de virtutibus sermonem instituant, posita coram tabula, sedentes dicunt. Mysteria fidei, prius data opera ponebat, quæ innata homini ratio, proniùs approbat; semper tamen in Christum desinebat, cuius dignitatem, & merita, munúsque hominis reparandi cum explicuisset, inter faces accensas adorandam illis eius effigiem exhibebat, quam venerabantur demissa corporis proclinatione, & grandis acerræ suffitu liberali: eruditis per aliquot dies libellum tradebat Doctrinæ Christianæ quem memoriæ mandarent; dabat iis statam quotidie horam, qua dum priuatis respondebat cuiusque dubiis, doctrinæ omnium consulebat. Post vero quam tales formarat discipulos, vt possent ipsi alios docere, celebri tingebat baptismate, cuius apparatum adeò non auersabantur ipsimet Ethnici, vt amicos & consanguineos è sacro fonte, pompa eadem, & symphonia sonorum domum reducerent, qua solent reduci qui gradu aliquo à Rege aucti sunt, eius familiam in perpetuum ornaturo, nec alia mente hunc iis honorem deberi censebant, nisi quod nobilem professi, cœli Domino seruitutem, eius deinceps legibus viuerent, in quibus id vnum displicebat, quòd excellentia virtutis plus placerent, quàm possit humana tenuitas viuendo assequi. Pagorum exemplo in-

speratum

ſperatum euenit, vt ipſa quoque ciuitas caperetur, & ex mutatis eorum moribus qui Chriſto nomina dederant, de lege ipſius ſentiret magnificentius, cúmque abluerentur vitali aqua cohoneſtaret illos in feſto comitatu. Centena iam multa in vrbe & foris Longobardus baptiſmo expiarat, habuiſſétque facilè multò plures, ſi magis numeri ſpeciem quam virtutis ſpectaſſet, quæ idcirco debebat in Neophytis eminere quod legis præſtantiam, eorum ex moribus Ethnici metirentur. Fortunante his incrementis Deo conuerſionem virorum, cœpit Longobardus apud ſe meditari, qua via poſſet idem bonum communicari cum feminis; ſuſpicioſiſſimum negotium inter Sinas à quibus anxia ſeruantur ſcrupuloſitate, præſertim ſi ſuſciperetur fide nondum magnopere diffuſa, nec ſatis vulgo explorata. Quamobrem Riccium & reliquos Patres ſuper eo prudenter conſuluit, reſciuitque ab ipſis, indultum Iaponibus & Sinis, à ſummo Pontif. vt in luſtrandis baptiſmo feminis, abſtineretur à tactu pectoris aurium, labiorum, & vnctionibus. Illarum vero inſtitutionem ad tradenda illis ſcitu neceſſaria, tam ſeuerè, támque arctis ſibi Longobardus lineis definiuit, vt honeſtatis Chriſtianæ magis inde ſuſpiceretur modeſtia. Cum enim pateret viros etiam ingenio acutos non poſſe ſatis Chriſtiana doceri, niſi crebra de iis, & diuturna collocutione, diſputatione, & illuſtratione dubiorum; ſiſti ſibi feminas non ſinebat niſi tantum ſemel, maritis eorum & Patribus; vbi fidei ſummam cum pronuntiaſſent, teſtarentúrque ſe illi firmiter aſſentiri, exerto modicè capite excipiebant aquam ſacri baptiſmatis, & Sinæ plurimum laudabant in ritu illo Chriſtiano ſollicitudinem pudoris conſeruandi mori ſuo, & diligentiæ congruentem. Ad hoc Longobardus accuratiſſima diſciplina inſtituebat viros, vt ex parentibus filiæ, ex maritis vxores, neceſſario credenda, & ſeruanda condiſcerent; illas vero non ante producebant baptiſmo expiandas, quàm plenè omnia tenerent. Patrique id vnum ſupererat, vt audiret ex iis articulós fidei cum eorum expoſitione, præcepta Decalogi, & precationes conſuetas, cum ſolenni ad vltimum idolorum eiuratione, admiſſorúmque eatenus criminum; & promiſſione in poſterum fidelis ad mortem, & inuiolatæ Chriſto ſeruitutis. Reſtabat aliud multo perplexiùs de confeſſionibus illarum audiendis; ſed ſperabat proceſſu temporis, pietatis, & fidei futurum, vt ſeſe id quoque expediret, quod & factum paulatim; & aſſecutus eſt etiam, vt ſe Deo nonnullæ dicarent, & ſuis in ædibus æmularentur cœnobiorum ſanctitatem. Gaudebat interea Longobardus diuinæ prouidentiæ obſeruatione quæ præter ſpem omnem, & velut fortuito ad ſe mitteret ſenes decrepitos, ſacris initiandos aquis; pauloque interdum poſt in cœlum abituros; donorum ad hæc quibus Dei Mater, ſupra naturæ vim afficiebat Neophytos quæ ſui admiratione quandoque integras pariebant Chriſto familias. Quid illa comminutis ab ſe referta ſimulachris, etiam antiquis familiarum penatibus, caniſtra,

85. Feminarum conuerſio facilior euadit, cautio ad hoc ingens adhib.

86. Conuerſi ardent ſtudio alios conu.

quæ ad eius pedes Catechumeni deponebant; ille ignis teneri impatiens, & velox artifex sui propagandi, quo haustо cœlitus baptizati, incendebant mox animos Ethnicorum; & heri Christi præda, fiebant hodie prædatores, horum vnus, & primigenius Ecclesiæ illius fœtus, annos septuaginta natus, dictus Saluator in nominalibus, tanquam omen gerendi muneris; nam se totum confestim addixit procurandæ saluti idololatrarum, senum præcipuè quibus senex ipse persuadebat facilius, quod ægrè iuuenes potuissent; irretiebat autem eos nodo vicinæ mortis inextricabili, eiúsque sempiternæ; sed modum tradebat nascendi denuo in vitam immortalem. Audirent solum, & intelligerent quam vili, & nihili tantum bonorum iis proponeretur. Hic mysteria, & præcepta Christi attentis recitabat; vetabátque metuere iisdem memoria capiendis ne ineptos fecisset ætas prouectior; Christi discipulos interiori disciplina ab eo informari, & luce perfundi celeris intelligentiæ tam clara vt breui facilè capiant, quæ vix alioqui diuturnus labor callosæ memoriæ nunquam imprimeret; eadem se quoque tentatum fallacia, & diu auersum ab audiendo Longobardo, quod vel necessariis retinendis desperaret se posse sufficere; passum vero se illius precibus adduci ad audiendum saltem semel, quæcumque dixerat animo comprehensa domum retulisse, patique deinceps facilitate memoriæ, retinuisse omnia quæ doceret; captum quin imo quò plura de Christo cognosceret, desiderio legendi cuius fuerat planè rudis, tam breui autem cœpisse legere, vt ipse miraretur, & quidem merito cum ad hoc neque ingenio valeret, nec longam operam contulisset.

87. *Conuersio illustriss. Literati.*

Longè alterius tùm ingenij, & doctrinæ, tùm dignitatis & excellentiæ Literatus, cuius tandem ad Christum post annos quindecim accessu Christianitatis Sciaocei magnopere aucta est existimatio, & numerus, diuturnósque labores, quibus alij atque alij nostrorum insectati fuerant hanc prædam, consolatus est Deus illius captura, Ciuitatis Cato iis pridem audiebat; nec eius viuendi ratio, integritas, grauitas, & limatissimi acumen iudicij aberrabant ab eo cognomine. Quare publicis & arduis in rebus consulebatur semper, vnumque id sibi ducebat pensi benemereri de communi bono. Adamabat vero nostrorum consuetudinem quòd oblectarétur eorum virtute, & proficeret doctrina, solitus dicere de collectis simul in toreulum Bonziis omnibus nunquam tantumdem extortum iri scientiæ, & virtutis, quantum vni de nostris iuesset. Verum has dotes vir mundo, ac sibi sapiens haudquaquam altius naturæ modulo attollebat, iis è contrario, & seipso tumens, probro sibi putabat, sapientum florem, famæ suæ gloria calcanti, externi humuli, diuinis in rebus discipulus fieri; huius tamen illum denique pedibus Dei benignitas aduoluit, Protomartyris vt creditur Stephani patrocinio exorata, cuius illi nomen inditures se Patres vouerant, si eum efficeret Christianum. Obstinauerat animum solido iam quadriennio, aduersus quassantem & impugnantem se diuinum spiritum,

ſpiritum, ne religionem amplexus nouam, & vulgo vilem, honore excideret cuius illic apicem obtinebat; cum illum officij ratio Pechinum euocauit, vbi erat Deo miſerante, ſuauiſſimè ſanandus. Nam vt vidit à ſummis Præſidibus, auláque vniuerſa (ad quam Scioceum erat ad ſolem nitedula) coli Riccium ſupremis honoribus, frequentari, audiri, obſeruari; quam tradebat legem, conſentienti præconio deprædicari à Principibus Mandarinis, vnam ſolum virtutis quam iubebat nimium arduæ, difficultatem excuſari, quo minus illi ſe ſubderent; ſupercilio poſito, Scioceum rediit, ſuperatíſque ope Lucæ cuiuſdam Literati obſtaculis, quibus moliebatur Dæmon eius conſilia intercipere, erudiendum ſe Longobardo dedit, à quo publica gratulatione, baptiſmo luſtratus nomen Stephani accepit, omnibus exinde glorioſum ſibi reputantibus eo ſequi quò ille præceſſerat.

Et verò ſecuti ſunt non pauci, quibus item vita nouorum Chriſtianorum egregia ſtimulos addidit. Eius ſpecimen ſit, Mandarinus è Proſapia Ciuni, eius auia, & mater Chriſtianam ab eo edoctæ diſciplinam cum filio annorum nouem puerulo. Anna nomine auia annis rigens, mente Deo ardebat; miſſum aſſiduè à Patre innocentis ætatulæ ſeruulum ad repetendam illi prælectionem de officiis vitæ Chriſtianæ audiebat incredibili voluptate, ac præter familiam, cogebat domum etiam vicinos, quodque Sinis penitus inſolens, iuſſum coram ſedere, reuerebatur tanquam Angelum cœlo lapſum, ſed huius feminæ nepotem Georgium in atrociſſimo iniuriæ caſu, virtus magnanima fecit vrbe tota maximè illuſtrem. Fratrem illi arator veneno necauerat, vindicta hoc pronior, quò deſpicatior homicida. Vltrò Georgius publicam veniam ad eum miſit, patrocinatus eſt apud iudices ſcelerato, quem vel eo tacente manebat aut ſæua mors, aut voluntarium præcipitium, quo rei audaces illic non raro carnificem anteuertunt. Exercebat Neophytos Longobardus in accipiendis iniuriis (quod frequens apud Sinas) quid a Chriſtiano fieri oporteret; imo etiam quid di. i, dum ergo pueri in vico rixantur ſocio alter colaphum impegit; at hic verborum memor quæ audierat à Patre in illud orationis dominicæ, *Dimitte nobis debita noſtra, &c.* placidè admodum, Ego, inquit, tibi tàm lubens condono, quàm opto à Deo mihi condonari, & cum eo gratiam integrauit; aliquamdiu poſtea ſororem natu ſe minorem iratus vt inter pueros, colapho petiit inſontem; illa, tam lubens ait, hoc tibi condono, vt opto à Deo mihi veniam dari: quibus facti multum pœnitens puer ſe ſubduxit; Chriſtiani quos id non latuit, virorum virtutem in pueris laudarunt.

88. Neophyt. virtutes heroicæ, in condon. iniuriis.

Memorabatur & Agnes puella, Cincuni nata, tractus illius oppidi, Chriſtianorum numero, & virtute inſignis, cui primùm propterea datum eſt ædem ſacram habere, quàm auguſtiſſimo ſacrificio inaugurauit Longobardus Apri. 10. anno huius ſeculi tertio, & quidem eo religioſæ lætitiæ, cantuum, concionis, & ornatus inſtructu, qui Eth-

nicos viginti, velut otiosi spectaculi studio aduectos, sic ab idolis ad Christum conuertit, vt suasore alio non egerent. Ædem quatuorviris commisit maturis, & inter Christianos primariis; horam, & signa designauit quibus quotidie ad preces cogerentur; lustralis aquæ in ea copiam reliquit, & Calendarium Riccij abacum, temporibus, festis, & ieiuniis distinctum. Cúmque ad eos crebro reuiseret, illic etiam sæpè ab Ethnicis & Christianis quærebatur & perducebatur in villas, & pagos, vnde lætos metebat animarum manipulos, nec raro senum, aut ægrotantium, qui ritè abluti, nouæ vitæ candorem cœlo inferebant: feruentior eo in oppido quam alibi pietas congregabat turmatim pueros ad domorum fores vt sacram doctrinam decantarent. In iis Agnes de qua cœperam, quinquennis puella, & præ iis docta, in ædes priuatorum accersebatur assiduè vt mysteria fidei traderet feminis, à quibus subinde adhuc nempe ignaris abstinentiæ Christianæ, cum inuitaretur ad carnes diebus vetitis edendas, auersabatur illas cum horrore; simulachra vero quam nihili faceret non semel, nec timidè, palam professa est. Portabatur de more in ferculo à supplicantibus simulachrum Dominatoris tenebrarum, cuius accessu aiunt Osciani, maleficos spiritus & maleficia fugari, aurámque pestilentem; idolum pro ianuis Ethnicorum sistebant tantisper, dum suo illi medico venerationem stipem, Bonzjis soluerent; excubabant ad suas ianuas Christiani, quæ illic semper patent, ne fœdarentur vel obiter idoli mora, & iam constiterat ante domum Agnetis, cum illa procedens ad bajulos facessire, ait, hinc, cum hac vestra lauua; habitat Deus in istis ædibus, nec auram noxiam, nec improbos spiritus patitur secum habitare: alias idolum similiter vici tutelare dum Osciani circumferunt, & stipis aliquid grati animi ergo à patre Agnetis iurgando conantur extorquere, ille quod esset Christianus negat fortiter se daturum; ij negant propterea sanctam esse legem quæ officia æquitatis, & gratiæ vetaret, tumultum audiens accurrit Agnes; & tanquam expulpito Bonzios alloquens, audite, inquit, & veris acquiescite. Qui Deum, cœli dominum nobiscum colit, non potest sine sacrilegio terrenum idolum colere, aut bona huic accepta ferre, quæ ab illo vno nobis proueniunt; proin abite in bonam rem, quod enim negamus non est auaritiæ vitium, sed religionis officium, ad quæ illorum Doctorum præcipuus, hoc vero inquit ex ore innocentis decet nos pro vero credere esseque molestus desiit; fuisse vero id sacrilegij horrorem, non parsimoniæ auaræ studium eximiè claruit cùm dicente ad populum Longobardo, Christiani ædes repentinum vorasset incendium, insanis interim præ gaudio Ethnicis nedum aquæ stilla flammas ab rebellis, quod aiebant, domo arcentibus; sub finem dicendi, Christianorum largitati, paucis miserum commendauit quem cum familia is casus, sine tecto & victu exposuerat ludibrio Ethnicorum, nec plura; postridie mane præsto sunt omnes Christiani cum trahis, iumentis,

In constantia fidei.

Fraterna caritate.

iumentis, carris, longuriis, trabibus, omnique materia, & necessariis ad restituendam domum quæ strenuis operis, breui perfecta est, multo melior quam quæ deflagrarat, suáque commodè supellectili instructa, & habitatori reddita nouis etiam cum familia vestibus donato, & hæc gratuita vbique liberalitate, pronáque adeo vt si post incendium publicum consuleretur in commune, quod Ethnicorum petulantes iocos & impios pudore obruit: ac instabant frequenter Christiani eundem animum liberalem reipsa testari erga Longobardum, sed ne illa quidem munuscula sustinuit ab iis admittere quæ debent Magistris discipuli, aut si offensionis metu compelleretur admittere, remunerabatur non minori dono; nec infregit hoc eius propositum, piorum ratio cum obiicerent, eum procul ab suis & Externum non posse non multis egere, proinde oblata non debere ab eo recusari: sic enim Patres inter se condixerant, ne quæstum ex Euangelio captare viderentur vt ex idolis Osciani & Taosij. Iam inter fideles si quid dubij iuris verteretur, compromittebant Patris arbitrio eiusque sententiæ stabant; & in ius vocati ab idololatris defensiones suas tradebant Patri corrigendas ne quid fortè haberent à vero, & recto alienum. Solent enim Sinenses Patroni, æquè mendaciis, & dolis, vt veris clientes defendere & ingenij nomen ex falso, quàm iustitiæ ex æquo malle; sed malebant rei quam animæ damno causa cadere Christiani. Subsidij demum ad mores Christo dignos, tam sancta iis erant officia, vt si quid secus de quopiam audissent, denuntiarent illud Patri; amici & primores, admissa dolentem ab eo absolui priuatim peterent; publicè verò, emendationis fideiussores darent? Quendam in artes sacrilegas diuinationum identidem post sacra baptismi recidiuum; abstinuerat fidelium cœtu; cunctantem in suo scelere, morbus lecto affixit; periculo territus sponsores misit emendationis, & testes animi quoscumque habebat libros artium damnatarum, vt coram omnibus vrerentur, sic data pœnitenti fides, paxque cum Deo & cum Ecclesia. Nec leue id fuit criminum odium etiam eorum quæ lustrale lauacrum deleuerat, quod vellent ea nihilominus publicè accusare; & quidam de more confessuri, alta voce inciperent, iussique mox in aurem loqui, non paruum saltem ex errore meritum referrent, quod fuissent parati, homines quoslibet, arcanæ suæ miseriæ conscios facere. Fuere profectò qui vel in medio veteris, & cultissimæ Christianitatis potuissent esse admirationi. Senex (vt hunc solum nominem) Nicolaus, honesto loco natus, & decem parens liberorum, calamitates Iobi & Tobiæ prope omnes exhausit, dempta vxore Symphorosa, marito digna tam forti, & sancto erant sibi vicissim in aduersis consolationi, & imitamento, discebátque alter Magistro altero, quod non minori peritia docebat cœteros. Ac Nicolaum die vna prædones omnibus spoliarunt quæcumque ruri possidebat; post paulum sibi eius domos, eo exturbato, potentiores vsurparunt; inde calumniosè pro tribunalibus accusatus, op-

Confessionis sacræ studio

Patientia.

pressus, damnatus, fustuatio tam dirè contusus est, vt diu membris fra-ctus iaceret & hæc à ciuibus fidei odio in eum infensis; secuta non diu post primogeniti mors, quem sperabat fore senectutis, & familiæ co-lumen. Nouem natu minores morbis conflictati, paternis ædibus spe-ciem nosocomij indidere; cognatorum, & affinium turba, vsque adeo ab leuandis subsidio aliquo misellis calamitatibus aliena, vt iis etiam certatim illuderet, exprobarétque velut supplicio desertæ idololatriæ; cruce aiebat te munito, & surget tibi viuus è tumulo filius; libera nos à malo, dicito; & morbos depelles ab superstitibus liberis, & abs te miserias quæ te viuum absumunt; ad hæc ille defixo in cœlum animo, & aspectu, *fiat*, aiebat, *voluntas tua, sicut in cælo & in terra*, huiusque pre-catiunculæ nectare, dolorum omnium amaritiem diluebat; Tobiæ in viuos liberalitatem, imitari egens non poterat, imitabatur pium in mor-tuos laborẽ, sepulchro condens eorum corpora; & animos religiosis auxi-liis subleuans, in quo item vt esset Tobiæ similis, videndi vsum propemo-dum amisit; sed hoc ipso ad munus longè præstantius redactus est, nouisque quotidie à Patre, virtutum excultus documentis, ipse viris; fe-minis Symphorosa domesticatim illa repetebant, audiebantúrque hoc reuerentius, quòd essent potius agendo quam loquendo diserti. Mirum denique videbatur Christianæ rei tanta faustitate inertem iacere dæmo-nem, & has de se prædas otiosè spectare; Primum igitur Christum amplecti persuasos, debilitate, tremore manuum refugo, & horrore cum porrigeretur iis libellus doctrinæ Christianæ, velut porrigeretur aspis; deinde idola confracturos, ea formidine quatere, vt ad primos ictus, terræ hiatu sorbendos se crederent; ludos hos dæmonis discussit Lon-gobardus, & strage idolorum etiam pueros ludere docuit. Periculo-sius Vancuni in pago stolidè sed non frustra iactatum, vbi omnes pa-ganos fecisset Pater Christianos oneraturum iis nauim, & repetitu-rum cum iis occidentem. Ad hæc enim bacchantes, & motæ cerebro feminæ, velut dato signo per pagum insanire, eiulatibus omnia mi-scere, implorare opem aduersus prædonem occidentis, incantatos ma-rito secum abducturum, & commodum aberat tunc pater, pessimè alioqui tot inter furias discrependus; quas ne mariti quidem nisi multo labore sic sedarunt vt desinerent insanire, suæque illas pude-ret stultitiæ, cum recogitarent denique, quàm paucæ ex tanto nume-ro quæ Sciaoceum, eiusque confinia incolebant, quàm fatuè sua vl-tro solæ profetipsissent deliria, & acturas fuisse prudentius, si earum exemplo maritos imitatæ Christo nomen dedissent. Hic dæmon femi-nas, viros in eo quod sequitur in furorem egit. Squalebant segetes longa siccitate, indicta Ethnici abstinentia carnium, ieiuniis, & sup-plitiis idolorum pluuiam poscebant. Cihienus inter vrbis Præfectos cognomento pater, & mater populi, vrbem cum senioribus obibat pedes & cernuus, cœlúmque identidem adorantes pro aqua supplices procidebant; Bonzij alternis cantibus rumpebant latera, cœlum in dies

89.
Persecutio à feminis.

89.
Item ab Ethn. de facto

serænius

ſeręnius nitebar. Ciuis ergo vrbanis aquam negantibus, ad Luzum itur diei vnius itinere, ex templo Nanhoæ (de cuius magnificentia dictum ſuperius) Sciaoceum eius ſtatua portatur; ſupplicatione, ſacrificiis, & fletu populi, caſſis votis rogatus remittitur Luzus Sanctorum ſarcaſmo excuſatus, quod cæcutiret præ ſenio; ad miſerias communes, & ſurdus preces audire non poſſet. Idololatræ Cincunentes, deorum ſuorum pertinaciam mitati ſcire auent in eos acquid ipſi peccaſſent, quod vellent ſiccitate illa implacabili vindicare; conſultu ſuper eo venefica reſpondet Deam Conin aduſtis toties dolentem humeris, ignem illum aquæ penuria vlciſci. Peculiarem Cincuni cultum habebat hæc Dea; proin Neophytorum primus ardor ad comburendas illius ſtatuas proruebat, eratque hic ſcapularum dolor, ab igne profictus ob quam interpretati ſunt Ethnici aquam ſibi à Dea negari, pœnáque auctoris multorum in Deam expiaturi iniuriam, in templum Scechiæ confluunt, cuius ipſi ritum ſectabantur; coram idolo in commune iurant de tollendo è viuis Longobardo, eiuſque in piſcatu animarum ſtrenuo adiutore, Chriſtiano nomine Mario. Cincunum tamen intrepidè aduolat, ne teneros adhuc Chriſtianos deſtitueret ſua ope, quos quidem reperit non conſtantes modo; ſed Conin Deam ſalsè deridentes, quæ agris irata vbi vſtulauerant eam Chriſtiani; nihilo plus aquæ indulgebat cæteris qui nullos habebant Chriſtianos, eius autem reſponſum ludibrio fuit etiam Ethnicis cum Patris ingreſſu obnubilatum cœlum agros imbre copioſiſſimo ſaturauit. Miſit tamen Pater ad eos qui dicerent nihil obſtare quo minus iurato ſceleri condictam manum imponerent, ſed diſſimularunt barbari homicidæ, ſe in id fœdus conueniſſe; Chriſtiani apertè conteſtati, eſſe vnumquemque ſui arbitrij, ac iuris in religione quam mallet capeſſenda, liberè Ethnicos à ſe mandarunt: idque audentius ab iis dictum quod proximo facto, non ita pridem con- 80. Et à Bonziis.
ſimili alio fuerant confirmati, cum Quanhiani cœnobij Bonzios eadem rabies ad exterminandum Patrem ſtimulaſſet. Videbant Bonzij ſtragem, ſuorum Deorum noſtris in ædibus fano ſuo vicinis fieri, vi & fraude ad noſtros ab ſe amouendos cum nihil egiſſent; tandem auariſſimo homine Sciaocenſem nacto Præfecturam, idoneum ſe nactos articulum putarunt emendi ſceleri ab homine venali. Taolius igitur multarum vrbium in ea Prouincia Gubernator, in fano cœnobij, de more, populum affatus, concionem abſoluerat, cum prouolutus in genua Præfectus vrbis; lamentabiliter iniurias queſtus eſt, diis, & eius cœnobij Bonziis illatas cum prolixa eorum commendatione; contra vero acerba declamatione inſectatus eſt impietatem Patrum qui prædicabant Deum occidentis, perorauítque aiens deorum chorum qui adorabantur in eo fano adeſſe ſecum de genibus ſupplicem, vt Patres Sciaoceo pellerentur; noluit Deus famulum ſuum Longobardum ſuſpenſi iudicij expectatione anxia affligi; ſed eo nihil horum ſciente, apologiam noſtrorum Taolio inſpirauit qua efficacior nequibat à Chri-

ſtiano

ſtiano inſtitui, & vrbis Præfecto, Bonziiſque probroſior concluſitque; Patres & Proregum reſcriptis, & ſumptu proprio in ſuo habitare, viros eſſe probatæ virtutis, & doctrinæ, dignos quibus vrbes quæ illis carebant, ſedes apud ſe cupidè deferrent, nedum vt eſſent poſſeſſis priuandi: quod autem ſequaces haberent quamplurimos, & potentes amicos, id illos debere vitæ quam agerent integritati eximiæ, & quæ eſſet illorum quæ docebant expreſſiſſima imago. Veritulque Taolius tam confecto ex auditorio ne multi quo ſpectaret, parum auctè perſpicerent, orationis filium in auaritiam reduxit, quæ ſenſum euerteret, & Magiſtratuum ipſorum corruptis animis, venale eius apud illos auctionaretur, nundinatáſque damnationes innocentem, ad quorum tutelam Magiſtratu ornati fuiſſent, hæc nemo non vidit in vrbis Præfectum recta ire, qui nullo non infortunio, hanc opprobrij publici maculam à ſe redemptam maluiſſet. Templo egreſſus Taolius domum noſtram viſit cum nobilitate vniuerſa, ipſoque Præfecto; ſacellum ſpectauit, bibliothecam, & ſi quid prætetea Sinis exoticum; addiditque noſtrorum laudibus iniquiſſimo animo ſe ferre quod vitam eorum innocentem, auderent nihilominus temerarij homines accuſare. Magiſtratum porro tam excelſi gradus, officioſo aditu priuatum dignari, tanti fuit, vt vel Regis ipſius conſanguineis ſat eſſet, quare multos conſequentes dies tenuit Mandarinorum frequentia Longobardo gratulantium, nec ei obſequio, licet ictus pudore, defuit Præfectus; ſed illic & poſtmodum Pechini, aut beneuolentiam intimam noſtris exhibuit, aut diſſimulauit offenſum animum, certè quidem Bonzij ex eo tempore, illam verecundati iuris emptionem, malè ac turpiter conciliatam muliere non ſunt auſi. Plurimis præter hanc defunctus calumniis, delationibus & tempeſtatibus Longobardus, inuictum ſemper ex iis animum, & commodos exitus Deo propitio reportauit. Verum enim vero ingens illum metus tantumnon obruit cum auditum eſt Sinarum viginti millia inter Philippinas, non bello ſed pace ab Hiſpanis cæſa; de quo aliud non dicam, niſi omnes qui erant
90 in Sinis Europæos terrore perculſos vehementi, ne hanc ſtragem ſanguine luerent. Ad hæc tam vlturi Bataui Regi Sinarum ſpondebant exercitûs quibus vaſtarent Philippinas, vectigalem ei Iaponiam facerent, & Luſitanis Macaum liberarent. Dumtaxat petebant amico fœdere cum Sinis ſociari, & commerciam ſericorum ſibi vnis permitti ex quo ipſi duplum, quàm ex Luſitanis ſolebat percipi deferebant. Cui conſequens erat, quod nunc etiam luit Iaponia, vt rei politicæ pauenda fieret Chriſtiana religio; & iam Eunuchus, Fochinenſis Præſes Prouinciæ ab iis erat, libellumque ad Regem ſuper conditionibus tàm opimis ardentem dederat; ſed Hamum Rex magis ſapiens quàm auarus non glutiit, ratus, opinor, tantos promiſſores hoc eſſe longius amouendos quò plus potentiæ iactabant, ne ad hoſtem debilem expellendum admitteretur domum potentior. Libello itaque reſcripſit

Batauorum poſtulata & promiſſa reiecit.

ſcripſit nihil, & impugnatus eſt acriter à Prouinciæ præfectis, addictioribus communi bono, quam perditiſſimus Eunuchus proprio.

Verum inter pericula omnia & ærumnas Longobardum nihil æquè afflixit, vt vrbis vniuerſæ contra ſe odium, & execratio: quam in eum mouerunt falsæ grauium hominum literæ de Riccio maieſtatis reo ob deprehenſum à Mathano in eius ſarcinis faſcinum crucifixi, ad Regem è medio tollendum. Data huic fabulæ certa fide expectabatur, in dies cruenta & atrox de Longobardo ſententia, vitabatur interim ab amicis, deuouebatur diris à populo, væcordes Bonzij ſannis, & plauſibus, eius cruciamentis præludebant; cum ecce tibi Sciaoceum, redux ab aula Cium Mandarinus qui ex gratia Riccij apud Regem, & lege quam deprædicabat apud ſummos illos Magiſtratuum vertices glorioſa deſierat de Chriſtianiſmo ſentire abiectè, & ab eo tanquam vili auerti, ſtatimque poſt initiatus ſacro fonte vt diximus, nomen Georgij optauit. Hic vrbem miratus criminoſis in nos rumoribus, & funeſtis tumentem, ex iis quorum ipſe ſpectator fuerat, eam illico ſedauit, & pro auctoritate fideque qua valebat, diſiectis mendaciis Longobardum, eiuſque Chriſtianos è ſummis anguſtiis, in ſummas lætitias, gratulationes, amicitias, & honores momento reſtituit: quanquam is primum Longobardum viſens vt inſtituendum ſe illi traderet, enixè rogauit, Chriſti effigiem è cruce pendentis ne palam proponeret, vt quæ tantum non cauſa Riccio extitiſſet ſupremi, & formidandi ſupplitij: ſed enim Pater eam ipſam ob rem in lamentabili ſalutis vulgando, explicandóque myſterio, verſatus eſt exinde crebrius, & quidem ſucceſſu à timiditate Mandarini longè abſimili; ſtupebant enim etiam Primores Literati ad tanti amoris æterna conſilia, & quamuis Ethnici, de cruce ſuſpenſum eius auctorem adorabant. Enauigatum feliciter diſcrimen, excepit aliud è re facili graue, damnique procliuis. Exprobrabant contemptim Bonzij Chriſtianis, anguſtam eorum ſcientiam, ægrè quatuor folia implere, (contracta nimirum in pauca fuerat ad iuuandam memoriam Catechumenorum) ſe autem de ſuis idolis montes voluminum numerare: ac ſcitè quidem & pulchrè Chriſtiani, præſtare Veri quatuor paginas bibliothecis mendaciorum centum; ignorantiam hoc eſſe maiorem, quò plus haberet lucubrationum, & lucubratorum, hoc eſt deceptorum & deceptionum; ſapientiam, librorum numero qui metitur, loquaciſſimos pro ſapientiſſimis laudare: cæterum in Europa vbi Chriſti lex floret, abſque numero legi præſtantiſſimos illius interpretes. At hoc ipſum Neophytis ſtoliditati vertebant Bonzij, Externorum mendacia tam iucundè ſorbenti, & ſub oculos poſitis longinqua præponenti. Hac in ſpeciem leui exprobratione fatetur Longobardus conturbatos validè Chriſtianos, ſe vero magno affectum dolore, quod eorum ſupplici codicillo ſatisfacere non poſſet, quo librum iuſti voluminis flagitabant ab eo in lucem edi, cum in tam ancipiti tot characterum ſignificatu nondum poſſet abſque metu erroris ſcribe-

91. Sciocei falſus rumor noſtros pæne perdid.

re, præsertim de religione cui exponendæ multa Sinis deessent vocabula, multa essent ambigua, & periculosi ad res nostras vsus. In hoc æstu molestæ cogitationis suppeditauit illi Deus benignam operam Literati egregij, cum quo diu noctúque incumbens labori, libros asceticos complures lingua Sinensi elegantissima in publicum misit; quorum præter alios maiores, fructum quem potissimum volebat hunc legit, vt simulachrorum cultoribus os fatuè insolens, & in Christianos superbè impudens planè obstrueret. Atque vtinam æquè feliciter ab Sinensium
9. animis prohibere maculam potuisset quam de Christianorum Macaen-
Histriones sium moribus impresserunt circumforanei histriones (sunt enim, vt di-
traducunt in ximus, apud Sinas histrioniæ ludiones varij generis priuatim, & pu-
scena prauos blicè innumeri) horum aliqui Macaum profecti, vt ex inuisis, & ab-
Christ. mores. horrentibus à communi vsu, risus componerent, notant diligenter quicquid parum modestè à Christianis ageretur, quicquid alienius ab Sinarum more, tanto ridiculum quanto ab iis diuersum: hæc in corpus comœdiæ contexunt; in Sinas reuersi magna spe risus & plausuum, Scenæ statim committunt. Spectasses illic diuino in sacrificio genu altero nixos crure altero indecore & rusticè proiecto; nonnullos patrantibus oculis, & amatoriis nutibus adulteria in sacris meditantes; rixantes alios conuitiis mutuis; confabulantes alios inuerecundè cum feminis, & eiusmodi alia Sinis planè monstrosa, quæ gestu & verbis ad Archetypos expressa, otiosæ coronæ, risus latos, & altos tollebant cum ingenti contemptu Religionis sacrosanctæ: nec theatro contenti personas easdem & pictis & cusis designatas figuris traducebant vrbis vniuersim, & domorum priuatim venali ludibrio; quas inter personas spectaculo erant aliqui etiam de clero. Actores nihilominus seu Veri studio, seu ne moribus & præsentia nostrorum reuincerentur aperti mendacij, eximebant semper ab suis dicteriis, & morsu Patres qui Sinas incolerent, affirmabántque illos morum sanctitate, esse cuiuspiam alterius generis, proin iure à Magistratibus diligi, & à Mandarinis merito obseruari; quæ testificatio inempta, planéque vltronea, vtcumque vulneri medicinam fecit Christianæ famæ sacrilegè inflicto, auxítque magnoperè Longobardi nomen, quod de missis in ridiculam hanc scenam Macaensium vitiis nullus ei næuus adhæsisset, (nec enim Sinæ discrimen nouerant, inter adstrictos religiosis votis, & liberos clericos, vnoque vocabulo vtrosque appellabant) quin & aliàs nunquam tantis honorum obsequiis prosecuti sunt illum ciues vrbísque Magistratus, quam cum ista concursu populi ferueret Sannionum probrosa scurrilitas, incidítque non semel transeunti qua hos ludos agebant moriones, & prostabant turpes Europæorum formæ, occurrere in equis, & gestatoriis maiores Mandarinos, exscendere, proclinari, obuiam prodire, quæ hominibus, maiestatis suæ vltra omnem modum tenacibus reuerentiæ ostenta, interpretatus est cœlitus inspirata, vt dedecoratam infamibus

infamibus Europæorum spectaculis Christi fidem, restitueret in famæ suæ gradum.

His Sciaocensis Ecclesiæ incrementis, feliciter admodum succedebant profectus regiæ Nanchinensis, properante Deo labores Cattanei, & Rocchæ; Lustrati diuino baptismate cum numerosis familiis Mandarini, comminuta absque numero simulachra, at non sine occulto gratiæ diuinæ prodigio, in depontanis potissimum senibus, quos cum ad primam stragis huiusmodi indictionem horror inuaderet, & inueteratus auitorum Deorum cultus, atque amor abominaretur hanc eorum iniuriam; mox Dei gratia instincti; proculcabant illos per sese concitósque in frusta proiiciebant ex ædibus in quibus annos sexaginta, & plures, thure ac precibus illos quotidie adorarant: nec minus admirandum quod nostro in sacello pedibus Sacerdotis aduoluerentur Mandarini peccata confessuri, & promiscuè ibidem cum proletariis audirent, orarent, sacris interessent, quæ ab animante matura superbo, præter humilitatem Christianam vis nulla euicisset. Sed mirabilior quo insperatior & pronior facultas erudiendi feminas doctrina Christiana, etiam rogatu maritorum; & fuere quæ viros ad baptismum præirent, secúmque familiam traherent; adeoque Sinas mire Zelotypos iusta occuparat sanctimoniæ Christianæ existimatio, & fiducia nostrorum, vt facilè finerent doceri eas non modo necessaria ad salutem; verum etiam audiri confitentes. Etsi autem Nanchini regia, immensum nostris explicabat campum, excursionibus tamen in vicina, regnum Christi multis locis obsecundante Dei auxilio fundarunt. Iámque vno in oppido sacellum publicè dedicarant, cui partem suarum ædium Martha tribuerat pietatis egregiæ matrona, quæ nouo prorsus inter Sinas exemplo cogebat illuc omnes Christianos ad repetitionem doctrinæ Christianæ, quæ illis instar concionum esset. Sed Patrum conatibus, Deique ipsius prodigiosæ gratiæ Paileum ingratè respondit, est hoc ferme ad Nanchini muros oppidum sanè diues, & frequens; illic mensem iam sextum iacebat idololatra membris captus, lectóque affixus, qui vt de Patribus resciuit, cœli dominum, eiu que adorationem tùm Pailei, tùm circumferentibus, misit qui efflictim rogarent ne grauarentur ad se accedere; auditis communibus salutis æternæ principiis, Christianum se statim profitetur; imbuitur plenius distincta fidei disciplina, & proluente animum vitali aqua, sentit nouo vigore membra emortua peruadi, & reuiuiscere, at fiduciam facere integræ qua paulo post valuit, sanitatis. Pailei vulgata res, magnitudine miraculi perculit vniuersos, ab iis præterea nihil extorsit, idololatris scilicet quantò melioribus tantò peioribus. Commune habent cum cœteris vaporare suffitu idola, & ea adorare; singulare autem ex quo Ieiunantes vocitantur, eadem simulachra votiuo in omnem vitam ieiunio colere, nulla aut festi; aut morbi, etiam lethalis excusatione, & exceptione; solis autem pomis, leguminibus &

9. Pailenses ieiunatores, vix vlli etiã miracul. conuersi.

oleribus, id ieiunium exigunt, sed quam multis, & quoties lubet, carne pisceque dumtaxat se abstinent. Conueniunt in sodalitia, vbi suam exercent superstitiosam pietatem, peregrinationibus se frangunt longinquis, & difficillimis ad varia idola, & optari summam ex iis præmij, in magnitudine suscepti periculi reponunt. Est vero id præmium admissorum venia scelerum, & mors æuo digna rediuiuo in familia nobili, & in corpore Literati ingenium graduúmque adepturo; sin minus in boue vtili, aut præstanti equo; sceleratos enim in tigres & lupos, serpentésque renasci somniant, aut in vermes, & pulices, & istiusmodi putres, viléque semiuitas. Quamobrem cauent diligentissimè, à nece viuentis cuiuslibet, ne forte hominem in eo interimant: quem primum Patres ad Christum perduxere in suburbanis Nanchino pagis agricola fuit, vir simplicissimus, cui difficile non erat diuinis mysteriis assentiri, & legis diuinæ obseruatione sese obstringere, ast vbi ventum est ad ieiunium soluendum quod triginta iam annos ducebat inuiolatum, hic vero diu operosè certatum; necdum enim sat tutum videbatur, tenetæ illotum fidei credere vt continuarent ex amore Christi quod instituerant ex honore idoli· Hærebat attonitus ad sanationem nurus, & vxoris, quarum illa ex aqua intercute, ex alio morbo baptismi ope hæc conualuerat; imperare tamen sibi non poterat, vt suum illud ieiunium stolidum auelli sibi pateretur, nec sanioris animi spem vllam dabat quoad vnus ex Patribus ad hoc data opera cum eo accumbens ita hominem dicendo, precando, conuincendo versauit, vt carnis frustulum glutiret, quo stulti ieiunij tam repentè solutum discussumque est philtrum, vt si nunquam antea ieiunasset, vna igitur cum filio familiáque omni, absque mora expiatus est Christi baptismate, fecitque palam falsarum virtutum difficultates speciosas, plus idololatris interdum obesse. ne Christiani fiant, quam licentiam vitiorum, dum ad laxiora vocari se somniant, malúntque salutis suæ summam in crudo dæmoniorum obsequio, quàm in suaui Christi iugo reponere. Sic Pailensibus miseris euenit apud quos claro baptismi vnius prodigio soluta paralysis omnes mouit, neminem conuertit. Sed sterilitatem eius soli, aliorum pagorum pensauit feracitas, quam tamen
93. auaram non timidè dixerim, si Mandarini Nanchinensis conuersioni
Conuersio Mand Paul. comparetur, cui parem Ecclesia illa non habuit seu dignitate (erat enim Colaus) seu vitæ sanctimonia, & exemplo, rerumque gloria maximarum quas bono, ingenti Christianitatis annorum spatio triginta constanter gessit. Gentilis erat familiæ Siu, Schiambaij oriundus, dierum octo itinere ab vrbe Nanchino, inter Literatos eximius ingenio perspicax, bonam animam sortitus, & morum dotibus abundè præditus quas ambit Sinarum sanctitas; verum sectam amauerat eandem quam reliquus Literatorum ordo, qui seposita diuinorum, & æternorum cura, toti sunt in cultu politico, & se in angusta circuli eius infelicissimi inopia, magnifice vertunt. Sed is sensum tam vilem nequibat

nequibat de se concipere, vt se sordidum animal & spurcum crederet, in duos impositum pedes, colandis cibis, & potionibus conditum crederet; præterea nihil; reclamabat huic præiudicio, animi vastitas, immensitatem desideriorum generosam mittens in vitæ alterius ab hac misera & breui, felicitatem absolutam, ex qua primùm obscure philosophatus est de animæ immortalitate quam hæc beatitas maneret; deinc a tam sublimi, & recondita veritate intelligenda penitus, obstantes nebulas, cum parùm liquidò philosopha ratio dissiparet, varios adiit idolorum Theologos, quos fama erat, de Deo & anima nihil ignorare; quibus auditis Literatos suos prudentius censuit de Deo silere, quàm cum iis impia, & monstrosa de illo comminisci. Duxit hinc iuuenem diu perplexum, & anxium Deus, per casus varios, quò destinauerat non passus interim illis irretiri vxoriis difficultatibus quæ tot Literatos, veri, sanctique optimè conscios, ab eo abstrahunt. Agone defunctus priorum in Sinis Examinum, palmam ex iis doctrinæ ac præmiorum tulit; tertium sæpius expertus, semper habuit infaustum; imo, quod prorsus inauditum, cum semel fauisset; sed supra trecentos lege definitos vnus casu exteret, re sorti commissa exclusus est, Deo arcanis & piis ambagibus salutem hominis pertexente. Nam si Zinsciij gradum (illic diuino proximum) attigisset, cum vnici tantum filij esset parens, ducturus erat vxores plurimas ad transmittendam numerosa prole in seros nepotes familiæ gloriam. Mœstus ergo repulsa Sius Pechino Sciaoceum venit, consolaturus dolorem animi, cum affini suo, & necessario Mandarino: & fama Cattanei audita cuius celebrabatur virtus cum excellentia doctrinæ, statim arcta cum illo familiaritate coaluit, primósque ab eo salutis, & veræ fidei satus hausit, quos deinde Pechini promouit Riccius; ex quo id sibi iam firmum & perspicuum retulit, vnum esse supremum rerum omnium authorem, & conseruatorem, in quem desideria innata nos tacitè agerent, dum semper ardemus occulto igne beatitatis possidendæ, quam præstare non potest nisi bonum pretio infinitum, immutabili munere securum, duratione sempiternum. Hoc primo inductu ad suscipiendum Christum idoneo comparatus, & sanctissimæ Triados obscuro per somnum indicio, Nanchinum se contulit anno huius seculi tertio; Roccam de mysteriis fidei disserentem audiit, accepitque ab eo specimen doctrinæ plenioris catechismi libellum, cui iudicis oculum nocte proxima perlegendo, excutiendo, discendo cum applicuisset, postridie totus illius discipulus ad Roccam reuersus est, ab eoque bina in diem catechesi aliquandiu perpolitus, sacrum fontem iniuit, incredibili suo, & Ecclesiæ illius gaudio, ex quo Pauli nomine insignitus, mensuram nomenclationis in propaganda Christi fide egregiè impleuit. Instabat annus huius æui quartus, tertio illi, sub triennium quodlibet, creandorum Doctorum dicatus examini; & Paulo libuit eandem iterum aleam iacere, Pechinum profectus, nusquam enim is honos alibi confertur, Cin Mar-

tinum inuenit nobilem Christianum, Magisterij armorum candidatum, omisso vterque veteri, & semimagico ad commissionem illam apparatu, piis palam magnisque operibus inter Christianos, felicem periculosæ alcæ flagitarant casum, & cecidit prorsus ex animi sententia vtrique, ille Literatus; hic militaris doctor in Regiæ luce renuntiatus est, totóque vt moris est Imperio celebratus; ac Martino quidem noua semper afflauit faustitas qua illum postea de Christiana re præclarè metentem videbimus. Paulum tenuit Pechini ambitus celsior sublimioris dignitatis ad quam nisi magnis portentosi ingenij viribus ascensus non datur: de trecentis quos dixi recens creatis Doctoribus; duri examinis inflexo suffragio leguntur quatuor, & viginti, vnus aut alter ex Prouinciis singulis; hi Magistro, si detur, Colao, siue alioqui literaturæ excellentissimæ sapiente, cursum iterant triennalem supremæ scientiæ in quo Examinum viginti quatuor coté Lydia explorantur, qui prima ferunt inter paucos selectos suffragia in Collegium Hanlinum cooptantur quod constat ex Regis Doctoribus, & medulla sapientiæ Sinensis, nec adhiberentur nisi ad ardua, & summè splendida (vt attigisse alias memini) Præter mentem Paulus arenam hanc subiit hortatu Riccij, cui erat perspectum, quam esset doctrina, & ingenio potens, & fortunauit Deus parendi studium, præterquam quod enim paruo in numero excelluit, de prioribus quinque examinibus palmam primam bis tulit; bis tertiam; quartam semel; post quæ triennio vertente, inter Regios Doctores, pompa solenni inscriptus est: ex throno illo supremæ dignitatis, toti regno latè cum eo auctoritas splenduit, & decus Christiani cultus; pace illa virtutum exempla edidit quibus iure posset Christianitas priscorum temporum inuidere; bello furiosi rabiem Mandarini fregit, in Christianorum pernitiem iuratam; sed hæc referent anni consequentes; nunc Sciamhaio è patria vxorem cum familia euocauit; vidit ex filio nepotes propagaturos aui, & generis gloriam; parentem idolis pertinacissimè obstrictum, magna vi rationum & patientiæ ad sacrum baptisma septuagenarium perduxit, & cum eo pariter expiatus librum scripsit de professione Christiana, dignum sublimitate argumenti, & eloquenti auctoris pietate, quo se toto regno Christi seruum, & strenuum vulgauit, vtque parcius aliunde viri tanti laudem facta cumularent; Christianorum viginti millia, decem retró ab annis in eius patria censebantur quæ cum illuc ab eo inducti, Societatis Patres Ecclesiæ adiunxerint, Doctorem Paulum satis magnificè commendant, probantque quod indicaueram, plus vno in Paulo Nanchinum Ecclesiæ dedisse, quàm in mille Neophytis vicina oppida. Ibidem solum notiora felici obitu nobilissimi ex familia Ciu Christiani, Neophytorum spem recreauit Deus. Tabe consumptus diuturna & beatitatis expectatione dolores corporis diu eludens, sacro instructus viatico fuerat, & adstabat circum domus Christiana, cum ei nescio quis diem suggerit abesse non procul resurgenti Christo, eo anno sacrum; ad quæ ille

94. Examina 24. Doctorum Reg.

ille cum breui sese collegisset; pro! inquit, erumpens; quàm bellè mihi, ea solennitas aduenrat! Deo laus: moriar illo die: est ne huic comparabilis in anno dies? in quo mortis propriæ dolorem sorbeat immensa ex resurgente Christo lætitia? & vero sub ortum illius diei placidè animam efflauit, visúmque id illi prædictum diuinitus, haud tàm opinor ad morbi dolores vicinæ gloriæ promulside aliqua condiendos, quàm ad Neophytos, certâ eius fiduciâ, in Christi obsequio confirmandos. Inter alios partus generosos quibus etsi raris sed multorum vicem æquantibus, Nanchinum præ aliis vrbibus nobilitauit, auxitque Christi fidem, nominatur Paulo non multum inferior, cui suus dabitur in sequentibus locus. Reuisendum nunc nobis Pechini, Riccius & Pantoia, rem Christi quàm grauiter, & emolumento quàm copioso getant: vtrique deinceps in Sinensi lingua pariter expedito, diei nulla pars vacabat ab adeuntium concursu vel adeundorum inuitatu; cœtus vtrobique assidui, sermo perpetuus & disputatio de mathematicis, physicis, legibus, præceptis morum, & grauioribus de Deo, & immortali animo, & futurorum post hanc vitam expectatione: quocumque porro studio instincti, auidis auribus dicentem Riccium biberent, quem reuerebantur vt Magistrum, sermo eius omnis cuiuscumque fuisset argumenti, desinebat semper in decretoria & æterna religionis veræ principia, & effata, quibus apparebat illos vehementissimè commoueri ad gerendam omni contentione, dum viuerent, futurorum curam, & satagendum vt quod erat æternùm, atque immortale, post momentum hoc æui breuissimum beatum esset. Ac nisi expertum nationis illius, aulæ, nobilium & Literatorum conditio docuisset, ad stabiliendam Christi fidem præstare paucos inculpatæ vitæ, & censorij exempli, multis solutæ disciplinæ, & nomen Christianum priuato dedecore inficientibus; pronum illi erat ingenti numero lectam illam grauare Christianitatem: pergitque paucorum quos Christo adiunxerat censere nomina, titulos, dignitatem, & susceptæ vitæ rationes virtutum numeris perfectas, quibus mirè crescebat Christianæ legis existimatio: eorum vnum in specimen omnium hic pono. Nobilis Mandarinus, ex Tribunalibus Regiis Senator, coguomento Li, ardens aliquid certi de Deo, & animâ nosse, quicquid doctrinarum apud Literatos, Oscianos & Taosios est, versarat; ex eo multorum annorum operoso conatu, tàm densa illi adhæserat caligo multiplicium errorum, vt monstratum à Riccio solem non cerneret, essetque opus exquisita tùm errorum illorum peritia, tùm dexteritate ad deradendam ab eius oculis cæcam albuginem; igitur cum se ostentaret astrorum & cœli notitia, Riccius hàc illum domare aggressus est vt digito tangeret, quantoperè in iis allucinaretur, ex quo conficiendum illi dedit, quanto grauius in iis quæ super cœlum, & astra sunt, erraret quorum sibi magisterium vsurpabat. Ita effectus docilior, & demùm expugnatus, in procinctu erat vt Christo se dederet; sed restabat lethalis remora, cui amouendæ nisi

95. Pechini PP. fructuosè laborant.

95. E conuers. insignes.

nisi patientissimæ industriæ robur omne exercuisset Riccius, de salute illius actum erat. diuinandi autem, prædictionum tàm certo casu; tanto quæstu lucrorum; tanta potentiorum gratia, & fama populorum exercuerat tandiu, vt conferretur tanquam oraculum; hinc ille animum obstinabat, meræ sagacitatis esse quicquid factitaret, nec transilire lineas Philosophiæ naturalis ex signis præsentibus ventura indicantis, cum tamen ad hoc superstitiosa, & semimagica adhiberet, fuco Astrologiæ obducta. Grandis meriti decus fuit Magistri sui rationibus cedentem, eiurare cum arte, summisque illius opibus, diuini hominis famam quandam longinqua, & futura, quod est Dei solius, velut præsentia cernentis. Exinde animo, vt mente ritè comparatus, die Matthæi Apostoli, nouam è sacro balneo vitam; nouum nomen ducit; Paulus nominatur; atque vt primam edat, & nobile fidelitatis suæ documentum, triduo integro bibliothecam suam purgat; libros omnes qua scriptos, quà typis excusos, damnatæ scientiæ arcana pacta, experimenta, & regulas complexos in capsas confercit (ingens annorum complurium, rarus, & sumptuosus labor) partem illorum alteram in domus area palam cremat; partem ad nos mittit in Christianorum oculis cremandam; illam vt intelligerent Ethnici nihil se in posterum interrogandum de occultis, quorum prædictiones vltro igni damnasset; hanc vt certiores faceret Christianos nunquam repetiturum illas artes, quas vt maximè vellet, actis in cinerem earum instrumentis, non posset. Sacrificij huius igne, & carissimarum sibi rerum, tantum est ignem promeritus diuini spiritus vt de Christi lauacro Christianus simul emergeret, & sanctus, alienæ mox salutis ardore inflammatus parentem decrepitam, vxorem, liberos duos professione Literatos, præceptorem illorum familiamque vniuersam cum mancipiis, Deo lucrifecit: in iis quidam seruus admonitus vt vel semel sacræ adesset catechesi, correpto furiosé cultro, dextræ sibi digitum abscidit, vociferans, antè sibi carnes ex omni corpore sic frustatim vellendas, quam vt ritus antiquos extraneis mutaret; mutauit nihilominus, & serui duritiem, paulatim herus miseratione, suasu, lachrymis ita emolliuit, vt se denique cum vxore diuino lauacro subderet expiandum: ad hæc idem Paulus bonam ædium partem in sacellum dicauit, in quo cœtus sacros agebant Christiani, viam quoque ipse morosam & asperam confessionibus feminarum primus complanauit, publico coniugis, matronæ clarissimæ, & eius familiarium exemplo; quas præter necessaria obeundo ritè Sacramento, Latinam quoque precatiunculam scitè docuerat, quæ nostratium defectu literarum, atque accentuum iis perdifficilis, iuit tamen in vsum aliarum etiam feminarum, ne ab vsu communi Christianorum in Europa tantillum recederent. In sacro epulo liquescebat totus, paratúmque ad illud animum ieiunio pridiano, ieiunio item postridie ad agendas gratias occupabat. Ad quæstum vero animarum tàm incitato agebatur, vt fræno in multis egeret, & erat nostris eapropter intimè

[Margin: 96. Difficul. confess. femin. tollitur.]

[Margin: *Confiteor Deo, &c.*]

timè addictus, quod ipsi hoc in vita profiterentur vnum,& agerent;aperiebat illis fraudes, & sensus belluinos sectarum Sinensium quibus penitus in conspiciendis tot annos studuerat; cúmque fortè audisset, qui ad Christi fidem, traduceret quempiam; huic plenam à summo Pontif. indulgentiam concedi; exarsit acrius in id opus, emeriturus sibi pœnarum veniam dum Christo animas lucraretur.

Coactus denique Pechino in Prouinciam patriam Huguanensem redire, illic docendo, disputando, baptizando Apostolicum munus fine beato clausit, multis vt fas credere piorum animis stipatus, puerorum maximè, quos inuestigabat sagaci cura, & morti proximo attingebar, nihil ausis parentibus in eo ambigere, quod tantus apud eos vir factitaret.

Sub hæc Manuel Diaz salute Sinensium accensus, suffecto sibi Macai Rectore Caruallio, Sciaoceum, Nancianum, & Nanchinum inspexit opem nostris quam posset, ad amplificandam fidem & Neophytorum regimen collaturus; at ne quid rerum illic inexpertus, & locorum insuetus bona mente erraret, vocatur à Riccio Pechinum; auditur de tribus quas lustrarat stationibus nostrorum, & conuenienti præsidio, notatis ab eo occurritur; quæ maioris erant consilij, & auctoritatis, de iis Riccius ad Valignanum refert; sed hic firmus testimonio præsentis Riccij, & consilio opus esse, rogauit maiorem in modum ne molestè ferret Macaum venire; ignorans videlicet, iniussu Regis Pechino abesse non posse. Scripto igitur, quod vnum poterat, fusiori ac pleno, distinctè Riccius omnia illi explicuit quæ ad promouenda conuersionis magnæ cœpta ingentia, futura vsui, & consilio videbantur; quibus, vtcumque sufficerent, minus contentus Valignanus, statuit ipsemet, centum ferè dierum iter Pechinum conficere, vt publica de re Christiana cognosceret certius, & communicaret cum Riccio; sed viri senis, & laboribus exhausti fortè propositum mors elisit, cum in procinctu iam ad nauim esset. Prius tamen nouos Riccio in præsens transmisit socios, Lusitanos quinque, tres Italos, lectæ omnes notæ, pridémque Macai parando virtutum,& linguæ viatico intentos:de mittendis verò ex Europa & India in futurum probatissimos quosque ingenio, & religiosa pietate; Rectorem iis dixit Riccium, ab iure Rectoris Macaensis deinceps solutum, vt cui nimis locorum obesser longinquitas. Manuelem Diaz sub Riccio Prouinciarum Australium tribus domibus præfecit, cum potestate Præpositi Aquauiuæ ad cooptandos in Societatem Sinenses iuuenes, virtutis à puero, Macai excultæ, parisque ingenij. Iam ex annua illa pensitatione quam vectigali Malacensi ad nostrorum in Sinis sustentationem Rex imperauerat, cum excuti obolus ex auidis Ministrorum vnguibus non posser, de amicorum pia largitate subsidia iis misit, & quidem manu tam obliqua ne suspicari possent Sinæ Macao venisse, nosque cum Externis communicare annuatim. Prospectum commodè in annos plurimos nostris erat, cum ex illa mi-

96. V. ligňani generos. pro Sinens. miss.

norum insularum sylua quæ Macao obiacent, improuisa erumpit Batauorum classis nauim aggreditur securam in portus faucibus, in Iaponiam vela primo vento daturam cum onere mercium ad ducatorum millia octingenta, & spectantibus Lusitanis in altum pertractam, in prædam abducit: hic impar æri alieno lugere id fotum; nostri in Iaponia, & Sinis amissa sorte cuius censibus victitabant, omnibus defici, solus Valignanus, semper quidem in Dei negotiis animo infractus, nunquam tamen seipso maior quam in tristi hoc casu, cuius etiam damna generosæ ipsius fiduciæ sarciit Dei benignitas tam potens & præsens, vt hoc ipso anno 1604. Bartholomeum Tedeschium; Petrum Riberium; Gasparem Ferreiram; & Manuelem Diaz (de quo paulo ante.) in Sinas miserit; sequenti anno Hieronymum Rodriguez; Alfonsum Vagnonium & Felicianum de Sylua, tum necessariis, tum sacræ quoque omni supellectile instructos ad sacras ædes splendidè ornandas, adiunxit iis Sinenses iuuenes Macai educatos vt si digni forent adscriberentur in Societatem. His porrò omnibus in stationes varias diuidendis, Riccij apud Regem fauor, apud aulæ Satrapas beneuolentia, apud omnes fama, tam expeditos præbuit aditus vt Proregum nemo scita auderet capitalem imperij legem de Externis qua potestate perrumperent. Nanchinum & Pechinum tanquam ciues, aut vocati ab Rege subierunt, quod diuinæ ostentum bonitatis prosecutum Riccium Pantoia scripsit actione immensa gratiarum, multisque lachrimis, cum Sacerdotes è nostris sedecim, admirans numeraret, suspecto præ omnibus aditu Macaensi, tranquille Sinas introgressos, & in regni visceribus securè degere.

96. Falsus rumor de conuers. Sinar. vnde? Hinc illum grauior nostrorum ex literis admiratio perculit, quibus per nouam Hispaniam, Philippinos totámque Europam vulgatum ferebatur Sinarum Regem sua cum aula, & imperio vniuerso Christiana complexum sacra, nec poterat cogitans fingere, ecquem nostri amor tàm insanus cepisset, vt tàm luculentis mendaciis orbe toto famam nostram ornaret, donec item nostrorum ex literis querelas didicit latentis mysterij indices, dolentium miserabiliter Prouinciis quindecim, Rege conuerso baptismi cupidis, nostrorum manum exiguam non posse sufficere, cum vix vni angulo sat essent; nos penuriam hanc silentio premere; nolle socios præclari operis; nec adimi nobis de solida illius gloria; si quæ in aliis diuinæ gloriæ micabat vena, id illos pati minimè debere, & naturæ iura, potiora esse legibus regiis, quibus alij præter nostros excludebantur ab ea missione. Hæc libellorum præconio, & inconsultis rumoribus ventilata, multitudinem exciuere hominum religiosorum, maximè ex noua Hispania ad prensandam eandem Apostolici laboris palmam. Verum enim vero ad conspectum Sinarum, simulachrum ingens prodigiosæ in Christo faustitatis, à somniantibus confirmatum, apertis cœpit ab oculis discuti; tùm quo accederent propius difflari, & euanescere; ex eo denique in tantam exaggerato molem Sacerdotes restare sedecim, magisque à Deo inter Sinas quàm

hominibus

hominibus retineri, fortunarique piorum laborum aliquo prouentu; Regis quidem vmbram Riccium non vidisse, nedum conuersionem peregisse. Potestatem illam vastissimam proseminandi Euangelij, & Provinciarum clamores luctuosos, flagitantium Magistros fidei, poscenda primum hæc à Deo esse, multa lachrymarum, & precum vi; paranda interim Sinensis linguæ præsidia ardua, sed necessaria; ac tum demum paratam operam ad hoc ministerium deferendam: quibus clarè compertis quà venerant remensi mare, sibi probæ mentis meritum retulere; nobis testes fuere minimè dubij, quantum inter iudicia intersit quæ ex præsentibus & longinquis formantur. Ex operariis quos dixi, Valignanus, Ferreiram destinauerat Pechinum, cum parte potissima instrumenti sacri, magni pretij libris, & commeatu familiæ satis numerosæ, quæ post mensium quatuor nauigationem in transuersum acta fluuius sorbuit; nec spes erat fratrem Fernandium iuuenem, quem terra prægressus Ferreira illorum custodem reliquerat, extorturum quicquam de vrinatorum manibus, nisi Riccio intimus Fummocamus Mandarinus, Pechino suos illico expedisset, contestatus res Parrum suas esse, secum illi agendum qui eas attingeret; hinc amissorum pars saltem recepta est, sed non præcipua: causam naufragio præbuit, ripas suas transcendens, & operiens fluuius, ad quas cæco cursu allisa nauis dissiliit. Vbi iuuat obiter videre, Sinarum Reges quàm nihil barbarum erga suos populos habeant, nihil vile ac minus liberale quam maximi Principes in Europa (etsi rerum tunc potiens Vanlié auaritiæ esset insatiabilis) Anno, scribit Riccius, præcedenti, eluuione imbrium Pechini multæ domus euersæ, magno omnium damno; aquis latè stagnantibus campi suis cum pagis obruti; secuta inde annonæ caritas, & fames, & ex morbo lethali mortalium strages; passimque parentes per vrbis compita, filios vendebant minoris assibus viginti aut triginta: restituendis pauperum ædibus, & inopiæ leuandæ, aureorum ducenta millia Rex dedit. Horrea orizæ publica iussit plebi vrbanæ & confinium pagorum vilissimo pretio diuidi; & multis locis diurnum demensum egenis qui eò concurrerent paratum distribui, & hæc quidem sub occulis Riccij, quibus etiam liberaliora Reges alij Sinarum nobis exhibebunt in leniendis populorum calamitatibus.

Iucundè opinor, sed breuiter suo loco hic redam, quod superiori libro coactus attigi cum sit Doctorum inter Sinas multitudo innumerabilis, & pro se quisque ingenij famam & doctrinæ cupidissimè ambiunt, ferè illam solent lucubrationibus edendis captare, quibus angustiorem materiam cum scientiæ suggerant quas propemodum solas tractant politica nimirum & ethnica, quicquid aliud argumenti fors obiicit, modo splendidum aut nouum, in id auidè stylum iniiciunt. Vtrumque rati nostrorum in Sinas aduentui inesse, scriptionibus suis putarunt plausibilem; itaque de lege quam docebant; de nouo ad oc- 98. Riccius toto regno laudatur, quo modo?

casum orbe sibi eatenus ignoto (hic enim iis erat Europa) de aduectis inde ingenij artisque miraculis; de incomparabili Doctoris Matthæi Riccij sanctimonia & doctrina, libri absquenumero historici, panegyrici styli omnis, ab literatis compositi, editi, in publicum totumque impetium ea multitudine dissipati; vt memoriæ nunquam defecturæ argumentum illorum traditum videatur. Paucis retro annis vnus lucem vidit cui narrationum admirabilitas, copia & varietas, simplicium iuxta & eruditorum conciliauit approbationem, cum summa voluptate. Fronte indicem hunc ferebat, *De rebus quas audiui.* Libri corpus farrago diuersatum enarrationum atque euentuum, nullo contexta vel nexu vel ordine, & ob hanc ipsam varietatem temerariam accepta. Vltimi capiti vltimo argumentum auctor indiderat *Lex, mores, opera, & quicquid potest scitu optabile narrari de Patribus Mathæo Riccio, & Lazaro Cattaneo,* At enim iis paucis quæ fortè videtat; vel, vt præ se ferebat, auditu acceperat; mentiendo, fingendo interseruerat quicquid inexpectatum adoxum, & atopum posse cogitarat, lectorem otiosum prodigiali varietate oblectare: venit is liber in manus Iudæi, habitantis Caifuni, Honanæ Prouinciæ vrbe primaria, qui Iudæos ratus de quibus agebatur quod vnum colerent dominum cœli Deum, nec tamen essent Sarraceni, magno sibi honori duxit tantorum hominum popularitatem; nam ad legem quod spectat, Mosem Confusio, Scripturas diuinas Philosophia Sinensi, Hebraicas literas charactere mutarat ordinis Literati, cui se adiunxerat, proinc à suis Caifuni Synagoga exclusus, legis desertor monstrabatur, quod eo arctius hominem, Riccio nectebat, quo desertionis suæ patrocinium in tanti viri sanctimonia & doctrina, se nactum putabat, qui potuisset Mosem amico fœdere, Confusio iungere & salua religione Iudæus & Sina esse. Eius ergo tùm desiderio tum honorifici alicuius captandi muneris Pechinum se contulit, vbi primò ad Riccium aditu salutans exclamauit fratres sumus, & eas amoris significationes dedit, vt cum Riccius arbitratus sit esse Christianum, parique beneuolentia salutatum, in sacellum statim deduxerit, quod erga inuisentes constanter obseruabat; agebatur adhuc Beati Præcursoris natale octiduum, prostabátque tabula in altari, vbi manu solerti augustissima Dei parens expressa spectabatur; indepuer Iesus parte altera Ioannes; agni vt moris est depingi, vellere semitectus. Christiana ignorans Iudæus, & suotum rudis, Rebeccam interpretatus est Virginem; Iesum ex cutis læuore Iacobum; Ioannem Esau pilosum, ac licet, inquit, imagines non colo, non possum his nostris Patribus quin reuerenti proclinatione honorem exhibeam; inde quatuor intuens, quorum ex pariete pendebant icones, quæsiuit ad læuem an ad pilosum ij pertinerent? ad læuem Riccius cum dixisset, (nam erant quatuor sacri Euangelij Scriptores) Iudæus suo errori consonus, quatuor putauit ex duodecim Patriarchis. Hinc iam nimis apertè suspectum intertogat Riccius Christianus sit

98. Iudæi insin.

an

an Iudæus? negat Ille vtrumque; Israelitam se nominat, Christiani ait se nec vocabulum nec Iudæi nosse. Adoratorem se Messiæ crucifixi Riccius profitetur, sanctitatem illorum explicat quorum effigies sacellum ornabant; & hac mutui erroris agnitione perspicua, mutui amoris prima illa teneritas marcuit. Pergens tamen Riccius, si posset, boni aliquid ex eo excudere, Biblia illi Regia ostendit octo voluminibus a Plantino Antuerpiæ edita; hæc de naufragio paulo ante narrato fures exemerant, qui nullo sibi compendio, extremum ab iis periculum veriti, F. Fernandio vendidere assibus circiter viginti per interpositum hominem petitis, & acceptis. Recuperatos in hunc modum diuinos codices Riccius Christianis admissæ sacrificium coacti s, tunc primum ostendit, qui inter obsequia Ministrorum, odorum fragrantiam & luminum faces adorarunt pronis ad solum frontibus illorum scriptorem, & auctorem Deum summi, & æterni quod iis continebatur Veri fontem; quicquid præterea in aula fuit virorum illustrium, ad eosdem spectandos, cum crebri venissent, mirari satis non poterant excellentiam doctrinæ iis traditæ, quam ex voluminum suorum laciniis & maiestate istorum splendida æstimabant, vnum iis deesse vt lingua Sinensi (quam omnibus præferunt loquerentur, hortabantúrque Riccium, vt hoc eos idiomate donaret, si licuisset per tempus quod illi superetat ab necessario labore, de molis immensæ opere cogitare Iudæus quidem suos in iis dignouit characteres, syllabam nequiuit legere, quamuis de Abrahamo,Auditha, Estere, Mardochæo, & similibus ex instrumento veteri memoraret, & de Hierusalem, quam Hierusoloim nec non de Messia quem Mosciam appellabat. Fratres vero sibi duos Caifuni esse Hebrææ peritos, at posthabita diu lingua, se legem etiam facilè omissurum, si qua sibi sorsbona Zinsui grauem, hoc est Sinensis Magistri deferret. Riccio deinde rescire auenti quammultos Caifun Hebræos numeraret, solas decem inquit familias, antiquæ frequentiæ triste residuum; ædificatam tamen ab iis haud pridem synagogam decem millibus ducatorum, quæ apud Sinas enormis pretij summa est, in ea proseucha Mosis seruari quinque libros Lucernarum corona circumdatos; idque à multis supra quingentos annis; alios maiori numero Hanceum incolere Cechianensis tractus vrbem præcipuam, alios passim alibi pauciores, nullis vt plurimum synagogis; minuique numero in dies, & exsecrabilis Sinis esse, nec à Saracenis nisi ægrè discerni, quod suilla vtrique abstinerent. Obscurum ad hæc vnoque maiorum relatu traditum, eorum in Sinas aduentum, ex quo scilicet Tamerlanes, ante annos quingentos, domita Perside, Sinis arma victricia intulit ingressúmque illuc, Mauris Hebræis, & Crucis cultoribus patefecit hoc est Christianis. Hæc Iudæus in multis à vero aberrans, nam neque ad Sinas Tamerlanes accessit propius, nec qui Sinas subegit Rex Tartarorum occidentalium, eius aut nepos aut filius, quod scripsere nonnulli, fuit; nec Baiazetem caueam

98. Sacra Scriptura adoratur.

clauserat quod anno 1599. vel 1401. contigit, cum Sinarum fines anno iam 1206. perruperant Tartari, qua certa temporum designatione illi euanescunt anni quingenti aut circiter, quos ab ingressu Hebræorum cum Tartaris in Sinas numerabat. Multo gratius ex eodem cognouit Riccius Sincini, Sciansij, & Caifuni Christianitatem antiquam & nobilem vsque adhuc esse superstitem, sed à se nunc ita diuersam, vt ne scirent quidem Christiani quid esset Christus. Vulgo Terzanos aiebat nuncupari, & opinabatur Riccius, eo vocabulo significari regionem vnde in Sinas aduenissent; ex ritu vero quem consectabantur addebat Hæbræus homines Scezuuocitari, ex nota scilicet qua denarius numerus etiamnum signatur, quæ apud illos Crucis figura est. Circumscribunt aliter Sinenses eorum nomina & per eos qui porcinam non edunt Saracenos; qui neruos non edunt Hebræos intelligunt, Christianos, qui esu se abstinent animalium integræ vngulæ, haud quidem ab iis religione prohibiti, sed more patrio quem secum in Sinas allatum conseruarunt; cum Sinæ vescantur asinorum carnibus, & equorum. Caifuni templum hi Christiani habuere, floruitque illic eorum religio quoad Saraceni vel eorum in armis gloriæ inuidi, vel innato in Christum odio, in eorum exilia iurarunt, hac ipsa vsi armorum laude, vt eorum fidem in aula suspectam facerent; quare metu fracti, & posthabito Dei cultu suis inter Sinas bonis & commodis, alij ad Mosem, ad Mahometem alij transfugere; magna pars ad vnam è tribus Sinensium sectis. Templum Oscianis simulachro dicandum reliquerunt, ex antiqua demum religionis sanctitate, nihil sibi fecere reliquum præter sanctæ Crucis venerationem qua solent omnia signare, præsertim cibos, etsi causam rogati, aliam non norint, nisi se à maioribus ita doctos: Locis tamen quibusdam in filiorum infantium frontibus illam pingunt, velut auerruncum mali amoris fascini maximè amuletum: sed vnde vim illam traxerit ignorant.

Christiani antiqui inter Sin. præter crucem nihil retin.

Post hunc satis prolixum cum Riccio sermonem, discedens Hebræus, familiarum aliquot, scripta illi dedit cognomina desolatæ Caifuni Christianitatis; misitque postridie ex iis vnum, quem publici quoque muneris ambitus in aulam pellexerat. Domo hic Cian opulenta, & illustri ortus cognatum habebat in Nanchinensi quæstura Præsidem, Riccio singulariter amicum; semper nihilominus dissimulantem apud illum, & nomen Externi & Crucis adorationem; hic è contrario Riccium inuisens & crucem in fronte forium aduertens, animo gestiit, pronúsque illam adorauit; inde aggressus à Riccio de illa sciscitari, auditóque illius & religionis auitæ mysterio, sibi prorsus ignoto magnam vultu lætitiam prætulit, simul acerbum manantibus lachrimis dolorem, ob tanti boni memoriam processu temporum in suis Caifunensibus obrutam, damnauitque maiores vehementer qui transmittere illam posteris neglegissent; tametsi vero Polygamus, sed

quod

quod eſſet acri iudicio, & perfunderetur abundè cœleſti luce, credebatur facile ad Chriſtum acceſſurus, cum ad diſceſſum feſtinandum adegit illum neceſſitas ineundi muneris quæſtuoſi, differendumque in incerta ſalutis negotium. Quid eo poſtea factum ſit non inueni. Pollicitus quidem Riccio fuerat renunciaturum de Chriſtianis qui trans murum magnum inter Sinas & Tartaros medium ſedes habere dicebantur, vt qui ad Scienſem ſpectarent Prouinciam cui ipſe præerat, quid autem egerit, à nemine proditur, famam tamen ſecutus Riccius numeroſæ illius Chriſtianitatis, exploratorem eò deſtinabat quò deinde audito ſtatueret certius num quo modo poſſet ad ſalutem iuuari; ſed nunquam tantum viatici habuit, quantum itineri tam longo opus erat: vnum ex noſtris fratribus cum prudente doctóque Neophyto aliquanto poſt Caifunum miſit, deditque per eos literas quibus reliquos illic è Chriſtianis veteribus, & Iudæis mouebat, ſi non grauarentur de lege veri Dei audire, præſto a ſe futurum qui hanc eos doceret. Ad hoc miſeri Chriſtiani, ſeu verecundati peregrinam originem, quam Sinenſi vt poterant nomine tegebant, ſeu infortunij alicuius vmbra exterriti, beneficium delatum eiuſque nuncios iniquis auribus accepere; Iudæi humaniùs; nam & dicentes audiere, illorumque Archiſynagogus literas admiſit, quibus ſignificabat Riccius habere diuinæ Scripturæ libros omnes characteris Hebraici Typo eximio editos; quo nuncio ſenex mirè gaudens, inuidere ſe illi aut theſaurum tam diuitem; ſed cum perlegendis literis eo venit vbi Riccius de nouo teſtamento, & impleto dudum promiſſi Meſſiæ aduentu agebat; quaſſans caput ſceleſtus, ſuperſunt inquit, ad eius aduentum anni decies mille; cœtera flocci fecit. Erat hic ætate decrepitus; adeò natura vel legis ſuæ ſtudio imprudens vt tyrannum magis quam Sacerdotem ſaperet: ſuos enim vetabat, niſi mallent perire, veſci aliis victimis, quam quas ipſe mactaſſet, quod veriſſimè ab eo cum fieret, intolerandum iis videbatur. Quamobrem hac vſi opportunitate, dignitatem Archiſynagogi Riccio deferunt notæ vt aiebant ſanctitatis & ſcientiæ viro, ſi modo vellet ſuilla abſtinere. Fratri noſtro ſynagogam, oſtendunt & de ſacris literis quem ſolum habebant Moſis pentateuchum antiquæ manus, & punctorum vocalibus carentem, ex quo librorum initia, & fines exſcripſit, nec aliud conſtitit itineris illius compendium. Venere poſtea indidem Pechinum tres iuuenes eiuſdem ritus, boni ingenij, & ad Veri intelligentiam procliuis, quos pro temporis breuitate ſummatim Riccius, de Meſſia & lege illius inſtituit, cuius etiam ſibi exhibitam iconem; Chriſtiano more adorarunt. Referebant autem Archiſynagogum fato functum; munus illud in eius filium recidiſſe, non legis modo ſed & linguæ Hebrææ imperitiſſimum, quæ res ab eo nonnullos ad idola, quoſdam ad Mahometem auertebat; vltro etiam aliquos ad Chriſtum, dummodo Circumciſionis duriſſimo onere infantes leuarentur, quam Sinenſes aiebant

Literæ Riccij ad illos, & ad Iud. irritæ.

bant

bant intolerabilem & crudelem. Non potuit Riccius, quod tunc erat, iis opitulari, nisi tradito quem illic vulgarent Catechismo, & pararent popularium animos, ad audiendum Patrem qui erat postmodum illos aditurus, nisi eum Præfectus Caifuno excluderet, Christianæ legi capitaliter infensus.

Crescere interea Pechini pietas inter Christianos; inter Ethnicos veneratio Christianarum rerum; festi dies maiores solenni apparatu coli, Christi natalibus sacra nox pronis studiis vigilari; & sacrificio diuino ter omnes adesse, quidam etiam nouies; omnes vitali epulo refici, nec defuere sacris soni cantúsque Musicorum, communibus mundi gaudiis, & Angelorum vocibus succinentium. Augebatur quoque omnis generis Ethnicorum apud nos frequentia, qui primo ingressu inducebantur in sacellum, & positis genibus, fronte humi abiecta venerabantur sacras imagines, & Christi crucem, quibus visendi officiis præterquam quod nobis assuefiebant, & diuinis rebus suo pretio æstimandis; inerat aliud multo solidius, quod dum requiritant curiosius de cruce, de imaginibus, de iis quos eæ referebant, erudiebantur pænè absque sensu de Deo, de Christo, de felicitate, & sempiterno igne; quæ velut aliud agendo prompto, descendebant in mentem altius, retractabantur ab iis apud amicos, & familiares, & exstimulabant ad poscendam illorum certiorem plenámque expositionem, cui denique victi manus dabant porro huius concursus magna pars Proregum erat & Magistratuum, quos inuiolata lex statis temporibus, ex omni imperio Pechinum accersit, ad exsoluendos Regi, & throno regio honores; hos vero Riccij admiratione, & Regis in illum aulæque gratia mirè captos, nostri deinde Nanchini, Nanciani Sciaocei potentissimos habuere non solum defensores aduersus idololatras, verum & magnificos laudatores, cum negarent suspectos Externorum nomine habendos, quibus suæ dotes regiam gratiam, annonam, & familiam peperissent, aulæque vniuersæ beneuolentiam, & fauorem, iuuabat & falsus de Riccio sed constans rumor, confabulari cum eo familiariter & priuatim Regem, quare tùm is, tùm sui vbique vel metu, vel reuerentia obseruabantur ab omnibus: hinc ipse prudenter aduertit reuocatum se planè diuinitus à muneribus publicis, quæ Regi obtulerat, ingesta fuerant; futurum alioqui sub tribunalis eminentioris, arbitrio & censura, non sine iactura libertatis ad promouendam Christi rem necessariæ, qua tunc solo ab Rege suspensus integra gaudebat: non deerant tamen inter Magistratus qui ferrent ægriùs illam potestatem, in iis Hupus, fisco regio Præfectus, cuius Minister quidam, cum censum Riccio assignatum à Rege mitteret, simul edixit sportulas Regias non præberi, nisi publicum, munus gerentibus proin vetari se statutis regni, deinceps à Rege illi obolum mittere; victum sibi ipse vndevis videret: cui Riccius, longè quàm expectarat audentius, ageret sanè sed serio & constans in proposito, & dicto staret

Nam.

Nam se iam tot annos à patria procul, facultatem ab Rege postridie demissè petiturum ad suos redeundi; quo responso attonitus, & sibi metuens minister, maluisset de suo priuatim demensum ei persoluere, quàm de lista regia obolum negare. Iam accedentibus ad fidem & plurimis, & conditione præstantibus, morem laudatissimum induxit, vt quisque pro animi affectu, contestaretur suo Chirographo, se in Christianæ fidei ac vitæ officio permansurum; idque Chirographum suscipiendo baptismo, coram omnibus prælectum constantiæ pignus Patri relinqueret, & probrosæ notam infidelitatis, si quando ab eo deficeret. Vnum Riccius, specimen reliquorum, refert, ab illo editum Li Paulo, cuius nuper ardentem in Christo animum scripsimus, Ego discipulus Li, Insci (prius viri est nomen, familiæ alterum) toto animo, planéque sincero ad suscipiendam Christi legem me sisto. Quare tota mente, sublatis ad cœli dominum oculis, quem precor suo me auditu dignetur; fateor ego Insci, me in Regia Pechinensi natum, nihil vnquam de nouâ Dei lege audiisse, cum sanctis & perfectis viris me nunquam egisse; Proin cæcum, & brutum animal, errasse perpetuo, viuendo, & loquendo; quoad non pridem feliciter incidi, in eminentes, vndique absolutos, & claros ab Europâ viros, Matthæum Riccium, & Iacobum Pantoiam qui doctrinam Dei sanctam mihi tradidere, & explicuere, cuius beneficio datum est illius effigiem cum reuerentia adorarem, & inciperem Patrem meum cœlestem agnoscere, qui legem salutis mundo tulit, ausimne igitur non toto animo legem illam sectari, & seruare? Verum recogitans me annos tres, & quadraginta, ex quo natus sum in hanc diem, in peccatis & erroribus perpetuò egisse, precor cœlestem Patrem, vt suam mihi impendat clementiam, & condonet latrocinia, furta, falsitates, dolos, lasciuias, fœditates, auaritiam, tenacitatem, desideria nocendi, & meum quodlibet aliud grauius, leuius peccatum condonet. Ab hinc siquidem sancto lustratus baptismate, rediturus sum in nouum hominem; adoraturus te, instituturus sacræ tuæ legi, doctrinæ; & præceptis decem, ac ne momentum quidem laxitatis interiecturus perpetuæ illorum obseruationi. Excussurus sum à me vitiosam omnem mundi consuetudinem, & abusum, & emendaturus vniuersa quibus malè assueui, & quicquid vitari sanctissima tua præcipit disciplina, æternumque ab iis longè abfuturus. Tantum rogo pie & misericors Pater omnium conditor, quando hæc prima sunt conuersionis exordia, initiatúsque sum nuper auditione tuæ legis, nec possum tam breui in abditiores eius recessus penetrasse; eorum intelligentiâ me perfundas, docilémque ad ea efficias quæ sunt meis viribus maiora; vt perseueranter, efficaciter & fortiter cognoscam, & operer; viuensque ac moriens ab omni deceptione, & errore liber, tuâ quamprimum in cœlo præsentia fruar. Nunc vero legis tuæ cultor, eius etiam toto orbe vulgandæ præco, cum tuis discipulis ex voto meo fiam, vt mortales

99. Chirographum quod ex baptizandis peteb.

omnes eam complectantur eique obediant. Omni ergo cum reuerentia obsecro, vt hoc meum votum fronte propitiâ videas, quod tibi demissiſſimè nuncupo; his à me verbis ſcripto comprehenſum, vt maiestati tuæ illud recitarem: ſub imperio familiæ Tamin, anno Vanliè Regis trigeſimo, Lunæ octauæ die ſexto. Huic Pauli Chirographo alij fermè ſimilia condebant, Christianâ in fide, vitáque conſtantiæ, monumenta & pignora; etſi rebus ipſis teſtati pridem illam eſſent, multitudine idolorum etiam pretioſa, ſuis proiecta ex ædibus, & ignominioſè confracta: horum vnus ſenex octogenarius, ad primam veri Dei lucem ſibi à Patribus oſtenſi, mirificè alacer ad eos accurrit, & grandi numero idola (quorum erat doctiſſimus artifex) comminuenda iis dedit, cum ſingulorum abſurdis fabulis igne abolendis. Fabij martyris ex baptiſmo nomen ſibi optauit, eúmque mox prætulit in Dei obſequiis ardorem, vt in iuuenum vires rediſſe videretur: laudabant Neophyti, leucam ab eo pedibus confici vt ſacro intereſſet; Patres conſcij eius arcanorum, animi robur ingens, & duris exercitum malis; quibus illum Deus cœlo præparabat, toto quàm abiret triennio. Ex morbo iacens, & morti proximus, confeſſione animum luſtrauit, enixé à Patribus flagitans, vt ſe ad cumulum conſolationis diuino viatico impertirent. Sed per mediam vrbem tertio milliari cum pompâ portari, non ſinebant illa fidei naſcentis initia; multò verò minùs ſine pompa, & veluti furtim, ne inde tanti ſacramenti humilior ſenſus ingeneraretur Neophytis, ne domi quidem eius rem ſacram facere, ſatis decorum cenſebant nonnulli, dumque id lentius conſulunt, & die Epiphaniorum, Chriſtiani ſacrum apud nos præſtolantur, En tibi in aſſere, qui erat eius domunculæ ianua, à quatuor baiulis in ſacellum defertur, & voce, quantam poteſt edere moribundus. Date, inclamat, domini mei corpus; indignus ſum qui ad me veniat, meum eſt illum requirere, poſcere, ſuſcipere; date domini mei corpus, quæ dum ingeminat, vehementer commouit Chriſtianos. Adueniens Riccius, iuſſit ſuum in cubiculum lectumque componi, & arteriâ tentata vidit properè feſtinandum; ſternit tapetis à ſacello viam, funalia & odores addit, ſupplicantium ſerie Chriſtianos præmittit, Sacerdotis ingreſſu cœleſte myſterium portantis, exhilaratus Fabius, clarâ voce primùm peccatorum veniam à Deo petiit; pòſt iis à quibus vexatus fuerat, veniam ex animo tribuit. Cathecumenæ vxori, & filio inculcauit, ne baptiſmum in longum differrent, cui fideliter vterque morem geſſit. Refectus viatico bonus ſenex, & ſancto linitus oleo, tantum virium reſumpſit, vt reportari domum potuerit vbi paucos poſt dies, Deo plenus, & lætus, adſtantibus noſtris ad Deum tranſiit, qui crebris eiuſmodi voluptatibus animi, reficiebat noſtrorum tædia & labores. Illud perpetuum quod confeſſiones delictorum, etiam leuium, imo ſolâ peccati ſpecie terrentium,

100. Sinis Chriſtiani mors mirè pia.

proſequ e

prosequebantur vi magna lachrimarum. Vnus haud dudum baptismo lustratus, procidens ad pedes Sacerdotis flagellum protulit, rogánsque durè, & acriter eo verberari, vestes exuebat; negauit Pater moris esse pœnitentes cædi à Sacerdotibus; multo minus pœnas confessioni præmittere. Postquam verò, inquit Riccius, audiui confitentem, miratus sum innocentiam hominis, qui peccato enormi teneri dixerat, cùm solo innocentiæ amore scrupuloso, & metu peccati laboraret, quod multas mihi exciuit lachrimas, & nunc etiam crebrò in mentem rediens, magnopere afficit. Augebat hanc Patrum consolationem, nobile multorum ardensque studium, eiusdem aliis procurandi boni, cuius fact. compotes fuerant; horum è numero fuit Ignatius Tumi familiæ gentilis, summo Iuris Prætori propinquus; professione Magister scholæ quod munus Sinis Literatorum est atque illustrium. Christi effigiem in suo Gymnasio venerabatur intimo affectu; deprædicabat illum discipulis tam felici ore, non modò vt omnes ad eum adorandum, verum & multos Christianismum persuasos, ad Patres pertraheret ampliùs edocendos: eius tamen probæ ac piæ mentis fructus extitit non probus, cùm suum quendam discipulum, baptismi ardentissimum desiderio propterea repulit, quòd ingenio tardior ad percipienda Christiana non esset iis honori futurus, cum ne Sinenses quidem scientias caperet. Verum is aliquando è schola reuertens, tonante ac minante cœlo; afflictus est fulmine tam vicino, vt humi deiectus domum pro mortuo referretur, quo tempore vidit, quocumque tandem oculo viderit, Christum, inquam, vidit Seruatorem, suis Angelis cinctum, clementi se aspectu dignantem; & dicentem quod quidem nunc attinet, vitam ei dono: id visum Ignatio Magistro suo cum narrasset, intellexit Ignatius placere Deo vt is fieret Christianus, multoque certiùs, cùm recitata super eo precatione dominicâ & Virginis matris salutatione de lecto sanus exiliit, & eruditus à Patribus de opportunis ad salutem, ritè ablutus est, & Michaël dictus; secuta est mater iuuenem, ad baptismum, pauloque post ad cœlum præiuit, sacris mysteriis optimè procurata: stetit alteri minoris, mira è cœlo defensio aduersus potentem calumniatorem, & emptum iudicem qui iam eum homicidij, & latrocinij damnarat, pronuntiaturus conceptam sententiam, vbi capitalium Præses eam confirmasset. Angebat grauiter Christianos insontis supplicium, & famæ suæ iactura communis Christi nomen & legem dedecoratura, & quantò sagacius inter se apud nos scrutabantur de innocente liberando, tanto magis causam desperabant; sola in precibus ad Deum restabat eius fiducia; & verò Deus hunc ad suum tribunal vocatam absoluit. Dies aderat quo iudex nefarius, cum crudeli actore, oblaturus erat sententiam per fidam Præsidis suffragio firmandam; cùm Præsidi nondum expertecto: obiicitur somnium, altáque adeo hæret mente vt visum potius censeretur. Putabat coram adesse Saluatorem quem ex effigie apud nos sæpius inspecta pro-

101. Confitentiũ insignis dolor.

Christ. à calumn. & morte liber. diuinitus.

bè agnoſcebat, mirabatúrque attonitus, cui Chriſtus, vni ergo ex meis tuâ ope egenti, & periclitanti auxilium non feres? poſt quæ verba euanuit ſomnium. Excitatus Præſes; & concinnati ſceleris omnino ignarus, centum animo curas in caſſum voluebat; cum ſedenti iam pro tribunali, ſiſtunt ſe malis auibus iudex nequam cum peiori actore, qui decretoriam poſtulant in Chriſtianum ſententiam. Recurrente hic Præſidi ſomnio, commendatum ſibi hunc interpretatur Chriſtianum, & velut præiudicatâ in cœlo causâ inſontem pronuntiat: actorem in oculis populi, qui ſemper frequens Prætorium implet, iubet à carnifice nudari pronumque humi, arundinibus illis ſtriatis & gra[...]ibus, cædi, quæ ad ſingulos ictus fruſta carnium reuellunt, magnas [...]efenſionis huius gratias egere Deo Chriſtiani, multoque effuſius poſteaquam Præſes viſo quod ſibi obiectum fuerat vulgato, ſingularem iis confidentiam adiecit patrocinij diuini, anſamque præbuit Ethnicis quibuſdam, de Chriſto ſcitandi amplius, ac demum eius nomen legemque optandi. Iam eò peruenerat fidelium numerus, vix vt partem eorum minimam ſacellum caperet; nec tantum agendo Valignanus & Diaz valuerant vt nummos ſexcentos conficerent, quantis ad domum opus erat, templi, & familiæ capacem. Sed vnam ſibi à Deo ſeruatam Riccius credidit, ad vtrumque mirè idoneam, cum eſſet in vrbis vmbilico, & vili pretio daretur; ſeu quod caduca vetuſtate; ſeu quod infeſta nocturnis terroribus, haberetur à ciuibus pro inauſpicata, hanc emit Riccius, partim fœneraticio, partim gratuito mutuo. Emptioni ſubſcribens Mandarinus, impunitate illic rariſſimâ illam à ſe ornauit edicens Patres fore ab cenſu perpetuùm liberos quem fiſco Regio pechini domus omnes pendunt, in eam Auguſti vigeſimo ſeptimo anni 1605. migrarunt Patres. Partem eius primam diuino cultui, & templo dicarunt; alteram ſuæ famulorúmque habitationi; tertiam interiorem tironibus, qui tunc duo tantum, die cœlum petentis Deiparæ, adlecti fuerant in probationem; duo alij virtutum, & literarum ſtudio ad eam fingebantur: Magiſtrum habebant Ferreiram virum religionis exquiſitæ; qui ex tironibus alterum mittebat ad opem ferendam Chriſtiano ex morbo iacenti, tertio ab vrbe milliari, quod is tam ſtrenuè præſtitit vt quod morbo & fame non interierit ægrotus, tyroni optimo id attributum ſit. Domum modeſtè concinnatam, cœpit mox tam continua ſeries frequentare Mandarinorum viſentium, & gratulantium, vt cibum non raro differre in noctem cogerentur; dicebant de Religione ad concionem literatam & nobilem, quæ vltro ſemper templum noſtrum implebat, ex qua ſæpè nonnulla fiebat ad Chriſtianos acceſſio.
102. Sub hunc ferè annum, itinere tridui, agrum iis Deus
Nouæ miſſ. trid. à Pechino. nouum aperuit in pagis Paotinfu vrbis Primariæ. Prima inde meſſis animæ centum quinquaginta, quas ſolers & auida cultura pietate ac numero valdè auxit. Venire in partem præclari operis nequiuit Riccius, quod ab aula Regiſque nutibus penderet; & molitetur aliud in-

gens

gens opus longè vberioris quæstus. Fuit hoc inuentum Doctoris Siu Pauli, religionis proferendæ nunquam non desiderio ardentis: nam prudenti sine cogitatione aduertens libros de mysteriis Christianis, ex proposito scriptos parum profuturos, maximè Literatis qui de sectis Sinarum, & Theologia illarum recondita, innumeros habebant quos legerent; Riccio auctor fuit dissimulandi consilij de religione suadenda, sed alia potius somnia scribendi, sic tamen industriè quæ ad fidem spectarent interiectis, vt legentes aliud agendo sponte caperentur. Euclidem igitur ex eo quod iam perceperat, Magistrum reputans incomparabilem, statuit illum Sinensi lingua in publicum edere, dies abibat nullus, quo non tres circiter. Magistro Riccio horas daret ad intelligentiam Euclidis, magna Patris cum laude qui Collegij Regij Hanlini hoc est totius sapientiæ Sinensis præceptorem, haberet discipulum. Anno paulo plus vno, priores sex libros Sinarum sermone, exquisito, sed graui, & quoad sinebat materia, perspicuo absoluit, dati sunt in Typos, præfixis elogiis Doctoris Pauli, Riccij, & maximè Clauij quem Romæ in Mathematicis audierat Riccius, & ex eo multa demonstrationibus Euclidis interseruerat. Hinc admiratio, & stupor Doctorum Sinensium qui sibi pares ingenio, nusquam gentium nasci putauerant, cum experti sentirent, quanto sibi esset ingenio, & contentione insudandum, ad positionum illarum percipiendos, & euoluendos nodos, etiam minimè gordios; suspiciebant igitur Europæos quibus esset tàm prona illarum intelligentia, pudebátque illos vsurpati inter ingenia principatus, potissimum verò cum audirent sex illos Euclidis libros rudimenta esse Geometriæ adolescentibus in Europa, exponi solita, præter quæ aliud apud nos qui nescirent, rudes in Mathematicis haberi. Suas hinc ad propositum Doctor Paulus ducebat lineas, æstimandum suis prudenter ingerens, quanta in diuinis & æternis quanti contentione ingenij agerent Europæi; cum in leuibus argumentis, tam acuti, & firmi iudicij vim tantam proderent, editioni horum voluminum, Pauli parens non diu superfuit; parentatum illi Christiano ritu qui tunc primum exemplo tantorum virorum, inductus est, excluso Sinensi, dumtaxat in iis quæ superstitiosum aliquid olerent, quod primo aspectu Literatis non ita placuit, donec de more Christiano eam funeris pompam detractis suffici viderunt, vt negarent posse functis parentibus amorem, & reuerentiam magnificentius, & religiosius exhiberi. Post iuxta funebria cadauer pretioso aureorum centum & viginti sarcophago conditum Doctor Paulus Sciamhaium in patriam detulit, vt triennem luctum legitimè illic exigeret. Verum exequias functorum processu temporis celebrauere Christiani tàm profuso sumptu, pioque apparatu vt quicquid in suis agerent Ethnici plebeium esset, ac rusticum. Hoc sereno dum gaudent nostri Pechinenses; in Cantonensi Prouincia res nostras verbis tribus desertor sacrilegus tantumnon euertit, Deus præ-

103. Dissimul. ad lucrif Christo Lat Euclidis traduct. lingua Sin.

104. Exequiæ Christ. inductæ.

ſenti, & inopina manu reſtituit. Sed Pechino Cantonem (duo regni extrema) occurrunt Nanchini, & Nanciam noſtrorum ſtationes, qui-
105. Conuerſ in- bus in ſingulis, ſingulas, tantum & illuſtres conuerſiones Ethnicorum
ſign. vir. vbi retulero; incœptum peragam. In primis Nanchini repetendus eſt memoria Chiutaiſus ille ſeu Chiuſianeon, cui ſine adhuc idolorum ſeruo noſtrorum apud Mandarinos debetur auctoritas, & fundatio domus Nanchinenſis, & ſecunda Riccij Pechinum fauſtaque profectio, & in fidei Chriſtianæ felicem progreſſum tam multa, tam prono ſinceróque animo præſtita, vt non potuerit maiora ſi foret Chriſtianus: quod eſſe quidem magnoperè optaſſet, niſi ſterilitas vxoris e regio ſanguine, irretiſſet illum multis vxoribus dum prolem ſuſciperet, ſine qua Sinenſes ſe miſeros putant; ſed prole gemina ſuſcepta nihilo fuit ad fidem paratior, probro ſibi maximo futurum ratus vxoris repudium, quæ ſe patrem feciſſet. Poſtremo Scechiæ Sinarum idolo Principi, ſic erat à teneris addictus vt rediret identidem animo, eius amor, licet Chriſtianis rationibus non ſemel deuicto. Sed obſtabat hac impietate violentior gloria, & ingenij ambitus quod cum fecerat toto regno nominatiſſimum, edendis de ſuo ſcechia libris frequentibus, elegantium, & mirabilium nugarum; cum religionem Chriſtianam, ore interim libero ſolam eſſe veram prædicaret, & neceſſariam ad ſalutem. Dolebant Patres vehementer, hominem de Chriſtiana re tam benè meritum, apertis oculis in exitium ruere; multiſque illum a Deo precibus, & lachrimis poſcebant, cuius obtinendi primum extitit pignus, quod improuiſus Nanchinum cum veniſſet, Roccam adiit qui noſtris præerat, natu maiorem filium illi tradit annorum quatuordecim puerum Chriſtiana doctrina imbuendum, teſtatus paterni amoris officio ſe fungi quo erga filij animam tenebatur, cui nec Veri lux, nec ſalutis ſpes vlla extra legem Chriſti poſſet obtingere: de ſe nequicquam promitteret obſtabat fax gemina; inſanæ gloriolæ, quam laudandis ſtylo ſuo idolis cupidiſſimè venerabatur; & concubinæ quam ſubſtituerat defunctæ vxori. Domi noſtræ diuinis aliquandiu excultus filius, luſtratus eſt ſacro baptiſmate, ex quo nominatus eſt Matthæus, breui exinde Sciaoceo Nanchinum negotiorum cauſa ſuperuenit Frater Franc. Martinez, Chiutaiſo in paucis, & pridem cariſſimus, qui primas inter lætáſque ſalutationes, diuino inſtinctus impetu, acri hominem obſtinatum increpatione obiurgauit; quod agnitam proderet veritatem, accepi óque ad defenſionem diuinitatis veræ ingenio abuteretur ad eam impugnandam, captandámque ex ſuis ſimulachris ſtultam famam, quaſi millies plura, & excelſiora Chriſtiana religio non haberet quorum ſcriptione nomen glorioſius faceret, quàm ſcribendis iis quibus vltro & peribat ipſe, & alios perdebat. Cæterum ne ſibi blandiretur quod Chriſti legem haberet in ore, dum ſtylum interea pro idolis in eam exerceret; hinc pernitiem inferri vniuerſis, illinc aliqnid boni paucis; prodi ſuaptè lingua mendacem, ſi falſo Chriſti fidem

laudaret;

laudaret; vel impium si eam respueret, quam vnam pro vera & optima ducebat; fuit prorsus ostento simile, hanc simplicissimi iuuenis reprehensionem, virum tantum auidè bibisse; desierat iuuenis carpere; desiit Chiutaisus idololatra esse; negauit se mentis cæcitate a recto aberrasse; falsus est stolida ingenij sui iactantia perditum, tamdudum in cœno hæsisse; fidem dedit, sanctéque præstitit, ducturum se vxorem Amasiam, perducturumque illam ad baptismum cum domus suæ familiaribus; Catechismo quem postulauerat contentus; ad prolixiorem eius intelligentiam sibi ipse Magister extitit. Regressus in patriam sua omnia simulachra & fingendis de suo inuento secretioribus aliis Archetypos ad Patres misit; paulo post omnes sectæ suæ libros, iumentorum quatuor iustum onus, incertum maiori labore an pretio collectos, atque vt fidem sibi malè partam apud conscios abrogaret, palinodiam cœpit profiteri, & quæ falso fraudulentérque docuerat, claris certisque responsionibus vbicumque se daret occasio refutare: sic probè ac solidè meditatus sacrum fontem iniuit die verbi concepti, Deiparæ sacro qui anno huius æui quinto in sextam feriam, & Euangelium Lazari incidit. F. Martinez Sinensis ex edito, tria illa complexus de verbi corporatione, de cruce, & reuocato ex mortuis Lazaro verba fecit ad Christianitatem Nanchinensem quæ tota conuenerat; sed valdè appositè ad conuersionem Chiutaisi; qui perorantem excipiens, eleganti sermone conuersionem animæ suæ cum suscitatione Lazari comparauit: inde coram altari prouolutus, humúmque fronte sæpius feriens, qui est infimus supplicum habitus, professionem fidei ex scripto recitauit, quod in Patris manus deposuit a quo sacro fonte initiatus est, appellatusque Ignatius annos natus septem & quinquaginta; peruadens totum regnum nomen, conuersi ad Christum Chiutaisi, idololatriæ antea patroni, censura fuit apud omnes qua luculentissima damnabat quicquid olim de Scechia, cœterísque idolis tot libris somniarat. Gradus alterius fuere quibus labor nostrorum Nanciani Christi gregem auxit; Regi nempe cognati, & qui primi ex domo regia ad Christum accessere: horum vnius, Iosephi nomine, solenni baptismo, aderat frater natu minor, qui attentissima curiositate spectandis ceremoniis affixus, ea interius afficiebatur voluptate, vt nihil minus aduertens, absolutis iis captum se senserit, nec vltra biduum, conceptam Christianismi flammam tenuerit; doceri à patre de mysteriis fidei voluit, & discipulorum reuerentia in illum vti, quam vt innuimus, Patres conuenerant à nostris admitti non debere, ne plenos sui Mandarinos puderet exteris ad pedes sedere: id vnum ægerrimè ex eo extortum vt loco sederet æquali; sic enim sedilia digerunt Sinenses vt sedendi honore, nemo alium præcedat. Legitima excultum Catechesi, differri placuit in Epiphaniam, vt cum Regibus Magis ipse quoque stirpe regia per baptismum adorato se Christo. Munus sanctum, gratumque consecraret differendi causam gratissimam habuit; lætusque addidit,

105. Regis aliquot propinqui conuertuntur.

per

per se quidem adorantium numerum, si maior non esset, fore saltem æqualem, & vero mox rediens filium, minimum natu eius patrem, & eorum sobrinum, instituendos Patri dedit, a quo die condicto Epiphaniæ Christi, cooptati sunt Deo per sacrum baptisma. Magorum trium, natu maioribus indita nomina; minimo Manuelis, vt esset collati à Manuele Diaz baptismatis perpetuo memor; Pergente diuino spiritu domum illam integre sibi mancipare, cum Iosephi vxore, propinquorum quidam, alij paulo post (numerosa turba & nobilis) Christum amplexi sunt. Illud mirabilius de anu fratrum illorum matre, austera, idolis amente, & in eorum gratiam, annum iam decimum, ieiunium illud herbeum trahente: hæc vbi à filiis de Christi lege, & Christianorum probitate audiuit aliqua, comperitque rei fa in castigatis eorum moribus; ict diuinitus & ipsa eodem spiritu; soluto repentè ieiunio sectam vnâ eiurat cum idolis quibus decennium ieiunarat, eorum icones, statuas, precatorios nescio quos Scythiæ nodos ad Patres mittit cum diplomate signato, quo simplici feminæ sacrilegi Bonzij multo auro fidem vendiderunt, fore vt eius anima in offenso gradu ad inferos, recta per viæ compendia præuerteret alios. Repotuere illi hæc dona Patres, pia Saluatoris imagine, & Deiparæ corona cum gratuita, sed certa, & indubitata fide, si esset in lege veri Dei seruanda constans, fore vt in cœlum, & recta, & facili ad eum ascenderet; ieiunia vero tùm præcepta tùm spontè suscepta minime illi defutura: porro in eius cate hesi modestiæ patriæ ita consultum est vt ex cubiculi exterioris ianua velo clausa, eidem ianuæ, communi sed in interiori conclaui assidentem, audientemque Sacerdos erudiret vitatis vtrimque

107. Feminæ magna cautione docentur. oculis. Venerar baptismo dictus dies, insperato planè gaudio cum anu grandæua eius filia, & neptis cum tribus aliis sacro fonti se sistunt, quæ eandem simul tacitæ catechesim inscio Patre audierant, loquente anu sola, & in dubiis rogante: nunc & propositum animi, & Christi fidem, ita professæ sunt vt non debuerit earum baptismus in tempus aliud reiici. His & modi eiusdem Siuzaiorum & Doctorum accessionibus illustrata est Ecclesia Nanciani, cum ante plebeiis exceptis haberet paucissimos. Est enim tumultuosa vrbs, & si quæ alia, dignorum contemptrix, ob stirpis regiæ tyrannicam gubernationem magno numero illic imperantis; & P. Ioannes Socrus qui solus eam tenebat stationem, lenta febri languens, qua tandem extinctus est, ad conuersionem Ethnicorum pauca poterat docendo conferre, viuendo tantum concionabatur, laudabántque illum etiam Ethnici velut sanctum. Postquam Manuel Diaz venit, actuosæ vir pietatis, & Pasqualius Mendez alter Sinensium iuuenum qui Societatem petebant, paucis mensibus in duplum creuit Christianorum dignitate, ac numero, quorum inter alia fortis, & pia libertas magnam iis peperit, iustámque gloriam duas enim primas anni vertentis hebdomadas cum soliti essent hilaritate omni Ethnici celebrare, & simulachrorum quæ quisque colebat

lebat imagines foribus suis appendere; Christiani augustum Iesu nomen quale à nostris acceperant radiis coronatum, & venustate colorum elegans ædium suarum frontibus affixere, aspectu haud paulo gratiori, quam fœdæ ex rudibus lineis & insulsæ simulachrorum formæ: vnde hoc item boni fluxit, vt eius nominis arcana, & causas multi docerentur, dum curiosiùs de re sibi tam noua interrogant. 108. Neophytorum fortis libertas in fide.

Descendamus nunc Sciaoceum, Longobardi primum labores fructuosissimos inspecturi, & messem eius anni 1604. lætam; Deinde periculum immane præcipitandæ in ruinam Sinensis totius Christianitatis. Nunquam in Europa Longobardus tantùm viderat lachrimarum, quantùm in suis vidit Neophytis, cum post habitam die sanctioris hebdomadæ sexto de Christi morte concionem, venerandam illis imaginem protulit Crucifixi, quod hic libenter eorum in gratiam memoro, qui pro sua in nos beneuolentia vulgarunt Societatis Patres Christum crucifixum nequaquam Sinis prædicasse, sed tantùm ex mortuis rediuiuum, & luce diuina fulgentem, quasi ab annis iam plus quinquaginta, orbis vniuersus libros non tereret, linguis omnibus excusos quibus varij euentus, & ei quem dixi consimiles narrantur, de Crucifixi apud Sinas veneratione, quasi à primis quoque temporibus proseminatæ illic Christi patientis effigies non extarent, qualem ipsemet vidi, operis indocti, vt est Sinarum Typus, sed tamen Christiani? quasi Christianorum illic ædes, intus, & foris palàm non paterent crucibus munitæ; quasi tot indidem à nostris Patribus meditationes, tractatus, & historiæ, Sinensi sermone non exissent, quibus produntur splendidè mendaces qui alienam famam inuidè macularunt. Sed Longobardi præclarum feruorem, patientia quoque robusta exercuit. Citatus ad tribunalia tanquam confractor idolorum, & Sinensium Deorum ad inferos damnator, frequenti Prætorio liberè respondit, debuisse idola destrui, quæ ab Neophytis eiurata, sibi tradebantur; nefas esse horrendum vni debitos Deo cultus, rebus creatis exhibere; nullam in iis Sinas Literatos diuinitatem agnoscere; quoties denique coram Iudicibus hoc argumentum repetiit, causam vicit. Mandarinus tamen in aula præpotens, quod primariam Reginam habuisset in mysteriis idolorum discipulam, expellendæ regno nedum Sciaoceo Christianitati, formidabilem mouerat, & instruxerat machinam; cum inexpectata Regis sententia ipsemet, in Hainanam insulam exul eiectus est; Deo peculiaris huius curæ fiducia suos animante. Sub id tempus Pechino appulit integritatis summæ Mandarinus Sciaoceum, totam illam regionem administraturus. Sedenti in aula, Mandarinis, & populo conferta, in conspectum se dedit Longobardus; obtulit Riccij Catechismum; eo doctrinam contineri, quæ sola esset vera, & certissimæ salutis, magna voce magnoque spiritu affirmauit; quamuis esset idololatris aduersa. Experirentur secum ex iis si qui tantùm auderent, disputando, docendo, auctoritatibus, ratione, priuatim ac publicè vtcumque mallent eam impugnare;

109. P. Longobar. pro fide contra idol. publicè agit.

110. Peculiaris Dei fauor pro Christ. contra pessimum hostē.

habituros se propugnatorem expeditum, & defensorem non ignauum. At si vim pararent, se quidem, & vnum, & Externum multorum calumniis, criminationibus, & vexationi parem esse non posse, proin notæ vbique illius æquitati se totum credere, eiusque tribunal iam inde appellare. Mandarinus mitè affabilis patrocinium à Patre postulatum suscipere se humanissimè professus; gratissimum pariter habuit Catechismum cuius auctorem Riccium, sibi notissimum, & amicissimum multis laudibus ornauit, conciditque hic vis omnis impiorum, libellis, & accusationibus armata ad euertendum Longobardum, sed multo abiectius restrixit, cum Neophytorum non pauca millia viderunt prono descendentium alueo ad occursum Manuëlis Diaz cum tribus operæ sociis, & in scapham translatos eleganter instratam cum instrumentorum symphonia, per mediam vrbem eiusque suburbium deuehentium domum nostram, non iam vt ominosos, & hostes aduenas, sed ciues & Patres ex mundi finibus, votis fidelibus vocatos: habens Longobardus in quos posset operas partiri, relicto Sciaocei Tedeschio, Euangelium foras circumtulit, vbique fructu vberrimo; nouos multis locis fundauit Christo cœtus multitudine idolorum delecta, & libris ad ea spectantibus; & in iis quos tinxit centum quadraginta, destinatæ à Deo salutis occulta consilia magnoperè suspexit. Senex annorum nonaginta, refugiebat præfractè à videndo, nedum ab audiendo Patre; veri Dei offensam nullo se vnquam peccato incurrisse: execrari se quoque idola quæ Pater damnaret; vtrumque se à puero ratione magistra edoctum seruasse; nihil ab Externo se posse discere quo fieret melior. Ita senex paulisper philosophabatur, quoad morbo pro-

III. Mira senis conuers.

stratum afflauit lux naturali maior, & longè alio de se Patreque sensu interiùs imbuit. Patrem vltro accersit, audit, dictis firmiter assentitur, Christi lauacro expiatus paulò post moritur: illud item præclarum quod in pago quodam vrbi proximo vidit. Conuenerat populus in capacem aulam, prostabant idola circiter quinquaginta; inter eas sordes Deiparæ tabula cum puero Iesu, & Ioanne Baptista; coram faces, acerræ, odorum suffitus, & flexis genibus populus. Coniectans Pater quid sibi hæc vellent; rogat sciréntne picta tabula quos referret? aiunt feminam Dei matrem esse, ex pueris vnum illius filium; vter vero duorum se nescire. Indicta audientia Longobardus, personarum illarum dignitatem, officia, merita explicare; idola quid essent; quid iis faciendum docere; quid sciendum, sperandum, & agendum ad felicitatem animæ sempiternam; sub quæ mox omnes omnia simulachra, & quicquid ad ea attinebat, in domus area congerunt, & subiecto igni in cinerem redigunt. Ille integrata eorum catechesi, ex iis decem & octo baptizauit, quorum beata sors repudiata est a tribus Bonziis; fassi se penitùs capere, & perspicere lucem certæ veritatis, pertinaciam suam, stulta dilatione fallere maluerunt, subiecturos se veritati & baptismo ceruices cum Mandarinus ea comprobasset. Nunc scribendis quæ valdè

dè portentosa, Longobardo Sciaoceum reduci contigere, ad annum sæculi huius sextum, præmittendæ sunt eorum causæ. Defuncto Leonardo Macaensi Episcopo, Vicarium dixit, eiúsque Ecclesiæ Rectorem Goanus antistes Michaëlem de sanctis, iustis olim de causis dimissum è Societate; tunc in familiam S. Augustini adlectum; huius quidam Sacerdos effrænis linguæ, & cum bile incaluerat impotentis, Franciscum Pintum Religiosum de Obseruantia, & cui præerat Curator, cœnobium, multa & probrosa criminatione onerauit. Experti frustra viam omnem sarciendæ famæ, cœnobitæ, ex Pontificio indulto Conseruatorem Iudicem eligunt Valentinum Caruallium Macaensis Collegij Rectorem, fingebat apud se Valentinus reducturum se in mutuam gratiam discordes animos, & officiosa humanitate, persuasurum palinodiam calumniatori, sed opinione sua longè falsus, coactus est rem iuri permittere, causâque contestata, reum contumaciæ damnauit. Hinc profligata lis renasci crudior, ipsúmque in Iudicem retorqueri, Vicarius reum inrisdictioni suæ vindicare, & falso nomine sacri quæsitoris, quem in solos gerebat Neophytos, Pintum, & Caruallium diri anathematis censura percellere, ipsúmque quod iis faueret Præfectum Macaensem, & vrbem interdicere sacrorum vsu: ad hæc scissus in partes populus armari, & tumultuari graui cum offensione illius Christianitatis, & infidelium, qui diuersis ex nationibus complures eo confluxerant: ac Valignanus vt erat Iuris vtriusque peritissimus & Doctor, apologetico indubitabili demonstrauit quam essent irrita censuræ illius fulmina; sed nec religione mouit furiosos, & ne ad aures quidem admissus est: satagentem nihilo seciùs ad sedandas turbas magnis sed inanibus curis, die vigesimo anni 1606. mors oppressit, illis quidem Orientalibus acerba, Sinarum tamen Christianitati acerbior quæ illi ortus suos, & faustas debebat expectationes: & cui sua præsentia iuuandæ diploma regium ad iter Riccius impetrarat, quod erat propediem à F. Martinez recepturus, Vindictam interea, nonnulli aduersariorum, quicumque tandem ij fuerint, nobis struunt, qua delectabiliùs nequibat, quicquid est dæmonum, struere. Clam cogunt Sinenses qui publicas illic administrabant præfecturas; præfati coram meuitabilem indicandi secreti conscientiam, ne impiabili scelere apud Deum; sempiterna apud homines infamia tenerentur; aiunt Societatis Patres Regi exitium; rebellionem regno machinari. Dudùm hanc inter se exorsos telam, eò promouisse, vt vna iam cœptis executio deesset; ad hoc iuratum ab iis fœdus cum Lusitanorum Præfecto eiúsque factiosis; cum Iaponibus quos Christi religio iis addixerat; cum Batauis, qui sursum deorsum gaulis decem immanibus confinia maria percursabant, in signum arrecti, quod à nostris Macao operiebantur. Signo dato Quanceum proximam, & Cantonensium Principem, prima impressione inuadendam, & diripiendam: inde Sciaoceum; Nanciai ũ, seditiosam vrbem; Nanchinum Iaponibus obiacentem, Pechini denique

111. Horrenda in nost. & Lusitan. calumnia ab Ecclesiast. &c.

regiam, Patres ad hoc latè regno diuisos pridem sibi conciliatos populos, in Defectionem ab Rege coniuratam secum pertracturos, Ducem parricidalis consilij Lazarum Cattaneum; explorasse illum otiosè provincias, subinde sæpiùs de iis Macaum retulisse, & constitisse nunc ibidem, specie cœli sanioris; reipsa vt propugnaculis adesset, quibus muniri Collegium cernebant. Proditione sceleratissimi hominis & sociorum Patrum audita Vicarium quicquid sibi inerat potestatis exeruisse in eorum Rectorem; sed rationes a nobis vi obrutas; falsa pro veris in vulgus missa; damnationem innocentis, pro æqua & sancta promulgatam. Penes illos nunc esse qui plus possent, dum per tempus possent denuntiato malo pro sua prudentia maturè occurrere, regnúmque à Patribus, Macai, & inter Sinas degentibus tueri; hoc est vt clarè volebant intelligi, Patres exiliis, cædibus, cruciatibus rebellium perdere.

Huiusmodi barbara calumniarum execrabilium portenta, sat scio, in Europa vix fidem inuenient; mihi multis ab annis similia ex longinquis tractibus narranti desiere videri insolita, existimaturo alioqui ficta, vel amplificata, si de vna patriæ meæ notitia, orbem reliquum censuissem: ex euentu quidem quale hoc fuerit quàm veris, & diris, falsò credibile factum sit apparet. Classe nempe armata Batavi obibant mare intento Macaum oculo, haud quidem vt arma iungerent cum suis hostibus Lusitanis, tunc Hispaniæ subiectis; verum vt arcem illam inuaderent; quod tentare non ausi, proras verterant in Molucum, nec sine operæ pretio. Verum quoque propinquum Collegio muri latus nudum, & impressioni Batauorum obnoxium; fuisse valida munitione roboratum. Vera item Catanei Macao in Sinas; è Sinis Macaum itinera, & moræ: ingenij fuit diabolici conflare vnum ex tàm dissipatis casibus proditionis crimen, quod Magistratus in suspiciosa re pro persuaso statim habuere. Scapham vnus illorum cum vno ex accusatoribus conscendit Quanceo Metropoli periculum denuntiaturus, in quo vrbis primores dum præstolantur à Prorege Sciaochini agente, quid opus factu sit, nouo casu in præceps consilium acti sunt, quotquot erant Macai Sinenses cum suis familiis Sciaoceum repentè appulere, metu doloso territati persuasíque, vt sunt imbelles Sinæ, quamprimum fugerent, & instanti se cladi subtraherent. Fuere inter Mandarinos, & præfectos armorum, qui re consideratiùs putata, & Cattaneum subiugandi sibi imperij auspicem ac Ducem, vacui figmentum cerebri, aut facinorosi calumniam diuinarunt; futuram sibi dedecori, & timiditati, si quid noui propterea nouissent. Ita maris Præfectus; ita regij vectigalis quæstor Eunuchus; ita & tertius qui sponsione capitis promisit, iturum se Macaum, & perductutum inde Cataneum ad purganda coram quorum pessimè insimulabatur; nec posse de socio Riccij tàm absurda, & perfida, nisi temerè credi. Sed timiditas plurium, eicit oppositum, & rescriptum Proregis, iubens exercitum terra mari-

que

que in procinctu stare, & Quanceum muniri ad obsidionem. Ergo ciues etiam armantur; geminantur custodiæ, obeundis stationibus & muris noctes vigilantur; demptis tribus, portæ occluduntur, euersione domorum nulle, pomærium exterius complanatur; inspiciuntur bellici, & esculentij commeatus; omnia tanquam in summo discrimine, & hoste in vrbem statim irrupturo; subditúrque his edictum triplex. Ne quis tectum hospiti præbeat, quem ex lingua & oris specie dubitet Sinam esse. Ne quis annonam Macaum deuehat: ne quis quicquam cum vllo habeat Bonziorum Occidentalium qui raso sunt vertice, horum enim vnum Lazarum Cataneum iam mouisse vt regnum occupet.] Hæc in vrbe passim, foris in triuiis edicta pendebant toto anni 1606. Februario, ingenti ciuium consternatione, cum tenuis procul Lusitanorum apparet scapha, quibus rumore incerto & trepido exceptis Senatus datur omnium Præfectorum. Modestè illic expostulant, subtractam sibi tunc etiam annonam cum circum errantibus, in obsidionem Macai Batauis duplicari potiùs debuisset. Nam si Macaum sibi subiicerent (& erant certò subacturi, non ferro sed fame domitam in quam nihil potest robur Lusitanum) ecquid esset hinc lucri ad Sinas rediturum, nisi quod pro veteribus amicis passuri essent in suis finibus imminentes regno Piratas, potentes, & fidelitatis arbitrariæ, vt quos nulla conuenta iure armorum minuissent. Stupere ad hæc Magistratus, & credulitati suæ grauiter irasci; passi tamen sibi excidere aliquid de metus sui causis; de rebellio ipsorum, & Cattaneo eius duce; ex Legatis vnus, subrisu indignantis; vestram hic ait, appello prudentiam, fueritne ad hanc in re tanti trepidationem, & populi motum, cuiusuis improbi sycophantæ & facinorosi (qui nec Macai, nec vsquam desunt) garrulitati standum? an decernendi Quanceo Macaum, sagaces homines, distinctè per se exploraturi statum rerum; déque iis ad vos relaturi: ad præuertendos hos vmbrarum metus, quæ quò longiores, hoc peius territant, agúntque in consilia honori priuato, & publicis commodis pœnitenda. Quod igitur factum, potuit Quanceo esse perutile, rogo saltem nunc fiat] roganti libenter assensum est; missi ex primoribus solertes, & cati, qui peruestigata Macao, nec arma, nec militem, nec belli parati vmbram reperiunt præter muro firmatum aduersus Batauos vrbis latus, & rixam veterem interdicti ciuibus sacrorum vsus. Hæc ab iis Quanceum relata, diras omnes in Magistratum concitarunt, verso in rabiem populo quem inaniter hoste nullo, & nulla de causa, euersionibus ædium, & malis innumeris vexarat, quibus ex querelis quicquid tandem sequi contingeret; certè Cattanei fabula regnum ambientis, & Lusitanorum rebellantium prorsus corruerat, nisi reuocassent illam in crudeliorem scenam sceleratissimi homines, malignitate a ter ingenij; alter violentia executionis. Substiterat Quancei Franciscus Martinez, commeatum in Sinas Valignano ab aula ferens, cuius morte audita expectabat, iuberetúrne Sciaoceum regredi. Monebant ami

ci, conspectum irati populi vitaret; nec se in absentem Cataneum furenti succidaneam victimam obiiceret; ipse patriæ iure (erat enim Sinensis) & innocentia, & solenni diplomate securus, præstolabatur motum obedientiæ à Carualiio Rectore Macaensi cuius nutu malebat quam proprio agi. Sanctiorem illic hebdomadam cum paucis Christianis, religiosè & aptè tempori exegit, nunquam domo pedem; lecto rarissimè extulit, ob vires sputatione sanguinis & febri prostratas, latebatque facilè ignotus, nisi Christi desertor sacrilegus, lucri fame, excubiarum marinarum Præfecto cuidam illum prodidisset; ab hoc ad absentis Gubernatoris Vicarium est delatus, insimulatúsque omnium, quæ delationis suæ auctura mercedem censuit: occultari iam mensem domi, (& domum indicabat) nescio quem, à Catanco vel exploratorem, vel vrbis si posset concitatorem ad res nouas; viros, & arma collegisse, clandestinos tractatus agitare; gloriosum sibi Vicarius reputans vrbis proditorem extrahere latebris, & ab Aitao amico auertere populi odia, & pœnarum metum ob præcipitatam euersionem tot ædium; assessoribus auditis qui suis pariter iisdem præter quartum rationibus studebant, lictores mittit cum equis, & satellitio, qui sibi Franciscum, & ædium dominum, sisterent, ac si quos præterea inuenissent. Febri iacens in lecto æstuabat Franciscus, seruos secum habebat duos; pueros item duos cum patruo illorum. Viæ quà in Prætorium ducebantur ita populo densæ, tametsi nox esset, vt turbam magna vi perrumpi oporteret. In palatium inductis, è fori Sinensis periniquo vsu infligitur: arrabon cruciatuum paratorum, & ante carcerem, & examen tormento prælibantur; his quidem pedes inter duo ligna tortoris arbitrio adstricti; quo genere multi in reliquam vitam mutili remanent. Francisco tametsi crudiùs cœteris habito vox nulla excidit acerbitatem cruciatuum abiecto animo ferentis, eorum quin imò socios animabat ad tolerantiam, qui essent apud Deum tantumdem nominum deleturi: dirè torti ad Vicarium Præfecti raptantur; quærit is ex Francisco quis esset? cur illuc Macao venisset? tranquillè Franciscus haudquaquam se Macao sed Sciaoceo adesse, idem comites confirmarunt, & quod protulit diploma, in quo legens subscriptos Vicarius Mandarinorum præcipuos, vindictæ metu cohorruit quam non essent in eum dissimulaturi qui sæua illum barbarie torserat quem ipsi sua fide, ac nomine securum voluissent. Hoc animaduertens scelestus apostata qui ansam errori dederat mentitus Franciscum Macao venisse; vaframento Sinensi subito, pœnam confictæ calumniæ scelerariori calumnia præuertit; quicquid, ait, loquantur literæ (veræ an falsæ vestrûm sit cernere) sed is certò Macao huc venit, ad emptionem bellici commeatus, & testem ex pueris minorem producens, interrogat ecquid medicinam emisset, & sumpsisset Franciscus; fraudis ignarus simplex puer; & quidem sæpiùs; respondit, integro quo ægrotarat mense: cui diabolica planè audacia veterator vocem addidit quæ reum faceret, nam igniarium puluerem iunctis duabus

vocibus

vocibus appellant Sinæ, quarum altera seorsum medicinam significat, de qua puer. Accusator aliam adiungens, tormentarium puluerem, teste puero probabat emptum: obstabat vehementer, serò conscius doli, puer, ingerebátque ardenter, & sæpiùs medicinam, quam significare voluerat; accusator iurans, & peierans, & diris se omnibus deuouens coram in puerum vociferabatur qui dicto testimonio non staret. Iudex opp do præclarus, omisso sycophanta veterano, tanquam linguæ veracis, & candidæ; puerum innocentem suique vix compotem torqueri iubet, cui dum acerbissimo cruciatu intra canaliculos conserti digiti adstringuntur, defecit cum animo linguæ constantia, & dolori succumbens, non solum de puluere, sed de Francisco Cattanei emissario, de armis ab eo coemptis, de profectione Macaensi, quæcumque Iudex voluit mentitus est, dicturus plura & peiora si viteriùs premeretur: & hac à puerulo timido, sæuis cruciatibus expressa confessione & testimonio securus videlicet, ac triumphans Iudex, detecta præsertim clerici corona; ausus es, inquit ad Franciscum, ad hæc perpetranda tantorum literis Mandarinorum sic abuti? cras inde senties quid lucri feceris, simul iubet seiuncto singulos concludi carcere; Francisco manicas, compedes, numellum inici; aquæ ipsi nec stillam præberi nec obiici; quod illum accusator Necromantem finxisset, qui se ad aquæ tantummodo aspectum, oculis omnium aspectuíque subduceret: id falsò creditum; exangui verberibus, & febri exsucco sitim creauit intolerabilem; Postridiè in eius sarcinis duæ à Valignano, sermone Lusitano epistolæ, cum libris aliquot Latinis, visæ sunt indicium facere, illum Macao aduenisse, tametsi Sciaoceum datæ notarentur vnde Macaum vocabatur; digesta per Iudicem, lite Airaus, duci ad se miseros imperat, ac ne frustra exterritus ciuium domos videretur solo temerè æquasse, illorúmque inuidiam & iras à se defenderet, reos ad fores Palatij per totum diem moratus est, innumerabili populo proditionem patriæ iis exprobrante, maláque omnia imprecante, sub noctem ad nutum barbari, crudelissimè cæduntur demptis quos ætas atroci supplicio eximebat duobus pueris; ab hac immani verberatione semiuiuos, morti denique addicit ex renunciata sibi lite à Vicario Iudice; conuictos, aiebat, ignarium puluerem, & arma Macaum transmisisse; eadem sententia hospitem, eadem Ignatium è duobus seruis alterum damnauit velut sceleris conscium: cuius sceleris fidem vt populo certiùs inculcaret, asperatísque in reum populi odiis, ipse vrbis, & ciuium seruator haberetur; die insequenti Franciscum ad Iudicem hoc est Vicarium remittit, cum ferro onustus, & dolore plagarum, sitíque perdita æstuans per noctem iacuisset. Belluâ Iudex immanior, damnato ad mortem, iactáque iam alea edicit, de se Cataneo, Lusitanis, coniuratione, aut apertè nunc omnia efferret, aut sciret in præsens se exquisitis suppliciis lacerandum, post reportandum ad Proregem, ad eandem illic carnificinam iterandam, cui sedatè Franciscus; se esse Christianum,

ſtianum, & Cœli dominum à puero colere; Patribus annos iam quindecim inſeruire, ſeque adeò vnum ex iis eſſe; literas verò commeandi haudquaquam conſictas, ſed legitimas & veras à Riccio in aula notiſſimo, & Mandarinis datas ſanctè affirmauit; quâ reſponſione nihil ſuppeditante in rem ſuam, aſperior barbarus, pronum denuò iubet humi ſterni, eadémque vt pridiè ſæuitia cædi; ſed cum ad primas plagas deficeret, fore ſibi crimini metuens, ſi quæſtione illum occidiſſet, ſeruorum brachiis referri iuſſit in carcerem, vbi ad fores animam efflauit, Martij vigeſimo ſexto, anno ſeculi 6. ætatis trigeſimo tertio, magnum ſui deſiderium Sinis iuxta, & noſtris relinquens, erat enim in quæſtu animarum miré ardens & vtilis, & precationi magnoperè deditus. Humatus eſt extra vrbis portam, ſua in veſte, ſuiſque in manicis, & compedibus de ipſius iudicis mandato, fortè, neſcio quid poſt mortem, morte grauiùs, coquentis; miſeri certè, & infeliciter crudelis, & perfidè qui eſſet cum accuſatore, ſuóque Aitao, auſa nefaria pro commerito breui luiturus. Fuere tamen illa indicia Patribus ad oſſa mortui ab aliis ſecernenda; cum inde Macaum transferri oportuit.

13. Mors crudelis F. Franciſci Martinez

Sequitur extremum noſtrorum Sciaocenſium diſcrimen; eius idem auctor quem dixi, qui Gubernatoris partes gerebat Vicarias; hic famam ambiens detectæ, & repreſſæ coniurationis, ſuum hoc præclarum facinus datis ad omnes Prouincias literis celebrauit; at eæ magis periculi quàm remedij credulæ, obſeruabant ſeſe, cauebántque ſibi ſeueriſſimis edictis in quibus Cataneus rebellionis nominabatur auſpex, ſeque ipſe in iis hoc inſignitum titulo legit, cum purgata iam innocentia Nanchinum ſe referret. Mandauit idem homo ſceleroſus Præſidi Sciaocenſi, videret etiam atque etiam apud nos, ecquid armorum, aut militum, aut commeatus bellici lateret. Quod noſtros Quanceenſis caſus ignaros penitùs non diu ſuſpendit, promulgata mox nouarum rerum monitione Macaenſi tantis in nos Sciaoceum, ante beneuola, exarſit odiis, vt peculiare fuerit Dei munus nos à populo non diſcerpi. Sed expectabamur in horas ad peſſimam omnium lanienam candenti forcipe concidendi, iámque id Pechini, de Riccio factum rumor vulgauerat, cœteriſque regno paſſim diuiſis; viſa quin etiam nonnullis, mora huius ſupplitij lentior; ignem foribus noſtris ſubiiciunt, viuos cum domo lignea momento combuſturi, niſi vigiles, & orantes, odor incendij præmùs afflaſſet. Sed illa tàm florens Eccleſia, pars in idola reuoluitur; pars à nobis longiſſimè abſtinet; ſuſpicionum vmbras omnes timent, & proditionis videri conſcij: fuere nihilominus qui Longobardum, Secretis monitis iuuarent, quòd tanti nefas perduellionis, negarent ab ſociis Riccij concipi potuiſſe; Præterea Sciaocei Longobardus, conſcientiæ integræ generoſitate, & ingenio animoſus. Fixum huic erat, Proregi ſe ſiſtere, & pro ſe & Cataneo, ſummi iuris vim omnem experiri; iámque ad hoc illi Gubernator copiam dederat. Auertere illum quos adhuc retinebat fideles Chriſtiani à tentando Prætorio

in

in quo esset causa tormentis potiùs, quàm rationibus agenda. Mitteret ab se qui Proregem, plenè priùs de omnibus edoctum iuridicè poscerent, liceret Longobardo se coram sistere. Audiuit Prorex benignè admodum Procuratores tres ad hoc missos; Negauit Longobardo esse opus ad purganda sibi, & sociis obiecta; compertum se tenere ab exploratoribus Macaum sumissis, & primoribus Mandarinis, fuisse hanc fabulam, malignitate primum furciferi calumniatoris compositam; auctam verò deinde in tantos tumultus, metu improuido, Ministrorum imprudentium; & aderat præsens Aitaus, illorum præcipuus, quem sui erroris tàm euidenter Prorex admouit, vt Quanceum reuersus. Vicarium suum acriter obiurgaret; cuius suasu, & iudicio sententia præcoci Franciscum capitis damnasset, mature verò is de se ipse videret qui eum inter quæstiones barbarè necasset, quæ Aitai testificatio Francisci famam integrauit; eiúsque hospitis, & Ignatij famuli seruauit vitam; quos alioqui hominum quantum est scelestissimus Vicarius, clàm fame confici mandarat, ne qua extaret ansa residua, atrocitatem patratæ ab se iniustitiæ accusandi; succurrit iis furtim misericordia idololatrarum qui tenebantur eodem carcere, & ab Longobardo tres Procuratores, necessaria tribuerunt. Verum enim verò, dum pro aliorum vita longè ac sedulò consulit, pro sua ipsemet tùm vita, tùm fama eò grauiùs laborauit, quòd dedecoraret aspersum illi probrum Societatem nostram, omnésque Christianos. Regebat Sciaoceum rapacissimus Mandarinus, vtque nulla est vsquam Sinis malitiosior in concinnandis fraudibus natio, Gubernatoris illius inuentum vulgo credita est accusatio Longobardi fœdissima: in Palatij aditu occurrit carta, in eius manus temerè proiecta, qui primus in illam incideret. Accusabat adulterij Longobardum; nominabat adulteram; accusatores edebat, sed nominibus tacitis, suburbij quatuor seniores, in quo degebat Longobardus; iussam colligi cartam Gubernator, ad commeatum suum, quasi rem valdè nouam, attonitum fingens, eam nihilominus in cognitionem sui admittit tribunalis, lucrum vndeuis emuncturus; aut ex reo conuicto; aut ex accusatore falsario. At hic sine mora præuertens hominem Longobardus, superiorem adit Mandarinum, & de reo actor, in auditorio causarum palam citari aduersarios flagitat ad sustinendam accusationem. Mandarinus incorruptæ Iudex,& perspicacissimæ probitatis, statim diuinauit, Gubernatoris auarissimi hanc esse strophain, ad furtum ex iure faciendum, qualem nuper misero Bonzio struxerat, quem à se vix multa pecunia dimisit. Vocati ergo seniores, contestantur falsò accusationem suo nomini adscriptam: de illa se quicquam nec sciisse vnquam, neque cogitasse; fraudem esse perfidi hominis suæ ac Patris innocentiæ consciam; nec aliud ex iis, quæstione extortum, quà sibi afflictam scripturam purgare coacti sunt. Imò illorum vnus indignitate rei & dolore flens, affirmabat, si tantùm facinus, peregrino tàm sancto imputasset, fore se suis sempiternum infamem, & cœli dominum,

114. Calumnia perfidiosiss. contra Longobard.

peccati vltorem pœnis grauibus censurum: aliundè mulier tormentis rogata, cœlum testem vocabat, externum illum nunquam à se conspectum, ac licet alia fateretur adulterio obiecto non minùs pudenda, sed in asserenda Patris innocentia constans hæsit, Deo famuli sui nomen peculiari auxilio ab infamia vindicante, amicum interea præferens Longobardi, & causæ illius studiosum clandestinus prædo Gubernator, subornatos ad illum missitare, monere de progressu litis, suam vnius contra omnes pro illa diligentiam commendare, quibus nuntij subdebant, sperare se Patrem grato quoque in illum & magnifico animo futurum. At Pater ingenuè certóque professus, ne obolum quidem ex se propterea excussum iri, firmiter institit, causam summo iure cognosci, & perfici, quam ipsius mentem etiam Ethnici plurimum laudarunt. Veterator itaque spe cassùs emungendæ ex eo pecuniæ, in accusatores illam vertit, nec confessos, nec culpæ conuictos, nec aliàs reos, nisi quod haberent ex quo rapere Iudex posset: accitis partibus, Longobardus pronuntiatur insons; Sciaocei semper innocens vixisse; iniustè calumniam passus. Seniores verò Calumniatores, & morte digni quàm iis bonus, & misericors latro mulcta pecuniaria intolerabili mutauit. Purgatum solenni actione Longobardum, secuta est pariter Catanei prudens & luculenta purgatio; quâ vir sapiens vnus stultorum furentium Prouinciam integram ab insania exemit. Redibat Pechino, natalis regij gratulatione annua publice perfunctus Taolius, Sciaocensis tractus Gubernator ex familia Ci na. Huic Longobardus pridem carus, aduerso flumine processit obuiam diei itinere. Illic Mandarinus de Riccio, eiúsque gratia apud Regem, de rebus nostrorum, & aulæ fauore, læta omnia & magna; Longobardus contra de Cataneo; de tumultuante in illum Prouincia Cantonensi; de immanissima illi & sociis iniecta calumnia; de vinculis, cruciatibus & morte Francisci, iniqua, tristia, funesta omnia: quibus grauiter commotus, in defensionem nostrorum promisit mira, sed plura præstitit; nam successurus Aitao mittebatur, cuius munus est iure præcipuo causis capitalibus præsidere, Patrum igitur securus, voluit ipsorum probitatem per omnes fori traductam formas, & apices, illustrem omnibus & perspicuam fieri. Quanceum appulsus metropolim, Sciaoceum Præsidi mandat per literas, de vita & moribus Patrum, & Francisci Martinez, seruíque Ignatij indidem oriundi, iuratis testibus cognoscat iuridicè; ex quibus præter veras laudes, & perspectam diu probitatem rescire nihil potuit. Inde ex militum Præfectis callidum inuestigatorem Macaum submittit qui scrutetur minutim singula de Cataneo, & contubernio illius, de Lusitanis, proditione, & rerum nouarum suspicionibus; Macai nondum exscenderat, & adiri à nostris se velle indicat. Læti omnes accurrunt, salutatum in Collegium deducunt, vbi angulus non fuit quem prætererit diligentissimus scrutator, miratus valdè stultitiam imputati nobis armamentarij, cum domi præter libros, armorum nihil vidit; collectos ibidem

milites,

milites, scholæ pueros aliquot; & pro militari ad pugnam paratu, literarum, & morum gymnasium quibus tenera ætas fingebatur; hæc & alia de vrbe, ac ciuibus cum ad Aitaum Cian retulisset; pro summa potestate, Aitaus scelerato illi Gubernatoris Vicario edixit à causa abstinere; & illam in quartum transtulit assessorem cui palam semper displicuerat turbulentis, & præproperis decretis rem illam festinari. Contestata lite Assessor statuit: intolerandam noxam toto regno, nulla veri, aut recti specie Patribus impactam dum sollicitando ad bellum populo, & rebellioni, studere vulgati sunt. F.Franciscum Martinez quæstioni per summam iniuriam à Vicario subiectum, & necatum; sententiam capitis ab Aitao veteri latam contra Ignatium eiúsque hospitem; cassam haberi & irritam: diiudicata lite, sistuntur coram in Prætorio partes; Præfecto excubiis delatori, Aitaus Cianus, supercilio terribili, prodi, ait, mortalium sceleratissime, cuius mendaciis innocens periit, hi quo minùs perirent per te non stetit; en tuo capiti cœlestis ira iam ingruit; fare tamen, & si quid habes dic; vbi puluis catapultarius? vbi arma à F. Martinez Macaensibus coempta? & hos pueros duos, quorum alteri ab te lepidè illusum, criminis etiam videri socios voluisti; hæc tu lucri fame rabida patrasti, meum est illam nunc tibi explere. Ad Proregem ibis, cum hisce tuorum scelerum damnatoriis tabulis mortem tuam postulantibus; & his quorum insontem vitam, tàm vili pretio venalem habuisti. Si te viuum Prorex remiserit, ego cædi te tamdiu iubebo dum ossa conterantur, & carnes dissiliant, silere ad hæc miser, ore humi defixo; & prouolutus solúmque perpetuo fronte tangens, veniam implorare. Crimen enim confessus, ad hoc Assessori inductum se dixerat vt gratificaretur vrbis Vicario, & contractam ex domibus temerariè dirutis inuidiam ciuium; repetendíque ius damni ab eo amoueret, insontibus falsò rebellij conuictis. Vicarius cum suo Aitao ab Inspectore Iudicum ex aula misso ob iniquissimam Martinezij necem, æternùm infames, in suas patrias remissi, quod dedecus tàm impatienter quidam accipiunt, vt illud vltroneo suspendio extinguere malint quàm viuere. Accusator vitam ab auaro Proregis consanguineo, summa grandi emptam, non sustinuit Quancei ducere, sed quàm longissimè, sempiterno exilio se ipse damnauit. Cataneus causam cuius ipse pars erat maxima, retractati à nouo Aitao cum audisset, questus apud illum supplicibus literis inustas sibi calumnias, plenè illas diluebat, missis vna diplomatis, quæ à Mandarinis Nanchini acceperat, ad repetendum cœlum Macaense, & valetudine instaurata, quamprimùm in Sinas redeundum; vt ex eorum chirographis, & sigillis certò cognosceret quàm procul à suspicione falsitatis, se verò cùm primum innueret præsto fore pro eius tribunali ad reuincendos calumniatores; rescripsit Aitaus Cianus valdè humaniter, opus eo præsente nihil esse ad asserendam innocentiam quæ sole iam sibi clariùs

constitisset; prohinc illam edicto passim vbique proposito ciuitati constare voluit, quo pronuntiabat Cataneum falsa petitum accusatione; purgationes ab eo acceptas edicto inserebat cum Mandarinorum Nanchinensium patentibus literis; iubebátque populum stultè sibi iniectos metus deponere, & esse à Macaensibus securum; Edicti huius fiducia regrediebatur in Sinas Cataneus, cum Sabbatino de Vrsis illuc pridem destinato, sed videns adhuc nomen suum proscriptum rebellij, propè vrbem Nanchinum pendere; nec edictione integratæ famæ, legitimè deiectum, Sciaoceum diuertit, suóque aduentu quantùm exhilarauit Aitaum, tantùm cepit animo doloris, tabulam perlegens ad eius palatij decumanam portam, quâ sibi grandibus literis in diem, proximum, vadimonium dicebatur, addebatúrque fore vltimus, & decretorius causæ dies: qui fuit viri sapientissimi erga illum amor singularis, Prætorio enim spectatoribus referto in tantæ causæ exitum arrectis; intranti Cataneo, nouo prorsus honoris genere, assurgit Aitaus; nutu iubet accedere propiùs; quærit cunctis audientibus, sítne ille Lazarus Cataneus? & subridens iam, inquit, te nostri Siaenses sibi fecerant Regem; & regni tui annos, Dei imperium nominabant, aliáque in eam fabulam amicè ludens, tradit illi diploma, innocentiæ iuridicis compertæ probationibus illustre monumentum. Scribit ad Proregem se coram cognouisse, iniquissima illum calumnia oneratum. Scribit demùm ad Regem, metus ridiculos à Macaensibus, nec posse vnquam, si forte cuperent, de rebellione cogitare. Sic tutus & Victor Cataneus iter Nanchinum prosequitur; accitur de vrsis in aulam à Riccio. Insontis Martinez pia ossa, ex compedibus & catenis facilè agnita, Sciaoceum transfert Longobardus, vbi cohonestatur eius funus concursu etiam Ethnicorum, Christianis eius sanctitatem, istis animi robur deprædicantibus, quod iteratum est solemnius Macai cum sepulchro nostrorum est conditus. Hunc finem habuit tempestas Cantonensis, ex qua perspicuè Patribus intelligi datum est, non esse nostrorum mansiones tàm lubricis, infestæ in aduenas Prouinciæ motibus, & suspicionibus exponendas, & posse momento prona illarum ruina, cœteras in præceps, toto regno trahi.

Sub hæc lugenti fratris nostri Martinez iacturam Riccio, adest improuisus à P. Pimenta nostrorum per Indiam Inspectore, alius frater è Societate cum literis, ad inuestigandum Cataium terra missus, ex quo certum deinceps manebit posteris, Cataium & Sinas regnum esse duplici nomine; deinde terrestre in Sinas iter periculis plenum, miniméque tentandum. Iam quidem Riccius, vt aliàs dictum, pro indubitato nostris in Indiam, & Europam confirmarat, Marci Pauli, Cataium nullum esse præter partem Sinarum dimidiam; vt fidem Riccio minorem nostri darent, quàm Saracenorum quorundam fabulis, fecit Patrum nimia pietas, qui tunc in Mogore agebant: audiebant narrantes de immenso regno inter Septentrionem, & occasum sito; seiuncto ab

115. Cataium, & Sinæ idem regnum, eius inuestigator F. Goes vir egregius.

ab aliis, Christiano, tempus, crebro clericis frequenti, & diuino cultu haud parciùs quàm in Europa florenti; quod intelligi de Sinis, vbique Ethnicis nequibat; polita igitur Catai Christianitate, facilis erat coniectura, longinquitate locorum & temporum tanta, eam syluescere; foreque opus gloriosæ virtutis; si redderetur decori pristino; aut de illo fortè veteri, syncero adhuc, & integro ab oculatis testibus certior fieret, & recrearetur vniuersa per orbem Ecclesia. Hæc Agra Mogoris vrbe primaria Goam scripta, multum probauit Inspector Indiæ Pimenta, & suggerenda Philippo tertio Regi Catholico curauit, cuius auspiciis Præfectus rebus Indicis Senatus decreuit è nostris aliquem debere quærendo Cataio destinari, mandauítque Proregi Aries de Saldagna, longæ, arduæque vestigationi necessaria omnia sufficí; hanc verò Fratri Benedicto Goes, Pimenta commisit. Erat Goesio patria Villafranca, vrbs S. Michaëlis vnius ex Tertiariis Insulæ, dotes ab natura eximiæ, celsitas animi, & excellentia ingenij rara; sed hanc de medio studiorum cursu, ætatis ardor in arma rapuit; milésque in Indiam profectus, indolis generositate in effrænem licentiam est abusus. Annos natus quinque & viginti Trauancorem appulit, vbi eum diuinus spiritus quo sibi vel vnde afflaret inscium, media ferè leuca in sacellum pellexit, cum amicissimo milite, illic in statuam Deiparæ ligneam, Infantem Iesum sustinentis, eum flexis genibus oculos figeret, apertis repentè animi oculis, cœpit intueri quàm lubrico in ruinam loco, quàm propè ab inferis staret; admissorúmque in Deum scelerum, & æternarum prospectu pœnarum ita cohorruit vt dissolueretur in lachrimas, & tantorum impar nominum grauitati, præ sæuissimo dolore desperaret. Donec flentem quoque infantem contuens, & lactis instar ex eius oculis candentes guttas, refocillatus est animo, stupénsque, ac tremens cum spectaculi socio, perspectam rem propiùs, classiariis cæteris nuntiauit, qui adorata cum fletu Virgine, machinarum omnium fragore sacram eius effigiem procul salutarunt; proximè deinde canteriatis catapultis; demùm quòd ornatus ditioris facultas deesset; cæsis arborum ramis sacelli fores, & parietes vestiere. Goes ad primam Sacerdotis nostri opportunitatem, exomologesi vitam omnem purgauit anteactam, instituitque exindè pœnis asperrimis illius nomina delere; ac ne illa nouis aliquando augeret, Societatis ingressum Deo vouit. Iámque in ea vltra biennium egerat, cum oblatam non semel resumendorum studiorum facultatem constantissimè reiecit, causatus vita quam in seculo vixerat se ab Sacerdotio arceri, inusitato tum iis qui præsunt deferendi Sacerdotij exemplo, tùm adiutoribus rei domesticæ, continendi se gradu in quem adlecti sunt, neque verò hæc illi sua humilitas obfuit quo minùs saluti animorum egregiam operam præstaret. Datus enim Hieronymo Xauerio, B. Xauerij nepoti, & Manueli Pinero, in Mogorem comes, apprimè sibi persicum idioma expediuit, Regíque Achabari, amabilitate motum & sanctimonia valdè carus, Christianam rem non mediocri-

106. Goes imagine B.V. conuertitur.

Cataium quærit.

ter adiuuit. Hunc ergo ætate quadragenarium viribus integrum, animo generosum, iudicauit Pimenta quærendo Cataio idoneum, ad hoc illi mandata & apertas misit tùm suas, tùm Archiepiscopi Goani Menesij literas, quibus ille munitus anno sæculi tertio, die anni sexto Lahorem contendit vt se fœderatæ contra grassatores viatorum cateruæ adiungeret Hircandam vsque metropolim Cascaris. Assimulatus planè in mercatorem, & Armenum, Abdullah se vocauit, hoc est Dei mancipium; & reipsa portabat merces quarum diribitione victitaret, usque illum abundè Prorex Indiæ Aries, & Rex Mogoris Achabar splendidè donarat, cumularatque donum amplo diplomate quo esset a vectigalibus toto suo regno immunis. De iis quos secum itineris admiserat socios, nihil attinet dicere; ab iis sexto post mense longa pertæsis pericula in Cabul desertus est: vnus ei ad vltimum Isaac Armenus relictis Agræ vxore & filiis, durauit fidus, & indiuisus comes, tædio lectori futuro si dies, & loca obiero quæ Goes sequi volentibus notauit, cum ea Geographicæ tabulæ, aut mendacibus spatiis digesta exhibeant, aut nisi insignia fuerint omittant: id solum attingam ex quo statui possit quàm ærumnosum sit terrestre iter ab India in Sinas, & Christianis quàm periculosum. Primo enim triennium tenuit quantùm ex Europa Macaum naues ponunt; suas quoque, vt illæ habebat Goes, non ventorum; sed Regulorum, Præfectorum, & aliorum moras, quæ nisi placata muneribus auaritia solui non poterant; danda erat iumentis quies; subsistendum Hiarcandæ per annum, quoad eo numero coïssent, qui possent tuti à prædonibus Tattaris transire, nam qui mutua tutela iuncti viam ex Mogore ineunt, Hircanda vlterius non pergunt, Cascaris vrbe præcipua. Licet autem collecti Lahorem quingentos excederent, inuadebantur à grassatoribus maiori numero ita ferociter vt cogerentur interdum abiectis omnibus, vitam inter densa syluarum & antra seruare. Hinc item dura necessitas captandi viam in cristis montium, vitata communi & facili, sed latrociniis cædibúsque obnoxia; eam ob rem Goes aliquando per altas niues, & aspera montium, manibus & pedibus nitens sextiduum integrum iter fecit, quæ vt plana forent & facilia omnia, quid Christianum inter Saracenos vitæ suspensum perpetuò vincere? quàm vt ex iis Cataium saluam, & præcipitibus sub equo lapsibus pertulerit, intimæ Dei erga se bonitati iure attribuit: quid Saracenorum ieiunia spernere? adeundis fanis solùm abstinere? Iesum pro Mahomete inuocare? Crucem auro inustam in carta deferre? nomini Abdullah Isai cognomentum, hoc est Christiani, aut Iesu subiicere? hæc iugulo ferrum, acinacem capiti sæpiùs intentarunt, nec per eum stetit quo minùs in rem minas perducerent; nempè millies contestantem, beatum fore se si suum Cataio inuestigando iter, inuenta pro Christo mors intercíperet. Sæpè illum Reges & Præfecti ad conserendam cum suis Cascigibus disputationem inuitarunt, quos etsi suis incoctos sordibus ad reprobandam superstitionem minimè adigebat; sed compellebat ad probandam,

bandam, & laudandam legem Christianam. De hac illum audire Rex Cascaris Mahamedhan optauit, & librum videre ex quo fundebat Deo suo preces (erat diurnorum Psalmorum libellus sacer) quem attalico euolutum panno, cum reuerenti osculo libasset, honoris causa imposuit capiti, & Regi porrexit; eadémque Rex affectum duplici veneratione, inspexit, & legi sibi ex eo aliquid, exponíque à fratre petiit, cui cum illud actorum occurrisset Viri Galilæi! quid statis aspicientes in cœlum; idiomate Persico eleganti, Ascensionem Christi gloriosam illi enarrauit, & priora Psalmi Quinquagesimi verba, in quæ post incidit, in pœnitentiam, & peccatorum veniam conuertit; ac demùm quòd crucem auro pictam Rex etiam cernere voluisset, paritérque cum eo venerari, de cruciatibus Christi morientis, & quidem ea vi pietatis dixit, non modo vt ab Rege, Principibus, & Doctoribus Cascigibus mirè probaretur, sed nonnullis quoque excuteret lachrimas. Post hæc iussu Regis agitatum est quiddam disputando, in quo fratri Goes non fuit magnopere sudandum; boni illi Doctores & Magistri, aut verò conuicti, aut metu ne conuincerentur; confessione ingenua, legem laudarunt Christianam, sed suam fore dixere fortunatam, si tales haberet Mahometus Alcoranni sui præcones, & propugnatores. Possétne id fieri post Goesij discessum consulunt; omnes cupiunt, tentare audet nemo, vnus præfidentior cœteris, negotium suscipit, cui promissa, & preces, & argumenta probè meditato, Goes incipienti auctor fuit pluribus parceret; rem, merces, vitámque adeò, iis vltrò permittere, & dissecandum cinerandúmque corpus; posse sibi omnia eripi; Christi fidem, & amorem non posse; qua forti & nobili repulsa hominem ad suos auertit sat ante persuasos vacuam operam ab eo moueri. Cordatior alius inter Casciges natu grandis, & auctoritate in vrbe Ciali. Vrbi Rex Cascaris filium nothum præfecerat, a quo item Goes cum Cascigibus commissus, illi tantoperè placuit, vt hoc apud suos non dissimularet: eáque testificatio approbationis, & amoris Saracenorum in eum sic acuit rabiem, vt toto quod illic substitit trimestri, vna Dei tutela, morum gladios, & iras euaserit. Vltrò nihilominus, abeuntem, Princeps, pro sua comitate muniuit suo diplomate Cambalium vsque Regno Cascaris & Cataio confine; rogansque an suo nomini Abdullah subdi vellet cognomen Isai, hoc est Christiani? omninò, inquit, nam me talem ex Agra Mogoris apertè confessus, talem vsque Cataium profiteor. Adstabant fortè tunc Principi Cascigum complures, ex iis vnus quem dixi a pectu veneranius, paulùm prodit, & detracto velut ad rem stupendam capiti galero, humique deposito, penè cum lachrimis; hic verò exclamat, hic verus est, fortísque Miser vanus, hoc est legis suæ obseruantissimus; audistis vt coram Principe, nobísque circumseptus, quos nouit legem æmulari suis ritibus inimicam, Christianum se palam professus sit? hoc nos videlicet inter Christianos ausuri essemus; & non potiùs Mahometem, ignauo metu, deserturi,

Constantiss. inter infid.

deserturi, & eiuraturi eius notitiam? quibus dictis galerum resumpsit, & omni honoris officio Goesium ornauit discedentem; Goes enim cateruam sociam, moueri tardiorem, nihil deinceps moratus, Cataium contendit, quod Ciali certo compererat, non esse aliud præter Sinas: mœstus ergo labore prolixo & irrito, sed videndi Riccij spe lætus Ciaicuonem magno muro subiectam quinto inde mense peruenit; de Riccio enim ex iis didicerat legationis fictæ Saracenis quam pridem, meminimus, qui Pechino reuersi appulerant Cialim. Diebus postea quinque & viginti rescriptum habuit à Prorege, quo liceret Suceum progredi, diei itinere intra Sinas in ora Sciensis Prouinciæ ad occasum, longum sit texere quot illic perpessiones exhauserit, quot proditiones, & vitæ discrimina ab infestissimis Saracenis magnam vrbis illius incolentibus partem, quoad demùm ibidem obiit cum impetrasset pergendi commeatum. Nam quas primum dederat ad Riccium literas, qui tulit; ignarus nostri characteris, & Matthæi (quo Riccium nomine Pechini pauci norant) nequiuit reddere; vicissim Riccius frustra illum diu requisiuit quod ex Benedicti, & adscititio Abdullah nomine sibi penitùs ignoto, non posset illum requirere: alteræ literæ quas meliùs edocto credidit Saraceno, bona fide sed sera sunt redditæ, vltra scilicet menses decem, quibus interim Sucei absumebatur ærumnis bonus frater; iis efflictim petebat ab Riccio, vt properaret, se ab Dei hostibus viuum eripere; sed obstabat festinanti hyems, iis locis tam sæua, vt ægrè Suceum, ab vsque Pechino quatuor menses sufficiant, præterquam quod lenti fuit negotij Rescriptum externo obtinere ad penetrandum in vrbem regiam. Misit tandem ad eum Riccius Ioannem Fernandium Sinensem, qui breui postmodum admissus est in Societatem, cum perito locorum Christiano, & suis Patrúmque epistolis, desiderium illius, & caritatem spirantibus: at enim perfidus Christianus vt Sigan attigit Sciensis Metropolim, direpta quam potuit parte viatici media, nunquam deinde comparuit. Itineris reliquo Fernandes vt potuit sufficit, quod Pechino Suceum, trium mensium & sesqui fuit, illuc enim non ante Martij vltimum, anno huius æui septimo peruenit. Iacebat ex animi, vitæque molestiis, &, quod verò similius creditum, ex veneno à Saracenis mixto morti proximus Goes, gaudens tamen quod vitam in Dei obsequio poneret, nocte quæ aduentum Fernandij præcessit, cum per somnum putasset missum ad se Pechino aliquem, tàm verum id sibi persuasit, vt mane Isaacum Armenium fidissimum comitem rogarit, in forum exire, stipem largiri pauperibus, & inuestigare de quodam Externo illuc recens aducto, de quo opportunè resciuit ex iuuene qui tunc Pechino aduenerat. Atque huic paulò post superuenit Fernandez, cui accedenti, Lusitanicè loquenti, salutem & literas à Patribus reddenti, miris animi gaudiis, & suauissimis lachrimis respondit, sublatisque in cœlum oculis *Nunc*, inquit, *dimittis seruum tuum Domine*; hinc semel & iterum perlectas cum

Mors eius.

flctu

fletu literas applicuit pectori, nec inde tota illa nocte amouit; è contrario Fernandem tenebat ingens mœror quod ea vrbs Sinis semiextranea, Medicis & remediis careret, néc posset ægrorum tutiùs Saracenis quam lupis credere; moribundi rem eius omnem residuam, quam statim a morte rapuere, iam tùm ore hianti vorantibus. Sic lento sensim vitium decessu, die post Fernandis aduentum vndecimo viuere desiit religiosissimus & optimus Frater, annum agens ætatis quartum & quadragesimum, & sorte meliori Deum priùs in cœlo, quam in Cataio Riccium inuenit. Certè illum etiam Saraceni ex vitæ illius trienni obseruatione, constantia fidei, & prodigiis quibusdam diuinitùs editis pro sancto prædicabant: quicquid tamen eius restabat inuolarunt, & fœderatæ cateruæ nomine, velut intestati, inter se partiti sunt: in quo forte dolenda præcipuè tabularum iactura quibus sui totius itineris loca, situs, ingenia, & quicquid scitu dignum viderat adnotarat, quæ nimis credibile ab iis latronibus combusta, vt simul adscripta Persico charactere nomina abolerent, quibus illi complures sese obstrinxerant: instabant quin etiam suo illum ritu & polyandrio humare, vt viderentur eius bona ad se tanquam sui iure deuoluta, abstractum denique illorum è manibus cadauer Fernandez, & Isaac cum Psalmis & precibus, humili funere condidere. Exin tristis Isaaco & Fernandi malorum series; Saracenis illum sibi mancipantibus in seruum, & crebro necem minantibus, quod Mahumetem respueret; hunc autem vexantibus quòd rem fratris Goes quam diripuerant ab iis repeteret, quamobrem cuicere à Mandarino Suceensi, homine iniquissimo & venali, vt is carcere clauderetur; & vltra quadrimestre, in vrbe illa pestilenti multis aduersis iactaretur, quæ nihil magnoperè attinet numerare; sed vis fuit eius ingenij, & animi vigor, vt se cum Isaaco liberum reciperet, & ablatis quæ de rebus Goes celari pridem potuerant Pechino redderet. Illic ab Octobris vigesimo octauo anni 1607. Isaacus paulùm ex itinere recreatus, secundis amnibus Macaum, inde mari in Indiam reuertit, & testis Cataij nimis verax, nimiumque calamitatibus edoctus, si qui adhuc nutarent certos fecit Cataium cum Sinis aquilonaribus, vnum esse, frustráque operam & sumptus perdi, vitámque adeo fetutarutum, in alio ab Sinis Cataio vestigando. Reuisamus nunc interiora Regni, & eam quæ primùm occurrit Nancianam nostrorum stationem, vbi se Christi fides gloriosiùs extulit, cum videretur abiectiùs profligata.

Excolebat illam Soerius decimo iam anno, Manuel Diaz tertio, cui adhuc Sinicé indocto, linguam commodabat F. Pasqua lus Mendezius Sinensis, ducenti ab idolis breui ad Christum traducti sunt. quorum de laudibus postea, & fauebat Deus incrementis illius Ecclesiæ prodigiorum editione supra modum communem naturæ & gratiæ, quæ longiùs fuerit referre. Sed tabescens ab anno hectica febri Soerius ex laboribus contracta in fundatione illius Christianitatis totum onus agendi Manueli cessit; ipse linguæ Sinensis peritiam occupans, institutionem

Neophytorum egregiam hoc tempore absoluit, quam Sciaocei, magno religionis bono editam vulgauit Longobardus. Experiri quidem placuit, sed nimiùm serò an cœlum Macaense restituere Socrium posset, nam illuc peruectus Majo mense, ineunte Octobri obiit. Luxere illum Nanciani sui, funebribus etiam assumptis, tanquam Patrem, quem ante discessum, periculosè sæpiùs decumbentem suis apud Deum votis ardentibus, restituerant in melius, vitámque illi produxerant: patria illi fuit Mons-maior vetus, in Lusitania; ætatis anni vnus & quadraginta; Societatis viginti tres quos ferè omnes impenderat collustrandis Euangelio tractibus Orientis.

Crescente igitur numerosis prouentibus Nanciana Ecclesia, nostri domum, stipe Macao accepta emunt, cuius pars vna templo sufficeret multitudinis fidelium capaci; altera Partibus; tironibus tertia, qui iam numero quatuor, Sinis Macai parentibus nati Societatem expetebant. Emptionis pretio ex venditione domus veteris confecto; tempestas illicò ingruentium accusationum in Patres incumbere; horrenda iis imponi; expulsio illorum violentis flagitationibus exigi, tàm prona iudicis approbatione, vt indictam, & ignotam causam sua fide accusatoribus addiceret. Mouere procellam præcipuæ causæ tres: conflagrarat Hiuncinciuni templum, (cuius idoli cum domo, familia, & animalibus in cœlum recepti, retulimus fabulam) nouo illi fano sumptuosiùs extruendo, millia aureorum decem, cultores eius taxauerant: obibant vrbem, & quod cuique luberet, domesticatim quæstores petebant. Hic soli, principio negare Christiani, sibi fas esse tantùm nefas vel hilo iuuare; post etiam Ethnici longe plures, ad eludendam quæstorum molestiam mentiri Christianos., & religionem excusare, ne sacrilego in idolum dono contaminarentur. Quamuis autem Præfectus operi, redactus in ordinem Colaus, vir prudens, Patres multùm laudaret, (ex quorum institutione aiebant quæstores has elusiones proficisci) & assereret debere cuiuis, collationem stipis permitti liberam; at videns ciuitas accessione ciuium ad Christum idola, & templa quorum sibi magnificentia, & splendore potissimum placebat, sensim defluxura tandémque ruina irreparabili abolenda; extimulante præterea sycophantarum trium perfidia, latiùs contra nos incensa est; erant hi ex illis quos Chianhios, hoc est, Prædicatores vocant, factiosi, eloquentissimi, Literatissimi, simulatores sanctitatis, & quantò in speciem ab honoribus, & gloria refugi, tantò eius appetentiores. Id habent pensi, instar sui sanctos homines effingere, virtutum Sinensium assidua prædicatione; suam sibi quisque academiam cogere; selectos discipulos ad sui proximè formare imitationem. Simulabant hi quidem priuatim magnam erga nos beneuolentiam, velut socios concionum, integritatis, & illustris exempli, publicè acriter vbicumque se daret occasio perstringebant, velut mortalium inconsultissimos, qui occultioris sapientiæ arcana intima, de diuinitate, legeque ipsius, solis

107. Calumnia in PP. & Christ. eius Author. puniti.

nobilibus

nobilibus & Literatis retegenda, ignaro etiam popello ineptè prodigi, vulgaremus, & profanaremus tam pretiosam gazam conscientiæ, vsuque Plebeiorum, quo esse vna idolorum adoratione continendos, Sinarum Philosophi Regésque censuissent, vt quæ foret plebis crassioribus ingeniis, & stoliditati accommodatior: ad hæc de animi immortalitate; de altera post hanc æternum in cœlo, æternùm in inferis vita; de Deo ad hominum salutem, hominem induto, & in crucem suffixo, iniquis auribus nostros audiebant, & multò ægriùs cernebant inualescere harum rerum fidem; hinc eorum sequaces nobis infensi esse præsertim Siuzaij qui est infimus Literarum gradus, & insolentiæ petulantis, vnásque factionum quæ Nancianum, si qua inter Sinas, efficiunt tumultibus publicis impudentem trium millium numero, & coniunctissimæ inter se audaciæ fœdere Magistratibus formidanda: alteram Vanfui factionem conflant, hoc est nobiles de stirpe regia. Siusaiorum ergo ex ordine septem & Viginti libello subscribunt ad exturbandos è regno Patres, Christi religionem extinguendam, retrahendos ad idola Sinas. Reiecti ab summo tribunali, semel, & iterum; coacti quin etiam audire quæ nollent in Patrum commendationem; faustiorem sibi nouæ Lunæ putarunt opportunitatem, quo die Literati omnes vrbisque Magistratus honoribus annuis solenni pompa ritè Confusio solutis cùm abirent, & salutarentur ab Sinzaiis humili proclinatione, consistit accusator quasi omnium nomine Siuzaiorum & à Pucensio inter Mandarinos supremo postulat, Patres pro euersoribus populi, legisque auctoribus, religioni auorum, contrariæ, regnóque suspectæ: extra Sinas pelli, etsi foret æquus necari. Pucensius Tihio causam credit; hic petita scripto accusatione, damnationem Patrum, & exilium promittit: acceptóque sub serum diei libello scelestissimarum accusationum rescribunt Pucensius & Tihius. Noua Christianorum lex nec prædicator in posterum neque propagator; Patres eius fautores & Magistri Nanciano abeunto. Cifuus vrbis Gubernator, accusationum capita retractato, & de iis referto. Ex præmissa examini causæ, damnationis sententia nulli dubium fuit adiudicatam litem accusatoribus, nec ausurum minorem Magistratum, in suprema duo tribunalia hiscere. Erant autem hæc summa calumniæ nefariæ capita, Patres Riccium, Diaz, Soerium homines sceleratissimos piraticam armatos exercere, ex recessibus amnium insidiari nauibus, & de spoliis vectorum legi suæ sequaces emere; illorum socios in quinque tributos Prouincias, paribus studiis eodem tendere; iámque sibi non tantùm plebeios adiunxisse, sed incantamentis Mandarinorum præcipuos, & armorum Præfectos ita dementasse vt ab iis visantur, obseruarentur, vitâ cariùs diligantur. Legem inducere diis inimicam, eorum incendere statuas, & imagines maiorum; hinc templa deseri, & functorum parentum honores aboleri; è contrario ab iis proponi quendam, seu Saracenum seu Tartarum, mundi Seruatorem natum hominem, sed Dei filium, carnificum manu de-

formi letho interfectum, potentem nihilominus ad clientes suos omni beatitate cumulandos, quorum Nanciani ad viginti millia iam haberet; in dies augeri, Patrum ædes diu noctúque implere, iis ad iustum exercitum præter vexillum nihil deesse. Quos olim Sinæ Fochienses, & Sciaochinenses religionis specie motus exciuerant ad Prouinciarum expilationem multò magis posse Nanciani ab externis timeri. Sub hæc illos tribunalium Primores duo enixè rogabant, vt supplici ad Regem libello poscerent, Patres illos viginti qui Nanciani partim clam laterent, partim liberè agerent, iuberet in vrbis platea de medio tolli; aut si nefa putaret vrbem innoxiam flagitioso sanguine temerare, deportandos mandaret in desertum aliquem scopulum, interituros dira fame; nam de obtinendo illorum exilio, cum externi essent, non posse ambigi, nisi ambigeretur de fide patriæ debita, & studio regni conseruandi. Hæc summatim, libellus stylo elegantissimo, & graui, magna eloquentia digerebat; quem dierum viginti spatio, dum in litem componit Gubernator, Manuëli Diaz Mandarini quidam fugam suadebant; alij munera, iudicibus eroganda; suspensam in euentum quietem nonnulli; ipse omnium optimè, spes omnes suas a Deo maluit habere suspensas, in quem tota illa constructa erat lis, vnô falsarum criminationum horrore terribilis. Depulsionibus igitur, & ipse egregiè, ac validè in libellum relatis, generosè se sed rei habitu de more, in Prætorium dat causam defensurus. Præstolatur per horam de genibus, dicendi veniam; auditur frontibus caperatis; vultibus parum propitiis, & minimè credulis dimittitur; quæ præstantis viri fiduciam quantò ab hominibus auertebant, tantò in Deum agebant securiùs. Stabant tamen ab illo Pucensius, & Gubernator: quamuis ne Siuzaiis præuaricari viderentur, causam suam ruentis; austeritatem maximam simulassent. Sinzaij, exitus qualem præceperant animo, iam quasi compotes, minis, contumeliis, sannis, nostros assiduè, ac familiares eorum diuexare; direptas Christianorum ex ædibus imagines lacerare; obsidere domus nostræ fores, vt ad primum nostri exilij rumorem illam prædarentur. Christiani contra, supra omnem expectationem assurgere, voce libera, scriptisque comparatis velle omninò Christianismi sanctitatem, & Patrum innocentiam, nisi Diaz fieri vetuisset, pro tribunalibus defendere; nunquam ad diuina frequentiores conuenire; albente vix die domum nostram implere, interdum vsque ad mediam noctem; consiliis, amicitiis, modis omnibus iuuare, sic vt neminem Diaz adiret Mandarinum quin illic ad omne obsequium paratos præstolantes se haberet Christianos: accedebant illorum vota, & gemitus, & spontaneæ afflictationes quæ causam denique apud Deum prosperè vicerunt. Gubernatori enim iniecit animum, vt omisso Mannële Diaz, illam Riccij amicissimi sui reputaret, & amplecteretur litem, ea itaque iuridicè cognita, palámque productis actorum calumniis, Tihium adit; docet ea in vrbe annos duodecim, Patres inculpatè, ac placidè egisse; Riccij socios illos esse,

eſſe, apud Regem, Eunuchos, Colaos, Mandarinos in aula gratioſi; ſi oppreſſione ſuorum iniuſta læderetur, non defore iis quantumuis potentem inimicum nacto, vindictæ facultatem: vt quid verò eſſent ignominioſè Nanciano pellendi, quorum obſequia, miniſteria ipſe Rex ſua aula, ſuiſque ſumptibus, & propenſo fauore dignaretur? & qui apud ſummos imperij adminiſtratores ſummam, obtinerent venerationem? Siuzaiorum porrò calumnioſa mendacia iure patuiſſe; Patres illos viginti, quos iſtant degere Nanciani, duos tantùm eſſe; de Riccio, & Socio quos dicunt piraticam facere, Pechini pridem alterum manere, alterum Macai obiiſſe; Chriſtianorum viginti millia Manuelis Diaz ſectatorum, hic viginti quidem centena conficere, reliquas eorum accuſationes, eiuſdem eſſe putidæ falſitatis.

Quibus ſeu clarius edoctus, ſeu territus Tihius, vela in oppoſitum vertit, ne tamen Siuzaios ſolutiſſimæ licentiæ iuuenes; ad ſeditionem paritatet, cum Pucenſio egit de medio inter vtrumque retinendo, vt nec omnia nec nihil conceſſum iis eſſe videretur. Calumniæ illius fructus.

Stato die ad portas, & celebriora vrbis loca, ſententia pependit, publicis auctoritatibus munita. [Poſt examen cauſæ, compertum iuridicè, Manuëlem Diaz eiúſque ſocios bona mente ex magno occidente in Sinas veniſſe, proinde iis licere Nanciani ſua lege tanquam minimè ſuſpectis viuere; quia verò plebs imperita, & nouorum amens, cœli dominum Deum ſibi adſciſcens, in Patrum ſe dabat diſciplinam, nec decebat honeſtos homines, ritus patrios mutare extraneis; vt quæ Poëta ipſorum quidam monuerat præcelſa ex arbore deuolui in vallem & tenebras; poſſentque hinc dij, & templa, & ſacrificia vetera deſeri, & turbæ cieri à populo legi addicto peregrinæ, non ſine Patrum periculo; Manuëlem Dias ab ſua vlterius vulganda lege prohiberi, & à coemptione domus laxioris ad maiorem populi concurſum. Tifanis & vicorum tribunis mandari, vt Chriſtianorum ad orandum diurnos, & nocturnos tot cœtus impedirent, eorum ſcrutarentur ædes, Saluatoris: imagines inde aſportarent, omnia verò edicti clauſula pœnis grauibus Sanciebat; quibus à ſe Tihius eodem inſtinctus dæmone, quo tres illi concionum propolæ quos diximus, eorum ſuaſu addidit, vt noſtris foribus affigeretur edictio abſtinendi, ab lege Domini cœli, vulgo promiſcuo tradenda, quaſi barbari hominis magis quam noſtra intereſſet Dei quem ipſe ignorabat honor; aut plebeiorum magis obſequiis quàm nobis ipſum, & Literatorum vileſceret. Hæc dum Ciſui Præcones ſeu Gubernatoris multis per vrbem proponunt apographis, ad nos quoque illorum exemplum deferunt, & pro nummulis aliquot dari ſibi de more ſolitis, Saluatoris effigiem dari rogant vt eam adorarent petitione tam intempeſtiua prætexi dolum Manuël coniecit, nec poſſe fieri vt apparitores iudicum, idolorum cultores, & legis denuntiatores, pœnas graues tranſgreſſoribus indicentis, aliam nollent mercedem operæ, niſi vt tranſgredi eam poſſent, viſi ſunt ſuſpicatus potiùs captare quo Patres

nonis delationibus turbarent fortiter negauit; rogabant nihilominus sincero animo, & diu licet negatam, dum iis Manuel quas ferret pecunias quærit, Saluatoris effigiem, quæ fortè aderat, auferunt, omissáque pecunia discedunt, quæ res vni è tribus saluti fuit, paulò enim post in extremis ægrotans Patrem sibi acciuit, à quo vt res ferebat necessaria edoctus, & Christi lauacro expiatus, puram animam efflauit. Neque pluris fuere illius edicti grandes minæ ad prohibendos à Christi lege idololatras; paucis diebus octo supra quinquaginta baptismo tincti sunt, nec abstinere Christiani ab suis cœtibus, & assueto cultu pietatis; tùm quòd Deum magis timerent quam homines; tùm quòd tacitè ferebatur, Iudicibus quoque minimè inuitis; ne Patres exilio damnarentur, simulatam fuisse damnationem legis quam docebant, vt satisfieret in aliquo Siuzaiis, abstinerentque cœpta violentiùs vrgere. Quamobrem vicorum tribunis Christianos ab soliito templi nostri accessu arcentibus, etiam scripta tradebant nomina, vt ea ad Pucensium, Tihium, & Cituum deferrent, professi magno se honori, bonóque ducturos Christianitatis citari, & puniri. Porrò hæc procella, etsi decumana, quantò plus boni quàm mali tulerit, facilè patuit; primum enim nobis Nanciani domus & habitatio, Magistratuum edicto concessa quòd annis duodecim frustra fuerat tentatum, domum emit Diaz in Media vrbis frequentia, sacellum in ea geminum Christo, & Virgini dicatum, die Christi Natali aperuit; ad hæc Siuzaij & Vanfui, vt fama in præsens, sic in futurum audacia imminuti; suo cum aliquo pudore experti, Patrum virtutem, & innocentiam potentibus Mandarinorum amicitiis fulciri. Tam creber prætereà passim vulgò ditas de Christianorum vita, & nostra sermo, tàm subtile pro tribunalibus examen, magnos nobis admiratores peperit, & amicos, in quibus exauctoratus ille quem meminimus Colaus cum numerosissima & potenti cognatione illius vniuersa: demùm ægrè antea duorum è nostris patiens Nancianum, denos, vtcumque id ferret, deinceps habuit; Manuëlem Diaz; Gasparem Ferreiram, Hieronymum Rodriguez, tirones quatuor, & octauo huius æui anno, tres nondum Sacerdotes, horum septem postremis, quanquam Sinensibus, sed Macai Patribus orti Christianis, Europæorum relicta sunt nomina. Verum enim verò aduersariis sceleratis longè diuersè fraudulentia sua cessit. Septem illis & viginti Siuzaiis qui suo Chirographo, conceptas in Patres calumnias signarant. postquam propalam falsi compertæ sunt, sempiterna infamiæ adhæsit nota, ludibrio fuere ciuibus, quòd nisi linguis mendacibus nihil possent; exprobratum illis quòd duos imbelles & aduenas, ipsi ter mille numero, tot libellis, & declamationibus, non valuissent pellere Nanciano. Tihius, eorum aliquos gradu mouit, omnes perterruit criminationum falsitatem vehementissimè indignatus quibus ab se præcox de Patrum exilio subripuerant iudicium. Prorex nouus edicto vetuit, ne quis illorum auderet libellum aduersus Patres dare: illorum

caput

caput & ſignifer dedecoris impatientia, prope cerebro motus, ſarciendæ famæ vulgauit apologicum, opus ſtyli ſublimius, ſed inſulſis confertum purgationibus, quo ſcribi nihil poterat in Manuelem Diaz iniurioſiùs, ſed maluit tacitus hæc pati Manuël quam vnius reprehenſione, Siuzaios omnes concitare; ipſos quin etiam à quibus in tantùm coniectus fuerat diſcrimen viſendo comiter, & honorificè obſeruando, ſibi a micitia deuinxit vel amicitiæ ſimulatione, qua, rerum noſtrarum ignoratione errorem excuſabant, multóque plurium conciliaſſet ſibi beneuolentiam, niſi ex primoribus Mandarinis didiciſſet præſtare ad noſtram, & Christianæ legis exiſtimationem Siuzaio habere aduerſarios quam amicos, ſed eoſdem tantæ auctores perfidiæ impios tàm claris Deus & acerbis perſecutus eſt plagis vt circumferretur vrbe tota, cœli Dominum illatas Miniſtris ſuis iniurias vleiſci. Duo ſiquidem illi quorum vnus de ſtirpe regia, inſtigatores Siuzaiorum, breui extincti ſunt; duo item ex tribus ſycophantis declamatoribus mortui, qui modis omnibus vetabant legem Dei cœli tradi popello & proleteriis, ille denique Literatus qui Siuzaiorum in Patres calumniæ libello ſupplici concinnandæ præcipuam operam dederat, prope Mendicus ex diuite factus eſt, & toto quo contra inſontes abuſus erat ingenio eguit, vt victum ſibi in diem quæreret, Dei beneficium fuit ne priùs Riccium hi caſus afficerent, quam ſecundus illorum exitus ad ſecundos accedens rei Christianæ in aula progreſſus, labores ipſius vbertim ſolaretur. Pancis enim Pechino Leucis P. Iacobus Pantoia, & F. Antonius Leitanus Sinenſis, duobus in pagis, duabus Eccleſiis initia dedere, quæ prouentu quidem, non ſtatim crèuere niſi parco; poſtmodum verò indigenæ Ethnici, Neophytorum probitate, & inexpectatis nouæ vitæ exemplis expugnati, miſere ſupplices ad Riccium literas vt legis Doctorem ab eo acciperent, cuius obſeruatio efficiebat ſanctos. Eò Gaſpar Ferreira & F. Antonius Leitanus ſe conferunt cum pueris tribus ſcitè exercitis ad docendæ fidei rudimenta; profectis iis, & ad omnium Sanctorum iam accedentibus (nam vni pagorum a Sanctis omnibus; alteri à S. Clemente nomen indiderant quod iis anni diebus illuc deueniſſent) en tibi obuiam turba ingens ductore Christiano, volens Patrem apud ſe audire, & amica vi multiſque precibus in pagum ſuum deflectere; promiſſum illis quod efflagitabant, mox vt oppidanis omnium Sanctorum quod promiſerat exſoluiſſet; iámque iidem oppidani turmatim proceſſerant, viri, pueri, quod mirùm, anus, vt eum deducerent, voluntate nunc vero Deo, ſimulachris antea mancipati, ex quibus ingentem aceruum ſtruxerant quem igni ſubiecto coram Saluatoris imagine concremarent: grandæuas anus Ferreira; viros Antonius; pueri iuuenes inſtituebant, & puellas quibus domo exire non licebat; diſtributi ſunt familiis ſingulis libelli Doctrinæ Christianæ quæ tantâ animi applicatione commendabatur memoriæ, ſermonibus terebatur, & recitabatur à pueris, vt eam Ethnici diſcerent vel inuiti, horum tamen vix vllus in ſua hæſiſſet cæcitate,

108. Pagorum duor. conuer prope Pechinum.

citate, nisi Ministros idolorum, decessione suorum quotidiana macrescentes, auaritia stimulassent ad interpellandum libello iudicem quo legem proferebant nouas omnes doctrinas proscribentem a Pechinensi ditione; sed horum quoque ingratiis inde tam grauidi lecti sunt animarum manipuli vt ferendo non esset, F. Antonij valetudo. Exculta nihilominus alia oppida bimestri spatio, fructu pro obstaculis aduersantium, minori aut maiori. Relicta vbique Christianè viuendi documenta; vnus è multis virtute præstans, & auctoritate, vbique cæteris Præfectus, qui Patres de ægrotis, cathecumenis, & dissolute agentibus faceret certiores, vt ad opem ferendam festinarent.

100 Riccij Geog. tab. Regi offertur. quo fructu.

Dum hæc foris geruntur Pechini contigit vt præter omnem expectationem Regi exhiberetur Geographica Riccij tabula, Lingozuoni Mandarini olim studio & sumptu edita; cúmque hactenus pridem auctoris eiusdem extarent plurimæ nemo sat Regi acceptū confidebat fore, si spectaret Sinas exiguo concludi spatio, quos suis cum Mathematicis certò crediderat, orbe vix toto angustiùs porrigi. Nam & multi Sinarum conspicerebant hoc ipsum infelicis oculis; cùm Eunuchus ex aulæ intimis, aut simplicior cæteris aut animosior ausus est eam Regi tabulam offerre, multis retrò annis Pechini excusam, foliorum sex amplitudine, quorum vnumquodque brachio vno latum, duobus longum, ita proximo nectebantur, vt simul explicata orbem repræsentarent vniuersum. Et planè contra quam tot annos extimuerant Eunuchi, & aulæ Mandarini, maiorem in modum ea Regi tabula placuit; nec ægrè agnoscere visus est se orbis totius Monarcham non esse; nec suspicatus est fabulas à peregrino concinnatas, quas cernebat arte, ratione & dispari partitionum terrestrium, cum cœlestibus consensu, ante oculos probari; Regna præterea, & vrbes, montes, & flumina, & suis cum insulis maria significabantur, nominabantur, & explicabantur idiomate Sinensi cum Geographiæ huius totius summis principiis, quæ vbi Rex sua cum incredibili lustrasset voluptate, mandauit Riccio cuius in tabula nomen auctoris notauerat, vt sibi exempla illius duodecim imprimi serico curaret, quæ filio Principi, vni ex Reginis, & ornando palatio destinabat, verùm Pechinensium Typorum cùm alter esset fractus, alter esset penes Lingozuonum tunc longè absentem, recepit Riccius intra mensem, aliam se Regi editurum multò ampliorem; Rex eius aut sumptui aut labori parcens, eam ipsam a suis sculptoribus iussam Typo incidi exemplis innumeris, toto regno dispertiit. Hinc noua Riccio famæ sublimioris incrementa, & gratulationes Mandarinorum Principum, quibus summum bonorum erat Regis approbationem meruisse, quam se verà promeritos putabant cum Riccio, cuius nomen, & decora suis in Geographicam tabulam proœmiis, & elogiis ornarant. Gaudebant [illegible] Sinæ, & Deo gratias agebat Riccius, quòd hæc denique in eius [illegible] omnia verterent, [illegible] qui & eius Ecclesiæ toto orbe diffusa [illegible], multa deles prioribus [illegible] interseruerat quæ alio

ditu

aditu penetrare ad Regem nunquam potuissent, & prospiciebat si minus neganti Vanlié, successorum saltem cuipiam profutura.

Quamobrem hæc etiam tàm læta amicissimum sibi latere noluit Lingozuonum; persuasítque illi multis in aulam regredi & Regionis vnius regendas vrbes quæ deferebantur suscipere; cuius Præfecturæ dùm à Rege diploma Pechini operitur, quadrimestrem dedit in Geometricis Riccio operam; in qua quotidianas scholas, dexter & caritate habili Magister, a Mathematicis inchoatas, Theologicis claudebat, vnde simul acutus ingenio & iudicio præstans discipulus, percepta facilè Dei notitia, erat illi tunc nomen daturus, nisi perplexo illo multarum coniugum laqueo teneretur. Sed iuuabat nihilo segniùs Riccium in quæstu animarum, suæque in primis familiæ, in qua duos habebat excellentis ingenij iuuenes propinquos, professione Literatos, horum alteri dæmon vaticinatus nascenti fuerat fore Deorum Sinensium, in paucis cultorem eximium, & verò tàm miris à puero & inusitatis modis vaticinio respondebat, vt celebraretur nomine sanctitatis. Sed enim haud priùs Christi Dei fœlix illi affulsit radius, cum dementem illam suam pietatem in eorum detestationem odiúmque conuertit, solitus deinceps seipsum pudore obruere, si quid minùs ardenter, atque industriè pro Christo præstaret, quàm olim pro dæmone. Patrem quoque suum Lingozuonus Deo mirabiliter adspirante, paucis argumentis ita Christo addixit, vt congesta in fascem simulachra haud difficiliùs, quàm, (quod ipse aiebat) veteres calceos à se proiiceret, sed amplæ illius familiæ tam fausta mutatio, nihil prodigiosiùs habuit locuplete viro & nobili, suis propterea penatibus impensè obstrictus, quod multa se crederet illorum beneficio assequi; vnde auro, argento & gemmis, subinde illorum in ventres coniectis satagebat illos retinere sibi propitios, & eorum fauorem emereri, qui mos Sinis est sacer, & sacra sunt omnia quæ iactantur in idoli cauum velut in idoli viscera mutarentur. Multi quin etiam dum idola finguntur, ex rebus cuiusque generis, optimi aliquid eo cauo concludunt, aiúntque ex sua, nescio qua, Theologia, idoli intelligentiam, illa naturarum ex vniuersali communione & varietate consistere. Cæterùm is de quo cœpimus, adulter, perfidus, iniustus, vita erat in Deum & homines qua dici aut fingi detestabiliùs nihil potest. Dumtaxat illud retinebat ex genio Sinarum quod erga parentem decrepitum intimè afficiebatur omníque labore, & sumptibus, eius voluptati & desiderio studebat, paratus, caducum illius senium, exhausto, si posset venarum suarum sanguine reparare, qui naturæ, ac gentis instinctus, misero salus fuit; audiens enim apud herum suum Lingozuonum de vita immortali quàm Christiana lex suis certò spondebat sequacibus, statuit omninò fore se in patrem, impium, nisi hanc illi pro viribus curaret, ratúsque se ab illo æquiùs auditum iri quàm alium, Christianismi rudimentis excolendum se Patribus obtulit, ipse quidem de lege haud magis quàm de vita mutanda cogitans, sed parenti

Conuerſ. insign.

110. Ventres idol. auro, & gem. impleti.

solùm sollicitus, voléntque memoria complecti quæ illum esset illicò docturus; verùm illa dum animo versat, & frequenti memoria recolit, hærere, admirari, probare, deperire, & ex Magistro quem parenti formabat, dare se Christ discipulum: nec fuit voluntas Christianismi fixa & solida, tardior catechesi: diuinæ opis supra omnem modum inusitata vi roboratus, idola omnia ad Patres transmisit; & amicæ adulteræ æternum nuntium remisit, quæ verso in rabiem amore, cùm nec blandiens nec rogans quicquam ex eo emulceret, iurauit se nocte intempesta, apto ad fores ipsius laqueo, fauces propria manu elisuram; quod is Deo fretus, quicquid inde aut illi, aut sibi venturum esset mali spernens, domo illam abegit; puellam quam emerat in futuros amores, parenti dono restituit. Sed initiatum magnificè Christi baptismate, & Lucæ nomine insignitum, noua exercuere certamina. Condicunt inter se ingenti numero Ethnici vt illum enormi immanium criminum obruant accusatione; submittunt amicos qui hoc illum metu reuoluant in idola; & minentur vitæ ipsius anteactæ infamiam præiudicatam fore probationem illorum scelerum: verum eo ardore pietatis ita de se illis, & de Christi lege satisfecit, vt qui ad eum euertendum aduenerant, ab eo edocti sapere meliora, ad suos redirent, eorúmque nonnulli, Christiana sacra, quæ in illo suspexerant, postularent. Tantumdem illi cum sodalitate quadam Ethnicorum cui præfuerat euenit; defectionem ab idolis cuius illos grauiter pudebat malignè vlturi, repetundarum actionem in eum struunt; & Christianorum in sectam transfugisse, ne quas suos in vsus auerterat sodalitatis pecunias redderet: quamobrem Patrum consilio innocentiam, defensurus die quodam in frequentem illorum cœtum subit, quantò improuisus, tantò magis acceptus, quod Christi pœnitens, putaretur idola repetere, illic de se primum suáque inter illos ratione omni pecuniaria diluit quæcũque poterant malæ fidei suspectum facere; tùm de Christi lege cui se adiunxerat progressus dicere, tantò rationum, verborum, & ardoris imperio egit, quem eius in ore maiorem humano cernebant attoniti, vt plus media pars auditorum subsequeretur abeuntem, & accenseri peteret Christianis. Sodalitatem quin etiam domi suæ instituit, cuius formam, & leges & ex Deiparæ Natali nomen accepit à Riccio, qui dies Septembris octauus anni 1609. sodalitiis sacris in regno Sinarum principium dedit. Fuit huius sodalibus primæ cuiusque Lunæ Dominico conuenire, audire Patrem de rebus diuinis; interrogare de dubiis; partiri vices piorum operum quæ quisque esset ad sequentem Lunam obiturus, ex quibus largitas in egentes, maximè verò in splendidam, etiam pauperum sepulturam, existimationem virtutis Christianæ magnoperè auxit. Lucas autem qua cœperat pergens, plus centum Ethnicos religioni veræ lucrifecit, in quibus omnes suos, & decrepitas senio matronas, post exhaustas, & vires, & nummos, & ætatem in simulachrorum dura & stolida seruitute. Monstrabatur in his præ cæteris, velut ostentum diuinæ gratiæ Literatus, quòd

III. Prima sod. I. B. V. inter Sinas.

quòd paulò ante idolorum seruus, cum parta laude falsæ sanctitatis ita deliraret, vt vniuersi protodidascalus cœlum se tangere præferret, mox de Ethnico Christianus, de se alius planè videretur exortus; nihil eò modestiùs, affabiliùs, demissiùs, & alieniùs à pristino intolerabili tumore: tàm læta multorum conuersio exaggerabat apud nos aceruum idolorum; nec adduci quisquam opificum poterat, vt metallis fusa contereret; fornace itaque nostris in ædibus vt potuit extructa, fausto Christianorum plausu in eam coniecta sunt, & diuinitate posita natiuam massam receperunt. Demùm his Pechini Christianis, cum sexaginta foris accepissent, quadringenti fuere; futuri alibi multò plures, si forent ad manum à quibus iuuarentur: nam ex Prouincia Honana Hebræi duo ad petendum sibi baptismum aderant, & accersendos in patriam nostros, vbi rituum auitorum onus, & contemptum pertæsi plerique in Christianos libenter essent transituri. Mandarini quoque in varias vrbes suis ad Riccium literis nostros aduocabant, vt sibi explicatiùs traderent, quæ datis in lucem libellis adstrinxerat, quo suos pariter igne incendebant qui fidem Pechini Christianam professi ad eos redibant; sed nefas erat paucos illos quos secum habebat fructuosissimè occupatos aliò abstrahi. Factu procliuior Nanchini res fuit, quinque illic de nostris agebant, quos Paulus Doctor inuitauit ad inferendam Sciamhaiæ patriæ suæ lucem, quod macris initiis, spebúsque præstitum, in felicissimos exitus euasit.

Sunchianum vrbs est primaria vnius ex regionibus quæ Nanchinensem Prouinciam, quatuordecim numero componunt, distátque Nanchino milliaribus centum quinquaginta: Sunchiano Sciamhaia subiacet, angusto vrbs ambitu milliarium duorum; & æqualibus ferè suburbiis, familiarum tamen censet millia quadraginta. Planus ager, in omnes delitias & culturam ferax, viginti fere non excedit leucas, & capit, aitque capitum millia trecenta; gentem si qua vsquam in regno pecuniosam, & diuitem, ex soli vbertate, & gozipij copia, quorum Regi tributum pendunt, aureorum millia quinquaginta; saccos totidem orisæ; laborati gozipij tantùm vt fidem superet. Scribunt aliqui Sciamhaiam in sua ditione textorias machinas habuisse decenties mille, P. Cattaneus diu eius incola solùm trigesies; Antonius Gouea, tota vrbe nentes occurrere, non ex colu, sed rota, pede versatili quæ fusis tribus fila tria torquet, & suggerit, puer habilibus digitis, celerrimè, vnus in tres fusos circumuoluit. Sed Sciamhaiæ laus Princeps ingeniorum felicitas, hinc illi virorum illustrium, & Mandarinorum, proles innumera, & quod consequens est, turrium templorum & arcuum magnificentia, in quibus emeritas illorum gubernationes, & decora mirantur posteri. Hanc ingeniorum temperiem, cœli purissimi bonitas efficit, auræque salubritas, quæ senium differt in annos octoginta, & subinde centum; sed hanc cœli & soli faustitatem miserè interpellant latrocinia Piratarum, qui ex obuersa Iaponia non

III. Pauli Doctoris patria excolitur.

rarò illuc armati irrumpunt, & timiditatis Sinarum conscij, onustis præda nauibus, impunè recedunt. Hæc fuit Paulo Doctori patria in hanc vti Pechino se recepit ad triennem luctum defuncti parentis, nihil antiquiùs habuit quàm vt omnes si posset boni secum eiusdem consortes faceret, & Christo fide obstringeret. Atque ab tare principium ducturus, Cattaneum pridem sibi amicum à Riccio impetrauit, & per se Nanchino petendum, deducendúmque honorificè Sciamhaiam, dierum septem itinere suscepit, ad conciliandum illi apud suos nomen; quod dùm sedulò parat, intimo sibi Literato adesse vomitione sanguinis inopina prostrato cogitur, consummptáque iam omni medicorum arte, curandæ illius animæ diligentiam omnem applicare. Ad hoc festinatò dùm P. Cattaneum per honorarium familiarem suum accersit, ægrotus moritur, sed inter magnos fidelitatis erga Christum, & doloris ex vita præterita affectus, vt illum Paulus docuerat, interque assidua cum Virgine matre colloquia, cuius effigiem ad vltimum halitum manibus tenuit; his itaque lachrimis & desideriis baptizatus, animum cùm efflasset Christiano funere est elatus.

Sciamhaiam Cattaneus ante Septembrem non appulit, anno seculi octauo: dúmque domus instruitur ad quam liber esset plebeiis aditus, in Pauli palatio triduum substitit, magna suspensæ ciuitatis expectatione. Oscianos præsertim & Taosios, mysteriarchas idolorum angebat ventria cura, & inopiæ metus, si Dei vnius peregrini, cultum vnum & legem sequerentur, patriorum Deorum desertio quod ex Christianis defuncti Literati exequiis futurum præsenserant, ad quas minime vocati, stipe quoque de more, ex iis sperata caruerant. Cauturi ergo in posterum, communi consensu in populum vulgant quicquid de cœtero lex illa noua ex magno porrenta occidente ferret; hoc saltem vno Regni leges, & naturæ violare, quod pietatem filiorum à colenda iustis funebribus parentum memoria arceret, quæ res ita percul it non paucos vt eos à Cattaneo audiendo prorsus auerteret, essetque non mediocriter sudandum ad eximendam illis tàm illustris mendacij fidem, post quæ non modo præcones idolorum, ne parùm vrbani viderentur, honoris gratia Cattaneum adeunt, sed ipse quoque Taosiorum Præpositus, qui magnam illius, & eorum quæcumque docebat venerationem aut simulauit, aut verè credidit. Nobilium verò, Literatorum & populi excipiendis vrbanitatibus & reddendis ea per bimestre assiduitate oppressus est, vt diuini officij pensum, & quantulamcumque corporis sui curam in noctes reiicere cogeretur; verum hi concursus, magnum dogmati Christiano conflabant nomen; maximè postquam Gubernator cum toto Magistratus sui, & aulæ splendore, insignibus, & pompa illum visit, & donauit egregio munere, significatione reuerentiæ singularis, & amoris tanta, vt percrebruerit Gubernatorem esse, vel fore quamprimùm Christianum. Eorum autem quæ illic biennio gessit Cattaneus mensura, non est numero æstimanda capitum

pitum ducentorum quos ab dæmonum ſimulachris ad Chriſtum tradu-
xit, ſed ex ſoli totius tàm apta ad frugem comparatione, vt fœcundo
partu Chriſtianorum viginti millia poſtmodum numerarit. Notat qui-
dem ipſe meſſem ſibi haud paulò largiorem futuram, ſi ſibi à prima
eius agri cultura, ille de noſtris fratribus Sinenſis, quem ſero tandem
obtinuit, venire ſubſidio potuiſſet; aut committi hoc munus vni ex
quatuor Sinis tironibus qui Nanciani intuebantur ſed præſtabat illos
legitimo tyrocinij biennio Societati ſe probare, & magno contemnen- 113. Quanti ſit tirones Soc. biennio probari.
di ſui, obedientiæ, interioris culturæ omniúmque virtutum commea-
tu præmuniri ad pugnas, & difficultates actuoſæ operationis, tuto, &
fortiter cum Dei gloria, & Societatis honore ſubeundas; præterquam
quod vrbem & vicos percurſans non cuiuis, tingendum caput ingeren-
ti ſtatim baptiſmum infundebat, bonos malebat Neophytos quàm mul-
tos; tales eſſe optabat, qui morum præſtantia fortiùs, quàm ore con-
cionatoris, Chriſti cauſam apud perditiſſimos Ethnicorum proſperè
perorarent; poſſéntque vt erant à noſtris diſſiti, ſe ſolis, in propoſito
ſtare, & creſcere: quod ſe conſecutum fatetur ipſemet, multóſque Li-
teratos, à veritate Chriſtiana quàm clarè perſpexerant, debilitatis ſuæ
conſcientia diu auerſos, conuerſione parium ad eam animatos, nec du-
bitaſſe vitæ puritatem, quam iis tàm facilem Dei gratia fecerat, ſibi
quoque pronam, & iucundam fore. Ex iis verò ducentis quos Chri-
ſto ſubiecerat nonnullos habuit eiuſdem ſecū præclaræ operæ conſortes
ſtrenuos. Siuzaius iuuenis in patriam redux, inde mox quinque pariter 114. Conuertend. ſtudium.
Literatos ad Cataneum adduxit, cum donis, quibus iubet vſu firmata
lex ducendos Magiſtris ſe tradere; Docendos comiter ſuſcepit Cataneus;
dona. & titulum Magiſtri tantoperè illic glorioſum modeſtè reiecit, quæ
prima iis fuit prælectio ſanctimoniæ Chriſtianæ hòc efficacior, quò mi-
nùs expectata. Senex annos natus ſupra octoginta, breui baptiſmo ad
eum rediit ingenti ſuorum ſtipatus agmine filiorum, nepotum, & om-
nis ætatis conſanguineorum quos legem diuinam perſuaſos, baptiſmo
ſimiliter ſacrandos adducebat. Alium annos duode-octoginta vertigo
inſana circumegerat per omnia ſtudia Theologiæ Sinenſis, & profeſſio-
nem omnium ſectarum; inquietum ſemper, omniúmque incertum &
anxium, audito Cataneo ſic plenè acquieuit, vt ex diſcipulo repentè,
præco fieret Chriſti; & pro peritia omnium doctrinarum, quarum de-
lectum nemini meliùs quàm illi compertere fama erat, magnos motus
cieret animorum. Alium eiuſdem ætatis, Doctori Paulo debuit Chriſti
fides; amentem Deorum ſuorum ſtudio, nec vltra ferentem coram il-
los quotidiè cremari, ardor audax inuaſit, exprobrandi Paulo per lite-
ras religionem peregrinam; & antiquæ prudentiæ memorem ad relicta
idola reuocandi. Temeritati hominis, & mordacibus literis, Paulus
tanta conditas lenitate, támque nihilominus pro lege Chriſti forte re-
poſuit, vt pudore illum ſuffunderet; poſt verò inuiſens grauiter ægro-
tantem, ea non fictæ beneuolentiæ comitate quàm nouit caritas Chri-
ſtiana,

ſtiana, totum ſibi addixit. Aggreſſus itaque de vita colloqui curta, & fragili quæ illum incipiebat deſerere, tùm de immortali quam ſpondebat fides Chriſtiana facilè permouit vt vellet Cataneum de illa audire. Adeſt, docet, errores eximit, ſatisfacit dubiis, ritè, piéque comparatum baptizat: inde ad ſupremum ſpiritum nulla præter hanc bono ſeni in ore vox fuit. Domine cœli adiuua me: quàm ſi virium defectus, aut mortis proximæ interciperet angor, iucundum aſpectu, puerulus non ium cathecumenus eius nepos, refricare illi eius memoriam, ſuggerere vt cœli dominum quem illi Cataneus demonſtrarat in auxilium vocaret, illi confideret, eius clementiam poſceret. Miris alij modis, &
115. Mirac. pro fid. ſupra naturam illuſtribus non modo ad fidem adducti ſunt, infideles ad ſummam illius admirationem. Moribundis ſacro baptiſmate, reſtituta eſt valetudo, & fuit qui huius remedij magnitudinem veneratus, vitam omnem templi obſequio dicaret. Circumlata ægrotis, & adorata crux; complures, & ſannauit; & ab infeſtationibus dæmonum liberauit, etiam Ethnicos. Eas paſſa diu erat quæ Sciamhaiæ prima baptiſmum ſuſcepit, nec erant ab iis immunes domeſtici; ſed vexabant crudeliter miſeram, & inhibito cibi vſu in tabem emaciauerant. Taoſios omni cantionum ſuarum conſumpto choragio irridebat dæmon, & cum funalibus incantatis, candelabra humi ex altari proiecta diſſipabat; vnum erat leuamen feminæ infelici, baptiſmum promittere, crucis ſignum formare, crucem à Cataneo accipere; his procul adſpectabili ſpecie in domus atrium abigebat cacodæmon; mox ea cum viro ſacris vndis abluta prorſus euanuit. Seniculus denique, quàm rei egenus, bonæ animæ tàm diues, & reuerentiæ erga Dei matrem, narrabat ſe illius roſario, vbiuis recitando, recitabat autem ferè perpetuo, odore eodem perfundi ſolitum qui diuini ſacrificij tempore ſacellum vaporabat.

Expleto Sciamhaiæ biennio, & Doctoris Pauli grandi familia Chriſto integrè adiuncta, vocatur Hanceum Cataneus, Cechianæ Prouinciæ vrbem primariam, vt nouam illic (de qua ſuo loco) ſtatueret Chriſtianitatem; ſed ante Nanchuni creſcentem feraci propagatione, & magnis virtutum progreſſibus teniſit quos vetat prolixitas recenſere, argumento ſint vel hæc duo; vilis opifex, & illiteratus, idololatras viginti ad Patres perduxit, ſui fructum cuiuſdam ſermonis, quem Deo dictan-
116. Nonnulli conuerſi &c. te cum iis habuerat, dùm aduerſo amne ſimul nauigarent. Mercatorem ex quo mercium æternatum, fide monſtrante, pretio captus eſt, terrenatum omnium piguit, in illarum amorem exinde omnes incendere; de illis aſſiduè audiri & alloqui, & diribendorum venalium occaſiones atque itinera in miniſterium Apoſtolicum vertere, cuius ad Patres gaudens ſubinde fructus reportabat; Literatis interea, perſpicacibus, doctis, veríque intimè conſciis, & laudatoribus, ſuo in cœno turpiſſimè, lethaliterque hærentibus. Iam ex illa cum Ethnicis continua Chriſtianis de rebus concertatione, illi diſcebant Chriſtiana; iſti altiùs animo imprimebant. Fuere qui mallent verbera, & mortem perpeti, quam

ſacras

ſacras imagines contumeliæ Bonxiorum permittere. Fuit qui mori potiùs elegit, quam igni catecheſeos libellum tradere, & ſacrilegij præmium remedium capere quo morbum depelleret. Fuit qui hùc periculosè laboranti, ſuperſtitioſam medicinam præberi renuens; ſaluum tunc, poſt paulùm valetudinem recepit. Fuere denique qui crucis præſidio, atque imperio de morbis, & infeſtatione dæmonum triumpharunt, etiam in gratiam Ethnicorum: ad hanc porrò virtutem, & exiſtimationem fidelium duo potiſſimum contulere. Vnum Sodalitas Reginæ Deiparæ, eiuſdem cum illa inſtituti, & legum quam ſtabilierat Pechini Riccius: alterum illæ animorum catharticæ meditationes, ex quibus S. Ignatius primam compoſuit Exercitiorum hebdomadam: his inter alios, redditus ſibi eſt, Chiutainus ille Ignatius, toties nobis dictus, cui ex veteri iuuenilis vitæ licentia, & vaga frequentatione virorum principum qui eum vbique ob ingenij gratiam deperibant, obrepſerat denuò ſuum illud antiquum conficiendi auri delirium, & ambroſiæ potionis retrò acturæ ſenes decrepitos in ætatem floridam, & robuſtam. Huius de ſe & Chriſtiana re toties, támque magnificè meriti, Patres vicem dolebant miſerrimam, eúmque à Deo enixis precibus poſtulabant, cum ſpiritu actus rediuiuo quem diu oppreſſerat Nanchinum venit repetiturus apud Patres, neglectam animi ſui curam: illic poſt aliquot contemplationes, confeſſionem peccatorum a baptiſmo ductam diligenter parat, obitque de genibus tametſi recens ex morbo debilis, & vetat rogans, aliter a Patre quam reum à iudice compellari: ſub hæc inſtaurati propoſitum animi, ſcriptorum incendio firmat, quæ de metallica, æuique immortalis conflatura magnis pretiis emerat: nec ſibi aliud reſiduum facit præter æternorum memoriam memoriam ſenſuum, quos pia conceptos meditatione, ſcripto ſibi priuatim conſignarat, ac ne in priſtina chemices, & miſcendæ immortalitatis relaberetur deliria, tanta illum Deus æternorum bonorum corroborauit fiducia, vt mortem quam exhorruerat, placidè expectaret: iuuit hanc eius renatam pietatem Pauli Doctoris Nanchinum aduentus ad conſolandum Mandarini, ſui olim Magiſtri, ex defuncta coniuge dolorem: pridie Natalis Chriſti ſub noctem appulerat; parabantur illi geſtatoria honoraria in ſequentem diem; ipſe à ſacris ſolennibus & cœtu fidelium ne abeſſet, pedes viam difficilem, & niuoſam ad nos tacitus fecit, quod illic in viro eius dignitatis prodigium quoddam eſt; multò verò maius, cum ſacris inter Chriſtianos promiſcuè adfuit, qui vix alioqui auſi eſſent in eum intueri. Poſtremò vt moras quas erat Nanchini facturus, piis de Deo colloquiis tranquillè occuparet diuertere apud nos voluit, reiecto palatij regij, aliorúmque hoſpitio quæ illi fuerant à Mandarinis præſidibus certatim delata: quod idem præſtitit poſt triennem luctum paterni funeris Pechinum rediens; vnò nec viſit quemquam honoris gratia, nec viſentes admiſit, quanquam vniuerſus Literatorum Ordo ad eum ſalutandum ſplendidè ſe pararet.

117. Chiutaiſi doctr. abſoluta conuerſ.

Inter

Et alterius insignis viri.

Inter centum ferè, anni huius 1609. decursu residuo in Ecclesiam adlectos, memorandus est eminentia dignitatis, & fide latiùs proferenda Mandarinus, quatuorvirum vnus qui eius aulæ cancellarij sunt, & quorum iniussu, nulli possunt ad Regem libelli penetrare. Hic fuerat semper literarium, & recti multum amans gaudebat nostrorum consuetudine, sed insinuantes aliquid de religione subtili nisu aliò flectebat, non satis validus ad declinandam vim dogmatis Christiani; nec ad spernendas illecebras Ethnici, moderatè tamen premebat animum Christianis infensam principiis, Riccio præsertim, animorum immortalitatem asserenti, quam is pertinacissimè negabat. Vagnonius vt viam iniret minimè suspectam hominis capiendi quæ fermè vna bellè processerat illiciendis ad Christum Literatis, Mathematicam adhibet curiositatem; dono ad illum mittit armillarem sphæram, & geographicum terrarum abacum, quæ is tanti fecit vt veniret per se gratias acturus, ac dùm munus dilaudat, miraretur inuentum scientiæ duplicis sibi eatenus ignotum. Hic datum sibi aditum occupans Vagnonius, inuentum illud ingenij eleuare; otium vocare Mathematicæ ludentis; & oblectamenta ingenij; seriis fatigati; attollere alia quorum illi admirabilitas excelsitate argumenti, certarum pondere rationum, & quod præ omnibus interest, salutis sibi asserendæ indubitato præsidio, futura illi esset maior & gratior, si non grauaretur aurem iis alteram præbere; de Deo videlicet, de animo eiúsque natura, & fine in quem est conditus, de virtute minimè adumbrata, de excepturà vitam hanc fragilem & breuem, sempiterna beatitudine ac vita, in quibus Christiana ingenia contentiones suas decretorias haud paulò acriùs, & diutiùs acuunt quàm in crepundiis Mathematicorum quæ parùm aut nihil referret qualia sint ad negotium salutis: non posse virum, vt erat sapientissimum, hæc indifferenter, & cum obuiis curis promiscuè habere, nec decere causam Christianam inauditam damnaret vel odisset; postquam de illa cognouisset, fore in eius arbitrio, rationes illatas suo merito æstimare. His, Deô animum Mandarini, attemperante suasionibus Vagnonio assensit non inuitus, & Catechismum Riccij quem præoccupatus erroribus ante decurrerat, cœpit tunc sedato animo relegere, suúmque capitibus singulis, & probationibus momentum tribuere: accepit & à Vagnonio quatuor eius libros de Deo, de Anima, de Peccato originis, de vita & morte Saluatoris Sinensi stylo elegantissimo, quibus iam liber à præiudicatis affectibus, facilè victus est, & expugnatum se Vagnonio dedidit. Restabant duo reuellenda, quæ tenaciùs hominem, communi Sinarum væsania stringebant. Ars vitæ in perpetuum proferendæ; & ominatos pro futuris vel inauspicatos agendorum articulos legendi: quod illi vtrumque Vagnonius quam esset noxium & inane probauit. Sed condicenti iam baptismi sui diem, adsunt ex patria nuncij, incursionem narrant Iaponensium Piratarum, paternam ab iis eius domum redactam in cineres, cum imaginibus antiquis

antiquis maiorum illustrium, quibus Sinæ nihil ducunt seruántque charius: dolenti iacturam irreparabilem, Nanchinum superuenit, faci- norosus Necromantes, promptus propriâ manu vultus omnes auorum ex omni memoria veteri repetitos, ad viuum reddere cum subscriptis eorum nominibus, quæ arte quadam sua ineffabili indagabat. Mox scel. sti circumforanei Mandarino defertur, & venditatur ars: cruda planè, ac potens sollicitatio, sed auxilio minor quo Deus illum obarmauit: responso Vagnonij, & argumentis doctus pugnare id cum sancta lege, confestim acquieuit, illósque inde fumosos honores in familiam suam redituros libenter Deo consecrauit: breui posteà misso insigni ad Patrem munere illum sibi adsciuit in Magistrum, Remisso Vagnonius Magistri nomine ac dono, Christi effigiem quam optarat, ad eum ferendam cùm dedisset; augusto Magistratus sui habitu venerandus processit obuiam, & longè inceptas, fronte humi summissa corporis proclinationes, crebro iterauit, nec diu exindè baptismum distulit, in quo illi Ioannis impositum nomen, tantúmque animo infusum voluptatis, vt non ambigeret quàm dulci hospite frueretur. Post quæ beneficij vt aiebat incomparabilis gratum Vagnonio animum testaturus, pannos iussit ad eum ferri lectissimos, & pondus argenti non leue, quorum humili recusatione, tùm ipsum Patrem, tùm Christianam sanctitatem reuerentiùs æstimauit. Euolutis deinùm aliquot mensibus, cùm ad matris funus domum repeteret, eique Vagnonius aliquamdiù itineris comes, multum suggereret, ne quid in eo celebrando superstitiosum pateretur: vel hinc ait, videto, quantùm mihi Christi lex cordi sit, quod hunc diem ad iter propterea legerim, quia illum arioli, & calendarum Sinensium tabulæ, si quem alium in anno, infelicem canebant, & periculosum. Prospero tamen vsus itinere, statim vt patriam attigit, dedit ad patrem literas diligentes quibus ab eo aliquem impetrauit ad propinquos, & ciues diuinis imbuendos. Iam nostra ex duplici ad meridiem statione, Christianos mille censebat Nanciana, & quosdam virtutis exquisitæ. Sciaocensis contra retrò defluebat quoad demum stirpitus interiret, ex implacabili Cantonensium odio in Christi legem, & suspectam semper viciniam Lusitanorum Macaensium de quo erit inferiùs agendum, nunc mortem solùm Tedeschij perstringo quæ hoc sæculi huius anno nono Sciaocei contigit. Fiuizzani natus Bartholomæus Tedeschius, ditionis Florentinæ agro, Romæ dabat apud nos studiis operam, cum fortè incidit vt recens editam legeret, de Indis quibusdam ad idem conuersis Epistolam, vtque erat mente ad motus cælestes docili, exarsit vnâ desiderio illius heroici muneris, & Societatis, in quam anno ante hoc æuum quarto, Nouembris sexto adscriptus est, annísque indè vix quatuor post Philosophiæ decursum in Indias appulit, quas exorauerat a Præposito Aquauiua. Illic sua statim cum ingenio virtus, & circumspectissima comitas, probarunt illum ad Sinas idoneum, apud quos peracto inter magnos labores septennio obiit. Pri-

118. Tentatio. & const. magni Neophyti

119. P. Tedeschij vita & mors.

die quam obiret, petita ex nostris qui adstabant, & per eos ab Societate errorum venia, schediorum fasciculum Longobardo tradit, rogátque ab eo seorsim perlegi, & acceptam ex iis sui notitiam referri ad confessionem generalem, qua paulò post expleta voce defectus obmutuit. Erant hæc schedia næuorum minutiæ vel vmbræ, quos in eo tirone notarant olim tirones socij; ipse ad annum iam quintum decimum sua manu scriptos asseruatat; adiunctæ iis erant obiurgationes quibus acerrimis, morsúque intima non simulato carpentibus, seipsum publicè incusarat, vt ex his subindè ad oculos reductis cupitam duceret emendationem. Postridiè, Iulij vicesimo quinto, ex deliquio paulùm recreatus, & postremis procuratus sacris, minùs horarum duarum spatio animam efflauit: Manuel Diaz, & Hieronymus Rodriguez celebratis Sciaocei iustis funebribus, Macaum cadauer in nostrorum sepul-

120. Riccij vita, mors, libri, &c.

chra extulere. Sed videri mors consolabilis hæc potest ad incomparabilem iacturam Matthæi Riccij quàm anno proximo passi sumus. Scribunt omnes oppressum, laborum pondere supra vires, vitámque susceptο. Linguæ, scriptionis, & Philosophiæ Sinensi præceptiones nostris tradebat quotidiè; Mathematices verò Patri Sabatino de Vrsis, & quatuor Mandarinis; scribebat annorum quinque & viginti fusam sua ipsius manu quam habemus Ecclesiæ Sinensis historiam. Respondebat literis quas absque numero à doctissimis vndique Mandarinis accipiebat de Deo, & diuinis, de Mathesi, de scientiis Europæis, & quæsitis interdùm maxime perplexis, idque ea styli, doctrinæ & sententiarum accuratione, vt si (quod olim contigerat) suas omnes epistolas essent in publicum missuri. Ad hæc nostrorum in Sinis Præfectura innumerabili dubiorum, & calamitatum, iactatione distracta. Sollicitudo gregis Neophyti, quos complectebatur teneritate paterni affectus, pauperes iuxta ac diuites, cuius ipsi optimè conscij, nullam eius legebant adeundi horam, nullam ipse sibi aut incommodam sentiebat, aut excusabilem occupatione: accessit & fabrica ædis sacræ Christianorum iam multitudini debita, eius designatio, & opus ex Europæ architectonices depromptum canonem, ac licet templis regiæ illius ciuitatis longo inferiùs interuallo, sed nouitatis, artisque præstantia totius aulæ promeritum admirationem, quam auxit etiam quod ei operi intercessit nemo, etsi nullam haberet, aut peteret à Præsidibus Rituum eius ædificandi facultatem, citra quam nefas est cuipiam templum Diis extruere. Sed æquè nihil eius valetudinem vexauit, & attriuit, vt intoleranda vrbanitatum officia quæ ipsi pro fama qua vbique splendebat, & multis, magnisque amicitiis necessariò incumbebant tùm excipienda, tùm reddenda. Ego (scribebat paulò ante) ex aula nostrarum ædium vbi adeuntes perpetuò mihi excipiendi, sunt vix recedo nisi ad obsequia eadem octo & decem milliaribus, iis reponenda. Verùm hic annus 1610. multiplicatis nullo fine ac modo eiusmodi ciuilitatibus lethalis illi fuit. Nam Literatorum ad examen pro Doctoris laurea subeundum ad quinque millia; cum Mandarinorum millibus

totidem concurrerunt ad throni regij venerationem, quorum erat nemo qui nollet esse aut Riccio notus, aut eum agnoscere; quare continuatis domum nostram visentium agminibus sic obruebatur, vt verni ieiunij tempore subducere se ad paucillum cibi raptim cœnæ loco sumendi non posset, nec sustinebat pro sua modestia transferre illam in seram noctem, ne quid vsurparet singulare, aut ministrantibus se molestum præberet. His in speciem lætis, te ipsa cruciabilibus fatiscentem confecit penitùs morbus Gubernatoris Lingozuoni qui tunc Pechinum ad thronum regium cum aliis venerat, & magnus pridem Riccij admirator suam hic item erga illum constantem prodidit beneuolentiam, dùm ex Mandarinis præcipuos quosque ad eum pellexit vt cum iis amicitiam necteret: ægrotus verò ferre non potuit vt ab suo latere abesset. Nec poterat quicquam optabiliùs Riccio venire, quàm vt viri magni amori intimo hanc referret vicem, & morbi vrgentis occasione nodos abrumperet, quibus eatenus obstrictus, Christianismi propositum periculosè differebat, id vbi obtinuit, incredibili vtrimque gaudio, aquis lotum vitalibus Leonem nominauit; sed, nisi de cœlo, videre non potuit quantus hic Leo per annos viginti, quibus superfuit, Christiani defensor nominis in aduersarios illius assurgeret. Nam aliquantò post, vicinæ mortis prænuntio ictus est, dolore capitis, cum salutandi officio perfunctus à Mandarino sibi amicissimo rediret, significauítque id Patribus, quibus alioqui nihil noui minabatur is dolor, quippe illum crebro tentare solitus. Sed ab iis dùm facta dictáque ipsius cum euentis componunt intellectum est, eum de supremæ horæ propinquo aduentu diuinitùs monitum; hanc ille duobus præuertens mensibus, ad Societatis exercitia secessit; Patrem animi sui intimè conscium rogauit, vt pro mutua fiducia sibi adnotaret quicquid in se scrutassèt etiam leuiter culpandum, aut minùs perfectum, quandocumque demùm temporis potuit occupationibus suffurati quibus distinebatur grauissimis, id omne precationi dedit. Nondùm ex morbo decumbebat cùm Patres alloquens de stabilienda inter Sinas Societate, Christique præconio, sibi quidem sollicitè omnia circumspicienti, nihil ad hoc visum affirmauit, morte sua conducibiliùs: quàm Patres cùm ex opposito dicerent omnia potiùs ante diu sudata, in exitium tracturam. Ille futuri, vt tandem patuit, sapienter præsagus; Sinis, ait, quantumcumque nos ament, nunquam esse suspecti desinemus affectati eorum imperij, proin mille nos oculis vbique obseruari, vt qui scientiis peregrinis, & religione decenter vteremur, ad peruestiganda omnia Reipublicæ arcana, deferendáque ad Europæos, qui essent sua ex iis consilia, & molitiones contra regnum mensuri. Mei quoque illam tanquam extranei graueolentiam sibi tantopere odiosam nondùm discutere potuerunt, in procinctu semper ad Macaensum reditum arbitrantur, etsi annos septem & viginti cum iis exegerim: suspicionum chimeras difflabit mea mors, ex ea intelligent venire nos

in Sinas habitatores non hospites; nec reportaturos eorum arcana Lusitana; sed hic vitam & ossa relicturos. Hæc illi quàm alta dictaret prudentia, concordi monito Mandarini duo amici veteres, & fidi confirmarunt, vnus ærarij Regij Præfectus, alter capitalium Cognitor in Prouincia Cantonensi, nempè à quouis indicio vel vmbra se quam longissime abstinerent communicandi quicquam cum Macaensibus; nec magis eorum meminissent, quam si prorsus extra mundum forent, contra in hoc omne studium conferrent, vt magis etiam animo quam cultu Sinæ crederentur quorum inter se iurgantium, nullum esset conuitium, grauiùs quam, tu Macaum pergis; hoc est extraneum, & proditorem oles: adeunti nihilominus Riccium Sabatino sub accessionem primam febris, & interroganti, quid valeret, ipse mortis securus; mecum ait, ipsemet altercabar, nùm esset æquius, gaudere me laborum fine, & sperata in Deo quiete; an Patrum meorum Fratrumque suauissimorum dolere iacturam, interque pericula, & ærumnas destitutionem: verùm ex iis quæ prouide decreuit pro stationibus quatuor quas in regno nostri obtinebant, liquet certiùs obitum præscisse. Longobardum enim, in iis regendis successorem sibi sanus adhuc, & valens nominauit, & cartas suas combussit inutiles, alias in duos, de temporariis, & piis collectas fasciculos scrinio conclusit, inscripsitque P. NicolaoLongobardo missioni Sinensi Præposito Matthæus Riccius, eiusdem antehac Præpositus, adeò illi non erat dubium, Præfectura, & vita paucis inde diebus cessurum. Ægrotantem ex templo inuisit archiatrus, ille ipse qui Lingozuonum propè moribundum persanarat; hic leui, ad morbum quem leuem, catharticam proritatis humoribus pepalmi expertibus, & crudis febrim auxit vehementissime: inde sex Medici post acrem inter se & longam concertationem, nihil decernunt quod opinantium saltem numero, si minus argumentis securum, suo quisque seorsum scripto remedio recedit. Plena erat domus, plena ædes sacra Neophytis, gemitu precibus, vt Patri optimo, annos sibi detractos, adderet. Hi Patres anxios in remedij delectu cùm reliquissent ex dissensione Medicorum, remedia omnia colligunt ad pedes Crucifixi altari imponunt, enixè a Deo flagitant, vt quod saluberrimum ex iis norat suggereret. Riccio interim serenum animi, & festa quædam alacritas in ore tàm grata emicabat vt nec possent ab eo adstantes auelli nec sine lachrimis adesse; ipse continuò alios aliis succedentes blandè excipere. Beneuolè alloqui, nullum frequentiæ tædium præferre, & iam verbis non valens, vultus quodam vigore, & læto manuum motu velut ad amplexum, accedentes supremùm affari. Patres egendo remedio ne quid temerè agerent, ei standum putarunt, quod fama & gradu inter Medicos quos consuluerant præcellens, censuisset: quo tamen nec depulsus morbus nec vlla ex parte mitigatus. Accito itaque Sabatino de Vrsis Riccius, vitam prope omnem anteactam confessione sacra retexuit, in qua Sabatinus infusa cœlitus innocenti animæ spectans

121. Humilitas magnis dotibus præfertur ad Gubern.

ctans dona, & geſtientis ad mortis occurſum lætitiam, iis delibutus eſt interiùs gaudiis vt ſcriberet ad Præpoſitum Aquauiuam, nihil ſe vnquam tale in vita expertum. Die morbi ſeptimo qui fuit Dominicus etſi latus mutare præ debilitate non poſſet, vt ſenſit ſacrum viaticum abeſſe propius, lecto ſe proripit ſuperiori veſte tectus, flectit in medio cubiculi genua; confeſſionem ipſe per ſe ex formula recitat; hinc verbis ad Chriſtum tàm dulci amoris affectu, & dilectione ſui erumpit vt fletum omnibus vberem cieret. Hora de meridie quarta leui, ſed læto pióque delirio captus, Chriſtianam rem, & Societatis toto Sinenſi imperio ordinabat, quod ſummatim Chriſto mancipatum, mandabat Patribus de ſplendido ad Regis baptiſmum apparatu; ornari domum feſtinatò vrgebat quòd eſſet Rex quamprimùm affuturus, nempè illi vt olim Xauerio ante annos duode-quinquaginta, in extremis agenti, optatæ recurrebant votorum imagines, ardore deſideriorum pridem animo impreſſæ. Poſtridie cum ad ſe rediiſſet ſacro oleo vnctus eſt; ſequenti, qui fuit vltimus vitæ dies, rogarunt Patres vt ſibi poſtremum benè precaretur, quod ſuo diſceſſu mœſtiſſimis negare non potuit, ne nouum iis dolorem relinqueret: ore itaque ſupra ſolitum arridens, ſua illos adprecatione impertiit, quod vultus ſerenum ad mortem conſeruauit. Quærentibus verò ſatiſne aduerteret, vbi ſuos deſtitueret moriens? Omninò, inquit, in patenti nimirum multorum aditu meritorum, & laborum. F. Manuelem Pereiram Sinenſem, conficientem ſe coram dolore, & lachrimis, conſolatus eſt promiſſo, petendæ illi à Deo perſeuerantiæ in Societate, vbi, ait, ſuaue eſt mori. Sabatinum de Vrſis peculiari ab ſe formatum cura, & magno labore Sinenſibus excultum ſciens, ſibi ſubſtituit, omiſſo altero, in aula diutiùs verſato; amicis potentibus ditiori; linguam peritiùs callente, ardente, induſtrio; ſed minùs humili, motuſque animi non ita domitos gerente, vt eius Præfecturæ poſcebat grauitas: qui fuit cœleſtis, & ſanctæ prudentiæ delectus haudquaquam humanis fultus præſidiis, quæ in alio luculentiſſime eminebant, ſed confiſus Deum tanti operis auctorem, adfuturum vberiùs & efficaciùs ad hoc promouendum Rectori nihil ſibi penitùs, Deo omnia tribuenti. Noſtros ex Europa in partem laborum ſubinde venturos, incredibili affectu, Patrum charitati, obſequiis & amori voluit eſſe commendatos, vt qui non modo a Patria, ſuiſque omnibus, verum ab Societate quodammodo, extráque mundum exularent, ex Prouinciarum, & Collegiorum frequentia extorres, & in duorum aut trium contubernium arctati, debere proindè paucos illos inter ſe ita mutuis officiis colligari, vt ſi potuiſſent plures in Collegiis amicos reperire; hic certe non poſſent plus amoris. His & ſimilibus partim noſtros partim Neophytos alloquens, inde verſis ad Deum affectibus horam attigit ſub veſperum ſextam, qua iuuantium brachiis in lecto reſedit, ſumptáque in manus Crucifixi & S. Ignatij iconem pius oſculis preſſit, fixóque in illas obtutu, & animo, ſenſim horæ vnius

ſpatio viuendi finem fecit, nullo mutatoris, aut pallidi, aut moribundi indicio, niſi capite veluti ad ſummum, placidè in ſinum demiſſo, imò illam, quod mirùm, alacritatem vultus, & quaſi ariſum quem eò vſque prætulerat, etiam à morte retinuit: incidit ea mors in diem Martis, Maij vndecimum, annum huius ſeculi decimum, aut ſi placet computatio Sinenſis, in Lunæ tertiæ decimum octauum, & annum trigeſimum Vanlié imperantis. Annos vixerat duodeſexaginta; in Societate vndequadraginta; in Sinenſi expeditione ſeptem, & viginti. Dici non poteſt quantò luctu proſecuti ſunt illum Chriſtiani quantumcumque ab noſtris, affectuſiſſimis pariter, adlaboratum ſit ad mitigandum illorum dolorem, & premendos clamores, ne foras erumperent; nequibant iucundo illius aſpectu tanquam viuentis abſiſtere; deprædicabant virum ſanctum; Manuelem Pereiram pingendi non penitùs rudem rogabant de genibus, vt dùm mortuo perſtabat viuentis ſpecies, eius in tabula vultum exprimeret. Me verò hic admouet officij ratio, vt huic orbi noſtro, leuidenſè ſaltem, eius ſpeciem animi deſcribam.

Patriam habuit Maceratam Matthæus Riccius parentes nobiles Baptiſtam Riccium, & Ioannam Angiolelliam; natus eſt die Octobris ſexto, anno ſuperioris æui quinquageſimo ſecundo, quo ad portas Sinarum Xauerius obiit, & verò ad eas reſerandas, non obſcurè poteſt ex Sinarum genio quem explicuimus percipi, alterum ex duobus neceſſarium fuiſſe, aut miracula Xauerij, aut prudentiam Riccij, cunctatricem eſto, & lentam, ſed ſecuram, durationi in poſterum ſolidæ conſulentem. Primis literis aſperſus anno ætatis nono à Nicolao Beninegnio Sacerdote, noſtróque poſtmodum Socio; inde operam ſtudiis apud nos dedit ad annum ætatis ſextum & decimum, cùm Maceratenſes anno 1561. Societatis Collegium habere, tandem decreuiſſent, fuit enim ſapientis illius ciuitatis minùs ſapiens timor, ne dum optimis quibuſque ſuorum filiorum noſtra Societas creſceret, iiſdem ipſa imminueretur, nec frater Euſebius ex ſacra Seruitarum familia, eloquentiæ ſuæ ardore valuit meticuloſas has illorum nebulas diſſipare, manum operi Deus arcanam admouit; ex conſiliariis ſexaginta nouem qui de admittenda vel reiicienda Societate conuenerant, ſuffragia pro ſe ſexaginta quinque Societas tulit. Iámque illa ſuorum quam extimuerat iactura, Maceratenſes, tùm alias, tùm in Riccio ſuo, & Mancinello gloriantur, nominantúrque orbe toto; & cum aliorum memoria ciuium, quanquam publicæ rei vtilium, æuum non tulerit; Maceratæ ac longè vbique Riccius & Mancinellus pinguntur, prædicantur, ſcribuntur, venerationem habent virtutum ingentium, & heroicæ celſitatis. Politioribus excultus literis Riccius, Romam ad ius ciuile mittitur, vbi ſatus primos Societatis ineundæ fouit, maturauitque triennio in ſodalitate Virginis ſalutatæ, quæ in Ro. Collegio florebat, cuius demùm in cœlum Aſſumptæ die ſacro, à Ioanne Polanco Soc. regendæ poſt B. Borgio mortem Vicario, inter tirones adſcriptus

eſt

est. Nunciata re parens Romam velat, omnia moturus, easque ad eum retrahendum acturus machinas, quæ nostros omnes renisus eluderent; milliaria decem confecerat, cum ecce tibi Tolentini, ardentissima illum prosternit febris, quàm aut genij boni, aut conscientiæ monitu pœnam esse coniecit suscepti consilij, sed longè mox clariùs cum promissione Deo nuncupata fauendi proposito filij de Societate ineunda, velut iussis defuncta prudens febris, repente abscessit. Ipse domum reuersus, fausta per literas adprecatione filij votis assensus est: qui Magistro Spiritus Valignano (à quo deinde in Sinas est accitus) cùm annum egisset in Tirocinio, ad collegium transiit, & Theologiæ medium emensus, Martino Syluæ ducendus in Indiam datus est à Mercuriano Generali, Romáque soluens in Lusitaniam Maij octauo & decimo, anni 1577. viam iniit ex duabus maximè à patria semetam; anni verò sequentis Martio, die quarto & vicesimo Vlyssipone in Indias vela fecit, cum aliis è Societate decem & quatuor, in tres naues tributis, horum Itali quinque ex quibus Rudolphus Aquauiua fuso clarior pro Christo sanguine quàm ab antiquis maioribus accepto, & Michaël Ruggerius, qui primus nostros in Sinas præcessit. Omnes verò digni quos Regi Sebastiano laudaret Sylua, Rex ad manus osculum accedentes libentissimè videret, & multam gratiam profiteretur Generali Præposito, tam lectas operas Indiæ destinanti. Goam Septembris decimo tertio applicuit Riccius, annos quatuor illic, & Cocini absoluenda Theologia, Rhetorica docenda, iámque Sacerdos iuuandis animis exegit, & sub medium anni 1582. ad Sinas vocatus à Valignano tunc in Iapon a existente, quatuor mensium nauigatione Macaum appulit. Mense verò Septembri, anni subsequentis, ærumnoso labori, annorum septem & viginti, & perpessionibus initium dedit in Regno Sinarum vsque ad obitum exantlatis, quæ hic idcircò facilè prætereà, quod possint leuia videri, præ duobus illis ingentibus excelsi animi dotibus prudentia & fortitudine, quibus tandem votorum in Dei gloriam semper ardentium effectus est compos. Hæc duo agendi præsidia rari sunt qui gradu possideant tàm excelso; rari qui norint suo pretio æstimare. Vidit gentem Sinarum superbam, omnium præ se contemptricem, omnium timidam, suspicacem, inimicam, quo gentis ingenio Euangelij Ministris obstruebatur ad illam aditus, & huic referando difficultatis summa inesse credebatur; verum enim verò in hac potiùs anteuerti negotium coniecit, vt nihil agendi quærendíve specie otiosa, tacitè omnia, & dissimulanter agerentur; aliàs quod monuit ipsemet, Christi legem damnatum iri æterno à Sinis exilio, si palàm iis initio denuntiaretur: captandam priùs Mandarinorum benevolentiam, præferendam admirationem doctrinæ illorum, rei politicæ, ac legum; quorum fama ingens à mundi finibus externum hominem rapuisset ad ea cognoscenda, & de scientiis Europæ vicissim aliquid, placiturum fortassis, vt ferret occasio suggerendum; quoad præbito sensim, experi-

mento sui perspicuo, & ingeniorum nostratium, intelligerent, se contra quam senserant, rudes, semicæcos, agrestes præ Europæis esse: quod quidem Riccius assecutus est tàm exaggeratè, vt post suum illum, quem Magistrum adorant Confusium, nullum Riccio arbitrarentur parem, quoque mirabiliùs, nulla in eum inuidiæ contractiuncula morderemur, adeò modestè, demissè atque ingenuè, tùm se ipse, tùm artes, atque ingenia Magni occidentis (sic semper vocauit manétque hactenus inter Sinas cognomen) iis proferebat, in quibus multò quàm ipse videretur excellentiores aiebat innumerabiles; ex quo illi quandóque Lingozuonus Gubernator vereri se fallus est, ne quàm abiectè de Tartaris sentirent Sinæ, tàm abiectè de Sinis sentirent Europæi si eos cognoscerent, hoc est pro rusticis & incultis haberent, ad hæc quantùm Sinarum doctrinis omnibus comparandis; quantùm perficiendis, quas condidicerat & exhibendis in lucem Europæis fuerit Riccio insudandum, nemo non vltrò per se videt: has moras in studiis, prænaturata quorundam etiam nostrorum carpebat charitas; & fuit ex eius sociis qui primos stationis in qua resederat Euangelij fructus sibi plurimùm gratulabundus scriberet in Europam, se nec sphæris, nec cosmographicis tabulis, nec visendi vrbanitatibus, & istiusmodi adminiculis humanis, scopum nihilominus (quæ Deo laus esset) Apostolici muneris, & vocationis feliciter assequi. Sed cùm illum tempestas effera in extremum discrimen, cum suis Neophytis, stationéque omni redegisset, vnius Riccij in aula gratiosissimi fauore & opera liberatus, didicit, hæc adminicula, conciliandæ potentum æstimationi & amicitiis quanti forent ad Religionem eiúsque Ministros, quanquam caligantibus oculis viderentur ab instituto aliena.

In alternandis quoque obsequiis salutationum, ex ipsis euentis, aliquantò plus inesse momenti censuit, quàm in libris quos magno fidei incremento scripserat efficacissimos: quod duabus ad Aquauiuam epistolis anno huius seculi quinto, & octauo significat, quarum vltima gaudet, nos fermè quòd diu in votis fuerat adeptos, vt possent nostri cum Regni Primatibus liberè agere. Hinc illos esse apud nos adeò frequentes vt à manè ad vesperam cogeretur in aula domestica iis excipiendis arrectus perstare, & honoris vicem quarto quoque die iis reddere: rem esse laboris vltra quam vires ferrent molesti & grauis, sed necessarij, nisi mallemus aut ista excidere toto ambitu parta Pechinensi sede, aut barbarorum inuri macula, quod nostris conatibus futurum esset maximè damnosum: ad hoc, vt solet in domibus alicuius notæ, stat honorarius seruus præ nostris foribus, cui libelli traduntur affatum meum poscentium; sunt hi vt plurimùm codicilli foliorum duodecim, nec aliud continent præter nomen poscentis aditum, & petitionem; in alio ad ianuam libro scribit idem seruus nomina singulorum qui ad me quotidiè honoris gratia venerint, dignitatis gradum, libelli quem præmiserint ornatum, amplitudinem aut breuitatem cartæ, verba formulæ

quibus

quibus mei visendi opportunitatem captauerint, & vicum domúmque quam habitant, vt salutationis obsequia die saltem quarto iis referam: libelli autem salutationum prænuntij die vno interdùm viginti domum nostram mittuntur; anni noui principiis, & festis solennibus ad centum: labor planè immensus, sed mirè vtilis, vix est enim qui nolit templum inspicere; Christum & Deiparam adorant, quorum egregiis tabulis aitare decoratur. Esto plurimùm illuc intrent vt picturæ nostratis in tabulis, Typographiæ in libris artificij in horariis machinis mirentur solertiam; sed occasione tàm prona, & commoda, suggerimus illis mysteria fidei sacrosanctæ; & idolorum væsaniam reuincimus; vt non sit necesse aliundè quem vltrò habemus & quidem beneuolum auditorem nobis colligere; cui dùm eadem, in reportanda postmodùm salute inculcantur, propè sine sensu domitus acquiescit, & raros habemus Christianos, qui non sint hac via, & arte ad Christum perducti. Disputamus subindè de iisdem argumentis tùm voce tùm scripto quo sensa sua Sinenses meliùs quàm verbo exprimunt] ita Riccius ad Præpositum Aquauiuam; omninò iis consentanea quæ grauissimus inter Mandarinos nostrorum cuipiam narrabat, se multorum annorum obseruatione in eos intentum, vitæ integerrimæ comperisse, & in suscipiendis laboribus ab omni temporario emolumento castæ; doctrinæ verò duobus vbique firmamentis constanter solidatæ, cùm enim, aiebat, ex variis, varia dubitans quæsissent, eadem mihi est ab omnibus responsione factum satis, ex quo facilè intellexi, quæcumque docetis, hausisse vos à principio quod certò agnoscitis nec falli posse nec fallere; futurum alioqui, vt ex ingenio nostrorum sapientum, in opiniones abiretis tàm diuersas quàm veri ambiguas: ad hæc nunquam egisse vobiscum memini, seu mathematica, & naturalia, seu de orbe vestro curiosa & peregrina posuissem, quin me ab iis pedetentim ad Dei, ad animæ, ad æternorum scientiam flecteretis; ex quo item confeci, nullo vos alio in Sinas nisi nostræ salutis ambitu, peruectos] hæc ille tunc insignis Literatus, legis Christianæ postea defensor. Præter hæc nostris vbicumque per Sinas versari eos contingeret potentes patronos iis salutationibus parabat, eam ob rem ex aula in Præfecturas nemo ibat Prouinciarum, & locorum in quibus nostri morabantur, quin illi omnia honoris officia visendo exhiberet; & patrocinium nostrorum fidenter committeret; quibus illi obsequiis deuincti, quanquam Ethnici erant, nostros vnà, & Christianam rem in gratiam Riccij tuebantur, qui eiusmodi amicos vbique tàm multos parauerat, nulla vt esset vrbs supremæ iurisdictionis in quam nostros non posset securè mittere. Eius siquidem, vt erat lectus diuinitus ad fundandam Sinarum Christianitatem, contentionum meta erat vniuersale ipsius bonum, stabilisque in posterum contra omnes hostium incursus libertas Euangelij prædicandi, quam vti vidimus, nequicquam obstante Sinarum odio in externos tandem obtinuit, fortunante Deo, regentéque illius prudentiam

ne boni tenuis præsenti dulcedine illectus, boni spes incomparabilis & sempiterni elideret. Monstro simile ait, scribens ad Fabium de Fabiis (suum olim Romæ in diuinis ductorem) non posse Sinas post annos quinque & viginti inducere animum, homines ab suis omnibus, & orbe vltimo, per extrema omnia in Sinas aduectos, prorsus nihil spectasse præter vnam illorum æternam salutem: idcircò fingi animo non potest, quàm sint nobis omnia circumspicienda, ne suspiciones illorum augeamus, & leui, priuato, sed præsenti bono; vniuersale, ingens & perpetuum mutemus] alibi verò [nobis, ait, operarij succedent, qui quaquà versùm, & vbique laxaturi sunt retia in immensam capturam; sed complananda est illis via, & figendæ sedes firmitate immobili, quod consilij opus est, & patientiæ cunctatricis] quos verò intereà Christianis erudiebat præceptionibus (Primates potissimùm) iis satagebat fingere moribus, omníque viuendi ratione, vt solus eorum aspectus præconium esset sanctimoniæ Christianæ, quod inualuerat tam palam vt singularis probitate, ducto indè prouerbio laudaretur, diceretúrque valdè idonei ad legem Riccij, iam eius animi magnitudo quanta extiterit in suscipiendo negotio, tamdiù frustra totiésque tentato, pridémque desperato ab strenuissimis operariis, & ingentes ad hoc ferentibus animos, argumento sint quæcumque de illo huc vsque retulimus. Repetatur ille per Cantonensem Prouinciam ipsis quoque barbaram, & exosam Sinis, calamitosus in Sinas aditus; iurata odia Bonziorum, calumniæ, expulsiones ignominiosæ, vita inter timores pendens ambiguos, desertio omnium quibus erigi posset tàm misera, vt eguerit diuini somnij consolatione, quà confideret deinceps meliora quid illa Mathani Eunuchi crudelis barbaries, carcer, accusationes veneficij, proditionis, maiestatis; destitutiones amicorum, in illo Pechini formidando externis tribunali, quod ne sua quidem Rex ipse potestate adigere voluit ad retinendum suo suffragio Pechini Riccium? quid illa in nouis operariis lingua, & sapientia Sinarum instruendis, constantia pertinax, præmaturo licet duorum obitu, eundem ei laborem integrante, cùm iam poterat iis commodè vti? quid annorum septem, & viginti continuata vis, quâ patriam, genium, educationem, ciuilem vsum, seipsum impugnauit, vt in Sinensem transformaret sese? ille nostrorum periculis nunquam non metuens, & anxius animus? ille duratum, & longinqua porrectus oculus, dùm manus præsentibus instaret? illa fortè vix paucis æstimata, diuturni sudoris & perpessionum sepultura, totam fabricæ gloriam vltrò concedens ædificaturis, ipsa gaudens latere, instárque fundamenti, terra obrui, & premi? hæc si non sunt robustæ virtutis, & ineluctabilis, Deóque contentæ documenta, haud scio quæ possint aliundè haberi. Nostri, aiebat suis in Italiam literis ad amicum, conuersiones populorum ad vos scribent, quæ illorum vbique conatibus arrident; nos præter ærumnas, pericula, contentiones, metúsque ancipites nihil; necdum enim hic nobis metendi

tempus,

tempus, sed errandi, & terræ primo vomere laxandæ. Me tamen plurimum reficit hæc nostra sterilitas, quòd rerum magnarum impeditissima primordia, & summis infesta difficultatibus, secundi fere sequuntur & solidi exitus, æuumque duraturi.

Superest de libris adiungamus quos Sinarum culta & eleganti lingua Riccius misit in publicum, quo nullus æquè ipsius labor tàm multis profuit, nam & scientiarum nostratium admirationem exciuit apud Sinas earum contemptores; & de Deo, de Christo, de pœnis, & præmiis immortalibus Sinas erudiens, magnam intulit labem idololatriæ; quod catechismo Riccij præcipuè confectum aduertendum est enim, non esse in vsu Sinensibus vt verba publicè faciant; Examina illa quatuor & viginti quibus ad summos gradus, & honores ascensum parari diximus, ne voculam quidem aut edunt, aut referunt scripto omnia peraguntur, aiunt Sinæ virum sapienter doctum, non decere lingua in aures lubrica, fallaci volatili; sed stylo in mentes & oculos loqui, eorúmque maturo & otioso iudicio quæ dicit pendenda subiicere. Pauci Doctorum coriphei, & Magistratuum, in templis ex humili sede affantur interdùm populum de morum virtutibus, de idolis nunquam. Externis publicè dicere; nouitatis foret ab inimicis pessimè capiendæ; & suspicionis, affectatæ ad seditiones, & rebelliones populi gratiæ; Præter arrogantiam Magisterij, quod longè alterius splendoris illic est quàm in Europa; & quisquis docenti aure præbet, eius hoc ipso se profitetur discipulum, veneratúrque proclinationibus corporis, & donis, quæ in primaris quoque congressibus, nostri multo labore deuitarunt, ne Mandarinorum superbiam, admissione illius obsequij ab audienda Christi doctrina repellerent, à disputando similiter abhorrent Sinæ, vt viri honesti, apud nos à rixis: quæstiones sæpè inter epulas agitant de politicis, & moribus, verùm sedata dictionis, & oris comitate, ac velut faciles acquiescere contra sentienti, ratíque valdè inurbanum hominem vrgere, eóque indigere, vt ereptam sibi responsionem omnem fateatur, prædicatio apud illos omnis librorum editione continetur, nec auctores sectarum quæ illic natæ sunt, ac subindè nascuntur, promulgatoribus aliis ad propagationem illarum eguere: quamobrem Riccio cùm instarent amici vt daret in Typos quæ sciri optabat, doctrinam edidit Christianam quam paucis paginis, non paruo labore comprehendit, ob penuriam verborum quibus diserte ac propriè diuina Sinis exponeret quo verborum delectu voces cauit significationis minùs legitimæ quas in Sinensi charactere tiro, adhibuerat Roggerius, cùm doctrinæ eiusdem librum componeret, interpretibus nimiùm confisus; Riccius ad suam conscribendam præter linguæ peritiam, vsus est Mandarinis, tantò peritioribus characterum, & linguæ Magistris, quantò erant Christo fideliores discipuli; horum ope suáque opera Christianam doctrinam toto regno vulgauit. Sed longè illi pluribus tùm annis, tùm vigiliis stetit Catechismus, quo Christianæ

112. Riccij opera præsertim catech. quanti?

latriæ, cui libris editis incumbebat; legeret potiùs, probéque caueret quæ ad statuendam illius sectam vulgò terebantur. Rescribens homini Riccius tot illum perculit rationibus nouis, & validis aduersus idola, vt possent aut restituere illum sibi si vellet sapere; aut indignantem vinci, cerebro mouere: captato alter anni articulo, quo solennis Doctorum inauguratio Pechini parabatur, gloriosum nomen ex dedecore Riccij tentauit, in medio illo aliquot millium Literatorum flore; librum obtulit Typis quo Christi fidem, & Catechismum Riccij lacerabat; sed hunc Typis ante subiici vetuit librorum censor, quàm illa emendasset, quæ illi sua ipsemet manu erat notaturus. Fuere porrò hæc, vt in idolorum contemptum verteret quæcumque in derisum Catechismi, & Christianæ legis vomuerat. Quicquid autem erat Literatorum insignium gratulabantur sibi ad nouam lucem ex ea fulgentem catechesi, & prosequebantur illam scriptis encomiis, in quibus illud quàm verum tàm nobile, factum naturæ miraculo, vt veniens ab Occidente Sol, illuminaret Orientem. Regnum integrum cæcorum ad lucem rectæ, certæquè rationis, illa etiam cernere quæ sub sensum, non cadunt, animum intra nos, & quæ sunt à nobis longissimè dissita vitæ futuræ arcana recondita, vbique in mundo sensibili Deum insensibilem, & id genus alia. Sed operis palmare fuere literæ quibus multi variis ex locis petebant à Riccio è nostris aliquem ex quo illa pleniùs audirent quæ Catechismus indicabat, vt erant mysteria fidei quæ per se seiuncta colligere naturalis ratio nequibat. Primum obtinet inter eos locum in quem incidit primum, vixdùm benè perfectus, necdùm editus Catechismus; Fummocamus ille Mandarinus præter scientiæ, ingeniique præstantiam, sanctitate apud suos clarus. Perlecto is libro attonitus, hæc dici Riccio mandauit; Sinas morbis culparum lethalium insanabilibus, malta iam secula ægrotare, & ingrauescere in dies malum: tunc Deo multas deberi gratias quòd illa ipsius lucubratione præsentem morbo præberet medicinam: quanti faceret Sinas, quorum iam procul per tot periculum salutem quæsisset; tantùm festinaret ad vulgandum id opus. Excusanti verò vltimam operi deesse manum, & velle se accuratiùs argumentum omne stylúmque retractare; (nam præstolabatur intereà edendi copiam) retulit per eundem, requirens in eo ardorem pietatis, quòd per tàm longa pericula, mortémque diuturnam cùm demùm appulisset, vitam illi regno allaturus, tunc tàm leui de causa hæreret. Velut grauiter laboranti scriptum à se Medicus remedium differat, quod velit illud perpolire, & stylo concipere elegantiori, dùm ingrauescit iacenti periculum, & in accessus degenerat, nunquam fortassis sanabiles] quibus Mandarinus adiunxit è fisco sumptus, ad excudenda Catechismi exemplaria ducenta, quæ paucis decerptis, permisit Riccio spargenda vix prodibat illa editio cum suo ære Lingozuonus aliam curauit exquisitioris celaturæ, patriámque Hanceum, & multas Prouincias grandi eo dono beare se

credidit; ipse certè in eo salutem nactus est, ac nomen Leonis, vt nuper scripsimus e baptismo accepit, nec ferè quicquam ex illis extitit eiusdem staturæ magnis viris Christi fidem amplexis, quos hic Riccij Catechismus non edomuerit, & Christo dederit obsequentes. Debet huic etiam Tunchinum vnde altera eius editio prodiit, numerosas breuissimo tempore, ab idolis conuersiones ad Christi fidem. Sinas enim habent Tunchinenses doctrinarum Principes, & Magistros; hinc vbi præfixas Catechismo, & subiunctas videre Mandarinorum præstantium suffragationes legitimas, & panegyricas, pro securæ doctrinæ certo canone illum excepere, vtque nunc cætera taceam, illos ter mille tercentum quadraginta, quos pulsis in exilium Patribus, eorum Catechistæ, Christo luciati sunt anno 1631. expugnauit eius Catechismi auctoritas, quàm per se Catechistæ minimè inuenissent: quin & Valignanus, tertium Macai excusum magno fructu in Iaponiam transmisit (sunt enim Iapones in scriptura Sinarum optimè versati, etsi eorum elementis, quæ totidem verba sunt, vocabula applicent Iaponica, idem tamen cum Sinis significantia) de hoc Organtinus Christianitatis Iaponicæ per annos vndequadraginta Minister eximius ad Aquauiuam Arima sic scribit anno huius sæculi quinto. [Opinor V. P. de illo acceperit Apostolo sancto Matthæo Riccio, cuius inter scripta Pechini opera magnificè vtilia, extat Catechismus tàm copiosus, & elegans, vt cum putent fratres nostri Iaponij, qui callent Sinenses literas, abundè sufficere ad subiiciendos Christo Sinas, seclusa quauis prædicatione.

Succedunt his sacratioribus tractatus de moribus. De amicitia liber, in gratiam Principis qui erat Regis cognatus idemque Rex anno 159.. compositus. Cantiones tudicularis organi Europæi. Verba viginti quinque, hoc est sententiæ totius ethicæ succo graues, quæ tantoperè fuerant expetitæ vt in media compositione prœlo subiectæ sint, omni dein ex parte absolutas iterum edidit Fummocamus illustri suo ornatas prooemio, quo rogabat lectorem vt eas conferret cum duabus, & quadraginta paragraphis (quo libro suam de moribus doctrinam idolatræ comprehendunt) futurúmque vt intelligeret hos esse cortices exsuccos, & aridos; sententiis Riccij, sapientiæ medullam contineri. Librum hunc clausit Doctor Siu Paulus commendatione luculentissima dogmatis Christiani, cuius moralia hæc, scintillæ solùm essent ad solem doctrinæ quam tradebat de Deo, de Animo, de Vita immortali. Paradoxis demùm Christianam fidem, vitámque maximè illustrauit, de quibus hæc ad Aquauiuam Præpositum anno huius æui octauo. [Inter cuncta inquit, quæ secundo, Dei gratia, applausu huc vsque edidi, nihil æquè placuit vt decem illa quæ paradoxa nominaui, quorum idcircò argumenta P. vestræ noto, vt gentis huius tangatur miseria cui paradoxa est recta, & communis omni humano generi doctrina. Primum, annos transactos docet non esse in hominis potestate, & pretium temporis attollit. Secundum, vitam hanc esse miserrimam, anhelandum
ad

ad illam quæ sola in cœlo felix est. Tertium, mortis metum demit, eiuſque potius deſiderium accendit, quod plurimùm iuuet ad felicitatem, egebat hoc pharmaco infelix & timida natio, quæ mortis nomen nunquam inter loquendum effert, ſed verborum ambage circumſcribit, horréique tanquam ominoſum: quidam certè haud pridem ex primis Literatorum capitibus bibliothecam patris ſui præclaram deformauit, confixione vocum perpetua, quæ mortem ſonabant. Quartum vtilitates proſequitur fruticantes ex mortis meditatione, modúſque proponitur animi ad eam probe comparandi. Quintum, vtilitatis item, modumque tacendi, & loquendi. Sextum, cauſas pertractat colendi ieiunij aduerſus Sinenſes delitias. Septimo, traditur quotidianum conſcientiæ examen. Octauum, demonſtrat nec vllos inferos, nec vllum eſſe niſi poſt hanc vitam paradiſum, ad euerſionem recentis erroris quo ſomniabant Literati quidam illic ſibi vicem rectè aut ſecùs factorum reddendam, vbi ea patraſſent; nec eſſe aliud paradiſum niſi conſciam vitæ innocenter exactæ lætitiam; inferos nihil præter memoriam ſcelerum, acerbo dolore animos lacerantem. Nonum Prædictiones futurorum aſſerit eſſe tùm inanes, tùm vitæ noxias, quàm ſtultis aduerſorum timoribus diſcerpit, cuius amentiæ confutandæ neceſſitatem impoſuit ariolorum huiuſmodi infinita vbique multitudo credulitati Sinenſium etiam Doctorum & vulgò ſapientum pecunias emungens, & metus exaggerans. Poſtremum denique paradoxum, auaritiam damnat, & quæ naſcuntur ex diuitiis recenſet mala. Porrò ad hanc Lucubrationem, etſi coactus ſum, ſola dumtaxat memoria vti, & paucis quos habemus libris, promerita eſt nihilominus Literatorum admirationem, & procemia encomiaſtica, etiam à duobus Collegij Regij Mandarinis ſapientiæ fama toto regno claris quorum alter ſingula capita eleganti carmine illuſtrauit. Hæc variis in Prouinciis excuſa, magno longè latéque numero ſparguntur: quod pietati veſtræ idcircò minutim expoſui vt confirmarem quod anno proximo ad eam ſcripſeram, poſſe hic libris noſtris conciliare magnam auctoritatem & gratiam Euangelicæ prædicationi] hæc ferè Riccius. Cuius præter hæc fuere opera de Philoſophia naturali, & propè ſingulis matheſeos partibus, vel ab eo ſcripta, vel ex Euclide, & Clauio ſinicè reddita, ſed paſſim obiter Deum & Chriſtum interiiciente. Acceſſit his Calendarius Abacus quem ex vſu Sinarum in vſum Eccleſiæ traduxit, vulgauítque quot annis manu ſcriptum inter Chriſtianos, quod nefas eſſet Calendaria Typis edi, niſi à Collegio Regio Mathematicorum concinnatum. Doctrinas prætereà veteres quibus incumbunt Literati, latinè vertit, elucidauítque notis inſignibus magno recens illuc, & in Iaponiam aduenientium noſtrorum commodo: quos iuuit pariter maiorem in modum Sinenſi Lexico, cuius characteres noſtratibus è regione vocabulis poſiti, formam vnà ſuam, proferendi modum, & ſignificatum pariter docebant. Hiſtoriam deniquè annorum ſeptem & viginti, Trigautio perperam adſcripta, Riccij opus

eſt

est vt pridem ostendimus, sed latinitate à Trigautio donatum; cuius ne illa quidem historiæ appendicula est de morte Riccij, & petitione sepulchri ad eius funus, sed P. Sabatini de Vrsis testis oculati. At de operibus Riccij hactenus: post datum laxando Christianorum dolori & lachrimis spatium, Patres ad iusta funebria se accingunt, prima in iis cura capuli fabricandi, quod volebant omninò Christiani quale mos erat viris magnis emi, trecentorum & eo cariùs nummorum, nisi religiosa paupertas, & modestia obstitisset. Tabulas ad hoc emit Doctor Leo aureis quindecim, tametsi Patres ex ligno quolibet extrui properarent. Sed increpitabat illos Leo, affirmans futurum quod contigit, & tàm sancti hominis cadauer, nullo æstu caloris aut in putredinem aut graueolentiam soluendum. Biduo enim quem prætulerat moriens, vultum retinuit, similem arridenti; solennibus in templo, Sacris, & cantuum exequiis ritè procuratum, in aulam transfertur, storeis vt solet vestitam, ornatam altari, media Christi effigie inter lumina & odores: illic triduum totum ex Ritu ali Sinensium, nostro luctu dolentes nostri excipiunt, ad caput sandapilæ cum familia consistunt domestica, funebribus albati; pileis figuræ singularis, calceis item albis, & ex crassa cannabe vestibus, cinctu reuinctus multiplici, funis hinc, & hinc ad solum penduli, est enim albus Sinensibus mortuorum color. Cogitari vix potest concursu quàm honorifica & quanto, supremi iuxta & infimi Magistratus memoriam Riccij coluerint, & iacturam nobiscum doluerint, viri quem omissis quas apprimè norant doctrinæ, sapientiæ, excellentiæ dotibus virum sanctum, & verè sanctum, vniuersi velut ex condicto nominabant. Ne quid autem his reddendis honoribus peccarent Patres (nam piaculum est in hoc etiam leuiter peccasse) ritus illis dictabat Doctor Leo, & sigillatim agenda suggerebat. Elapso triduo, sepultura nostros habebat valdè solliciros, vetabant leges intra pomœria sepeliri; nefas erat ruri, Ethnicorum more in profano condi; referri Macaum suspiciones aduersus externos pronæ, ac lubricæ non sinebant; tentarat Riccius, sed frustra, soli palmos aliquot emere humandis nostrorum corporibus; & nostris querentibus infidelitatem venditoris, à venditione discedentis, haudquaquam, ait, propterea deerit nobis locus, & hoc præstantior. Illi ergo paulò post, defuncto, eiusque in perpetuum sociis sepulchrum à Rege tanta eius gloria datum est vt non potuerit maiori. Eius petendi auctor Leo Mandarinus, idem per se concepto nostrorum ad Regem libello supplici, prudenter consuluit tribunalium iudicia præuerti oportere, quorum examini Rex erat libellum remissurus, priúsque illis recognoscendum dedit, quam transmitteret ad Regem. Primus cum legit Ie Mandarinus qui tunc solus in aula ex Colais administrabat regnum: is pridem Riccij obseruantissimus, & amicissimus, non sepulchro tantùm, sed templo censuit digna esse illius in publicum merita; quod quanquam externis nunquam foret concessum, nihilo segniùs

123. Riccij funus & sepulchrũ à Rege donatum cum palatio.

Patres

Patres id petere pergerent, hunc nodum sibi soluendum relinquerent Colai iudicium vltrò omnes probarunt Magistratus. Leonis ex protypo libellus describitur, perque illorum manus transmittitur ad Regem, nostris à Deo instanter orantibus, vt boni genij manu propitia inter sceleratos & perfidos Eunuchos illum dirigeret, & optato Rescr pto fortunaret: quod si obtinerent, Reginæ Deiparæ sacellum dicaturos. Cessit prolixè res etiam supra sententiam. Libellus ad Regem, inde ad Colaum, ab hoc ad Colios refertur monitores Regis cœteroqui inexorabiles, sed eorum Præses nobis beneuolus prætermissis iis libelli recognitionem reiecit in Præfectos Externis & Ritibus, qui benigna & molli seueræ legis explicatione suum erga nos amorem testati, petitionis æquitati magno consensu annuerunt. Hinc Præses eius tribunalis Regem libello altero conuenit quo prioris complexus approbationes, proponebat dari templum sepulchro posse ex iis vnum quæ caduco iure ad Regem redierant, paucisque Riccium magnificè laudabat, acceptum Rex libellum Colao retractandum misit; probatúmque ab eo, solenni tandem Chirographo firmauit, subscripta Christi nota, idem ac *fiat* apud nos annuente. Executionem indultæ gratiæ Præfecto vrbis, Rituum Præses illicò demandat; & erat Præfecto memoria Riccij valdè chara ob illuminatum regnum gratuita, & laboriosa librorum scriptione; domum ipsemet venit felicis nuntij baiulus, curæ sibi futurum spondet vt locum sortirentur Patres non modo Riccij condignum meritis, sed eorum quoque alterno secessui, ad scientias nostrates Sinensi eloquio, quod cœperat Riccius vulgandas. Patres actis Deo & Virgini gratiis, suffragatores suos solenni aditu, & donis venerantur seorsùm singulos, solaribus scilicet, & lunaribus horariis in eburneas insculptis laminas, quorum pretium apud illos centuplicato augebat nouitas, efficiebátque vt subindè ad nos præcipui quique familiariter ventitarent, artificium illud edocendi, cuius vsu tantoperè gaudebant: iis verò vbique honoribus à Principibus Mandarinis affecti sunt quos nec ab infimis expectassent. Factúmque id cœlitùs ne Patres amisso Riccio, omnia sibi timerent peritura. Accepit eos Rituum & Externorum Præses tàm honorificè vt ad mediam extra palatium plateam comitaretur abeuntes, stupente qui aderant multitudine Primatum, ad demissionem insolitam tenacissimæ sui maiestatis; multóque magis cum die postero, comitatu splendido ad eos venit, & data fide professus est, acturum se cum vrbis Præfecto necessario suo, vt locus iis quàm optimus attribueretur: hanc erga Externos tàm vsitatam comitatem ab homine ne agnatos quidem lætis vnquam oculis dignato, Riccij precibus arrogauere Christiani, pro dilecto grege tunc etiam largiùs quàm dum viueret satagentis.

Octobri ergo ineunte adsunt domi nostræ Mandarini, iubéntque Præfecti nomine, optari à nobis ex locis quinque, quem præ aliis cerneremus Riccij sepulchro idoneum; prætulerunt Patres vicinum portæ

decumanæ medio milliari, ante annos triginta nobilitari cœptum ingenti palatio à potenti Eunucho, perfectúmque tum, cùm pedem Riccius in Sinas intulit, cuius possessioni a Deo seruabatur; solet enim illa semivirùm nequissima natio cum iocante fortuna in Semireges euaserint, æternare nomen in fabricis quod in filiis non possunt, opesque immensas in ædificia conferre in quibus viui putrescant delitiis; mortui tumulentur. Exciderat gratia Eunuchus, & in pædore, situque damnatorum, hac solùm propiria sed valdè ancipiti iuuabat sorte quod Regi ex memoria excidisset: sed is amicorum confidentia delusus, quocumque cœtera casus ferret, libertatem sibi vt minimùm pollicebatur saluam: qui vt palatium etiam seruaret, artem commentus est quâ templi titulo, cultúque subornatum caduco iuri & fisco subducceret, sed oculatior Eunucho fiscus negauit per leges templum priuatis competere; & si competeret, vt cui præter vnum nullus esset Bonzius habitator, censeri ad Regem deuolutum. Situm erat amœno & salubri loco, pedes in longum quinquaginta supra octingentos, centum septuaginta in latum tendebatur, partem ædificia occupabant, partem horti, murus solidus omnia claudebat. Distinguebant ædes areæ tres, prima seruilis familiæ, duas alias longis porticibus cingebant cubicula quadragiuta; transuersa aula, palatij latitudine diuidebat, & hanc aulam in templum transformare Eunuchus contenderat. Exibant in hortos porticus, voluptarios & cultos, horum ferè in medio pyramides quatuor, totidem surgebant stylobatis, claudebántque cupressos totidem, (Sinis quoque funestos) cupressi sepulchrum Eunucho destinatum, Riccio donarum, ex quo vtrimque muri excurrebant duo, qui sepulturæ nostrorum idoneum spatium opportunè præstabant, desinebantque in sacellum, de Europæ architectonica ab iis extructum. Hoc delitiarum Eunuchi suburbanum, Octobris eiusdem vndeuicesimo, anno seculi decimo nobis concessum est & iuridicis tabulis, ab auctoritatis publicæ procuratoribus traditum pulso quem illic Eunuchus ad simulandum templum statuerat Bonzio. Accurrit Bonzius lamentabundus in carcerem, gesta Eunucho narrat, quem alto pridem defossum cauo nostri esse in viuis nesciebant, haudquaquam aliàs data optione locum illum lecturi, qui totam cum illo inimicaret nobis rabiem Eunuchorum: & verò ex illis, qui erat Regi gratiosissimus, minacibus literis, Præfectum vrbis obiurgauit; sed eiusmodi responso, ingentis vir animi eius superbiam domuit, vt imprudentiæ veniam rogaret, sibíque potiùs sollicitus fieret quàm Collegæ suo possessione exturbato; alter apud Reginam ratus omnia se posse, assertúrúsque sibi palatium, quod illi è carcere donabat possessor, modò illud nobis eriperet, querimonias muliebres apud eam deponit: externis vilibus templum magnificum proiici; triginta propè nummorum millibus stetisse illius fabricam; stragem impiam Deorum Externos in eo edituros; hæc & similia deflenti, contra quod sibi animo finxerat.

114. Honores defuncto Riccio habiti.

finxerat: Esto, inquit Regina, triplo etiam steterit quàm numeras id templum, quantillùm id est ad Regis munificentiam; non decet te Regis animum ex tuo; & Regem ex te æstimare quicumque porrò sint peregrini quos ais, edico tibi, si Rex ægrè ferre vos inaudierit quod iis dedit, & scelestum illum esse superstitem, mandaturum illicò vt is occidatur, sic illi sepulchrum euincetis quod commeritu. est, non quod eius malo repetitis; quo Reginæ prudenti monito fœcis illius meticulosissimæ tumultus sanè metuendus omninò concidit: illorum caterua die quodam palatium ingressa, in aulam subierat; cum ex ea vnus de genibus maximo idolo quod altari medio insidebat suprema verba dixit, auguratúsque est illi meliora quàm quæ à Patribus non dubitabat eò factum iri. Ab hoc multum diuersus alius, coram vultu irato constitit, & Ticam! ait, (idoli erat nomen) corpulenta ex stercore, & luto massa! nec ego te adoro, nec tibi quicquid acciderit doleo; valentem scilicet te probasti Deum, in propugnanda suo domino hac villa quam idcircò tuam effecerat vt hanc ei seruares: te quidem si eius non tangebat cura; mouere debuit tui dedecoris, & exitij metus: abi sis in rem malam quæ certò te manet si villa domino pereat, aptè in manus incidisti tuo dignas stupore, nec tua ista te iuuerit membrorum & oris horrenda moles, nisi vt fortibus malleis ad ictus latiora præbeas spatia, & disspuluerатum commodiùs in fluuium spargatis. Secuti hunc cœteri, suum quisque in os conuitium idolo iecit. Peius ausi quidam pariter Eunuchi, onerarunt pugnis, & calcibus, Pantoiam & Christianum iuuenem ibidem repertos necaturi omninò si ferrum in promptu habuissent; quod Mandarinos, & nobiles grauiter commouit, & rei vitæ periculo crimen vrbis Præfecto erant luituri nisi obstitissent nostrorum intercessiones, quas & Christiana decebat charitas, & necessaria cautio proritandi scelestos seminiros, mulctati sunt tamen ea pœna quæ abundè à Patrum iniuria, reliquorum audaciam exterreret, pœnæque addita seuerissimi edicti promulgatio quæ securam illic nostrorum habitationi tutelam præstaret.

Possessione libera potiti Patres, Octob. 25. templum aggressi sunt ab idolorum colluuie purgare, vt Deo sacratum, Riccium Dei seruum suo gremio conderet. Sedebat in vasto, & rubicundo altari (qui sacrorum est color) Deus Ticam, nos rectè Plutonem dixerimus, cùm suus sit etiam Sinis Inferorum Deus, & præsit subterraneis thesauris; Dei corpus immane; materia figlinum cretaceum; aurei encausti tectorium; habitus sedentis; maiestas potiùs monstrosa quàm venerabilis, & quò fœdior hoc terribilior; corona capitis, non qualis Sinarum sed externorum Regum vtpote idoli peregrini; dextra sceptrum tenebat, circum minores quatuor Plutones ex eadem & creta, & cute: aulæ duo extrema, mensæ totidem ornabant; extabant ex iis vtrobique Reges quinque, & ipsi de gente inferorum. Oscianorum Sacerdotum variis fabulis illusi parietes, quas illi pro veris vniuersi

125. Inferorum pœnæ quo modo Sinas ad scelera incendant.

affirmant, & vendunt; magna pars falsas norunt, damnatorum tormenta, eæ referebant horrore vario deformata. Suum erat cuique, criminum generi tribunal, suus Iudex, sui coram iis compede, & catena rei, áctor nemo; præter obiectum iudici speculum, in quo singulorum legebat scelera, & grauitati scelerum condignas pronunciabat pœnas. Turba dæmonum præsens terribili specie, quales etiam pingimus, ad iuuandam sensu intelligentiam, raptabant ad sua quosque supplitia, feruentes ollas; frigentes sartagines lectos subiectis ignibus candentes; canum morsus insaturabiles; secandis serras corporibus & comminuendis ossibus molettinas: suo animæ minùs sontes pro tribunali sistebantur, ab aliis seiuncto, & addicebantur felium, vermium, animalium denique fœdis corporibus animandis; aut si hominum, cæcis, claudis, mendicis, membrorum vsu captis. Quis tàm horrificis tot malorum figuris non existimaret frænatum iri peccandi licentiam, & impotentes potentum libidines? at enim hæc suos Bonzios mystagogus Dæmon haudquaquam docuisset, nisi mox eadem detorturus in postremam Sinarum pernitiem: nullo æque Sinæ in omne flagitium lubrico præcipites ruunt, vt hac imagine multiplicium pœnarum. Singulis enim Dei nomen adscriptum legebatur, penes quem erat pœnæ illius arbitrium; legebatur ad hoc quoties in opem vocari deberet ad veniam; emungebantur larga in Bonzios stipe, facinorosissimi homines, erogatæ stipis, inuocati idoli, & Bonziorum spondentium stulta fiducia, pœnarum securi, quantumuis habenas in scelera omnia laxarent, nam & hoc etiam affixa programmata indicebant, precúmque numerum quibus esset placandum idolum; & idem emblemata varia significabant non obscurè, vt libra ingens, cuius in lance homo nequissimus, depressione lancis alterius in cœlum tollebatur quod precum suarum huic lanci imposuisset pondus. Flumen aquis ignitis rapidum sontes animas voluens, sed iunctum argenteo & aureo pontibus, (piæ symbolo liberalitatis) quibus in Elysios transibant ductoribus Bonziis alacres, qui Deorum præferrent, quos coluissent insignia. Rupes flammis ardens intestinis; eius fauces luporum, & tygridum septæ custodia, qui tentantes egressum reorum animas, intrò retruderent; nihilo seciùs confidens, & inertitus Bonzius earum vnam, prehensam brachio foras trahens, retrahentibus nequicquam vnguium, & vncorum remulco dæmonibus. Quis ergo Bonzios non veneraretur, & largis muneribus demereri sibi non anteuerteret, qui summum in inferos haberent imperium? id enim gens fraudulentissima Bonziorum volebat intelligi, & hoc fuco non tantùm plebeios, sed primores etiam ludebat. Ad liberandum hoc, Augiæ stabulum, ab ea quam dixi contaminatissimi cultus inquinatione, nostri famulos adhibent, & Christianos aliquot iuuenes, altaria subruunt, ligneas statuas prostantes, & quæ latebant in penetralibus incendunt; luteas diligenti anatome scrutantur, sua in iis aliquid bona sorte gemmarum aurive

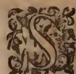
aurive reperturi ab eorum adoratoribus de more iniectum. Ticam Pluto in frusta grandia confractùs suppeditauit interiori septo materiam quo fossa munita est, condendo Riccio vt expugnatam à se idololatriam, secum sepeliret; post illuminatos suis libris Sinas religione Christiana, quæ fuit pia Doct. Pauli obseruatio. Sacellum Reginæ superum ex voto dedicatum: Ædis sacræ altari frater noster Neua Iacobus, Saluatorem pinxit augusta specie Apostolos docentem, euasitque tunc verè doctrinæ bonæ templum, quod falso, & dolo, fuerat ab Eunucho ea epigraphe simulatum. Nostris auctor fuit Doctor Leo, & amici nobis Mandarini, vt portæ frontem decumanæ, hoc lemmate, cubitalibus inciso literis muniremus, id palatium donum esse Regiæ munificentiæ, cuius inter Sinas honoris magnitudo, non potest in Europa suo pretio æstimari, præterquam quòd hoc ipso, videbatur Christiana lex à Rege approbari, cùm datum Riccio sepulchrum, & ædes sacra vnum fabricæ corpus efficerent. Certè huius ab Rege impensi honoris, & inauditæ in exteros prærogatiua beneficentiæ, omnes Regni Prouincias adeò perstrinxit vt Hiansciani præfectus, Mandarinus in paucis grauissimus Macaum se conferret Lusitanos & Patres nuntio illo beaturus, quo nullum aiebat digniùs æstimandum. Dùm expectatur Longobardus quem sibi Riccius dixerat successorem, in sepulchrum Riccius effertur ex templo nostro Pechinensi vbi ab anno iacebat depositus; nihil ex ritu Sinensi in ducendo funere inductum, omnia ex more peracta Christiano, cruce præuia, & Christianis amictu lugubri cum funalibus accensis, Patribus deinceps, ante sandapilam, modesto demùm sequente comitatu, nec aliter factum cum die Sanctorum omnium sepulchro funus illatum est. Sacris enim diei solenniis condigno p ratu ritéque absolutis, producta sandapila parentatum est Riccij animæ solenni sacro, & officio pro defunctis, addita concione, vtrique apta, Sanctorum & Riccij tempori. Exin structo fidelium ordine sepulchrum versus procedit pompa: ossa Riccij portantur succollantibus quatuor illorum, dignitate gradúque præcipuis, & præmissis ad sepulchri oram inter quatuor cupressos Ecclesiæ cantibus ritúque omni Christiano, sandapila in substructam fossam demittitur; cui ministerio Doctor Paulus, vir talis, & toto regno tantus, manus etiam proprias commodauit, flens Patremque appellans Riccium, quem patris loco tenerirer diligebat, & diligebatur ab eo vicissim, vniusque inter se animi & consiliorum ad propagandam fidem societate iungebantur, vt mirùm non sit eorum icones ad viuum expressas Christianum orbem latè peruasisse, vt quibus suo cuique in ordine ex æquo Sinensis Ecclesia plurimùm debeat. Cæterùm Riccij sacris funebribus, fideles non sunt passi deesse ciuilia, sed vrbana qua solent repetitarum proclinationum reuerentia tumulum venerati, post actas a Patribus gratias abierunt. Haud diu posteà Pechini, en pompa ingens, longo, & splendido agmine per mediam vr-

bis frequentiam versus domum nostram incedere. Aula erat Præfecti Pechinensis, implebat vicos fulgore vestium, tympanorum cantu, & festis tibiis, tabulam sublimè præferebat ornatu, artéque pretiosam; tabulæ aream longè augustior tenebat epigraphe, quæ significabat Ricciũm in Sinas venisse regni æquitate, famáque pellectum; vicissim Sinas virum comperisse pari fama librorum quos composuerat memorandum; sed hoc lemma his verbis euolutum gratia sua caret, characteribus Sinarum dumtaxat quatuor, sententia illa integrè legebatur, ieroglyphico inuento ingeniorum tantùm illic præstantium; nec à nobis de nostra loquendi, & scribendi ratione vnquam capiendo. In infima tabulæ area minoribus literis hæc epitaphij dedicatio legebatur [Matthæo Riccio magni Occidentis Hoam Chiefeius Præfectus vrbis Regiæ Pechinensis] nempè hanc tabulam mittebat sepulchro Riccij appendendam; quod honoris genus à tanto Regiæ Ministro, donum fuit eximiæ commendationis. Nanchinum quin etiam vltima Regni vrbs eáque Regia suos pariter ingeniosæ beneuolentiæ honores ad sepulchrum misit. Lingozuonus epitaphia duo tabulis insculpta marmoreis cum scripto à se in defuncti laudem poëmate. Vbicumque demùm Sinensis imperij nominabatur Christus, honoratus est Riccius iustis funebribus tanquam parens communis Sinensis Christianitatis, iuitque in posteros æterna cum laude ipsius memoria.

LIBER

LIBER III.

SVCCESSVRI Riccio Longobardi aduentum in Regiam, multa in quartum mensem distulerunt; serus nuncius impositi muneris; serus Quanceum onerariæ appulsus quæ recentes vehebat operas, subituras in eorum locum, quos victus incommoda, & pertinax in lingua condiscenda labor in tabem egerat, & erant Macaum ad Lusitanos medicos necessariò deportandi. Postquam autem vertente Decembri, tres illi quos expectauerat, fluuiorum delusis custodiis, applicuere tandem Sciaoceum, duobus illorum sociis Feliciano de Sylua valetudini reddito, & Nicolao Trigaultio Nancianum peruenit; tertium pro se Sciaocei reliquit Manuëlem Diaz Castroblancum, quem cognominarunt iuniorem, vt à seniori discerneretur. Nanciano inspecta, & Neophytis illic agentibus, bimestri per amnium anfractus nauigatione Nanchinum subiit, vbi nostris coactis, etiam Cataneo Sciambaij degente, multa in consilium adduxit, commune bonum spectantia; pressiùs tamen de baptismi forma certatum est idiomate Sinensi tunc primùm composita. Carent enim Sinenses R. B. D. quibus efferendis, quæ similius sonant subst tuunt: ad hæc ferre aures Sinarum nequeunt vocales duas interiectis consonantibus duabus aut tribus, nec pronunciare illas nisi perperam possunt. Exemplo denique M. & N. nulla Sinarum vox in consonantem exit: ad hæc voces easdem Prouinciæ quindecim tàm diuersè inter se cùm efferrent vt suam per se seiunctam ab aliis habere linguam singulæ viderentur, timendum erat non mediocriter, ne absona varietione illarum in ore barbarum aliquid sonarent sacra verba, vel significandi vim necessariam baptismo non satis retinerent: alia ex parte vsque adeò inuentu difficiles putarat Riccius characteres & voces, quæ natiuam referrent formulæ sacræ sententiam, potissimùm verò quæ Spiritum sanctum à spiritibus aliis inferioribus distinctum notarent, vt nulla sua linguæ peritia ausus esset Latinam formulam Sinicè reddere, & quidem prouidè; quoad fide latiùs diffusa, & auditu lectúque intelligerent infideles quibus verbis significaretur à nobis verus Deus, & discernerentur personæ diuinissimæ Triados; transissentque proinde verba illa ex vsu veteri in ius significandæ vulgò, distinguendæque augustissimæ Trinitatis; quod etsi tunc post tantùm temporis obtinuisse sentirent Patres, diu nihilominùs inter se multúmque agitarunt. Longobardus annis decem & quatuor, Cataneus

r. Bapt. formæ Sinensi lingua quàm difficil. quo modo?

Cataneus septemdecim in lingua positis, & apud Mandarinos dictionis laude florens Vagnonius, & alij, sacramque baptismi formulam Sinensi conceptam scriptámque vernaculo, Litteratis Sinensibus dedere retractandam, pridem Christianis, fideique Mysteria & linguam apprimè callentibus, quam cùm ij probassent, pro legitima deinceps habendam Patres statuerunt, Christianisque omnibus promulgandam, vt incidentibus necessitatum articulis ea vterentur, infantibus maximè in extremo periculo tingendis, quod simulato morbi remedio non pauci factitabant. Hæc & alia in rem Christianam dùm Patres consulunt adest citatus Pechino nuncius profectionem Longobardi vehementer vrgens, quare assumptis secum Feliciano de Sylua, & fratribus duobus Sinensibus, Trigauitio Nanchini relicto quamprimùm itineri se dedit, missis priùs Hanceum qui stationem in ea metropoli locarent (de cuius progressu posteà) nam variis vrbibus, boni eiusdem desiderium testatis, fieri satis non potuit, ob penuriam operarum, & temporarij commeatus; quo Sciaocei quoque, vrbe propiùs licet Macao distante, sic egebant vt dies hebdomadæ, sex non nisi orizæ aqua maceratæ demenso vescerentur; paucillum bubalinæ die dominico adderent, quàm nec bubulci, neque mancipia dignantur attingere; carnibus aliis præ summa inopia abstinerent quanquam & multis, & pretio vilibus: mulcebat has ærumnas Apostolici ministerij tolerantia comes, & character, maximéque fiducia hilaris quâ Longobardus vbique securos fecerat nihil esse nostris in posterum ab exilio metuendum: nostros vsu edoctos tempestates exire aut frangere; conciliatam iis à Riccio doctrinarum omnium præsertim Mathheseos famam, & amicitias potentes omnium Præsidum; cooptatos a Rege in vrbem Regiam, ipsósque aulæ domesticos ex nostris quatuor; instarque omnium tàm diu nos esse in regno versatos, vt Sinis per leges non liceret ex eo nos pellere ne (quod ipsi hac lege cautum voluerunt) per nos Regni arcana, per nostros sequaces regnum proderetur. Hæc Longobardus apud se, & ad nostros; hæc Trigaultius etiam in Europa, hæc alij, quàm ardenter optantes tàm facilè creduli, haud quidem vt Riccium carperent eiusque suspensos perpetuò timores, verum vt illos iam partæ fiducia stabilitatis emendarent: at enim Riccium sapientiùs timuisse, quàm isti iure confiderent quinquennio post nimium patuit, cùm pulsi extra Sinas, Macai ægrè constitimus, quam calamitatem consciuit Patrum qui Nanchini degebant confidentia hæc, libertásque in vsu Christianæ pietatis animosior quàm cauta; & demùm (contra quam semper inculcauerat Riccius) quòd perperam crederent, non esse in potestate Mandarini etiam offensi, nos regno extrudere; id verò grandi suo malo, experti sunt quàm falsò crederent.

2. Victus difficilis.

3. Falsa præsidentia, de stabilitate PP. in Sinis.

Quod autem nostros in Mathematicis exquisite peritia, Reipublicæ necessarios suaderet, hoc seculi huius anno vndecimo potissimùm

clatuit,

claruit, magno quidem exinde sed breui compendio, inciderat Lunæ defectio in anni præteriti medium Decembrem; horum momenta defectuum, vtraque in aula Regis Astrologi pro officij fide sic obseruant, vt si de summa imperij agatur, quæ quisque momenta laboraturi syderis, & restituendi notauerit, eorum Princeps in vnam eliquat certæ prædictionis sententiam, quæ ad Regem defertur, moxque ab Rege velocibus nuntiis omnes Prouinciæ in expectationem vaticinij ingentis arriguntur, cuius illis dies, hora, & articuli, editis literis asseruntur: hora media illo anno errarant Astrologi (quæ apud Sinas hora est solida, qui diem horarum nostratium viginti quatuor, in horas suas duodecim colligunt) grauis inde in Regnum offensio, indignatio omnium aduersus Astrologos, & decreta in miseros ab Rege erroris pœna, illi in præsens solliciti, in posterum prouidi, apud eum demissè 4.
expostulant, alienam se culpam luere; errorem hunc esse Astronomiæ Sinensis, & Calendarij abaci, non suum; nunquam fore certa & rata prognostica, ex vacillanti, & falso canone, cuius calculo minutim diligenterque institissent; iuberet illum Rex corrigi, vt certæ de cætero prædictiones ex eo ederentur. Hic animi omnium ad Patres versi; rogantur à tribunali rituum correctioni manum admouere, Calendarias tabulas emendare, & nostros de Astrologia codices Sinicè reddere. Læti occasione læta Patres Religionis promouendæ, liberè respondent, se quidem Sinas nec eo consilio per infinita quæsisse discrimina, vt eas scientias traderent, quæ nihil aut parum ad salutem animi faciunt; nec eas didicisse, nisi ad oblectamentum ingenij, quod interponerent interdùm seriis: propositi sui & votorum fuisse summam vt cognitione veri Dei Sinas imbuerent, eiusque legis sanctissimæ, cuius accurata obseruatione homines in eam euaderent ad quam conditi sunt beatitatem sempiternam; Regis tamen in se beneficentiæ singulari debere omnia; eiusque tribunalis humanissimæ comitati; correctionem tabularum vltrò suscipere, & incubituros in eam accuratione tàm strenua quanti ea esset apud Regem, qui sua illam inter grauissima regni negotia dignatus esset commendatione. Placuit Magistratui responsum, Præses libello ad Regem retulit, Patresque ad hoc nominauit qui Pechini legebant, adiuncta clausula qua illis fas erat alios accire; ac ne qua vsus Sinensis ignoratione fallerentur, Doctores Paulum, & Leonem, adiutores operis acceperunt. Cùm his Sabbatinus de Vrsis Calendarij Sinensis digestos canones cœpit retexere; & Principi Mathematicorum commentationem tradere maiorum Planetarum, quam ad mensem perduxit huius anni 1611. Aprilem, quod à me non frustra hic notatur ad refellendos, qui malè prædictum deliquium, solis fuisse non lunæ scripserunt, cùm solis tunc esse nequiuerit.

Calend. Sinensis emendatio nostris à Rege commissa & cur?

Suspexit magnoperè Sabbatinus Sinensium veterum solers ingenium qui nulla systematis figuratione, & varietate fictorum circulorum quibus luminarium maiorum motus erraticos æquabili regula fixáque

diuiderent; nihilo tamen hanc minus feliciter indagassent, quam si principiis niterentur necessariæ veritatis, quod ipse imprimis breui complexus est apparatu, ad Astrologiæ Sinensis componendas cum nostris regulas, cuius initij partem do aliquam, quòd & historica sit, & huic elucidandæ materiæ opportuna. Sic ergo scribebat anno æui nostri duodecimo. Habemus chronico Sinarum ab annis retrò nongentis septuaginta supra mille Calendario vsos, quod ferè eclipseon computatione, & cœlestium motuum continetur, variarúmque obseruationum, de quibus inferiùs, principium huic dedit Rex Iao, qui scientissimos eius nomine Hi, & Ho, fratres duos nactus, iussit eos varietatem cœlestium motuum statis regulis definire. Secutus est bis mille post annos Cin Hoam Rex, qui anno imperij sub tricesimum quarto. proscriptis librorum studiis omnes igni addixit, præter Medicos, Georgicos, diuinationum, & quod lugent etiamnum Sinæ Calendarios, quanquam annis deinceps centum nonaginta, illarum computationum ars tradi non destitit, & priuatæ dumtaxat vocis disciplina in futurum transmitti, donec Rex literis æquior imperio potitus, seruatos ab eo incendio, latebris, & subterraneis cauis libros, diligentissimè requisiuit, primisque honoribus, & vsibus reddidit. Sic restitutæ in integrum Calendarij regulæ, quas vt demus illas ipsas esse à veteribus inuentas de prænotionibus eclipseon, & annuo temporum ordine, sed emendatas ferunt quinquagies quinquies, factúmque id vltimò ante annos tercentum ab Astrologo illustri Coscecuc[illegible]. Præter hoc suum propriè, sibique carissimum Calendarium ab eum, alium rerum quo Mauri ex Perside Tartarum donarunt tunc Sinis dominantem post verò repertum in palatio Humuuni, Sinarum a Tartaro fort illiri vindicis) qui regni sui anno, quinto decimo, verti Sinice mandauit, ad ducendam ex eo correctionem Calendarij Sinensis: sed eius interpretes Mandarini duo ex Collegio regio, Planetarum intacta speculatione, quam nunc etiam is liber exhibet, vsum tantùm illorum verterunt, & obseruandi experientiam, quam vnam percipiunt Sinenses, & ex Oroscopis nonnihil; ignari de cœtero contemplationis, & causarum.] Hæc de Calendarij negotio, supremi apud Sinas momenti Sabatinus, & necessitate illius subindè exertationes certioribus regulis emendandi. Porrò datum quem diximus à Præside Rituum libellum Rex suo probauit Rescripto, quod Typis editum, vniuersóque mox vt moris est regno, per cursores sparsum, incomparabilem nostris famam, & auctoritatem peperit; gratulati sunt illis Mandarini, solennibus officiis demandatam ab Rege operis tanti Prouinciam; Gubernatores appensis per compita tabulis, optatissimo nuntio populum recrearunt de Calendario à Patribus magni Occidentis rectè instaurando. Incumbebat operi Sabbatinus cum Paulo & Leone laboris socijs; defectionem aliquam sydérum operiebantur, cuius cum alterius Europa acceptæ obseruatione, stabilirent longitudinem Regiæ Pechinensis; latitudines vrbium metiebatur Iacobus

bus Pantoia, cùm præstantissimi negotij successum mathematici Regij miserè corruperunt. Regem perinde libello supplici adeunt, vt si opus ipsimet iam per se absoluissent, quòd nostri solùm inchoarant; nec erubuit cupiditas impudens Calendarij velut emendati, pro quo nec digitum mouerant præmia poscere honores & quæstus immodicos, & astronomica organa, & alia impudentiæ tàm audacis vt pertæsus Rex petitionum insolentiam Calendarij, cogitationem prorsus abiecerit sic illæ de Calendario indice restitutæ non temerariæ expectationes, in fumum abiere. Ergo Sabbatinus habitatione palatij inita, & ædis sacræ sepulchro Riccij proximæ, excogitauit aliud quò persuaderet Sinis, nostrorum nemini defore vnquam in publici bonum illas artes, & propensissimas voluntates quas in Riccio adamarant. Molitus est machinam assellendis ab imo profundi cuiuslibet in sublime aquis, & transfundi gradatim in vasa, alia aliis altiora, quod apud nos vulgare & obuium, illic nouum, inuisum, incomprehensum, vniuersum. Foras Pechinum exciuit ad spectaculi admirationem, tribunalium Præsides, & Collegas, Taolios, Colios, regni Administros, Principes Eunnchorum; primò tamen ingressu reuerentiæ humilis officia debita Saluatóris imagini exsoluebant cuius titulo inscripta fuerat ædes sacra; tunc Præses Rituum, Tienciutam vocauit, hoc est *Templum Domini cœli*, mansitque loco nomen. Vnus cognatione Regis & grauitate prudentiæ illustris, inspecta operis machinatione, Patres Scingin, & omninò Scingin appellauit quod homines sanctos, & planè diuinos significat, beneficentiæ scilicet in publicum natos, sed castæ, ac nobili, & ab suo quouis priuato commodo alienæ; procul ab auaro Bonziorum quæstu, & sordibus, qui nisi immensis pretiis nihil docent; exacturi omninò ab Rege templum in qualibet maiorum vrbium, si quid Patrum labori simile inuenissent; hinc idem nostros & arcta necessitudine, & salutaribus consiliis dignatus est ad firmandas illorum in regno sedes. Ad hanc aulæ tàm pronа erga nos gratiam, & communia omnium studia, exiliebat gaudio Doctor Paulus, in re Christi agenda nostris haudquaquam inferior, ventitabat ad eos stupens liberas in regno ipsaque illius vitalia eorum stationes, reclamantibus perpetuo ex Cantonensi tractatu Mandarinis contra Lusitanorum incrementa, & Externos quos in regno passim, & regni visceribus alerent; inde fieri negabat potuisse nisi diuinitùs, vt iis mechanicis peregrinis tentarent & promererentur omnium fauorem, suadebátque Sabbatino, vt eorum artem scripto libro proelis committeret; librum ex vernaculo, Sinensi in aulæ nobilem traduxit, & elegantem ornare illum procemio voluit Præfectus regiæ admonitionis, idemque multis optantibus cùm locus non esset, suis saltem laudari adscriptis nominibus tum se, tùm librum voluere, nullum tamen ex iis quibus licuit locum dare, tanti fuit quanti procemium celebratissimi Mandarini, qui tàm magnificè in laudes excurrit legis à Patribus traditæ, nihil vt posset vberiùs

5. Mechanica artificia quâ vtilia ad fidem introduc.

à Christiano expectari; ad vtilitates verò sperandas ex machinis, quarum artificia edebat liber, addebat sufficere, quod ipse Pechino festinaret abire, vt occuparetur meritum importati primùm in suam Prouinciam Chiansiensem illarum inuenti, vsuque per eam latissimè frequentandi. Pro illo item quo præ nobis Sinæ publici commodi, priuatim honore ac studio tanguntur, non pauci argentum gratuitum sculpturis characterum, figuris, & reliquis vulgandi libri sumptibus sufficere. Absolutum opus Sabbatinus primariis quibusque Magistratuum obtulit, etiam Colais, qui prosecuti sunt auctorem muneris, & munus honoribus, supra omnem morem eximiis.

Postremò Præfectus Regionis Pechino subiectæ, eiusmodi machinis duabus Patris dono acceptis, omnes iuris sui Pagorum & vrbium Præfectos ad festam acciuit gratulationem; machinas geminas cultu sublimes magnifico equis imposuit, & numeroso comitantium ordine inter vexilla, & tympana sonosque tibiarum, circumuehi iussit per frequentissima ciuitatis, dignas videlicet omnium admiratione; mandauit prætereà similes nonaginta sibi fabricari, quas dono in vrbes alias mitteret, edita denique lucubratione illas mirificè illustrauit, qua inter cætera, prædicabat regnum, cœlo debere plurimùm, quod Patres sibi à magno Occidente misisset ditaturos inuentis, & commodis Sinas, ingeniorum suorum præstantia, fulciebatur his in aula præsidiis Patrum sedes, nutans identidem validéque concussa, præiudicato, nec sat vnquam purgato Externi nomine veluti hostis, & Lusitanorum exploratoris. Quare aduertit religiose Doctor Paulus & cum eo nostri Deum nobis subinde has occasiones subnecere, fouendæ populi, & Magistratuum gratiæ Regisque ipsius, vt paulò post etiam contigit. Cùm ex Ennuchis fauore apud eum pollens, mentem illi iniecit habendi quatuor mundi partes tabulis totidem seiunctas grandibus adscriptis quæcumque ad eas attinerent delectabilibus & scitu curiosis. Illas Pantoia ex magisterio Riccij deuisit, suisque ad certam amussis cosmographæ descriptionem gradibus, & regionibus absoluit. Præterque proprias, & historicas appendices, etiam politicas adiecit, fusiores tamen de Christi aduentu, animorum immortalitate, æternùm beata, æternùm misera; Christiano cultu, eique addictis magna sua gloria Regibus, & nationibus; de Monarchiæ demùm Ecclesiasticæ splendore, quæ Doctor Paulus accurato labore ad dignitatem argumenti stylo nobili exposuit, Frater Nina Iacopus, auri, & colorum luce varia vbique & vndique elegantissimè decorauit. Et eò denique euasit prima operis perfecti species vt eam suspicerent cum incredibili gaudio Eunuchi, & duos nostrorum, eius artifices, præter quam soleat fastuosissima indoles omni beneuolæ comitatis significatione afficerent; Rex eò sic delectatus est, vt eum cupido ceperit, vberioris historiæ, quæ quicquid vsquam est cognitu iucundum, & vtile narrando perstringeret.

6. Geog. tabulis quatuor, Rex diuina docetur.

Succurrit

Succurrit hinc Patribus ingens ardor Christianismi approbationem, & promulgationem solemni diplomate impetrandi nullius tribunalis recensioni obnoxio, quod fuerat tertium Matthæi Riccio & supremum votum: nam duo priora fixas in Sinis, & Pechini sedes, sua virtute iam obtinuerat; de hoc tertio mouere aliquid fidelissimi amicorum, & aulæ columina, certioris semper putarant nocumenti, quam boni probabilis. Homines aduenas, animorum, & vitæ Societate iunctos, non minora in regno adeptos quam ipsos indigenas miraculum esse comperta nostra, persuasæque innocentiæ In Religione propaganda, quod vnum erat nobis propositum, pergeremus sanè eadem moderatione quam tenuissemus in ea inducenda, versari nos in gente partim studio idolorum nobis inimica; partim regno, & sibi magis cauta suspiciosa, & timida, quam nostri secura. In faciendis itaque Christianis sic agendum ne factionem cogere videremur, & numerosæ turbæ ostentatione credulum in peius populum terreremus, Primatésque ipsos, qui vetitico sectarum, etiam Siuensium exemplo docti, censerent à nobis coniurationibus præludi. Hæc tam sapienter, altéque Riccio insederant vt intempestiuam semper iudicarit rei tam lubricæ postulationem. Pantoia nunc & Sabbatinus, præsentibus gratiæ nimiùm confisi fauoriis, & Aquauiuæ Generalis ad Riccium, paulò ante defunctum epistola, feruidiores facti, rem denuò referunt ad amicissimos Mandarinos, de petendo saltem eodem iure libertatis quo secta idolorum, etsi alioqni extranea toto regno Sinarum fruebatur; verùm in iis fuit nemo qui petitionem approbaret, quòd excellentia legis nostræ cœlestis & diuina, nullum esset in Rege amoris sensum impressura, vt qui delitiis, libidinibus, & abdomine sepultus, vix præ mole aruinæ proferret pedem; vix palearibus ex obesa ceruice arctiorsum pendulis anhelans spiraret, vix loquens audiretur, nisi si quando iratus fureret. (talem hunc iis depinxerant Eunuchi) qui si fortè petitis annueret, nunquam fore vt eius Rescripto Sinseius subscriberet nisi a Colais & Externorum, ac Rituum. Præfectis retractato, cùm id in minimis etiam, ex lege Sinarum inuiolabili nefas sit omitti, hos verò pro fide officij quod gerunt dissuasuros id Regi procliuiùs, memoratis querelis Cantoniensium, quàm pro suo erga nos amore in nostri fauorem sua suffragia collaturos. Quibus intulit Doctor Paulus, de Regni negotiis vix vnquam consuli, quin de pellendis Macao Lusitanis, inprimis ageretur, terque illo eodem anno, datos contra Patres libellos supplices, quòd ipsi quoque Macaenses essent. Hæc ille quam certo affirmaret, amici clàm nobis indicarunt, inter eos nimirum consiliarios, quorum probè tenebant arcana, de nobis multa cogitari, & suspectas fieri excursiones nostras in vicinos pagos, ad cogendos cœtus sequacium, quasi vrbs Regia Pechinum tot ciuium centenis millibus angustum præberent labori nostro campum. Proin cautiù nobis & parciùs aliò excurrendum, ne dùm paruis inhiaretur lucris, sum-

mæ totius iactura fieret. Optatis igitur excluſi maioribus Patres cœpto deinceps inſtitere, neque clàm penitùs, nec tanta in luce, vt de ſe rumores ſpargerent nocituros: ferebántque religioſæ operæ non pœnitendos fructus, ſi minùs numero; dignitate ſaltem, & nobilitate perſonarum, in quo partem obtinuit non paruam Doctor Paulus, quod & pietatis ardore induſtrio, Literatos excelſi nominis ad Patres perduceret a quibus diuina ſolidè edocti ſacris fontibus tingebantur, & ſanctimoniæ tùm priuatim ſuæ, tùm domeſticæ exemplis, quam profitebatur legem validè prædicaret, caſtimonia præſertim & demiſſione ſui, duabus inter Sinas tam peregrinis dotibus, quàm earum auctrix, & magiſtra lex Chriſtiana: iungebat his patrocinia, & ſubſidia miſeratum & pauperum; plebeios tumultus, & Magiſtratuum inſectationes quibus conflictabantur Chriſtiani, auctoritate, precibus, gratia magnarum amicitiarum denique ſedabat; cúmque illum Deus in diuinis, ſtylo illo ſuo ſublimi & grandi clarè ac propriè explicandis ſingulari donaſſet ingenio nihil vſquam noſtri dabant in publicum, quod Pauli cenſura non probaſſet. Quem ſi tunc Deus in Colai gradu à quo proximè aberat locaſſet, omninò ſtatuerat eò Regem adducere, vt de immortalis animi ſalute audiret, ſperabátque agente ſpiritu increato, ex ſemibeſtia, in verum hominem rediturum foreque ingens inde miraculum, vt abſque miraculis Sinarum imperium Chriſto ſubderetur. Tunc mecum, aiebat, Patres, religio, Chriſtus, paradiſus, Orbis totus triumphabunt, cœterùm Pechini die cuiuſuis hebdomadæ ſexto docebantur fideles Chriſti vitam mortemque meditari; & quotidianis virtutum profectibus ſeipſis fieri meliores; pueri bis quot hebdomadis credendi rectè & agendi præceptionibus inſtituebantur, quâ ex vtraque diſciplina prodibant virtutes heroicæ, illuſtriáque illarum monumenta, paupertatis voluntariæ, amoris erga inimicos, propugnatæ viriliter aduerſus aurum, & inopiam egenæ caſtitatis, aliáque fortia & rara, ſed reliquis per Sinas ſtationibus noſtris communia.

7. Mandarini Neoph. virtutes exim.

7. Et aliorum Neophyt.

Hac tamen Chriſtianitate Longobardus Inſpector, Nanchinenſem agnouit glorioſiorem, fidelium numero Mandarinorum beneuolentia, diuinæ legis æſtimatione: erant hi fructus laborioſæ ſolertiæ, vnius Vagnonij ſociorum altero Sciamhaium, Hanceum altero profectis. At huic eius animorum ædificio æterno, præmittenda eſt fabrica materiari templi, quò illic religio poſſeſſionem iniuit iuridicam manſuræ habitationis, illi non imparem, quâ ſectæ aut illic vernaculæ, aut ſæculis quindecim ius nactæ ciuium fruebantur Primam fabricæ huius cogitationem Vagnonio Mandarini tres indidere, vehementer hortati vt Magiſtratuum prompta ſibi beneuolentia vteretur; excuſantíque ingenuè ſuam egeſtatem, quotidiano etiam victui ægrè neceſſaria ſuggerentem; ex iis vnus Doctor Leo, templo ſolum emit; primam ædificij partem duo alij extulerunt, promouit certè ſua manu opus, eius auctor & dominus, & benignitatem quoque idololatrarum in illud contulit. En autem inter hæc adſunt Pechino à Patribus literæ quibus Vagno-

8 Nanchinenſ. Chriſtiani tus templum ædif.

nium grauiter deterrebant ab illo opere, nisi ex assensu legitimi tribunalis, neque nos tam firmis hærere radicibus quin posset leuis vnius legis transgressio, grandem nobis pœnam accersere. Probarunt Patrum consultam cautionem amici Mandarini, sed assensum illum impetrandum rei alterius petendæ specie, sic esse stylum curiæ Sinensis vt oblique petatur & dissimulanter, quod directò postulatum creditur fore obtentu difficile. Postulata est ergo suppliciter immunitas in perpetuum à iure annuo, quod fisco pendebant domus quinque, ad extruendum Domino cœli templum, solo æquatæ concessaque est prolixo diplomate, cui intercedere ausi coactores, de subdola illa priuati lucri aucupatione plagas publicè retulere, nos verò alterum, & tertium, priori expressiùs diploma, quo illa immunitas prædicabatur data ob constituendum Domino cœli templum. Huc Præses Coliorum (qui Regis sunt admonitores) ætate ac morum integritate venerandus, absenti Vagnonio, & legi quam docebat (præter amplissimum diploma) laudes attribuit quibus non posset ampliores ardentissimus Christianus: eius colloquium expetiit, conuiuam adhibuit, & inter multos eiusdem Ordinis sapientes, primo ad mensas loco honestauit. Templi materiatio Sinensis partim muro surgebat; partim lignei septi commissura; designatio verò ex Europæ architectonica, quam longè Sinensi pulchriorem magno statim concursu ciues frequentarunt. Vicini tamen ad tribunalia vario strepitu detulere, quod officeret eorum luminibus & vmbram domibus faceret; illinc bonam fortunam ad eorum fenestras aduolantem, offensuram ad proceritatem ædificij, & retrò agendam; hinc vmbram illius, de cœli aspectu infelici, fore illorum domibus ominosam: contendebant ergo secari medium debere. Vagnonius sanando delirio verba, & operam perdebat, vnus ex delirantium Magistris, viarum experientia famosus quibus bona, & mala in domos subeunt, tumultum sedauit, & rem totam confecit; interrogatus, eius templi, quam laté se damna porrigerent, respondit, à templo bonorum omnium auctoris, & cœlestium Domini, nihil mali timendum; bonum omne sperandum, eiusque vmbram futuram domibus pro tutela ita stulti vnius sapientia opportuna, multis stultitiam ademit. Sed validior alium tametsi breuior exagitauit insania, spectanti de fenestra, obiecta est oculis marmorea crux templi frontem exornans, resilit velut ab aspectu draconis inuolantis, fenestram occludit, Christianum amicum adit desperabundus & eiulans, & funesti signi lethales influxus per fenestræ rimas pene raturos domum vociferans; cui Christianus quid crux esset, quid Crucifixo deberent homines, quibus nos eripuisset malis, quam infinita bonorum æternorum felicitate cumulasset, vbi explicuit; repente crucis amore incensus Christianum se esse professus est, infortunij metu, spe læta detersso faustitatis quam exinde à cruce impatienter expectauit, multóque tùm confidentiùs cùm Inuentæ Crucis beatissimo die consecratum est Deo templum. Solenne Sinis est nouam habitaturis domum non tantùm momenta legere qua

fortunissima somniant, sed laciniosa prætereà inanium Rituum obseruatione, auerruncare ab ea omne infortunium, & sub eodem secum tecto beatitatem vitæ perennaturam in æuum accersere; Æquum putarunt Christiani, nec vetare Vagnonius; potuit, piè in templo nouo vsurpare, quod suis in domibus superstitiosè Ethnici vsurpabant, in quo id vnum in commune spectarunt, vt denuntiarent vrbi vniuersæ, Dominum cœli, eiusque præcones habere publicum in ea templum festa igitur in veste procedunt, & longis ordinibus, variorum sonorum multa distinctis symphonia, vrbem qua erat maximè celebris obeunt, prælatis effusa copia in vsum templi donariis, quorum religiosam largitatem etiam Ethnici, sed magis ferentium & suplicantium collectam modestiam mirificè laudarunt. Dedicati honos & fama templi creuit paulò post duabus tabulis elegantissimi, ornatus quarum in altera hæc epigraphe legebatur *Templum cultui diuino sacrum*, in altera: *Domus Literatorum magni Occidentis.* Has non ita pridem baptismo tinctus, ex Principibus Mandarinis splendido miserat comitatu, templi & ædium foribus appendendas, quod honoris genus apud Sinas reuerentiam loco addit, auctori tabulæ æqualem, cuius etiam in calce nomen habet adscriptum, Patres tàm illustris ad Christianismi gloriam priuilegij extare voluerunt æternam memoriam, saxea in templo lamina his verbis incisam. *Nanchini, aula veterum Regum Sinensium Patres Societatis Iesu posuerunt, & Deo Optimo Maximo primum templum publice dedicarunt.* His etsi magnoperè reficeretur Patrum labor; at multò iucundiùs & copiosiùs, sanctis Neophytorum profectibus; ostentum certè diuinæ gratiæ ingens erat homines modo turpitudinum omnium demersos cœno, tàm repentè ab omni non vitæ solùm & cupiditatum, sed cogitationum, atque imaginum fœditate abhorrere, vt post alterum, & tertium mensem confitentes, vix Sacerdoti possent subiicere quod posset absoluere, quanquam in mercimoniis, & negotiis verterentur, & in promiscua exemplorum impudentium fœditate: virtutum autem supra vsum communem edita dedecora, molestum sit legere, quia longum, nec ad legentium saliuam satis nouum; paupertatem extremam, sed insontem, & lucra improba calcantem; misericordiæ vtrobique animis atque corporibus, impensa subsidia, salutis alienæ sollicitum, & strenuum studium; nominatim verò infantium quos erat ex vitæ limine præceptura mors sempiterna, nisi Christi baptismus liberasset, cæteráque eiusdem feruidæ charitatis. Vrbe sibi trifariam diuisa Patres, Neophytorum totidem erudiebant cœtus, ne suspicionum vmbras præberent Mandarinis, si ad templum nostrum simul omnes vidissent confluere; quartus nihilominus peculiaris, apud nos cogebatur cœtus, sublimioris disciplinæ, qui nutantes in fide, à Christianis moribus deuios; morbo, & miseriis afflictos indagarent, suáque tùm ope, tùm Patrum iuuarent; vix æquè aliud Christianismi admiratione idololatras perstringebat, vt ille præstantium

hominum

hominum ad ægros humilis aditus, cui nihil simile suis in sectis obseruarant: ad hæc dabatur opera vt iidem sodales in occasiones subitas in promptu tenerent; modum formámque ritè baptizandi, nam magno numero censeri poterant quibus pronius nihil erat quam Christo credere, & baptismo tingi; sed tenebantur vinculis pessimæ consuetudinis, & imbecillæ voluntatis quæ mortis vicinæ validiori metu dissoluta exhibebant illos baptismo idoneos. Optassent complures Christi legem integrè persuasi, ethnicè viuere, & mori Christianè: opem rebus afflictis nostro in templo implorabant, referebántque, prodigiosis subindè curationibus; nec omittebant postea debitas beneficio gratias, sed iubebant filios ad Christi Saluatoris effigiem orare, illamque accensis facibus & odoro suffitu venerari. Discreuit tamen Nanchini hoc anno 1612. seruos suos ab alienis Deus. Grassans enim Boa pestiferis papulis, penè omnes necauit Ethnicorum infantes, Christiani suos, aquæ lustralis haustu exiguo seruarunt. Magnam quidem illic iacturam fecimus, Chiutaisi Ignatij morte, cui profectò debet quamplurimùm & Societatis & Christianismi per Sinarum Regnum fundatio. Ciamsceij, oppido tractus Nanchinensis piè vitam clausit, quam ab Exercitiis S. Ignatij, ex principiis æternis duxerat innocentem: multos huic nobis Deus substituit in magnum fidei splendorem. Vnum cuius maiores armorum gloria nobilitauerat pellendis barbaris extra Sinas, octogenario proximum; & tunc etiam suorum dignitate illustrem; huic Vagnonius ex baptismo, Pauli indidit nomen, Deus de Pauli in Christum amore, & præclaro exemplo partem non minimam, alterum Hiu Ioannem, eius aulæ Cancellarium; & Cham Thomam Doctorem, inter admonitores Regis, Magistratum gerentem, olim Riccio carum, & mente Christianum; tunc ita in omnes à Vagnonio versatum partes vt de vxoribus duabus alteram ad suos remitteret, alteram sibi honestis nuptiis copularet. Auctoritatem Christianæ legis huius viri claritas in tantùm extulit, vt præter plurimos omnis Ordinis Literatos tractura fuerit tres eius Collegas, omnésque Taolios qui supremus est eius aulæ Senatus, nisi polygamos inolita retinuisset væsania, quidam tamen ex iis lustrandos baptismo filios dedêre; contulere nonnulli ad templi fabricam. Christianismo fauerunt vniuersi. Hæc dùm secundis aguntur flatibus inter nobiles Nanchinenses; auxit pariter in luce populi, sacræ fidei nomen confidentia stolida Ciaicumorum, (constat ea secta ex idololatris) qui aut indignati Deos suos comburi aut verecundati eorum contemptum, ausi sunt certamine publico cum lege Christiana idololatriam committere, seruatum huc vsque ab aduenis ad vitandos tumultus silentium, interpretati diffidentiam, & timiditatem; nunc sua prouocatione, ius defensionis cum nobis imponerent. Fuit pleno vtrimque æmulorum auditorio disputandum. Producere illi Theologorum suorum turbam; nostri fratrem nostrum Sinensem solum, sed pridem exercitum ad fallacias co-

9. Infantes aqua lustr. sanant.

10. Chiutaisi Ign. mors pia.

11. Frater ex nostris Theologos idol. expugnat.

rum, absurdi, & pugnantiæ conuincendas. Hic primis petitionibus, doctrinæ illorum singula tentare firmamenta, quæ seorsim vltrò fateri sua cogebatur; coniuncta nequibant concedere, quod ea inter se pugnarent; dissimulare illi angustias, quibus premi se illicò senserе, vociferari audaciùs quò peiùs arctabantur; demùm alius alium intercipere dicentem, loqui omnes velle, nemo quid vellet satis scire; secum ipsi pugnare, mutuisque se inuicem salibus, & conuitiis mordere, frater ex aduersario spectator, tacitus, & silens, eorum discordia vincere, & quæcumque illi vicissim inter se arguerent, & damnarent iis in Christianismi laudem & triumphum frui. Spreti ergo à suis, & ditis deuoti abiere, cautique in posterùm dormientibus canibus barbam non vellere, nec iussos quietem tenere Christianos, timiditatis accusare. Sed his huius æui annis duobus vndecimo, & duodecimo, Nanchinum maius nihil protulit quàm apertos Euangelio aditus in Prouinciam Cechianam, à Pechinensi, & Nanchinensi, Regni primariam, & ipsam quondam sub Sungæ Regibus regni caput; aliquandò nunc minorem dignitate; cœtera propemodùm æqualem, viris, vrbibus, naturæ beneficiis, artibus, opulentiâ illustrem, quâm oriza, ac serici tùm crudi, tùm facti, quæ Regi pendit millionibus innumeris taxata pondera testantur. Iaponiæ ad ortum obiacet; in eam hotis viginti quatuor, si ventus adspiret traiicit. Hanceum habet metropolim, Marci Pauli, vt ferunt Quinsaium; vtcumque res sit; Hanceum Sinæ, terræ dicunt paradisum, atque vt cœlum Deos suos sic Hanceum ciues, suos beare: in plana distenditur delitiis omnibus pinguia; Centamo amni leuca integra lato ad austrum alluitur; ad occasum lacu, aquas suas in vallem deponente cinctam amenissimis collibus; laci ambitus milliarium quadraginta, palatiis, templis, sepulchris, hortis, cœnobiis, musæis coronatur, continetúrque firmo è sectis lapidibus aggere, qui viam circum euntibus siccam præstat & commodam; vrbis amplitudo, fortè Nanchino inferior, verùm suburbia si addas incredibile dictu, visu tamen testatum, milliaria centum amplectitur; multas, præter vsum, Sinis omnibus communem ædes tollit in alteram contignationem, riui ex lacu, & flumine in vrbem deducti eiusque suburbana, millibus aliquot pontium iunguntur. Ædificiis splendet, numero, & magnitudine operum superbis, tùm profanis, tùm sacris, adeóque etiam Saracenorum fanis. Frequentatur, Maio, & Martio peregrinantium ad idola concursu; qui dies exigunt ad genua Deorum noctes, in expilandis ciuium domibus, turres illic visuntur quatuor, quales aliàs retuli, nouem Ordine contignationum in altum eductas; arcus item illi quos diximus ex elaborato marmore trecenti, & peritæ architectonices iustis ex regulis constructi. Vrbis medium mons factitius tenet, ex quo eminet templum ingens, custodi vrbis Spiritui, Cimo Hoamo sacrum; templo inferior, columnis immanibus ligneis incumbens turris horologium sustinet, Saraceni vt ferunt

12 Cechianæ Prouin. & Quancei opes, & multitudo.

priscum

priscum opus, dùm penes familiam Iuenam Regnum esset. Conflant hanc machinam multa vasa, quæ aquam silatim acceptam, singula in sibi proximum transmittunt, donec supremo & capacissimo totàm reddiderint, extat huius ex vmbilico stylus horis notatus duodecim, quas aqua paulatim ascendens contactu indicat; turris custos vrbi significat Arithmetico charactere vasto, numerum horæ pro tabula in prospectum exponens. Orizæ saccos quotidiè, decies mille dicuntur absumi, & est saccus centum hominum demensum; horum autem quotannis milliones duos, dena & quingenta millia Regi pendunt; crudi pondus serici librarum ter mille millium sexcentarum; texti laboratique bis mille solidos, & quingentos pannos, neque propterea sic exhauriuntur, quin vestis serica sit iis decuplo vilior, quàm nobis lanea: ibat tertius iàm annus cum Nanchino, dierum nouem itinere, in hanc vrbem Prouinciæ Principem, expetebantur Patres à grauissimis Mandarinis; & impetrati denique sunt hoc anno vndecimo, ex Longobardo illac transeunte, missique P. Cattaneus cùm recens aducto ex Europa Trigaultio, & F. Sebastiano Mendezio Sinensi, optimo Catechista. Maio ineunte vix naui exscenderant, cùm in eos aspectum defigit adolescens, quasi ad se magnoperè pertinerent, subsistens primum, dein quo attentiùs illos considerat lætior, randem salutat reuerenter & nisi, ait, me fallit animus, mea causa Deus in has oras vos egit, ac me primum occursu hoc vestro optatissimo beauit, ex vultu, & habitu, Literatos vos puto magni Occidentis, quod cum eorum vnus annuisset, ergo, inquit, me habere discipulum, & Christianum facitote, vno enim ad hoc vestrarum manuum ministerio egeo, legis vestræ arcana, vestris dudùm libris apprimè doctus, & idolis exutus ne residuo quidem domi eorum cinere: fletu & gratiis ad Deum salutarunt Patres omen opimæ ex solo benè colendo messis, quod adhuc incultum, per se iam edebat Christianos: nec enim is tantùm iuuenis præstolabatur eorum aduentum. Multos Riccij librorum assidua lectio, & virtus; præter egregia honestissimi Christiani monita, iisdem desideriis inflammarant; quibus paulò ante incitandis prodigium quoque præcesserat, Christiano enim Pechini baptizato Hanceum reduci, filiolus grauiter ægrotauit: mater in idolis & ex idolis tota, exhaustis Medicis accersit ex multis maleficiorum scientissimos venditores; subodoratus sacrilegium maritus, domo exturbat fraudulentos, furente nequicquam coniuge periculo filij, & idolorum fiducia; exclamantéque aduersus parricidam, & legem remedia vetantem, quæ sola possent filium sanare: quamobrem viro foris in alia distento, sublatum inter brachia filiolum, delubro proximo importat, sparsisque in auras ad satietatem coram idolo votis & lachrimis, suis eadem brachiis domum refert, quem sibi finxerat pedibus rediturum, virum non latuit fabula, vxore acriter obiurgata, fide ardens, delubrum idem petit, infortunium idolis ferens, deiecta suis altaribus, confrin-

13. Præuenientis gratiæ documentũ.

git, proculcat, dissipat, ius vitæ ac necis vni proprium Deo, sacrilega dæmonis vsurpatione violatum vindicat, magno statim iræ egregiæ præmio, domum enim regressus valentem cernit filiolum, adblandientem illi matrem, nec sui satis, nec attoniti gaudij capacem: hinc multorum curata insipientia; calcari spernique vtilius quam adorari Deos in puero experti; potentiorem iis viuere spiritum statuerunt; & hunc esse Christianorum Deum qui à Diis offensa latius, illorum exterminatorem beneficio præsenti munerasset. Hancei Patres Doctor Leo, suo palatio collegit, illuc ad parentis reuersus exequias, quem Cathecumenum obisse vidimus: ornato cubiculo, aráque composita, operati sunt primum sacris, die B. Michaëlis auspicatissimo, quem tantæ patronum Expeditionis idcircò legerunt, quòd minor tanto Archangelo vindex non esset optandus, ad legiones dæmonum exturbandas quibus si alia vsquam inter Sinas, ciuitas illa misere seruiebat, suum & ipse Doctor Leo post vnum & viginti dies sacrificium obtulit; ad hoc, festum edixit augustissimæ Trinitatis; accumulari iussit in palatij aream omnia simulachra, quibus eatenus mater, coniux, familia reliqua, (omnes tunc ad Christianismum prompti, & alacres) cultum detulerant; facem rogo ferali, non auersus, sed indignans, & gestiens subiecit ipsemet, nec passus est aceruum cineris ex eo residuum, amoueri; gaudens illo facti adeò insolentis nobili monumento causam illius intelligi, nimirùm quod esset Christianus; & duos apud se haberet veri Dei legisque ipsius sanctissimæ Doctores, quàm autem prolixè id assecutus sit vt constet, aduertendum est inter Sinarum deliria hoc esse non pessimum, quod putent Deos humana specie, deuotas sibi Prouincias visere, lustrare vrbes, amicioribus nonnullis se prodere, ægris, egentibus, stupidis, sterilibus, omnibus, sanitatem, diuitias, subtile ingenium, fœcunditatem, beneficia varia conferre, vtque præ cunctis opinor gentibus, præstigiatoribus abundant Sinæ, nihil faciliùs quàm vt aliqui eorum, Deos eiusmodi assimulauerint, & suis præstigiis fidem huic fabulæ fecerint. Vndecumque id somnium fluxerit; ingressu nostrorum in palatium Leonis, breui rumor clarus vulgauit in populum, duos humana specie maiores, ad Lincitanum Mandarinum (erat is Doctor Leo) diuertisse, totam proinde ipsius familiam insuetis lætitiis gestire; omninò illos ex Diis esse humano cultu peregrinantibus: hoc plebis credulæ anile commentum dùm rident Patres; en tibi Leo epistolam iis legit, quâ ex vrbi Præfectis quatuor-viris vnus rogabat vehementer, ne se vellet celatum de Diis hospitibus quos domo exceperat, dehinc, essentne libenter visentem excepturi? & quos visenti ritus præscriberent. Misereri Patres & simul indignari cupiditatem hominis alioqui cordati, nec simplicis, quem spes aliqua boni grandis tam facile cerebro mouisset; respondit Leo, quos vocabat Deos homines esse reliquis similes, alterum diu Nanchini versatum, alterum recentem, vtrumque non cœlo,

13. Insign. fides Doctoris.

sed

ſed alio ex orbe; poſſe libere adiri, & quibus ſolent graues Literati cerimoniis ſalutari; at ipſe maiores addidit præmiſſo libello profeſſus eorum diſcipulum; verum enim verò ex longo de diuinis & æternis inter ſe & Cataneum ſermone, præter oblectamentum ingenij, it ni-lé nihil ſecum retulit. Bancitri fuerant apud Leonem Patres, & futuri ipſius ex præterito erectis, domum quam incolerent quærebant quæ poſſet etiam populo parere, cui Mandarinorum palatia niſi vocato non licet ingredi; commeatum ad hæc in menses quatuor Nanchino allatum, nunquam ſiuit Leo ab iis attingi; eius verò ſumptibus tamdiù ali, videbatur non parùm exiſtimationi officere quæ iactabat vbique Chriſtianæ legis doctrinam, & profeſſionem à nobis deferri gratuitò, nec vilis ſtipendij, honorum, aut munerum pretiis conſtare.

Erat in iis qui ad nos crebriùs adibant, ex proſapia Iam, Mandarinus, Leone ſuperior, Prouinciarum olim iure regio inſpector, & Præſes examinum ad promouendos Literatos, quod munus ab Rege non creditur niſi lectiſſimis inter millia Doctorum, & ſapientium plurima; tunc parenti vtrique decrepitis vitam domi longè ab ambitu, & negotiis ducebat, pietate illa venerabilior, quàm honoribus gerendis. Porrò quod idolis adhæſiſſet, tùm communi errore, tùm eius priuato factum erat, cùm tutiùs crederet Deos ſequi, & remotiùs ab impietate; quam cum Literatis poſt cæcas de Deo diſputationes, inuentionem illius deſperare, indagationem negligere: totus autem erat in cultu virtutum ex quibus Sinæ ſanctimoniam metiuntur, potiſſimùm verò propenſæ in publicum beneficentiæ, inter alia famulum alebat ſuo ſumptu, qui ſuum in fano remedium quoddam abſque pretio ægrotis diuideret, ſed iuſſis priùs adorato idolo ſupplicare, vt vim inderet medicina, quàm illa per ſe non habebat; hoc ergo ingenio ad parendum Deo ſi eum agnoſceret docili, & perſpicaci ad eum ſi quis oſtenderet agnoſcendum, primo de diuinis Cattanei congreſſu delectatus eſt vehementer; deinc regustaturus eadem crebriùs, fuit apud eum aſſiduus; tùm ne inuento ſolus theſauro frueretur, ciues ſuos omnes, in illius partem adſciſcere ſtuduit, die igitur quodam è re nata interrogauit Gattaneum, ecquid ea ciuitas digna videretur in qua conſiſteret, omiſſa cura ſedis alibi ſtatuenda? ab ea ſi quam longiſſimè abeſſet, futurum profectò eius voti optatiſſimum motum Hancei viuere, quando itineribus tàm longinquis id vnum egiſſet, vt Dei cui ſeruiebat, notam mortalibus gloriam faceret. Habiturum Hancei auditorem confertum, & facilem, & religioſæ mentis ſed inſonti errore abreptο in idola ductorum ſuorum cæcitate, vt quid ergo Hanceo abiret, & fruſtra meditaretur alios populos in quibus vtiliùs operam l[illegible] caret? verbis inde omiſſis; facto agi res cœpit, teſtatus Cat[illegible] nihil ſibi optatiùs Hanceo, de legenda illis habitatione id[illegible] cum interim Mandarinus in ſeceſſu ſuo ſuburba[illegible]

14. Mand. ſupremi conuerſio.

in diuinis Magistratum atque vt erat ipse pro sublimitate ingenij, subtilis & solers discipulus, non primo, nec breui, nec perpetuæ dictionis conatu expugnandus quâ ferè vtuntur Literati, sed impressione ad difficultatem quamlibet singulari, & quidem tàm pertinaciter, vt interdùm ad mediam noctem produceretur pugna. Tria illum præ cœteris nequibat concoquere; vnum quod homines, sua quondam virtute insignes, & beneficiis in populos magnis, honore omni cassos, inuolneremus eadem quâ sceleratissimos pœnâ, iidemque inferis, quod ea ignorassent quæ scire nunquam potuerant, alterum de restituendis in vitam mortuis, quod putabat nec posse à Deo fieri; neque sat nobis conducere, sed inhorrescebat ad tertium velut sacrilegum Deóque indignum; Deum videlicet hominem fieri extremáque omnia tùm pati, tùm perpeti; & mirabatur Cattaneum tanta sapientia, & doctrina virum, adeò cæcutire vt non videret hoc pronuntiato auferri à Deo quicquid boni haberet; quicquid mali esset in eum coniici, & qui em ad cœtera flexilis, expugnari se à Cattaneo non ægrè fatebatur: in corporati verbi mysterio tanquam in scopulo hærebat pendens, quòd diuinitati probrosum id crederet: arridere hic homini Pater, grauiter quidem in religionem, sed religioso animo erranti; exorsúsque ab homine condito, & felicitate immortali ad quam erat à Deo conditus, lapsum eius docere ex beato illo & æterno gradu in æternam mortem; eius redimendi nullum in homine ius, aut præsidium fuisse, hinc necessitatem redemptoris Dei & hominis, qui Dei & hominis filius, offenso Deo satisfactionem exhiberet diuinam, vnaque remedium præberet, & exemplum; ad hæc illas eius viuentis ærumnas, & morientis dolores contumeliosos, pensata ingentibus præmiis resurgenti, aliáque huc pertinentia luculenter edisserere quorum nouo perstrictus fulgore stupensque Mandarinus, hoc verò exclamat longè aliud est, quàm ex nihilo omnia creare, & nutu solo mundum construere. Restabat vt mente Christianus, vita etiam talis esset; à cuius limine mox pedem retulit, cùm admonitus est de abdicanda vxorum altera; quod censeret naturæ instinctui, & nobilitati contrarium, remittere vxori nuntium innocenti & benè meritæ, & cui filium deberet, quo Sinarum Primores fortunatiùs nihil ducunt. Suspicatus itaque hoc esse, non tam faciendo Christiano necessarium præceptum quam perficiendo consilium, rogabat Cattaneum paulò lentiùs festinaret, nec se die eodem vnaque opera Christianum esse iuberet & sanctum, nec valens ab se impetrare vt acquiesceret indicenti, nullam posse vsquam immunitatem dari ab hac lege, Doctorem Leonem consuluit, quem norat olim difficultate simili perplexum: cui paucis Leo Christi legem, sanctam esse pariter vt veram; Regi si fiat Christianus, nihil posse licentiùs quam regni postremo concedi, legem enim hanc Dei esse qui commune sanctumque imperium in omnes mortales, communi æquitatis & sanctimoniæ exerceret iure; cuius responsi seueritas quæ videbatur

homitiem

hominem auerſura, illum ardentiùs ad baptiſmum incendit, ſuauitate Spiritus increati, potenter ſibi eius animum mancipante; vxorem alteram ad ſuos in perpetuum à ſe allegauit; condicto die, tota conſpicuus dignitatis ſuæ magnificentia proceſſit ad ſacratum fontem; ritè a Cataneo tinctus, à Leone ſuſceptus, Michaël nominatus, vitam deinceps eximiis quæ inferiùs recurrent, in Chriſtum meritis, exemplis in homines, ſancto exitu clauſit tunc in palatium reuerſus, pannos Cataneum ſericos, & argenteos dono miſit, quibus modeſtè ac religiosè remiſſis Cataneus, adiecit aliquot precatorias coronas, & ſacras imagines, quarum illam quæ fuit S. Michaëlis, curauit Mandarinus exquiſitè ornatam loco palatij perhonorifico in ara ſtatui, accenſis coram lampadibus, profuſâque odorum copia; texit autem coloris cramoeſini ſerico damaſceno à Rege accepto, quod nauatæ Regi fidelis operæ monumentum ſolet in familiis perpetuùm ſeruari: quam verò morbis charitas ethnica conſueuerat antea ſuppeditari medicinam, continuari eodem in templo iuſſit, ſed eiectis inde pro poteſtate confractiſque idolis, erexit pro illis Saluatoris præclaram effigiem, hoc lemmate inſcriptam [hæc eſt imago filij Dei, qui poteſt ſolus animis ſalutem & corporibus conferre, ab illo petat qui ea indiget.] Poſt, negotium aggreſſus quo nihil habebat antiquiùs, ac difficiliùs, parentes in vltimum ſenium prouectos, idolis à puero pertinaciſſimè obſtrictos, Chriſto aſſeruit, aliosque tàm multos, verbis factiſque ad Deum conuertit, vt iam meditaretur idoneam aream ædi ſacræ exædificandæ: ex iis interim triginta Cataneus baptizauit. Nec vlteriùs Hancei hoc anno itum, 1611. & victus pauperrimi incommoditatibus afflicta grauiſſimis noſtrorum valetudo, auræque inſaluberrimæ vitio; Nanchinum fuit vrgenti periculo ſubducenda; quàm dùm admodùm lente reficiunt, nec intereà Macao ſubſidij quicquam accipiunt, aut ſperant ab Indiis, ob claſſem Batauorum, & Luſitanis nauibus imminentem; frequentabantur interea literis nobilium hoſpitum Michaëlis, & Leonis, exigebatur ab iis promiſſi reditus fides beneuola, precibus, argumentis, deſideriis multorum vrgebantur qui eſſe optarent Chriſtiani. Rogabat præſertim Michaël ne reuerſioni cauſarentur obſtare paupertatem, ſi viaticum, de ſuo, & domus, locarium offerre, victum quoque quo ipſi tam tenui vtebantur ab ſe dignarentur, ſi aliter nollent, paupertatis ſaltem nomine ſumere, viderent etiam atque etiam tam longas ad reditum moras, an poſſent iure tot hominum a quibus optabantur ſaluti præponere: his tamen hoc vnum euictum ex Patribus vt Longobardum Pechini conſulerent, an eſſet aliquid de illa tunc temporis remittentem ſubſiſtentiâ inexorabili ne oboli quidem à Sinis admittendi, & reſcripſit prudenter longobardus in ſententiam Michaëlis, videri remittendum, idque rei præſentis neceſſitatem exigere; ſimul P. Felicianum de Sylua miſit Cataneo ſocium & pro Fernandio, ex aura peſtilenti nunquam reſtituto F. Franciſcum de

Lagea Sinensem. Celebrato Nanchini Pascha soluerunt Hanceum anno 1612. sexto die Sciamnaium appulsi excepti sunt incredibili gratulatione a veteribus Cataneï alumnis, quem pati ab se dolore amiserunt, exactis illic optimo prouentu duabus tantùm hebdomadis, mœstum item miseréque affectum, quod paratissimis ad diuina, opitulari diutiùs non valeret; promisit quod vnum licebat, quàm posset sæpissime per eos transiturum; confecto itinere Hancei Michaël incomparabili sua voluptate, in ædes induxit, nostris ministeriis opportunas, & plebeiis iuxta, vti nobilibus apertas; in iis aula in sacellum ornata, rem sacram facere, docere Christiana, baptismum celebrare, quò primum lustrati octodecim; & centum paulò post; paruus ex innumerabili numerus, quos incuitabilis veri fulgor à Deorum cultu auerterat penitùs, feceratque baptismi cupidos, sed pessimæ consuetudinis amor inolitus ab eo arcebat. Abibant repulsa illa tristes; quidam celsitate sanctimoniæ Christianæ ad quam eniti recusabant; securitate alij quam non licebat ad cupiditates eorum abiicere, omnes Christianis quo fruebantur bonum cum admiratione inuidebant, vita & moribus idololatræ, affectu Christiani. Singularis Dei eluxit bonitas in illuminanda cæcitate cuiusdam armorum Mandarini cæteroqui probi vt est probitas militaris, sed obstinatissimæ idololatriæ; haud quidem ex praua, vt multi consimiles tenacitate viuendi licentiùs; sed metu insuperabili errandi, suóque errore pereundi, si Theologis

11. Conuersio prodig. Ducis.

patriis, & quos toto regno adorabiles prædicabant abiectis numinibus, suo ignari hominis iudicio adorandum sibi statueret, peregrinum, Diis omnibus inimicum, sectæ suæ Magistris exosum, stetit in hac erroris pertinacia religiosa obfirmatus contra impressiones varias Christiani pariter Mandarini, quibus iam non modo irritis sed & importunis; pepigit futurum vt esse molestus desineret, nec apud illum in posterum de secta mutanda hisceret, si vel vnum & quidem perleue ex eo impetrasset; nempe vero Deo dumtaxat semel supplicaret, vt si vel propria ignoratione, vel fraude aliena exerrabat; in viam reduceret. Placet ethnico pactum, promittit, domi tectum conscendit, aram aperto sub cœlo statuit, & adornat. Schedas aræ duas æquali reuerentia imponit, alteram Tienciu (qui cœli est Dominus, & Christianorum Deus) Martis, sui idoli alteram nomine inscribit; adiectisque circum luminibus, largáque odoribus acerra; ante illa prouoluitur nomina, fronte sæpiùs humum verrens, inde arrectus in genua; intiméque affectus, vter, inquit vestrum sit verus quem quæro Deus, demissé precantem respiciat, seque ita mihi aperiat vt hinc à religione anxia & dubia liberet; illinc à falsa superstitione, nam quid aliud possim homo miles, & illiteratus nisi vt verum inuestigem quem profiteat Deum, & cuius præceptis obsequar? mei vterius est, misertus curam gerat; meque hac inextricabili ambage quâ implicor agnitione sui manifesta dignetur euoluere; pergentem abrupit haudquaquam imaginaria

imaginaria species, vider reipsa schedam veri Dei inscriptam nomine, ab altari, in sinum suum deuolare, immotâ alterâ; eandem licet non sine horrore, suo vt fuerat reponit loco, sed ea secundùm, & tertium, ibidem reposita ei se in sinum restituit, quâ tàm euidentis prodigij beneficentiâ, votis suis & gaudio impar, procurrit ad suum tanto hactenus cultu propugnatum Martem, eôque frustatim contrito inter festos adplausus fidelium sacris fontibus expiatur, & beatæ sorti congruâ nomenclatione Felix appellatur.

Quantæ porrò nostris voluptati fuit, sedes Hancei stabilita feracissimo conuertendarum animarum solo, tantùm prope mœroris attulit, Sciaocensis eodem hoc tempore euulsa stirpitus, haud certè iacturâ per se magnoperè dolendâ cum multis iam mensibus Ferreira, & Dias Christianum gregem ne vno quidem auxissent capite, vsque adeò illic inualuerat rumor à Quanceensibus Mandarinis, idem esse fieri Christianum, & Regni hostibus fœderatum, ex quo etiam duorum, & viginti annorum operosâ culturâ collecti Christiani, nisi rarò se nobis, & tacitè in conspectum non dabant. Sed erat hæc sedes rei Christianæ tàm necessario vsui, vt vix nisi per illam sperandus esset in regnum aditus, prima enim Regno excludit naues quæ ad commercia Quancei admittuntur: eius euertendæ causas omnes vnâ complectitur vicinia Macai, & quod vitari non poterat cum Lusitanis commercium. Sic ergo res habuit, triennium fluxerat ex quo Longobardus Macaum miserat, de negotiis quibusdam stationis suæ Sciaocensis, & de mittendis ad se, si quæ ab Europa vel India venissent literis, intercipitur in reditu nuntius cum fasciculo literarum; à scrutatoribus vectorum, percursantibus continuò fluuium, Sciaocensi Præfecto sistitur; præcipitato examine, in mancipium perpetuum Regi addicitur; Longobardus exilio damnatur, vterque non alio reus, nisi alicuius cum Lusitanis commercij. Deerat sententiæ mandatum exequendi, cùm ad funus maternum repentè lex Præfectum euocauit, pependit intereà Longobardi causa, tabellarius clausus est carcere; literæ ab interpretibus compertæ præter domestica nihil habere, tamen quod Macao venirent in omnem euentum asseruantur in tabulario capitalium causarum, nec irum vlterius à mense Iunio anni 1611. quo F. Antonio Leitano patria Sinensi concessum est, vt sepulchro nostrorum proximè condendus Macaum portaretur semiiam mortuus, ex vomitu sanguinis, & diuturna phtisi. Et verò Quanceo transiens, in oneraria in qua ei locum dederant Lusitani, biduo post quam eò appulerat obiit; iuuenis sui odio flagrans, demissione religiosâ valdè amabilis, & postrema illa in ægritudine cruciabili, & longa, patientissimi doloris, dùm vstionibus sexaginta igni applicito, aperiretur totum corpus in totidem vulnera ad extrahendos vitalibus humores mortiferos, ex stylo Sinensium Medicorum; quæ tormenti acerbitas vultus eius serenum minimè turbauit; quin & mortuo accessit oris color quo viuens care-

16. Sciaocensis Resid. destruitur.

17 Patientia eximia FF. nostr.

bat. Viæ comes, & valetudinis curator F. Dominicus Mendezius post eius obitum curam omnem adiecit ad tabellarium in carcere iuuandum, dùmque illi ad victum pecunias, ad salutem animi pia consilia suggerit, die quodam repentè (seu dæmon, seu desperatio id fuit) fratrem barbarè inuadit, humique affligit vociferans; eccum, ferendas mihi literas hic dedit, huius causa in isto carcere triennium marceo, gulámque obstringens præfocabat, nisi socij captiui furentem amouissent: accurrit & custos carceris tumultu excitus, & iniectâ vtrumque catenâ sistit Aitao, classis & externorum Cognitori, qui nullo insontis, & rei discrimine, plagas causâ inauditâ, singulis quindecim tàm crudeles inffligit, vt ex iis Mendezius diu iacuerit, incrudescente in longum malo per auaram chirurgi barbariem, qui recisis circum liuidis carnibus, ne suputresceret iis sanguis, tamdiu malo peius trahebat remedium, quoad aliquid acciperet, Dominico, carcerem subeunti, cùm detractæ fuissent ipsæ, aptiùs de more cessuræ, nihilque penitùs relictum longo cruciatu chirurgo luit quod ære non poterat; fuit tamen leuis præ aliis quos octimestri carcere passus est! reis præpositus homo ferus, & Mahumetanus, Christianum resciissens, & societatis religiosum, ægrè se tenuit quin iteratis verberibus subderet; commendauit illum tanquam nouum tironem, tribus è reorum numero pessimis (vt illic fieri vsus est) qui omni verborum, & calcium, punctionum, verberum, & contumeliæ genere patientissimum iuuenem vexabant assiduè; pedes prætereà, & caput nudum; & vestis semitectum lacinia, nuda in humo quietis aliquid attrito, si posset, corpori captabat, orizæ id tantulum quod ad mortem arcendam dabatur, per se ipse, licet plagis contusus, & lacer, ad ignem aqua macerabat: quibus nihilominus id assecutus est, vt tanto raræ patientiæ ostento suos quoque illos carnifices, virtutis suæ haberet laudatores, cùm vidissent ardentem indole iuuenem, virtute mitissimum, neque iniuriis, nec doloribus commoueri, post breuem somnum consurgere, flexísque humi vbi iacuerat orare genibus ad multam diem quâ vexationes in illum solitas repetebant. Dedit Macaum ad nostros & aliò literas, igni ardentes generoso, quarum apographa nostros in Philippinis, & India, mirè affecerunt: aiebat hoc vnum se dolere, quod ij propter se dolerent; rogabat pro se ne essent solliciti. Expetiisse carcerem, verbera catenas, & poposcisse à Deo sæpiùs, nunc se voti nimirùm diuturni compotem gaudere, gauderent ipsi secum, perque illam quâ se dignabantur beneuolentiam, nihil mouerent ad sui liberationem. Explicabat denique Rectori perspicuè animi sui interiores minutias, dubia proponebat, quærebat nonnullos quos Christo pepererat, an posset illic baptismo tingere, & cùm diu noctúque totus in vsu virtutum heroico, & cum Deo esset, expostulabat ipse de se, rogabátque ex carcere si fortè exisset in tirocinium remitti, ad reparandum animi vigorem illic miserè sylvescentis] de se quidem hæc ille; sed hunc, & alios fratres nostros

Sinenses

Sinenses Longobardus anno proximè sequenti, Aquauiuæ Præposito laudauit, accuratissimos in religiosa obseruatione, & in aduersis egregiè fortes: erant ij à puero Christiani, natique Macai, & educati sub Patrum disciplina, nec tamen priùs adscribebantur nostris, quàm decem annis aut pluribus suam nobis probassent constantiam. Cognito Sciaocei, F. Dominici carcere, tentata in cassum omnia vt eximeretur, adeò suspectum habebatur clandestini cum externis commercij; scripsisse Macaum, nemo vt Pechini ex potentissimis inter Mandarinos etiam Christianos, nostrorum amicis interponere auderet aliquam facti eius excusationem: terrebat omnes, Colai funesta, & recens calamitas, ob hoc in ordinem redacti, quin & ægrè ferro subducti carnificis, quod Regem Corai, Sinensis clientem, docuisset per literas de componenda cum suis pace, nec satis tranquillo animo ferebant, à nobis Macao, & homines, & vitæ accersi commeatus, & mandatis inde nostrorum regi, qui Prouinciæ præerant: quæ cùm esse occulta non possent, capitales nobis creabant accusationes, à Cantonensibus præsertim Mandarinis, eam ob rem fuisset, iudicio Riccij, tolerabiliùs, opinari Sinas, viui argenti congelandi arcanâ nos arte viuere, ædificare & domos emere, quàm Macaensi subsidio annuo, quo Lusitani crederentur nostros pro suis exploratoribus in regno alere.

Mensem iam octauum in duro carcere agebat Dominicus, cùm vnus de quatuor ciuitatis Rectoribus causam eius absoluit: leniuit Præfecti sententiam qui posito munere parentaturus defunctæ matri pendentem omiserat, tabellarij seruitutem perpetuam bienni mutauit, ex qua licet indignus, nostrorum beneficio est exemptus; Longobardo indultum vbiuis habitare, præterquam in Prouincia Cantonensi. F. Dominicus ex Cechianensi oriundus in eam remissus est, quam longissimè Macao victurus, inde probatam à tribunalibus quatuor supremis sententiam, prorex etiam cùm probasset, nullam cuiuis reliquit ab ea prouocationem: & nominabatur solus in ea Longobardus qui pridem Pechinum concesserat; Ferreira, & Diaz de quibus silebatur, priuatis tamen ad Sciaocei Præfectum literis, iussi sunt exire, illamque Prouinciam inquieto metu, & perpetuis suspicionibus libare, nec iuuit trium & viginti annorum fides, & probitas cuius testes pro nobis se dabant omnium Ordinum Mandarini Præfecto apud illos superioris mandati necessitatem excusante; nec Ferreira volens pro se & sociis satisfacere Præfecto, obfirmato scilicet nihil remittere, nisi ex quo sibi compendij aliquid rediret. Nuntiata Sciaocei sententia, facinorosum Hosiorum in quo nostri degebant suburbium, insanis implenit lætitiis, veritique cum Bonziis nostræ domui vicinis, ne quid de iure sententiæ axaret Præfectus confirmare illum machinis omnibus contendunt: prodit ex Quanhin eorum templo seditiosus tympanista qui peluis decumanæ pulsu incondito, & magnis clamoribus vicina cogit;

in templum accurrerent quibus honor Deorum, & suburbij cura cordi esset, rem agi consilio dignam, & vtroque spectantem stipatur populo templum, denunciatur Quanceo allata, exilij in nostros sententia, omnis illa turbæ ethnicæ & Bonziorum fex, ebriis gaudio vocibus sibi gratulatur, tamdiu expetitum, tot contentionibus versatum negotium; & cùm minùs speratur confectum; proclamatur, abirent in rem malam extranei dæmones; nisi vltrò abirent pellerentur; aut domi comburerentur viui, si Mandarinis intercedentibus Præfectus parceret executioni. Remiserat populi primus furor cùm adsunt suburbij seniores, meditato inter se consilio seligunt oratorem qui se coram & suo nomine posceret à Præfecto, sententiam in opus conferri. Postridie fixis per vrbem programmatis inuitantur, quibus boni communis inesset amor, die quinto adessent (erat is Aprilis secundus) pro tribunali Citu hoc est Præfecti, vrbis ad vrgendam ex eo latæ sententiæ de eiiciendis àduenis executionem, & securitatem vnâ Sciaocei, atque imperij, lapidatione intereà, famosis foliis, contumelia, & minis incendij sæuitum in Patres, vt eiectionem fuga præuerterent, & latrocinio imminenti domum; vitam furori hostium obiectam permitterent, Stato die in vnum coeunt Bonzij expeditionis huius signiferi; Siuzaiotum effrænis iuuentus, seniores suburbij, absque numero populus, & quod illic mirùm, actores cùm essent, omnes tamen reorum habitu, quo illa doloris mœstissima specie Præfectum sibi facerent proniorem, at is in ea Præfectura recens, & pusilli cordis, multitudine conturbatus, neminem admisit præter Oratorem natura, pecunia & arte ad mentiendum, & fallendum faberrimè excusum, qui fanda, nefanda in Patres, in Macaum, in Lusitanos debacchatus, conclusit Præfectum compellans; tametsi quæcumque dixerat quantumuis grauissima, nullius ponderis apud eum forent, videret etiam atque etiam per Deum, an fas esset ob duos aduenas vrbem miseriis, tumultu Prouinciam, regnum perpetuis suspicionibus, metúque agitari; Sciaoceum, & Quanceum, vrbes, omnemque Prouinciam Cantonensem tendere supplices ad eum manus, tanquam liberatorem, & parentem. Subiecta his humili proclinatione libellum porrexit quo Patrum exilium flagitabant. Præfectus cuius priuatim intererat nos abire, libenter audiuit perorantem, nisi quod sanctè affirmauit innocentiæ nostrorum se habere tot testes quot erant in vrbe Mandarini, nec fuisse illos vnquam ad tribunalia delatos, quin pronunciaretur aduersus deferentes; sed Macaensibus, & Externis tanto nexu obstrictos, & Regno tàm periculosos, tolerari non posse; proindè agerent ipsimet, vterentur iure sententiæ, illosque eiicerent: qua inconsultissima potestate, quid erat aliud quàm eorum vitam carnificum manibus, efferati nimirùm populi prodere? quare mox pœnitens reuocat Oratorem, præcoci tumentem victoria; vetat quicquam moueri, adfuturum se quamprimùm, & exilium Patribus

indictum.

indictorum. Expectabant illic non exiguo numero Christiani, quo res esset itura: ex iis Leo nomine, natu grandis, solus in toto suburbio Christianus, & aduersus irata in Patres odia durandi fortis, præcurrit domum, tristis euentus prænuncius quem singultu, & fletu, palmisque faciem verberans quàm ore verbisque expressiùs narrabat, post hunc alij accurrunt mœsti, seipsos cum luctu, & lachrimis inculant, indignos se Patrum consuetudine fuisse; se suis peccatis animasse accusatores impiis viribus quibus eiectionem Patrum extorsissent. Adest postridiè domi, Præfectus cum Bonziis, senioribus, & suburbana omni colluuie. Solus ipse cum paucis exclusa turba, in aula consistit, nec finit Patres coram apparere, vt quos nollet præ reuerentia reorum cultu calamitoso, & humili, trementeique de genibus, damnationis suæ sententiam audire; accito igitur in eorum vicem F. Dominico Mendez; iubet ab se per illum Patribus indici discessum pararent, & quo mallent cúmque Sciaoceo abirent, testem sibi Deum quantùm ægrè dolentérque id ferret, quorum obseruaret, & diligeret merita, sed cogi Proregis, & tribunalium mandatis ad hoc imperandum, illosque similiter ad parendum; nec illis debere videri grauius quod vrbis inimicissimæ vitare oculos, & capitalia odia iuberentur; quocumque secederent, haud paulò meliùs iis fore. Prudentis esse consilij amouere illinc suspiciones obstinatissimas, & quàm longissimo à Macaensibus recessu, grandius aliquod infortunium præcauere. His præterquam opinio fuerat placidè, & humaniter dictis ædes obit visendi gratia; sacrum altare cum supellectili & ornatu miratur; nauim Patribus defert ad ea in tutum euehenda; & amplissimum diploma, quo forent à rapacissimis redemptorum vnguibus immunes. De indiciis paucorum dierum ad vendendam domum quod F. Dominicus interpellauerat, nec statim negauit, nec annuit; sed presso tantisper animo domus possidendæ, Mandarino cuidam, decernendum permisit, qui condicta cum illo sententia pronuntiauit fabricam soli esse, in quo fuerat constructa; solum & ciuitatis esse, & Patrum discessu ad eam redire; emeretur nihilominus, & Patres nummis quinquaginta, iuridicè illam ementi addicerent, nec potuit aliud expungi. Ergo April. 25. anno 1611. Ferreira, & Diaz cum fratribus duobus natione Sinis, Sciaoceum deserunt, anno voluente vicesimo septimo ex quo Riccius Sciaochino, stationem illuc transtulerat, quæ nunc dierum itinere quatuor in interiorem Regno vrbem Nanhion transfertur, comitati sunt Patres aduerso flumine Christiani, cum inexplicabili dolore, nec sedauit eorum lachrimas, quod spondérent se quàm possent sæpissimè Sciaoceum reuisuros, fuitque pio imperio opus adigerentur vrbem repetere qui volebant omninò illos vsque Nanhion prosequi. Omnes è ripa nauim secuti sunt oculis dùm cerni potuit, iacturam non consolabilem deflentes eámque gemitu, vocibus, & proiectis humi frontibus querentes.

Inter hæc Hosij suis cum Bonziis suburbani, victoria illa tumulenti

concurritur; Mandarini, & ciues, spectant, mirantur, interrogant, quis homo? quis Deus? quem ea referret tabula? nostri & Patres, & fratres Sinæ duo, præstò semper in officioso habitu, tàm bonis occasionibus vtuntur, & prima mittunt salutis semina; post paulùm scholam aperiunt, docent legis diuinæ arcana, & sensim auditorem ad sacra baptismi comparant. Inauditum illud & prodigio simile, quod etiam feminæ gestatoriis in sellis accurrere, vt spectarent & ipsæ cœli Reginam in sua imagine, & explicatiùs discerent, quæ sibi à Maritis, & filiis fuerant leuiter indicata; sed honestatis publicæ decoro exclusæ foribus, illic paucis de augustissima Deiparæ, eiusque immensis dotibus audiere. Hoc experimentum Christiani pudoris magna, secuta est religionis existimatio, cuius Magistri essent in eo seruando adeò accurati. Verum enim verò incredibile illud Ethnicæ pietatis, & animæ studium quod notabant ea in vrbe Patres, sperabántque in messem animarum copiosissimam exiturum in contrarium vertit. Certò credunt animos immortales, quod negat reliqua Cantonensis Prouincia, idcircò cœteris agrestior & peior. Complures à teneris ad decrepitum senium vitam omnem, die nullo excepto, leguminibus & herbis exigunt; cepas tamen, & allia non attingunt, ne suis idolis, quibus ædes, & templa refecta sunt, tetrum illum odorem inhalent. Sodalitiis abundant virorum, & mulierum crebris, statísque illorum in cœtibus, psallunt, Deorum laudes cantant, in quibus symphoniacis organis voces iungunt graui iuxta gratóque concentu. Mori priùs quàm pulicem necare, ne patrem fortassis in eo perimant; migrare animas in alia corpora; nullum animal esse quod olim homo non fuerit, sitque reipsa nunc item, quantùm ad animum, sed bestiæ corpore, vitáque damnatus belluina. Pœnis verò quàm miris se affligent, quanta in egentes liberalitate exhauriant incredibile est, vt securi post mortem Regi se sistant tenebrarum, à quo suus cuique attributus est tabellio, priuatis cuiusque tabulis adnotans, præclaram hanc operum seriem, qua se coram perlecta, immunes pronunciet ab inferorum octodecim (tot enim enumerant) suppliciis cruciabilibus, & reditu in manca, egena, & infelicia corpora regressu; mittátque in artus sanos, ingeniosos, & nobiles, quibus in Mandarinos deinque fingantur pro vitæ meritis minores, aut maximos, tandémque annorum saturi, Paradisum Indiæ subeant, à Diis videlicet promissum quos sua in Sinas benignitas detulit. His imbutos pars veris, pars veri aliqua similitudine fabulosis putarant nostri dociliores fore ad indubitatam religionis Christianæ felicitatem & doctrinam, experti tamen sunt in suis erroribus, & cultu Deorum pertinaciores: Bonziorum nempe fraudulento suasu obfirmatos, sed fallacibus exemplis longè tenaciùs. Sunt enim ex iis qui mali dæmonis instinctu obitus sui mensem, diem horámque prænunciant, & prænuntij fama, spectatoribus ad condictum curiosè suspensis, confidentes ipsi splendida in veste, sereno

&

& renidenti ore operiuntur mortem, de illa sermonem alacres cum iis trahunt tanquam vitæ momento fortunatissimo quo mox spiritu euehente euolaturi sunt in beatas Deorum suorum sedes, quâ fraude præuntij (quod est dæmoni facile) reipsa completi, sectatores illorum miserè inducuntur vt sibi quoque ab iis promissam, beatitatem mortis, nihil addubitent ratam fore si constantes in obsequio Deorum ad extremum durent. Hinc illæ in futuram vitam sponsionum felicium eò certiores quò emptæ pretiis immanioribus à cœli Magistro & gubernatore spirituum syngraphæ: is archimagus Pechini, degit, sed suos in aliis vrbibus maximè Nanhione alebat Ministros qui suas præstigias, & has tuti in cœlum commeatus solennes syngraphas venderent. Vrbis ergo ingenium à religione vertenda eò auersiùs quò certiora salutis pignora tenere se in ea confidebat, ingratè respondit nostrorum expectationi; adde quod nec ipsi se satis liberè in opus fundebant, cùm ea ciuitas indicti exilij finibus clauderetur, starentque in procinctu semper ad eam deserendam. Haud fuit tamen adeò vacuus eorum labor, quin Literati nobilis eiusque filiorum baptismo celebri pensaretur, ipso B. Patriarchæ nostri sacro die, à quo & Ignatius dictus est. Creuit posteà numerus tingendorum, primum ad duodequadraginta, inde ad quinque supra quinquaginta; quibus Sciaoceo viginti denique accessere. Menses aliquot Patres egerant Nanhione, cum improuisus Pechino adfuit Longobardus, ad hoc à P. Pasio vocatus Macaum, vt nostrorum in Sinis stationes pro suo munere, cum illo inspiceret, mors consilium Pasij intercuertit. Quare Longobardus in Europam, & Romam P. Nicolaum Trigaultium destinauit biennio tantùm postquam Sinas intrarat, sed animosum, & prouidum; expetientissimum rerum Sinensium, & cui tuto posset illius itineris, grauitas committi; Nanchini Trigaultius operam dabat Sinensibus literis, Nanhionem appulsus, cum Longobardi mandatis Macaum euasit, non sine periculis in Cantonensis Prouinciæ traiectu: inde versus Malacam & Indiam vela fecit anni 1613. Februario, quem octennio post in Sinas reducem, sequetur sua gestorum narratio. Longobardus ne frustra mortuo Pasio venisset Nanhionem, nostros illic satagit stabilire; Proregem ad hoc, eorum saltem conscium fieri curauit; qui Rescripto parcens si dissimularet se quicquam scire, censeretur ex stylo Sinarum annuere. Sumptis inde animis tentare ausus est abiectam,
10. Sciaoceum PP. relocantur. Sciaocei nostrorum stationem reparare, vt suus vnà nomini Christiano sanciretur honos, & ille vnicus Euangelio in Sinas aditus permaneret liber; ne auatum factum Præfecti Sciaocensis, pessimum contra nos, & exitiale in reliquos Mandarinos exemplum traheret. Muniuit negotio difficili v[illegible]m apologetico eloquentissimo quod a Doctore Paulo scriptum acceperat, ipse Proregi Cantonensi, per fratrem nostrum Sinensem Sciaochini porrexit. Hic (ne leuidensa, vt minimum obiter, fraudetur sua laude) ille est qui religiosus Lusitanos, Hispanos,

&

& alios varij generis vectores, naufragij duplicis miserabiles reliquias efficacissima opera seruauit; naufragi ad insulam Hainanensem captique illicò, traditi fuerant iudicandi Cantonensibus Mandarinis, quorum gratiæ summa fuit vitam iis seruare, verum in carcere, deteriori morte ipsa; hoc solùm reis quòd essent externi, nec aquis præfocati Eorum miseriis frater optimus succurrit, & solerti manu causam apud Proregem tàm industriè tractauit, vt iis libertatem, nauim, viaticum, vsque Macaum exoraret. Iam quòd Patres spectabat Sciaoceum remittendos in possessionem suæ domus ab iniusto Præfecto vsurpatæ, Præfectum eundem vehementissimè terruit. Bonzios acciuit & suburbij Primores, multùm eos rogans, ne Patres sinerent illuc restitui; at hi longè ab iis qui fuerant diuersi, & quanquam seriùs, damnis suis consultiores facti, negarunt penitùs obstituros se Patrum reditui, ne iterata fluminis eluuione mergerentur. Taolius inter hæc Nanhionis & Sciaocei superiori iure Præses improbissimum Præfectum diu reluctantem, & tergiuersantem compulit ad iudicium quod tulerat iniquum palinodia rescindendum; & edicendum iuridicè posteriori sententia, erratum ab se in priori; Patres malè damnatos; nunc illis vt ante fuerant integra esse & salua omnia, quam summo imperio, ringenti extortam sententiam, beneficium suum Præfectus videri cupiens, ad Longobardum eam misit testificatus alacritatem singularem ex Patrum innocentia nouis cognitionibus comperta; dumtaxat enixè obsecrabat honoris sui ratio haberetur, nec priùs Sciaoceum Patres repeterent, quàm Magistratu decessisset, quod ei vltrò assensit Longobardus. Promulgata verò Sciaocei reditus nostri sententia mirùm quanto adplausu ab illo Hosiorum tàm pridem nobis infesto suburbio recta sit, quam insperata conuersione voluntatum, & linguarum, maledicta & calumnias, doctrinæ nostræ commendatione mutauerint, sibi vt aiebant, antehac ignoratæ. Fastidio fuerit eiusdem prope extremi periculi distincta narratio, ex quo statio Nanciana surrexit clarior & gloriosior auctore periculi manifesta Dei vindicta multato. Vitabant eatenus domum nostram Maiores Mandarini, quod inter Vanfuos sita esset, Regis nempe cognatos, gentem in omnem iniuriam effrænem, & vnius tantùm instigatione in nos debacchantem; huius supplitio animosiores Mandarini, nostrorum palàm suscepere tutelam. Præfectus vrbis edicti publici domum nostram ornauit munimento simul, & honore; quo Patres, & eorum legem magnopere laudabat. Ecclesia quidem, vt primaria in vrbe, personatum nobilitate minimè illustris, sed honesti populi vniuerso cœtu & virtute Deo charissima, proin crebra pellendi morbos & dæmones insignis potestate: ipsi quoque pressi aduersis ethnici, Iesum & Mariam in opem vocabant, faces cereas & odores mittebant ad eorum effigies arsura; crucem, aquam lustricam & nostrorum preces, malis suis remedium adhibebant. Comœdi quin etiam vndequaque curiositati spectatorum captare materiam soliti, Christianis

11. Comœdi Ethnici

Christum honorificè, & Christiana repræsentât.

rebus in scenam producendis, nihil de suo scurrili audebant inserere, prodibat personam Dei cœli gerens planè vultu eodem, colore & ornatu quo apud nos depictum obseruauerant Saluatorem; circumstabant illum, vt consueuerant ante aram humili reuerentia Christiani; ille tota eius quem imitabatur assumpta maiestate, sublimi è throno leges iis dabat, hoc est præcepta Decalogi ne verbo quidem ex iis prætermisso. Spondebat constantibus in eorum obseruatione beatam immortalitatem ad quam illos in cœlum secum esset rapturus; sin autem væ miseri: nam legum suarum violatoribus paratos inferos, non esse inferi. falsorum Deorum, verorum dæmonum similes, qui ex Indiis in Sinas venerant emendicaturi venerationem, Bonziorum fallacium rogatu inde forsitan extrudendi. Sic illi loquentem cœli Dominum inducebant: eratque re vera Christianorum vita, summæ Ethnicis admirationi, sed ea præcipuè in cor vnum & animam coagmentata illorum charitas, alienis perinde vt propriis calamitatibus sollicita, nec solùm

18. Quanta vis gratiæ Neophyt.

viuentibus, sed etiam mortuis solita opem ferre: ad hæc spontaneæ afflictationes vltra quam deberet ex molli & ignaua Sinarum indole expectari; senesque ipsos in hac secum lucta iunioribus præisse, fecunda vnius probauit pietas (nam erant complures quorum fœcem ætatis ab anno septuagesimo ad nonagesimum Christus gratiæ suæ dignatus miraculo fuerat) sed in iis vnus tàm crudo diu, & sæpè verbere in semet sæuiebat, vt ad crepitum plagarum horreat eius familia, præsertim filius. Admodum adolescens, & nondum Christianus qui morbo posteà ad extrema vergens, cùm esset baptismo expiatus, mortem quâ Sinis nihil potest esse formidabiliùs sic amauit, vt breues quæ super-

21. Flagell. voluntaria moribundi.

erant eius moras ferret ægerrimè, adeò illum certa fiducia Sacerdos noster animarat potiundæ mox beatæ immortalitatis; pudebat eum nihilominus Christo se sistere tàm incultum, nullo penè ornatu meritorum, vt cui pridiè Christiano cras forsan morituro, serum esset ea colligere. At hic succurrit illi memoria flagellorum quibus assuesse parentem nouerat, rogauitque vt se parte illorum dignaretur, suàque ipse manu eadem quæ sibi infligeret verbera: petitione filij fractus senex bonique illius æterni gaudio, non sensit naturam abhorrentem à dura filij moribundi verberatione, nec addubitauit an fas esset; plagas ei inflixit ducentas (qui fuisse videtur eius modus) inter pias vtrimque & dulces lachrimas, quibus pium vtriusque errorem, visus est non aspernari Deus imò iuuenis paulò post, inter lætas vitæ quàm prægustabat expectationes, & gratulantis parentis festiuos fletus animam efflauit. Hinc parens Deo gratias acturus in templum ad nos venit, quibus factum narrauit, & se illis debere professus est, quod beatum in cœlo filium haberet. Tàm certa & firma cœlestium persuasione sustentabatur bonus senex! eratque hæc eadem diuinorum fides Christianis Nancianensibus adeò communis, vt eorum vni, mortem filij quadrimi: simul venirent gratulatum quod certo se sciret receptum cœlo

filium

filium possidere. Tantæ huius in morte fiduciæ dùm causas inquirunt Ethnici, sola eius nominatione velut ictu infausti syderis pauere soliti, percepta illarum firmitate, iis se adiunxerunt cum quibus mortem non timerent. Magno prouidentia diuina, bonitatis suæ sensu Patres recreabat, dùm iis non infantes modo, verum & adultos, & natu grandes, morti temporariæ proximos obiiciebat subducendos morti sempiternæ in beatam vitam, dolentes maximè quod hanc seriùs cognouissent, nec possent tunc aliud præter mortem ei impendere. Ad hoc Patres feruida quorundam in alienam salutem sollicitudine vtebantur, & inuestigabant moribundos in quibus eorum quæ sani audissent, reuiuisceret aliquid sanæ mentis. Ex iis suo è pago Marcus, Christianus egregius, reuertebatur Nancianum, cum muris propior videt mortuum efferri, extra vrbem de more humandum, & ex prætereunte sandapila vocem audit prodire quâ exterriti vespillones onere proiecto diffugiunt. Accedens Marcus recludit Sarcophagum, puellam inuenit annorum septemdecim enixè obsecrantem, ne sepeliri se viuam pateretur, seruam se esse hominis Ethnici, quem ipsa nominabat, (eratque pridem Marco notissimus, vt qui Christiana institutione frustra illam baptismo parare laborasset; quòd nollet cum Christo mores induere Christianos. Cauentem herum ne ad mortem ægrotans domi moreretur, quod Sinæ putant ominosissimam, defectioue sensuum repentina captam, iussisse illicò sarcophago claudi, & pro mortua efferri. Cui Marcus non poteras filia in manus incidere huic tuo articulo magis propitias, faxo, nisi tu non vis, vt hac è misera quam perdis vita, in beatam transeas, eámque immortalem. Arridens illa tàm optato bono, volo, inquit, omninò, nec viam ignoro; noui enim te probè nec alia egeo catechesi, ab ea quàm ex te didici, audiebam quæcumque meo hero tradebas, & vera iudicabam, ardebámque desiderio baptismi, sed conditione seruitutis, vetabar de me statuere: interrogatam paucis Marcus vt sensit abundè scitu necessaria percepisse, sacro fonte lustrauit; nec vllo circumquaque inuento qui sustineret illam domi suæ mori; coactus est noctem aduigilare ibidem morienti, vbi cœlo albente placidè obiit. Istiusmodi euenta diuinæ gratiæ quosdam procul vocantis in Christo victuros, alios in Christo morituros, illustria fuere & multa Nanciani, in quibus nonnulli post triginta Magistros variorum errorum mutatos ad indagandam veritatem, ad Christum denique appellabant tàm euidenti sæpiùs, & inusitato prærogatiuo diuinæ operæ, vt recogitato eo Christiani stabilirentur solidiùs in suscepta fide, & æmularentur Patrum perpetua studia in conuersione animarum. Hoc igne instinctus Literatus, nomine Stephanus vir sanctus, Nanciano in patriam sex dierum itinere reuersus, sodalitium coegit Catechumenorum, quos rudi intereà Magisterio informatos Patrum cuipiam perficiendos daret in absolutam Christianismi formam, Christianam doctrinam, Catechismi partem, & augustissimum

13. Baptismus puellæ dum effertur.

14. Conuersi in conuertendis aliis ardentes.

Iesu nomen suo excusa ære, larga manu in quamplurimos tribuebat, & strenuitatem nostrorum in Christi negotio quoad laico licet, imitabatur diligentissimè, aiens, cùm ij leucarum tot millia & discrimina emensi, ærumnas perferrent, & vexationes continuas, in quærendis Sinensium animis, æquum esse illos ab Sinis iuuari, ad inueniendum quod quærebat. Sic ille pariter quem ante meminimus in armis Doctor, celebris Mandarinus, Nancium munus Apostoli erga suos milites obibat, præibàtque illis virtute nobili ad conuersionem, omnémque probitatem, & filios (quos dederat Patribus educandos) totámque familiam de morum suorum pietate fingebat. Viros eiusmodi præstantes quod religioni latiùs proferendæ aditus facerent, instituebant nostri eo consilio & cura vt possent aliis Magistri esse. Ad hoc item ipsi vt apti fierent, nullis parcebant incommodis, quo sacrificiis diuinis aliisque promouendæ virtutis præsidiis interessent, nec defuere qui per amnis restagnationem vmbilico tenùs longè in templum euaderent: iam ille apex charitatis mori pro fratribus prodigæ,

14. Neophyt. mors peste cont. infer. in quodam præ aliis Sin Philippo excelluit, magno quintum iam annum, probitatis amuis documento erat Christianis, & pestilentiâ grassante, ministerium & vitam, contactorum leuandis miseriis addixerat, tactus non multò post ipsemet, & ritè sacris procuratus, ad vltimum halitum tollendis ad cœlum manibus & oculis, signanda fronte signo crucis, Iesu & Maria nominandis, quoad planè defectus viribus, labiorum motu, animi cum Deo prodebat colloquia: & amorem crucis, quam pollice altero, in vola manus alterius ducebat, aderat morienti mater; mortuo dolere nescia, & felicitatis ostentans, narránsque pignora, prolixas preces, dura ieiunia, noctes peruigiles, flagella, cilicia, quibus tàm boni filij iacturam læta solabatur. Ad hunc item vitæ contemptum pertinet, quod Nancianenses aliquot Christiani, locum forte ingressi quem multis statuis Ethnici adornarant, non sunt veriti signum crucis aduersum ducere; conspicati hoc Ethnici, & experti Deos seu dæmones suos, eius signi aspecta diffugere, pugnis, calcibus, fustibus inuadunt Christianos cædúntque ad satietatem quorum fuit nemo quin contumeliam atrocem quam prœliue iis erat prohibere, magno sibi honori duceret, Vnus Matthias

16 Ardor fid.& patientiæ Christ. nomine, in quem potissimum sæuiebant, vt proceritate & robore ad resistendum validior, sic patientia clarior, Martyrij memor quod sæpé à Deo petiisset parum est, aiebat ad ea quæ pro Deo meo perpeti cupio; vel occidite si lubet, nihil obstitero, nec in vos digitum mouero, Accurrentes verò aliunde ad hunc strepitum Christiani, gaudere, gratulari, omnes domum nostram pariter venire, lætóque à Patribus amplexu excepti cum illo ante aram beneficij gratias agere: haud fuit tamen suum scelus Ethnicis impunè illius auctor & signifer paucis diebus interiit, alios pœna minor quidem; sed grauis secuta est ad prohibendam cœlitus à Christianis assiduam Ethnicorum insolentémque

que

que iniuriam qui ferre non poterant vicinos sibi Christianos, quòd illorum cuiusvis propinquitas, illorum eneruaret Deos, faceretque ad postulata beneficia debiles & inertes.

Sciendum enim Taosios genus maleficum planéque dæmonibus obstrictum, nusquam suas magis quàm Nanciani fraudes & incantamenta venditare, quæ Deorum suorum appellant miracula, dæmonum scilicet quibus vtuntur familiariter. Ad inueniendа vel amissa vel furto sublata, domos consulentium adeunt proprio cum augurali habitu cuius pars castula linea nostrati similis; solùm aqua secum allata leuiter irrorant; figuris inscribunt Magicis; preces addunt longas, & concentum, ad tympana & tibias aptum; adest dæmon; rei amissæ locum, aut sublatæ furem, euidenti responso indicat. Morbos quoque cantu triduano, alteriùs choris & succidaneis, permolesto sanant; sed iis suæ artis, & lucri cardo est, euocare animas in hanc lucem, extorquere ex iis vt scitantibus propinquis respondeant, quibus inferis teneantur; quas pœnas luant, quibus sacris, largitionibus, peregrinationibus, & à quo Deorum, suam velint deposci liberationem; his dæmon haud quidem aspectabilis, sed voce tanquam è longinquo summissa, & debili respondet; vel mox occupato Taosij corpore, defuncti persona, colore, vocis sono conformatione omni Taosium induit, & lingua illius quæsita enunciat. Fingunt & sontes interdum animas ex dæmonum manibus elabi, vt domos reuisant, sed retrahendas illicò in suum carcerem, vtque illas agit in rabiem. Cruciatuum vis, qui primum occurrerit, vel extraneus, vel ignotus, illum ictu occulto in morbum & lectum deiiciunt quoad intereat. Huius porrò in domos reditus, ex quibus morte excesserant, diem, & momenta præscribunt Taosij, vtque sit maior mendaciis fides, præmittunt opera dæmonum, nocturnos strepitus quibus interea familiam terrirent; quare appetente quem prænunciarint die, domo euadunt omnes, & ne animal quidem quod viuum cupiunt in ea relinquunt, nec priùs ausint pedem intrò referre quam Taosius domum expiarit, compuleritque maleficam animam intros suos repetere; id autem præstat stricto ense perertans cubicula, & punctim cæsim, ritu bacchantis animam illam petens; post quæ domum tunc puram renunciat, & reductis habitatoribus, sudoris lymphatici, quo madebat accepto pretio discedit. Hac ergo de causa Ethnici Christianos procul a vicinia arcebant, quod vel iis contigui, vel fortuito obuij dùm suis montes diuinationibus instaret; non posset à Diis odor Christianorum ferri, & emasculata respondendi, vis & fallendi concideret. Verum enim verò quibus mens sanior, prudenter argumentabantur Christianorum Deum sua vnius vmbra, Diis Oscianorum, & Taosiorum omnibus plus posse; imò nec esse Deos, sed dæmones, qui Christiani cuiuspiam, aut rei Christianæ non sustinerent præsentiam, quare ipsi quoque omissis Taosiis, diuinum Iesu nomen, sacras imagines, & alia Christianorum præsidia, suis malis remedium

26. Diuin. & euocationes anim. etiam Christ.

nec frustra adhibeant. Plus tamen contulit ad æstimationem legis Christianæ, quod euocatæ per Taosios ab Ethnicis animæ Christianorum amicorum, & interrogatæ vbi essent? egerentne aliquo? vellentne Taosiorum sacris, & incensione chartæ inauratæ aliqua leuari; respondebant seu illæ ipsæ, seu Deo volente pro iis alius; aut se beatas in cœlo agere; aut bono loco esse, auersari se ipsorum piacula vtpote illis nocitura, nihil sibi profutura. Hinc per vrbem rumor saluos esse omnes Christianos; fortunatam domum in qua obiisset Christianus; nullos in ea metus reuersuræ ad necandos domesticos animæ: nihil opus eam subinde relinquere, nec enim vnquam persenserant infestationibus esse obnoxium quibus ædes aliæ laborabant. His victi argumentis Sinæ, religionem Christianam erant libentissimè amplexuri nisi boni omnis scientiam & possessionem innata superbia, sibi arrogantes puduisset, pro peregrina auitam relinquere, quam si licuisset, volebant cum Christiana retinere.

Habet anni 13. & 14. residuum, Patrum quinque in Sinas capitulis alcæ ingressum horum vltimus Ioannes Rodriguez arcanas Bonziorum requirebat doctrinas, quorum apud Sinas Bibliotheca duplex, sectarum duarum idololatriam magnis voluminibus continebat; & susceperat Rodriguez conuicendam ex iis pertinaciam Bonziorum Iaponum à quibus expulsus fuerat. Priores duo Iulius Alemius, & Petrus Spira; Sinensi habita, tentare aditum aggressi, nummis viginti venditi sunt proditione perfidi Nauarchi qui Macao illos Quanceum vexerat vbi nummis centum ægrè vita incolumi ex Mandarinis redempti sunt, pœna supplitiorum crudelium indicta, si conspicerentur denuò intra Sinas; quam ipsi ne possent fallere, vultus illorum ad viuum expressos publicé affixere. Centum nihilo seciùs artibus, nocturnis, & auiis per cæcas semitas itineribus, mutatione lemborum, oris & vestium, in cassum laborassent, nisi eorum industriæ obsecundassent custodes genij, nautis enim Sinensibus fidelitatis mensura lucrum est, viuos tamen sed nudos à se amisere, Deo illorum barbariem mitigante; inde per sexcenta exploratorum effugia, & mille oculos, suspicacissimam, & infestissimam Cantonensem Prouinciam prætervertí applicuere denique Nanhionem cum Francisco Sambiasio, Aluaro Semedo, & Ioanne Rodriguez. Horum quatuor sine mora Longobardus Nanchinum destinat, Literatorum characteri & idiomati operam daturos. Erat illic nostrorum apud Mandarinos tàm firma tantáque gratia, constabátque tàm certo nihil ab iis quæri præter Dei vnius cultum legitimum, vt hæc tàm aperta ad numerum nostrum accessio, suspicionem iis nullam iniecerit. Mandarinus quidem ea in aula recens, nostrique ignarus criminosis in nos ad Regem libellis, suum illi securitatis publicæ studium nisus est commendare, inculcata illi veteri cautione cauendi ab nostris, & Lusitanis periculi, cui nefariam subdebat Christianæ legis accusationem. Rex etsi natura timidus, & credulitate præcipiti, suspectos

solitus

ſolitus ſeuerè præuertere, Mandarinum ſpreuit, nec vllo reſponſo dignatus eſt, Patres enim Pechini in aulæ oculis experimentum ſui tàm perſpicuum dabant, vt ex eo intelligeretur, de illorum ſociis quid eſſet ſentiendum. Deus verò ſceleſtum breui de medio ſuſtulit, & verè an falſo rumor increbruit, ſublimè correptum a dæmone, ſolo inde alliſum planéque confractum, quod pronum creditu oſtenta fecerant quibus vexatos iniuriis Patres, & Chriſti quam docebant legem vlciſcebatur Deus, multóſque hoc fræno ab eorum inſectatione inhibebat. Inter quos, Primates Eunuchorum pro malignitate improbæ nationis, fuerant nobis ſemper metuendi, vt qui eſſent cultus Deorum ſacrilegi firmamenta, & ædificandis eorum cœnobiis & templis nomen ſtuderent æternare quod in poſteris ſuis non poterant: egit tamen illos aliquando ſpectandarum cupido machinarum, quibus fabricandis inſtabat Sabatinus, ſalutati ab eo demiſſe pro genio ambitus quo tumeat, cicurari primum, & obſequiis leniri, poſt ſenſim nihil minus ſentientes in colloquia deflecti de anima, eiuſque ſempiternis tùm pœnis tùm præmiis; ad extremum capi, & pellici, non iam curioſa organorum quæ machinabatur nouitate, ſed deſiderio diſcenda, rêferendique codices catechiſmi, quos etſi fructus non eſſent alium daturi, magnum fuit in palatium ſubire. Hinc vnus ſpeciem præferens, Eunuchorum imperio dignam, ſuperbo, & ſplendido trecentorum è ſuis comitatu ad eum venit; Sabatinus pro gradu & maieſtate illa ſalutatum, in templum vt erat ſolitus, induxit Saluatoris in quo erat Riccij ſepulchrum) ad honorem ſacris imaginibus exhibendum; illic in ſacello Reginæ Deiparæ auguſtam effigiem conſpicatus Eunuchus perculſus eſt ſubito reuerentiæ magnæ ſenſu, viſáque illi eſt grandius aliquid humano præferre, vtque illam audiuit cœli Dominam eſſe, corporarique Dei matrem, quæ illum & Virgo ſacris viſceribus concepiſſet, & peperiſſet Virgo, officioſos in eam ſummiſſionum ritus integrauit, hæſitque homini tàm viuax eius venerabilitas & maieſtas, vt in palatium regreſſus Sabatino deferret per nuntium, quicquid apud Regem in ſua foret poteſtate. Præter eius animæ ſalutem & Chriſtianiſmi patrocinium nihil ab eo admiſit Sabatinus. Eundem apud Mandarinos ſortita eſt fructum lucubratio Pantoiæ, cui *Cèche*, hoc eſt *ſeptem victorias*, indicem præfixit quod de ſeptem capitalibus vitiis ageret expugnandis ex quo Literatis à quibus auidè terebatur perſpicuum conſtitit virtutis Sinenſium quæ præter ſpeciem nihil habet, & Chriſtianorum quæ tota interior diſcrimen; Sinenſis item ſophiſtices quæ ſterili tinxit virtutum contemplatione; & Philoſophiæ ſolidæ, quæ omnem applicat formandis perficiendíſque moribus operum: quare vtriuſque doctrinæ partibus deſcribendis Sinenſium vita graphicè pingebatur probitatis fuco ſibi vnicè placens; & Chriſtianorum ex interioribus dictatis, inſitæ rationis effingens, ac poliens exterioris ſanctitatem: quod erat Sinis adeò probatum & euidens, præſertim diuitibus vt argentum, prouentus,

26 Eunuchiſenſim ad fidem affic.

27. Pantoiæ contra ſeptem P. opus.

27. prouentus, remque omnem domesticam, Christianis securi famulis crederent, quibus ante baptismum ne nummum quidem, fugæ aut furti metu fuerant creditum. Ex iis verò dùm quærerent domini, vndenam heri furaces, perfidi, helluones tàm repentè nunc sobrii, fideles, alieni custodes? respondebant heri se idololatras, hodie Christianos, aliis vixisse legibus, nunc aliis viuere; recitabántque sub hæc præcepta Decalogi, & pœnas violatoribus à Deo positas omnium, etiam cordium inspectore, quibus si minùs eumcebant vt complecterentur honestatem cuius magis admiratione, quàm desiderio afficiebantur; amabant saltem illam eiusque sectatores, & Magistros; eique dilatandæ beneuolentiam, & auctoritatem libenter impendebant. Quæ causa Patres exstimulabat vehementer vt assiduis misericordiæ operibus assuefacerent Neophytos suos cùm præter alia, nulla esset tàm potens ad conuersionem Ethnicorum ab idolis, etiam Doctorum probatio, vt cum ope suorum destituti, experiebantur Christianorum beneficentiam nunquam sibi deesse, ex quo fortiùs quàm rationibus quibusvis argumentabantur sanctimoniam Christianam suppetebant & quotidiana eiusdem virtutis in Literatis, Oscianis, & Taosiis documenta qui suæ conscij immortalitatis, vt æternùm beatam obtinerent, infinitos trium illarum riuos sectarum exhauserant, nec vsquam alibi quicquam repererant, in quo illorum vel acquiesceret ingenium, vel animi conscientia, nisi in Catechismo Matthæi Riccij; hoc leuidense perlecto multi, dierum interdum quindecim labore ad Patres veniebant à quibus edocti pleniùs, & fidelium adscripti numero, credendi firmitate, & integritate virtutis cedebant nemini, potissimum verò, inflammato ardore vocandi, quamplurimos in partem eius boni, quod tantoperè sudarant. Multos eiusmodi censebat Cataneus in noua sua Hancei Ecclesia, non plurium hactenus quàm quingentorum numero diffusa, iam tamen aliarum, parente, & alumna, quas trium, quatuor sex dierum spatio dissitas operarij nostri statuebant. Cataneus articularibus maximè genuum, & acerbissimis innexus doloribus nihilo segniùs operarij optimi superabat vices. Hanceo quotannis Suncianum, & Sciamhaiam excurrebat, illam Ioannis, hanc Pauli Doctorum patriam, vbi consanguineos illorum quotquot catenus fuerant Ethnici, baptismo lustrauit, aliosque quinquaginta, anno proximè sequenti totidem, præter illos quos ad Christi fidem benè illic affectos reliquit. Eius socius Felicianus de Sylua, cum F. Francisco Lagea Sinensi, Chiuseum vrbem excoluit, vbi dies intra septemdecim, Ethnicos septuaginta sacro baptismate Christo dedit, magno, inter Sinas tàm breui tempore, & raro numero, sed viræ præstantia insigni. Fuitque postrema hæc Feliciani excursio: ex contorsione & doloribus viscerum, nulla medicorum sagacitate aut arte restitui potuit, etsi ad hoc Nanchinum remissus Christianos haberet in omne subsidium prodigos, dicerentque si posset sanguinis balneo curari,

Mutat. dextera Excelsi per bapt.

rari, se iusto parciùs suo & filiorum sanguine vitam hominis empturos cui salutem deberent animarum tot ab eo periculis & ærumnis tàm longinquo ex orbe quæsitam; iis mense integro cruciatibus exhaustum, profluuium sanguinis abstulit, Christianorum luctu inconsolabili, anno seculi huius quarto & decimo ætatis trigesimo septimo; Euangelici apud Sinas ministerij nono. Parentes habuit Lusitanos, mentem suscipiendis in Dei gloriam arduis, & conficiendis parem, Nanchini summam viuus & mortuus apud Christianos venerationem; quam triennio post auxit mirificè spectaculi nouitas cum Scin Mandarini tyrannide barbara (quam tunc referemus) recluso eius sarcophago, corruptionis expers apparuit, & suaue olens cadauer. Anno verò æui trigesimo septimo, cùm effoderetur refoderetur transferendus in locum aptiorem, innata eidem sarcophago, prodiensque ex illo rami vnius herba in multa passuum centena serpere solita; elato demùm sarcophago scaturiuit fons ex solo cui incubuerat, quæ tametsi non negem potuisse naturæ miraculo fieri, sed Christianorum pietas meritis eius attribuit. 17. Feliciani sepa mirabile.

Nunc priusquam in annum subeo 1615. ingressu operarum in Cocinsinam faustum, reddo quæ huc idcircò reieceram cùm de infinita in ceremoniis Sinarum agerem occupatione, quod eius impeditissimæ obseruationis occasionem hic annus daturus esset perillustrem: funus videlicet Reginæ matris, cuius frequentia, ordo, & maiestas tribunalium sex, & Collegiorum, hoc est regni totius excellentissima ingenia exhausit, & successu quidem tàm omni ex prospero & optato, vt Rituum Præses quem Lipu nuncupant, eius apparatum, elationem cadaueris, Regisque sub hæc munificentiam libris tribus complexus, admiratione rei tantæ attonitos populos latè perstrinxerit: diligebat eam Rex affectu intimo non priuati solùm in matrem officij, sed quod supra feminam prudens, decennis filij, regnique nacta gubernationem, periculosis temporibus, periculum omne ab eo depulisset, & in explicandis negotiorum labirynthis quorum mole ingenti eius gubernatio premebatur Regum veterum maximis præstaret. Vitæ ad hæc, si Bonzios audires, ex quo Sinæ fuerunt sanctissimæ, quam eius laudem fuit per commodum ab iis præiudicari, quos multis iam annis suo ieiunio saginabat; verbis ipsa illorum fraudulentis, & futuri promissionibus victitans. In milliones exit auri pondus, quod ædificandis eorum templis, atque cœnobiis; & ingurgitandis sumptuoso victu porcorum illorum gregibus, effusè proiecerat. Huic eius vitæ octogesimus demùm annus finem imposuit die lunæ secundæ nono, qui nobis in Martium exeuntem cadit anni 1614. Efflarat vix animam cum signo dato repentè vndique, toto quoquo versum imperio veredarij præcipitant, nunciaturi vbique tristem casum; indicturi vbique Vanfuis, seu Regis propinquis, accepto mox nuncio vt humi quinquies procumbant; fronte solum quinquies feriant, & velint nolint fleant. Inde 18. Regin. Sin. funus.

ſeptem & viginti dies tùm ipſi,tùm Ordo Mandarinorum vniuerſus,eorúmque vxores niſi veſte funebri non vtantur, qui Magiſtratibus fungũtur ipſique adeò Prouinciarum inſpectores, mœſto ſilentio excipiantur palatiis quæ Rex habet vbique vrbium præclara, nec vllos admittant in eorum ingreſſu crotalorum, tibiarum, aliorúmve inſtrumentorum ſonos; minium diluto cœrulo ſignandis literis, & Reſcriptis mutent; luctum populus omnis ſigno aliquo funereo præferat. Pechini autem Mandarinis illico indictu ſplendidi ornatus in triſtem mutatio, hoc eſt alba talaris ex cannabe, pro phrigionica; craſſus funis præcinctu duplici renes premens, extremis antrorſum ad terram pendulis, pro zona gemmis, & auro bullata; agreſtes ex palea calcei, vel ſtupeo liceo textiles, pro delicatis & ſericis; tegmen capitis à conſueto minimè diuerſum, ſed per vrbem fuſcum, albo autem panno ad ingreſſum regiæ inuolutum, & pro vittis illis amphotidum ſpecie aures radentibus, longæ à tergo in humeros ex candido tæniæ. Fuit hic Mandarinorum cultus quoad Reginæ cadauer humatum eſt, hoc eſt menſium quatuor ſpatio. Aliis verò cuiuſcumque forent conditionis & ordinis pileus candidus, in ſeptem & viginti dies, edictione tàm ſeuera imperatus, vt eius obliti, publica verberatione à carnifice mouerentur. Rex ipſe non diſpari à Mandarinis cultu, niſi quod magis etiam aſpero dolorem teſtatus, in matris palatium, horis aliquot ab eius obitu ſeceſſit: illic triduum elixa oriza ieiunus exegit, orizæ ad diem tertium decimum (in quem etiam tota vrbis carne abſtinuit) ipſe aliquid inſulſi adiecit oluſculi; quod defunctæ matris miſeram animam, vt pœna vlla leuare non potuit, leuauit hunc ſaltem aliquo ſaginæ immanis oneroſo. Statis præter hæc horis quotidie, luctum ante cadauer inſtaurabat, procidendo; fronte humum verrendo, multa odorum fragrantia ſuffiendo; quod Regina vxor, filij, ſecundariæ Reginæ, & de Eunuchis familiares magis, & intimi, omnes funerario habitu itidem factitabant. Illic etiam Rege coram, lectus, veſtes, vaſarium, & omnis defunctæ quamuis ditiſſima ſupellex ingenti acerno concremata, & in cinerem redacta, qui magna diligentia collectus, depoſitus eſt in templum ſolenni comitatu extra vrbem ſeruandus; cadauer tertio poſt obitum die, parato capulo clauſus eſt: erat id capax mattæ grandis extentæ, & puluinatorum toralium varij generis, fabrefactum verò de arboris radice contra ſubterraneum humidum, & æui cariem duratura. In eo Rex ipſe maternum corpus quo ſitu maximè decebat, in puluinis illis compoſuit, & quidem tanta mundi totius muliebris ſpectandum ſuperbia, vt ſponſa regia iuuenis, non anus mortua videretur; huic tamen Rex plenis manibus, vnionum imbrem tam denſum impluit, vt centum millibus aureorum æſtimaretur à nonnullis; vniones autem pyropis, ſaphiris, omnique alio gemmarum flore variauit, aureis demùm circum quinquaginta, argenteis totidem panibus coronauit, defixis denique poſtremùm in eam oculis flens, ſe ſe ſubduxit.

ſubduxit. Clauſam ſandapilam Eunuchi collocarunt in aulæ intimæ aream ſpectante, in qua Rex die poſtero menſas inuenit quindecim cibis largè inſtructas quos ipſe, cum ſuis, reficiendis mortuæ manibus offerret vt qui putentur in inferis millies tantùm rècipere, quantùm hic pro illis confertur: erant autem eæ inferiæ, porcus, veruex, fructus arborum, placentæ, muſtacea, & his ſimilia. Dùm autem matri parentat Rex filius, regni Summates, & Mandarinorum primarij quatuor Ordines (ad hoc ſolum in palatium inducti) publico luctui ſua item nauarunt officia, reliquis verò qui Pechini degunt Mandarinorum tot millibus imperatum adeſſent altero obitu die ad fores palatij maiores; taxatam dolendi, & flendi menſuram ibidem implerent, inde quatriduum & tribunalium ſuorum ædibus ſecubi, à domo procul & vxoribus tranſigerent, abſtinerent ſe vino, & carnibus; poſt hæc tribus continuis diebus ad portam eandem regiæ decumanam pullati, mane & veſperi, præſcripto numero proclinationum, fronte humum lamberent, & decies quinquies ex imis ruptum viſceribus lamentabiliter, heu exclamarent, interpungerentque illas doloris voces, longis & miſerabilibus ſuſpiriis: nec putandum rem ioco vel minus ſeriò obitum, adſtabat ab aula ſeuerus exactor funerarij illius tributi, qui ſuſpiria numeraret, & vim prope doloris ponderaret, iuſſæ quoque ſunt vxores Mandarinorum quos dixi Principum, quæ ſunt eius regni primariæ dominæ, ſub diei exortum ad eaſdem fores conuenire, ornatu omni non modo abiecto, ſed capitibus neglectim panno candido obuolutis, calceatis è rudi cannabe pedibus, veſtemque pariter cannabinam induræ ſed laxiorem vſitata, promiſſiſque, & amplioribus manicis. Bonzij cœnobitæ, & quoſcumque penes fanum aliquod erat, campanarum ſonis minimè parcebant, vtpote ſinguli, millibus pulſuum triginta taxati; Doctores Collegij regij eliquabant ſua ingenia in amplificandis titulis quos longa ſerie in demortuæ laudem à Prætorio Rituum acceperant. Inſtabant toto nugarum ſuarum conatu Mathematici, momentis duobus diuinandis quæ forent tùm ad efferendum palatio cadauer, tùm ad humi condendum ominata, ne Patribus quidem ceſſare licuit, amicorum ſuaſu conſolati ſunt dolorem Regis eleganti compoſitione. Diem mortuæ efferendæ propitium, Mathematici renunciauerant Lunæ ſextæ nonum; horam ante meridiem quartam, humandæ verò diem Lunæ eiuſdem quintum & decimum; horam decimam matutinam; quæ puncta temporis nihil non paratum ad complendas exequias offenderunt. Renouata in primis lamenta, & lachrimæ, ſacrificia, & ieiunia miſeris Mandarinis, eorúmque coniugibus indicta; & cœtera, quæ tædio fuerit iterum legere, vti & munus ſacrificio par, ab Rege oblatum, honorandæ auorum memoriæ in templo palatij conſecratæ: cum extraordinaria mœroris imagine inter incenſiones pannorum ſolidorum ex pretioſiſſimo ſerico, & aromaticis vini, multis conditi myſteriorum tricis: ſubſecuta his illa in ſpe-

ciem sacra; re autem minimè quæ sibi Rituum Dictatores seorsum singuli, variis in templis obeunda sumpsere, septem alij stellis errantibus, alij eorum elementis quinque; nonnulli montium custodibus geniis, & rectoribus fluminum: portis Regiæ nouem; & septem pontibus qua transuectioni funeris decreta erat via. Die dicto vna clausis cæteris panditur vrbis porta, montem versus Tiensceum quarta dissitum leuca, vbi erat paratus reginæ inter Sinarum Imperatores locus. Via illuc vsque solidè complanata, lata orgiis octo, prætendebatur vtrinque fune perpetuo ad altitudinem pectoris, quem nefas erat spectatoribus transilire, vtrimque item decimo quinto passu dispositi, qui flauenti arena, colore nimirùm regio, appropinquanti sandapilæ solùm insternerent; vtrimque militum in armis continua series. Præibat ordo ingens Ministrorum præferentium Leones, equos, elephantos ad veri effigiem expressos; Reges prætereà, & heroes magnitudine gestorum, annorum laude, regendi æquitate, & beneficiis in publicum, posteris gloriosos; vexilliferi deinceps, dracones aureos (regium insigne) crispantibus cantabris ventilantes; sequebantur cellis in ferculis Rex summus tenebrarum, & Iudices inferorum; post acerræ, odorum copia, vasa & gaza immensi pretij ex defunctæ apothecis residua, quæ vnâ cum illis Deorum, hominum, & animantium figuris, dùm humatur cadauer, igni fuit tradita. In his tamen ægre spectabiliùs aliud, & miserabiliùs, ordine, silentio, maiest. te, quam interpositi curabant ex Eunuchis Mandarini sursum versum suas incessu graui, nutúque monentes decur as, ex illa verò infinitate populi viæ latera stipantis, væ! cui excidisset vox altior, aut risus leuior, dura nempe verberatione pœnas insolentiæ confestim daturo Digesta in hunc modum pompa, succollant regali, machinamenti mirabilis feretro, milites trecenti, post orgiam quamque centesimam & octogesimam trecentis aliis, atque aliis honoris partes & ponderis cessuri; erant enim mutandis sub nobili sarcina vicibus termille conscripti. Locatum in sublimi suo cum pignore incluso capulum, obtendebat pensile ex alto cœlum, circa feretrum lecta ephæborum manus, elegantissimis tabulis epitaphia portebant, non illa quondam in exequiis producta, sed elucubrata tunc à Collegio Doctorum in magnos defunctæ, & proprios titulos à Præf. ctis Rituum dictatos. Harum verò vna laudum funebrium ad sacrificium quodlibet recitata, pars ipsa sacrificij cremabatur. Capulum proximè sequebatur Rex cum Principe filio, tùm cæteri filij, cognati deinceps, & Reginæ, aspectu omnes supra modum afflicto: conficiendo spatio quod interiori regiæ & portæ palatij octauæ interiacet sacrificauit Rex quinquies, præter mensas hinc inde crebertimas pompam suffitu continuo vaporantes. Ad octâuam hanc portam, matrem humi proiectus, & lachrimans vltimùm salutauit, & quod palatio egredi fas non esset, statuto pro se funeris curatore Primatum maximo in penetralia suorum conclauium

trium recepit. Porta demùm nona, funus decem millia armatorum in equis cultu magnifico extra palatium educunt, quibus ad montem sepulchro destinatum praeierant millia quadraginta. Portae vrbis, qua sola patebat exitus septemtrionali, mensis procul seorsum dispositis vxores aderant Mandarinorum aulicorum, & incensioni aromatum largae, miscere lamenta, & gemitus, & luctuosas inclinationes nitebantur. Illic etiam Regni primaria capita; illic Praefecti coenobiis paratu suo, sua mortuae sacra exoluerunt, vt & Regis propinqui ad flumen ab vrbe haud procul; sed verò propius nemo luctum expressit bonzius sicophantis qui cum patrona idolorum magna iacturam dolebant largitionum eius immanium. Hi parentalium fabula, turmis quatuor leite acta in vrbem rediere, nec vlteriùs eo die processit pompa. Occumbente sole Praefecti exequiis Mandarini, de genibus tremuli, & peculiari sibi reuerentiae formula mortuae supplicant, gratum habeat ipsorum propositum de transigenda ad oram fluminis salubri loco nocte illa; & velut edita ex sarcophago vox annuisset, laeti sarcophagum sub tentorio deponunt; giro duplici mensarum vasto cingunt altero naribus multa fragrantia recreandis; refouendae animae altero ingenti ciborum copia, sub haec de assuetis Regis conspectui Eunuchum expediunt, qui esse Reginae prósperè & primum illud iter, quam commodè actum Regi significet. Hinc illa exequiarum absque numero turba, circa sandapilam iensis storeis ad somnum & cibum succedit, quae de fisco regio praebentur. Sole postridiè surgente hesterni Mandarini, precum ad defunctam officia iterant, ne grauetur secum iter repetere, & suo ipsorum obsequia vti; moxque repeti iubent iter non expectato ab ea responso, iisdemque hunc diem & reliquos confici ritibus, & minutis ad Regem nuntiis sex enim toti dies, insumenti erant conficiendis ab vrbe ad montem milliaribus aegrè duodecim, & poterat luctus tam elaborati, maiestas & grauitas in longum facile distendi. Die tandem quarto & decimo sextae lunae ventum est in montem, vbi sandapila transfertur in feretrum longè priori magnificentius, & sumptuosius, vt in eo noctem Regina quietius duceret. Summo mane ritus supremi & maximi inchoantur sacrificatur iuuenca tetrae, ingens serici numerus; & vina odoris incocta aromatis; terrae videlicet genio praemonendo, vt tantae feminae condignam meritis pararet quietis perpetuae sedem. Haec dum igni cremantur, vice Regis funeri praesidens lectissimum ex epitaphiis quae portata tabellis diximus ipsemet clara voce legit, moxque cum inferiis aliis arsura in ignem coniecit, post haec redacta quoque in cinerem vexilla regia, elephanti, leones, animalia, homines, dij subterranei, qui picti, fictive in ferculis gestabantur, cinisque vt factum iam fuerat obseruandus in templum delatus est. Successere his sacra nouem, à Mandarinis totidem, nouem locis facta placando illorum genio tutelari & recolendae Regum memoriae quorum illic visuntur sepulchra, & illa denique ap-

petente diei decima, quam Astrologi Reginæ humandæ felicem addixerant, omnes de genibus, pronique in faciem obsecrant. Dignetur breue id quod restat itineris explere, id vbi descriptis lentisque passibus perfectum beatum se putat cui contigerit demittendæ in fossam sandapilæ manus admouere, & terram inicere, atque hinc tandem vltimùm exsoluto lentissimarum proclinationum lacinioso officio Pechinum redditur; interiori custodia militum quingentorum, totidem exteriori portæ; ciuitas funebribus, & luctu liberantur: parentalium Ministri pretium operæ ab Rege accipiunt. Datur plena reis & vinctis amnistia, dumtaxat exceptis quos extraordinarij sceleris, nefaria definet grauitas, condonatæ prætereà pensitationes vndecumque fisco regio debitæ ad vsque Reginæ obitum: vbicumque annona laborabat, erant autem propè in extremis Prouinciæ integræ, leuati sunt tributo pauperes; stipe de fixo, & regiis horreis donati, ad sementem & victum indidem pariter, agricolis suppeditatum est: grauissimæ demùm contributionis ad restituendam ex incendio regiam imperatæ, pars tertia toti regno remissa. Hæc librorum trium breuis epitome, quos de hoc funere vulgarat Rituum tribunal, Sinarum genium abundè explicat, totum videlicet in officiis, & vrbanitatibus Rituum, in quibus omnem iacturam temporis lucrum putant, eóque vt in sacris sic in ciuilibus, tùm viri Principes, tùm pro facultate priuati etiam tàm intolerabili obseruant superstitione, vt si quilibet homo Deus, & quæuis ciuilitas etiam priuata, publicum sacrum foret. Hoc nempe se solos morum Magistros existimant, nullos sibi officiorum elegantia, grauitate, varietate, & multitudine aut pares aut secundos. Nunc ad res pergamus anni 1615. quæ cùm primum nobis obiiciant Euangelij aditum in regnum Cocinsinæ, iure lector videtur exigere cuiusmodi regnum sit, quidve illi cum Sinis in Religionis negotio, quod erit item suis annis de regno Tunchini explicandum.

19. Cocincinæ Regio qualis. Cocincinæ nomen, ex vero corrupit vulgi temeritas & imperitia. Chiaoci, vel Annan potius vocari debuit, quæ vox aut quietem ad austrum, aut quod alij malunt, rem significat ad occasum sitam, & quæ vnum olim conficiebant regnum Cocincinam simul & Tunchin notat, Sinarum imperio ad occasum & austrum, eiusque pars quondam bello parta; post bello recepta ex Rege ignauo & mulieroso, qui perduellem suum tributarium habere maluit quàm hostem. Diuulsum à Sinis regnum duplex, Tunchini postea Rex furiosus, & efferus, integrum sibi asseruit ablata Ciampæ domino Cocincina, transmisitque tamdiu in seros hæredes, quoad eius auus qui Cocincinæ nunc imperat ab Rege Tunchini, Præfectus in eam mitteretur. Hic magnæ mentis & animi iuuenis, sic eius sibi asciuit imperium, vt nullis deinceps aut armis aut artibus Tunchinensis aduersus illam quicquam promouerit, etsi alioqui triplo & quadruplo, militum numero minorem, sed enim Iaponum catapultæ atque acinaces; tormenta bellica

Batauorum,

Batauorum, & Lusitanorum ex crebris ad Sinum Hainanum naufragiis piscantur permulta, & triremes centum in perpetuo ad pugnam procinctu, formidabilem tunchinensi vsque adeò fecere, vt modestò contentus, nec ita constanter impenetrabili tributo, vexare illam omiserit. Cocincinæ situm planities facit Orientem versus in Sinensem protensa oceanum, illinc vnuccimo ab gradu, Regno Ciampæ ad austrum confinis; ad decimum septimum prouecta Tunchino iungitur, occupatque in longum milliarium circiter trecenta sexaginta, ob eius aliquem ex aquilone in argentem flexum: latam faciunt quidam milliaria viginti, alij quinquaginta, forsan rectè vtrique, sed diuersis ex locis eam mensi. Excelsorum montium vallum perpetuum illam soli beati planitiem à vasto dirimit & horribili deserto, quod ipsis cum montibus, Cocincinæ sunt appendix ampla, sed prope inutilis; desertum quippe in milliaria ducenta sterile, purúmque sabulum; montes agrestibus frequentes, & barbaris incolis, sed libertatis ita tenacibus, vt se suæ quisque in qua natus est rupis, aut syluæ dominum ostentans ne Regi quidem Cocincinæ tributum aliud præter amicitiam solam pendat, quòd nihil ab ipsis prætereà inter illos montes nisi damno maiori & sumptu quàm lucro possit exigere: at illa montium feritas, & hominibus ac feris inuia deserti vastitas Cocincinam & Tunchinum, ab armis Cambogiæ, & Lao regnorum confinium egregiè defendunt, præstantque iis idem sed abundantiùs quod Ægypto Nilus fœcunda camporum irrigatione; præter portus quos magno numero immissis per transuersa plana in mare fluminibus efficiunt commodos, sic vt plaga vna leucarum viginti, seu portus, seu ostia, seu receptacula nauium numeret sexaginta: illa verò aquarum eluuio quæ totam operit Cocincinam in autumnum cadit: nam quòd cœlo torrenti subiaceat, suis proptereà non caret habitatoribus, vt nimium facilis antiquorum argutabatur credulitas; suas habet quatuor anni vices. Vrit certè illam ardenti sol æstu rectà illi imprudens, dum ad nostrum, eiusque tropicum progreditur & redit. Vbi verò accedit propiùs ad circulum æquinoctialem, tunc montes primum mitibus pluuiis infundi, post aquarum vim tantam in subiecta deuoluere vt oppleti lacus & fluuij omnia inundent, eluuione denique semper noua confusis mari aquis Cocincina omnis, pars Oceani fit: quæ per triduanas pluuiæ inducias cùm paulùm remiserit, ruptis iterum, & quarto, & sexto sæpiúsque subinde induciis debacchantium imbrium luxuries diluuiis totidèm latè omnia per autumnum mergit. Quod tempus incolæ conuiuiis mutuis, vestitu florido, omnique hilaritatis genere celebrant, & circumobeunt inuicem nauigiis, inuicem gratulantur, ipsóque sua cum aula Rex lætitiæ agit potissimas. Exin nimirùm restingui æstus violentior, spirari aura iucundior, cœlum aquilonibus serenari; fœcundari solum conceptu tàm vberi, non ex aquis modo irriguis, sed ex pingui limo post aquas deside, vt messe

triplici annum ditet; quanquam hæc ipsa felicitas, vltroneæ annonæ saturos incolas, infences facit & ab omni artis necessariæ labore alienos, hanc enim haud rarò inertiam autumni siccitas fame toto regno lethali castigat, quodque deterius est refertur interdùm sacrilege in Christianos, id infortunium Deorum strage commeritos. Ad hæc dum aquæ nauéque omnia obtinesit, commoditate incomparabili quoquò versum lignorum immensa pondera mittuntur: est enim lignea domorum omnium materiatio, & columnis altè supra notam mensuram eluuionum suspensa ligneis. Ducunt hæc ligna suis è montibus, scapo æquabili, & procero recta, vltra modum crassa, rotunda tamen & velut in columnas nata. Horum duplex genus eximium, alterum nigrare ad ebenum accedens; rubescens alterum, insigne vtrumque, duritie, pondere, & soliditate, humido & aquis inuiolabili; vtrumque cuiusvis cædere volentis arbitrio liberum. Parietes ædium componunt tabulæ, sed quia lubet auram frigidam captare, ductiles; æstate quin etiam mobiles ad substituendas earum loco reticulatas ex arundine quæ dum arcent aspectum, frigus excipiunt. Facit quoque ad alacritatem diluuij lex prudens, quæ animalia vndis intercepta, addicit primo occupanti facitque dominos in subducendis iis prouidentiores. Scaphas nulle videas huic intentas venationi aquatili, tùm domi lætas cum amicis ex præda epula, agitantes: nec minus quàm terra frugiferum mare; soluunt quatuor ante noctem horis quotidie piscatorij lembi innumerabiles, post solis occubitum onustis piscibus reuertuntur. Æstimari vix possit, quantùm pecuniarum inuehant Iapones, Sinæ, Macaum, Philippinæ, Malaca, præter conterminia Ciampam & Tunchinum; his situs opportunitate, & opulentia mercium emporium celebre præbet Cocincina; sericum profert Sinensi crassius, sed abundantius, durabilius, & minus operosum, quo vbi naues illorum omnium impleuit, habet quo suos rusticos, &

30. *Lignum Aquilæ. & Calamba.* bubulcos serico vestiat quàm lana, & quouis alio viliùs. At merce diues est duplici, quæ vt cariophyllum Molucis; Bandæ nux odorata; ita Cocincinæ est peculiaris, & propria: de altera subinde aliquid cernimus in Europa; describunt alteram auctores oculati, & multi, & integræ fidei; lignum Aquilæ priorem & Calambæ vocant; duplex vna eadem ex arbore; adultum, Aquilæ; annosum Calambæ vocabulo; vtrique pretium benefica cerebro, & mira ponit odoris fragrantia, debilior viridi, & adolescenti; senili ac propterea Calambæ fortior; decrepitæ verò vehementissima & maximè diuturna præsertim si teredinem senserit, modo nodis vigeat intactis, vtpote natiuo imbutis vnctuoso, ex quo illa exspirat odoris præstantia: abundant Aquila ij montes, quos Moi appellant, habentque diximus pro muro inter solitudinem vastam & regni frequentiam, licet cuiuis hæc ligna recidere, licet arborum illarum grandia corpora in strues congerere, quæ per illos portus non magni veneunt, transuectæ in Indiam

centuplo

centuplo emuntur, maximè à Brachmanis, qui sibi ex iis rogum parant, quo pretiosiùs post mortem crementur. Calamba Regibus intacta seruatur, nec indagatur nisi magnis difficultatibus & periculosis, tùm quod beneficio aditus inaccessi cæsorum manus exit, & in iugis montium inuiis senescens in Calambam ex Aquila euadit; tùm quod ventis frustatim decussa, vel senio, in acumina incidit rupium, aut valles tigribus, elephantis, & leonibus infestas, quare libram Calambæ Cocincinenses quoque aureis sedecim facile coëmunt; Iapones ducentis, & si fingendo ceruicali sufficiat etiam quadringentis, ego multa dùm verso ex iis regionibus perscripta, multos comperi Reges ceruical ex Calamba pro deliciis habuisse, quod eius odor & mirificè delectet, & cerebrum magnoperè roboret. Mercem alteram Europæ ignotam penitùs nidi efficiunt auicularum marinarum: in Regni extremis quæ Ciampæ obiacent, mare frangunt innumeri scopuli cum horrendo aquarum fremitu: hunc nidis ponendis securum recessum sibi aues legerunt hirundinibus haud multum absimiles, eodemque cum iis nidificandi ingenio; mittunt enim ex ore viscosum quiddam & saxis affigunt, luto tamen vt hirundines non miscent, sed marinæ spumæ quam carpi ab iis, & cum eo tenaci qui stomacho illorum innascitur humore confusam, in nidi fabricam rostro iaci. Hoc verò quicquid est in eam nidi firmatur duritiem, quæ oua dùm fouentur, & pullos tuto sustineat, quibus exclusis & cœlum mutantibus, barcas vectorias iis nidis indigenæ onerant. Coloris sunt viridis flauo mixti, pellucent, aquâ diluuntur, saporem referunt ex compositione quadam aromatum indeprehensa mirabilem, qui solus omnia ciborum genera exquisitè ad gulam condiat. Huius sunt appetentissimi Iapones, & Sinæ, crebrisque onerariis, aromatariam mercaturam his nidis faciunt. Hæc de ingenio cœli solique Cocincinensis pauca, paulò plura vt feret occasio; nunc de Societatis in eam ingressu, & fundati in ea Christianismi primordiis.

31. Nidi auium esculenti.

Ex Prouinciis quinque diuidentibus Cocincinam, nobilitant maximè Cancianam nundinæ quadrimestres. Portum illi efficit duplex sinus quem mare leucarum quatuor spatio perductum loco iungit, nauibus ab austro, & septentrione opportunissimum. Assueti loco Iapones, & Sinæ, boni Regis cum venia vrbem statuere, quæ vno ambitu duas potius iure, legibus, moribus, Præfectis diuersas videtur complecti ciuitates Iaponiorum, & Sinarum. Commerciorum facultate contentis Lusitanis ædificandæ vrbis solo vti non libuit, nec suburbicariis circum leucis quatuor quas vltrò Rex iis benignè detulerat, cùm nisi octiduo nauigatione Macao non abessent. Eo transactis nundinis cùm redirent, iam multa Patribus narrabant de bene morata Cocincinensium indole, fida, in rectum flexili, externis perhumana, & facili ad permittendum cuique nationi patriarum legum ac morum vsum; cæterum cupida, quod erat præcipue optandum, intelligendi si quid

32. Ingress. Soc. in Cocincinam.

ignorasset, paratáque id notis maiorum institutis præferre, si præstantiùs iudicasset. Auidè spes tantas diuinæ gloriæ bibebant nostri, sed quærebant quî factum igitur vt eò profecti ex variis Ordinibus, & Clericis, nullo sui relicto vestigio; mox inde obiissent demptis clericis quos fœda memoria diu fecit ei regno inuisos: & fuit tam effrons qui suo per totam Hispaniam Orbis itinerario vulgaret, Regis filiam à se baptisatam, cum illustri cohorte Principum feminarum, se verò ab ea sanctissima scilicet Principes sui & Sacerdotis, & formosissimi amore capta interpellatum de nuptiis, & gerras huiusmodi fingi faciliores quam in lucem edi. Suggerunt mihi veteres tabulæ primam illuc Macao venisse Patrem Franciscanum, nec ibi hæsisse diutiùs quam onerarias Macaum referrent Etesij. Duobus præterea Macaenses eiusdem cœnobij, planè idem factum superioris seculi anno supra sexagesimum quarto, & quod interprete carerent re infecta coactos discedere, matrona dumtaxat illustri, sacro fonte lustrata. Anno demùm post hæc duodecimo, duos item ex S. Augustini familia tribus aut quatuor baptizatis ab irato pulsos Mandarino eiusque militi nescio quam à famulo suo illatam iniuriam insontes luisse. Sic destitutum colono agrum nostri aggressi sunt vertere, quod ne longa differret procrastinatio vrgebant literæ Præpositi Aquauiuæ quibus ardenter hortabatur vndecumque spes prudens inuitaret ad conuersionem eò rerum periti operarij mitterentur. Vrgebat & fauor, Indiarum Proregis, qui audito de Cocincinensibus iuuandis Francisco Viera, non modo illum ad opus animauit, sed vectigali regio Malacensi, annuam pensitationem tribus alendis operariis indixit, quanquam ex his speciosis indictionibus ne obolus quidem expressus est. Postremo nostri ex Iaponiæ exules appulerant Macaum, quò deliberata in Christianismi excidium Daifusamæ rabies illos expulerat; & Iaponibus Christianis in Cocincina degentibus magno erant futuri præsidio; & docendis lingua Iaponica Ethnicis. Hæc dùm nostri prudenter en adest Macaum, sua cum oneraria redux Fernandus à Costa Christiana virtute, & animi robore, etiam apud Indos clarus; naui exscenderat statimquè ad Manuelum Diaz Collegij Rectorem detulit habere ab Rege Cocincinæ enixè iniunctum, vt Patribus aliquot persuaderet illuc nauigare, rogauit maiorem in modum, tam æquo Principis desiderio vt satisfaceret, & nobis ob vtilitatem Ecclesiæ plurimùm expetendo, nec plura, & iam Macai Deus in procinctu tenebat cui præ larum id opus aptè committeret Franciscum Buzomium Neapolitanum; qui Theologicum pulpitum tàm pridem cupita expeditione illa mutare monitus, respondere nisi vberibus lachrimis nequiuit præ magnitudine intimæ voluptatis, voti compos effectus, quod diu cæl/uerat, ratus à Deo munus Apostoli magis expectari, quam ab hominibus peti oportere. Huius egregio ardori duris exiliis, & perpessionibus accepto ferenda est Ecclesiæ illius fundatio, conseruatio, progressus & ortus

Christianismi

Christianissimi Tunchinensis. Additus illi est socius Iacobus Caruallius cum Iaponiis duobus Catechistis, & Fr. Antonio Diaz in quo breui post, condignè moribus reiecto ab Societate Deus exemplum terroris edidit. Caruallius anno non ampliùs in excolendis illic Iaponiis posito Iaponiam vnde fuerat proscriptus repetiit, vbi postea morte pro Christo pretiosa damnatus, gelidis in aquis extinctus est, nunc anni principio 1615. Macao cùm soluissent, ad diem eius octauum decimum Turone in portum subière, celeberrimum illud quod diximus Prouinciæ Cocianæ emporium. Illic suos Camallius dùm obit, & renouat Faifenses Iaponios culturæ penuria, sui ac Dei tantumnon oblitos, totus erat in sua Cocincina Buzonius, & iis cognoscendis quæ prospiciebat eius conuersioni profutura, ingenio, moribus, vitiis, sacrorum ritibus & doctrina, ex quibus confecit Cocincinam gentem esse ex Iaponia mixtam, & æqualiter vtrimque temperatam, nec totam in literis, & (vt Sinæ) & bello ignauam; nec prorsus ferocem (vt Iapones) & in armis totam; statura pariter his maiorem, illis inferiorem. Cognouit illic academias haberi, & gradus literarum, cuiusque meritis, probatione variorum examinum assignatos; seruari præterea reuerenter Philosophorum veterum quædam autographa, de moribus, religionibus, politicis, diuinis, de orbe condito, de animorum post vitam hanc sortibus, de Spiritibus & Diis: linguam iis duplicem in vsu esse, vulgarem alteram, & vernaculam, peculiarem alteram Literatis, velut apud nos fuerit Latina: illam characteribus ter mille, seu quod idem vocabulis variè accinendo, & pronuntiando significationem indere omnium quæ vulgò occurrunt. Sed intelligendis libris frustra det operam, quem illa quam diximus characterum Sinensium infinitas fugerit, quibus etiam vtitur Cocincina, sed diuersè ab Sinis pronuntiat, vt hieroglyficæ imagines, eædem cernuntur ab omnibus, sed sua quilibet significatum earum lingua effert, licet aliis ignota. Sermo denique à peritis locupletior Sinensi iactatur, sonantior, & recitationi musicæ propior. Iam impedimenta sementi Euangelicæ obstitura haud paulò plura quàm in Sinis, dempto illo Sinarum væsano aduersus externos odio, florebat vbique idolorum cultus; ancillæ vxorum, virorum cædem concubinæ, earum numerus prærogatina magnificentiæ; familiaritas dæmonum etiam adspectabilium, iuris quidem famulam præbentium operam; pueris & feminis nefariè consuescentium, hinc se Buzonius facilè diuinans quanta manerent pericula, quàm atrox dæmonum vincenda rabies, regni sibi deuoti propugnantium tranquillam tyrannidem, sapienter prouidit singulari sibi Christi fiducia armandum pectus, & generositate animi supra morem robusta opémque à Deo præcipuam tàm arduo operi enixe flagitandam. Dubius verò quo maximè habitu deberet incedere, animaduertit cuique liberum relinqui vt patrio suo, vel quo alio mallet vteretur, & idolorum sacrificos Onsaios tàm distinato à nobis

Buzomius eò mittitur.

indui vt de nouo ab iis discrimine vestium, non esset nostris laborandum, indigenæ quidem abollas gestant amplissimas quinque aut sex, diuersi coloris singulas & manicarum laxitate notabiles, sed eas è serico tàm subtili, zona deorsum fissuris aperta tàm multis, vt aura tenui, vel incedentium motu ventilatæ, colorum veneres exerant varietate eleganti oculis blandientes, Similiter feminis, quanquam multa & ipsis cyclade stolatis, philocosmum ingenitum non deest in ostentandis coloribus vestium diuersis, vltimam enim quæ longo syrmate humum verrit, aliis atque aliis operiunt palmo semper ad quintam & sextam breuioribus, ne vllius color & elegantia sub alia lateat. Toros in tergum præterea capillos fundunt, sed nec tondentur vnquam viri, ex quo Sinarum imperium excussere, siue vt se ab iis secernant, siue vt illos derideant tàm sollicitè curiosos de colligendis ad summum verticem in tutulum crinibus; nudi tibiis, & pedibus, dumtaxat plantis si cui libuerit, subiiciunt soleas quas globuli quatuor digitis interiecti, pedibus adstringunt, Mandarinorum & Literatorum cultus est grauior. Nigram Damascenam variis vestibus superponunt, cœrula ad collum & manicas prætextam fascia; caput galero tegunt, mitræ sacræ haud multum absimili vestem longo vsu nostris in Oriente iam familiarem Bonzonius retinuit, diluti cœruli gosipinam tunicam, sed nudis planè tibiis, & pedibus tùm ipse, tùm eum secuti ambularunt, quod eæ quas dixi soleæ insueris gressum maximè impedirent. Orisam ad victum incolis communem adhibuit, aqua simplici tamdiu maceratam, quoad carpi baccillis duobus possit quos pro fuscinula scitè ac facilè assueti, ægrè alij & molestè mouent. Ac mirum nobis iure appareat, Cocincinam, carnium copia & pisce abundantem, præ sua orisa omnia spernere, & in conuiuiis etiam, quæ crebra instituunt, & ferculorum delitiis valdè magnifica, caput cœnæ orisam iis esse, primam famem orisa eos conficere, reliqua omnia fastidiosè ac velut gustando, carptim vellicare, damnent sanè Medici orisam coctionis in stomacho duræ, quarer quotidie illa vescitur Cocincina.

Sed Buzomium angebat magnoperè linguæ & interpretis defectus quem etsi præter opinionem denique inuenit breui tamen licuit eo frui. Onerariæ Indorum & Macaensium Turonem ad commercia ituræ, interdum Clericos & Religiosos Parochorum vice vehebant secum, qui per eas moras interprete vsi, abucos baptizarant, verum interpres de lingua Lusitana omninò nihil sciens præter alucos numerorum nomina mercium, pecuniarum & negotiorum, iubebatur solum ex ethnico petere, an esse vellet Christianus; annuenti, mox baptismus dabatur hinc multa sibi Bonzomius pollicens, simulque ab eo quem nactus erat interpretè tantùm Lusitanicè perito quantum erat necesse vt iis ethnicis Bonzomij sensa exponeret, & suam vicissim Bonzomium doceret linguam, per eum illos qui dicebantur baptismo tincti, rogare cœpit quid crederent, nec vnum in multis reperit qui nosset quid sit

Christianus,

Christianus, quóve differret ab ethnico nedum qui posset de mysteriis fidei respondere, cuius rei causam apud se meditatus, longè ab omni coniectam suspicatus est de animo baptismi ab histrionibus in scenam ridiculam deformati; cuius vt fieret certior, agentes ipsemet dum spectat, personatus in theatrum prodit Lusitanus, & multa nugatus quærit ex puero quem secum ducebat, an esse vellet Christianus, annuentique, ergo, inquit, subi; & capacem illi quem sub veste aptarat, ventris alueum pandit, subit in eum nudus puer; sexcentis histrio de grauiditate illa sua ridiculis, moratus spectatorem, denique puerum coram parit, conuersúsque ad illum abi ait, iam Christianus, es, in quibus Buzomius notauit verba quibus illi quos dixi Sacerdotes petebant ab ethnicis, an vellent fieri Christiani? aliud non sonare nisi an vellent fieri Lusitani, mutato videlicet nationis animo non religionis; Lusitani renasci, & viuere, nequaquam Christiani. Explorandis igitur ethnicis an Christo cuperent nomen dare, ante omnia formulam concepit ex qua illis diserrè constaret Christiano quid esset credendum, tenendum, seruandum quàm constanti execratione vitandus idolorum cultus, & vitæ prioris improbitas æternùm abdicanda. Inde animum vertit ad Christianismum in iis emendandum, qui præter baptismi speciem de illo nihil habebant. Parandúmque gentis idioma inuicto labore, & vigilatarum noctium sumptu grauissimo: quod illi vtrumque fortunauit diuina benignitas; suauitate morum erat amabili, & religiosæ consuetudinis affabilitate, decori Sinensis obseruantissimus, quod Cocincinenses etiam in quolibet requirunt qui nolit audire agrestis, & barbarus; ad hæc memoriæ felicis, cum excellenti, quod rarum est, ingenio coniunctæ, quo præsidio linguam breui assecutus est multitudine vocum, proprietate accentuum, & sonorum varietate impeditissimam, eiusque sibi grammaticas regulas, & commodum lexicum concinnauit. His dum incumberet priuata interim dictione cum suo interprete ad dicendum publicè comparabat sese, reperente isto confestim & coram verbis maximè propriis Cocincinensi lingua, quod is Lusitanè pronunciauerat, quæ tamdiu prius exercitatio quam in publicum se daret, tenuit, vt videri posset timidus potiùs quam cautus at desiisset ab ea citiùs, in procliui erat vt Christi annuntiator vera, falsa populum duceret interpres, quo ad hoc interea vtebatur dum linguam haberet ita expeditam vt neque accentu, nec prolatione fallere posset auditorem, quod in homine accuratissimo religionis necessariæ metus fuit, non superuacanei scrupuli, cùm æquè pronum nihil fuerit, quàm vt vocem illi notissimam, fallente lingua pronuntiandi modum delicatiorem, in contrariam verò, significationem corrumperet. Sed has moras cautæ festinationis pensauit Deus intra paucos menses, messe annorum complurium, Turone Ecclesiam statuit ad forum mercatorum; baptismi sacra, die Paschæ solenni celebrauit, decem ritè lustrauit solos, sed virtutis magnitudine

31. Error in bapt. defectu linguæ.

multis pares vt vel vno in puero patuit Augustino qui Patrum obsequio se vltrò mancipans primus fuit inter Cocinsinenses, & Tunchinenses Catechistas quorum virtus magnanima carcere, tormentis, & mortibus Ecclesiam illam magnificè illustrauit. Tunc primis adhuc hærentem radicibus non dubitauit Bonzomius succutiendam à Dæmone, vt prius quàm coaluisset eam à Christo reuelleret, quare illos præuertens impetus, Sinoam se contulit aulam tunc regiam Tunchino confinem & Regi conspectu, modestia, & sapientia tantoperè placuit vt eius omnibus postulatis prolixè annueret. Postulauit autem fieri sibi potestatem in eius regno commorandi, veri Dei legem in eo promulgandi, & constituendi sacras ædes, in quas conuenirent Christiani, quibus ab Rege solenni diplomate, liberalissimè concessis soloque insuper ad templi fabricam in ripa fluminis Turonem spectante Cacianum transiuit Prouinciæ illius primariam, vbi hospitem nactus est nobilem ethnicum, Christianæ matronæ Franciscæ nomine germanum sed more patrio Ioannam matrem ex filia dictam eiusdem appellationis. Illi ante annos triginta baptismum contulerat Franciscanus, huic eremita S. Augustini. Ea in vrbe Bonzomius ad populum dicens de cruciatibus sempiternis in quos veri Dei ignoratione ab iis raptabantur quos veri Dei adorabant loco, alij quidem cœlum, nonnulli veterem eius dominum regni; idola reliqui dæmones & idola; qua oratione ita vrbem commouit, vt in ea trecentos exiguo tempore haberet discipulos quos aquis piacularibus renatos, elegit Christus in fundamenta eius Ecclesiæ anno seculi huius quinto, & decimo, Cocincinensis missionis primo, quorum faustis aut secus narrandis successibus annorum sequemur ordinem; nunc stationum Sinensium Christianos progressus nunquàm ante tàm faustos reuisamus, infaustissimo omnium & immanissimo turbine in ruinam actos nisi nos præpotens Dei manus in Sinas reuocasset vnde nos impotens Mandarini furor exilio irreuocabili exterminauerat res est relatu paulò prolixior, quia variis casibu interpuncta, sed tristis vbique, & lamentabilis. Accessiones ethnicorum ad Christi Ecclesiam copiosa in Prouincia Cechiana, eiusque Metropoli Hanceo ortus habuere tàm diuersos, & inter se pugnantes, vt earum admirabilitas numerum superet, & gratum fuerit opinor harum vnam aut alteram legere. Erat Hancei Doctor Michaël (eximius ille propagator fidei, & defensor) sed in conuersione aliorum felix, infeliciter laborabat in expugnanda pertinacia idololatræ vxoris, cœterùm feminæ virilis iudicij, sed quæ idolis & Bonziis ad amentiam addicta, nullis rationibus mariti persuadebatur melius sapere, exhauriebat sese in Bonziis per nuncios, & largam stipem frequentandis, quorum flagitia vitæ asperitas dissimulabat fuco sanctiori, & quod erat in ea obstinatione præcipuè dolendum, filios quatuor totúmque suum gynecæum in eodem secum errore obfirmabat: at hoc demùm anno Deus illam cum suis quos secum perdebat mariti precibus donauit. Hanc enim

33 Matrona per Dam. ad fidem conuertitur.

enim feminæ iniecit dubitationem æquè pronum esse suos Bonzios secum falli, vt cum suo coniuge Doctores magni Occidentis: esto, illi numero vincerent, sed isti doctrina, & sapientia, utrinque ista inuicem committens, & secum litigans extricare se iam graui ex dubio non valet, modum eius soluendi quod pessimum potuit pro optimo legit; idola consuluit ac ne Dij quorum agebatur causa, sibi mendacio cauerent, sic ab iis quæsiuit explicandæ viam dubitationis, vt ne cirent responsum qua de re ederent. Vsitatum est Sinis oracula dæmonum scitari, & reddi vt cuiuis libuerit voce quidem aut nullo apparente formata in aëre; aut in ore arreptitij consulentis; scripto autem, suspenso penicillo quem prius tinxerint, & subiecta charta cui dæmon penicillum ducens responsum inscribit postquam veneficus incantamenti artifex, verba solennia præfatus fuerit. Et narrabat Doctor Michaël mirum visu, sæpè inter amicos versatum dùm alius alia penicillo pendente quæritaret & acciperet responsa; accedente se propiùs, penicillum stetisse immobilem, nec vlla venefici cantione ad perficiendum responsum cogi dæmonem potuisse, iussum autem à se in cœpto pergere illudque absoluere, obtemperasse illicò & penicillum mouisse. Semel quoque ab se diuino compulsum imperio dicere, cur præsente se sileret muta manu, & cassus viribus? aliàs de secta idolorum quid esset sentiendum, ad primum scripto respondisse coacti silentij hanc esse causam quod quòd esset Christianus, ad secundum idololatriam præter mendacium nihil esse. Ergo prudens mulier certum sibi volens oraculum in quo deinceps conquiesceret animus, desineretque in perpetuum vacillare chartam inscribit syllabis duabus Ciu, & Tæ. Illa Dominum (cœli nempe) qua Sinæ Christianorum Deum, ista qua significant idola; mandat seruo fideli clam pergat ad famosissimum illic mantem, spiritum idoli nominatissimi per eum interroget, singulare ad singulas syllabas & distinctum oraculum exprimat, sintque responsa eiusmodi vt iunctis sententiis omni se in posterum quo iactabatur angore liberent: sciuerit, necnè Dæmon quæ res ageretur, Deo certè per suum angelum cogente, voci, Deorum signanti, responsum subiecit in hæc verba [quando animo discruciabatur & perplexam mentem sedare non poterat; pœniteret illàm peccati sui, & illud doleret; diuersum iniret ab ea quam tenuerat antea viuendi normam, magnam sibi exinde polliceretur charitatem; voci alteri verum significanti Deum hoc oraculo satisfecit, irem inquit, vxor & maritus ambo eadem via, futurum vt inde magna potirentur charitate, & multis simul cum ea bonis] hoc ad se mulier oraculo duplici, tam aptè ad votum mentémque allato cohorruit, tanquam vocem audiret cœlo missam, & religionis quam professus fuerat maritus iam secura, suscipiendo illius pignus egregium ad Deum præmittit, quicquid penes se Deorum habebat, euersum, confractum, proculcatum in cloacam proiecit, dignam diuinitate illa sedem. Exin cum filiis quatuor, & familia vniuersa,

34. Timet Dæmon Christ.

uersa, Christianis mysteriis diligentissimè erudita festo corporis Christi. Lustrali fonte purgata est, gratulantibus illi sibique Christianis singularem hanc Dei beneficentiam, & viro potissimum diuturni tandem desiderij sui & precationum beatos exitus extraordinariis gratiis, & lætitiis prosequente, mox enim flexis ad aram genibus quam domum Patribus vtendam commodatat, clara voce ac palam tunc iis donauit, sacellúmque in ea breui post ad Christianorum cœtus sacros supellectili, & ornatu instruxit. Non ita insolens, sed magis paucundum puod etsi reo non profuit, sed Cathecumenum vacillantem in proposito stabiliuit. Christianus, vt erat solenne, cum ethnico agens amico & sene de Deo & æternis, perpulerat hominem vt docentem audiret Cataneum à quo sensim & probè paratus baptismo diem dixit; vxor furiis acta, & desperabunda sic miserum versauit pridie quàm esset baptizandus vt eum in cultu Deorum secum retineret, ac ne pudor fallendæ quàm dederat fidei vetaret à proposito resilire; pulsanti amico vt senem ad sacrum fontem deduceret scelesta mulier occurrit, dolores excusat quos tota illa nocte vir erat perpessus grauissimos; ij vt remitterent, non redituras tàm citò vires quibus domo liceret progredi; non posse se diutiùs ab illo abesse, sub hæc fores tàm præceps occludit, & similis verè festinanti vix vt amicus salutem mandare per auolantem potuerit; tunc marito, gestiens Christianum lepidè ab se lusum, surge ait amici securus. Ego illum in longum distuli, dies interim stropham suggeret aliquam, quà tuum honorem in tuto ponamus: at enim flagitiosa femina euentu nimis verò sacrilegum luit mendacium, quos finxerat mariti cruciatus, iis verè correptus triduo moritur, semet ipsa incusans, & homicidij ream frustra vocans, Christiano fraudem quâ ludificatus eum fuerat, & fraudis pœnam aperuit. Quod etsi nequibat marito prodesse, Cathecumenum eius vicinia nutantem tàm salubri metu exstimulauit ad baptismum vt eius gratia cursu ad Patres procurreret, deinceps hoc idem in exemplum proponeretur similibus quos importunæ cognatorum & Bonziorum artes, à Christianismo deterrebant. Progressus inde Cataneus vt quotannis solebat suos Sciamhai reuisit Neophyros impertiuitque diuinis mysteriis, & præsidiis augendi feruoris: Ethnico Christo adiunxit quinquaginta; sed messium copiâ vberior cæteris Prouincia Nanciana, non tantùm numero, sed sanctimoniæ splendore, multos vicinis ex vrbibus exciuit ad spectandum, qui gestorum vi, quàm fama fortius expugnari, auditores se Cataneo dabant, citéque expiari fidem quam hauserant, latè in suas patrias diffundebant, propagaturi multò feliciùs nisi spes tàm lætas in medio cursu tempestas obruisset. Cenchianum tamen in his infortuniis fortunata Euangelium hoc anno suis mœnibus excepit, & ferè intra mensem suorum ciuium centum, & viginti, futuri pignora baptismo obtulit. Vrbs est Chiencianum ampla, sic cœli & soli temperie, amœnitate, delitiis,

35. Chiencianũ Euang. infertur vt minimè.

deliciis, feracitate, & salubritate si qua in Sinis eximia; proinde optimatum frequens & voluptarius secessus. Aquis vndequaque viuis abluitur, lacubus exiguis duobus, & flumine, cuius ripas in longum planúmque distenta occupat; cingitur modicis collibus qui paulatim assurgunt in montes sed minimè horridos, aut si quid in iis syluosum, arte manuque emendatur, aut varietate oculos oblectat. Ciues Europeum magis sapiunt quàm Sinense, ore, genio, moribus, nobilitate animi, nunc comes, & vbi gloria inuitet magnificè sumptuosi; cati de cætero & supra modum politicè periti. Iis ab honesto & graui mercatore, prima veri Dei affulsit scintilla: profectus siquidem Nancianum negotiorum causa videre Patres & alloqui studuit, homines è mundi finibus aduenas, vt posset in Patriam reuersus de iis narrare, illos describere, & rerum peregrinitate amicos vt sit delectare inductus igitur ad illos à familiari quodam suo, vt ex iis de vno & vero Deo, de falsis numinibus, pœnis æternis & præmiis audiuit, horrore subito correptus non illa quæ captabat noua, sed ruptum de cœlo tonitru insonare auribus credidit, proiectísque negotiosis curis tanquam futilibus cœpit diuinis se prorsus tradere de quibus edoctus pleniùs Baptismo renascitur annos iam natus sexaginta, tantísque vnà deliciis animi cumulatur, vt redux Chiencianum beatitatem vitæ Christianæ deprædicaret perpetuo, fungeretúrque Apostoli munere cuius in Baptismo acceperat nomen Bartholomæus appellatus; ac ne aliunde quàm cœlitus suppeditari illi crederes quæ docebat, homo scientiarum rudis, & illiteratus, nobilem Literatum suis illis primis conatibus, errorum reuicit, fecitque vt etiam Nancianum adiret, vbi Christiana institutione amplius imbutus, Stephani nomine, inauguratus est Christi Baptismate; inde Cienciani paribus studiis cum sene optimo Bartholomæo iunctis, magnis eam vrbem, & præclaris concussit motibus, tumultuante in cassum Bonziorum amentia, & iras de cœlo ob stragem Deorum suorum furiosè minante, quos ignis, & malleus palam esse ligna & lapides probarant. Iámque illic ciues ætate ac iudicio maturi, quadraginta nondum Christiani, viuebant Christianè, Christianorum sibi adsciuerant nomina, dies illorum colebant festos, imitabantur cœtus, in quibus Deiparæ, laudum eius coronam vnà recitabant, legebant aliquod Catechismi caput, musico organo celebritatem decorabant. Postquam verò decem ex eo numero Nancianum, concordi consilio nauigassent, & obseruassent illic duabus hebdomadis Neophytorum virtutes heroicas iis deinde suscepto Baptismo cùm rediissent laudandis, sodales suos nobili æmulatione inflammarunt: narrabant enim mutua inter se velut patre vno genitos charitate, sollicitudine, & amore iungi; diuinis, & æternis curis nihil anteponere; ad sacra leucis interdum octo, noctu, & pedites, per omnem cœli iniuriam accurrere, etiam viros graues si quid admitterent, dignum licet excusatione & venia, pœnam sibi publicam poscere; flagellis, cilicio, ieiunij assiduitate (quod Sinæ ferunt ægerrimè) in seipsos sæuisse, gloriabundos quoque damna, & contume-

Quàm potés Christian. exemp. ad conuersion.

has narrare solitos quibus odio Christi,affecti essent ab ethnicis: horum sodales admiratione,inuidentésque illis tantùm boni, communi nomine ad Patres destinant qui sibi aliquem peteret, à quo non modo fierent Christiani, sed Nancianorum documento sancti, qui missioni præerat Ioannes Rocca, eò iuit & Frater Pasqualis Mendezius Sinensis: Sacellum amplissimum instructu ornatum magnifico inueniunt,vbi die Simonis & Iudæ Apostolorum festo Rocca diuinis operatus initium docendi fecit, exponendíque auditoribus Christianismi principia quæ cum vno contextu tradi simul omnibus non possent, & nouus perpetuo decedenti auditor succederet, ob sacelli angustias, tametsi capacis; eadem sæpiùs erant repetenda, nec audientes forma scientiæ perfecta poterant ita fingi, vt post niti seipsis absente Magistro valerent. Fecit hos populi concursus, ardens Stephani pietas, qui fixis per vrbem programmatis, [Notum sit,aiebat omnibus,appulisse huc à magno occidente,Magistrum legis veri Dei,quæ vitæ sanctitatem docet sola, & immortalem animum, in sempiternam felicitatem inducit.] Eam ob rem Rocca sacelli, & temporis exclusus angustiis, vt tantùm populum mutatis vicibus integrè doceret centum viginti ex eo legit, quos acriori disciplina sic fingeret, vt possent reliquis doctrinæ amussis & exempli esse. Fuère ij fermè ordine Literati; quidam etiam Mandarini,digni omnes honore & obseruantia,quos accuratissimé institutos solenni baptismate lustrauit: nec se intra muros hic Dei spiritus circumscripsit, sed eodem igne per vicina excurrens, numerosas latè in Ecclesias fundebat sese nisi operarij defuissent qui assidua cultura plantis teneris adessent, maiori alioqui damno in virulenta gramina descituris, quàm fuisset lucrum ex earum satu. Verum missionis iàm prodigæ fructus vberrimus, & illustrissimus rebus aduersis continetur, quas procliuè fuit etiam crudiores de rabie dæmonum expectari. Ex Neophytis Chiencianis, nobilitatis luce,& ingenio claris,

37. Illustr.Christian.Chiencianus, eiusque filij.

Van Matthæum æquabat nemo; Literatorum, ad obrusam multorum examinum inter competitores primum; meritorum promulgatione toto regno, vt fit, nominatissimum, auctúmque ab Rege censu liberali, & in procinctu fortunæ celsioris:familiam is secum vniuersam sacris fontibus obtulit, & quæ sancti ardoris fuit palmaris victoria, parentem vtrumque annis senes, inueteratos idolis à puero,& quantum in iis obfirmatos tantùm à Christiana veritate legéque alienos.Erat Matthæo filius,annorum duodecim qui dum familia reliqua instituitur ad Baptismum,differebatur ab auo quoad esset paulò ætate maturior: doluit puer magnoperè, aui consilium,cui obstare non poterat,tentauitque merito assequi, quod suis precibus negatum iri sentiebat; librum ergo doctrinæ Christianæ cuipiam ex domesticis surripit, cúmque noctis vnius spatio memoriæ mandat. Postridiè libro reposito, apud auum dolet excludi se ab iis qui erant propediem diuino fonte consecrandi,se quidem illorum cedere nemini; & missis pluribus ad rem veniretur,prouocare se omnes confidenter ad respondendum de rebus scitu necessariis; hic de se forsitan bonus senex, memorandi vim in puero æstimans, nec putans ab eo tàm citò

percepta in quibus ipse tamdiu laboraſſet, mœſtum ab ſe dimittere noluit; petenti annuit vt cum aliis luſtraretur, ſed hac lege, cui ſatis ab eo fieri non putabat poſſe ante alterum aut tertium annum; nempe vt ſe coram, Chriſtianam doctrinam in præſens ad verbum prout mente tenebat ſcriberet; ſi ab archetypo, ne verbo quidem hoc eſt ſyllabæ vnius varietate aberraſſet, baptizaretur ſanè cum aliis; ſin autem, aiebat, & hoc me perperam flagitares, & ego id tibi peius annuerem, conditionem puer incunctanter admittit quæ ſcriptionis illius peritiſſimos terruiſſet; ac vel ingenij bonitas vel ſubſidium Cuſtodis Angeli fuerit, Chriſtianam doctrinam integram ex ſua vnius memoria ſic auo deſcripſit vt ne apice quidem diſſideret ab Typis edito exemplari.

De ſe idem ſpondebat frater quadriennio natu maior, qui & Pauli nomen, & eum ardorem ex Baptiſmo tulit quem in vetere Chriſtiano quilibet iure ſuſpiciat. Sed Cathecumenus adhuc è ſchola rediens, parenti ſe ſiſtit, & vetat, inquit, Deus domus huius expiationem differri diutiùs; iubet me omnia ſimulachra quibus tàm diu fœdata eſt in aceruum vnum congerere, & prout digna ſunt habere; hoc Dei Imperium vi tanta ſentio cordi meo indici, vt ſi maximè nolim, non poſſim illi non obſequi. Extemplò ſub hæc, gaudente plurimùm parente, admouet operi pulchro manum, & quod ille ſeruarat ad complenda Baptiſmi ſolennia ſtatim exequitur. Domi quicquid vbique idolorum proſtabat, aut latebat, deiicit, eruit, proculcat, & contumeliæ in illa ſatur, in rogum ſic ea digerit, vt igne ſubiecto metallica conſumerentur à ligneis, reliquorum nec vmbra ſupereſſet. Senſêre acriter dæmones probroſam iacturam, & Pauli ſororem viro nuptam aſpectabiles terruere, minati ſe ignem igne penſaturos, & parentis domum acturos in cinerem; quibus formidabiliter perculſa, miſit qui parenti hæc renuntiaret. Sed longè alium ex iis minaciis tulere fructum. Erat Matthæo hortus, & ſupremo in horto delubrum, turba ſtatuarum & pulchritudine, magnæ apud vulgus venerationis; iubet Matthæus omnes à famulis in viam publicam raptari, & ſpectante vicinia comburi, at viles animæ, aut iram dæmonis aut vulgi furias veriti non ſunt auſi eas attingere; quare Matthæus, ſi per vos, ait, competendinantur, non propterea euadent, intentóque aduerſus delubrum digito, finite inquit, è ſchola redeat meus miles; domúmque intranti ſtatim mandat exturbet eo fano cateruam illam ſimulachrorum & dæmonum. Vergebat in occaſum dies, nec temporis breuitas mandatum diſtulit. Prodit iuuenis animoſus, facem ferens qua incenſis ſtatuarum barbis, earum mentum oráque vſtulat, & deformat. Pulchriores ad Patrem noſtrum mittit tanquã partem venationis exoticæ, alias euertit, nec eo veſpere plus vltra: die inſequenti iubet illas ſibi domum trahi, incendij publici breuitatem, priuati ludibrio & prolixitate iis mutaturus, coquendis enim in culina cibis diu ignem præbuere. Hic verò tumultus ethnicorum eiuſmodi fuit, vt terrere quemuis potuerit Matthæo & Paulo, animis minorem: duo, illa ex multitudine à turmis dæmonum duabus

correpti, vlulatibus pauendis ciuitatem miscebant vniuersam, ex quo voluit Deus cæcis ethnicis perspicuum fieri, quàm nihili foret aduersus Christianos quicquid dæmonum est, licet ab his adeò contemptim & ignominiosè calcaretur; suos vice versa quàm dirè cultores, & adoratores Dæmon laniaret. Hinc se paulò fusiùs explicans Matthæus ad vicinos, strage Deorum in rabiem actos, referebat se olim quamdiu cum ipsis idola coleret nunquam fuisse à vexationibus dæmonum liberum, nec potuisse ab iis absolui nisi professione Christiana; quare illis plurimum auctor erat ne iugum illud teterrimum spirituum diutiùs paterentur, nec pergerent in exitium animæ, Christianorum Deo debitos honores carnificibus suis exhibere, valuitque hæc adhortatio apud multos quos Patri dedit auditores. Bonzij verò quos ab initio procerum erga nos, & populi amor inhibebat, ne quas animo coquebant iras in nos effunderent, Deorum suorum clade tàm publica & probrosa tenere vindictam nequiuère: designant illam suo more malignam, & immanem, exercturi cum Rocca renauigaret Nancianum. Tunc apparuère famosa folia portis vrbis affixa, quibus Dei numen & legē sacrosanctam, Bonziorum fœx inuerecunda & impia traducebant; subdebāt autem de P. Rocca, dæmonem illum peregrinū eò ex plagis occidentalibus, aduenisse vt ementita sanctitate regnum penitùs exploraret, suósque deinde Macaenses armatos in illud induceret. Vocabāt Primores ciuitatis in defensionem Deorum & patriæ; diem dicebant quo à Mandarinis publicè peterent pestilentem Christianorum exscindi sectam, quæ multis corruptis, impunè in plures grassaretur, subsistebant omnes ad hæc formosa programmata, & prout erant animo affecti, de iis aduersa inter se iudicia magno strepitu iactabant, cùm ecce Paulus ex musæo in vrbem regrediens, & ipse substitit, libellum legit, decursisque vix prioribus lineis in illum inuadit, palámque lacerat; festinus inde in alias portas, reliqua eius apographa refigit, & dissipat, dempto quod detulit ad Patrem; cui Pater vera confutatione hoc efficaciùs quò modestiùs respondit, portísque iisdem properè affigi per Paulum, & Stephanum, duósque alios audentiores Christianos mandauit. Erubuère scilicet calumniatores, cùm teneri se manifestè per eam cernerent, veritique ne noua criminatione, peiora sibi crearent bella, non modo abstitere, sed refutatis programmatis se fuisse auctores negauère; consultò nihilominus discessum Rocca differre statuit, ne buccinaretur à Bonziis, fuga metum pœnarum, & pudorem criminum vitasse, hinc illi tempus datum sodalitates duas cogere pietatis, certis deuinctas institutis, quibus Matthæum præfecit, & Stephanum; prouectioribus Baptismi formulam solennem in casus necessarios tradidit; fisúsque absente se, complures ad Christum accessuros, sodalitio item Cathecumenorum initium dedit; & Magistrum, vt excurrentes subinde illuc nostri ad baptismum paratos inuenirent. His ita commodè ordinatis Rocca, & Mendezius, tandem mœsto sui & incredibili desiderio relicto, miris gaudiis Nancianos suo reditu recrearunt.

At ſanctimonia virtutis pluſquam Neophytæ, Nanchinenſes præſtabant cœteris, & Apoſtolicæ culturæ affluentiùs reſpondebant. Huic Vagnonius inſtabat ſedulo, linguæ præſidio, quam habebat loquendo, ſcribendóque expeditiſſimam, ſumméque elegantem: eius ſpecimen primum fuit, de myſteriis fidei tractatus Chriſti vita & morte comprehenſis, rudimentum quoddam maioris operis, quod poſt hunc iam pridem editum, volumine duplici in lucem miſit: alias eius lucubrationes poſtea memorabo, quibus mirificè in publicum profuit. Vir præterea religionis magnanimæ, & ſi qua re notandus, nimiæ forſitan generoſitatis. Longobardus illarum Inſpector & Præſes ſtationum, Chriſtianiſmi Sinenſis vocabat hortum quam Vagnonius regebat, florentem videlicet omnium virturum deliciis, Baptiſmorum ſolennium continuata crebritate, & conuerſionum frequentia, in quibus nunquam deerant Literati, qui Magiſterio illic inſigniti ab ſuo ſtatim regreſſu in patriam, in Chriſti præcones mutabantur: alios quoque agebat vis tanta diuini ſpiritus vt per medium populum ſimulachra ſua ad pedes Vagnonij ſuis humeris deportarent, adorationem qam iis detulerant, iuſtis in ea opprobriis vlturi; quidam ſeceſpitis, ſecuribus, & cultris armatam familiam immittebant ad ea coquinario aptanda foco; ſtupori ethnicis Chriſtianorum vita erat, ſodalium maximè quos Deiparæ conſcripſerat nomine, cui verò venire in mentem vnquam potuiſſet, feminas pro illa qua tenentur ſolitudinis lege arctiſſima ea proceſſuras, vt ipſæ item Deiparæ ſimul & Angelorum titulo congregationem ſibi conſcriberent in ædibus matronæ nobilis & grauis? quò ſe interdum conferebat F. Sebaſtianus Fernandez Sinenſis annorum ſexaginta, de Deo, & diuinis ad eas dicturus: primigeniæ demùm formoſam faciem repræſentabat Eccleſia Nanchinenſis, omni genere intimæ in ægrotos, egentes, mendicos, vno verbo omnes; indiſcriminatim beneficæ & exquiſitæ charitatis, ipſique adeò pauperes & lectos & qualiacumque inopiæ ſuæ ſubſidia ſibi & familiolis detrahebant, ne Chriſtianæ in alios pauperes largitatis merito priuarentur, ac ſi nihil ſuppeteret quod darent, miniſterium ſaltem & ſeruilem operam ægrotis exhibebant qua in miſeros etiam ethnicos effuſiſſima beneficentia nihil potentiùs Chriſtianiſmum perſuaſit, cùm ſe alioqui ab ipſis deſeri parentibus ſolitos viderent, ſi faſtidioſo aut prolixiori morbo languere contingeret. Sed multo maiori accuratione inuigilabant ſaluti animorum, & quiſque in omnes ſollicito intentus oculo, ſi quem in fide aut moribus intepuiſſe animaduerterent ad Patrem deferebant, vt de remedio videretur. Iis porrò inerat ſenſus conſcientiæ tàm tener vt procul venirent ad eam leuandam leuiſſimis nec prope culpandis lapſibus, negaréntque ſe vllum poſſe onus illius perpeti: ad hæc vſus meditationum, voluntariæ afflictationes, & magno gratiæ diuinæ miraculo, irreuocabile caſtitatis ſeruandæ propoſitum, cuius in communi licentia fœdarum libidinum conſtanter aſſertæ, fuêre fortia illuſtriaque documenta. Itémque fidei in Chriſtum immobilis & lætæ, inter vexa- 38. Nanchin. Eccleſia floret.

tiones parentum & agnatorum inimicas, satagentium suos à Christo dimouere. Perstrinxit adeò Christianus hic splendor ciuitates etiam longinquas, vt hoc iam anno magnis spebus operarij strenui legerentur: mihi verò hoc Theatrum Christianæ virtutis nusquam videtur in spectatores efficacius fuisse quam mutatione Eunuchorum. Præterquam quod enim Bonziorum toti,& quanto ignauæ, tanto obstinatioris perfidiæ, flatitiosissimi sunt & opum felices. At hi quoque exemplis Christianorum luculentis permoti, sigillatim nonnulli, tùm multi, post omnes promiscuè Vagnonium visere, adire sæpè, & colloqui familiariter, de Deo & animo dicentem iucundè & auidè audire,dictisque ita capi, vt adhuc nescientes,essent iam prope Christiani. Agnoscebant enim vocabántque in preces verum Christianorum Deum, & si quem molitæ à puero linguæ lubricum egisset ad proferendum idoli sui nomen, admonebatur à cœteris, & dictum emendabat. Hinc nouis in dies profectibus vsque eo creuere vt sodalitium inter se conflarent, cogeréntque Vagnonium, illic ad se de rebus animi acturus, ne grauaretur interdùm in palatium venire: quod vitauit is quidem tanquam grauissimè suspicionibus obiectum; sed non vitauit quo minus à Vitellescho Præposito reprehenderetur quod in conuersione ethnicorum Apostolico feruori nimium indulsisset, attendissétque magis præsenti lucro quàm futuris damnis quæ aduersarij mouerant, eius imprudentia proritati, cùm moderatiùs agentes antea placidè tolerarent. Inde verò quod consecutum est nec finit historia, nec eorum informatio taceri qui missionibus his aut præsunt aut seruiunt. Cordatissimi vir iudicij Riccius Christianismi Sinensis sator longa doctus experientia viderat, seu magis diuino vt reor instinctu, non posse in regnum suspicionibus credulum, aduenis inimicum, nouis rebus infensum, legem nouam subire ac nouum Deum nisi dissimulanter & tacitè;futurum alioqui vt eo pellerentur, fuerat hic item Valignani & Pasij sensus, qui ex officio Inspectoris prudenter id quoque præuiderant. Certi omnia ex eo apta, tanquam nostri negotij cardine vt vel esca vnius curiositatis aucuparemur nobis Mandarinos peregrinæ scientiæ cupidos ad conciliandam per eos Euangelicæ prædicationi gratiam, & fauorem. Senserat idem Longobardus, postquam in Riccij cunctationes ab se improbatas amicè iocatus,iisdem cunctationibus ab eodem subductus exilio fuisset in quod se ac nostros nimium festinans induerat: ac licet sociis, Vagnonio maximè persuasum [illegible] hærere nos in Sinarum regno tàm altis defixos radicibus, vt aduersarij nullius pertimescenda nobis esset potentia, suspenso tamen & ipse Pechini & cœteri vbique promouebant gradu & timido, vti plus minus libertatis Præfectorum, & vrbium præbebat fiducia, ex quo securior & maior sequebatur fidei sacræ amplificatio, noui Christianorum cœtus,& ij veterum fructus quos modo narrauimus. Sed his malè deceptus Valentinus Carualhus Prouincialis qui nunquam pedem in Sinas miserat, apud se obstinauit abiiciendas in posterum cunctationes Riccij, & vrbanos metus,

39. Ea feliciter PP. immoderatiùs vtuntur.

metus, præferendam in altum libertatem Apostolici muneris, & ministeria; superſedendum iam Ethicis, & Mathematicis; fuiſſe illa, pontes eatenus & machinas architectonices, ædificatam Eccleſiam per ſe conſiſtere, illa deinceps quæ adminiculò fuerant impedimento eſſe. Hæc ille per litteras, in quibus duos habuit inter Sinas ſuffragatores huius conſilij, alterum ſtudio pietatis ſed parum prudenti; alterum ſcopo vt quidem viſum eſt, non ſatis laudabili, vtrumque non impune. Literis mandata ſubiecit Caruallius ad Manuelem Diaz iuuenem, & in Sinis operarium vt inſpiciendis ſtationibus noſtrorum ſuas vices obiret; Mandarinorum amicitias, aut ſecus promiſcuè habita, matheſim, ethicam, & quauis alia ſcientiarum crepundia palam proſcriberet; vſum retineret Euangelij ſolius, imò quod Paulo, Michaeli, & Leoni Doctoribus grauiter doluit, viſumque prodigio ſimile ſeuerè vetuit à noſtris incipi emendationem Calendarij Sinenſis, quàm ſi ab Rege deferretur, voluit recuſari. Hæc rebus nouandis dura & præceps Prouincialis edictio; cui vtinam ſimiles non forent nobis ſub ſtylum venturæ, quibus profectò faciendis obedientiæ ſanctæ cæcitas oculata eò magis cauere debuit quo minus cauebat iubentium incogitantia, quæ iis licet inuitis in vaſtationem tendebat illarum miſſionum, dum locorum & hominum imperiti ſcire plura, & volunt, & audere, quàm qui mediis in rebus, & conuerſionibus animarum diu verſati, certiùs quid proſit, quid obſit pronuntiant. Iis ergo Caruallij edictionibus ſua expectatio reſpondit, ſollicitæ moderationis, & ſecuri metus abiectio, vbique ſpiritus ingens ardor, Nanchini præſertim, feſtorum ſolennia, cœtus ſacri, publica diuinorum, & confidens exercitatio, multæque gratulationes tantorum auctoribus bonorum. Mota dehinc atroci tempeſtate, verſóque in turbines, & contraria omnia tranquillo, culpa omnis in vnum collata eſt Vagnonium, cùm eſſent potiùs culpandi, qui agendi habenas ei laxauerant.

Quanquam & ipſe culpa non caruit rigidioris ingenij quo iure quidem, ſed imprudentiùs ſaluti ſtudens ethnicorum, inimicos ſibi fecerat Bonzios, traducendis aſſiduè propalam eorum flagitiis, quæ cauſa fuit non minima calamitatum quæ illi conſcitæ ſunt: videbat ſcilicet eam luem Euangelio propagando magnoperè obſtare, confictis malignè in Chriſtum calumniis plebem; Mandarinos vi auctoritatis aduerſus Chriſtianos incendere; præterquam quod inflictæ iis pœnæ non rarò in nos recidebant vt Pechini hoc anno contigit, vbi ſuorum ſequacium cogebant cœtus clandeſtinos, & publico noxios, quò in veneficia, & magica denique exirent: quæ res aulam maxime turbauit, expreſſitque Reſcriptum à Rege quo pœnis grauibus ſectæ cuiuſcumque priuatos conſeſſus damnauit, ſic noſtra duo illic templa per aliquod tempus ſolitaria iacuêre. Nanchini è contrario apertè cœpit Bonziorum genus quoddam circumforaneum catervatim prodire, ſuum turmis ſingulis proprium, & diſtinctim ſchema inter ſe condictum, compoſitumque

quæ ad laruam sanctimoniæ ad præstigias reipsa, incantationes, & emungenda marsupia. Pulsi hodie cras iidem aderant, sed ita transformati, vt tanquam valdè nouos nec ante conspectos admiraretur plebs stolida; horum manipulus è squalida & exangui macie collectus (quo maximè Bonzij opinionem pœnitentiæ affectant) sub primam auroram, vrbis compitum occupabant, & sua quisque se lignea cauea claudebat, ad mensuram corporis exacta, & clauis præfixa intus horrentibus. Stabant ad fores, huius socij strophæ duo vel tres, sistebántque populum ad spectandum miraculum prodigiosæ sanctitatis. Densæque mox circum coronæ sancto sacerrimus sycophanta de fenestellæ foramine monstrabat sese cum cadauerosa sua & afflictissima facie, vnáque illius edens causam, aiebat se post duros labores diurnæ anachoreseos in acuta rupe præcelsi montis exantlatos, cœlitus monitum de ædificando templo; quem nominabat Deum nescio quem, aspectabilem sibi adstitisse, iussisse sibi templum poni, præfixisse mittendis fundamentis diem, vetuisseque prius orizæ granum aut aquæ stillam in os iniicere, aut somni momentum capere, quàm sumptus collegisset complendæ fabricæ suffecturos: eius inediæ testem se dare os emaciatum quod cernerent; coactæ insomniæ intenta in corpus clauorum acumina. Deo enim iubente, fieri aliud non posse; cum his oddebat fenestræ pessulum; stipem largam metebant à stulta plebecula lepidi comites ædificando templo, hoc est ventribus Bonziorum: iidem sanctæ actores fabulæ sub noctem sua in cauea infaustum vulturem, in commune hospitium reportabant vbi ab Nanchinensium crumena lautissimè; de simplicitate epulabantur falsè & lepidè. Verum his multo alij peiores, de obseruata diligentissimè Christianorum vita & moribus mimum suum agebant, leuandis egentibus, iuuandis ægrotis, visendis carceribus, ferendis patienter, gratulandisque sibi iniuriis in nullo absimiles à Christianis videbantur, nisi quod vbique lucrum & pecuniam spectabant; ac Lipni quidem, quod præest Bonziis tribunal, captos, cæsos, & multo plagarum cruentos sanguine eiecit extra vrbem, sed hæsit Christianis næuus quidam dubij hominis, & suspectæ famæ, ne fortè aliquid prauæ mentis, probitatis fuco & ipsi fouerent. His ergo in legem Christianam damnis, & veteribus in illam Bonziorum odiis Vagnonius, auersiores ab iis concepit animos quàm expediret ab eo exeri, & quos illi suggessit relilligiosus ardor, sed eo euentu quem præcaueri oportuit. Et de multitudine sceleratorum proritata maturè prospici, velut bonæ causæ effectum improbum: gesta enim scribo, non Angelorum sed hominum, quos vt longè multúmque perspicaces, quædam fallunt interdum ac fugiunt, & discunt suo periculo quod posteris prosit, maiori quin etiam fortassis compendio notat historia errata bonæ mentis, quam culpas improbæ quæ se vltrò produnt viris bonis, quibus eas nosse, vitare est. Quantus nihilominus in Apostolico munere Vagnonius fuerit, annorum quinque & viginti ostendet series, ad quadragesimum producta

40. Specie sanct. pecunias captant.

ducta huius æui, & si quem illic parem habuerit, certè non habuisse meliorem.

Non fuere tamen procellæ huius venti primarij Bonzij, sed Mandarinus Chio Scin nomine; qui eam & conflauit solus, & primus impulit. Ab aula recens Nanchinum aduenerat in Collegam Lipu, hoc est tribunalis Externorum simul, & Sacrorum electus; à puero quidem idolorum cultor, nunc palmam ambiens inter eorum defensores. Patres ergo nactus in sua potestate, tùm ratione peregrinitatis, tùm religionis, aures vltrò Bonziis præbuit; extemplo vt appulit ab eorum aditur Præsidibus; rogant si quid dij curæ sint, nam se illa gratia indignos, carcinomata illa occidentalium Doctorum cum ea quam tradebant exterminaret lege, tot iam locis diffusa, & pulsorum exitio deorum omnia occupante, vt prope iam malum remedio careret: cùm autem illius erga nos simulatæ Pechini amicitiæ crederent, putarunt précibus addendum pondus quo illum à nobis dimouerent; addunt aureorum sedecim millia in beneficij gratiam censuros; quibus tamen nihil erat opus, nisi vt pridem occultè inimicissimum vehementiùs inflammarent: tot demum precibus, ieiuniis, & pœnis spondent se coram diis acturos vt exoraturi prolem masculam ex iis essent, qua impatientissimè carebat, hoc vero tàm bellè ab iis præstitum, vt eius paulò post vnicam filiam mors præcox abstulerit. Lamentabatur secum suam orbitatem, cùm illuc ab India Brachmanes appulit ex iis quos Iogos nominant, & idololatræ pro sacrosanctis venerantur: hunc ipse diuinis excepit honoribus, & multum indignantibus Mandarinis suas illi vxores duodecim procumbere in genua voluit, vt fœcunditate ab eo donarentur. At scelestissimus sycophanta præoccupatus instinctu Bonziorum, filium Mandarino à diis promisit vnum, sed plures, si eniteretur hoc beneficium emereri, pellendis Patribus extra Sinas, & eorum lege diis exitiali. Non erat impotens idolorum cultor agendus stimulis quò sua pridem sed dissimulata in Christum odia rapiebant, & qui deorum suorum amenti studio, famæ iacturam & olim, & tunc incurrerat. Magistro vsus erat in Theologica idololatria suo quodam agnato, literariis gradibus ingenti laude insignito, sed insolentissimè atroganti, quare desperata tot inter millia parium, & præstantiorum prærogatiua doctrinæ & gloriæ, simulatione sanctitatis, ad eam admolitur: caput attondet, cultum mutat, exuit Literatum, in Bonzium vertitur, repentè fit sanctus, non ex farina triuiali, & vulgari, sed qui gestatores haberet discipulos, statueretur ab iis in altari, prostaret illic tanquam Deus, adorationibus ethnicorum sacrilegis coleretur, quas illi omnium primus exhibuit quo de hic agimus eius discipulus Scin Mandarinus, qui auctor etiam illi fuit vt Catechismum Riccij confutaret; suadenti senex nonagenarius morem gessit capitibus quatuor suo cuidam operi subiunctis quibus totus erat in refellendo illo & deridendo Christianorum vno Deo quem asserrerat Riccius, sed eius impias dormitationes, & superba deliria Doctor Paulus tàm acu-

41. Crudelis, ignominiosa, & fraud. PP. eiectio.

minato apologetico patefecit, tantámque par aduerſariorum tàm diſpar auctoritatem addidit Chriſtianis, tantùm paſſim ludibrij, & pudoris cùm ſeni delito, cùm ſcriptionis ſocio, nedum conſiliario Mandarino, vt dolore vterque rumperetur. Erat tamen ſenis execrandi effrons impietas alio domanda ſupplitio, ſuam enim illam deteſtabilem ſcriptionem clauſerat in hæc verba, [ſed miſſis, aiebat, argumentis Theologicæ indagationis; rebus ipſis, & factis agamus; ſi eſt Chriſtianorum Deus adeò pauendus, & ad omnia quæcumque libuerit tàm potens vt illum nobis effingit Riccius, prodeat ſanè vlciſcatur me ſui contemptorem, qui ſexcentis illum exſecrationibus deuoueo, & odi] admiſit diuina æquitas ſacrilegi ſilicernij nefariam prouocationem; dum ſe celſo componit in altari, bibiturus conſuetas adorationes, ſeu vindice Angelo, ſeu carnifice dæmone ruit præceps, iacétque confracto capite mortuo ſimilis; retenta ob hoc ſolùm vita vt voces impias vera palinodia renocaret; fatetur ſe Scin Mandarino volentem obſequi, probè ſibi perſpectam impugnaſſe ac dedecoraſſe veritatem, quam ſuo Catechiſmo clarè docuerat Riccius; traxiſſe ſe eandem in foueam complures, proinde ſe deſperabundo animi dolore cruciari: quæ Chriſtianis ipſimet Bonzij metu pleni narrarunt, ſed ſubticuere improbi, quod iis ſubiunxerat, veram ſcilicet eſſe Chriſti legem; Patres Occidentis qui eam prædicabant veraces eſſe, vnique illorum doctrinæ inſiſtendum. Hinc pudore infami affectus Mandarinus grauiori exarſit odio in Chriſtianam legem & Doctorem Paulum, quod Pechini poſt paulùm audaciùs protulit in Literatorum nobili corona; vbi cùm fortè incidiſſet de legis diuinæ præſtantia ſermo, debacchatus eſt in eam fœdiſſimè, è contrario legem idoloſum prædicans tàm claram & ſolidam, vt quiſquis eam impeteret, videretur rupem capite quatere: at hic pro magnitudine animi atque ingenij ſemper ſeipſo maior Doctor Paulus, gradu licet honoris tumidum, ita palam reuicit, eiúſque idola, homines fuiſſe ſceleratiſſimos, & furcam commeritos, vt accenſus ignominia, & rabie, mutus abiret Mandarinus: preſſæ tunc iræ, loco & tempori frænos remiſſurus. Nanchinum redeuntem nouo ebrium gradu Magiſtratus, proſecutus eſt Hancei peculiari veneratione Doctor Michaël, eius in Doctoris ambitu ſodalis & viciſſim ab eo ad conuiuium inuitatus, excuſauit id ſibi licere, quod reſciſſet ſimul acturas illic comœdiam feminas, nec eſſe ab iis expectandum niſi laſciuum aliqnid, & probroſum: offenſo autem & repulſæ cauſam quærenti Mandarino, ſextum protulit decalogi caput, quo illa etiam vetarentur quæ mentis occultæ fuſcarent caſtimoniam, & nitorem: quod brutum animal indignanter ferens Michaële ab ſe parum comiter dimiſſo fremere, furere, maledica in legem vomere quæ vſitatis quoque interdiceret ludicris. Extirpandam hanc eſſe radicitùs exportandámque cum ſuis præconibus in extremum vnde cum iis venerat occidentem, accendebat has irarum cauſas immanis ambitus Colai, cuius dignitatis per fas & nefas

obtinendæ

obtinendæ cardinem censebat, hostilem in Exteros animum, & securitati publicæ sedulo satagentem: sedulitatis huius exquisitum specimen daturus, atrocissimas criminationes libello digessit, quem occultè ad Regem cùm mitteret, amicis in aula primariis maiorem in modum commendauit, nec hi seu præsentem, seu proximè speratam viri potentiam veriti, commendationi frigidè seruiere, accusationis capita hæc erant. Patrès regnum ingressos, contra leges Sinarum, quibus externi ab eo exluduntur, regni vrbes præcipuas incolere; pestilenti d[illegible]n, deorum adorationem à maioribus probatam sacrilegij culpare, p[illegible]ales honores mortuorum damnare vt impios: Deum suum Tienciu noui[illegible]re, nempe Dominum cœli; velut æmulum Regis & riualem quem vnum Tienzu, hoc est cœli filium Sinæ vocant, cuique par in terris nemo sit. Suo illi quotidie cœli Domino rem sacram facere, quanquam pœna mortis liceret nemini præter vnum Regem sacrificare cœlo. Ad hæc apprimè callere chemicam, familiarem Philosophis occidentalibus, gentum viuum in verum, & legitimum figere, sibique inde sequaces emisse, multitudine iam formidabiles, plebeios quinque viritim nummis; Literatos donis, & incantamento scientiarum externarum, nomina sibi adsciscere quibus inter se noti, Sinis essent ignoti. Cœtus domi cogere numerosos, in iis quid agerent latere penitùs; at hoc tantum secreti, & eas tenebras nihil boni præferre, nam & noctu interdum conuenire, & albente aurora ne obscuratentur diffluere. Contesseratos denique omnes esse signo Crucis quod soliti essent in frontibus ducere, seque inuicem ex eo internosse. Hæc porrò videri non aliò tendere quam ad conflandam factionem, & mobiles populos agendos in res nouas: eam ob rem non posse huic malo diutiùs remedium differri, nisi publicæ salutis pernitie. Id verò remedium vnum esse Patrum necem, & sectæ illorum proscriptionem capitalem, quod foret sibi, si Rex annueret, promptum & facile, vt cui iam cùm crediti Magistratus, & communis boni, huius periculi fecisset inditium. His oneratum suspicionibus libellum Mandarinus penès quem ius erat eius approbandi, amicitia, cognatione & muneribus occæcatus Regi mox porrigendum curauit; sed enim eius auctor post expectatum frustra bimestri Rescriptum, sperni se ab Rege intelligens, longéque nos alio quàm putasset beneuolentiæ, & existimationis loco esse, cœpti amens dolore, quærebat abrumpere cuius honorificum successum desperabat. At hæc eò versante accidit, quod impium hominem quo cœperat proruit, cuiuscumque tandem euentus periculo, & machinam illi suggessit Dæmon vrgendi sceleris qua moras crudelis negotij denique expugnauit: tanto illud secreto agitabat, vt pauci hoc nossent, stuperéntque inter se Mandarini, barbariem crudelissimi delatoris, qui suspicionibus confictis Regem adigeret, ad securitatem imaginariam innocentium sanguine firmandam. Inter conscios rei fuit qui pro amicitia veteri, significauit concisè aliquid

Doctori Michaëli: nimirum obiter hoc solum; delatione Scin Assessoris, Christianismi causam apud Regem nunquam deteriùs laborasse, Michaël quem nihil ea causa vrebat acriùs, assurgit in defensionem; apologetico vehementi pro lege Christiana, conuenit Assessorem, addit ad eum pro Patribus ardentes commendatitias, defensionis Apographum ad Patres mittit, monétque Nanchino de feræ illius vnguibus proripiant se se, Hanceum maturent, suo illic præsidio tutos fore dùm detumesceret is furor. Distabat Nanchino biduum Doctor Leo, duarum præfectus vrbium, qui acceptum à P. Vagnonio Michaëlis apologeticum, egregio ornauit procemio, & multis excusum ectypis Nanchino, & alibi sparsit. Premebat hoc opus toto pondere rationum, & styli grauitate Assessorem Scin tacito nomine; sed minimè dubio; damnabátque illum mendacissimæ, & immanissimæ calumniæ inuentorem: teneri ergo se manifestè cernens celatæ perfidiæ simul viam aduertit, qua vna poterat profligati honoris dedecus exire; si nempe Rex Patres tanquam iure damnatos pœnæ addiceret. Libellum alterum ad Regem nouis grauatum delationibus, veredario certo tradit Præsidi Rituum Pechini reddendum, à quo infimis precibus petebat, si quid apud ipsum valeret amicitiæ fides, & amici honor eximeret se ab infami nota quàm sibi æternùm hæsuram videbat, nisi Rex libello rescriberet, codicem & ipse in eandem sententiam scriberet, rogabat; Regíque simul vtrumque offerret. Hæc amici mandata Præses dùm parat exequi, etiam supra quam rogabatur, Collegæ Principi Mathematicorum quo nihil minùs cauebat, venit in manus, libellus Scin ad Regem datus: à quo ad Patres sibi in paucis charos illico delatus, ab iis Paulo Doctori traditur, qui responsione luculentissima confutatum misit ad Præsidem; Patrum causam iniquissimè impugnatam commendans, imputaturus sibi quicquid in eam contulisset. Sinensi vafritie Præses, Leoni, & internuntio, eius discipulo Mandarino, Patribus, & eorum causæ promittit omnia; innocentiam illorum cordi sibi haud secus, & curæ futuram quam Doctori Paulo, sub quæ perfidus, Scribæ suo mandat literas condat ad Regem supplices, aduersum Patres, quàm posset criminosissimas; at is è conscientiæ dictatis, Patrum, legísque Christianæ contextas legibus condidit, cui acerbè iratus Præses, hoccine inquit, est, quod dictaueram argumentum? nihilo Scriba minùs confidenter, ex hoc, ait, æqui & iuris vindice tribunali, non debent de Patribus aliæ prodire literæ, nisi si fortè meliores; sed enim admonitione ingenua & proba nihil motus Præses ferus, literas ipsemet componit, libello Scin duplo sceleratiores, quibus defensiones proborum æquissimas præuertens significabat Regi, non defore qui causæ nostræ patrocinarentur, ex primariis etiam Mandarinis, sed eos ab se castigatum iri, velut consortes externorum, & fraudum socios: esse vero tam iustam, & regni bono tàm necessariam eiectionem Patrum,

&

& religionis quam docebant, vt esset interpretaturus Regis mentem ex eius silentio, si ad libellum nihil rescriberet, ac pro officij munere, Præfectis mandaturus vt Patres vbicumque ij forent conquisitos, è regni finibus tutò exportarent. Qui tamen agerent Pechini, radices illic misisse altiùs quàm vt eos tentaret reuellere, hac homo nequissimus clausula exasperandum volebat Regem ad rescribendum acerbiùs, & festinantiùs. Verum die Augusti quintodecimo Rex, libellum vtrumque in reiectitiis posuit, forte minùs aduertens, professum Præsidem se Regis silentium pro eius assensu habiturum. Palatium est in aula Nanchinensi, quod nouorum emporium commodè dixerim: inde quicquid à Rege, quacumque de re rescribitur, per veredarios quatuordecim in omnes Prouincias multis apographis funditur. Et fas est sed viris proceribus datos ad Regem libellos similiter per eosdem vulgare, etsi adhuc pendentes in responsi expectatione: sic illi Præsidis, & Mandarini Scin libelli duo, veredariis traditi, mensis eiusdem nono & decimo nunquam priùs auditis rumoribus, regni totius iudicia inter se commiserunt. Nostros enim doctrinæ, scriptorum, sanctitatis, & gestorum fama notissimos legebant ab tribunalibus aulæ vtriusque primariis deposci, tanquam reos, à Pechinensi quidem ad exilium; à Nanchinensi ad supremam pœnam, latente interea mutationis repentinæ causa; Erant præter Vagnonium Nanchini tres nostri Sacerdotes Longobardus, Semedus, & Alenius, adest iis Pechino ab sociis nuntius nocte intempesta die Augusti tricesimo, libelli vtriusque reddit apographum, monet sibi & rei Christianæ, quam possit optimè consulant. Primum ergo illi coram sacro altari, Deo se integrè deuouent, ad omnem ipsius hostium ferendam barbariem parati; multis deinde cum lachrimis teneritatem illi tot Ecclesiarum periculosam, & debilem commendant. Demum in commune decernunt, vt se cum Alenio Longobardus inde alio subtrahant, cùm præter exilium Christianis damnosum, nihil possent ab Assessore Scin expectare: ad iuuandos roborandósque Christianos Vagnonius maneat, tùm quod is probè tota vrbe notus, tùm quod in libellis supplicibus notatus de nomine, & suspicionem criminis sua absentia videretur facturus. Socium illic retineat Semedum cui ex morbo vix conualescenti nusquam alibi esse tolerabiliùs poterat. Ac Vagnonius quidem ad primos afflatus sæuituri Scin Assessoris, Christianos strenuè obarmarat, assiduitate pœnarum supplicum, & precum, martyrum exemplis fortibus, omnique adhortatione, & responsis interroganti de professione fidei tyranno vel edendis, vel vbi liceret declinandis. Nec cecidere in auras monita, rebus ipsis magnificè probarunt haudquaquam illud Sinensis indolis molle, ac pauidum, & in defectiones imbecillum, sed Christi gratiam præpotentem secum pugnare, & vincere. Postridie status ab aula cursor, armorum Præsidi, & Assessori Scin, libelli gemini reddit exempla cum mandatis examinandæ Patrum causæ, idem per familiarem nobilem quid ageretur Vagnonio indicat, &

pro suo in illum æquitatis & amicitiæ studio apud eum dolet ab Assessore Scin ea incusata à quibus norat eius probitatem quàm longissimè abesse; sibi quidem non esse integrum defugiendi mandatum cognitionis iuridicæ; at si beneuolè monentem audiret occupaturum prudenti discessu exilium, ignominiam, & forsan duriora, quæ essent ei a iudice timenda irato, potente, & palàm inimico in cuius venisset potestatem. Hoc si consilium placeret indulgere se illi viginti dies ad vendendam domum, & profectionem Macaum versus adornandam; producturum quin etiam has inducias longiùs, ac fortè Regem interea, quem sciret nobis esse beneuolum, aut nostri miseratione, aut intercedentibus Mandarinis, & Colao quos habebamus in aula peramicos, ita Rescripturum vt non foret necesse Nanchino abire. Sic ille pro sua comitate, & beneuolentia erga Patres: at sceleratus Scin arrogata sibi tota vtriusque iuris dictione, Patres in carcerem conicit, vsus ad hoc agnato Taolio Sun, regionis in vrbe quintæ, quam Patres incolebant proprio iudice. Hic multæ noctis silentio cingit eorum domum armato milite; Vagnonio ad aram summo iam mane consistenti, nuntiatur in aurem, occupari satellitio domus fores, expectaríque illum à tribus Primmafuis visendi specie in aula domestica iam consistentibus; traditur simul quem vocitant vrbanitatis liber, fuitque necessariò vt exciperentur sacer ornatus deponendus. Sunt autem Pemmafui notæ infimæ Mandarini, alicuius in populum iuris, & reorum vbi opus est procerum prehensionibus designati: & tres quidem hi missi erant non modo vt Patres caperent, sed ignominiosè, & pessimè haberent; prætérquam quod Sinis solenne est vt capti, suspectæ potissimum in regnum fidei, perinde à satellitibus, & plebe vexentur, vt si forent damnati, & ad cruciamenta iam traditi. Sed hos Patrum, in vrbe auctoritas ab imperatis barbari Assessoris abstinuit, & è contrariò in omnem erga illos humanitatem & reuerentiam induxit. Eorum vnus demissè Vagnonio proclinatus significauit Patres Mandarinis quibusdam primariis venisse in suspicionem, iussam domum illorum introspici, & eos sub custodia teneri: cui sedatè Vagnonius & domum & Patres, esse in eorum potestate; ac dum alij duo sigillatim domi scrutantur, signántque omnia; Longobardum in ripa cum Alenio hæsitantem, per iuuenem vrget, moras omnes abrumpat, seque inde remis citatis eripiat. Erat iuueni Donato nomen, virtus egregia, & de conuersione ethnicorum præclare merita; datus est eunti custos miles, qui suæ illum bonæ fidei permisit, & verò iuuenis tacito nuntio perfunctus domum redit, salutatúrque à custodibus ianuæ ludibrio & sannis liberaliter, quod fuga valens sibi consulere, concluderet se se denuo in illorum manus. Ignorabant nimirum & hunc Vagnonij pridem discipulum, & sex alios domum pridie venisse præsentis periculi conscios, noctem illam cum nostris obiturі, ad piam vt aiebant animæ suæ institutionem, re autem vera vt si occasio non deesset pro Christi fide cum ipsis morerentur. Mirabiliùs quod multi cùm

domum

domum resciſſent armata ſeptam cuſtodia confluxere, ambientes cum noſtris, & pati & mori; qui ſe ad ianuam dum obſiſtente milite proturbant, ex iis tres intrò ſe penetrant, magno cum intuentium ſtupore, vnus inter omnes excelluit vir ſenio frigens, ardens pietate, nomine Ioannes qui ad primos rumores calamitatis ſecuturæ, ſe familiámque vniuerſam Chriſtianam & Sanctam Deo vouit, in mortis eiuſdem cum Patribus victimam: ac ne quo interceptus caſu in confuſo lateret populo, vexilla ſibi, ſuiſque parauit ſingula, & ſuum quidem, tùm reliqua, nomine proprio, familia, patria inſcripſit, & profeſſione clara Chriſtianitatis, cuius præcipua credendi, & viuendi adiunxerat capita; fixum erat ſeni magnanimo ad primum ſtrepitum erupturæ in Patres internecionis, cum inſtructa vexillis familia, vel domum ad Patres aduolare; vel iis, in carcere ſi forent, accedere. Laudauit præſentem apud Chriſtianos Vagnonius, & fortis exempli dignas gratias egit. Seorſum verò ardorem inhibuit, nec ipſi profuturum, & aliis noxium, eáque tàm confidenti nouitate ſpeciem præbiturum rebellionis inchoatæ, actis humiliter gratiis bonus ſenex, quoad ſuos facilè acquieuit; ſe verò ſolùm id ætatis, & debilitatis, cogitationem factionis moturum nemini: vt ergo primum ædes noſtras militari clauſas manipulo cognouit, tempus eſſe ratus quod præſtolabatur, deuotionem ſuæ fidei, amoris, & capitis Deo factam inſtaurat, & geſtans manu altera vexillum, coronam altera, per confertam turbam ad Patrum fores denique emergit, interrogatúſque ab ſatellitibus quid infortunij quæſitum veniſſet, in iis ædibus, vnde eſſent in mortem & carcerem abducendi quotquot illic deprehenderentur? Et hoc infert ſenex quæſitum veni; mortem, aut carcerem ex communi cum Patribus cauſa, quorum & diſcipulus ego ſum, & religionem ob quam rei fiunt profiteor. Cuius en! apertè inſcriptam vexillo mea manu ſummam gero, & oſtento: cúmque his legendam obiicit. Hæſere milites ad inſolentiam ambitus inauditi, & ſeu foret defecti ſenij, ſeu Chriſtianiſmi delirium (quod ipſi vno habebant nomine) iniecto faucibus laqueo, & brachiis fune, ſenem illis duobus ſiſtunt Mandarinis, qui etiam domum aduenerant; vbi vultu quàm priùs lætiori, eundem coram repetiit animum quem militibus profeſſus fuerat, mouitque Mandarinis admirationem roboris Chriſtiani, quantumuis id auerſarentur, noſſéntque optimè non eſſe delirium imminuti capitis, quare iuſſis licet detrahi vinculis, accenſuere illum ſubituris eandem cum Patribus aleam. Inter hæc adeſt à Præſide armorum tertius Pimmaſuus eiúſque de reis ſententiam refert: Patrum crimen aliud non eſſe niſi quod eſſent extranei, & legem docerent regno illi nouam; quare aliam non eſſe commeritos pœnam niſi vt remitterentur vnde aduenerant; ſed honorificè pro conditionis ſuæ dignitate. Semedus Nanchini ſubſiſteret dùm conualuiſſet. Geſtatoria ſella Vagnonius ferretur militum ſeptus præſidio, qui vim plebis contumelioſæ ab eo defenderent; vincti præcederent in paria reliqui. Milliarium duorum

rum viam duodecim milites gestatorio affixi magno vix labore, minis, fustibus, armis ipsis per submotum populum perrupere, tandémque inter conuitia, execrationes, & rabiem innumerabilis populi via publica illum statuere, vbi horas duas ad fores palatij spectaculo fuit, dùm Taolius otiosè rationem modúmque captionis, iu.ùs à Pimmasuis audiret: quo vero animo hæc inter opprobria Vagnonius steterit, narret ipsemet qui tulit quàm ego meliùs. Silere, inquit, non debeo beneficium planè singulare quo me Deus affecit exeuntem, eo enim sensu intimæ obruit voluptatis, vt risum præ gaudio non possem premere, etsi eum audirem palàm ab ethnicis velut ineptum derideri; sed me acri simul doloris oppositi affectu pupugit cùm attenderem me alienis gestatum humeris commodè & decenti habitu portari, Christo pedes, vincto, nudo, raptato inter ludibria turbæ popularis tribunalia obeunte: quanquam non defuit per hoc iter sua tolerantiæ seges non modica. Consistens identidem vt satisfieret quibusdam, volentibus de facie me nosse, clamore, conuitiis, omnique genere contumeliarum, excipiebar ab infesta plebe, custodes ipsi, quod prohiberentur sæuire in me crudeliùs, brachiorum carnes quàm violentissimè poterant vellicabant. Steti ad fores Taolij Sun horas duas argumentum fabulæ, & ludibriorum vulgo circumfuso, dolendus nemini præterquam puero Christiano qui per medios lictores accedens propiùs, suam mihi operam detulit si qua re esse vsui valeret.] Hæc ille, pergénsque de Taolio narrare, Assessori Scin vt cognatione, sic barbarie propinquo, ait nunquam inflecti potuisse vt se in conspectum admitteret; explosisse concessam Semedo misericordiam, & raptaretur aiebat in carcerem, si pedes ire non poterat; si nequibat ibidem ex morbo sanari bonis auibus esto moreretur. Dum augetur concursus vulgi petulantis, & probra in Vagnonium, & legem Christianam, deiecit opportunè procacem illam proteruiam Christianus nomine Matthæus, responsione ad stultitiam eorum idonea. Hic in nostrorum obsequio ad suam vnius & aliorum salutem, iam triennio versabatur, & vinctus duobus funibus per duos lictores trahebatur simul in carcerem, cúmque æstuans siti & prope deficiens, aquæ pauccillum poposcisset, vociferari cum militibus populus, & magno tumultu vetare ne quis illi aquæ inferret stillam; incantamentum id Christianorum esse; immurmurare doctos in aquæ siphum pauca verba & euanescere repentè ex oculis; idem istum moliri, ac velut certò deprehensum, tùm ipsum, tùm Patres, & religionem Christianam sacrilegis incessere vocibus, tanquam maleficam & diabolicarum Magistram artium; absurditatem eius stultitiæ vel inuita siti deridens Matthæus, quæ verò, inquit, improuisa hæc nobis captio venerit? & non potiùs ante mensem præuisa, meditata, impatienter expetita? quo si minus insanum ethnicorum de Christianis errorem correxit, ora certè iis cum pudore occlusit. Ab Taolio demùm expediti, viæ reliquum ad carcerem peragunt non reorum quidem sed honorarium

rarium in Pimmifuorum palatio; qui & ipsi comitati sunt intrò Vagnonium, & custodibus benignè commendarunt; submiserunt etiam lectulum, & per triduum cœnam; rara illic beneficentiæ gratia, vbi cum traditos sibi reos peius tractent custodes, quàm remo addicti apud nos soleant; his tamen aliquid obseruantiæ detulerunt, quamuis semper diffisæ, ac trepidæ; velut maleficos lemures accepissent seruandos, adeò malignis & horrendis de illorum vita calumniis tenebantur: quare ad illos aliquot noctibus armatorum lictorum vigilia excubauit, quoad animaduersa illorum animi quiete, patientia, & alacritate minimè simulata, notata insuper orandi consuetudine, & canendarum Deo laudum ob carceris dedecus & perpessiones, quæ pro sua in eum constanti fide perferebant, agnouere tandem, longè esse ab iis quos sibi finxerant diuersos, irridebántque deinde apud Vagnonium suos illos metus ob quos iis tot noctes tàm laboriosas consciuisse plurimum dolebant: cúmque vrbe passim vniuersa, maximè verò per tribunalia, multam eorum & præclaram virtutem deprædicarent magnificè, essetque pronior laudum fides hominibus laudare neminem assuetis, mirum quantùm, in nostros & Christi legem affectus ciuium, & iudicia verterentur. Sed iis Assessoris Scin barbarum pectus incruduit, cùm in edita sibi descriptione nostrarum recularum, nec vestigium armorum, nec argenti legit; sed libros dumtaxat pauculos, precatorias Virginis coronas, nummos omninò sex & decem in alimenta familiæ totius, supellectilem sacram, & familiarem vtramque pauperem: suspicatus ergo ex insano Sinarum delirio pondus magnum argenti solidi ex viuo transformati defodisse nos in hortulo extra muros, sepulturæ nostrorum destinato, postquam eo euerso nihil reperit, desperatione probandæ in nos calumniæ, & aperto testimonio eiusdem ab se concinnatæ vindicatæque in nobis per summam iniuriam, efferatior quàm priùs, eo ipso die Semedum domi iacentem claudit, turma vallatum militari, cum famulis, & Christianis aliquot feruidis quos illic Pimmafui non abnuerant remanere. Laterna procul è fenestra pendet, & volentes clàm fortè illac aufugere tenebris interdicit; nocturnæ vigiliæ ad vsque auroram agitantur, eo tympanorum, crepitaculorum, & peluium strepitu, iis clamoribus, & vlulatibus militum vt si Tartarus ad portas. Semedus eorum qui simul tenebantur confessionibus audiendis dat operam corroborandísque in omnes casus illorum animis: manè illuxerat, omnésque eadem qua Vagnonius ignominiæ pompa per conclamantem in eos populum ducuntur in carcerem; mouit tamen complures miseratio puerorum quatuor quos in Catechistas domi formandos Patres susceperunt; molliuit aspectus ætatis tàm teneræ turbas, exciuítque in Assessorem Scin earum odia, & detestationes facti erga pueros innocentes; quod ne in sontes quidem Sinæ hactenus vidissent. Excepit Vagnonius & sui, eodem carcere accedentes; inter lætos complexus quos dat redditque vera hilaritas, non sine adstantium stupore addubitantium, virtus, an stultitia hæc foret. Certè homines

Bbb

hoc rerum articulo tàm tristi, & peiorum expectatione, gaudere hilari, & exporrecta fronte, mirabiliùs fuit apud Sinas quouis miraculo. Mandarinorum autem pars melior quibus annorum diuturnitas experimentum nostri non dubium fecerat imprecabantur infausta omnia scelestissimo Scin qui causam atrociter capitalem bonis viris dolosè impegisset, & adhuc incognitam vlcisceretur crudeliùs quàm si foret integre damnata: ipse quem suæ perfidiæ conscientia flagellabat ob confictam in nos armorum, & thesaurorum accusationem, amoliri à se infamiam sceleris, & publica ex eo odia; commentus, Mandarinos ad conniuium vocat, ratus fore vt inter epulas expiscaretur eorum sensum de Patribus, & eorum causa, de quibus obiter velut aliud agens quoties aliqua mittebat, toties ij tantò cautiores, quantò is nequior, demissis oculis & tristi silentio animum premebant, quanquam is consensus taciturnitatis eius acta in Patres nimis apertè condemnabat. Quorundam alibi libertas animosa, obiecit homini famæ suæ neglectum præferenti, non debuisse famam Sinensis nominis apud nationes exteras fœdare, viris contra ius & fas affligendis, quos anni quadraginta longè alios probassent ab iis quos ipse Regi descripserat. Alius summæ vir grauitatis, Hò dictus, multò probrosiùs in Literatorum academia perfidum affecit ausum enim in medio ponere, sua in Patres acta, plusnè haberent æquitatis in profligandis Doctoribus legis diabolicæ? an fortitudinis in superandis aduersantium sibi difficultatibus? an demum pietatis in liberanda patria præsenti & periculoso in futurum malo? quæstionem paucis, disertisque absoluit, eóque hominem perduxit, vt responsionis inopia fateretur vnam sibi Patrum eiiciendorum fuisse causam, mentem improbam, & Legi Dei cœli contrariam: nam quò tandem aiebat ambitiosa hæc virtutum commissio de prærogatiua gloriæ ex eo facto in quo nulla earum partem habet? sed pergentem amicus indeprehensa manu auulsit, cumulatum laudibus tacitis aliorum, eiusdem cum eo sententiæ, verum impàris generositatis. Iamque proceres vrbis, qui sua in carcerem Patribus per internuntios sæpè obsequia deferebant, imo & ipsa plebs iis tantoperè infènsa, tunc sæuas dedocta calumnias, & de Patrum vita & moribus ab aduersariis etiam eorum custodibus persuasa, iras omnes & maledicta retorserant in caput Scin Assessoris, cum ea perperam à se satagens amouere peiora incurrit, & fauorem vrbis in Christianos auxit. Nanchini amplitudo, quinque regionibus distincta, Præfectis totidem ac tribunalibus sub vno regitur superiori Magistratu. Simulato metu perfidiosus Scin, ne Magi septemdecim, quales captos fingebat, vi aut præstigiis in fugam se darent, eos quintuplici carcere in eas diuisit regiones, dempto Vagnonio, cui abstulit Semedum & F. Sebastianum Mendezium, relicto solùm in socium Matthæo, laudatissimo illo quem memorauimus Christiano. Custodiis eorum singulis seuerè iniunxit eos quàm diligentissimè asseruarent, & quàm durissimè, ac deterrimè haberent; id quia nossent damnatis artibus

euanescere

euanescere subitò ex oculis hominum; hoc verò quòd mortem centies essent commeriti, nihil ergo in miseros ærumnarum & contemptus ab satellitibus omissum, quæ suamet indoles afflictandis expilandísque assueta carceribus, & incussus a formidabili Magistratu incendebat timor: quæ planè omnia impio Assessori in oppositum cessere: captorum enim alacritas, perpetuus de diuinis & ad Deum sermo, & inter varias patientiæ lentatæ cruces tranquillus semper & mitis animus, custodum in eos sæuitiam, & sannas in reuerentiam verterunt, & reorum quos suo quinque custodiæ tenebant quintuplici carcere diuisos, vna & constans deprædicatio, eò nomen extulit Christianum quò nunquam ante pertigerat, omnemque calumniæ in caput auctoris Scin reuoluit infamiam, nec aliud vrbe vniuersa, nisi de Christianorum laudibus narrabatur, multò id tamen prolixiùs, cum nullius impulsu Christianorum ciuium nobilis charitas vltrò ad opem vinctis conferendam, & mutua præsidia conuenit. Nam cursores primùm quoquo versum vbi nostri agebant, mittere suo sumptu à quibus quid esset Nanchini turbatum monerentur. Inde viros quindecim legere, animosæ quidem sed non præcocis pietatis, singulas nempe in custodias tres viros, qui eas quotidie disiunctis his inuiserent, iuuaréntque larga ex communi collata pecunia; ad hæc egentes eorum familias suscipere alij de communi alendas contributione; designare quoque virtutis præcipuæ, legísque diuinæ studio ardentes, qui valdè Neophytos, & ambiguæ firmitatis in tanta consternatipne indagarent, iuuarent consiliis, & corroborarent idoneis tempori, & periculo monitis. Hæc inter crudeles angustias documenta virtutum ingentium, Philosophiæ Christianæ splendorem fundebant magnificum, vt quæ simplicibus etiam satus inderet adeo generosos; ipse quin etiam Scin, & obstinato Regis silentio ad libellos complures, quos ad illum emendicauerat à Magistratibus amicis, & aduersa fama fatigatus, cogitabat quà posset honore integro à structa calumnia resilire, nisi eum egisset noua res, in omnes euentus præcipitem. Sic se res habuit. Longobardus Nanchino relicta, Caioieum adiit, Doctorem Leonem eius vrbis Præfectum consulturus. Auctor fuit Leo pro sua prudentia, Pechinum festinaret, vbi potentia Magistratuum amicorum, tyranni Scin molitiones sceleratas eliderer. Processit ex voto consilium; hinc libelli ad Regem plurimi, & apologia pro causa Patrum, & religionis quam docebant, prudens & solida, sed nihil horum ad Regem peruenit, quòd nullos ad eum peruios aditus Scini perfidia omisisset, nisi quibus inferri fallacia, & nocitura nobis contingeret. Libellorum nihilominus exempla cursores toto regno vulgarunt, quibus Scini reuincebantur accusationes fraudulentæ magno ad Patrum existimationem subsidio, ad causam nullo: ibat item Pechini apolegeticum per manus, indignantibus grauiter Mandarinis, in apertas Scini & conuictas fraudes, atrocitatémque peruersæ iurisdictionis, quibus Leo compertis, Longobardo suadet vt Nanchini edendum curaret, illic Scinum, &

ſuos, forſitan verò victos, aut iudiciis procerum, ſaniora capturos conſilia. Nanchinum properat F. Ioannes Fernandius Typographos ſex ad opus adhibet Chriſtianos; apud vnum ex iis cui Paulo nomen, ruri editio breui abſoluitur. Erat Fernandius vir ſanctus, & generoſis deſideriis mirè flagrans, dolebátque maiorem in modum præreptam ſibi ærumnarum, & carceris ſortem qua feliciter ſocij gaudebant: quare inculcauerat homini Longobardus haudquaquam ſe illum ad captandam mortem, aut carcerem mittere. Nanchini clàm cunctis latens, editioni ſolùm incumberet, tanti ad Religionis obſequium momenti. Verum enim vero, de Fernandio & apologia, aliter Deo viſum, nempe vt is quidem fieret voti compos, hæc prorsùs vſui nulli eſſet. Nocte igitur quadam in diem proximum vulgandam parantes, apparitorum turba repentè intercipit: proditore vnius ex iiſdem Typographis & perductore patruo, deprehenditur incumbens operæ F. Fernandius, collo ſingulis iniicitur laqueus, ſtringuntur funibus brachia, & tribunalibus deinceps ſiſtuntur quatuor, altero alterum onerante negantéque illos iure poſſe damnari, ſed metu violenti aduerſarij non auſo abſoluere. Cœterum id omne per prætoria diſſita ſparſum iter copioſam iis meſſem protulit, vt moleſtiarum, & ignominiæ à lictoribus & plebe; ſic meritorum & laudis apud ſapientes, conſtantia illorum in perferendis iniuriis valdè attonitos; certaſſéntque illum tolerantiæ agonem diutiùs niſi Præſes ſupremæ dignitatis Tuciaiuem vocabnlo, eorum miſertus breui ſententia pronuntiaſſet illos expertes culpæ cui pœna vlla deberetur; ſi quibus tamen ſecus videretur, iis vt ſatisfieret, cædi leuiter iuſſit Fernandium, deprehenſæ typographiæ auctorem, & Matthiam quendam qui apologiæ autographum tuliſſe Nanchinum inſimulabatur, adiecit denique ſe ſuam ſententiam Aſſeſſoris Scini arbitrio ſubdere, vt eam pro ſuo imperio probaret, quod facturum ſperabat, & illa miſerorum calamitate plus ſatis habiturum; eos intereà cum Vagnonio ſeruandos; plagis ergo multati quindecim, at non incruentis, coniiciuntur in eundem cum Vagnonio carcerem inter mutuas lachrimas, & mutuam animi conſolationem; ſed implacabilis Aſſeſſor ob miſſum Pechino apologeticum ſe coram ſuiſque in oculis edendum in luce aulæ Nanchinenſis; & tribunalium quatuor offenſus lenitate ſententiis totidem, Typographiæ conſcios pœnam vllam negante commeritos, horarum ſeptem examine illos omnem in partem ipſemet verſauit, nihilque ſubdolis & malignis de Chriſtianorum doctrina, & vita quæſitis nactus, præter ingenuam quam nollet audire veritatem, eorum iudicium ad Taolium reiecit, qui moleſtiſſimo, perplexus & ſibi vtrimque damnoſo mandato ſiue inſontes in Scini gratiam damnaret, ſeu illo inuito abſolueret, medium ſibi tenendum ſtatuit; cognitione criminis omiſſa, quod probè norat nullum eſſe, Fernandio iterum, & Paulo honeſto iuueni qui ædes edendæ apologiæ commodarat plagas viginti præter morem atroces infligit; ſunt enim lictorum ex cannis duris & grauibus

virgæ

virgæ, crassis ambarum manuum amplexu; quæ per medium fissæ ab interiori parre acuta, & aspera, rei in terram proni cruribus impinguntur; sed cum hinc inde carnifices impactas, ex nutu iudicis, violenter, & longè ad se trahunt contusarum carnium laniena riui ducuntur sanguinis, imprimuntúrque vulnera prope curationis expertia, hos ergo lacetos hunc in modum remittit Taolius, ad Scinum, qui lusum se reputans integranſque apud se profligatam toties apud alios causam, interiectis lignis torquet innocentium digitos ad confractionem ossium, & deliquium animi; ex iis tamen haud aliud exprimit, quàm quod vltrò, & liberè fassi erant, se veritati Christianæ, & innocentiæ defendendæ operam commodasse, editione apologetici quod vtramque euidentissimè asserebat, diluebátque calumnias, illi per summam iniuriam offusas: at mendacissimo confessionis eius interpretamento, conuictos decernit defensæ legis Christianæ, in Regni perniciem iubétque se coram crudelissimè verberari, secluso tamen sene decrepito cuius esset necem luiturus si expiraret in carnificum manibus; quod item metuens in F. Fernandio vbi carnes nudati vnum esse vulnus crudelissimum inspexit, illum cum forti iuuene priorum verberum socio, & alios in tormenta dilatos remisit in carcerem. Cruciamentis illorum intimè affectus Vagnonius, à prima luce ad noctem ieiunos, orizæ exiguo (quod vnum suppetebat) nisus est refouere, sed eos vulnerum dolor, & magnitudine doloris deficiens animus, præsertim Fernandium omni leuamento prohibuit, præterquā frigidæ balneo ad detergendum vulneribus concretum sanguinem: neque propterea in vllius ore, debilis fidei, & mœstæ pietatis indicium lectum est, sed expediri ad quæuis peiora, & alacris animi, quod de indole Sinarum formidolosa & flaccida, vix audebant Patres confidere. Paucis ab hinc diebus, sex in custodias sejuncti, numero septem & viginti, quam multis illis afflictati sunt malis, tàm vberem sanctæ beneficentiæ materiam Christianis reliquis suggessere; in quibus Doctor Leo sobrinum suum eò misit qui auara barbarie lictorum prope nudos, contra hibernum frigus vestibus muniret. Lapsis duabus hebdomadis accersuntur à Scino specie repetendæ causæ, reipsa ex iis audiendi quod posset sua dignum vindictæ rabie simulare, dictum illi erat, Patres genus hominum esse maximè impium, qui naturæ iura intima exuti patre, matre, patria, relictis, orbe integro vagarentur: quid ergo, inferebat, iis credi possit? aut qua fronte nobis, Sinarum leges & naturæ inculcant, de charitate parentum & patriæ, dùm contraria omnia facto suo docent? aut Deum cuiusmodi obtrudunt nobis adorandum? ob sua scelera in crucem suffixum, quæ necesse est fuisse immania ne forent eo supplitio minora, quo totis vix quindecim annis inter Sinas reus aliquis repetitur: porrò illam eius in trunco infami probrosissimam necem, quam fastu verborum magnifico velut triumphum attollunt, manifestæ ex iis argui falsitatis, cùm Deum negent corporeum, mortalem, dolori, & malis obnoxium; quid verò hic (ait

ad Fernandium conuersus) mendaciorum potes comminisci, quo Magistros tuos à fraudulentia, legem eorum ab erroribus defendas euidenter inter se pugnantibus; cui sedatè Fernandius, ego, inquit, si dignaberis audire, non mendacio & fallaciis, sed veris defendam, tibíque vt spero placituris, & faxit Deus etiam profuturis: inde ab augusto corporati verbi Mysterio exorsus, suum Catechistæ in eo explicando si vnquam alias ministerium egregiè præstitit, eóque doctrinæ pondere, ac libertate spiritus, vt qui sua illa impietate arguendi responsionem omnem præripuisse se illi putauerat, instar arreptitij exiliens, carnificibus inclamaret, qui cognitionibus capitalium semper adstant, hunc absque misericordia cædite; quibus ipse nihilo segnior ad accipiendas quàm illi ad infligendas, solito maiores animos ab nobili eorum causa ad eas attulit. Ictuum viginti vulnera, totidem aliis ante dies quindecim acceptis, tàm crudo verbere impacta sunt vt longè sanguis in vestes resiliret sedentis pro tribunali Assessoris, & suam feritatem eo spectaculo pascentis. Post hunc cædi Matthæum imperat, suspectum delati Nanchinum apologetici, quod is verum an secus inficiari noluit, ne cui sibi succidaneo torquendo foret occasio, & fidelitatem suam silens, fortis patientiæ merita cumulauit. Satur in præsens Scinus duorum cruciatu, & sanguine, transmisit eos in carcerem tertio dissitum milliari. Portatur illuc Fernandius tortorum humeris, quod cruciamentis, & cruoris iactura exhaustus, ne in genua quidem niti posset; illi verò nec orizæ granum, si fortè appetisset; nec præter humum nudam lectus reficiendo datur. Adest medicaturus plagas Chirurgus carceris, consternatúsque illarum periculo & horrore, dolet sibi quoque in illas sæuiendum, ne si parceret ferro, breui Fernandius interiret. Amputabantur viua carnium frusta, deformi adeò laniena vt eam familiares etiam carceris, talibus assueti, ferre oculis non possent mensem tenuit cruciabilis illa curatio dùm coire inciperent vulnera, tranquillo semper, & in Deum intento Fernandio cui vitæ residuum ardenter deuouebat, quin & in corporis laceratione sub ipsis carnificum manibus, voces ad Deum mittebat, tàm suaui amoris vnguento delibutas, vt iis emollitus iuuenis ethnicus fieret Christianus, & Vagnonio tingeretur: tandem vt potuit in pedes assurgere, ex medicatione imperita neruus coxendicis exiuit contractior, fuitque noui tormento remedij necessario subdendus. Opinor legentibus fastidio fuero si pergam pluribus de barbarie tyranni Scin, tango reliqua obiter. Literas finxit Vagnonij nomine, vt ex reddendo ad eas responso verbum aliquod in crimen vocaret. Doctorem Leonem rei columen Christianæ perfidus proditor eò tentauit inducere, vnde culpæ specie aliqua videretur iniustus, & redigeretur in ordinem. Christianos causæ examine toties defunctos variis Prætoriis traduxit quoad in aliquem à quo damnarentur inciderent; sed qui plus illius iniquissimo furori quàm æquitati concederet repertus est nemo: eius in gratiis omnes ad tribunalia omnia absoluti; quidam & carcere exempti, cum fœda eius

aut.

aut maligni, aut inconsultissimi accusatoris inuidia & macula, ob quam capitales cum Mandarinis primariis suscepit inimicitias, quibus se inuisum intelligens ob dedecoratum suis furiis honorem totius ordinis, edictum passim tota vrbe affixit palmaribus literis, amplitudine lintei grandioris, datúmque in Typos, multis apographis Pechini vulgandum curauit, conflarat illud ex criminationibus in Patres, non iam suis illis, falsi palàm compertis, ne obstinatissimè improbus audiret, de comportatis domum armis, & factitio argento ad Regnum seditiosis largitionibus inuadendum. Omnis eius accusatio Christianis ritibus nitebatur, quos veneficij, & magiæ damnabat, vt cùm Patres suis sequacibus aquam inspergerent; illinerent oleum, immurmurarent arcana verba, quòd sacrificia, & sermones haberent domi ad frequentes conuentus vtriusque sexus (quibus & mentiebatur feminas adesse, cùm ad eas tingendas alia vt dixi ratio iniretur) quod diuerso ab Siuis Calendario & festis regerentur; quòd sacra cœli domino facerent, quæ nefas vlli erat præterquam Regi attingere, & similia, vera, falsa, & captiosis mendaciis in sensus detorta criminosos: post quæ lamentabatur suam, & regni sortem, cui ab gentis facinorosæ pernitie expurgando, famam, curas, & operam absumens, Mandarinos haberet aduersantes, qui esse laboris in publicum socij cùm deberent, quos ipse reos omnium scelerum agebat, eos in sui, & iuris contemptum ij absoluerent: visa est duobus ex Mandarinorum plebecula Literatis expostulatio commoda vt lucrum à Scino ex ea exsculperent. Librum quisque componit in damnationem, & probrum Christianæ legis, sed deterior altero peiorem, natus hic in Prouincia Fochiensi, ad austrum Philippinis obuersa, & aliquamdiu Manilæ versatus, vidisse scribebat, patibulatum & flagitiosum à Christianis illic adorari; & promiscuè feminas, & viros in templa conuenire; narrabat de Sinarum nece, vltra viginti millia cæsorum; & de occupatis per iniuriam insulis, quicquid stylo mendaci dictabat cupiditas quam Assessor Scin liberali munere donauit, contexnitque nouas ex eo libro ad Regem literas, quibus metus illi pridem iniectos suspiciosissimè proritabat, ne quod eæ insulæ ab externis, idem ab iis Sinæ denique sustinerent, subodoratus est fortè Rex sub violentia inculcatarum toties accusationum latere aliquam atrocis odij contra reos labem: certè ne huic quidem etsi grauissimæ respondit. Quæ dùm volat per manus, & oppositis defensionibus à Doctore Paulo refellitur; iacent mense iam nono in situ carceris ærumnosi è nostris quatuor cum cæteris Christianis. Sunt enim Sinis loca carceri destinata, in luto magis quàm in vdo, aptioráque excruciandis lentè quàm asseruandis reis, quos rarò morte afficiunt. Ad aquilonem carcer palis pro pariete vallatur cœlo fortuito peruiis; à tergo penitùs clauditur, intus hominum fœx, & ferè exspes libertatis, sibi ægrè ferenda, aliis intolerabilis: illic cibus nostrorum orizæ quarta pars demenso pauperum tribui solitæ; olerum subinde aliquid, sed quæ ob penuriam lignorum coquenda erant in

diem

tertium, & quartum. Semedo & F. Fernandio delitiarum nescio quid, interdum appositum, oua anatum cruda, salinariæ spumæ incrustatione in menses plurimos duratura; & stabant obolis duobus optima, eratque vnum quod dabatur solum in duos ægrotos diuidendum. His confecti calamitatibus præter illas quæ Scino mandante adiiciebantur, periculosè omnes ægrotarunt, Semedus in extremis fuit, & cum reis quoque perduellionis mos esset, valdè idoneo exire de carcere, vt domi ex morbo sanarentur, flecti ad hoc tyranni Scin feritas nullis aut precibus aut fideiussoribus potuit. Clam tamen egit Vagnonius vt à Pimmafuis, id beneficij quibusdam impetraret, Semedo & Fernandio minimè, ne cruentæ bestiæ rabies inde furiosiùs insaniret; & verò barbarus Pimmafuos asperè obiurgauit, iussitque vellent nollent restitui carceri quos laxarant, quantumuis fortè animam agerent; vt certè agebat ex iis vnus inter clara eius Ecclesiæ lumina æternùm memorandus. Erat is patria Nanchinensis, Hia Petrus nomine, à quinquennio Christianus, forma, vt inter Sinas, egregia; ætate duorum & viginti annorum, habitu & specie corporis in paucis excellens; at pulchritudine animi, & interiori virtutum gloria melior, ducturus vxorem expressit à parente vt filij ius primigenium cum patrimonio, fratri permitteret, pro se familiam recturo, idem planè facturus si vt erat ex vulgo, ita principe ortus esset, adeò illi præ Deo & æternis cuncta viluerant. Ex voto castimoniæ Deo sacer (quod in Sinensi, & iuuene rarum) dici non potest quàm se studio acri obseruaret, quàm castigata sensuum moderatione promeritus sit Angeli cognomentum; corpus verò spontaneis pœnis quàm durè cruciaret, ne qua illud subiret annorum illecebra quos traduxerat ethnicus. Taolio Sun inter cognitiones iuridicas in Christianorum tanquam fabulosam ludenti pietatem, callosa protulit genua ex assuetudine orandi, volens hinc illum coniicere quàm non temerè idem sentire de aliis deberet, negans de cœtero id magni faciendum si conferretur cum integra vitæ ac morum transformatione quam edit in suis Christi professio, & quam de ipso se probabat, olim nequissimo puero, post adolescente pessimo, tunc Dei gratia de præteritis vitiis nihil retinente præter luctuosam, & erubescendam eorum memoriam: ecqua verò esset è Sinarum tot sectis vna, ad quam quis accedens non peior fieret, nedum euaderet probior? quam confidentiam simplicitatis ingenuæ admirans Taolius, etsi Christianis instigatore amico Scin perinfensus, bene, inquit, communem in priuata tua causam perorasti. Maluissent nihilominus parens, & nouerca pessimum habere, dummodo ethnicum; quàm Christianum & optimum: quam ipse illorum cæcitatem in æternos rogos præcipitem, prosequebatur mœrore continuo, & vexationes ab iis, maximè à nouerca pertinacissimas inuicto animo perpetiebatur, negare solitus imitatorem se Christi fore, nisi se agnum lenitate, & mansuetudine præstaret. Quare suo cuidam opificio acriter incumbens, factum ex eo lucrum parẽti dabat, dempta solùm parte quam pauperibus

erogaret,

erogaret, morbóque iacentibus, quorum intimo sensu pungebatur: cui tamen labori, necessarium animo excolendo tempus liberaliter detrahebat, & quarto ab vsque milliari diuina mysteria frequentabat, in quibus Sacerdos notare vix poterat quo confitentem absolueret; hoc ille propriæ salutis studium ea felicitate, & gratia in alienam porrigebat, vt eum nostri & alij ad hoc plurimum adhiberent. Ex quo dederat Christo nomen, nec aduersis vnquam, ac ne captus quidem, & cum Fernandio cæsus, doloribus serenum oris, & animi turbauit. Ægrotis demùm piam nauans, & alacrem operam morbum contraxit quo sensim absumptus est. Obtinuerat a Pimmafuis Vagnonius, vt domi curandus ad parentem ferretur; senex barbarus parens moriatur ait cum suis Christianis quibuscum vixit, ipsique, mortuum aut terræ mandent, aut canum ventribus; minis tamen coactus Mandarinorum, delatum excepit, nouerca flammam & rabiem spirante, omnémque in miserum sæuitiá paucis quos illum habuit diebus exerente. Quare missis ab Assessore Scino baiulis qui eum referrent in carcerem; læta spectauit moribundum auferri sibi ex oculis; lætior ipse sibique multum gaudens, quòd mortem pro Christo, sanctorum operum strenuo ambitu quæsitam reperturus esset in carcere; lætùs recuperato illo Vagnonius, suo cum alacri Christianorum manipulo, sed mœsti proxima illius iactura; omnes illi ad mediam noctem cùm præsentes fuissent inter pia ipsorum vota, & monita placidè animam efflauit, nondum satur furendi Assessor Scin scrutari exploratores suos iussit, num quis adhuc halitus erraret in mortuo, ne illum simulata morte, Christiani tentarent viuum recipere, & restituere. Peritum ad exequias corpus prætogatiuo dignas primi pro fide in ea Ecclesia interfecti; Præses carceris negauit Mandarinus, storea inuolutum curauit efferri ad parentem, humandum vbi ei liberet. Caruit itaque funeris clati pompa, & cantibus; nequaquam piorum comitatu partim exposcentium eius preces, partim illi suas pendentium. Secundus vltronei cum Patribus carceris calamitatibus confectus est Hieronymus, sequebatúrque proximè moriturum, ille quem diximus Matthæus, carnificum verbera fortiter cum Fernandio passus: & iam Vagnonius, maligna febri ad extrema tendentem, quærebat pio cuipiam Christiano curandum committere, cùm is accerrimum flens iunctis manibus rogauit, ne conditionem sibi eriperet tàm beatam, mortis in carcere pro Christo oppetendæ, quod ea petiit significatione doloris mœstissimi si petitio negaretur, vt visum sit inhumanitatis ei obsistere. Tanta erat illorum fidelium animi constantis excelsitas, & tàm heroïca virtutum ostenta victricium in summo æstu difficultatum vltimarum; nec istorum modo quos tenebat carcer, sed aliorum toto regno, quorum suis locis occurrent illustria decora. Nusquam enim fuit quò non pertigerit tempestatis huius refusus fremitus: nunc decumanos tyranni conatus exequamur ad exterminandos toto imperio Euangelij præcones. Ad hoc rabiem vltimam triplici ma-

china intendit, malignitate Bonziorum, Eunuchorum auaritia; existimatione Magistratus Lipu cuius erat Assessor. In primis itaque Eunuchos aggredi Nanchinenses, vilissimos genere, fortunis & opibus reges, cupiditate insatiabiles, & quouis pretio venales; salutare, adire, frequentare officiis sed nocturnis ad vitandum pudorem depressæ dignitatis, omisso denique rationum & precum imbelli telo, eo sibi pondere expugnare quo norat ad se facilè pertrahendos, præsenti videlicet, promissoque argento quo ab iis expressit ad Pechinenses Eunuchos maximè Palatinos quicquid ad suum aduersus Patres explendum furorem, putauit validiùs; Bonziorum fuit maior procliuitas vtpote in communem causam. Legit ex iis triginta præcipuos, & loquacissimos quibus vnum præfecit ex omnium fraudibus, & flagitiis concretum: Pechinum proficiscerentur, tribunalia omnia, omnes obirent Mandarinos, expostularent, perorarent, & qui erat vnus & totus negotij cardo, supremum Eunuchorum per quem solum ad Regem patebat libellis supplicibus aditus, quantolibet pretio emerent, vtique non quouis cùm esset opulentissimus, venalem; Decem ei millia nummorum numerarent, ex communi sua contributione, cui suum & ipse addebat symbolum. Sic pecuniis, & consilio copiosè muniti pergunt multis cum literis, & singularibus mandatis quæ legationis signifero seorsum credidit; in iis literas duas pestilentissimas alteras ad Colaum, ad Præsidem alteras Tribunalis in ea aula Lipu. Huic eius Tribunalis, quod certè vnum cum Nanchinensi erat, exponebat æternam maculam, si Rex suos duodecim libellos, ne verbo quidem dignaretur, videreturque aduenas quatuor viles & barbaros Ministris suis fidelibus anteferre, laborantibus in hoc vno vt proscriptione illorum & legis quam prædicant sceleratissimæ, securitatem Regi, pacem regno asserant, & tranquillitatem, ibatque prolixiùs in exaggeranda ignominia communi Ministrorum vtriusque Tribunalis ex eo Regis silentio. Eunuchos palatij, Primores Bonziorum expugnandos sibi pecunia sumant; alij Monasteria, Prætoria, Mandarinorum palatia percursarunt, & condictis inter se Patrum calumniis implerunt de Christianorum decem millibus ad mouendam Nanchinum paratis; de paratu armorum & argento in stipendia militum domi deprehensis, de confractis idolis, & parentalium neglectu: ac de idolis quidem flocci fuit apud Mandarinos; de argento quæsitum vbi esset, & quamobrem non foret ad Regem perlatum? ad improuisam quæstionem obmutescere alij, responsione quidam sua intricare se se; clariùs aliqui fateri se nihil scire, nisi quod ab Assessore Scin accepissent, omnes metu publicæ verberationis qua solent perfidiam suam falsi testes ad Tribunalia luere, fuga exinde, aut latebris sibi consulere, fuitque ista eorum perfidia vnius confessione notissima, qui à Mandarino, notam iis inustam dolenti, & interroganti, cùm ducem haberent versatissimum in Theologia idolorum; cur non potiùs Patres ad disputandum prouocarent, vt legis quam suadebant

bant

bant patefactis erroribus, & offensione; per se ipsi regno pudore infamiæ abirent pellente nemine, victores Bonzij triumpharent. Bonzius hominem mirari se indicans eorum quæ diceret valdè rudem, nos verò ait, manus conserere cum Literatis magni occidentis? nescis ij profectò cuiusmodi sint; certò nos & experti scimus. Libros perlegimus, quos in defensionem suæ legis edidere, sed post acrem si vlla vsquam est censuram, notare nihil potuimus quod solida nixum ratione, regni Bonziis vniuersis non esset ineluctabile: si secus id foret, putas quam suades disputationem fuisse nos tamdiu dilaturos? aut inde sperandam gloriam, immenso itinere & prensatione Eunuchorum sumptuosissima mutaturos ad extorquendum Patrum exilium, nimirum aliud non erat quo nos verteremus. Nam si pergat, vt facit, Christiana lex in populum, & populi Principes diffundi; periimus funditus, & clausis cœnobiis ac templis, de cœtero nobis victitandum est mendicato. Hæc à Bonzio Mandarinus in Christianam rem Patresque propensus ad eos retulit & calamitatum quibus iactabantur exposita causa minè recreauit. Sed iis Bonziorum calumniis efficacius aurum fuit, & famæ ratio Præsidi Lipu impressa penitùs, quem ex beneuolo, Pantoia fecit nobis apertè inimicum, nolens enim, Patre Sabatino de Vrsis videri minor, vetuit eum ad Præsidem visendi officio fungi, contra quam & mos, & ratio, & tanti viri poscebat studium, amicitiæ nimirum singularis cum Sabatino copulandæ. Pantoiæ item sinistro consilio Doctor Paulus, scriptum continuit quo merita Riccij, donatúmque illi solenni diplomate ab Rege sepulchrum, & sociorum habitationem Colao memorabat, exoraturus omninò vt Pechini saltem nostri persisterent, pro reuerentia quæ beneficiis Regiis defertur, & propensissimo erga nos Colai animo. Colaus & Præses communi libello Patrum exilium à Rege postularunt, duas solum ob causas quas Rescriptum expressas retulit, die insequenti, Februarij quarto, Lunæ anni Sinensis duodecimæ; magnis quidem inditiis proditum, illud Xi, quo Rex Chirographo petitionibus annuit, Reginæ manu fuisse appositum primarij Bonzij precibus superatæ. Vndecumque tamen prodierit, decretum exilij ex eo conditur à Colao; denuntiatúrque Patribus per nobilem, eius filij præceptorem, qui nostris amicus, pari sensu doloris & humanitatis mandatum peregit. Decreti sententia hæc erat. [Cùm ex iuridicis tabulis inquisitionis ab Assessore Scin institutæ, constet legem aut sectam ab Alfonso Vagnonio eiúsque sociis doceri, quæ turbat, & decipit populum, videtúrque occulta moliri consilia de quibus nondum satis liquet, iubetur Præses Tribunalis Lipu perducendos curare in Prouinciam Cantonensem, & inter manus Proregis, aut Inspectoris deponere, qui eos primis impositos nauibus in occidentem vnde aduenerant remittant. De Pantoia eiusque sociis idem fiat, & turbari aula vtraque desinat] consternatus mandato Pantoia, vnum à Mandarinis omnibus amicis rogans & supplicans responsum tulit, serum esse om-

nem remedij, quod iam nullum restabat conatum. Nemini quoque Eunuchorum tantum animi fuit vt eius literas Regi porrigeret, præterquam vni qui eam gratiam tanto pretio vendebat vt ei Pantoia non posset sufficere. Destitutus igitur vndique ad extremum confugit miserorum subsidium; etsi Magistratibus odiosum, quod innocentiæ oppressæ videatur illos arguere. Ad decumanas palatij fores se conferunt proclinationes illic obeunt & honores quos adhiberi throno regio vsus est; mensam statuunt, & in mensa donum Regi offerendum, repetitisque iisdem honoribus recedunt. (Fuit donum Pantoiæ, Geographica tabula, cum supplici ad calcem libello.) Taolij verò est porras lustrare palatij, & dona eiusmodi collecta in Regis manus tuto transmittere. Varios in vtramque partem sermones suppeditauit Pantoiæ factum, ac Taolius quidem minimè officio suo defuit, sublatam tabulam iussit in Palatium ad Regem deferri, cum supplicantis obtestatione, sed iis literas adiunxit aduersum Patres acerrimas, quod cunctantiùs facerent imperata, & tempus violenter extraherent; Rege tamen vt vulgò est creditum, decreti contra nos exilij ignaro, libellos & tabulam Eunuchi combussere, ne quid posset de iis rescire, sic illa & vltima desperatis rebus spes ita concidit, vt Eunuchorum quidam indignis modis Patres vrgeret ad discessum, abigenti similior quàm suadenti: eius tamen ingratiis ex domo vendita, tantùm pecuniæ confecere, quantùm Viatico Macaum iusque sufficeret. Communi præterea Magistratuum quorundam consilio statutum vt salua decreti Regij obseruantia, Patres honorificè abirent, naui sibi peculiari, & propria veherentur, attribuerentur iis Famuli, & sumptu publico vbique haberentur: sed Assessoris Scin fautores, quod is Patrum honor in eius dedecus verteret, extorsere à superiore Tribunali vt militibus præsidiariis duobus traderentur quibus alij per vrbes singulas pari succederent numero, & commissæ sibi, deductionis fidem, aliisque traditæ omnes scripto darent. aderat fixus ad discessum dies Martij decimus octauus Palmarum dominico sacer. Extra vrbem in nostrum Saluatoris templum fideles conuenerant, vbi Pantoia & De Vrsis, post distributas iis palmas sacris operati, suprema monita, & tristem parabant salutationem; sed eam cœtus vniuersi lamentabilis oppressit fletus; Doctor Paulus in iis ardentis fidei rerúmque pro ea gestarum merito excellens discruciabatur dolore non consolabili; nihil enim tàm arduum tàm sibi anceps, & periculosum fuerat, quod sacrosanctæ fidei gratia non tentasset; ac licet Assessorem Scin toto suo furore, totáque prope aulæ perfidia & auctoritate, in Patrum exitium incumbentem nequisset frangere, obstiterat tamen ne damnis maioribus in eos grassaretur. Eius quoque beneficium extitit diploma quo iussu magni Tribunalis, ædes sacra, & Riccij tumulus, doni Regij titulo, demandata sunt custodiæ præstantis animosique Christiani, auaritia clusa inhiantium illis Eunuchorum; & sacrilegiis Ethnicorum, qui sua in id sacrarium inferre idola gestiebant.

gestiebant. Præcauit item legitima interdictione, libellis infamibus quibus hominum flagitiosa fœx ventilare discessum nostrum, & deturpare statuerat. Obtinuit denique à duobus præsidiariis Patres deducturis, vt diei vnius confecto itinere, quacumque mallent liberos & solos pergere finerent. Sic ij Quanceum appulere, vbi eos postea reuisuri sumus.

Vagnonij autem & Semedo calamitosior extitit discessus. Februarij nono & decimo Rescriptum Regis, Nanchinum peruenit Assessoris Scin execrabili dolore, quod præter barbaram expectationem negarum sibi eorum iudicium videret quos constituerat crudelissimo necare perduellionum supplitio; fremens igitur adhuc aduersus Vagnonium, ob omissa erga se salutatorij honoris obsequia, & dolens excidere se fama penitùs, ob impositas Patribus capitalissimas, & falsissimas accusationes, hanc homo sceleftus in illa rabie insana minus insanam vocem misit, se laboriosam operam, & ingentes sumptus, & amicorum potentium pretiosas intercessiones frustra perdidisse, frustra cœlum & terram mouisse, cùm Patres vitam incolumem, & lætam in patriam referrent. Sentiebant cum illo Mandarini omnes, Regemque omninò, singulari Patres amore complecti quod tantis eorum accusatoribus ne verbulo quidem respondisset, tandemque illos à Colao & Præside, Regni supremis capitibus peruictus, damnasset pœna, quæ iure haberi pro gratia poterat, vt salui in patriam redirent. Postridie itaque cursor decreti Regij perlator Vagnonium adit, & tanquam læti nuntij baiulus, descriptum in ampla, & ornata charta, gratulabundus offert. Gratulantur & per se aliqui, & alij per suos Mandarini; & quod eatenus inauditum tres Primmasui Iudices, nunquam pedem inferre in carcerem soliti nisi ad reos excarnificandos, gratulati sunt Vagnonio consuetis Literatorum vrbanitatibus, causæ ipsius prosperum exitum, & sublimem gradum quem Patres in Regis beneuolentia obtinerent. Hinc satis mirari non poterant, nullam inter hæc vt censebant tàm læta Vagnonio, consolationem à Vagnonio admitti, quoad ipsos quoque Christianos adire illum in carcerem viderunt, & suas cum eo iungere lachrimas, ex quo demum ab iis intellectum, diuinæ legis proferendæ studio, & amore, Sinas eo vsque anteponere patriæ vt apud eos essent libentiùs in perpetuo carcere (quod profitebatur Vagnonius) quàm commodè in solo patrio mansuri Decreti Regij executionem dum meditatur Scin exasperare sua barbarie, mense integro instat Vagnonius roborandis in Christo fidelibus aduersus sæuitiam quàm post suum Nanchino discessum instauraturus esset impius tyrannus. Quas verò proximè ante illum ærumnas exhantlauit, sic narrat ipsemet [sexto inquit, decimo Martij, sisti nos sibi solos, me & Semedum, pro tribunali Scin imperat; ergo pedes, Semedo ex morbo in tabula per medium populum portatus, adsumus. Horas duas ego de genibus, humi iacens Semedo, examinamur ab eius Assessoribus duo-

bus. Quæsitum quo pacto, essemus, & quam pridem in regnum ingressi; vbi? quid rerum? quibusve sociis ageremus? vnde nobis ad victum suppeteret? tabellionis manu excepta responsa ad eum deferuntur, quibus ipse perlectis mittit qui collo vt vsus est reis iniciat laqueum; Hic mihi in aurem ex Ministris vnus Christiani propinquus pio vt censui erga me affectu, dominum suum irato esse contra me animo. Argenti aliquid largiri lictoribus præuerterem à quibus essem omninò cædendus vt mecum leuiùs agerent. Præsto erant ad fores qui comitati me fuerant Christiani, præsto illis pecuniæ quas darent; vetui plagarum mihi condonationem aut acerbitatis ab iis vel obolo redimi; hanc in Christi causa & innocentiæ, mentem mihi tunc Deus indidit. Statutus ad tribunal hostis, & efferi, cur Sinas intrassem interrogor? de nostra inquio, sancta lege populum docturus. Hoc est, subintulit decepturus vestra illa lege quam sanctam dicitis. Ego, inquam, mi Domine, in nullius domum, nisi vltrò volentis subij; argentum aut munus admisi à nemine. De lege diuina cum adeuntibus placidè tractaui, eorum de cœtero remittens arbitriis vt de se statuerent quod cuique magis conduceret, nec potest vllus mortalium quæri, se vi, fraude aut à me deceptum, aut suo emunctum, aut re vlla fraudatum. Et prodeat, si quis est, audenterque accuset, & ecce duo falsi testes Mandarini duo, à quibus famosas lucubrationes contra nos duas Scin emerat. Venisse me alter per Philippinas in regnum obiicit, (quod erat falsissimum; cùm per Orientales Indos ex Lusitania venissem) ex ea me esse cruenta natione, quæ tot Sinensium millia trucidasset. Hoc pensi mihi inter Sinas esse homines emere ad Christianismum. Hic ego omissis quæ nihil ad me spectarent Philippinis, quæro ex eo vnde id hauserit, homines largitionibus induci à me ad Christianismum? ille hanc refert esse vulgi famam; damnat igitur aio, vulgi fama insontem? quam multa quotidie vulgus mendacia, etiam in Regem, & in aulam iactat? ad hæc obmutescens alteri locum dedit. Is verò, tres, inquit, in regno agnouimus, & admisimus religionum sectas; cuiusmodi ergo est hæc noua de cœli domino quam vulgatis? hoc ego ad eum minimè spectare respondeo, non esse has eius accusatoris partes de iis inquirere, stare me ad Iudicis tribunal, huic si quid præterea quæreret, vt ante fecerat, paratum me satisfacere roganti; quo ille similiter obtusus responso conticuit. vtrique Scin nutu significans paulùm secederent, dicturus sententiam ad me conuertitur, & mortem quidem nos esse commeritos quod legem nouam, & bono publico, pacique damnosam spargeremus, quòd tamen Rex pro sua clementia pœnam hanc nobis condonasses, eam se nobis pariter donare; solum, infit lictoribus plagas ei decem infligite; quas ipsi deinde gloriati sunt grauitate, tricenarum numerum æquasse quanquam mei miserrus alter ex Assessoribus Mandarinis quibus prior de me credita fuerat interrogatio bis per nuntium commendasset ne mecum duriùs agerent; ij quod rescissent intercessisse me ne quid

ne quid ipsis daretur ad acerbitatem ictuum redimendam ob hoc atrociùs in me sæuierunt. Post hæc Scin ad Semedum pœnæ dixit eidem obnoxium, sed eius condonationem morbo suo gratus imputaret: ita in carcerem vterque remittimur. Damnationis barbaræ nimium clara iniquitas aulam commouit vniuersam, indignatam ausum Assessorem supplitio afficere homines à Rege absolutos, & quidem insontes, tandemque de tyranni mente non obscurè perdoctam voluisse nimirum sanctam Christi legem eum prosternere, præconum eius probroso & infami palam dedecore. Adiere me in càrcere Christiani, multis lachrimis dolentes, quas, vt ipsi aiebant, eorum gratia sustinueram plagas; ego tametsi profiterer, nihil nobis aut gloriosiùs aut optabiliùs venire potuisse, idque tàm longo per maria & terras ambitu quæsitum, dolorem ipsorum lenire vix poteram, Ex iis Literatus vir grauis vocabulo Vam qui Pechino tàm procul huc venerat vt opis aliquid nostris ingentibus afferret malis, & largam ad hoc à Doctore Paulo stipem attulerat, comitatus est me à tribunali ad carcerem, & curationi voluit meorum vulnerum adesse præsens & continuò flens: dabant alij operam Semedo refouendo qui dies septemdecim moribundus, & præter calidam cibi omnis expers, cœpit tunc demum cibo, & viribus refici. Coalescebant post exactum mensem iam mea vulnera, & de mandato Scin à tribus Primmasuis, & duobus ex eius curia Mandarinis domum nostram deducor, vt accuratior me coram institueretur eius scrutatio, cupiditate magis asportandi quod reperiretur, quàm spe reperiundi quod latere apud nos fingebatur; argentum videlicet & arma. Libros, scripta, sacras imagines, & matheseos organa; fisco Scini addicunt, supellectilis reliquum meo arbitrio permittunt; mox in carcerem reductum, paucis inde diebus, iidem iterum eodem me reuocant, vt adessem spectator dum ea supellex proiiceretur, in publicum, & clauderetur sigillis domus, quod ea præcipiti festinatione, & tumultuario contemptu factum, vt solet ex ædibus, subito incendio correptis. In quo spectaculum occurrit quod horrore tunc adstantes; post verò cognitum, vrbem totam ingenti perculit admiratione. Producta in vicum Sandapila qua P. Feliciani de Sylua condebatur cadauer, eam vt cætera omnia Mandarinus alter volebat recludi. Auersabantur alij facinus inhumanum, & capitis pœna Sinarum legibus vetitum. Nihilo timidiùs Scini Ministris vrgentibus, refiguntur claui, capulum aperitur; quod populi odia & Mandarinorum exsecrationes tyranno consciuit immortales, & nouis testimonium illustre innocentiæ per summam iniuriam ab eo afflictæ, sed tunc illustriùs cum sarcophago aperto, Feliciani corpus ante triennium mortui, dempto nasi extremo, integrum prorsus apparuit, quod summæ fuit in legem Christianam laudis; & accidit dum recluderetur, vt cœlum antea serenum misceri nubibus & tonitru notarent ethnici, statimque ad serenum redire cùm suum Sandapilæ tegmen est redditum, quod mihi tunc aliis cogitationibus distento; deinde animum

aduertenti,

aduertenti, visum est ex vero notatum fuisse. Conturbati re tam insolita, Ministri facinotis impij, pressere illam silentio, & mandarunt efferri sandapilam, abiicique deserto extra vrbem loco. Quæ fuit noua tyranni immanitas erga Euangelij Ministros, responso eius testatior, cum petentibus ad sepulturam locum; sepeliant, inquit, vbi solent destitutorum cadauera: ego precibus iteratis, euici ab aliis, corpus quo mallem vt conderem; soli angulum per aliquos Christianos emi, vbi duo ex nostris fratribus qui Nanchini erant; illud humo mendarunt, Christiani nonnulli, sepulchrum sibi iuxta illud, ad subsidium animi legerunt. Et verò cùm Doctor Michaël è sua Prouincia per certos homines ad se iussisset adsportari vt honorificé condendum curaret; Christianorum Nanchinensium peruigili, perpetuáque custodia seruatum est, tanquam thesaurus, & amoris pignus venerandum, quo erga Magistros, & animi Patres afficiebantur. Postremò accepi eosdem Christianos frequentare locum piis colloquiis religiosis officiis, & sepulti confisos meritis illum apud Deum intercessorem adhibere. Hæc Vagnonius Macao, postquam illuc à Scino expulsus est. Habuit autem expulsio hæc velut actus atrocis fabulæ vltimus singularia memoratu digna.

Sibi enim pridem sua ex patria Duces addictissimos pararat duos cum octo militibus quibus id tutò negotium crederet; vocarat illos ad se quotidie, fidenter monens, quàm cauté nostros custodiri vellet; quàm malè vexari; quin & additur, qui possent venæno de medio tolli. Ab eo autem nunquam redibant indonati, & onusti promissis in posterum, eo ardore suscepti sceleris peragendi vt extra se positus videretur, nec posse aliud animo versare (quod ipsi postmodum custodes Vagnonio non dissimularunt) ne fortè illorum amantissimi Christiani multo auro redemptos, & cælatos in Sinis retinerent. Pij è contrario Mandarini, subodorati Bonzios in æstuario fluminis struere armatas insidias ad necandos in transgressu Patres; & ipsi armis egregiè instructos eodem præmittunt, præsidio, & defensioni Patribus futuros, duosque insuper qui largitione liberali custodum lenirent ferociam, & Patres rebus necessariis iuuarent. At enim tyrannus vel id olfecerit, vel vt ingenium vexabat perpetuo in excogitando, quo posset Patres pessimè vexare, sua illi suggesserit rabies, repentè mutatus; terra iubet, non aqua exportari, vt dierum triginta per vrbes itinere fieret illorum calamitas grauior, & ignominia notior. Ad hoc ligneas ex palis caueas parat duas, quæ nisi sedentem, & arctè caperent; iis Patres includit, vetitos ad cibum aut somnum, seu quiduis aliud educi quoad Quanceum peruenissent, iter emensos dierum triginta. Est hæc pompa solennis, terroris publici aduersus reos maximè insignes cùm ad supplitium portantur à carnificibus: quo minus eadem, Nanchino tota circumferrentur Patres per eum non stetit, debuere quibusdam humanioribus Mandarinis vt satis haberet; celeberrimo traduci vico, vrbem mediam

secante

ſecante. Ad hoc dum vltimus Aprilis expectatur dies, anni 1617. carcere, inquit Vagnonius in templum verſo, à primo mane ad veſperam continuus eram in confeſſionibus audiendis, confirmanda monitis Chriſtianis, in omnes caſus, adeuntium conſtantia, ſedandis eorum fletibus, quibus etiam cuſtodum feritas emolliebatur. Dicto die ſtipati ſatellitum & lictorum turba ad Taolios deducuntur, qui tredecim numero (quotquot erant Nanchini) conuenerant. Ad fores Palatij iubentur capillos ſoluere, quos Sinæ, vt diximus, in verticem colligunt; ſolutos lictor ad ignominiam in funes duos ab humeris torquet. Superiorem quoque veſtem coguntur iungere ad latus ei oppoſitum in quo cæteri eam iungunt, proprio barbaris, bonique omnis rudibus charactere. Iniecta demum velut noxiis belluis in fauces catena, & ſtrictis manica ferrea manibus, per medios hinc inde ſatellites, apparitores, carnifices, armis, inſignibus, cruciamentis terribiles, in Prætorium progreſſis, exprobrat Taoliorum Princeps, aduentum in Sinas, prædicationem noui dogmatis, damnoſi, turbulenti, tribus ab æuo probatis ritibus contrarij; ob hæc illos quidem mortem commeritos, ſed Regis clementia in exilium mutatam; Proin ne eſſent beneficio ingrati. Placide iter peragerent, & procul tumultu, ac ſuſpicione nouorum motuum, ne quid inde illis grauius naſceretur. Iniungit item cuſtodibus haberent illos humaniter, omnem ab iis iniuriam, & contumeliam prohiberent; ſua è cauea vtrumque ad cibum, & ſomnum eximerent, tunc eos concluderent & abirent. Clauſi verò ſunt peſſulis à Cancellario, tribunalis ſigillo bullatis. Huius porrò formæ, iuridicæ ſpecies, qualicumque de cauſa fuerit vſurpata, fuiſſe horrenda dicitur, & formidabilis. Operiebatur ad palatij fores dum exirent vis tanta populi, vix vt multo ſudore, milites anguſto calle eos eduxerint. Viciſſim Patres expectabant eadem ſe execrationum, & conuitiorum grandine impetendos quà primum in carcerem proſecutus illos fuerat populus, etſi tunc Literatorum cultu, Mandarinorum ſella geſtarentur, nunc probroſis ad ludibrium damnatorum conſpicui caueis. Sed prorſus oppoſitum euenit, mœſto ſilentio & triſti gemitu illorum vicem miſerta multitudo, diras omnes in tyrannum effundere, ſacrificantem furori ſuo inſontes homines, quos teſtata & nota probitas à capitalibus eius calumniis vindicarat. Ipſique cuſtodes ſatellites, accedere ad caueas propius, conſolari afflictos, ſpondere beneuolum comitatum, & amica per totum iter officia, Haud tamen auſi ſunt triduo citiùs Taoliis obſequi, & anguſtiis caueæ ad quietem, & cibum eos liberare, ne per exploratores ſuos tyrannus Scin diſceret humanitatis aliquid in eos impenſum. quod Vagnonium proceræ hominem ſtaturæ cruribus ſic debilitauit vt cum inde prodibat, horam ponere cogeretur quoad ſe ſenſim erigeret in pedes, & capta genua multis ægrè deinceps menſibus reſtitueret priſtino vſui. Vrbem & fluuium tranſuecti ſpectaculum fiunt innumerabili populo eorum ſimiliter dolenti

miseriis. Eadem sed paulò longiùs incedens apparet Christianus quem consequebatur alius lento gradu. Vtrumque literis & pecunia instructos destinauerant Christiani Mandarini, vt Patres iuuarent omni ope, iisque adessent toto itinere; atque hinc transmisso flumine agmen instruitur pompæ ad futuram memoriam Patribus ignominiosæ, tyranni Assessoris detestabile inuentum. Præïbant furciferi tres, cum tribus in hasta sublimè tabulis, tribunalium trium inscriptis sententia; Patres esse improbos homines, seditiosos turbatores publicæ quietis, nouarum legum, & sectatum Magistros; illósque propterea regno pelli. Fas esse nemini quicumque is foret accedere propiùs & eos alloqui, qui secùs auderet, extemplo à militibus plecteretur, & hanc barbariem seuerissimè milites primis diebus obseruarunt metu tyranni Scin, quem sibi per exploratores non dubitabant imminere. Procul itaque occurrentes magnis clamoribus cogebant via decedere; in pagis qui ferè ad milliaria singula iter secant, si quem præ foribus suarum ædium curiositas euocasset, hunc intrò vocibus, sin autem fustibus retrudebant. Sequebantur tabulas, tribunalium vexilla, tubæ, tympana, capedines æneæ, continuo perstrepentia fragore; inde manipulus armatorum, quacumque transibant à pagis, & vibibus ex decreto mutandus. Sub noctem in diuersorio suis cum caueis recondebantur Patres in domus penetrale, tùm vallabantur corona triplici militum ad quam loci quoque accibant incolas. Ædes vigiliis cingebantur cum assiduo strepitu respondentium sibi tympanorum. Quarto demum die humanitatis aliquid affulsit. Educuntur Patres è caueis, vt somni aliquid iacentes caperent. Adest postridiè à Scino Scriba familiaris eius & intimus, de itinere cogniturus, & pro potestate in Patres vlturus, si quid interea mouissent & sentire suos dolores visi essent. Has inter cruces dierum triginta per tres Prouincias magnam reliquerunt (contra quam sperabant) innocentiæ suæ miserationem, potentis aduersarij oppressæ tyrannide; adiere illos officiosè Literati (non ausis custodibus dignitati obstare,) suáque flabella inscribi aliquo ab iis morum effato petierunt; beneuolentiæ pignore, editíque in illos obsequij monumento. Nanhione, prima Cantonensis Prouinciæ ciuitate, dies ad quietem illis concessus est, qui vnus fuit ex quo exierant Nanchino. Vrbis Præfectus nostris beneuolus afflictos inuisit P. Gaspar Ferreira illic agens mutuas ad illos dedit accepítque consolatorias, & pecuniæ subsidium misit quà iam cœperant egere quòd illis quos diximus iussos sequi Nanchino duobus Christianis nunquam ad eos adire propiùs argentúmque illis tradere licuisset. Sed profecturos Nanhione humanissimus Præfectus, tyranni Scin gratia odióve promiscuè habitis, nauigio commodo illos iuuit, quo secundo amni Sciaochinum peruenerunt, vt se Proregi Prouinciæ sisterent. Reuixere vtcumque illo octiduo nauigationis, ex itineris ærumnosissimi agitatione perpetua semimortui, actumque de iis erat, si longiùs aliquanto id foret, pascebatúrque hac spe tyranni rabies,

miseriis ratus in itinere morituros, hoc duces custodiæ Patribus fassi sunt, hoc tàm certò Nanchini creditum, vt eos pro mortuis lugerent Christiani ciues. Terram legerant Sciaochinum, cùm Magistratus omnium Ordinum in Prætorium Prorex vocat, adsunt postridie ingenti numero, cum magna spectatorum turba portantur coram in suis caueis, onusti catenis, & manicis Patres, extractos inde prouolutósque in genua sedatè satis reprehendit, quòd nouam Regno legem ausi essent inferre, cùm multò fuisset æquiùs, leges ab Sinis discere, quàm Sinis suam tradere peregrinam; & perinde Sinis religione conformes viuere, vt lingua, cultu, omnique consuetudine ciuili. Tùm superbissimo Scin & similium tumore, nationibus exteris oportere Sinas Magistros non discipulos esse. Quin & suo quodam mordaci libello Scin, non est veritus Literatos nomine illo indignos appellare qui Patrum nostrorum sectarentur legem; qui verò illorum tantoperè doctrinam attollerent, suisque illustrarent procemiis, Sinas spurios, & semibarbaros; cernens autem Nanchini augeri Christianos viris sapientibus, & doctis, censebat hoc damnatis artibus fieri, & visibilem dæmonem vocabat Vagnonium, qui cæcis vinculis eorum mentes sibi obstringeret. Proregi Vagnonius aliquam sui rationem tentarat in auditorio illo amplissimo; at is prima illi abrupit verba, quod reis nefas sit coram Iudice mutire; vitæ gratiam à Rege concessæ in lucro poneret meminissétque se grandi suo malo in Regnum subiturum, si pulsus à Rege aditum in illud denuò moliretur. Laudauit deinde custodes milites, quod Patres mitiùs habuissent quàm ferret crudelis iussio Scini Assessoris, & iis quotidie extra clathra suarum cauearum somnum capere indulsissent; consolatus est & Patrum molestias, fine illarum proximè instanti, commendauitque illos vni suorum Præfectorum, qui die postero Quuanceum illos perduceret, commeatum illic ad repetendam patriam à tribunalibus accepturos. In hac sæpiùs dicta Metropoli Prouinciæ Cantonensis, Christo, & patribus inimicissima ob suspectos in vicinia Lusitanos, auditi sunt comiter vbique pro tribunalibus contra omnem expectationem & dùm naues Macaum soluerent datus est iis carcer quàm commodissimus, sed peior, scribit Vagnonius, quàm sit in Italia pessimus, angustus, graueolens, captis adeò confertus, vt mouere gressum nisi per calcatos alios non possent; & hic inquit Præfectus carceris, vos vti licebit componite obseratisque foribus abiit. Erat nox prima, ipsique à pridiana vespera, post percursata toto die tribunalia ieiuni, nec orizæ grano, nec aquæ stilla refocillati sunt à quoquam. Ad somnum dùm circumspiciunt vbi fractum corpus proiiciant, caput tollit è vinctis vnus, ignotúsque ipse, & erga ignotos mirè affabilis, lecto exiliens compellit in eo decumbere, tabula erat duorum vix capax, storea instrata; in ea vterque actis Deo, & viro benefico gratiis, quieuerunt. Summo mane Præfectus carceris, Magistratuum & Mandarinorum permotus suasu, frequentiáque Patres visentium,

illos è carcere in cubiculum transtulit. Vbi etiam summus Præses carceris Mandarinus, vrbana defunctus salutatione, ignorantiam excusauit, seque de illorum conditione, ac meritis iusto serius cognouisse. Ciuilitatis vacuæ verba sterilia, Christiani duo excipiunt, iussi vt diximus, Patrum iter sectari, tradúntque illis à Doctoribus Ignatio & Leone pecunias, quibus prohibiti fuerant eorum inopiam, & calamitates in itinere leuare. Viam inde Nanchinum remensi Christianos incredibiliter de Patrum incolumitate recrearunt, & sparsum à tyranno Scin rumorem præfocarunt de occupata ex insidiis Patrum custodia, deletâque penitùs à Christianis Prouinciæ Chiansensis. Post mensem illius honorarij carceris, Pechino pulsi Pantoia, & De Vrsis, vltrò se Magistratui exhibent, fidelitatis apud eum exemplo, tantò magis laudato, quantò nunquam à Sinis expectando, qui mortem leuiùs exilio ferunt ambobus ergo cum Vagnonio & Semedo iunctis Bonziorum assignat cœnobium, vbi diuersarentur commodiùs, & nummi vnius, cuique in mensem angustam sportulam, Proregis nomine. Optabant Patres hærere Quancei saltem biennium vnde se faciliùs in Sinas & citiùs rebantur, quàm Macao reuocandos. Sed cum iis esset non tàm Scini decreto quàm Regis sententia indictum exilium, nemo sibi tantùm assumere ausus est, vt videretur contra illam iuisse. Fuitque gratiæ non vulgaris quod ex Regis mandato non remitterentur seriò in Europam, sed tantum remitti fingerentur: exacto enim illic octimestri Magistratus, Mandarino armorum viro graui tradit, Macaum cum præsidio vehendos, transmittendósque inde ab Lusitanis in Europam, aut Indias; cuius rei fidem à Primariis quatuor Lusitanis exegit Mandarinus, admisitque fictis subscriptam nominibus, dumtaxat ne Regis decretum Mandarini violasse notarentur. Regressum de cœtero in Sinas prout lubitum foret curare permissum est, rogati quin imò pro mutua inter se & illos beneuolentia, vt Lusitanorum erga Sinas amicitiam fouerent, ac si quid forsitan vtrauis ex parte offensionis nascecetur, placidè illam componerent. Applicuere Macaum medio Ianuarij anno 1618. & moram illic Sinis quoque nauarunt perutilem, quoad Scino nequicquam furente, reditum in Sinas impetrarunt. Pantoia; dempto qui fato functus est hoc anno, non leui iactura illius missionis ob linguæ manúsque Sinensis excellentem peritiam, sed planè incomparabili, si Pechini per annos septemdecim præstantissimas suas lucubrationes, virtute ac moribus æquasset. Prima erat de victoria virtutum aduersus septem peccati capita; altera symboli articularis & fusa explicatio. Tertia vnius ac summæ perfectæque diuinitatis probatio euidens; quarta de bonis, & maleficis angelis; quinta de conditione primi hominis, protractâque in posteros, eius ruina; & reparatione humani generis post diluuium Noëmi. Instabat autem Vagnonius erudiendis in fide Sinis qui Macai degebant, & nostris ex Europa idiomate Sinensi, & charactere informandis, & scriptioni voluminum

septem

ſeptem quæ poſt in lucem prodiere. Sed hic ad veri notitiam facit, conditum Catechiſmum fructuoſum, & grandem non eſſe ſolius eius opus, multos eidem admouiſſe manum viros doctiſſimos & peritiſſimos expeditionis Iaponicæ, (habet enim Sinas errorum Magiſtros Iaponia) ij Daifuſamæ cruentis edictionibus Macai exules, ritus Sinenſium ad examen denuò vocarunt vt diſcriminarent à ſacrilegis innoxios, & ciuiles, quos nuper deinde in Sinas aduecti nullo diſcrimine in faſcem confuſos, impietatis condemnarunt, & noſtros homines idololatriæ ac nefariæ ſuperſtitionis, qui eos vſurparent, & in Neophytis probarent.

Pendebant intereà è ſæuitia tyranni Scin tùm ex noſtris, quidam tùm alij, quaſi exulum vades in carcere, luituri omninò illorum pœnas niſi eorũ cuſtodes renuntiaſſent in reditu & minimùm ab iis in itinere turbatum, voluit tamen eorum ſanguine, quos adhuc retinebat gratificari ſuæ voluptati, velut recens captos, nec miſeriis diuturni carceris ſemi iam putridos, & ſibi tot examinibus perſpectos, ad tribunal ſuum illos citat; cognitionis abſoluendæ referendæque domum libertatis, honoris, & gratiæ conditionem inſinuat, ſi ſe deceptos à Patribus excuſent, & reuertantur ad idola, quam conditionem, pari ſtupore ac rabie impiiſſimi tyranni, exhorruere tanta conſtantia ad vnum omnes vt nemo in iis non dico vacillarit, & erant numero ſedecim, cum pueris quatuor ad Catechiſmum docendum educatis, ſed mori millies per quicquid eſt atrox expeterent, quàm Chriſto amorem fidemque fallere. Fratres quidem noſtri Ioannes, & Sebaſtianus Fernandez tanto ſe bono votóque tàm impares reputabant, vt niſi à profuſiſſima Dei clementia ſpem eius aliquam ſibi minimè arrogarent; de quo Sebaſtianus è vinculis ſic ad Longobardum, [Scribo ad R. V. dùm adhuc licet, & haberi hanc opto pro vltima ſalutatione, niſi, quod timeo, illud à me diuinæ in amicos beneficentiæ magnificum præmium, mea ſcelera auertant, mortis inquam, pro Chriſto oppetendæ. Ad hoc omnes quæ Dei eſt gratia ingentes animos, & alacres gerimus. Cras Luna vigeſima ſecunda, ſubibit Examen cognitorum F. Ioannes Fernandius; ego cum ſociis vigeſima-quinta; eò dies proximè elapſos tranſegimus muniendo præſidiis cœleſtibus animo, in nutus quoſlibet diuinæ volnntatis. P. Aluarus Semedus à nobis diuulſus eſt, manicis ferreis, & craſſa ex collo catena lætior quam ſi ad conuiuium pergeret; ego apud illum priuſquam abſcederet, confeſſione ſacra annos retexui ſeptem & viginti, quos diuina miſeratione inter Dei ſeruos in ſocietate exegeram, vt hoc apparatu vitæ meæ miſerrimæ ſubeundam pro illo iacturam præuerterem, qui ſuam infiniti pretij diuinam pro me vitam dedit. Taceo libenter quam ſingularibus hunc meum carcerem beneficiis beauerit Deus, quantiſque me voluptatibus perpetuo recreet; quòd iis exprimendis verba mihi deeſſe ſentiam bonitatis illius munificentiæ ſit ſempiterna laus, qui tot reum malorum tot

beneficiis cumulat] hæc F Sebastianus Fernandius, cui persimilia, & virtutis ardore paria, Ioannes Fernandius; Iam examen quod spectat, fuit id multiplex, & diuersum, haud quidem ex causa vel ancipiti vel obscura; cùm omnes haberet Scin confitentes reos se Christum colere, & Patres iuuare, quæ summa erat totius criminis, sed quod homo crudelis, ex iteratis cognitionibus, iterare illis tormenta cuperet. In iis quatuor, quos diximus pueros, & qui ad societatem fingebantur adolescentes duos velut impunè dimissos habuit, quòd plagis illos sex tantùm damnasset, sed ea qua solent impactis sæuitia; ob quam inter Sinas inuisam feritatem; contumelia, illata Patribus, in solutione capillorum, vestiúmque aduersa iunctione, exprobrata est tyranno, vt qui voluisset ea nota censeri eos pro barbaris, cùm ipse illa in teneros pueros inhumanitate, tùm se tùm Sinas, ingenio barbaro, & barbaris legibus, regi, ac viuere probasset; iuuenum alter, cui nomen Ignatio annis & corpore debilior, idcircò cæsus est grauiùs, quòd interrogatus, cur cum Patribus degeret? ad condiscendam virtutem, & literas respondisset, Nempe infert tyrannus, apud Sinas virtutis eximiæ & literarum gymnasia deerant, vt necesse foret hæc petere à vagis fraudum nundinatoribus, simul eum mandat immaniter plecti, nec multo mitius cum eius sodali Ludouico actum; erat hic insigniter pius, & se per tempus patientissimi carceris, demensi sui breuis fraudabat parte, vt eam cuipiam Christiano egenti largiretur. Nec mouit tyranni cruentum animum, qua tenebatur adolescens quaque ipso in examine æstuabat febris; verbera eadem passus est, nihil morbo ipsius condonatum, nihil ipse rogauit condonari. His tàm dirè contusis, pueri quatuor partim Bonziis traduntur peruertendi, partim aliò destinantur. Ludouicum, & Ignatium iubentur milites, reducere procul in patriam, sed Christianorum industria, & ære restituti sunt, & ficto fidei syngrapho tyrannus à militibus est delusus. Prius tamen quàm Patribus illos in patriam remitti decerneret, cæteros cum illis Christianos multis defunctos cognitionibus, & tormentis, misit ad Tribunal maleficiorum, velut causæ damnatæ reos, postremam de se sententiam denique audituros; sed quam atrociter eos illic haberi voluerit, testes sunt literæ quas ad Vagnonium, & Semedum Quancei iunctos dedit Ludouicus. [Magno nos, inquit, & alacri animo incendit Deus, ad mala quælibet, vestro ducum nostrorum exemplo perferenda. Mense igitur exacto, omnes tyranno Scin sistimur & quatuor eius Mandarinis, examinamur omnes, & cædimur. Plagarum sex tantùm mea sors tunc fuit, quod ægrotus essem. Paucos enim post dies reuocor, & ab eodem Scino vehementiùs obiurgatus, quod Patri Vagnoni tibi operam darem; tacito quouis alio crimino, decem verberibus licturi me addicit: ad ea excipienda dùm me paro, rediere in mentem concepti sæpius ardores multa pro Christo patiendi, & voti mei compos, lætus Deo gratias egi, morbo grauiter laborabam & defectione

virium

vitium ex febri, dierúmque iam septem inedia quibus nihil cibi admiseram: incruduit febris, verberibus, sed curatione illorum Deo ita volente euanuit, inusitato planè remedio. Dies aliquot fluxerant cum Augusti quinto & vigesimo, qui tutelari meo sancto Ludouico est sacer, damnamur ad verbera crassiorum arundinum, medióque in foro turbáque spectantium, pro tribunali maleficiorum, septuaginta plagis singuli cædimur. Deo laus qui me tanto beneficio dignatur: quàm multi enim, boni eiusdem se desiderio macerant, nec illud assequuntur? ego me ad eius apicem prouectum video.] Hæc de se optimus iuuenis; nec fuit alius reliquorum sensus, quem incendebant, tùm Christi patientis assidua meditatione versati labores; tùm fratrum duorum præceptiones, & exempla; Ioannes quidem Fernandius, tàm acerbè tot plagis toties & tàm grauibus est affectus, vt miraculi fuerit magis quam naturæ, vitam ex iis saluam retulisse. Post hæc demùm haud procul Nanchino relegatus est remulcandis per triennium nauibus; sed suam collo catenam semper trahens; & ligneis implexus manicis, sigillo iudicis obsignatis, cuius seruitutis Christianos tres consortes habuit. Ablegati sunt in varia reliqui, hac lege dumtaxat ne vnquam pedem in eam vrbem immitterent. At verò seni animoso illi quem diximus explicato vexillo nobiscum victurum, aut moriturum aduolasse, crudelissimus Scin hoc ipso indignantius iratus quàm aliis, infligi tamdiu verbera imperauit quamdiu vitam in iis valeret retinere, ne se alioqui reum eius necati faceret, postremo illum seruitute perpetua damnauit. Verum & is, & Ioannes Fernandius, & cœteri omnes, qua Mandarinorum nostrorum gratia, quà Christianorum liberali contributione in libertatem asserti sunt. De Sebastiano tandem Fernandio expectabatur sententia, capitalius ob duo hæc reo, tùm quod Patres in Sinas induxisset, tùm quod vir annorum sexaginta, & probatissimæ virtutis, operam nauaret Patribus in eruditione feminarum, quo vtroque is gloriabatur, nedum vt ab se tentaret amoliri; sed obstinauerat pertinax Scini furor modum ex eo cognoscere quo Patres in Sinas induxerat, & Christianarum feminarum rescire nomina quas ipse docuerat, verum ex fideli, & constanti sene, quærendo, torquendoque, nihil extorsit præter Dei laudem, & gratiarum actionem; cæsus quoque & ipse sæpiùs, centum nunc plagis ad vltimum dilaceratus est. Ablegatúsque extra magnum murum limitem Tartarorum, in sempiternam seruitutem; sed crudelissimam, & morte qualibet sæuiorem, arcem illic Sinæ horribilem habent, torquendis, & tortoribus confertam, reorum fœce, custodum barbarie, & Mandarinorum feritate infamem & formidabilem. Futura illic erat Sebastiano sedes & seruitus cùm Christianorum erga Patres amor, non tulit hominem multorum saluti tàm necessarium tàm indigno carcere sepeliri. Cœpere inter se certatim contendere, quis eius & sortem & locum obtineret (& possunt apud Sinas à Ministris pœnarum, argento omnia obtineri) neque

neque hic parcitum sumptibus, prærogatiuam vicit inter competitores Matthæus, ille non semel antehac memoratus, & eò procliuiùs, quò Sebastianum proceritate corporis, & oris specie propiùs referebat. Impetratum quoque vt deduceretur à F. Pasqualio Mendezio ad redimendas vexationes militum perductorum, potissimum tamen ad eius liberationem, quæ illi ex voto egregiè cessit: Pauli enim Doctoris commendatitiis munitus ad arcis calamitosæ Præfectum, Pechino venit, qui Matthæum non benignè modo, & comiter excepit, verum etiam vltro pronuntiauit innocentem, vt qui reus alterius criminis non esset, nisi legis strenuè obseruatæ, quæ suos (aiebat) sanctos efficeret, ad hæc illi prolixè detulit, optaret an mallet in arce secum honorificè remanere, an verò Nanchinum repetere cum pristina sua libertate, & iuridico diplomate integræ absolutionis. Prætulit exilio patriam Matthæus, & deuotionis suæ auctus merito Nanchinum rediit. Scin verò tyranni ab hominibus in ædes conuersa rabies, solo æquauit ædem sacram; domum nostram Eunucho pessimo & scelestissimo vendidit, ne posset vnquam ex eo redimi; quicquid fisco suo attribuerat, libros, imagines, res sacras ad fores sui palatij congesta sacrilegè cremauit; proscripsit legem Christianam. Hac edicti forma: execrabilem Patrum sectam quisquis profiteretur in posterum, idem illum manere supplitium quod in paucis illis Christianis ad terrorem editum vidissent. Denique triumphabundus significauit Regi se religionem Christianam euulsam radicitus, in Occidentem vltimum extrusisse. At enim sanguinarij Phalaridis cruentos ambitus consilia impia condigno exitu luserunt. Ne verbo quidem Rex triumphales ipsius dignatus est litteras: quo die Patres Nanchino expulit spe prolis masculæ à diis obtinendæ, filiolam vnicam patris dimidium morbus lecto afflixit, & Bonziis quicquid est dæmonem nequicquam cientibus & fatigantibus extinxit; pro illa quam petebat fama securitatis publicæ, suis periculis, & labore assertæ, aulæ vtriusque publica incurrit, & infensissima odia, quòd potestate abusus officij, priuato furori innocentium sanguine litasset. Colai denique dignitatem publici studio prensatam, & Regis gratiam tot supplicibus quæsitam literis, probroso silentio, & contemptu Rex illi rependit. Profectus nihilominus Pechinum, tàm sinistra fama laborare se palàm sensit, vt de Colai Magistratu hiscere non sit ausus, sed Colaum animo gerens cum venisset, collaterali etiam, seu Assessore amisso ingloriùs rediit, & à Mandarinis quorum est creandos Colaos Regi suggerere, nanti muneris exclusus maiestate, repulsæ dolorem, & ignominiam non ferens, priuatus in patriam secessit Christiani obstante iam nemine Nanchini repetiere suos cœtus, & pristina studia pietatis. Ipse ambitu iterato, lectus quidem est in Colaum, sed libellorum supplicum vis tanta scelerum eius accusatione interpellauit Regem vt ignominiæ vulgatæ impatientia, illi se muneri, aulæque subduxerit. In

vtraque

vtraque tamen fauenti aduersáque fortuna, nunquam non Patribus inimicissimus.

Vehementer quidem nouos Christianos tempestatis huius atrocitas terruit, damnisque affecit grauissimis, tùm proscriptione diuini cultus, & operum religiosorum, quibus fidei sacræ inualescebat auctoritas; tùm eliso cursu conuersionis ethnicorum; sed neque suis in posterum vtilitatibus caruit. Scin nefariis euersus conatibus, planéque ingloriùs sui similes aduertit, in legis diuinæ insectatione, malignè pretium operi respondere. Illi prætereà qualicumque nostri exilij Rescripto tantùm abest vt fides habita sit, vt aulæ potiùs, totique populo, errorem exemerit pertinacissimum de suspectis consiliis quæ speciosa Christi prædicatione à nobis tegerentur; cum tanta tot locis, & tribunalibus, tàm inuidiosa, & subtili tot examinum crebritate & diligentia, nihil esset in nobis sinistri iudicij deprehensum; suóque magno cum pudore denique coactus Scin, quas vomuerat calumnias resorbere, & ad vnam redigere Christianæ legis accusationem, quòd esset aiebat illic noua, & auitis Regni contraria legibus. Nec verò editis per se ac suos in eandem libris, quicquam illi detraxit existimationis & gloriæ. Tàm validis illos defensionibus Doctores Paulus & Leo confutarunt, vt inde reuerentia, & amor in Christi legem, & Patres cresceret. Nec in vlla Prouincia quisquam esset, qui Scini motus insanis inuectiuis aliquid contra nos moueret; etsi erant ex nostris quatuordecim in quatuor diuisi Prouincias, octo Sacerdotes reliqui Sinenses Catechistæ. Hoc solùm placuit Rescripti Regij cauendum honori, & suspensæ apud illum causæ, vt abstineremus publico, & solennes ad nos auditorum concursus vitaremus, rusticanis contenti musæis, in quibus priuatim animorum saluti daremus operam. Nec deerant qui nobis latebras in suis illis suburbanis suo qualicumque præberent periculo. Certè Michaël Doctor, dùm Scin quàm maximé fureret quamplurimos habere potuit collegit, nec verecundia sumptuum, & periculi quibus illum grauabant passus est ab se discedere. Qua ipse animi celsitate velut beneficio communi promeritus est apud Christianos parentis appellationem, apud Deum verò conuersionem parentis vtriusque, multis pridem, & diu lachrimis petitam quòd essent idolis tenacissimè addicti, præsertim mater, quæ se multorum pro iis laborum & largitionum frustrandàm meritis stolidè dolebat, dici non potest quantis lætitiis, quàm dulci copia lachrimarum prosecutus sit Michaël tantum Dei donum. Ieiunium dierum quindecim toti familiæ indixit (quæ centum constabat capitibus) ad agendas Deo beneficij gratias, & exorandam paucorum salutem qui adhuc supererant ex ea familia ethnici, quàm verò fortiter in defensione Patrum & Christianismi propugnatione partes egerint suas Paulus & Leo Doctores, illud asseri potest nihil ab iis omissum quod ardor exigat absolutissimæ charitatis: Paulus quidem spretis Scin Assessoris, &

43. Tyranni Scin consilia eucrsa.

44. Mendat. Christian.ar dor sanctus.

suffragatorum illius odiis aperto Marte illum aggressus est; eiusque perfidiam, & sceleratissimum animum toti aulæ regnóque palàm fecit quo in violentam, & crudeliorem tyrannica gubernationem agebatur; ac nisi fuisset pretiosior Patribus quàm ipsemet sibi, iturus erat in omne discrimen, & Mandarinatus, & vitæ ipsius. Sed conditio temporum, & potentia hostium perditorum erat eo propugnaculo coercenda. Vbi tamen aduertit præcipitari res in vltimam ruinam, non sustinuit tacitus earum exitium spectare: libellum per se composuit Regi exhibendum, ea ardentem religiosi spiritus generositate, vt absque continuis lachrimis à nostris perlegi non posset. Mira de Patribus & eorum lege præmittebat, inde supplex ab Rege poscebat vt sectarum trium quæ vigent inter Sinas, scientissimos in vnum cogeret, & in defensionem suæ legis vel impugnationem Christianæ cum Patribus committeret; hinc nisi communi auditorum assensu, & singularibus sententiis Præsidum arbitrorum, Patres superiores euaderent; & causam liquidò vincerent; tùm se mendacij, & impudentiæ conuictum, Rex condignis pœnis afficeret. Innocentiam verò Christianam, hoc experimento probari petebat. Daretur sibi regenda vrbs vilis, atque ignobilis, quàm Christianis institutis per Patres excoleret; seligerentur ex alia parte, sanctissimi quique ex disciplina Bonziorum, his nisi noui Christiani omni virtutum genere iudicarentur sanctiores; tùm paratum se fore ad pœnam quamlibet ex sponsione persoluendam. Conditiones has viri magnanimi, non tulit proponi, religionis status tùm modis miseris vexatæ. Doctorem Leonem gradu imparem Paulo, vrebat par in Christum amor, duarum vrbium lucrosam nactus, & clarissimam Præfecturam, mutare hanc minùs illustri, minúsque vtili ambiuit, modo in Prouincia Cantonensi, per quam vnus est Lusitanis in Sinas aditus, vt illac nostros accerseret. Magistratu auctus ampliori gratulatus est sibi eam dignitatem in qua plus posset Ecclesiæ prodesse, totámque illius honoris potestatem eò præcipuè retulit, Patrem qui missionibus præerat confestim per literas monuit, Macaum Patres euocaret, qui Sinarum linguam vtcumque discerent, se suo periculo quamcumque mallent Sinarum Prouinciam iis aperturos, & in ea tuto seruaturos. Iam qualis vita esset, in familiæ ipsius moribus legebatur, quæ precatione, meditatione, collatione mutua de Christi doloribus cœnobio propior quàm palatio videbatur. Quas verò delitias hauriebant ex diuinæ Eucharistiæ epulo, eas dictorum quadraginta aut plurium promerebantur apparatu, orationibus, & spontanea sui afflictatione, quæ ab intimo pietatis cultu nunquam abest, eratque Leonis familiaribus solennis, vt & ieiunij Ecclesiastici obseruatio, Sinis licet idcircò valdè onerosa quod assueuerint quater vt minimùm mensam quotidie ponere. Abstinere se verò à carnibus prima noui anni & plena Luna, si sabbathum & sexta feria in dies illos inciderit, toti Regno festis lætitiis, & conuiuiis celebres, opus arduum putant,

putant, & heroïco grandiùs, de quo tamen Neophitus iuuenis stupenti ethnico quòd iis diebus verno tunc ieiunio inclusis ieiunaret; doctè satisfecit, aiens olim se quoque cultorem dæmonum, eorum dierum iis ieiunia consecrasse; nunc se adoratorem veri Dei parem non fore pudori ferendo, atque opprobrio, nisi tantùm saltem veri Dei honori, & amori daret quantùm dæmoni olim tribuisset. Duo triáve ex multis subiicio de priuatorum heroicis dotibus in coniecturam plurimorum quos hinc iusto maior numerus excludit. Christianum Mandarinus quidam in aula Nandhinensi clarus, filiis dederat pædagogum, formæ præstantis & periculosæ, huius amore puella famula ad insaniam capta, post tentatum frustra & sollicitatum diu & sæpius, & blanditiis omnibus iuuenis pudorem, repetita crebro repulsa ardentior & impudentior, denique illum egregio munere conuenit, sui erga illum amoris pignore, testata si reiiceretur, se nolle viuere, nec fore repulsæ superstitem. Acceptum munus fortissimus iuuenis ad Mandarinum defert, causam muneris narrat & molestissimam ac diuturnam flagitiosæ puellæ impudentiam; ac mihi quidem, ait, ruptum pectus ante dissiliat, quam impuro amori aditum præbeam. Cæterum quia improbissimæ fœminæ perferre diutiùs importunas molestias iam non queo, & hoc turpiùs furit, quò validiùs à me reiicitur, aut ipse te oro pro tua potestate de remedio videris, aut certò certiùs, exinde domum tuam pedem non infero. Nihil motus ad hæc Mandarinus, imo ait exinde te domi libentiùs quàm antea volo, nec minùs quàm filium diligo, de puella securus in posterum esto. Quicquid puellaris amentiæ, & amorum finxit, meo imperio, & consilio finxit. Probare volui quantum tibi tuto fidere possim, & credere; experiri præterea libuit, an Christiana lex vt passim dicitur transformaret vos in aliam naturam, meliorem communi, an duraret vos in virtutem quandam, humana fortiorem. Puella quidem deinceps à iuuene constanter abstitit, & Mandarinus hoc inter Sinas impudicissimos castimoniæ Christianæ inusitatum prodigium cum admiratione prædicauit. 4°. Christ. Nanchin. virtutes egregiæ.

Addo huic feminam, mensium paucorum Neophitam, sed virtute & animo masculam, nomine Luciam. Dùm grassabatur Nanchini Scin aduersum Christianos, iussa est pro tribunali se sistere Christianismi rea, eiusque prædicatrix: bonum factum, inquit, vel enim detur occumbere quòd Christum prædicarim, vel quòd eius causam animosè defenderim, viuere; vtrumque mihi in voto est. Opperienti dictum diem, misit matrona Christiana duos filios suos Literatos qui eius causæ patrocinarentur; illa remisso comiter eorum obsequio, si subeunda mors, inquit, pro Christi fide, defensione non egeo; si defendenda Christi fides, hoc ipsa præstabo. In prætorio itaque spectatoribus frequenti, solitóque tortorum, & cruciatuum apparatu, rogata num sectaretur legem Patrum, eámque passim aliis suaderet, & persuaderet; de se vt respondit; de aliis intulit, vtinam dicendo &

prædicando tantùm possem, nulla esset Nanchini femina, quæ nollet esse Christiana, postea de bono religionis Christianæ, & miseriis ethnicorum, tàm magnificè dixit & solidè, tantáque iudicis approbatione, & adplausu, vt parum abfuerit quin accusatores insontis heroïnæ damnarit ad verbera, iis ergo probrosa increpatione à conspectu amotis, absoluit accusatam, magni vt erat animi feminam plurimùm laudauit; Christiani gratiis Deo actis, defensionem liberam sanctæ legis gratulati sunt victrici, & domunculam vsque exhibuere illi honorem Comitatus; eò ferè vnà cùm accusatores aduenissent, excusata Christianæ legis ignoratione, facti veniam poposcerunt. In ea quæ sequitur fuit erroris aliquid potiùs, quàm culpæ; Christiano nupserat ex iis vni qui erant Patribus carceris socij; hæc solitudinem pertæsa, teste omni probitatis suæ, ac pudoris carentem, bona mariti cum venia, secessit apud patrem suum; illuc ex quo intrauit, tumultuari mox ethnicus, & inhumanus senex, & continuò deinceps afflictam lacessere, quicquid morosa improbitas, & malus dæmon linguæ suggereret vomendo, vt à Christo abductam ad sua idola reuolueret. Hæc vbi maritus post dies aliquot accepisset, reciperet se domum mandauit, se pudoris ipsius vnicè securum, nolle religionis eius constantiam ob inanes metus in discrimen adduci, & tanta molestia vexari. Domum redux matronam in somnis conspicit augustiorem humana specie, vultu seuerum inter, & placidum dubio. Quærit imaginibus quid factum, quæ solito loco minimè cernebantur. Abdidisse illas in tutum, se ait, ne qua iniuria tùm illæ, tùm ipsamet earum causa violaretur, tyranno Scin Christianum nomen immanissimè agitante. Matrona blandè reprehensam pusilli animi, & diffidentiæ, monet eas reponat suo loco, precandi coram iis, consuetudinem instauret; mariti curam Deo integrè committat; cuius ille pro causa pugnabat, eius innocentiam defensurum. Postremò vrget, pannósque ab ore infantis filioli quibus præfocabatur amoueret quod illa euigilans, nihil præter fortuitum somnium censuit; materno tamen vel amore, vel boni genij instinctu stimulata, exiliit, infantemque in cunis reperit, reuolutis in faciem pannis tantùm non animam agere. Inde in fletus vberes effusa, & timiditatis petita venia, icones sacras loco restituit, & coram de more ad vsque auroram precibus insistit. Tunc sui præ gaudio vix capax maritum adit, visum narrat, Christianos vna Christi causa, non vno carcere detentos magnoperè reficit, promissione illa peculiaris curæ quàm pro iis gerebat cuius ipsi pro causa vitam ponere gestiebant.

Consederant fluctus tàm diuturnæ, támque à me prolixè narratæ tempestatis, & cœpere nostri è suburbanis latebris prodire, quas illis haudquaquam mortis & carceris, sed profligandæ religionis metus suaserat; si confidentiùs Rescripti Regij maiestatem spernere obstinassent. Quanquam nec eæ quidem cuiquam illorum fuere otiosæ, sed centenis aliquot

quot ethnicorum ad Baptiſmum perductis frugiferæ. Præter culturam Neophytorum aſſiduam, ſed pompæ ac publico cauentem.

Nunc tempus mutandi prolixiſſimi argumenti, & ſuſpiciendi cum multis ſapientibus Sinarum, diuini arcanum conſilij, cuius nutu in Sinas Tartari ſubeunt, dùm Euangelij præcones, & Christi lex ab austro extra Sinas à Rege pellitur, fuitque ſtrages impreſſionis illius in regnum prior, imperij aditus quod ſubinde tentatum, paucis denique ab annis Tartari occuparunt, magno Religionis veræ compendio. Certis enim ad nos perlatum eſt literis P. Ioannem Adamum Scial familiari vſum comitate qua dignabatur illum Tartarus Sinarum Imperator, impetraſſe ex eo noſtris vndecumque gentium veniſſent, liberos in Regnum aditus, facultatem diuinæ legis promulgandæ, & ædificandi Deo templa, nulli Mandarinorum iuri, poteſtatíve obnoxiam. Iam ſi velim belli huius cauſas, caſúſque perſequi, vbique Sinenſibus funeſtos, longè extra lineas iero, meque ab iis idcircò libenter abſtineo ne illos impugnem, qui longè ab iis diuerſa ſcripſerunt quos rerum geſtarum habemus teſtes penè oculatos, dumtaxat ex his libellum hic reddo quo Præſes Senatus bellici, Sinarum Regem Vanliè conuenit anni 1618. Auguſto menſe, quòd multa ex eo in præſens non parum faciant. [Hoc, aiebat, imperij veſtri ſexto & quadrageſimo, Luna ſexta, Sciauſcius tribunalis Pimpu Pechinenſis hunc Regi libellum porrigit, occaſione Tartarorum qui perfracto à Septemtrione magno muro, in Leaotunum Prouinciam inundarunt. Te rogat ô Rex quàm demiſſiſſimè! vt rem tanti cures, ærarium ſine mora pandas, militem conſcribas, commeatum pares. Eam ob rem opus eſt vt noris quod Mandarini ſub muro agentes Septemtrionali, hoc menſe me monent. Tartaros nimirum tota illa Prouincia affixis palàm programmatis edixiſſe, tantùm ſibi eſſe hominum & armorum quantum opus ſit ad hunc orbem Sinarum ſubiugandum; diem quoque prælio dixiſſe, atque obiiſſe. Per apertum intereà murum egiſſe noſtros in effuſam fugam, ingentem eorum cepiſſe numerum, eóſque pridiè quàm confligeretur ſacrificaſſe, magnis vocibus Ducem ſuum, Pechini Regem acclamantes. Ducit aliquot centena hominum millia; neminem ex iis non egregiè armatum. Prodière in pugnam ex noſtris Duces octo ſupra nonaginta: duo in iis ſupremi; militum millia trecenta, pugnatum, debellati Sinæ, Duces duode-quadraginta periére, alter ex duobus ſupremis; cæſorum numerus infinitus; capta multa millia; proculcati in fuga, & receptu ad mille, interfecti ex Præfectis Sexcenti; viciniores campo vrbes tres habitatoribus vacuas, eodem prælio occuparunt. Ad hæc tàm funeſta conuenimus Colaus & cæteri aulæ iſtius Mandarini, conſulturi vnà de vitando tàm præſenti, & graui periculo. Videtur cœlum, dicere liceat, iratum nobis, pro hoſtibus ſtare, alioquin iis ad tantam noſtrorum non fauiſſet ſtragem, nec primo impetu tres vrbes ſubegiſſent cœlo vindice

45. Sinas Tartari ingr. dùm Christi lex eiicitur.

47. Admonitio acerrima ad Regem Sin.

id factum & mecum alij obseruant, nec obscurè loquuntur manifesta prodigia. Prouincia hæc Pechinensis, pluuiæ stillam anno proximo non sensit, cuius siccitatis insolentia incredibili stupore mortales sideraiut. Vicinam Sciantunensem famis rabies adegit ad fœdandum humanis carnibus macellum. Nanchinensem talparum & murium vbique lues innumerabilis & improuisa infestauit; Pechini duæ de quinque partibus Regij tui palatij conflagrarunt; turbinis glomo vrbem peruolante, dirutæ turres quinque; soles vidimus duos alterum alteri superuenientem, sunt hæc omnia ominosa, sed ominosior ille in palatium, parricidæ, ad occidendum Principem filium ingressus, remque peregerat, nisi repentè occursum malo esset. Quod tamen ad nefas tàm horrendum, clamorem altiùs tulerit Mandarinus, fidelitatis suæ testem, eius fidei præmium accepit quod perduelli sicario debebatur. Eum enim carcere damnasti, frustràque hactenus ad eum liberandum laboratum est à nobis quà nostris precibus, quà innocentiæ illius comprobatione ex quo nobis nimiùm constitit, te neque supplicum nec innocentiæ inculpatæ vllam habere rationem. Fatigatus præterea tot libellis Proregum, dolentium australes, & aquilonares Prouincias tributorum oppressas mole in summis versari miseriis, querelis illorum surdas aures perpetuò dedisti. Surdas quoque tuis Mandarinis qui toties supplicarunt, in publicum exires & more maiorum ius diceres, vt regni tui administratio, cœli filium, qualem te dicimus minimè dedeceret. Respondisti enim valetudini tuæ imbecillæ, hyemem non esse idoneam; expectauimus dùm annus mitesceret, primáque noui anni Luna ver primum reucheret. Tunc tantùm abest, vt verbo aliquo satisfeceris eorum libellis, quin & acceptos in ignem coniecisti. Sic tuo clausus palatio, edis, bibis, dormis, nihil pensi habens præterea & quæ essent curanda potissimùm non modo negligens, verum neque de iis moneri sustinens; sed ab instantibus atque vrgentibus auertens oculos. Hinc numerus cladium, hinc bella, & cœlum faxit, ne pax omninò nos deserat, quòd minari visus est fluminis sinus palatium peruadens dùm pro limpido, vt solet, cœnentus apparuit. Sed habet nos magis sollicitos quod ex Prouincia Scianliensi, tertia Luna huc scribitur, terruisse illos spectrum hominis, veste crocea, pileo viridi, flocco in manibus plumeo passim vociferans. Regnat multos iam annos Vanlié in Sinas, regnandi tamen ignorat artem, manet in palatio, & stertit; perit interea populus mala fame, Duces ferro hostili conciduntur, regnum omne in ruinam præcipitat. Conturbati hominis vocibus Mandarini, & Prorex, frustra mox illum vndique requirunt; ille monitione hac defunctus, videri desiit. Sed vates nimis verax quas pati cœpimus calamitates designauit: denuo igitur etiam atque etiam te oro, moras vt omnes remedij amputes, aperto ærario, largis stipendiis exercitum facias, nec modo grassantibus obsistas malis, sed eas celeriter obuiam grauioribus quæ nobis imminent.] Sic Præses

consilij

consilij bellici, pro ea libertate quam Reipublicæ Mandarini erga Regem vsurpant legum, & regni negligentem quantumuis illum cœli filium nuncupent, idemque Vanliè acerbiùs aliàs perstrictus est à monitoribus Mandarinis, metúque ac minis ab eo abstitit, à quo illum nec iuris, nec boni ratio dimouebat. Subsecutus libellum Præsidis cometes ille ingens trimestri post, Nouemb. 10. anni huius 1618. diebus inde quindecim trabs in cœlo ignita, ductáque ex iis Mathematicorum præsagia Sinas tenuere magno terrore attonitos; nec regem latébant qui totus erat in versandis consulendisque prædictionum libris, & Collegij sui Astrologis.

Hoc demùm tàm vario, ac tanto strepitu expergiscitur Vanliè, bellum parat; Martio anni consequentis, aduersus Tartarum, militum educit sexcenta millia, pugnatur passim, dubio interdum, aduerso vt plurimum Marte. Donec totis vtrimque viribus commisso prælio, debellati sunt Sinæ, refertque Vagnonius se audisse, tùm multiplici velitatione, tùm iusto & vltimo prælio ad trecenta millia Sinarum occisa, & in iis florem bellatorum ac Ducum, tantus alios inuasit stupor, vt dictitarent Sinas ab equis Tartarorum vorari, & sorberi viuos. Campi dominus Victor, præda & spoliis immensùm auctus Leaotunensem cepit Metropolim, vrbes duas vicinas, igni dedit; octo ferè Pechino leucis castra posuit; eáque Regem trepidatione, ac rerum omnium desperatione obruit vt cogitaret in oculis populi per mediam vrbem aufugere, & iis metum palàm suum exhibere, quibus nunquam exhibuerat maiestatem. Deterritus est ab eo proposito, quanquam ægrè, ne arx imperij suo Rege orbata desereretur simul à Ciuibus; & eius culpa Tartaro cederet. Tunc versus ad cœlum, Mandarinis mutationem vestium & cultus in luctum; ieiunium omnibus indixit; testatus idem se quoque præstare, & sacrorum ingenti numero parentari militibus voluit quorum in campo iacebant cadauera; inferis animæ torquebantùr. Erant Pechini tunc è nostris quinque in varia seiuncti, Saluatoris ædem seruabant fratres duo, cum Riccij sepulchro, quod ab vnguibus Eunuchorum Doctor Paulus prosperè tutatus fuerat. Sacerdotum alterum habebat domi Nazarius è stirpe regia præstantissimus Christianus; alterum cum fratre, insignis armorum Mandarinus. P. Franciscum Sanhiaium Doctor Paulus elegit hospitem, suo prorsus ex ingenio, & ardentissima fictum pietate. Agenti ergo cum illo sæpiùs de sacræ fidei propagatione succurrit animo posse in Coria, seu Coraio spe messis vberrimæ sementem fieri; nec fuit difficile ingeniosæ charitati conficiendi negotij modum inuenire: funesta illa pugna qua profligati sunt à Tartaris Sinæ, cæsa sunt Coriorum millia ferè duodecim sed nemo in fuga, nemo infami à tergo vulnere, omnes aduersis confecti pectoribus, & gradu quem obtinuerant pugnando cecidere. Hinc certò inualuit, ad hoc animi robur si ars accederet, & meditatio campestris militiæ, fore Corios bello Sinis decuplo meliores. Ad hoc

48. Rex Sinar. Vanlié debellatur à Tart.

hoc Paulus Doctor scripto docet mittendum in Coriam aliquem ex superioribus Mandarinis, qui gentem illam armorum vsui assuefaciat, iustúmque ex ea conflet exercitum, qui vnà & Sinis animos faciat, & Tartarorum impetus retundat. Hoc Pauli scripto, nihil potuit plausibiliùs venire, nihil rationum momento solidiùs, nihil inhibendo Sinarum exitio certiùs. Hinc à Præsidibus armorum, supplex conditur ad Regem libellus qui festinato responso consilium probauit, hortatúsque est ad iter & præfecit executioni Doctorem Paulum cum extraordinaria potestate. Suam ipse ad hoc detulerat operam, quòd aliòqui Mandarinis perinde ferè sit auelli extra Sinas vt extra mundum exulare: noui huius honoris velut misso cœlitùs nuntio, totus in Deum animo effusus singulari se illius munere agnoscit ad regni vnius conuersionem adhiberi: nuntio mox Sambiasium eodem beat, ambóque in genua beneficij auctorem reuerentur, & suos illi denuò sudores vitámque adeò in hoc fidei sacrosanctæ obsequium deuouent. Dúmque vasarium tanto Magistratui paratur in externum regnum profecturo, libris ab se partim compositis, partim è Riccio depromptis parat in Coraij primùm, post toto deinceps regno illo Christi nomen, & leges inferre. In procinctu ad discessum stababat, cum grauissimus Consiliarius prudenti suo, sed maligno instinctus dæmone rem omnem disiecit, Pauli iacturam in Coriam ituri nulla sat in armis Coriorum peritia pensandam fore potiùs in aulam si abesset, vocandum ad securitatem regni, quantò nunc minùs ab aula remouendum: parem consilio, prospicientia, casibus elidendis huic esse neminem. Rebus in ruinam vt erant vergentibus, posse incidere, vt bono exercitu vtilior sit bonus Consiliarius. Non defuturum idoneum alium qui bello Corios assuefaciat, sic peritum ex iis fortemque exercitum præstò Sinis futurum nec defuturum excellentem Consiliarium. His persuasus Rex, mutauit sententiam, Pauli nihilominus illustre meritum dignitate auxit quinque gradibus altiori, etsi contra vsum moremque pugnaret aliquem fortuna omissis gradibus desultim crescere. At is longè acerbiùs doluit præreptam sibi occasionem rei pro Christo eximie gerendæ Sinarum imperio pretiosiorem, quàm repositis pro ea honoribus acquieuit. Sambiasium quoque, vt iacturæ insignis, ita & mœroris socium ex interuersione tanti negotij lugentem consolatus est, expectatione meliorum, quæ assecutus est postea, sed multo leuioris ad salutem hominum momenti. Occurrit hic anno 1613. ad medium Februarij, Nicolaus Trigaultius in Europam missus, quò per necessarias ambages difficillimorum itinerum, sexto tandem vix anno peruenit. Passis in austrum velis & portus Indiæ obiens mercatorum negotiis celebres, applicuit Bandaram, seu portum Bassiunt, in Sinus Persici faucibus, è regione Ormuzij situm. Illinc terra Bassorum Persidis delatus coactus est Euphratem radere, Bagadad, & Massul attigit quas Babiloniam veterem & Niniuem aiunt. Inde se in deserta Petreæ Arabiæ immisit, quibus dierum

49. Pia Doctoris Pauli industria ad propag. fidem.

49. Disturbatur.

50. Trigaultij iter ex Sin. in Europ. cui bono, vel secus.

dierum quadraginta itinere traiectis Heliopolim venit, nunc vulgò Alepum in Syria, tùm Alexandretam seu Scandronam ex qua mari Mediterraneo Hydruntem appulsus percursa Gallia Germania, & Hispania, Indicam nauigationem Vlissypone iterauit Aprilis sexto & decimo anni 1618. equidem tunc seram, sæpiùs infelicem, semper ancipitem, ob statas ventorum periodos qui tardiores ad discessum naues aut medio in cursu deserunt, aut compellunt, rasa inter insulam S. Laurentij & Africam ora in Mozambico hyemare, infestissimo Europæis cœlo, quanquam nec eò vsque distulit lues quædam naues in nosocomia totidem vertere, quarum altera, è nostris in Sinas duos & viginti; duodecim altera in Iaponiam vehebat. Vix oram Africæ bimestri legerant cum pestis illa repentè se fundens lethales statim notas in contactis prodebat. Paucos præteriit immunes, in quibus ipse Trigaultius tunc solùm decubuit cùm valere alij cœperunt, & virium robore morbum denique expugnauit; ex iis quos secum ducebat quinque non integro dierum tredecim spatio in mari sepeliuit. Hoc societatis homines tributum annuum persoluunt Oceano, seu Deo potiùs, eiusque gloriæ cuius in iis studium tàm certa pericula adeò non retardant, vt è contrario apud Generalem multorum annorum ambitu ea sibi deposcant, & quidem iuuenes non è triuio lecti, sed iis instructi doribus, quæ sint muneri tanto pares. Neque aleæ ignari quam subeunt, certè vel ex quo dominum Lusitania mutauit ex decem & septem qui portu soluerant; nouem iter consumpsit. Paucis deinceps annis ex vndequadraginta, mare viginti sepeliuit. Nouemdecim antea Vlyssipone conscenderant, Ex iis præter tres semiuiuos nemo Indias attigit. Philippus Trigaultius Nicolai frater, paulò quàm applicuisset Goam interiit. Sed quinarium illum quem mari sepultum diximus magnoperè illustrat P. Paulus Cauallina, patria Bononiensis, Italus natione, Mathematicis excellens, sed gradu virtutis excelsior: Deo in Indias vocanti, obtemperauit ægrè ac timidè, vt peruincendi metus difficultas obedientiæ præmium augeret. Reputabat animo se in itinere moriturum, nec satis capiebar cui bono Italiam sua opera priuaret, non collaturus eam in Indias. Exagitauítque hic illum timor quoad extra Europam nauigauit; aliunde apud se statuebat, parendum omninò vocanti se Deo seu victurum inter Indos, seu viuendi finem in mari facturum. Et verò fortiter paruit, fuitque valentior animus ad vindicandam sibi pugnantem naturam quam ad deprimendum animum natura, quam illi de se victoriam arduam pensauit Deus (quo ferè assolet) suauissimo tùm desiderio moriendi, tùm eius desiderij cumulo, morte videlicet, præter magnanimam obedientiam, charitatis merito quæsita, & insigni: consolabatur iacentem Trigaultius quod non videretur eius morbus vti aliorum pestifer, & lethalis. Cui Paulus futuri conscius, cuiusmodi cúmque sit morbus, inquit, certo moriar, quod tàm hilari animo affirmauit vt rogandum putarit Trigaultius vnde id

51. Petri Caualliniæ illustris obitus.

tàm certum haberet, data fide secreti respondit, se cum P. Terentium cerneret ex lue mortifera conclamatum, vitam suam Deo pro illius vita magno desiderio despondisse, scire se ratum à Deo habitum id votum; cœterum immensas debere se Deo gratias, quod se hominem nihili tanto viro succidaneum admisisset, qui magno præ se interuallo futurus erat vtilior, nec Trigaultio scitanti quicquam præterea retulit, sed sexto quàm ægrotarat die obiit, scripsitque Trigaultius vidisse neminem tàm certa proximæ salutis fiducia gestientem: animam agenti, & interclusa iam voce, Trigaultius quo recreaturus illum esset probè gnarus, in aurem illi tacitè iubilum D. Bernardi succinuit. *Iesu dulcis memoria, &c.* At is tàm dulci excitus nomine, collecta vt potuit voce, sic vt audiretur canens, & moriens secutus est canentem. Vitam huic socij Sinensis expeditionis, acceptam retulerunt; oraturum enim se pro extinguenda lue receperat, & nuncupatum ab iis votum quoddam S. Xauerio oblaturum. Eius itaque morte, desierunt mori, & itineris reliquum sani peregerunt: ac promontorium quidem bonæ spei Iulij 25. aggressi sunt, sed ante diem Octobris quartum Goam non licuit tangere, vbi relictis qui studia nondum absoluerant, cum aliis Macaum anno sæculi nono & decimo vertente applicuit. Præcurrerat aduentum eius fama, & optatissimus afflictis comparuit, vim enim donorum pretiosam, & ingentem vehebat à Principibus Christianis Sinarum Imperatore dignam, horarias præsertim machinas, libros, & tabulas, (omnia labor exquisitæ manus) quæ annis abhinc denique non paucis magno Christianæ rei compendio Regi oblata videbimus. Attulit quoque sacras reliquias, & supellectilem altarium splendidam; eius quo potissimùm egebant nostri spes magis quàm aliquid ratum & liquidum, commeatus nimirùm ad sustentationem operarum. Ad hæc multa prærogatiui iuris, quædam speciosa magis quàm necessaria, quæ Inspector & præpositus Prouinciæ questi sunt in Europam ab eo impetrata; longè grauiùs expostulaturi, si angustæ illi Ecclesiæ, ac propè quotidie vacillanti, quod per eum non stetit, secum duxisset Episcopum, quem nec potuisset in Sinas inducere, & nostros omnes apud gentem lege ac natura exteris inimicam, in discrimen vltimum conjecisset. Euicit quidem vt ab Iaponia distracti Sinæ, Viceprouinciæ nomine per se regerentur, cùm præter duodecim socios, paucas sedes, nullum Collegium haberent, nisi erepta Iaponiæ Macaum iis tribueretur. Hæc ab Aquauiua cadente iam senio concessa, successor Vitellescchus ex reuerentia rescindere noluit, sed cauit ne inter Sinas,& Iapones, nostri mutuis inuicem necessariò apti,fulciendique præsidiis aliquid caperent detrimenti, si duobus subessent Præpositis. Quare decreuit vtrobique, seorsum singulis fore ius suum integrum regendi, sed ab vno tantùm Inspectore, seu Visitatore Prouinciæ suspensum. Facultate præterea sacri tecto capite celebrandi diu expetita, tanti dignitatem mysterij à vulgi contemptu vindicauit. Sinis enim

præterquam

præterquam quod deformis est nuda crinium structura; etiam caput aperire vile habetur, & rusticum. Hanc à Paulo quinto Trigaultius, facultatem breui diplomate reportauit anno 1615, vigesimo Martij à sacris quæsitoribus condito. Verum ea lege ne vulgari pileo vterentur, sed quo soliti essent in sacris pulpitis: aut qui alioqui haberet aliquid maiestatis. Postremo nostris indulsit Pontifex vt idiomate Sinensi diuinos codices redderent, non plebeio illo, & omnibus noto, sed Literatis peculiari, & proprio, támque diligenter, & religiosè non modo vt sensuum interpretatio textui, sed verba etiam quoad fieri posset respon- derent. Verum qui præerant, opus haud ita necessarium laboris tamen adeò lubrici, diuturni, & ardui Patrum nemini credendum iudicarunt quantumuis in ea Literatorum lingua plus annis triginta versato, imò quod Sinensibus dabatur ad sacros ordines promouendis vt possent eodem sermone ad aram vti, administrare sacramenta, & pensum officij Ecclesiastici persoluere, non constat vnquam reipsa vsurpatum; his ad initium anni 1620. narratis, qui nouum imperio Regem dedit priusquam de illo, & conuersione Reipublicæ agamus, reuisendus est nobis in Cocincina Buzomius illius conditor expeditionis, quem illic ante quinquennium, magnas gerentem expectationes reliquimus.

Ac principio quidem fluebant illi omnia ex voto magnis ethnicorum accessionibus ad Christum, formabátque is suos Neophytos ad eam animi & morum sanctitatem quæ esse aliis censura posset. Et erat hæc odij causa, quo illum tacitè prosequebantur Onsaij sacrificuli idolorum, post fundata præcipuè templa duo, quibus construendis larga Christianorum magnificentia, & in frequentandis egregia pietas eorum oculos acerbè perstrinxit. Sed eorum furorem occultum premebat Buzonij gratia apud Regem, qui adeuntem non modo humaniter & honorificè, verbis, & muneribus ornarat, sed amplam illi fecerat potestatem, Christum prædicandi ædificandi templa, Christianorum numerum absque numero augendi. Quibus Macai auditis mittitur qui ea exploret; additur eunti Sacerdos alius Franciscus Pinna operam ibidem Buzomio iuncturus. Pinnæ secundus, & florens ad animarum salutem aditus primis diebus mirificè blanditur, sed tanta paulò post tempestas ingruit, vt tantumnon perderet funditus quicquid antea partum erat. Cocincinam quod pridem scripsimus, vt Ægyptum Nilus, statæ quotannis ingentes pluuiæ, & fluminum ex iis immensæ restagnationes, vbertim fœcundant. Verum huius æui annus decimus septimus, pertinacissimo sereno, ita eam fefellit expectationem, vt ne stilla quidem cœlo velut irato & æneo flueret, exclusáque serendi copia, certa toti regno instaret fames. Huic auertendæ, cum sacris nefandis, fatigatos Deos, cœlúmque Bonzij non mollirent, mali causam inter se, non errantem naturam, aut elementa deuia esse statuerunt, sed scelus, cuius spreta, deserta, profligata, patriorum Deorum maiestas pœnam repeteret; proin nullo eos posse piaculo efficaciùs placari quàm Patrum

51. Siccitas cœli Christianis imputatur

ſanguine,qui legem inueherēt horum magiſtram ſacrilegiorum.Sed quò mitiùs ageretur,& Rege inoffenſo cui erat Bózomius in paucis gratioſus, rem eſſe per populum tentandam annonæ deſperatiòne incipientem iam furere. Concitatus itaque populus fremere, concurrere ad fores palatij, vociferari magnis clamoribus & Patrum exilium flagitare, ad placandam eorum expulſione deorum iram; & Regi repetitis nuntiis turbas diſcutere conanti repetito & ipſi vlulatu, minari ſibi violentas manus, niſi annueret, ſibi enim eſſe tolerabiliùs voluntario laqueo ſemel interire quàm fame diuturna quotidie: denique Regem expugnarunt. Patres humaniſſimè per ſuos admonet, ſi ſe diligerent vt eos ipſe viciſſim amabat, redderent hanc ſuo amori vicem, neceſſitati cederent tantiſper, poſt biennium redirent; ſe libentiſſimè illos recepturum, nec fieri aliud in præſens potuit ne inſanienti vulgò obiiceretur Regis caput.

Portum adeunt, diſceſſum parant, nauim quærunt, ſed fruſtra. Aliquantò priùs omnes abierant, & flabant tunc venti lege immobili quadrimeſtres, vela facturis planè contrarij. Hac tamen Patrum comparatione ad diſceſſum placatus populus, perinde ab iis metuere deſiit vt ſi extra Cocincinam eſſent. Hæſere interea inter virgulta lacunoſa, & aquis reſidibus putrida, ex quo factum vt ſoli paludoſi, & cœli æſtuoſiſſimi afflatu omnes ad mortem ægrotarent, nec vllis precibus exorari ſe paſſi ſunt ethnici vt curandi in vrbem referrentur, imo apud illos Chriſtiani partitis horis excubarunt, ne quod maximè timebatur eorum obitum ferro præuerterent ethnici: quo tempore duo contigere quæ acerbiſſimo dolore, Patrum auxere miſerias. Alterum proſpectus flammarum quibus templum Turoni ardebat, Bonziorum ſuaſu à plebe incenſum. Alterum inductæ magicis cantibus pluuiæ ſacrilegum, & deteſtandum miraculum Oſaij cuiuſdam meritis attributum, prodibat is ſua ex eremo vt cruciabilis vitæ ſuæ oſtentatione vulgi captaret admirationem; fortaſſis etiam, inſignem gloriam adepturus, ſi quod Bonzij omnes, piaculis omnibus, votiſque in caſſum contenderant ipſe vno verbo, imperans, magis quam impetrans de cœlo extorqueret. Conſcendit ergo dicta die in montem populo comitante, ſuas immurmurat impias cantiones, ſtipatur cœlum grauidis nubibus, eáque mox copia pluit quæ vitandæ fami abundè ſuccurreret: hinc omnes certatim acclamare, veſtes & veſtigia lambere, triumphantem in vrbem inducere. Rex ipſe ſecum habere voluit inquilinum, & regali munificentia excepit, inſultantibns ethnicis Chriſtianorum imbecillitati, qui ab ſuo illo cœli Domino quem Patres iactabant Deorum omnium potentem; aquæ guttam non valuiſſent exprimere, Onſaiu vir ſanctus pluuia affluenti dicto citiùs exorata regnum vniuerſum recreaſſet. Quæ ſibi toties exprobrari cum Chriſtiani ægrè indignantérque ferrent, matrona præcipuæ in illa Eccleſia virtutis dolentes conſolata, prædixit non diu fore cùm proderetur

53. Magus pluuiam ciet.

deretur Osaij Bonzij scelerata simulatio, eiúsque probro fœdata concideret omnis illa ethnicorum iactantia: & vero in aula flagitiosus sycophanta familiarius agens cum feminis quas sermonis, & oris grauitate fecerat minùs cautas, vnam ex secundariis Reginis, deperiit, tandemque constuprauit; & solemni damnatus iudicio defossus est viuus. Hinc versæ in ethnicos vices, requiritare ex iis Christiani satin' perciperent cuiusmodi esset venefici sanctitas ex qua imber subitus fluxisset; & ad omnem occursum vel solo aspectu rubore suffundere. Paulò ante quàm hæc euenirent Deus in hospitium commodum ex illis paludosis, & lethalibus lacunis Patres collegerat. Pergebat in aulam, Pulocambis Prouinciæ præfectus, qui ex itinere audito Patrum exilio, & calamitosa statione in qua ventos Macaum opperiebantur, misit qui nummos decem ad Buzomium ferret, ad quem intimè afficiebatur, & polliceretur se sua triremi Pulocambim vecturum, daturum illi fabricando templo solum gratuitum, & legis diuinæ propagandæ liberam facultatem. Sed promissi moras anteuertunt Iapones Christiani, Patres per obscurum noctis silentium subductos Faifum deportant, rebúsque oportunis liberalissimè consolantur non absque ingenti vicissim præmio, singulari nimirum in omnibus vitæ ac morum emendatione. Faifi partem Sinenses incolunt, Iapones alteram sed suis vtrique legibus: eius vrbis Præfectus, correctione illa morum iucundissimè affectus, de illius auctore tam multa magnificè Turoni audiuit, non modo vt is Patres intra Cocincinam vltro retineret, sed rogaret etiam Præfectum Pulocambi ne in Prouinciam reuertens illos sibi vrbique eriperet, cui tanto emolumento essent; sic demum amica lis dirempta, vt Pinna Turoni remaneret, Pulocambim Buzomius cum fratre Dias & Augustino Catechista peterent, nouæ Christianitatis semina iacturi. Est vero Pulocambis sonátque Malaio sermone caprarum insula: sic illam vocarunt Lusitani; quod capræ figuram repræsentet, in Cocinciuæ extremis, ad austrum sita est, & iuncta Ranrano, Ciampæ regno confinia statuit. Vrbs eius primaria Nuocman, illic Prouinciæ Præfectus Pinnam omni per mensem integrum comitate amicissimè recreatum, elephanto sublimem imposuit illustri cinctum comitatu, vt possessionem iniret soli, quod illi ad domum construendam, & ponendum vero Deo templum liberaliter donabat. Inter hæc Macao Lusitani primis vsi reducis anni ventis, Petrum Marchezium pro Sacerdote, Christophorum Borro pro nauita in Cocincinam secum aduexerant, occupaturos Buzomij vices quem erant Macaum curationis gratia reuecturi, cùm aut fortuitò naturæ aut Dei miraculo repentè curatus est coëunte absque vllo remedio abscessu pectoris quo laborauerat, nolente opinor vineæ Domino tot eius sudoribus cultæ, aliis eam manibus credere, qui vero illi subsidio venerant quantumvis habitu simulati, agniti tamen sunt, primámque in rabiem Bonzios, & populum agebant, nisi opportunè imbres copiosi totam mersissent regionem: sua

14. Nouæ per Cocinc. missiones.

enim quisque tunc ad negotia & hilaritates adiiciens animum furere desiit, didicitque aduentum Patrum haudquaquam siccitate a iis ratis vindicari; sed à vero Deo optatis pluuiis fortunari, cœlo donec appellerent suspenso, ad eorum appulsum cogente mox nubes, & vbertim profundente. Quæ ratio perceptu facili, non omnem tantùm de Patribus Regi exemit dubitationem, sed fecit etiam illi cariores. Et quia metuerat ne Lusitani mercatores eorum offensi exilio, suis portubus abstinerent, maiorem in modum gauisus est conspecta naui quæ Patres aduexerat, eiúsque Præfecto viro piissimo insinuanti vsum commercij mutui non fore perpetuum, nisi Patres liceret habere comites nauigationis, & deprædicanti eorum merita; respondit fore sibi gratissimos; visendi officium vltro iis oblatum, benigne admisit, & coram duritiem qua præter illorum merita, suámque in illos beneuolentiam vsus fuerat anno præcedente partim excusauit, partim etiam culpauit; verum plenissima satisfactione delevam voluit eius memoriam statione scilicet in regno firma, facultate prolixa ædificandi cum domo templi., & Euangelij prædicandi, quàm plurimos possent initiandi sacris Christianis, optandi denique si quid ab se peæterea cuperent, sed concessis abundè contentos humanissimè dimisit. Hinc Buzomius Nuocmam reuersus dùm cœpta promouet fundatæ Christianitatis, & duos recens aduectos comites, instruendos curat Cocincinensi lingua, orbatur illo tàm sibi addicto, vrbis eius Præfecto quem repentina mors, seu morbo seu venæno ictum, vt tetigit abstulit. Cauit sapiens Deus ne incrementa legis Christianæ & ruinas idolorum, vnius hominis fauori tribuerent ethnici. Mense Iulio superioris anni pompam instaurarat, qua inuectos elephantis Patres domum miserat adeundam, quam sibi non pridem constructam iis donauerat; sportulam ex aula perpetuam accipiebant ab eo in menses singulos; gaudebat audire illorum pater, quod illic tantum est amoris tamque insolens pignus, nihil vt posset ex eo desiderari maius,

55\. Mortuos viscisci viuorũ iniurias. nisi vt fieret Christianus: quòd autem illic error communis sit, vità functos, mortalium cura, iucundè aut secus affici, rediréque ad suos, & illatis morborum, inopiæ, funerum, aliisque calamitatibus pœnas à filiis vxore & nepotibus exigere, si quid de annuo exequiarum ritu neglexerint, vel intercepta quæ inchoauerant, & perficere auebant opera, non sategerint optato sibi fine absoluere; ob hæc Ondelinus defuncti Præfecti natorum maximus, vt paternos manes sibi totique familiæ haberet propitios, in patris erga nos beneuolentia, amore tùm ipse, tùm fratres, & propinqui omnes stetere immobiles. Quanquam Ondelinus iam per se illos summè diligebat, & suspiciebat Buzomium maximè, iisque se dederat in fratrem; quod parens, aiebat dùm viueret, dici pater illorum annuisset. Huius verò amoris specimen primum dedit, cùm patris obitum improuisum iis haud minùs quàm ipsi luctuosum acerbè dolentibus, egit officij gratiam, confir-

mauitque, se viuo nihil vnquam desideraturos, quod potuissent à patre obtinere; ad extremum duobus elephantis splendidè phaleratis, magna stipatorum frequentia remisit domum, quo genere honoris, & beneuolentiæ argumento, nostrorum sedes euasit firmior, & fidei sacræ authoritas venerabilior. Dùm verò illic Pinna, & Borro linguam discunt, eandémque perficit ac polit Buzomius; Marchesius Faifi Iaponum saluti acriter insudat fratre Socio eiusdem nationis, erat enim Iaponibus incolis vrbs frequens, aduenásque interdum ad mille numerabat quos annuæ ad quæstum excibant nundinæ. In iis ethnici complures; multi apostatæ, quos tyranni metus in desertionem præcipites egerat; reliqui baptismum, & fidem retinentes, cœtera ethnicis prope pares, periuri, quæstuum iniquorum, & concubinarum amoribus perditi, quodque Iaponibus generositatis deprauatæ vitium est familiare nimis & proprium, vindictæ implacabiliter appetentes. Morborum tot támque grauium curatio sedula duorum qui Faifi erant laborem industrium fatigauit, postea etiam aliorum, quos Deifusamæ crudelis impietas idcircò exilio damnarat, vt exularet cum iis è Iaponiæ Christi fides. Redibant ex iis subinde Faifum cum Macaensibus Lusitanis, vt vario schemate personati, mercatorum, militum, nautarum, penetrarent se in Iaponiam ignoti; ventos illuc, & naues dùm præstolarentur, Iaponibus Faifi sese strenué commodabant, eóque libentiùs & fructu maiori, quo erant in eorum lingua apprimè versati. Templum ergo imprimis Faifi positum, habitæ conciones, malis præsentibus sanandis appositæ, reuixit emortua multorum pietas, excitati sunt ab infami lethargo, religiosi sensus vitæ innocentis quàm in Iaponia sub Patrum exegerant disciplina, redibant ad mentem desertores, & multis cum lachrimis, cognatáque Iaponij animi celsitate sistebant se Patribus: haud tamen ante Sanctorum cœtui restituebantur, quam erudirentur denuò fidei rudimentis, tametsi Iapones non tàm ignoratio diuinorum, quàm calamitatum metus, & tormentorum atrocitas deiiciebat ex gradu fortitudinis Christianæ. Vniuersis demùm integrè persanandis ita est consultum, vt se Faifus ab ea quæ fuerat planè dissimilem gaudens miraretur, ethnicorum verò qui ex Iaponia Faifam commeant, quadraginta solenni baptismo lustrati sunt, & summus nauium Præfectus quæ anno sæculi decimo nono appulerant Regem adiens Cocincinæ, immortales ipsi testatus est gratias, Iaponiensis Ecclesiæ nomine, ob impensum Patribus amorem, suscepitque se, & omnes Lusitanos fore illi omnium debitores quæ Patrum causa præstare dignaretur. Perspecta inde nostrorum paupertate, quæ rerum omnium egena, nihil à quoquam rogabat subsidij; per se ipse ab inferioribus Præfectis ipsisque adeò ab idololatris corrogauit iis largam stipem, ad quam etiam Sinarum illic gubernator se benignissimum præbuit. Huius anni fructum solito pleniorem, auxit magno prouentu iubilæi sacri denuntiatio, cuius beneficio fruituri, per infestissimos typhones, Taifum plurimi concurrerunt,

16. Faifi Iapones strenuè iuuantur.

concurrerunt, dùm in Iaponia tyrannus Christianos exscindere modis omnibus conabatur, & clarum suæ virtutis specimen Faifensibus reliquerunt.

57. Legatio Macaens. ad Regem Cocinc. fructuosa.

Accessit huic rerum faustitati, solennis ad Regem legatio quam Lusitanorum Macaensium religiosis studiis adornatam, & magnificentia donorum splendidam iidem obiere Lusitani: huius summa erat; Patrum commendatio singularis, & Christianismi, cuius proseminandi labor, haud alio in ipsis calebat ambitu, quàm eius populorum salute sempiterna. Id sibi Rex & planè perspectum fassus est, & summè gratum; culpæ item seipsum damnauit pellendis è regno Patribus, ob soli siccitatem falsò iis tributam; Deum cœli iurauit, nunquam in posterum, cuiquam se aures contra nos daturum; iámque se filio Principi, & locorum Præfectis mandasse, nostri gererent curam, & nobis fauerent, vt quos ipse haberet carissimos; post quæ Patres duos legati comites, iussit proximos throno considere, quod honoris genus dei seruis, flocci erat futurum, nisi magnum hinc pondus accessisset eorum laboribus, ad vrgenda nouæ illius Ecclesiæ incrementa. Aderant enim nouum annum Regi felicem optaturi, regni proceres omnes quibus ille Regi tam familiaris, & vicinus consessus, tacitum erat Imperium obseruandi, iuuandi, & tuendi, quos illa Rex tàm peculiari beneuolentia dignabatur. Honorificè tandem, & perhumaniter dimissos, secutum est ab Regina munus, amplus ex serico & solidus pannus, quòd essent, aiebat pauperes & satis miserè à vestibus parati; cessit nihilominus is pannus ad vestem altaris haud multo meliùs ornati: Regis donum fuit ipsius manu (quod rarissimum est) subscriptum diploma quo fiebat ipsis libera potestas, vbicúmque regni lubitum iis foret habitandi, & pœnis grauibus subdebantur quicumque titulo peregrinitatis placidam in regno mansionem iis contenderent, vel molestiæ aliquid inferrent: hoc tuti, lætique munere Faifum reuertuntur, vtque mos est priuilegiariis, diploma Regium foribus appendunt, magna ethnicorum admiratione, & pari Christianorum plausu. Repetamus nunc Sinas, tres Imperatores, trium mensium spatio visuri; duos sepulchro iam conditos; tertium suo in solio sublimem: ille quem toto huius historiæ decursu memoraui Vanlié, rerum potitus per annos à puero vndequinquaginta, hoc tandem viuere desiit, dolore vt fertur amissæ matris, & vxoris, neque immeritò vt qui publicis calamitatibus nihil mouebatur, priuatis interiret, & qui suos tributis premebat violentius quàm armis Tartari, ex magnitudine doloris proprij, sentire vel serò disceret communes. Matre igitur, & vxore hoc est sui dimidio orbatus sensim contabuit; ab ineunte interin Iulio ad Augusti finem, exhibere se tandem hominem, & Regem cœpit. dùm supremorum tribunalium accitis præsidibus expulsionem Tartarorum extra Sinas enixè iis inculcauit, & ciuilium Præfectorum cum militaribus concordiam magno publicæ rei detrimento simultatibus laborantem. Aduocato deinde filio natu primo philosophatur

losophatus est de inanitate rerum caducarum, nec esse in iis felicitatem reponendam quibus denique tempus finem imponeret, cuius vanitatis seipse tunc in exemplum dabat: porro Imperium regnorum quindecim cuius illum hæredem relinquebat, quanto maius, tanto grauiori pondere ferentem premere, ac dubitare se plusue inde honoris & commodi quàm molestiarum hausisset. Tum versus contra se anteactæ vitæ damnauit pessimam rationem, & infelici gubernationis exosam populis prauitatem, quàm se tunc frustra dolebat agnoscere, cum posset tantùm dolere præterita, emendare per tempus non liceret: consolari se tamen quod eum relinqueret Regni sui hæredem non exempli; nec aliud, inquit, æquè abs te curari percupio, quàm vt viā insistas viuendi, ac regendi, viæ quam tenui prorsus oppositā, quò vel Sinis planè animo excidat tàm improbi Patris Imperium; vel tàm præclaro filio successore mihi gratulentur; paulo post, suprema effatus verba efflauit animam. Pridem enim ritibus sepulturæ quos seruari vellet, rebúsque aliis, testamento prouidè cauerat. Princeps fuit Imperio dignus nisi regnum suum auaritia inexpleta, otij fœditate, & segnitie infamasset, quanquam hæc vtcumque virili prudentia duæ feminæ supplebant, increpabántque subinde, ista virum amoris fiducia; hæc filium auctoritate matris. Testamenti eius pars maxima longam continebat tyrannidis suæ accusationem censebátque ipse sua distinctè scelera, & Prouinciarum expilationes, quibus successorem satisfacere volebat. Ærarium iubebat pandi, sufficì ex patrimonio regio belli neruum in stipendia militum; Præfectis armorum in pugna cæsis, honores funeris, & sepulchri; suffragiorum vero leuamenta eorum animis inter cruciatus apud inferos detentis: vxoribus viduis & pupillis è fisco alimenta: breues mihi, subdebat soluantur exequiæ, dies ad summum septem & viginti non excedant; nec ad eas de more Proreges conueniant, nec supremi armorum, & literarum Mandarini, nec vbicumque sunt, funebribus nisi per triduum vtantur quo item spatio suas concludant complorationes. Hic finis Vanlié Sinarum Monarchæ, cuius Imperio Matthæus Riccius Christi fidem post tot secula intulit rediuiuam, quam ipse Vanlié neglectim, & promiscuè habuit; permissam aliquamdiu, denique expulit. Sequitur locandus in solio Vanlié successor. Haud scio plus possint grauitatis simul & leuitatis Sinenses præferre, alias sapientissimi, quàm in admittendis honoribus, in quibus tamen beatitatis apicem statuunt. Iis improbo ambitu, & arte qualibet prensatis, demumque ex aula impetratis, grauari se cum magno fastidio simulant, excusant priuatam quietem, otia studiorum, curas domesticas, & ab amicis & agnatis, nihil non agi, moueri, dici gaudent vt adigantur ad eas dignitates, quarum desiderio effræni, & cupiditate impotentissima vruntur, vincunt ad vltimum amicorum preces, & studia, vinci ardentem, & repudiati fictè Magistratus, moras breues tàm impatien-

58. Vanitas Sinarum contemptum honoris simulantium quem insanè appetunt.

ter quàm diſſimulatè ſuſtinentem ; ſed amicis tanto molimine iam fractis ita ſe permittit, vt conteſtetur vim ſibi fieri, dum videri vult ab eo abhorrere, quod reipſa ad inſaniam deperit, nempe vt virum ſe ingentis animi, ſeipſo contentum, & ſua virtute, reliqua omnia, ex mentis ſuæ arce deſpectantem oſtentet, & quod idem eſt apud Sinas magnificè ſimulet. Verum hanc fabulam ludit haud paulo magnificentiùs nouorum Regum inauguratio. Adſunt Colai & Præſides, Regi nouo ſupplices procidunt, regnandi cupidine flagrantem, obſecrant dignetur labans Imperium fulcire ; is velut improuiſo perculſus nuntio, negat obfirmatè tanto ſe ponderi ferendo parem, quod certò nec velit minui, nec auferri : certatur verbis & precibus, eunt

59. Nouus Rex inauguratur. dies. Scrutantur Aſtrologi, punctum temporis ominatum, ad imponendum illi diadema ; Rituum Tribunal nomen ei cudit duorum characterum, tantò illuſtriùs quantò rerum geſtarum tempora non ab Imperij aut ſeculi ortu, ſed à primo tantùm regnantis anno ac nomine computantur ; Auguſti decimo octauo coronatur cum ſol medios æſtus diei accenderet quem ei articulum pro feliciſſimo Mathematicorum ars vana legerat, paternorum enim annorum numerum, dierum ſuorum numero non æquauit, fefellitque pariter Taician nomen, quam ei appellationem Rituum Præſides fabricarant ſonabátque apud nos diuturnum florere. At is corona inſignitus ſeſquimenſem vix integrum cùm floruiſſet emarcuit ; veneno vt fama eſt ſublatus. Luxere illum Sinæ non fictis lachrimis, vt qui paucis diebus magnas ſui mouiſſet expectationes, ſperaretúrque periclitantibus ne perirent, iis præſidiis ſuccurſurus, quæ poſt eius mortem nemo tulit. Coronam imperij non plus octiduo ſuſcipere diſtulit annorum ſedecim ipſius filius, Tienchi, hoc eſt cœlum apertum nominatus, qui breue ſolum regni octennium huic hiſtoriæ ſuggeret.

Primis regni eius duobus annis, æui nempe huius vigeſimo & vigeſimo primo, magnum ſibi res Chriſtianorum ſpondebant incremen-

60. tum niſi Pauli Doctoris ſanctum & ſapiens inuentum, tyranni Scin ra-

Sinæ à Luſit. auxilia petunt & PP. Machin peritos, Legatione illuſtri. bies diſturbaſſet. Præerat Paulus laniſtis & ducibus, Sinenſes milites aduerſus Tartaros ad bellum fingentibus. Officij huius opportunitate prudenter cenſuit poſſe Patres non modo in publicum (latebant enim qui exilium vitarant) ſed in Regis quoque reſtitui gratiam regnóque tàm neceſſarios probari, vt nullius deinceps poteſtati eſſent obnoxij. Cogitabat ergo machinas bellicas, & peritos earum libratores à Luſitanis mutuo petere, cum iis Patres, quàm poſſent plurimi venturos, nec aliud exigi vt ea in arte docti crederentur, niſi vt ſcirentur fuiſſe Riccij comites, quem opinione omnium, nihil machinarum bello vtilium latuiſſet. Tanti negotij, & peregrinorum etiam armatorum metu tàm lubrici, cenſuram expetiit ab amicis duobus, Michaële, & Leone Doctoribus, qui tunc Hancei morabantur ; conſilium probant, ex communi aſſenſu Michaël & Paulus Macaum

caum excurrunt; vbi mox Paulus grauiter ægrotauit, iámque animam actutum Patronæ optimæ Deiparæ Virgini exitum commendabat cuius præ oculis habebat iconem. At hic imminenti clarissimi comitis iactura vehementer afflictus Michaël, faculas cereas coram imagine Virginis accendit, procumbit in genua, orat duarum horarum spatio, & lachrimis pluribus quàm verbis, vitam illi precatur, inter quæ, postea retulit moribundus sibi magna in luce cœli Reginam adstitisse, cum Angelorum etiam famulatu, & vocem auditam iubentis æquo animo esse, nec enim morbum hunc fore lethalem. Viso abscedente putauit Paulus Michaëlem qui ad.erat, eius fuisse participem, & incipiens cum illo veluti conscio de maiestate Virginis agere, & pulcherrima specie obsequentium & Angelorum, miratur se non intelligi, nec potest ipse sat intelligere visam sibi Reginam Deiparam, nondum ad sacram Eucharistiam admisso, Michaëli admisso, & præsenti non visam. Cœterùm eius spectaculi copiam esse sibi vita quam eo receperat pretiosiorem; quod ne fortè visum existimaretur imaginosi ægrotantis, postridie Medicus sanum reperit, & valentem. Lætus singulari parentis optimæ in Paulum beneficentia Michaël, simul doluit vehementer se quoque pariter beato aspectu non esse dignatam, statuitque illum quocumque tandem labore promereri. Ducere igitur ieiunando & orando dies, noctes humi iacere, & in iis durare, quoad sensit sibi nescio quid interiùs suggeri, & sonare, monito simili quo Apostolum Thomam Christus correxerat. Beati qui non viderunt & crediderunt; præter quod nihil ausus vlterius petere, etiam cupere desiit. Legatorum pietas insign.

Audita Macaenses Doctoris Pauli postulatione, tametsi Batauos Firandi Iaponiæ portu parare contra se classem validam accepissent, magno tamen plurium consensu tormenta bellica quatuor Sinarum Regi dono mittunt cum libratoribus totidem, qui sunt nihilominus ingressu prohibiti à Quanceensibus Mandarinis Prouinciæ Cantonensis. Dici non potest donum, quanti Rex fecerit, quantáque voluntate Michaëlem & Paulum qui peruehendum curauerant Mandarinos crearit, & in hoc omni negotio legatos, quàm prætereà nobili, & fideli fama dedocti sint Sinæ, malè sibi timere à Macaensibus tanquam ab hostibus, quorum toto regno ab austro ad Septentrionem munus spectauerant; velut pignus maioris, & pronioris auxilij, cum belli expectatione minus premerentur. Secutus est hanc famam Præfecti Lobi Sarmienti ex Iaponia reditus, vulgatúmque eodem authore, nihil esse à Batauis, quòd nihil possent, timendum, quamobrem statim Senatus consulto, Lusitani centum splendidè armati, pari numero serui, & alij milites, Sinarum Regi auxiliatores decernuntur. Ducendos suscipit Laurentius de Cis Vellius, bellum à puero, paterna institutione eximiè doctus, & armorum laude inter Lusitanos clarissimus, quem nec laudis illius, nec lucri amor, ad ancipitem illam, Prouinciam incendit, sed præclarus ardor fidei Christianæ, cui promouendæ

secum erat ducturus, quoscumque de nostris impetrasset, ipsomet Sinarum annuente ac postulante Rege. Quod prodigium nouitatis Leonis Doctoris sapientiæ debebatur; nam belli negotiis aduersus Tartaros Præfectus, persuaserat Regi, in eo rerum, & necessitatis discrimine, Lusitanorum auxilia omninò acciri oportere, & Matthæi Riccij socios. Supplicem Regi pro hac re libellum armorum Senatus probauerat; Rexque ad hoc diploma miserat Macaum, quod subsecuti sunt ab Rege Legati, Paulus & Michaël Mandarini, legationis hujus inopinæ, nec priùs vnquam audita nouitate, splendore solenni, proprij sibi cultus, & magnificentia comitatus, perstricti Ciues præsertim nobiles Lusitani, curiosè mirari, spectare, affectari, omni honoris officio prosequi; sed illud præ omnibus cum intimo grati animi affectu suspicere atque attendere; Sinarum Regem ad legationem hanc animum induxisse, Legatorum vtrumque esse Christianum, vtrumque tàm cultæ & religiosæ pietatis, vt primum illius specimen vbertim omnibus præ gaudio cieret lachrimas, & eorum laudes qui ad Christum perductos ad eam sanctimoniam formarent. Vrbem enim ingressi Legati, rectà in templum cùm venissent, vix intra limen pedem intulerant, & sacrum altare toto humi corpore prostrati adorarunt, iterarúntque septies eandem adorationem, priusquam se coram altaris crepidine ad precationem componerent; qua peracta regressum ex templo, ritu eodem & numero versus sacrum altare proiecti distinxere; illustri sanè Lusitanis, reuerentiæ documento, locis diuinis exhibendæ; hanc certè Legati edebant adeò sinceram, vt in tota oris, & habitus conformatione, religiosæ mentis pietas legeretur, quam ita feliciter imitati sunt Lusitani vt illo vtrorúmque permoti spectaculo ethnicorum nonnulli Christianis adscribi voluerint. Datur Legatis duobus Senatus; homines decem petunt librandis exercitos machinis, illorum quatuor vicem pleniùs obituros, quos regni aditu prohibuerant Cantonenses. Iis Regem vti velle ad cannas æneas triginta dirigendas ex nauis anglicanæ haud pridem naufragio subductas, ex quo non temerè coniicere liceat machinamenta Sinarum bellica, opus esse aut valdè imbecillum, aut eos librandi peritia carere. Etsi poterant Regi sufficere tormenta noti, & consueti vsus, cum arcu Tartari eminus; acinace cominùs aut lancea pugnent, & equis paulo melioribus quàm Sinæ; sed qui explosionem machinarum non ferant, eóque tonitru consternati, si desit fugæ campus sessores excutiant, disiiciant ordines, omnia misceant.

Restitutis in Regis gratiam Patribus, solenni quin etiam legatione, in aulam vocatis, gratulabantur omnes Christiani, gestiebant præceptis animo, mutationis tàm inopinatæ beatis euentibus, cùm in procinctu summæ faustitatis, turbo repentinus omnia dissipauit. Agebat tyrannus Scin Hancei in patria priuatus; quod imperio nequibat, instabat precibus, vt exterminaret Prorex toto regno Patres; & ini-

Malignus politicus Scin Lusit. auxilia disturbat.

quis

quis admodum oculis cernebat se spreto Doctorem Michaëlem, multos domi ex iis hospites habere. Consolabatur nihilominus solitariam hanc imbecillitatem, semper aliqua vmbra potiundi Magistratus in quo posset, quod vellet; cum ecce tibi ab Rege in Colaum, quæ summa est post Regem dignitas, nominatur. Cúmque sit Sinis tanquam lege sanctum, in eiusmodi prosperis, animum ostentare superiorem vtraque fortuna, Scin gaudio impotens, nec sui iam capax, ea dementis lætitiæ dedit, admisitque prodigia, vt decori omnis immemor videretur: At hæc illi breui planè in oppositum verterunt; viri duo insignes, fideique perspectæ ambitiosum hominem accusant apud Regem; alter Regis ipsius admonitor, alter Scini frater natu primus, & domesticorum spectator scelerum, quæ Regi exponebat. Et erant eiusmodi vtriusque accusationes non modo vt plus satis essent ad abrogandum Scino Colai honorem, sed caput amputandum. Quamobrem Rex diu sustinuit eum ritè in aulam accersere ad assumendas notas collati muneris, nec fas est cuiquam euocationem illam accessu præuertere. At is iussu captato edicti Regij quo redire in aulam regni Administri iubebantur, quos Tartarus imminens in fugam disperserat, post anni moras iis se se immiscuit, tametsi ex iis non esset, suumque id iter exorsus est à suspicione criminosa quam mouit aduersum Christianos aiens sibi paratas ab iis insidias, & præsidiarios quingentos à Protege poscens vt se contra illas muniret. Cui dissimulata Protex eius superbia, itineris pompam, præsidij specie augere molientis, Christianos respondit, esse legum suarum obseruantissimos, quarum vna vetabat omnem cuiusvis iniuriæ vindictam, eóque responso fictum eius metum, & tacitam arrogantiam elusit. Pechini miris de more honoribus dùm illi aduentum, & Colai munus gratulantur supremi Mandarini, nunquam oculos à Paulo amouit, & ex vultu iniquo, & toruo aspectu, nemo non facilè collegit, oportere Paulo esse inimicum qui vellet Colao Scin amicus esse. Nec se huius furor diu continuit, erupere continuò ipsius in Paulum apud Regem scelestæ accusationes, ob quas aulæ tumultum, tranquillo secessu vitandum putauit. Nostri ne improuisò venti, exilio irreuocabili perderent quicquid laborum Sinis impenderant, abdidere se in latebras extra publicum infrequentes, & solis notas Christianis, incerti quò tandem tyranni Scin ira se frangeret, certique nihil iam sperandum, de quinque illis operariis, qui palàm & apertè dati erant militibus comites. Vix enim aulæ inierat limen Scin Colaus, cùm inuehi cœpit aduersus imprudens, & anceps consilium, de accersendis auxilio Lusitanis, & quidem ratione vt ipse iactabat ineluctabili, nam si valent, inquit Lusitani, Tartaros expugnare, multò faciliùs subacturi sunt Sinas, qui expugnantur à Tartaris, vt quid ergo domum, vocetur hostis potentior, ad debiliorem extrudendum. Cædi à Tartaris casus est; aut si culpa, militum culpa est, non nostra qui

præsumus; at nostra planè sit, omníque carens excusatione, si armatos externos induxerimus in aulæ viscera eósque non minus Tartaris, regni huius beati cupidos, & nobis hoc magis formidandos, quod eos plus armis valere confiremur. Narrabat Fratri nostro Pasqualio Mendezio Ie, antiquissimus trium Colaorum, & nostrorum patronus, impressione decies iterata conarum se frustra illum abstrahere ab ea persuasione, institisséque illi, Lusitanos, & Patres machimenta bellica ràm eximiè callentes, fore regno plurimum vsui; nulli autem vel periculo, vel damno; sed hæsisse semper in sententia sua immobilem. Cessit tamen hæc peruicacia commodè Lusitanis; & fœliciem ab aula, & Cantonensibus repulsam passi sunt. Iunctis enim paulatim nauibus Batauí, iusta classe, aggressi sunt Macaum, eo vtrimque belli Marte quem breui referemus. Ex nostris aliqui Colao Scin quamlibet inuito, ante, postque initum ab eo Magistratum, in regnum penetrarunt. Parabant se pridem ad hoc periculum in Collegio Macaensi ad menses Aprilem & Nouembrem, quibus mensibus Lusitani Quanceum nauigant ad mercaturam Sericotum. Quanceum appulsi Literatos ore habitu sermone assimulant, & per obscuram ac pluuiam noctem, interiora regni captant capitali prorsus discrimine, si forent à custodibus deprehensi, qui calles etiam deuios quos consectabantur, scrutari non omittunt. Bono genio duce illorum oculos euaserunt, aut non sunt agniti pro externis. Manuel Dias Casteiblancus Pechinum nauigio peruenit, vbi Sambiasius cum F. Pasqualio Mendez curam gerebat fidelium: neque Sabatinus de Vrsis numero defuisset, nisi Deus hoc ipso seculi anno vicesimo; ætatis quinto & quadragesimo ad mercedem vocasset decennij: perpessionibus malorum constanter exerciti in fundatione Ecclesiæ Pechinensis. Fuit & P. Ioannis Vremani ante aliquot menses non leuis iactura. Hic ortu Dalmata, ingenio eminens, Matheseos in paucis eruditus; quodque omnia præcellit, Apostolici spiritus, suæque haud segniùs virtutis quàm alienæ studio incensus, mortem ipso prope Sinarum in aditu quem diuturnis in Lusitania, & Macai optarat & expectarat votis inuenit. Coactus ima in naui subsidere vt Mandarinorum Quanceensium exploratores lateret acerrimos, nocte quidem parata, lembo se tenui in terram coniecit, sed ex sentinæ in qua latuerat humore, situ graueolentia, frigore, (December enim tunc sæuiebat) eo correptus est euersi stomachi cruciatu, vt Nanciani constiterit, & lento illic mensium quatuor dolore consumptus sit; accurrit opem iacenti laturus ex nostris fratribus Sinensis, & iam non hominem sed exsuccum cadauer, & compagem ossium reperit: vnum illi erat in morbi acerbis remedium audire legentem aliquid de diuinis, & cum Deo loqui, discessu potissimum vicino qui sanctiori hebdomada contigit anno 1621. Hunc eius obitum præcesserat reditus Aluari Semedi ab exilio, & Trigaultij ab vrbe, acceptissimi quidem Literatis ob aduectam secum ex Europa

ropa librorum copiam, sed generatim omnibus, ob allatam Bellarmini sapientissimi Cardinalis ad Christianos Sinas epistolam, tam sanctam aptámque illorum tempori & conditioni, vt si foret iis officio pater, & præsens expertus quæ boni pastoris sollicitudine egebant. Visus est illis Romæ spectasse diuinitùs, quàm tunc immaniter in Ecclesiam Sinensem debaccharetur tyrannus Scin, computatísque temporibus, in necessariam Epistolæ scriptio cadebat malorum præsentium consolationem. Sed enim vidente, ac vaticinio, nihil opus hic fuit; norat vir, Dei ac diuinorum intelligens, esse adeo solenne Ecclesiarum fundamenta, sine lachrimis, & cruore inter ethnicos non mitti, vt si aliud contingat, miraculo id assignandum sit. Huic Epistolæ ne multi responderent, idcircò Patres obstitere, quod capitale sit incolis literas extra regnum dare. Sed teneri nequiuit Doctor Leo, quin omniũ nomine ad Cardinalem redderet literas quibus inter alia [mirificè suspicit illam eius in Sinas charitatem propriè ac singulariter Christianam, vt quæ minimè ad eos attenderet, velut gentem, natura, moribus, & cœlo externam, & barbaram; sed caram, amabilem & perinde acceptam vt si foret, aiebat, vobiscum vna gens, & vnus sanguis, idque propterea quod idem sit omnibus pater deus, vita eadem, fides, & gratia, paradisus idem, & patria.] Sub hoc fere tempus egere cum Patribus Doctores Leo, Paulus, Michaël, & alij quidam de pilei forma quem adhiberi à Sacerdotibus sacrificij tempore oporteret, ex beneficio priuati iuris à Pontifice concessi. Ne essent iidem cum profanis quos gestant Literati, sed præferrent aliquod arcanum, venerabile, & sacrum, placuit igitur inter multos varij generis, quadratus è nigro serico pileus, palmo altior quàm nostri, fascia prætextus diuersi coloris eleganti, & portarum trium, tribus per singula latera figuris, repræsentante B Ioannis cœlestem, Ierusalem nationibus vndique patentem vniuersis, Apostolorum duodecim præconio in eam vocatis. Hinc huius pilei vsus inualuit, quem mysterij adumbrati intelligentia Christianis fecit gratissimum. Non dabo his annis duobus conuersiones numerosas præcedentium annorum, tametsi de nostris viginti, diuersæ Prouinciæ colonos habuerint, tredecim Sacerdotes, alios Catechistas, at passim baptismo lustrati sunt vix plures sexcentis; quòd per Regis edictum, & Scini tyrannidem, nusquam liceret consistere, aut aliquid nisi clam & extra publicum agere; ac fatebatur Scin Patres homines esse doctrina excellenti, vitæque inculpatæ, sibique id post tam accuratas, & iuridicas quæstiones constare certius quàm cuiuis alteri, procul tamen, & quàm longissimè arcendos, ob doctrinam religionibus auitis inimicam, & amiciori necessitudine suos discipulos & sequaces cum externis iungentem. Nulla erat tunc nostris toto regno sedes; nulla ædes sacta nisi ad Riccij sepulchrum, Pauli Doctoris solertia ægrè nobis seruatum; præbebat illis hospitia priorum benignitas, vbi ad paucos

61. Pileus in sacro qualis?

62. Scin, vitam & doctrinam nost. laudat, regno tamen pellendos ait.

paucos dies, & quoad poterat secreto, intra conclaue aliquod nudum, & obscurum excitato altari diuina obibant, & administrabant, tradebántque ethnicis eorum rudimenta, nec fuit vllum vnquam tempus quo foret cautiùs, & gradu magis sollicito sempérque suspenso incedendum, victore Tartaro hinc vrbem Regiam terrente, inde nouis quotidie variarum sectarum coniuratis, eodem planè quo fermè nunc omnes hæretici genio, ad deiiciendam Monarchiam, & æquandos plebi, Reges, & Proceres. Eam ob rem ab aula exibant seuerissima edicta quæ cœtum omnem de Religione priuatum aut publicum

63. Scotæ Regibus timendæ.

pœnis trucibus damnabant, quibus etiam aliquot Christiani pessimè habiti spreta feruore inconsulto Patrum consilia, & diligentiam latendi, miserè luerunt. Pechini multo suspiciosiùs, vel ipsum peregrini nomen, vndecumque terrarum is esset, præiudicium tenebatur proditionis clandestinæ; idque adeò certum vt periclitatus sit Doctor Paulus, quod P. Sambiasium secum domi teneret, quem & si non ideo passus sit aliò migrare, ne vitam illius sibi propria cariorem obiiceret cuipiam inexorabili Mandarino: at Sambiasius ne tantum virum, reíque Christianæ decus, & columen, in ruinæ discrimen adduceret, elam eo aufugit, mutandísque subinde latebris exploratorum euasit lynceos oculos à quibus semel passu vix gemino disiunctus, Deo tamen volente visus non est. Hinc officium, & locum P. Manueli Diaz Castelblanco cedens Nancianum perrexit, quo in itinere iucundum foret, sed longum scribere de Præfectorum & vrbium ad eum æmulo & beneuolo concursu, gratulationibus & hospitalitate, quamuis omnes Idola colerent: eam enim à Deo & natura sortitus erat Sambiasius indolem, vt esset acceptissimus apud omnes, eósque innocentis, & ingenuæ consuetudinis amabilitate non adscititia sed innata sibi mirabiliter deuinceret, sic vt illum etiam ethnici cupidissimè audirent, de Christi misteriis, & præceptis fusiùs verba facientem; & erant Pechini nobiles excelso apud Regem loco, qui suo periculo tenere illum volebant hospitem, eiúsque gratia Christianos habebant gratiosos. Præter quæ hominem dexteritate incomparabili ornarat Deus ad flectendos in diuina, & æterna sermones quæ sunt Literatis tractatu familiaria, nec minùs iucunda, quàm valida efficacitate in confutandis illorum erroribus, & assertione Christianæ, summæque veritatis. Quam nisi elusisset polygamiæ funestus scopulus Sinis nobilibus insuperabilis, omnes illarum qua transibat Præfectos vrbium, non mente solum, quod ipsi iam esse fatebantur, habebat Christianos, sed initiatos etiam sacro fonte: tinctis, quod vnum tunc licuit aliquot eorum cognatis, & filiis lætus operæ suæ fructu appulit Nancianum, illic adiit Petrum illum, & regio sanguine, Christiana virtute, & fide nobilem, ac velut eius Ecclesiæ patrem, quam reperit breui duorum & septuaginta conuersione primùm auctam; postmodum vero maiori numero.

Vberiorem

Vberiorem fructum legit Alenius ex suo Gianceum itinere. Vrbs est diei spatio, Nanchino vlterior, frequens ciuibus, solo ferax, & diues commerciis ob confluentium amnium quibus liberaliter saginatur, & conuehendis exportandísque mercibus locupletatur emporium. Agebat illic Sanscius nomine Mandarinus amplis dudum multi æqualium Præfecturis, summo iure perfunctus; vix autem cuiquam integritate vitæ quæ possit ab Idolorum affecla optari; vel administrandi iuris æquitate & excellentia secundus. Quare illum Prouincia Scensiensis cui Taoli munere præfuerat Apotheosi consecrauit quâ solent ornari homines mensuram virtutis eximiæ multis gradibus supergressi, & de illius gestis insignibus libros in lucem publicam misit duos; quibus inter alia laudatur rarum illud planéque memorandum, quod insani virus tristiori ostento, insanos curauit, persanauítque innumerabiles. Furebat illa (quod indicauimus) rabies vt qui explere aduersus inimicum cruenta odia non posset, vel apud creditorem immisericorditer ferum delere nomina, ad eius se fores suspenderet, vt eum faceret desperationis suæ, & lethi reum, immani violentia coacti. Quem primum ergo Sansceius deprehendit nece hac informi & detestabili, sui parricidam, hunc iussit eodem quod sibi aptauerat laqueo in locum raptari reorum suppliciis infamem, & totis tortorum viribus tot plagis nudum lacerari, quot esse sat possent ad eum necandum si viueret, inde per summam vrbis frequentiam eodem fine ad publicam ignominiam probrosè circumtractum proiici extra muros, & asini sepultura condi. Nec alia fuit medecina opus ad purgandam hac lue Prouinciam Scensiensem, nemini tàm caro deinceps ac tàm insanè libuit furere, vt ignominiam posthumam, & æternam morte sibi spontanea emeret. Pechinum vir sapiens cum venisset, Prouinciæ suæ nomine ad Regem legatus, arctissimam iniit cum Paulo Doctore necessitudinem, retulitque ex eo Gianceum in patriam, vbi aliquot menses erat substiturus, opinionem de Patribus sublimem, parque desiderium eorum aliquem secum domi habendi, qui primus huic fuit ad salutem gradus, quamuis tunc minimè ad illam attenderet, quantumuis à Paulo insinuaretur, sed totus erat in Geometricis, & Mathematicis quæ sæpe cum illo agitarat, deperibátque incredibili studio nouitatis. Quare statim Hanceum Michaëlem Doctorem literis conuenit, vt sibi de nostris aliquem imperret, haud quidem F. Sebastianum Fernandium, Pauli Doctoris indicio sibi propositum, vt qui præter Deum suum, & legem ipsius, nihil admodum nosset; sed ex Patribus Europæis in Matheseos arcanis egregiè versatum. Hiems erat sæua; longinquum iter; spes & pretium operæ, in speciem nullum, præter oblectamentum hominis curiosi. Sed P. Alenium ad iter animauit Literatorum experientia quibus primi ferè ad Christum aditus nisi per Europæ scientias, mathematica præsertim, nondum patuerant, & quicquid laborum occurrisset collocan-

64. Sinæ ad fores inimic. se suspendũt, vt reos illos faciant.

65. Mira conuersio insignis Literati.

dum optimè censuit in lucro viri toto regno clari. Februarij 23. Giancei exscendens salutatatores extra vrbem à Mandarino habuit obuios; in vrbe domi, Sanscium Mandarinum veneratione iuxta, & amore comem; à quo eius musæum accepit habitandum, siue vt alias diximus studiorum domum, omnibus excultam naturæ artisque deliciis, velut innuere satagant Literari suos Elisios in doctrinarum studiis sitos esse. Postridie, qui fuit Matthiæ Apostolo Sacer, diuinis ad aram operatus Alenius Mandarinum inuitat cum familia eius vniuersa, ad spectandam effigiem Saluatoris, quam magnificè ornato imposuerat altari, & audiendum ex se cuius diuinitatis vultum ea tabula exhiberet; sed vnis immersum Mathematices curis Mandarinum, nihil mouit, tabula nullo reuerentiæ affecit sensu, intellexitque Pater in eo expugnando viam à se aliam iniri oportere, quâ mox hominem aggressus, intra quintum diem obtinuit, quod totidem mensibus non potuisset ex eo euincere. Omissa igitur à facilioribus, vt solet docendi regula, principio statim coniecit illum in difficillima, & subtilissima Geometriæ totius, & inuolucra propositionum quarum, vt erat ingenio excellens, perspecta tunc primum admirabilitas, sic totum sibi vindicauit, vt nec cogitare aliud apud se, nec loqui cum amicis posset. Hinc Europæos suspicere, venerati eorum ingenia, stupere ad ignorantiam suorum à quibus tàm nihili fierent: qua illum scientiarum nostratium præ cunctis Sinensibus æstimatione immensa imbutum penitus, animaduertens Alenius; tunc vero illi frigidè in aurem, hæc Geometrarum, & astrologorum, quæ tantùm placebant, & quæ ipse rebatur miracula, diludia esse grauiorum apud nos doctrinarum quas contentio animi vehemens non sinebat continuato studio scrutari, sed erant necessario interpositu Mathematicorum ad laxandum animum variandæ: doctrinas porro illas in perspicientia æternorum, immortalium, minimèque aspectabilium versari; Dei nimirùm veri, & animæ, sempiternáque post hanc vitam miseriæ, aut felicitatis. Digna homine hæc esse; semihominem esse qui ea ignotaret; qui negligeret pecudem; iam si tantum à nobis in ludicra & quæ nisi ad quandam fessi animi oblectationem vsui non erant, tantum insumeretur temporis, ingeniorum, rationum, eáque tàm solidis stabilirentur argumentis, quanto acriores credendum erat conatus adhiberi, & sagaciorem diligentiam intendi ad inuestiganda quæ beatitatem animi spectarent immortalem, quibus per se nihil maius, nihil quod nostra pluris interesset, nihil minus arbitrarium, & ex opinandi libidine suspensum. Contra vero Sinarum Philosophos cum tot secula desudassent, in extricandis naturalium aliquot effectorum causis latentibus, tàm infeliciter in ea indagatione operas locasse, vt qui nunc essent à Patribus, eorum errores manifestè dedocti, erubescerent illorum recordatione: quod si quotidianis, subsensum cadentibus, & concretione materiæ illigatis rectè aut probabiliter discernendis sic à vero errarunt, vt hæ uti fuerin

fuerint iisdem in tenebris, eademque cæcitate illorum posteri, nisi nostra luce illuminarentur; quid in diuinis, æternis, immortalibus, à sensu remotis, & liberis vidisse, somniasse, aut delirasse putandi sunt; quapropter vt gentem nobilem totque Prouinciis, & regnis nominatissimam, vindicaremus à certo interitu, in beatam & certam salutem, sprera patria, & cunctis quæ sunt in vita homini iucunda, per quicquid est mari terráque discriminum in Sinas penetrasse vt communicaremús cum iis agnitionem summi boni, quam nisi per nos nancisci non poterant; hoc vno gratuiti sed magni operis præmio, laboribus, ærumnis, perpessionibus, vitæque adeò minime parcere, nec vllis eorum odiis, non exiliis, & cruciatibus, omnique genere insectationis, à sancto in eos amore, ac beneficentia dimoueri. Hinc ipse vt erat vir sapiens, æquam ferret, mentisque cordatæ sententiam; aut esse nos hominum quotquot vsquam vixere stultissimos, qui propter exteros toto à nobis disiunctos cœlo, & hostilibus in nos furentes animis, alacres pacisceremur vitam; aut tantùm iis repositum in cognoscendo, & amando, fruendóque æternùm vero Deo boni; tantùm nobis in huius procuratione, meritorum & gloriæ, vt quicquid eius causa necesse foret agere, ac pati, prorsus nihili esset, & puerilibus crepundiis simile. Hæc linguæ Alenij dùm spiritus diuinus subderet, idem Mandarino altiùs inserebat. Simul itaque in eius animo sordere miracula Mathematicorum, ardens illorum studium frigere, & extingui; vicem eius subire immortalia; præter Deum, salutem animi, felicitatem nihil spirare, anhelare impatienter ad Christianismum & de sacro altari sumpto, vt erat in more positum, libro doctrinæ Christianæ Cathecumenum profiteri. Mensem eius institutio tenuit, vt is euaderet, qui fama, & gestis toti Regno notus Christianam virtutem ac nomen exempli sui luce efficaciùs commendaret. Eos illi sensus affudit Deus cùm de Christi patientis amore in homines, & cruciatibus doceretur, vt porrecta sibi ad osculum à P. Alenio, pendentis è cruce vulnera rigaret lachrimis, nec probrosam illam & cruentam mortem censeret immensa & infinita pietate à Deo alieniorem. Baptismo lustratus est, festo legationi diuinæ ad Virginem sacro, dierum aliquot præmisso ieiunio, & in spem non disparis à Paulo Doctore in Christianam rem ardoris nominatus est Petrus. Secuti sunt illum, annorum tredecim filius, propinqui, & familiares, in quibus aliqui veteranæ virtutis documenta, vix nouitij edidere. Homini quidem vilissimo Petrus grauem offensam beneficio reposuit, dúmque se manè quotidiè in preces daret, inhorrescebat tremens maiestatis summæ quam agnoscebat præsentia. Philippus parenti haud dissimilis filius conuiuio aderat quod hospiti magno domi præbebatur, illic oblitus ieiunij quo se ad sacrum fontem comparabat, frustillum carnium imprudens libauit, moxque tantùm ex eo cepit animi dolorem, vt imperare sibi nequiuerit, quin relictis mensis, musicis, & comœdis secederet, ad deflen-

dam culpam quam non admiserat. Præter familiam Doctoris Petri Alenius, multos ea in vrbe religionis veræ desiderio inflammarat, crescebátque illorum numerus in nouam Ecclesiam, cùm post menses quatuor exactos, Petri suam in Prouinciam regressus omnia intercepit, tot enim literis Michaëlem Doctorem fatigauit, vt reditus comitem obtinuerit ipsi Alensium; iter illi fuit per aspera montium, nec ante diem vndetrigesimum, Scianceum attigit, vbi suum habebat Taolij tribunal, & decem vt minimùm vrbibus cum potestate ius dicebat, sed quando toties Doctorum mentio facta est, necessarium arbitror hoc saltem loco errori cauere quo pronum est decipi, qui rem solo nomine metiuntur; finguntque sibi Sinensis Doctoris ad Ecclesiam accessum, lucrum esse haud minus triuiale, quàm vnius in Europa Doctoris. Quantis verò distent inter se gradibus, & proceres etiam Regij sanguinis, quanta potestate Doctor Sinensis antecellat, docebit eiusdem P. Alenij candida, & simplex narratio, qua Petri Doctoris, quem comitabatur describit iter. [Paulò ante, ait, quàm Gianceo moueret, metatorem præmisit, hospitiorum & locorum. Præferebat is celsam ex hasta tabulam, & palmaribus in ea literis auro conspicuum Doctoris nomen, dignitatem, comitum numerum, quà nobilium, & familiarium, quà seruorum; equos etiam quàm multos, & vectaria iumenta designabat, indicebátque palatiis Regiis quæ tribus solùm ab se inuicem leucis quaquà versùm extant, omni splendore apparatus, ministerij ciborum, & seruitij magnificentia instructa, non alio quàm ærarij Regij tàm profuso sumptu vt Regum quorumdam reditus annuos facilè adæquet. Die profectioni dicto flos Literatorum solenni cultu Doctori se sistit ad eum deducendum; ducentos ferè, priuata eius censebat familia; descripto semel constanter ordine, præibant in equis domui Præfectus, & eius quatuor Administri, sequebantur dossuaria iumenta quadraginta in vasarium Doctoris, intra cistas viginti collectum, quæ mutari quotidie aliis totidem paratis, & integris oportebat, fuitque modestiæ quod Petrus non multò plura indixerit. Post hæc Alenio aderat, honorariæ familiæ pars, nec passus est Petrus ab eo montes nisi gestatorio transmitti, ob locorum prærupta, & æstum ineuntem. Aliquantò deinceps longiùs Ministrorum ordo, absque ordine turmatim, & pedes; suo singuli, muneris charactere notabiles; vexillis, crepitaculis, tympanis; tibiarum, ac turbarum sono; leui armatura, scutis, claua, lanceis, ipsisque adeò tristibus ad carnificinam reorum instrumentis, (sunt hæc Magistratus vel indicia, vel ornamenta) Post hæc equi duo splendidè phalerati ducebantur, vmbellas elegantes, & vastas gestabant ephebi; alæ nobilium equitum hinc inde latera gestatorij tegebant exophori quo Doctoris vxor baiulorum humeris portabatur, subsequentibus magno numero sellis quibus pariter singulis condebantur singulæ ipsius puellæ. Planè idem præerat Doctorem comitatus, nisi quod multo tùm numerosior, tùm

61. Quam excelsus Doctorum gradus apud Sinas.

pretiosior;

pretiosior; ipse in aperta lectica visebatur, & pompam claudebat reliqua eius familia. Quàcumque vrbium erat iter, & fuere vrbes nouemdecim, prodire obuiam Magistratus omnes, suo quisque solenni habitu, & insignibus honorum; discipuli si quos illic haberet, occurrere; verum vbi olim cum imperio præfuisset, inde ciues effundi, feruere obuiantium concursus, complanari vias, ramis ac floribus insterni, distingui, vaporarique grandibus, & liberalibus acerris, eos demum honores ei exhiberi, qui Principum nemini eduntur extra Sinas. Honanam Prouinciam intranti, aulam suam omnem, & officij Ministros, misit Præfectus primæ illius regionis, velut eius mandatis atque arbitrio suam omnem permittens potestatem. At enim vt suam illo mensis vnius itinere Scensianam demùm Prouinciam attigit, non fuit effusio præcedentium gratulationum cum iis conferenda quibus illic suorum erga illum amor, & sumptuosæ magnificentiæ prodiga largitas suas partes egerunt. Sciancei tribunal statuit, vnde vrbes cœteras regeret, palatij partem seorsim Alenio tribuit qua nihil ornatius pulchrius, & ad omnes habitationis delitias elaboratius, nihil tamen admodum supervacaneum, quòd Magistratuum supremorũ semel familiis adscriptos, nefas sit efferre palatio pedem, nedum ad negotia exire, aut foris animum laxare. At enim in illo murorum angusto amplissimam nactus est fructuosi laboris materiam, nó modo in ea tot hominum & conditionum, Doctoris familia excolenda, sed in corroboranda tanti viri inflammandáque pietate, qui certè monitis illius institutionis haud parcè respondebat. Mane siquidem tribunal conscensurus, sacellum adibat quod superbo diues apparatu, domi statuerat, vbi humi sæpius abiectus post exsolutas Deo adorationes, eius opem enixè flagitabat: quod supererat diei, post clausum litibus tribunal, in eodem sacello transigebat, eo virtutis incremento, & voluptate animi de diuinis cum Alenio colloquens, vt ægrè sibi imperarit dies non amplius quindecim eius consuetudine carere. Causam absentiæ induxit, exploratio vulgaris famæ quæ illinc itinere dierum septem, vuam nasci aiebat, vino fœtam durabili, & probo, quod locis alibi plurimis Patres frustra tentarant inuenire, ne, vt sæpè fiebat, eius inopia cogerentur sacro abstinere, cùm mustum illis vbique Sinarum genuinis licet expressum vuis acesceret, nec posset ab iis arte vlla aptum sacrificio asseruari. Nec fefellit Alenij diligentiam vulgi rumor, & missi à Petro Doctore vindemiam inde vberem retulerunt, eamque legitimam, & vini ad omnem anni tempestatem perbellè constantis. Cœterùm exibat Alenio quintus mensis in commoratione illa Scianceensi, cùm adest Petro ab Rege nuntius, redditque diploma gloriosum quo conferebatur illi sublimior dignitas in Prouincia Fochiensi., toto Sinarum abiuncta diametro, atque hic demùm euicit Alenius, vt in Prouinciam migraret Sciansensem vbi pridem è nostris expetebatur aliquis ab Han Stephano, probitatis eximiæ Literato, & gestorum pro Christo com-

67. Vinum sacris idoneum, repertum.

mendatione nostris vnice dilecto. Chianceum patriam, ab iis optabat, suamque priuatim familiam pleniùs erudiri, quam ad desiderium sacri fontis iam ipse incenderat; singulariter vero parentem decrepitam, idolis catenus pertinacissimè inhærentem. Protecturum Petrus ab seruis quatuor deduci voluit, & publicis suis muniuit literis quæ tutum illum ab aduersariis omnibus præstarent, eique hospitia in palatiis Regiis metarentur; quo iure maiores Mandarini familiares suos donant, & fuit vsui plusquam necessario hæc liberalitas ad iter præcipitiis, niuibus & periculis pauendum. Chiaucci, tanquam futuri conscius, manum sine mora operi admouit; memor se vrbi, quod contestatus fuerat Petrus, commodatum: mense itaque vix vno, non plures octodecim Christi balneo expiauit, sed maximè illustres, Literatum præsertim, magnis honoribus, & prærogatiua ingenij ab Rege affectum. Instituendis aliis, angustias temporis dùm acri labore redimit, à Petro repetitur, eumque commodato scilicet non dono concessus, Gianceum in patriam comitatur, nono postquam ex ea discesserant mense.

Misit quoque hoc anno 1610. & sequenti, sedes Hanceensis aliò complures, & vbique ab iis aut stabiliti sunt Christianorum noui cœtus, aut veteros aucti. Duo sunt oppida Hanceo Metropoli biduo dissita, Zunte, & Tecinum, quibus Patres, qua causa haud scio, ab S. Agatha, & S. Vrsula nomen indidere; vtrobique diues serici copia, sed ingeniorum multo excellentior & maior, quàm cœli bonitas dicitur efficere. Duas in iis nostri Christianorum fundarunt sedes, easque magnam partem impugnationi aduersantium acceptas tulere. Vt primum cœperant de noua lege publicè dicere, de suffixo in crucem vero Deo, & aliis conuellentibus patrios, & antiquos ritus; variis varia vtramque in partem, suo quisque pro sensu garrientibus, ex condicto Siuzaij quatuor, frequentissima concione interpellare dicentem statuunt, conuitiis onerare, dehonestare probris tanquam seductorem populi simplicis; citare ad tribunal accusaturi sigillatim eius mendacia, & fraudes; sed præuertit eorum criminationes eloquentia cognitæ veritatis, & interioris conscientiæ flagello adacti, fatentur primum stupenti populo, se mente peruersa inuicem condixisse ad audiendum, & dedecorandum Patrem; inde illo audito nihil in eius verbis deprehendisse quod reprehenderent, multa quæ iure in seipsis damnarent. ad hæc legem quam prædicaret sanctam esse, doctrinam quam traderet sanctam; suo itaque ipsorum quadruplici testimonio securi omnes starent, eò prorsùs fidei certioris, quò Patris rationibus intimè perspectis, ad publicam eius commendationem traducebantur vel inuiti, ab opinione quam conceperant de illo pessima, & probrosissima; tantùm ergo abesse vt caueri deberent Patres velut circulatores fraudulenti, quin esse potius audiendos, tanquam Veri Magistros, & regionis illius clarissima lumina] ita quatuor illi ex ordine Literatorum testes; quorum tàm

subita,

subita, & inexpectata confessio, impulsos Patris sermonibus ad Christum animos integrè expugnauit. Nec fuere minoris ad incrementa, & gloriam diuinæ legis, crebræ cum Bonziis,& Literatis omnium ordinum concertationes, in oppidorum altero commissæ, vbi sub dio campus multitudini theatrum præbebat & scholam, quòd nullo alibi auditorio capi posset. Illic mirum iuxta, & delectabile, cum patrocinaretur spectator, etiam ethnicus doctrinæ Christi contra ignorantiam Bonziorum, & Literatorum superbam proteruiam, qui tractis Bonziis subsidio aderant & obstinabant vtrique animum pugnando non veri studio, sed hi laude ingenij quam pudebat illos externo cedere; illi ventris ingenio, dolente sibi spottularum & stipis largitores decedere; neutri a tercando, & recalcitrando dissimulare amissam victoriam poterant, eratque vniuersis patens, eos animi prauitate, non rationibus instinctos, Christo aduersari. Multi demùm vtroque in oppido, solenni baptismo expiati; constituti duo Christianorum cœtus; & tàm feliciter diuinis imburi, vt eorum non nulli vt plurimùm rudes, & pauperes prodigia ederent, essetque nihilo iis operosiùs ex occupatis corporibus, & locis dæmones pellere, quàm signum crucis in eos formare, aut aquæ lustralis guttas aliquot spargere, quo beneficio dum liberarentur à dæmone corpora ethnicorum, asserebantur etiam animæ ab eius tyrannide in libertatem filiorum Dei, comperta potissimùm crucis, imaginum, aliorumvè sacrorum efficacitate qua ipsi quoque ethnici, & idolatræ fiebant dæmonis victores, Bonziis interim, exsecrationum cantamenta, frustra in illum torquentibus. Chiatini præterea nostri sedem fixere; beneficentia Literati, cuius ea erat patria, & nomen Ignatius. Illic ethnicorum conuersionibus initium dedit Cattaneus; Sciamhaium postea curandam suscepit, vrbem Pauli Doctoris natalem, vbi semel duos & septuaginta, Christi fonte purgau t. Reliqui difficis passim locis prouidentiæ diuinæ fiducia, instabant operi, & excursionibus in longinqua, quod committere se publico & primariis vrbibus vetarentur, vtilitatem suorum laborum latè sed tacitè spargebant, quorum euentus singulares & progressus legere vtcumque dignum sit, verum & rerum similitudine, & prolixitate forsitan molestum. Instar omnium esto Martini factum illius in arte bellica Doctoris non semel hactenus laudati & in summos quidem armorum honores à Rege prouecti, sed militis habitu gloriosiùs Apostolum agentis, patrémque plurimorum quos Christo genuerat. Is dum Mandarino, vrbanitatis officio, occurrit aduentanti, cum eo qui solet comitatus numero & fastu, conspicatur hominem plane nudum, sed partim pudore nuditatis, partim acutissimo frigore, se se in glomum colligentem, de via deflectens quærit ex eo quis? & vnde sic nudus & abiectus? respondet miser de conditione familiæ minimè obscura; sed à latronibus (quibus vndique regnum scatet) præter vitam nihil sibi relictum, fame fortassis, & frigore; cruciatu maiori

periturum

perituram, prohiberi enim se verecundia honestatis, ne per oculos commeantium in vrbem rediret indecorè, nec tamen quicquam ex Martino petit opinor quod Sinis misericordiam, peregrinam esse virtutem sciret, planéque ignotam, nisi si forent Christiani. At huic Martinus sic assueuerat, vt quocumque iret, stipem cuivis egenti, vltro, nec rogatus offerret cum incredibili ethnicorum admiratione, & Christianismi laude qui tantùm virum ad eam formasset tam benignam, & amabilem disciplinam. Memor ergo sancti cuius nomen gerebat, & vitam à Patribus legendam acceperat, mediam sibi detrahit tunicam serico puluinatam, quòd superior ob tenuitatem arcendo frigori esset ineptior, eáque iacentem contegit, qui suo in vrbem regressu, ciuium oculis eò illustriùs præconiu edidit tàm inusitatæ pietatis, quòd idolatra cùm esset videri potuerat eius beneficio indignus. Subeamus nunc in annum æui huius vicesimum alterum, Christianis Nanchini; Macai Lusitanis gloriosum; illis ob triumphatos inuicto patientiæ robore hostium cruciatus; istis ob domitam virtute militari, hæreticorum Batauorum ferociam.

68. Nanchin. Christ. Feruor.

Ac Nanchini quidem tenues, & obscuri; sed magno numero Christiani, & constantissimæ ardentissimæque sanctitatis, post eiectos à tyranno Scin Patres, & eorum amicos diris afflictos suppliciis, octo se in cœtus sodalitatum diuiserunt, in quos statis diebus lege immobili conuenirent, acturi de diuinis, inflammaturi animum nouis cœlestrum ignibus, & charitatis exquisitissimæ inter se officia partituri, nemine viuctorum, inopum, ægrotorum, calamitosorum, ne mortuorum quidem prætermisso, in quem huius amoris prouidentissimi curas non mitterent; sed multò diligentiùs in pueros infantes quos matrum egestate nimiùm facili, vel crudeli alendi tædio abiectos, tollebant ex publico semiuiuos, ferebántque domum regenerandos sacro baptismate. Nec erat in hoc virtutum agone feminarum victoria quàm virorum minor. Et fuit quæ vincendi sui & Christi amore, purulentam ægrotam, ministerio suo curandam susciperet, quam ipsimet propinqui fœtoris intolerabilis impatientia barbara, exposuerant in ripa fluminis, fame aut frigore, aut tabo necandam. Fuit quæ geminas, & mundum muliebrem venderet, vt confecta ex iis pecunia, Christianorum leuaret egestatem. Fuere quæ assiduis se pœnis pro Christo conficerent. Lustrabat furtim hæc sodalitia vicissim ex Patribus ne quà Scini exploratoribus suboleret, cúmque nullæ Christianorum iam ædes multitudinem caperent ad diuinum sacrificium confluentem, emptione prorsus supra fidem mirabili, conciliatæ sunt aliæ multitudini tantæ pares, emerunt illas egentissimi quique fidelium communi stipe, & sudata contributione, sed clam & inconsulto Patre ne prohiberentur ab eo exiguum illud quo se ac familiolas fraudabant suas in eam emptionem conferre. Aliam nobis emit domunculam Lucius miles Christianus longè ab vrbis frequentia latentem, vt Patrem occultaret, qui anno

integro

integro etiam ethnicos in ea docuit, fideli eorum silentio securus, & ex iis ferè quinquaginta ad Ecclesiam adiunxit. Inter hæc Nanchini prospera, nouum protulit monstrum Sciantunensis ad aquilonem Prouincia Pechino contigua deprehenditur illic pestilentissima omnium quæ vnquam extiterant secta, Pelienchiaiorum appellatione. Clandestinos in latebris habebant cœtus; distinguebantur inuicem gradibus dignitatum, vni omnes Prælato suberant ad nutum, diribitori officiorum, & arbitro; dicendi porrò argumenta dum suos conuentus agerent, haudquaquam ad religionem, aut rationes animi spectabant, sed Mandarinorum tyrannidem, & euersionem; in eam conflandum ex populo militem eundum in arma, & si læua in cœptis non obstaret fortuna, pergendum vlterius; petendam Pechinum, regiam occupandam, trucidandum Regem, diripiendam gazam, & thesauros priúsquam diriperentur à Tartaro iis iam propriùs imminenti, & partis victoriis tumido: At si pares non essent tantæ huic moli attollendæ, quicquid præterea in regno extra Pechinum erat fore in illorum potestate, dummodo viri essent, & ius armorum forti manu tractarent. Dicto citius in opus consilia exeunt: redundant enim Sinæ multitudine superuacanea, egena plurimùm, famelica, & omne facinus de facili ausura; nec ad cogendum latronum exercitum alio est opus nisi proiectæ amentiæ plebeio qui ducem illis se præbeat. Primæ horum expeditiones, incubuere direptionibus quæ vltro citróque commeabant; inde copiis aucti promiscuis, vrbem vnam, & oppida quatuor incursionibus subitis oppressa prædati sunt; demum vbi primum suo obstantes furori sensere, illic ad sex hominum millia trucidarunt. Conciditque hic eorum prima & vltima rabies. Erat autem tunc regnum si vnquam alias casui proximum. Leaotunensem regionem, partim armis subactam, partim metu desertam partim etiam emptam à proditoribus tenebat Tartarus, ducebátque in vrbem regiam tàm citato gradu, vt Rex suis diffidens, inter se discordibus, perfidis, & ignauis Nanchinum cogitaret, alteram regni aulam, staretque procinctus ad fugam, nisi; vt olim Vanlién eius auum, fidelis Ministri consilium sapiens confirmasset. Eo enim absente cessurum vltro pacificè Tartaro regni dimidium, Prouincias sex capite, animisque orbaras; cùm esset minimè dubium, alias tres intestinis in Regem odiis nutantes occasione tàm prona vsuras; his tot foris & domi periculis, si arma iungeret secta perduellium latronum, nec Regi effugium, nec regno salutem superfore. Quamobrem seuerè Proregibus, & Magistratibus toto vbique indictum regno, ne cui diligentiæ, sumptui, & cruciatibus parcerent in peruestigandis coniuratæ sectæ rebellibus, liberandóque ea peste regno. Nec vllos vsquam cœtus cogi suis in ditionibus paterentur: edictionis Regiæ formidolosa imperia, vbique mox vrbium ardenter curata, Nanchini maximè omnium quotquot sunt maximè timida & suspiciosa; taxatúmque illic reorum indicibus, &

69. Secta Regi, in regno infest.

productoribus capitis pretium. Quæ perscrutatio dùm feruet contigit ethnicum sceleratum, in ædes subire optimi Christiani, cuius statim nomen ad tribunal defert quòd sacram imaginem, & crucem, in eius ædibus animaduertisset; capitur illico Christianus, torquetur atrociter ad extorquendos ex eo delicti conscios, neminem nominat, præter imaginis pictorem; qui diris item quæstionibus subactus Christianos edit quadraginta, simplicitate magis animi, quàm cruciatuum impatientia, subdebat siquidem ad innocentiam illorum, vnum ex Patribus quos Doctor Michaël Hancei, secum domi haberet, Nanchinum subinde redire ad excolendos morum documentis illorum animos, & norant Nanchinenses, norat perfidus Mandarinus Christianos à Pelenchiaiis quantùm cœlum ab inferis distare; sed captabat in aula fidelitatis famam simulatione repertæ nouitatis, & industriæ in perduellium captione, præterquam quod erat tyranno Scin intimus, & crudelitate in Christianos persimilis. Iubet ergo turmatim milites, vrbem cum carnificibus obire, armatis de more cruciandorum reorum feralibus machinis; Christianos quos pictor ediderat, magnis vocibus nominare; de illorum domibus quærere; inuentos barbarè, immanitérque traducere, expilatis itaque ad primos ingressus illorum domibus, prælatísque dumtaxat imaginibus sacris & crucibus, velut scelerum testibus; catenis colla, manicis & vinculis brachia, pugnis, calcibus, fustibus corpora onerare ac raptare magis quàm ducere: probitatem verò illorum probrosis conuitiis fœdare, quæ rerum ignara plebecula exaggerabat tàm indignè vt in reos damnatos non posset acerbiùs consuli. Eminebat tamen ea in plærísque oris alacritas, patientiæ robur in omnibus vt eo spectaculo magnopere cresceret fidei sacrosanctæ existimatio. Ac vt quisque primùm in Mandarini conspectum venerat, dabatur in tortorum manus, qui acerbissimo cruciatu sociorum nomina quærerent, verum enim verò cùm triginta sex torquerentur, nihil à quoquam expressum est, suum quisque professus est solum, & familiæ suæ nomen, Christianum se esse, familiares omnes Christianos, non Pelinchiaios piratas, & rebelles, hæc monstra scelerum Christianorum damnari legibus, quorum innocentiam venerabilis senex Iao Ioannes, ille qui se olim tyranno Scin obtulerat cum vexillo professione inscripto Christiana, tàm luculentis probationibus defendit, vt sui puderet Mandarinum, eumque cum aliis duodetriginta, quos iam tormentis subiecerat, dimitteret liberos, octo illos tantùm retineret, qui sodalitiis totidem, ædes proprias commodarant. Hos tota Nanchino per sex Prætoria ferro & vinculis onustos, turba carnificum ignominiosè circumducit; cæduntur vbique ipso in aditu indicta eatenus & incognita causa, pro cuiusque iudicis feritate, quâ vt semivirum & semiferum decuit Eunuchus Regius ad quinque tribunalia quinquies cæsis & laceris, plagas addidit viginti, ea carnium laniena, & cruoris exhausti, vt in asserum tabulis reportarentur in carcerem

70. Christiani pro sectatiis rebel. Nanchini torquentur, & fortiter ferunt.

rem ſemiuiui. Nec defuere inter alios Mandarinos qui ore eodem ſimul pronuntiarent innocentes, quàm eſſe aiebant propriam Chriſtianorum dotem, ſimul cædi iuberent, ne auctoritatem ſui tribunalis viderentur negligentius tueri, aut Sciui placitis frigidè affici. Pendebat Nanchinum cauſæ atrocis expectatione, nec fingere poterat, niſi captura tàm ſolenni, & tàm crudelibus ſupplicij extremi præludiis, præiudicatam, in crimen aliquod horrendum ſententiam, quam ſecutura eſſet mors inuſitati generis horrore terribilis. Non potuit tamen cauſæ iudex ſupremus Mandarinus, quantumuis in illos ſæuiret aliò furorem excutere, niſi ſacrilega in Deum ipſum exſecratione. Pronuntiauit legem dominatoris cœli falſam eſſe; homines dementare; coitionibus vetitis iure ſuſpectam ſe facere; refractariam Regis imperio ſe præbere, cuius edictionibus proſcripta, nihilo ſeciùs in cœptis pergeret, ac ſuſtentaret ſe ſe. Proin aliundè Nanchinum adducti reducerētur in patrias à præſidio militari; Nanchinenſium colla iugo ligneo ad menſem ſtringerentur, inde ſe denuo ſiſterent, ſerio admonendi Regi obſequentiùs parerent in poſterum; abſiſterentque ab lege profitenda, qua Rex ſeueriſſimè interdictum vellet. Reperentibus à tribunali domos ſuas, occurrunt vxores gratulatoriis lachrimis proſequentes confeſſionē generoſam, & alacrem, cuius nobiles notas, laniata, & cadauerosa membra ex Prætoriis referebant. Reliquorū item octo & viginti quos à ſe iudex amiſerat, coniuges heroinas nihil æquè ſolabatur vt tormentorum conſtans perpeſſio, in qua maritos durare fortiter crebris internuntiis diſcebant, non ſine humili & ſancta cæterarum mulierum æmulatione, & communibus in cauſa communi gaudiis. Ex beato tamen quem dicebamus octonario, vnius extitit beatiſſima ſors qui plagarum dolore interiit. Eius vocabulum Andreas, vilis conditio, opificium lignatoris, morum ſanctimonia, vulgari ſublimior; Renatus ex aquis vitalibus tantùm egit vt ſuos omnes renaſci cerneret non modo Chriſtianos, ſed ſibi perſimiles, amore & cultu Reginæ Deiparæ afficiebatur tàm tenero, vt quicquid animo incidiſſet quod ei crederet placiturum, propenſiſſimè id exequeretur. Quæ vero egeſtas, pectus, manúmque pleríſque contrahit, auertítque à miſeriis alienis, hunc iis leuandis eo præſtabat largiorem, quod nihil habens quod daret, dare ſeipſum Deo, hoc eſt operæ ſuæ fructum, & ſudoris putabat. Iam ad augendum fidelium numerum, & virtutem, vix erat illi par, & in illa Scini cruenta tyrannide, haudquaquam ipſe certamini, ſed ipſi certamen defuit, ex quo poſt paulùm vt cruciatibus ſic meritis auctior, coronam retulit. Tàm aſſiduus & ſedulus Patribus aderat quos nefarius ſcin pergebat diuerſo carcere macerare, alterum iacentem in extremis, alterum ex plagis adhuc hiantibus, vt ſi cogeretur ab vno ad alium tranſire, filium ſubſtitueret ſuo loco; tàm accurata in iis iuuandis ſollicitudine vt Patrum pater à fidelibus audiret; aberátque tàm procul à mercenario in iſtis animo, vt ipſos præuidens, vellet nollet, penſa-

turos donis saltem æqualibus, quicquid sumptus in eos fecisset, modum repererit quo ipsos falleret. Quæ mittebantur ad illos argenti segmina, & Panni Serici à beneuolis Mandarinis etiam ethnicis, reponebat iis scrupulosa fide, tunc statim reddenda, cum liberi forent à carcere; postquam vero Nanchino exularunt, Christi se obsequio penitus, domúmque suam consecrauit vbi spiritu quo ardebat sancto de diuinis dicentem audituri conueniebant Christiani. Et suo ipse quanticumque periculo emebat, Patrem apud se habere hospitem quoties Nanchinum reuiseret, ad neophytorum spiritus refouendos, & augendum illorum numerum; quanquam id sæpiùs factitaret, subíndeque in menses plurimos. Hac ergo Andreas sanctorum palæstra, glorioso agoni præludebat quo moris pretiosæ septem consortibus tormentorum negatam coronam adeptus est. Sepulti corpus venerabantur etiam ethnici, conditúsque est loco vt sinebat calamitas temporum, & funere minimè indecoris. Hæc magno vbique Christianismi detrimento Nanchini gerebantur, si par famæ fuisset toto vulgatæ Imperio fides, idem esse omnino Christianos quod Pelienchiaios, & pro iisdem Nanchini tentos, iustas sectæ nefariæ, tribunalibus sex dedisse pœnas. Quamobrem Doctor Paulus tàm perniciosum nomini Christiano, & probrosum errorem, populos dedocturus, tractatu festinato sed discriminibus quatuordecim solidissimis firmato, palam fecit, Christianos esse à Pelienchiais non modo diuersos. Verum iis planè oppositos, vt qui vitam ducerent insontem in omni genere probitatis, Pelienchiaij sceleratissimam; opus properè absolutum, sed efficacia rationum potens, P. Petrus Spira Mandarino ferebat, qui sacrilegio sceleratiori contra Christi legem, quàm contra octo Christianos pronuntiauerat, verum Nanchini exclusus introitu, Mandarino reddendum, manu curauit aliena. Qui quòd esset Colao Scin ad omnia addictus acerbas Paulo reposuit literas, aggressúsque de summa quæstionis rationari, dubium reliquit malignè magis, an imperitè id faceret; omissis enim quibus Christianos à Pelienchiaiis Paulus dinstinxerat quatuordecim notis; in nuda hærebat propositi criminis affirmatione, sectæ vnius vtrósque reos esse vtrósque Regis Imperio contumaces; Christi legem à Rege proscribis ab iis promoueri. Patres à Rege extra regnum pelli, ab iis induci & Regis ingratiis. Docere, conuentus cogere, sequaces colligere; at enim hunc maiestatis contemptum adeò confidentem, haud fore diuturnum interpellatum esse Regem supplicibus literis, alteris in sectam Christianam; in Michaëlem Doctorem alteris, & quosdam præterea (Doctores Paulum, & Leonem volebat intelligi) qui Patres domi secum haberent, & contra rescripta regia tuerentur; qui minæ hominis improbi præter eius mentem fuere Patribus salutares, qui mox reluctantibus multum Doctoribus curiosas inquisitorum nares secretioribus, & solitariis latebris fallere præuerterunt, ne Colai Scin furialibus libellis, & Regis indignationi viros

ros exponerent, quorum post Deum potentia, Christiana res nitebatur. Verum enim vero nostra Pechini apud Regem, & Colai Scin causa, longè alia erat quàm Nanchini, Deo eius vices sic in oppositum mutante, vt redactus in ordinem Colaus ignominiosè aula pelleretur; duo è nostris palam in eam redirent iteratis accitis literis, & domus veteris possessionem repeterent.

Ac tyrannum quidem Colaum Scin sua vnius flagitia euerterunt, nec Regis tutela præpotens qua in gratiam Eunuchorum, supremos ab eo Mandarinos defenderat, aliud protulit, nisi vt maiori cum infamia caderet. Ad centum (aiebat Doctor Paulus) in eum libelli tàm atroces ab iis in regiam penetrarunt, vt in cunctas latè Prouincias (qui aulæ vsus est) per veredarios transmissi, immanissimæ belluæ vulgarent detestabilia scelera, eúmque publicis odiis, & exsecrationi exponerent post quæ Rex eius abrogationem, nec vltro differre valuit, nec ipse regressum ad priuatos lares; priuatúsque Hancei sua in patria iacuit. Et hic demum alter ex residuis Colais, summa denuo potitus regendi potestate, Longobardum vrgere ad maturandum in aulam reditum, cuius illi auctor sæpius fuerat, de quo erit anno proximo videndum. Hoc autem æui vigesimo altero, sub medium Iulij fortunatè in Sinas subierant è nostris quatuor, Manuel Diaz senior, stationes nostrorum ex officio inspecturus; alij operam ministeriis solitis daturi, Ioannes Adamus Scial. Rodericus Figueredus, & domesticus adiutor Melchior Riberus, quorum aduentu inopino vt iucundissimè affecti sunt fideles, ita non multo post F. Sebastiani Fernandez obitu grauiter doluere. Erat is ortu & nomine Sinensis, cognomento & Lusitania adscito; itinerum Riccio fidus comes; laborum socius & Apostolici muneris quod pro suo gradu constanter impleuit, in arduo illo & palmari negotio fundandæ inter Sinas Christianitatis, in quo haud scio plus sudoris, an sanguinis fuderit. Ad hoc illum Deus ingenti animo, bonitate ingenij, vitáque à puero innocentissima donarat, & alienæ salutis appetentissima, cuius studio ardens, interpretem Riccio & seruum se dedit, quamuis alioqui honesto loco natus; vt pia illa, & humili annorum aliquot opera promereretur aditum in societatem, quem superioris seculi anno primo & nonagesimo Ianuariis Calendis obtinuit. Non retexo ærumnas inter quas fortiter in gradu virtutis generosæ semper immobilis durauit; non contumelias, vincula, & plagas Hancei, Licini, & vtraque in vrbe Regia; demùm seruile extra murum maiorem exilium, & prope Tartaris in prædam, & quo tamen assertus pretio, euasit, sed à cruciatu pedum & manuum nequaquam, nec ab illa flagrorum cruenta, repetitáque sæpè laceratione quam sibi fore lethalem dum putat, mortemque operitur, dedit è carcere literas ad amicos, quæ vbicumque perlectæ sunt multo igne cœlesti animos inflammarunt, nec ambiguo deinceps inditio coniiciendum reliquerunt, si Sinenses educentur, Apo-

71. Tyrannum Scin sua flagitia euertunt.

72. F. Fernandez Sinens. obitus & virtutes.

ſtolicæ virtutis nihilo ſegniùs, quàm Europæos, apicem prenſare ac prehendere, illa enim ferendis pro Christo ſupplitus magnitudo animi geſtiens, abundè loquebatur, eius epiſtolas non ſola verborum ſpecioſa magnificentia tumere. Catechiſtem agebat perpetuo, & Patrum quas poterat obibat vices, dum cogerentur latitare, & peregrinam patriam ſi foras prodiiſſent, ſola oris diuerſi ſpecie fateri. Senio iam grauis, dabat operam docendis feminis, & baptiſmo luſtrandis, quam virtutis eius ſecura fiducia Sinenſes habebant gratiſſimam, tametſi hac in re ſuſpicaciſſimi. Contemptor ad hæc ſui, & proculcator eximius Fernandez nihil reſpuit quantumuis famulare & abiectum; ad laborioſa, & moleſtiis ardua vltrò ſuum miniſterium detulit; Macaum ſæpiùs ſimulato habitu adiuit, ad referendum noſtris, victus annui commeatum, neque id ſine capitali, etiam vitæ diſcrimine, & ſemeſtribus interdùm in ritu, & reditu ærumnis, in quibus ſolus, nec arbitrum metuens, coniunctiſſimus Deo ſemper fuit, quo iubente, & comite, illa conficiebat itinera, velut (quod ipſe dictitabat) loca ſancta luſtraret peregrinus. Annis fractus, ex quibus duos & triginta in ſocietate duris habuit rebus ærumnoſos, nullum tamen iis quæſiuit leuamentum; paupertati veſtium & victus nihil addi poterat, multum pœnis ipſius ſpontaneis detrahi; quod vnum ferè erga illum, Rectores ipſius habebat ſollicitos. Nobis tandem fidelem Dei, & Euangelij Miniſtrum annus abſtulit ætatis ſupra ſexageſimum quintus, neque ſatis conſtat, nec admodum intereſt, Nanchini vel Hancei.

Claudat annum hunc 1622. hunc tentata in caſſum à Batauis Macaum, (poſita quidem extra Sinas, ad eos tamen vtcumque attinens) & generoſa noſtrorum opera in eius propugnatione. Menſis Iunij octauo decimo cœpere tredecim Batauorum naues circa Macaum volitare; aliæ quatuor è regione arcis aliquantò priùs in anchoris ſteterant; ex-

73. Batavi fruſt. Macaum impugnant. pectabantur ex molucis præterea ſex, inſtructu valido armatæ, ſed earum pertæſi longas moras, & de aduentu iam dubij, pugnam decernunt in diem præuium feſto S. Ioannis præcurſoris. Mari, vt olim deſcripſimus, tria Macai cinguntur latera, & propugnaculis totidem, munitione tormentorum copioſa egregiè tutis: quod ſenſit illicò graui ſua cum clade hoſtis hæreticus. Nam aggreſſus toto ingentium nauium, æneo fulmine, propugnaculum quatere quod debilius videbatur, tulit inde tàm clarum & decretorium reſponſum vt eo nauium altera aperto latere, totum hauriret mare, & aquarum depreſſa pondere ſorberetur. Proniorem ergo putauit expugnationem, qua latus inſulam reſpicit; nongentos in terram, vrbe procul exponit catapultarios cum tormentis duobus, graditurque ad impreſſionem, ſeu magis ad arcem capiendam quod certo ſtatim futurum crediderat cum nauí exſcendiſſet; tranſuerſo enim præſidio, viam ſibi ad vrbem parans, non plus vno diſſitam milliari, præſidiarij ſibi conſulere, ſeque intra muros ſtatione deſerta recipere, quod arte factum non potuit melius quàm

metu,

metu, & consternatione cadere. Ouans insolentius Batauus, & canens victoriam, præconem plus vltra proruit, relictis à tergo quas trahebat duabus machinis, & surdus ad imperia Prætoris frustra cæcum impetum reuocantis, & clamore irrito iubentis captum præsidium ante omnia communiri. Multi se tunc Patres Iaponia pulsi, receperant Macaum, qui ad classis conspectum, vices & munera sortiti, magnam partem instabant confessionibus diu noctúque audiendis, parandóque ad pugnam, aut stragem quamlibet populo; rescitum siquidem post frustratam expeditionem fixum Batauis fuisse vrbe expugnata, forrassis etiam pacto sibi asserta, feminas ad prolem reseruare, quinquennibus parcere pueris hæresi facilè imbuendis; ferro cœteros delere. Hic duo è nostris Itali, poliorceticæ haudquaquam rudes, maximè P. Iacobus Rhò firmare nouo munimento infirmiorem vrbis partem; tormenta quatuor bellica in collem attollere vicino Collegio imminentem, multum ridentibus qui ridendi magis parum aduertebant quà erat Batauis ad vrbem accedendum; rectà illuc fulmen excussura; & vero in alterum Batauorum agmen librata perite machina, primum dedit victoriæ specimen, paucorum morte omnes exterruit, & agmen retro egit, dùm reliqui intra vrbem Patres animos ciuibus facerent, bini singulis in propugnaculis, viginti promiscua in turba quæ ex Europæis, ex Indis, & Cafribus; seruis, & dominis digerebatur ad eruptionem: hi nostrorum hortatu, eum animo hausere ardorem, vt sublato S. Georgij clamore erumperent alacres ad intercludendum progressu Batauum, & confidentia generositatis implerent partes exercitus numerosioris, non vno loco, sed semper pugnatum est, catapultariis Batauis nullos æquè ad ictum vt nostros legentibus qui postrema salutis præsidia periclitantibus ministrabant, sed imbecilli semper (quod fassi sunt postea) & erranti glande. Lusitani contra vtrumque hostium iunctum agmen, eo furore inuadere vt naues fuga repeterent, abiectis armis perturbarent primos, proculcarentur à subsequentibus, & tanta consternatione, præcipitarent se morti eripere, vt eam in mari inuenirent. Ex trecentis ferè illo prælio cæsis pars maxima, dum armis & vestitu graues, experiuntur natatu ad naues euadere miserè in aquis periere. Desiderati sunt ex Macaensibus non plus octo; triginta vulnerati; triumphantes in vrbem cœteri rediere, aucti spoliis præda, & armis hostium, in quibus duæ quas diximus igniariæ machinæ, & canteriatæ catapultæ quingentæ. Augeret victoriæ gloriam, si, quod scripsit non nemo, Deo euidenter, & extra ordinem adiuuante probari posset reportata, sed discors scriptorum narratio, qui tamen rebus præsentes aderant, singularia illarum mihi non satis elucidant.

Nunc retro ab anno 1620. repetendus est cursus fidei propagandæ in regno Cocincinæ, cui Sacerdotes è nostris quatuor, & Catechistæ tres, itidem ex nostris omnem operam dabant, stationibus duabus, octo dierum itinere seiuncti, Faifo altera in Prouincia Caciana; Nuocmani 74. Cocincinæ Regnum excolitur.

mani altera, in Pulocambis, vel vt eam appellant indigenæ Chingini Prouincia. Illic & regno vbíque vniuerso consciuit nobis illustrem famam, præclara Regis de nobis opinio, quos lib. nter & crebro suis Principibus laudabat, velut homines sinceræ probitatis, & virtutum præstantia insignes, tuebatúrque aduersus calumniatores. Cui Regis erga nos animo accessit libri editio de Christianis dogmatis & præceptis, quæ Deo placuit multis tùm rerum prodigiis tum magnis & publicis sancire, expulsione potissimum malorum dæmonum, ex occupatis corporibus, & locis. Vix enim aliud orbe toto in Regnum, tyrannidem suam exercent crudelius quam in Cocincina & Tunchino. Plena illic magis, veneficis, incantatoribus omnia; & maleficis partim lemuribus, belluino instinctu ethnicos infelices continuo vexare solitis; partim quò blandiùs, eò crudeliùs, & exsecrabiliùs in eos sæuire. Subire in familias tanquam domestici, seque in eas velut transcribere, ad ea haud prorsus opera quæ puros, & liberos spiritus deceant, nisi forte quos Christus in porcos immisit. Dementatis ergo, vel correptis ab nefario amatore, certa erat ad frugem, & libertatem via, si dumtaxat semel aures præbuissent Christianam doctrinam explicanti. Arreptitios, spectrorum obiectu, & strepitu; veneficio quolibet, aut morbo fascinatos, simplex de ligno crux de collo appensa liberabat; & parietibus affixa domos ab omni Dæmonum infestatione. Auaré tamen Patrum laboribus, conuersionum respondebat messis, & quidem illic vbi potissimum exerebant illos contentiùs, Turoni videlicet quæstuosissimo Regni emporio; Caciani, Principis regia, Literatis frequenti; & Nuocmani; Pulocambis Prouinciæ vrbe primaria. Ex iis Buzomius, & Pinna concionum assiduitate, & concertatione priuatim ac publicè cum Literatis & Bonziis crebra, vnam tulere veri rectíque approbationem, & gratiam; mutationem in melius nullam; quoad Deus illorum operam ope sua præsenti fortunaret. Placuit interim experiri plusne aliquid possent in castellis, & pagis quam in colluuie vrbium, iis vitiis inquinatissima quæ Deum longiùs ab homine arcent, processitque res supra votum, nouos instituere Christianorum cœtus, esto exiguos sed multos; esto ex vili, & simplici collectos aratorum & opificum plebe, verum faciles ad diuina, & salutis curam, vitæque innocentissimæ, quam esse sibi gratissimam, beneficentia supra communem singulari non raro significabat Deus. Ne tamen alibi nostrorum labor videatur exisse prorsus in vacauum, subdam hic aliquos, quorum illustris & potens authoritas multos suo

75. exemplo ad Christum pertraxit. Primas in iis meretur matrona Nuocmanensis potentissimi vxor Mandarini, gratiosissimi apud regem, & in aula, rebúsque publicis apprimè versati, ambo erga Buzomium mirè comes quod hominis affabilitate, modestia, & vitæ candore plurimùm caperentur cœterum ab eo de religione audiendo alienissimi, vt qui facinorosi sacrificuli doctrinæ acquiescerent penitus, Banci vocabulo,

Conuersio mira matronæ Principis.

bulo, professione Bonzij, palam voluptarij, fœdi & trium idcirco vxorum mariti quòd alendis pluribus non esset; loco tamen haud inferiori adorari volebat à suis sequacibus, quàm monticolæ Bonzij, victu cultuque horribiles, quem illi honorem, eloquentiæ gratia tàm efficaciter obtinebat, vt vulgo diceretur auditorium suum incantare. De Deo & anima, futurisque post mortem, bifariam philosophabatur. Vulgo quidem tradebat Deum esse gigantem qui vertice tangeret Orientem; Occidenti plantis insisteret; dextra limites austri; læua teneret aquilonem. Vniuersum hoc, eius opus esse, non elaboratum in materia illi extranea, sed ductum ex ipsomet suásque distentum in partes quas eius singulis vnde essent profusæ accommodabat membris, delira inuentu attributione; dictu fœda, & propudiosa. Discipulos vero in scholæ arcano, longè diuersis ad omne flagitium instituebat elementis. Nata videlicet, nascique ex nihilo omnia cùm sint planè nihil priúsquàm esse incipiant; reuersura in nihilum omnia, vt nascituris loco cedant; ex his naturæ alternis vicibus rerum ortu casúque distinctis, longam habebat contextam seriem, quàm particulatim iubebat à suis accurata expendi meditatione, quòd diceret, qui semel animo comprehensum haberet, in nihilum redire omnia; esse iam hoc ipso beatum, & beatè victurum quod certè illi non posset obtingere cuius missæ in futurum curæ præsentes turbarent voluptates. Hoc philosophantis porci epicurismo imbutum Mandarinum & vxorem, mirum non erat abhorrere à scitis Christianis quæ in præsentium contemptu, & futurorum desiderio metúque vertuntur. Sed eum horrorem, gratiæ suæ suaui miraculo diuina bonitas in hunc modum discussit. Agebat Sinoæ Mandarinus altero regni fine, legandúsque ad regem Cambogiæ, necessariis documentis in aula præmuniebatur, cum ecce nos vxor improuisa in sublimi adit elephante cum aulæ muliebris, & nobilium virorum superbo comitatu, accersit è Patribus, alterum: audire ampliùs de Deo, & lege quam prædicaremus enixè flagitat, de quibus ait, visa sibi omninò grandia quæ audisset; ea si perinde comperisset vera & solida, daturam se veritati manus, & Banci Bonzij damnata doctrina Christianismum professuram. Stetit promisso mulier generosa, & pro ingenij perspicacitate, lucísque diuinæ copia; facili, nec longa institutione edocta de omnibus quæ tùm oportebat tùm expetierat, initiatur sacro fonte, faustóque Vrsulæ nomine insignitur. Sequuntur dominam ex eius familia vndecim, in quibus raræ prudentiæ vir grauis, & laudatissimæ quoque inter suos ante baptismum vitæ Thomæ vocabulum accepit. Reuersus ex aula Mandarinus mirari nudatam penatibus domum, spoliata idolis conclauia, nihil vsquam Deorum apparere; quo euaserint rogitare? quidve hoc denique nouitatis? Hic præstans mulier magna libertate de Deo quem susceperat colendum, & augustissima eius lege tàm multa viro edisserit, & tàm eleganti commendatione, vt is factum non modo laudaret, sed sequi exemplum decerneret. Noctes igitur viginti, (nam

76. Conuersiones illustres in Cocinc. & disputationes.

dies solidos negotia publica occupabant) horis in singulas minimum quaternis doctrina excultus Christiana ; expiatus est sacro baptismate , & Ignatij nomine. Ornauere diei faustitatem duodecim aulici, sancta Domini sui imitatione ; fuitque concione quauis incitamentum hoc ad Christum potentiùs, & pignus messis deinceps lætioris. Inter hæc classis parabatur quæ Ignatium Legatum in Cambogiam deferret ; ipse periculis occurrens molestissimæ nauigationis, simul nomen ostentans quo gloriabatur ; in puppi nauis Prætoriæ, Redemptoris attollit effigiem ; mali summum præfigit Christi cruce, medium Iesu augusto nomine, irrisáque diei obseruatione quem illi ethnici vaticinabantur ominosum, illo ipso die cùm soluisset, prospero mari Cambogiam tenuit, vbi pectoris Christiani experimentum præbuit generosissimum. Venerabatur idola Cambogiæ Rex, duos tamen ex nostris ante annos aliquot rogarat ad se mitti, amplissimam iis facturus potestatem constituendi sacras ædes, & regni totius diuinis legibus excolendi, qua ille promissi auara liberalitate id agebat vt Lusitanorum sibi commercia firmaret, ex quibus ingens meditabatur lucrum ; sacra de cætero, & Deum & animam flocci habens. Adest ergo Macao ad Aprilem anni 1618. operariorum par strenuum qui contra quàm promissa spoponderant, frigidè statim, & parùm humaniter habentur. Regis sibi gratiam Bataui ; odium Lusitanis & Religioni Catholicæ præuerterant emere, donísque illum & Principem filium, spebus & calumniis dementarant maximè aduersus Iesuitas ab Indis vsque Iaponiam pestilenti doctrina perdentes vniuersa. Sic desiderio potiti Bataui promissa Lusitanis, vindicauere sibi commercia & religione vilibus lucris posthabita, regnum maluere idolis quam Christo subesse. Regi displicuit nostrorum aduentus, eorum munera respuit, dempto quòd publicè Macaenses perferendum iis crediderant. Lusitanos autem duabus aduectos nauibus, vix semel in conspectum admisit. Vlti sunt grauiter Batauorum iniuriam Lusitani nauali prælio, sed hoc neque admodùm huc facit, & fidem vix fecero bellici roboris & prodigiorum quæ nouem Lusitani, nauicula tenui contra hostium triremes quinquaginta tres feruntur edidisse. Nostris quidem illis operariis duobus semestris expectatio ventorum non fuit otiosa, porrexere desertoribus manum vt ad Ecclesiam redirent, Dei prope suíque oblitos restituere pristinæ probitati & collato Ethnicis aliquot baptismo, emendatísque illorum morbus qui ex Europa frequentes aderant, iter Macaum versus iterarunt, Legatus verò Ignatius Regem aditurus, cuius assiduè Bataui concepta semel in dogma Christianum odia ventilabant, luculentam crucem de collo suspendit, cuius ille aspectu caperauit frontem ; pro veteri tamen consuetudine legationis alias obitæ, interrogauit, quid rei id esset ? nec solere hoc signum nisi Christianorum gestamen esse : & hæc, ait Legatus, causa est, quamobrem id præferam, quòd sim reipsa Christianus, nec te putauerim posse à me adiri magnificen-
tius,

tiùs, nec cœli Domino gratiùs quàm ea conſpicuum, & illuſtrem nota: nec valuit barbarus amicitiæ alioqui etiam æternùm renunciaturus ex eo impetrare vt crucem abiiceret, volens nolens ſemper eadem ornatum ferre coactus eſt. Nec ſuo præſenti caruit præmio tanti animi magnitudo; tempeſtate correptus in reditu, conclamantibus, & deſperantibus omnia cœteris; vnus roſariam coronam parenti Virgini, adeò ſerenus recitabat Ignatius, vt ſi mari gauderet maximè ſereno: quod mentis ſecuræ tranquillum admirans exclamat ſenex tametſi ethnicus non poſſe legi ſubeſſe falſum, quæ conſcientia probitatis, mortis metum auferret, maximè omnium pauendæ, eodem tempore haud procul, comitata legatum nauis, aperto latere depreſſa eſt funditus cum lamentabili pereuntium comploratione, poſt quam velut defunctum iuſſis mare, Regiſque Cambogiæ punita perfidia, recepit ſeſe, ſaluumque Ignatium in portum Ciampæ detulit, Pulocambi Prouinciæ vicinum.

Anno ſubſequenti 1621. Cocincinenſis vtraque noſtrorum manſio fructus ſuos tulit. Septuaginta duos ſupra centum in Nuecmanenſi Buzomius, ritè Chriſtum edoctos baptiſmo expiauit; qua in re nec partem nec meritum habuit Chriſtophorus Borrus, eius hactenus ſocius, tunc Macaum accitus haudquaquam ſanando quod prætexuit corpori, ſed menti; quam cœli mutatio adeò non mutauit, vt remittendus fuerit in Europam, vbi Romæ in caſſum tentatis omnibus, cùm à remediis, nedum à ſalute abhorreret, abſciſſus eſt à ſocietate, paulóque poſt ſubita obrutus apoplexi. Formidabili profectò Apoſtolicis operariis documento, ſi a. tanti officij virtute non modo deficiant, verum etiam à religioſa.

Buzomium iuuit magnoperè ad proferendum Chriſti regnum in Prouincia Pulocambis, eorum acceſſus ad Chriſtianiſmum quorum auctoritas exceptione omni maior, annis, magiſterio diuinorum, ſanctitatis opinione ac ſchemate, & ſacerdotij nixa dignitate, multos de ſe habebat ſuſpenſos. Horum vnus Saihienus hoc eſt bonus Sacerdos, caſtimoniæ viginti iam annos, cultor eximius; paupertatis extremæ, tolerantiæ in ærumnis, fame, ſiti, frigore & contumeliis patientiſſimæ, multúmque alacris; adumbratæ non nego, ſed in Bonzio & idololatra, non fuit exilis tantarum virtutum ipſa vmbra. Quanquam eius ad primam veritatis vocem docilitas, argumento fuit, hoc ſolum idola coluiſſe quòd verum ignoraret Deum. Audito enim Buzomio obſtupeſcere vnà, & geſtire ad magnitudinem, nouitatémque diuinorum, quæ poſtquam diu, & integrè hauſit, regeneratus eſt ex vitali fonte in nouam Chriſti infantiam; quanta id omnium admiratione, qua diſcrepantia ſermonum, & iudiciorum facile dictu eſt; exempli vim à ſe non valens defendere plebs praua & ſtolida garriebat rem eſſe capitis imminuti; ſapientes contra interpretabantur boni tantùm ineſſe ac ſolidi in lege Chriſtiana, vt eius vir tantus exploratiſſimæ penitúſque

perspectæ, non potuisset imperium fugere, sed eam magna, fidáque voluntate, suaquam priùs deperibat abiecta, in perpetuum adamasset. Eam ob rem illos nequaquam pigebat tàm periro duci se comites addere: alium Christo lucrata est Magistri pertinax, & inops superbia. Ingenio erat incomparabili iuuenis, magistri affectator quem Tubin nominabant, suspiciebátque Prouincia Pulocambis tanquàm oraculum omnium doctrinarum quas acutissima rationum, & lectissima verborum copia suis auditoribus dispensabat incredibili eorum voluntate. Tantus ergo Tubin apud eos cum esset, nihil existimauit ad suas glorias addi posse nisi vt facto constaret omnibus quot supra Buzomium parasangis, omnésque Europæ literatissimos emineret, dedignatus quidem principio committere se externo cum homulo, & obscuro; cui foret gloriosiùs à se vinci quàm sibi vincere. At crescente in dies Buzomij nomine & religionis quam docebat; vanitatis moras, vanitatis ambitu omnes rumpit; Buzomium prouocat; diem pugnæ dicit; designat campum; ponit victoriæ præmium, ingenij & religionis quam quisque coleret prærogatiuàm laudem. Prouocationem cupidè admittit Buzomius, condicto adest sua cum schola magister Tubinus fastu magis tumido quàm graui, ducentos secum trahens discipulos; præsto quoque se campo sistit Buzomius sed solus; aderat omnis Literatorum flos & circum populus innumerabilis, inter quos extabat matrona nobilis, soror Gubernatoris demortui, quam eo pellexerat superstitio væsana, simulachrorum incocta cultui; & præcoci animo præcepta Tubini gloria quem magnoperè obseruabat. Prodit confidenter ad manus Tubinus, ignarus quem peteret, quantúsque in hostem assurgeret, vt quem ex Theologiæ disputatoriæ pulpito calentem Deus Cocincinam misisset. Pugnæ initium, de Deo, nescio quid posuit Tubinus, vnis assuetus Deorum Chimeris, & Theologiæ idolorum; dialectiæ prorsus expers; cuius & nomen Sinæ ignorant penitus & Cocincinenses multo magis. Compulsus itaque directò, adamussim, argumentis obiectis insistere, neque vim illorum garrulitate deuia ludere, crebro adigebatur loqui pugnantia, vtróque versum aiens negans, à Buzomio iactatus, vtrimque iugulo imminentem cernebat, hærensque in medio lethalem ictum probroso silentio exibat. Commurmurare hic primum eius discipuli, tùm clara voce responsum flagitare; ipse conturbatus, & ignominiæ pudore perditus optare vt sibi terra dehisceret, nec posse verbum aut vocem mittere; sed finem fecere disputationi, auditorum clamosæ in Tubinum sannæ, qui arenam ingressus cum ducentis, domum solus, & cernuus rediit. Buzomius vero numeroso stipatus comitatu gratulantium illi victoriæ decus, & ambientium magisterio ipsius, legísque se subdere quam profitebatur. Hos inter fuit Tubini discipulus, cui laus nulla par inueniebatur nisi vt par magistro diceretur.

Tubini similiter e schola videtur prodiisse qui ex Pulocambi, sectæ illius dogma in Cacianam tulit Prouinciam vbi Franciscus Pinna Faifi,

Turon i

Turoni, locísque aliis Apostolicam operam secundis euentibus ponebat, qui de nouo monitus, noui dogmatis præcone, quem sui octodecim stipatores, deprædicabant tantum non Deo parem; præuertere hominem decreuit, seu futurus esset ad prouocandum audacior seu timidior. Petit ab eo nihil minùs cogitante ne grauaretur doctrinæ particulam sibi impertiri, quàm laborioso itinere ad illos populos detulisset. Non potuit Bonzius tantæ comitati fama integra negare quod petebat, & quanquàm satis animaduerteret nec proficiendi, nec audiendi studio id peti, nihilo tamen commotior quàm præuisa & expectata re, absurdum quid promere de idolis cœpit & religione; cui statim Pinna rationem contexens quà strangulari se sentiebat, præoccupatus ab illo est priùsquam nodo illam adstringeret. Ac magna voce, mittamus, inquit, verba, de Deo cùm agitur, ignaris plærúmque vberius affluunt quàm doctis. Rebus ipsis & factis agamus, factis committamus causæ propositæ supremum arbitrium ad facta prouoco. Arrectúsque in pedes, & Pinna celsior, Ego, inquit, patro miracula, si tantum te posse diffidis, victus es. Hoc idem tibi si arrogas, experiamur vter edat maiora. Ego, infit subridens Pinna, mihi non arrogo, quæ naturæ transcendunt limites, horum potestatem cui libuerit, naturæ conditor, & Dominus tribuit. Ergo infert Bonzius causam vici, ratúsque plus satis eam profligasse, repentè se proripit, quem tantisper moratus Christianus, falsè at verè hominem compellans; si edis ait miracula, Patri saltem responde, nam ignarus cum sis, hoc ipso grande miraculum feceris. Vulgata deinceps huius Sycophantæ non modo scientia, & sanctimonia sed prodigiorum facultate, vocatur ad sanandum lethali ex morbo Mandarinum, occasionem amplectitur auidè cupitam, vt laute cum suis octodecim helluaretur illic aliquamdiu, tantòque in longum per fictas remoras curationem illam differt quanto splendidiùs habebatur. Vbi vero tandem coactus est manum operi admouere, Mandarino se sistens propiùs, tàm tumultuosa malorum dæmonum inuocatione, tot suis & suorum intolerandis clamoribus ægrotum, mense integro vexauit, vt malo peius remedium non ferens, & credulitatem propinquorum, eiectione Bonzij traducere vetitus, in vltimam rabiem ageretur, cultrúmque posceret quo se vna tot malis, vitáque absolueret. Hinc demum experti cuiusmodi animal esset is Bonzius, familiares omnes in eum irruere, aggerare conuitia, & diras; domóque exturbatum; vrbis totius opprobriis & indignationi obiicere, quam falsa tamdiu miraculi expectatione suspensam irriserat. Repetituro Pulocambim, cum forte Pinna occurrisset, quæsiuit ecquid valeret Mandarinus? satin' illi ex voto cessisset miraculum? ad hæc salubri admonitione cur se nefaria dæmonum adoratione, cur alios æternùm perdere laboraret? quem homo proiectè impius, interpellans, per me inquit, non stetit quin miraculum exiret, erat hoc in mea potestatè, sua obfuit iacenti culpa; indignus erat qui miraculo sanaretur, quibus dictis abcessit, nec vnquam

poſtea in Prouincia illa conſpectus eſt. Hoc Deorum ſuorum & Bonziorum dedecore attritos ethnicos, vtcumque refecit caſus quidam Chriſtianis & Patribus infelix. Faifi partem non minimam conſumpſit incendium, in qua ædes ſacra, & noſtrorùm domus ſeu magis tuguria, ex ligneis conſerta tabulis, & tegularibus operta paleis: domum interea Patribus, & templum præbuere tugurioli ſoluti reliquiæ, quoad anno ſequenti Macao aduectus P. Manuel Fernandez, inde attulit reſtituendo templo ſumptus, quod flammis deleto Faifenſi, ædificauit Turoni auguſtius, quantùm quidem ferebat lignea materiatio. Nuocmani aliud haud paulò præſtantiùs conſtruxit Buzomius, hortatore operum, & Præfecto, Gubernatoris defuncti filio tametſi ethnico; cui acceſſit Mandarinus vicini oppidi Dominus in quo ethnicos Pater ſupra quinquaginta Chriſtiano balneo lauerat. Voluit is in partem laboris per ſe ipſe ſuiſque manibus venire, quod pro ea quâ tument Mandarini, honoris maieſtate, modeſtiæ humilis prodigium viſum eſt. Sed Patrum mœrorem, ſumma lætitia mutauit, proſpera illorum ad Cocincinæ Regem legatio. Fidem Rex Batauis ſuperiore anno prope obſtrinxerat, ſolum arci ponendæ ſe illis daturum in portus faucibus, in quem onerariæ omnes confluebant quæ vſque Malaca mercaturæ cauſa in Iaponiam nauigabant: ea res Batauis ſi ex ſententia proceſſiſſet, actum erat de ſacra noſtrorum in id Regnum expeditione; de religionis aditu in Tunchinum, & de Luſitanicis in Cocincina commerciis. Subodoratus diſcrimen Buzomius, Macaenſes monet quo loco res ſumma ſit, Turonem aduolant ad primos Eteſiarum flatus Luſitanorum lectiſſimi cum Manuële Fernandio, & donis, quæ tanti eſſe oportuit vt Regis animum à Batauorum amicitia diſtractum, Luſitanis adiungerent; & verò Sinoam appulſos ea dignatus eſt obſeruantia & amore quibus addi nihil poſſe videbatur: agebat Pinna interpretem, quem cum P. Fernandez, conſidere ſecum in elegantibus ſtoreis voluit (quas illic vſus pro ſtromatis adhibet) vno tantùm depreſſiores gradu, & ſeu donorum, aut dicentis ſubactus efficacitate, ſeu diuino, quod credi eſt æquius inſtinctu, liberalior fuit concedendo quàm Fernandez petendo. Renunciauit amicitiam Batauis, & commercij facultatem, dato ad hoc ſolenni ad Præfectos portuum reſcripto. Habitationem Patribus liberam, vbicumque optarent confirmauit; quin & ſi cupiunt Luſitani, ædificandæ vrbi locum, & ſuis hominibus frequentandæ; aſſignabo, ait, & quidem libenter, penéſque me fuerit, conſtruere in ea templum quò ipſi conueniant Deo ſuo ſacrificaturi. Patres demùm à ſe comitate præter morem omnem ciuilſ dimiſſos ſericis aliquot donauit pannis, qui veſtiendo altari commodè ceſſere? Fuitque hic rerum anni huius finis. Sequenti verò 1622. nullus retrò felicior extitit, tùm Neophytorum copioſa meſſe, tùm opimis ſpebus, eius in poſterum quotannis duplicandæ. Octo habebat ex noſtris Cocincina. Sacerdotes

quatuor,

quatuor, alios totidem ministeriis diu piis tritos quæ fas erat illis committere. P. Andreæ Fernandez pensum Iapones Faifi incolas restituere pristinæ pietati, seu veriùs dixerim Christianismo in ipsis propemodùm extincto. Erat Fernandez vir indomiti laboris, & Apostolici spiritus; magno diu animorum fructu in Iaponia versatus, & gentis ingenium ac linguuam probè callens: huic erat Socius F. Niscius Romanus, natione Iapo, difficillimarum missionum, & ipse sudoribus decorus. Ab his denique compertum Eaifenses Iaponios etsi pro innata vafritie intra se miseri sese inuoluerent, reipsa tamen, Sacerdotum, & Christianæ culturæ penuria, degenerasse prope in ethnicos; in tanta illorum frequentia, qui vna essent vxore contenti duos solùm inuentos; damnato fœnore passim quæstum facere solitos, quodque præ omnibus occultabant, tormentorum metu, & lentis viuicomburij mortibus territos nō paucos à Christo desciuisse. His ad Christianismum reformandis: & mores Christo non indignos, haud paulò plus operæ ac laborum Fernandio fuit, quàm adducendis ad Christum ethnicis, sed immensa quadam operariorum voluptate, hi labores in Christianitatem breui exiere feruentem, castam, misericordem, humilem, Deo plenam, totam ab ea quæ fuerat aliam, nec minus facto ad persuadendum, quam Fernandium verbis eloquentem. Annus abibat nullus, quo ex Iaponibus ethnicis qui ad negotia Faifum ventitabant nunc viginti quinque modo triginta Christiani in Iaponiam non redirent deliberato quod valdè illic pronum erat ad martyrium animo. Cocincinensium adulta ætate lustrauit Pinna ducentos septuaginta quinque. Pulocambi Buzomius Ecclesiam illam quingentis auxit Christianis: ego pauca de multis non possum omittere quæ in his conuersionibus singulare aliquid habuere. Viget eo in regno religiosum pietatis erga fato functos delirium, Bonziorum inuento consecratum. Vulgus existimat; putare docti se simulant, si non putant, ne videantur minus pij; subterraneis fessas cœcorum itinerum & longis ambagibus functorum animas, refouendas esse ad reliquum iter, dùm optatam quietem attigerint, quæ illis è corpore profectis assignatur, egere porrò succulentis cibis, & solidis, eorum odore refici, & apponentium pietate; ac ciborum quidem purissimam, & quæ sub sensum non cadit substantiam ducere, quod verò intactum omittebant, exsucca potiùs ciborum esse cadauera quàm cibos, eáque Bonziis ad vescendum permitti. Huius erga defunctos tàm religiosi in Cocincina moris abrogatio seueta, cum apud populum magnam videretur offensiorem paritura, ea lege Patres eum Christianis integrum reliquerunt, vt ciborum instructus pauperibus publicè distribueretur in piaculum tribuentis, vel mortui si foret Christianus. Mortua igitur Christiani socru haud procul Caciano, iuuandæ illius animæ quem dixi modus adeò affecit oppidanos, vt eos ingens desiderium ceperit sciendi, qualis esset lex Christianorum, ac iam inde ex eo coniecerint oportere omninò veracem

77. Cocincinæ Reg. à Batauis ad se reducunt Lusitani.

78. Superstitio erga defunctos, in opus miseric. mutat.r.

racem

racem esse, cùm Patres illius magistros lucri nullius vtilitas, suspectos mendacij faceret, è contrariò Bonzij doctrinam viuis, suffragia mortuis venderent; at forte plura ex Christiano percontati quàm possent ab eo explicari, Patrem iis acciuit, qui ducto primarum ad eos concionum plausibili argumento à largitate Christiani egenis potius quam sepulchro cadaueris impensa, transiuit ad animæ immortalitatem, statúmque illius post vitam æternùm beatæ, aut miseræ, vbi confutata qua vulgo insaniunt transmigratione illius in varia corpora, illíque adiunctis de Bonziorum penu deliriis, viginti tres statim discipulos nactus est, quos rite institutos, nouæ primitias Christianitatis per baptismum Deo consecrauit. Verum Caciani Prouinciæ aula diu sterili, iteratæque sæpiùs, diu sementi ingrata, inuenit tandem verbum vbi radicem in fruges vberrimas mitteret, insignem doctrina idolorum cultu, acuta ingenij perspicacitate, magisterio erroris publico Literatum. Hunc annui vnius patientia inuicta, denique subegit, Pinna constanter durante ad omnia quæ illi suggereret lynceus, & ardens animus aduersus effata legis Christianæ, quæ non altercandi, vel impugnandi studio agitabat, sed reperiundi solum immobile vbi certis deinceps consistens vestigiis, nunquam in veri notitia vacillaret. Fuit denique non modo vincendus, sed articulatim de singulis ita conuincendus, vt nulla in iis ambiguitate morderetur; cumque vnum adhuc hæreret animo in quo nutabant quæcumque didicerat, illud quoque ab se solerti prudentia excussit. Succurrebat menti, Bonziorum doctrinam, non potuisse à Deo proficisci, quod essent inter se in ea fingenda tàm diuersi, quàm in tenenda liberi; à Deo autem qui summa est veritas non posset nisi verum prodire quod ita vnum est vt esse nequeat sibi contrarium aut ab se diuersum. Hæsitans itáque, Pinnæ essent inuenta, vel Dei oracula quæ sibi Pinna tradiderat, cælato consilio se confert Pulocambim octo dierum itinere, Buzomium conuenit, interrogat, agitat, versátque in omnia quæ disputauerat cum Pinna, de quibus sibi audire visus est Pinnam in Buzomio loquentem, adeò vterque non modo gemina, sed prorsus eadem loquebatur. Hinc ille certò conficiens diuina esse quæ acceperat dogmata, non humani partus ingenij, Cacianum redit, Pinnæque se pedibus aduoluens incredibili vtrimque animi voluptate sacro fonte lustratur, & Iosephi appellatione ac tutela. Secuta est vxor prælucentem & paulò post circiter quinquaginta, certò persuasi non potuisse virum tantum, à vero, & salutari aberrare.

Eiusdem exemplo debentur, & alij, quorum vnus vulgo inter Patres cognomento Philosophus ob valdè compositam argumentandi rationem. Huic annis confecto, & laboriosis muneribus priuatum rex indulserat otium quod in diuinorum contemplatione, quantum ethnico fas est, consumebat in iis vt animo defœcatiori, acutius cerneret, elixa oriza, eáque insulsa, semel in die parcè vescebatur; interdum post triduum: qua tenuitate inediæ sic ad purum purgauit extenuauitque cum

mente

mente cerebrum, vt in deliria euanesceret de excellentiæ suæ maiestate, quæ nisi ab stulto & amente fingi non poterant. Primus eorum gradus credulitas arrogans propriæ sanctitatis, & mirabilium patrandorum; missitandis ad ægros singraphis quæ de contactu morbis omnibus remedium ferrent. Secundus opinio partæ iam sibi immortalitatis, quòd seueritate illius inediæ purgasset penitus quicquid in suo corpore fuerat, corruptioni obnoxium. Tertius quo non plus vltra se, vt nec amentius extra se, viuens idolum se credidit. Misertus infelicem Deus, morbos eius omnes morbo vno sanauit; reddidit sibi hominem vicina mors compulítque in primis nihil supra hominem sapere; inter hæc de Iosepho cùm fortè audisset, sic Deo mouente apud se statuebat non potuisse virum doctissimum, & sectæ suæ propagatorem tantùm ac vindicem, nisi planè perspectis, certóque probatis argumentis Christiana lege auitam mutare, quæ cum ex ipsomet percepisset Iosepho, rogauit ageret apud Patrem vt Christianus moreretur; at enim Deus ad multorum salutem & Christianum voluit, & viuum seruauit. Sanus itaque corpore ac mente, Petri nomen à Pinna cum baptismo accepit sibique impressam à Iosepho fidei sacrosanctæ velut gemmæ potentis virtutem, transmisit in multos, quorum olim dux in præceps doctissimus Bonzius. Hic templum elegans diis suis cum poneret, mirari Iosephum, contraxisse pridem ab opere manum cui erat solitus de suo conferre; adire illum, & monere non posse absolui quod pulchrè cœptum erat nisi subsidio aliquo iuuaretur. At is Christianum se clarè professus, ingenti dolore Bonzium confixit, publica Magistri communis, priuata benefici hominis iactura vehementer afflictum, qui rationibus aggressus reuoluere illum in idola, & sordes ex quibus emerserat; vbi futurum intellexit, vt ipse ab eo faciliùs in Christianismum, quàm ille ab se induceretur in idola; cogitauit apud se Philosophum (Petrum videlicet) plus ad eum monendum scientiæ, plus efficaciæ habiturum. Quem vbi cognouit pariter Christianum, conclaui mœrens se abdidit, diemque cum nocte ieiunus, & desperabundus in luctu egit; multa & tristia secum versans, ex quibus Deus aliquid selegit, à quo aptam videbat felicitatem miseri hominis. Incidit enim, sese in varia inquiete torquenti consilium, de conueniendo summo mane Petro; rogando etiam atque etiam & interrogando quis Deus? quæ lex? quo rationum fundata pondere niteretur peregrina illa Christianorum religio, vt hominem sibi vindicaret eius sanctimoniæ, & doctrinæ, faceretque rituum patriorum, & idolorum desertorem? Cui Petrus adeò satisfecit, vt ad eximendos Bonzio errores, eumque penitus expugnandum, sat vna fuerit conuersi Petri de se narratio, & modus, & quæ illum causa præcipuè mouisset. Ergo ad Pinnam supplex reuertitur eique se integrè permittit sacro initiandum baptismate; quod ædificabat templum si videretur diruendum, aut si magis placeret vero Deo dicandum; suos demum sequa-

ces, vt Christianos ex iis tàm multos faceret, quàm multos sperabat se in eius daturum disciplinam: quod certè nihilo parciùs quàm sperauerat est adeptus: sacro enim lotus Christianismi fonte, denuntiauit publicè viam certæ salutis in religione Christiana ab se inuentam, & initam, quam malè crediderat, & peius docuerat, in cultu idolorum quærendam. Proin omnes hortari, discipulos maximè, vt qui præcipitem in ruinam tanta essent perseuerantia sectati; præeuntem ad cœlum, & felicitatem sequerentur multò alacriùs: nemo omnium fuit qui nollet magistro comes esse. Diuinis ritè imbuti mysteriis, solenni apparatu baptismo tincti sunt. Hinc visu iucundum, & auditu præclarum cùm idem Manuel (erat hoc eius à baptismo nomen) domesticatim priuatos; in angulis, in cœtibus alios doceret, quanta insitæ rationis & diuinitatis iniuria, debitus Deo honos rribueretur lapidibus, & metallis: quod eo ardore consueuerat præstare, vt semel dicentem audiens puella, matri se repentè in partem domus proriperet, simulachris refertam vbi deturbatis quotquot pertingere potuit frangendo, calcando, execrando, omnem contumeliam intulit; quod in illam dæmon illicò vltus est tam graui sensuum & vitæ deliquio, vt pro mortua iaceret; sed cum multis in cassum remediis, reuocare illam satagerent, Manueli succurrit detractam sibi quam gestabat crucem eius pectori admouens; ad eius attactum apertis oculis læta, & vegeta in vires pristinas consurgit; inde copiosior Manueli seges de crucis excel-

79. *Bonzij fraudul. ad miracula prouocant.*

lentia tractandi, & de meritis Redemptoris. Sed huius sui iacturam Magistri, quasi dedecus sectæ, dum abstergere Bonzij moliuntur solenni disputatione, confidenter magis quàm consultè Pinnam prouocant ad certamen de religione: procedunt in arenam duo. Præsidebat alter scholastico; mystico alter de idolis Theologiæ pulpito annosus senex, & ministerio venerandus, quòd mater Principis Regina qui Caciano imperabat, eo in diuinis vteretur ductore. Sed hic magis assuetus otiosè cum mulieribus fabulari, qnàm conserere cum aduersario manus, breui arma proiecit, fassus sibi os & linguam deesse quæ rationibus Patris opponeret; negans tamen ex eo deteriorem causam suam quòd esset in ea propugnanda rudis, inferénsque quod nuper ille nescio quis probandam esse prodigiis veritatem. Accenderetur ignis luculentus, coniicerentur in illum sectæ vtriusque sacrati codices; quibus flamma intactis parceret, iis vera, & recta contineri, nec enim ignibus absumi posse veritatem, & ignis iudicio pronuntiatum iri de victo & victore. Risum ad hæc non tenuit Iosephus insignis ille inter Literatos indignatúsque ac toruum intuens, nec verum inquit, neque falsum, ignis pabula sunt, qui corpus est, illa concretionis expertia; ibunt cariæ incinerem, non minùs si sacrum & verum, quàm si exsecrandum mendáxque contineant. Te vero qui sapiens & audis & credi vis, certa conuictum ratione quæ sola verum à falso discernit, ad ignem prouocare rationis expertem, & sensu carentem discernendi veri? etsi autem non emendauerit

emendauerit inueteratos malis senes tàm aperti pudor dedecoris, sed profuit alijs non parum, qui sectæ suæ geminum columen collapsum videntes, prudenter aduerterunt cum rationibus ageretur, Bonzios Patribus esse nimium impares, & Regina ipsa deliri senis discipula magistrum audiens miracula poscere hoc ipsum ait expectabam, est enim Bonziis solenne, cum tueri se rationibus non valent, & pertinaciter contra illas animum obstinant. Neque propterea illos aula exegit imprudens femina, vt erudiendam se traderet magistro meliori; quod fecit matrona nobilis, & diues, oppidi vicini primaria quam ardens salutis studium agebat in omnia quæcumque suggererent Bonzij quantumuis molesta & ardua. Ædificarat iis templum sumptu magnifico; viduaque & sui arbitra integro suo censu, illorum ingluuiem, saginabat petentibus omnia nihil negans: his deditam studiis turbauit vehementer cum auditu accepit, sapientissimos Literatos quà laicos, quà etiam Bonzios Christi legem certatim amplecti, cœpitque iure ambigere ne cultus idolorum præter mendacia, & fraudes, & sacrilegia nihil haberet, desineretque in vltimum sempiternúmque exitium, quod viri doctrinis omnibus exculti non temerario ad Christum transitu deuitarent. Necessitate igitur inquieta eximendi sibi hos mentis aculeos, Petrum & Iosephum egregios illos accersit Literatos, à quibus didicit de Christos & idolis quid esset ex vero sentiendum, exinde fusius ab vno ex Patribus plenam adepta Catechesim, caput sacro subiecit baptismati; templum quod simulachris posuerat, Bonziis abstulit, expiatúmque ab omni Deorum spurcitia, Patris arbitrio integrè permisit. Quantis vero triumpharet gaudiis Christianismi thesauro potita non facilè dictu est; certè illum propinquis nobilibus & illustribus Literatis assiduè deprædicans, oppidanis suis magnum ad fidem aditum patefecit.

Postremus ex paucis quos legeram scitu dignior ad Christum accessus in Prouincia Caciana, Mandarini fuit, quem habebat Princeps, in capitalibus Consiliarium, viri mentis excelsæ, & solidæ, qui lectione infinita religiones omnes conatu irrito perscrutatus, quam deperibat animi quietem, in vno repererat Matthæi Riccij Catechismo: ex eo iterum, ac sæpiùs relecto eam hausit ingenij lucem, & recti ardorem, vt abũdè iam per se conuictus, nec Magistro egeret, neque hortatore, quare ad Patres cum venisset, breui ab iis eruditione ad sacrum fontem paratus est Pauli donatus appellatione; narrabat autem iis, ethnicorum damnans chimeras obscœnas, & propudiosam philosophiam, quid sibi anxio, & futura post mortem, inquietè voluenti contigisset. Domi sibi hominem adstitisse penes quem esse ferebatur vt quos vellet beatos faceret, & purum illud tranquilli animi serenum, quod tàm pridem quærebat iis tribueret. Exceptum à se de more splendidè; rogatum vt sibi aliquid de sectæ suæ effatis impertiret; quod si vti sperabat, satis suo ingenio fecisset, haberet se quoque discipulum. Illum autem nihil ad rogata cunctatum, dumtaxat petiisse, vt initium docendi, quod erat de ortu hu-

ius vniuersi, secluso domus in angulo fieret, obstructis etiam fenestris, & omni spiraculo; illic è Sinu idolum protulisse, iussisse coram procideret, iuraretque magnum eius Dei nomine iusiurandum, quod erat ipsi arcanum proditurus, proditurum se mortalium nemini. Post quæ, formato ex tribus festucis triangulo hinc ait, veri omnis principium & finis, ex quo religionem omnem hausi, quæ sola te potest beatum facere; pergensque homo porcus cœlum inquit, terræ, ac maria, & quicquid in mundo est, haudquaquam ortu æterno nata sunt. Genuit illa Telo (idoli hoc nomen est) eo prorsus modo quo solent homines, filios procreare; quod præstare omnino prius non potuit, quàm transfiguratus in eam rem cuius illum nomen non puduit edere; sequebatúrque spurcissimus bipedum, tàm fœdis Mandarini aures, & modestiam vexare, vt rubore confusus non sustinuerit primæ illi scholæ finem ab eo imponi, sed tantum non fustibus, certè conuitiis oneratum, domo exturbarit. Hæc simulachrorum nequissima, & impurissima arcana, tam esse aiebat inter se gemina, parisque omnia fœditatis, cum Christianis mysteriis conferens Mandarinus, & cum sublimitate diuinæ legis, exibat præ gaudio extra se, vitámque omnem ad normam exigens veræ Christianæque rationis, qualis olim fuisset meminisse absque sui horrore non poterat. Pertæsus hilaria quæ ad anni vertentis plenilunium celebrantur quorum etiam in partem functorum animæ inuitantur, ieiunans, & orans quindecim illos transigebat dies; sed crebris tùm maximè interpellatus officiis inuisentium amicorum, illic sibi secessum quæsiuit, vnde conditio temporis facilè tunc omnes excludebat, in sepulchreto videlicet, tumulis, denso & cadaueribus, vbi sepulchrorum æstimans numerum, & præstantes tot viros animo repetens quorum illic corpora claudebantur, quærebat ex se ipse, illorum animæ vbi tunc agerent? ac velut audiret earum ex inferis responsum, æternis teneri, vrique ignibus, & status mitioris sempiterna desperatione, inhorrescebat totus, vbertimque flens, & potest inquiebat, hæc certò persuasus, dare conuiuiis, musicis comœdis cœterisque hilaritatibus operam? misertúsque maiorũ, conficiebat se lachrimis ex eorum infelicitate, sibi verò beatam diuinæ gratiæ gratulabatur sortem, quod esset tanto ex numero in Dei notitiam, & obsequium adscitus; proiectúsque humi, expansis brachiis infinitas dicebat eius misericordiæ gratias, & illo æstuans igne sacro in vrbem redibat, implacabili detestatione templis, Diis, Deorum libris & Bonziis iratus quos relegari optasset in montes tàm asperos vt ad euertendum populum non possent nisi præcipitio descendere. Postremò peractis bacchanalium illorum duabus hebdomadis, splendidum prandium Literatis dedit, tacitæ illorum offensiunculæ responsurus de omissis anni redeuntis hilaritatibus virorum etiam grauium consuetudine sancitis, aiens idem secum fuisse facturos si obtigisset iis, eadem liquidò quæ ipse cognouerat audire, vbi de Deo, de æterna

80. Idolorum sectæ omnes turpissimæ.

81. Mira magni Neophyti pietas.

na post breuem hanc vita, de Christianismi sanctitate ita disseruit vt dicentem omnes suspicerent, sed optarent Pinnam, de iisdem enucleatiùs audire; & pari studio tàm multos accenderent, vt conuenerint ad tria millia, non ægrè ab idolis ad Christum vertendi, nisi dæmone instinctus, sceleratissimus nebulo, attentissimam concionem auertisset, monuissétque magna voce, cautè sibi cauerent, ab illo venefico, qui suos auditores, solo halitu fascinaret, dementarétque ad omnia tùm credenda tùm perficienda, quo mendacissimo monito ne fraudulenter videretur aliis cauere sibi ipse os primus ambabus manibus obstruit; proripit sese ex auditorio, abeuntem pars eius maxima sequitur, quòd & prona sit incantamenti fides vbi plena sunt incantatoribus omnia; & Pauli mutatio erat eiusmodi, vt à P. Pinna fascinatum potiùs permulti crederent quàm Christianismi virtute reformatum. Triginta solos tanto ex numero elegit Deus qui Christo nomen darent; profitentibus cœteris se Paulum secuturos nisi ante annum manifesta vindicta desertionem eius vlciscerentur dij; quam sanè vindictam sibi non semel à dæmone intentam suis ad Deum precibus sic elusit, vt factum diuinitùs credi posset. Hæc de Caciana Prouincia hoc anno. Pulocambi gesta fuere magis ambigua, sed abierat vix annus cùm restituta sunt in statum meliorem à Buzomio qui magnitudine animi sapientis, Bonziorum conatus inimicos in compendium fidei conuertit. Deserebantur sensim eorum templa, idola, sacra, largitiones, auctoritas, nec mirum illos iurato furore contendisse ad extirpandam Christi fidem, nihil tamen eos vrebat crudeliùs, sociorum ad Christum defectionibus quorum prærogatiua sanctitatis, & scientiarum magnum erat pondus ad faciendam legi nouæ quam mox deprædicabant fidem, & obstruendum os Bonziis, quorum arguebant palàm flagitia, & deliria confutabant, ex quo fiebat vt turmatim ad Christum, Deorum cultores traherent. Vnus maius quiddam homine sapiens, & pro sancto coli, pro oraculo audiri solitus quod in Prouincia Pulocambis templum diis fundasset, milliaribus aliquot Nuocmano degebat; inde fama excitus noui Dei, religionis nouæ, noui ab occasu sapientiæ Doctoris, quem contra Bonziorum, nemo consisteret, sui esse muneris ratus est, Cocincinæ diis venire suppetias, futurúmque vt paucis pudore suffusum, & dedecoratum Buzomium cogeret ad renauigandum in suum Occidentem, quem illi magnificum de seipso sensum, non superbus de supercilio Bonziorum fastus, sed mera veritatis ignoratio afflabat: quamobrem fuit Buzomio facilè, cognitis placidè illius somniis de religione, sigillatim ea retexere; singula confutare, confessionem falsi per singula ex eo impetrare, tàm clara docentis perspicuitate, & intelligentia discentis, vt non posset satis sibi ipse irasci, suámque indignari cæcitatem, ad rationis insitæ manifestissima placita errore inexcusabili tàm diu stolidam.

81. Magiæ PP. suspectis à Christo plurimi auertuntur.

Inde igitur Buzomij nutibus integrè mancipatus, eruditus est ad Magisterium plurimorum peculiali cura, Damiani nomen cum baptismo accepit, remissúsque in suum oppidum ea statim suis susceptæ fidei edidit documenta vt de illa iam ambigeret nemo; templum enim mox iratus subire, quod ipse fundarat, ornarat idolis, & suo sacrificuli ministerio; idolorum stragem contumeliosam in eo facere, nullo eorum vestigio nisi ad ludibrium relicto; templi vice haud procul sacram ædiculam condere, ad quam attonitis populis, dùm mutationis tàm subitæ causam rogitantibus exponit, eadem opera Deum vnum, immortalitatem, felicitatem, ignes sempiternos, admissorum vltores criminum insinuat, & semi iam doctos, Nuocmanum destinat perficiendos à Buzomio & beari fontis ablutione expiandos. Alium paulò post idem Buzomius haud minoris notæ ac ponderis, Literatum Bonzium ex vaferrimo fraudum artifice Christi præconem fecit eximium; nam vitali ex aqua Iosephi nomine renatus, sexaginta mox parens euasit animarum, quæ primigenia fuere nascentis illic Ecclesiæ liba, vbi suo cuipiam idolo positum olim ære suo templum, vero Deo addixit Saluatori, statuta in altari eius effigie. Post cœnobia Bonziorum, aditum quoque ad viros Principes inuenit Christus. Huic vrbis Præfectus, natorum maximum non inuitus dedit; maturi puerum supra ætatem iudicij; indole atque ingenio, ad virtutem & literas mirè idoneum, summæque amabilitatis. Eum Buzomio domi educandum parens crediderat, vbi per se puer obseruata nostrorum omni ratione argumentatus est, veram esse omnino, & sanctam legem quæ Magistrorum expressa moribus, omnem transcenderet Bonzij cuiusuis excellentiam, & virtutem. Quo puer annorum haud plus quatuordecim, argumento teneritatem vicit paterni amoris, impetrauítque ex eo vt sibi liceret fieri Christiano; quod per baptismum assecutus, incredibile sit quot & quam insignibus fidelitatis minimè puerilis, & pietatis intimæ exemplis, quanta sponderet in posterum.

Sed Pulocambi secundis flatibus diuini spiritus elidendis obiecit dæmon artes consuetas. Famosus Necromantes fabulatus est contemplatum se anum ex magico speculo, haud pridem sacro tinctam baptismate, paulò post mortuam, dira extremis in inferis luentem supplicia. Squalore, macie, lachrymis, desperatione perditam, & horribili oculorum orísque totius specie, quæ inter medios quibus deuorabatur ignes sero lamentaretur simplicitatem suam, qua se cultu abiecto Cocincinensium Deorum, veteratoribus ab Occidente circumforaneis aqua præbuisset exsecrabili tingendam quæ facit Christianos. Se nunc id facinus cruciatu inexplicabili pendere; proin si qua illum suorum, & patriæ moueret cura, denuntiaret iis suo nomine, à fallacibus illis occidentalibus barbaris quàm longissimè cauerent, nisi vellent id crimen iisdem secum pœnis rogorum atrocium emere. Hæc dum passim cantaret homo scelerosus, velut ictus suorum charitate, & verba de-

82. Necromantes fidem impugnat. Christ.

mortuæ

mortuæ concepta iteraret, dici vix poteſt quantum iis terrorem iniecerit, qui in procinctu ad baptiſmum ſtabant. Verum hoc alius multo nocentior etiam aliquos euertit Neophytos, nonnullos, qui magno in numero nunquam deſunt, veteranos licet, in frigus lethale fidei induxit. Auctore incerto, ſed tanquam è cœlo vulgatum eſt, Patres colla eorum quos tingebant, dum precatoriis coronis redimirent, animas pariter ita illigare, vt tranſmiſſæ in alia corpora iiſdem vinculis tenerentur. Sic procul patria miſeros in Occidente renaſci ſeruos, nulla vnquam ſpe libertatis, quòd eſſent ſemel à Patribus illo coronarum occulto vinculo in æternam obſtricti ſeruitutem. Eo conſilio in Cocincina Patres à Luſitaniæ Rege ali vt iis coloniis regni ſui deſerta frequentaret; vteretúrque velut onerariis iumendis; eodem Patres doctrinam, miniſteria, operam, res ſacras dare Chriſtianis gratuita: ad hoc porrò ſpectrum tàm formidabile à vulgi conſpectu amouendum, comprehendi vix poſſit quantum ſudarit Buzomius, quamuis parum apud aliquos ex voto, quibus animo inſediſſet incantamenti vim fore irritam, ſi à Chriſtianiſmo deficerent, qua deluſi fraude, ad euirata idola redire. Sed ab hoc portento, quam immani tàm exitiali liberare deliro, ſatagentem periculum grauius aliò auertit. 82. Iterque ex Metempſycoſi.

Erat noſtris vicinum ædibus templum quoddam multitudine ſtatuarum, & concurſu populi olim ſanctum; noſtrorum tunc vicinia infrequens, & propè deſertum. Die ergo quodam ex inopinato, en omnium conſpici ſignorum cadauera, diruta, humi ſtrata, trunca, membratim huc illuc diſſipata, tàm meditato eorum ludibrio, vt ad faciendam Chriſtianis inuidiam & proritandum in eos populum conſcitum videretur. Latebat facti auctor, ſed communis rumor facti legiſſimo transfugæ adſcribebat, qui eiurato baptiſmati, & Patribus, erat idololatra quouis infenſior; cauſam is nactus qua nulla vberior ad exſaturandam rabiem, & exterminandos ſaltem Nuocmano Patres, ſtragem Illorum Deorum iis vltro imputat, teſtem rei ſe iactat oculatum, hortatur populum ſtrage in Patres conſimili, offenſos Deos vlciſcatur; quo voces improbi & fungi hominis frigidè audiente, prodit Bonzius quondam Mandarinus, tunc diis attonſus, & vindex patrati in eos ſceleris. Mandarinos appellat minoris ſubſellij duos qui paucis ab vrbe milliaribus habitabant, cauſam, ſuopte ingenio concinnat ſed qualem decuit ab eiuſmodi Architecto condi; P. Buzomium phalange valida Chriſtianorum trecentorum (quorum tres citabat de nomine) templum maius Nuocmani aggreſſum, confuſis ſuorum vocibus ſtragem Deorum Cocincinenſium poſcentem, deturbaſſe omnes altaribus, proculcaſſe, fregiſſe; ac diſpuluerаſſe; ventum inde ad ſacras ædiculas antiquis regibus dicatas qui regni tutelares, & Præſides Semideorum titulo colerentur &c. Hæc vt impudentius mentiretur iudicum fecit abſentia, & vetus auctoritas actoris. Delatam litem arripiunt auidè, Buzomium quem prorſus non norant, eiúſque ſocios, Bonzio reſcribunt ſe pro ſacrilegis damnaturos; 83. Idola confracta falsò PP imputantur.

ruros;

tuios ; contenditque in cassum Buzomius crimen depellere quod lex quoque vetaret Christiana ; defensionis eius tabellarium baiulum in carcere retinent, eique adiungunt, virtute insigni feruentem Christianum, alias Bonzium, qui vice illius claudendum carcere se lubens sistebat, longam ad hoc emensus viam vt vel periciùs quàm tabellarius fidei rationem iudicibus redderet, vel si tantùm hanc ipsi aleam fortunaret Dei benignitas pro ea sanguinem funderet. His insolentiùs elatus, & quasi iam victor Bonzius accusator, violentiùs insanire, circumducere latronum manum ad inuestigandos Christianos, & eorum domos suis expilandas obiicere, nisi redimerentur pecunia, tenuitati miserorum non tolerabili. Ad hæc animaduertens delationem suam foris visam fuisse probabilem, idem in vrbe expertus est consequi, Mandarinis igitur ad primam lunam honores menstruos Confusio suo soluentibus, eiulatu, querelis, vociferatione incondita templi fores pulsantur; subit intrò perfidiosus Bonzius, cum turba sodalium; post etiam digna tali marito vxor, & Bonziatum grex, confractorum Deorum analecta rete duplici portantes; huius fabulæ scena suspensos Mandarinos eius artifex Bonzius voce lamentabili affari, viderent etiam atque etiam ora illa, crura & brachia diuina; & sacrilegio quàm atroci Buzomius cum suis Christianis Cocincinæ violasset Deos: ouare illum nihilominus, & qui eius adhuc impietatem vitassent diis reliquis, deteriora comminari; sua hic cœlum tenere fulmina, nec terram dehiscere, hac tantùm ex causa vt sumendi tantorum scelerum condigni supplitij, integram gloriam iis reseruaret: quæ veterator nequissimus appositissimè conquestus libellum porrigit Magistratuum Principi Mandarinò, quo seriem conficti narrabat criminis, & pœnam in reos postulabat, quæ profectò tàm cita expectabatur, & cruenta vt Christianis amici ethnici plurimùm suaderent, detractos collo precatorios globulos occultare; cruces, icones, cæteras Christianismi notas domi recondere, & venerabile Iesu nomen foribus affixum refigere, sed eò paucissimos sua timiditas adegit, cuius illos deinde puduit grauiter cùm viderent animo constantes, ne pili quidem minimi iactura, ingentis meriti præmium assecutos. Lentius enim festinandum putauit Mandarinus non facile mobilis ad causam tàm insolito structam apparatu, & tanti strepitus nouitate Bonziis præsertim actoribus, suspectam calumniæ: quare huius strophæ inuentor Bonzius, Mandarini sagacis morosam prudentiam non ferens, tentauit litem Cacianum ad Tribunal Princ pis transferre; Mandarinos rogauit Oppidanos, duos illos, quibus eam primum commiserat ne grauarentur illic sibi adesse; quod ij sinistrum aliquid ex eo itinere augurari cùm dextrè admodùm excusassent, & ipse Bonzius ab eo destitit; haudquaquam verò Buzomius, sed defensoris omisso munere accusatorem egit oppressæ per Bonzios Christianitatis, atrocitate falsarum criminationum, impetrauitque a Principe, iudicem delegari, qui

euocatam

euocatam ad se litem, ritéque perspectam absolueret. Fuit eius sententiæ summa nec Patrem neque Christianos fuisse vllo modo confractorum Deorum conscios, nedum socios vel auctores. Commentum id esser Bonziorum vt sacrilegij proprij reos facerent Christianos. Quod Nuocinani publicè cognitum, publicam mouit aduersus Bonzios indignationem; Caciani autem (quo iudex cum Buzomio reuersus causæ omnis acta iuridica retulerat) toleratæ iniuriæ honorificam mercedem, & cauendæ in posterum solenne remedium Buzomio tribuit, diploma Regium cum amplissima nostris facultate, vbicumque mallent habitandi, & legem Dei cœli palam ac liberè nuntiandi, adiunctis in eos pœnis grauissimis, quicumque Patribus verbo factóve molestiam facerent. Hoc triumphans Buzomius victricis causæ, & innocentiæ monumento ad Apostolicas functiones Nuocmanum regreditur, multò etiam quàm ante feliciùs, quod primi quoque publicorum Præfecti nomen ambirent Christianum. Sed eum mox acerbè pupugit, imperiosiùs & malè meditatum ab iis qui Macai præerant mandatum, dimittendi à nobis in pérpetuum Catechistas, (quibus nihil esse nobis vtiliùs, nihil æquè necessarium poterat) ablegandi etiam deinceps nomen Tienciu (quod cœli dominum, & Sinis & ipsi Cocincinæ antiquo vsu sonuerat) & vocabulum *Deus* substituendi eius loco, intolerandum illi Prouinciæ ob ea quæ olim attigimus, & erat mandati ea seueritas vt Inspectori ad hoc ferendum, & inducendum misso, ablata esset penitùs potestas quicquam in oppositum audiendi: quod is mandantibus haud paulò consultior vidit suis oculis fieri non posse, nisi cum pernitie illius missionis,& Prouinciali perperam edocto,peiúsque cẽsenti,censuit haudquaquam venire in mentem potuisse vt iure id vellet, clausis potissimùm capessi oculis, quod rerum præsentia, à quibus longissimè aberat, perniciosum fore conuincebat. Lætum Christianis anni huius 1623. exordium fecit nostrorum reditus in aulam Pechinensem, militari consilio poscente, approbante Rege, Leone & Paulo Doctoribus id satagentibus, at nostris contra pugnantibus, quod accerserentur commodaturi aduersus Tartaros suam in bellicis operam, ipsi ab armis, & bello alieni, nec vellent nisi diuina tractare. At Leo aulæ peritior quàm nostri, hac ait, filum acu inducatur, & mihi credite; Pechinum eos recipiet pro libratoribus & artificibus machinarum retinebit eosdem Euangelij præcones, quod vti coniecerat euenit. Missi Longobardus, & Castelblancus. Armorum se sistunt Præsidibus, & post singularem,humanitatis, & honoris exhibitionem,rogantur varia de Lusitanorum quæ expectabant auxiliis; nominatim verò de Patribus machinarum peritis quid possent ad bellum aduersus Tartaros sperare.At ij,vtcumque Præsides respõsum essent accepturi planè inquiunt,nihil quod arma & bellum attinet;vnum pensi habere Patres vt salutis iter, & felicitatis monstrarent hominibus, illósque in eam inducerent;nec fore,tamẽ præsenti negotio prorsus inutiles; adfuturos assiduè militibus,& machinariis qui erant Macao venturi;

84. Imprudentissimum Prouinc mãdatum.

suasuros illis in motum probitate cõstanter viuerent, obedientes parerent legibus, & Regi fide inuiolabili militarent. Quæ nihilominus inexpectata professio non displicuit Mandarinis, assignatur iis ad habitandum locus, & quod ea in aula solet; equi duo quibus pro arbitrio vterentur. Sed paucis diebus libelli supplices tanta vi tantóque numero apud Regem damnarunt consilium, armatos intra regnum externos in opem euocandi, vt eius magnam partem auctor, & suasor Leo, Pechinum propterea Nanchino mutauerit, non sine aliqua gradus amplissimi imminutione; Lusitani omnes remissi sint Macaum præter machinarios libratores; exclusi Patres duodecim in varias regni Prouincias designati. Accessit malis quod septem libratores cultu supra quam machinarios decuit superbo Pechinum ingressi, magnam sui mouerunt expectationem quæ sustineri facile poterat inter planè rudes bellici eius instrumenti; verum ad peritiæ specimen quod dare illos oportuit, seu mala fuerit machinæ æneæ materiatio, seu modus igniarij pulueris, plumbíve iniquior, in frustra dissiluit quibus occisus est librator ipsemet Lusitanus, & qui propiùs spectabant ex ciuibus aliqui. Hoc genti omnium maximè superstitiosæ tàm sinistri ominis visum est vt decerneret Rex omnésque Mandarini, nihil esse boni ab iis expectandum, qui tantum inferrent tunc etiam mali, cùm vellent bene amicis facere. Sic illi Macaum remigrarunt; de Longobardo & Castelblanco adiicere aliquid aggressi emissarij Soin, inhibiti sunt aliorum silentio; placidè itaque duo illi retinuere in vrbe datam sedem vt sapienter Leo prædixerat, vnis diuini obsequij occupationibus attenti, de quibus anno proximè subsequenti; nunc de congerie reliquoruorum pauca legam vt minus inter se similia, sic & gratiora plusque vtilitatis allatura.

84. Lusitani & PP. Pechino remittuntur.

Vrbs est Nanchinensis Prouinciæ Ciansciun, Suceo penè contigua, Chiutaisi Ignatij patria, illius nunquam satis memorandi ob nauatam Matthæo Riccio in re Christiana, constantem, operam? superstitem illic ab annis duodecim reliquerat filium Matthæum Chiu paternæ quidem virtutis æmulum, potissimum tamen Christianismi propangandi. Ad hoc Sciamhaio Patrem obtinuit qui breui quo licuit (nam diu Sciamhaio abesse non sinebant quibus præerat Christiani) paucos item Christo lucratus est, Matthæo ferè propinquos, aut intimos; at subsidio accurrens Alenius Apostolico vir ardens spiritu, Christianitatem illic instituit virtute, ac multitudine illustrem, & sacris intra vrbem, extraque ædibus ornatam cuius attamen labor censeri potuit abundè pensatus conuersione vnius Literati qui erat Matthæo consobrinus, & magnis deinde officiis demeritus est Christianos. Hic anno ætatis trigesimo quinto per laciniosas illas examinum seuerissimorum, & scrupulosas moras, summum Doctor attigerat gradum, & quidem inter alios supremus, Colij scilicet seu Censoris. Quodque vt rarum, sic prorsus mirabile, Christianum prope, homo ethnicus iam viuebat, non dico tantum ad vitæ specimen, & iudiciorum in Magistratibus integerrimam

85. Misericors ethnicus cõuertitur tantum.

mam æquitatem ; ſed virtute priuata, & propria quæ illum teneritate in miſeros afficiebat tàm effuſa, vt ab ſuis quoque magis prodigus audiret, quàm cautè liberalis; præter quotidiana vitæ ſubſidia, mendicabulis erogata; inſtante iam bruma, multos aduerſus vim frigoris præmuniebat veſtitu idoneo, & quos inueniſſet iacere humi ad ſomnum proiectos, iubebat colligi, & lecto commodo iuuari; quibus ille in calamitoſa corpora, multis natiuæ miſericordiæ aſſiduiſque officiis, ad animæ ſuæ reſpiciendam infelicitatem, Dei miſericordiam inflexit ſed eo dònorum cœleſtium fœnore, vt ſanctus euaderet, nedum Chriſtianus. Cianſcium reuerſus ad parentalia materna, primum cœpit Alenium noſſe, poſt eius conſuetudine gaudere, mirari virtutem, & ingenij dotes, ſuauiſſimè ac ſæpè colloqui, ex quibus Alenio pronum fuit inſinuare illi vnum & verum Deum, inde Chriſti doctrinam & ſapientiam, tùm immortalia, & æterna; his mirè vir præſtans & capiebatur, & aſſentiebatur vltrò, nec diu diſtulit profiteri ſe Chriſtianum, quod ſolenni more vt ſignificauit, ſumpto ex altari Catechiſmo, eruditus eſt diligenti, & lenta Alenij inſtitutione, in qua ex eo dùm quæreret, ecquid ſibi ſentiret ineſſe fiduciæ ad polygamiam eiurandam, quam vera Dei lex damnabat; reſpondit illam ſe quoque damnare, quod nulla re alia voluptarias ſectas relinqueret, niſi clara peruictus perſuaſúſque ratione Chriſtianam legem, veram Dei vnius veri, legem eſſe, aptámque ex integra illius obſeruatione animi ſalutem & beatitatem nunquam deſituram, quæ id ſaltem à nobis exigeret vt vitæ huius caducæ ac fragilis carere voluptatibus omnibus libenter vellemus ad poſſeſſionem felicitatis illius ſempiternæ tuto nobis æternùm aſſerendam. Baptiſmi lætitiam quem ſacra ſuſcepit Pentecoſte, nomenque inde Thomæ tulit, nouo ſibi auxit lætitiæ genere, quicquid ſimulachrorum illi fuit eo ipſo die comminuit, proculcauit, incinerem redegit, ſolitus antea ſingulis, etſi erant ingenti numero, proſterni quotidie quater, eáque luminibus, ſacrificio, & odorum ſuffitu adorare. Palatij poſtibus edictum poſtridie appendit; nec Bonzius, nec idoli Miniſter, intro pedem ferunto. Ianitor eorum mandata, poſcentium viſere, ne capito. Quod fuit perinde vt illos pro fœce hominum palam traducere, contaminatura quam ſubirent domum. Indidem pariter ex portis Mueſcinorum tulit imagines (idola ſunt Gigantum corpore) quæ auerruncare putantur infortunia, & domorum aditu occluſis foribus arcere, vice autem illorum Ieſu nomen auguſtum, & præpotens, in omnium proſpectu repoſuit. Cùm autem ad eum plurimi priuatim & publicè iis præſertim ex locis accurrerent, in quibus exercuerat Præfecturam (certè Alenius in partem illorum centum viginti numerauit) ad cohoneſtandum luctum materni funeris, expletis ille apud ſingulos vrbanitatibus ſolitis, profitebatur ſe eſſe Chriſtianum, hoc eſt veri Dei ſcientem, & famulum, legúmque illius cuſtodem obſequentiſſimum, quarum ſanctitati

Mmm 2

nihil Sinæ haberent comparandum; & quicquid eatenus laudatum vixisset, indignum laude, ad eas se credere; hoc primum ab ipsis renunciari suo nomine iis velle à quibus venissent. Inde illos ducebat in elegantissimum sacellum, vt Saluatoris effigiem adorabundi salutarent, audiréntque ex Alenio de inanitate idolorum, & scientia veri Dei, quæ rogabat ab se in patrias reuersi, suis repeterent; ipse in sua incredibili ardore nec minori fructu Christianismi propagationem cum Alenio promouebat; in qua hoc fuit admirabilior, quo desperatior auunculi eius conuersio, vt qui cultu Deorum pertinaciter insaniens Thomam assiduè sugillaret, exprobraretque illi quod stultè & impiè ab Diis, & Semideis Sinarum, cœlo terraque metuendis, & gestorum fama regno gloriosis, transisset ad miserum, pauperem, patibulatum Deum; garrulitate infatuatus barbari hominis, & terræ filij cuius solùm natale esse oporteret infelicissimum si talis in eo adoraretur Deus. Sic insipiens ethnicus, & in sua sapientia delirans, qui tandem Thomæ adductus precibus vt de patibulo illo audiret Alenium, animi gratia morem gessit, itáque in sensus oppositos, & Deo dignos repentè transiit, vt nec Thomæ Doctori necesse fuerit hortari hominem, pergeret audiendo; neque Alenio vt fieret Christianus. Baptismo consecratus, fuit & ipse vnus ex primariis fundandæ tunc ibi Ecclesiæ fundamentis.

Tulit hoc item anno ex variis vrbibus copiosam messem nostrorum labor. Debuit Sciambaium Pauli Doctoris præsidio rura, tyranni Scin furiis illustrem manum centum viginti ethnicorum, quos pulsi ab eo, Sciatino Patres illic baptizarunt: lepidum quoque illic remedium, quod lepidi iuuenes malo sui vicini extremo, extremum fecere. Habebat is domi populum idolorum, tantóque illa venerabatur metu, & horrore, vt putaret se mille sorbendum inferis, si vel tenuem admisisset de fallenda iis fide cogitationem; amentiam hominis alioqui amici dolebat familia Seueri, optimi Christiani, sed cùm vltra miserationem nihil agerent, duo eius filij iuuenes animosi, tacitè apud se hanc morbo illius comminiscuntur medicinam, die dicto illius in domum se penetrant, lararium subeunt vbi magno sumptu, laboris, odorum, & temporis, simulachra plus centum, infelix adorabat; impietatis hominem admonent, quàm nulla posset ignorantia excusare vt quæ diuinitati summæ debitos honores, truncis, & saxis tribueret; pergúntque multis id sacrilegium damnare, ille voces in Deos maledicas ne pati diutiùs cogeretur, auribus obturandis manus ambas appressit; cui alter subridens quando inquit tàm duris quæ dicimus, & incredulis auribus accipis, proba certè tuis ipsemet oculis quàm vera sint, & hic iuuenes iniectis in statuas manibus, alias aliis tanquam malleis frangere, collidere, vertere, calcare truncas & murilas, ne quod de illis superstes frustrulum restaret à condigna ignominia liberum. Propugnabat ethnicus pro Diis suis non impigrè, sed
dùm

dùm alterum à ſtrage totis viribus inhibet, graſſatur in eam alter ferociùs; tandem fruſtra ſe eſſe intelligens, & tanti quod coram ſpectabat ſacrilegij horrore ſyderatus præſentem, à Diis & crudelem expectat de iuuenibus impiis vindictam: ſed ij peracto demùm negotio, accedunt ad eum alacres ſtupentem magnoperè atque indignantem quod ſuorum Deorum, fulmen in eos nemo excuteret, nemo terram iuberet, iis diſcedere. Ex quo ſuam deductus ſtultitiam ſibique, ac Diis plurimùm iraſcens, hinc ait, mihi iam nimium liquet, certóque conficio me domi ligna & lapides, pro centum Diis coluiſſe; nam ſi eſtis Dij, vbi potentia? vbi ſenſus iniuriæ, & diuinitatis? ſi ne tùm quidem eſt cum crura vobis comminuuntur, & brachia, dùm ora & capita contumeliosè deturpata vobis amputantur, ſed hanc vobis culpam non benè imputo, eſtis enim hoc ſolùm quod præfertis, ligna & lapides; Bonziorum eſt crimen à quibus deceptus ſum, & meum, qui me illorum fraudibus dementandum permiſi, & perſuadendum vos eſſe aliquid prætet caudices & ſaxa. Beneficis demùm iuuenibus & in ſuam vicini ſalutem induſtriis, placatus, & gratus iuramento firmauit ſe fore Chriſtianum. Contigit alia Quamhaij clades, Sciaocenſis vrbis maiori ſuburbio in Prouincia Cantonenſi, quam cœlo vindice illatam dixere Chriſtiani; erat ſuburbium cœnobio & templo celebre, cui olim domum incolebamus finitimam ac proinde Bonziis inuiſam, quorum nos potiſſimùm factio inde pepulerat. Reuiſens hoc anno Trigaultius reſides illic Chriſtianos operabatur ſacris, cùm in ſe templum Bonziorum à ſummo corruens, Deos ſuos omnes ruina ſubita ſepeliuit. Exciti fragore Chriſtiani, cladis auctorem æquiſſimum Deum laudant, reponúntque Bonziis quod ſibi toties exprobratum ab iis fuerat; templo illos carere, hortantúrque vt diis opem ferant, preſſos collapſis molibus ſubtrahant, medicamenta contuſis, & ſauciis parent, & ſandapilas mortuis. Cœterùm lætiùs culturæ noſtrorum, Zurite, Tecinum, Hanceum eiúſque confinia reſponderunt quam loca reliqua; nec abſque præcipuo fauentis numinis argumento; qualè decrepiti Bonzij ad Chriſtum cœlúmque vocatio. Is prima ætate cauſidicum agens cœpit (quod mirum in ethnico) conſcientiæ verbere pulſari, quod artem exerceret cuius fructus omnis, laus & præſtantia, mendaciis, fraudibus, & calumniis apud Sinas conſtaret, eſſetque latendo, & fallendo, aperto latrocinio par. Quare vt ſaluti non modo conſuleret, ſed meritis locuples gradum ſuo in paradiſo ſublimem obtineret, attonſus in Bonzium, vitam egit ad annos octoginta, ſpontaneis ſuis cruciamentis miſerrimam, quoad morti vicinus, ad fratris filium ferri ſe voluit quamuis Chriſtianum, vt illic placidè in eius ſinu animam efflaret: ac mouere quidem huiuſce monita de bono & vero religionis Chriſtianæ, ſed vis potentior diuini ſpiritus grande illud effecit vt ſpretis annorum quinquaginta, quæ ſibi finxerat meritis, Chriſti anteponeret ſtatim fidem, eiuſque audiens.

dolores morientis, dissolueretur in lachrimas, & se in terris infeliciorē, & beatiorem, agnosceret neminem; quod & tàm diuturnas & cruciabiles ærumnas ethnicus perdidisset, & assequeretur nihilominus a Christo Iesu regnum beatæ immortalitatis pro quo nec illi diei vnius ieiunium donasset, quæ cum diceret, pectus continuo ex anteactæ vitæ pœnitudine tundebat, iisque illam deflebat singultibus vt rogandus fuerit ne vim tantam valetudini afferret: at is ea vi potius leuabatur, plusque inde solatij ducebat, quàm incommodi, & laboris; morti denum propinquus expiatus est sacro baptismate, & in assidua Redemptoris eiu que Matris dulcissimæ inuocatione expirauit. Sequitur iuuenis Patre natus illustri ex Prouincia Fochiensi, curiosi ambo Christiani dogmatis pernosse fundamenta, de quibus sæpiùs iucundè audierant; sed hoc vtriúsvis aut aut amborum culpa discendi studium tamdiu languit, donec periclitari cœpit ex morbo filius, simulque diuinitus sentire mortem sibi à Deo infligi præmaturam ob dilatum suscipiendi Christi consilium; tunc verò dolore non consolabili, suam illam damnare, ac deflere negligentiam væcordem, multísque à Deo precibus inducias poscere per quas posset baptismo lustrari. Hæc acerbè dolenti, orantíque efflictim obiicitur species linearum trium, noto charactere, sed manu ignota in aduerso pariete scriptarum: priori Deus hortabatur vt suus esse vellet, suámque illi ad hoc opem spondebat; altera illi addebat animos ad peruincenda quæcumque obsisterent, promittebátque multos illius exemplo ex cæca simulachrorum seruitute, iter inituros æternæ libertatis. Consolabatur iuuenem tertia, spe ingentis boni, quod esset triennio post aditurus. Viso primùm turbatus prodigiosæ epigraphes; lectu mox & promissis lætus, seque ipse vix præ gaudio capiens, Deo se in seruum obsequentissimum, & perpetuò constantem mancipat; inde ab extremis ita illico conualescit, vt die tertio cum parente, nostrum adiret Sacerdotem, à quo in baptismo nominatus est Michaël, parens autem Matthæus. Hinc fidem epigraphi, euenta magnificè fecerunt. Familiam suam Michaël, alióśque alibi complures, Ecclesiæ adiunxit; Matthæus ethnicis, Magister salutis eximius extitit; Christianis exemplar luculentum absolutæ virtutis, & Patre absente monitor optimus ad diuina. Eiúsque proinde gratiæ apud Deum, vt etiam difficilia facilè, petenti annueret. Ardebant incendio domus, eius palatio vicinæ, & in contiguam, flamma vento pellente grassabatur, proiectus in genua, & piam manu prætendens imaginem, seruari sibi intactum palatium orauit, statimque reflans ventus in ædes aduersas nondum igne libatas retorsit incendium. At enim vir sanctus suo minus gaudens & acquiescens bono quàm damno anxiùs alieno, quo rebatur se domum ab igne redemisse: iterata pro miseris prece, ventum mox simul ignemque restinxit. Ipse beneficij accepti gratus, sibi & toti familiæ dierum aliquot indixit ieiunium, aliisque vltro perfunctus pœnis, diuinæ mensæ accubuit: triennium Michaël ita vixit vt vitam illius, quod datum antea fuerat ne-

mini,

mini, ad posterorum documentum Christiani vuulgarint, omni virtutis Heroicæ præstantia confertam; expletis demum annis tribus euocatus est ad magnum illud & ineffabile apertè videndum fruendúmque bonum, quod illi obscuriùs inscripto parieti promisso Deus monstrauerat. Fortunatissimo iuueni potest geminus aut secundus videri, annorum quindecim sanctus puer, cui vltra metas periculi vltimi, annos Deus produxit, ob vitam magnis virtutibus insignem. Parente vtroque maximè inuitis Christianus effectus, Melchioris nomine cum precatoria de collo corona, nõ est veritus se illis sistere. Furere illi ad inexpectatum pueri facinus, indignari, sæuire, nullam eius vexandi occasionem prætetire, contra ille crescentem in dies eorum barbariem, patientia minimè puerili, in argumentum meriti vertere; morem illis vbicumque fas erat gerere, duplo quàm ethnicus obedientiùs & celeriùs parere, maximè verò ardentibus opud Deum votis contendere vt cæcorum parentum oculos aperiret veræ, & sempiternæ luci. Vicit ferendo & orando puer, vidit ambos denique Christianos, haud sua quidem, quod ipsi aiebant, importuna suasione persuasos, sed exemplo virtutis, & vitæ totius integerrimo candore. Igitur aliquando vt consueuerat ad piscatum egressus in fluuio qui domum eius præterlabebatur, dùm cimbæ ex margine, retè pronior mittit, præceps in amnem prolapsus mergitur, hora ante solis occasum altera. Ingruente iam nocte, cunctantis filij suspectam mater habens absentiam in ripam euolat, cimbam oculis & filium quærens, retè solùm aduertit fluuio innatare, nec iam casus funesti dubia in eiulatum erumpit, & lamenta, obitque cursu ripam, si quod fortè illius vestigium cerneret; nec multum processerat, cùm videt puerum haud procul à terra in aquis sedentem, immobilem, demisso in sinum capite similem dormienti; inclamat incerta, num viueret, expergefactus nota voce, admirans circumspicit, & quis, ait, me fundo aluei quo præceps ruerãm eduxit? nec de loco vbi constiterat, vel horarum trium quem dormierat somno quicquam præterea referre potuit. Quidam eius virtuti, miraculum assignarunt; alij sacratæ quam gestabat ad pectus agni ceræ. Annum claudo discessu P. Ioannis Rocca quem cœlo maturum fecerat annorum labor trium & viginti quos in Sinis colendis sudauerat. Luxit eum cum omni familia, veste mutata Doctor Paulus, tanquam alterum patrem à quo erat in Deo per Christi lauacrum genitus. Sed faustissimum Christianis principium iniit annus sequens, voluentis æui quartus supra vigesimum, morte feliciter infelicissima, sanguinatij tyranni Scin, eorum carnificis, regni olim Colai hoc est in publica re administranda post Regem primi. Contigit Aprilis vndeuicesimo; vulgatam, ex templo vbique plurimi ex omni ordine venere nobis gratulatum; multi ex animo, quidam ad speciem, quæ primas ferè partes agit in vrbanitatibus Sinarum; excepti omnes vultu tristi, & miseratione detestabilis animæ, post temporariam hanc mortem, in

85. Pueri ad Christum fortis conuersio.

86. Tyranni Scin obitus, & Patrum in eo modestia.

in suppliciis æternis æternùm victuræ. Nostrum nemini excidit læta vox, nullius frontem explicuit rei optabilis nuncius; quod emuncti virtutis æstimatores Sinæ hòc sincerè magis fieri indicarunt quò viuenti tyranno, & Ecclesiam lamanti pius bonerum a Deo precabantur, quàm malorum ab eo tolerarent. Secutus est miserum quintodecimo post die Colaus Ho iuratus & ipse Christianorum hostis, breuíque spatio potentissimos suorum carnifices, furore, ac vita Christus exarmauit, & factionibus impiorum, à quibus cruento faueris pretio Christianorum exilia, & tormenta emebant. Accessit his Ecclesiæ prosperis, Pauli Doctoris in Scilan prouectio, hoc est Assessorem in Prætorio Rituum, & peregrinorum; nec multò post Doctoris Michaëlis in pentarcham vrbis Pechinensis cuius partes quinque suum habent singulæ Præfectum, vno tantùm gradu à Prorege distantem. Postremò Ignatius quamuis nondum adlectus in Doctorem, compertæ tamen aduersùm Tartaros in bello prudentiæ, adscitus est inter quinque armorum Consiliarios, vixque inito Magistratu machinam disiecit prætextam falsis suspicionibus in Lusitanos Macaenses; reipsa in Christum compactam. Degebant Pechini Longobardus, Diaz iunior, & Adamus Scial, hortabantur hos Paulus & Leo Doctores, librorum Riccij, aliorúmque Patrum editionem iterarent, exemplarium millibus triginta, ad instaurandum toto regno bonum nomen, & clarum Apostolici muneris; sed cùm deessent rei tantæ sumptus, viam Deus suggessit, qua illa auctoritas diu attrita, non modo resurgeret, verum & cresceret. Triplex in cœlo conspectus fuerat lunæ labor, superiori anno primus; alter & tertius, huius anni Aprili, & Septembri. Prædictionibus Adami Scial ad amussim omnes adeò responderunt, vt Astrologi Collegæ, & Mandarinorum præcipui, integrandum censerent apud Regem negotium de reformando Sinarum Calendario abaco, & præficiendis operi Patribus, præter quos nemo posset ei vel arte vel ingenio sat esse, mouit præterea in Prouincia Pechinensi hoc anno terra, & bonam eius conuulsit partẽ, quæ rei ambiguæ nouitas librorũ segentem, peperit infinitam, quibus in errores à vero tàm deuios, & monstrosos iêre Literati vt viderentur inter se ludere ecquis ab eo discederet longiùs. Silebant ad hac interea Patres ne immodestiùs tot Magistris sese intruderent, iisque crassam suam & stolidam ignorationem exprobrarent naturalium causarum euidentiori explicatione, quam vt posset iis earum inscitia condonari: rogatus sæpiùs Longobardus vt suam nihilominus sententiam diceret, de prodigiosis illis euentibus, eam scripto libro, vt in Mathematicis valebat plurimùm, doctè complexus est, tulitque hoc primum operis pretium, quod Literatos sui puduerit, & supprimendas lucubrationes verecunde ad se retrahere nisi sint, quas ambitiosè in publicum miserant. Deinde vt librum Longobardi Regno vniuerso notum facerent, & illustrem, arcam, vt aiebant, inuentoris, quod Philosophiam Sinarum omnem ab æuo latuisset. Postremò (quod

Mors item Colai Ho Christ. hostis, &c.

Contra Mãdar. Christianorum prouectio.

87\. PP. Pechinum recedent, Calendarium instauratur à nostris Sinarum rogatu.

(quod iis vbique solenne est) cùm palmam nobis ingenuè cederent in morum scientia, naturæ, ac Mathematicis, magnam ipsi Sinæ promererentur laudem synceri ac nobilis animi, atque ab inuidia remoti, quæ nidulari præterquam in vilibus, & abiectis ingeniis non solet. His adminiculis reflorescens nostrorum in aula existimatio, aditum iis primum in Prouincias dedit Euangelij sarculo intactas. Dedit quoque Pechinum aliquam iis messem adscriptorum ad fidem ethnicorum, pro suspicionibus eius aulæ Regísque ipsius, parcam; quos formidabiliùs terrebant nouarum sectarum insidiæ, quam aperta vis Tartarorum. Sed ex veteribus Christianis vnum cœlo hic annus adscripsit plebeium hominem, virtute haudquaquam plebeia, primum illic in Christo Riccij filium, & Benedicti appellatione ex sacris fontibus planè non vacua ab eo insignitum; regiæ illius Ecclesiæ tantis nunc porrectæ spatiis tunc vero nascentis primarium lapidem. Admirationi Christianis & exemplo fuit annos quatuor supra octoginta, in omni officio religiosæ charitatis; illud peculiare quod post adoratas quotidie in templo extra vrbem Redemptoris & Virginis icones prosternebatur ad Riccij sepulchrum quater, eiusque dulcem memoriam, dicta, gestáque cum lachrimis, iucunda narratione recolebat. Restitutis demùm in Regis gratiam Patribus Longobardo & Diaz, seque in publicum iam proferentibus, Simeoni sancto geminum aliquid optimus senex incinuit, vt cui nihil in vita restaret cur viueret, postquam nostros, quod vnum optabat, cernebat in aulam reuocatos; hinc morti parandæ feruidè incumbens poscebat illam citam, & facilem, ne familiolæ tenuis, prolixo languore grauaret inopiam idque sibi concessum agnouit, cùm à templo regressus aliquãdo, dixit se quatriduo post in viuis non fore: huius dies tres salutãdis postremùm Christi, & Virginis imaginibus insumpsit & Magistri sui Riccij sepulchro, quarto die ad Patres in templum venit, vltimáque ab iis impetrauit sacra, et si non alio moribũdus quàm deficiẽtis naturæ morbo; post domum vt potuit se trahens cùm decubuisset, familiæ suæ benè precatus est; vnóque ad eam documẽto omnia complexus, præcepit sic viuerent vt legis quã profitebantur poscebat sanctitas, & mercedis qu. m præstolabantur munificentia, ad quam properare se aiens animã efflauit. Parentatum est illi à Christianis velut Patri, humatúsque est propè machinarium Lusitanum, quem diffracti tormenti disiecta æra nuper necauerant, nam illic, inquit, quietiùs mausero; inde alacrior cum antiquo Christiano ad iudicium extremum surrexero. Martio ineunte Sinas ingressi sunt operarij tres, cautis, & longis itinerum flexibus, P. Iacobus Rhò, P. Ioannes Froez, & P. Alphonsus Vagnonius quem in Europam tyrannus Scin retrudi edixerat, cúmque is non esset qui premi latebris deberet, nec posset vsquam in Prouinciis australibus ignotus apparere, vitari placuit nouas apud Regem, accusationes Doctorum Christianorum Sinensium qui dicebantur Patres in regnum inducere, eam ob rem in remotissima missus est, vbi ciuium ad fidem probata

88. Vita & mors primi Christiani Sinensis sancta.

Nnn

docilitas, & Doctoris Philippi pietas, fratrúmque secundi Literatorum ordinis duorum Stephani, & Thomæ, experentium nostrorum operam, fruges spondebant vberrimas; de quibus proximè, nam cadente hoc
89. anno illuo tantùm peruenit. Laudaustque mirificè accuratissimum laborem & formam Christianæ institutionis ad quam Neophytos Chienciani finxerat P. Rocca, in Prouincia Chiansi; quod tanquam specimen communis diligentiæ nostrorum ad formandum vbique in iis Christum ex eodem Vagnonio refero. Ait enim Romam ad Lusitaniæ Assistentem, grato foret ac pio R. vestræ spectaculo Christianitas hæc à P. Rocca fundata, & prouecta: componunt eam ferè Literati, & honestissimi homines, sic tamen seduli ad diuina vt sacris ambiant in carbasea castula ministrare, ornare altaria, operam omnem Ecclesiæ præstare Deum cantu & verbis habere perpetuo in ore, ac licet ab rebus externorum valdè abhorreant, quæ tamen in his ad cultum animi, & Deum attinent, iis singulariter affici, nata est crescitque nunc etiam inter angustias paupertatis, & insectantium, aduersariorum, ex quo illi progressus feliciores auguramur. Nobis domum facit sacra ædicula cum tuguriolis duobus quæ sediculo, lectulo, mensæ palmo implentur penitùs; sed iis mentem Deus voluptatibus diffundit, vt sua Romanis, & Conimbricensibus Collegis non inuideamus ambulacra.] Quod idem cum Rocca pronum fuit & aliis dicere, sub noctem præcipuè post laboriosum diem, cum vacua opera se domum reciperent. Caifuni certè in Prouincia Honana quadrimestri toto nullum Trigaultius, Christo lucratus est; sed quo erat iis sterilior in speciem labor; eò vberiùs interiora gaudia exaggerabant solidum meritum voluntatis, diuino vbique nutui conformatæ, fiebátque non rarò, vt messem sæpiùs sementis grauiditas falleret, & vice versa de inculto solo messis opima ditaret agricolas, quò intelligerent in perducendis ad Deum animis, Deo omnia, nihil sibi arrogare, vt qui reuera nihil possent, nihil agerent,
90. nisi manum atatro Dei spiritus admoueret. Cæteris Patribus nouas dedit hic annus Christianorum colonias, & veteres auxit, Samhaij maximè, idcirco hic memini, ne prætermitterem conuersionem decrepiti supra octogenarium quinquennis. Capulatem senem, obstinatè, ac frigidè in exitium pergentem, incredibili dolore prosequebatur filius Christianus, nihilque precando, suadendo, terrendo prætcribat, quo illum à præcipitio arceret. Cui senex vitæ anteactæ fiducia plenus, ecquis, aiebat caput quassans, Deorum omnium si modo æquus est, vt esse omnino Deos decet, inferis me addicat; vt turè mihi pergis occinere, si vt vixi hactenus vixero; quantumuis durum se mihi præbeat cognitorem, nec homicidam profectò me, nec furem, neque adulterum, in omni vita vsquam comperiet, sed è contrariò, pium misericordem, ieiuniis, Bonziis, peregrinationibus inter paucos singulariter addictum. Hac præfidentia, quanquam sui delusus ignoratione, peribat miser, misero filio, parentis interitum assiduis lachrimis,

Neophytorum eximia pietas.

Senis stolidè præfidentis conuersio.

lachrimis deprecante. Viginti ergo quàm obiret diebus, respexit Deus salutis suæ cupidam indolem, nec malignitate animi, sed cæco errore ab ea prolabentem, mutata subito in aduersum mente, accersit filium, si nulla est inquit, præter Christianam, vt inculcasti toties, ad salutem via; cur Patrem mihi non aduocas, qui vel nunc proximè moriturum in eam inducat, nec sinat totum & æternum mori? dicto citiùs adest Pater, suæque iam hominem perinde amentiæ, arrogantiæ, meritorum in Deos immemorem, vt si nunquam antea illos nosset baptismo expiat, iis animi gaudiis delibutum, vt crescentem in horas mortis cruciatum eorum sensus opprimeret; gratulabatur sibi apud inuisentes, tùm Christianos, tùm ethnicos, & suspicite, aiebat, felicitatis meæ miraculum! Christianus sum; meus idem est, & cœli Dominus Seruator meus Iesus Christus eiusdem filius. Vitam denique, & vocem in suauissimis cum Deo colloquiis absoluit. Illic præterea Doctor Leo nepotes quatuor cœlo dedit, ipso adhuc in vitæ limine, Christi sanguine candidatos, quibus inuidenda esset potiùs ætatula innocens quàm dolenda mors præcox: sepulti sunt festiua in veste, interque lætos Ecclesiæ cantus, admonitíque Neophyti defunctos iis affectibus prosequi quos sperata illorum, vel desperanda salus exigeret. Doctoris matrem secuti paulò post fuerant nepotes; iuuerat eam Alenius ad parandam mortem; Rex titulorum ornarat insignibus qui tanto dignam filio decebant, & qui præcipuo splendore familiarum stemma nobilitant. Illustriores Leo putauit fore ipsius exequias, si ad eas ornandas nullius ethnici admitteret manum: capaci, de more & pretioso clausum sarcophago cadauer, in aula palatij maxima locatur, programma illi altè imponitur, quod cubitalibus literis, defunctæ nomen, & decora, præferret, quóve sanguinis gradu parentantem attingeret: quæ satis prolixa narratio subiectam hanc solet habere dedicationem [mortui spiritum, esse Dominum eius aulæ, fuisséque hanc ei sacratam] ad hæc idem qui exequias celebrat, Mandarinum cuius sit illi auctoritas grauior, atratus conuenit, & multa proclinatione ex eo poscit, vt supremam addat programmati manum; hoc est vltimum eius characterem, tenui perstringat penicilli ductu, qui tanti est, vt hoc solo firmum ratúmque putetur fieri, quicquid de mortui laudibus exponit inscriptio. Adest Mandarinus solenni pompa, & habitu aulámque ingressus funebrem, inuitanti quater demissè prosternitur, vicémque ab eo eiusdem recipit honoris; inde vbi mensæ ad hoc paratæ assederit, circumsistitur domesticorum, & rituum agmine, programma hic signandum exhibet; alius penicillum; iste sepiam odoratam, eique diluendæ marmor; omnia elegantissimè ornata. Assurgit denique velut cogitabundus Mandarinus, & serium aliquid apud se agitans; admoto dehinc ori penicillo, siue humectando, siue anima sua imbuendo, manu tandem protensa, magna specie maiestatis, subscribit vltimo characteri jota, quod tanto molimine parturiuit. Inde

91. Funus matronæ nobil.

gratiarum actio multiplex, & repetita scena rituum vrbanorum, & appensum sarcophago programma, inter clara deinceps monumenta familiæ seruandum. Nullus erat Hancei Mandarinus quin ambiret ad tantum inter Sinas opus à Doctore Leone inuitari; at is humilem Literatum prærogatiua Christianismi, & virtutis ethnicis omnibus prætulit; illum quin etiam minimè passus est, id sibi aut matri de genibus obsequium funebre præstare, ne videretur cæteris posthabere, quem sua religio, & virtus anteponendum suadebat. Neophytorum suffragia tametsi pauperum libenter admisit qui ad defunctæ leuamentum precaturi in aulam conuenerant.

Sed præter has mortes, quibus acerbè frangebatur, Leoni discrimen incubuit, quo tantumnon domi cum suis crematus est. Lacus est Hancei piscium tàm ferax, vt multa nummorum millia quotannis fisco reddat; immunis est angulus à piscandi iure, sacerque idolo cuipiam, tutum præbet piscibus asylum, quam immunitatem à piscatoribus Bonzij caro emunt. Ripa Deorum templis, cœnobiis Bonziorum, & Literatorum musæis prætexitur, ex quibus quod illic habebat Doctor Leo iussus est aliò transferre; sed is ita pressim respondit Proregi vt occasionem edicto dederit, euertendi cœnobia omnia, & templa, quòd piscationi haud minus officerent quam musæum Leonis, & census sui parte fiscum minuerent. Edicto insani Bonzij furere, minari de cœlo extrema omnia, populum ad ignem, & sarmenta contra Leonem incendere, nec facinori peragendo aliud defuit præter ducem, & minantium contemptum qui exertis gladiis negabant se velle sacris ædibus superstites viuere; eò occubituros sua manu, mox vt iis assulam detrahi cernerent. Hoc mortis & vitæ angusto Doctor Leo, familiam omnem, ipsósque pueros seuera obstrinxit dierum trium inedia, cuius tertius dies periculo finem imposuit, priori edicto contrariis iussibus per eundem Proregem antiquato. Nunc antequam cætera exequor, huius anni signanda nomine, indicandum est obiter quod erit postea ex proposito tractandum de propudioso Eunuchi dominatu cui regni totius imperium, suíque adeò Rex ipse mancipabat. Primas iam annos octodecim in aula tenebat Colaus Ié, integritatis, & sapientiæ gloria & nauata tribus Imperatoribus regendi opera, ob quem eum Rex columnam regni cognominauerat. Hic vilis semiviri, & quales Eunuchi sunt, ad seruitutem nati, pertæsus imperium, abdicare se Colai officio maluit quàm capessendis imputi mancipij nutibus supremum Regni ministerium fœdare. Causariam itáque ab aula, cui par iam non esset, missionem facile impetrat, sibi secúmque in posterum quod vitæ supererat in Fochiensi sua patria victurus, & regnaturo impotentiùs Eunucho campum vacuum relicturus: nihil nobis & Regno tanti viri iactura, venire damnosiùs potuit, cùm inter ethnicos esset nemo, qui tanto studio afficeretur nostris rebus, professúsque sit in discessu P. nostro Pasqualio Mendezio Sinæ, cuius virtutem singulariter.

92. Colai ethnici egregia in Christum propens.

fariter amabat; in Prouincia Fochienſi, haudquaquam ſe alium quàm Pechini fore geſtaturúmque ſe continuò in oculis Patres (hoc eſt vt Sinæ intelligunt) inuigilaturum nobis ſollicitè, vt quos ſciret à multis iiſque potentibus inſidiosè impugnari. Sic in nos affectus Hanceum deſcendit, vbi Alenij obſequioſas ſalutationes gratiſſimas habuit, condixítque ſe poſtridie apud illum cum aula ſua fore, ad Redemptoris effigiem adorandam, ſed hoc fidei ſacræ à ſupremo poſt Regem capite, decus pariter & emolumentum intercuertit Mandarinorum vndique multitudo, quorum excipiendis officiis diſtentus, ſtare promiſſo non potuit, aliam ad ipſum Alenius minorem Chriſti effigiem ſub diſceſſum tulit, quàm veneratus eſt religioſo magis animo quàm ciuili, agnouítque in illius vultu diuinum aliquid, admirans ſe illo aſpectu ignota eatenus & incredibili perfuſum voluptate. Adiunxit & aliis ab Europa munuſculis Alenius planiſphærium factum fabre, cuius vſu & arte cùm mirificè delectari Colaum cerneret, iure, inquit, tibi vir maximè! leuia, ſed non leuis ingenij probantur, eſſeſque alia his conſimilia ingenti numero, nec ſine admiratione laudaturus, quæ tamen apud Europæos, oblectamenta ſunt dumtaxat fatigati doctrinis maioribus animi, quas tibi ah! ſi libuerit audire, alias profectò cuiuſcumque vſus & pretij, tuo indignas ingenio, & ſapientia putabis; tùm digreſſus in beneficia quibus Riccium & noſtros, annis quadraginta omni ope, infeſtiſſimis temporibus conſtanter fouiſſet, ſignificauit non potuiſſe nos abſque ingrati animi vitio, premere illa inter Sinas, ſed noſtro latè quaquauerſum vulgaſſe Occidente; ipſius proſperis, & felicitate perinde vt propria lætatos, gratulatos eſſe honoribus, & ſublimitati, parcas tamen has eſſe ac ſteriles gratias, quæ de perituris, & in peritura deſinerent. Sibi niſi obſtaret, promptum, (ac ne ipſe obſtaret enixè petere) beneficia illius ſolidioribus, & æternis rependere gratiis, boniſque tùm ſummis, tùm immortalibus. Longè alium eſſe à Rege Sinarum cœli Regem; cœli Regiam ab aula Pechinenſi; beatitatem cunctis exaggeratam bonis, ſed anta quauis, aut morte diſſabilem ab immortali, & nunquam deſitura; verum ad hanc vnum patere aditum, profeſſionem legis Chriſtianæ. Animaduertit Colaus vir ſagax Alienum ex animo loqui, & deſiderio inflammato felicitatis ſibi procurandæ, acturúſque cum eo de illa per otium, itineris reliqui eum ſibi aſciuit comitem, & primas honoris ſemper illi per diem in ſua Prætoria detulit, noctes in alia nauium agebat Alenius. Sed occurrentium ſtipante ſe denſiùs in dies pompa, prout fiebat patriæ propior, & officioſis honoribus, ne momento quidem parcentibus quod poſſet vacuum Alenio dare, rogauit illum primo verè adeſſet, auditurum ſe cupidè de quibus inſtituerant tractare; promoturúmque illius operam ad conuerſionem animarum in Prouincia Fochienſi. Sibi quidem ex ſchola veteri, & Magiſtro Confuſio conſtare, vnum eſſe orbis huius Monarcham, terrarum, & cœli Dominum; probrorum temperatorem, & ſcelerum vindicem;

esse verò eundem vniuersorum conditorem, & conseruatorem quamuis antea ignorasset, iis sibi ab eo tàm pressis, tàm euidenter probatum argumentis, vt spretis in perpetuum idolis, vnum illum deinceps mundi esset auctorem, & Rectorem adoraturus Deum, liquere sibi de sanctimonia diuinæ legis, tùm docentium verbis, tùm Christianorum expressa moribus, tùm Philosophorum Sinensium antiquis placitis mirificè congrua; & eius quidem obseruatione libenter se fore Christianum, sed à baptismo & credendis quæ omni oraculo Christiani censent credibiliora, auerti se duplici ex causa, Vanlié scilicet Regis sui ac Domini veneratione cuius olim decreto essemus regno pulsi; & reuerentia diuinæ maiestatis, quâ indignum censeret & incredibile, Deum pro hominibus hominem fieri, & humana pro iis mortémque adeò probrosam ab iis perferre. Post hæc duobus donatum flabellis, quæ Christianismi, & eius encomio eleganter ornarat, humanissimè dimisit, adiunctis comitati fidis, & prudentibus monitis quibus illum par fuit præmuniri ad firmandam in Regno sedem, externis tantoperè infenso. Nos condito illum primo verè reuocabimus ad Colaum, referemúsque relegionis incrementa, quæ libro proximo suggerit sequens annus.

LIBER IV.

LIBER IV.

HESAVRVM hic annus 1625. & Sinis, & toti per orbem Ecclesiæ aperit, ignorato ab æuo defossum, nunc se ortu beato proferentem; floruisse nimirum Christi nomen ante annos mille, toto Sinarum imperio, denis tunc Prouinciis comprehenso, imperasse annis centum quinquaginta Reges Christianos, legémque Christianam vixisse, propagasse, ornasse superbis templorum basilicis, cultu, & honoribus Præsulum extulisse, tutatos demum esse aduersus hostes quos primordiis Ecclesiarum nascentium Christus patitur obstare ad corroborandam suorum constantiam. Nec enim tunc summa res, penes vnum erat; Reges habebat beneficiarios Imperator, arbitros sui ac dominos, qui iura in populos pro libidine exercebant, horum subinde potentia, & perfidia abusi, Ecclesiæ hostes, solidis licet nixam fundamentis, quassarunt toties vt ipsas quoque sepelirent Sinensis Ecclesiæ ruinas, nec de iis restaret aliud, præter paucula illa, obscura, & arrosa quæ initio dedimus vetustatis sacræ inditia, nullius aut anni aut seculi inditio certa. Quæ verò nunc prodimus haudquaquam Sinarum debentur chronico, hac parte mutilo ac planè muto; sed antiquissimo lapidi, monumentis insculpto partim Sinensibus partim Syris quem in Prouincia Scensiensi alta humo effossum hic annus aperuit. Est verò illa Prouincia, materno veluti nomine cœteris veneranda, quòd eam primi ferantur habitasse Sinarum fundatores, indéque innumeris nepotum familiis in Prouincias propagati, quas numero quindecim nunc implent. Id eò fit verisimiliùs quò ex India Sinas terra petentibus primi occurrant Scensienses, vt qui Sifan versus, hoc est regnum Tibeti, & Cascaris, longiùs porrigantur, & Maurorum, Persarum, ac Mogoris mercatoriæ cateruæ, Scencium ad Septemtrionem appellant vniuersæ, quà murus decumanus Sinas adiungit à Tartaris. Sedem quoque ibidem multis sæculis Reges habuere in vrbe Sigan Prouinciæ Principe quæ suæ nunc etiam ostentat dignitatis antiquæ illustres notas, ædificia sumptuosa, & murum quo demptis suburbiis milliarium duodecim ambitu cingitur, tàm magnifico, & tuto, vt iure aurei cognomentum sit nactus. Huc nostri dùm parant Christi crucem inferre, annis saltem post ingressum in Sinas quadraginta quinque, Ceuce in oppido, leucis ferè Sigano decem, ædificij noui aperiebantur fundamenta; ad hæc fossores dùm solum expediunt, in marmor incidunt, quod

1. Marmor effossum Christiana insculptum doctrina.

quod purgatum & lotum, inſcriptionem exhibuit, manus eximiæ characteribus inſculptam partim Sinenſibus, partim peregrinis; nec magnoperè aliud præter caſum in hac inuentione lapidis obſeruant, qui eius hactenus meminere; ſed in literis anni 1639. quas habemus ex Prouincia Scenſienſi extat viri ſenis teſtimonium nobile, à P. Stephano Fabri Euangelico Heroe, tugurıolo excepti quod habebat inter rupium deſerta pendulum; narrauit illi ſenex multorum annorum conſequenti notatum obſeruatione, locum vbi defoſſa latebat marmorea tabula, fuiſſe ſemper à niue liberum, regionem omnem latè circum denſéque occupante, hinc loco, theſauri (quem multum optabant indigenæ) ſuſpecto, vel ſingularis cuiuſpiam arcani, aggreſſos fodere, & hanc inueniſſe lapideam laminam, nulli certè theſauro imparem. Curioſiſſimi antiquitatum Sinæ illarum pretium, annorum ex numero cenſent, iiſque ſua illa vt vocant ſuburbana muſæa, quò doctiùs, hoc elegantiùs decorant; accurrit igitur oppidi Præfectus; legit quod poterat, & notat, ex quibus apud ſe nihil conficit, niſi arcanum quoddam ingens characteribus iis tegi, eſſéque rem antiquitate venerandam, ab vſque ſcilicet vetuſta Tami familia regia, & Chienciuni ductam. Erat marmor palmis quatuor latiùs, nouem longiùs non craſſiùs medio; ſurgebat ex ſummo quadratum aliud, toto minùs, quod ſenſim exibat in acumen cruce intus inſigne melitenſi, niſi quod paulò circum ornatior. Nouem ſub ea characteres, terni tribus diſtincti ordinibus, totam occupabant quadrati aream; Maioris vero quadrati ſolum mille decem & octo habebat characteres, triginta vt Sinis vſus eſt, à ſummo ad imum diuiſos verſibus. Præter hos Sinarum characteres; limbo tabulæ inerant Syriaci veteres, ſed ignoti, quin ne linguæ quidem ſat certæ. Edita Præfectus reuerentia vetuſtati, annorum quinquaginta, & octingentorum, occultis fœtæ myſteriis, Taoſiorum in templum quoddam, tabulam tranſtulit, vno ad vrbem Siganum milliari, baſique altè ſub conopio impoſuit, alterámque illi è regione pariter erexit vbi eius inuentionem, prope Ceucen ditionis ſuæ oppidum proſecutus eſt eleganti Stylo. Iam Ceuce, ac Sigan vniuerſa in explicatione aut diuinatione obſcuriſſimæ ſcripturæ Literatorum ingenia fregerat, cùm vnus ex media illorum claſſe qui Chiugin dicuntur Pechini olim Riccio amicus, animaduertit quædam illic agi quæ de Chriſti fide ex eo audierat, ingentique mox folio, ductis vt ſolent è petra typis, inſcriptionis integræ exemplum edidit, albo charactere nigra in area expreſſo; quod ſtatim tranſmiſit ad Doctorem Leonem à quo geſtæ rei narrationem habemus fidiſſimam, & exempli eiuſdem minora ectypa communibus ſtudiis cum Doctore Paulo abſque numero cuſa ſunt, adiunctis procemiis, & neceſſario facularum quarundam ad ea intelligenda præſidio, quibus item me vti nonnunquam oportebit. Ne per cæcam noctem Sinenſis contextus verbatim vt licuit conuerſi palpando gradiar. Interpretationes habeo penes me octo; omnes quoad ſummam, auctorum peritia,

peritia, easdem; singulas, ex ancipitibus characterum quorundam acceptionibus in nonnullis diuersas; hanc verò extra illas octo, vtcumque lectori, grata vel secus ventura sit visum est hic integram ponere. Si prius monuero, vbicumque occurrit vox Acin, Iudæam intelligi. Illustres, & legem doctrinámque illustrem; Christianos esse legémque Christianam. Sinarum Reges quos nominat (omnes de Tami familia) Mandarinos item & literarum & armorum, iisdem nominibus, eadémque tùm successionum tùm annorum serie referri ab antiquis Sinarum Historicis ex quibus colligas Christianismi, quem lapis memorat, in Sinas introitum ad annum Christi 636. pertinere; hoc vero illius marmoreum monumentum fuisse anno 782. positum, nisi forte quid tribui deceat Doctori Leoni, suis saltem in rebus eruditissimo, qui annorum numerum vtrumque duobus quinquenniis anteuertit. Nouem itáque literarum quæ summam operis intra quadratam coronidem indicabant hæc erat sententia; [Lapis in monumentum erectus propagatæ in Regno Sinarum legis Illustris ex Tacin;] (hoc est Christianæ ex Iudæa profectæ) inferioris quadrati titulus [hæc proponit Chincin ex Tacin Sacerdos, & dicit;] fusa inde hoc sensu narratio.

[Incomprehensibilis, & sempiternus; semper immobilis, & semper verus, cuius retexendo quod fluxit, non inuenitur principium; profundissimus, & purissimus spiritus; cuius, futura pertexendo non inuenitur finis, nihilum accepit, creauítque ex ipso vniuersa, & perfectè sanctus, formauit ad laudem suam sanctos. Hæc est diuina Essentia, ex vna substantia in tribus perfectissima, & originis experti Dominus noster Olooya (opinor Elohà) partes mundi quatuor in Crucem diuisit; commouit Chaos; duas condidit virtutes seu principia, (materiam, & formam) correxit obscurum aërem, cœlum apparuit, & terra; iniêre Sol & Luna gyros suos, & suas dierum, & noctium vices. Sic absolutis omnibus, postremò primum hominem condidit, intelligentia, naturæ bonitate, & tranquilla intra se concordia præditum. Atque hic abyssi iactationes constitere. Tranquilla erat hominis natura, & in affectus quorum erat capax, mala cupido nihil poterat. Suos ei laqueos tetendit Sutan (hoc est Satan) & in eos induxit miserum, fœdauit itaque suæ innocentiæ candorem, abrupit concordiam, qua secum ipse intima gaudebat; recessit à magna, facili, recta, & secura naturæ lege; orta sunt sectarum capita trecenta sexaginta quinque. Certarim eæ sequaces ambire, iura illis dictare, illos adsciscere, omnes simul orbem vniuersum suis laqueis irretire. Alij creatis quæ pro libidine legerant, diuinos honores tribuere; defossi altiùs in vacuo plurimi, duo inter extrema quiescebant, (se nempe de nihilo extitisse, & redituros in nihilum, quod est vulgare inter Orientales illos dogma) attenti alij fatorum decretis (seu propitiandæ potiùs fortunæ) iis sacrificabant, eáque inuocabant. Adhibebant quidam omnem industriam, in virtutibus simulandis ad fallendos ea specie incautos, sic

Hoc est plurima, quæ anni diebus indicantur.

mille erroribus implexa prudentia, vſuſque bonæ rationis; & perturbationibus animi voluntas obcæcata, extra viam ſalutis errabant in tenebris, & in ſuis acquieſcebant erroribus; cùm ex Trinitate noſtra, nobilis & magnus Meſſias, velata ſua vera maieſtate, factúſque homini ſimilis apparuit, cuius lætitiæ nuntium Angelus attulit. Puella domeſtica (hoc eſt Virgo) ſanctum illi peperit in regno Tacin (id eſt in Iudæa) ſplendida ſtella eius inditium Poſu Regibus datura comparuit (Poſu quid ſit, nemo adhuc diuinat) qui ad eius conſpectum, conuenêre, tributum ei oblaturi. Reipſa hic præſtitit quod viginti quatuor veteres prædixerant ſancti, gubernaturum perfecto conſilio regnum ſuum. Legem dedit nouam Vnius & Trini, & abſque ambiguo ſtrepitúque verborum, veram fidem, rectámque operationem induxit, vnde terram abſolutiſſima purgauit veritate. Beatitudines enarrauit octo. Ad ſempiternas tres virtutes aperuit aditum: (Theologicas nempe) vitam dedit, & mortem peremit. Inde clarum diem ad expugnandam vrbem tenebrarum eiúſque habitatores dæmones peruexit (limbum videlicet) qui audacia deinceps & viribus caſſi remanſerunt. Eductas illinc iuſtorum animas, miſericordiæ ſuæ naui, tulit in regalem & ſplendidam aulam ad quam fuerant deſtinatæ; hoc modo naturam humanam reſtituit. Expletis deinde quæ agenda reſtabant, ſub meridiem aſcendit (in cœlum videlicet) libros nobis relinquens viginti ſeptem, & continuando eminentiſſimo operi conuerſionis mundi baptiſmum aquæ & ſpiritus, qui purgat, & mundat, & in purum candorem reducit. Crucem habent illius Miniſtri pro ſigillo, in quam orbis quas ſpectat partium quatuor, nationes, nulla excepta connectunt vniuerſas, & voce charitatis lucem ac ſpiritum omnibus tribuunt. Ad Orientem conuerſi orant, vt iter ad vitam glorioſam in mentem reuocent. Barbam gerunt promiſſam, ne à communi hominum conſuetudine diſcedant. Verticem capitis ſummum radunt, quo ſignificantur, praui omnes eorum animo reuulſi affectus. Mancipiorum obſequio non vtuntur, quod mortales inter ſe, omnes putent æquales, quanquam pauperes alios, alios locupletes; theſauros non congerunt, imò ſua conferunt in commune. Ieiunant vt ſeipſos doment, & vigilias protrahant; vigilant, vt meditentur, & perfecti euadant. Orant, adorántque per diem ſepties: viuis pariter ſuccurrunt, & mortuis. Septimo quoque die ſacrificant. Cor ſibi abluunt, reddúntque ſuæ puritati & nitori. Vera eſt, manſuráque perpetuum lex iſta, nec poteſt niſi difficile, nomen fingi quod in eam quadret. Quod tamen clara ſint illuſtriáque illius opera, & effecta, Chimehiao rectè (hoc eſt reſplendentiſſima lex) nuncupetur. At ſi deſtituitur Regum præſidio diffundi non poteſt. Reges ſine lege, nullius ſunt pretij. Si probè cum lege Reges conſentiant, totus illuminatur, & condecoratur orbis. Regnante igitur Sinarum Rege celebratiſſimo Taizun, cum clara, & purgata prudentia & integritate; famaque

famáque illius Tacinum (hoc est in Iudæam) perlata, eminenti virtute vir, Olopuen nomine, post examinatum nubium cursum, (iter nempe diligenter prouisum) per magna pericula, & molestias Doctrinam veram ad eum detulit, & anno Cincuon peruenit Ciangan (nunc Sigàn Scensiensis tunc Prouinciæ Regiam.) Colaum huic misit obuiam Imperator Famchieulim, extra occidentale muri latus, solenni habitu a quo benignè exceptus est, & in palatium deductus, ad translationem sacrorum Librorum. Eius interea doctrinam Rex nosse voluit ferreque de illa iudicium, quam vt rectam verámque comperit, promulgandam mox sequenti Rescripto censuit. Anno duodecimo Cincuon Taizun. Nomen proprium Lex non habet; nec eius Sancti (Prædicatores scilicet) fixam sedem, sed eam vt prosint omnibus, quocumque circumferunt. Olopuen vir sublimi virtute, tàm procul quàm distat regnum Tacin (Iudæa) ad celsam hanc nostram Regiam, doctrinam, & imagines tulit. Nos eius doctrinæ fundamenta, inde ab iis quæ tradit de orbe condito, accurato examini subiecta, rem esse præclaram comperimus, non loquacem ac streperam, sed rationibus innixam solidis, cunctísque profuturam, eóque dignam quæ cunctis promulgetur. Post iussit ab vno è primis proceribus, eo Regiæ in loco qui Nimfam dicitur, ædificari templum ingens quod Tacini templum vocaretur, haberétque Ministros vnum & viginti, Regiæ Ceu familiæ vbi virtus, & imperium defecit, Laota (siue Laozun) quidam, sectæ auctor fusco inuectus curru in Occidentem profectus est (exiuit nempe extra Sinas) Regnante nunc illustri & magna familia Tam, afflauit ab Oriente (loco scilicet benè ominato) aura, quæ legis allatæ doctrina nos moueret, & refrigeraret. Post hæc mandauit Rex suam effigiem templi parietibus appingi, ex qua emicantes gloriæ radij portas illius Ecclesiæ illustrabant, mundóque vniuerso splendebit eius memoria. Considerate descriptiones terræ ab occasu, & chronica familiarum Han, & Guei. Tacin (1. Iudæa) regnum Coralliorum (1. mare rubrum) ab austro habet. Ab aquilone ad montes gemmarum excurrit. Ab occasu sunt montes florum in terra amœnissima. Ab ortu Cianfun, & languentes aquæ (maris mortui.) Texturæ ignitæ pannos regio producit (purpuram & cocuni) odores quibus spiritus refouentur (balsamum, & aromata) & gemmas quæ noctu scintillant (carbunculos) non tolerantur illic grassatores, non fures, non lex alia præter illustrem (Christianam) nec honor dignitatum nisi merito virtutum conceditur. Læta illic omnia, & tranquilla. Terra ampla, spatiosæ habitationes, pulchra omnia, & magnifica. Successit imperio Caozun, & magnas aui cogitationes Patrísque ingens opus sapienter promouit. In Prouinciis singulis ædificari iussit Ecclesias, Olopuenum, habuit in honore; illúmque magnæ legis constituit Dominum, quâ Sinarum imperium regitur, quæ tunc per decem Sinarum Prouincias fusa est. Centum muros (vrbes

Anno Chr. 636.

Anno Chr. 639.

Hic loquitur Chimcin.

651.

nuratas) Ecclesiæ implerunt, Regnum literis & morum præstantia
659. floruit. Sed anno Scinlié, simulachrorum sacrifici in Tunceu, magna vi linguas in transuersum egerunt ad opprimendam calumniis, & conuitiis legem Christianam & anno Sientien exeunte graues in Sicao, iniurias fidei intulerunt. Erat tunc Scelohan (Ioannes) Sacerdotum antistes, & Chielic quidam, & alij ex regione aurea nobiles, Sacerdotes altissimi, & à caducorum cupiditate alieni. Hi rete simul resu-
*Cœpit regnare 719. mere, rupta fila nodis adstringere, soluta retexere, illúdque denuo mittere (hoc est Euangelij prædicationem instaurare, vexatione duplici interceptam) indixit magnanimus Hiuenzuncitao Imperator, Principibus quinque vt stationi felici (Ecclesiæ) per se præsentes se sisterent, & repararent altaria; sic restituta est in sedem columna, (Christianæ legis) cùm aliquamdiu prostrata iacuisset, erectáque in altum firmiter, caput gloriosiùs extulit. Sub initium anni Tienpao iussus est Caoliesu, veras Imperatorum quinque effigies (ex prosapia Tam, quorum erat Hiuen numero sextus) in Ecclesia collocare, quibus illuminata est vt sole terra, & quò celebriùs id perageretur, solidos centum ex serico pannos Ecclesiæ offerre. Quanquam præsens non adsit draconis barba adsunt eius arcus, & gladij. (Videtur inuere, imaginibus Regum solis, quorum est tesserarium scutum Draco, abundè inesse ad defensionem, quantumuis ij absint. Anno tertio Tienpao, Sacerdos Chieho stellarum ductu in Regno Tacin (Iudeæ) ad nascentem solem (versus Orientem) in Sinas iter instituit, eóque peruenit. Mandauit Imperator Sacerdotibus Lohan, & Pulun (Ioanni, & Paulo) septémque aliis, & sublimi virtute Chieho, vt in Himchin, locum palatij regij conuenirent ad ritus suos obeundos. Pendebant illic altè in tabulis draconis literæ (Imperatoris verba in fidei commendationem) pretiosæ, purpureo, & cœruleo digestæ, stylus Regius (rescriptum regium) areæ spatium implebat, splendebátque ex loco edito instar solis. Tantum beneficium, ac donum æquat altitudinem montium ad austrum (incertum quos montes intelligat) & profundum Orientalis Oceani. Nihil dicta lex quod non sit factu dignum; nec potest iustus quin eam obseruet, cúmque obseruando gloriosam memoriam assequa-
Ann.757. tur. Imperator Sozum insistens vestigiis, extrui præcepit Ecclesias illustris legis (Christianæ) in Limuu, & quinque aliis vrbibus. Feli-
Ann.764. cem exegit ætatem eiúsque opera in gloriosis numerantur. Taizun Imperator prosperitatem in sua tempora reuexit, & placida pace rexit imperium. Natali quolibet (Regis, an Christi ignoratur) mittebat odorum cœlestium ingentem copiam, ad renouandam memoriam magnorum operum, & cunctis illustribus (Christianæ legis) vt honoraret illos prolixiùs, sustentationem assignabat (de mensa sua cibos) ita res haber, & cum cœli natura corporatur sanctus (Rex cœlum imitatur) vtque cœlum producit omnia, & largè dispensat, simili modo Rex in suorum
Ann 781. sustentationem. Nostro æuo Chienciun, modis octo claros & obscu-

ros

ros (bonos & reos) remunerat, & plectit; ſed nouem alios vſurpat, ad amplificandam Illuſtrem legem (i. Chriſtianam) vnde in regiones cœruleas (longinquas) ſe portexit. Bene illi precemur; id enim feciſſe cor eius pudore haudquaquam erubeſcet. Ad ſummam euaſit virtutis abſolutæ, humilis, quietis amans, procliuis ad veniam, in omnes miſericors, & tantæ liberalitatis vt ab ea excludatur nemo. Mirabilia ſunt legis noſtræ effecta, & opera vt habet cœlum conſtanti pulchróque ordine ſtatas, velut ſcalæ vnius gradus, pluuiarum vices, ac temporum, ſic probè in ea educati, omnes ſunt perfecti viuentes virtute, defuncti lætitia. Ineſt illuſtri legi hæc vis, & hoc meritum, quamdiu in iis qui eam profitentur, cum præceptis facta rectè conſentiunt. Yſu Sacerdoti dignitates & titulos Chinzu &c. attribuit, veſtem illi dedit purpuream (alij interpretantur violaceam) erat autem Yſu legis ſtrenuus propagator, pacificus, gaudens benè omnibus facere, operarius diligens in omni virtute. Venit in Sinas ex Vamſcecicim (neſcitur quis locus ſit) magnitudine animi, nominatiſſimas peruaſit generationes; ſcientias proſeminauit in decem Prouinciis; habitauit primum in Regia, poſtmodum etiam locum inter Regum inuenit monumenta. Supremum agebat armorum Præfectum in exercitu Soſan, domini Tuemyami, nomine Cozuy. Socium illi Rex Sozun attribuit, & contubernalem eiuſdem tentorij militaris Yſum, ſed viuendi formam Cozuy gratia minimè mutauit. Dentibus ſibi & vnguibus valebat; exercitui oculis, & auribus. Rem ſibi haudquaquam faciebat, imò in alios quicquid haberet elargiebatur. Eccleſiæ Lingen vaſarium obtulit pretioſum; Eccleſiæ Cechi, tapetes ex auro contextos, & ſerico. Inſtaurauit vetuſtas ædes ſacras; fundauit Domum legis (dicendæ forſitan, aut populo tradendæ) eiúſque porticus, atria, & cameras ornauit tanquam Phaſianos, qui multiplici colore turmatim volant. Et in operibus beneficentiæ ſeſe exercuit, alios non minus quàm ſeipſum amando vt à Porta Illuſtri (hoc eſt Magiſterio legis Chriſtianæ) Eccleſiarum quatuor, quotannis cogebat Sacerdotes, miniſtrabátque illis ex intimo corde, ſuggerens iis magna veneratione quod erat iis in dies quinquaginta neceſſarium ad fouendam vitam, quotquot ad eum veniſſent reficiebat famelicos; veſtiebat nudos, curam gerebat ægrotorum, ſepulturam defunctis, & requiem ſatagebat Taſo, (Bonzius antiquus largitionibus in pauperes inſignis) magnam ſuis miſericordiis aſſecutus eſt famam, ſed eò minimè peruenerunt quò viri huius Yſu miſericordias vident pertigiſſe candidarum veſtium illuſtres (Neophyti ſcilicet) quare congruum fuit, eius hoc in ſaxo ſtatuere ſplendidum & durabile monumentum.

Reſumo igitur & aio, carentem principio verum Deum, immobilem, puriſſimum, ſempiternum, creando, rebus dediſſe principium, nudaſſe terram, cœlum extuliſſe; vnam ex perſonis (diuinis) factam generatione viſibilem, in hominem corporatam, & ſolis inſtar orientis Eadem ſed breuius repetuntur.

exterminasse Tenebrosum (Dæmonem) & stabilisse ex omni parte altam profundam veritatem. Splendidum Regem, inter primos Regum iure primum, occasione hac sapienter vsum difficultates complanasse; exporrexisse se cœlum, terram extendisse. Potita imperio stirpe Tam, venisse pariter illustrem Christianorum legem, ædificatas Ecclesias, ipsúmque pro naui, viuis & mortuis fuisse, auctam per eum faustitatem, conquieuisse orbem rotum. Caozun imitatorem aui sui, templis nouis ponendis instituisse, pacisque palatiis, quæ resplenduere latissimè, terræque medium impleuêre (sic Sinas appellant Sinenses. Legis veræ lux se latè distendit. Eius capita ritulis, tranquillitate populos ornauit, & gaudio ab omni turbatione alieno. Hiuenzum Rex sapiens veram Recti viam prudenter tenuit, quas Ecclesiæ donauit tabulæ, erant aspectu mirabiles, in iis enim florebant literæ cœlestis ipsius scripturæ; & pretiosæ Regum fulgebant imagines, reuerebantur illas proceres, laudabat populus, omnes læti spectabant. Regnans Sozun ipsemet (in Ecclesiam) venit. Videndum se præbuit sanctus Sol, & noctem aura prospera serenauit, rediit in domum Regiam felicitas, euanuêre miseriæ in perpetuum, & simultatibus sublatis, terra nostra pacem obtinuit. Taizun obedientem sua virtus cœlo, & terræ æquauit. Vitam populo dedit, & secundò res cursu iniuit. Odores mittebat (in Ecclesiam) meriti testes: magni erat animi atque munifici. Conuenête in eum Sol & Luna, (i. ab ortu, & occasu Reges ad tributum illi exsoluendum) Rex Chiencium à Septemtrione ad austrum imperans, prosperè agit in magna virtute. Maria quatuor eius armis turbantur, decem confinium millia; eius sapientia illustrantur. Splendet quasi facula in hominum interioribus, & videt omnia, sibi velut in speculo expressa. Orbem quaquauersum luce omnem perfundit, & nationibus omnibus barbarorum regulam dictat. O quanta & quam perfecta lex quæ se ad omnia porrigit; tentaui equidem indere illi nomen, sed quo tres nomine appellem qui vnus sunt. Regia præstare opera penes Reges fuit; mihi subiecto fas ea dicere. Quare hunc lapidem ad felicitatis summæ laudem, & memoriam erexi. Secundo anno Chiencium Regis, ex magna, & Imperatoria domo Tam, mense septimo authumnali, die septimo (dominico) fulgente sole statutum est hoc marmor; regente Ninsciu illustres omnes Orientis (i. totam Sinarum Christianitatem) Liu Sicuyen Mandarinus, Ciaoylan munus tunc obiens, aurea Susuzaichiun in Taiceu, propria illud inscripsit manu.] Hactenus Sinensis character, & scriptura, præter quam marginibus eiusdem marmoris, incisæ visebantur lineæ ferè duodecim quas nec Patres legere potuerunt, nec Sinæ cuius esset characterem agnoscere, qui Romam propterea missus, compertus est esse antiquus Syriacus, & in hanc sententiam traductus [Adamus Presbyter, & Archiepiscopus, & summæ inter Sinas dignitatis, Patre Patrum Hanan Iesua vniuersali Patriarcha sedente, anno 1902.

Græcorum. Dominus Idbuzad Presbyter, & Archiepiſcopus Cumdami quæ regni eſt ciuitas, Mili filius (cui apud Deum pax) Belehh Presbyteri in vrbe Tahurſtan, hanc tabulam poſuit, in qua legitur deſcripta Redemptoris noſtri adminiſtratio, & Patrum noſtrorum prædicatio, qui poſt Reges Sinarum vixerunt] ſequuntur aliorum Archipræſulum duorum nomina; vnius Archidiaconi; & Sacerdotum complurium, Syrorum, Æthiopum, & ex Prouinciis Ægypti variis. Diſcrimen verò Chronologum Syrorum, quod annis diſcrepat à Sinenſi decem & trecentis, numerandi regula efficit non error. Sinarum annos à Chriſti ortu computamus; Syri cum Græcis à morte Alexandri, quæ Chriſtum annis decem & trecentis præceſſit; annus itáque mortui Alexandri tertius decimus in Chriſti primum cadens illam tollit trecentorum & decem intercapedinem annorum quam Syriacus inducit textus.

2. An. tab. hæc ſit certè catholic.

Optandum hic foret, poſſémque vtinam, in lucem eruere, cuius tàm immani potentia factum ſit vt florentis Sinarum imperio Chriſtianitatis, ſuperſtes veſtigium nuſquam relictum ſit præter hoc tot ſæculis ſerum, & fortuitum marmor; totúſque ille annorum centum quinquaginta religionis Chriſtianæ flos, & ſplendor ſic euanuerit, vt nec liquidò ſatis coniiciatur extitiſſe, niſi lapidis indicio. Et ſilet hic planè Sinarum Chronicon, fide alioqui, & diligentia celebre, nec in Regibus Sinarum quos cenſet tabula, vllam facit Chriſtianiſmi ſuſcepti mentionem. Scripſerit ſanè ex Sinis non nemo, illorum hiſtorias de omnibus agere, quæ inſcriptio tabulæ repræſentat, ſed certè clauſis viderit oculis non item legerit, quod negant noſtri potuiſſe legendo ſe deprehendere. Ac ne ſtatui quidem poteſt citra vllam dubitationem, fueritne is qui tunc viguit Chriſtianiſmi flos, à fœtore purus errorum Orientalium; & ſecta Neſtorianorum quam in Cambalu ſua Marcus Polus inuenit, an miſerum quoddam extiterit cœterarum Eccleſiarum poſt ruinam & diſiectionem analectum. Nec ſuſpicionem eluit, probatæ doctrinæ inſcriptio, cùm nihil habeat de duabus in vnam perſonam naturis; ſolúmque nominet Virginem, non vero etiam contra Neſtorium, Dei Matrem; ac niſi quos nominat Syriaca ſcriptio Alexandriæ forent quàm Conſtantinopoli propriores, malè is quicumque fuerit audiret Hanan Ieſua Patriarcha vniuerſalis, quem in Ioanne honoris titulum, Gregorius Magnus tantoperè reprehendit, paulò ante quàm Sinis Olopuen Euangelium inferret. Sed detur quod licet coniecturis, vbi firmiùs aliquid non occurrit; ſequamur nunc Patres in eandem Prouinciam Scenſienſem, & annos ſimul duos 25. & 26. vna opera complectamur, quando implicatior inter ſe rerum nexus, non ſinit illos inuicem ſeiungi.

3. Propagatio fidei præcipuè ex regia Pechinenſi.

De ſtatione noſtrorum Peclinenſi, dici iure poteſt quicquid alibi merebatur, fuiſſe illic ſatum, ob illum quem olim narraui immunerabilem vndique in aulam Magiſtratuum concurſum, qui noſtrorum imbuti ſermonibus Chriſtianiſmum plurimi probabant, & admirabantur; interdùm aliqui admittebant; in omnes ferè patrias, ſeu Prouincias reuerſi

uersi tuebantur, & fauoris sui præsidio maximè iuuabant. Hinc iste fidei sacrosanctæ in tres Prouincias felix introitus. Erat in Scensiensi Prouincia Doctor Van Philippus, & repetita Sanuyen patria, defunctæ matri parentabat; distabat haud procul Cian Paulus, Siuzaij gradu insignitus, Patre natus palatij Præside, quem Sinæ vocitant cœli Mandarinum. Quod eius sit muneris Regi suggerere quos Magistratibus variis idoneos senserit, quibus Sinæ de cœlo nihil putant, posse venire beatiùs. Doctor Philippus Christi negotium in Prouincia illa prouecturus, dari sibi ex vicina Trigaultium impetrat, eumque ab Aprili, menses quinque solidos ægrotantem, ac sua demùm charitate incomparabili viribus redditum, Siganum ducit cum Ciam Paulo; ad fundandam illic Ecclesiam & collocandam stationem, eò illum summis insinuat eius aulæ Præfectis, & Literatorum primariis. Domum quandam suam Paulus ei hospitio commodat, in qua Patris sui Mandarini suprema gratia & auctoritate tutus esset ab omni iniuria. Primos illo ex agro, rudi planè hactenúsque intacto, proinde operoso legebat fructus, cum casu non admodúm fausto diem clausit; eius tamen laborum pretium fuere nostrorum Chiancei statio, & nouæ initia Christianitatis. Iacet hæc ciuitas in Prouincia Sciansiensi; huc è Scensiensi contigua Vagnonius transiit, in conuersionibus animarum à Trigaultio cœptis strenuè sudaturus, tantus tamen agendo, & diligentiæ cùm esset tàm infractæ, vt multorum facilè impleret vicem, vix parti operis sat erat dimidiæ. Fecerat siquidem legis quam docebat, peruagata vicinos sanctitas, & Literatorum conuersiones ad Deum numerosæ, passimque celebris Neophytorum virtus, & mira interdum quibus supra naturæ ordinem patrandis, doctrinam fidei confirmabat Christus, vt euocaretur à multis populis, angeretúrque grauiùs quod negare se plurimis cogeretur, quorum multitudini par non erat, quam gauderet paucorum quibus sufficiebat institutione. Menses decem Chiancei nondum egerat, cum diuina edoctos mysteria ducentros, Christianis adiunxit, in quibus sexaginta Literati, & ex his nouem iam inaugurati primo gradu, præter Vansuos non paucos, hoc est, ortos secundo genitis regij sanguinis. Verum anno sequenti quinto & vigesimo æui huius, quingentos ex idololatris sacro baptismate expiauit. Excursiones autem sacræ cuiusmodi fuerint vnius successu colligatur. Pagus fuit milliaribus Chianceo non plus duodecim, illuc Vagnonius cùm venisset Christianum reperit neminem, trecentos abiens reliquit, & Cathecumenos totidem; in perfectam frugem quoad rediret maturandos, enim verò ignem hauserant cum baptismo, vt quod inde ad nos scribebatur, toti spiritu arderent: ægrè verba infantes formare didicerant, & iam fidei tenebant rudimenta, multóque gratiæ lepore recitabant. Pagum noctu turmatim obibant pueri Christianæ doctrinæ concinentes carmen. Solitæque ad pensa operum feminæ in cætus

æqualium

æqualium conuenire, cantu idololatræ profano, Christianæ seorsùm pio, laborem leuabant; ne ipsa quidem somniorum obiecta carebant diurnis quæ vaporato per diem animo nocta recurrebant. Sed cuncta præcellebat virtus, in Neophytis veterana, cuius exemplo erant Germani, Thomas & Stephanus qui Pechino Chianceum in patriam reduces, illuc vocarant Trigaultium, idque breui tulere charitatis in patriá præmium, vt exiguo numero, quem Deo Trigaultius instaurat; succedente Vagnonio accederêt alij cateruatim, & Christianismû confertim imbiréc. Restat Alenio quid factum, quid Colao sé videamus, quid data fide, ab Alenio Colaum reuisendi; iuuandi Alenium, ad proseminandum Euangelium à Colao. Nam promissis vterque beliè stetit. Habet Prouincia Fochiensis omnium fortè Sinensium minima, ciutates sex supra quinquaginta, in iis octo dignitate & amplitudine, regionis habentur capita. Arces regiæ frequentes, portubus, sinubus, & fluminum faucibus ab ortu in austrum imminent, qua extraneas insulas in prospectu cernit. Asperis natura montibus interiora omnia occupantur, sed arte atque industria domitis, & in vsum planorùm conformatis. Cum enim oriza qua fere aluntur nisi planis locis, & aquis residibus nusquam maturescat, artem ingenio sugg. ssit necessitas vt plana in montibus conderet; illæsis tamen syluis quarum lignatio nullibi quam illic vtilior ob perpetuam nauigationem; ima ergo decliuia montium, ad eorum radices in planum deducunt sementis capax quam designant, muro rustico illud cingunt quà videtur terra nimium pensilis, ob eluuiones imbrium ruinam minari. Post hoc aliud inferiori angustiùs coæquant in loco editiori planum, & muro itidem fulciunt, aliáque deinceps gradatim, pro montis ingenio, arctiora; quæ suis aptum anabathris theatrum pulchra specie exhibent, maximè vbi sata verticibus montium propiora syluis nutantibus coronantur. Cùm autem interiecto mari Iaponiam, paulóque vlterius Formosam à fronte, ad austrum spectent Fochienses, nec patriis legibus teneri potuêre, nec Oceani horrore, quem tanquam certum naufragium Sinenses vulgò timent, quin externas illas adirent regiones, & periculorum assuetudine audaces, in Iauam, Cocincinam, Sianum, Cambogiam Moscum, serica, gemmas, argentum viuum & chalybem ferrent, cuius habêut locupletes venas, & insignes fabros, naues quidem illorum, quas Cianpanes dicunt, non sunt vllo modo cum machinamento onerariarum nostratium conferendæ, sed hoc ipso suam in iis regendis artem, & fortes animos adeundis typhonibus, & tempestatibus, gloriosiùs afferunt, quæ ab Iaponia Malacam infestissimum nauigantibus habent mare. Illarum nauium quam sine numero infinitus sit numerus, inditio saltem sit eius hyperbole, qui scripsit moturo aduersus Iaponiam, Sinarum Regi Fochienses vltrò detulisse, iuncturos se Iaponiæ Sinas, nauium ponte continuo, qui milliaribus ferè centum ipsius exercitum eò transmitteret. Ambiebant hanc pridem operarij nostri Prouinciam, quod cæcà nocte idololatriæ

4. Fochiens. naues sine numero, ars nauig. mira.

altius defossa, à spe salutis abesset longiùs, nec absterrebantur, propria quadam & agresti eius barbarie; nec idiomatis pro multitudine vrbium diuersis; nec turpitudinum fœditate, nusquam alibi apud Sinas propudiosiùs grassante; nam alia ex parte, aditus in Sinas dabatur per eam facilis, quod assueta cum exteris extra Sinas, non ægrè apud se illos ferret, & cerneret; præterquam quod hac Patres subituri essent in regnum commodiùs, si Cantoniensis Prouincia fieret prorsus impenetrabilis. Nam deformitate libidinum, idcircò parùm mouebantur, quod animaduerterent Iapones eadem infames lasciuia, repentè in Angelos, Christiano lauacro transformari. Nec nostros frustrata est sapiens, & pia coniectura: vrbem hodie vix habent Fochienses vllius nominis quàm religiosa Christianitas non illustret, & Patrum curæ non excolant; quamuis principio, auarè fruges sementem pensauerint & Alenius multùm sudans, multáque expectans diu, pauca messuerit. Sed is fidei memor Colao Ié datæ, dierum itinere duorum ac viginti hominem requirens Foceum aduenit, (Lusitani, qua causa nihil refert Cinceum nominant) vrbs est amplitudine, & ædificiis superba diues commerciis, dignáque Prouinciæ Primatu. In ea pons visitur sesquipertica latus, longus centum quinquaginta, ornatus vttimque peribolo stata densè per spatia, variis leonum & elegantibus statuis distincto. Omnia ex candido marmore. Appulsum illuc Alenium tria validè perculerunt, quæ exturbare hominem conceptis consiliis singula poterant. Aberat Colaus diei itinere, sed mente quàm terra longinquior. Terrebat Colaum Eunuchi Gueicuni supremum in aula imperium, nec ambigebat tanto se ab hoste re omni exutum, transportatum iri Pechinum in vinculis si (quod explorabat) competisset Colaum extraneo fauere. Resciuit ad hæc Alenius Proregem aduentus sui præmonitum; dixisse, malis auibus venturum, quod sectator esset Batauorum. Batauos enim ante biennium eò audacia tulerat vt pyraticis cataphractis, nidularentur in exigua insula, Fochiensi obuersa littori, nec vlli Sinarum, habitata, nec ad habitandam cuipiam permissa. Inde aliquot sensim extructis domibus, meditabantur arcem Macao similem, armatísque confisi nauibus deprædabantur Fochienses nondùm illorum hospitium, & dominium iam nacti. Quibus excitati denique Fochienses, in eos ducunt, nauim vnam incendunt, desiiciunt alias in fugam, & dirûtis omnium domibus, cladi superstites, ferro vinctos Pechinum mittunt, vbi animam infelicem in carnificum manibus posuere. Hinc pronum creditu Proregi fuit, esse nostros eiusdem farinæ cum Batauis quod ab Occidente vtrique aduenissent, nec nosset magis vtrorumvis patrias, quàm terram incognitam. Tertium accessit, quod Focei librum spargebat Literatus, quem in Christi legem & Patres ediderat, tàm execrandis farctum calumniis, vt propterea nostri Hanceo pellerentur; eum verò scelestus Mandarinis liberalissimè diuidebat I,

vt quibus patris sui memoria (illic olim Proregis) eum faceret gratio.um.

In eas redactus angustias, fecit Alenius, quod fieri Deus ab ipso voluit, seque illi committens, ex eius vnius fiducia opem habere suspensam voluit, quam aliunde frustra expectasset. Die igitur sacro Pentecostes in humilem casam peregrinus diuertit, Collocato altari sacrificat, recurrentique mysterio congruam spiritus sancti lucem calamitosis populis exposcit; & sibi ad eos Deo mancipandos eius ignis scintillam, quo quondam in Apostolos effuso pluerat, quorum ipse dumtaxat officio fungeretur, dotibus, & merito careret. Hæc orans cum lachrymis, erigi se animo sensit, quámque in spes minimè vacuas, etiam post paulùm expertus est. Nondum biennium fluxerat ex quo Patres Ceum, ex baptismo Melchiorem Christo pepererant, portentosi virum ingenij, Michaëlis Doctoris filiorum Præfectum eruditioni, ea verò scientiæ omnis præstantia, vt ex eius furtiua lucubratione Literatus quidam, primas in examine Pechini adeptus sit inter illos trecentos qui Doctoris lauream ambiebant. Nominatúsque sit de more, toto imperio tanquam ingeniorum Phœnix, ac fraude licet paulò post deprehensa, pari vterque gradus omnis petendi multatus sit interdictione, alius innocens, alius furti reus; famam tamen, & decus in summa hominum admiratione Ceus retinuit, nec erat inter Mandarinos qui pro magno viro illum non coleret. Christianus effectus vt erat acutæ ad intelligenda diuina perspicacitatis, & ardore non segni ad ea euulganda, cœpit in natali Fochiensis Prouinciæ oppido, prima legis susceptæ semina iacere, inde cognito Alenij aduentu, Foceum illicò ad eum contendit, vbi obeundis cum eodem obsequiorum officiis apud singulos Magistratus deprædicauit eum ita magnificè in illa non modo Prouinciæ, sed scientiarum Metropoli, vt excellentia virtutum & doctrinæ cunctis esset venerationi; sub hæc etiam illi comes esse ad Colaum Ié voluit, qui milliaribus triginta dissitus in secessu suo rustico exploratorum vitabat oculos ab hoste capitalissimo Gueicuno sibi perpetuò incumbentes. Ac visendi quidem officio Colaus, hilaritate respondit ad speciem ficta, Eunuchi videlicet terrore nunquam non anxiùs, vt cui promptiùs nihil esset quàm suis odiis sacrificare hominem, iam priuatum; Patris tamen paulatim aspectu, animosior effectus, pristinas resumpit ad eum iuuandum cogitationes, & lucem diuinam Fochiensi Prouinciæ inferendam. Cœna illum dignatus est sumptuosa & splendida, cum Melchiore deductore; fratris inde filio commisit, vnáque ardentes ad Externorum Focei Præsidem commendatitias, quibus Præses omninò liberaliter satisfecit; inuisit enim confestim Alenium, & suo arctatum diuersoriolo in ædes transtulit, quas adeuntium procerum non aspernarentur superba fastidia. Defensionem eius in se ipse suscepit, & patrocinium concessæ Focei habitationis. Hinc diu, noctúque post Præ-

5\. Focei tres diffic. Euangelij propag. S. Spiritu P. Alenio complanat, illic mira præstat.

fidem Mandarinorum frequentia, qui perscrutati hominem altiùs, cùm deprehendissent maiorem famâ, & Melchioris claro præconio; amicitias cum eo iunxère arctissimas. Ipseque adeò Colaus Patris beneuolentia pellectus imperare sibi non potuit quin Foceum veniret, térque illum adiret, cum solenni sua nobilis comitatus, & donorum magnificentia, parui ducens aliis commendasse, nisi suam & ipse operam illi commodaret. Leuia enim hæc videri poterant ad ea quæ Alenio parabat, velum nempe ex serico peramplum, Christianæ legis encomio, & laude Alenij, sua ipsius manu atque ingenio grandibus inscriptum literis, quibus significabat [ab Alenio persuaderi sanctam legem, dicendo & tacendo; rationum scilicet, efficacitate, & sanctimonia viuendi, seque suo vtrumque testimonio affirmare.] Quanti verò id esset ad Christianam rem vel inde conficitur quod præter alia nemo foret tàm amens, & impudens, qui legem damnaret, quam suo Chirographo, testimonio, & fide comprobasset, totius per annos octodecim, Præfectus imperij, & Administrator; Bonziorum nemo qui Alenium calumnia peteret, tanto laudatum oraculo. Nec diu solum pependit hoc velum in aula & omnium oculis, summus rituum Præses huic aliud addidit, aliud vnus ex Assessoribus, alij alia, Colaum imitati; quæ nolim perinde accipi vti apud nos æstimantur, gratuita, & blanda, speciosáque mendacia; suum illic habent tanquam decretorij pondus iudicij, iisque attonitus Mandarinaster ille, qui famoso libello Christi legem indignè secuerat, ac virorum tantorum laudatione tantumnon iuridica pro diuina lege, & Alenio, damnatus, infamis libelli quotquot retrahere potuit ectypa combussit, errorísque veniam, & ignorantiæ Colao coram, ab Alenio rogauit Supererat vltimùm conciliandus Prorex Alenio, & pernitioso errore liberandus. persuasum illi fuerat eum cum Batauis eiusdem & gentis, & religionis esse, cuius erroris absurdum multiplex, classis qua debellati fuerant Batàui, Præfecto sibi valdè amico, demonstrabat Alenius, ex Geographicis descriptionibus; hic verò locorum ignaros dedocens, confirmabat etiam longiùs professione legis ab iis dissidere quàm longinquitate regionum, quæ dùm amici & veri gratia inculcaret; venit Ciuenceum modesta legatio ab reliquiis Batauorum qui ea quam diximus proxima insula depulsi, mare interiùs ad Formosam tenebant. Poscebant commercij fœdus ab ea ciuitate mutuis conditionibus fidelitatis, & amicitiæ. Vrbis Rectores octoviri, cùm inclinarent animum ad hoc fœdus publico quæstuosum, mittitur à Prorege qui rem disturbaret idem classis Præfectus, qui partim suorum ciuium, præsenti Alenio frui optantium; partim ipsius Alenij studio illum duxit eadem secum naui Prætoria, & iis tanquam fraternæ beneuolentiæ argumentis vt ambigeret nemo illum à Batauis longè esse diuersum, quem Batauorum hostis, & domitor tàm comiter & familiariter adhiberet. Sedem ergo Focei Alenius triplici metu expeditam, vt sensit consistere,

lux aui

laxauit mox Apostolico igni quo insigniter ardebat viam, sed ea moderatione, ne præcipitando assequi præmatura, etiam partis excideret: quod in negotio Gueicuni Eunuchi præclarè ab eo seruatum videbimus.

6. Rogatus verba facit Academicis.

Primus vltrò campus se illi obtulit serendus, Academia Foceensis ingeniorũ medulla, & delibatus Literatorum ctemor, quibus morum vnà, & politicas virtutes tradebat Magister eximius. Is inter primos Alenium adiens post vrbanos ritus salutationum, summam ex eo petit sapientiæ Christianæ, tùm contemplatricis, tùm in actiones, vsúmque prodeuntis, quàm perfectum veri, & recti canonem minimè dubitabat quòd suo dignam sublimi præconio Colaus Ié illam iudicasset. Morem gessit quærenti Alenius, audientis tàm plena lætáque approbatione, vt diceret, quicquid inerat Confusio boni, Christianæ legis excellentia contineri, cuius de Deo & decalogo verba, Confusij dogmatis confirmabat. Postridiè verò suis stipatus Academicis cùm rediisset, rogauit Alenium omnium nomine ne grauaretur sua præsentia cohonestare primum illorum cœtum, verbáque ad illos facere, quod magisterij arrogans, & inuidendum munus cessisset nemini nisi quem animo concepisset, omnis sapientiæ opibus affluentem. Eo se confert Alenius & prolixis vtrimque obsequiis obitis, post ciuilitates proclinationum ad Confusij nomen exhibitas, quod aureis literis sublimè splendebat, cum iis cõsedit; inde symphoniæ grauis cantus, ad serenandas mentes, & rebus dicendis, tranquillitate docili præparandas; surgit cantu silente lector ex Academicis, & textum Confusij seu fortuitum, siue ad hoc studiosè quæsitum recitat alta voce, cuius hæc erant verba [legem cœli, naturæ legem dici; huius directionem, vocari viam; huius partitiones, & dispositionem, legis positiuæ censeri nomine.] Sub hæc librum Alenio defert qui ab Academiæ Præside rogatus in ea dicere, versóque in se nutu omnium inuitatus, pro legitima Sinarum in admittendis honoribus restitutione, diu ac sæpiùs renuit, tenuitatem suam, & muneris pondus, confessúsque doctissimi verecundiam excusans; quibus vicissim à Præside humanissimè dilutis, tunc veluti iussus, & vi beneuola coactus, aggressus est dicere [cœlum ex quo illa in nobis, communis naturæ lex, haudquaquam id esse quod suspicimus oculis, sublime, concretum, volubile, quod constanti vertigine circumscritur, & vario cœlestium luminum obiectu, flexúque stellarum errantium, solis potissimum, anni vices quater, mundi scenam quotidie mutantis; Palmare intelligentiæ, ac mentis opus esse, legem rationis hominibus insitæ, quod dictari non potuit à natura, rationis, intelligentiæ animáque experti, nec suis motibus viuendi regulam valenti nobis describere. Significari ergo illo textu, cœli Dominum, cœli vocabulo, fuisséque Confusij hanc mentem, ex multis eius Philosophiæ locis euidenter probari, quibus sibi est visus nomen idoneum diuinitati tribuere, cum rei supremæ, atque amplissimæ; nobilissimæ ac summè

beneficæ, appellationem ei attribuit. Iam vero à Deo summè bono, cum nihil potuerit nisi bonum creari, hominem profectò bonum similiter ab eo conditum, & hanc ipsi legem bonitatis impressam penitus, fuisse ab initio perfectam, caruisseque difficultatibus quibus in recti perspicientia cæcutimus, & in boni executione laboramus] hic in culpam Adami necessariò digressus, eius docuit pœnas, & refusam ex eo in eius posteros diram tabem; cæcitatem ignorantiæ, conflictationem nobiscum intestinam, & turbam malorum quibus miseri iactamur & perimus, nisi præsidio Religionis Christianæ ab iis asseramur. Primum hoc Alenij specimen acti versatum est impugnatione, non ostentatione quidem ingenij, aut confidentia, sed intelligendi studio ac sciendi & sapientes illos miris modis incendit ad sapientiam legis Christianæ inedificatam veteribus ipsorum principiis, & dictaminibus optimæ rationis, quam ipsorum Magister Confusius, sectatus fuerat Magistram. Multos addixit Alenio experimentum hoc de se iis præbitum, vt imbuerentur ab eo diuinis penitiùs, & conditionibus animi sempiternis. Latè verò per vrbem, & magnificè celebratus, ea cœpit, Doctorum præsertim, frequentia, consuetudine, & amicitiis obrui, vt impar oneri ægrotaret. Dedit primigenius eius labor sacro fonti, quinque ac viginti, Siuzaios Literatos, & senem à puero Deorum cultui incoctum, qui fortè obiter Alenium audiens de vnius Dei agentem maiestate ac necessitate, Diis aliis iratus, quos sibi diu multos quæsierat, omnes congessit in aceruum, subiectísque pro fomite, quæ caro à Bonziis emerat in futurum æuum diplomatis, cremauit, & sparso in auras cinere, lætus Patrem rogauit fieri Christianus, quando iam ethnicum exuisset. Quadrimestrem Focei stationem abrupere vicinarum vrbium Mandarini, quibus Alenium enixè petentibus parere, nimium quantum intererat ad stabiliendam in ea Prouincia, veræ doctrinæ propagationem, & patrocinium. Habuere illum apud se alij quatuor, alij dies sex aut plures, octo mensium spatio, raptímque ad se certatim, audierunt, cum incredibili approbatione sanctimoniæ Christianæ, & desiderio præmiorum quibus immensis auctoratur, sed animo ad ea pusillo & impari. Optassent sibi Christianorum mortem, & vitam ethnicorum. Lucro tamen fuit ad communem salutem haud sanè mediocri, clara illa solidéque asserta religionis veræ notitia quàm Magistratibus etiam supremis, & Literatis omnibus reliquit, ne quando rerum ignoratione, scriptis illam aut edictis vexarent. Mandarinos saltem quinquaginta, ordinis quoque gradúsque amplissimi, Christianæ rei defensores addixit, & patronos, tulitque ab iis & eorum manu luculenta eius palam probatæ elogia, publicè proponenda & præfigendas librorum frontibus commendationes, quos de vario credendi, viuendíque argumento in publicum miserat. Demùm regni potentem administrum conciliauit sibi tàm constanti affectu, vt imperij statim post Colaus, Christianismi, & Patrum causa nihil non egerit;

Senex ab eodem repentè conuertitur.

egerit; ac nisi adeò fuissent suspecta tunc, & lubrica tempora primores quidam inter Literatos conuenerant de ædificanda nobis domo, & Christianis templo, eorum largitas, Gueicuni Eunuchi suspicaci, & fera gubernatione elisa concidit; omnes enim cœtus (de virtute, aut Deo agerent) insectabatur crudeliter, complures denique in variis vrbibus, Himhoæ potissimùm, Cathecumenos signauit Aleenius, de quibus plenius, dicendum recurret.

Tribus his quæ dixi præsidiis, fixas obtinebamus & apertas sedes in Prouinciis septem; intra Cataium aquilonem versus, in Pechinensi, Sciansiensi, & Scensiana; intra Manginum austrique inferiora, in Nanchinensi, Fochiensi, Cechiana, Chiansensi. Has excolebant Prouiucias è nostris viginti tres, nouem stationibus diuisi. Sinenses quatuor insignes Catechistæ, reliqui Sacerdotes, diuersis in Europa ex nationibus oriundi, & iuuenes decem Macaenses, quos educabamus in spem Societatis promerendæ; tincti fonte diuino vltra numerum sesquimille haud multùm exière; quod non fuerit triplo maior, tyrannis obstitit Gueicuni, cui cœtus omnes etiam modici, erant immaniter capitales. De quo felicitatis aulicæ ludibrio, & fortunæ pila, vetat nexus gestorum consequens à nobis omitti, quæ illum egere tàm altè præcipitem vt in aureo scrinio, missum inueniret elidendis sibimet faucibus laqueum, & gratiæ loco, morte vna periret qui sexcentas esset commeritus. Erat hic semivir ex pago Prouinciæ Honanæ; quo patre ignoratur. Pechinum profectus in spem tunc macram meliorum; Eunuchis palatij se dedit in famulum, quos inter, & greges feminarum, nemo masculus extra Regem: cordatum huic & acre ingenium præ quàm soleat adolescentibus, è luto & triuio natis; qualis tota illa fœx spadonum, quantumuis potens, & populis timenda. Verum catè aduertens hæsurum se semper in sordibus ministerij famularis, si omnium rudis, solis manibus niteretur, ingenium quo multùm valebat tentauit literis experiri, sibique prope vna discipulus, & Magister, illam breui attigit elegantiam scribendi sublimem ac nobilem, quæ vna Regi legenda obiicitur. Hinc iam habilis mente, & consilio suo vti, gradum promouit vlterius, seque inter Eunuchos Principis secundogeniti, solerti captatione penetrauit, quem nihilominus præsensione quadam tacita diuinabat rerum quandoque potiturum, posseque si gnauiter ageret, famuli nomine in eius dominum transire. Callidè igitur ingenium Principis obseruare, omnes eius amplecti, & venerari nutus, ad omnem eius se motum, colorem flexúmque fingere, mutare denique amicitia seruitutem, cuius amicitiæ nexum, tantùm abest potitus Regno Princeps laxauerit, vt multò etiam quam ante arctiùs strinxerit. Inerant Principi duo quædam præclara & Imperio digna; Iustitiæ neruus, & Clementiæ amor, cœpitque hoc vtroque brachia susceptæ Monarchiæ sic amplecti molem, vt patem vbique antiquis Regibus censerent vniuersi, & hac item

7. Gueicuni Eunuchi Sciana fortuna.

vtraque

vtraque sibi via eundum intelligens Vafer Eunuchus, quocumque penderet Dominus eo ferebatur, sic tamen vt publica omnia in priuatum suum commodum exirent. Quibus artibus id assecutus est, vt quo illum insani tollebant ambitus, reipsa regnaret, Regis vacuum nomen gereret Imperator. Populis tributa intolerabilia remisit; afflictis Prouinciis de Regis ærario succurrit. Reductum militem ab expeditione in Tartaros, etiam tùm Sinis infestos, pœnis, aut præmiis pro cuiusque merito affecit. Magistratu fungentes Mandarinos, iniuriarum in populos, dantes sibi vicissim veniam & accipientes, alios redegit in ordinem, alios ita castigauit; nemo vt deinceps ad integritatem gubernationis nouæ egeret admonitione. Nemo sibi secretum sat tutum sponderet ad impunitatem: percrebuerat vulgò rumor, geniis quindecim familiaribus illum vti, qui sub noctem quotidie ad eum referrent, quicquid eo die in assignata sibi Prouincia non modo factum, sed prope cogitatum esset. Erant hi genij, exploratores infiniti, quorum lyncea indagatione, palatio clausus, introspiciebat vniuersa. Tantùm porrò vbique præferebat sinceri, aut ficti erga Regem amoris, tàm ardenter eius studebat famæ, ac bono nomini, vt si rem filij, non domini gereret. Vice versa Rex prosequebatur semivirum filij affectu, & Patris nomenclatione, quæ iam latè vulgata pro monstro est habita non minùs ab omni decoro, quàm ab omni natura alieno.

Sed fortè amoris impotentiam excusare, Ministri vtilis poterat opera, nisi proiectæ confidentiæ amenti studio, totum se illi cum Regno permisisset; quod ei ius summæ potestatis, immane, & insolens ne quis Gueicuno contenderet æmulus, Prætoria sex tractandis publicis instituta; Colaósque ipsos, sapientes senes, Regum ab æuo monitores & Patres Spadoni subiecit, cui tunc supremos imperij vertices sublimè calcanti, non satis caput integrè constitit, Dementem se primum & iudicio captum exhibuit, postea crudelem. Palmaris fuit stulti hominis conatus, vt gradum sibi scelere stabiliret, quem erat adeptus probitate. Ratus enim quod erat, non passuros tot regni Ministros Principes, vilissimi homuli indigna imperia, eneruandam sibi statuit eorum potestatem, vt alieno si saperent malo, sin minùs proprio discerent se nihil esse; nihil posse nisi a Gueicuno, penes quem omnia, expectare. Prodendi huius consilij articulum præbuit, demandata illi ad Regum sepulchra peregrinatio, huius parem superbæ, & impudenti pompæ nemo vnquam spectarat mortalium, quòd præter alia, vni sacrum, & debitum Regi honorem vsurpasset, sternendarum sibi arenis flauentibus viarum ad milliaria duodecim, quanta erat illa peregrinatio: rediturum excepit ipsa Regis sedes, comitatúque longe quàm priùs mirabiliori Pechinum detulit; aduentanti aulâ ex more obuiam dùm pordit, iubet nutu superbo procul stolidum animal; (eius appatitores armis) illos Regni supremos Præsides, gestatorias suas omittere, ac sibi de genibus, fronte humi abiecta procumbere.

Offendit

Offendit ea res grauiter Pechinum vniuersam, multísque iam iratos nominibus Mandarinos egit ad laxandam querelis indignationem; per calcata regni primaria capita ingressum vrbem vile mancipium; abiectos ad pedes lecticariorum imperij Rectores, ab homuncione quem Regis gratia non posset in tantum apicem tollere vt natiuo illum ex quo esset concretus, cœno absolueret; palam facto ficisse agresti, & sordido, quàm esset impar fortunæ nobili, & magnæ. Prouidam sane bonámque naturam quæ sterilitate, monstra talia damnasset, fore alioqui vitam hominum miseram, nisi belluina istorum improbitas cum iis interiret. His & similibus quæ sagacem Eunuchum momordiatuerunt, vindictam reposuit inter Sinas, si quæ alia, grauem & acerbam; Mandarinos omnes gestatorio interdixit quod insigne honoris præcipui, quo super populum, humeris hominum ferebantur iis detrahere, nihil erat aliud, quam illos plebeis æquare, malebántque, vt sunt exquisitissimo læsæ dignitatis & gloriæ sensu, domi se claudere quam notas exuti suis gradibus solennes, in publico cerni. Depressionem nobilium fœdam, secuta est fœdior lutulentæ fœcis prouectio, Eunuchorum scilicet omnium, qui perinde ac forent in suo Gueicuno Regis Patres, ima licet è classe seruulorum insolescebant palam ferociùs: huic mancipiorum abiectorum impudentiæ inhibendæ, Mandarinis maioribus ausis maiores duos ex iis iuridicè cædere vilissimos, & à trulla seruos; pœnam hanc Queicunus apud Regem criminatus est tàm dolenter, vt milites cum carnificibus illicò mitteret ad inquirendos Mandarinos pœnæ illius auctores æquissimos. Ex iis qui primus in manus illorum incidit, fustuario publicè est necatus; alter iis se viuum sepeliit latebris vt nunquam postea visus sit; infamem reliqui carnificis manum, morte spontanea sceleratiùs præuerterunt, fuitque hic primus sanguinolentæ missus tragediæ qua amplissimus Literatorum Ordo Queicuni gratiæ litauit. Stragis causam breuiter hic tango, quod nostris quoque cum rebus coniuncta sit. 8.

Paucis ab hinc annis Literati, Vusuiæ vrbe Nanchino proxima, coierant in Academiam, in qua de moribus tractabant; & optima gubernatione, quod institutum & fama celebre, & fructu euidens, propagatum est cœtuum numero in varias vrbes australium partium, velut membra vnius corporis, nec erat ferè Mandarinus alicuius notæ in illo quatuor Prouinciarum tractu vasto quæ præcipuè studiis, & ingeniis florebant, quin iis sodalitiis nomen daret. Præerant quibusdam Doctores Christiani, Leo, Paulus, & Michaël; laudabant ea Patres maiorem in modum quòd Academicis Christianum sensim afflarent spiritum qui præter diuina, morum quoque iisdem incumbit documẽtis, sed in præstantiori argumento. Præclarum denique inuentum eò plausus tulit, & approbatio, vt sumptu liberali ædificaretur etiam Pechini ornaretúrque magnificè instituti illius formæque sodalitas, cuius docti circum parietes virorum Illustrium fulgebant scriptionibus eruditis in

Academiæ Litt. ethnicorum vicinis, Christianismo.

laudem virtutum diuersarum quarum eximia commendatione celebrabatur potissimam Colaus lé, reliquorum Magister, & parens. Hac ergo ex Academia Mandarinus grauis, qua boni publici detrimento, qua regni dedecore diu indignatus, quod imperij Sinensis immensa machina semiviri vnius indocti & vilis ministerio & libidini versanda crederetur, libellum Regi obtulit supplicem, quo illi disertè censebat incommoda, quæ imperitia Euuuchi arrogantis & potentia impotens Regno inuexerat, nunquam antea ex omni memoria solito nisi sapientum, & Doctorum consiliis permitti. Rex inficiari ea incommoda nec valens, quòd manifestiùs tenerentur; nec culpam damnare cuius erat ipse auctor primatius, silentio respondit, quo illic molesti interpellatores plectuntur à Regibus. Sed eo silentio nihil exterritus vir fortis, alterum Regi libellum ingerit priori acriorem, & exaggeratum grauioribus querelis, quo Rex item in reiectitiis posito superiores Mandarinos maximè offendit quorum magna pars, Academici præsertim libellis materiam suppeditauerant. Ergo hinc veri nimium augures, malorum in dies ingrauescentium inter se statuunt ab aula secededere, iacturáque omnium dignitatum præuertere maculam quæ apud posteros erat iis hæsura quòd ruinas imperij sub Rege femina,& spadone ministro spectassent otiosi, cuius probri erat tāta indignitas,vt esset crimen ab eius aspectu procul non fugere, multóque atrociùs,eius in publicum quotidiana damna patienter ferre.Eam ob rem permulti singulis libellis sed communi consensu supplicant, liceret sibi abire Magistratu, & priuata domi, atque ingloria, sed insonti vita contentis viuere. Multitudine illustrium supplicum consternatus Gueicunus interibat, nisi sua illi fauisset vafrities trita sceleribus,&vsu doctissima Imperatorem iuuenem quò vellet flectere.Sistit illi se mœstus,& humilis,ac siue præmij seu gratiæ loco infimè supplicat, leuari honoris pondere cui se sentiret nimiùm imparem; missionem sibi cōcederet si minus extra palatium, saltem inter familiæ onera. Fore illi facilem iacturam seruuli, cui nihil inesset ad vsum boni, nisi quod vita sua plus eum amaret, iussásque ad hæc adiungens lachrymas, quid enim, ait, hominis sum; ad Mandarinos tot ac tantos, quorum alioqui diuinam prudentiam frustra requireret administratio publicorum, si velle pergeret sua cúmque opera in iis vti. Atque hic productis Mandarinorum codicibus, postulata eorum Regi explicuit, seu minas, inquit, quibus meam in aula stationem discessu suo vlturi sunt. Iteratáque contestatione tenuitatis suæ, & fidelitatis, Regi auctores libellorum de nomine censuit; qui conturbatiòr primum postulatis, mox causa illorum cognita qua se dolebat in Gueicuno spretum, indignabundus libellis subscribit; abirent si vellent, se nihil vetare, imò si nollent etiam abirent, illos ab se vltrò ex aula pelli, honorum insignibus, titulis, & iure spoliari, Mandarini officium ac nomen iis in perpetuum abrogari, classéque inter opifices artifices, & plebeios æternùm ignobili, cum parentibus & familiis

familiis damnari. Quas pœnas Sinæ, putant vulgò tàm sæuas vt malint dementes, nece voluntaria defungi quàm huic dedecori superstites viuere. Sortem isti suam in speciem miseram, causæ gloria læti solabantur. Sedes illorum vacuas sibi emeruit competitorum turba venalium Queicuni adulatione eiusque sequacium; quin se magnam quoque ab eo putarunt gratiam inituros Academici de quibus diximus infensi prius Gueicuno, illique inuisi, si pulsos ab eo insectarentur velut hostes, starentque ab huius partibus. Illam enim Gueicunus non Literatorum, sed perduellium academiam vocitabat qui regni habenas Regi molirentur eripere, & veterum temporum prisco vsu eas Philosophis tradere. Scidit ea res Pechinum in Academicas factiones, & nata est illic Academia priori contraria, quam aquilonarem, à situ nominarunt, vt priorem illam nuncupabant australem; aquilonares Eunucho addicti, proiecto pudore, nundinabantur seruiles ambitus captandis honoribus, & beatitatem suam omnem habebant, in mancipij superbi affectatione repositam, susceptásque pro illo inimicitias, non ferro à quo Sinæ abhorrent, sed crudelibus libellis exercebant quibus apud Regem proscindebant australes, referebántque ab eo semper exulcerati in eos animi, rescripta; quale inter alia fuit, cum sex perillustres ex ea Academia Mandarinos diu excruciatos necauit in carcere, alium verò gradu celsiorem, carnificis publici fœdo Ministerio fracta gula, proiecit canibus inhumatum. Quam barbariem, etiam post fata sæuientem, hausto alij venæno occuparunt, vt necem suam Gueicuno præriperent; & cadaueris contumeliam, inimicis, morte, sibi post mortem vt quidem fingebant, intolerabilius perferendam; alij parato quo mox efferrentur sarcophago, fauces laqueo eliserunt. Redacti sunt in proletarios toto imperio trecenti triginta præter Pechinenses, ausique nonnullis Colai tres pœnam deprecari, Magistratus summi abrogationem, pro meriti præmio retulerunt, inter loco motos fuere Doctores Paulus, & Michaël vt qui essent afflictæ Academiæ patroni; & quanquam Paulum palam Christianum sacrilegus ethnicus, fidei odio in casum impulit, cecidit tamen cœteris mollius. Vsu tantùm exutus Assessoris quem in tribunali Rituum gerebat, honores eius omnes, & notas honorum retinuit. Michaëlem vitæ integritas diu ventilata extra suspicionem culpæ posuerat, cum nouo iure ob ea damnatus est quæ olim eius admiserant propinqui, & quidem tàm lenia, & quæsita vt addendum iis fuerit annorum pondus octo & sexaginta, cuius gratia videretur Magistratu leuandus quem tunc obtinebat, & Proregis quem semestri post operiebatur. Nobis eandem ob Academiam, Christianæ rei fructuosissimam, in præcipiti, & lubrico trepidis tanta in lapsum incubuit libellorum ad Regem librorum in publicum turba; defensionis beneuolæ tanta raritas, vix vt alias vnquam ab ingressu in Sinas perspectum sit clariùs, quòd obseruaremur, & plausum haberemus non esse nostræ sollicitudini, & doctrinæ sed peculiari

Dei patrocinio tribuendum: aduertitque non semel, Sun ille Ignatius Assessor consilij bellici, suos sibi videri Mandarinos ad nostrorum aspectum cæcutire, nec animaduertere præsentes; cúmque tunc impluerent densiùs à Magistratu Cantonensi Lusitanorum accusationes affectantium Sinarum imperium, & eo consilio nostros quotidiè immittentium in Sinas, quinque illos minimè cernere qui versabantur in aulæ oculis; sed de iis perinde præsentibus, vt si forent longinqui
9. tractare. Verum de tragicis Pechini casibus dum anno proximo recurrat dicere, debetur hic locus Francisco Sanbiasio, cui Sinarum salutem quàm alteri cuiuis stetisse cariùs video, nam præter labores Apostolicæ in itineribus, & difficultatibus aliis operæ, pœnis se tàm durè frangebat vltroneis, vt quod viueret, ac valeret, non tàm esset naturæ quàm gratiæ. Vrbes duas, & quinque oppida, pagósque complures, & villas excolebat, ipsámque ab iis non ita dissitam Sciamhaium, vbi quamuis duo ex Patribus degerent, sed illorum vices tam diu obiit quoad iis ægrotis aliunde venirent suppetiæ, & centum octoginta, huius sæculi anno vigesimo quinto illic sacris abluti, eius bona ex parte, de schola prodière. Ibat pedes semper nec illum aut imbres, aut viatum abrupta morabantur quò minùs decimo eóque longiùs milliari, moribundis ferret postrema solatia, eo in illos studio caritatis, suíque contemptu, cuius vel sola pulcherrima species magnum virum ab infidelibus ad Christianos transtulit: quocumque aduenisset, optatissimus Neophytis aderat, omnes ad se trahebant hospitem, obstrictum se tamen piæ comitati, omnibus professus, omissísque domorum commodis, tuguriolum pagi despicatissimum, sibi legebat in diuersorium. Sed has corporis ærumnas pensabat Deus, voluptatibus animi haud paulò maioribus; lætis potissimum messibus quibus iactam ab eo sementem vbique fortunabat. Sunchiani (vrbium altera sibi creditarum) centum nonaginta vnius familiæ inuenit, ad baptismum paratos, & in iis Siuzaios quinque ac viginti, hoc est infimæ classis Literatos: paucis ibidem post mensibus octoginta nouem baptismo lustrauit. Breui de pago in pagum alium trangressu dùm à via errat, cum duodecim ethnicis Deo interim partis in viam rediit. Illuc non raró diuinitùs actus est, quo ipse minimè tendebat, prædestinationis arcanæ manifesta miracula vel spectaturus ipse vel operaturus; Deo illi perfectæ corporis rerúmque omnium, pro salute animarum despicientiæ iucundissimum hoc honorarium tribuente. Colebant vt sanctum ethnici pariter, & amabant. Suauitati enim amoris in omnes teneri, comes erat in eo vrbanitas, non ad supercilium morata fastus odiosi, quo multi perperam nituntur auctoritatem sibi colligere sed multùm amabilis, & grata. Eius & comitum disiunctissimis locis bene gesta, longius fuerit enarrare habentque non pauca, superiora naturæ viribus, quibus dùm firmius stabiliebantur in Christo Neophyti, cæca ethnicorum obstinatio damnabatur, ac ne omnia prætermittam; vidit phtisi consumptum hominem populus

P. Sambiasij labores eximij.

populus integer, Sciamhaium contendere leucis ferè distantem quatuor, ad dandum Christo nomen, & impetrandum à Patribus baptismum. Obfirmatum ad iter amici diu frustra reluctantes, salutant cum lachrimis, velut nunquam in viuis reuisuri, quod iam cadaueri, quam ægro similior, aliorum potius brachiis quàm suis pedibus ferretur. At ecce tàm sanus, tàm succi plenus & benè habitus post octiduum ad suos reuertitur, vt fidem oculis negare non possent, & prodigium tàm contra spem editum, alteri quam Christianismo, & sacro baptismati assignare, cuius tesserarium Symbolum precatoriam coronam de collo gestabat. Traxit multos ad Christum, prodigium insolens quibus confirmandis accessit alterum nihilo inferius priori; spectarunt enim per solidum mensem limpidæ lucis geminas faculas, impendentes Neophyti ædibus, ab solis occasu ad mediam noctem cerni ab omnibus, prætterquam ab ipso (quod mirabilius) illo Neophyto, illuminandis nimirùm tenebris ea luce, qua tunc Neophytus fruebatur. Excursionum hic solùm memorabo, maximè omnium longinquam, minúsque cœteris feracem; Nanhium versus suscepta est dierum itinere quindecim ad regenerandos Christo ethnicos non plus septem, & recteandos illic residuos, olim Riccij alumnos quibus ne qua deessent præsidia quæ aliis vsquam Christianorum cœtibus præbebantur, nec labori vnquam nec sumptibus parcitum.

Conuersiones memoria & scitu digniores, tres aut quatuor fuere. Sciemhaij prima, vbi septuaginta annorum senex vitam dudum agebat, omni largitatis, & ieiuniorum, cultúsque erga Deos assiduitate, ac profusione exercitam, nam idolis templum, cœnobium Bonziis ædificauerat, expilabátque se in copiam odorum quibus Deos suos acerra prodiga vaporabat. Quoties vero domum nostram (quod frequens illi erat) prætteriret, atque vt est prona curiositas in externos, introspectaret attentè quæcumque poterat; semper illic & in Catechistis, & in familiaribus cœteris castigatum quiddam, & modestum notabat, quod alibi frustra requireret; conuersáque ab nostris obseruatione in omnes Christianos, hunc esse reperit communem omnium characterem, conformatione modesta corporis, oculorum, & linquæ impressum, quo illos ab aliis facilè secernebat; dolénsque, proh! quantum nostri sunt, aiebat, à Christianis dissimiles, non laici modo, sed ipsi Bonzij? vnde illis hoc decus tàm pulchræ virtutis si vero Deo, & lege vera carent? nobis vero qui fit, vt desit eadem modestiæ tessera, cum Diis optimis, & lege optima viuamus? nec sese ab ea dubitatione extricabat. Quæ tunc illum adstrinxit paulò post actius, periculosè ex morbo decumbens cœpit ambigere quid tandem se fieret, quàm tuto spes suas in ea beneficentia locasset, cui beatitatem in futurum reponendam pro se docebant Bonzij? an vero illa beatitas ad Christianos pertineret, quorum esset nemo qui Bonzios omnes præstantia morum non vinceret, quæ profecto non videbatur posse aliunde quam à lege ipsorum proficisci, san-

10. Conuersiones miræ ad Chist.

10. Modestiæ, & Castim. Christ ingens pondus ad conuers.

ctiore instinctu illos interiùs animante quam possit doctrina Bonziorum. Hoc reipsa si foret, nimiùm quantùm interesse, fieri tunc saltem de eo certiorem; si minùs quærere, & inuestigare. Hæc probæ mentis argumentatio perpulit bonum senem, vt sua cum vxore, supelstitiosa pietate haudquaquam à viro absimili, audiret de Deo & idolis quid esset necessariò tenendum, quibus dilucidè perceptis Christianos se statim professi sunt. Ac vir quidem iam valens & præfixo die ad baptismum se sistens, ingentem coram suorum struem combussit idolorum, & sycophantias mille singrapharum quas in aliam vitam, captationum eiusmodi sacrilegus artifex, Bonziorum venter illi confixerat. Quibus magno gaudio peractis, vitæ tamen dura ieiunia, sed fructu, & merito cassa deflere satis non poterat. Vt autem Christo fortunatum senem, obseruata Christianorum modestia peperit, sic eorum castimonia complures alios, hòc efficaciùs, quòd est eius virtutis haud paulò maior difficultas, & ex consequenti maior apud Sinenses admirabilitas. Quare minimùm quidvis in hoc genere Patres tanti faciebant, vt si omnis inde religionis veræ existimatio penderet, forétque idem esse professione Christianum; & moribus angelum. Alebat hanc famam nostrorum cautio, in excipiendis feminarum confessionibus, quæ Sinis cùm esset admirationi, euicit tandem vt mariti vxores, filias parentes (quibus vnis fas erat nec id sine causa eas aspicere) ad confessionem ipsimet deducerent, & quod initio impossibile habebatur, paulatim fieret expeditum. Quod seruabatur Chiatmi à nostris vbi templum non erat, indicio sit quid alibi fieret. Sun Ignatij domus, religioso cœnobio prope par, aulam grandem claudebat, confessionibus addictam feminarum, Sacerdotem ab iis, & earum aspectu crassa storea diuidebat; iusto illic spatio spectabat, Præfectus domus, nota virtute Christianus. Qua cura nostri prudenter scrupulosa tantam sui fecère Sinis fiduciam, vt ipsi etiam ethnici, ad vxores suas Christianas enixè illos rogarent, ac ducerent, nec possent satis prædicare, quod nollent Patres, etiam prope moribundas nisi sub oculis maritorum audire. Adeo tamen nihil oberat, Christiano illarum profectui breuitas institutionis, quàm non ægrè tùm libri, tùm viri, tùm parentes, tùm Dei præsertim spiritus supplebant; vt in domandis inedia, vigiliis, flagellis & reliquo asperitatum genere corporibus, maritorum æquarent duritiem, & earum nonnullæ cùm fortè inaudissent de seueritate nostri ieiunij, tacitè ad nos mitterent exploratum, quem seruaremus in eo modum, seque ad eundem restringerent, solitæ alioqui, vt illic vulgò fit, mensam quater in die ponere. Iam conuersionum quas proposueram altera, hominis fuit octogenarij rustici, pauperis, & ignari, sed dempta idololatria, probi, ac simplicis. Mouere hominem Christiani cuiusdam popularis, de salute animi rationes, vt vellet de iis cognoscere ampliùs; absque mora Sciamhaium cum eo milliaribus duodecim contendit pedes, vbi admissus,

11. Conuersi Senum notab.

missus cum aliis ad explicationem diuinorum, hærebat ad singula, stupens, & admirans, totúsque præ gaudio extra se versúsque subinde ad ductorem suum, thesauri agebat gratias, cuius illum in partem vocasset. dicto demùm die sub auroram ad sacrum fontem cùm venisset, ea vi lachrymarum, singultans, & exclamans, lamentari pergebat & dolore adeò non consolabili damnare annos octoginta, quos ethnicus egerat, vt ei baptismum accelerarent Patres, ne ruptus vehementia doloris, subita morte illum præuerteret. Mox vt tinctum se vidit, tanquam cœli iam compos, serenis deinceps, & lætis fletibus, eiulatus mutauit, votorúmque adeptus summam pagum repetiit, præstolaturus illic placidè, quod vnum supererat, mortem iam minimè timendam. Iisdem oculis respexit diuina bonitas inueteratum cruciatibus sui senem in Prouincia Fochiensi, qui ex annis vitæ duobus, & septuaginta, leguminibus, olusculis, & aqua pura, quadraginta totos contentus vixerat; commentúsque apud se celsiorem quendam virtutis apicem, cum discipulis aliquot, scalarum adminiculo, in montem euaserat, subterraneis passim vaporariis fumosum; & nactus in vertice aliquid boni soli, orizam seuerat, tuguriola lignea fabricarat, precationibus, at iis cuiusmodi? diei partem conterebat, magna cum suis concordia; quoad visu sensim caligante, oculorum amisit vsum, fuítque Foceum Prouinciæ illius vrbem primariam ad curationem reportandus, illic multa illius & molestia & sumptu, dum multa inaniter Medici satagunt, contigit ad eum referri nescio quid de nouo Deo, & noua eius lege, quam traderet peregrinus quidam vir apprimè doctus. Sciendi auidus, quid tandem id esset, cognouit aliqua ex Christiano quem interrogarat, probauítque tantoperè, vt suos illicò ex solitudine euocaret, pleniùs secum de iis audituros. Adit cum iis P. Alenium rogátque cupidè ex eo discere, quod ille ardentiùs docere cupiebat. Verum ad prima de Deo effata cæcus senex, iussis tantisper abesse discipulis, quæsiuit ex Patre, solíne essent ac sine arbitris? confirmantéque illo adesse neminem; benè habet, inquit, nec enim diuina fas esse nisi duorum auribus committi, cùm ne hominum quidem arcana credi pluribus deceret. Absit enim verò, infert Alenius, absit à me id crimen vt hominibus diuina inuideam, quin optem potius toto orbe vulgari, reuocatísque eius discipulis, abundè cum eo ritéque eruditos, sacro baptismate Christianis adiunxit, inter quos etiam haudquaquam iis defuit quod admirarentur si solitudinis amore, & afflictationum gaudere pergerent, adeò illos Alenius, ardens & ipse diuino igne, heroa virtute excolebat: præ aliis tamen sodalitatem cui præerat Melchior, (de quo multa non pridem) cuius omnes sodales ita effinxerat vt licet in fide tirones, possent accedentibus ad Christum pro Magistris proponi; iis thecas reliquiarias egentissimus omnium Alenius cum dare non posset, religioso inuento singuli, odorato ex ligno tessellas sibi
læuigarunt,

læuigarunt, quibus duas hinc inde, vt cuique cordi erat inſcriptas ſententias ad pectus geſtabant quarum præcipuè ſtudio caperentur. Deum exempli cauſa præ omnibus dilige; ama proximum vt teipſum, cœteráſque eiuſdem pietatis: religioſos cogebant cœtus apud Ioannem, Chriſtianum in paucis egregium; aula iis dicata, picturis carebat, ex quibus oblectamenti plus in oculos redit, quam vtilitatis in animum. ſed veſtiebatur cartaceis tabulis eleganti, & grandi charactere, præcepta decalogi, & variarum officia virtutum repræſentantibus. Ac ne cui verbum excideret, loci reuerentia minus dignum, hac epigraphe Ioannes, ſupremas fores munierat. Hic niſi de Deo (fratres) non agitur, mundana ſeponite. Nihil habet tertia quam ſtatueram narrare

12. Inſign. pietas filij in matrem.

ad Chriſtum conuerſio, illuſtre per ſe, aut memorabile, præter obſequium charitatis in matrem ita ſingulare, vt viſus ſit Deus ad filij ſalutem eius quanquam ciuilis non paruam duxiſſe rationem. Orbatus parente altero iuuenis in ætatis, ingenij, ac ſtudiorum primo vere, primum ſtatuit (quod Sinæ execrantur) omni coniugio abſtinere, ne vel ſtudio vxoris deeſſet matri; vel ſocrum vxor vt vulgò fit, ſperneret; multos celebs annos tenax propoſiti exegit, inter quos tàm ſæuis iactatus eſt caſibus, vt laborioſo tandem opificio, nobilis, ſed omnium egenus locaret manus ad alendam matrem. Quam cùm etiam morbus ſeptuagenariā lecto affigeret, tàm conſtanter languētem, conſolatione, ſubſidio, præſentia iuuit, vix vt vnquā domo efferret pedē, victum interea muliebri opere, voluendo corā fuſo illi pariter & ſibi emeret. Sed moleſtam occupationem, quanquam filij optimi patientia leuiorem, excepit aliud eò acerbiùs, quod leniri remedio nequibat, congelauit poſt triennium anus exhauſta ſenio, vt pannis calentibus ſubinde recreata; eodem mox frigore rigeret: inuenit tamen huic etiam malo ſolatium filius quod vel vnicum fuit, vel excogitare filij optimi ſola erga matrem ſollicita, & induſtria pietas valuit. Decumbebat is à matris pedes, & applicitas aperto pectori eius plantas ſuo tamdiu natiuo calore, pānorumque ac manuum complexu refouebat, quoad ſenſim depulſo rigore indormiret. Sed facti laudem auxit longinquitas. annos ſex totos, & viginti durauit in eo filius, matrémque hac ſedulitate ad hunc annum perduxit, ſeculi huius vigeſimum quintum, ætatis illius duodecenteſimum. Virum ergo tàm vtilis ad patientiam, & charitatem parentum documentis, Ludouicus quidam Neophytus, ſed auidiſſimus ſalutis alienæ, deſiderio incendit, cognoſcendi de Chriſto plura quam quæ ipſe ſummatim indicabat. Eò Sambiaſium conuenit qui vſus indolis bonitate, facile peruicit quanto nobis deberet Dei conditoris, Redemptoris & Patris quàm parentum amor pluris eſſe, paucíſque ſcholis apprimè eruditum, baptizauit; quæ ipſe dùm ſcriberet, matrem addebat parari ad baptiſmum, à centenario ætatis proximè diſtantem. Contigere hoc biennio multa ſimilia, quorum ſpecimen dediſſe ſat habeo; ſtrictiorem quoque in Cocincina breuitatis

uitatis modũ seruaturus, etsi cum aliqua operariorum iniuria, sed coacta; vt quorum res sesquianno gestæ, cuiuscumque sit culpa, perierint. 11.

Gesta in Regn. Cocincinæ Fraciscus Pulocābim.

Huius Regni tres ad Austrum Prouincias curabat P. Buzomius, è statione Nuocmanensi, Quagninam, Pulocambim, Ranranam, qui vt erat strenuissimæ pariter, & felicissimæ operæ, Christianorum cœtibus omnia implebat, paruis numero, sed mox in alios propagandis, etiam ampliores, ex commeantium vltrò citróque consuetudine nascentes; quorum alioqui cursando & sudando multitudini deinceps imparem, necessitas docuit, quo pacto deesset nemini. Delectum habuit antiquiorum inter Christianos, quos maturitas virtutis, & iudicij commendaret, formauítque accurata manu in Magistros, quibus vices suas securè crederet; iis quidem vt prima baptismum poscentibus traderent rudimenta; illis vt cogerent baptizatos, & in vsu virtutum pietatísque promouerent; quibusdam, Macao recentes operarios ex nostris linguæ, scriptionis, & rituum cognitione instruerent; tàm copiosis accessionibus ad fidem, hic, & in Prouincia Caciana, corroborandis, & augendis, adsunt Macao P. Gabriel de Matos Prouinciæ Inspector, Antonius Fontes, Manuel Gonzalez, Gaspar Luigius, & Alexander Rhodius, qui iuncti veteribus operarios quindecim præstabant; vndecim Sacerdotes, quatuor Adiutores, sed ad Catechesim expeditissimos; quibus alios Deus ex indigenis adiunxit, salutis animarum, suæque imprimis studio sic exercitatos, vt non minùs fidenter adhiberi possent quam si forent à puero nobiscum educati. Duo in iis fuêre eximij. Alter nomine Petrus; Regis olim Consiliarius pari vir pietate, ac prudentia, nostrorum in linguæ peritia Magister, in diuinis discipulus, quibus illum Exercitia S. Ignatij sic altè imbuerant, vt de profano, & vitiis dedito prorsus in alium fingerent. Secundus Manuël, ex Bonzio quondam, hoc est vita scelesto, exemplis peiori, doctrina deterrimo; tunc religiosus quantum fas laico, Christianus. Nam se paupertatis, & castimoniæ vinculis Deo obstrinxerat, & præstandæ, nostrorum Rectori obedientiæ, quibus ad cumulum perfectæ charitatis votum addiderat, nulli se vnquam labori parciturum, quem posse crederet ad promouendam Christi gloriam conferre. Ac Matos quidem, Cocincinensibus lingua illorum prodesse non valens Iaponiis se dedit penitùs, qui vrbem Faifum incolebant, vt qui linguam illorum in promptu haberet, diuque in Iaponia versatus, calleret optimè quibus essent potissimum iuuandi, ædificauit Faifi Christianis templum, nostris domum; sed his intentum curis, confixit ingens dolor, ex promulgato Nangasachi recens, post in cunctis Iaponiæ portubus edicto Imperatoris Xongunsamæ, quo prohibebantur exire regno Christiani, nisi publicè fidem eiurassent; qua edictione, minuebatur quotidiè Christianitas Faifensis. Quod autem illas tàm olim felices, nunc tàm inopes diuinorum, Iaponiæ insulas S. Xauerius Societati colendas transmisisset, ex illa identidem eo se aliqui penetrabant, opem miseris laturi, quam aliundè vndeuis desi-

perabant. Quare Matos, cum P. Machio Michaële Iapone Cambogiam nauigauit, vt illic opitularetur Iaponiis mercaturæ causa in id regnum aduectis. Quassam Faifi conscendit barcam, nunquam velis, nec arte paucorum nautarum, ex tempestatibus emersuram, & insidiis Batauorum nisi Deo seruante, & defixis repentè malatia Batauis, auram illi vt ante prosperam afflante. Misere iis obuiam Iapones nauigium grandiùs prono amni Mecone milliaribus ducentis; quò post octiduum, aduerso flumine applicuêre Chriribonum, vbi Cambogiæ Rex non pridem aulam statuerat, & secutis Regem Iaponiis ægre solum & casulæ ad habitandum erant. Illic assiduo Sacrorum vsu, & serio, instaurata est eorum pietas, reuocati mores in integrum, matrimonia emendata, reconciliati Ecclesiæ, à quibus oretenus tormentorum horror, desertæ fidei professionem extorserat. Diuturna institutione puerilis ætas informata est credendis, & seruandis; cautum lege constanti, sanis, & ægrotis; morti proximis, & defunctis ne animorum subsidia deessent. Cui operi Machius suo loco præfecit Chinzaiemonem Leonem, re pauperem, sanctimonia locupletem, Christianis cœteris venerandum; lætis demùm onustus manipulis, repetiturus Iaponiam, Macaum contendit. Inspector Patres è stationibus Faifum, censuit cogendos vt decerneretur in commune de nonnullis scitu ad vsum pernecessariis. Vnum erat, quid esset defunctis deferendum, & qua significatione nostræ in illos charitatis, ne inferiores ethnicis videremur qui se mirificè iis obsequiis iactabant. Pio igitur huic officio (si Roma annueret) dictus est dies Septembris alter, quòd Nouembris secundo Cocincina omnis aquarum nataret restagnatione. Modus verò præscriptus, qui & functorum leuaret pœnas, & Christianam ethnicis proderet pietatem, intimo quidem animatam religionis sensu, at sacra, & nobili specie reuerendam, quale nihil inerat ritibus ethnicorum prorsus inconditis & abiectis; in quibus præterea cum essent quædam superstitiosa, quædam cultus ciuilis maioribus debiti, & ab aliquibus nostrorum sanctiùs timidis, quàm prudenter cautis vna sententia omnes damnarentur, ac dùm arcebantur eorum vsu Christiani, cantionum scommatis publicè luderentur, veluti auari, & maioribus ingrati; secundo loco superstitio seiuncta est à ciuilitate; ceremoniæ ciuiles, & humanæ Christianorum permissæ exequiis; exsecrabiles aut suspectæ, detestatione perpetua sunt proscriptæ. Tertiò, post nouum Examen vulgatæ sunt preces Cocincino idiomate conuersæ; integratáque disputatione ac decreto Theologorum nostrorum Sinensium, vox *Tiencin, seu Dominus cœli*, restituta est suo iuri, soluta interdictione moderatoris tùm linguæ ignari, tùm nimiùm creduli Iaponensibus Catechistis, qui ex iis quæ norant in rebus Iaponiæ, etsi erant probi, non tamen idonei ad ferendum de rebus Sinarum iudicium.

19. Consult PP. de Exequiis, & Tienciu, &c.

His dùm Patres incumbunt quæ censent conducere teneræ Christianitati, versabat animo Rex de illa id solum retinere quod lucro suo conduceret.

conduceret. Pergere si quidem Lusitanos in fallenda fide, de oneraria, Macao quotannis illuc ad commercium mittenda, ex quo magni redibant ad Regem & in Regnum quæstus; vetari à Patribus parentales vsus ab æuo solennes, nec festi modo quod lo dicitur, solenne, & functorum animas epulo recreat; verum etiam quotidianæ sepulturæ; antiquos Regni Deos honore spoliari; ac ne pares quidem illos, Deo Christianorum pares esse; quamuis autem Rex de lege Christiana sublimè aliquid sentiret, & diceret, verum semper addebat, non esse popularem; sed hominum quos multa scientia ornaret, proinde ferebat perniquè, illam Regno suo quam vellet vberiùs diffundi. Accessit huic vlceri vnquis, simplicitas homuli, temere præfidentis, qui artis medicæ planè rudis, suscepit se Regem a lepra sanaturum; postque indictas illi de genibus ad Christi effigiem adorationes, quibus precum suarum longam ipse addebat recitationem; tandem balneum præscripsit, ex quo dùm nouum expectat Constantinum, Regem sua vt ante squalentem lepra; grauique insuper affectum insomnia recepit. Has omnes ob causas edixit Rex publice, Faifum ocyùs conuenirent, quotquot variis in regno locis Patres habitabant; illic ædem haberent sacram, domum, & ministeria libera, sed alibi nusquam. Quod extra Rescriptum professus est se nostri amore edicere, quibus passim disiunct s mors imminebat à Bonziis odio contra nos occulto furentibus. Id si contingeret, magno sibi mœrori futuram tùm nostri iacturam; tùm sumendas de homicidis pœnas. Ad hæc eodem edicto vetuit suorum quenquam diebus festis ab operibus vacare; Christianos verò coronas habere de còllo pensiles; domi sacratas imagines; in propatulo cruces, quod iis Bonzij functorum animas fabularentur ingressu ædium, vrbiúmque arceri, quibus ferrent aliquid faustitatis; hoc Regi quanquam pro anili erat; sed obturbari sibi nolebat nostra causa, multo minus dissidia in populo seri. Nanciani edictum pependit Decembri mense anno 1625. qui dies Pinnæ interitu Christianis iam erat maximè luctuosus. Lembo enim tenui farinam, & vinum ad sacrificia, ex alto mari referentem, vbi Lusitani stabant in anchoris; mare subito euersum obruit in ore portus Ciampeili ex quo exierat. Prosecuti sunt mortuum Christiani amaro luctu, & honestiores ex iis viginti, mutatis vicibus ad sepulturam Faifum extulere. Cui nec ipse Princeps à quo plurimùm amabatur officio defuit, Caciano enim per fisci Præfectum odoramenta cum facibus misit ad cohonestandas eius exequias. Erat Pinna genere Lusitanus, annorum quadraginta, ethnicis propterea carus, quod eorum lingua nihilo indoctiùs loqueretur quam si foret inter illos natus. Pietatis verò in ministerio animorum adeo strenuæ, vt magna ex parte Cacianensis Ecclesia illi debeatur. Quam iuuit etiam mortuus non parum. Denuntiato enim Canciani parentis edicto, Princeps filius nostris indulsit; nihilominus, vt centum diebus Canciani, Pinnæ parentalia celebra-

14. Rex Cocin. contra Christ.

rent, quibus elapsis nec ipsi abière, nec sunt ab vllo de Edicti lege admoniti; nec abstitere muneribus solitis, & conuersionibus ethnicorum. Iussis dumtaxat amoueri à vulgi oculis quæ ad pectus pendebant coronis Deiparæ. Nam foris veriti, ne qua iniuria sacras imagines & cruces violarent Bonzij, & hanc iniuriam, violati à nobis Edicti Regij vindicta prætexerent, misere in pagos & vicina Manuëlem, illum quem nuper meminimus feruidum Catecheseos Ministrum, vt eas à publico domum subtrahi mandaret, quod interpretati Neophyti debilitatis suæ diffidentia fieri, tamdiu restitarunt, dùm iis nouo mandato constaret, alia omninò, & necessaria de causa fieri. Nuocmanum, & Prouinciam Pulocambim, crudius habuit facinerosus Mandarinus, qui vt solent Præfecti cùm absunt à Rege longius, pro Rege se gerens, quicquid libitum erat Edicto attexuit, leges, pœnas, minas, mortémque adeò, si quod inditium Christianismi quis publicè præferret. Terruit aliquos hic metus, plures centuplo animauit, ardere isti diuino instinctu; minas reposcere; vitam ad quæuis supplicia, mortémque obiectare; Mandarino ius vitæ, ac necis deerat, quod pessimum potuit aliquos, Sinarum more, in Prætorio cæcidit. Sed barbariem hominis Caciano accurrens Principis scriba edomuit. Etsi enim addictus simulachris, magnos nostris de rebus hauserat ab vxore Christiana sensus. Ergo falsarium, Edicti Regij Mandarinum acerbissimè obiurgauit, pœnæ sibi ab aula venturæ anxia expectatione, à Christianis vexandis absterruit; negans Regis hanc mentem fuisse, vt aboleretur Christianorum lex, sed moderatiùs agerent, & affectantia publicum, nonnulla eius insignia remouerentur ab oculis ethnicorum, quòd iis sibi crederent insultari. In Pulocambi verò, dictis factisque se magnificentius extulit generositas Christiana, & fortitudinis clarum ostentum dedit, qua foret inter gladios & ignes duratura, si quando in Christum grassari tyrannos contingeret. Nec erat quicquam hisce timidius à Prouincia Ranrana expectandum, si minus sibi, rebúsque Christianis Buzomius Præfectum eius, addictum habuisset, tametsi ethnicum. Denunciando itaque Regio Edicto, nedùm exigendo, non supersedit modo, quòd non ambigeret violentis extortum calumniis; sed apud subiectos sibi Administros, & Prouinciæ Mandarinos defensorem egit Christianæ legis, & Patrum laudatorem; in aula verò apud Regem, illa eos ornauit commendatione, vt quamuis species leuitatis Regem auerterit, ab Rescripti suì abrogatione; haud tamen eo imperata exegerit; ac postmodum Sinoæ Gabrielem de Matos, & Buzomium perhonorificè admissos, iuratus fecerit intimæ suæ beneuolentiæ certiores. Quibus nihilominus studiis parum satisfecit irato Numini, quare damna fidei sacrosanctæ, ablatámque illi quam donauerat libertatem, morte Principis filij præmatura exsoluit. Esto manum cædentis, & causam vulneris præ cæcitate non cerneret. Luxit mortuum dolore non consolabili, non modo vt filium, sed vniuersis amabilem,

amabilem, cordatum, magnanimum, & regno maturum non solum propugnando aduersus Tunchinenses, sed amplificando. Fauebat is Princeps Patribus, & rei Christianæ, quantùm Regis parentis obseruantia fineret. Audiuit interdùm & aliqua de conditionibus animæ futuris; sed concubinæ amore insano ac perdito, captum, dementatúmque pectus, satus illos diuinos aure tenus admitit; eius morbo, & morte in rabiem actus, parum abfuit quin eam sequeretur, suique carnifex immoreretur vltro eius cadaueri. At succurrit illi à quodam asmodeo qui posset illam secum retinere. Eius sibi curauit statuam, cuius caput argento fusum, corpus reliquum ex calamba infiniti pretij arbore. Cum hoc trunco vtcumque magicis artibus animato, noctes ducebat solidas, insomnis, flens, gemens, impos sui amoris, quoad exsucco iam longa insomnia cerebro, exhaustione spirituum, & mœroris pondere oppressus interiit, confirmans in parente quod illic iã inualuerat manifestis sancitum, & terribilibus exemplis, cum iis pessimè, & calamitosè tandem agi qui Christianorum Deo eiusque famulis non dubitarent manus conserere. Orbatos dehinc Principis tutela, consolatus est Deus Reginæ baptismate quæ vt filium haberet castum, optarat fieri Christianum, habitura vtique simul viuum & sanum. Hæc sublimi de rebus Christianis opinione capta, contestabatur se vna Regis ac Domini reuerentia teneri, quo minùs se, quod mente iam erat, palam proderet Christianam; mittebat festis solemnioribus, quæ ad splendorem illorum facerent; nec ferebat quenquam Christianis de rebus nisi cum honore se coram loqui; & quos habebat in aula Christianos, iubebat templum frequentare, hortabatúrque ad præcepta diuina, & normam viuendi professionis suæ dignam sanctitate. 13. Rex Cocin. morte filij sui, edictum impium fuit, Regina baptisatur.

Præter hoc infelicissimum Edictum, quod morte Principis vindicatum, opinati sunt Christiani, cursum item Euangelij retardauit belli apparatus ad Regem Tunchini repellendum qui terra, maríque Cocincinam exercitu duplici adoriebatur (de quo erit inferius dicendum) passim nihilominus ingenti numero ethnici ad Christum accessere, hic duo supra sexaginta; sedecim illic supra octingentos, mille ducenti triginta tres alibi, & quidem nonnulli literis, & nobilitate præcipui, quos inter vidua defuncti Regis, Mariæ nomen ex baptismo sortita, ingenij supra feminam acuti, Sinarum scientiis ornata, proin nostrarum etiam cupida; quare librum auidè perlegens idiomate Sinarum elegantissimo, ab nostris compositum, tota inhorruit ad noctem ignorantiæ funestam, qua se vidit inuolui, ne scintilla quidem ex iis quas triuerat literis, Deum sibi monstrante à quo esset, & finem quò tenderet. Hoc demùm agnito Christianam professa, communem proborum lætitiam accessione nobili cumulauit. Viam iniit Deus mirabiliorem ad conuersionem alterius in Prouincia Rantana. Maritum habuerat, famosum ex sanctissimis illis Bonziis sycophantam, qui structo sibi ex animantium ossibus; rostris & capitibus auium, altari, prodigiosum

quiddam inde afflari prædicabat in sacrificia quæ illi altari imponeret. Sed hæc Bozomio narrabat, in extremis agentem, fuisse spiritu correptum cuius nullum vnquam indicium, dederat & disertè sibi affirmasse, legem in qua eatenus vixisset, totam esse ex dolis, falsisque compactam; te vero, subdebat, fortunatam! quæ paucis hinc annis habitura es Doctorem æternæ salutis, illustrem peregrinum, postremo ex orbe per maria omnia huc appulsum. Si quid tibi curæ anima est, & animæ salus, docenti aures dato; & morem eius consiliis gerito. Hæc verò locutum expirasse: ipsa triennio, ad vaticinij exitum suspensa, non dubitauit Bozomium ab eo sibi descriptum fuisse, illo igitur audito, propensè admodùm Christo nomen dedit. Ibidem puer Christianus medico suo vitam dedit, à quo pronunciabatur proximè moriturus. Parentes Neophyti, quibus erat oculis carior, tàm sæuo perculsi nuntio, fletu, & precibus vitam illi poscebant à Deo, cuius erga complures alios ostenta potentiæ, & clementiæ orando retractabant (erat certè Deus in Rantanos fideles, miraculorum liberalissimus.) Ego vero inquit medicus, illi Deo, à quo id petitis, quod nisi à Deo fieri non potest, iuratus me obligo, si puer nocte hac moriturus, nocte hac sanetur, fore me postridiè Christianum, post quæ summo mane in euentum arrectus puerum reuisit, quem vt vidit valentem, & vegetum sibi obuiam prodire, obstupuit scilicet magnitudine portenti, & viam extemplo multis cum lacrimis retexens ad Patrem adiit, Christi vnâ futurus & discipulus, & præco, & testis oculatus, nec esse alium à Christo Deum, cui natura pareret vniuersa.

14. *Lex Christ. lex mortuorum.* Transeamus nunc ad beatas mortes, puerorum imprimis baptismi candorem in cœlum ferentium. Erant eæ tàm crebræ, vt legem Christianam, mortuorum legem vocarent ethnici, & quantùm vitæ metuebant caducæ & fragili, tantùm sibi cauendum ab æterna miseri statuebant; Sciabinus ille, de quo nuper, Regi à consiliis intimus, & multis legationibus probatus, tàm potens fuit religionis Christianæ, ac tàm nobile ornamentum, vt cum in Senatu graue, si quod in regno, negotium, illi omnes mandarent, vnus abiudicaret ab eo ethnicus, quod tàm suspectum negotium Christiano malè crederetur; imo, ait Regis, qui aderat filius, non possunt melius eius momenti negotia quàm Christianis credi, quòd præter altam prudentiam, fidem exigant summam cum summa æquitate, qualem Christi lex iubet, & Paulus ex ea vitam agens; luculenter obseruat. Enimvero ad munus impositum, Exercitiis S. Ignatij comparauit sese; fuitque tanti apud Deum vt in legatione Sianensi tempestatem sedaret, cunctis horæ sibi supremæ exitium instare gementibus: regressus enim in cellulam, vbi diem ferè orando transigebat, post cruentam sui flagellationem foras prodit, & demissis in mare sacris reliquiis, breui fluctus turbatos composuit. Hic ergo (quem iniquum fuit non saltem obiter meminisse) dùm in aulam à Rege reuocatur, nocte compellitur in angustum mapale succedere, illic.

illic hominem videt senectute ac morbo ad extrema redactum, interpretatúsque se illuc propterea cœlitus adductum, æternas illi aperit, & denuntiat pœnas, si quod proximè aberat, ethnicus moriatur; beatam contra immortalitatem si Christianus; & sacra, vt licuit, doctrina imbuto, baptismum confert; de vxore item decrepita; sed sana tunc minus sollicitus, quod necessaria doceri, tàm breui non poterat; verum illa cui altè insederat, quanti interesset Christianum, aut ethnicum mori; baptismi, ait, mi Domine promisso me recreas, postquam interea dùm hac redis, scienda didicero; promitte sodes similiter, me tunc etiam in viuis futuram: hoc si negas te posse promittere, vt quid in discrimen miseram coniicis eius boni perdendi, quod sero voles non fuisse dilatum, ego frustra doleam amissum? animaduertens Paulus anum hæc à se haudquaquam eloqui, posthabito scrupulo eam baptizauit, paucisque post diebus reuertens, paruo vtrumque interuallo comperit obiisse. Sed felici morte nemo par seni, mihi occurrerit annorum septem supra sexaginta; Turone ad filium ibat dierum decem itinere in Ranrana Prouincia dissitum, & dabat ætati vires amor, & desiderium filij reuisendi; sed longè aliò diuina benignitas hominem ferebat; fortè contigit eo deueniret vbi Buzomius multitudini ethnicorum diuina tradebat rudimenta. Et audiret quædam de beatitate sempiterna, eiúsque per baptismum adeptione prona, & facili. Quod persuasum est illi tàm indubitanter vt tanquam cœlitus ad hoc sciendum missus substiterit, & post Catechesim baptismi compos effectus sit, ex quo illi tàm larga, & affluens fœlicitatis eius assertæ fiducia, vt præsentia omnia fastidiret, Deumque compellans diceret. Cœli iam hæres, in terris mi Domine! quid ago? quod meum est redde, meque hinc amoue. Nec inanis fuit precantis simplicitas; dùm hæc eadem petit ore ac manibus in cœlum intentis; claudit repentè oculos, caput in pectus quasi lassum deponit, & moritur, gestientibus Christianis felicissima eius sorte, quam sibi cum illo sperabant communem: funus ab iis eo apparatu, iisque lætitiis curatum, vt eius spectaculi perspecta solum causa, nullo præter hanc argumento, duos infregerit pertinacissimos ethnicos, vt Christianis statim accederent. Vidit alio ex pago Catechista quo Buzonius vtebatur, ipsa obitus hora, fortunati senis scandentem in cœlum animam magna cum gloria, & sibi adeò liquere censuit hanc esse Iacobi animam (quod ei nomen baptismus indiderat) vt magno pietatis prouentu, visum latè vulgarit; quod cùm esset Turonem perlatum, vnde senex in in viam se dederat, incessit filium quem illic habebat cupido improba interrogandi Necromantem de illius statu (quo genere curiositatis, nihil eo in regno crebriùs, ethnicis, suorum post mortem colloquia seu dæmonum potius, qui defunctorum personam sustinent frequenter petentibus) sistit filio senem Necromantes, siue quis alius fuerit qui Patrem ageret; seuerè is filium velut alter Samuel obiurgans, [malè abs te,

abs te, respondit, factum; nec me huius scelesti artes sacrilegæ huc tibi adducunt, verum vt tibi ad salutem vertat, quod optasti de mea rescire, viuásque qualis sum mortuus. Christianus nimirùm obij, & nunc apud Deum viuo, cuius felicissimo aspectu beatus sum. Tu tua abiice simulachra, & illorum sectas, væ! illic apud nos qui iis adhærent. Require ex Patribus qui te sacra doctrina imbuant, & Christi purgatus baptismate, seruato illam diligenter.] Obtemperauit monitis filius, remque vt erat P. Maioricæ narrauit, quam item eidem recens fama in Ranrana Prouincia confirmauit, iuuitque plurimùm ad vindicandum à stolida sed maligna calumnia baptismum quo fieri criminabantur, vt in occidente Lusitanorum serui denuo nascerentur qui in Cocincina baptismo tincti essent, id autem haberi testimonio Christiani à Necromante suscitati; stulta quidem sed apta fabula ad deterrendos à Christo ethnicos, à Dæmone aliquo, vel Bonzio fabrefacta. Duorum qui sequuntur ideò mortem scribo, ne vita in obscuro remaneat. Eorum alter senex sanctus, vocabulo Dauid, octennio illo quo lustrationi suæ superfuit eam adeptus est, consensionem animi cum Deo vt si annos duodeseptuaginta quos vixerat, diuina contẽplans exegisset. Bonam indolẽ sortitus, vitam ex conscientiæ dictatis, quamuis ethnicus ducebat; sed semper inquietam. De futuris enim, & anima quæ Bonzij canebant, nullius censebat fidei; ab iis si vellet recedere, excogitare à se non valebat, vbi fidei pedem tuto defigeret. Quamobrem secundis abstinuit nuptiis, vt quod olim apud se agitarat, quacumque gentium, liber hominem quæreret probitatis laude, ac scientiis insignem ex quo intelligeret de Deo, & æterna vita, quod Bonzij omnes certò sibi liquere iurabant, nemo cum alio idem sentiebat, hoc ipso non obscurè significabant vniuersi nihil sibi constare. Frustra ergo decursis Cocincinæ, & Tunchini Prouinciis omnibus, ne in Sinis quidem tranquillum animi reperit, solidum, & seipso contentum, quod peregrinando venabatur; sed meros andabatas, & ab insitæ rationis sereno lumine auersos. Errando fessus, & votum desperans, Tunchinum repetit, non illa diues quam ipse deperibat scientia immortalitatis, sed vitæ corporibus in longum proferendæ, quam à dæmone acceperat, illius prodigia testabantur naturæ vi qualibet maiora. Certè Regem Tunchini, die ipso (ad artis ostentationem) antea prædicto, à morte ac Medicis exemit incolumem, à quibus fuerat conclamatus. Hinc illi tantus apud Regem honos, vt par Principibus graderetur; haud tamen vnquam sibi concors & gratus, & salutis suæ mordaci sollicitudine vacuus ab cuius aditu abesse se nihilo propiùs quam multis retrò annis experiebatur; dumtaxat quiddam; incerto tumore, ortúque accepit, inuentum aut traditum, venturos scilicet ab australi plaga in illam borealem, ex Cocincina, inquam, in Tuchinum, Magistros peregrinos, vitæ optimæ gloria, & doctrina claros, quorum indicio, ignotum illud ad salutem iter, pandi, teríque inciperet. Quandonam porrò? Deum nocte

arcana

arcana id premere, apud quem propterea instabat supplex, eorum aduentum festinaret, aut mortem iuberet lentiùs ad se festinare, nec eorum sibi aduentum præuertere. Tunchinum inter hæc, motus scindunt, & quatiunt ciuiles; Cacianum intra Cocincinam, senex amans quietis se subducit, cognoscit de Buzomio nouæ legis præcone, docentem audit, discitque monente interiùs Deo hunc esse Doctorem illum peregrinum, & quam traderet legem, viam esse ad cœlum, quam per tot errores Prouinciarum, & Philosophorum frustra tot annis indagasset; præter omnem tunc suam expectationem, inuenisset; & gratulabatur quidem sibi tantùm boni profusione lachrimarum vberrima & iucunda nisi vehemens illas asperasset dolor, quod vitæ annis sexaginta in omni traductis opinionum prauitate, senex ægrè id esset assecutus, quod semper à puero spectarat. Quare illo dolore exstimulabat sese ad inanes tot annos, paucorum qui restabant vsu strenuo compensandos. Fuere illi non plures quàm octo, quibus totis vitæ in aliorum salutem actuosæ, & in perficiendi sui curam contemplatricis, opposita studia ita copulauit vt in vtrisque emineret. Nullus ipsi nisi de diuinis, & æternis sermo, domi, foris; rogatus, importunus; domesticatim, in circulis; vbique demùm ad beatitatem miseros vocare, ducem iis ad illam se fidum præbere, præire illis ad Patres viam, à quibus doctrinæ instructu necessariò exculti tingerentur. Hæc autem hominem à contemplatione cœlestium, adeò nequaquam abstrahebant, vt potiùs ad illam acuerent; meditandi sub serum quotidie ab nostris petebat capita, insumebàtque illis bonam noctium partem, ea diuini spiritus affluentia & animi ardore, vt inde corpus ignesceret, tremeret, in suspiria, clamores, copiam lachrimarum deficeret. Sequebatur sui acerrima diuerberatio, aliæque afflictationes, quas ætate neglecta moderabatur vegeta, & feruens pietas. Annum attigerat octauum à sexagesimo, cum in somnis monetur de profectione in vitam quam tot annis, & votis desiderauerat; vnum accersit ex Patribus narratque obiectum sibi visum, ex quo affirmabat dies sibi restare paucissimos quos in morte accuratiùs paranda, & ignitis cum Deo colloquiis occupauit. Postremò aduertens septum idololatris amicis lectulum, voce vt potuit viribúsque collectis, admonuit ne vellent in certum exitium, & mortem, vitam suam æternam dare præcipitem, dùm ipse viam secutus veritatis, vitæ sempiternæ foribus confidenter adstabat; quas breui post, piè ac placidè moriens iniuit. Post hunc annis duobus, hoc est 1626. Ondelinus Andreas Nuocmani in patria, sanctè vltimum diem clausit, nobilissimus inter Mandarinos; inter alumnos exquisitæ virtutis, maximè Buzomio carus, vnum liber referre tantummodo, ex quo difficillimo, arduo, & perplexo, reliqua æstimetur herois Neophyti mensura. Solent die quot annis stato suburbanum in campum Patres familias conuenire ad instaurandum Regi, suæ fidei sacramentum, confirmandúmque messium suarum nonnulla pensitatione. Adsunt è pagis,

& oppidis, Nuocmano Metropoli subiectis ingenti numero alij; stant in medio inter lumina, & suffitus idola in aris frequentibus, ad quas tributum deponitur; digesti vtrimque militum ordines, nobilitatis flos, & Mandarinorum Senatus amplissimus; ex quo lectus ab Rege, ipsumque referens tributo admittendo præest, pompáque Regia ex palatio suo in campum procedit. Delatum sibi ab Rege Andreas tanti muneris honorem non priùs admisit, quàm ex Buzomio intelligeret modum sic administrandi commissa obsequia, ne cultum probaret idolorum. Verum illa se ratus nimiùm arctari moderatione, à Buzomio expressit, festo illi Deorum sacrilego ita operam dare, vt in eorum cederet dedecus, & triumphum Christianitatis. Præmissa igitur ex palatio suo pompa ciuilis, aulici, & militaris comitatus; cum insignibus sui Magistratus, & subsequentibus deinceps solenni ornatu Mandarinis; ipse demùm in equo superbè phalerato, cultu Regio processit, dextra crucem attollens, eámque procliui capite, & oculis adorans. Anteibat equo iuuenis Christianus cultu pulcherrimo, tabulam præferens Christi Redemptoris, cui pone pendentem vmbellam pretiosam sustinebat honorarius ephebus. Hoc ille apparatu, inter organorum, & tympanorum cantus per totam Nuocmanum in locum subiit, admittendo tributo solennem. Illic iubet erigi altare ad hoc pridem paratum, crucem medio in altari cum Christi effigie locari, odores & lumina liberaliter incendi; tùm equo exscendens cùm humi pronus ea adorasset, conuersus ad multitudinem latè circumfusam, eum se honorem, quo vno digna erant simulachris habere professus est, nempe tergo auerso contemptim præterire, quando illa non posset confringere, vel quod tales deceret potius figuras dæmonum, igni abolere: alium non esse præter Christianorum Deum, illum à se coli & adorari vnum, & (quo dicta conclusit) sibi priùs caput reuulsum iri ex humeris, quàm vt alteri Deo illud inflecteret. Inde ore semper in Christi altare reuerenter obuerso, tributa excepit, & quo venerat, splendore & ordine in vrbem recessit. Sed erant ad Regem perferenda longo regni pænè totius, hoc est quinque Prouinciarum tractu, quod ille iter ita instituit vt esset quoque perpetuus religionis veræ triumphus. Nauem enim tributa portantem, pro augustissima & auspicacissima tutela, regebat simul decorabátque Iesu nomen, in elegantibus vexillis auro radiatum, quod cum voluptate, Canciani ab regni Principe, Sinoæ in aula ipsomet à Rege, spectatum, laudatum, celebratúmque est, & gradu Magistratus eminentiori Ondelino Andreæ repensum.

Sed de Cocincina scribi gratiùs nihil potest, quam quæ anni huius vigesimi sexti, exitum coronauit, expeditio nostrorum in Tunchinum, ea iam tùm suscepta faustitate, iisque deinceps aucta profectibus, vt faciliùs nobis Tunchinenses mille ad Christum perductos, anni singuli numerent, quàm Cocincinenses centum. Ea propter si decuplo grauius

&

& ærumnosiùs, & aduersantium maiori obstinatione (qua mente Deus scit) sudatum a nobis eo in regno foret, iuuaret nihilo seciùs dicere, fuisse tanti; cum illic postremis his annis Christianorum trecenta plus millia censeamus Ecclesiæ sanctæ incrementum haud sanè ignobile de S. Ignatij prognatum voto, & spiritu, suorum post Deum vrgente conatus ad amplificandos eius fines; cuius operæ fructus, aut beneficentiæ potius diuinæ, nouum identidem Pastori summo, aliquem offerunt Christianorum gregem, in desertis renatum Orientalis idololatriæ. Fuerunt eiusmodi (de quibus hactenus) Iapones, Sinæ, Cocincinenses, & nunc Tonchinenses, quos partem huius historiæ facit tributi conditio Sinis obnoxia. Ac doleo quidem, præter laboriosa fundamenta, & constabilitam harum Ecclesiarum firmitatem, cogi alia silere quæ plus gloriæ habent ærumnarum minùs & periculorum, vt quæ ab anno æui huius quadragesimo gesta sunt, sed hunc mihi consultò scribendi limitem præfixi cum anno Societatis nostræ seculari. 15. Tunchin. expeditio.

Regnorum vicinitas inter se confinium Macaenses nostros in eam mentem induxerat, vt opinarentur Tunchini Regem facilè passurum, quod Sinæ, & Cocincinenses ferebant deinceps non grauatè, vt in oneraria Macaensi quæ portus eius frequentabat, ex Patribus aliquis mercatoribus adesset; qui Regis sensim captata gratia, & solerti studio popularitatis, sedem illic sibi, sociis aliquot subindè aditum impetraret; eámque postremò Euangelici præconij libertatem, quæ pulchrè incepta suo in ortu non perderet. Hinc & Regni florentis ad Ecclesiam accessum magnoperè expectandum, & paratum fore nouum illac nostris in Sinas ingressum, si Quanceensis (in dies arctior) penitùs intercluderetur. Probauit consilium Hieronymus Rodriguez, Inspectorem Macai tunc agens, & Vectariæ Lusitanæ ex eo emporio Tunchinum soluenti, Iulianum Baldinotium imposuit, exploraturum dumtaxat Regis in nostros animum; & populi genium erga religionem Christianam; ac Lusitanos quidem supra quam optari poterat, Rex humanissimè accepit; donis dona rependit; amplam iis attribuit domum, quam ædificari iussit libera circum in area vt essent cum mercibus ab incendio tutiores. Cui obnoxia ferè est ædium omnium lignea materiatio. Ad hæc milites dedit qui diurnis æquè vt nocturnis excubiis, fures ab iis defenderent, assuetos condicto, ignem domibus subdere, opísque ferendæ specie illas expilare. Suo quoque Regem veneratus est Baldinotius peculiari dono, quod religiosam deferentis non dedeceret manum. Et quamuis non alio quam Societatis, humili habitu adstaret; Lusitani, Præfectus maximè vt in similibus, superbo, & splendido, animaduertens Rex Præfecto ab iis inusitata exhiberi obsequia, & Baldinotio Præfectum demissiora etiam deferre, verecundanti licet, & (contra quod solenne Bonziis) quam ægrè illa tàm modestè ferenti; virum magnum putauit, & in religione sua sanctum; optasséque libenter de animi rebus dicentem audire, si linguam Tunchinensem imn-

promptu habuisset; vetuit autem prudentia res tantas interpreti ethnico fidenter committere; quod vnum licuit, cum Regis Præceptore, magni nominis Bonzio amicitiam iniit ex crebra consuetudine, quam ei Regis præbebat comitas qui ad eum visendi gratia, sæpè Bonzium mittebat. Dùm lentè, nec lucris adeò commodis Lusitani mercimonia permutant, & distrahunt; totus erat Baldinotius, in explorandis moribus, introspicienda indole, notandis affectibus, geniis, & habilitate quauis facili, aut secus, in Tunchinensibus, ad suscipiendam Christi fidem, cernebátque in dies clariùs, nulli solo Euangelij semina creditum iri fructuosiùs quàm Tunchino, seu naturæ spectares ingenium, seu cultum; vltróque in illa ituros quæ recta ratio iis indicaret ad æternam salutem esse necessaria. Hinc moras deuitans tanti boni per Macaenses procurandi, clam certum hominem in Cocincinam mittit, rogans ab eo qui nostris præerat Patres duos, Tunchinensibus de Christo docendis, & æternitate; sed proh! quantùm aiebat prouentu absimili, & vberiori, quàm qui ex Cocincinensibus rediret. Respondit qui præerat, negans id esse sui iuris, & si foret, ab se non posse præstari sine grauissimis suspicionibus regni vtriusque tunc in mutua odia, cladésque armati. Conducibiliùs futurum si Macao rectà quos petebat in Tunchinum acciret. At enim iam Deus ex Cocincina, Tunchinensis Christianitatis sibi legerat fundatorem, P. Alexandrum Rhodium quem longè alias ob causas idem Rector Macaum potius ideirco reuexerat vt amoueret à Cocincina procul, quam vt eum Tunchino gratificaretur; etsi anamiticum sermonem expeditissimum biennij studio sibi comparasset, & ingenium nactus esset ad disciplinam linguarum perfacilè. Macaum ergo Baldinotius redit cum mercatoribus Lusitanis; de Tunchinensibus quæ præsens compererat disertè relaturus, cœlo priùs transmissis, infantibus quatuor feracissimi eius agri primigeniis floribus quos baptismum statim subsecuta mors, terræ abstulit. Nec verò alteri videbatur gloriosæ prædæ captura competere, nisi qui prior illam indagasset; sed ignoratio linguæ Tunchinensis magno vix nisu superanda, & Iaponicæ cui assueuerat in Tunchino vsus inutilis, in Iaponia pretiosus, cum martyrij ardore quo flagrabat, tunc inter lentos ignes proni, & obuij, Baldinotium cum aliis quatuor in Iaponiam verterunt. Generosè sanctéque ad martyrij meritum; ad martyrium, nequaquam; eius solam Deus admisit voluntatem, reiecta Macaum qua vehebatur nauis in portu frangitur; Baldinotius paulò post morbo extinguitur; exilitatem lucrorum anni præcedentis pertæsi mercatores, & quibusdam periculis territi Tunchino abstinent, erátque illuc in hunc annum nauigatio nostrorum intercepta, nisi Ioannes Pintus Fonseca Macaensis audentior cæteris, in discrimen vtrumque, animum obfirmasset, tùm suas merces in Tunchinum euentu ancipiti portandi; tùm duos è Patribus suo sumptu, vt præclari quoque in parte operis & ipse cum iis accederet. Armato igitur medij modi nauigio Tunchinum versus, Macao

cao vela explicuit Martij duodecimo anni 1627. aſſumpto ſecum P. Alexãdro Rhodio,& (quẽ ei præfecit ſuffectus HieronymoRodrigues,Prouinciæ Inſpector Palmerius,P.Petro Marcheſio.Apoſtolicæ huius miſſionis honorem Rhodio conciliauit peritia linguæ Tunchinenſis, virtus egregia claréque Palmerio perſpecta. Potuitque omnino inter ſummos Euangelij præcones merito celebrari, ſi par ſtudio animarum, & ſtrenuitati operum indefeſſæ,prouidentia adfuiſſet, quæ Apoſtolici muneris pars eſt ſi minus primaria, certè primariis proxima. Hanc ipſi laudem aut abſtulit aut multum imminuit, quod pietatis ſuæ feruidis motibus ſe tradens penitùs, conſectaretur ingenti animo præſentes ſolum quæſtus; in futurum nihil proſpiceret, nec pronis hinc ſequi occurreret malis; ex quo etiam illa quæ benè ac mente optima geruntur, ſæpè die vno multorum annorum labores decoqunt. Cúmque hoc malum morbus naturæ ſit, proinde vix vnquam ſanabilis, vnum id ſuppetit vt operariis qui eo laborant priuentur miſſiones, quod tandem Rhodio factum eſt, quanquam ne ſic quidem obuiam itum damnis Macai ab illo, poſt Romæ, tùm alibi profectis, relicta vbique ſui memoria parum laudabili, quod bonæ menti par, non afferret in rebus gerendis iudicium, ſeque vnum ad illas Conſiliarium adhiberet. Nauigatione vſi ſunt maximè procelloſa, præſertim ad Inſulam Hainam, ſcopulis, ſyrtibus, & naufragiis famoſam, ſemel deprimi fundo, & mergi cœptos, demiſſæ in aquas S. Xauerij ſeruarunt reliquiæ cui ſua olim pericula orantes memorabant quibus mare illud toties conſecrarat. Aliàs funeſtam ipſo eius in ortu procellam,repentinoDeus ſereno diſcuſſit. Sexto die ad inſulam applicant,ſeu montes dixeris præter quos nihil in ea ſoli, ſinúque ſe ſub inſulæ angulum reducto muniunt aduerſus tempeſtatem quam videbatur nox ingruens minari. Sudo poſtridiè,& aperto mane, mirantur ſe caſu ſecundiori nauigaſſe, quàm arte induſtriáque potuiſſent, & ad ora Cuambangi conſiſtere, portus capacis, & commodi quem duo ſcopuli duobus oppidis ſubiecti complectuntur. Hunc portum Ioſephi nomine dixerunt, quòd eſſet is dies Matris Virginis ſponſo ſacer, eadémque appellatione nobilitarunt ex oppidis alterum, à quo primum fuerant deprehenſi: adſunt ſiquidem inde confeſtim à Mandarino viri in lembis leuibus; rogant qui? vnde? qua cauſa venerint? & ſi mercatores; cuiuſmodi, cuiuſve pretij merces ferant? ſatisfecerant rogatis Luſitani, cùm è ſponda nauis Rhodius; & mihi ſunt inquit, merces aliæ propriæ, quas nequaquam venales, ſed gratuitas huc tuli, nihilo tamen viliores quàm animi ſalus, & ſempiterna in cœlo poſt mortem beatitas; ſecutúſque in idem argumentum aliquantò fuſiùs dicere, attentiſſimum pariter, & mirabundum habuit auditorem quod tantis de rebus Tunchinenſi lingua elegantiſſimè, homo externus loqueretur; cuius ſeminis grana tametſi perpauca videbimus fructu ſuo minimè caruiſſe. Hinc de præcipuis Mandarinus Comite Luſitano Regem adit, nunciaturus de appulſa naui. Tunchinum

15. P. Alex. Rhodius Tunchin. miſſ. fundator.

16. Tunchini Regnum, situs, guber. &c.

cuiusmodoi regnum sit, quibus, illic populi moribus, legibus, religionibus, & artibus viuant, abundè opinor, ex iis patet quæ de Cocincina & Sinis præmisi, quorum olim pars fuère Tunchinenses; si quid erit peculiare Tunchino, iis locis reddam, ad quorum intelligentiam fecerint. Hic illa tantùm breuiter indico vndè aditus fiat ad hanc historiam clarior. Vt vox Pechin, aulam ad Septentrionem, Nanchin aulam ad austrum significat; sic Tunchin aulam ad Orientem sitam, haud quidem Sinarum comparatione, sed aliarum ab occasu multarum regionum, quæ retrò actis quondam seculis ad Sinas attinebant; quod enim non possent negotia confici, nisi mensium multorum itineribus permolestis, seu Pechini forent, seu Nanchini tractanda, (aulis regni eiusdem duabus) stabilita est aula Tunchinensis, seu iuridicum tribunal ex quo causæ Occidentalium, & negotia penderent. Diuulsis autem longo temporum lapsu, ex Monarchia Sinarum, Regnis bello partis, seque sibi suam in propriam ditionem subindè asserentibus; vltimò Tunchinum rebellauit, quod rebellioni non tanta fauisset longinquitas, octingentis ferè, quoad monumenra suggerunt, ab hinc annis; idque repetendæ studio libertatis, tàm pertinaci & deliberato, vt Præfectorum Sinensium strage promiscua iugum excusserint; signóque professi manifesto aliam à Sinis originem, solutos nodo (quod seruant hodiéque) capillos à vertice, in humeros sparserint; calceos Sinis pro gradu, & meritis varios, prorsus abiecerint, incedántque ex indè nudis nunc etiam pedibus, quod nullo suo incommodo ita nostri vsurpant, plantis, aliquot post menses in callum duratis, vt iis deindè impedimento sint calcei, adeò est corpus vtramvis in partem docile. Mutata, capitum, & pedum velut scena, planéque Sinas à plantis ad verticem exuti nomen etiam Regno commutarunt, & Annam pro Tunchino dixerunt, quod australem quietem apud eos sonat. Qui verò tunc Sinis imperabat, tranquillam segnitiem, bello anteponens, Tunchinum & pacem tributo perpetuo trienni vendidit. Nisi fortè melius dixerim emisse: duplo enim Sinensi stant cariùs munera quæ Tunchinensis muneribus rependit, & in eius legatos prodiga effundit maiestate, quam Tunchinensi triennis illa cum tributo clientelæ suæ professio. Tunchinum igitur iam per se Regnum, Iunnam respicit à Septentrione, vnam ex quindecim Sinarum Prouinciis, cum parte aliqua Ciucanæ, quæ & ipsa quondam ad Tunchinum spectauit, nunc à se Regnum efficit angustum, Quansiensi Sinarum Prouinciæ contiguum. Occidentem versus habet montium Mei tractus continentes; ab Austro Cocincinam, rebellatione item ab eo scissam, & ab Oriente maris Sinarum, in quem capacibus ostiis influit ingens amnis qui vrbem regiam Checium alluit, milliaribus septem in longum porrectam; & ferè totidem in latum; & habitatorum millione vt scribunt confertam. Negant alij vrbem esse, sed campestrem aulam; habitatores, non ciues sed aduenas; pro sua quemque libidine vel commodo mobiles, nunquam

Rebellio in Sinas æterna.

diu

diu eosdem, demptis qui præsto sunt Regi militibus. Quod significari Pater Fontes refert ipso vocabulo, nec aliud esse Checium quam Mercatum, ob continuas vt ait nundinas importantium multitudini tàm immensæ vniuerso ex Regno commeatus, Regi annua, & Reginis, & Mandarinis Rectoribus tributa, quorum alij triginta pagos, quadraginta & plures aliqui vsufructuarios obtinent. Quicumque nihilominus de Checio scribunt, gratificantur illi titulum ciuitatis. Testem do P. Gasparem de Amaral Lusitanum datis illinc anno 1638. literis, non quod mea intersit vrbs an Emporium vocetur, sed quod multa hinc scitu non inutilia discimus; atque illud imprimis quod ait, videri sibi Tunchinum Lusitania triplo ferè maius; sed decuplo & vltra frequentius. Vrbes nullas habere præter Checium Regiam, dignam planè quæ cum amplissimis, & celeberrimis componatur, haud illa equidem vastitate, quam ei attribuunt nonnulli, sed referre speciem campestris Regiæ, & hospitij castrensis, infinita vndique illam ambit, ducum, & militum multitudo; nec minor alia mercatorum; artificum alia & omnis generis, mediastinorum. At enim si (quod subindè fit) Præfectorum quisquam aut Regis propinquus arma & populum in Regem mouerit, ignis ante omnia Checio subditur & spontaneis suorum ciuium sic deletur flammis vt plus die vno non intersit inter vrbem maximam, & nullam; solus nudo in Campo cum exercitu Rex hostem expectet, aduenis omnibus ab eo dilapsis. Rursus victo rebelli, & sancita pace, diebus paucissimis Checium è suis cineribus excitatur, & de nuda humo in vrbem consurgens, multis populorum centenis millibus impletur. Iam situm illius prospicienter conditores metati sunt inter Prouincias quatuor, quæ nomen à quatuor quas spectant mundi plagis, proprium duxerunt. Portò in forma imperij quod Rex apud nos, idem Bua Tunchinensibus quondam fuit, estque nunc etiam quoad speciem quandam supremæ potestatis, re prope vacuam. Tunchinum enim legitimo succedendi iure in Regem inciderat, voluptaria, & turpi segnitie infamem; hoc vitam quadrupedis in Tignea Prouincia viuente abiectis planè Regni curis; cliens eius quidam, Regnum eò vsque depositum, censuit esse primi occupantis, & Prouinciarum septem, ex numero, quatuor in illum armauit, tàm obtuso ad rebellionem hanc sensu stupidum, vt ægrè Duci cuidam suo annuerit, militem facere, in hostem ducere, & captas Prouincias illi extorquere, quod secundo Marte à Duce præstitum, cum inertem Buam & væcordem à propudiosa ignauia & Regni neglectu minimè dimoueret, qui ne tympani quidem sono interturbari sibi somnos per omne id bellum tulerat; Ciua hoc est summus militiæ Præfectus, vt erat armatus, administrandum Regnum sibi asseruit; tenétque hoc etiam æuo idem vno in regno, duorum Regum, Officiorúmque Buæ & Ciuæ collegium; repræsentante altero Regis vmbram, & nomen, altero reipsa regnante; paucis tantùm iísque sterilibus, Buæ permissis regni notis, &

dispensa

dispensatione honoris vacui, titulorum splendore illusi. Prima statim à
17. Luna (quæ vti & Sinis Februarij quinto est propior, quò solstitium
Initia operũ ab Rege primo die anni. hibernũ ab æquinoctio, hiemem à vere diuidunt) prodit Bua sua è Regia (quæ vulgo Dan dicitur) comitatus inumerabilis superbo apparatu; Ciua ipso, procedentis latus, in cultu regifico tegente, præcedit militia omnis, cum Literario Magistratu, nobilitate, ac populo longis ordinibus; portatur, extátque supra omnium capita suo in throno Bua, ea quam gereret simulachrum viuens tumidus maiestate. Exitur extra frequentiam ædium in campum cerimoniæ tantæ factum illic ritu solenni cœlo, & terræ Bua sacrificat; indè stiuam prehendit ornatissimi aratri, & iunctos illi boues, stimulo incitat, ductóque passuum aliquot, breui sulco, in palatium suum reportatur, quo eius hortatu tacito, rustica vbíque omnes opera repetunt, agrósque ad frugem excitant per hiemem desides, & à ligone ac vomere otiosos. De Sinarum exemplo veteri morem hunc annuum retinent Tunchinenses, nunc illum suis sepulti palatiis Sinarum Reges non obeunt, nisi quo die inaugurantur corona imperij, sed habent aliquid in eo quam Tunchinenses illustriùs. Sinarum Rex ipsemet agellum arat, & seminat Mandarinis interea partem operæ, certatim, & seduloinuicem præripientibus, frangenda gleba, coæquandis sulcis, occanda semente, & sepelienda, cuius deinde in falcem, & trituram maturæ, purgata grana Regi offeruntur, velut eius laboris fructus, & pretium. Imperatrix quoque in agello eodem quem vertit agricola maritus ad morum accedit, decerptisque ex ea ramis, quærit in iis folia nondum nata, quæ sapiens arbor nisi sera non mittit. Vtque suo illo exemplo Rex viros, ad exercendos agros vocat, sic & feminas Imperatrix ad bombicum & serici curam, quo Regni eius locupletissimi præcipua opulentia fulcitur. Præter hanc Bua honorarij muneris functionem, Regem item Sinarum in eo æmulatur, quod ab eius in regnum aditu, nouus incipit toto regno annorum cardo, qui eius morte cum eo interit, aliúsque ab eius successore duci ordo annorum incipit. Nomen præterea omisso veteri nouum sumit, longa ariolorum & Literatorum indagatione idcirco lectum, quod pendere ex eo maximè faustitatem publicam somnient,
18. cogántque illum, si sterilitas aut pestis annum vexauerit, ominosum
Bua Tunchini Rex inanis Ciua Rex verus. nomen, ominato mutare. Ad hæc Literarios confert gradus, & bis mense quouis, redeunte, & integra Luna, obsequiosis illis proclinationibus honoratur, eiúsque nomine legati, ad Regem Sinarum cum tributo, triennis singulis mittuntur. Sed hinc tacito illo, vt qui ad rem nostram perparùm faciat; Ciuam deinceps Regem vocabimus, estque is omnino Tunchini Rex, & ductum à maioribus Regiæ dignitatis, potestatísque ius transmittit in filios. Quanta verò sit eius potentia fortassis hic non persuasero, sua est enim quibúsque imperiis priuati & publici ratio, vtque illos ridemus cum sibi nostras regiones egenas & steriles; habitatores incultos, & aggrestes fingunt, sic ij nos

merito

merito riserint, si fingere lubeat, illos politica, militari, nautica, cœterisque ingenij & prudentiæ artibus, & dotibus cassos, nihil habere cum nostratibus conferendum, in hoc potissimùm Annami Regno, quod rebellione regni nomen & decus maluit emere, quam Sinarum partem sextam & decimam facere. Iam Tonchini Rex Cocinciнæ regnum ab austro cùm habeat; ab aquilone Regnum Ciucani, vtrumque hostile, & viuacibus odiis mutui perduellonis semper ardens; nihil mirum si semper in armis teneat bellatorum millia quinquaginta, in regni præsidium; nullo præsertim suo ære, sed Prouinciarum quatuor pensitatione, qua illarum olim, de qua nuper, mulctata rebellio, emaciata est, ne in Regem denuo lasciuiret, & Rex confinibus euasit formidandus. Præter hæc, mari Tunchinum imminens, & magnis peruium amnibus, instruxit necessitas armamentario nauali copiosissimo aduersus subitas irruptiones Piratarum; sed vnius tantum ad scalmum quemlibet remigis, vnde illorum naues (scribant licet quod volent quibus aliud placet) nostratibus ferè sunt dimidio minores, quod testatur, qui trecentas simul coram recensuit. Verùm iis nihil elegantiùs, intúsque, ac foris, auri, & colorum varietate ornatiùs; rostro potissimùm, quod Præfecti conclaue ac sedes est. Hinc ille si ad manus venitur frontem occupat pugnæ, nec suorum se tegit corporibus, sed armis illos, & pectore velut clypeo tuetur, & præsenti exemplo non semora voce, pugnandi modum, furorémque iis dictat. Sic sua illic deprædicant. Præstant aliis triremes quæ Prætoriam stipant firmitate, ac mole; cultus verò magnificentia, tàm compti, vt scribat, qui hoc anno præsens viginti quatuor numerauit, velis actas fuisse ex tenuissima carbaso, manu phrygia pictis, & filo commissis purpureo. Naucleriæ certè nusquam alibi maior habiliórque peritia; ars enim illis est remigatio non pœna, & in multitudine triremium tàm densa, valet mirum quantum, exemplum, & æmulatio, & tritæ remo perpetuo manus; auréque baccillis assuetæ, quorum concussu etetarchi, remigationem, vt sibilo, apud nos regunt. Sed eam artem nihil æquè promouet, vt honor quæstuosissimus remigum Regiorum, in quem euehuntur qui sunt in ea eximij. Vbi enim cum hoste confligendum, suspenso remo arma corripiunt; vbi fugiendum, aut fugientibus instandum, repentè ad scalmos reuolant, nec versi ad puppim, remis ad pectus adductis nauigant, sed proram versus rostrum perpetuo subigunt. Res sacra & publica à Sinensi vix differt, suas habet Tunchinum sectas, Literatorum Magistro Confusio; idola colentium sub Xaca, magorum, & veneficorum sub dæmone, habent enim hi suos quoque seorsum cœtus. Gubernatio ciuilis in Prouincias digesta, subiectas Prouinciis regiones, ditiones regionibus, ditionibus pagos, ita regit vt suus nulli loco desit proprius Mandarinus: apta verò gradatim tribunalia singulorum ad Prouinciæ Præsidem referantur. Emuntur ij Magistratu studiorum sudore, prærogatiua ingenij & scien-

19 Milit. Tūch. potens.

20 Remigatio Tunc ars est honorifica non pœna.

tiæ merito, ſtatis (vt apud Sinas) examinibus perſpectæ, ab imo Laureatorum ſubſellio ad ſummum apicem Doctorum, quo nullus ſuperior, & fructuoſior eſt gradus. Quæ particulatim de Tunchino ad noſtra ſpectabunt, ea paſſim cum his narrabimus.

Dies abierant quindecim, ex quo Mandarinus, Comite Luſitano de appulſu nauis ad Regem pertulerant; quod etſi perbreue ad magna ſpatium, magnis conatibus Apoſtolici ſpiritus in conuerſionem ethnicorum Rhodius occupauit, cui profectò vni poſt Deum integrè accepto ferenda ſunt, quæcumque narrauero de fundatione illius Chriſtianitatis, ad quam Mendeſius quanquam Rhodio Præfectus & ſocius, ſed
21. Appulſus Rhod. in Tunch. crucis erectio. linguæ ignarus iuuare nihil potuit. Die Veneris ſancto Aprilis ſecundo crucem ſtatuit præcelſam, in montis vertice, vndequaque abrupti, littoríque proximè incumbentis, oportunitate ſitus procul omni ex parte ſpectabilem; vidit illam Rex ipſe dùm præteruehitur cum claſſe ad inuadendam Cocincinam infeliciter comparata, didicitque magna voluptate, Chriſtianorum ſignum eſſe, Luſitanis tàm venerabile, vt proras illuc hilariter verterent vbicumque illud conſpicuum cernerent. Quâ motus perſuaſione, alter à primo Mandarinus qui pago præerat quem S. Ioſephi de nomine dixerant, non ſolòm Rhodio conceſſit facultatem eius erigendi, ſed trabem etiam dono dedit ferri duritie, ad eam fabricandam in ea verò attollenda pompæ ſummam conflauit Chriſtianorum præſentia, ſpeciménque non fictum veræ pietatis. Tulere illam mutatis vicibus in montem alij, ſecuti ſunt ſupplicantium ordine reliqui; omnes in editiſſimo verticis poſt ſacras aliquot depactam, & firmatam preces, crebro facie in terram proiecta religiosè adorarunt, exiguum illud quod in eius cultum factitabant, conſociantes obſequiis quibus tunc orbis Chriſtianus Chriſtum colebat patientem:crucem hanc Rhodius pro templo reliquit Neophytis,monens, piè ad illam peregrinarentur, precéſque ad eam conuerſi funderent, quoad ſuo in pago promererentur ædem ſacram. Adeſt poſtridiè ab Rege Eunuchus, qui cum Luſitanis, & mercibus Patres, in aulam ducat. Dies erat Chriſto reſurgenti ſacer, cùm ſe mari dedere, & inter ſcopulos & ſyrtes itinere bidui, fauces ſubière ingentis fluuij, emenſique per aduerſum amnem ſex milliaria, prope Regiam conſtitere. Stabat in procinctu Rex cum claſſe aduerſus ſobrinum, vt Cocincinæ regno illum exueret, vindicarétque ſibi iuſta clientelaria, quæ is per aliquot iam annos detrectarat: claſſem gradu lento ſequebatur terreſtris exercitus ducentis potens elefantis, pugnam apprimè doctis, & ad
22. Pompa Regiæ claſſis quaſi nuptianum. perrumpendos, diſpuluerandóſque ordines quantacumque vi ac numero firmatos, tunc verò machinas, & tormenta portantibus, pugnatorum millia centum, & viginti dicebantur ambos exercitus conflare, præter nauticæ turbæ, calonum, omniſque generis ac frugis ſeruorum totidem millia. Naualem exercitum trecentarum, & vltra triremium fuiſſe ſcribit Marcheſius, (cui oculato, & prudenti, quàm alteri tutiùs ſuuſcribo) quanquam eas ſubinde nauigia & phaſelos vocat, quod

significationem vocabuli, molis amplitudine non æquarent; earum vexilla numero, picturis, auróque fulgentia; remigum pileus elegantissimæ venustatis, vestiaria tessera splendida, Reginam denique ad sponsum iuraffes; non Regem in hostes vehere. Pone classem tercentum nauigia; (quingenta numerant alij) vrbicas Regis ferebant sarcinas, & feminarum onus, & impedimenta omnis generis tàm multa vt videretur auiam Rex cum tota regia secum aliò transferre. Incessus tamen ordo ex arte digestus probéque consultus, anteibat velitum acies, post hanc media & robur exercitus, in quo Rex triremibus septus vigintiquatuor, omnium optimis, & munitissimis: claudebat agmen postrema acies, cum impedimentis, commeatu & sarcinis procedebántque naues in versum quinæ: tàm æquatis ad remum frontibus, vt rostrum alterius, palmo altera non præiret. Hic de Patrum aduentu, & Lusitanorum Rex monitus, duabus accitos triremibus, è sua Prætoria, conspectu salutauit, laudauit præstitam superioris anni fidem, de suo reditu; optatos sibi & gratos adesse confirmauit; ventum ad dona quibus nunquam fas est in accessu ad Regem parcere. Visáque sunt parum expectationi respondisse quæ ad illum miserant Macaenses, leui solùm aspectu illa dignatus est; vertítque mox oculos ad ea quæ Patres attulerant, horologium rotatum, & arenarium, quæ illi nouitas vtriusque, & improuisus alterius sonus, fecit aliquantò gratiores; exin sequi se iussis Lusitanis, & Patribus, secundo flumine in mare subiit, octauóque post die, ad Timphæ radices substitit; vnius ex eius arcibus in Prouincia Tignoa. Inde montem conscendit præruptum ad sacrificandum simulachro, quod in eius supercilio colebatur, vt emereretur ab eo, eiusque vnà Sacerdote ac templi Custode Bonzio (Tunchinensium lingua Saio) opinione omnium viro sancto, præceptam animo, de hoste victoriam, quæ ipsi præpostero Bonzij & idoli miraculo contigit, in hunc modum vt illac probrosè delusus remetiretur iter, vtraque ex acie terrestri, & nauali triremes, & milites reducens quibus nihil ad pugnam præter animum: dùm sacris tàm bellè ac litato perfunctus terrestrem exercitum triduo præstolatur, venêre in mentem Lusitani, de illorum requiritat mercibus, & præflorat quæcumque gratiùs in iis oculos morabantur, non tanquam venalia sed sua; nulla pretij mentione. Inter easdem illas moras, inexpectata superuenit à Lai Rege confini legatio, (etsi regno vtrique interiacet, longè vastissima soli emortui solitudo) inter alia dona, elephantes duos in præsentem belli mittebat vsum, mole ac viribus insignes & ad omnem pugnæ disciplinam eruditissimos. Placuit Regi probare quid possent. Sed alter mutato in decretorium ludicro extra campum erumpit qui ad batuendum descriptus bestiis fuerat, & barritu immani exterrens vniuersos, qua confertissimi spectabant illuc impetum facit cunctísque tumultuario hac illac dissilientibus, duos timor præproperus & cæcus ex crepidine in qua stabant egit in subiecta præcipites vbi pro mortuis relicti iacuêre.

24. Aditus Rhodij ad Regem Tunchin.

T t t 2

24. Caritas Christ. quâ ti fit ad conuers. eth

Soli ad eos accurrunt Patres, vel ope aliqua iuuandos si adhuc spirarent; vel humo condendos, si obiissent. Errare in iis aliquod vitæ residuum conspicati, admotis remediis sic breui excitant, vt regrederentur suis pedibus ad suos; irétque toto exercitu rumor, fuisse à Patribus in vitam reuocatos; sed ambigeretur, an aliquo præpotentis remedij arcano, an prodigio sanctitatis. Risêre Patres errorem gregarium, negarúntque fuisse mortuos; sed hæsit nihilominus magna vulgo de illis existimatio, quod abiectis palam & miseris, nihilque ad se omninò spectantibus benignè succurrissent; & modestè ab se ac fortiter abiudicarent laudem ex communi errore, quam procliuiter Bonzij vel suo aliquo sanguine licuissent. Nec Regem latuit rei summa & modus; nostros & ipse laudauit plurimùm, & vocatis ad se id vltrò detulit, quod nisi timidè ausuri non erant ex eo petere, nimitùm, vt quamdiu, & vbiuis mallent, in regno suo incolæ degerent. Repetito hinc mari, vt Chenum deuenit, aut vrbem aut oppidum, Lusitanos illic & Patres moratus est, tantisper aiebat, dùm Cocincinam recipio, quod suo aduentu spondebat sibi haud fore seriùs; Eunucho intereà illorum curam humaniter iniunxit, quam ille semivir, & semibestia ita gessit, vt esset eius barbaries etiam approbanda ne deteriùs sæuiret, & narrantibus Lusitanis de comitate Regum ac Principum, quorum portus subibant, sannas ore ac lingua reponeret, aiens omnes præ suo Domino ac Rege, lutum esse ac luto viliores. Fabricauit illis extra oppidum casas rudi ascia, fabrísque agrestibus. Suam Patribus seorsim assignauit, quam mediis tabulis in vsum domesticum, & sacrum partiti sunt; ac partem quidem habitationi seruatam excoluere eo vsque ne sub dio cubarent. Alteram, vt potuit, in sacellum ornatam, altari posito consecrarũt, ac ne præteriretur velut ignota, & profana, cruce in aditu erecta signarunt, cuius moti aspectu & fama ciues tanquã rei nouæ frequentes adesse & interrogare illius causam, & arcanum. Præsto esse iis Rhodius hora quauis; prospectantibus item foris verecundè, inferre se perhumaniter, explicandóque crucis & redemptionis mysterio, curiositatem populi externis beneuoli, beneuolè semper & affabiliter, at salubriter pascere. Capturæ nunquam expers abibat piscatio; ex qua inter primos cessêre in prædam qui longissimè omnium abesse videbantur. Saij quidam seu

25. Conuers. eximiæ à Rhodio factæ.

Bonzij, qui ad expiandas ædes suas igni, ab omni artium magicarum & idolorum supellectili Rhodium ad se perduxere, quibus ille in rogum congestis, religiosè Vero Deo litauit; prorsus tamen tùm istos, tùm alios, etiam feminas vehementiùs permouit senex annorum quinque supra octoginta Deorum antistes, Xachæ defensor acerrimus, & doctrinis Sinarum omnibus affatim vaporatus. Vna illi cum anu coniuge pensi summa sacrificando, suffiendo, laudandis rogandísque idolis, quorum templo ad muros oppidi hærebat noctes diebus solidis addere. Hunc sua ipsius curiositate diuina bonitas irretiuit; auens crucem videre, crucisque mysteria ex Rhodio discere, tàm ardenter iis animum

præbuit, vt vna obstaret decrepito ætas quominùs vicina omnia pari secum ardore incenderet. Ioachinus in nominalibus dictus est; nullum ad ethnicos Christo expugnandos argumentum illi fortiùs militauit quàm quod foret ipsemet expugnatus. Natu scilicet grandem & fato proximum, omnium propè conscium sectarum, idololatriæ reconditioris Theologum, & Theologis Magistrum, haud vlla profectò seu Veri ac certi ignoratione, seu quæstus & commodi studio idola execratum, legem peregrinam, & ab inope allatam peregrino repentè adamasse, sed quod salus animi æterna tantùm pretio distabat ab idolorum seruitute, quantùm ab inferis beatorum in cœlo felicitas, & hæc mente à se perspici clariùs, quàm ipse oculis, præsens ab iis cerneretur. Hoc Senis exemplo, & hortatu ad audiendum Patrem, cœpit Christianorum numero, domus nostræ pars esse angustior, quàm transformarant Patres in sacram ædiculam, sed iis dolentibus hac loci incommoditate, aream donauit Ioachinus suæ contiguàm domui in qua breui templum, & ampliùs, & durabiliùs excitauêre Christiani, quod mense Maio die sanctæ Crucis inauguratum est primo sacro. Solenniis cum interfuisset admirabunda ethnicorum turba, commodùm incidit vt Christianæ caritatis, pretiosissimum specimen iis præberetur. Vidit Christianus militem egenum, ægrotum, abiectum in publico, morbo & fame, vltima spirantem, est enim cunctis Sinarum populis commune portentum, summa erga defunctos pietas cum summa & detestabili crudelitate in ægrotos; curationis molestias sumptúsve pertæsi, aut metu exterriti, ne illorum post mortem animæ offensione aliqua iratæ redeant, & domum spectris, ac strepitu infestent, illos etsi cognatos, foras quolibet exportant haud aliter quàm canes mortuos, nec lamentabilis eorum clamor, & gemitus prætereuntes ad aliud mouet nisi vt quam citissimè ab iis fugiant. Sed enim miseri vicem dolens, animæ præsertim exitium, rogat Christianus, velitne Christo nomen dare, hoc est in filium à cœli Domino adoptari, & ab ærumnosa, fugacíque hac vita transire in beatam veréque immortalem. Cui moribundus, (omnino ex iis quos propitio lumine æterna clementia sibi designarat.) Ah! quam, ait, libenter, & cupidè. Sed quam citissimè, te oro. Mox, infert Chistianus, & cursu Rhodium accersit, alióſque cum illo Christianos; circumstare properi miserum, deportare in ædes vnius illorum, lecto, & cardiacis, paulùm respirantem cibo recreare, sedulitate tàm alacri vt si suum quisque curaret fratrem. Attentus animæ Rhodius festinare illi necessariam Catechesim, statímque vrgente periculo baptismum conferre; post quem inuocato cœli Domino; & animæ exitu Redemptori piè commendato, viuere desiit. Visum hic Patribus, subducta in tutum anima funus eo paratu instruere vt eliderentur calumniæ quas non dubitabant vt olim in Sinis & in Cocincina sic in Tonchino tunc spargendas à Bonziis de impietate Christianorum in defunctos, ad hoc prona iis fuit in decus fidei sacrosanctæ, pietas Lusitana. Supplicantium

ordo instruitur, cui crucem in hasta nudo capite præferebat, seu nauis Præfectus, seu maximè omnium cultus splendore spectabilis; sequebantur tres cultu non dispari cum tabulis totidem, Christi Seruatoris, & Matris Virginis, quarum intendendis, exornandísque conopæis, elegantissima serica, torques aurei, margaritæ, & quicquid erat in naui pulcherrimum, data opera selectum fuerat: Neophytorum primarij decem, vexilla gestabant ex serico, ad ritus ethnici pudorem, qui cartacea adhibet Bonziorum chimeris, rudi colore deformata. Cingebant hi decem Sarcophagum succollantibus oneri quatuor honestissimis Lusitanis: pone duo habitu non planè laico, lustralem viceolum ministrabant, & librum ritualem. Postremò Patres in casula, & sacerdotali stola. Omnium verò tùm Neophytorum tùm Lusitanorum cum accensis in manu funalibus, & precatoriis de collo coronis ea fuit incessus & modestiæ grauitas, vt numerosissimum populum, sola teneret admiratio & reuerentia, cœtera mirum mutúmque silentium. Posita demùm sandapyla, postque solitas preces, & cerimonias tumulo condita; verba Rhodius fecit ad promiscuam concionem de felicitate militis infelicis, & Christianorum sempiterna, quam crucitaribus ignium aptè opposuit quos essent ethnici absque vllo fine apud inferos passuri. Excepit in præsens concionem & parentalia militis multorum conuersio, sed efficaciùs nationis illius inflexit animos ad Christum, illa in militem tàm sincerâ Patrum, & integra caritas, vt nullius in eo meriti potuisset habere rationem, nisi quod Christianus obiisset. Iactabatur vbique magnificè laus tanti operis; ipsa quæ aderat Regis soror, facti mirabilis perstricta nouitate, causam ex Rhodio intelligere voluit, & quæsiuit ex eo cuius accepti speratíve lucri merces esset impensa egenti, & ab suis proiecto, benignitas, & honorificus parentalium instructus? ad rogata, hoc paucis Rhodius ab egeno planéque ignoto, nihil beneficij potuisse erga ignotos proficisci; multò minùs à mortuo, quin ne vllo quidem ab alio mortali se temporarium quicquam expectare; legem quam docebat dignioribus in cœlo præmiis auctoratam, dedignari omnia infima, nec velle sibi mercede alia quam cœlo, seruatam pensari alienæ animæ salutem; misericordiam cum esse cœperit venalis, mercimonium fieri, & deficere à virtute. Tùm extra quæsita feminæ Principis assurgens, dixit de animæ pretio à cœli Domino creatæ, & cum eo victuræ beatam in cœlo, & immortalem vitam, intulitque illius animam gregarij peditis tanti sibi esse, vt milliarium quindecim millium superatum, & enauigatum mare, pulchrè sibi censeret eius vnius repensum lucro, etsi venerat ad beatitatem omnibus commonstrandam, qui eius ignoratione, ibant præcipites in miserias sine ac modo æternum carituras. Fleuit hic mulier; stolida! quæ suæ haud magis animæ miserta quàm si nullam haberet, dedit illas marito mortuo lachrimas, & sciscitata est ex Patre num quo valeret solatio vel auxilio leuari. Satisfecit.

tisfecit Pater conditione hominum explicata, omnes dùm viuerent in ſtadio eſſe, ad felicitatem currere aut ignes perpetuos; poſſe hic errantes in viam reduci, confecto ſtadio, currendi ſpatium, ſortémque ceſſare, quæcumque illis eſſet meta, glorioſa, & felix vel cruciabilis, & horrenda æternam fore. Quæ vox miro deſtinationis ad ſalutem anticipatæ documento, principem feminam nihil mouit; honorariam ex familiaribus comitem mutauit penitùs, fecitque exinde deliberato propoſito Chriſtianam, eruditur, luſtratur, Monicæ ſignatur appellatione, ſubſequas ſecum conſtantis exempli multas trahit, eodem in illas hoc argumento vſa quo ingenioſè ac ſolidè apud ſe digeſto conuicta fuerat: non poteſt, aiebat, peregrinus hic non eſſe verax, in omnibus quæ docet; nec tot periculis ſpectaſſe aliud præter animi ſalutem quam nobis afferebat, dicturus alioqui Dominæ Principi, ſe virum illius ab inferis in beatorum tranſcripturum ſedes, & promeriturus apud illam hac vna voce quantum honorum, opúmque optaſſet, ſi eorum ambitu teneretur; nec aſſerenti ſe illum cœlo vindicaſſe negari fides, & merces poſſet, cùm vitæ alterius arcana ſub noſtros oculos non cadant. At is diſertè profeſſus eſt, Dominæ Principis, re nulla poſſe maritum iuuari eſſeque illius ſalutem vndique deſperatam; verax igitur æquè ſit oportet, dùm nobis hoc idem ingerit, & inculcat; & ſi ex veris certíſque affirmat, patere omnibus liberum, ad beatam vitam, & ſupplitia æterna iter, fixum mihi eſt ducentem ſequi, & cum eo ſeruari, quod etiam extemplo præſtitit. Nec minus iſto improuiſus, anus decerpitæ acceſſus ad Chriſti gratiam contigit, moxque vt ſpes eſt ad gloriam tranſitus, Socrus erat viduæ Principis, quæ ſalutantem ſe Rhodium in diſceſſu, (dubio procul inſtincta cœlitus) rogauit illam vt viſeret, quam norat ſcilicet à ſalute alieniſſimam morti: proximam offendit Rhodius præſenti, & æternæ; ſed miſericordi deſtinari baptiſmi expectatione in viuis teneri, feſtinato docetur de beata, & immortali vita, eiuſque auctore, & reparatore Chriſto Ieſu; poſt exſecrationem idolorum ſolennem, tingitur, ſub Annæ appellatione, paulóque poſt, morte, iam non dolenda extinguitur. Augebat quotidie Rhodius ſuum gregem tàm crebris acceſſionibus nobilium etiam, & Literatorum, vt rerum ſuarum deceſſui, tandémque exitio cauendum, inter ſe ſtatuerent Bonzij. Fuit eorum conſilij hæc ſumma: traducendam ludibrio, & probro doctrinam Patrum, reuincendos celebri diſputatione, atterendóſque adeò ignominioſè vt pudoris impatientia fugerent, vel ſilerent; incumbebat hic tàm præfidens, & arrogans tumor ſilicennio cuidam inter eos diuino, ſuffarcinato doctrinis omnibus tàm abundè, vt exundarent in longè plurimas, tanquam loquaciſſimi oraculi lucubrationes. Multis apud illum precibus actum eſt, ne vellet negare Patribus hunc honorem vt eius dextra occumberent, & quo eſſet victoria clarior frequens vndequaque aduocatur, & accurrit ſpectator. Mittitur ad Patres prouocator; dies domi eorum dicitur. Præſtolarentur

ſtolarentur illic Bonzios acerrima dimicatione rationem ab iis expreſſuros tùm falſitatis impactæ Bonziis, tùm arrogatæ ſoli Chriſtianorum legi veritatis. Lectus pugnæ Dux, magnanimus Bonzius, eſto ingenij nimium artiſque conſcius cuius tàm multos in arenam tirones laniſta vetus produxerat; in omnes tamen caſus, ſcripto ſe muniit laciniofo, & inepto quod ex ſacrilegis in Deum vocibus, & vituperatione legis Chriſtianæ, Patrúmque fœdiſſima contexuerat, eo ſinum armatus, adeſt domi noſtræ cum ſuis dicto die, vbi expectabatur à Patribus, & paucis Chriſtianis. Ad menſam conſederat obuerſus Rhodio ad alteram ſedenti, cum nutu eius ſiſtit ſe medium ex ſequacibus eius vnus, & ſacco quem tulerat reuerenter ſoluto, falcem illi ſqualidum annoſa illuuie chartarum, in menſam effundit, quas ipſe ſilens explicabat euoluebátque ſigillatim, velut emerita doctrinæ ſuæ monumenta, quibus cum magnoperè geſtire, & applaudere viderentur aſtantes ethnici; iubet Rhodius viciſſim Catechiſtam proferre ſacros & Sacerdotales libros, quorum ornatus pulcherrimus, & arte quæſitus præcipua, illáque concinnitas minutiſſimorum characterum, ſtatim omnium aduertit, & perſtrinxit oculos, etiam Bonziorum (illic elegantia codicum, cui Sinæ nihil habent affine, de excellentia doctrinæ quam continent magnificè, officioſéque præiudicat) ipſemet Bonzius pugnæ Dux, hærebat, pergebátque in ſuo ſilentio, cum prouocatoris perſonam induens Rhodius, idolorum cultum ſuis cœpit vexare argumentis. Ad quem ſenex ſuperbè vel campum fuco ſuperbiæ declinans, quis enim tu, ait, quem reſponſo digner? nec ab ſe aliud extundi paſſus eſt. Ergo infit Pater, aut age, & dic; ego te tacitus audiam. Aut ſile, & audi dùm dicam, vt quid enim huc fruſtra conuenimus? nihilque Senis reſponſum moratus, ſequebatur, vt inſtituerat, idolomamaniam dicendo damnare, cum is dicentem interpellat, productámque de ſinu compoſitionem quam dixi ſacrilegam erectus in pedes magna cœpit voce intonare, cuius exordium cum eſſet Deo contumelioſum, vociferans & ipſe Rhodius valenter inhibuit, aiens ab ſe domi admiſſum hominem de Deo acturum, non autem dæmonem, maledica declamatione inſultaturum eius maieſtati. Stimulare hic Bonzium ſequaces, iret quà cœperat, quod cernerent Rhodio ægrè eſſe; minari è contrario Chriſtiani ſacrilego, ſi vlteriùs tenderet; eratque res etiam extra verba in aliquid grauius exitura, niſi caſu felici domum ex intimis Regis familiaribus intraſſet Eunuchus; eius metu dilabi Bonzij; abeundi cauſam diuerſam obtendere; ſubmiſſo interim murmure muſſitare, occaſionem minimè defuturam, diſputatione obita meliorem. Et hanc ipſi occaſionem repentè cudunt, oppidi Præfectum adeunt, & tàm nefariis atque inauditis, vt ſunt prorſus effrontes in calumniando, legem onerant Chriſtianam, eiúſque Præceptores, vt cauſam indefenſam, indictam, incognitam, decreto barbaro damnarit quod hac forma conceptum, per acceleratos præconum cantus, regionibus oppidi ſingulis

16. Diſput. cum Bonz.

certa

certa pœna edixit. [Patres homines esse malos; doctrinam eorum similiter malam, proin illos & adiret nemo, & domum ad se nemo accerseret.] Quod vbi Monica, illa sororis Regis honoraria, rumore primùm, post certo nuntio accepit, indignitate injuriæ in Christum, sic exarsit vt ægrè temperaret ab adeundo Præfecto imprudenti, & obiurganda per se illius præcipitantia, iisdem verbis quibus eius Ministrum increpauit; cui coram ipsamet ad fores palatij vocato, fustes minata est, si verba impia edicti non esset veritus iterare. Nam vnde nobis aiebat hic de Præfecto Rex nouus Rege superior, & maior, qui consuetudine ciuium eos interdicat, quibus illam Rex iussit esse liberam & communem? quid autem is potest de illorum doctrina nosse, cuius ne verbum quidem audiuit vnquam? recitatísque sub hæc voce clara decem legis diuinæ sententiis, si sunt inquit, istæ merito culpandæ, & proscriptioni obnoxiæ, sistat huc se Præfectus, & totidem proferat, de opposito illis suo dogmate æquales. Hæc præco, & qui audierant viri graues, cùm renunciassent Præfecto Mandarino, grande hinc sibi à potentissima femina instare periculum metuens edicti præcones dicto citius omnes reuocare; rem factam pro infecta in vulgus spargere; dissimulans Rhodius quicquid contigerat, priuatam institutionem publica mutare, & ante templi fores concionari quotidiè, de vitæ post mortem æternis pœnis, & præmiis: Christóque Saluatore cuius vnius clementia, illæ vitarentur, hæc obtinerentur.

Hæc dùm geruntur è Cocincina Rex, quam confidentia præcoci iam deuorauerat, infelices exercitus, reducit, inglorius ipse, & lucro deputans minimè spernendo, quod præter depressas aliquot triremes, & ter mille circiter militum, iacturam aliam non fecisset. Mea quidem nihil refert rei series, & modus; sed redibat irarum in Lusitanos plenus, quos fama didicerat auxilio hostibus contra se fuisse, etsi alij scribunt simulatè id factum; insolescebant præterea etiam in Tunchino & eorum mancipia & serui indignis modis habebant indigenas, sanctitatémque nominis Christiani apud illos maximè deterebant. His Patres magnoperè anxij, qua fronte Rex visurus esset adeuntes, quóve erga se rediret animo hærebant, & an rescissurus incolendi regni quam iis concesserat facultatem. Sed qualiscumque erga Lusitanos, beneuolum in Patres seruauit animum quem adeunti se Rhodio declarauit, dignatus præsentem eiúsque munusculum incredibili comitate. Erat munusculum de Sphæra liber, ab vno ex nostris apud Sinas, lingua editus Sinensi; iussit illum ad se in Prætoriam scandere, sibíque proximè, & familiariter assidere, & horas duas, tametsi nox erat, de Sphæra, & cœli ordine, motúque stellarum dicere. Quæ cùm appositè interpungeret Pater, de Creatore, & cœli Domino, Præfectum custodiæ Regiæ, Christo lucrifecit, aliósque notæ primariæ nonnullos, nec ita multo post, Christiano lauacro expiauit. Visendi obsequia deinceps Rhodius apud Regem crebrius ite-

17. Expeditio Regis Tunchin. infausta in Lusit.

rauit, magna semper illius affabilitate, quoad Lusitanis post macras nundinas Meacum proximè recessuris, vidit fortè Rex è sua Prætoria Patres, (agebatur dies Præcursori Baptistæ sacer) & vocatis ad se, ex Rhodio intelligere voluit minutatim, artificium, vsum, & regimen horarij rotati quibus tantoperè captus est, vt vltrò, nihil minùs cogitanti benignè detulerit, quod nemo ex illo tentasset petere; secum in Regiam veniret, vnúmque, aut alterum annum in ea traduceret. Cui
28 Rex Tunch. conc. Rhodio in regia degeret. Pater, actis Deo Regum Regi, tacitè gratiis; prolixè professus est tanti sibi esse tanto Principi seruire, etiamsi per omnem vitam, vt nihil sibi putaret posse in vita gratiùs, maiusvè contingere. At enim, subdit Rex, an etiam soli? linquam siquidem solus habebat promptam, Externus & solus, inquit Rhodius, dupliciter solus est, nec potest non tristis, & mœstus viuere; hic mihi, Marchesium indicans, & Præsul, & Pater, & natu grandior; idem socius est. Regi placuit responsum, & suis vtrumque adscripsit. Fausto illi trepidationis ambiguæ euentu alacres, vela facturos salutant Lusitanos, dántque per illos Macaum literas, de concessa sibi Regis beneficio statione, & regno tàm docili, & præstanti diuinis legibus imbuendo. Explicanti iam vela in altum Præfecto adstitit ab Rege nuncius epistolam ferens qua Inspectori nostrorum Andreæ Palmerio, decentes agebat gratias Alexandri Rhodij viri magni, in Tunchinum missi; quæ fuit honoris erga illum, planè immodici, rara in paucis significatio, præterquam quod enim, prorsus aliud nihil epistolæ inerat, non satis decere censuerat, si eam in carta (vt consueuerat ad insignes viros) auro, & pigmentis mirabiliter exculta scriberet; in argentea bractea presso scripta erat, aut sculpto caractere, quæ in se molliter conuoluta, serico tegebatur. Hanc Palmerius à prædonibus Hainan redemit, ad quam nauis allisæ quicquid mare non hauserat, ipsi rapuerant. In discessu cum Rege ducentos Rhodius ex variis oppidis Tignoæ Prouinciæ reliquit Christianos mutua vtrimque comploratione, dolentium se ab eo deseri, & grauissimè ferentis quod cogeretur eos deserere, pollicentísque illorum se fore memorem, curaturúmque se illis aliquem suo loco si prohiberetur ad eos regredi, commisit interea nonnullis, institutione, virtute, ac iudicio maturioribus, fouendam illorum promouendámque pietatem præscriptis sibi ab ipso præsidiis. Die Iulij altero anni vigesimi septimi Tunchini Metropolim, Checium regiam, cum Rege & exercitibus attigere, vbi nobilis ethnicus Mauraij vocabulo, partem iis sui palatij habitandam liberaliter indulsit, in hac ædi sacræ elegerunt locum, parabat altare rei sacræ ipsemet Mauraius, & concionibus Rhodij sem-
29. Ethnici charit. remuner. diuin. per intererat, quam eius indolis bonitatem remunerata est diuina munificentia vxoris Agathæ, filiorum, seruorum, tandémque ipsius ad Deum accessu, paucis enim quàm obiret horis, decennio post, baptismo lustratus vitam clausit. Hoc porrò nostris in aulam aduentu occurrit aduertere prodigiosum morem, ex quo facilè conficiebatur, fuisse quondam

quondam Christi fidem ei regno illatam, si motis illius deprehendi origo potuisset. Pueris summa frons signata cernebatur Cruce nigra ritè scitéque conformata, sed diu sæpiùs scitanti & requiritanti Rhodio ex matribus ethnicis, cuius esset hæc nota? quod eius arcanum? quis auctor, cui bono pueris vel conciliando, vel auertuncando ab iis malo? vnum tulit ab omnibus responsum. Hunc esse inter alios constantem Regni vsum; transmitti à Patribus perpetuarique in filios; ortus eius nullam extare memoriam, peregrinus an indigena hunc instituisset, hoc item ignorari; magno antiquitatis eius argumento. Cæterum quicquid vel indicaretur, vel occultaretur eo signo, id certò effici, cuius causa nunquam fas esset illud omittere, imprimendam esse necessariò illa nota puerorum frontem, priusquam sinerentur extra domũ deferri. Eius enim adspectu defigi dæmones motu cassos arcerique prorsus ab eorum accessu; maleficorum vero cantiones ne quid iis nocerent eneruari; persuaderi denique hoc eius duplici, & constanti fructu rem esse maximè salutarem. Ego certè ex Sinis in Tunchinum perlatam coniicio, dùm esset Tunchinum Sinarum Prouincia apud quos vt diximus, florebat tunc Crucis, & Christi gloria.

30. Crux infantium fronti ab ethnicis insculp.

Cœpta per innumerabilem populum vulgari fama inauditæ de nouo Deo, nouo paradiso, nouis inferis lege noua doctrinæ, quam peregrinus Saius seu Bonzius ab vsque vltimo aduectam occidente, deprædicabat palam; omnis generis mortales etiam feminas, nouitatis fauor, & curiositas pellexit ad illum audiendum; accurrit & Princeps femina dissimulato quem tenebat secundo ab Regina gradu, erat enim ex Regis sororibus assimulata in vnam ex suis pedissequis, ne posset Rhodius ab iis eam discernere: acutissimo ingenio cum esset cunctísque Sinarum exculta scientiis, amœnioribus præsertim; animi gratia, studio peregrinitatis, & nobilitate argumenti ducta venit, auditura res quas absque dubio decebat tanti esse, quanti fuerat illac toto medio orbe, detulisse, & linguæ Tunchinensis molestiis incredibilibus exhaustis, externo ab homulo enarrari, nulla prorsus mercede alia, quàm fidei, dictis eius præbendæ. Audito itáque Rhodio, repentè in alteram spiritu illo agente mutata est, sine quo & verba eduntur inaniter, & frustra obtundunt audientem, comperítque illa quæ docebat fuisse meritò iisdem, ac pluribus petenda periculis, & Oceani spatiis, quàm vltro fuissent ab eo allata. Distabat milliari eius palatium à Patrum ædibus, erat nihilo segniùs ad conciones assidua, dicitúrque ad eas nonnulla eius cunctatio, semel pio somnio excitata. Matrona illi adstare visa est aspectu veneranda, & compellare nomine proprio, heus tu? cœlum dies altè iam obtinet, tu adhuc in lectulo? expergiscere, & curre ad solitam de cœli Domino doctrinam. Excusso sopore, miratur somnium, & verecundata suam inertiam ad templum accurrit. Huic nomen Catharinæ in sacris fontibus à Patribus inditum ob nonnullam cum Alexandrina Martyre similitudinem; ac nisi obstitisset Apostolici muneris ratio

V u u 2

feminis vetita, longè vberiùs in religionis obsequio locasset operam; quod vnum licuit cùm esset eximia & clarissima poëtria, Christianam doctrinam excellenti carmine complexa, ab orbe condito ad sancti spiritus in Apostolos descensum pertexuit, ipsúmque Rhodium & Marchesium, post Euangelij satores Apostolos celebrauit, adiunctis versui figuris musicis ad quas passim vbique ab Neophitis poëma cantabatur religiosa quidem voluptate, sed fructu in ethnicos maiori dùm intelligere cupiunt apertiorem eius sententiam, eáque percepta baptizantur. Sed fuit Catharinæ gloriosior opera quod Matri Christum persuasit, cultissimi quoque ingenij matronæ, & in mysteriis Deorum acutè explicandis adeò eloquenti, vt eam Bonzij Magistram nuncuparent. Tametsi verò nihil ita saxeum atque indomitum vt in sacrilegio suo sunt Bonzij, sed hæc Principum feminarum quas norant esse Literatissimas duplex ad Deum conuersio, adegit vel inuitos vt inuestigarent ecquæ tantùm tàm potens ratio valuisset eas ab auitis sacrorum ritibus transferre ad sacra peregrina, peregrini suasu, & barbari homuli? vrbis regio ad pontem decumanum habitabatur ab iis tùm Saiis,
31. Conu. Bonziorum. tùm Vaiis, hoc est Cœnobitis, & Monialibus; quorum stati cœtus & vtrisque communes Saiuaia dicebantur, agebant in iis de rebus animi, & meritis operum, post vitam sibi profuturis, vt rebantur fore quæ in publici commodum fierent, cuiusmodi fuit viarum publicarum longitudinem contrahere, vel asperitatem complanare; fossas, amnes, torrentes pontibus iungere; Xenodochia gratuita peregrinantibus instruere, & his similia, quibus tùm ipsi, tùm iis deuoti, sumptus necessarios suggerebant. Ex his aliorum comparatione vt magis errantibus, sic minùs reis, cordatiores quidam senes conuenerunt ad explorandum Rhodij doctrinam de qua suo in cœtu magnificè postea retulerunt, hinc magno numero, ad illum milliari altero venire, licet ætate decrepita nonnulli; eius disciplinam alacres poscere, abundéque ab eo eruditi, etiam sacrum fontem, cuius cerimonia solenni effecti compotes fundationem eius Ecclesiæ mitùm quantum iuuere, non modo quod Bonzij, & Archibonzij, & vulgo antea pro sanctis habiti, verum quod exemplo Christianæ virtutis eminentiori alios inflammarent; iis potissimum debetur hospitalis domus quæ prima omnium in Tunchino ægrotis, & pauperibus instituta, etiam ethnicis; magno fuit ad eorum salutem præsidio.

Sed inter Bonzios seu Saios dignum est peculiari laude, vnius illorum peculiare decus, & illustre, agebat itinere bidui ab vrbe in castello Cusciæ nomine, quod suæ cuipiam sceleratissimæ amicæ Rex beneficiarium dederat; illic spurca sus, & ex luto concreta fœdissimo, dæmone tamen superbior; superbificum sibi, tanquam Deæ templum posuerat propudiosi sui quæstus sumptu sacrilego & immani: medio in templo, velut sacrarium, elaboratum gemmis, omnique ad miraculum, opere, hoc sibi cœnosum & stolidum animal post mortem destinabat, Tunchinorum Venus, adorationibus populorum, admirabilitate

puluinaris, nullóque honorum conforte fimulachro Beatam fe fola fore infaniens. Procurationi templi locariis grandibus quem narro Bonzius fidam illi nauabat operam. Sed is aliquando cum vxore in aulam profectus, tàm fecunda fama legis nouæ, vitæque afflati funt quam & Principes feminæ, & doctiffimi Bonzij fectarentur, vt eidem, & ipfi manus illico dederint, edoctíque de illa fufiùs, & facro baptifmate purgati, noua ex eo, cum mentis nouitate hauferint nomina, ille Antonij hæc Paulæ, multotum vterque fempiterno bono delecti cœlitus, patique ad illud promouendum generofitate animi, & ardoro. In pagum reuerfi, templum impiæ meretricis quod cremare non poterat Antonius claudit, & Chrifto viris, Paula mulieribus prædicando incumbunt tàm profperè, vt paucis diebus ad centum Rhodio mitterent baptizandos. Mutatione Antonij & templi fui folitudine, fuperba meretrix in furorem acta, fratri fuo pagi præfecto mandat; hominem aduocet; acerbè eoram reprehenfum, iubeat Chriftum abiicere; minas addat fi verbis non cefferit; etiam verbera, fi nec minis. Publicè igitur in foro cæfus eft, conteftans nullis fe mortibus à Chrifto, ad cultus dæmonum reuocandum, vxore magnanima viro fuo gloriofam ignonimiam inuidente. Poft inclinantibus conftanti amborum prædicatione in Chriftum paganis, ab impuriffima Domina quæ nec vocem iis nec vitam eripere poterat, pago eiecti aliò tranfiêre, vnis fibi quibus tegebantur relictis veftibus, fed ita exilio alacres vt popularium animis coucione quapis, beatitatem legémque Chriftianam efficaciùs commendarent. Pago indè collecti, ab humaniffimo toparcha, nactique liberum de diuinis & Chrifto fermonem palam breui fecere quantus ipfos ageret fpiritus, attonito plurimum Rhodio, fifti fibi ab iis nunc viginti, poft paulùm triginta; octoginta interdum feu baptifmi candidatos feu difcipulos; eò planè fucceffu mirabiliori, quò erant in iis non exiguo numero Literati, quibus folent illic, magno effe contemptui fimplices, & ignari, qualem fermè fciebant Antonium.

Profperante in hunc modum Deo fuorum laboers, & domo iam noftra frequentiæ impari, tùm Chriftianorum, tùm Chriftianifinum prenfantium, Regi fupplicarunt quando eius populum in dies auctius ad falutem animæ vocabat Deus, dignaretur pro fuo in eos amore, attribuere iis folum vbi numeri tanti capax ædificium poneretur, in quo cœli Dominum laudarent, & preces ad eum in facris myfteriis pro illo funderent; quibus fupra quam dici poteft, Rex munificus & comis non aream modo, fed ædificium infuper annuit. Neceffitatem illam laxandi fpatij fe iam antea vidiffe, fibíque tunc rogante nemine decretum ei occurrere. Irent, & folum vbiuis in vrbe idoneum legerent, cætera fibi permitterent. Quod nihilo parciùs ab eo præftitum quàm promiffum; Domo ad palatium conftructa, vt effet à furibus, & incendiis tutior, eius pars maxima dedicata eft facris muneribus; Patres illuc fedem quarto quam aulam attigerant menfe, tranftulere. Dicebar illic ad populum

Rhodius per diem quinques, subindè sexies frequenti auditore; lustrabat bis quot hebdomadis vitali fonte, cathecumenos vt minimum viginti, sæpiùs quadraginta, in quibus illustres, & Regni Primates; Magdalena ex Regis defuncti vxoribus; Iosephus & Anna, non angusti imperij dynastæ, Ignatius illorum filius natu maior, adoptiuæ Regis filiæ desponsus. Michaël annorum viginti, Mandarino natus Regis demortui genero, cum matre, & fratre, imperantis tunc Regis ephebo; Præfectus cohorris prætoriæ, multíque quod prorsus mirabile Bonzij, vt qui obstinatam flagitiis superstitionem cùm ægerrimè deponant, simulachrorum tamen quibus alebantur abiectis pro Christo stipendiis alacriores mendicarent, quàm olim Deorum edulia, & idololatrarum patinas ructassent. Facilè omitto alios nobiles, Literatos, Magistratibus variis spectabiles qui nascentem illic Ecclesiam illustrarunt; iniquum arbitror prætermittere Mandarinum, qui constructum à se sumptu magnifico templum ingens, audito Rhodio, Patribus donauit, intactum adhuc ab idolis, & cultu Deorum nefario, baptizatúsque cum filio, & vxore, templi eiusdem Reginæ Deiparæ sacrandi læta solennia cum Christianis celebrauit. Adolescentem hanc Neophytorum fidem, incredibile est quot miraculis, quam certis, atque perpetuis firmaret prodiga Christi manus; ethnicorum duritiem, quanta vi quateret; omnis generis morbos, omnis ingenij dæmones, truculentos, asmodeos, familiares (qui suum videntur in Tunchino locasse paradisum, solutam videlicet maleficij omnis facultatem) ex corporibus, ædibus, oppidis expellens; rerum ergo sacrarum vulgata efficacitate, acciti Patres sæpissimè etiam ab idololatris, malorum sibi remedia à Christo petentibus; adesse Neophyti Patribus comites; obseruare quid, & quomodo agerent, gnaríque vim illam malorum omnium medicam, haud aliundè quam à Deo, lustrali aquæ sacrisque cæteris infundi, piè statuerunt, efficaciæ futura nihilo leuioris, si suis ipsimet eadem manibus adhiberent, quam plane illorum fiduciam ex æquo euentus sequebantur. Et magnum quidem hinc Patribus temporis redempti compendium, magis necessariis insumendi; hinc verò ethnicis religionis veræ argumentum ineluctabile, dùm cernunt ab hominibus heri suis, hodie Christianis illa patrari miracula, & multum inuitos reluctantésque dæmones fugari, virtute profectò non alia, quam eius, cui parent, vniuersa; quod manifestiùs turma quædam veneficorum sensit. Ibat artes suas in pagum exertura Christianis nuper initiatum sacris; euntem media in sylua monet distincta vox, præsente à quo procederet nemine, frustra illos esse; viam & operam perdere; nullus, inquit, ex nobis, residuus ibi est qui auxilio vobis sit, ita omnes illinc ad vnum pepulit à Christianis depacta crux, nec iam nostrum quisquam, adfuturus est illic ad vestras cantiones etsi millies repetitas; nec si adfuerit, quicquam vestra gratia tentaturus, cum exarmatos illa crux, etiam eneruarit. Pudebat nimirum dæmones, videri populo fractos,

32. Lustralis aquæ miracula innumerab.

fractos,

fractos, & debiles, petique ab se quod crucis imperio præstare vetabantur.

Aquæ lustralis acceptæ à Patribus non possunt prodigia referri nisi aceruatim, adeò multa sunt. Paulus nomine Christianus septuaginta numerauit ab se paucis diebus, suóque in pago, eius aquæ beneficio patrata; miles Simon dictus, tot prope in patria sanationes edidit ægrorum & infessorum à dæmone, quot erant stillæ in vasculo, quod secum à Patribus acceptum tulerat, à quibus, leucas tunc centum dissitus, sacrum illum liquorem, ne tandem deesset guttatim dispensabat; sed eo denique rogantium multitudine tantum non exhausto, illorum misertus est, & religionis veræ honori studens, ausus confidere, quod illi Deus euentu postea liberali sanxit; paucillum id quod aquæ supererat capaciori infundit vasi, defértque ad fontem qui scaturiebat ex vicino monte; replet ad oram fonte illo vas suum. Tùm quod fieri à Patribus viderat, quo poterat modo repræsentans, cruce sæpiùs vas signat; salis tantulo miscet, addit orationem dominicam, & preces alias Christianorum vulgo notas, poscit demùm à Deo vt (quas ignorabat) legitimas, per se ipse suppleret, quod religiosæ illius caritati tàm abundè ab eo indultum est vt aquæ copia, prioris residuo adiuncta, iisdem miraculis nobilitaretur.

Illud ad fidem illustrius quod propius ab vrbe Regia patratum. Oppidum lues depopulabatur, Regis gener dynasta, orbari se subiectis dolens, à Patribus petiit, paulùm quidpiam eius aquæ ad eos mitteret, quam iis vt aliis tàm multis sperabat fore salutarem. Leguntur ad hoc Christiani sex feruidæ pietatis, instruuntur singuli sua cruce, precatoria corona, sacra imagine, & aquæ lustralis vrceolo: profecti, ducentos & septuaginta in oppido vident periculosè ex lue decumbere; multos periisse; dæmonem, vt clarè post patuit, ab initio homicidam, suis mercedem hanc pendere, Deo forsitan minimè abnuente, quod esset in augmentum fidei cessurum. Primum itáque egregij homines docti à Patribus pugnam hanc potius aduersus Dæmones quàm contra morbos institui, oppidi extrema, & medium tribus defixis crucibus munire; tributis indè inter se domibus, in aditu statim, quicquid idolorum, & superstitiosi ritus in iis esset concremare; fastigiis illarum cruces imponere; audiri voces interea dolentium dæmonum quòd exturbarentur ex iis Christi cruce; post hæc ad ægrotum accedens Christianus, crucem proferebat quam secum tulerat, vel sacram imaginem, proiectúsque ad illam in genua, preculas recitabat Christianis communes, postremò aquæ lustricæ tantillum iacenti sorbendum porrigebat, quo in stomachum demisso, humorem vomitu, putridum eiectabat; sic intra octiduum septuaginta illos, & ducentos sanauit aquæ sacræ sorbitiuncula; dempto vno animam agente cum eo venêre Christiani, sed cunctis opinor beatiùs sanato cum baptizatus obierit. Paucis exin diebus alter pagus curatione consimili liberatus est ab

eadem

eadem lue; in eo tredecim repentè sanati sunt, valere melius reliqui cœperunt. Sed illi Senario quem missum diximus, ad prioris oppidi liberationem, inculcauerat Rhodius ne quid mercedis aut munerum vel peterent, vel admitterent oblatum, quod sanctè ab reliquis seruatum, vnus quem minus decuerat, in iis præcipuus violauit; vestem pretiosam à dynasta, in beneficij gratiam recepit, quam eius socij constanter respuerant, & hoc qualecumque, auaritiæ aut sacrilegij, certè offensionis magnæ crimen, post dies aliquot vita luit. Sic ab eius sociis creditum, ex sequaci pœna reum notantibus, & in cœterorum salubre monitum, terrorémque vulgatum. His adminiculis Christi regnum, in regno Tunchini Deus attollebat; aliis libenter abstineo quæ visis, somniis, & vocum auditu continentur, ad priuatam quorundam institutionem; quod difficile & anceps iudicium habeant. Verum alia ex parte sibi dæmones haudquaquam deesse, cultoribus suis se dare spectabiles; proritate illos verborum rabie contra Deum; contentiones omnes in ipsum exererent, legem ipsius extirparent dùm primis adhuc hærebat radicibus; eiúsque perdendæ initium facerêt à disturbanda illius prædicatione, indè Literati & Bonzij concionibus Rhodij interesse, audacter magis quam consultè mouere dubia, & simulato studio intelligendi veri, dicentem respondendo; auditores sermonum fabulis & clamoribus distinere. Quo animaduerso Rhodius, auditorij foribus hanc legem decumano inscripsit charactere; ius esset nemini publicè quærere, qui explicationem Catechismi per octiduum non audisset. Sed abactam à se iactutam hanc temporis malitiosam & molestam sensit calumniis illico rependi, cò atrociùs quò illarum auctores latebant occultiùs, & cartæ non erubescebant; implent folium ingens (qualia interdum bicubitalibus ducunt ampliora) implent inquam sacrilegis in Deum Christianorum legem, & promulgatores illius Patres maledictis; quibus è regione opponunt elogia Tunchinensium Deorum, ad stuporem popelli stolidi mirandum in modum apposita. Famosum commentum palatij foribus affigunt, qua turba densior prætereuntium, commeabat, à quibus tandiu lectum est, dùm contumeliæ in Deum factus certior Christianus ad locum aduolat, & præmonitis qui fortè adstabant eius quod venerat acturus, defensione generosa, infame folium reuellit, & discerpit; tùm qui facto se, inquit, meo læsum putat; me conueniat apud Regem. Priusque ipsemet rationem edat infamatæ legis, cuius præconium Rex probat; id vbi fecerit, edam & ego facti rationem si ex me poposcerit. Huic se quidem tunc opposuit nemo; sed æstum latentis odij contra Deum & Patres, (quod solent imbelles & timidi) linguarum telis Bonzij prodidêre, quibus vt eminus, sic securius suo more pugnant. Nunquam seges tanta concionantium, tantus furor dicendi, tam eloquens rabies in Christum eiúsque famulos, vt populo inuisi & Regni proceribus fierent. Ad hæc specimen daturi tractationis ignominiosæ qua digni essent; agmen supplicantium

cantium ordinant cuius medium tenebant simulachra ex auro præcipua duo, velut triumphantia in ceruicibus Bonziorum, qui notis spatiis dùm agmen sisterent, instrumentorum, & vocum simphonia recreabatur Deorum illorum surditas, & nares sine odoratu, incensione suffituum copiosa; post hæc duæ ex carta statuæ veniebant, assimilatæ in Marchesium & Rhodium, gestabant illas baiuli dæmonum habitu; & subsiliebat circum cuneus Bonziorum, exertisque in eas linguis, insulsitate omnis ludibrij, fanniones graphicè agebant, variabántque decentem hanc scenam vlulatibus arreptitiorum; at his, malè conciliati, celebriorem fecêre Rhodium, & patientia illius, vni condolens eorum exitio, sibi ne verbo quidem cauens, auditorum ipsi maiorem collegit frequentiam. Quare vltimos Dæmon intendit conatus, vt validissima suorum machinatione, Regis erga nos euerteret animum, & ex beneuolo faceret inimicum, sed hæc sequentem ad annum pertinent; huic verò, seculi 27. debentur quibus ægrè aliud memorabiliùs Sinarum imperium vidit periclitatum diu sub Rege femina, & flagitiosissimo spadone; tunc versis in melius omnibus, ex præcipiti resurgens, & in pristinum decus reflorescens. 33. Ignominiosè Patres habiti sed fructuosè.

Gueicunum igitur hoc anno, vt ruina caderet grauiori, Rex in summum extulit potestatis & iure supremi Domini titulóque ornauit; nec adeò mirum sibi eum æquasse, cui se qua luberet agendum, tanquam vile iumentum subiecerat; & vero illum eò egit vt in Prouinciis quindecim templa illi totidem sumptu magnifico ædificari pateretur, nec vlla honorem immodicum tardauit mora; certare Proreges æmula Gueicuni adulatione, quis prior operi admoueret manum; immanitate sumptuum, anteuertere inuicem, dicare perfectum, & Eunuchi statua consecrare, ea splendidi apparatus profusione, & insolentia quæ Sinas bearet, si foret vero illorum & cœli Domino instructus. Vna semiviro vtcumque Pechinum restitauit. Vrbis enim angulos quatuor, eodem numero superbæ templorum decorabant moles; medium Confusij Academia in templi modum fabricata quod sibi Gueicunus volebat cum eo fieri commune, suámque cum eius statua, in altari eodem collocari. Visum Literatis atrogans facinus, indignitatis minimè tolerandæ, perindè vt brutum animal virorum sanctissimo, & doctissimo æquaretur; intercessum ab iis fortiter, compulere spadonem templo locum alibi quærere, quod nihilo propè modestiùs è regione Academiæ extruxit. Verum Literatos qui intercesserant, solenni sua in omnes barbarie quos suis nutibus non esset nactus morigeros, euertit funditus, bonisque, honore, & Magistratuum quos pridem obibant gradu omni exutos, Pechino extrusit, qui fuit postremus, & iniquissimus regnantis semiviri, & furentis actus. Ægrotauit Rex Septembri mense, nec diu anxios tenuit medicos, adeò illum assidua crapula pertinaci sagina premebat; & vitali exhauserat spiritu libido. Regis salute deposita, suam quoque Gueicunus desperauit, nisi fortè (quod rumor asse- 35. Gueicuni audaci mors infamis & tragica.

rebat) venæno Regem petierat, acclamatum iri se Regem cogitans innumerabili eorum clientela quos sibi supremis Regni honoribus, & opibus emerat: quod si non falso iactatum est; falsus hic item fidelitatis simulator, verum parricidam, fuco tegebat pietatis, qui stipe largissima peregrinatum interea mitteret ad celeberrima idola, & supplicatum pro eius vita quem sceleratissimè necabat. Vtcumque fuerit, ipsa grauitas mali, supremæ horæ nuncia Regi fuit, nec alio eguit ad festinandum monitore. Fratrem Sinuam accersit Gueicuni artibus aula pulsum, teneritérque flens queritur, cur se visendi officio iacentem, nunquam esset dignatus; veni, ait, mi Domine & Frater! quem ego vita plus diligo, veni vt viserem; & quidem sæpiùs, sed fuit qui semper excluderet. Gueicunum innuens; in casus tamen adhuc ancipites, obscurè & tacitè; carebat Rex hærede imperij filio, quâ vt plurimum orbitate, effrenis Principum mulctatur lasciuia. Ad hunc eius fratrem successionis iure spectabat rerum summa. Huic imperium transcribit Rex moriens; Reginam coniugem, secundarias vxores duas, Gueicnnum, & Vam Gueicuno intimum commendat. Morienti Princeps largè omnia promittit: quàm verè hic perparum interest; certè non potuit facinorosus Gueicunus quas breui luit pœnas, præterquam sibi tribuere; Celata enim Regis morte quæ contigerat Septembris vltimo solos Principes Mandarinos, & Ordinum capita in Senatum vocauit, retulítque ad illos paucis tantùm ab horis orbatos Imperatore suo Sinas. Quid ergo, subdidit, opus facto? quem sumus illi successorem daturi? versánsque pluribus deliberandi argumentum, ambiguè licet; suspicionem fecit intelligentibus nimis claram, propendere se ad mouendum populum vt Regem peteret; id in se si caderet, non detrectaturum laboriosam ponderis tanti molem. At ipsi, præruptè, hoc erat, inquiunt, cui nos tractando aduocasti? & hic est aliquis consultandi locus? deest videlicet, Sinuam? simulque discessu, rogatam sententiam absoluunt; sed vix palatio egressi Gueicunum in equo vident ad Sinuam immissis habenis præcurrere, gratulaturum illi successionem imperij pari lætitia vt si eum crearet, & inaugurarer. Vultum illi explicuit, sapiens iuuenis (annos vndeviginti nondum natus) comitérque acceptum, & paucis dimissum, subsecutus est hac voce, vnis qui proximè aderant percepta, proh frontē spadonis! quasi si hic alius à Gueicuno qui me fecit ab aula extorrem. Deductus indè in Regiam ordinum omniū gratulabundo comitatu, biduo post coronatus est Imperator, contestatus primùm stylo Sinarum rituali, vim amicam se pati, cogi se precum imperio, coronæ caput subiicere formidabili, & tremendæ quam esset conatus semel, & iterum à se amoliri, sed nimis constanter Mandarinos in suam infelicitatem animum obstinasse; opus fuisse alio capite, maturitate annorum, iudicij, & experientiæ solidato, ad ferendum id onus, imparem huic esse iuuenem, & periculosis, magnísque inexpertum; his & similibus de more, prælusis iocosæ modestiæ simulachris, posita

36. Mors Reg. Sin. inertissimi, noui Regis dotes eximiæ.

ſita Sinuam appellatione, Zuncin nominatur, hoc eſt ſublimis felicitas, quam fallaci vatum ominatione qui nominalibus his præſunt infelicitas docuit qua Regum nemo triſtius argumentum futuris ſcenis plorandum reliquit, filia nubili ſuo Patris ipſius gladio confoſſa, vt petulantiæ latronum eam præriperet; ſe autem vltrò mox propriis manibus de horti ſui arbore ſuſpenſo ad preuertendam contumeliam Tartarorum; ad quos aula & Regni pars maxima, eius morte deuenit. Breui tamen dedit ſui ſpecimen tàm illuſtrè, vt apud Mandarinos Rex totus ex virtute, & prudentia concretus; apud populum, magnæ pacis cognominaretur Imperator. Et iis erat profectò dotibus ad regnandum, quæ vt Principem mirificè ornant, ſic in iuuene ſunt admodum raræ. Philoſophiam morum, & ductum rationis amabat vnicè, illóſque ampliſſimi Ordinis Mandarinos qui vitam omnem contriuerant in ſtudio & vſu optimæ Gubernationis. Totam vero illam peſſimè oderat ſpadonum colluuiem, quæ ſeruituti nata, vix pedem in palatium miſit, cum dominium affectat; & væ Regno, ſi fiunt votorum compotes, tyrannos gerunt non Dominos, quod & magnæ fortunæ moderari non norunt abiectæ animæ, & ſolis ſibi tantùm ſerant ac metant, regnum ſe alienum, publicámque rem ducunt. Quare iſta Pechino Imperatoris primordia nihil æquè læta, & plaudenda effecit, vt ſpectaculum Eunuchorum quos vidit demiſſo capite, ad tertiam leucam ab aula exulare, cum illos vidiſſet paulò ante turmatim alacres Regem aſſectari tunc primum palatium intrantem, eique ſuas operas deferre.

Hac illum mente affecerant afflictiſſimi populi lamentabiles ærumnæ, oppreſſiones innocentum, & Mandarinorum probroſa deiectio, quædùm extra Regiam viueret ſpectarat præſens, & gemens didicerat Gueicuno vbique graſſante & inuidioſam Regi circumferente tyrannidem. Quamobrem ſuſcepto ſtatim imperio Patrem ſe populi exhibuit, & menſæ tunc primum accumbens vocem miſit toto regno celebratiſſimam, eius enim ſplendore, & copia ſuſpirans, quàm multæ, inquit, meorum familiæ inopes, & ieiunæ leuarent famem luxus huius ſuperfluitate! nec fuit vox illa ſterilis; ærarium Regium, & horrea effudit in gratuitam annonam Prouinciarum quas Tartarus vaſtabat; Mandarinos à Gueicuno deiectos, & obtritos, gradui, honoribúſque reſtituit. Inuitatus ad aulæ comœdos, reſpondit, laxaturum ſe iucundius animum conſulendis Colais de publici bono quam ſpectandis Poëtarum commentis. Vxorem duxit quæ in ſpem prolis ſat eſſet, vnicam; quod fuit ciuibus tàm nouum, vt ioco an ſerio dictitaretur Chriſtianiſmo ſe parare. Hærebat inter hæc alta mente Gueicunus, vel hoc ſolum indignus vita, quòd tàm multos necaſſet vita digniſſimos; prouidè tamen cauit, ne magis arbitrio quàm iure damnatus videretur. Edixit itáque toto imperio ne cui fas eſſet niſi Regis aſſenſu templum vlli mortalium ponere; ſi quis præterea læſum iniuria ſe doleret; fidenter prodiret, auditum iri non grauatè, quibus de Gueicuno narrari fabulam,

templorum mentio persuasit, & audentiores cæteris Mandarini duo Taolij, libellum Regi aduersus Gueicunum porrigunt, Gueicunus Colaos de suo periculo admonet; qui minimè dubij se cum illo casuros, cuius fortuna stabant, auctores Regi fiunt, in duobus illis exemplum edat inquieti ingenij, ne quid tale cœteri audeant, non posse imperij Ministros, maximè supremos, vitare odia; quin eo grauiùs iis laborare, quo ipsi sanctius publicam rem gerunt, nisi eos defendat majestas Principis cuius causa priuatorum iras, & publici subeunt, futurum vt sibi potiùs quam publico caueant. Rescripsit Colais Rex, Mandarinos duos, indè potissimum commendans vndè illos iudicarant reos, ex quo facile intellectum quod erat proximè futurum: vt percrebuit de Rescripto, tùm verò impluere in aulam aduersus Gueicunum libelli, atrocium accusationum, quarum enormitas vbique notissima cognitione ampliori non egebat; præter alias peiores, sed non adeò notas. Quibus primum id actum, vt omnis illa fœx Gueicunæ spadonum factionis palatium purgaret. Indè gradu deiecti quos Mandarinorum indignos pedibus Gueicunus imposuerat eorum capitibus, iisque suffecti quos loco mouerat; inter quos Præses consilij bellici in aulam reuocatus ex qua paulò ante, latrociniorum in patriam thesauros exportarat, ignominiæ impar eam, in reditu voluntario laqueo anteuertit: aurei duo milliones, latronis spolium, fisco Regio addicti. Gueicuno commissum Regis mortui funus, ominosum ministerium homini palam reo; quod vtramvis in partem acceperit, stolidè prorsus ab Rege petiit, vt turbam propinquorum quos in fastigia honorum extulerat, in lutum vernaculæ fortunæ remitteret, neque id illi rex abnuit; petenti concessit, quod pati debuit vel inuitus: haudquaquam tamen id assecutus est vt pœnas miseri, eius criminum darent, & extingueretur in iis Regis ira; aliqantò post suspicionem sibi fortuitò motam Rex volens discutere, rationes thesauri Regij suscepit retractandas, quas vt comperita Gueicuno, pretiosissimis maiorum emunctas margaritis, quarum singulæ instar erant integri thesauri, decretoria sententia, trium pronuntiauit reum, Potestatis regiæ ambitiosè vsurpatæ; crudelitatis sanguinariæ adactis ad inferendas sibi manus, aut morte inhonesta punitis Mandarinis; thesauri denique Regij expilati. Ob hæc scelera iussit Funcianum patriam suam repetere in Prouincia Pechinensi; in eius conspectum venerat, cùm dux præsidij militaris qui tuto ducendum acceperat, scriniolum ipsi offerr perelegans, cum incluso ad fauces frangendas laqueo,&optione illius aut sibi aptandi sine mora; aut certè; reliqua verborum inductus repentè carnifex conspectu suppleuit;Gueicunus esse sui carnifex maluit quo planè habere peiorem non potuit. Secutus est eum haud multò melior, alter Eunuchus; conquisiti, clausi tortique cognati, fassi sunt de rebellione quam moliebatur, hanc etsi tacuerant, ea solum affecti sunt pœna vt remitterentur in sua mapalia inopes & nudi, millionum octo aureorum summa, in fiscum

37. Regis æquitas sagax cōtra venales consiliarios.

38. Gueicuni aulici & Regni admin. scelera, laqueus.

fiſcum rediit ex vnius tantùm ſpoliatione, quibus aliorum cum gaza immani coniunctis, diuitem ſe Princeps quilibet non falſo iactaſſet; verum ad opes Gueicuni, tàm nihili erant, vt qui eas computant ſcriptores, non in ſummam, ſed in admirationem, ſtuporémque concludant. Morte ſceleſtiſſimi hominis Pechini nuntiata iuſſit Rex templa fameſiſſimi prædonis gloriæ, vbiuis conſtructa dirui; diuendi templorum materiam; ſtatuas in cinerem redigi, eius honoris veſtigia omnia aboleri, vtpote regno contumelioſa; caſtigauit Proreges & alios qui virtuti eminentiſſimæ debita monumenta, vilitate mancipij, & tyranni ſceleribus, adulatione improba fœdaſſent. Vindictam clauſit dedecoris Regij, Chepea (Chepapam alij ſcripsêre) Regis mortui nutrix, Gueicuno intima, forma & blanditiis potens, quo ſiue alio quouis philtro Regem irretierat ſuis amoribus euaſerátque de amica in dominam, præ qua Rex vxorem Reginam habebat pro famula. Erubeſcebat Regnum, ad impudentiſſimi Scorti, quæ narrabantur propudia; quibus obtegendis, Regi Gueicunus edictum dictauerat, ne alia quàm ſanctæ Dominæ appellatione vocaretur. Poſtquam verò nouus Imperator, lue illa ſpadonum Gueicuno addictorum, Regiam liberauit; de Chepea etiam cognoſci præcepit, quæ quod & femina, & Germani Regis demortui nutrix, inopia ſolum & exilio plectebatur; nec mutabat Rex clementem ſententiam, etſi præter alia in eius theſauro, margaritarum immenſitas pondus conficeret librarum quinque, & triginta; vt autem Reginæ diadema, etiam in iis comparuit (quod capitale eſt à quoquam teneri) præcluſus eſt omnis ad miſericordiam aditus. Centum plagis à Rege damnata eſt, quibus ſi adhuc ſupereſſet, quinquaginta iis adderentur, illa multò paucioribus quam centum necata eſt, Regina vidua pœnam adulteræ ſuis oculis bibente. Corpus à carnificibus extra palatium crematum; cinis extra vrbem in auras ſparſus.

Hic Tiencij Regis infeliciſſimus, Gueicuni, & Chepeæ gratioſorum eius finis, omnium exceptus gaudiis, iuſta boni communis vindicta, priuatam miſericordiam pellente. Chriſtianis quoque Gueicuni mors magno lucro fuit, quod eo viuente fas eſſet nemini in cœtibus dicere, ſed detineretur omnis Patrum labor priuatis colloquiis per quæ tamen ringentibus inferis nongentos octodecim ethnicos expiauêre ſacro baptiſmate; inter nouos campos, nouis initiatos Euangelij ſatibus, Rodrigus Figheredus illum aperuit quo in oppida & pagos Nimpò excurſum eſt, è regione Iaponiæ. Decem illic & nouem diebus, ethnicos octoginta Chriſtianis adiunxit, longè plurimos eodem deſiderio incendit, quoad ſibi aut alteri liceret incœpta perficere. In Prouincia Scenſij fudit ſe latiùs Chriſti fides, quod à Gueicuno, & aula diſtaret longinquiùs, templum illic ædificatum eſt in vrbe Chianceo, ab eo quem pridem meminimus Sephano viro ſancto. Reſtituta demùm noui Regis exordio Pechini, aulæ dignitate, redditíſque vrbi

Xxx 3

& gradui Mandarinis, amicos in iis nostros recepimus, Christiana res suos defensores, quorum tamen (sic Deo placitum) vnum nobis hic annus abstulit, toties dictum, nunquam satis laudatum Doctorem Michaëlem quo (si fortè Paulum excipies, nullus Societatis Pater amantior; Christianæ rei generosius exemplar; & memoria dignius. quantacumque illum hoc anno valeo apud posteros ornare.

39. Doctoris Michaëlis virtutes heroicæ.

Hunc P. Lazarus Cattaneus ab errore ad Dei notitiam transtulir, nactúsque animum intelligendi acumine, & amplitudine rectæ mentis fingi ad sublimia, & magna idoneum, elaborauit illum peculiari cultu, eóque breui virtutis prouexit, vt suspicerent in illo Christiani religiosum virum habitu seculari, & Mandarini ornatu Apostolum. Hinc illa eius propriè laus duplex, osores nominis Christiani, odisse penitus; æstimatores & amicos, tametsi ethnicos obseruare magníque facere. Hancei denique ipsius patria tritum erat, inter viros Doctorem Michaëlem; inter feminas Leonis vxorem; eius aulæ esse sanctissimos, summéque venerandos. Ex quo illi beata & immortalia, Christiana in luce patuerunt, & quà illuc eniti necessariò deberet; vidit simul quantos afferre animos oporteret, ad tenendam constanter sanctimoniam cursus propositi, & quicquid aliis fieret, sibi quanta secum pugnandum violentia, qui annos quinque supra quinquaginta, in simulachrorum obsequio egisset, solutissimis voluptatibus inquinatos, nec procliuitatem ad eas insanam, perinde aqua baptismi eluisset, vt Deorum errores planè absterserat. Eam ob rem ad robur gratiæ quam diuino ex fonte hauserat, confidebátque sibi fortiter adfuturam diffidentem sui duramque adiunxit custodiam, & sanctam in corpus velut domesticum proditorem iurauit barbariem, amotis procul non modò assuetis quibus illud mulsisset illecebris, sed assiduo vexans dománsque cilicio, sisténsque se sibi habitu peccatoris. Cum enim Huguanam sub Prorege administraret Prouinciam, tribunal conscensurus cilicio muniebat sese, vt conferro coram de genibus populo, ipsisque adeò agnatis Regij sanguinis tremendus, memor esset, se quoque peccatorem, & diuino reum adstare tribunali, nec illa terribili & superba (qualis est apud Sinas) throni sui ebrius maiestate insolesceret aliquando. Prius tamen quam se rei cuipiam applicaret, quotidie mane tempus non modicum cum Deo exigebat, digerebátque illo teste diei totius ordinem; sed accessuro ad sacrum epulum (quod nisi dierum aliquot afflictationibus variis paratus non solebat) precandi mensuram non describebat tempus sed ardor animi; ieiuniorum formam & spatia more nostro, ac modo retinuit semper, quanquam sint etiam solitariis illis sui carnificibus Bonziis ægrè tolerabilia, & priores duæ ieiunij maioris hebdomadæ, in vertentem annum apud Sinas cadant, flagréntque tunc, & nitent conuiuiis; nec ante annum septuagesimum, vllam adhibuit ieiunio suo moderationem, nisi monitu Patris quo animi sui ductore vtebatur; quanta enim illi quicumque is foret religione pareret in omnibus,

vel

vel hinc sit euidens, quod cum amicorum etiam intimorum, nullis valuisset obtestationibus adigi, vt suas Hancei quasdam ædes Gueicuno venderet, formidoloso illi, & irritabili tyranno; acquieuit extemplo Patri venditionem suadenti; dumtaxat rogauit, satin fas esset domos suas idololatræ vendere, quem luberet in vsum ab eo conferendas? domabat ferè flagellis corpus diuturnis & asperis, interdum etiam publicis, in palatij sacello cum omni familia, quam plus centum conflabant Christiani, & incredibili eius cura continebantur intra metas decori, officiíque Christiani. Cogebat illos stato quot mensibus tempore ac die; seorsum viros; vxores in aula seorsum, vbi extra conspectum, de diuinis audirent: ipse Patris sermonem excipiens, enucleatiùs accommodabat eorum moribus, & necessitati. Alias puerorum par ingeniosum, Christianam doctrinam recitabat quam à P. Marco Georgio in Dialogos conclusam, P. Rocca Sinensi lingua ediderat; Recitationem interpungebat Pater, elucidando vbi opus esset, subdendísque salubribus monitis; honestabat Doctor Michaël sua præsentia, tanquam puer adhuc in Christi schola rudis. Verum enim vero egregias istas priuatæ familiæ curas porrigebat in patriam Hanceum, in Prouinciam Cechianam, & alias in quibus gesserat Magistratum, & in Regnum denique vniuersum, quod piorum librorum diribitione innumerabili, ad Christi notitiam erudiuit, gratuitis suis, & liberalibus in editionem illorum impensis, nec quicquam præteriit quo posset mortales ad Dei cultum perducere. Scholam aperuit selectis ex ingeniorum flore iuuenibus iisque Magistrum excellentem honorario congruo auctorauit, vt eorum quam posset plurimis, Christianorum insinuaret dogma, vel existimationem, & amorem, quo illos deinde prouecti ad honores, fauore suo tuerentur. Imò cùm ars docendi literas, summis quoque hominibus apud Sinas honorifica sit, docebat ipsemet aliquos, quorum disciplina Christianismum sperabat honorandum. Illam item Gueicuno tàm crudeliter inuisam *Academiam pietatis & bonarum Legum*, multos annos rexit, vbi centum & plures Mandarini, viri grauissimi, expoliebantur studio æquitatis, & morum præstantia, vt si minus fierent Christiani, euaderent saltem in Christi legem proniores, quæ longè plura & sublimiora de moribus, & tradebat verbis, & reipsa viuebat, cum Philosophia Sinarum vno esset oculorum ludibrio, & probi specie contenta. Iam verò Deum rationis instinctu certo demonstrari, & quidem vnum; non iis modo per vnum ex Patribus, suadebat, euincebátque presè & solidè, menstrua quam instituerat concione; sed asserebat ipse tàm crebra & forti disputatione, vt propterea libellos ad Regem accusatorios pateretur; & contentiones inimicas magnorum aduersariorum, quibus nunquam adeò ictus est, vt vel digito gradum retraheret, quicquid sibi tandem inde esset futurum: quin vt nihil sibi professione Christiana gloriosiùs ducebat, ita nec eius assertione patienti; accumbebat inter

ter Mandarinos conuiuio celebri, cùm variè vt fit vagatus sermo in eos incidit, qui tunc Hancei viuerent insignes viros, maximéque illustres; sed in iis, ait ex conuiuis vnus, mi Domine, sine controuersia eminebas, & tuis dotibus Hanceum coronabas; nunc postquam ad illam transisti nescio quam à Domino cœli cognominatam legem, media ex parte decus illud præclarum obscurasti: cui grauiter simul & placidè Michaël; præ illius, inquit, professione, Domine mi! nihili facio quicquid in me laudatur, tuque, idem mecum opinor senseris, si eam tu quoque exploraris. Erubuit scilicet inopino responso, censor audax, alij tacitè inuicem respectantes, aliò sermonem diuerterunt. Nec priuata hic solùm admonitione, & vrbana, ignorantiam imprudentis, emendauit Christiana generositate, sed etiam publicè, vbicumque res tulit, seditiosi populi posthabitis furiis Christianam loquendi libertatem seruauit inuictus. Documento sit, ne aliis immorer, quod ob impugnatam acerrimè superstitionem Sinis admodum sanctam, Hancei populus concurrit furibundus vt viuum subiectis palatio facibus combureret; nec erat dubius facinoris exitus, nisi Doctor Martinus, grandi vir animo, paríque pietate, manu armata occurrisset, intentisque hastis in furentium pectora, retrouertisset irruentes; ad hæc anno eodem vicesimo tertio nauigaturus in Prouinciam Huguanam periculosissimo flumine quod maris filium vocitant, nautas ethnicos acerbè inuitos, pro potestate inhibuit ne sacrificarent dæmoni fluminis genio. Horas aliquot nauigarant, cum nauis, vt sunt impositis domibus prætaltæ, velisque item altioribus aguntur, vento pulsa in latus decubuit funditus, emersis tamen quod essent ad ripam omnibus. Naui organis, in carinam sublata, & ex vasario Doctoris quod retrahi potuit; nautas denuo inuadit sacrificandi amentia; vociferari hanc esse vindictam à spiritu fluminis, sacri sui omissione læso; si vitam Michaël negligeret propriam, non inuideret alienæ, cur enim perire insontes cogerentur; quibus Michaël, vt antea serenus; Male, inquit, in alios errorem vestrum deriuatis. Nullus præter ventum, nauim spiritus euertit; nec sacrificiis eget ventus, sed prouisione oculorum, & contractione velorum celeri, quibus è contrario ventorum impetum collegistis. Præter artem vestram à vobis nihil desidero, ea vtimini, & verò cautè deinceps illa vsi declinandis ventorum flatibus prosperè appulerunt. In vasarij iactura quod solet tantis viris pretij esse non satis æstimandi, nihil ita doluit Michaël vt reliquiarum sacram thecam; opere triuiali, sed inclusi fiducia pignoris sibi carissimam, & ab vno è Patribus acceptam quam vt redimeret sperauit Deum precatione dierum trium exoratum iri, & ecce triduum precando absoluerat, cum ex altissimo amnis fundo extractam sic recepit, vt si diuinibus boni Angeli manu ad eum referretur. Verùm hanc orandi constantiam, quod valdè admiror haudquaquam inuenio fuisse ab illo adhibitam, ad impetrandam Carolo filio suo vitam. Erat is annorum iam quatuor

&

&triginta, raris omnino dotibus præditus, & præterquam quod familiæ columen, in aulæ ambitu & cursu honorum, summos æquaturus. Spectabat parens septuagenarius abiectum à Medicis, artem frustra omnem in eo expertis, & noster sacerdos parentis dolore non minùs anxius quàm periculo filij; cœpit in vtrumque consolationem diuidere. At senex in tanti filij iactura, quam nulla natio formidolosiùs Sinensi exhorret, magno virtutis prodigio, de Carolo, inquit, nec volo aliquid à Dei placito diuersum nec sentio; eius illum gratia & dono possedi ad annos triginta quatuor; hunc si repetit modo, rem suam repetit, Dominus est; atque vnà Pater; qui nos aptè nostráque omnia paterno affectu disponit. Hæc ille, nec oris alacritatem mutauit sanctus senex, sed pætulit etiam maiorem ex diligentia filij ad occupandam mortem prompta & facili; confessione multis cum lachrimis obita, humi contendit deiectus in genua absolui, nec vetando sat fuit sacerdos nisi parentis auctoritas accessisset. Indè se biduo prædicens moriturum, (quod reipsa euenit) sacro est oleo inunctus, sumptáque in manibus Christi morientis effigie, piis cum eo colloquiis, edendísque virtutum actibus teneritate mentis instirit tàm suaui, vt omnes cum illo vberrim flerent. Triumphabat his Michaël, vidénsque iam corpus examimum, mihi nunc, ait, filius natus est; verè mihi hodie primogenitum meum donauit Deus. Beatum me! filio beato patrem & morte tàm pulchra æternum victuro! Ornatu paulò post Doctoris, & Magistratus nota grauis sistit se nostro Sacerdoti, solita corporis proclinatione gratiam restaturus, impensæ filio ad bonam mortem feliciter opetæ, qua sibi pariter vt suo tempore adesset rogauit. Tùm corpus filij pretiosis indutum, & precatoria Virginis corona, cruce, aliísque professionis Christianæ decorum insignibus, sarcophago clausit elegantissimo; ac velut præsagus se quoque à meta non longè abesse, supremum sui erga Patres amoris experimentum dedit, quod esse prorsus excellentissimum oportuit vt antecelleret rationum suarum vitæque neglectui quo Patres non raró cogebantur eam pro illo sollicitudinem gerere quam nostra causa ipse negligebat; cum fidelitate in Christum ardens, existimaret, ipsius gloriam pari passu ferri cum nostrorum incolumitate: aluit domi per ânos vndecim suo sumptu, & periculo, quàm multos ex nostris habere potuit, imminente sibi per octennim tyranno Scin, à quo poterat euerti funditus in pœnam eius hospitij; quod illo ad vltimum gradu Colai moto, continuauit nostris, in eius oculis, quamuis tunc etiam valdè metuendi, nec cœpto destitit reliquis tribus annis, regnante licet pro libidine Gueicuno, illíque ob Academiam de qua narrauimus capitaliter irato, & cui proniùs nihil erat quam accusatum vel leuiter, præbiti externis, & à Rege pulsis, hospitij, de medio tollere. Quamobrem propinqui, & familiares, dolentes eum nostra causa semper in lubrico pendere, nullos metus & veros & fictos, nullas preces, rationésque omisêre, quo extra discrimen illum

48. Eiusdem perpetua in Soc. & rem Christ. merita.

eruerent; contra ille rogabat, quo sibi amore essent solliciti eum in nos transferrent; quibus flagrarent pro securitate sua curis, eas conuerterent ad defendendam nostrorum salutem; facturósque id vltro, si ex vero nos nossent, nunc suo si saltem rogatu id facerent; maiorem à se gratiam inituros quam si vitam sibi ipsi seruarent. Hæc illum in nostros charitas huc adegit, vt Scino ipsimet pro iis fieret supplex, nedum aliis Christo mediocriter infensis. Iturus si quidem in Prouinciam Huguanam, armauit se ad eum expugnandum exercitiis S. Ignatij, & confessione à suscepto baptismo repetita; visentémque ex lege officiosi ritus, & multa prolixè deferentem, vnum sibi ab illo omnium maximum, instárque omnium respondit fore, si suo fauore Patres dignaretur, simul eorum in vitam, & laudes excurrit magnificè, ille ad Patres, ait quod attinet, fidem pignori meam habe, nihil futurum iis in posterum quod à me caueant, nihil quod metuant; exindè prorsus erado illos ex animo, & quàm multi cumque aduenerint, per me quidem, perindè fuerint, vt si neque in Sinis, nec in viuis essent. Magnum planè, tantóque ab hoste inexpectatum munus; sed eo charitas Michaëlis ieiunè expleta, rogauit iis quoque ne fauorem negaret, eius enim excelsa generositate & Patrum meritis minùs fore, si solum nocendo abstineret. Subrisit huic Scin, nec tamen verbo vllo se vlteriùs obstrinxit. Verum quod erat pollicitus cum fide præstitit multis licet occasionibus in oppositum inuitatus. Proregum præterea, & Censorum qui ab aula destinabantur in Prouincias, Hanceum attingebat nemo, cuius beneuolentiam non conciliaret Patribus Michaël, & laudis si posset, testimonium illustre, patentibus expressum tabulis, quæ præfiguntur superliminaribus domorum, & extraneos homines, impugnatores idololatriæ, aduersus odia populi, Bonziorum calumnias, & Mandarinorum violentiam muniunt. Postremò nostris ex Europa recentibus, characterum, & linguæ Magistros conducebat, docendis quin etiam ipsemet homo id ætatis horas quotidie aliquot patienter dabat. Qua tàm multiplici & inuicta significatione intimi amoris, cùm profiteretur apud illum vnus ex Patribus Societatem vniuersam, infinitis ipsi deuinctam nominibus, neque id nostros in Europa latere; præter pias lachrimas referre nihil potuit; quas item ex eius oculis mutuas exciuit. Iam eius illud erga nos palmare, & vltimum quod proposueram meritum, & beneuolentiæ solidæ monumentum fuit, quod prodesse nobis etiam post mortem animo voluit tàm deliberato, vt in hoc vitam posuerit. Patrum vitam & gesta scribenda susceperat quorum fuerat conscius, & testis exceptione omni superior, interserebat his de illorum doctrina tùm sacra, morúmque sanctorum artifice, tùm naturali, & Mathematica; mihi si quidem testi oculato, & familiari, & annorum vndecim hospiti, pronior, aiebat, apud omnes, quam vobis & certior futura est fides. Totus igitur in eo labore quem censebat fore Christianismo dilatando maximè vtilem, bonam noctium

partem necessariæ quieti vir senex, & negoriosus detrahebat; creditúrque vita Matthæi Riccij, auctore tacito in Sinis vulgata eius opus esse. Accessit sub id tempus ex Gucicuni morte, actísque damnatis, opportunitas producendi Patres in publicum; ad hoc amplam iis domum coëmit suo vicinam palatio, templúmque ad illam designauit; decumanis templi statuendis columnis interfuit die S. Xauerij anniuersario, cum tota Mandarinatus sui gradúsque maiestate, non cohonestandæ modo functioni sacratæ spectator honorarius, sed operarius, & adiutor, nam priori columnæ ceruicem ipsemet subiecit; alteri Ioannes ipsius filius, magno Sinensium stupore ad humilitatem Christianam tàm illustris viri demissione triumphantem. In ea fabrica interdiu dùm satagit; noctu scribendis incumbit Patrum gestis, legitur ad gradum in aula sublimem Hanceensis Mandarinus, hunc prouidens Michaël magnum fore Christianæ rei præsidium, si posset viro insinuari eius notitia ad conuiuium vocauit cum Literatis primariis duobus, & vno ex Patribus, cum quo sermonis cautè inferendi argumentum condixit de Deo, & Christianismo. Processitque tàm bellè, quærendo, respondendo, in horas aliquot productus sermo, vt noctis residuum recenti memoria Michaël sumeret in eo describendo, quòd meditaretur in Patrum doctrinam illum inserere. Mensis erat December; hyems cruda; Hancei, vndecumque id fiat cruudior etsi non plus fermè triginta gradibus Septentrrioni sub aceat; sed occupatissimus, & flagrans senex pia scribendi voluptate, naturæ vim fieri non sensit; penso igitur

40 absoluto, cœlo prope albente, ad quietem secedens febri corripitur, quæ statim initio mortis nimiùm certæ inditia præbuit. Quare die quarto, confessione accuratissima purgauit animum, ingrauescentéque mox febri, mente aberrauit, sed immersa penitus, in templi fabrica vrgenda; describendo illius ornatu, & supellectili destinanda. Nihil enim altiùs hærebat animo; auditúsque fuerat adhuc sanus cùm diceret, nullius æquè se religione vellicati, vt dilati per dies aliquot eius templi, quod potuisset à morte Gueicuni statim inchoare; eam culpam se caro luere; seque in vxoris, liberorum, & caducorum omnium iactura facili, hoc solo angi, quòd absoluendi meritum operis relinqueret alteri, cuius ipse tantum præ socordia incœptor esset. Aucto septimi diei accessione periculo; diuino viatico præmunitur, quod ne extra lectum de genibus sumeret, multum dolens, & querens fuit Patris imperio cogendus, sic, inquit, mi Pater! siccine apud te pluris sum, quam tui meíque Domini maiestas &. dignitas? vultuque velut inhorrescens, qui potest tantum audere homulus cum Deo? vna demum peruictus obedientia, demissis oculis pudorem illum hausit, nec lamentari destitit per diem proximè insequentem, irreuerenter factum, vt ipse interpretabatur. Demum oleo sancto delibutus, quo morti fiebat propior, eo iucundiùs beatitatis proximæ afficiebatur fiducia, Patrémque compellans qui semper lateri assidebat, quàm libenter,

Eiusdē mors sancta.

ait, pro cœlo terra deseritur! suósque lecto circum adstantes vide ns nec isti addebat, me plus tangunt quam si nihil ad me attinerent; nec mundi totius, perstringit grauiùs iactura, quam si planè in mundo non vixissem. Hos inter animi æterna spirantis affectus placidos, vitam cum voce pariter amisit sub finem anni vigesimi septimi, vel quod alij scribunt, initium sequentis. Religiosæ in Deum pietatis, & beneuolæ erga Patres hæredem reliquit filium Ioannem, qui vtroque mox cœpit munere perfungi: horæ fluxerant non multæ, cum ethnica cingitur propinquorum turba, suadetúrque ad iusta funebria tanti nominis viro digna, sed ritu Sinarum Bonziis committenda, domo primum eiectis, aut saltem dimissis Patribus. Responsum ex eo tulere, obisse Patrem Christianum; non decere illum exequias nisi ritu instructas Christiano; Patres illum seipso non minùs amasse; fore sibi eosdem vnicè semper caros, & parentis loco singulos habiturum. Ac ne parcitati verteretur quod vacuos remitteret Bonzios, quod erat in eos impendi solitum, ad fores suarum ædium largè in pauperes erogauit. Digestus interea ordo funeris à nostris quem ex iis vnus concione funebri conclusit. Nec Hancei modo, sed vbicumque Sinarum fuère Christiani, parentatum est illi tanquam Patri nostrorum optimo, & legis sacrosanctæ inuictissimo defensori. Lubet hic vnum demissionis heroïcæ ex laudatione illa funebri excerptum, posteris exemplo transmittere. Portabitur aliquando exaphoro per vrbem, vt mos est Primatibus Mandarinis, & (quod ægrè in denso populo vitatur) in plebeium, tardiùs locum dantem lecticarij impingunt; is vel ictu attritus, vel alias dolens excanduit, & Doctorem Michaëlem probrosè ac rusticè verbis incessit contumeliosis, quæ dubio procul alius quilibet eius auctoritatis Mandarinus, repentè coram verberatione sæuissima per satellites exegisset, Michaël in eum ruentes inhibuit obiurgans; & benignè, furentem intuitus, præteriit; qui placiditate illa nihil domitus, magna voce præteruecto Doctori ocyma decantauit, sed nec eò vsque patientiam eius fregit, vt suis permitteret flagitioso latratori quod erat commeritus pendere. Verum facti præclari rarissima gratia hæc fuit, quam Patri aperuit, animæ suæ consiliario, & ductori; sibi nempe miselli conuitiatoris, maledicta venisse gratissima, quotus enim quisque, vera mihi de me, quod disertè hic fecit, ausus esset in os obiicere? absque numero alij, dùm me laudant, tot gratificantur mihi mendacia quot verba.

41. Neophyti mors mirabiliter Suauis, Colai ethnici formidabilis.

Sequuntur in rebus anni huius vicesimi septimi, trium mortes, memoria dignæ longè ab se diuersa. Prima Christiani quem Vagnonius Deo pepererat in pago Angelorum (sic illum nominat pagum) duodecim hominum millibus habitato. Magni profectò apud Deum fuisse meriti videtur cui mortem largitus est beatis eremi senibus inuidendam, etsi nondum egisset in Christianismo biennium. Sedenti enim de medio die in domus area quam illic habebat amplam, & commodam, visum

visum est repentè cœlum discedere; ille vultu accenso quid hoc, inclamat, quod video? panduntur mihi paradisi fores; panduntur, inquam, & ecce, Deus illinc me vocat. Si me vis Domine! præsto sum; nisi placet fortassis tantillum differre, quoad, aiebat vir simplicissimus, negotiola quædam ordinarò; submoto ab oculis viso, regreditur intro ex area; valere iubet quos domi habebat hospites, negotia expedit; loco eodem postridie atque hora, vxore cum liberis adstante; idem sibi affirmans quod pridie spectaculum obiici, seque pariter à Deo ad paradisum inuitari; propero, ait, atque in hac voce viuendi finem fecit. Funus illi Vagnonius Christianis ornauit exequiis, quas vxor ethnica, dolens ethnicorum fastui cessuras, cadauer Bonziis permisit, cerimoniis patriis humandum. Sed is noctu in somnis, impiam feminæ charitatem vehementissime reprehendit; mandauit ædibus quamprimum eiici quos vocarat dæmonum Ministros, omnémque sacrilegi funeris instructum. Beatum se in cœlo viuere; frustra illam eodem aspirare, nisi amplecteretur Christi legem cuius vnius præsidio contineretur felicitas, quamque ipse viuens, & moriens Dei & Patrum beneficio tenuisset; his & similibus roborata, eam animo, ex mariti salute, eiúsque monitis concepit lætitiam, cui parem in vita sensisset nunquam. Extemplo itáque Vagnonium quærit, ac rei totius apud illum narrata serie, ritè cum filiis baptismo lustratur; secutique sunt illam postea non pauci, quos prodigij fama docuit sibi maturè consulere. E contrariò Focei Fochiensis Prouinciæ vrbe primaria, Colaus Iè, lamentabili fine vitam clausit. Vir alioqui sapientissimus, & legis Christianæ iam inde à Riccio, vt passim notauimus æstimator beneficus, & defensor, imo in Prouincia sua Fochiensi, per Patrem Alenium studiosissimus propagator; senum miserrimus, & stuporis humani formidabile ostentum, qui ad suos in cœlum compellendos inducendósque populares, acer & strenuus, foris ipse pertinaciter substitit, præferens Deo indignum esse, hominum causa hominem fieri. Hac illum remora defixit in exitium Lucifer & dolore Patrum non consolabili, nec ethnicus nec Christianus interiit. Trium quos proposui vltimus, pro Apostolicæ functionis egregio merito longè esset pluribus dicendus quàm quæ huius anni tabulæ Macaenses auarè suggerant. Vtar iis tamen, ne saltem abeat indictus, & absque nomine. Fuit is P. Celsus Confalonerius natione Italus, patria Mediolanensis, in Collegio Macaensi hoc anno defunctus, annum agens ætatis vnum ad septuaginta, Societatis sex & quinquaginta; ex quibus nouem & triginta in conuersionibus Iaponum posuerat; & illic eodem tempore annos octo tùm præfuerat formandis tironibus, tùm subtilioris Theologiæ ac moralis breuiarium aliquod nostris prælegerat. Indè Christi causa in exilium pulsus, annos duodecim Macaense Collegium rexit. Magni vir domi, & foris exempli; cum Deo perpetuus, suíque osor asperrimus. Huius adhùc iuuenis virtutem magnifecit S. Carolus Barromeus & singularem gratiam in dicendo. Sed horum nihil sat

Mors P. Stephani Confalonerij.

valuit ad generosam mentem à conuersione Iaponum quam deperibat dimouendam. Quos & teneriter amauit, & fuit vicissim iis summé charus.

41\. Longa inter PP. Sinenses, & grauissima disputatio de voce, qualiter Deum inter Sin. appellare ?

Fuit Patribus hic annus seculi vigesimus octauus, saluo ingenij & caritatis iure, contentionibus valdè inquietus, quas in annum sequentem productas auxit potiùs quàm sedauit, qui arrogato sibi de iis iudicio, conquiescere partes in sua sententia voluit. Carptim solùm attingam quæ non sint fastidio futura; nam vel summæ tantum quæstiones de Deo, de spiritibus, & de anima suis perpexabiliter ventilatæ rationibus, obiectis, & ambagibus responsorum, referri absque tædio non possunt. Lis erat de vocibus quibus eatenus Sinense idioma Deum, spiritus, & animam significauerat, præ aliis tamen de *Scianti*, voce, (quæ Regem supremum apud Sinas notat) an ita propriè designatione illius imperij supremi cui par esset nihil, & nihil secundum; ingeneraretur conceptus diuinæ singularitatis, vt scribendi, & loquendi vsu, nihil creatum significaretur ea voce. Similiter an cœli Dominus, quem Tienciù nominant, posset Christianorum aptari vero Deo, absque periculo significandi aliquem ex Diis Bonziorum, quorum Theologia fabulosa, minores Deos triginta tres, cœlorum totidem præfecerat motui, eósque pariter Tienciù nomine appellabat. De his igitur vocibus, & earum vsu Patres in plane oppositas distrahebantur sententias, quòd nec satis penderet earum iudicium ex Theologiæ elementis, aut vi syllabarum; sed præterea ex sensu quem vulgò efficere putabantur, in veteribus & nouis codicibus quà Literatorum abhorrentium ab idolis, quà Bonziorum idola colentium; & ex eo quod vsus recepti possessione perpetua significari sibi putabant audientes. Qui cùm sit latissimus diffidendi campus, conciliare illos in vnam, & certam vocem nec sermo poterat Latinus, neque alius ex Europa; sic enim oris conformatione ad eum efferendum Sinas vel destituit natura vel educatio, vt pro voce hac Deus *Tensu*; pro Spiritus *Sepilitus*, necessariò cogantur dicere, parique deformatione alias voces corrumpere. Quamobrem dudum conuenerat non posse illis baptismi formulam lingua nostra committi, quod illam adeò prodigialiter euerterent, vt nec verum de illa quicquam nec vero simile sonaret. Optassent aliqui nominando Deo *Tiencim ciu*, hoc est *Verum cœli Dominum* vsurpare, placebat aliis *Tien ti ciu.* Hoc est, *cœli & terræ Dominus.* Vel omissis aliis *Cim ciu.* Quod *Verum Dominum*, mille retrò ab annis significabat apud Sinas, florente in iis Christi fide, legebatúrque in effosso non pridem, vt dixi, marmore. Sed quæcumque istarum vox in commune omnibus probaretur, huic reliquas omnes volebant cedere, illásque adeò, quod erat consequens, Scianti & Tienciù ex libris eradi qui per omnes regni Prouincias absque numero legebantur; & quidem facto à Riccij libris censuræ principio, quem fratrum quidam adiutorum ex Iaponia orti, ardenter magis, quam intelligenter impugnabant, quod ex-

ex propoſito vocabula poneret ex antiquiſſimis Sinarum deprompta codicibus, quæ longè aliud in eorum Iaponia ſonarent, vbi nec Confuſij ſuggeſtus, nec Literatorum ordo genuinam & veram, ſed Bonziorum fœx idolis inquinatiſſima, vocum illarum vitioſam dictabat intelligentiam. Opera Riccij vllo modo attingi vetuit Societatis Præpoſitus Vitelleſcus, niſi ſuis ante rationibus probatis, facultatem ex ſe modúmque impetraſſent. Ex alia parte, qui oppoſitum ſentiebant, *Sciamti*, *& Tienciu*, aſſerebant eſſe tàm propria, ad ingenerandam Dei notitiam nomina vt nullis poſſent aptioribus mutari; habebántque à ſe præter ſolidas rationes, Chriſtianorum Doctorum meditata, & firma ſuffragia, qui non ſatis coquebant animo externos homines plus ſibi aſſumere in germana librorum Sinenſium, vocúmque explicatione quam ipſos Sinas qui vitam in iis ſtudendo contriuiſſent. Poſſeſſioni annorum quadraginta quinque merito deferendum quibus voces illas nec idolo tribuiſſet quiſquam, nec animanti cœlos virtuti cuipiam naturali, & elementorum materiam formanti (quod falſo Literatis aduerſarij impingebant) ſed Enti ſupremo, exiſtenti per ſeſe atque à ſeipſo, Creatori omnium, & conſeruatori. Multorum vtrimque occupauit ſtylum hæc controuerſia, mutuíſque viciſſim permiſit iudiciis. Impugnantes *Sciamti*, Ducem habebant Longobardum; propugnantes, Vagnonium; vtrumque Sinenſibus literis excellentem. Longobardus in Sinis annos vixerat triginta duos Vagnonius quatuor & viginti, ſed annis inferior, argumentorum vi, & rationibus vincebat. Nihil tamen actum eſt hac ſtyli armati concertatione, niſi quod acutis reſponſionibus, componendæ litis aucta eſt difficultas; eam ob rem Chiatinum Hieronymus Rodriguez pro poteſtate cogendos cenſuit, vrbem longo ſeceſſu à ſuſpicionibus in exteros ſemotam, vt illic certius inuicem audirent, quid quiſque ſentiret? quid eſſet omnibus ſentiendum. Neque tunc primum Patres ducentis, & multò pluribus conuenerant leucis, vt expedirent inter ſe dubia perplexæ ad conſcientiam definitionis, & de idoneis viderent ſubſidiis ad profectum Sinenſis Chriſtianitatis, quo fructu præclarè tantorum itinerum locatos ab ſe putabant labores, & diſcrimina viarum. Nos tamen laude hac dignantur boni viri, ab Societatis incunabulis aſſueti, ſic de illa ſentire, ac ſcribere, vt nullos Dei Eccleſia viderit ſegniores, & magis ignaros Euangelij Miniſtros, quàm qui ex nobis Sinas, Cocincinam, & Tunchinum illius prædicatione imbuerunt. Quam laudem ab iis nihil addubitamus fore nobis conſtanter perpetuam atque pertinacem, cuicumque operi admouerimus manum, ſi modo aliquid grande ſapiat, & illuſtre. Verum enim vero in præſenti ſi quid à Patribus peccatum, immoderatione profectò laboris peccatum eſt, quæ Trigaultio, & mentem, & vitam abſtulit, haud quidem ſcientiæ, aut ingenij æmulatione, cuius in illis hominibus ne vmbra quidem notata eſt. Sed religionis vtrimque graui metu, his quidem anxiè

diligentérque

diligentérque cauentibus ne conciperetur Deus occasione nominis minus dignè; illis verò ne proseminaret emendatio superuacanea, quod nitebatur euellere. Mensem tenuit hæc disputatio multarum quotidie horarum. Erant enim scripturæ Sinensium rationibus addendæ, indaganda illarum sententia ex germanis illarum principiis quæ recentiores sectarum auctores à sincera & certa Confusij doctrina deflexerant; sed has nihilominus tam longinquas moras & strepera, consecuta est solùm caritatis concors integritas, in opinionum discordi sensu; Cuius tamen pars vtraque contentionem mutuo laxauit in Scianti voce, adiuncta illi ex communi suffragio, explicatione qua in publicum edita, eximerentur à falsa de Deo existimatione, rudes, & simplices; sic finem certandi ambæ partes fecêre, quærendi nequaquam. Et hinc vulgatum extra Sinas, hoc iudiciorum dissidio, scissos dissidentium affectus, quare Palmerius Prouinciæ Inspector ex India missus, adeundos sibi eos statuit intra Sinas, & cognoscendum coram de re controuersa, etsi aliæ non deerant, de quibus postea, profectionis causæ. Totos igitur emensus Sinas ab vsque Macao Pechinum, de cõsensione animorum mutua inter nostros scripsit his verbis, sed Lusitanicé, ad Præpositum Generalem Mutium Vitellescum. [Quartam, inquit, causam quæ me ad Sinas lustrandos impulit dedere rumores latè sparsi, (quorum etiam apud me suspicionem non satis expurgabam) illic nostros omnes inter se animis diffidere, & discrepantiam sentiendi de vocabulis quibusdam ad Dei naturam exprimendam & pauca fidei mysteria, transisse inuicem in discessionem voluntatum; re tamen vera nihil tale comperi, sed omnes mutua inter se beneuolentia coniunctos, & mixtos licet ex Italis, Lusitanis, Belgis, Germanis, & Polonis, peculiarem erga suos affectum præferre neminem. Hæc de animorum concordia quæ tanti nostra refert. Opinionibus vero sic dissident, & certant; vt velint omnino controuersarum quæstionum, solido aliquo firmari vacillationem; miratúsque sum vehementer, tàm diu tàm aspera pertinacique disputatione, nihil exasperatos, ac ne turbatos quidem tranquillæ beneuolentiæ affectus.] Hæc Palmerij literæ; qui ne diuturnæ altercationis periculum augeret longinquitas, compositurum se ratus est litigantium linguas, cum ingenia non posset. Graui ergo præcepto vetuit, *Scianti* vocabulum à quoquam vsurpari, quod profectò non fuit litem componere, sed partem illius, & quidem inauditam, silentio damnare; quæ Romæ tàm solidè, ac Theologicè causam suam probauit, vt restituta sit appellatio Scianti in possessionem, adiuncta potissimum explicatione quæ pacto vtrimque nuper Chiatini decreta fuerat.

Iam hisce tot motibus nihil quicquam tardatos, turbatósve progressus Sinensis culturæ, palam fecit messis, nunquam ante hunc annum vberior. Sciansi Prouincia quingentos Vagnonio & Iacobo Rho dedit, in quibus Literati primariæ classis duodecim; Seorsum Vagnonio

ducentos pagi quidam, in quos excurrere maluit, quàm incertis spebus cum Protege quodam commorati, quamuis id plurimum rogante. Illic in visendis, promouendísque Christianorum cœtibus quos pridem fundarat, nouísque fundandis erat perpetuus; domos quatuor sanctitate venerabiles effecit sacrificio diuino in iis celebrato; Christianorum cœtibus totidem, templorum loco assignauit; sacrarum imaginum, & piorum librorum suppellectili qua potuit instruxit, commisitque Dominis ædium suas vices vt qui virtute, experientia, & Christiana doctrina præstabant cæteris, illos excolerent diligenter omni studio pietatis. Porrò in Prouincia Sciansi magnam habebat Christi religio ab ethnicis quoque venerationem; quam iis mouerant repentina illorum supplicia, lepra faucium tumor, subindè mors, qui ausi essent in Christianum ludere, inuehi, machinas nectere ad eum euertendum; auxerant eandem venerationem, beneficia cœlitus ad Christianorum preces publico donata. Inter quæ illud fuit quod precante ad sacram imaginem de gentibus pago, obnubilitatum ex templo cœlum, copiosa pluuiæ irrigatione sata recreauit magno rubore sacrificulorum qui suis simulachris, quò supplicabant clamosiùs hoc serenabatur cœlum calamitosiùs. Accessit præterea mulier simplex & rustica, superiori anno futurorum & occultorum cognitione instincta diuinitùs; & Vagnonio quidem initio suspecta, verum Ecclesiæ sacrosanctæ, & discernendorum spirituum accuratissimis regulis probata, vitæque insuper innocentissimæ cōperta, & Christi amore, suíque despicientia insignis, existimata est simplicitate illa mentis Deo placuisse, visáque idonea quæ præuisione & scientia arcanorum augeret gloriam nominis Christiani, & confunderet pudore veneficos qui fallaces diuinationes à dæmonibus carò emptas cariùs venditant curiosis. Mihi de cætero Christianos huius Prouinciæ, illorúmque virtutem eximiam prolixitate rerum amputata, prolixè videor narraturus si dicam eiusmodi fuisse vt vel solus aspectus secerneret illos ab ethnicis, & discrimen eius quod ante baptismum fuerant, & quod erant, character esset, quo tanquam frontibus impresso distinguerentur ab omnibus cuiuscumque sectæ mortalibus, adeò ab iis erant, & seipsis diuersi, pudoris ingenuitate, loquendi modestia, & agendi, omnique specie virtutis quàm compositio animi constans & stabilis solet exteriùs prodere. Sed eminebat inter familias, Stephani Literati domus genere illustris, virtute venerabilior, hic vt pridem notabam, in eam Prouinciam Christianismum induxerat; huic Chiancei in patria, ad habitandum ædes, ad diuina peragenda templum debebamus, quod ipsi nomen ingenti cum fœnore exsoluit Deus, remuneratione dignitatis, vltra quam cuperet maioris. Nunc ad fores eius tertio quoque die, luculenta silens concione Christiana se charitas mirè commendabat, illic enim dùm fames vbique immaniter sæuiret centum pauperibus præbebatur victus; erátque tunc idem mendico panem dare vt vitam illi in eum diem producere. Quæ liberalitas vt esse

44. Mulier Prophetis & Neophyta.

in Deum largior, ne domi quidem necessariis parcebatur. Filiam sibi virtute simillimam desponderat nobili de stirpe Regia, vrbem illam auctoritatis, & opum suarum reuerentia continenti: misit is solenni nuptiarum die dotale ad sponsam, splendido apparatu munus; supellectilem vasorum ex auro & argento, & vestes arte præcipua laboratas; sed templi fabrica Stephani curis sumptúque perfecta: gynæceum ipsius, aptandam vsibus, & ornandam ad diuinum sacrificium sibi sumpsit, Stephani filia negans decere, vt Christi altari, niteret ipsa magnificentius, argentum a sponso acceptum, vestemque pretiosam die ad hoc selecto in templum attulit, matre comite, ac turba propinquorum, Deoque consecrans, tenuitatem doni, voto suo minoris, honesto rubore excusauit. Gemina huic fuit Doctoris Pauli liberalitas in Deum: virum fortem Gueicunus, Rituum tribunali, auláque omni deiecerat; Rex nouus illico reuocauit, magna sagacitatis suæ laude in perspiciendis suorum meritis; nec restituit modo pristino gradui, sed adsciuit sibi in quotidianum ethices Præceptorem; cuius beatitate muneris, inter Mandarinos nemo sui sat compos gaudij durasset. Magisterij tanti stipendium, Paulus integrè in templum conferebat quod habebat Pechini Societas, decorabátque illud munificentia singulari. Christiani verò Gueicuni terroribus diu solitarij, nunc cœtus sacros repetere; Patres oppida, verbo Dei, liberè lustrare; & sodalitatem *proborum hominum* Pechini cogere, quorum instituti beneficentia, in ægrotos, egenos, & mortuos incumberet penitus, cœteráque officia misericordiæ Christianæ, cui suo quoque detracta victui propensè indulgebant.

45. Sponsalibus orn. altare ornans.

Nec Pechini solùm, sed Regno vniuerso, Christiana res melior honoratior miraculis, cultura feracior, & nouorum fidelium numero extitit. Chianceo scribens Iacobus Rhò, [in hac, inquit, domo, qningentos circiter mecum Vagnonius annis singulis baptizat]& excolebamus tunc stationibus vndecim, octo Prouincias, quibus præter spem omnem Sambiasius duodecimam adiunxit in Prouincia Honana. Quam Sinæ, mundi vmbilicum propterea iactitant quòd sita sit in regni medio, extra quod vix mundũ vsquam putant. Sed hæc Geographi viderint; certè nulla in Sinis, aut Europa, vel amœnitate vel feracitate, deliciisvè felicior, ob hoc olim sedes imperij, quam illic in vrbe Caifun regionis eius primaria, idcircò Reges locauerant, quod sex vndequaque muniretur, & defenderetur Prouinciis. Ad cœli beneficam, solique indolem, accedit agricolatio tàm solers, & diligens, vt hortorum speciem repræsentet. Septentrioni Metropolis Caifun, triginta sex gradibus subiacet, leucis duabus à magno flumine Hoano Flauo, cuius eluuionibus insanis aggerem obiecit, murum è secto lapide immanem, milliarium triginta septem, magnificentiæ apud illos fidem minimè habiturum, qui nisi de suis æstimare non norunt extranea. Iam ædificiorum superbia, deliciarum reliquiis, & sanguine Regio familiarum quadraginta,

præferebat

præferebat adhuc nobilitatem priſcam veteris Regiæ, prognati enim Regum ſtirpe, ſplendorem Principum, & opes ſemper obtinebant. Sed ea hortorum amœnitate cultiſſima, nullum erat in Sinis horridius, & miſerabilius deſertum, Prouincias cœteras aliqui ſaltem illuminabant Chriſtiani quos Magiſtratuum, & commerciorum viciſſitudo in eas induxerat, frequentiſſimam populis Caifun, beatiſſimam mani, & temporaria fauſtitate Honanam Prouinciam ne vnus quidem: Petrus quidam mercator fratrem illic habebat ethnicum, Procuratorem rei ſuæ, qua per ſe interdum inſpecta Chianceum redibat in Prouincia Scianſenſi, qui vt erat vir ſanctus, Caifuni vrbis infelicitate miſerè torquebatur, optaſſetque maiorem in modum, è Patribus aliquem eò perducere; cum eius vna & Patrum ſtudiis diuina bonitas annuit, & propitios oculos in calamitoſum populum per hæc fortuita, nequaquam fortuito aduertit, Sunchiani Franciſcus Sanbiaſius periculosè ægrotabat; accurrit ad eum, pro Societatis charitate Iacobus Rhò dierum itinere viginti, per alpium iuga, & ſyrtes niuium, & cognatam locis barbariem hominum; paſſim degentium, qui eruendo, & coquendo ferro ſuas operas locant. Receptis Sambiaſius viribus, ſubductus eſt malignitati eius cœli, miſſúſque in Prouinciam Scianſi, eò dùm pergit, Caifuni, auſpicato incidit in Petrum qui fortè tunc venerat negotiorum cauſa; & cum illo agens de ſementis opportunitate in ea Metropoli faciendæ, decreuit Sambiaſius, in omnes euentus Deo fiſus, experiri per duas hebdomadas, poſſetne illuc veri Dei, & æternæ ſalutis notitia ingeri; at enim ægrè ſe in conſpectum dedit, cum ſparſus per vrbem velox rumor, adeſſe Literatum ex peregrinis illis occidentalibus, quorum vbique gloriosè volitabat nomen, plurimos acciuit ad eum viſendum Literatos; ille natura, vſúque annorum iam quindecim ad comitates Sinenſium procerum, & elegantiam ſermonis mirè factus multorum ſibi adiunxit ſtudia, quos dato mox ſui documento in ſcientiis Europæ, & cognitione veri Dei rerúmque æternarum, æſtimatores nactus eſt præclaros, & ambitioſos eius retinendi; rogare itáque ne porrò pergeret; Caifuni figeret ſtationem; fore illic ipſum in ea gratia, & honore, vt vrbem aliam non eſſet deſideraturus. Quid plura? conducto tugurio, ſe, reſque Chriſtianas, trimeſtri enſim velut aliud agens, cœpit explicare. Illo in ſpes futuras attentæ patientiæ lento ingenio, quod miſſionibus inter Sinas fundandis, plus omni ardore valet ac proficit. En autem ſub hæc Mandarinus ex aula Pechinenſi, noua inſignis Præfectura, præter omnem expectationem Caifuni Sambiaſium offendit, ſua cum incredibili voluptate, vtpote olim notum, ſibique intimum; & viri virtutem, ac literas deprædicauit primoribus ita magnificè vt Princeps de ſtirpe regia, conductitia eductum caſa, ſuis quibuſdam amplis in ædibus locarit, quas non faſtidirent Principes Mandarini, exin paucas ſibi horas retinuit ſui iuris, aucto in dies illorum numero qui aut illum adibant, aut

adiri ab eo volebant. At ecce paulò post alter item ab aula Doctor Mandarinus Sambiasio in paucis amicus & noua lætitiarum seges, sed minimè sterilis, domum hi duo suo sumptu coëmptam Sambiasio donarunt, eo fidei Christianæ fructu quem captant Patres ex Mandarinorum amicitiis, etiam ethnicorum. Sic illam nuper Colaus Ié in Fochinensem induxit Prouinciam; sic isti duo stabiliêre in Honana. Horum auctoritas diplomati par Sambiasio fuit, cui contendere auderet nemo prædicationis diuinæ facultatem, quando ad hanc solùm Caifuni habitationem à Mandarinis acceperant. Crescente in publicum, maximè apud Literatos; qui sunt vrbis eius columina; opinione perillustri de Sambiasij dotibus, paulatim illi de Regio sanguine Primates, fastum ponere quo tument, visere aliqui, visentem nonnulli excipere; ipse, aula vt fit aduentantibus parata, post scrupulosas salutationes de illo respondere cuius in altari eminens imago quærendi statim, & loquendi fiebat occasio? de Christo scilicet Redemptore; nec erat inter Mandarinos, & Regis propinquos, qui filij Dei quem exhibebat effigies audita maiestate, non veneraretur illam quater proiecta humi fronte. His Petrus initiis gestiens tàm faustis, primum cœpit ex iis præmium impensæ in illa operæ, conuersionem fratris negotiorum suorum, quem dixi, curatoris; qui multis sanè magnisque obicibus perfractis ad baptismum euasit, & Paulus nomine, primigenius fuit renascentium Dei filiorum in Prouincia Honana.

47. N. Trigaultij mors.

Tam lætis ad Dei gloriam nuntiis mirabiliter affecti Patres qui distractis in Regno sedibus agebant; penuria hominum breui post grauiter doluerunt, quibus tàm vberes crederentur ad frugem campi. Duos enim hoc anno amiserunt Belgam vtrumque Duacensem, tristi vtrumque morte, & calamitosa. P. Nicolaus Trigaultius nostri æui Vlysses, milliarium triginta millia in obsequium fidei emensus, instabat nihilo segnius ad eam inferendam in Prouinciam Sciansi; scripturam, & linguam Sinarum elegantiorem, immenso labore sibi fecerat expeditam, cuius laboris pars fuit voluminum lectio centum, & viginti (quibus inquit, Sinarum historia clauditur) eorúmque Latina contractio, quam in Europa edendam, perduxerat ad ducentesimum Christi annum, scribénsque anno 1627. ad Cardinalem Parmensem, molis exiguæ operosum laborem nominat. Absoluit præterea quod olim Riccius, & alij cœperant, Christianum festorum abacum, ex lunaris Sinarum Calendarij vsu ductum; quibus in voce Scianti propugnanda, extraordinaria ingenij contentio tunc superueniens, abalienatum mente, inprouisò extinxit, annos natum quinquaginta, duos, ex quibus Societati quatuor & triginta, Sinis octodecim dederat. Lamentabiliùs Petrum Spiram luxit vrbs Nancian, à Prædonibus necatum, grandi missionum Sinensium iactura, vitæ scilicet anno vix quarto & quadragesimo, Sinensis commorationis sexto & decimo. Necis modum & causam, confessione iuridica prodidere ipsimet qui interfecerant. Regebat Tunscianum Huguanæ Prouinciæ op-

pidum Mandarinus Puon Simon, & rogarat Patrem qui nostris præerat Nanciani, ad se aliquem mitti qui se Christi Iesu anniuersario nata i, suámque familiam sacris mysteriis recrearet. Redibat tunc Spira ab excursione vt valde fructuosa, sic & ærumnis & vitæ periculis consita. Loco tamen quietis admisit iter illud dierum sedecim media hyeme, cum Nancianis ciuibus duobus qui se vltrò illi comites dedêre. Venerat ad Chianum, qui Huguanam secat Prouinciam, & quintiduum aduerso amne nauigarat ad vigesimum Decembris, qui vitæ vltimus illi fuit. Sacram enim secum supellectilem cum ferret, ara portatili satis grauem, argumentatus est nauicularius ex eo pondere, thesaurum aliquem; & tentata clam noctu sarcina, cum tactu in calicem incidisset, facilè sibi finxit omnia illic esse argentea. Crimen nihilominus distulit quoad latrocinij socios, & nauiculariæ inuenisset, quibuscum de loco, de modo, de articulo patrandi sceleris; & partitione prædæ pactus, nocte S.Thomæ solennibus præuia recedit in medium amnem, tempus agi rem iis innuit; irruunt è vado vt videri volebant improuisi, manibus ferreis correptum nauigium inuolant; strictoque acinace in Spiram, & comites tam crudeliter sæuiunt, vt flens proditor ipse clamitaret, ad prædam condixi, non ad cædem; inhiberetque nunc huius, nunc alterius ferrum, sed nisu irrito; cum par esse vnus, septem percussoribus non posset. Multis concisos vulneribus, in flumen præcipitant, ripámque relegunt ad diuidendam prædam, tribus viritim nummis scilicet opulentam, adeóque promissis ditibus minorem, vt parum, abfuerit quin proditorem discerperent. Latuit aliquamdiu crimen, Nanciani Spira cum Mandarino esse credebatur; differri eius iter putabat Mandarinus, quo tandem promissum iteratis literis exigente attoniti Patres, malè actum cum Spira diuinarunt, absque mora famulum eò mittunt cum ingenuæ innocentiæ Catechista, sed magni animi puero, cui triduo prius quam Tunscianum perueniret obiecta est species, tàm certis ad viuum expressa notis, vt se arbitraretur vigilare. Spiram cernebat, & comites; replicatis in pedes, & brachia funibus adstrictos, plagis hiantibus, & multo cruore manantibus laceros, quales denique Sicarij perfidi merserant in flumen præcipites. Quare appulsus Tunscianum, Mandarino refert dierum numerum à profectione Patris Spiræ, subditque somnium quo se aiebat luctuosissimo afflictum. His dolore confixus peracerbo vir pius, nec iam de patrato facinore ambigens, homines suos cum puero mittit, qui manus suæ legitimo syngrapho perscriptam sceleris accusationem ad Præfectum deferrent eius pagi, cuius erat nauicularius, Spiræ vector, & proditor. At is dissimulato discrimine, negauit in sua Præfectura tàm atrocia patrari, recusauítque de causa cognoscere. Adit puer tribunal inferius sed æqualis ad causam iurisdictionis, & amore in Spiram Magistrum optimum querelas dictante, tàm generosè se ad pœnas obtulit, delatoribus positas si de-

48. Spiræ mors.

ftituantur iuftis probationibus, vt inftrueretur demum caufæ cognitio, quinque ex percuſſoribus caperentur, & proferretur eorum ex ædibus fafcis promifcuarum farcinarum; quæ dùm euoluuntur apparet Spiræ veftis fuperior. Eius afpectu puer velut fubito fixus telo, eiulare, flere, complexu veftem, & vultu ftringere, vociferari fe Patremque fuum infelicem manus barbaras & crudeles quæ illum necaſſent iàm claris fynceri doloris inditiis, vt nemini fieret fufpectus iuſſarum lachrimatum quas habent femper in promptu delatores. Interrogatus nihilominus vnde ipfi conftaret fuiſſe Patris illam veftem, refpondit flens, accommodatam à fe illius humeris centies, aliáque tàm multa, quò exiliora hòc minus dubia perfecutus eft, vt darentur ad quæftionem rei, & confeſſione finguli tùm fua, tùm focia conuicti, laniarentur ex iis fruftatim quatuor, profectione carnium lenta in ducentas aut plures particulas. Quintum minus reum fed criminis confcium mors breuior abftulit.

Atque hinc deinceps palam fuit quid fibi vellet prodigium, quod pagum illum diu terruerat. Vni percuſſorum in fortem ceſſerat è Spiræ farcinis libellus, Chrifti patientis imaginibus impreſſus, ex quo is libellus in domum ficarij venit, nulla nox abiit, quin alterni velut animalium duorum fupra eius tectum exaudirentur vlulatus, quoad liber aliò eft tranflatus. Nanciani Patres rerum fufpenfos expectatione, vbi redux puer interfecti Spiræ fecit certiores, Chriftiani iuxta & ethnici profecuti funt multis lachrimis triftem cafum, viri omnibus tota vrbe chari. Decernuntur illi iufta funebria, mittuntur, fed fruftra, qui corpus ad fluminis oftia requirant; paratur interea honorificè humando tumulus, in caſſum omnia; poft tot à cæde hebdomadas nufquam repertum eft. Sufficiendus illi accitur Macao ad procurationem Ecclefiæ Nancianæ Martinus Burgentius, & ipfe Duacenfis, & & annos in Mexico iam quatuordecim operarius ftrenuus, verum vt interdum qui agunt feruentius, præfentia, & certa faftidiunt; præ grandioribus longinquis & incertis, & Deo forte non ita placitis; defiderio fundendi in Iaponia fanguinis in Philippinas abreptus eft, indeque Macaum, vbi vidit præclufos in Iaponiam aditus, nouis potiſſimum, in vfu, lingua, moribus Iaponum & fagacitate illic neceſſaria; proinde fibi tantùm bonis, & in vita pro Chrifto ponenda fortibus; nam longè diuerfis Ecclefia illa inter cruciamenta tyrannorum egebat præfidiis. Lufus ergo fpe fua, vexatam Iaponiam Sinis pacificis mutauit, vixque appulfus Nancianum ægrotans obiit. Regis interea Sinarum iuuentus eximia luculentius in dies exerebat fefe in oftenta fortiſſimi, fapientiſſimi, & æquiſſimi Principis, & eò velocior ad futuri iudicium populus quò vifu obtufior, iurabat Sinis in prifcum aurum rediiſſe tempora, quo narrant veteres eorum hiftoriæ virtutem Regi eodem in folio dextram aſſediſſe, iura populis cum illo, & in illo dixiſſe; legem imperij columen, vitam Regis fuiſſe, quæ potentiùs exempli fui fuauiſſima æmulatione fanciret leges quam iubendi poteftate.

49. Mira Regis principia.

At senes præterito docti, futuris diffidere; & Regum duorum infelices, ex faustis initiis progressus, fermè adhuc ob oculos gerentes, iudicium certiùs mandabant tempori an hæc iuuenis virtus, ex humili Regis, necdum emasculati delitiis, feruor solum esset egregiæ indolis necessitati commodatus, quæ mentis etiam impotes solet ad mentem reuocare. Vulgus profectò, stultus vates, nunquam alienius à vero quam de hoc Rege ariolatus est. Debet tamen illi Christiana res, & nostra Societas beneficium viginti retro annis, ingenti ambitu, & magnis contentionibus prensatum ex quo conuersiones ethnicorum secutæ sunt innumerabiles; quod est alterum è duobus caput hoc anno gestorum 1629. missis quæ ob sui similitudinem vix sine tædio repetuntur. Triumphabat Pechini Doctoris Pauli virtus, Magisterio Regio, Magistratibus omnibus veneranda cùm prænuntiatur ab aula Regno vniuerso defectus luminum. Qui longè à puncto prædicti temporis euenit; Rex cui cordi erat perpetuitas publici ordinis, Mathematicos suos obiurgatione, minisque terruit, ipsumque cui subiacent rituum tribunal vbi retractatus eorum calculus, deprehensus est ad amussim cum Canonibus Astronomiæ Sinensis consentire, ipsi negligentiæ & inscitiæ culpa liberati; damnati erroris Sinarum Canones: rogatus à suis Rituum Collegis Doctor Paulus, consilio P. Terentij præstantis Astronomi, negotium suscepit, Regis idoneo placandi responso, sapienterque in futurum consulto: cui post sacra confessionis, & Eucharistiæ optatos exitus diu multumque precatus est. Laudabat itaque Collegij Regij vtriusque Mathematicos, eclipsis præteritæ vates, eorum calculum referebat scrupulosissima fidelissimáque accuratione scientissimè collectū ex regulis, præter quas Sinæ nullas habens; eas tot sæculis à Mauris inuectas, fuisse iam inde à principio fallaces, errasséque à vero, sed tàm subtili discrimine vt sensum tunc fugeret; post lapsū temporum continenter auctū in prædictiones eclipseon exisse longo spatio à veris semotas. Non esse hanc Astrologorum culpam, sed archetypos Canones, ductásque ex iis tabulas, & Calendarij Sinensis integrum abacum, egere solerti, doctáque emendatione. Nec eundum vlteriùs tunc quidem censuit. Probatam consessui rituum, scripturæ sententiam, dehinc libello ad Regem supplici Concinnatam, Rex quoque approbauit, éique in hæc verba subscripsit. [cum Regulæ veteres astronomicæ computationis deprehendantur falsæ; corrigantor, conficiendæ rei cura penes rituum tribunal esto.] At enim reliqui tribunalis eius Mandarini, omnem illam curam in Doctorem Paulum nihil ardentiùs cupientem, libentissimè excusserunt, quod ipse Patribus miré lætus, gratulatum mox venit, quibus id muneris ad authoritatem, & commodum religionis dilatandæ cupidè destinabat. Ad rem igitur pressiùs, libello altero Regi significat, non posse tàm desideratam, & necessariam Astronomiæ Sinensis emendationem haberi perfectam nisi Patribus Magni Occidentis ad eam adhibitis, quorum in omni genere doctrinam diu ac sæpiùs perspectam laudabat,

50. Ex falsa præd. eclipseon, reformatur Calend. magno Christ. bono.

laudabat, præsertímque in astronomicis, tùm Sinensibus, tùm Europæis, ex quorum mutua comparatione & conflictu facilè iis foret erroris fontem detegere, certóque, suo ac stabili computationum modo, exerrantem Sinensium calculum astringere regulis nunquam deinceps à vero erraturis. At hic mentio externorum aui Regis decreto publicè exulum, illos metu non leui perculit rituum Præsides; Regis veritos indignationem, si ad nobilissimi operis absolutionem proponerentur eiusmodi homines; discussere hunc metum Doctoris Pauli argumenta, quibus auditis auctores fuêre libelli ad Regem supplicis; intellectum est non obscurè id negotium à Deo agi. Septembris vigesimo septimo, anni 1629. solenni Rescripto decernitur instauratio Calendarij Sinensis, amouendis ex eo errandi offendiculis, ope, arteque Patrum Magni Occidentis, experimentis constantibus probata, volat in omnes Prouincias Rescriptum, armillatis aulæ cursoribus, præcipitantibus de more quod Rex edixerat vbíque nuntiare. Hinc magna statim apud omnes Patrum auctoritas, quos tanti Rex faceret, hinc postliminio libertas clarior, quam si forent diserta edictione reuocati; secuta vbíque visendi, & gratulandi nobis prolixa officia, paulò interea Doctore Rescripti executionem ita festinante vt in fidei sacræ propagationem quam latissimè funderetur. Ad hoc votis illius afflante benigniùs Deo supremam obtinuit in Calendarij negotio potestatem, vni, seclusis quibusvis Mandarinis, Regi obnoxiam; sigillùm indicem illius potestatis, tribunal denique suo lectis arbitrio assessoribus instruendum. Legit autem in primis Doctorem Leonem, & Philippum, ardorem spirantes religionis proferendæ; de ethnicis vero amicos veteres, & Christianis beneuolos; Longobardum & Terentium ex nostris Pechini degentes, quos in Regis adscripsit familiam, eódemque alendos commeatu sanxit, quo ante exilium fruebantur: fundendis demum fabricandísque organis locum iis, artifices, & pretia operum parauit. Fuítque diuini planè consilij quod munus tantopere expetitum differretur nobis in annum vicesimum & vltra, quo præstantes in astronomicis habebamus non paucos, & librorum ad hoc idoneam copiam, quos Trigaultius tulerat ex Europa. Prærer hæc Doctores Leonem, & Paulum, experientissimos in illa omni Sinis vsitata dimensione cœlestium motuum, qua per Calendarios abacos regni vniuersi negotia omnia digeruntur. Estque peculiare per se ac proprium inuentum, à nostro alienissimum, nedum vt ab eo traductum sit, Quod missæ huc inde tabulæ testantur, nec illud ex nobis poscebatur vt transformaretur in nostros Canones, sed ex iis emacularetur, omníque in posterum errandi periculo purgaretur. [Fauebant quoque tunc operi, & Doctori Paulò potentissimi Mandarini, & amicissimi, aduersus ambitum inuidorum, quem fregit paulatim, & cunctatione non segni superaui. Licet autem bello sæuiens Tartarus, & infausta Sinis in eum prælia, & Doctoris Leonis, & P. Terentij obitus, cœpti

negotij,

negotij ardorem tardauerint, verum suos tenuit progressus quoad in optatum, vt post videbitur, desineret. Nunc styli compendio, exhibendum occurrit Patris Palmerij toto Regno iter ad inspiciendas pro suo munere nostrorum vbique stationes aut diuersoria; in quo vir prudens eximiè censuit quæ esset illis mandaturus, duci ex iis quæ vidisset, & re præsenti oportere. Nec fide illorum niti qui Sinas imaginarios dùm animo voluerent, multa suadebant, veris quos nunquam aspexerant Sinis obfutura. Valdè tamen habebat sollicitum qui tandem fieret vt ager ingenuus, & paratissimus ad frugem, cultura insuper, & semente annorum plus quadraginta exercitus, conuersos ad fidem non millionibus, sed parcè millibus muneraret? tùm cur ad Christum tàm pauci præ aliis transirent Literati? post ad Ecclesiæ incrementa cui bono professio, editióque naturalium doctrinarum? etsi enim multa de diuinis non erat nescius à nostris edi, cur non omnia? demum illa visendi, reuisendíque in sericis, paratúque splendido Rituum vrbicorum, cum Mandarinis officia mutua, & dona, Palmerio ægrè sapiebant. Hæc vtroque versum scrutaturus, Gonzalo Tesseiræ se dedit comitem qui ad Regem Sinarum tormenta decem muralia, & libratores eorum quatuor Macao peruehebat; nec euasit propterea ærumnas itineris, semper extraneis inuisi. A medio Decembri ad Februarium exeuntem, absolui Quanceo non potuit, partim solus ad nauigij saburram latens, duransque illic frigidam hiemem homo annorum sexaginta; partim haud multò commodiùs cum aliquibus Lusitanis in cœnobio Bonziorum, ex quo tandem liber, Pechinum vsque omnia lustrauit, vbicumque essent Christiani, vel homines de Societate; nihilque omisit quod boni Pastoris prudentiam vigilem deceret. Quam ei diligentiam reposuit Deus animi voluptate præterquam metuerat singulari; cùm in nostris, & in Christianis, eorum excultis disciplina omnia comperit, omni sua expectatione meliora, de quibus ad Præpositum Vitellescum multas dedit Macao literas; nam occupationibus nostrorum quas suspicatus fuerat iusto leuiores; fatetur addi nihil potuisse quod absque miraculo tolerabile ipsis foret; harum specimen cepit ex anu sancta, quæ marito Giancei, ob decrepitum senium incipiente viribus & vita defici, vnum ex Patribus euocarat, qui postremis sacris consolaretur moriturum, narrabátque flens P. Visitatori accurrisse illum milliaribus bis centum viginti (quæ viarum à nobis vbique longinquitas, multò illic pluribus quam apud nos infesta periculis, quotidianus erat nostrorum labor) eius vero aduentu maritum immensa perfusum lætitia, ritéque ad mortem comparatum; dixisse, illa ipsa nocte paucas intra horas, euolaturum se in cœlum. Quærenti vnde id disceret? ex meis respondit oculis, cubiculum video, intus forísque beatis stipatum geniis, qui me præstolantur; nec miror à vobis non cerni, cum vestra causa non venerint, sed mea, vt me ad Deum deducerent. Ac de viso quidem lector sentiat vt volet; certè dicta hora bonus senex

51. Visit. nostrorum in Sinis, omnes reperit in officio &c.

placidissimè obiit. Quòd autem messe tàm auara, & Christianorum numero tàm angusto, pensaretur tantus agricolarum labor causam facile intellexit, cùm expertus agnouit cuiusmodi animal apud Sinas esset Extraneus; scripsitque, hoc solum tàm diuturno sudore si nostri promouissent, vt liceret iis in Regno Sinarum otiosè sibi, ac placidè viuere; debere in Europa videri incredibiliùs, quam si cohors Turcarum, ex hominibus conflata in occasiones omnes promptis manipulatim aut viritim, domum sibi Romæ, passimque Primariis fidei sacrosanctæ in domiciliis poneret; fana Mahometo, & populum faceret; communicaret consilia cum gentis eiusdem, legisque sociis extra Regnum, ex quo intestinæ coniurationes, & irruptiones externæ timerentur: grauiùs siquidem externos apud Sinas suspicionibus laborare, quàm Turcæ laborent apud Christianos, & ingrauescere illas vicinia Macai, & Lusitanorum, Philippinarum prospectu exemplisque Malacæ & Indiæ, quæ suis olim subiectæ Principibus, nunc extraneis parebant. Hinc item cognouit, quanta nostros egisset necessitas ad professionem Mathematices, & Moralis, quibus eam sui fiduciam, & opinionem Doctrinæ fecerant Mandarinis, vt supercilio posito, quo legem Regni præcipuam aduersus externos seuerissimè æmulantur, eos secum habere cuperent, defenderéntque ab aduersariis. Horum sedecim dies Pechini spectator Palmerius, & attentissimus Inspector non tenebat scilicet præ gaudio lachrimas, cernénsque regni primaria capita, ædes nostras visendi officiis frequentare; templi exitum, & ingressum, Christi Redemptoris adoratione quadruplici colere, cuius in altari extabat effigies; & aurem Patribus auidè præbere; vrbanitates has mutui honoris & aditionum alternarum tanti didicit nostra interesse, quanti Mandarinos habere propitios, aut aduersos. Laudauitque in iis etiam nostrorum habitum cultiorem, quem paulo ante suspectum habuerat, vt qui excipiendis visentibus omitti absque illorum iniuria non posset, adhiberetúrque ab omnibus omninò Literatis, sed peculiariter à nostris ne quam Bonziorum speciem præferrent: nec verò decere ex nostris ritibus integrum Regnum fingi, in quo nullum censetur indigniùs venia, & iniuriosiùs facinus, leui etiam inurbanitate. Cæterum lustrandis Prouinciis tàm multa passus est Palmerius, vt sibi propiùs vitæ finem, quam itinerum instare, non rarò crederet: inspiciendis itáque vastissimis tractibus, in Prouincia Sciansiensi, Honana, & Sciensiensi, vices suas commisit Vagnonio, ipse intereà capitibus tredecim, articulos digessit centum sexaginta, partim veteres, partim à se conceptos, omnes ad vsum maximè oportunos, experientia probatos annorum quadraginta quinque, & suffragio commendatos antiquorum operariorum: eò illorum spectabat summa, vt operarium Sinensem de Societate, effingeret religiosa disciplina, & Apostolico munere perfectum, in quo ad illas descendit minutias quæ in exemplar commune propositæ, nihil à se diuersum eorum arbitrio permittebant

qui

qui noui quotannis Macao aduenirent. Sub hæc Inspectoris officio decem fere mensibus perfunctus, Octobri medio applicuit Macaum anno 1629. vbi Cocincinæ difficiliora negotia eius aduentum operiebantur, quæ parum lætam nobis materiam suggerent. Erat illic eorum qui primi Christum professi fuerant, obseruatio euidentissima, ex quo illuc Patres Christianismum induxerant, qui nunc magnis florebat incrementis, refloruisse pariter ethnicorum aduersus idola cultus sacrilegos; antea vix templis maioribus, desperatisque rebus in opem vocata; nunc ægrè arborem, aut saxi cauum Dei alicuius sigillo carere; quæ loculamentis manu rustica incisis bubalorum Pastores insererent; adirent, inuocarent, prostratis humi corporibus adorarent. Iam spectra dæmonum, iam fœda cum iis familiaritas, responsa, præstigiæ, occupationes corporum & similia olim crebra, nunc prope continua, miris modis infelices terrere, ludere, lacerare; prouisione prorsus diabolica contra Deum incipientem Regnum illud ex inferorum tyrannide in libertatem asserere. Quantis enim accessionibus fidelium numerus à paucissimis operis augeretur, inditio fit Ranrana Prouinciarum ad meridiem prima, vbi diebus non plus quadraginta Sacerdos noster Pulocambi missus, ita Christianos in proposito fidei stabiliuit, ethnicos baptismo lustrauit tàm multos, vt Bonzius tantùm non antea pro Deo habitus, à suis desertus, cogeretur victum opificio quærere. Concertatiuncula de Religione, quam mouit Bathbone in Prouincia Canghia, Manuël Catechista, & cui aderat Pater coram Magistratu, & populo, horis duabus ethnici plusquam sexaginta ad Christianos accessere partisque aliundè adiuncti lucris, numerum confecère octingentorum, & vndecim. Sinoæ cum Rege agens Buzomius, Primates quadraginta Ecclesiæ adiunxit, ingentes secum tracturos familias, & fundaturos in ea Metropoli Christianitatem, ex nobilitate conflatam regij sanguinis & Literatorum. Illis enim primis iam Cathecumenis, dùm erudirentur, applicabant se alij, nec honorum gradu nec meritis impares, parabántque se ad Christianismum, amouenda paulatim à se materia scelerum, quæ ipsi perperam necessitate vel consuetudine excusant; Christiani candoris integritas non potest admittere: ibidem Princeps illa fratris Regis mater, sex alios filios sacro fonti dedit, inter quos Virgo annum agens nondum vicesimum, cuius celsitas mentis, parenti Mariæ simillima, sperabatur fore, nomini Christiano maximè gloriosa. Ipsum Regis fratrem Christianismi pungebat ardor, sed Regis odia verebatur, quem vna quæstuum ratio Lusitanis, & Patribus fingebat beneuolum. Neophytorum porrò eiusmodi erat toto regno virtus, vt arbitrarentur Patres, fuisse vel decuplatis laboribus emendam; eorum aspectu Christianos ab Europa mercatores, pudebat vacui nominis, cuius vim, & exemplum in Neophytis mirabantur. Onerarias duas Lusitani ad oram Ranranæ Prouinciæ fregerant, enatarant vita incolumi vectores, sed legę barbara tùm ipsos, tùm eo-

52. Christianismus in Cocin. miraculis, & virtutibus floret.

rum rem omnem, reiectamento maris & fortunæ dono Rex suo pro iure inuadebat. (Quod erat etiam in Iaponia, rapinæ legitimum) sed oræ illius Christiani, spreta legis inhumanitate accurrere, dolere vicem naufragorum, velut quisque in illis parentem haberet, aut filium; certatim illos sibi diuidere, domo colligere, & necessariis iuuare, tametsi ferè viles, & de turba nautica egenos, quibus illi sanctæ charitatis tàm illustribus notis, malorum obliti gaudebant propemodum tanti fuisse suum naufragium, præsertim cum suis oculis feminas cernerent, itinere bidui orizam sibi afferentes, quantum poterat vnaquæque capitè sustinere. Tàm liberali pietate refecti Lusitani, abire maturabant ne piis hospitibus periculum impiè crearent quibus vetitum lege didicerant, naufragos tecto colligere. Neophyti contra negare constanter, prætermissuros se partem vllam occasionis propitiæ quàm vltrò illis Deus obiecerat vt se profiterentur Christianos, etsi foret hoc ipsis sanguine luendum: naui denique appulsa quæ naufragos reueheret Macaum, viaticum illis, & quidem gratuitum, sedulitate ingenua certatim denuò intulere. Hosce profectò Rauranenses aurum illud nascentis Ecclesiæ ornabat magnificè, quod Fideles omnes in cor vnum & animam vnam mutuo amore coagmentauerat; sed vbi agitur de prærogatiua virtutis inter Ecclesias Cocincinæ, dici verè id potest eximium aliquid singulas habuisse; & hoc ipsum fuisse omnibus commune, vt sua in aliqua peculiari dote omnes excellerent. Illud satis nouum, in morem transierat, vt acerba sui verberatione ægrotorum salutem à Deo poscerent, idque in ipsa ægrotantis domo: quos autem conatus adhiberent in conuersionem ethnicorum, breuitati condono, si vnum retulero. Quartum iam annum Antonius quidam, suis in Prouincia Ranrana paganis Christum suaserat, raro auditore, nemine persuaso; pergebat tamen haud segniter, tacito sensu animatus, eò sibi laborum venturos fructus dulciores, quò differebantur morosiùs. Qua planè spe sua abundè potitus est: Pagi Primores hominem adeunt, & fictè an verè, aut molestum exosi monitorem, spondent fore se dicto audientes, si quis Patrum illuc adueniens, eadem sibi confirmasset. Aliquantò post illis Antonius de Patre nuntians proximè adfuturo, adeò frigidè oscitantérque ab iis excipitur, vt promissa obliti viderentur. Hic ille ad pedes Deiparæ quàm impensè colebat prouolutus ardentissimè ab ea multisque lachrimis contendit vt dilectissimi filij aspectus beneficos aduerteret in gentis illius cæcam duritiem, id illi esse perfacile, se verò imparibus tantæ gratiæ exorandæ quas dabat lacrimis, multò plus sanguinis daturum, totidem suimet cruentas verberationes data fide promisit, quot suo ex pago fierent Christiani. Mira res, paucas intra horas adest Pater, concurritur velut ad maximè optatum; auditur & crebrò, & semper attentiùs; petendi baptismi facit initium qui erat ab eo maximè omnium alienus, Antonij frater, quinquaginta Dux equitum, bello, & pace bonus. Pagi arbiter, & caput

senex

ſenex hunc ſecutus, ab ethnica vxore pænè euerſus eſt, cum eſſet poſtridie baptiſmo luſtrandus, ſed reſumpto mox animo, vocatáque in auxilium Dei Matre, tantos ſibi ſenſit infundi ſpiritus, non modo iis vt ſtabiliretur in tenacitate propoſiti, verum & coniugem, à cultu renulſam idolorum, doni ſecum eiuſdem ſociam faceret. Inde octoginta qui erant in pago præcipui ſacro fonte ſunt tincti. Fueruntque prima hæc Antonij nomina, quæ cœpit alacer afflictationibus promiſſis exſoluere. Secuti ſunt enim alij complures, Chriſtianæ legis efficacia expugnati, quàm in ſanandis illic per Chriſtianum hominem plebeium morbis cernebant præpotentem; eáque paucis aquæ luſtricæ guttis, & crucis ſigno prodigia edere, quæ ſuis omnibus cum diis, & cantibus Bonziorum turba niſu irrito tentaret. Quod paſſim vbique obſeruatum (erat enim ſuus cuilibet Chriſtianorum cœtui, diuinus Medicus, *curationum gratia* præditus) faſtum depreſſit ethnicorum, quibus præſto erant ad auguria diuinationes, maleficia, & præſtigias, Magi & dæmones; ſed enerues & caſſis artibus, ſi quis præſens adeſſet Chriſtianus: quin & venefica eorum ligamenta extricabant, diſſoluebántque Chriſtiani. Baſilius quidam Pulocambi Chriſtianorum caput, mira poteſtate pellebat dæmones ex arreptitiis, appenſa tantùm collo eorum cruce, ſacriſque in ea reliquiis. Extat Thomæ cuiuſdam in Ranranenſibus Chriſtianis, virtute Primarij, ad Patres epiſtola, qua ſe ethnicos triginta, baptiſmo paraſſe ſignificat, morbis prius ſanatis quibus tenebantur aquæ luſtricæ ſorbillo, verum, inquit, non ante, quàm ſanctè promitterent ſe fore Chriſtianos, & adhæſuros firmiter vero Deo, ſanationis quam cuperent auctori, quam ille beneficentiam, ne bubalis quidem denegabat, ex quibus pauperum pendebat victus, quòd iis eadem, vt hominibus curandis neceſſaria vis eſſet; quam conteſtabatur ſemper, non ſuam ſed diuinam; eoſdémque cieret in hominum animis diuinitatis ſenſus. Viſis denique ſuperum, & rerum cœleſtium mirabilibus & crebris confirmabantur maiorem in modum Neophyti; at ſingulariter pagum Ranranæ Prouinciæ affecit puer, horis poſt mortem quatuor, in vitam excitatus piorum parentum precibus, & merito in Chriſti fidem minimè vulgari.

Florebat numero, & ſanctimonia Chriſtianitas Cocincinæ, beneficio tranquillæ pacis cum anno cadente huius æui viceſimo ſeptimo, cœpit & ipſa defluere. Duobus potiſſimum annuatim diebus, Neophytorum pietatem inſtaurabant Patres, naſcenti videlicet, & morienti Chriſto ſacris. Ad eos Chriſtiani diuturno vſu, & ſtrenuo ſanctorum operum comparabant ſeſe, pro conditione myſterij quod venerabantur. Diem Paraſceues Chriſto dicatum patienti, gemitu, lachrimis, Crucifixi adoratione, precationibus, & multo ſanguine colebant à ſenibus iuxta & pueris, vltrò ſeipſos cædentibus expreſſo, ac vt effrænes quoque petulantéſque lætitias ethnicorum certis diebus bacchantium, exempli cenſura perſtringerent; diem Chriſti natalem, paſtoritio cantu, donis &

dramatis ad eius præsepè, celebrabant, ea populi expectatione, vt dierum sex pedestri, frigidissimóque itinere concursus fieret ad scenam illam teneræ pietatis, simul ad Christi Sacramenta. Verum enim vero Cacianenses Christiani, maius aliquid audendum rati, nocturna his lumina, symphoniam musicam, ignium iacula, explosiones catapultarias maiore strepitu, quàm pietate addidere, quibus Mandarini sopitum diu contra nos odium exarsit, templi enim nostri vicinia, templum eius superbum cultore vacuarat, solúmque in eo se iactabat idolum. Scitanti verò causam, tumultuosæ præter morem gratulationis insusurrauit in aurem dæmonium aliquod, Christianorum triumphium esse qui Deo suo gratularentur victoriam de subacto ipsius idolo. Absque mora igitur custodes corporis & multos, & pariter ethnicos, in eos immittit, vlturos omni barbarie & sacrilegio, idoli sui iniuriam; quod etsi præter ius sibi arrogabat, satellites nactus est obsequentes. Nox erat post mediam, & sacro iam alteri dabatur opera, Christianis venerabundo silentio, & tacito fletu teneritatem mysterij iucundè sugentibus, cùm auditur foris sonus inconditus, conuitia in Christianorum Deum sacrilega, & iuncta multorum ad terrorem vociferatio; strictis gladiis in templum irrumpunt, & illam impressionis formidolosæ pompam omnem in diripiendis collo sacris reliquiarum thecis, precatoriis coronis, & crucibus effundunt: post in detrahendis Christianorum tergo indignè vestibus, quas pro celebritate diei pretiosissimas, pro tempestate perfrigida, singuli, vt solent, plorimas induti venerant; iis spoliis diuites, & ea impudentia saturi discedunt, multum sibi de suo sacrilegio applaudentes. Die postero Præfectus vrbis re cognita Mandarinum obiurgat vsurpatæ contra fas potestatis; si quid erat peccatum alacritate superuacanea inter Christianos, id suæ fuisse iurisdictionis. Quid porrò id esse potuerat tanta dignum vindicta? eius nempe somnum catapultæ strepitu rupisse? nam effusa gestire lætitia cùm per leges omnibus liceret, cur non etiam Christianis? adiecit his aliquam ex aula minarum speciem quas à se falsa criminatione depulsurus, Regem præceps contendit occupare, illius animum per se suósque tot calumniis dementat, & sic infatuat, vt in Christianos, nec auditos, sed neque vocatos, accusationis quin etiam ignaros, barbarè, iniuriosèque decerneret. Vltus seipsum pro animi rabie, suique securus Mandarinus Cacianum se refert. Secuta est perfidum promulgatio iniquissimi Decreti. *Seniores cuiusuis toto Regno vniuersitatis, Christianos palam Christum profitentes, inquirunto, claudunto carcere, puniunto: hoc si timidius aut negligentius præstabunt à Mandarinis, ipsimet castigantor.* Qua edictione, non damnabatur Christi fides, sed qui eam ausi essent amplecti: quo factum vt hoc anno seculi vigesimo octauo, vltra quadringentos ad sacrum fontē non venerint. Nec item dudum Christiani, vrgebantur ad religionem euitandam; sed iis dumtaxat eius insignia vetabantur, cœtus publici, festorum solennitas, notatæ crucibus domorum fores, & istiusmodi

33. Rex Concio. cōtra Christ. decernit.

cætera,

cætera, quæ pro genio Ministrorum, truciùs lentiùs sunt administrata. Pagis quibusdam Christiani re sua paupere profana & sacra spoliati; robustiores quidam probra, & carcerem, & familiarum clades, perpessi sunt fortiter, cesſêre ignaui, & timidi satellitum minis, territantium eò ferociùs, quò præter minas nihil poterant. In iis quorum inuictum animum, periculi grauitas præstantiùs commendauit, merito ille memoratur, nunquam satis laudatus Scia Bin Paulus. Quærebant inter se solenni consessu Mandarini, Rege malè affecto aduersus legem Christianam, quid consilij capere, quas ire in partes oporteret. De quo surgens Paulus ita perorauit, vt ex dicentis ardore, ac prudentia, minimè dubitarent pugnare illum pro causa veri Dei, & assentirentur plærique suadenti: vni tamen præ aliis idololatræ obstinatissimo sic bilem mouit, vt cessantem dicere carperet, exprobraretque illi quàm inurbanè tàm impiè, mærorem stipendij quo cœli Domino militabat; potuisse illum si ethnicus pergeret inter Mandarinos gradum assequi sublimem; nunc verò Christianum; Scian iacere inglorium, & in classe illorum infima obscurum. Cui Paulus illicò, Malo inquit, Scia, & Christianus esse, imò & solùm Christianus, quàm Rex, & idolorum seruus. Cæterùm elapsis aliquot diebus Mandarino illi Deus censuram sacrilegam, amissione gradus quam erat commeritus rependit; Paulo Christianam generositatem Mandarini honore quem Cauche nominant, hoc est Literatorum caput. Redibat ille tunc è legatione, quam ad Regem Siani prosperè sanctéque obierat; nam è sua triremi vectores duodecim hortatu suo ad Christum traductos, ita erudiuit, vt eos Siani Patribus traderet baptizandos. Accepto ab aula nuncio collatæ sibi dignitatis, ritu illam statuit inire, quo præ suo, nomen Dei veri splenderet illustriùs. Vix habet aliud Cocincina maius, explicatione diplomatis Regij quo nouus creatur Mandarinus. Vocantur ad eam Literati, & nobiles conueniúntque ad aliquot millia, suis omnes spectandi Magistratuum notis, & officiorum, omnique magnificentiæ ostentatione; excipiuntur theatris vel capaci aula, vbi prisco ex vsu, musicorum chori, laudes Principum quatuor decantant Regis Sinarum antiquissimi filiorum; quos pro Semideis Regni fabula venditat. Profertur in medium diploma, & velut empyreo missum, colitur omnium veneratione; euoluitur denique, legitúrque contenta, & clara, sed lenta recitatione, magno auditorum quasi ad sacra silentio. Succedit musicorum scena, triplo quam ante sonantior, & maior, Regisque tunc sceptro potientis diuina decora cantu, & carmine, vel narrat, vel diuinat. Sequuntur Diis Eucharistica; tùm gratulatio singulorum nouo Mandarino vetustis ritibus, exquisitis verborum nouisque formulis exhibenda, reponendáque ab illo singulis mendaciorum ciuilium mutua venustate. Paulus tantùm abest vt de pompæ huius apparatu detractatum voluerit; auxit quin imò illius magnificentiam, sed quicquid illi profanum inerat in sacrum conuertit. Aulam pretioso vestitam petasmate, altari medio consecrauit; altaris ornatus

74 Creatio Mandar. in Cocincin. magnifica.

56. Mandarinatus noui pompa Christiana. ornatus elegantia superbus; sublimis in eo imago Deiparæ, sub elaboratissimo conopœo, accensa circum funalia; odorum largus, & suauissimus suffitus. Ingressi locum Mandarini, mitari omnia, sed præ omnibus tabulam, nouitate arcana mysterij, & artis opere spectandam; hinc Paulus ordiri quod meditatus animo fuerat; quæ Virgo hæc esset exponere? quod eius archetypum? quis infans papillis affixus Virginis, & Matris nihilominus intactæ. Postea illato de Veri Dei notitia sermone, de rebus æternis, immortalitate beata & misera; necessitate, modóque humani generis redempti, sic illam commouit multitudinem virorum grauium, nemo vt fuerit quin imitatus præeuntem prouolueretur infanti Christo in genua eiúsque Matri sanctissimæ, & in redemptione illa partem sibi ab iis flagitaret, tùm quater humili corporis proclinatione, fronte humum tangens vtrumque adoraret. In perlegendo autem Regis diplomate, & suspiciendo Mandarini gradu, nihil nisi aut sanctè aut ciuiliter inductum; de Semideis Sinarum nec vocem nec spiritum misit, septuaginta musicorum conducta symphonia; cantus omnes in poësim de moribus figurati, & inuitamentis ad virtutes; Regis quidem laudes nefas erat omitti, sed eæ iustis Veri, rectique finibus descriptæ: intercalaris metri distinguendis cantibus repetiti hæc fuit sententia; Cœli Domino laus, cuius hodie munere Mandarinus Cauche, Bin creatur. Cauche dignitatis est collatæ titulus; Bin familiæ Pauli gentile cognomentum. Persolutis Paulus vrbanitatnm morosarum ritualibus officiis ad Patres adit, & vultus quem in iis ægrè tenuerat posito sereno laxat animum dolori; miserumse cum lachrimis vocat, vt quem nouo laqueo ab Rege irretitum, grati animi ratio, eius obsequiis arctiùs obligaret, cùm è contrario sibi æquè in votis nihil esset, quàm vt etiam Sciæ qualicumque abiecta dignitate, priuatus cum Patribus Deo tantùm, & sibi viueret. Ignorabat nimirum quantum sibi bonorum noui honoris occasio, esset pa-ritura, cùm postea illum Christianissimi illustrem reum, Mandarinatu Rex deiecit, publica, vt infra narrabitur, dehonestatum verberatione. Nunc illo eiúsque similium auctoritate sisi Christiani, edicto Regio non magnoperè terreri, sed palam vt ante impunè conspici, fruique parte non minima pristinæ libertatis; quam iis paulò post multum auxit aduentus onerariæ Macaensis. Lusitanorum siquidem oratorem, comitati ad Regem Patres duo illius mansionis, benignè ab eo sunt habiti, & ampla donati facultat. Caciani publicè habitandi, cui Matre defuncti Principis Regina suggerente, accessit potestas Patribus vbicumque vellent toto regno degendi. Sed horum numerum ad paucos

56. Iaponiam Christ. suppliciis ardentem noui operarij petunt. redegerat Buzomij caritas, cuius illum Palmerius arguit, quòd ea quæ sibi ardenter, & frustra postulabat, largiùs aliis donaret; nempe illum vrebat Iaponiensis Ecclesiæ sanguinaria ruina, exemplis fortibus cum verbis non posset, sustentanda. Duos ergo illuc natione Iapones, Europæos tres mitit, in quibus Maiotica Italus vir Apostolici pectoris, &

& sermonis pridem Annamitici expeditissimus; paratam iis suo sumptu nauim Nauclero tradidit, quem ad oras Ranranas fecisse naufragium vidimus. Inter lachrimas diuersas mutuæ salutationis, dolebat Buzomius mandato iubentium Cocincina se claudi, arcerique ab sorte cum iis capessenda; gaudebant isti quod hebdomadum trium velificatione se crederent, Iaponiæ oris, & vnâ carnificum manibus sistendos. Sed hæc vota illorum egregia Deus aliò destinabat. Multum maris emensi, vento insuperabili reflante Macaum compelluntur, vbi breui deinde ex iis duo obiêre P. Baldinotius annos natus septem, & triginta; vndeuiginti in Societate; & P. Machi Michaël Iaponius, homo virtutis exercitæ, & operarius infracti laboris; Cocincinæ reliquos & Tunchino Palmerius reddidit, abundè vtique perpessionibus quas tantum deperibant explendos, Christiana re vtrobique, sed in Cocincina calamitosiùs afflicta; quæ clades proximo anno motæ, duodetricesimo eruperunt desierúntque tandem in Patrum exilia, & stragem illius Ecclesiæ. Primùm anni pertinax serenum, negatis eluuionibus, quibus humus pinguescit vt Ægyptus Nilo, sterilitatem agris, famem populis invexit; herbæ si quid vsquam surgeret, locustæ vorabant; quas suis quibusdam carminibus idolorum cultores frustra depellere tentarant; Paulus Mandarinus tribus vastissimis ex campis eiecit quos depascebantur infestiùs; inuitatus enim à Præfecto vrbis vt suum ad hoc cœli Dominum inuocaret, tres aras in iis statuit; orauit aliquamdiu de genibus ad sacram imaginem, solum aqua lustrali modica inspersit, & Dei nomine, cuius essent flagellum, imperauit locustis aliò migrarent. Priore igitur ex campo ventus secum correptas abstulit; ex secundo in syluam se vltrò abdidere; ex tertio, mari se mersere; ter iis in locis concionatus de Deo Paulus, nonnullos ad Christum conuertit. Prouinciam Sinoam pestis huius pars minima tetigit; sed icta est longè grauiori contagiosæ luis plaga, veneni tam exitialis, vt ex pagi vnius trecentis hominibus duos solùm in viuis reliquerit; ex alio non ita frequenti, vnum hominem, & vnum canem. Tantarum simul tot cladium causam scientiores, & minus impij, facilè censebant defectione Solis quæ antecesserat, fuisse cœlo, & terris impressam; diis plærique omnes tribuebant, peregrini Dei honore offensis, quem sacris patriis desertis consectarentur vniuersi. Fame itaque rabiem stimulante horum fontem malorum Patres exsecrari, obruere Regem supplicibus literis, & flagitare illorum exilium, vt qui essent Regni exitium, & Deorum iram à populo, secum amoturi. Erant hæc fermè de Bonziorum incude tela; quibus dum populus exprobrat inanitatem sacrificiorum, ad tenue saltem calamitatis publicæ leuamentum; retorquebant in nostros hanc impotentiam; dum in regno hærerent, Deos quibus stragem Patres indixerant nullis placaminibus mitigandos; non esse id meriti apud Deos, precúmque negotium, sed Edicti Regij, & Proscriptionis; hanc omnes modis omnibus vrgebant; Rex trahebat in dies, ne

57. Locustæ, sic sterilitas soli Christ. tribuuntur.

78. Fœdi fragus Regi & suis Lusitanus causa persec. Cociacin.

Patrum exilio, onerariam Macaensem cum speratis ex ea lucris ingentibus à se auerteret. Persuasum habebat, Lusitanis religione nihil esse chariùs, spectari hanc ab iis vnicè, frequentari eorum commerciis suos portus, ob hoc potissimum, quod libera fieret Patribus potestas eius suadendæ, in quo ille haud paulò digniùs de Christianis sentiebat, quàm ipsi studerent promereri. Fuitque illa Cocincinensium etiam ethnicorum, certissima existimatio, fractam sibi à Christianis fidem, fidei Christianæ oppressione vlcisci voluisse; alioqui minimè facturum si promissus quotannis onerariæ appulsus, expectationem iure firmatam, non lusisset. Ac soluit quidem Macao, nauis fœdifraga Cocincinam versus, nec Patres pepercerant necessariis sumptibus ad eam instruendam, quòd tanti cernerent interesse Religioni dilatandæ. At enim is quicumque fuerit, nauis Præses sceleratissimus, vt è portus oculis recessit, vertit mox in Philippinas cursum, haud aliis (quos fingunt nonnulli ad dissipandam perfidiæ infamiam) transuersus flatibus quàm auaritiæ, illic vt sibi somniarat ingurgitandæ profusiùs, quàm in Cocincina. Verum miser ad Philippinarum vadosa nauim fregit, saluisque omnibus aliis, solus interiit, abominatam sui memoriam relinquens Machao ingenti pecunia fraudatæ, & Cocincinensi Christianitati, cupiditate eius sacrilega tantumnon perditæ. Rex enim collapsis prorsus Etesiis, qui nauis adfuturæ spem semper aliquam sustinebant, lusum se credidit; dolentis indignationem Iapones, & Sinæ Faifun incolentes vehementiùs proritarunt, questi nauem sibi cum Giacattæ Batauis communem, ab Lusitanis captam in mari Cocincinæ; Iaponum Præfectus Faifumi, eorum querelas nouis contra eosdem Lusitanos criminationibus incendit; quas nihil attinet referre. His causis aduertens Chiamlicam, Maximus Bonziorum, & fisci cognitor, res nostras in præceps vergere, accurrit vt ruinam impelleret; linguam mille nummis emisse dicitur Mandarini Præsidis Externorum, & Regi perfamiliaris, qui eius in Patres & Lusitanos mentem intimè notarat, eumque vno lucri studio amàre, vel odisse. Quare institit suadere Batauorum commercia fore illi quæstuosiora, quàm Lusitanorum, mercaturam facturos, præterea nihil: flocci eos habere quem Deum quis coleret; qua lege viueret; Patres tantùm abesse vt secum veherent, quin illos potius hostilibus odiis insectari. Vna ex commerciis Batauorum reditura in regnum lucra, iis purgata tumultibus quæ Christiana lex & Patres semper circumferrent. Mandarini consilium, sua Regi probauit cupiditas; decernit Patrum exilium; Legatos Giacatran destinat, qui de nauium trium commercio pascisceerentur cum Batauis: etsi hoc postea euentu caruerit.

Nondum hic annus 1629. in finem inclinarat, & Patres Caciani priuata consuetudine, quando publicè non licebat, ducentos septuaginta quinque Christo pepererant; Pulocambi octoginta supra quadringentos, in extremis Prouinciæ Rantanæ trecentos viginti, quos

inter

inter magni vir nominis, qui defuncto Præfecto fuerat à secretis, & cum eo centum & viginti ex eius familia; paulóque post reliquum oppidum. Dùm verò tacitè, restituunt sese in primam egendi libertatem, quam superiori anno Rex iis abstulerat; en tibi Augusti decimò Proscriptionis nostræ ab Rege baiulus, Sinoa Cacianum missus, haud quidem vt debuit ad vrbis Præfectum quem norat affabilitate, & prudentiâ insignem; sed lectum barbaræ executioni Mandarinum, hominem barbarum, & intractabilem, minísque præterea territum Regis gratia, Magistratu, & opibus in perpetuum excidendi, si quid indulgentiùs nobiscum, aut leniùs ageret, velut esset timendum ne dissimulanter in exilium nostrum incumberet, vir Christo, & nobis palam inimicus. Rem nihilominus magno silentio, sextiduum distulit, Patres qui pagos incertis sedibus excolebant, si Cacianum rediissent, præsentibus iuncturus. Verum sua falsus expectatione, pro tribunali qui aderant citat Sacerdotes duos, totidem adiutores; Exilium iis ab Rege indicit, salua, inquit, venia, præbendæ in nauibus operæ, cum huc Lusitani Macao commeabunt; nam de stabili mansione intra Cocincinam iterum figenda, ne tanto quidem auro quantus est ille mons (quem manu monstrabat) Regem permissurum. Regno enim, aiebat, pietas in parentes auro quouis pretiosior est, hanc vos subruitis, dum illos vetatis adorari. Ad hæc populi odia in Deos accenditis, qui propterea siccitate anni, pestilentia & fame, quæ commeriti estis, in nobis plectunt. Quid porrò illud est luctuosorum solennium (sanctiorem notabat hebdomadam) quibus vestros sequaces inducitis ad dilacerandas sibi carnes vltronea verberatione? belluina hæc est, demensque pietas, & liquet profectò, cruore nostro iucundè vos pasci; At hoc verum, an falsum; barbarum est; quales planè non sumus; ac si vos rituum nostrorum cultus politior sic offendit, vt ne inter nos quidem sustineatis illo vti; vobis æquum scilicet videtur, vt vestros ab vltimis terrarum finibus peregrinos, atque adeò absurdos, & portentosos perferamus? Sed hic cœlo fauente illorum finis esto. Quibus dictis, responsum discessit elisit; & Patres vilibus famulis, militum specie armatis reliquit, Faifum ad littus sitam, deducendos; quo ne data quidem ad petendum domo, sacrum breuiarium morula, sunt perducti, ignominioso certè, & ad omnem linguarum iniuriam probroso itinere, sed telis satellitum à grauiori aliqua sæuitia tuto. Dum hæc geruntur Caciani, Pulocambim peruenit Mandarini Scriba, idemque Patribus illic agentibus indixit exilium; monitis vt se militibus quos secum habebat in custodiam darent. Cum illo Faifum ægrè attigerant, statimque ruinoso angusta in insula clauduntur tugurio, quà erat breuissimus traiectus in naues Macaum discessuras, & circum armatæ ponuntur excubiæ, quæ illos egressu prohiberent, accessu Christianos. Et iam Buzomium eiusque tres socios imposuerant nauigio, tàm importuna festinatione, vt ventis licet qui Macaum ferunt emortuis, nauigium tamen inuito mari eò impu-

59. Nostrorum è Cocincin. exilium.

rint; sed reflans áquilo breui retrò id egit, & se reflanti permittens Buzomius consilium iniit, Ciampam adeundi, vt quod dudum versabat animo, Euangelij lucem ei Regno inferret. Qui Pulocambi aduenerant Gaspar Luisius, Antonius Fontes, & F. Michaël Ribero, in confiniis Ciampæ & Cocincinæ à custodibus sunt dimissi, & Rantanæ Prouinciæ desertam oram dissimulato habitu captarunt, vnde extra frequentiam populi, opis aliquid nauarent Christianis. Præter hos tamen, Mandarini obstinatissimam inquisitionem duo fefellêre, P. Manuël Fernandes, & P. Machida Matthias Iaponius, qui in Cocincinæ interioribus constanter mansêre. Ac Fernandes quidem mutandis quotidiè ædibus; Matthias Iapo nauium latebris, sic improbam hominis diligentiam fatigarunt, vt desperata indagatione, quærendo absisteret; hic suos inter Iapones Faifi hæreret; partiri se in alternas vices cogeretur Fernandes,& menses aliquot Caitlano,Caciano totidem commodare, etsi alioqui vrbs vtraque totum sibi certaret asserere. Piéque illud adnotatum, fuisse maximè pauperes in deferendo illi hospitio maximè generosos, inter hæc templa quæ Pulocambi, & Caciani ædificarat Buzomius, sanè pulchra, quæ item Faifi, Turone, multisque circum habebamus pagis, subruta funditus, & deleta.

Qui ora, vt diximus, Rantanæ Prouinciæ deserta abdiderant sese, Luisius, Pontes, & F. Riberus, Catechistas sex cum aliquot famulis habebant, & solitario secessu quærebant se tegere in quo adeuntibus Christianis sua opera præsto essent, illosque inde, noctu saltem, assimulati Iaponios, in Pagis adirent; ne si minus cautè in exploratorum subirent oculos, hospitibus suis periculum; sibi nouam crearent exilij causam. Quid autem iis factum idcirco memoro, vt constet longinqua inspicientibus tanquam vernacula, & in propinquo sita, pars quantula sit Apostolici muneris, institutio ethnicorum, præ assiduis mari terráque periculis & ærumnis quæ operarios verè gratuitos exercent, accinctos perpetuò, ad ponendam vitam in procuratione salutis alienæ. Tres ergo quos ante nominaui, locorum imperiti, ea sibi legêre in iis latibula quæ essent omnium pessima, dùm putant fore tutissima; syluosam vallem, & clausam montibus; latrociniis, eluuionibus, & pestilenti auræ obnoxiam ex paludosis expiranti. casam illic seu magis pergulam alacri opere ex ramalibus contexunt; partem eius sacello; partem seiungunt habitationi; dies in illa decem integros egerant cum febri omnes dempto vno maligna sternuntur, qui semiægrotus vstulabat raptim iacentibus orizam, (idoneum scilicet leuando fastidio cibnm) quod consistere in pedes tamdiu nequiret dum posset elixam porrigere; præter alimenti penuriam & famem nulla sunt vsi medicina. His ita miserè depositis, adest fortuitus, & alia omnia cogitans Nanclerus, Christianus & Petrus nomine qui Pulouarellam haud multum iis latebris dissitam Buzomium vexerat, & in Pulocambi vxorem, & liberos habebat; sed calamitate Patrum motus,

&

& omnium suique adeò & quam subibat aleæ oblitus, totum se ad eos iuuandos deuouit, & contulit, cuius meriti præmium præter illud in cœlis æternum, id assecutus est, vt sua incolumi, seruaret Patrum vitam. Quanquam is suæ adeò non parcebat, vt corrogaturus solatij aliquid Ribero in extremis agenti, collo tenus per aquas, & limosa erraret, quibus fundum negantibus ne tandem mergeretur, euaderet altiùs in montes, sed tigribus infestos. Hæc de illo scripsère ipsi Patres & illum quin etiam sic domo à furibus expilata, vt orizæ granum vxori, & filiis, in illa regionis totius communi fame, reliquum non fecissent, durasse nihilominus in ministerio constantem; qui dùm vltro citroque oberrat, Patrum miseriam Christianis quibusdam exposuit, & accurrere ij quidem ad auxilium aliquod, sed omnes grauiter ægrotarunt aquarum vitio potandarum, & peruadendarum; nudis enim per illas, iter ad Patres erat. Ibat in longum morbus, & iacebant in illo tugurio defecti viribus ægroti nouem, nisi quòd Luisius quem febris mitiùs vexarat, incipiebat consistere, parque iam erat vitandæ cladi quæ multo acerbior socios excepit. Dies erat Nouembris decimus; nox nondum media, cum post strepitum aliquid; tugurij sui parietem, seu sepem potiùs pandi vident, multis exterius facibus repentino fulgore, insomnes ægrotos terrentibus. Pandebant illum haudquaquam ex triuio, aut sylua prædones; cum eorum vnus Patrem haberet Mandarinum, supremum in Prouincia Ranrana capitalium cognitorem, eos ad hoc latrocinium agebat thesauri opinio quem solitudine vallis inaccessæ occultari tantisper à Patribus philosophabantur, quoad secum liceret illum asportare. Primi apertum ingressi tugurium, strictis gladiis rem gerunt, alij nodosis fustibus; cædunt, vulnerant, contundunt, ferocitate promiscua stupefaciendi, si quis aduersaretur prædaturis; sed cum se terra erigeret nemo, ægrè omnes spirarent, similiores mortuis quàm viuis; cædendo absistunt, quicquid venit in manus colligunt, erat autem id, præter crucifixum ex ebore, & supellectilem altaris, tàm vile ac nihili, vt multis cæsim plagis sciscitarentur ex famulis thesauri locum, quem vbi demùm intelligunt nusquam esse, conuolutis in fascem quæcumque rapuerant discedunt, ne relictis quidem seruorum vestibus. Multum de cœtero precatoriis coronis, reliquiarum thecis, & crucibus, sibi gratulantes, quæ post diligentius inspecta, passim proiecerunt, quòd præter speciem venustatis, lucri sibi nihil essent allatura. Ad primum funalium lumen, diuinans Luisius quod erat, humi se illic affixerat, quò nunquam prædones, oculos aduerterunt. Alij duo vulneribus laceri, præsertim Riberus multo suo natantes in sanguine relicti; ex Catechistis, & famulis, occisi tres, mortem ægrè cœteri vitarunt. Redux qui tunc abfuerat Nauclerus, cruento cadauerum, & sauciorum spectaculo cohorrescit, multóque se fletu conficiens ob immanitatem facinoris, & remediorum inopiam; excurrit tamen in vicina, vnde secum adducit Sinam

quendam pauperculum hominem, sed vltra quam soleat natura idololatris impertiri, misericordia diuitem. Hic se statim ad opem accingere, adstare sauciis, vulnera alligare, accelerare quicquid poterat, quod licet exiguum, erat tamen iis mali angustiis, aut magnum, aut ferendum, etsi halitus & squaloris graueolentia vix esset ægrotis morbo ipso tolerabilior. Petrus interrea latrocinium funestum Præfecto nunciat, & Ranranensibus Christianis; cunctantur hi dies aliquot vt in ancipiti, & malè tuta re; ille mox in reos ex iure decernit pro sua in Patres beneuolentia, quos Buzomij causa plurimùm diligebat, Buzomij autem cui amplam fecerat proseminandi Christi facultatem, improuiso exilio & doluit grauiter, & illac in Ciampam traiecturum, Pulouarellæ per nuntium adiit, & stipe liberali iuuit; Patribus verò per familiares dolorem testatus crudelissimæ quam passi fuerant lanienæ, receptum in vrbem obtulit, vt commodiùs in ea curarentur, quod officium in exules, & Rege inuito intra regnum etiam resides, humanitatis fuit plusquam singularis. Illos interim dum expectat, de atrocitate causæ cognoscit non dissimulanter; inditia sceleris perspicua, vt certò deprehendit, captos, tortos, confitentes reos pro tribunali damnat; capitis quidem duos tantùm; reliquos pro sua placabilitate, & quod eos nulla oneraret aduersa pars, leuiter cæsos, circumferendo addicit iugo, quo nempè illic ad ignominiam reorum colla stringi solent: Christiani Ranrano tandem conueniunt ad exportandos è funestis locis in vrbem socios; quaterni singulos gestabant reti, & vectibus suspensos; ac robusti licet, in stadia vices oneris alternare recenti quaternario cogebantur, ob ascensus viarum asperos studiosè captatos, ne cæcis aquarum lacunis sorberentur. Inter quæ miseri, & portantium succussu, & crudorum adhuc dolore vulnerum, mortem in horas expectabant, Deo tamen fauente Ranranum viui peruenerunt, vbi alius tecto; vestimento alius eos iuuit, nemo vltra metas parcæ, ac debitæ charitatis, in qua Christianis Prouinciarum reliquarum, vt multùm absimiles; sic in timiditate cautionis, nisi noctis obscuro Patres minimè adeundi, quasi nefas id esset, vel inde aliquid sibi metuerent.

Post hæc saucij dum curantur; de causâ, Rex à Præfecto ipso pleniùs edoctus, tria sub anni exitum rescripsit. Videri reos satis iuri & legibus fecisse; iugo proinde eximi debere. Sua Patribus redderentur quæ inter prædonum inuenirentur manus; inde Patres in Ciampam, regno pellerentur. Quibus acceptis, palam magna voce Petro Nauclero edicit Præfectus Patres tota Prouincia inuestiget, sistatque suo tribunali, noua Regis mandata audituros, quæ clam ei commisit iis illicò indicanda, norat enim haud procul ab suis ædibus latere. Barcam prora iubet littori alligari, vbi nundinæ habebantur, Patres in ea populo ostentat; iisque Mandarino denunciatore in magna militum, & Ministrorum turba indicit iuridicè, abirent quamprimum, rectáque ad

austrum.

austrum Cocincina exirent. Sic Regi placere, quo pompæ tam publicæ strepitu, & testimonio integri populi, optimus Præfectus, elidebat accusationes, si quæ fortè ad Regem perferrentur, neglectim curati eius imperij. Nam secretò per Petrum admonuit Patres, omninò ne abirent, nisi vellent ab iisdem trucidari à quibus fuerant crudeliter, vita vix integra, sauciari; qui iniustæ sibi ignominiæ vindictam, iuratis insidiis in eos struxerant. Exin dilapsa nescio quo ex oculis naui, ex qua se populo prostantes diu Patres ostenderant, explicaturi versus austrum vela; delituêre in alia dies quadraginta, per quos dum planè ex vulneribus sanantur, curationem animis eorum adhibent, qui ad se furtiuo aditu ventitabant. Et iam annus inibat tricesimus, cum Turone apparet oneraria Macaensis, & in ea Benedictus de Matos, qui anno præcedenti Christianam rem misertus, ex abrupto commercio affligi, eam impetrarat, sperabátque Regem donorum splendore ac pretio placatum, abrogaturum Patrum exilia; quàm eius persuasionem minimè dubiam, euertere iidem scelestissimi auctores duo, decreti in Patres exilij; Regémque vltrò ad amicitiam cum Lusitanis optimè procliuem alio abstulere, mira is quidem affabilitate, Patrem & Legatum prosequi visus est, postque aliis de rebus nonnulla; negauit se nostros aliquo eorum errore, aut culpa pepulisse. Nihil apud se de illis secus quàm vellent depositum; sed ob superbiam stolidam Christianorum iactantium, nihil esse vsquam præsidij ad æternam salutem nisi in lege Christiana, qua illi perpetua, & importuna vanitate, patrios Deos obiiciebant contemptui; in desperationem agebant Bonzios; & populos in rebellionem; verum æquo animo essemus, se nobiscum denuò acturum; quibus vsque Ranranum perlatis nuntiis, nihil dubitatum est reconciliatum nobis Regem, eáque fiducia cœperunt, nostri latebras sociorum secus mare obire. At sacrilegus Bonzius sic Regem concussit, eiúsque consimilis Externorum Præses Mandarinus, ita consceleravit Regis aures, non modo vt illum ab exilio abrogando, ad confirmandum illud abriperent, sed rescripti quoque executionem Mandarino eidem committi extorquerent, qua illo armatus Sinoa Turonem aduolat; Patres coram accitos, contemptu agresti, & rustico appellat, ac vester, ait, occidens ab nostro oriente, esto medio orbe disiungatur, coïbunt tamen faciliùs quàm lex vestra cum nostra. Illam huc inde vos intulistis; hanc nos ante omnem æui memoriam professi sumus, & tenemus. Quod perspicuæ adeò certæque veritatis, velle tamen nescire videmini; Rex ludos hos magno rerum suarum compendio deinceps intelligit, proin tantò in vestrum exilium obfirmatus, quantò vos ad illud vitandum obstinati; nec vobis imponat suspicio capi esca donorum Regem posse, aut vestro aduentu lætaturum, si oneraria Macaensi huc aduehamini; soli palmum vobis nunquam daturus est, si vel auri tantùm dederitis quanta est rupes hæc; quod in rupem intendens, tàm asseueranter, & Regis nomine tùm

ipse

ipse affirmauit, tùm exequi perrexit vt Regis gratiam Patres desperarint, haud tamen fiduciam latendi ad iuuandos occultè Christianos; quocumque id tandem suo periculo fieret. Onerariam igitur conscendunt primis Etesiis Macaum soluentem, cúmque inter vectores omnium oculis se notandos, & spectabiles præbuissent, nocte intempesta, in scapham desiliunt quæ surdo remigio Prouinciis quatuor Patres duos reuexit in quibus diu versari fuerant; Iapones item Patres duos seruauit Iaponibus Faifi docendis. Ita illius Christianitatis consultum orbitati; nam quos per se nostri adire non poterant, per eos adibant, quos Christianorum singulis cœtibus dederant monitores, in quibus excelluit Paulus ille Apostilici animi Mandarinus, huic certè magna pars eorum debetur qui huius anni residuo abidolis ad Christum traducti sunt. Restat Buzomio quid factum videamus? Cocincina eiectus quam Christo primus initiauerat in Ciampam nauigabat, excitaturus Euangelij sono regnum illud ex communi lethargo funestæ idololatriæ. Ibant illi comites Hieronymus Maiorica, & F. Antonius Torres, iámque in portus conspectum venerant, cum inuolantur à Batauis oram illam prædantibus; nostri remis ad fugam impares, in littus eiiciunt sese, & nauigij iactura vitam seruant, sed Pyraras Batauos dum vitant, comprehendunrur statim in terra pro naufragis, & lege barbara, in seruos Principis mancipantur, quoad libertatem amissam redimant. Ad calamitatem Cocincinæ accessit Tunchinensis, non valdè absimili ex causa. Temporarij scilicet commodi dira fame: non poterat vsquam fauorabiliùs quàm in Regia Tunchinensi Christianismus nauigare, nec locupletioribus vsuris Alexandri Rhodij labores pensare, quibus sanè magnis vt eum induxerat, sic infatigabilis pro-
60. *Tunchinensis Eccles. vexatio, & nostrorum exilium.* mouebat. Septimestri iam toto, bis quotidie dicebat ad ethnicos, eorum baptismum, bis in hebdomada celebrabat; ad hunc illos Marchesius præparans, eadem opera perficiebat linguam, quam nondum satis in promptu habebat; ab Christi natali ad Pascha resurgentis, seculi anno vicesimo septimo, quingentos Rhodius lustrauit, in quibus, & aliis ibidem antea baptismo expiatis censebar plurimos, vtroque in ordine militari & literario, nobilitate, & dignitate claros. Erat verò tàm potens sanctimoniæ Christianæ, & legis quæ illam præciperet fama, vt familias integras procul ad Rhodium traheret, reportaturas in sua oppida Christi nomen, & cultum, eam ob rem ad messem tàm lætis prospectibus flauentem noui se Machao operarij accingebant; nec in eo tantùm Christianismi summa vertebatur, vt aqua capiti modicè inspersa, & noui nominis adscriptione inter baptizatos, nihil præterea exigeretur officij. Quin imò in omni hominum genere & ætate, eam morum edebat commutationem, baptismi gratia, eáque generositate Christianos inolitis ereptos flagitiis fingebat in Angelos, vt cæca in diuinis Bonziorum malignitas, diuinum id robur, & humano maius, magiæ tribueret, insimularetque maleficij Rhodium. Capi

satis

satis ab iis non poterat, vnde recens conuersis, tantùm suppeteret animorum vt concubinas quas deperierant, & ex data prole, benè de famina meritas domo eiicerent; larga stipe pauperes alerent; amarent inuicem, quos fastidierant, nec dignati aspectu fuerant; ægrotis ministrarent, etiam ethnicis, & in fluminum ripas, canum instar per suos abiectis. Nam de ieiuniis non erat adeò quòd suspicerent Christianos, cùm ipsimet non rarò à puero instituerent vitam legumine, & oleribus trahere, ad promerendam gratiam idoli alicuius. Quare nihil actum præmaturè cum sacri ieiunij promulgata est illis à principio lex. Longinqui demùm & frequentes conuentus ad diuina, & solennia festorum, maximè verò Christi patientis quæ aptè quindecim distincta partibus, incredibili fructu pietatis Rhodius proponebat, gerebantur hæc in Regis oculis, & aulæ conspectu; Rex verè an fictè in Rhodium mirè affici videbatur, accersebat illum sæpissimè, comitatéque planè insolita longos cum eo durabat sermones, interdum & mensæ adhibebat, & manu propria porrigebat de regia patella cibos, & quanquam ethnicus, damnatisque addictus artibus, de vero Deo, anima, & æternis, libenter dicentem audiebat.

Iam felicitatem cursus tàm prosperi, spesque multo maiorum progressuum non temerarias, quæ sensim vices tandem profligarint videndum est. Primi ab Rhodio Regis animum abalienatunt amores indomiti concubinarum, & vxorum. Pulsæ domo à viris illustribus Christianam amplexis puritatem secundariæ vxores, Reginas adeunt hoc sui repudium apud eas lamentabiliter deplorant, & casus eiusdem periculo, ac metu, illas cum custodibus Eunuchis in defensionem sui armant; nam hos quoque angebat vehementer, illa Regis in Patrem obseruantia, & assidui de Christianorum lege ac ritibus congressus, factúque pronum vaticinabantur vt inopinato Rex baptizaretur, ablegatisque ab se secundariis Reginis, cum iis pariter, & ipsi purgarent palatium, mendicaturi quà possent necessaria victui, cuius ratio omnis ex Reginatum obsequio hactenus ipsis constiterat. Aggrediuntur ergo bifariam Regis animum simul expugnare, seu potius dementare. Huic Spadones Rhodium depingunt velut archimagum, maleficio vbique ineuitabili famosum, ipsáque adeò quam afflasset aura homines fascinantem, argumentum ponunt deliramenti huius, Neophytorum exempla quæ attigimus in quibus vxorum antea flagrans amor audito Rhodio frigebat emortuus; tantus è contrario ardebat versus illum amor, vt non possent ab eo disiungi, ducentis subinde milliaribus venirent, eius solùm videndi, & audiendi libidine, quicquid ipsi liberet poscere quantumuis difficile, & durum, ab iis illicò exoraret, voluntatibus autem hominum afferri eam violentiam non posse absque potentissimo carmine, & præsentissimo fascino. Eadem instinctus priuati commodi scabie, Regis quidam sobrinus, quæ fabulabantur Eunuchi confirmat, recenti extra Cocincinam Patrum exilio, quòd li-

61. Nostri extra Tunchinum exilij causæ. præcipua Regis auaritia.

garo incantamentis cœlo, terram semper irriguam, & summè feracem, siccitate vrenti, & sterilitate perdidissent. Aliundè ploratus, & querimonias concubinarum eiectarum, ad Regem deferunt secundariæ Reginæ. Criminantur Externi vnius nunquam prius auditam barbariem, nunquam olim tentatam audaciam in abrogandis Regni antiquis legibus, matrimoniis soluendis; priuandis matribus sua prole; Rege tot ciuium & subiectorum numero, quot vna ex matre non possent suscipi; familiis denique sua orbandis perpetuitate, si viros contingat, vt sæpè fit, sterilem ducere. Ac magiæ quidem insimulatio effecit apud Regem vt colloquio Rhodij abstineret, & si quando aditum petenti daret, ab eo se paucis, & procul expediret, ne fascinaretur ipsius halitu. Quo item delitio sic occupati sunt alij, vt concionantem nisi iusto abiuncti spatio non audirent, monitique accedere propiùs, vt vocem dicentis articulatim perciperent, tunc verò suspicionibus multò magis exagitarentur. Die igitur quodam, dum octoginta baptizandos sale sacro ritè initiat, è turba stentor vocem tollens, exclamat tunc artis vim maleficam exeri, cauerent attactum incantati salis, ni vellent cerebro euerti; hoc veneficio Magum Occidentis deturbaturum illos sana mente; quibus dictis, templo se proripit. Verum hoc spadonum somnio, apud Regem mulierosum, plus valuit Reginarum fletus, & comploratio. Ex aula Ministrum ab eo impetrant, qui Regis personam, & imperium sustinens, Rhodium conuenit, & quænam, ait, hæc noua quam docetis, & scelerata lex? coniugia scilicet eorum damnatis qui plures vna vxores accipiunt; & iam pluribus adstrictos ad vnam redigitis? Ego verò iubeo vnumquemque quàm multas libuerit ducere, vt hinc plures & ipse suscipiat liberos, & ego pluribus subiectis augear. Vobis itaque capitis pœna esto, vt primum resciuero antiquum hunc morem, & Regno vtilem vestris sermonibus conuelli. Sed his haudquaquam absterritus Rhodius in suscepta vt ante concionum materia perstitit, nec quicquam propterea incurrit aduersi, Rege vt post videbitur, iudicante, fore sibi vtiliores minas, quàm vulnera. Quare nec efficaciùs edictum id mouit, quod grandi macrocollo iussit nostris foribus affigi. Eo admodum seuerè, vetabat Christiana sacra à quoquam suscipi, quòd cum Diis Tunchini Christianorum Deo non satis conueniret; imò esset hic illis palàm inimicus, eorúmque statuas, & cultum extirparet. Censum igitur iri rebellionis in Deos reum, & in Regnum, quisquis Deo Christianorum sese addiceret. Editionem sacrilegam à Rege expresserat Bonziorum dolor importunus, irati querebantur templum sibi extructum ab ethnico, fuisse ab eodem sed iam Christiano donatum Patribus, & sacram in ædem commutatum, priusquam idolis contaminaretur, quæ fuit altera nostrorum in ea Metropoli ædes Deo sacra, & causa Bonziis extorquendi à Rege, impij, sed cassi Rescripti: vix enim Minister eius lator & promulgator abierat, cum reuulso illo Rhodius ad Regem contendit,

Deoque illi custodias, aditus, & Regis animum commodante, sic eum permouit, ita pro se dixit; recensione singulorum particulatim beneficiorum & humanitatis quibus se hactenus dignatus fuerat adeo molliuit, vt raptum ex eius manibus Rescriptum discerperet, pignúsque amoris reconciliati, esculenta ad eum mitteret munera, quæ ipse confestim pauperibus diuidi mandauit. Et huc vsque bruta irati barbari sed innoxia fulmina. Ictum tertij vitare nulla industria licuit. Venti Macao Tunchinum prorsus desierant, oneraria promissa non venerat, cuius vna expectatione Rex auarissimus, liberam nostris annuebat, & fidei sacræ, in ditione sua mansionem: alia quæ narratur irarum causa si Regis animum, quod aduersarij volebant, subegisset, nunquam nos postea vt fecit, reuocasset. Fuit autem hæc metus amittendi Regni qua nullam Dæmones illic experti sunt versatiliorem & validiorem machinam ad strages Christianitatis quas tunc in Iaponiæ insulis edebat maximè cruentas. Nam si tantùm in iis suspicio valuit quæ finxit legem Christianam, iuratam esse factionem ad sollicitandos in Regem populos, vt Christianorum fortium millia quadringenta, ferro & igni crudeliter deleret, quanto faciliùs in Tunchino Christianorum vix quinque millia perdere potuit?

Extitit vir notus sanguine, criminibus notior, maiestatis reus, & conuictus, qui nostrorum suique adeò atroci accusatione pœnam redempturus, clam Regi suggessit, nostros in illum cum Rege Cocincinæ, & Ciua Can inimicis, confinibus, & aduersus Tunchinum armatis, versasse consilia, & proditionem comparasse. A Septentrione Ciuam, Cocincinensem ab austro eodem tempore irrupturos; dúmque tu, aiebat, vtroque versum iis occursurus copias disiunges, Christianorum Dux Rhodius, post vrbis Regiæ incendium, & prædam, à tergo te medium concludet, hostibus à fronte pellendis occupatum. At arcani huius tàm formidolosi aliud non dabat indicium, præter abstinentiam Patrum exquisitam, qui à Christianis, nihil exigerent, nihil admitterent, vel suo vel Catechistarum vsui quos iaciendis per vrbem facibus garriebat fuisse destinatos, inde confici volebat, à Ciua, & Cocincinensi eos stipendia capere. Accersiuit quoque huic suo mendacio colorem improbus sycophanta, ex Petri obitu, viri sancti, & fortis, fideque in Deum, & in Regem clari; quem tunc Deo visum nobis eripere cum eius præsidio Christiana res labans fulciri potuerat; familiares suos sedecim, in quibus & liberos, contagiosa ictos lue, præire sibi ad mortem, Christianè tulit, parique & ipse generositate illos secutus est. Sed scelestissimus nebulo insimulauit Rhodium apud Regem, conscitæ illi mortis, ad priuandam eius securitatem Prætorianorum Duce fidissimo; & arma experientissimo bellatore. Accessere his plaustra querimoniarum à Bonziis, qui se impunè, suáque simulachra, dolebant à Christianis derideri, & ipsis etiam in templis indignè haberi, quam iniuriam Rhodius existimatus est non satis præca-

unde, nimiúmque suorum pietati, malè consultæ indulsisse, proindeque gloria excidisse continuandæ illius missionis; certè Rex, post annum, ab Inspectore Prouinciæ, remitti ad se in Tunchinum Patres aliquos petens, Rhodium & Marchesium exclusit. Impulsum tot machinis Regem, ad eiiciendos Regno Patres illa expugnauit quæ violata ipsi onerariæ promissa, cum magna ipsius iniuria, & damno ingerebat; Ergo dum naues appellerent quibus Macaum portandos imponeret, Christianorum consuetudine iis interdixit; Rescriptum exilij celsæ arboris trunco mandauit incidi; Die Augustissimæ Triados quem annus hic sæculi duodettigesimus Iunij octauo & decimo colebat; dum ad sacra fideles se comparant, adest ab aula Eunuchus cum armatis; ædem sacram irrumpunt, Christianos cædendo, vociferando, conuitiando tanquam canes, omni contumelia dehonestant; dùm foris alij defigunt arborem Decreto Regio insculptam; legebantur in eo multa in Deum sacrilega; multa idolis gloriosa; & edicebatur ethnicorum ad Christum conuersio posse Regno quandoque ingens afferre detrimentum, etsi quale id foret tunc parùm liquido cerneretur. Pœna mortis ingressu nostrarum ædium Tunchinenses omnes arcebantur; egressu quicumque in iis erant; iussu Regis, aut suo verosimiliùs, bellumo semiuiri genio, aram imperat disturbari spado; obstat Rhodius, & Regis dono templum id asserit, aràmque possideri; negat templo debitum altare, & sacros ornatus ablaturum, nisi diserto Regis imperio; cui miles impudentior cœteris, en tibi! quod poscis disertum imperium, simul aram pulsu impio euertit, fuste in effigiem Virginis impacto, manum Iesu infantis, quem gestabat frangit. At quadtimestri post vlta est crimen nefarium sequax pœna. Furti damnatus carnifici traditur, qui præcisis sacrilegi digitis, Christi percussi ream manum condigno supplitio mutilauit, ethnicis quoque suo illo trunco futuram ostentui, haudquaquam impunè violari Christianorum Deum. Post hæc domo direpta, suos spado abducit milites, quibus ad custodiam forium succedunt nihilo meliores, nisi quod viliores. His inspectantibus adibantur Patres à multis seorsum Christianis assimulatis in mendicos qui procul à ianua incipiebant rogare stipem, nec prohibebantur subire intra limen, velut eleemosynam accepturi, nuntiabántque Patribus, & referebant quæ in rem facerent; audentiùs alij sopitis custodibus se intrò penetrabant, exigebántque piè cum Patribus totos dies, quod tamen haud æquè omnibus processit. Ingressi custodes quoties libuisset vt domus angulos subinde rimarentur, si quem offenderent, omnibus spoliatum, pugnisque, & calcibus pessimè contusum, capillis foras raptabant ad socios, à quibus haud mitiùs excipiebatur, iratis videlicet furtiuo illius ingressu suam in seruanda ianua oscitantiam derideri. Ethnicorum nemo, intro pedem mittit, quantumcúmque fas esset, ne in summis quidem angustiis. Et ægrotantem adeò inhumanè Medici omnes visère recusarant, vt destitutus remediis interierit.

interierit. Erat is Ioannes, ille idolorum tanti quondam nominis Sacerdos vt Rex eius eremo adnauigans, classem iuberet vela demittere, veneratúsque hominem, eius preces enixè flagitaret ad felicem euentum expeditionis quam mouebat aduersus Cocincinam. Hunc aliquantò post Christianum ob calcatam famam ethnicæ sanctitatis, contemptu sui generosissimo, tot intra biennium donis cœlestibus diuina largitas cumulauit, vt eandem sed veram gloriam, sanctimoniæ præstantis assequeretur apud Christianos. Diues inter suos, & honestus annorum iam quinque supra quinquaginta, studio fidei affectabatur nostros quocumque pergerent, iungebátque iis strenuam operam in ministerio animarum, ac se demùm pro vili seruulo, eorum obsequiis velut ad optatam quietem dabat. Illum Rhodius Cheni patria sua, præfecit Christianis, vbi anno superiori Patres primigeniam statuerant Tunchini Ecclesiam, inde crebro ad illos recursabat, de commisso sibi acturus grege, sacrisque mysteriis animum refocillaturus. Et diuersabatur apud illos, cœperátque iam morbo tentari leuiter cùm miles impius, pueri Iesu effigiem fustis ictu confregit, vetum inde sic morbus incruduit, eáque in Christum iniuria sic animo fractus est, vt paucis diebus extinctus sit. Patres magno labore, ac pretio cum obtinuissent semel custodia egredi ad porrigendum Regi libellum supplicem, ab Eunuchis qui humaniores videri volebant dissimulanter conspecti sunt, ab aliis conuitio, & minis palatio pulsi: transiturum per aream Regem opperientibus, hinc inde se Prætoriani, spissis ordinibus obiecêre, ne aut illum videre, aut videri ab illo possent. Ergo Rhodius in editionem euadens locum Regem clara voce interpellat, liceret sibi ad pedes illius libellum deponere. Rex ad vocem conuersus, probè agnitum silens præteriit. Sed longè immaniùs sæuitum à Prætorianis, vel enim gratiam captantes Eunuchorum, vel indignati, quod se Regi Patres ipsis inuitis videndos præbuissent, punctionibus laterum, & gladiorum capulis vexatos & contusos è palatio extrusêre. Quamobrem spe omni causæ Regi probandæ abiecta Rhodius; curam omnem intendit ad Christianos dum clausus tenetur, animorum subsidio iuuandos. Vrbem sex regionibus distinguit; suam cuique assignat in ea domum; in eam Dominicis & Festis coibant regionis eius incolæ Christiani; Rosarium sacrum Deiparæ, precesque varias concinebant, præcentore egregio Catechista, cuiusmodi habebant plurimos. Legebat idem cohortationem, ex Euangelio depromptam compositámque ab Rhodio, cum incredibili animorum motu, fructúque pietatis; & iam quartus abibat custodiæ mensis, quam tamen interdum fallebat Rhodius, vt ex vicinia Deo aliquos semper lucraretur; cùm nauis appulit Sinensis; in hac Patres iubet Rex vela facere; Cechianam tamen quò erat renauigatura Prouinciam abesse Macao longiùs cum audisset, nec peregrinos admittere, iussis supersedit, quamuis exstimularent illum nequissimæ concubinæ, non modo ad præcipitandum Patrum exilium, sed etiam

necem; fertur quidem minis per somnum exterritus ab eo scelere, re ipsa certè, vltra quam esset expectandum, exinde se Patribus exhibuit placabiliorem, missitandis quoque ad eos munusculis, quorum id saltem aspectu fiebat, vt custodes sentirent minus importunos, minúsque difficiles in admittendis ad eos Christianis, qui beneficij huius, & spei ab Rege melioris, gratum Deo animum testaturi nosocomium curandis ægrotis statuerunt. Hanc item nostrorum totiusque illius Christianitatis lætitiam, maiorem in modum incendit quod sequitur. Gaspar Diaz iuuenis Christianus, patria Sianensis, Macai educatus, libratorem agebat machinarum apud Regem, eámque de Patrum disciplina ex quo Tunchinum aduenerant, virtutem animi, morúmque hauserat honestatem vt monstraretur digito etiam ab ethnicis, velut expressus Christiani typus, audiretúrque cupidè de diuinis agens: at hunc medio in amne quà Regiam interlabebatur, festos ignes fingentem, & eiaculantem, atrox casus peremit; imperitia socij excussa scintilla aceruum corripuit igniarij pulueris, cuius flamma Gaspar momento vstulatus, vix tamdiu superfuit quoad vltimis sacris procuratus efflaret animam. Erat iuuenis virtus Regi apprimè chara; ministerium vtile, ac fidum, nec ignorabat esse Christianum. Quare Patribus mandat, iusta funebria Christiano ritu honorificè illi curent, nec parcant sumptibus, quos sit ipsemet suppeditaturus. Hinc libera nostris custodia, hinc piorum concursus & lachrimæ, & ruptæ ex imo pectore gratulationes, affectus, Dei laudes, quæ stylus non satis assequitur. Funus duxêre plus mille Christiani, graui, & splendida supplicatione, pretioso illam è serico vexilla decorabant aureis prætexta fimbriis, & mysteriis picturata Christi patientis, comitabatur odorum copia, funalium facium non paruus numerus, Ministrorum ordo suo cuiusque cultu, cætera omnia quæ non semel significauimus in parentalibus Christianorum celeberrimis adhibita, in ruborem probrúmque ethnicorum, qui suam auaram, deformem & deridiculam erga defunctos magnificentiam Christianæ non dubitabant anteferre. In campum pompa deuenerat vbi condenda sandapila, & aderat præter Christianos multitudo ingens ad quam Rhodius concionatus est, nec deinceps custodes obstitere quo minùs ad nos Christiani ventitarent, adirentúrque à nobis tùm ipsi tùm ethnici, tametsi parciùs, ne qua inde tumultus occasio aduersariis in promptu daretur. Hinc illa extitit Principis feminæ ad Deum conuersio, quæ Præfecto Cheduni hoc est Orientalis Prouinciæ nupserat. Illam baptismus Annæ vocabulo insigniuit, & satu diuini spiritus tàm fœcundo impleuit, vt præclaris illius studiis merito tribuatur conuersorum ingens in iis Prouinciis numerus, & frequens ad eorum cœtus capiendos ædium sacrarum fundatio.

Cæterùm hac Regis liberalitate rescindi videbatur indictum nostris exilium, si oneraria Macaensis anno saltem sequenti vndetrigesimo,

longas

longas non falleret expectationes, sed illa biennio ante Tunchino Macaum recedens, ad Insulam Hainam alliserat, perieratque suo cum onere; vectores Macaum, ignara naufragij minimè requirebat, quamuis illic annum iam integrum solito diutiùs hærerent; Tunchinum casus infelicitatem, Lusitanorum fraudem interpretabatur: Martio igitur inclinante, adest Patribus ab Rege Scriba, eiúsque nomine ita illos affatur [quòd vestri, ait, fratres Lusitani, toto iam biennio non apparent; manifestum est ab iis vos nequaquam agnosci; aut si agnoscunt abdicari. Bonis auibus ite, & illos requirite. In Cocincinam triremis vos feret vbi vos naues excipient Macaum rediturae, quæ dedignantur hos portus attingere] subiecit præterea, suóne an Regis nomine haud scio. Benè legem nostram, cognominari vulgo mortis legem, adeò multos è medio tolli baptismo quem conferebamus, nec satisfacere quod accerseremur ab hominibus iam morti proximis, Christianismum enixè petentibus, proinde morbi vim non baptismum mortis causam iis esse; nam hoc ipsum illos tunc adscribere Christianis cùm essent in extremis, & hanc baptismo nostro inuidiam odiumque conflare, imprudentiæ esse non ferendæ in viris alloqui quales essemus valdè prudentibus, aduerteremus de cœtero, Regi persuasum, quem mortuum vellemus; hunc nos baptismo occidere. Deesse videlicet viuentes, & sanos quos initiaremus lege nostra, grandi eius decore, & fama; & oportere illi detrimentum & ignominiam quærere, ex baptismo illorum qui animam egerent, velut ab ipso necarentur? actis beneuoli affectus gratiis Rhodius, hominem docuit quibus legibus teneremur morientium saluti æquè vt viuentium instare. Peruictus necnè rationibus, abcessit; rumor nostri discessus imminentis, triduo Patres occupatissimos habuit, excipiendis salutantium lachrimis, confessionibus, querelis, aquæ vasis solenni Ecclesiæ formula in remedium malorum, & piaculum consecrandis; ethnicis verò ad baptismum quem efflagitabant, nondùm planè maturis, relictus est Andreas, & Franciscus, Catechistæ duo eximij qui totam iis operam nostro sumptu, cunctisque commodarent quos nobis absentibus ad fidem, Dei benignitas vocaret. Nec fuit vacuus eorum labor, inter alios non infimi gradus, etiam Mandarinos, qui Christianismum non mediocriter condignis moribus exornarunt, Regis cognatam, Annæ quam diximus filiam, Christi lustrarunt baptismate. Patribus triremem conscensuris Eunuchus à Rege duplex attulit diploma securi commeatus, aureos viginti, & pannos eiusdem pretij ad vestes. Sed munus Regis sanè beneuoli nequam spado, intempestiua querela fœdauit, aiens Regno nos pelli ob intolerandam Christianorum audaciam, quibus parum esset Deum colere peregrinum, nisi & patrios, & Regni Præsides suis etiam in templis contumeliosè tractarent; cui paucis Rhodius, & prudenter, id nostris quoque damnari legibus; peccassent esto in eo Christiani, sed nostris seriùs monitis non licuisse, ausis occurrere. Hoc verborum

61. Lex Christ. cur dicta lex mortis.

compendio

compendio ripam versus contendunt vbi nauigij præsidiariis traduntur ab Eunucho. Sequebatur euntes Christianorum turba mœrens, expectabantur vbique cum lachrimis, rogabatúrque fausta adprecatione, humi passim proiectos dignari. Viri iuxta & feminæ; plebeij & nobiles concursum augebant, omnes tamen accessu prohibiti. Multi quoad vadum sinebat, mirantibus ethnicis in amni constitêre, vt monitis fortibus, quos relinquere cogebatur firmantem in aduersa quæuis, Rhodium audirent. Interrogantibus lamentabiliter aliis, à quo peccatis soluerentur, iussit conceptum ex iis animi dolorem, qualem erant edocti percusso ter pectore testari, eósque ritè (quod petebant) absoluit. Senex fuit annis, & grauitate venerandus, qui vt erat ornatu suæ dignitatis conspicuus, vultu quater humi abiecto eos salutauit cum magna côpia lachrimarum, secutúsque oculis recedentes cum domum redisset, magnitudine doloris quem ex Patrum discessu non consolabilem retulerat, paucos intra dies contabuit. Ferebat illos quadriremis, cum Antonio & Ignatio Catechistis sub nauis Præfecto duræ frontis, & asperæ homine, quem tamen nobilium in Patres officia, fecêre sui modestiùs memorem, & ita facilem, vt bona eius venia Rhodius, verba de Deo ad milites faceret, inter quos etiam dicentem ipsemet audiebat, (quo fructu postmodum exequar) milliaria emensi ferè centum, applicuêre Chebum, vbi loci dynasta transituros opperiebatur; erat is qui

63. *Mira pietas Neophyti nobil.* anno præcedenti Christianæ legis, & Christianorum gloriosa excitus fama in aulam venerat, vnde à Rhodio, sacris imbutus mysteriis cum vxore, liberis, & famulitio nobili, domum redierat Christianus, Pauli deinceps insignis vocabulo; vxor Luciæ; Michaëlis, & Raphaëlis filij eius duo. Quorum omnium nouis à baptismo, & luculentissimis exemplis, sed suo potissimùm hortatu, & doctrina Paulus, bonam partem clientum sacro fonti aptarat: cognita igitur exulis Rhodij prætervectione, in ripam descendit; vltroque illum à nauis Præfecto amico veteri, in eum diem impetrauit. Clientum sex supra sexaginta in procinctu erant ad sacrum baptisma; iis erudiendis postquam vltimam manum adhibuit Rhodius, vitalem aquam Marchesius contulit; Patrem lustricum virorum egit Paulus; Lucia matrem feminarum; filij duo, sacro ritui ministrarunt. Nox erat media, & tempus repetendæ nauis, nouum Christi gregem discessu suo mœstum, consolans Rhodius benficio recentis gratiæ, pergebat ad ripam; sed obtinere à Paulo non valuit, vt per noctis obscurum, viam satis longam & alto impeditam ceromate pedes conficeret, quin & diuturna & ardentissima contentione id extorsit vt esset ipsemet quartus è gestatoribus qui eum ad nauim Patrem detulerunt, cum pari vectorum admiratione, Pauli lætitia, ineuitabili Rhodij pudore. Postero die in mare subeunt; & propiori & remigio radentes littus Chenum tangunt; inde oras Engheanæ Prouinciæ, sitósque in iis Cuaciuæ, & Cuasoti potius lustrant, Rhodio vbique æternitatis semina mittente, quæ licet obiter iacerentur, fructus edidêre

edidêre non obuios; iis prætermissis, vnum hic memoro ingentis animi Christianum Andream nomine, qui vt assequeretur Patres, milliaria octoginta per montes asperrimos confecit, hoc vnum ambiens vt matri, & socrui baptismum impetraret, quas secum ducebat, annis graues, & orizæ sacco quem sibi vtraque in cibum ferebat. Subiturus in fines Prouinciæ Bochini, Præfectus nauim censuit mutandam, quod maris illius periculis impar esset. Cum illa remisit partem præsidij militaris, ex quo decem, & octo, tingi baptismo petierunt; & postridie lustrati, Christianis in aulam salubria monita Patrum nomine reportarunt. Plus negotij fuit in expugnanda Præfecti idololatria, sed hoc idem qui sibi eum in famulum legerat Deus biduo peregit. Die Aprilis quinto & decimo quem colebat is annus vndetricesimus solennem Christo resurgenti; Præfectus mari, cœlóque vocantibus in altum soluit, versa in cornu prora, quo nullum eo tractu formidabiliùs, & putant indigenæ Archidæmonum aliquem suam illic habere Regiam, & nauium stragibus crudele imperium in rupe exercêre quæ longè in mare porrigitur; nauarcho nemini vel tantùm roboris vel audaciæ sit vt aggrediatur hanc præteruebere, nisi ante placato sacrificiis dæmone. Quod dum parat Præfectus exequi, Patrum rationibus & Ignatij Catechistæ inhibitus est tandem ab eo scelere. At enim mutato paulò post cum mari, & ventis in aduersum cœlo, videbatur prorsus moueri tempestas à dæmone, cùm nec liceret retrò vela dare, nec vlteriùs nisi in scopulos, & naufragium tendere; hic se ipse incusans Præfectus, & simplicitatem suam nimium credulam, debacchari aduersus Catechistam, & ægrè ab illo manus continere, vt priùs videret mari præcipitem sorberi, quàm ipse sorberetur; prodire ad strepitum, & clamorem Patres, cassisque ad tumultuantem sedandum verbis, cœli Domino cui famularentur, & cuius nutibus obsequerentur venti & maria spondere mox se vota facturos; vix ergo Marchesius, sacrum Laurentio Martyri flexis genibus vouerat; Rhodius *Pater* & *Aue* recitarat; & fluctus concidere, componi mare, auræ recta in puppim vertere, tamdiúque aspirare dum nauis in tuto consisteret. Tàm subita post preces breuissimas cœli vnà marisque mutatio Præfectum edomuit, nihilque addubitans peractam diuinitus, missis aliunde suasionibus, & argumentis, quibus crebrò pulsatus fuerat Christianum se esse professus est, eadémque in naui cum sex militibus sacra vnda lustratus Augustini appellationem ex ea tulit, impetrauitque à Præside Bochini, cui Patres erat traditurus in Cocincinam contiguam transuehendos, vt liceret iis conducta nauicula, pergere quocumque libuisset. Præses ætate octogenarius, Magistratuum gestorum experientia, & iuris integritate clarissimus, ad comitatem quam iis exhibuit, stipem addidit largam, & multos in dies suffecturam; donatus & ipse ab iis vicissim Riccij Catechismo, quod putarent illum pro sua sapientia, libri eius solidissimis rationibus cessurum. Idne fieret mors fecit viri primarij, quem in au-

64. Præfectus nauis quæ nostros vehebat, miraculo conuertitur.

DDdd

Iam profectum, paucísque illic à baptismo diebus extinctum, vxor vulgauerat, vrbemque turbarat iisdem quibus aula strepebat rumoribus; legis mortem esse, Christianorum legem; centum hodie si hanc susciperent, quinquaginta cras vix fore superstites; nostros mortis esse legatos; cuius nominis admiratione confluxit populus ad eos videndos cùm primum illic conspecti sunt. Præses vitæ amans quamuis decrepitæ; mortis, vt ipse quoque vocauit, legatis libenter indulsit, in Engheanam transirent, Prouinciam quam regebat cum imperio eius frater. De Christianismo haud magis consulere sustinuit, quàm de morte in præsens obeunda, eam tamen infelix infelicissimam sexto post mense ethnicus obiit. Patres illic dum nauim, & ventos expectant; ex continuata verbi Dei, constantíque prædicatione, præter ludibria, & sannas, & contumelias nihil retulère; sex tantum vno mense scribit Marchesius baptismo tinctos. At verò Engheanam versùs quocumque applicarent, sorte vsi sunt meliori, & alicubi centum duodecim ab idolis ad Christum traduxere. Rutam appulerant, portum Metropoli proximum, in qua illos Prouinciæ Præses affabilitate collegit eximia, quam auxit maiorem in modum, solis paulò post defecturi articulata prædictio, & qui prædicti deliquij momentis singulis ad amussim respondit euentus. Suspexit illos Mandarinus tanquam ingenij portenta, & miris vltra quam credibile sit laudibus deprædicare cœpit illorum scientiam. Sed enim populus pridem iis iratus, & curam defectionum solarium, legísque diuinæ flocci habens, tumultuari contra eos; famosis quotidie illos programmatis, & quam docebant legem proscindere; orbis perniciem, & Lusitanicum bellum vocitare; ne Diis quidem suis insani parcere, sed illorum inertiam, & impotentiam accusare, quòd sua lenti spectarent dedecora, & capitalium hostium non vlciscerentur iniurias. Erantque odia in peius eruptura, nisi vigilantia Præsidis, Patrum cauisset incolumitati. Quare minis, metúque delationis apud Regem exterritus quod hostes, & exules foueret, rogauit illos admodum comiter, cimbam sibi pararent, & prono, aduersóque amne qui mare influens in portum exibat, docerent quos vellent Dei legem; noctu sub arce ab insidiis prædonum, & populi rabie tutarentur sese, qui vnus iis erat receptui locus, cùm præbitum ipsis hospitium, Christianus iactura omnium bonorum, suóque & vxoris exilio luisset. Cymba ergo coëmpta, vitam in ea ducebant aquatilem, vndique reiecti, proculque lapidibus etiam amoti si qua terram tentassent legere; ne, quod constans habebat opinio, extremo infortunio paterentur, qui eos admisissent; ipsi verò quot, & cuiusmodi conflictarentur incommodis, nihil attinet dicere, sub dio perpetui, sub sole, & imbribus, cœlique aduersi iniuriis, quas etsi grauissimas ferebant leuius orbitate teneræ Christianitatis. Nam in Cocincinam ex Tunchino transire in eam armato, & bellum mouente, nisi proditionis suspecti non poterant; & offensionem Regis Cocincinæ verebantur qui ex

ea

ea nostros pepulerat. Vagos in hunc modum & consilij inopes misertus Christianus, metu omni calcato, per fratrem inuitat, vt se in domum recipiant, quam habebat in syluis a publico semotam, ne ventis deinceps inualescentibus flumine sorberentur, quod iam periculum non semel experti fuerant. Illic dum se vt possunt à populi odio, & cœli molestiis tuentur, propinqua fame vrgeri incipiunt, deerat oriza, nihil suppetebat quo illam emerent; illos eò adegit necessitas, quod nunquam antea sibi licitum fore statuerant. Catechistam Antonium in aulam destinant, subsidij aliquid in iis angustiis relaturum aut stipis, aut mutui nomine bona fide reddendum, in nauis annuæ aduentu; ac nummos quidem viginti retulit cum incredibili miseratione à Christianis missos, quod autem minimè omnium expectabant, P. Amaralij literas, quibus monebantur, P. Saitum Paulum Iaponium oneraria Macaensi secum illuc deuectum; in portu constiterat nauis tridui ferè itinere à Patrum latebris, ad quos illicò scapham misit commeatu necessario abundè instructam; at ij gratiis benigno hospiti prolixè actis, scapha eadem mirè læti ad onerariam, & sociorum complexum festinabant; sed ab Regiis qui eos præuerterant Ministris, Eunucho præsertim omnium pessimo; velut peste contacti, arcentur longissimè, nec precum vlla vis mulcere hominem valuit; donis oportuit accessum ad nauim, & in eam ascensum ex illo emi. Octimestre iam Rhodio & Marchesio abibat, aula extorribus, sed tamen passim regno vagis, & consolabatur quidem eorum molestias, illarum præmium, & sexcenti quos interea lustrarant Christiano fonte; verum magno dolore, pridem sacro carebant epulo, quò idoneam eius nullam haberent materiam; die Apostolis Simoni, & Iudæ consecrato, peracta in naui diuina re, optatissimo illo pane refecti sunt, & egere cum Deo impensiùs de inflectenda Spadonis mente belluina, ne vetaret ipsos duobus in aulam Patribus accedere comites, & cum ipsis Regi annua munera Macaensium nomine offerre. Id illi dum tentant exorare, rati se affatus commodos legisse, in eum furorem belluam egerunt, vt conuitiorum parum satur quibus eos indignè onerabat, inuolaret in eorum oculos, capitibus diriperet pileum, (qua ignominia nihil est illic probrosius) rueret etiam in peiora, nisi qui circum adstabant Christiani suo illum numero terruissent; quare paulùm digressus, clamore ac nutu, vinciri arctè illos iubet. Verum enim vero tàm intoleranda in Patres iniuria, tantóque sui dedecore offensi Lusitani vix à se impetrarunt, vt abstinerent ab eo manus; quod securiùs videbatur, semiuiro edicunt, Patres illos in aulam aut secum venturos, aut in Cocincinam se vela vertere. His Spado timidus in se redit, Lusitanis in aulam Patrum exulum annuit comitatum, dumtaxat ne in eadem naui; sed ne id quidem obtinuit Spado, edictione maioris potestatis à Christianis prouidè curata, oneraria ipsa qua Amaralius venerat in aulam subierunt. Hoc vt quam minimo fieret strepitu præmissus Ignatius Catechista, fideles monuit,

lætitiam publicam non modo omitterent, verum neque adire ut Patres nisi pauci simul; quo tamen prudenti consilio non id effectum est, vt Rhodij aduentus (laude certè ambigua susceptus) Regi probaretur, quare omnibus in cassum adhibitis, vt admitteretur in eius conspectum, quod reliquum erat, totum se in vtilitatem fidelium contulit, & conuersionem ethnicorum, haud quidem in propriis ædibus, quas si vel furtim quis ingrederetur, certò exibat nudus, & fustibus onustus. Naui suis defuncta commerciis, & primis Etesiis Macaum reditura, mandauit Rex Patribus quatuor, discessum adornarent, nec fuit exinde tergiuersandi locus. Christiani mora quinque aut sex dierum, quæ nauem adhuc tenebat in ancoris, Patres confessionibus diu noctúque obruerunt. Quibusdam in mentem venerat res Christianismo priuatim percommoda, publicè non item. Optabat alius alium è Catechistis sibi obstringere, quos communi bono ad omnem virtutem & peritiam muneris formarat Societas; designabant illis aliqui sorores, nonnulli filias in vxores vt eos perpetuo apud se tenerent eo vinculo alligatos, tametsi genere non pares. Sed enim Patres qui nullos habebant præterea quibus salutem tot Christianorum committerent, quique illos diu curis ingentibus, & sumptu ad omnem doctrinam, & sanctimoniam informarant quæcumque potest ab laïcis in plebis Neophytæ regimen proficisci, consultiùs aliud Deo planè mouente inuenerunt. Catechistis quatuor optimis suadent vitam suam Deo, temporario voto tamdiu consecrarent quandiu illorum obsequio Christianitas illa eguisset. Qui vt erant piè sanctéque animo affecti, conditionem vltrò amplectuntur, & quo die Patres erant discessuri, post rem diuinam, in conferta Christianorum frequentia peractam, ad aram prodeunt Franciscus, Andreas, Ignatius, & Antonius, votóque se triplici obligant ad vicarias partes rectè obeundas Apostolici muneris quod sibi à Patribus credebatur. Imprimis victuros cœlibes, donec placitum Deo foret Sacerdotes illuc remittere à quibus illa Christianitas regeretur; deinde peculium non facturos, sed benignè donatis æquali iure in commune vsuros; Postremo illi obtemperaturos quem ex iis Patres præesse reliquis voluissent. Quibus ritè promissis singuli, sigillum addidere diuinæ Eucharistiæ sumptionem; Christianis mirè laudantibus generositatem propositi, & iam inde se prorsus illorum ductui ex Patrum præscripto dirigendos religiosè tradentibus. Horum autem labor, & vitæ ratio tantæ fuit admirationi, cósque virtutis æmulæ tàm multis subiecit aculeos, vt centum iuuenes pietate, & sanguine nobiles eorum ambirent institutum, nec esset pars eius Ecclesiæ sanctior, & fructuosior quàm Catechistarum. Post quæ, mutuas inter adprecationes, lachrimas, & lamenta deducuntur ad nauim Patres à suis Christianis, nunquam inuicem reuidendis. Repetamus nunc Sinas, & gestorum in iis seriem ab anno huius æui trigesimo, sed multò breuiùs quàm mihi licuerit præstare in Christianitate Tunchinensi cuius varios casus

651 Catechistarũ vota tria.

casus opinor cum tædio legerint, qui voluptatis causa legunt, vellentque scenam in noua prodigia singulis paginis mutari: hoc ego hic ago, (æquis rerum magnarum æstimatoribus vt reor placiturum) & intelligi hoc volo quanti sit, & molitionis quàm arduæ quamque heroïcæ Christi Regnum, regno inuehere idolis integrè mancipato, vbi quæ maximè videtur obstare religionis pugna, leuior est si cum aliis quæ expugnanda sunt conferatur, ex quo euidens fiat, quanta illos vigere virtute ad agendum, quantò ad tolerantiam animi robore pollere necesse sit, qui ad hoc opus accinguntur.

Quam nobis lætitiam fecerat præcedens annus ex restituta libertate, ad emendationem Calendarij Sinensis; eam præsens annus turbauit plurimum, præstantium hominum P. Terentij, & Doctoris Leonis duplici iactura, quorum præcipuè ingenio, & doctrina, emendatio illa nitebatur. 66. Mors P. Terentij relgæ.

Terentium Pechini occidit morbi leuissimi violentum, & furiale remedium, quo in sudores liquatus continuos, viribus tandem & vita defecit Maij decimo tertio, ætatis anno quinto post quinquagesimum; Societatis vigesimo, habitationis inter Sinas nono. Natione Germanus, Constantiensis ditione, in Philosophicis, medicina, & Mathematicis eminens, à magnis vtriusque Germaniæ Principibus, magnis item inuitabatur conditionibus, quas Societatis instituto generosè postposuit; eius in Indiam, Malacam, Macaum, in Sinas, & quam longè tenduntur Sinæ, non fuere, vt solent errantium, deproperata itineta; omnia notabat acutissima curiositate, in omnibus philosophabatur; & manu etiam habili qua valebat, plantarum figuras, & animantium reddebat, & natiua eorum specie coloribus expressas; quibus, & aliis illorum Regnorum singularibus, ornare parabat Bibliothecas Europæ. Ad religiosum hominem quod spectat, & virtutes Apostolo dignas, venerationi fuit etiam ethnicis, qui prosecuti sunt luctu eius mortem; funus vltronea largitate; quod quidem tunc primum à nostro exilio solenni ritu elatum est, vt sub Regis ipsius oculis, reuocaretur in possessionem officium illud vltimæ pietatis, quod viro in Regis domesticos adscripto, Mandarinorum nemo tentasset contendere. Non diu post Rescripto Regio Doctor Paulus iussus idoneo astronomo locum Terentij supplere Patres Iacobum Rhò, & Ioannem Adamum Scial euocauit, qui manum supremam imposuêre Calendario operi multis difficultatibus perplexo. Nondum sextus mensis à Terentij obitu fluxerat, cùm Doctorem Leonem mors nobis eripuit, illum toties laudatum, sed hic si vsquam celebrandum, vbi multum sibi labore assiduo de vita detrahi neglexit, modo is labor fidei proferendæ aliquid adderet. Quare Hanceo à Doctore Paulo, trans Prouincias quatuor ingentes Pechinum inuitatus, ad iungendam secum Patribus operam, nec annos excusauit sexaginta quinque in decrepitum senium vergentes; nec valetudinem morbosam, nec reliquias virium tàm exiles, 67. Doct. Leonis mors.

DDdd 3

vt possent casu quolibet extingui, vt planè contigit, & meritum amissi olim Magistratus pro causa fidei, merito cumulauit breuiatæ nunc ob eandem vitæ, quam domi licebat alioqui, apricam & longam extendere. Ante annos vnum & triginta Deum cœperat nosse; agebat vigesimum à baptismo; æquè semper & idololatra, & Christi cultor, in defensionem religionis veræ expeditus. Scripsit ille de se ad Assistentem Hispaniæ Nunnum Mascaregnam, anno ætati exacti nono & nonagesimo, se doctrinarum Occidentalium illecebra captum à Riccio; fuisse tunc illas pretiosi saporis dulcem escam, ad quam vnam currebant Literati, huius cupidine, Doctori Leoni se tanto amore copulatum vt diem sibi vitalem non crederet, cuius horas quinque cum illo non egisset. Hinc ille diu meditatus quà posset securiùs Christi fides toto imperio diffundi, nihil iudicarat validiùs quam vt scientiarum nostratium grato illicio cicuraremus Literatos, & addiceremus illos nobis peculiari beneuolentia, quæ pro summa qua pollent potestate necessarios fidei propagandæ aditus reserarei. Sensim verò illos pro ingenij bonitate cessuros veritati, & ex naturalibus doctrinis ad diuinas non ægrè transferendos. Eam ob rem instare perpetuo Patribus, vt Europæorum egregia opera, Sinensi charactere, ac lingua ederent; alere suo ære ad hoc idoneos; requiritare ex iis blanda importunitate, quotidiana pensa, styli sui acuto, & docto pumice perpolire, ornare procemiis, suo excusa sumptu latè per imperium vulgare. Iam vt discipulos Patribus quam plurimos cogeret, ostentabat gaudens quantus ipse illorum è manibus exisset; nam de subtiliori arithmetice, de physicis, & dialecticis volumina edidit plus septem, & viginti, quorum præstantiam de ingenij sui fœlicitate natam, Patrum magisterio auebat tribui, vt multi se illis in disciplinam darent. Iucundissimus tamen eius labor, in piorum librorum editione versabatur. Libros sacris de rebus vigintiquinque nostri typis mandarant, in quibus vix fuit pagina quam ille amica, & acri censura non excoluisset. Asserebátque illis, præsertim Riccij Catechismo, quicumque restitarent, & Christo idola non mutarent, aut mente cæcos, qui tanti so-
68. Neophyti Mandar. heroicæ virtutes. lis non sentirent fulgorem; aut animo atque voluntate; qui ab se solem excluderent, ne compellerentur fœditates cernere, & odisse quas amabant; & Christiana sanctitas, cum horrore damnabat; ob hoc ipsi longè venerabilior Irus quilibet Christianus quàm Colaus Sinensis. Ob hoc vilia omnia, & abominata quæ idolorum afflasset fumus. Anno sæculi quarto & decimo, missus vrbi cuipiam Præfectus, & in palatium magno nobilitatis vrbicæ comitatu inductus, derisit statuarum frequentiam qua pretiosa & splendida, fulgebant vniuersa, quærit quo suo commerito se in tartarum compegissent? tartarum planè domum illam esse, in qua dæmoniorum plus decuplo numeraretur quàm hominum. Se quidem vel gaza coronæ Regiæ inæstimabili nunquam adductum iri vt cum dæmonibus habitaret, proin si hanc sibi habitationem.

tionem adornassent, extruderent ex ea dæmones, hoc est inde omnes statuas deturbarent. Cohorruere adstantes illo imperio, Præfecti quidem potentiam veriti, sed magis Deorum, quos si nefariè adeò violassent, actum de se putabant, seque mox hiantibus inferis glutiendos. At is manu, & scalis, & securi, deiicere, sternere, frangere membratim, assulatim, & frusta hæc, ait placidè subridens, in culinam deferte ad coquendos mensæ meæ cibos. Pauere hac primum catastrophe, ethnici spectatores, & fulmen, ignésque de cœlo expectare; vbi vero illam Deorum stragem nihil consequebatur molestiùs, sed suum tenebant omnia in cursu modum; mussare inuicem, & argumentari, vel exisse de mente Præfectum, eique vt stulto, misereri Deos quam irasci malle; vel esse ligna & lapides Deos illos, præterea nihil; ab iis certè nec sperandum quicquam, nec pertimescendum; ac vindictam quidem quam saxa & ligna non poterant, Leoni sæpissimè dæmones intentarunt, verum semper irrito conatu, Deo fidum sui nominis assertorem vbique seruante, atque interdum prodigiis, incendiorum præsentium, & mortis pericula ab eo depellente: quibus sanè peculiaribus cœli donis haudquaquam se indignam præbuit eius familia numerosa, & Christianæ virtutis minimè vulgaris professione spectabilis. Rogatus Pater ad benedicendam ex Ecclesiæ ritu eius domum, in expiandis lustrali aqua gynecœis, vidit suum in singulis altare bellè compositum, sacrásque in eo imagines eleganter ornatas, flagella etiam cruentata, non afflictandis modo corporibus propriis, sed conuersioni agnatorum suo sanguine redimendæ: & fuit quæ ethnicum ab audienda Christi fide obstinatissimè auersum, dierum decem ieiunio vicit; Crebris ad hæc Leo familiam, publicè absens, monebat literis; sed accuratiùs, post repetitam confessione generali vitam omnem decimo prius quã moreretur anno: ab Exercitiis enim S. Ignatij velut altera fornace inflammatior ad omnem sanctitatem, familiam conuocat, veniam ab iis rogat si quid fortè de se iis exhibuisset exempli minus laudabilis. Tùm Faustinum quendam ex famulis vnum, ætate, ac moribus grauem, sibi tanquam patruum statuit, & vbicumque dicto factóve laberetur serium monitorem, quas in tanto viro pietatis minutias, malent pij lectores à me scriptas, quàm arma Sinarum in Tartaros, de quibus nunc ad me nihil attinet. Sed reddo suprema Leonis verba quibus die omnium Sanctorum vitam clausit hoc anno 1630. Doctoris Pauli manum tenens, & teneriter flens; morior, ait, cùm cœpisset vita ob hoc mihi placere, quod rei proderat Christianæ; sed gaudens morior, quod tuis mi Domine manibus Patres nostros committo, quos noui tuo securos præsidio meum haudquaquam desideraturos, proinde nec puto mea egere commendatione, cùm sciam illos tibi æquè vt mihi cordi esse; sic ille; sic ipsi triennio ante Doctor Michaël moriens, nostros commendarat; paríque studio post tres annos Colaus Paulus, Doctorem Petrum in cura nostrorum gerenda sibi substituit; hæreditaria

taria quadam summorum virorum in Societatem beneuolentia, quos elegerat Deus tanquam columina Sinensis Christianitatis. Et redamauit illos vicissim Societas, habuitque filiorum loco, & indictis per orbem vniuersum, sacrificiis & precibus defunctos iuuit. Leonem annos vnum & triginta constanter nostrum, nulla vsquam pericula, à nostri patrocinio retardatum; primo suo ad Deum accessu, aditum nobis in Sinas aperuit inducto Hanceum patriam suam Cattaneo. Eius industria Pechinum Rex nostros diu exules reuocauit. Eius domo, periculo, & sumptu, tyranni Scin rabiem nostri deuitarunt, tàm notus erat eius in nos amor, vt qui non auderent illum offendere, nostros impeterent, rati telo eodem ipsum quoque configi. Accedebat his continua largitas in nostros & domi egentes, & iter facturos, & editioni librorum daturos operam. Ædes quidem nobis Doctor Michaël curauit, sed hic templum construxit. Summum erat, ardensque vehementer magni viri votum, vrgebátque illud apud eos qui præerant nullo fine ac modo; dicere solitus; [si Patrem nostrum Generalem (sic illum nominabat) daretur alloqui, certò illi persuaderem Sinarum Regnum Patribus implere tametsi ad hoc Europæ dimidium illorum opera priuari oporteret.] de quo Romam rescribens ad Mascaregnam sua illi obsequia prolixè in omnibus deferentem, aiebat nihil sibi animo altiùs insidere, nihil aut actiùs poscere, aut flagitaturum deinceps importuniùs nisi vt ingens & absque numero, nostrorum numerus in Sinas mitteretur, futurum enim quantuscumque is foret, necessitate breuiorem. Consequebatur hoc animi studium lætitia gestiens quoties Macao venirent; dabátque se illis affectu non dispari, parentem & Magistrum; curare igitur iis necessaria; scrutari num satis interulis contra frigus muniti; docere illos ceremoniarum comitates, & omnium rituum intricatissimam ambagem; proclinationum modos ac numerum, variis Mandarinorum distinctum gradibus; delineare illis formam characterum Hieroglyphicæ illius scriptionis; sonos præire, accentúsque sonorum in pronunciando natiuos, & nobiles; gaudere illorum in his profectu vel minimo, laudare ingenium, facilitatem attollere; quæ in homine id ætatis, & gradus tam propè puerilia, & abiecta, proficisci non poterant nisi ex incredibili in nostros tanquam suos amore, & ardentissimo studio fidei propagandæ.

69. Mors Lud Gonzal. scol. Societatis.

Habet præter dicta hic annus trigesimus mortem egregij iuuenis Ludouici Gonzales nondum Sacerdotis, de quo ex Patribus non nemo, Macaum aiebat, sanctum hactenus cœlo dedisse nullum, si quos esset datura, primum in iis fore Ludouicum, cuius adhuc in seculo virtutes, videbantur esse prænuntiæ. Quare illi parens Lusitanus, & mater Sinensis à caducis alienissimo nihilque præter cœlestia spiranti, facile assensere in proposito Societatis ineundæ. Noctis bonam partem precando exigebat; diei ægrotis ministrando in nosocomiis, & propensiùs leprosis. Sodalitati præerat, cuius vnum erat in piis operibus ex instituto

pensum

pensum. Modestia iuuenis hoc mirabilior, quo illic rarior; amor in pauperes tàm misericors, & effusus, vt sæpè domum rediret semmudus, quòd parte vestium texisset eorum nuditatem. Annum inchoabat ætatis vigesimum, dabatque Theologiæ operam cùm Societati applicuit animum, in ministerium Sinensis expeditionis. Missus est igitur in Sinas ad tyrocinium, simul ad aliquod Scripturæ Sinensis, & linguæ rudimentum, quo in vltimo adeò nihil egit, vt ne vestigium quidem biennis illius studij præferret, quamuis excellenti memoria præditus; at enim paucis post tyrocinium mensibus, mediocri studio, eos egit in iis literis progressus, vt cui parebat P. Cattaneus negaret se posse alteri quàm magisterio diuino illos tribuere. Motus animi sic edomuerat, vt cùm esset ingenio ardens, pituitosus crederetur; corpus tàm inimicè laniabat, vt esset ab eo inhibendus; horrori erat copia sanguinis, quo indusia, & solum cruentabat; qua sui verberatione abstinebat quidem in itineribus, ne plagarum crepitu aduerteret comites, sed vngues altè carnibus infigens, dolorem verberum scarificatione illa acerbissima pensabat; nihil fuit domi tàm abiectum & laboriosum, quod vltrò non ambiret; imò & aliquo difficultatis auctario, ad meriti cumulum condiret. Potest non temerè illius victus, quotidiani ieiunij censeri nomine, nec ferè aliud sinebat nostræ Hancei stationis in qua degebat penuria: & quò munusculis tùm vtendis tùm recipiendis abstineret, quibus missitandis certè parentes non parcebant, sat erat hunc scire, ex patria venisse. De hoc suo amore religiosæ paupertatis ad amicum scribens, ah! possem, aiebat, meipsum quoque in mancipium tradere, vt nec vitam hanc mihi fas esset meam nuncupare. Iussus alia quæ offerebantur pia munuscula non repudiare; parebat quidem, verum simul accepta facultate, iis tàm celeriter exonerabat sese, vt se multi libenter iisdem onerant. Tantis spatiis ab terra, & infimis; absuis & omni suorum recordatione, atque adeò à seipso auulsum, & purgatum, mirùm non est, si tàm defæcati sublimè in Deum leuarent affectus, semperque in eo habitaret, colloqueretur, lachrimaretur, suspiraret: quæ fuit causa Sinæ cuidam apud nos diuersato dicendi domum illam visam sibi fuisse paradisum. Habuit suum nihilominus quo excoqueretur ignem tàm beata virtus; scrupulorum tormentum, quo nullo in terris bonorum animæ torquentur immaniùs. Hoc ille ferendo, & obtemperando superauit. Vno demùm post tyrocinium suum anno, morbo ictus, putauit solito se sui neglectu, vim morbi elisurum; stetit in pedes actuosus ad diem septimum, quo planè viribus destiturus cum decubuisset, duabus post horis animam efflauit, magno Christianis qui eum ex virtutum præstantia nouerant sui desiderio relicto.

Sublato è viuis Terentio & Ludouico Gonzales, subière in Sinas quinque, Octobri mense, Tranquillus Grassetius, & Petrus Canevarius Itali; Benedictus de Matos Lusitanus; Stephanus Faber Gallus;

Michaël Trigaultius Belga, Nicolai fratre parente ortus, nec fuit aliter suspicacitas lyncea Cantonensium fallenda, nisi Lusitanorum habitu, & cultu; nam decem bellicas machinas & arma Macaenses ad Regem Sinarum cum libratoribus illarum dono miserant aduersus Tartaros. Legationis huius caput Gonzalus Tesseira Correa Macaensis, interpretem duxerat P. Ioannem Rodriguez qui deinde Pechino remissus est Macaum vt auxiliarios Lusitanos trecentos Regis nomine impetraret, quibus quinque illos de nostris admiscuit. Crescebat interea iis profectibus Christi fides, qui magno dolore nostrorum animos, & stylum accenderent, ad operarios flagitandos quibus non dicam stationes, & partes operæ, sed regna diuiderent propinqua messe albentia. Nec enim licebat stationum nouarum studio, partarum curam priùs omittere, quam professionis suæ sanctæ absolutam formam, Neophyti penitus induissent; nec statiua hæc Patrum vno vel tempore vel loco arctabantur, sed suam quisque descriptam habebat regionem vrbibus, oppidis, & pagis frequentem, quam sursum deorsum perpetuo, itineribus, monitis, prædicatione, doctrina peragrabat, eràntque ij discursus continuatæ velut conciones quibus captus subinde populus integer Ecclesiæ accedebat. Quod nunquam profectò futurum fuisset nisi factorum documentis, sanctimoniam Christianam ex Neophytorum innocentia suspexissent, qualem, apud suos etiam Bonzios, animorum Magistros nec discebant, nec deprehendebant.

Cœterùm hanc nobis agendi libertatem, tyranni Scin sacrilega rabie ereptam, nunc primum post annos tredecim integratam, debuimus Calendario abaco, cuius nobis emendationem solenni mandato Rex imposuerat, ex quo tantùm quotannis cernemus extitisse ad proseminandam, & defendendam Christi fidem præsidium, vt nullum humanitùs fingi valeret potentiùs. Et hinc Patres subibat, Riccij dulcis, &

70. *Literis politiorib. aditū in Sinas Religio sibi muniuit.*

grata memoria, qui sanctè futuri præsagus Mandarinis primus insinuauerat de Calendaria tabula, nostrorum studio reformanda: inde alterius, quisquis is fuerit, certè non grata recordatio cuius edictione nostri vetabantur correctionis eius oblatum munus admittere, nedùm illud sibi deposcere; quòd Euangelij præcones negaret decere, scientiæ alterius specimem præterquam solius Euangelij præbere; constabat autem amœnioribus literis, apertam in Sinas Euangelio Christi viam, eiúsque Ministros aduersus leges peregrinitatis, Literatorum beneuolentia defensos, quam sibi artium Europæarum prudenti ostentatione conciliauerant. Ex vna quidem suadendi Christi libera facultate, quam Calendarij præsens instauratio attulerat Vagnonius, & Rhò in Prouincia Sciansi quingentos circiter hoc anno baptizarunt. Sequenti Vagnonius sexcentos, tùm centum supra mille; fuitque non dispar fœcunditas stationum decem, quas in præcipuis octo Regni Prouinciis tenebamus. Præter hos prouentus Neophytorum tàm prosperos, aliud extitit postremis his annis incomparabile ex ea quam dicimus reformatione

tione Astronomiæ Sinensis. Eodem nimirùm aditu Christi crux palatium subiit; sibique nonnullos auctorauit ex primariis Eunuchis, quorum vnius, quem post laudabimus, præstanti opera, paruus Sinarum Imperator baptismo lustratus est cum Imperatrice ipsius parente.

Dum verò vbique operi, nostri feliciter instarent, Adamus Scial in Singanfu, vrbe Scensiensis Prouinciæ Principe, infracta constantia laborem sudabat, nemini vtilem; sibi patientiæ inuictæ diuitiis vberem. Nusquam tot alibi accusationes, iniuriæ, vadimonia, probrosæ passim epigraphes in legem Christianam, ea in ipsum fori conuitia exsibilantium, & contumeliæ; domi molestiæ & ærumnæ, vt eius quidam socius, Nanchini carcerem expertus, mitiorem putaret, commotatione illa Singanfuana. Sed hoc demùm anno mutatione omnium repentina, eos legit tolerantiæ suæ fructus, qui nisi miraculo adscribi non possint; nam exinde omnes ita est nactus sibi beneuolos, eosque maximè qui se præ cœteris vexassent, vt templum ædificaret sanè magnificum & ornatum, sed in eo prorsus mirabilius reliquis quod ferè ex stipe ab ethnicis non tàm corrogata, quàm certatim collata constructum est; eorúmque frequentia celebratum dum verba faceret de negotio salutis, cuius summa esset, obseruatio legis Christianæ. His circumfusum lætitiis Adamum, & iam ethnicorum quinquaginta lustratis gaudentem primitiis, Regium diploma in aulam accersit, & in noui gregis continuanda cura, partes eius, vnus è socijs accipit. Fuere, quidem eiusmodi vrbes, & oppida ingenti numero, quibus veræ salutis, ministerio Patrum affulsit prima lux, vel si ex aliquo æternitatis satu iam emicuerat, latissimè fusa est; verum huiusce faustitatis palmam tulit Prouincia Fochiensis, cuius ex Metropoli Foceo incredibile est P. Alenius, quot terras obierit, ignem Christi quàm longè sparserit, Christianorum cœtus quàm multos coëgerit; quot Ecclesias fundarit, Ciuenceum sola, Metropoli prope par, nisi quod situ felicior, operarij cuiusuis in extinctum robur, & animos, magnitudine laboris fructuosissimi potuit exhaurire. Quem fortè Deus indicio voluit ineluctabili animare, adoratæ illic veteribus seculis, Christi crucis; Dum enim antiquæ fabricæ sepulta rudera educunt fossores, in marmor incidunt crucis effigie visendum, crassitudine digiti extantis, & concinnitate pulcherrima figuratæ. Surgebat in altum palmos duos & sesqui, tanquam scapus ex vmbilico plantæ, illic notissimæ, quod fronde ac floribus craterem formet aspectu elegantem; accurrunt Sinæ ad spectandum id signum; nam iis vbique venerabilis est quiuis antiquitatis odor; auent multi de illo cognoscere; docentur illius intelligentiam, & arcani illius maiestate benefica molliti, Christianismum profitentur. Ad hæc argumento inexpugnabili, falsè ridebatur Bonziorum mendax garrulitas, qui Patrum commentum interpretari soliti legem Christianam, cernebant illam euidenter possessionis antiquæ iure sectis omnibus Sinarum esse potiorem. Verum enim vero nullum crux egit

71. Repentini fruct laborū sterilium.

72. Crux refos. Ciuencei, in prouinc Fochiensi.

triumphum clariorem, quam de suffixis in crucem *vitiis & concupiscentiis*, quibus Neophyti quotidiano miraculo suas ornabant victorias, & qui heri effrænes vitam quadrupedum vixerant, hodie Christiani, angelos viuebant: Lotus est Hancei sacro fonte iuuenis Literatus, clam patre ethnico, & valdè occultè; at ne spatio quidem vnius diei celare potuit quod erat, adeò se ab eo qui fuerat petulanti, & immorigero diuersum mox prodidit. Agnati quà sectæ contemptum indignati, quà paterni iuris vsurpationem in deligenda vitæ ratione, parenti suadebant eum ad idola retraheret; quibus sapiens senex, imò, ait, si nondum Christiànus foret, omnibus lachrimis & precibus agerem, vt esset, nec vel in crastinum tantum boni differret; per me quidem vt talis fieret multis pridem ab annis fecissem, si quod video in illo factum, putassem fieri potuisse, & intelligere valuissem vim illam Christiani lauacri quod illi Patres contulerunt cœlestem, & diuinam, quæ conuersione subita dæmonem transformat in Angelum; nam is, inquit, nudius-tertius in omnem effusus libidinem, peruersitatem, proteruiam, & curationis omnino desperatæ; mihi nunc parenti, exemplo est, pudétque hoc ætatis, licet innoxiè, & laudabiliter exactæ, abesse longiùs ab ea virtute, quam haud scio quo fatu in eo natam, pauci à baptismo absoluerunt & perfecerunt dies, addénsque de placabili modesto, docili grauique illius iam Christiani ingenio complura in eo hæsit, quod in iuuene nuper flagitiis dedito, iure portento vocabat simile; pudore videlicet ab occursu, affatu, & aspectu feminarum, auerso, & refugo, in quem antea effrons, & insolens palam ferebatur, nunc ad colloquium si cogitur cum iis consistere, collectus intra se, fixísque in terram oculis id agit, anxiùs interin, feréńsque verecundè si vel dubitat ab iis se aspici; virgo denique renatus videtur, in quo vtinam, & nostræ virgines illum æquent.

73. Prodigiosa morũ commutatio in Neoph.

Ob hæc beatum me arbitror, & illam Christianorum legem millies appello, & prædico sanctam, cuius etiam prima professio alumnos suos sanctos facit.] Hæc ille quibus aduersarij fraudulenti commini ci nihil poterant quod opponerent, plus nimio certi nusquam apud sequaces idolorum, integritatem illam repertum iri, quàm in nouitiis Christianis negare non poterant. Porrò conuersiones morum tàm admirabiles & nouæ, in decrepitis quoque, ac semper eatenus dissolutissimis senibus, argumentum erant, quo cunctæ Bonziorum iugulabantur calumniæ, & vera, si non erro, causa, cur in gente cultu, & ingenio docta miraculis pluribus parceretur, quæ illic tantùm necessaria sunt, vbi debilitas ratiocinandi mentem præbet assensioni difficilem. Quanquam ad damnandam superstitionem ethnicorum, & corroborandam Neophytorum fidem, tot omnis generis morborum sanationes extitere, tot è cœlo visa, tantum in dæmones imperium, tàm multa denique naturæ viribus maiora, vt iustum possint volumen conflare; sed me magis virtutum pars illa delectat, quæ nihilo ad fidem propagandam quam ea prodigia minùs

nùs

nùs efficax visa est; nam quod tàm stultè Bonzij quàm malignè, mutationes illas morum in Neophytis illustres, magici carminis accusabant, non cogitabant hoc ipso stolidi se nostrum dæmonem Dijs suis facere meliorem, qui suos sanctissimos faceret, illi deterrimos. Miraculo certè est in Sinensibus Christianis, educatione, & natura mollioribus, pœnarum grauium inter iuuenes, quoque & maritas voluntarius vsus quem in eos induxit meditatio Christi patientis Concionibus Patrum assiduis, imaginibus, & libris, pridem inculcata, & semper oculis animóque obiecta. Peculiarem, vt alios sileam, in laude hac locum promeritæ sunt Hancei feminæ, ieiuniorum crebritate, asperitate flagellorum, & ciliciis, quæ sibi vt plurimum texebant; quibus verò ars illa deerat, fronte solo ter quater admota, donari ea sibi à Patribus rogabant. Idololatræ vxor annorum viginti, sub capillari circulum gestabat triginta suffixum aculeis, monimentum arcanum coronæ spineæ Redemptoris, cumque vt fert vsus patriæ comitatis, fronti manum sæpiùs applicaret, premebat illos in caput aculeos ad sensum doloris toties reparandum; eam cruda sui verberatione copiam sanguinis ducebat è corpore, vt modus fuerit à Confessario ardori ponendus, quem ipsa teporem interpretabatur, marito præsertim ethnico à quo intime amabatur, iniquissimè ferente, illam sibi esse tàm crudeliter inimicam, quod autem esset virtutis mirè ingenuæ, & consuetudine multùm amabili expetebatur à matronis etiam ethnicis, & audiebatur cum voluptate, de diuinis agens. Vocata igitur in numerosum gynæceum, in quo nulla erat præter matrem familias Christiana, Christum omnibus persuasit, haud tàm dicendo, quàm agendo, & exemplis afflictationum, quibus obseruabant illam in semet deseuire, & quarum ardorem in eas etiam transfudit. Aliàs rogata nobilem visere ex morbo fatiscentem, nec nisi ab horis aliquot Christianam, vbi eius impatientiam doloris, & vicinæ mortis amarorem, quibus licuit verbis diluisset, prehensam dissimulanter ægrotæ manum, suo sensim lateri admouit, quod crassa præcinctum catena vt sensit, exclamans, proh! quid hoc, inquit, tormenti est quod vestibus operis? cui blandè subridens, scires, ait profectò, & experta scires, nisi recens adhuc esses Christiana. Sic enim solemus contracta quotidie apud Deum delere nomina, ij quidem illa, diuersa alij satisfactione, mihi cinctus catenæ ferreæ ad hoc visus est conuenire. Quin demus nos esse omnium in terris innocentissimos, an possumus Christum inter opprobria, & cruciamenta, læti, & benè habiti cernere morientem, & qui mortis illius, & supplitiorum rei sumus, nihil eius amore perpeti? cuius documenti magisterio perculsa matrona seipsam erubuit, & verum, inquit, omninò ais, mihi nunc si vires suppeterent, profectò non parcerem vt cui tot annos idem fuerit viuere, & in Deum peccare; illorum vicem morbus hic subeat quæ factura essem si valerem; hoc vitæ residuum breue, aut secus, & patiens, & læta

74. Neophyti Sin. quam ardentes ad asper. pœnit.

perferam, quicumque illud cruciatus exasperauerint. Quod mentis sinceræ propositum æquali oris, & animi serenitate ad mortem retinuit. Intertexitur triennium sequens rerum similium aut satis vulgarium miscellaneis, ex quibus solum ea lego, quibus cognitionem legentium fraudandam non censui. Tesseira ille cui nuper diximus creditas fuisse a Macaensibus bellicas machinas, ad Regem Sinarum deferendas, haud multis à Pechino leucis, Lianchianum offendit à Tartaris captam, ex qua illi vrbe parabant Regiam ac Regem obsidione concludere; vna illis interiecta obstabat Cioceum, leucis non plus septem à Pechino distans, sed eam ciues cogitabant fuga deserere; subit in eam præsidio Tesseira & sui, pauci numero at bello viuidi; qua impressionem facturus Tartarus, machinis muros armat, & cantheriatis catapultariis. At enim Tartarus præda grauis captam omittit Lianchianum, nedum vt aliquid aduersus Coceum molitetur. Tam inopinatus Tartarorum in confinia receptus, gloriæ plurimum Tesseiræ attulit, neque is ægrè sibi persuasit, sui nominis fama pulsos, tametsi fortassis alia omnia cogitassent; Rex ipse victoris Tartari trepidatione absolutus Lusitanorum donis & aduentu, mirè lætatus est; Tesseira paulò post cum suo interprete Ioanne Rodriguez, suos Regi dedere libellos supplices; profitebatur se Rodriguez vnum è Riccij sociis, cuius nondum obsoleuerat in aula decus; se legis eiusdem, & obseruatorem, & præconem esse, quàm ex Europa, Sinarum imperio Riccius attulisset; de Lusitanis comitibus, & Macaensibus à quibus mittebatur, subdebat tantùm quæ in rem facerent. Tesseira verò Legati officio perfunctus; Regi, modo iuberet, trecentos obtulit Lusitanos, quos esset ad eum aduersum Tartaros ducturus, eorum robore animaturus Sinas, nec profligaturus modo Tartarum, & compulsurus intra suos fines, sed eam de illo editurus stragem, quæ solenni exsecratione æternùm memoraretur à Tartaris. Nunquam erat cum iis congressus Tesseira nec eorum fortassis infinitum vnquam putarat numerum, eo confidentiùs promissa iactabat; itur super iis in consilium seriò, vbi Doctor Paulus eò suffragia inflectit, vt auxiliarios trecentos Sinæ à Lusitanis acciperent. Eam ob rem Tesseira retento, Macaum Rodriguez renauigat instructus diplomate quo illa auxilia petebantur, & ornabatur ipse fidelitatis laude, præter literas, & religionem, nihili cœtera ducentis. Macaenses hanc occasionem, quam magnis pretiis emptam vellent vltroneam occupant, promerituri vt sperabant ab Rege Sinarum prærogatiua quædam iura, foro suo maximè quæstuosa.

75. *Legationis exitus qua torméta bellicą Regi Sin. mitteb.*

76. Lusitani centum quinquaginta confestim armantur, nobili cultu, & splendido, totidemque illorum famuli, cum iis Rodriguez & quinque quos diximus Pechinum contendebant, iámque venerant Nancianum Chiansis Prouinciæ vrbem primariam, cum aut metu laxato Tartari longiùs abscedentis; aut crebro suorum monitu, Rex cauens periculo, peregrini militis In regnum inducendi, per citatū cursorem, mandat illos,

Lusitan. 300. auxiliares mittūt Mac.

retrò

retrò Macaum flectere, præter paucos illos, qui Macaensium nouũ munus, varij generis armorum, tutò essent in aulam perducturi. Cum his Pechinum Rodriguez & sui appulere; Timceum inde, nõ multis ab Tartaro milliaribus concedunt, vbi Sun ille Ignatius de quo antea sæpè Sinarum militiæ cum sommo imperio præerat, vir animosæ pietatis, consiliorum prudentia, & quod in Literatis rarum, fortitudine militari clarus, qua & Tartaros non semel obtriuerat, & vrbes quatuor nuper ex iis receperat; & Leaotuni, extra ordinem creatus Prorex, etsi nondum inauguratus Doctor, magnam Christianis præbebat fiduciam. Sed hunc securitas nimia susceptæ expeditionis miserè perdidit, vnáque Tesseiram cum suis aliquot Lusitanis. In eam militum tria millia miserat, & suo illo nudatam præsidio Timceum fortuitis impressionibus obnoxiam, & imbecillam effecerat; milites in pagis dynastarum, quos nulla publici tangebat cura; pessimè accepti, prædantur, mactant, nihilo mitius hoste quouis, quà fames, & ira rapiebat in omnem barbariem feruntur; mòxque conscij perduellionis, dùm vagæ regionis deuastatione, & fuga pœnam anteuertere meditantur, consultiùs statuunt Timceum inuadere, quam reliquerant defensoribus vacuam, & inermem; eiúsque se præda, & mœnibus tutari, dùm conditionem aliquam tempus ferret, qua commerita exirent supplicia. Adortis vrbem de media nocte, occurrit Prorex è mœnibus; occurrit Tesseira, cum suis vterque, forti sed irrito conatu. Teisseira dùm tenet manu altera laternam, ignes altera græcos spargit, ad laternæ lumen transuerberatur telo, per medium pectus, quod nimis audenter, inermum ad pugnam attulerat. Reuulso sua manu iaculo concidit, & die postero viuere desiit. Ciues ne mora propugnationis, conditiones suas peiores facerent, rebelli portas pandunt, in quibus quod restitatum est, nece Ciuium quorundam, & Lusitanorum, nullo præterea fructu stetit. Libratores machinarum tres, & cum iis Rodriguez deiecêre se muro in subiectas niues quæ tunc omnia obtinebant, & cursu Pechinum confugere; Perduelles, & ciues sceleris pœnitentes, veniam ab Rege magnis intercessoribus exorarunt. Sed longè acerbius in Proregem Ignatium, Ciam Michaëlem, & Doctorem Van Philippum consultum est. Primis duobus abscissum est caput, inuidia potiùs æmulorum, quàm Regis indignatione, tertius omnibus exutus, vitam ex aula solam incolumen retulit. Adamus Scial, ore, & vestitu assimilatus in carbonarium eò se intrusit. vbi duo illi plectendi capite seruabantur, audiuit confitentes, & per integrum sesqui diem, erexit omni consolatione ad supremum illum vitæ suæ actum condignè suis virtutibus Christianéque peragendum. Debebatur hoc ingentibus in Patres, & Christi legem Ignatij meritis, viri probatissimæ virtutis; & digni planè cuius diuturnis obsequiis Rex peccatum donaret, aliena magis conscitum culpa quam propria; vel ob hoc saltem quod oblatum Regnum à perduellibus, abominatus respuisset, maluissétque vt aiebat, caput

innocens

innocens perdere, quàm mille imperiis reum coronare. Hanc mortem luxit Ecclesia Sinensis, tanquam publici boni cladem, cuius exempli heroici, & auctoritatis firmamento se destitutam sentiebat. Tesseiræ, eiúsque comitibus tùm libraroribus machinarum tùm reliquis, parte plus media in conflictu cæsis, præter sumptus honorifici funeris, Rex titulos addidit, laudis eorum testes perpetuos, quos Sinæ pecuniis omnibus consueuerunt præponere. Roderiguez & superstitibus Lusitanis, missionem petentibus humanissimè concessit, & Macaum vsque, mensium trium viaticum liberalissimum. Quam Regis largitatem Senatus militaris, Doctore Paulo suadente, auxit prolixa commendatione Ioannis Rodriguez, qua semper è Societate Iesu nominatur, data est Junij vndeuigesimo, anno 1632. quo iam cœperat Sinis perspicuum fieri, Societatem Iesu, peculiarem hominum cœtum esse quibus id esset propositum, vt religionem quam profitebantur, quauis alia expulsa toto imperio funderent. Nec aliud memoratu dignum in eo legitur commendationis diplomate.

Iam si quod metu præsago ethnici, desiderio Christiani, ex quodam Regis præcipitato facto diuinabant, integrè processisset, actum erat

47. Rex idola palatio exturbat, & cur? de rota Sinarum idololatria. Nam die quodam Rex, quod mortalium nemini venire in mentem potuisset, turbam illam mutorum Deorum innumerabilem quæ in palatio prostabat præcepit exturbari, æreos, argenteos, aureos fundi, conflati, ad vsum pecunia cudi; ligneos, odoratos, cuiusuis aut formæ aut materiæ ij forent, flammis tradi; templa illorum, & delubra in vsus alios conuerti, dempto solum vno quod indulsit potiùs lachrimis, quàm religioni Reginarum; cuius imperij nouitas à cogitationibus hominum adeò aliena, illudque Deorum vniuersale comburium atque exilium, diuersissimis iudiciis, & rumoribus, regnum omne impleuit. Illud communiùs, & frequentiùs iactatum, Doctore Paulo suasore, quem Rex in Colaum promouerat, hoc est rei summæ administratorem, aut esse Regem Christianum, aut propediem fore, cùm abiectio idolorum, vltimus, de more, ad baptismum præmitteretur gradus: quæ opinio ita inualuit, vt Mechliniam vsque seu Manillam peruadens Philippinarum vrbem, tres inde acciuerit è S. Dominici ordine, infinitati populorum baptizandæ operam daturos, quam certò fingebant Regis exemplum secuturam ex iis vnus tantùm in Prouinciam Fochiensem appulit; Duo proditione Nauarchi Sinensis, expilati, & cæsi: alij totidem cùm venissent, vnus ex eadem, alter è S. Augustini familia, primi omnium ex religiosis ordinibus Sinas ingressi sunt, quinquaginta post annis, quàm nostra Societas cœperat in iis laborare. Ac ne his quidem occupandis quod meditati fuerant respondit, nec visi sunt velle linguæ Sinensis addiscendæ longissima tædia perpeti, citra quam putarant fore sibi in promptu populos tingere; at neque hos populos ad baptismum paratos, nec ipsum Regem inuenerunt. Porrò illam Regis in Deos iram handquaquam accendit veri Dei vltrix

notitia,

notitia, nec amor legis Christianæ, sed desperatæ indignationis in illos furor, quòd se suis in hominum, & vrbium immensis, & perpetuis cladibus, ne ope quidem leuissima iuuissent aduersum Tartaros, etsi sedula semper, & sumptuosa pietate illos coluisset. Quam ipse sibi adorationem, sentire hinc cœpit fuisse damnosam, quòd cœlo erepta, cui debebantur, sacrificia idolis tribuisset, diuinitati scilicet peregrinæ. Quare in illa confirmatus aurei seculi antiqua persuasione, omnia de cœlo, boni aliunde nihil expectandum; muta illa & cæca simulachra, nullam nostri curam gerentia, exegit ab animo, & aula, omnémque deinceps religionis cultum ad sacrificandum cœlo contulit tanquam Deo, & quidem Regis tàm peculiari & proprio, vt ei sacra facere præter Regem fas esset nemini. Fixis ergo quotidie spatiis humi prouolutus venerabatur cœlum, & capacem ex auro acerram cumulabat odoribus pretiosissimis, quorum vapor, vota infelicis Regis dissipanda in auras portabat. Cœlo enim fiebant huic inanimo, & aspectabili non eius conditori, & domino, quem cœli nomine, Sinarum antiqui sapientes intelligi, & coli voluerant. Profuit hic tamen rei Christianæ maiorem in modum, idolorum contemptus, & ignominia, Regisque conuersi qualiscumque fama; ea potissimùm ex causa, quod purgatum idolorum peste palatium; salubris subiit veri Dei cognitio, & nobilissimæ Christianitatis, iacta sunt fundamenta, eius primarij lapides fuêre, potentissimi Eunuchorum decem, & qui reipsa posse se omnia in Christianismi decus, & gloriam abundè comprobarunt. In iis excelluit Pam Cum Achilleus, cuius æterna in Christi Ecclesiam decora celebrabit, quisquis hanc nostram historiam producet vltra Societatis annum secularem; quam mihi scribendi metam proposui: socium habuit mutationis generosæ Nereum nomine; matres decrepitas in palatium induxêre, instituendas à F. Pasqualio Mendez Sinensi, cuius incredibilis in dicendo, docendoque comitas, & elegantia, eius aulæ sapientissimos plurimùm delectabat. Catechismo excultas Adamus Scial, baptismo lustrauit, principibus feminis duabus, renatas anus è vitali fonte excipientibus; addidit Scial gratulationi tàm inusitatæ, augustissimum sacrificium altaris, quod primum in Regia Sinarum Deo oblatum est. Exin Achilleus, salute matris in tutum subducta, conceptæ baptismo caritatis ardorem egregium, in Collegas Eunuchos semente tàm prospera misit, vt ab eo ad Patres subinde alij adirent diuina pleniùs edocendi; sed fuit palmaris eius victoria ex nobilissima Liei familia Eunuchus, Dux prætoriæ cohortis, quem Prothi nomine Sacer baptismus insigniuit, & de fœdissimo turpitudinum omnium teuulsum gurgite, in eam eduxit puritatem, vt cùm esset aula, & officio mouendus ob informia vitæ propudia, post ablutionem sacri fontis, iam non sit agnitus, planéque diuersus ab eo qui fuerat, Prætorianorum retinuerit Præfecturam. Matrem is & aliquot sorores Christianis adiunxit; sed ob duratam ætate momotiam, nihil matri pote-

78. Eunuchorũ conuersio.

rat eorum imprimi quorum debet baptismo scientia necessario præmitti, eam ob rem illi optimus filius dierum quinque ieiunio à Deo imperauit, non modo vt facilè quæ tradebantur perciperet, verum etiam solidè retineret; cæteris autem palatij Principibus feminis, & honorariis rudimentum diuisit fidei Christianæ, quod olim à Patribus editum recudi iusserat, spargebátque ex occasione, læto quem postmodum retulit prouentu. Eodem in palatio sacellum, superbo cultu adornatum & supellectili instructum diuite Patribus obtulit ad rem sacram, & Christianis intra palatium ad fundendas preces, quas quotidie frequentabant, & multiplici proclinatione, largóque suffitu accendebant: nec se claustris palatij tenuit, nobilis Prothi ardor; Longobardo Tacimum eius patriam petenti, diuini operis se comitem dedit, nec scio vtri plus debeat, quæ inde nata est Christianitas, Longobardo Euangelium promulganti, an Protho illud exemplis confirmanti. Agebat enim vir eius officij eiusque maiestatis quæ supremos quoque Mandarinos ægrè aspectu dignatur, agebat, inquam, Longobardi humilem Catechistam, familiarem, affabilem, facilem, pauperibus, pueris, vulgo promiscuo, principia fidei patientissimè exponens, & prodigij nouitate Christianismi vim miram reipsa comprobans, mutandis in Angelos hominibus efficacem; dum castimoniam Eunuchus, modestiam, & demissionem sui Christianam superbus antea suaderet.

Non disparibus incrementis, ex palatij foribus in vrbem, & vicina splendor fidei fundebatur; sex mille quingenti quadraginta baptismo lustrati, ex quibus Pechinum octingentos sacro fonti dedit, qui velut primigenius numerus, magnis deinceps accessionibus quotannis auctus est, Longobardo strenuè Christi negotium agente, cum F. Pasqualio Mendez Catechista. Sed his libertatem agendi tàm pronam & peruiam

79. Magnæ extra palat. & Regiam vrbem côuers.

fecerant Adamus Scial, & Iacobus Rhò, qui ab Rege delecti ad tractandos Sinarum Astronomicos abacos, tàm venerabilem vbique nostrorum famam excitarant, nemo vt illis auderet contendere quod vnum ab iis agi norant, cultum scilicet veri Dei, & religionem sanctissimam vniuerso imperio, pulsis idolis statuendam. Visendi obsequia Magistratuum etiam supremorum, ea crebritate nostros occupabant, vt ne iis quidem in vices quatuor mutati sufficerent, sed fructu incomparabili regionum, in quas perfuncti officiis aulicis redibant, spargebántque notitiam veri Dei, & inflammabant vrbes, & oppida desiderio nostrorum. Quamuis autem ille polygamiæ incœstæ murus aheneus, Literatorum compluribus obstaret, ne quod magnificè laudabant fortiter sectarentur; verum ad fidem dilatandam mirum quantum conferret, eos rationibus conuictos de vero Deo, & religione, verè excellentérque sentire; postea si quidem publicis arctati calamitatibus in templa nostra confluere, crucem venerari, & sacras imagines, malis remedium à vero Deo flagitare, nec tarò illud, euidenti prodigio referre, ac votorum rei; donaria, odores, encomia, acuto

ingenio

ingenio lucubrata, beneficiis grati rependere. Quod eò denique processit, vt magni nominis, & sapientiæ Mandarini religionem Christianam ea orationis præstantia, & sublimitate, libris editis commendarent, quibus optimus Christianus, nihil posset adiicere. Horum ex numero is fuit, ad quem merito referamus Christianitatis in Puceo exordia, Pergebat inuictus laboribus Vagnonius in Chiauceo, & circumiacentibus, quem propterea Iacobus Rhò Sciansis Prouinciæ Apostolum nominat, quòd ei Ecclesiæ haud dudùm ab se inchoatæ obtulerit hoc anno bis mille quadringentos, & septuaginta ex ethnicis Neophytos, omnesque sua manu tinctos. Sed concionando, scribendo, viuendo, & eorum quos instituerat moribus, cum esset omnibus admirationi, & desiderio, negligebatur à Puceensibus. Est autem Puceum amplissima ciuitas diuitiis præpotens, & nobilitate, maximè verò Mandarinis, Literatisque omnium Ordinum. Sed eam cultu idolorum, tàm pertinaciter Bonzij infatuauerant, vt de vero Christianorum Deo, lege, vitáque mirabili, etsi multa audirent circumquaque; nunquam tamen adiicerent animum ad inuestigandum de rebus tanti ad æternitatem momenti, & pretij, donec eos Colaus de stirpe Han expergefaceret. Pechino rediens Colaus Puceum diuerterat priuatum quoddam acturus negotium; illic Vagnonium, cuius pridem amicus & admirator erat, fortuitò accepit itinere tridui abesse, rogauítque statim per nuntium ne grauaretur Puceum excurrere, quem illic dum auidè operitur, tantam mouit illius Mandarinis, à quibus certatim adibatur expectationem, non modo vt omnibus optatissimus adueniret, sed exciperetur etiam communi gratulatione. Post, eius quod tantum de illo prædicauerat experimentum coram præbiturus, induxit illum in sermones quos cuique libuit ponere, de naturalibus, mathematicis, ethicis, vt quisque maluisset, præcipuè tamen de Deo vero, eiusque filio Christo Iesu, cuius effigiem, editiori aulæ loco, & nobiliori statuerat, tàm multa disputauit, & ad euertendam superstitionem tàm efficacia, vt ignoti Dei, & Vagnonij nomine Puceum omnis resonaret. Hinc Literatorum feruere accursus, quorundam studio curiositatis, aliorum disputationis; ille tàm felix argumentum eximiè versare, & impossibili primarum multitudine causarum reuincere atque asserere diuinæ essentiæ vnitatem. Cuius ille demonstrationis, vsu arteque experientissimus, eam Literatis obiectabat, tàm perspicuè palpandam, vt stupentibus Bonziis, ciuitas vniuersa, ex summa idolorum veneratione, in summam eorum detestationem repentè verteretur; & Literati centum quinquaginta diuinis aquis lustrarentur, nec vnquam antea tàm multos angusta mensium quatuor opera dederat, plebeiorum verò non est initus numerus. Cœterùm coactus Vagnonius, ne aliis sedibus deesset quibus eum partiri laborem suum oportebat, primigenia hæc Puceensis Ecclesiæ germina tantisper omittere, quoad illa deinde ad maturitatem perducturus rediret, disci-

cessum nactus est, quàm aduersariis Bonziis ignominiosum, tàm sibi, & fidei illustrem. Soliti enim sycophantæ, veniam scelerum, loca in cœlo felicia, & quicquid sacrum habent, sumptuosis diplomatis, vt dictum sæpiùs, nundinari; vulgarant Patrem qui beatam sponderet immortalitatem, haudquaquam id gratis facere; adessent tantùm abituro, asportaturum inde thesauros opum; Christianorum auro, & argento, currus onustos abducturum, exsibilatum iri à se & damnandum sacrilegij eiusdem quod insectabatur in Bonziis; verum vbi de medio die solum vt venerat, cum eo quem tulerat supellectilis sacræ in humeris sacculo abeuntem viderunt, pudore confictæ calumniæ disiecti latebras quæsiêre.

80. Nostrorum 25. in nouem Prou. diuisi. Vt suam Vagnonius villicationem magno domini sui obibat lucro, sic reliqui de societate, quinque & viginti, ex nouem Prouinciis quas sortiti fuerant excolendas vberiores tulêre hoc anno manipulos, tulissentque multò locupletiores nisi partem illam Sinarum mediam quæ vergit ad Septemtrionem, turmatim prædones rapinis, cædibus, & incendiis miscuissent, interclusо ex parte Euangelij sacri præconio. At ille de quo paulò ante, indefessi vir animi, & laboris Alenius, hanc inter socios gloriam primus adeptus est, vt octo Regionum quæ Fochiensem Prouinciam componunt, nullam omiserit quam non multis bearet Christianorum cœtibus, & templis, statáque in iis exercitatione pietatis; in quo templum Focei vrbe Prouinciæ Principe constructum, præter elegantiam maiorem, illud habuit valdè singulare, quod spontanea ethnicorum contributione, magna ex parte ædificatum est, & condecoratum; ethnicis hoc sui erga Deum amoris, eiusque legem sanctissimam pignus dicantibus, quam etsi caperent vnam esse veram, & verè salutarem; respondere tamen eius castitati, & integritati se posse diffiderent. Absoluta demùm templi fabrica, & ornatu, inter musicos choros, & peregrini operis lumina, sacram imaginem in templum intulit in altari locandam, longis supplicantium ordinibus præuiis, & comitatu nobili stipatus, ea innumerabilis populi admiratione & reuerentia, vt ex tanta multitudine ethnicorum nemo vocem doloris aut gemitum mitteret, Christianorum Deo possessionem publici in luce omnium ordinum ineunte, & transuectione gloriosa per mediam metropolim de Diis illorum triumphante. Alenio Socius in hac pompa fuit Andreas Rodomina Lituanus; domum solitus seruare, dum is longinquas subinde reuiseret Christianorum suorum sedes. Ac potuit quidem Rodomina multum Sinensibus prodesse, sed Deus eius patientia contentus, caritatis labores non exegit; ab anno siquidem currentis seculi vicesimo sexto ad tricesimum secundum morbo insanabili languit, ob hoc ipsi potissimum molesto, quod præter priuatum tolerantiæ meritum; alienæ saluti non posset incumbere. Quanquam iuuit non parum Christianos, vitæ innocentis laude præcipua, familiaribus in communi congressu colloquiis, & serenitate oris, & animi acquiescentis

acquiescentis hilariter suis doloribus, vitæ melioris expectatione, quàm ei feliciter obtigisse indicauit quiddam simplici certius coniectura. Nam mente præcipiens morienti sibi non fore præsentem Alenium; sæpè illi promisit se illi post obitum vbicumque is foret nunciaturum de obita morte. Igitur aliquando suos inter Neophytos agenti Alenio splendor obiicitur puræ lucis, nulla specie figuratus, erratque ob oculos aliquamdiu, deinc sensim dissipatus iterum redit, & toties vt ei promissum Rodominæ in memoriam reuocaret; en autem postridiè Foceo missus mortuum nunciat; horámque obitus & articulum notat, quem esse eundem agnoscens Alenius quo pridiè perculsus fuerat viso splendoris iterati, prosecutus est apud Deum mortem illam multa gratiarum actione, optauítque sibi, post laborum quantascumque ærumnas, non dissimilem à suauissimo socio exitum. Defuncto exequiás honorificè pariter, & religiosè Focеenses Neophyti soluerunt; sepulchro impetrarunt montem tertio ab vrbe milliari, eò faciliùs quod ominosus habebatur, nec vllus ethnicorum benè sibi futurum in subterraneo Bonziorum mundo credebat fore, si eo in monte humaretur. Christiani verò, pulchrè sibi vbique, ac beatè futurum rati, dum ne ab Rodomina longiùs ponerentur, quem venerabantur velut sanctum, montem sibi eundem in sepulchra legerunt. Ædificarunt in eo sacellum egregium, in sacello crucem viuo è saxo elegantissimam ad quam conditus Rodomina, & cohonestatus infixo parieti marmore, Andreæ Rodominæ insculpto nomine, patria, virtute, milliarium vastitate, quam esset emensus ad vitam in salutem Sinarum profundendam, quo grati & memoris animi Epitaphio illustri, non nemo ex iis qui diu post, in Dei opere illi successerunt, incitari se sensit magnoperè ad salutem tàm nobilis populi animosè constanterque curandam. Porrò in fabrica sacelli, & deinceps, ea dicuntur contigisse, quæ prorsus non scriberem, nisi magno testium numero constarent, tùm ethnicorum; tùm Christianorum. Primùm cædendis in opus lapidibus, auditæ sunt crebriùs articulatæ in lamentum voces. Abeamus hinc, vbi grauior pœna, quò longior mora; nec durando vincemus; succlamabant alij maiori rabie, malè pereant isti qui hanc etiam solitudinem tot sæculis nostram, nobis eripiunt, estque verò similius fuisse dæmones qui nidulabantur in eo monte, vt in multis pariter desertis, vbi à maleficis & Magis, quibus scatent Sinæ ad sua veneficia requiruntur. Alterum odoris ignoti exquisita fragrantia è sarcophago expirans, aliquot mensibus post Rodominæ conditum cadauer, qui vndecumque afflaretur, certè ab natura non videbatur posse existere. Tertium caterua ethnicorum nocte sæpius intempesta in montem euadens ad profanandam crucem, & sacellum, semper illic armatos reperit, quibus impar esset expugnandis, credidítque hos esse Christianos qui pro defensione loci excubarent. Sed vbi tandem perspectum est, Christianorum neminem vel eò cum armis vel noctu profectum; intellectum pariter sacram ædiculam beatis

geniis curæ esse, piisque functorum animis pro quibus annuatim mortualium die, res diuina solenni ritu in ea fiebat. Verum omissis nunc pluribus quæ naturam transcendunt prodigiis, Neophytorũ piæ fiduciæ affatim concessis, pauca narrabo maioris miraculi, beneficio Dei prorsus singulari ad animorũ salutem edita. Differebatur ethnico baptismus, quod errorum suorum optimè conscius, anteactæ vitæ assuetudine improba teneretur; huic erat filius quem plus oculis amabat, hunc cernens morbo ad extrema perductum, vsúque sensuum intercepto animam agentem, & ipse præ dolore, semiuiuus, discruciari, angique morte fillij, sed æterna magis, quàm temporaria, vt qui sacro adhuc careret baptismate. In hoc ergo rerum præcipiti, motus diuinitus, moribundo ad aurem se applicat, cúmque de nomine inclamans; tantisper ait, ô fili sustine; crastinum expecta; manè aderit nobis Pater, qui te baptismo expiatum transmittet in vitam immortalem; peris alioqui, & in ignes raperis sempiternos, ex quibus nulla te vel tua alterius opera vnquam eripiet; cui velut reuiuiscens puer; omninò genitor, crastinum, & Patrem, & baptismum ab eo, vitámque beatam præstolabor. Adest postero die Pater, puerum baptizat, & post horæ quadrantem, oculos

81. Virginem docet Deiparæ, scitu necessaria ad bapt.

claudit morienti. Baptismum item ardenter flagitans, virgo annos nata vix quatuordecim, differebatur à parentibus Christianis, quòd tam crassi foret ingenij, vt fidei symbolum nullo studio posset menti defigere. Mœsta repulsæ, pudore, ac damno puella, secedit in domesticum sacellum; illic vt poterat, dùm precatur, matronam videt adorabili maiestate, & formæ præstantia diuinam, cuius blanda voce erigitur; ne metue filia, quin ad me propiùs accede, & fidenter sequere præeuntem. Inde verbatim puellæ symbolum recitare, puella verbatim repetere, quod vbi absoluit, abi nunc, ait, & tuis edicito ne pergant tibi de cætero baptismum negare. Illa cursu parentibus, visa, &

Et anum 80 ann. mirab. conuertit.

audita enuntiat, & recitatione symboli expedita probat, nec dubitatum est ab cœli Regina edoctam, cui erat, & ipsa, parentum imitatione maximè addicta. Eiusdem Reginæ Deiparæ munus fuit, anus octogenariæ ad Christum accessus, cui præter ætatem superstitionibus incoctam, obstabat stulta sed pertinax meritorum ingentium apud vitæ futuræ Deos, opinio; quàm à se sceleſtiſſimis Bonziis altè imbiberat. Annos nata non plus octodecim, maritum amisit, & dedignata tunc se feminam esse ne in hac vita sub viri potestate; in alia Diis esset exosa; vidua permansit. Vendunt enim maximis pretiis Bonzij singraphas, quarum arcana vi, feminæ mutato sexu renascuntur in masculos, & hæc præterea longè cariùs ab iis emerat obsignatam fidem Dei Præsidis transmigrationum, qua spondebat iuratus effecturum se statim post obitum, vt in Mandarinum nasceretur, quo delirio amens mulier velut propediem futuro, stola muliebri abiecta, Mandarini cultu incedebat, monstrosa visu, sed auaritiæ Bonziorum sancta; totaque penitus in adoratione idolorum. Respexit infelicem anum, pia, & misericors

virgo,

virgo, aliena fraude quàm proprio ſcelere magis ream; nocte quadam illi ſpectandam ſe præbuit ſereno vultu & hilari, cum formoſiſſimis pueris duobus, Chriſto, & Ioanne Baptiſta; monuit benignè, ne ſequi pigeret, multo meliùs ipſi, quam ſibi fingeret poſt vitam hanc fore. Hæſit anui ſomnium tàm expreſſis imaginibus viuum, vt rem ſibi crederet vigilanti, prudentíque obiectam, ſed quò, cum quibus, & quam ſequi deberet ignorabat, eu ergo ſub noctem ſequentis diei, P. Gaſpar Ferreira in id oppidum venit Chiencianæ ſubiectum ditioni, ſacram in altari componit ornátque imaginem quod in auditorio ſtruxerat cogendis ethnicis præparato, confluit populus ad imaginem nondum viſam, & apud Sinas eleganrem, ex qua Ferreira docendi aditus captabat; adeſt inter alios quoque anus cernendæ imaginis curioſitate, de qua vulgo mira dicebantur, etſi multæ artis ſpecimen non eſſet: primo autem ingreſſu, & aſpectu, ſubſiſtens exclamat. Tres illi en! hi ſunt quos nocte hac vidi, hos, inquam, ipſos vidi, quod P. Gaſpari lachrimans cùm dinſtinctè narraſſet, ex eo didicit quò inuitaretur, & ſequi quos viderat aliud non eſſe niſi fieri Chriſtianam. Quod amplexata mox, perſonam deponit Mandarini, pallam reſumit femineam, nugarum plauſtra illi tradit igni abſumenda, quibus abſumptæ fuerant eius opes ab nequiſſimis Bonziis prærogatiua ipſi beatitatis iura in futuram vitam vendentibus. Poſtremò diuina bonitas obtinatiſſimum quoque ſin filij monita parentis animum portento miſericordiæ ſubegit. Familiam omnem, Chriſtianis adiunxerat filius; ſolus obſtabat ſuadenti parens, cuius denique infeliciſſimam animam cum ardentiùs ſolito, poſtularet à Deo filius, alioqui mœrore non conſolabili moriturus, ſic illam obtinuit. Orabat eodem tempore in larario ſuo parens, & ecce idola omnia, nullius aut pulſa aut contacta manu, ſuis moueri ſedibus, aris, & loculis; corruere, affligi, & diſſilire membratim mutila; ethnicus, quod erat, iam non obſcurè agnoſcere Chriſtianorum Deum Diis omnibus imperare, vnum eſſe ac verum Deum, ſolúmque adorandum. Surgens itaque filium accerſit; Chriſtianum exinde ſe aſſerit, pignus fidei ſuæ iumentum ad Gaſparem mittit, ſimulachrorum fragmentis onuſtum, igni vindice abſoluendis.

Sequantur nunc prodigia diuinæ gratiæ in Neophytis luculentiſſima; 81.
in iis non pono cilicia, catenas, verbera, præmiſſa communioni ſacræ Mirac. gratiæ diuinæ in Neoph.
ieiunia, celebrationem feſtorum principum & rei diuinæ, cruda hyeme, per montes aſperos, longis itineribus quæſitam; hæc enim omnia, vulgo vſu trita, videri ſingularia deſiere. Literatum Suzaium, hominem ferum itaque impotentiſſimæ, mouit Deus vt vellet eſſe Chriſtianus. Patrem adit modeſtus, affabilis, humilis, & ab ſe iam alius, cui tamen propterea, nec baptiſmus, nec fides ſtatim datur. Moras ſibi, ſpem inter & repulſam iniectas patienter ferens; aliquantò poſt redit, eadem qua priùs moderatione, ſuíſque tùm precibus, tùm Chriſtianorum amicorum à Patre ſuſcipitur diuinis imbuendus cum omni fami-

lia

lia quam ipse iam Christo mancipatat. Die lustrico in paratam aulam propinqui eius conuenerant, & quibus fuerat in literarum studio magister (quod munus apud Sinas honorificum est) sistit illuc se medium Siuzajus, ad Sacrum fontem, sed eo schemate quod adstantes omnes habuit valdè attonitos; manu altera gestabat facem; vestem & insignia Siuzaij læuo brachio sustinebat, & hac specie consistens coram Patre, scio, inquit, has vestes non esse reas meorum criminum, his nihilominus peruios aditus ad tribunalia inueni, vbi arte dicendi causarum æquitatem millies venalem habui: boni vt damnarentur, sontes absoluerentur feci; nunc aliam inituras vitam, hac veste me spolio, vnáque omni Literatorum iure ad agendas causas pro tribunalibus; tàm certò id obseruaturus, quàm vt maximè vellem, nunquam has vestes sum repetiturus, cum his vestes in ignem coniicit, & demissione sui abiectissima prostratus in genua ritè abluitur Pauli nomen ex fonte sortitus. Dies fluxerant non multi, cum vitæ antea per flagitia omnia exactæ, præcipua scelera grandi charactere in aula proposuit in qua fuerat baptizatus, vt de Christiani, & nuper ethnici moribus intelligerent legentes, Christianæ legis sanctimoniam efficacem, cui esset tàm pronum suos in melius mutare. Perseuerauit constans in adolescentibus docendis, haud tàm suo vili, quàm pretioso illorum, & æterno bono. Ex iis triginta intra paucos menses Ecclesiæ addidit; & animaduertens suo illi Deum afflare conatui, affixo foribus claro programmate, gratuitam docendi operam pauperibus obtulit quæ liberalitas boni præceptoris, scholam ei discentium numero breui angustam fecit. Prima illic prælectio de Christiana Doctrina habebatur, & crebro subinde aliqui se dabant, quos eius spectabilis probitas, & condiscipuli magistro concolores, Christianismi desiderio inflammarant, ipse ad Patrem deducebat, baptismo expiandos. Nec dolebant ethnici parentes mutatione illa filiorum; Nam præstantia discendi & morum honestate, ita splendebat Pauli schola, vt beatè secum putaret agi cui obtigisset eius disciplinæ suum aliquem filium tradere. Pietatis autem Christianæ quam in ea nostri peculiari diligentia fouebant, quantam gererent sollicitudinem experimento sit quindennis puer qui parte verni ieiunij, quo per ætatem minimè tenebatur, per inconsiderantiam omissa, erratum innocens decreuit, dierum centum pensare ieiunio, produxítque id pensum longissimè quoad monitus Pater vetuit vlteriùs pergere: fuit & aliud Chiatini, Pauli gymnasio simile; docebat illic iuuenis Christianus, suósque omnes discipulos professioni Christianæ solenter addixerat, educabátque in omni cultu pietatis, sed vnum experiebatur intractabilem rixosum, & parum honestæ apud socios famæ, cumque refractarius adolescens nec blandis monitis, nec seueris melior fieret, seduxit illum aliquando in templum præceptor piissimus & solus cum solo ante aram, de genibus, flens, orans, gemens commendauit Deo miserum iuuenem; post inculcatis ratio-

nibus

nibus quibus eum toties pulsarat, secedit paululum, nudatisque seorsum humeris, cruento cœpit in sese ac longo verbere sæuire; ac resumpto denique vestitu, silentio discessit. Hic ille hactenus effrænis erubescere seipsum, demirari sinceram Magistri beneuolentiam, & è vestigio illum assecutus, actis industrij amoris, & curationis operosæ plurimis gratiis, eius deinceps arbitrio integrè se permisit, qui nihil ab eo exegit prætereà, nisi vt Patris consilio regi vellet Christianis Præfecto, & more condiscipulorum hebdomada quaque apud illum peccata deponeret. Alium fallente diei memoria frustillum carnium in conuiuio cùm gustasset, ea cepit obliuionis pœnitudo, vt abstinentiam carnium in annum vouerit. Etátque idem ab omni labecula tàm auersus; vt tentationum sensus periculosarum retunderet, styli ferrei punctione, sed tàm altè carnibus infixa, donec multo sanguine fluerent, qua sui victoria breui obtinuit, ne se in posterum turbaret impura sollicitatio. Fochiensem quendam Christi caritas eò egit vt casam pauperem venderet, hoc est quicquid in bonis possidebat, quo librum publicè vtilem à Patribus editum, recudi iuberet suo sumptu, largéque in omnes, ethnicos, Christianos indiscriminatim dispergeret. Simili alius instinctu in oppido Nancianensis ditionis, domus suæ frontem hac epigraphe insigniuit, digitalibus conspicua literis. Hic cœli, & terræ Dominus adoratur; hic eius sanctissima lex seruatur. Domum subeat qui cupit pluribus, doceri, quærere, disputare. Et verò illam omnium ordinum ea frequentia subiit, vt veri Dei cognitio breui quoque vicina peruaderet oppida; cumque haud minus agendo quàm dicendo posset; eius rationes qui minus perciperent, exempla viuendi vltro capiebant, & virtutum lucem, ob quas apud Deum, magna credebatur pollere gratia, vocabatúrque assiduè ad sanationes omnium morborum; quam ille curandi gratiam prudenter omnino ad propagationem fidei dispensabat. Nam illud, quo tota constabat eius medicina, aquæ lustricæ sorbillum priusquam iacenti porrigeret, omnium animos ad beneficium parabat, domúmque purgabat omnibus quæ superstitionem redolerent, ne posset ab impiis morborum sanatio, nisi Christianorum Deo attribui. His & aliis sexcentis in omni genere virtutum beatis manipulis consolabatur Deus annuatim labores Sinensium operariorum; à quibus certè feminas non excludo, quin iungo dictis superiùs Virginem Ceuciensem, quæ plenis Missæ solenniis, magna clara voce Virginitatem Deo consecrauit, cuius facti, forrassis non tàm festinatò à Patribus probandi, habuisse se auctricem interiùs & magistram dixit Deiparam, cui nihil gratiùs censeret, virtutum eius imitatione. Aliarum item & Virginum & conditionis omnis in Prouincia Sciansi mulierum extitêre præclara in defensionem pudoris decora. Earum enim oppido irruptione subita prædonum capto, per abrupta in præceps se demittunt, quò illas haudquaquam ausi sunt prædones consequi, eæ supra sexum, & periculum audaces membrorum & vitæ discrimen ma-

luère, quàm honoris subire. Erant Vagnonij in Christo discipulæ, quarum accepta clade Tuon ille Petrus Siuzaius, vir sanctus familiarem suum ad illas misit, gratias acturum honoris eximij quo Christianismum illustrarant, & quo Christianam pudicitiam commendarant exempli fortissimi; summam inde argenti in eas diuisurum, quæ accepta damna vtcumque sarciret. Postremò factum masculæ generositatis, elegantissima historia complexus, latissimè vulgauit. Quibus ille officiis non diu distulit quantam à Deo inisset gratiam sentire. Eius oppidum pariter aggressi prædones quod se præsidio militum pro muris solo tuebatur, putarunt se illo facilè potituros, & verò milites quibus Petrus arma cum familiaribus iunxerat, terga vertunt; ipse animosè solis stipatus famulis Deum, & Angelos magna voce in opem vocantibus, stare fortiter in prædones, instantes repellere, fundere, fugare, prædámque ex iis opimam recipere, haud sanè alio quam peculiari præsentis Dei auxilio. Matronam in præda nobilem reperit, Mandarini afflictissimi vxorem, quæ abducebatur in famulam; eam honesto septam comitatu ad virum illico remisit qui beneficio permotus quod negabat posse nisi à Christiano proficisci, & ipse cum vxore, familiáque numerosa factus est Christianus. Superest ab anno tricesimo tertio Sinensis Ecclesiæ ingens lucrum, superest inæstimabilis iactura; illud insulæ Hainan, nullius antea cultura tactæ. Hæc Pauli Colai, cuius religiosa generositate, & mirabilibus exemplis, Christianitas illa fouebatur.

83. Hainan insulæ sing. & cõuers. apud nos.

Syllabæ seu voces potius quæ vocem Hainan componunt, australem apud nos sonant oceanum, nam à continenti Cantoniensis Prouinciæ vix horæ sex, eius nominis insulam diuidunt, inde austrum versus longè porrigitur, & Sinum de se Hainan nominat, pauendum illud nautis, & infinitarum nauium sepulchrum. Sicilia haud multò minor est: latitudinis gradui boreali vndeuicesimo media subiacet, oras tamen vtrimque in gradus oppositos magnis spatiis extendit. Sed mira vbique soli feracitate; montana ebenum; aquilam, Calambam, & eiusmodi proferunt arbores, odore, natiuis coloribus, & perennitate speciosas; venatu prætereà abundant omnis generis ferarum: planorum vberratem, fluuiorum irrigua sic opimant, vt sint alendis habitatoribus largè sufficitura, etsi eorum bonam partem contingat à cultoribus omitti; quod si auri quoque illos vrat cupido, auri bracteolæ, & grana, fluminum lapsu ex montibus deuecta, venarum diuitum certa iis præbent indicia, ex quibus illud effodiant. Præter cæteram autem varietatem vniuersarum frugum Coccum item producunt illam, cornucopiam Indorum, ex qua Indi oleum, vinum, acetum, saccharum, clauos, & vasa, vsus cuiuslibet; domos, necessariis ad vitam instructas, naues earumque omnia armamenta, ducunt, ædificant onerántque eiusdem arboris fructibus, in diuersas oras magno quæstu portandis. Sed non sunt Hainenses in vsu eius arboris tàm solertes; iis tamen haud parciùs suum mare, quàm solum, compendiosum est; bimestrem exercent

cent à Septentrione, piſcationem vnionum præſtantiſſimorum; à meridie balenarum; in qua Batauis nihil cedunt. Habent, & quædam naturæ miracula, cancros qui vt mari educti fuerint, lapide ſcunt, quod Patres aliqui vidiſſe referunt; piſces planos qui mari, mortuis ſimiles ventre verſo ſe labi ſimulant, & marinas aues ad prædam illectas branchiis inuoluunt, & deuorant. Indigenarum poriò eſt duplex genus. Montani agreſtes, inculti, vſum veterem pro lege, libertatem pro domino, paupertatem ſolitariam & vagam pro tributi penſitatione retinentes. Vbicumque libuerit domum ponunt; & degit familia quælibet ſeu cœtus ſuo iure; venatu, & ſyluæ frugibus veſcuntur; quibus pelles vrſorum, & tygridum deſunt, ad veſtes & ſalem, quo carent penitùs, calambam, ebenum, & herbas medicas exquiſitiſſimæ raritatis, cornuáque ceruorum immania & quicquid iis aliud mons gignit comportant in plana, commutandum cum iis quibus egent, non ad conflandam pecuniam quam ſpernunt, interprete opus eſt vt percipiantur, quod ignota prorſus vtantur lingua, niſi quod ab æuo creditur ab iis ſeruata inter inuios externis ſyluarum receſſus. E contrario qui plana incolunt vrbani, affabiles, & Sinis ferè per omnia ſimiles. Quatuordecim vrbibus habitant, muro clauſis; maiori numero apertis: Iura iis dicunt Cantonenſium Mandarini, cuius Prouinciæ pars quædam eſt inſula, quàm ſitu propinqua, tàm genio diſſita. Cantonenſes maligni, perfidi, fraudulenti, Hainenſes ingenui, fideles ſinceri. Furta inter illos continua, inter hos vix vlla; in furem enim, ſi deprehenderint, tanquam in draconem inuadunt vniuerſi, nec abſiſtunt priùs quàm malè necauerint. Vxore vna contenti viuunt, eáque non vti Sinenſes fortuita & inuiſa, ſed multiplici probata morum examine: ſolenne iis eſt, iuréque ſanctum inuiolabili, quod vtinam vbique gentium perinde ratum foret, ſi priuatos furor in pugnam ſingularem, aut duos populos in bellum egerit, & iræ armaque expedita cædem vtrimque, & dira omnia minentur, matrona verò, quamuis ſilens, per medios tranſeat; repentè omnes arma, vindictam, iniuriam, inimicitias deponunt, & primam gratiam repetunt; idque lege tàm certa & neceſſaria vt ſi quæ partium reſtitet, in eius ruinam omnes circum vndique coniurent.

Hoc Inſulæ Hainam, & inſularium illius ingenium: hinc ortum ducebat Guan ille Ciun Min, Magiſtratuum Præſes Mandarinus qui Riccium ante annos quinque, & triginta, vt olim ſcripſimus, Pechinum duxerat. Huius filium adoptiuum, Mandarini nunc inſignem gradu Patres nuper Pechini luſtrauerant Vam Pauli nomine, Deus clementi conſilio legerat, vt præconium fidei ſacroſanctæ, ſuæ primus patriæ inferret, quam illi mentem Colaus Paulus Pechini indiderat, vnde recens Maçaum appellebat. Macai ab noſtris quanta potuit comitate, & reuerentia, hoſpitio exceptus, ex iis aliquem enixè petiit quem ſecum duceret ad illuminandam eius Inſulæ cæcitatem. Commodùm

ſub hoc tempus Inſpector noſtrorum à Vitelleſcho Generali habebat in mandatis, operarios quoquò versùm quàm poſſet plurimos destinaret, & in Ciampam, Cambogiam, Sianum, Laios, homines expediebantur: ne autem etiam in Coraium, obſtabat Tartarus cuius illic arma graſſabantur. Hoc itaque promiùs itum eſt in Hainanenſem expeditionem, cóque ambitioſius prenſata à Macaenſibus Collegis quò ferè plus habent negotij, & ærumnarum, inſtitutiones Chriſtianorum cœtuum nouæ, quam continuata veterum cultura. Sortiti ſunt tandem hanc Prouinciam Petrus Marchezius, Iaponiæ, Cocincinæ, Tunchini laboribus diu tritus; & F. Dominicus Mendezius Sinenſis, dexteritatis miræ Catechiſta, poſt exantlatos inter Sinas triginta iam annos, vbi & ſemel in conuerſione ethnicorum ad mortem cæſus. His comitibus alacer Mandarinus Hainan contendit, ſpretis Cantonenſium minaciis, qui delaturos ſe ad Regem iactabant, inductos ab eo in Hainan exteros. Vix palatium intrarat, cum aulæ decumanæ locis conſpicuis, profeſſionis Chriſtianæ clara explicuit documenta, Ieſu & Mariæ auguſtiſſima nomina, charactere auguſto, & ornatu, qui adeuntium perſtringeret oculos, & ingenia moueret ad interrogandum, quibus ille de Ieſu & Maria, de ſe, de lege Chriſtiana quam profiteretur, de Patribus qui eam docerent dum ſatisfaceret primos in patriam acceſſus Chriſto reſerabat. Noſtri vt eſſent quibuſuis obuij, & ad manum, in ædes conceſſere ſatis incommodas, vbi ſtatim Mendez elegantia ſermonis, numeroſum collegit auditorem, & primam illi diuinitatis veræ affudit notitiam. Primum tamen ſuſcepti baptiſmatis honorem Vam Pauli familia merebatur. Die itaque Paſchæ lætiſſimo, & beatiſſimo, eius vxor à P. Marcheſio initiata eſt ſacro fonte cum filiis tribus, nuru, quatuor agnatis, & familiis eorum integris, quæ ingentem conflabant numerum, & Chriſtianitatis Hainanenſis fauſta fuère primordia, poſtmodum vbi quid fuerit ſcitu dignum à nobis reuiſenda.

85. *Colai Pauli vita heroica.* Hoc religionis incrementum, ſecuta eſt, vt dixi, Colai Pauli mors, cui parem non habuit Eccleſia Sinenſis, aut magnificentia geſtorum in Chriſti gloriam, aut excellentia virtutum; aut Colai gradu quem Chriſtianis aperuit. Annum agebat ſeptuageſimum alterum, cum initio autumni, valetudine occupatur non ita leui, quin eum bimeſtri abſumeret; nec ita graui, vt illum à Deo, & æternis dimoueret; tres illi è noſtris ad latus erant Sacerdotes, qui cæcis intra palatium foribus in communi apertis pariete ſubibant. Viſit illum Rex ſæpiùs per primarios eunuchos, verborum conſolationem nunquam non condiens aliqua donorum raritate, ſuiſque Medicis ad eum ſanandum induſtriam omnem, ſollicitudinem, & diligentiam iniungens. Viciſſim ipſe binos miſit ad Regem codicillos, quibus monebat, emendationem Aſtronomici calculi Sinenſis Patrum opera prope finem eſſe; Patres Adamum Scial, & Iacobum Rhò libros centum triginta ad eam attinentes ex idiomatis Europæis, charactere, ac lingua Sinenſi reddidiſſe. Hoc labore

bore illos, & Regis gratiam, & liberalitatem promeritos; sibi demortuo, ad perfectam operis absolutionem, si Regi placeret, optimè successurum Doctorem Li Petrum, capitalium cognitorem in Singafu, Prouinciæ Scensis Metropoli. Oblatis codicillis, rescripto suo Rex annuit, quo Paulo venire nihil optatiùs poterat, cum Mandarini Christiani patrocinio tutos Patres, relinqueret moriens; & commissi securos negotij de temporum emendatione, cuius prærogatiua toto Regno societatem nostram, aduersus Bonzios, & mandarinorum potentiam defendebat. Suauitate ergo intima delibutus, quam oris species, piáque cum Deo, & Patribus de Deo & æternis prodebant colloquia, rite vltimis procuratus sacris ad præmia transiit summorum in Sinensem Ecclesiam meritorum, quæ Colai Siuchanchi Pauli seruatura est gloriosam memoriam æternis monumentis, & in posteros omnes transmissura.

Tanti viri iacturа Rex magnopere dolens conditorium misit ex ligno pretiosissimo quo defuncti cadauer clauderetur, funeris eius curam Rituum Præsidi imposuit, iussitque illi de fisco Regio magnificentissimè parentari: efferendo autem Sciamhaium, eius Patriam corpori Mandarinum præfecit primarij nominis qui tot illis quibus Pechino distat milliarium centenis honores curaret ex more debitos viris in Colai officio defunctis: cohonestauit denique mortuum amplissimis titulis, quos familiæ transcribunt in perpetuos hæredes, seruántque velut monumenta nobilitatis præcipuæ & nunquam in dubium vocandæ. Etsi autem anni ab hinc retrò triginta, illustrem semper nobis subiecerint eius laudandi materiam, superest tamen & quidem affatim, qua postremam hanc eius memoriam prosequamur.

Prima illum Dei notitia Sciaocci Cattaneus imbuit; primis fidei Christianæ amoribus Pechini Riccius; primo eius sacramento Rocca, qui eum Nanchini abluit sacro fonte, & dies quindecim apud nos in diuinis pleniùs erudiuit; inde ille tàm certo assensu & solido Christiana dogmata complecti, tanta profiteri generositate, tam incensis diffundere studiis, vt hæc eius prima sub Christo stipendia emeritam vincerent, aliorum militiam. Riccij liber sententiarum quinque, & viginti, editionibus iteratis toto regno clarus, cum esset denuo in typos omnesque Prouincias mittendus, voluit eadem promulgatione Christianum se Paulus vbique gentium profiteri, libro suam præfixit cordatissimam lucubrationem, qua suscepti ab se Christianismi edebat laudes mirabiles, sed longè merito parciores sic credi volebat, vt fidem, honorem, & caput, assertionis pignus non dubitaret obstringere. Exagitata non multò post lege Christiana, & suspectis prodendæ patriæ; quibuscum amicè conueniret; nunquam illorum consuetudinem & amicitiam timuit, dissimulauit nunquam; & quoscumque in casus res esset abitura, Christianum se, Patrúmque defensorem denuo publicè testatus est; cuius professionis apud Reges

duos, libellis atrocibus accusatus, libellis totidem fassus est quod accusabatur; sed eorum vno, caput ferro præbebat amputandum, nisi liquido Regi constitisset sectas omnes Sinarum falsi reas esse, si dignaretur prius, cum Patribus Bonziōs disputatione committere; aut Christianorum vitam cum Ethnicorum vita componere. Libellum quicumque legerant, quanquam occinerent fore illi exitiabilem, cœpto non destitit, quoad Patres monerent desistendum, vtrobique profectò generosus, audendo, & obtemperando. Omnium tamen cùm iaceret aleam, quoties posceret Dei causa, nunquam sensit damnosam, & in sua desideria malignam: posteritatis votum, & familiæ propagandæ, quod summum ambiunt Literati sacrificarat Deo ad Christum accedens, & parens filij vnius, retinuerat effœtam matrem secundariis vxoribus dimissis; Deus illi nepotes ex filio perpetuauit in stirpis successores. Christianus tunc palam cum eius inuidia nominis incipiebat Literatos ab optatis gradibus retardare, præterlapso vix anno inauguratur Doctor præcipuo trecentos inter suffragio; paulò post examinum viginti quatuor periculo nobili, in Collegium Regium euasit; denique paulisper gradu, honoribus, Magistratu deiectus, Colai ethnici scelerato in Christum odio, restitutus est post aliquot menses in integrum; adscitus in Regis Præceptorem; creatus Colaus, quo maiestatis apice post Regem apud Sinas, nihil augustiùs, potentiùs, ditiùs, & nobilitandis in æuum familiis gloriosiùs. Sed enim vir sanctus in hoc rerum suarum liberali arrisu hoc vnum gaudebat, quod posset Patribus, & rei prodesse Christianæ. Corium missum cum summo imperio, in templo vidimus Saluatori coram ad eius fines dilatandos haud minus ardentem se sistere, quàm ad Regis arma fortiter, & fideliter regenda. Verum enim vero alter eius in templum excelsior, & animosior accessus, cùm venit gratias acturus ablati per summam iniuriam honoris, quo in rituum tribunali maximo fungebatur, quod supremo sibi decori duceret, Christianismi causa illatum dedecus. Cæterùm vtcumque res illi fluerent, sublimis, aut humilis, ore semper & animo serenus, quòd acquiesceret vni Deo, & quæcumque ab eo acciperet, in eius gloriam conferret. Hinc ille præterea omnium contemptus præterquam æternorum, & Christiani cuiusuis pauperis æstimatio maior; & ratio, quàm Semideorum aulæ Ministrorum, Regisque ipsius ethnici. Cum proletariis, modo Christianis, agebat velut cum paribus, paríque cum iis vrbanitatum obseruatione; vt si Princeps apud nos, mendicum, aperti capitis, & titulorum reuerentia prosequatur: abiectionem sui Christianam non norat Philosophia Sinensis, nisi postquam illuc Euangelij sapientia pedem misit, cuius Paulus fuit insignis discipulus, & doctor, sui enim vel solo conspectu, Christianam legem præ sectis omnibus commendabat, & fatebantur ethnici, quod docebant Patres hoc Paulum viuere, illorum præcepta moribus perfectè ab illo exprimi; legis autem illius vim quandam esse

diuinam.

diuinam oportere quæ interiorem hominem fingeret penitùs ex amussi rectæ rationis, motúsque illius omnes componeret ad numeros solidæ, non personatæ fucatæque modestiæ, tranquillitatis item & beneuolentiæ etiam aduersus inimicos. Talem Pauli fuisse virtutem, non elaboratam exteriùs, & scenæ famulam, sed ex legis quam Patres docebant dictatis intimis, efflorescentem in morum præstantiam, vitæque rationem æqualem vbique, nec vsquam ab se dissimilem. Laudabant viri sapientes, & legem cui insistebat, opinione tàm sublimi & efficaci vt multos ei adiungeret. Certè anno tantum labentis seculi vigesimo tertio, nec nisi diebus paucissimis, centum viginti, sacro fonti dedit, eósque partim Literatos, partim ampli ordinis Mandarinos. factis nimirum dicta sanciebat, eratque suadendo potens, sed potentior agendo, quo Neophytos quoque in conceptæ cursu pietatis acriter animabat; quem enim non mouisset, vir tantæ dignitatis, facienti ad aram ministrans in linea castula, eoque omni humilitatis cultu, qui decet eius muneris celsitatem; promiscuè ad hæc in sacris ædibus cum vulgo audiens, & orans, reiecto loci iure sibi parati discrimine, ac ne pueros quidem amoueri ferens qui officiebant prospectui, sed velut vnus è populo, pietate populi gestiens, attentioris ad diuinos quàm ad humanos ritus. At de Monarchia Ecclesiæ, eiúsque tùm capite, tùm ordinibus singulis dici non potest quàm præclarè, augustéque sentiret, quàm dulcibus lachrimis rigaret literas quæ conuersiones ab hæresi, & incrementa Ecclesiæ quot annis nunciabant. Tunchinum verò tot ei millia sex tantùm annorum spatio adiecisse, incredibili accepit gratulatione, metúque posthabito capitis quo verantur Sinæ dare literas extra regnum, impetrare sibi non potuit, quo minus surgentem illic Ecclesiam corroboraret in omnes casus, ipsámque adeò si fausta sors ferret pro Christo mortem. Se verò ipse Christianum, & Ro. Ecclesiæ filium cogitans, tanti gratiam æstimabat tanta ad se orbis intercapedine delatam, vt ab se nihil posse crederet in Dei gloriam suscipi, quod magnitudini eius boni aliqua ex parte responderet. Suos quidem pro Dei Ecclesia conatus gaudebat plurimum Patribus probari, sed Pauli quinti Pontificis maximi salutatione visus est sibi cœlitus salutari. Hanc Roma Trigaultius retulit, fuitque paterni amoris simplex argumentum, quo illum Pontifex, eiúsque in Ecclesiam Sinensem dignabatur egregia merita, nempe illi salutem suo nomine mandabat, subiecta saluti hortatiuncula ad durandum constanter in eo fidei ardore in se, & aliis augendo: monitus ergo Trigaultium salutis eius latorem aduentare, tota Mandarinatus sui, familiarium, & amicorum pompa spectabilis, in aulam processit sui palatij. Et suo cuiúsque cum iis ordine, & gradu, ante aram proiectus in genua, misit qui Patri diceret se adesse, ingresso occurrit mutuis de more vrbanitatibus, quibus redditis Pater, dexter illi consedit, rusticum enim est in os cuipiam considere. Inde Trigaultius mandata perfunctus salutatione, & hortatu amico summi

Pontificis.

Pontificis, responso inhiabat quod Paulus graue ac modestum sub lingua dùm haberet interturbatus est, teneritate animi subita, (& plures edidit lachrimas quàm verba. Magnis enim Deus delitiis animi, fida serui sui pensabat obsequia, & studebat ipse diligenter præstare se ad illas idoneum; nam curis licet oppressus publicis, suum tamen quotidie fixum contemplationi, sacro, designatisque pietatis muneribus tempus dabat, suos cilicio, ieiunio voluntario, & flagellationi dies; suas cohortationibus Patrum audiendis horas, etsi non nihil subindè barbarum sonarent, quod rerum præstantia captus, ad elegantiam sermonis minus attenderet. In Colaum prouectus hoc est totius imperij ministrum, & quidem turbulentissimo belli Tartarici tempore, ante solis exortum per angustas fores ad nos commeabat, præuertebátque nobiscum negotia omnia precatione matutina; tùm adeuntibus honoris gratia Magistratibus supremis, ne quid mente, linguáve à Christiano aberraret, singulorum affatus præoccupabat in domestico sacello Deum rogans, vt magis animo ad illum attenderet, quam oculis, ad se adeuntem. Summa eius vltimum ægrotantis consolatio hæc fuit, suorum brachiis in sacellum deferri, vt rei diuinæ interesset. Quoties tamen diuino accumberet epulo tanta id fiebat significatione pietatis vt secum pariter omnem qui aderat populum ad sensum diuinorum, fletúsque permoueret.

Iam robur viri genenerosum in fidei causa, & defensione Patrum nullum vt sæpè vidimus refugit periculum, hostis nullius insidias aut potentiam timuit; solus interdum contra omnes; nihil famosum in Patres & legem quam tradebant, criminosum nihil in lucem vomebatur, cui non ille confutando noctes solidas vigilaret, suggerentibus materiam Patribus eloquentissimo eius stylo, quo si minus aduersariorum improbitas & ignorantia fateri errorem & mendacia cogebatur, viribus saltem deinceps retusis, impudentia posita humi se trahebant. Prodierat liber Literati cuiusdam vel athei, vel idololatræ, qui Christistanorum dogma idem esse cum sectæ dogmate asserebat, quæ audiebat pessimè inter Sinas. Paulus mendacio; scriptoris audacia, & argumenti nouitate plausibili, occurrit, laruam confestim effrontem detrahit; discrimina edit quatuordecim, sibi à Patribus descripta, quibus toto cœlo Christiana religio discernebatur ab infami secta, minatúsque sexcenta alia se daturum, ventosum hominem ad palinodiam adegit. Sed de inuicta generositate fidei propugnandæ non pergo longiùs; illud malo hic mecum aduerti ab omnibus, vt quam Riccio mentem Deus indiderat, futuri prouidam, futurisque potiùs intentam Ecclesiæ lucris, stabilibus, & magnis, quam præsentibus sempérque timidis, eandem Paulo indidisse, nempe vni huic incumbentem curæ, vt in regno suspicacissimo, omnia metuenti, exterisque inimicissimo, sedes Societati firmas collocaret, nullisque obnoxias aduersantium impressionibus quod edicto tandem Regio euicit, quo nostros curauit obstringi,

ad.

ad emendationem Astronomiæ Sinensis cui ministerio immensa quæ consecuta sunt, & nunc etiam eduntur animarum lucra deberi profectò deprehendet, quisquis attenderit lapsis omnibus rettò annis nostra sempet stetisse in lubrico, & vacillasse in alternas vices. Postremò vt quantus sua quoque in familia Paulus extiterit compendio referam, repetendus est Sinarum genius, qui felicitatis apicem in familiæ dignitate, honoribus, opibus, perpetuitate constituunt, & quod summum, & Regi secundum in Colaorum Præfectura quæ paucis, & sero, & sumptu laborum meritorúmque ingentium obtingit, quem tamen breui post graui cum fœnore rependit; Colaus quilibet, esto minimè solers (cui solertiæ, metas conscientia non describit) auri millionem quotannis facilè reponet; Paulus tàm pauper obiit, vt necessariis interdum ad medicamenta paranda eguerit, cuius fortè haud satis abstinentiæ constaret fides, nisi tres è nostris Sacerdotes qui morit pro tres menses adstitere, illam confirmassent; vno inter Sinas eóque singulari Christiani Colai miraculo. Sua enim contentus honoraria mercede legitima sanè medioeri, facultate indulta minimè vtebatur, priuatas suas rationes quærendi simul cum publicis. Quam integritatem in cœteris item quos gesserat Magistratibus cùm semper tenuisset, ex iis semper exsanguis, & siccus exierat. Quod eius in egenos liberalitati magnam addebat commendationem, cum iis alij superuacanea largirentur, necessaria ipse sibi detraheret, quibus eorum leuaret inopiam. Natalem quisque apud Sinas lætissimo recolit, & sumptuosissimo instructu, epularum, comœdorum, symphoniæ, & celebrium eiusmodi nugarum; Paulus eius dici hilarem largitatem quadrifariam diuidebat, nosocomio partem vnam; carcere detentis alteram, tertiam senibus egenis, vltimam Patribus tribuebat, quam ij deinde partiebantur Christianis, quos prolis numero, & inopia premi norant. In Prouinciis quas rexit variis, annona, & fame afflictis tàm effusa, etiam ethnicis succurrit manu, vt Pater pauperum cognominaretur; contigítque vt mensæ mox accubiturus, petenti stipem mendico prandium donaret sibi præparatum, impransus ipse diem exigeret. Longum sit ire per familias, & domos, Christianorum maximè, reique Christianæ vtilium, quas victu, vestitu, opeque omni iuuit. Claudo breuiter, Paulum meritorum illustrium & sublimium exemplorum patrimonio sempiterno; rei vero domesticæ angusto suam stabilisse, & locupletasse familiam. Huic erat filius Iacobus, parenti per omnia similis quem in cursu honorum & graduum cùm posset facilè frigidula solum commendatione maximè promouere; nefas sibi putauit, vocem eius gratia mittere, aiens illic iniquum fauore niti, vbi deberent ingenij merito, & labore omnia constare. Verum animis suorum vt prodesset, nulli parcebat sollicitudini, aut labori, dies festis colebat lætitiis quibus aliqui eorum ad fidem accederent; soceri & socrus, & duorum nepotum solenni baptismo, magna ipse pars pompæ interfuit, & Cattaneo ad aram post baptis-

mum, sui vt erat Magistratus ornatu verendus ministrauit, & sacro epulo, iterata quater confessione refectus est. Sed Patris decrepiti ætatem idolis à puero miserè mancipatam, quot gemitibus, ieiuniis, precibus, quam duris sui afflictationibus redemit. Nolebat senex de Sinarum Diis multis, & propriis, cum vno externo & ignoto mutandis secum agi; nolebat sibi septuaginta annos in cassum periisse, & parta per eos merita desperans, nouam sibi texêre catenam meritorum: misertus est Deus infelicissimi hominis, & conuersionem eius votis ardentibus optimi filij donauit; baptismo biennium superstes ita vixit, vt eius obitu doleret minus Paulus quàm gauderet. Sed in nepotibus fuêre quibus plurimum angeretur; primum quod amicitias cum flagitioso idolorum cultore copulassent obtrectatore palam nominis Christiani, nec dissimulauit iis dolorem ex periculosa illorum imprudentia conceptum, at hi dissimulantes se capere quid vellet, in familiaritate impuri hominis proteruè nihilominus hærebant, quod eum tàm graui mœrore consternauit vt sesqui diem ieiunus, & solus, & multo pro iis gemitu apud Deum vrgeret supplex, quoad illos à præcipiti reuocasset. Repentè ad frugem traducti eius pedibus aduoluuntur, & malè conciliatam, peiúsque cultam hominis scelerati amicitiam æternùm eiurant. Alterum priori longè immaniùs pœna vltus est grauiori. Natu maximo nepotum erat filiolus ægrotus, pro valetudine infantis, Iacobi famulos in templo idolorum vota quædam fecisse sacrilega cognouit Paulus, Pechini tunc agens; indignatúsque impietatem facinoris, erant enim omnes Christiani, ardentibus literis Iacobo filio, pro sua Colai potestate imperauit, seruos illos iuberet cædi asperrimè, domóque in perpetuum exturbari. Nepotem pueri parentem quo vel conniuente, forsitan & iubente, patrata impietas dicebatur, ab se suísque posteris abnegauit, edixítque se item effecturum, vt è regiis fastis eraderetur eius nomen, ne quid bonorum ad eum pertingeret quibus solerent ab Regibus Colaorum nepotes honestari. Proin domo quoque Rex illum expelleret, tanquam nihil ad se attinentem. Demùm claudebat epistolam tacita reliquorum admonitione, ne faxit Deus, inquiebat, vt meos censeam, & meo prognatos sanguine, qui fiduciæ aliquid in idolis ponunt. Apertis literis cæduntur serui, sed ex pondere plagarum, pondus sui sceleris pendentes, domo eiecti, in templum confugiunt, colloque crassa depresso catena, sacrilegij veniam publicè implorant. Intercessores apud Paulum Patres, non difficilè inuenit nepos, quod planè inscius admissi criminis probaretur; sed ij nihil agebant apud Paulum, nisi cognitione multorum dierum lenta, & prope iuridica eius innocentiam confirmassent, qua perspecta Paulus illum in pristinam gratiam recepit. Atque his de illo & Sinarum rebus hic annus absoluitur 1635.

Pauca tres vltimi qui sequuntur de regno Cocincinæ, de Tunchino plurima suggerent. Cocincinam colebant tres nostri Sacerdotes Manuël

nuel Fernandez, & Gaspar Luigius Europæi, furtim; quia exilio damnati; Machida Matias lapo apertiùs, indulto Principis sed patrio habitu. Horum, & Buzomij opera subinde ad suppetias accurrentis, quingenti quadraginta primo anno tincti; altero, multò plures; tertio etiam accessione satis liberali. Quod sacris ædibus excisis, operariis exulibus, vetitis cœtibus, clam tamen, & trepidè partum, non debet exiguum videri; sed operæ eius partem dimidiam cum à se contulerint Catechistæ, laudis quoque in partem non minimam veniunt; excelluêre in iis duo Manuel & Petrus, in explodendis Bonziis & idolis tàm grati & habiles, vt sollicita custodia excluderentur à palatij foribus, ne regni hæredem Principem facerent Christianum. Buzomium vt pridem diximus exulem, & Ciampæ regnum proximè subiturum, Batauorum nauis, in continentem fuga coniecerat, vbi ex lege tyrannica pro Regis mancipio, velut ex naufragio captus, cum P. Maiorica, Antonio Torres & tribus Catechistis, miserè ac barbarè habitus est, sed data Regi fide referendi pro se ac sociis pretij, si renauigare Macaum sineretur, non id modo benignè obtinuit, sed hoc insuper vt quos relinquebat socij, & nautæ benignè haberentur. Ipse priusquam retrò vela daret, promouit altiùs Cambogiam versùs, inspecturus quam esset idoneum id regnum ad Euangelij sementem. Illinc rescituit paulò ante religiosos quatuor alterius ordinis repetiisse Philippinas vnde aduenerant, post sterilem illic biennij moram, neque propterea animo concidit, sed Regem adiens acceptus est ab eo humaniter, & eius quædam ad negotia Macai peragenda fidenter adhibitus: confecto illic redemptionis promissæ pretio, mare iterat cum onerariis quatuor Lusitanis, Turonum tendentibus Cocincinæ portum, quibus superuenêre ab India tres Macaum euntes, magno Patrum periculo & metu, si enim Rex aduerteret animum lucri odore Lusitanos, ad suos portus confluere, non autem, vt sibi admissæ cum Patribus in Regnum, legis Christianæ reponerent gratiam, futurum videbant, vt Christi prædicationem excluderet, cum sola cupiditas Lusitanos abundè sibi faceret obsequentes. Iturus obuiam huic malo Buzomius, vnum ex Patribus Europæis qui latebant requiri iubet vt sibi quamprimùm Societatis habitu adesset velut recens Macao appulsus; Lusitanorum legatum cum eo ad Regem comitatur, qui se illius aduentu gaudere significat, inde apud Legatum, excusare Patrum exilium, culpam in eos conijcere, notare imprudentiam illorum; quod æquo, & iusto non acquiescerent; se cum Lusitanis amicitiam iniisse, Deum illorum diligere, & Regno excipere, vicissim ex iis iure peti, vt Regni sui amarent Deos, contra quam erat Patribus solenne, qui diuinitate, cultoribus, statuis, illos spoliabant. Parabat Buzomius negare, posse illos amores conuenire, & vna in sede commorari, vt nec falsum cum vero, & cum terra cœlum; vrbanitate superuacanea illius responsum senex improbus anteuertit, veterem erga Buzomium beneuolentiam memorans, iu-

84. Fructus ex Cocincina.

benſque ab ſe omnia ſperare. Anmi poſtridie, ſceleſtus ille regni Adminiſter, & motæ vexationis Inſtigator, prolixiùs quoque eadem illi confirmauit; & verò Faifum reuerſus Buzomius, reſcriptum inuenit feſtinatò tranſmiſſum quo ſibi ab Rege poteſtas fiebat liberaliſſima viſendi, recreandíque Chriſtianos, quod eò illorum vberiori fructu

85. Cur noſtri Cocincin. pulſi. eſt præſtitum quò illi Princeps, & mater Principis Regina fauebant apertiùs, eumque cariùs diligebant, & Reſcriptum quod illi reddendum acceperant, honeſtauerant peculiari gratulatione. Sed is cum ſocio dum miniſterio incumbit animarum, Sinoæ quæ ſedes Regis eſt, ignis fortuitus vento incendia ſpargente, ſtragem edidit luctuoſiſſimam. Ad hæc pluuiæ montanæ quæ fertilitatem annuam faciunt, camporum ſementem diu fruſtrabantur, incipiebátque de futura fame dubitari. Duobus his Dij ſtatim crediti ſunt iram ſuam teſtari, & anguſtam licet, quam Rex Patribus reſtituerat, vlciſci, annuntiandi Euangelij libertatem; fremere populus, furere Bonzij; ſceleroſus Anmi, querimoniis illorum, ſua apud Regem nefaria conſilia miſcere, iiſque ipſemet præfici exequendis. Faifum aduolat, Luſitano Legato denuntiat, Patres ſecum omnes, primis ſe iam ventis exerentibus aſportet; cogitúrque Buzomius ægrotans conſcendere, & in Ciampam ad redimendos quos reliquerat ſocios redire, ſed eos nauis Luſitana ebenum referens, reuexerat Macaum: quem verò in aulam Societatis cultu adſciuerat comitem, aſſimulatus in alium, continenti ſe intimo abdidit, ex quo interdiù latens, noctu operam dabat Chriſtianis. Verum enim vero ſuſpicio fuit, ſenem veteratorium, eiúſque Adminiſtrum aliud momordiſſe præter duo illa incendij, & ſterilitatis prodigia, auditus eſt enim cum iactaret apud Mandarinos, deterſis ſe demùm oculis cœpiſſe perſpicere, quò Luſitanorum ſpectarent commercia, quò præconium legis Chriſtianæ; nempe illos regna ambire aliena; quibus cum occupandis pares viribus non eſſent, Patres in illud præmittere, qui religionis vinculo, quo nullum eſt fortiùs, conſociarent illis indigenarum voluntates; idcircò à Patribus crucis teſſera notari; adſcribi catalogo veluti ſtipendiarios, & cogi ſæpius quaſi recenſendos. Cuius peſtem venæni, haud ſcio quis illi afflare potuerit, præter illos eoſdem hæreticos, qui toties illam hoc ipſo tempore Imperatori Iaponiæ adſpirabant, vt extorquerent denique ab eo deletionem ſanguinolentam, & barbaram florentiſſimæ Chriſtianitatis; Patrúmque excluſio ab ea inſtauranda negotium fieret maieſtatis nôn religionis: Nec Regem videtur Cocincinæ, ſuſpicio alia egiſſe ad amputandum caput Paulo Mandarino, cuius ſagacitatem conſilij, fidelitatem meritorum atque induſtriam honoribus omnibus cumularat; nunc mendacia perſuaſus Chriſtianæ legi prorſus contraria, vt conſtantiùs haberet fidelem, noluit habere Chriſtianum. Miſit ergo in primis ſuaſores qui ad patrios ritus illum reducerent, id Regem ex ipſo petere, hoc ſolo pignore fidem ſuam, fore Regi ſecuram, & tutam. Hæc homini ſancto & temporariis, æternorum amore calcandis aſſueto, araneorum fila videbantur.

Accersit illum Rex ipse die quinto augustioris hebdomadæ anni 1633. & frequenti suorum Prætorio laudatum, blandè inuitat ad desertionem; blanda in pectus animosum cum flaccidè caderent; in acerba, & minas, & facta erumpit; capillos illi è vestigio imperat abscindi, quo nihil censetur eo in regno probrosiùs; Mandarini gradu deiectum edicit, & quantùm ex eo Magistratu rem suam auxerat, tanta illum multat pecuniarum summa. Hæc Paulum alacriter magnæ sibi gloriæ vertentem, mente captum nonnulli garriebant, pertinaciam alij arguebant, quæ detrectaret Regis imperium; Deos eius vocaret dæmones; Religionem damnaret, æternæ saluti exitiabilem, Christianam contra solam deprædicaret salutarem, solum & verum Christianorum Deum: qua tàm luculenta professione veritatis offensus tyrannus, centum illi coram mandat plagas imponi quibus ille acceptis semiuiuus cum ex prono vt erat, erigeretur domum reportandus, sat animi habuit, vt serenus Regem affaretur; si tibi, ait, domine! videor supplitio dignus grauiori, quòd Christianus sim, talisque semper Deo propitio futurus, habes quà reum crudiùs & diutiùs ferias, corpus hoc, liberos, vxorem, nihil potest mihi (hanc modo ob causam) venire beatiùs, timebatur his barbarus iturus quò cœperat, & tragœdiam clausurus, cum prætoriani, partim miserti partim indignantes, proturbant tortores baiulos, & de via eiectos à Regis conspectu amouent. Lusitani qui magno tunc numero in aula, naufragij sui reliquias gratiæ loco ab Rege postulabant, Paulo gratias publicè egerunt inuictæ generositatis qua decus Christianum fortiter propugnarat; & stipem nummorum triginta contulere, tunc certè minimè spernendam, cum esset à naufragis, & egentibus collecta. Princeps factum parentis in magno consessu improbauit, quo se Ministrorum fidissimo, & maximè necessario orbasset: auso quin etiam apud Regem hoc ipsum dolere: negare Rex iacturam non potuit, sed Paulum refractaria obstinatione, & contemptione patriarum religionum ac Deorum hanc à se pœnam extorsisse.

Fuit hoc tempore in Tunchino res Christiana felicior, quo Regno haud scio an aliud cœlum clementiùs viderit: nullum certè sementi messem tàm deproperatam, & vberem reddidit, nullum tanta tàm breui proseminando Euangelio præbuit spatia, nec suos Neophyros cultorum præsentia destitutos, aluit tàm constanter in cultu susceptæ pietatis. Fauit quoque portentis supra modum naturæ continuis diuina bonitas, ad dissipandam opinor ope tàm prodiga tyrannidem Dæmonum, præstigiis omnibus, vbique illic imperitantium, maximè corporum inuasionibus, & perinde in pœnas afflictissimæ gentis bacchantium, vt si iam tenerent inferis addictam: non defuere tamen prospetis aduersa; nec aduersis fortes moriendo; cadendo fragiles; sed nec centeni qui decem cadentium ambirent, & occuparent locum de quibus inferiùs. Pulso in exilium Rhodio satore Christianitatis illius primo; & socio eius Marchesio, petiit Rex Patres à Prouinciæ Inspectore, 86. Tunchin. Christianitas floret.

dumtaxat ne Rhodium, illuc remitteret, ob multas planè falsas quas proferebat rationes, aliquas fortassis, non æquè ab recto alienas. Designatur illuc Antonius Pontes, & Gaspar Amaralius, cum Antonio Cardino, transituro quamprimùm, ad illuminandum Christi luce Laiorum Regnum, quod consilium postea processu caruit. Februarij octauo decimo anni 1631. Macao cum soluissent dierum septemdecim turbulentissima nauigatione Tunchinum attigere, incredibili quidem Christianorum gratulatione, sed sua haud paulò maiori, cùm suis ipsi spectarent oculis, quibus extrema timuerant salutis pericula, auctos in duplum numero, feruore, & æternorum studio Christianos, quod iure inuento Rhodij attribuendum est, qui tres, vt diximus, insignes Catechistas curæ illius Christianitatis voto obstrinxerat: quanquam si res inspiciatur penitiùs, illæ ad Christum vbique tàm faciles, & numerosæ accessiones ortum habuere, ex peculiari diuini spiritus impulsu vniuersum id regnum extraordinaria vi tàm efficaciter agitante, vt emersi modo è sacris fontibus seu viri seu feminæ, statim prosilirent, & quæ norant de Christo prædicarent, suaderéntque quàm plurimis possent: itaque pro quinquies mille sexcentis duobus Christianis quos illinc discedens reliquerat Rhodius, octies mille nongentos quadraginta duos Amaralius veniens numerauit, in quibus permulti armis, literis, & nobilitate valdè conspicui. Magdalena Regis defuncti vidua; Catharina eiusdem filia; Regnantis gener Ignatius, cum Iosepho parente, septuaginta pagorum Præfecto, nec dissimili splendore alij. Post Deum tamen Riccij Catechismus conuersiones has mirificè promouit, cum Mandarinorum Sinensium munitus proœmiis, admiratione ac laudibus, maximè verò argumentis ex naturæ depromptis iudicio, conseretur passim indubitatæ veritatis: eam ob rem, & typis denuo subiectus, & breuior alius Patre Socrio auctore.

87. Benignè nostri à Rege habentur. Tunchinensis Ecclesiæ tàm propitium serenum effecit vt Patres Regem confidentiùs adirent, ibat tunc omni ordinum omnium splendidus maiestate, vt Literatorum adesset Examini, & comitabantur procedentem, hominum circiter millia triginta; conspectis qui occurrerant Patribus frontem ad eos explicuit verbísque, ac vultu hilaris, eorum audiuit salutationem; post inter eundum, cum iis paululùm collocutus, tres illis mandauit dari equos insignes, quibus sequerentur. Inde biduo accersitos, trahensque familiariter in varia sermonem, interrogauit abruptè, satin' ij libenter suo in regno essent, nec expectato responso ego quoque, subiecit, in eo libenter vos video. Sitque huius mei erga vos animi si quæritis pignus, quod amplam vobis facio potestatem Christianam legem promulgandi, & meis populis eam amplectendi; dumtaxat Deorum nostrorum statuas ne iniuria lædant, si minus quod iis inesse diuinum nihil autument, saltem ne mihi displiceant. Sub hæc iterum de Rhodio, & Marchesio exulibus, postque ritus solennes agendarum Regi gratiarum à Patribus editos, fore vltro promisit.

promisit, vt templum iis & domum extrueret, (quod ei postea excidit) demùm illos ab se comiter dimittens cœli, ait & terræ Dominum rogate, vt vitam mihi, & valetudinem, populo meo messes præstet vberrimas. Et horariam machinam rotis fabrè aptam, dono ab iis accepit cuius occasione deinceps crebriùs in palatium sunt vocati: Degebant interea iussu Regis apud Mandarinum illius generum, qui ob suam in omnes & vxoris beneficam indolem, toti aulæ in delitiis erat; illic statim sacellum decenter componere, sacra tabula decorare, haud quidem per se, sed pro spectantium oculis eleganti, & insinuare sensim mysteria tabulæ, & præcipua dogmata salutis Christianæ quibus Principis vxor, ingens breui concepit, suæ ignorantiæ odium, & Bonziorum à quibus decepta fuerat. Tempus aliquod in sacello cum honorariis puellis trahebat quotidiè ad pedes Saluatoris, recitandis quas iam optimè tenebat precibus, & hauriendis auidè de Deo & æternis quæ proponebantur. Quibus tandem effectum vt fateretur Patribus se esse Christianam, Regis tamen parentis metu, à quo tenerìter grandi suo malo amabatur à suscipiendo baptismo arceri. Christiani verò reliqui quorum bonam partem ab accessu Patrum excludebat palatij dignitas, contributione liberali domum iis extruere volebant; sed non placuit Patribus grauare illorum paupertatem, aut significare diffidentiam promissi quod de ædificanda nobis æde sacra Rex identidem iterabat. Interpretatus ergo cum Principe coniuge Mandarinus, aut promissa illa, pulchra verba esse, aut fortè veriùs argumenta nostræ parum adhuc in regno solidæ stationis, vt cui nec locus, nec soli palmus attribueretur, domum nobis ad latus sui palatij posuerunt. Non sunt vsi Patres tota illorum munificentia, sed eo solum quod non abhorrebat ab religiosa pauperitate, præferebátque semper expectationem promissi Regij de quo nefas erat vllam præferre dubitationem. Paucis diebus constitit fabrica ex connexis inter se cannis, insertísque in rudes è sylua trabes, & opertis palea tegulari. Agitabant ad illam milites iussu Mandarini nocturnas excubias, quot enim illic interdiu opifices, totidem noctu fures, qui eam alioqui nullo negotio expilassent. Augusti vicesimo quarto pars eius sacris dicata est, sacrificij diuini oblatione summè pia, sed minimè strepera, ne qua Regem nobis perpetuò intentum, sinistra in nos moueret suspicio. Necessaria planè cautione. Paulò enim quam nauis Lusitana accingeretur ad reditum, ecce tibi ab eo Eunuchus, indicens Patribus vt naui eadem repeterent Macaum quod motum consilio dicitur impiissimi cuiusdam ipsius generi, & indignatione aduersus Lusitanos, à quibus in Regem Cocincinæ negata sibi auxilia dolebat quæ Regi Sinarum contra Tartarum præbuissent. Egere Patres apud eum causam, vocatos venisse, sedem in regno non fixisse nisi vltro delatam; Christianismi promulgandi facultate vsos quam liberaliter ab eo nuper acceperant, denique infidum ad datæ fidei reuocauère memoriam; vni primùm, deinde alteri mansionem in regno annuit,

Tum eiiciuntur.

nuir; sed otiosam & silentem, verita quam prius ne petentibus quidem indulserat, religionis dilatandæ benigna facultate, tradendæque apud nos publicè doctrinæ Christianæ.

88. *Habitú aulicum incautè assumunt, & fructu exiguo.* Non fuit barbarus detrectatione imperij manifesta lædendus; quin vt eius, & procerum oculos eò minus Patres offenderent quò essent illis similiores quàm externis, consilium ineunt laudabilius fortasse ex eorum mente, quam reipsa, & facto. Cultum assumunt illum grauem, & conspicuæ dignitatis quo Literati & nobiles, soliti erant apud Regem obsequiis aulicis defungi. Vestis erat talaris, & ampla sic eam Amaralius describit, ex gosipino tunc, è serico postea, cœruleo, aut in viridem variante, promisso lapsu cadentibus, & capacibus manicis, quibus infra medium hominem manus decenter collectæ reconduntur. Multò quoque inferiùs quàm nobis moris est tenui zona laxè præcingitur, ambiente magis quam astringente vestis sinus, inde dextra submanica funiculi tres ad terram penduli, dignitatis, & gradus indices quem quisque obtineret; tegmen capitis pileus rotundus niger, planus, nonnihil in vertice apertus; eo prolixa cæsaries antrorsum ita colligitur vt tota in humeros magno decoro refundatur. Addit Fontes visum sibi hunc habitum Sacerdotali quam aulico propiorem, ego senatorio magis quàm religioso.

Hoc Amaralius & Fontes, qualicumque salutatores matutini, Regi se quotidie sistebant, profuitque non nihil personatus hic aulicismus ad fulciendos Catechistas in sui muneris strenua executione, sua enim Patres nisi furtim, & cautè, & domesticatim ministeria non obibant. Prorsus autem nec Regis animum domuit; neque nullo modo Præfectorum nobis conciliauit beneuolentiam; Rex nihilo mitiùs, occasione qualibet, edictis propagionem fidei inhibere; Præfecti edictorum metas modúmque prætergredi, ac ne nostrorum quidem vllam propterea ducere rationem. Eam ob rem consilij nouitas Rectoribus insciis suscepti, Patres Macaenses grauiter offendit, & expostularunt apud Vitellescum, longè aliam viam iniisse Riccium cum ad vitandam infamiam Bonziorum, nostros iudicasset Literatorum veste indui oportere. Amaralius contra factum suum multis rationibus defendit, quibus ita fidebat vt subderet, maioris id esse quam posset ab inexpertis credi (at certè Rhodius fundator missionis non erat inexpertus) hoc solum quod aulam frequentarent, Regíque adstarent pluris esse ad Dei gloriam quæstumque animarum, quam si plenos earum manipulos de assiduis excursionibus reportarent. Sic sua homini facilè placebant; an vero melius Hieronymus Maiorica illuc mense Octobri appulsus, omissa aulà, in missiones maximè fructuosas se totum effuderit, & qui consecuti sunt reliqui; lis est, opinor, in forum vitæ alterius minimè remittenda. Rationibus vtrimque id modo actum est, vt benè an secus inchoata minori damno continuanda censerentur, quàm si forent ab initio probata. Porrò Maiorica, & Bernardinus Regius Itali à P. Palmerio dati sunt.

ſunt Petro Antuneſio Præfecto nauis in Tunchinum ferendi, hæſurique illic ſi Rex annuerit; ſin è veſtigio renauigaturi quod ingenuè Inſpector Palmerius ſuis ad Regem ſcribebat literis, mittique illos vt ſuo nomine ſalutationis officium demiſſiſſimè illi exſoluerent, & munuſculo aliquo ſuam reuerentiam teſtarentur: vtrique Deus pro ſua clementia liberaliſſimè adfuit, in mari de vita, in aula de Regis gratia periclitantibus. Fuerat Maiorica Buzomio comes tentandæ in Ciampam quam diximus calamitoſæ expeditionis. Regij virtutem magni faciebat Palmerius, & ingenium ad linguas varias facile. Dùm ergo Macao in Tunchinum deſcendunt, & velis etiam ad medias contractis, tanta erat vis venti, volant magis quam nauigant, inter continentem & Hainam inſulam in cæcas arenas ſe induunt, quibus nauis tantiſper priori ex impetu ſulcatis hærere capta, conuulſu crepitare, laxare iuncturas, tantum maris haurire, vt ex hauriendæ nulla ſufficeret opera. Actum denique intra horam de illa erat ni vento quaſſari, & cædi fluctibus deſiiſſet. Quare Patres ad Deum confugiunt, ſanctos Ignatium & Xauerium in auxilium inuocant, & ſilet illicò ſine flatu ventus, tranquillatur mare, nautæ illo ſanctorum patrocinio confiſi, nauim machinis attollunt, ventóque ſe ſtatim qui ceſſarat ad puppim denuò intendente Tunchinum feliciter legunt. Sed tranſmiſſuri quà fluuius prope vrbem Regiam portum facit, in truncum arboris incertum, cui vſui defixum incauti offendunt, quo repercuſſa, ægreque iam ſibi cohærens, nauis ſoluta deprimitur, cum ſe vectores paulò ante ſcapha periculo exemiſſent. Sed diu certandum cum Bonziis vt reciperentur merces, eum naui demerſæ, iurabant ſibi Deum illum in ſomnis adſtitiſſe, & qui eo in templo, & cœnobio colebatur iuxta quod nauis perierat, monuiſſéque ab aquis illac præterlabentibus poſſeſſionem eius nauis ſuo nomine initam, eámque ſuo cum onere ad ſe pertinere. Remiſſurum ſe tamen in Regis gratiam, quod is remittendum cenſuiſſet, reliqua vel ſtipis, vel redemptionis, vel donarij titulo ab Luſitanis accepturum: acceſſit mendacio apud vulgus color, quod nullis organis, arte, aut viribus nauis fundo reuelli potuit; ſuſpicatus Rex Bonziorum incantationibus id agi, qui naui dæmonem alligaſſent, comminatus eſt miſſurum ſe alium ſuperioris imperij dæmonem, à quo liberaretur nauis; ipſi vt erant commeriti plecterentur, non fuit opus vltra minas ire. Luſitani vrinatorum induſtria, & peritia machinali piſcatorum, merces omnes mari eduxerunt, trimeſtri vero poſt etiam nauim ipſam. Maioricam interea & Regium, ſiue miſertus naufragorum, ſeu leuitate fidei obligandæ de qua minimùm laboraret, adeuntes comiter accepit, foreque ſibi dixit gratiſſimum ſi vellent ſecum remanere. Naui tamen noua ab Luſitanis fabricata, Ecce improuiſus ab eo nuntius, iubens duos illorum conſcendere, Regium cum eo quem mallent in regno hærere; lapſo autem vix menſe, annóque iam 1632. ineunte, pridie quam nauis solueret, omnes ad ſe vocauit poſtque mira iterum

89. Iterum noſtri & pelluntur, & retinentur.

propensi animi testimonia, nihil tale sperantibus, nedum poscentibus suam detulit gratiam, liberámque in regno habitationem; Deo versatilem barbarum aliquando firmante, quoad Christianitas illa nascens firmiùs constitisset; nauis enim discedens, Patrum metus in menses saltem aliquot abstulit. Sperabant, & amplam facultatem Apostolici muneris publicè obeundi, si Rex bellum inferret rebelli Cocincinæ, cui recuperandæ, ab anno præcedenti habebat in armis ingentes mari terráque exercitus, & in iis elephantes mille qua vectarios qua pugnaces. Vnum deerat ad mouendum, quod nefas putant ante bellum omitti, sacrificium solenne archidæmonum maximo, & Regum functorum Manibus quos eò tantum Semideos colunt, quod Tunchini Reges extiterint. Dies erat auguratò lectus ad sacrificium, secundæ Lunæ vicesimus sextus; Sacerdos ipse Rex; locus sterilis insula quam efficit fluuius, vterque circum exercitus in suos ordines elegantissima specie digestus. In medio Rex, & Mandarinorum Senatus vniuersus, cum præcipuis militiæ Præfectis, longo vtrimque, & pulcherrimo prospectu naues, cuiusmodi solent à Tunchinensibus ornari. Agi vix cœptum, & bubali, porciuè mactari, cùm vel casu, vel fraude dæmonis cui sacrum fiebat, densari ex templo nubibus, & nocte cœlum, totúmque in imbres per horam continuam ruere, post quam Sol serenum referens, duobus circulis coloris ambigui apparet coronatus. Hic statim augures, ipseque Rex eorum nequissimus, præsagiri motus intestinos, abdici bellum, reduci exercitus domum oportere, de Cocincina mirum silentium, Patres eodem interdicto ministerij sui vt ante arctati, quod occasione belli putarant dissoluendum. Hinc tamen Rex animaduertens, non posse sibi nisi à fratribus in Regno negotium fieri callidè ipsorum eneruatas vires, potentiam & opes, priuatæ propemodum fortunæ adæquat; vtque sensum doloris in hac eorum diminutione splendido titulo incantet, Ciuæ honore euanido illos ornat, hoc est sublimè in cœlum suspendit nullo iis relicto ad firmamentum solo, quo eius tituli partem aliquam sustinerent Patres tamen occulta & strenua munerum assiduitate (quando publica non licebat) quantis Christi gregem millibus auxerint, quantis promouerint gradibus in sanctimoniæ decursu, testes sint primum lustrales membranæ in quas magna

89. Conuers. occultæ ingenti numero.

fide referebantur nomina initiatorum. Sex quidem vltimis anni 1651. mensibus lustratos legimus ethnicos ter mille tres & quadraginta, sequenti anno quinquies mille septingentos, septem & viginti. Anno 53. septem millia septingenti quinquaginta duo prioribus addita, nec annus vllus prouentu caruit, creuítque ad octingentos sexaginta qua-

90. Pietatis exépla & curationũ dona quãta in Tũchin. & liberatio arrep.

tuor supra octies mille qui iuncti partis à Rhodio eiúsque tribus Catechistis Christianorum millia triginta, & viginti nouem supra ducentos conficiunt in Tunchino renata, cui ante annum æui huius 27. nec vmbra veræ lucis nec veri Dei affulserat; quodque theatrum videtur diuinæ gratiæ luculentissimum, paucorum opera, eáque tyranni

tyranni

ranni barbari edictionibus, inter fines priuati conatus & taciti circumscripta: neque is ego sum qui bona nonnullorum fide velim numerum in plures extendere, sequi eos malui qui fuerunt in eo computando parciores. Pietatis verò quantus vbique ardor viguerit, testis fuit vbique sacrarum crebritas ædium, & frequentatio quæ pro more vsuque regionis triginta interdum pendebant columnis pretiosæ venæ ac proceritatis, & æquo cuilibet ac ponderi paribus. Abundant enim syluis lignorum eiusmodi corruptionis expertium. Checij quæ Regis sedes est duæ erant, præter attributum Catechistis sacellum. Hæ cum affluenti vndique populo, diebus maximè celebrioribus longè angustiores essent, laxatæ sunt piaque ad hoc fidelium contributione; & largigitate Autunesij, depressæ nauis Præfecti Lusitani, palatium emptum est parte iusti pretij media quòd morte Mandarini in eo defuncti refugeretur velut ominosum, eademque de causa eius quædam domus nostrorum habitationi vili etiam coëmpta, sed ædificium vtrumque in solum commodius translatum, formámque vsui aptiorem. Vix credibile sit æmulatione quàm religiosa Christiani omnes vtrique operi certatim quod poterant conferrent. Ne feminæ quidem esse ab eo immunes voluerunt, sed in templi dumtaxat fabricam sunt admissæ, lege illic vulgari, vt spontanea illarum opera, in vias & pontes, & publici commodi fabricas admittatur.

Sed hæc leuia, si cum industrio ardore conferantur quo in interius ædificium animorum incubuère septem Catechistæ quos voto solenni diximus illi obstrictos Christianitati probabāt; tales se agendo ac viuendo, vt eorum sortem ambirent plurimi, quæ nisi lectissimis & probatissimis minimè credebatur. Huius ambitus documentum esto Lucas quidam qui adhuc ethnicus, cum & grauibus pœnis, & custodia militari, & affixo ad fores edicto Regio prohiberentur omnes accessu ad Patrem, ad eum nihilominus hac arte penetrauit, cuncta quam habebat supellectili vendita, emit acinacem, & longè diuersæ à vulgo figuræ pileum militarem, sic in militem subornatus, custodibus forium velut vnus ex ipsis audacter se ingerit, captatóque ad Patres aditu, cum pridem scitu necessaria calleret baptizatur; mutatis inde custodum vicibus domum redit, acinacem vendit, & pileum, collatóque illorum pretio in Catechismum Riccij, piosque libellos, qui magno iam numero circumferebantur, ex eorum Magisterio exiuit non modo egregius diuinis in rebus discipulus, sed etiam Magister insignis. Siue autem naturæ, siue Dei dono, eloquentia pollebat ad persuadendum Christum mirabili, quam fœlicitatem quærendarum Deo animarum adhibiturus deinceps vberius, vxori auctor fuit vt castam seorsum vitam traduceret, ipse cum Patribus habitaret, qui eius operam magno illius Ecclesiæ bono prosperè occuparunt. Ego ex litteris quibus particulatim ea notat quæ sibi contigerant in excursionibus ad idololatras, hominem aduerto Apostolici characteris, pauperrimum, patientissimum, cupidissimum

animarum, & iniuriarum, quas sibi non semel Bonziorum instinctu paratas audiens, subibat nihilominus in eorum pagos,& barbarie ethnicorum suis probris, & afflictationibus, saturata; quasi nihil passus, iis se denuo sistebat, placidè rogans, aures commodarent, ne damnarent causam de qua cognoscere renuissent; incipiensque de vero Deo, & religionis Christianæ integritate dicere, parco primùm; paulatem frequenti; totius demùm concursu populi cingebatur, multorúmque ex eo conuersionem reportabat, ex aliis saltem desiderium amplius cognoscendi, & opinionem excellentiæ Christianæ. Hæc viri optimi Lucæ virtus, cuius socios habuit non paucos, ex tribus initio ad hoc officij designatis Ignatius à mense Iulio in Decembrem anni 31. quingentos adduxit baptismo lustrandos. Præter cœteros eius officij sodales, & tyrones, multos diuina mouebat caritas, vt ei se vltrò dederent, etiam nobiles, & illustres, germanos illos è regni Primoribus duos Petrum, & Paulum. Magdalenam ex secundariis olim Reginis viduam; Ignatium medicum qui anni spatio ducentis ethnicis vitam animi dedit: quibus aptum non erat ad Catechesim ingenium, suis illam eiusque Magistros iuuabant subsidiis, hospitiis, & securâ in itineribus tutela; quærebant Patribus ethnicos auditores; tollebant proiectos è publico moribundos, blandéque persuasos vt vellent morte Christiana, præsentes miserias æternis bonis permutare, in nosocomia per mediam vrbem propriis humeris deferebant, iam enim ægrotis, in Regia & cœteris vrbibus hospitales domos Christiani multas statuerant.

Huic in lucra salutis alienæ, strenuitati occupatissimæ accedebat vis efficacissima ex prodigiis diuinitùs editis quibus illam Deus remunerabatur. Scribit qui aderat & spectabat, illud de Christo vero Deo præsente legisque illius sanctitate potuisse Tunchinensibus ethnicis exprobrari. *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt*; additque præterea, restituuntur cerebro amentes; arreptitij à truculantissimis spiritibus liberantur. Cum cernerent, heri ethnicum, sibique similem, hodie Christianum, repentè hodie illa posse quæ heri non poterat, constareque illi hanc potestatem sola Dei sui inuocatione, precatiunculis breuibus, signo crucis, & leui aspersione aquæ sanctæ. Eam ob rem nemo Christianus prodibat absque cruce, quam superioris vestis laxioribus manicis tenebat reconditam, vndecumque verò ad sanandum ægrotum rogaretur, etiam ethnicum, prolata cruce reuerenter ad eam de genibus orabat. Nemo terra marive peregrinaturus, suum aquæ lustralis vrseum omittebat, qui esset ad reditum suffecturus: vt verò donum hoc est per se gratuitum, & ex diuini arbitrij vndique suspensum largitate, non idem, neque ad eadem, nec promiscuè omnibus par dabatur. Dæmonibus alij cum potestate imperabant, alij morbis tantum, vtrisque nonnulli; breuis interdum precatiuncula rem totam absoluebat, alias nisi multorum & precantium,

precantium, & dierum perseuerantia non obtinebatur, opinor, vt discerent nihil sibi ex ea priuatum, ac proprium arrogare. Cæcus multis ab annis, baptismum postulans, facultatem videndi momento recepit; eiusdem aut petitione, aut pio proposito, multi grauibus, & inueteratis diu tenti morbis curati sunt; quibusdam reddita valetudo argumentum fuit religionis veræ, atque in posterum seruandæ, quos vero suo in errore impietas tenuit, ingratos licet, semel tamen accepta sanitas nequaquam destituit. Narrabant Chengatenses à populari suo Michaële, feruidissimo Christiano, decemdiali prece stultos tres mentι restitutos; duos illorum pueros, natura tales ediderat; tertium tribus inde annis destituerat sensus bonus. Ab eodem quoque idololatram ferum, & Christo palam inimicum, triduanis precationibus à Deo impetratum, & à morbi vitæque extremis, incolumitate redonatum. Sed æquè nullum ex his prodigiis auctoritatem illustrauit nominis Christiani, vt excitata Rumi ex mortuis Maura nomine Christiana; eius obitu filius Benedictus, vitæ innocentissimæ iuuenis, tàm acerbum hausit animo dolorem, vt nihil vndeuis admitteret consolationis, eratque illi dolendi causa non matris ipsa mors, sed quod morbi lethalis præcipitantia, & Sacerdotis longinquitas illius animam vltimis priuassent Christianorum piaculis. Venerant ad funus honestandum frequentes oppidani, etiam ethnici, compositum erat in sarcophago cadauer, & obducebatur configendo clauis operculo, vt Christianorum pietati committeretur efferendum, cum se certa quadam fiducia repentè sentit moueri filius restituendæ sibi à Deo matris, quam & Christianis significat, & eorum ad hoc preces efflagitat; dumque illi orant stillam aquæ lustralis, labris mortuæ infundit, cuius illa contactu oculos aperit, reuiuiscit, seque funebri ex arca incolumis expedit. Perculsi spectaculó Christiani, & ethnici (quorum nemini succurrit dubitare, fuisse ex mortuis suscitatam) flere præ gaudio, stupere attoniti, magnis in cœlum vocibus miraculum tollere, omnes demum in laudem præpotentis Dei, & gratiarum actiones desinere: nongenti ad Christum accessere quos prodigij manifesti argumentum ineluctabile, sui erroris effecit conscios.

Suscitata ex mortuis femina.

Superest de illa quam exercebant in dæmones perpetua & imperiosa potestate etiam ipsi Neophyti, adeundo, irridendo, columnæ alligando signo tantum crucis pro vinculo ad manus, aut pedes, aut totum corpus adhibito, ex quo nulla se agitatione quamlibet violenta extricabant; nec subire quemquam suspicio poterat, tot arreptitios (erat enim illorum ingens multitudo) aliunde quàm à dæmonibus vexari, cum iis se indiciis proderent, quæ non possent naturæ, multo minus Deo attribui. Abigebantur autem, è corporibus repentè nonnunquam, interdum lentius coactis sæpius Christianis, ad precationes iterandas, & signum crucis, præter quæ alias exorcismi quas adhiberent formas non callebant, Huc facit responsum Pythonis, qui rogatus ab idolola-

tra in pago Dausciathen cur obmutuisset? solitus paulò ante densè oracula fundere; negauit se obmutuisse; sed nolle in eo pago loqui, ac ne propiùs quidem ad illum accedere, quod tribus aut quatuor exceptis domibus, habitaretur Christianis à quibus, mutuis, & crudelibus odiis dissideret. Pergentíque ethnico quærere, cur illos non interficeret, si forent sibi tantopere inuisi? possem, inquit, possem! tàm liberè, quàm puncto temporis præstarem; ingressu raptim, & egressu pagi, rem totam conficerem: sed negat fieri, qui faciendi negat facultatem; tibi præterea non dissimulabo, infantem Christianum, duos modo
91. Vindicta in ethnicos. sciat in crucem digitos decussare, illámque mihi obiiciat, eodem me terrore torquere, quo cruciamini dum animam agitis. Accedit miris in vtilitatem quoque ethnicorum patratis, mira etiam vindicta, quibusdam salubris, nonnullis mortifera: sagæ quatuor (artis illic publicè venalis) inter se condixerant, vt ludos facerent Catechistam nostrum, eiusque ludibrio, ex laboriosis perpetuísque fumigationibus, & sacris dæmonum, sese paululùm recrearent: docenti ergo cùm superuenissent improuisæ; nutare inuicem, nictare petulanter, clamore obstrepere, & proteruitate meretricia, dicentem à suo argumento, auditorium à dicente auertere. Sed hilaritas improba nequissimarum incantatricum, præsenti supplitio statim mutata est, occupantur à dæmonibus quatuor, modisque lacerantur tàm diris & horrendis vt miserationem qua erant indignæ, etiam à Christianis exprimerent. Qui tamen haud prius suis precibus valuerunt ab ea carnificina illas absoluere, quàm claro eius & peruagato documento alij sapere didicissent. Tunc illæ vocato Christianorum Deo, & promissione illi nuncupata legis eius seruandæ, Christianorum precibus instauratis, liberatæ sunt penitùs à carnificibus truculentis, & religiosè promissis steterunt: funestiori exitu alius mimum suum clausit, importuna exprobratione insultans Neophyto quod legem mortis sequeretur (cuius vocabuli causam ridiculam pridem narrauimus) illum tandem à Christo ad idola reflexit, sed eius ad pedes suasor pessimus, è vestigio mortuus concidit. Desertor ad mortem ægrotauit; tunc sui denique ac Dei memor, cum sacrilegij venia vitam ab eo & valetudinem impetrauit.

Nec dissimilis pœnæ æterno pondere oppressus Poëta idemque musicus, sed tàm inimicus integritati Christianæ, quàm altè in suas turpitudines defossus. Cantionem composuerat in Deum iocularem, & iniuriam legi Christianæ: hanc solenni quodam ad exhilarandos qui conuenerant, dum cantat, iuncta instrumentis, & salibus voce inter latos risus Cachinnantium, & applaudentium occulto verbere in terram afflictus animam efflauit, & grandi astantium terrore, solenne ludicrum lamentabiliter absoluit. Tametsi verò quæ naturam transcendunt, eorum à quibus patrantur merita certo testimonio non probent, ab iis tamen dum eduntur qui mensuram professionis Christianæ virtute sua implent, inuicem sibi suffragantur, & argumenta sunt mutua

mutua piè de vtrisque sentiendi. Hoc in Tunchinensibus Christianis videtur minimè obscurum, nec sinit tempus de quo hic agitur vitæ illorum rationem tacitam præterire. Imprimis Lusitani ex Tunchinensi commercio quotannis reduces, implebant Macaum admiratione feruidæ pietatis, innocentis vitæ, sinceræ castitatis, & mutuæ beneuolentiæ quæ in Neophytis ipsimet spectauerant, aiebántque beatè cum Christianis actum iri, piè a puero ad senium in Europa educatis, si forent vel mediam virtutum illarum partem assecuti. Anno item 1632. naues Iaponum tres, seu Iunci vt vocant, Checium cùm applicuissent, eáque in Regia multorum millium numero, nec dispari ad religiosa opera ardore, florentem Christianismum cùm cernerent, tunc sibi redditi (erant enim ferè apostatæ) occursantes in vicis amplectebantur passim, lugebant seipsos, damnabant suam ignauiam, & diffidentiam, qua metu lentorum ignium, & ferri, potentissimum & optimum dominum perfidiosè eiurassent, cursúque in templum supplices, ingenti dolore, sacrilegij veniam rogabant. Sed erunt, arbitror, qui pluris æstiment mutationem spadonum aulicorum, quos vita infamis, & nocendi libido pænè arbitraria, & potens formidolosos fecerat Christianis; at hi quædam publicæ pietatis, & beneficentiæ opera demirati vsu eatenus ignoto à Christianis vsurpata, scrutatíque illos penitiùs, tàm innocentes, & sanctos inuenerunt, vt vetera sua in illos odia, amore pensarent singulari, clareque testarentur, per se quidem nihil obstiturum quo minus qui vellent amplecterentur eam legem, quæ qualicumque auctore prognata, dubitari non poterat quin esset optima. Porrò illam speciem formosæ caritatis, quæ Eunuchorum tàm iucundè oculos perstrinxit, aiunt quicumque inde scribunt, fuisse non aliam quam Christianorum, quorum nascente Ecclesia, cor vnum erat, & anima vna: diuites & egenos; plebeios & nobiles, communis fratrum appellatio sociabat, nec ea vmbratilis, perinde cuique velut fratri, quilibet opitulabatur, & communia commoda vel secus, sibi tanquam propria deputabat. Iter agentes ex precatoriis de collo globulis, aut cruce à Christiano quopiam agniti, etsi antea nunquam noti, ea profusione comitatis, & beneficentiæ excipiebantur vt si forent eodem ex sanguine, & multum diúque expectati, & vbicumque esset pernoctandum totidem sibi quisque hospitia illic esse signata minimè ambig bat, quot essent in pago vel oppido domus.

91. Mores Christi sancti etiam Eunuchos conuert.

Mos est Mandarinis, & Præfectis iter agentibus, turbam secum trahere famulorum & militum, quibus si desit hospitium vbicumque Dominus illorum constiterit, sibi quisque aut ære aut industria parare idcogitur nisi malit sub dio agere. Ouchajus igitur filiorum Regis tertio genitus, ad regendam Enghianensem Prouinciam cùm transiret, multos secum ducebat milites, quibus indigenæ occurrere obuiam, salutare, complecti, inuitare tàm alacriter, & familiariter, vt si forent amici veteres, aut propinqui, etsi alioqui hoc solo noti quod

essent Christiani. Post verò omnes in opus accingi, ad quærendus illis, & trabes, & reliqua fabricandis apta domunculis ea sollicitudine & diligentia, vt paucis diebus nouos tecto acciperent hospites; eo pudore ethnicorum, quibus non furari magna sanctitas est, vt suis vix crederent oculis, cum cernerent homines communione sola vnius Dei & religionis, tàm sincerè ac prodigè inuicem amare, omniáque perinde vt fratribus habere communia, nec minus ad hæc stuperent miracula, quam ad sanationes ægrotorum, & solutionem arreptitiorum. Eam ob rem permultis ad sacrum baptisma opus non fuit validiori argumento. Iámque in illa non modo Prouincia sed latè in Regno lex Christianorum, lex inuicem amandi audiebat, hoc est mutuæ caritatis. Erant præterea nosocomia ægrotis colligendis frequentia, etiam ethnicis; & iis potissimùm quos superstitio crudelis proiiciebat sub dio morituros, quorum si minus deposita corpora, vt plurimùm animi seruabantur. Vigebat toto anno liberalitas priuatorum; publica quinto, & septimo mense, ad leuandas pœnis functorum animas, qua in re ethnici sibi multùm placent; potissimùm verò Checiensis aulæ admirationem aduertebat Christiani cuiusvis funus, proletarij licet, & miseri, cum modestissimo supplicantium ordine à trecentis deduceretur Christianis, manu altera crucem, altera facem gestantibus. Digna res denique quam æmulentur Europæi, vnum sibi legebant singuli quem anno integro alerent pauperem, vel certum habebant domi cubiculum, vbi fame, frigore morboue attritos, dies aliquot refouerent, & misericordiam liberalem, ministerij sui merito cumularent. Postremò cultu pietatis Christianorum vulgo quantum eminerent, ex eo liqueat, quod suum quisque habebat domi locum in quem cum omni familia ad orandum bis quotidie conueniret; pro tenuitate quidem, aut facultate cuiúsque adornatum, semper tamen altari, cruce, & sacra imagine instructum. Quod ne ipsis quidem in itineribus, quæ sunt illis quam nobis multò crebriora fas sibi putabant omittere. Quocumque diuertissent, erigebant aliquid altari simile, crucémque in eo cum pia icone reponebant hæc enim duo qui secum non ferret, non rebatur se satis liquido Christianum. Festis diebus si Patres abessent, decantabant vnà carmen doctrinæ Christianæ, dein precatoria corona simul etiam Virg ni recitata Catechistam legentem audiebant mysterium aliquod Christi patientis. At primariis anni celebritatibus, ea se diligentia comparabant, vt iis totidem fierent spiritus, & virtutis instaurationes. Confessionem sacram ieiunio, & sui flagellatione præuertebant, & cùm accubuissent, aliquando sacræ mensæ sexcenti simul, testati sunt qui per octiduum confitentibus aures dabant tres nostri Sacerdotes, in multis subtili discussis examine non deprehendisse quod ritè absoluerent, etsi alioqui & conditio, & ætas esse iis labeculæ saltem prona occasio potuisset. Verum enim vero vt essent Checienses in omni genere pietatis exculti præ cæteris, haudquaquam tamen iis coæquandi, quos tyrannici fu-

toris

roris insectationes, interdum etiam triennes ad purum excoxerant; nec dico hos omnes in gradu stetisse, deiecit aliquos iners metus, si minus à fide, saltem ab eius necessaria professione. Mouit tempestatem, præstigiatorum qui sunt in regno innumerabiles, auaritia immanis, ij suas paulatim artes nefarias, & quæstus cùm apud ægrotos, gratuitis, & puris deteri cernerent Christianorum miraculis, coniurauêre communi rabie de illis per calumnias atroces extirpandis. Harum nulla cùm esset apud Iudices crebrior, procliuior creditu apud plebem, quàm de violatis idolorum templis, noctu in illa sceleratissimi homines subibant, deturbabant humi simulachra, deformabant, membratim concidebant, ea præcipue quorum erat in populo veneratio sanctior, spretis tamen eorum ornamentis, vt credibilius suspicio omnis in Christianos incumberet. Postridiè mane, clam à se patratum accusare, detestari, damnare, eius auctores Christianos execrationibus deuouere, qui cum præiudicio tenerentur professi odij aduersus idola quibus ante baptismum domos suas consueuerant purgare, indicta causa damnabantur; & alibi quidem immittebantur in eorum domos lictores vilissimi habitu militari, qui profanis & sacris barbarè, & contumeliosè dissipatis, pretium operæ direptionem accipiebant domus, & quicquid libuerat adsportabant. Alibi catena stringebantur, affligebantur humi, fustibus corpus, ora & latera calcibus tundebantur. Ducebantur alij ad tribunalia, etiam feminæ, & pueri inter plebeculæ scommata, & conuitiorum probra læti, & alacres. Mandarinis quibusdam abrogatus est honor, & dignitas quod essent Christiani; quorundam ædibus subiectus ignis, acti in exilium complures, multati aliqui summa bonis suis grauiori, raptauere capillis vxores Chistianas mariti crudeles, & semimortuas extra domum proicere canibus laniandas; parentes, filios pueros ad defectionem diu frustra tentatos, communitatum Præsidibus, (& habent subinde hæ communitates ius gladij) detulere vt exemplum in eos ederent. Mitiùs cum illis actum est, non minus tamen ignominiosè, quorum arctata sunt iugo colla, seu vt pridem scripsisse memini, lignis longioribus duobus, cum adiuncto cui quisque mercedem solueret custode milite. In hac tot malorum acerbitate tàm varia, & experimentis virtutis Neophytæ tàm crudis, ea multorum in animis micabat alacritas, in ore serenitas legebatur, vt conscij naturæ debilis ethnici, & diuini roboris ignari attribuerent illam aut incantamentis, aut mentis aberrationi. At si res ad ferrum & sanguinem latius processisset, futuri erant profectò complures, quos vitæ prodigos, fortis in fide constantia sacris martyribus addidisset. Benedictam quandam pauperculam feminam ferox Mandarinus vrgebat ad desertionem, & stricto acinace, nisi è vestigio Christum eiuraret minabatur se illi caput demessurum, illa silentio in genua procidens caput ferro subiecit; qua faciliate fundendi pro Christo sanguinis obstupefactus Mandarinus, silens & ipse intactam reliquit. Felicior alius cui Francisco

93. Tempestas in Christ. à Magis.

nomen, homo tenuis fortunæ, sed vitæ nobilis, quam totam precando, visendis ægrotis, & speliendis Christianis insumebat, demptis solum horis ministerio debitis, quod inter gestatores seu lecticarios, fratri Regis nauabat; superbissimo, & ferocissimo Principi, hostique Christianorum acerrimo. Qui vt de vita Francisci cognouit, terribili domitum obiurgatione, putauit illicò ad sua idola reuersurum; at is qua seruum decebat modestia, ingenuè respondit, lege quam tantoperè improbaret obstringi se atque animari ad fidelissimum ipsius, & diligentissimum famulatum; fratrum cadauera tangere, virtutis esse non modo Christianæ, sed communiter omnibus laudatæ, quæ nusquam vilesceret, modo quæstu procul, & auaritia obiretur. Cæterum vt quiuis aliter sentiret, auertat inquit, Deus tàm horrendum nefas, vt ab eo, & à me deficiam, eiúsque lege, sola veraci, & sola salutari. Obfirmatus itaque priùs mori quam Christum negare, Principis gratia, famulatu, stipendio exutus, palatio eiicitur, Princeps haud multò post seipse colligens, sibique iratus, quod tàm pertinacem iussorum detrectationem, hausisset tàm patiens; hominem reuocat, iterat imperata, hortatur morem gerat, negat posse Franciscus contra Deum morem hominibus gerere. Mortem demùm præsentem comminanti, bonum factum ! ait, vt hôc vitæ paucillum, & miseræ, cum immortali, & beata commutem. Hic dato satellites qui adstabant signo, magno in terram impetu hominem collidunt, túm suarum arundinum grauissimo verbere, corpus medium commolunt; inde crura, & ossa tibiarum frangunt; os tandem, caput, & cerebrum

94. Primus in Tunchin. martyr. conterunt atque comminuunt, hisque illustrem meritis animam Deus sibi, & cœlo asserit, prima inter eos donandam corona qui suo deinceps sanguine in regno Tunchinensi Christi fidem signarunt. Contigit ea res anno 1631. cuius item mensibus vltimis Christiani tres, curationum insignes charismate, ab incantatoribus, & medicis sua sibi lucra perire dolentibus, appetiti sunt venæno. Duo ex iis Petrus, & Maurus præsenti exitio, paucas intra horas perierunt; Thomas proditione deprehensa, validissimis antidotis, venænum discussit, felix! si pari cum aliis sorte interiisset; exinde si quidem nec ægrotos curare, nec in templo cerni, nec apparere Christianus, & quantum ex vita intelligi poterat, nec satis ethnicum, nec satis præferre Christianum; Virgines duas duobus in pagis ad documentum constantis fidei Deus seruauit incolumes, Dariam, & Piam; has deposcebat Mandarinus in secundarias vxores, conditionis turpitudinem exosæ, centies tantum vexatæ sunt, quantum in amoribus fuerant. Dariæ causa Christiani qui pagum eius incolebant exiliis, & spoliationibus vexati, Checium ad Patres confugerunt. Pia crudelem in modum cæsa, dies aliquot immobilis iacuit, & destinarat illi tyrannus certam mortem, nisi eam in tutas latebras Christiani callidè submouissent. Illic tanquam semota in eremo cum Deo tota bonam noctium partem orando ducebat,

inde

inde se acri verberatione affligebat, ob reuerentiam Christi patientis. Daria domi carnifices nacta est parentem vtrumque, & germanos fratres, siue ethnicos seu desertores, & solennia naturæ iura priuatis commodis immolantes. Veriti enim ne se inuolueret Christianorum communis calamitas, si de Daria certiùs resciretur, omnes illi machinas admouere, vt se saltem ethnicam simularet: illa sacrilegium auersata, contestata est semper generosè, reuelli sibi posse vitalia, Christi fidem, & amorem non posse. Responsione hac filiæ inconcussa atque intrepida furens Pater, eam columnæ alligat laquear fulcienti, & matre cum impia, & fratribus impiis tamdiu cædit, dum ad pedes illorum mortua caderet, acturáque post paulùm animam crederetur, recepit se tamen aliquantulùm, & dum minus à suis obseruatur à pio Christiano domi absconditur, vnde furtim Checium ad Patres transmissa est. Christianorum in eius aduentu gratulationes, & alacritas, exantlati laboris partem maximam abstersêre, sed consolata est illam præcipuè vir sanctus, & mortis pro Christo oppetendæ, ardore nobili, ei simillimus, iam enim secundùm obscuro carcere, tanquam mortis pignore tenebatur, diu noctúque crura compedibus; collum iugo adstrictus, accedente subinde ab immani Eunucho, fustuario crudeli, vt reuocaretur præsenti dolore & futuri metu ad Sacerdotium idoli, & templi quod ei antequam fieret Christianus, Regina commiserat; & quos ad Christum traduxerat populos idolo redderet. At is non minus in propugnanda fide sua fortis; quam in propaganda fuerat strenuus, atque indefessus; Eunuchi feritatem patientia, Reginæ spes impias inuicta constantia fregit, liberque dimissus, animarum obsequio liberaliùs etiam quàm priùs se deuouit. Non sit huic suppar, at certè mira est, pueri nouennis fortitudo, in retinenda sacrata icone quam gestabat è collo conspicuam, dum pœnarum timor Christianismi notas in multis occultabat. In hunc Mandarinus dum fortè incidit, & videt patentem ad pectus iconem, fronte tristius caperata propiùs accedit, manibus illam drepturus, puer manus mittentem anteuerrit, pugno iconem stringit, brachiis se tuetur & contra vim etiam dentibus rem gerit; indecorum Mandarino erat certare cum puero, minatur itaque, superiores vestes tergo drepturum, quo nihil est illic probrosius, licet, inquit puer interiores quoque: & passu gemino retro cedens, ad Pedes Mandarini superiorem vestem proiicit exclamans, felicem iacturam! qua seruo quod mihi est carius, cursúque se proripit quò talari abolla implexus Mandarinus eum consequi non posset. Dum hæc variis geruntur locis, P. Hieronymus Maiorica Neapolitanus, quem diximus nulli loco affigi voluisse, longum sit dicere quot terras obierit, quantum ignem vbique spiritus diuini accenderit, nouem maximè in Regionibus Prouinciæ Engheanæ, anno seculi trigesimo secundo: magno quidem sed necessario accisi corporis detrimento, cum deessent in quos onerum tantorum partes reiiceret. Fuit

95. P. Maioricæ excurs. fructuosissimæ.

KKkk 2.

cum pagorum duorum ac viginti, confessiones vno loco audiuit, qui ad se dierum trium & quatuor laborioso itinere ventitabant, magnam partem pauperes, & digni quorum causa cibi, somni, suique immemor, diu noctúque iis excipiendis audiendísque se traderet, impetrata vix hora qua pensum officij solueret. His verò cum daret operam aderant ad eum longinquioribus ex pagis legationes interdum sedecim, expetentium eius præsentiam, ac dum sursum deorsum nauigat, præsto iis futurus quibus condixerat; refert ipsemet vtraque in ripa viros sibi, pueros, feminas occurrisse, præstolantes dum illac transiret, proculque conspecto, quo circumuehebatur lintre, tetendisse in cœlum brachia, humi fronte proiecta gratulatos sibi ipsius transitum, propinquanti verò inclamasse omnes, & nobis Pater miserere, sumus enim & nos filij Dei, vt sunt illi ad quos tu properas, & nulla te tangit nostri cura? quæris procul quos serues, & præsentes omittis? ac velut fortassis occasionem nunquam reuisuri, quæ tunc vltro se dabat, menses & hebdomadas numerabant, quibus iam Sacramentis carerent. Maiorica, quod vnum licebat, benè iis millies precatus consolabatur illos, & diem dicebat quo esset iis non raptim, sed abundè facturus satis: quibuscum verò aliquamdiu fuisset, auelli ab iis non poterat sine sensu doloris peracerbo, cùm post aquæ lustralis quam secum adsportarent sacratam copiam, post oportuna salutis documenta, & vltimam ante discessum adprecationem, circumuallarent eum singultibus, fletibus, desideriis audiendi, quærendi, discendi, tanquam recens appulsum. Prolixum foret, referre prodigia quibus illam Deus fouebat Christianitatem; lapsos metu tyranni, sollicitè sagacitérque requisitos, & pœnitudine condigna Deo restitutos; ædificatas ædes sacras, Christianorum cœtus idoneis ad stabilitatem legibus, documentis, Præfectis munitos. Partem hanc laboris ab operario excellenti, Christianorum impensam culturæ, non putaui latius explicandam. Habet pars altera conuersionem ethnicorum, haud paulò maioribus ærumnarum impensis curatam, sed quas operæ pretium etiam dulces fecit multúmque amabiles, cum ex iis videret, quinque solum mensium spatio bis mille quingentas septuaginta quinque animas ab idolis ad Christum rediisse.

Præter hæc etiam Antonius Fontes Christianos inuisit qui erant in Tignoa, quo in itinere, ne quis ei remoram poneret, comitatui se adjunxit, quem Regis filius immensum trahebat, ad parentalia matri Reginæ instauranda in ea Prouincia sepultæ; solet hæc certorum rituum à viris tantùm Principibus instauratio vsurpari, primóque, vt iis libuerit vel secundo ab obitu anno. Est profectò laus Tunchinensium singularis, pietas in defunctos, in eam sunt qui patrimonia profundant, malintque egere filios suos censu, quam ope mortuos. Mitto caluitium, quo partem sui fœdant maximè honoratam; cœlebs triennium, mœrorem non consolabilem, dies insuper habent quamplurimos,

plurimos, luna potissimùm septima, & modos, & inuenta mortualium rituum; esto, sacrilega, stolida interdum, & deridicula, sed apud eos sacra, & efficacia, liberandis orco functorum animis, transferendisque palingenesia meliori in pulchra, sana, sublimis fortunæ gradusque corpora, qui ferè illis est felicitatis scopus. Hic priuatorum funeribus tacitis quæ pro conditione illorum variantur, tantisper digrediar in Reginæ funus ab ipsomet descriptum spectatore, vt fieret de similibus coniectura; à me verò idcirco redditum vt intelligatur quàm sapienter Patres contenderint pietate aduersus defunctos magnifica, nec Sinensibus nec Tunchinensibus cedere Christianos; tametsi secus nonnullis visum sit fieri oportere, qui heri aduenæ, hodie moris incogniti, iudices agere ausi sunt. Locus, scribit Fontes, exequiis lectus est vasta planities, ad Oppidum Cheuacum; pars eius maxima crassis illis quas habent, & validis arundinibus clathrata, demptis ad quatuor cœli plagas portis ingentibus; intus moles superbæ machinatum, mensium multorum operosus labor. Stabant ad postes decumanæ portæ orienti obuersæ gigantes duo, ad eius custodiam armati. Sequebantur elephanti sex, & equi totidem phalerati, sex inde triremes, suspensis ad motum, & cursum remis, vtrimque omnia tùm animantia, tùm naues eleganti ordine digesta. Aliquantò vlterius gestatorium tetè delicatissimæ texturæ, quod puellarum octodecim, & quinquaginta militum stipabat comitatus, eodem omnes tesserario colore & bacillo in manibus, vt solent qui Regum propinquos deducunt. Offerebat hæc matri Princeps, futura vsui, si quando illam cepisset cupido oberrandi per campos elysios quos fingunt, & pingunt, & credi iubent Bonzij, etiam fabulis lætiores. Ponè Regium comitatum, veniebant auiaria, greges, villæ, & quicquid ad mensam pertinet, legitimis missibus ornandam. Erant hæc iustis inter se distincta spatiis, turres duodetriginta, coloribus variis, & luminoso sandarachæ obductu longè præfulgentes, exagonæ quædam, rotundæ aliquæ, inæquales nonnullæ, sed nulla quæ ad orgyias saltem quadraginta non surgeret. Ima bubali, boues, capræ & porci occupabant; media animantes palati delicatioris, suprema omnis generis alites, & mixtus vocum tàm dissimilium tàm erat rabiosus, & calamitosus strepitus, vt confusos inferos claustrum illud graphicè referret. Tectum alitum, orizæ sacci, vina, & esculenta varia coronabant; Reginæ scilicet sub terris, & multo meliora, & abundantiùs reddenda, sic illi tàm sine ambiguo, vt vestes, & supellectilem adulterino intenta auro, quas ad sepulchrum inferias cremant, putent in alia vita auri probatissimi futura. Spectabantur deinceps vno ex latere, domus ex ligno viginti quatuor, cælaturis, gummitione splendida aurique obductu, & omnis canonis architectonici elegantia perfectæ; futuræ sub terris palatia Reginæ. Latus oppositum implebant ingentes porticus, in iis vastæ capedines trecentæ octodecim seu conchæ potius, suo singulæ aceruo cibi lautissimi sic exaggeratæ vt imum aceruì

95. Reginæ funus.

tres homines suo complexu non cingerent; eques manu altè sublata fastigium minimè tangeret, prostabat hoc donarium in conspectu Reginæ, cuius eminebat in throno statua, sed absque capite (nam solent pro capite statuis mortuorum indere laminam, eorum nominibus insculptam) circum tota illius & sponsæ, & Reginæ gaza, ornatúsque, sed fictus & aureis pellibus incisus. Deerant turriculæ ex auro solidæ, & argento, deerat probatæ monetæ numerus quo mos est regia, funera honestare, quòd noluisset ea contributione populum grauare. Apparatu in hunc modum digesto, prodit tota cum aula, & Mandarinorum ordinibus Princeps, omnes albo atrati, (qui color illic funebris est) maiori ad ortum ingressi porta, rectè feruntur ad statuam Reginæ, quam procul conspicati statis semper deinceps passibus, iterata humi frontis proiectione consalutant; post coram vbi constitere scenam vtrimque diuisi faciunt, qua medium excipiunt Principem, suprema parenti dicturum verba, & ingentis sui erga illam amoris exigua illa quæ circum cernebat argumenta dolenter oblaturum; sub hæc si minus ex vero, flere saltem ex ritu debuit. Tunc demùm Bonzij (quorum absentia cassæ omni merito putantur exequiales pompæ) familiarum diuersarum multitudine ingenti, pars quiddam decantare, mixtis animalium vocibus quæ clausæ turribus, & fame tenebantur, concentu qualem posset discors Erynnis contexère; pars Regum Tunchini antiqua legendo referre miracula, gigantum quidem, & heroum maiora fabulis, sed æquè credita vt si oculis cernerentur; pars digniori ministerio fungi, & Sacerdotis, Diaconi, & Subdiaconi splendorem habitu exhibere. Nihil enim in Ecclesia sacrum sanctumque est quod Xachæ, & Amidæ detestabilis idololatria in Indiis imitatione sacrilega defœdatum, vsque in Iapones, & alias gentes non latè distulerit. Fine tandem exequiis posito, commeatus illius tàm conferti partem iussit Princeps in pagos vicinos tribui; partem cedere Mandarinis qui parentalibus adfuissent; machinas, turres, domos, supellectilem regiam, ad vltimam assulam cremari, eorum cineres, quocumque ventis portarentur, esse testimonium suæ aduersus Reginam pietatis.

Hoc ergo, vt dixi, comitatu, secutus Fontes, bonam Prouinciæ Tignoæ lustrauit partem, comite Ioachino sene illo sancto, quondam Mandarino, nunc tàm præstantis, & diuini ardoris Catechista, vt eodem secum ardore omnes incenderet. Quocumque deuenisset, spreta sua, & Patris quiete, statim illi auditorium cogere, congregato cœtu instare ad mittendum retè, dicentem audire cum perpetuis lachrimis quæ dicta loquentis peculiari motu confirmabant, apud ethnicos præsertim, quibus nota hominis grauitas, & sapientia, rectam esse ac veram persuadebat legem, cuius ipse tanto amore flagraret tùm colendæ tùm in alios inducendæ, quod ipse illorum iudicium vitæ suæ signabat præclaris documentis. Sed dùm Fontes tàm strenuo comite ethnicos initiat, Neophytos alit, & roborat, erigit lapsos, & in gradu reponit; repentè

repentè cogitur in aulam reuerti, ad inhibendum si posset edicti furorem Christianitati exitiabilis, & tàm præcipitis vt eius ante sentiretur fulmen quam audiretur fragor.

Checium egressis, occurrunt pagi aliquo numero propè contigui, quos iure beneficiario Rex Sanfuæ dederat, Concubinas inter, vnicè sibi caræ, sed Bonziorum & dæmonum magisterio duplici sceleratissimæ, & quod consequens erat, legem Christianam implacabiliter exosæ. Contigit autem vt ethnicus, sed mentis emotæ subiret in templum quod præcipuo in pago ædificauerat Sanfua sanè magnificum, & sapiens facinus dictante stultitia auderet, capùt & brachia idolo confringens Sanfuæ maximè venerando; consternati, vt primum illuxit Bonzij ad tantum nefas in aulam certatim procurrere, denuntiare crimen dominæ suæ Sanfuæ iam per se proritatæ, & furiæ furias subdere; illa cursu pariter ad Regem, querelas deponere, dolere, lamentari, Christianorum audaciam ante omnia indignari quos nec Regis maiestas, nec Deorum in officio contineret; pusilli Rex animi, & & eius amore perditus, consolabilem non putauit nisi proscriptione legis Christianæ, quam impiissima femina postulabat; quare iussis coram Bonziorum primariis adesse, & queri quæ vellent, indictam causam, inconsulto & præcipitato edicto in hæc verba damnauit. [Nos Regni Annam Dominus Tandouang, subiectos nobis populos volumus nostro huic parere rescripto, cuius executionem, iudicium nostrorum præfectis iniungimus, vt toto illud regno promulgent, & promulgandum curent. Cum ad nos perlatum fuerit, quosdam falsam doctrinam condiscere, & legem profiteri, virtute omni cassam, peruersam, mendacem, fraudulentam, eòque audaciæ progredi, vt simulachra in templis indignè dehonestent; vetamus quenquam in posterum; quantuscumque sit, legem illam publicè, aut priuatim, verbis, aut opere profiteri; ad hæc vllum sectæ huiusmodi, pedem in templa immittere, & loca idolorum cultui dicata; qui secus faxit, potestatem facimus præsenti cuilibet iniiciendi in illum manus, sistendique nobis reum impudentem; id qui præstiterit eius strenuam fidem sequetur præmium gradus alicuius etiam Mandarini, vt solet qui bello fortiter aliquid gesserint. Datum decimæ Lunæ decimo septimo, anni Ciam] hoc est duodetrigesimo Nouemb. anno 1632. hoc tamen Rescripto, creditur voluisse expressione legis Christianæ ideò abstinere, ne Lusitanos offenderet, quos nihilominus amicos cupiebat. Porrò cùm sit & Sinis, & Tunchinensibus tàm apta locorum, & Magistratuum ex superioribus articulatio, vt quicquid Rex iusserit, nusquam omnino ignoretur, breui vbique probrosi edicti apographa lecta sunt; sed edicti metas prætergressa insaniens Sanfua, parum habuit præesse executioni, pagis suis in futurum cauenti, nisi vlcisceretur illatam, vt putabat à Christianis iniuriam. Ad hoc, armorum Mandarinum nacta clientem suum, tempori suo idoneum, ingenio peiorem, immittit illum ad cladem insontium,

96 Regis edictum contra Christ. à concub. falsa ex causa expr.

sontium, Adest globo cinctus hominum perditorum, qui essent cum eo milites, prædones, & carnifices acturi. Verso ille in templum digito quod erat amplitudine, & ornatu præstans, signum dat impiis, concurrunt, euertunt, solo æquant, materiam aliò transferunt ad construendum idolo fanum; lenior fuit furenti mulierculæ, Dei sui violati hæc vltio; Saluatoris effigiem quam statuerant in altari Patres, idcirco habuit cariorem quod eius vstione, discruciatura esset Christianos; sacra æde destructa, Catechistæ sacellum complanatur; priuatorum ex ædibus sacrum omne direptum & comportatum in aggerem igni absumitur, ac ne quod pietatis, nedum religionis vestigium restaret super, nosocomium etiam crudelis incendit Mandarinus, eiulantibus miseris, seque inde humi trahentibus ne eodem incendio arderent. Post hæc verso furore ad vexandos, quos iam expilauerat Christianos grandem ilils mulctam, & imparem viribus indixit; tùm sparsit in vulgus, velle se illos omnino desertores, aut mortuos, ostentauitque terriculamentum stragis quam esset cruentam editurus; eorum viginti coram iussos, produci, argumentis, precibus & minis tentatos cùm præstolaretur, responsione timida sibi assensuros, prodiit matrona omnium nomine; de sanctitate legis Christianæ, & Christianorum qui eam tenerent, tanta sui animi voluptate, tanto Mandarini cruciatu, & tædio dixit, vt is loquentem interpellans, deliram vocaret, & mente captam, minaretúrque se linguam illam, corque ipsum ei ab radicibus euulsurum; cui sedatè illa, fiat id modò, inquit, carnificem expecto immobilis; at is minando potentior quàm agendo, noui negotij specie omnes à se abegit, distulitque in alium diem.

Dùm Christiana res in pagis Sanfuæ immani barbarie iactatur, nobis ex regio edicto, ipsisque sub Regis oculis quanquam planè ignari, ruinæ metus incubuit, armatorum turba, magno vt vsus est strepitu, domum nostram intrat; qui primùm occurrit Bernardino Regio lictor arcuatum lignum, iugo haud multum absimile, in collum iniicit, aiens Regis nomine illum capi; quo ille nuntio, respondet, nihil sibi venire optatiùs, & retortas vltro in tergum manus præbet militi ligandas, quem fune instructum aduerterat. Christiani ad hæc qui bono numero aderant, exclamare, expostulare indignitatem facti, vimque ad Patrem liberandum parare, sed eos increpitans & obiurgans amouit, eductúsque domo in publicum illic detentus est, dùm ad eius pedes quicquid domi erat profanum, sacrum congeritur. Currit ad tumultum, & famam populus, Christiani, ethnici, multitudo ingens; occasione, auditorio, & ardore vsus quo nunquam maiorem senserat, in arcam quæ illic deposita fuerat loco pulpiti scandit, de necessitate legis Christi, & felicitate pro Christo moriendi magna vi detonat, cumque is accentus non satis haberet expeditos, & erant quæ dicebat supremi ad salutem momenti, exceptas ab eo sententias, nunc ille, nunc alius auditori, explicatiùs repetebat, vestem, pedes, vincula osculis premebant

alij,

alij, beatum appellantes, qui martyrij decus (sic fore statuerant) per tot quæsitum maria denique inuenisset. His Amaralius dùm foris redit, mirari primum reiunctis in dorsum manibus Regium, custodia septum militari; tùm se magno animo Ministris offerre, vt se cum Regio pariter ligatum in partem honoris adsciscerent, cunctis demùm abnuentibus, & ipse ex edito afflari populum, & de gloria vinculorum, pœnarum, & ignominiæ magnificè dicere, quorum crimen non esset aliud nisi vita & salus, immensis periculis, & itineribus regno importata & communicata cum populis longè ab ea errantibus, quæ dùm incitato feruore sequitur inculcare, voce procul sublata, ex aula nuntius, auditores aduertit, & iubet Rex inquit, nihil à Patribus auferri, si quid fuerit ablatum restitui, & iis pro sua clementia ignoscit. Ignoscit nempe? resumit Amaralius clara voce, hæc vero est gratia, sed quam necessario præcedit culpa; cuius autem nos culpæ rei, nisi quod sanctam & veram Dei legem populo denuntiauimus? hanc certè ob causam vel ipsum moti, gratia summa est, qua nos vtinam dignetur Deus; Regi quæso sistamur, vt qui culpæ veniam largitur, doceat, & culpam. Prouidè omninò, Amaralius ne oblata palam, & admissa taciti criminis venia, enormia quælibet Bonzij fingerent quæ Rex nobis clementer ignouisset; Regius vero ab suis custodibus, multis precibus exorauit, vt se mediam per vrbem, quà vici maximè populo feruebant ducerent, ad captanda plebis conuitia, & contumelias Bonziorum. Recreabat se Rex equorum spectaculo, quo explorabatur eorum velocitas; vbi eò ventum, sistit se coram Amaralius, & modestè quidem, ac demissè, sed tamen liberè, quærit ex eo quod nostrum ob scelus apparitores domum immisisset, qui eam in vicum publicum effunderent, & P. Regium quem præsentem cernebat, ligarent? perculsus facto improuiso, attonitúsque Rex mirari, dolere, culpam in alios quos nesciebat reiicere, idque suo iniussu, & se inscio prorsus aiebat attentasse. Patrem impetrat solui, vtrumque ab se humanissimè dimittit; milites seueris cognitoribus traditos cùm parum se purgarent, aliquot mensium carceri, pœnísque non leuibus addicit, nec vlla Patrum intercessione ab iis absolui potuêre. Biduo post præco, vrbis compita peruadens denuntiauit magna voce, religionis causa factum iri negotium nemini; qua indictione restincta est rabies Bonziorum, occasionem irati Regis captantium ad lanienam illius Christianitatis ad quam Mandarinos incendere cœperant. Non multum inde temporis fluxerat, & is qui scelestissimæ Sanfuæ idolum confregerat, stultus, & cerebro vacuus comparet, rem gestam sermonibus iactari audiens, auctorem se illius iterum, tertio, sæpiùs apud omnes non modo intrepidè fatetur, verum etiam gloriatur, nec fuit in potestate Bonziorum in eius caput defigere, vt sui illius quo se ostentabat præclari facinoris gloriam cum Christianis partiretur. Existimauêre Patres confessionem hanc adeò manifestam, & liquidam non minus ponderis apud Regem ad absoluendos insontes

habituram, quam habuiſſet ad eos damnandos cæca, & maligna calumnia; ſed noluit erraſſe barbarus, nec præceps edictum, noua leuitate abrogare. Libellum quidem paucis inde diebus, ab iis comiter accepit, quo ſanctimoniam legis Chriſtianæ tuebantur, eius edicto falſi, mendacij, & nullius virtutis infamatam; ſed reſcitum deinde, inter reiectitios ab eo repoſitum; reſponſi quidem nihil vnquam retulit.

Procelloſum hunc annum tricesimum tertium Chriſtianis fecit, praua paſſim edicto Regio à Mandarinis afficta interpretatio. Quin ne ipſa quoque in aula licuit tranquillo diu frui, vbi Rex atheo quam ethnico propior, ſua in Chriſti fidem odia, & amorem moderabatur ex proprio lucro. Nihilo ſeciùs eo indignante, & edicti eius ſacrilegi ſuaſoribus inferis, ſeptem millia ſexcenti quinquaginta duo, ab idolis ad Chriſtum hoc anno acceſsére, & baptizatis accenſi ſunt, quàm multos tàm breui tempore ſuperiores anni non viderant. Auxêre præterea Chriſti gregem ingenti numero, in Prouincia Engheana, Maiorica; in Tignoa Fontes, vterque non ſine præmio, carceris ſcilicet, in quem coniecti ſunt, quòd diſſeminarent vbique ſanctam Chriſti legem, quanquam Regis edicto vetitam. Ac Fontes quidem quatriduo tantum illic egit, Maiorica grauibus quadrimeſtri toto attritus incommodis, inde ſex menſes ægrotus iacuit, nec alio magis remedio quàm patientia eſt curatus. Ædes ſacræ complures fiſco addictæ ſunt, ſed à Mandarinis ſuperioribus poſtea redditæ. Trium quæ erant in vrbe regia, maximè inſignis, capax, & ſplendida, ſacrilegio immani in publicum ſtabulum verſa eſt, quare in ſingulas vrbis regiones deſignatæ ſunt ſingulæ ædes amplæ, quatum pars fidelibus pro templo eſſet. Cœterum in hoc malorum turbido, vbique fortes, vbique debiles, ſed eorum ſuperſedeo caſibus, vt ſimilium tædium deuitem. Nauis quidem Macao aduecta eodem qui ante biennium venerat Antuneſio Præfecto ſpem magnam fecerat, cupidiſſimi Regis gratiæ reparandæ; at quantò lætior, tantò dolor ſequens acerbior. Lex erat vt quæcumque nauis ad mercaturam appelleret, mercium indicem quas ferebat accuratiſſimè initum, Miniſtri Regis ad eum deferrent, ipſe ſibi eximia quæque, quibuſuis conditionibus vi aut vili optaret. Vexerat autem Antuneſij nauis rerum ſacrarum ingentem copiam, libros, reliquiarum thecas, imagines, cruces icunculas, precatorios globulos, & his ſimilia, quæ Neophytorum alendæ pietati mittebant Patres Macaenſes, quòd eos audirent magno quotidie numero augeri, & verò annus tricesimus quartus decem ferè millia iis adiecit, nec vllus erat inter Neophytos qui non aliqua ſaltem pia imagine donaretur. Ex hac rerum ſacrarum immenſa copia, argumentatus Rex Chriſtianorum in Regno numerum, hæſit aliquamdiu cogitabundus, & cernuus, concepitque inſanum conſilium propagationis illorum inhibendæ, quæcumque in naui ſacrum aliquid redolerent, imperat ad ſe quamprimum deferri, & producebatur ignis, iis in cinerem redigendis, cum multis precibus

vix

vix tandem Patres nefas auerterunt; omnia confertim iubet coram in capsam ingentem congeri, clausamque diligenter, & picatam tradit Eunuchorum fidissimo asseruandam, quoad Antunesius ad reditum solueret, tunc verò illi explicatis iam velis reddendam, vt ea Macaum referretur. Ornamenta sacrificantium & altarium, vel nimis displicuerint vt sacra, vel nimis placuerint vt pulchra, sibi retinuit; & quò latrocinium euidens, priuati commodi ficto neglectu contegeret, viles aliquot è serico vestes ad Patres remisit, & monetæ nonnihil pro libris Sinensibus, & Europæis quos sibi pariter vindicauit. Sed eius ingratiis Neophytorum nemo pia imagine caruit, altera Saluatoris, Deiparæ altera, quibus sacellum ornaret domesticum: vtriusque archetypum ligno incidit Bernardinus Regius, quod infinitis impressum aut cartis, aut sericis sacras imagines abunde omnibus suffecit. Nunc ad prospera nostra in Sinas redeamus, & iis contiguum annum 1634. quorum pars maximè illustris cum Vagnonio maximè debeatur, æquum est hanc laudem ei confirmari testimonio Furtadi Inspectoris ad Genera- Vittelleschum. [Inspectis, inquit, nouem Prouinciis in quibus viginti tres ex nostris Europæis Sacerdotes, fratres Sinæ tres, duodecim stationibus diuiduntur omnes comperi desiderio salutis alienæ, & propriæ virtutis ardere. Sed recrearunt me præcipuè Vagnonius, & Longobardus septuagenario vterque maior, actuosior quadragenario; Longobardus Pechini, Vagnonius in Prouincia Sciansi vbi multa Christo animarum peperit millia, sparsa in vrbes quinque aut sex, & pagos supra quinquaginta: bis omnes quotannis reuisit, & vitam agit in motu perpetuo; si quem diem nactus est quietum, scribendis libellis ad conuersionem ethnicorum insumit. Huic labore egregio non impar Longobardus, non Christianis modo Pechini excolendis, quorum est maxima ea in vrbe multitudo, sed excursionibus etiam longinquis dierum subinde sex aut decem dat operam. Eundem quoque in aliis notaui spiritus ardorem, sed horum duorum in tam graui, & exercita ætate labor indefessus fecit illos mihi præ cæteris memoratu dignos.] Sic ad Vittelleschum scribebat Furtadus: & Longobardi quidem libenter hic memini, tùm ad laudem ipsius virtutis, tùm ad commendationem præmij quo illam rarissimo in Societate, & extra ordinem remuneratus est Generalis, iusto quidem, & merito, sed nec petenti nec roganti concesso. Eius enim mandato Decembri mense anni 1617. ad professionem votorum quatuor est promotus, annis decem & octo postquam erat formatus in spiritualibus adiutor. Scripturæ Sinensis, & linguæ peritia, perspecta diu virtus, Apostolici labores & perpessiones, id illi iure honorarium acciuêre. Nunc ad Vagnonij operosos quæstus veniamus à quibus nihil virum constantem, & solidum dimouit, cuiusdam alterius vile, & philautia cæcum iudicium qui eum literis inconsultis Generali descripsit illa indignum missione, & quem nihil propiùs fuerat quam vt Macaum reuocaret; adeo illum pupu-

gerat Vagnonij firmitas qui certa linguæ Sinensis peritia fretus, eius de Scianti, & Tienciu vocibus decreto obstiterat (de quibus prolixè superius) at enim fixo in Deum oculo, & constans in munere Apostolicæ missionis Vagnonius bis mille octingentos & septuaginta hoc anno abluit; ex perpessionibus ærumnosis & itineribus hibernis ita ægrotauit, vt miraculo creditus sit Christianorum precibus donatus, totum enim illud quo periclitatus est bimestre, orando, vouendo, flendo, priuatim, & publicè, cruciandisque afflictatione spontanea seipsis perindè traduxerunt, vt si foret quisque de parente in extremis posito anceps, & anxius: & verò quantus Vagnonij esset, & paterno maior erga omnes, etiam ethnicos, maximéque abiectos, & miseros amor, annus hic ostendit tricesimus quartus quo nullus ab æuo Sciani Prouinciam calamitosiùs, & funestiùs deuastauit; stetit menses octo tristi sereno obfirmatum sine nube, & pluuia cœlum; sementis è terra ne pilus quidem geminauit; hinc lamentabilis annonæ labor, hinc fames si vnquam alias crudelis, exemplisque barbaris horrenda. In plebe potissimùm egena, infinita, opere in diem, rogato, & furto viuere assueta; consumptis arborum frondibus, mandi cortices, & ligna quamuis exsucca & arida; milij purgamenta, & siliquæ simul teri, & in panes coacta ad solem excoqui. Famis denique rabies incadauera hominum semiputrida inuolare, & mortuis vesci. Dicam mox de incendiariis, & grassatoribus quos suprema egestas in exercitum conflarat; horum interea complures quotidie ab iudicibus comprehensos, & viuos clauis in terram confixos circumsistebat turba famelica; cultris acutissimis in postremum halitum intenta, statimque in membra, in viscera, in caput inuadere, prosecare, rapere, manantia tabo & sanguine vorare; cuius lanienæ viros quoque honestos partem sibi tulisse F. Manuel Gomez vidit. Execrabilius illud de matre, & filia quæ deprehensæ sunt infantem membratim lacerare, sibique parare in epulas. Hunc tormentis subiectæ fassæ sunt esse quartum supra tricesimum, quos aut furto sublatos, aut expositos, fami suæ mactassent. Chianceo rota, ignominiosè raptatæ sunt, suspensæ, confixæ iaculis, & famelicis post mortem in escam proiectæ. Crescente interea immensum cadentium numero, vrbeque sepeliendis iam impari, fossæ quatuor ingentes extra muros apertæ sunt, & tracta vncis in eas cadauera, quoad ad summum implerentur. In communi hac strage, infantes, & pueros excepit sors leuior ne dicam felicior; exponebantur primùm à matribus, ne coram cernerent morientes, inter voces postremas cibum poscentium, quem dare non poterant; fuere quæ viuos defoderent, ne voracitati eos obiicerent; fuit parens, & mater qui suo, & cari filioli desperato victu, misère illum in amnem, sepeliendum aquis, & ière post illum præcipites; diuersis oculis insontem, & reos diuina æquitas respexit; hi fluuio obruti perierunt; ille innatans aquis, receptus,

97. Fames horrẽda & charitas Christ.

receptus, traditus Patribus, baptizatus, vnicè iis carus superstes vixit.

Iam ex quo à matribus destitui cœperant infantes, à Fabro, & Gomez in vrbe & foris, multis milliaribus quærebantur, vt si minus valerent seruare corpora in tuto saltem animos ponerent, errabant itaque in omnem vagitum, & gemitum arrecti, & quoscumque in viuis reperissent, baptismo lustrabant, instabat enim iis certa mors, cum nisi fame iam semimortui à matribus non abiicerentur; in iis vnum offendit Gomez mortuo similem cœptumque à vermibus depasci, adhuc tamen spirantem, sed aqua defecerat quam circumferebat ad baptismum, cum ecce tibi aquatum rediens mulier transit; petit ab ea potum Gomez, quem illa humaniter porrectum, ore Gomez tenet, cursuque ad infantem celer, aqua in manum reiecta illum tingit, verba sacra vix pronuntiarat, & puer apertis oculis se viuum testatus, mox in mortem beatam eos clausit, & Deo animam reddidit. His, & similibus narrandis Gomez admirabatur lachrymans tàm singularia bonitatis diuinæ documenta. Sed enim decursa vt solebat Prouincia, Chianceum redux Vagnonius, campum ratus patere nobilem ad legem Christianam, caritatemque illustrandam, magna se fiducia accinxit ad nosocomium colligendis illuc proiectis infantibus pandendum. Primam operi suggessit impensam, commeatus quem ad suam, & sociorum sustentationem Macao acceperat, hinc domum conducit; quinquaginta statim requisitos infantes in eam curat deferendos, nec fuêre deinceps requirendi, postquam enim res vrbem peruasit, vltro ad eum centeni ferebantur, nec propterea cessabat alibi alios qui baptizarentur perscrutari. Tanto vero nutricum, & infantium numero cum nullæ Vagnonij curæ, sumptúsque sufficerent, primas ei suppetias tulêre Christiani; post etiam ethnici, tàm pij operis misericordia emolliti, & verecundati pauperes homines orbe toto à patria dissitos, eam filiolis quos ipsi exponebant, opem ferre, quam iis & diuites, & ciues, & parentes negarent. Nullus ferè de aliis in vrbe sermo; generositas Christiana suspiciebatur, si cui nostrorum Mandarini per vrbem occurrissent, gestatores suos sistebant, laudabant consilium, gratulabantur nostris etiam publici nomine. Excibat omnes ad videndum admirabilitas ordinis, ministeriorum, strenuitatis, industriæ; Gubernatorem, Taolium, propinquos Regis, omnis ordinis Magistratus; ne matronæ quidem primariæ solitudine se tenebant, quam seruant Nostratibus religiosiùs, nec videndo, mirando, laudando curiositas explebatur, dabant lachrimas pias, dabant capitis ornamenta, dabant gemmas in subsidium sumptuum; argentum homines conferebant; quidam aliquos legebant suis impendiis alendos, alij etiam adoptabant. Feliciores omnibus, quos è limine vitæ infelicis, baptismi gratia beatæ transcripsit immortalitati: censi sunt breui tempore trecenti quibus vita seruari nulla ciborum opportunitate valuit, quod essent iam pessimis alimentis adeo

vitiari, vt ex eorum graueolentia frater Gomez, bis ad extrema ægrotarit. Dedêre quoque Christiani nonnulli caritatis prorsus heroicæ

98. Insignis char. Mandatini Petri.

fortia documenta; ruri vnus in puerum incidens, abiectum, nudum, vermibus opertum, persuasit sibi quo illum indicio Deus monstrauerat, eodem illum sibi commendasse, sublatum puerum domum defert, purgat saniem vulnerum, vermes deradit, squalorum detergit, suomet in lecto collocat, blanditur, assidet, consolatur ea animi sui voluptate, vt quod temporis punctum ab eo aberat, diem putaret benè longum, nemo ambigebat puerum proximè moriturum, credita est caritas viri boni, vitam illi sanitatémque promerita. Mandarinus Tuon Petrus, cuius ante non semel, mirati sumus virtutem egregiam, ex iis pueris centum domi suæ collegit, præter alios pauperes à quibus perpetuò obsidebantur eius fores; & spectabatur palam, homo id ætatis, & auctoritatis, vnum aut alterum ex iis infantibus inter brachia gestare, & domum ferre, vbi sedulitatem iis omnem exhibebat quam eius ætatulæ necessitas misera posceret, nec cessit vxori paulùm delicatæ & iniquo animo ferenti per se illum obire, quæ præstaret seruis, & ancillis committi; at is subridens hortabatur, vt iis è sordibus gemmas seligeret, hoc est meritum caritatis, & decus veræ non solo nomine Christianæ; quod non modo ex ipsa obtinuit, verum etiam ex fratre, & ex sorore. Accepit aliquando auditos extra vrbem infantis vagitus præmaturè ab suis sepulti, accurrit anhelus, & multum rogans vt bono Angelo indice puerum inueniret priusquam expirasset, inuentum sinu tollit, intranti domum occurrunt famulæ, vt puerum lauent; sed putor, & sanies, & odor pestilens retro illas abegit, vult ergo, inquit, Deus totam huius venationis gloriam, ad me pertinere, suísque ablutum manibus & in lectulo compositum peculiari sollicitudine curauit. His eius familia præclaris facinoribus inflammata, eius ardebat imitatione, & conuersionibus ethnicorum quos è vicinia, centum breui ad baptismum perduxit.

Octimestrem famem secutum est latrocinium immane, & quouis bello

99. Latronum caede.

peius. Sceleratissimi homines, vitam exosi suam, quam sustentare nisi rapto non poterant, in pagos, & oppida effundi, alij turmatim & temerè; sub ducibus alij, rapere, occidere, deprædari, quicquid audet hostis probrosum & barbarum patrare; cædem, & incendia circumferre, nec vllo loco consistere ne obsidioni ansam darent. Iam Prouincias vastabat lues illa, & regni vniuersi communis rebellio timebatur, cum Chianceum regendam suscepit Mandarinus vir sagax, & ad remedia extrema malis extremis adhibenda intrepidus; passim igitur illos, caternatim, sigillatim, vi, dolo bono, industria deprehensos captos, festinata sententia damnatos, arborum truncis, muris, solo configere, & famelicæ plebis ferinis morsibus laniandos & deuorandos exponere. Verum enim vero tàm crudelis vindictæ sæua spectacula, ipsis quoque Chincei præsidiariis tantum formidinis hauquaquam intulere, vt vrbis incendio,

dio, & direptione abstinerent, nocte appetente quæ primam præcedebat Lunam, cum anni vertentis festas lætitias ciues instruerent, spargunt incendia milites variis simul regionibus ciuitatis, & prædas inter ignes captant. Arsit Chianceum integra illa nocte, & die sequenti, nec de illa quicquam residuum fuisset præter muros, si vel auræ sibilus spirasset. Incitatus est ignis vehementiùs in ædes diuitum, vt fugatis iis prædones liberiùs quod vellent tollerent. Solæ Christianorum ædes, & eorum qui expositos infantes alebant, Christiani forent vel ethnici; plebeij, aut diuites, immunes ab igne perstitere, & quanquam iis sæpiùs iniectus, nunquam arsit. Hinc mira Christianæ legis, & nosocomij à Vagnonio instituti laudatio: erat enim illarum ædium ingens multitudo, & paucis ethnicorum exceptis, omnes Iesu augusto nomine frontibus præfixo notabiles; vnius tamen valdè Neophyti contiguæ flammis correpta domus conflagrabat, cum implorata mox Dei ope, spectabilis omnibus puer apparuit, qui vestis suæ laciniola flammam huc illuc sequens, & tegens præfocabat, eáque penitus vndique restincta videri desiit. Foris item pagis, igni ab latronibus iniecto deuoratis: Christianorum domos ne scintilla quidem violauit. Alibi ædes ethnicorum cum deprædarentur, cæcuriebant ad Christianorum fores tametsi diuitum, eásque intactas velut inuisas præteribant. Pago duæ prædonum equitum instabant turmæ, nec dabatur aut fugæ aut defensioni locus, cum vt erant incolæ virtute singulares, vocato statim in auxilium Deo equos sistunt, in calcaria, & verbera tàm refractarios vt nequiuerint vlterius adigi; quare sessores consternati furorem aliò verterunt. Post anni squalorem, & famem pestilens morbus terræ incubuit qui contagio sparsus paucis diebus ictos absoluebat. Noua Vagnonio misericordiæ, & caritatis seges. Cumque morbo stragem latam ederui, ab natura, & arte deessent remedia; eo præsensit à Deo adfuere, præsertim ex chirographo S. Ignatij quod propterea circumferebatur. Multi morte optantes Christiana, vitam ethnicam claudere, sacro baptismo sanati sunt; lustrali aqua innumeri; erat feminæ Christianæ filiolus; huic alterum oculorum, concreta suffusio clauserat; matrem vicini fatigabant idolo cuidam vt sacrificaret, magno vt aiebant cæcitatis, & oculorum Æsculapio; hortabatur illa è contrario ad verum Deum confugerent, dissipaturum cæcitatem, qua tenebantur tàm densa, & periculosa vt sibi coram apertos inferos non viderent. Inter hæc puerum alteri oculo innascens membrana penitus excæcat. Insultare hic matri omnes, exprobare inanem fiduciam, Deum illius traducere; at hæc duplo confidentior, geminato filij sui malo, extremum digiti aqua lustrali mergit, & stillam filij oculo vtrique infundit, eius attactu panduntur oculi redit lux, & visus facultas longè quàm antea potior. cursat puer, seseque ostentat per ædes vicinorum, & factum modumque sciscitantibus enarrat cum incredibili eorum stupore; quanquam erat adeò inter ethnicos certum Christianorum Deum illorum fiduciæ præsto

100. Mirac. sanationum.

præsto esse, vt hoc in ista morbi Chianceum populantis strage testati sunt. Circuibat vicos Bonziorum, & meleficorum agmen; hi pestiferos spiritus cantionibus abigebant ne auram venænarent; illi ad ianuas domorum, maximè diuitum execrationes in mortem vibrabant tàm horrendas, vt si domum ingressa iam foret, esset omninò è fenestris saltum præc p:tatura. Sed cùm domos obiret agmen hoc circumforaneum, eius ductor ad fores Christiani cuiusuis, Iesu nomine sat notas, exclamabat, Christiani domus: respondebant alij, nostra opera non eget, habent suum, ac cœli Dominum cui credunt, à quo egregiè seruantur incolumes, & medecinam accipiunt nostra quauis salubriorem.

101. Christianitas Pucei fundat. Cœterum palmare huius anni opus à Vagnonio peractum, fuit Christianismi fundatio in vrbe Puceo, qui deinde illic si vsquam alibi magnificè floruit; superiori anno Vagnonius eius vrbis tentarat ingenia, Colai Hañ vsus comitatu sibi intimè addicti; eiusdem nunc fretus præsentia ad quam hiscere auderet nemo, illuc redit, missósque sibi obuiam à Parente duos Colai filios inuenit, dehinc etiam ab ipsomet, eiúsque germano officiosè inuisitur, quod in Magistratu Regi vni secundo, humanitatis & amoris prodigium extitit. Post tugurio eductum quod sibi conduxerat, tamdiu detinet in palatio hospitem, dùm illi commodam metatur stationem, ea interim affectus præcipui, & reuerentiæ in sanctum senem, testificatione palam ac publicè, vt intelligerent vniuersi, quanti esset habendus, quanta docenti fides tribuenda. Legem enim Christi sapienti Colao; sermones nostrorum, & Christianorum mores, tàm amabilem fecerant vt nihil optaret ardentiùs quam suam patriam Puceum cernere Christianam. Nondum tamen surgebat ad æterna; dumtaxat virtutem suspiciebat moderatricem vitæ, & deprædicabat institutum quod suos efficeret bonos, alios meliores, atque in hæc duo contentiones omnes consumeret. Domum igitur mandat Vagnonio quæri, ministeriis eius idoneam. Huius partem Vagnonius sacrificio diuino inaugurat; inde in selecta Literatorum frequentia, viros tres proceres Colai propinquos solenni baptismo expiauit, eiúsque filiolos quatuor; & paucis ab hinc hebdomadis Literatos, & Mandarinos eo numero qui par esset sodalitati congregandæ ad peculiare studium pietatis, & magisterium populi, exempla sodalium sectaturi. Certè inter illos inualuerat is ardor, vt profiterentur Christiano indignos nomine nisi ethnicos saltem sua quisque pro parte decem Christo esset lucratus, eódemque igne beatitatis alienæ ardebant illico quicumque ad fidem accederent. Reuisebat illos quotannis Vagnonius, & cautè dilatum baptisma maturis conferebat: anno demùm 37. eòcreuit Christianorum multitudo vt ei curator attribueretur Ignatius Costa, doctrinam & linguam Sinensem apprimè doctus, qui & ipse suburbicarios Puceo pagos fructuosissimis excursionibus coluit; sed biennio priùs Franciscus Sambiasius eximiis clarus in Ecclesiam Sinensem meritis, nostram in Regia Nanchinensi stationem denique instaurauit.

rauit, eam tyrannus Scin, in ruinas impulerat ex quibus annos octodecim non valuerat sese attollere, connitentibus licet Doctoribus Michaële, Leone, Thoma, & Philippo, ipsóque adeò Colao Paulo, tàm diris impius Christi hostis fautores suos in eam odiis imbutos reliquerat. Etsi enim subinde nostri vrbem adirent, ipsique Ciues Christiani, cœtus suos vt erant edocti variis in domibus haberent, sed hæc furtim, & suspenso gradu atque manu, quod centum oculis, Bonzij obseruarent ne in vrbem nostri nisi raptim pedem iniicerent. Hoc demùm anno, Sambiasius primùm tolerari, deinde amari, paulò post foueri, tandem etiam certatim frequentari. Rescripto munitus Colai Pauli, tum hoc viuis exempto, Doctoris Petri, vrbem ingressus est; Præerat Paulus reformatoribus Calendarij Sinensis, edicebátque Sambiasium publico commodo, & iubente id Rege, oportere in vrbe consistere, & poli gradus, defectionésque luminarium obseruare. Erat Sambiasius ob virtutem ethnicis quoque venerandus, dexteritatis autem miræ, in negotio quouis difficili explicando & verbis, ac gestu salua religiosi hominis, & Literati grauitate summè amabilis, sed iudicij circumspectissimi. Hunc Mandarini aliquot cum adissent à Christianis minùs alieni, ita sunt eius humanitate, & scientia capti, vt ad eum visendum, alios mouerint complures, pari apud omnes laude virtutis & doctrinæ. Inter hæc eclipsim paulò post futuram cum prænuntiasset, eiúsque articulos, momenta, & durationem ex astronomico Europæorum canone descripsisset, sub eius initium flos Mandarinorum ad eum conuenit, & respondentes ad amussim prædictionibus ipsas quoque euentuum minutias singulas cum vidissent, pro oraculo suspexere, secutæ sunt intimæ quorundam amicitiæ cum illo, familiaritates, & tituli, elegantibus inscripti tabulis, domum pompa solenni, & symphoniæ concentu ad eum perlati, quibus in aulæ propatulo locatis, conciliatur auctoritatis splendor iis quotum in laudem compositi fuerint. Eminebat quoque superliminari edictio, qua palam fiebat grandioribus literis Patrem ad Regis domum pertinere; iubebantur vicani tribuni, diu, noctúque illius saluti excubare, quem deprehendissent in eum aliquid moliri captum sistere tribunali. Parta in hunc modum aulæ gratia, & opinione, securus deinceps diuinam gloriam salutémque vrgere animarum, ad quam eatenus omnia sed dissimulatim referebat. Primum eius conatum fortunauit Deus nobili pignore opulentæ in posterum messis, Mandarinum eius aulæ decus Ecclesiæ adiunxit. Illectus enim Sambiasij suauissimis moribus, & blanda comitate, suum illi tradidit filium erudiendum astronomicis elementis, quem Sambiasius de aspectabili hoc cœlo, ad æterna sensim attollens spectacula, prælectionibus perpaucis ex mathematico Euangelij fecit discipulum; & aquis vitalibus regenerauit in nouum hominem, moresque longè à pristinis diuersos; mutatione inexpectata, & subita perstrictus parens, dùm causam inuestigat, capitur, & ipse Christia-

101. Nanch. eccl restituitur.

norum dogmatum honestate, excellentia, & soliditate, fassúque se victum baptizatur; tùm septuaginta paulò post ethnici, quos inter Eunuchus palatij, septuagenario grandior, qui felicissimam deinde, ac strenuissimam operam multorum conuersionibus sudauit. His rerum prosperis sapienter diffisus Sambiasius, factúsque cautior damnosa ibidem præcedentium annorum experientia, inuidiosa omnia deuitabat, submouebátque ab oculis, maximè Bonziorum. Quare non est passus Christianos apud se congregari, sed domos quatuor; foris binas; in vrbe totidem assignauit, in quibus sacros peragerent cœtus; quintam feminis solis peculiarem & propriam; obibátque diuersis diebus sigillatim hos cœtus, concionibus, sacramentis, institutione ethnicorum quos amici docendos adducebant, omníque officio Apostolicæ functionis. Obscura in speciem, & minimi strepitus, sed secura, & valdè vtili opera.

Anno tricesimo septimo, nam præcedentiū duorum intercidere nobis monumenta, eundem lego Nanchinensi augendæ Christianitati magnis contentionibus intentum, eam octo primariis vrbibus, multísque minoribus intulisse, & tolerantia laborum supra quam vires ferrent infatigabili periculosè ægrotasse. Mandarinos aulæ tametsi ethnicos illum intimè obseruasse, & propter illum legem Christianam; triginta ex ipsis liberali contributione ædificasse domos duas quas illi donarunt, alteram extra vrbem in sepulchra nostrorum, cum olim Pechini Riccium, sepulchro magnifico Rex ipse ornasset: in vrbe alteram, cogendis ad sacra Christianis, cuius fronti marmor indidêre, perennatura in æuum Christianæ legis insculptum commendatione, sed illustrata est clariùs Sambiasij existimatio, facto Bonzij senis, & cœnobiarchæ inter suos nominatissimi; qui contra tumorem morémque Bonziorum proclinationibus infimis, eum prosecutus, vertit se ad illum quem secum duxerat (ætate grauem, & aspectu qui procul venerat de rebus animi consulturus) & huic ait, securè te trado, de iis edocendum, sapientiùs vtique quàm possim præstiturum; omnes eum aulæ Mandarini, hoc est omnis doctrinæ, & prudentiæ medulla, demirantur, obseruant, diligunt, certatim colunt, ex quo fit consequens, esse iis virtutum & scientiæ dotibus prædịtum quibus alibi frustra requiras ditiores. Sub hæc Saluatoris adorata sæpiùs icone abscedit, & suum proselytum initiandum fidei dogmatis Sambiasio relinquit. Hanc legem Sambiasius vsu sanciuerat, vt quicumque venissent, eandem effigiem adorarent, videns ergo quandoque insignis Mandarinus stare coram nonnullos, & curiosè magis, quàm reuerenter aspicere, reprehensos, exemplo compulit ad eandem Christi venerationem. Hanc imitatus est Nanchinensis ipse Taolius (sunt hi Præfectis eminentiores, & monitores Regum, si quid Regni administratio à bono exerret.) Hic mirè cordatus, & Regno Dei aptus optabat magnoperè Sambiasium placidè audire, sed occupationibus obrutus, perseuerabat ad mortem ethnicus,

cus, nisi Deo volente Rex, Taolij pondus leuiori officio illi commutasset, post hoc enim audito Sambiasio, breui Vero & recto quò iam erat à natura pronus, manus dedit, & sacro ex fonte nominatus est Paulus; quanta ethnicorum admiratione, quàm effusis ad Deum inter Christianos actionibus gratiarum, melius cogitatur quam dicitur. Porrò hæc fidei incrementa secundis rumoribus longè extra vrbem dissipata, accersebant ad illùm aliarum vrbium nuncios, implorantium eius opem, quibus nisi raptim & paucis diebus iens & rediens cùm satisfacere non posset, discruciabatur eorum miseriis vehementer: hæsit tamen Ciampij aliquamdiu Doctoris Thomæ patria, vbi præter suam expectationem, expectatissimus, & fama notissimus, incredibili gratulatione Mandarinorum exceptus est. Audiebatur vero in Doctoris Thomæ suburbano musæo ea frequentia, vt cùm perorasset, auditori nouo repetenda esset habita concio. In Cathecumenis docendis durabat ad medias noctes; pridiè quàm baptizarentur eam in iis mouebat diuinæ offensæ detestationem, & horrorem vt præteriti dolore soluerentur in lachrimas, & lamenta; sponderéntque Deo in posterum innocentiæ Christianæ obseruantiam inuiolabilem; trecentis baptismum contulit, triaque hunc foris poscebant opida, erántque magnis accessionibus nascentem illic Ecclesiam auctura; sed eam Bonzij, mendicitatis metu exciuère mox tempestatem, vt satiùs duxerit spem paruam in præsens omittere, quàm rei summam in periculum vocare.

Iam de Regno Dei inter Sinas læta mihi suggerit hic annus seculi huius tricesimus septimus; nam ad Regnum Sinarum quod attinet, semper hinc deinceps quot annis in peius, & in præceps ruit, quoad denique transiret ad Tartaros qui Prouincias eius dum hæc scribo, saltem duodecim obtinent. Defuncto ante biennium, P. Palmerio Prouinciarum Inspectori, quæ solent Macao operarios petere, Manuel Diaz, suffectus est ad discrimen alterius iuuenis, & cognominis, senior appellatus, qui pro suo in Sinas ardenti studio, viginti mox operarios à Vitellescho Præposito mitti ad se quotannis postulauit generosos, nec amantiores vitæ quàm ferret cursus illius nauigationis, qui tolerabilis habetur si vel mediam ex Europa vectorum partem transmittat incolumem. Sed enim inspecto postmodum quàm longè pluribus operariis egeret, Semedo Viceprouinciæ Procuratori negotium dedit, vt Roma rediens bona cum venia Generalis, ex nationibus variis septuaginta deligeret secum in Sinas perducendos, addiditque Semedi precibus prudens senex valdè sapientem ad Vitelleschum epistolam, quam à tanto viro, missionúmque illarum experientissimo, non ab re arbitror posteris profuturam. Sic ergo ille Martij 10. anno 1637. annorum sum quinque, & septuaginta, ex iis sexaginta transegi in Societate, & quidem quod pudet negligenter, versor in his Prouinciis quinquagesimum nunc annum, & in regendi, consultandíque munere quadragesimum nonum, quod præmittendum idcirco censui vt intelligat V.

163. Omnium nationum operarij ad Sinas conuert. necessarij.

P. quantum mea interſit vera dicere & ſcribere, cum accerſendum me quamprimùm ſentiam ad reddendam Deo omnium rationem. Fidelitatem à me niſi ſum impiè ingratus, ſingularem Societas repetit, cui tot vitam annorum, & quicquid boni habeo, debeo; cum eam ingreſſus, vix niſi abſurdè loqui poſſem: tamdiu prætereà perſonas expertus, reſque tùm noſtras, tùm externas; Paternitati veſtræ aſſeuero nihil eſſe ad ſalutem harum Prouinciarum deſiderabilius, & maius, quàm vt ex multis nationibus operarij ad eam concurrant. Suis enim hominibus Luſitani egent in Luſitania, egent iiſdem in Braſilia, nec poſſunt Prouinciis quatuor de ſuis cultores ſuggerere, quæ à capite bonæ ſpei huc vſque porriguntur. Vt neceſſe ſit alterum fieri ex duobus, aut externos è noſtris in ſubſidium euocare, aut ſuſceptam Sinarum, Cocincinæ, Tunchini conuerſionem omittere, Cambogiæ præterea, & Laiorum, quorum aditum regnorum ab annis ſeptemdecim tentamus. Accerſendas ergo ex nationibus aliis ſubſidiarias operas hæc ſunt quæ Paternitati veſtræ poſſunt confirmare.

1. Iapones, & Sinas haudquaquam primi erudierunt è noſtris Luſitani, ſed alij, primamque in iis ſementem cùm fecerint, æquum eſt vt pergant, & meſſem colligant animarum quam excoluerunt.

2. Deinde Macaum paucos habet ad Societatem idoneos; milites ſunt Præſidiarij ducenti quinquaginta, ſed ij ne mediocriter quidem inſtructi dotibus ad noſtra munera opportunis; & ſi quibus aliquid viuax inſit, Regi malunt in India militare, quàm hic nulla ſpe honoris aut occaſionis bonæ torpere; Macao quidem oriundi, natis in India longè præſtant, quòd eorum, & melior indoles, & educatio, at ij & pauci ſunt; & in iis qui Societatem expetant pauciores; cum tamen Sinarum, & Iaponum vaſtitas, & cultiſſima literis, & intelligentiâ virtutum ingenia, quamplurimos exigant, & magnis animi præſidiis fultos!

3. Qui admittuntur hic in Societatem, annos octo, ſumptúque non leui, & propter aduerſum ſtudentibus cœlum, fructu exiguo, literis incumbunt, iiſque ita eneruantur vt fiant laboribus impares quos harum miſſionum conditio ſtrenuos exigit; Externæ Prouinciæ dant nobis homines virtute, ac literis abſolutos, gratuitos, & ſolo huc vſque Vlyſſipone, viatici ſumptu: quanto prouentu animarum, dixiſſe ſufficiat, illos ſtrenuè ſemper, & fideliter laboraſſe.

4. Magnum noſtris hiſce Prouiciis nomen facit, quod earum cauſa ſuas deſerant externi, ac licet in iis vtiliter & honorificè occupentur; noſtras tamen has magno ambitu prenſent.

5. Exempli eſt admodum illuſtris tàm nobili inter nos amore coagmentatam cernere caritatem, vt fratres fratribus ad laborioſa, & ardua tàm procul ſuppetias ferant; periculáque & ærumnas præferant commodis quibus in patria gaudebant, intra metas religioſæ obſeruationis quod hic ordinibus cæteris in vſu eſſe non videmus.

6. Contin

6. Contingit non rarò peti à nobis Mathematicum insignem, aut solertem pictorem, quod iis careant Lusitani, iam si semel aduertant externæ Prouinciæ, natali spiritu nos agi; nec eæ facilè postulata concedent, nec decebit nos ad ea postulanda descendere.

7. Denique Sinenses, cùm multa faciant ad Societatem idoneos, sed fidei sunt adeò teneræ, vt quantùm capio, nisi multo tempore maturescant, & corroborentur, intutum valdè sit Societatis famam, votorum sanctitatem, & sacramentorum ministeria iis committere. Iapones verò (si pergat tyrannus vt facturus videtur) furere multis annis nascentur ethnici, ethnica educatione, ad superstitiones idololatriæ dictatis ethnicis fingentur, ecquando igitur in illis ad Societatem aut Sacerdotium fore habiles exspectemus? quare oportet nos esse Catechistis laicis contentos: Sacerdotes verò ex Europa accersere, quos cum sufficere Lusitania non possit, petantur sanè ex nationibus aliis dociliorihus ad nexum mutuæ caritatis] ista sapiens senex religiosissimo instinctu solidæ pietatis, quibus adderem multa si vellem historiam in argumenta deflectere, atque illud imprimis, operarios externos, possessionem stationum à dominis (sit verbo venia) nequaquam auferre; sed multas ex paucis; ex macris, & parum fructuosis ob penuriam sociorum, sociis operum diuites facere; iam vtri præstiterint in Apostolico munere, discernant facta ipsa non verba.

Huic suo insistens considerato iudicio Diaz, quatuor in Sinas hoc anno 37. destinat Ioannem Monterum, Franciscum Brancatium, Hieronymum Grauinum, & Ludouicum Bullium, qui se Macai pridem ad eam expeditionem comparabant; Primus Lusitanus, reliqui Siculi, senioribus diuersas in Prouincias adiuncti quorum vsu, & linguam, & modum agendi perficerent; quo se vtroque ab anno 1630. abundè munierant Tranquillus Grassetius, Petrus Caneuarius, Michaël Trigaultius, Benedictus de Matos, & secundum hos Antonius Gouea, & Ignatius de Costa; quorum aduentus Seniorum Patrum cadentem ætatem inexplicabili gaudio affecit, dum se in iis renasci quodammodo cernerent, considerêntque nunquam defuturos ad consummandam conuersionem imperij in qua ipsi tàm diu sudauerant; nunc planè exhausti viribus, quod vitæ supererat in compositionem librorum conferebant quorum emolumentum perpetuum, & omnibus commune Christianam rem inter Sinas, Cocincinenses, & Tunchinenses promouit plurimum, censebantúrque iam hoc anno 37. ducenti quindecim; manuscripti verò, proximéque edendi duodetriginta supra centum charactere omnes difficili, & lingua illorum regnorum exquisita, de Religione, pietatis cultu, Philosophia morũ, natura & Mathematicis.

Sed quietis huius, etsi laboriosæ, impatiens Longobardus rem aggressus est hoc anno periculosam, & difficilem, quæ tamen feliciter, Dei beneficio est confecta. Vocatus fuerat ante aliquot annos Pechino Cinansun, Sciantunensis Prouinciæ vrbem primariam, ad filium

103 Noui oper. noui Christ. à Longobar. fund.

Colai Pauli confeſſione ſacra expiandum, vbi ethnicos tredecim Chriſto lucrifecit; & Mandarinos expertus eſt tàm præclarè erga ſe animatos, vt hoc inſtar promiſſi habuerit pangendæ illic Chriſtianitatis; nec eò reditum diſtulit vltra annum; quo, itineris duce feruido Chriſtiano, initium fecit Euangelij prædicandi ab eius patria bidui ſpatio Cinanfuno diſtante, plus centum ethnicos errorem dedocuit aut lauit; in reliquo populo eos exciuit motus qui deſituri videbantur in profeſſionem omnium Chriſtianam, niſi Bonzij Deorum Sinenſium ad vrbis Præfectum querelas detuliſſent, quos aiebant à Mago, Peregrino, Seditioſo, falſatio proſcribi. Præfectus accuſationem pro comprobata re habens ratam, & accuſatores pro teſtibus, decernit Longobardum cum comite, non examinandos, ſed puniendos comprehendi; verum eius ætate inhibitus, & quadam veluti aſpectus maieſtate, frontem ſolum rugauit, contemptim minatus, niſi tuam hanc attenderem promiſſam canitiem, plagas hinc ferres quinquaginta, & volentem aliquid dicere foras iuſſit extrudi; eius comitem crudeliter cædi, & iugo tanquam carcere adſtringi. Longobardus & ipſe vrbe pulſus Cinanfum ſolus venit, & Mandarinorum amicorum interceſſione recepto comite Pechinum regreditur. Sed vlciſcente iniuriam Deo, Præfectus gradu, & officio motus, ſucceſſorem accipit Mandarinum æquitate præſtantem, æſtimatorem Longobardi magnum, qui hac eſca illectus, per niues, & gelu concreta flumina, eandem iterat expeditionem. Cuius ipſe ſucceſſus ſanctus ſenex quàm verè præſagiſſet, teſtatur eorum felicitas de qua ſic ipſemet ad Viceprouincialem. [Res, inquit, noſtræ Sciantunenſes, votorum meorum menſuram æquarunt. Taingan appulſus Præfectum vrbis, amiciſſimum nobis pro obſequij munere adij; viſendi officium is ſtatim rependit, hinc quicquid in vrbe Mandarinorum eſt me domi viſere, ego illorum comitates, dies totos viginti excipere, & Saluatoris effigiem iis oſtendere, qui mihi aditus ad diuina, & ſalutem animæ, apud eos erat, valuitque ad triginta ex ipſis baptiſmo tingendos. Vulgata erga me Mandarinatus vniuerſi honorifica beneuolentia, conuenire ad me ex vicinia ethnici complures, & quotquot erant Chriſtiani, certioreſque facti vexationem præteritam ex ignoratione legis Chriſtianæ ab expræfecto attentatam, magnis animis illi ad eam ambiendam, ad retinendam iſti ſeſe accingere. Ego ſtabilito mihi in vrbe domicilio exiui in propinquos pagos tanta eorum lætitia, quantum ab ipſis expectatus, & trecentos in iis, quæ Dei eſt gratia, ethnicos baptizaui, ſonabatque circum tàm longè, ac latè fama nobili, lex magni Occidentis (ſic eam nominant) vt à milliari ſeptuageſimo ad audiendum concurrerent, & me quiſque in ſuum oppidum traheret, ſed Decembris & Ianuarij ſpatio à R. V. conſcriptus, ſatisfacere illis non potui niſi ſpe facta mei reuiſendi ad quintam, aut ſeptimam lunam. Recreauit autem illos præcipuè domus in eorum Metropoli figendæ promiſſio, vnde noſtros ad manum toto anno

essent habituri, hoc futurum vt sperem Mandarinorum promissis confido à quibus illic sub medium annum expectabar] hactenus ille; magnoperè rogans operarios strenuos in procinctu haberi & reliqua ad ponendam illic stationem necessaria, ex qua Prouinciæ integræ penderet salus. Nusquam tamen is esse poterat quam Pechini vtilior vbi Adamo Scial, & Iacobo Rhò in Sinense Calendarium intentis, solus ipse pondus sustinebat nobilissimæ illius Christianitatis ad quam sexcentæ hoc anno animæ accessere, sed euentu nonnullæ tàm admirabili quàm certo extra omnes vires, artemque credebatur. Fuit hæc præclara feminarum octodecim, quæ primas in palatio tenebant ad Christum conuersio. Fiet rei gestæ præstantia clarior, si præmisero Sinarum Regem nullius vti nisi Eunuchorum famulatu, & multò magis feminarum. Triplex harum est ordo prout ad maiora ab Rege adhibentur. Primæ duodecim Ciamcaiæ dicuntur hoc est, sapienter loquentes, eæ linguæ Sinensis, & scripturæ concinnitatem omnem callent, & sublimitatem; ministerij vices pro Regis cubiculo obseruant; libellos ad Regem supplices à primis palatij Eunuchis, qui Colais extra palatium respondent, acceptos legunt, Regi offerunt, & exponunt; rescriptos à Rege, Eunuchis reportant; Eunuchi ad Colaos remittunt. Secundum ordinem faciunt Taraiunæ numero quadraginta penes quas omnia quæ ipsummet ad Regem attinent, vestes, libri, atramentum, penicillus ad scribendum, denique omnia, nec re vtitur vlla Rex nisi earum manibus porrecta. Tertio gradu sunt Siaotæ; quæ Regi mensam ponunt, instruunt, ministrant, adstant vtrimque discumbenti, nitorem cubiculi curant & supellectilem. Hoc triplici ordine principum feminarum, nihil infra Reginas augustiùs; habent & ipsæ singulæ suas Eunuchorum familias, & honorarias puellas; habent, & alias Reginæ multo plures suis obstrictas obsequiis, sed inferiores gradu iis quæ Regi deseruiunt. Iam quod septa interioris palatij, æterno adamante feminis illis clausa, lux veri Dei, penetrarit, consilium fuit diuinæ bonitatis, quæ Christiani Eunuchi non magni nominis, virtutem eximiam nobilitauit tàm pulchro facinore. 104 Appellabatur Van Iosephus, triennis Neophytus, sed veterum nemini secundus. Domui præerat nobilis feminæ secundarum Reginarum cuipiam honorariam operam nauantis: hanc post expugnatos feliciter, traductósque ad Christum propinquos suos, aggressus est. Ac primum de illa cum Deo ardenter; de Deo postea cum illa, de vita post mortem, de æternitate, & sanctimonia legis Christianæ agere, audiri ab ea cupidè, probéque percipi, eò tandem processu vt vellet esse Christiana; ille dominæ suæ salute gestiens ad Patres accurrit à quibus edoctus quæ ritè fieri oporteret, ampliùs eruditam lustrauit sacro baptismate, & Catharinam nominauit. Duobus his accessit tertius Lien Marcus Eunuchus, quos tanto afflatu diuinus spiritus, ad difficillimam illarum feminarum conuersionem inflammauit, vt paucis nihilominus mensibus, præter illas quæ adhuc pendebant

Mira femin. conuersio in palat. per Eunuchos.

pendebant ancipites, primi ordinis tres ad sacrum fontem perduxerint, secundi vnam; ex tertio quatuor; nouem ex familiis Reginarum, quarum mox omnium viuendi ratio eiusmodi fuit, vt ex disciplina Monialium expressæ viderentur, nostrorum quidem (quantum procul amotis licebat) institutione formatæ, sed longè feliciùs, efficacia diuinæ gratiæ Sacramentorum supplente vsum, quo necessariò carere cogebantur; seruabant stata orandi tempora, legendi, & inuicem communicandi de rebus animi; si quid labeculæ iis excidisset apud Patres dolebant per literas, eiúsque pœnam, & cauendi monita rogabant. Intercedebat inter illas eò iucundior mirabiliorque consensio, quò antea simultatibus femineis, æmulatione, honoris ambitu & superbia ventilatis ferè semper inter se diffidebant; largitas vero in egentes, & cultum diuinum liberalis; earum familiæ ad mores compositæ dominarum, multíque in iis ipsarum hortatu Christiani, vt ex agnatis similiter quos statim à baptismo hortatæ sunt ad præclaram sui imitationem; postremò Regi & Reginis si daretur ansa, tàm luculentam sui, & religionis susceptæ parabant rationem, vt quod multum sperabant Christiani, de elicienda eius approbatione publica nequaquam diffiderenr.

Annuit quoque hoc anno Deus veteribus Patrum desideriis de Euangelij sacra face in Huguanensem Prouinciam inferenda, totius imperij locupletissimam, centum triginta quatuor vrbibus habitatur, primi, medij, & tertij nominis, præter pagos innumerabiles, & castella. Vocabulum ducit ex lacu perameno quem Hu vocant, & ciuitates amplissimæ quatuor aliáque minoris ordinis coronant; Prouinciis octo contermінis cingitur Huguana, & amni regio Chiano propè mediæ secatur, qui tandem in Iantio (maris filio) nomen cum aquis perdit. Metropolim habet Vucianfum in montis editi sitam planitie, quem decurrentes è summo aquæ, propè in peninsulam redigunt. Pridem illuc nostri spes sanctas miserant, in cassum semper, his annis potissimum, quibus annonæ labor Prouinciam præ cœteris diuitem, prædationibus & incendiis latiùs & crudeliùs habebat infestam. De hac eius Prouinciæ amœnitate, & opulentia Mandarini duo ex ea oriundi, Iacobus, & Matthias, cum nostris dùm agerent, fassi sunt nostri nullam esse beatitate quadrupedum terrena, & fragili fortunatiorem, cœterum nullam egentiorem veris bonis, Dei notitia, & felicitatis sempiternæ, neminem illic æterna & immortalia cogitare. Quibus paulò fusiùs deploratis, viros egregios acriter pupugit Dei honor, & patria charitas; Viceprouinciali Furtado vltro spondenr, si quem ex Patribus eo mittere placeret, fore illi se duces itineris, omnémque ab illo iniuriam defensuros; Iacobi fratrem in recens in illum, quem explicuimus, Doctoris apicem prouectum, futurum ei potenti præsidio; Vucianfum vrbem esse aptissimam summéque docilem ad concipiendos verbi Dei satus; addúntque alia in rei commendationem, qua sanè Furtadus non egebat vt cui nihil æquè cordi esset; Goueam confestim Hanceo euocat mittitque

Vucianfum

Vucianſum, menſis integri fuit ea nauigatio aduerſo flumine, luctuoſo vtrimque per ſex dies ſpectaculo horrenda; ardebant vtraque in ripa pagi, & caſtella milliaribus ſingulis, vaſtabant regionem latronum Cateruæ, incolæ miſeri vt ferrum, & ignes fugerent, ſubire in fluuium coacti ſorbebantur. Ipſemet Gouea parum abfuit quin demergeretur ab ſuis nauiculariis, quo genere nullum inter Sinas latronum genus deterius. Iniecerant oculos in Goueæ ſarcinas duabus diuiſas capſulis, vna librorum, altera veſtium ad ſacrificandum. Latere iis capſulis theſaurum ſuſpicati; has vt ſubmergerent, poſtmodum piſcaturi, venti vim tantam in latus colligunt, vt velo nauis ſuccumberet, euertenda omninò, niſi Regis curſores duo, veli pedem ſtricto acinace illico abſcidiſſent, minati ſe caput iis abſciſſuros, ſi quod auſi bis erant ſcelerati, idem tertio attentarent. Ianuarij ſexto Vucianſum ingreſſus Mandarinum inuenit Iacobum, quod tamen non eſſet ab ſcientiis exoticis admodum inſtructus, Matheſi præſertim, quibus Mandarinorum æſtimationem, & beneuolentiam prolectaret, ſolitarius, & ignotus egit, hiemiſque reſiduum in montis vertice ſub tecto paupere traduxit, vnde nihilo ſeciùs ſubinde progrediens, Chriſtianos effecit triginta, Iacobi fermè propinquos, aut famulos. Tùm præterquam metuerat, Proregem nactus humaniſſimum impetrauit ex eo facultatem domicilij in vrbe ſtatuendi, lentiſque progreſſibus biennio poſt, plures trecentis baptizauit.

Hoc etiam anno Fochienſis, & Scianſienſis Prouinciæ ab Alenio, & Vagnonio earum Apoſtolis, (hoc illos dignantur nomine qui de illis huc ſcribunt) adminiſtratæ, mille ſexcentos Chriſto peperere, ſed clara virtute, & prodigiorum editione mirabiles; potiſſimùm verò ſtudiis nunquam antea ſic incenſis Eccleſiarum augendi numerum, populis Neophytis alios populos in accepti doni ſocietatem vocantibus. Erat Vagnonio laborum comes, & heroïcæ pietatis P. Stephanus Fabri Auenionenſis vir prudens, & ſanctus dignuſque iam tùm qui accenſeretur in præſtantiſſimis vineæ illius cultoribus, ſed annorum deinceps viginti profectibus in eum prouectus meritorum gradum ex quo veluti canone fingi poſſint, religioſi virtute perfecti, & Apoſtolica operatione. Schola ipſi fuit Vagnonius, ex ipſo didicit quo Magiſter aliis fieret. Quam porrò Vagnonius vitæ formam ſuis imprimeret Neophytis, vel ex ea liquet veneratione, qua idololatræ etiam peſſimi eos obſeruabant; contigit aliquando prædones impetum facere in turmam viatorum, quibus plures decuplo cum eſſent, ſeorſum ſingulos è turma ſeductos ſpoliant, nudant, ſecto capite obtruncant. Ad Chriſtianum cùm veniſſent qui vnus erat ex viatoribus, reculas inter, quas illi detrahebant precatoriam aduertunt coronam, & interrogant quid ſibi hoc vellet? reſpondit is Chriſtianum ſe eſſe; iis ſe globulis vti ad cœli Dominum colendum, exorandáque ab eo animi patrocinia, & bona. Ad hæc omnes, turba perditorum, circumſtare

hominem, laudare quod esset Christianus, gratulari, atque inuidere, profiteríque se fore Christianos si possent aliunde quàm rapto viuere, hominem denique suis cum sarcinis dimittunt intactum, sola sibi retenta corona Deiparæ Virginis, teste suæ propensæ in Christianismum voluntatis. Iam pelliciendis ad Christum Mandarinis elucubrabat Vagnonius tractatus complures, quos cum etiam manuscriptos auidè perlegissent, remittebant cum pecuniis ad Patrem in necessarios editioni sumptus ad quam illum magnoperè vrgebant, ne legis tàm sanctæ notitia regnum diutiùs priuaretur. Vt autem prædones necessitate rapiendi excusabant quod non fierent Christiani, sic isti polygamiæ assuetudine, quam vt abrumperent non satis sibi imperabant, agebat hoc tamen celsa illa in iis existimatio dogmatis Christiani, vt Christi legem tuerentur, cuperéntque fundi latissimè: qua ex re Deus Vagnonio ad religionis incrementa suppeditauit nouum, & perutile inuentum. Ædes sacras viginti statuerat multò pluribus cogendis Christianorum pagis non sine illorum qui procul distarent incommodo: Mandarinorum ergo fiducia qui se tàm comiter ad accipiendam quamlibet gratiam inuitabant, Præfecti maximè, ausus est petere vt ex templis pagorum, & vrbium, tàm multis in quibus dæmon colebatur, aliqua darentur Christianis in quibus cœli dominum colerent, quod vbi multis impetrasset locis, in ædes sacras ita commutabat, vt formæ nouitas, superstitionis antiquæ memoriam aboleret; nec id multum inuitis fiebat ethnicis, vt quibus esset venerationi Christianorum Deus, & Rex communi opinione Christianus. Illum enim iconem Redemptoris suo quondam auo donatam, ornasse magnificè; loco aulæ maioris primario statuisse; coram illa quotidie ter quater in frontem procidere; extrusisse palatio simulachra, & dispuluerasse, quod solent baptizandi, cùm solus coli velit qui solus Deus est Christianorum Deus. Hæc illi de factis ab Rege vera; de consilio illius & animo falsa, verùm ad auctoritatis incrementum, fidei sacræ percommoda. Peregrinantes quoque ad varia Bonziorum sanctuaria ethnici, non prius recedebant quam
104 imaginem Redemptoris in Christianorum templo adorassent, & quod
Creberr. mirac. in confir. fidei. opportunè admodum captabatur, de illo docerentur quem picta species referebat, vno & vero Deo, cœlique Domino, aliorum verò effigies, hominum esse mortuorum aut cacodæmonum. Quod apud ethnicos tàm certo iam inualuerat, vt si cœlum stetisset, vel alia vrgeret calamitas, fatigatis frustra simulachris suis, conuenirent ad poscendum in opem Christianorum Deum, & donario aliquo publicè placandum, & impetrata ferrent quæ postulauerant. Spectandis demùm ob oculos curationum prodigiis, quæ pueris etiam & mulierculis tàm erant in promptu, vt paucis preculis, aquæ stilla, vel cruce constarent, eluctari non poterant diuinitatis præpotentis, & suorum amantis, inextricabile argumentum. Cæcis planè, videndi facultatem, tabidis valetudinem, apoplecticis vitam repentinis sanationibus videbant restitutam;

catervatim lupos è montibus, in subiectos pagos, famis rabies exegit, quemcumque obuium inuenissent, vallatum, deiectum, strangulatum, diuulsum vorabant, soli ab iis immunes erant Christiani, & sola crucis obsignatione tuti.

Fochiensem, quam dixi, Prouinciam, partim Diaz à Castelblanco, & Lobus; coluere, partim Alenius Brixianus, qui Christi nomen in vrbes duodecim propagauit, Ciuenceo in qua residebat conterminis; quibus vnus sat esse non valens Caneuarium accepit socium tàm perspecta iam notum pietate, vt ei læta gratulatione alij triduo, duplo longiùs nonnulli occurrerint. Liber statione Alenius in vrbes effunditur Iunciumo subiectas, & earum pagos, vbique Christum, Christianorum nouos cœtus, & sacras ædes serens, rustici operis, sed magnæ ob cruces, & sacras imagines, impetratáque in iis beneficia venerationis. Clauderem hunc annum factis heroïcis Christianorum Sinensium nisi essent iam dictis similia. Sollicitati iuuenes ab heris & parentibus ad fidem Christo eiurandam, precibus, fustibus, cruciatu; stetêre in gradu tàm alacres vt admirationi essent torquentibus; castimoniam alij sæua verberum perpessione redemerunt; Cechianenses Christiani ex institutione Catanei & Froes affligendis seipsis tàm erant rigidi, & immisericordes vt frænis egerent. Sanctioris hebdomadæ vltimo triduo, anus debilis cibo potúque abstinuit, dura Sinis inedia, quater in diem edere solitis. Appressum capiti circulum, duobus & septuaginta horrentem spinis constanter gestauit, sæpè in seipsam flagellis desæuiit; nec fuit dissimilis illorum ratio quos in Prouincia Fochiensi Alenius Christo educarat. Primum anni diem quem Sinæ agitant solutis hilaritatibus, consueuerant Christiani vnâ rebus diuinis in templo insumere, illuc iuuenis Christianus cum subisset, elegans, comptulus, cultu venusto, & florido; signari primum occulis tacitè, post indignanter, nec sine pudore; seria demùm commonitione castigatus ab vno ex adstantibus viro graui, domum se recipit, detritis, & vilibus induitur, Christianorum cœtui mente & habitu mutatus, se sistit de genibus, veniamque errati à Deo, & ab iis petit. Acriori obiurgatione sed necessaria offensionem emendauit Mandarinus quidam Pechinensis; priuatus dum esset vitam exigebat Christiano, vt erat, dignissimam; Mandarinatus fumo mox ebrius, tumere, diffluere, Christianismi suique immemor, dissolutis propalam moribus omnes offendere. Hic illum per vrbem dum ouans equitat, turba pedissequa; & anteambulonibus stipatus, adoritur matrona, solidæ ac masculæ pietatis, prensisque habenis exultantem morata, modestè sed fortiter, qualis esset, qualis ante fuisset repræsentat. Vnde tam alius ab eo qui fuerat? ex Mandarinatus videlicet gloria, nisi ergo viueres Mandarinus, Dei contemptor non viueres, nec Christiano nomini probrosus? tibi æquum videtur, vt beneficio diuino collatæ in te dignitatis, indignitate morum, & offensione publici respondeas? & Dei bonitas, ex semente fe-

raci, & diuite hos fructus metat? mitto rationes conscientiæ Christianæ; miror tantum quî possis, pudorem omnibus insitum, cum vita quam agis sustinere. Si non est emortuum penitùs fidei tuæ lumen, cum emortuo igne tuæ charitatis, puto te in præsentiarum prospecturum, quid te post vitam futurum sit. Expectabant omnes, feminæ libertatem, quo ferret supercilio Mandarinus, in nutus arrecti, ad iniiciendas illi manus si significasset cohercendam; at is vitæ futuræ amara confixus mentione, exscendit equo, agit matronæ moniti gratias, facturum spondet quod admonuerat. Nec facere distulit, ea enim domum officiosè reducta Patres adit, accusat, exsecratúrque præterita, & in nouum ardorem accenditur, extincto meliorem. Emendatum est duorum qui sequuntur peccatum stolidius, crassiori pœna. Imperatum sibi à Confessario ieiunium tridui alter neglexerat; huic in conuiuio celebri, lethalis humoris infesta guttula os repentè distorsit; simul animo recurrit quam culpam lueret, & factum doluit, haud tamen prius ex deformitate os restitutum est, & gluriendi recepit facultatem, quàm planè ieiunus triduum implesset. Alter die quodam Dominico dum sacro interest, prolixitatis tædio sub medium discedit, non sine offensione adstantium. Efferenti pedem duo se obiiciunt iuuenes; vnus exeunti manu pectori indita moram facit, sonorum alter impingit colaphum, cuius clarus plausus cum templi totius oculos ad fores aduertisset, vident miserum humi volutari extra se positum, & semianimem, donec peracta re diuina, recepit sese, fassus adhuc tremens se ab duobus Angelis ad emendationem sui, & aliorum disciplinam castigatum.

Dum religionis inter Sinas, tàm bellè negotium procedit, nihil propiùs abfuit quam ipso cum regno funditus in Cocincina deleretur, sustentauit illam Buzomius nunc Deo propitio ex Cambogia redux qui viginti ab annis eam fundauerat. Agebatur annus æui huius trigesimus quartus (ex quo filum scribendi de Cocincina resumimus) nostri vero simulati exilij quintus quo tutari nos priuatim latebris sinebamur, dùm ne in publicum nos daremus nisi cum oneraria Lusitana ad illos portus applicaret. Applicuit autem hoc anno auspicatissima. Nauis enim Præfectum dona Regi solita ferentem comitatus Sinoam P. Manuël Fernandez, tàm inopinati erga nos affectus, in eo offendit popularitatem, quam eius ab ore insuetam, & nouam; dolere se grauiter nostris malis, euersione sacratum ædium, & exilij decreto, quibus quintum iam annum nos vexasset, haud vllo quidem aduersum nos odio, sed quòd pij & æqui saluo iure, non posset Princeps, antiquos Regni Deos Christianorum probris, & stragi permittere, qua sæpè moniti, pergebant nihilominus in eos sæuire; sed hoc quicquid ante hac transactum, transierit, inquit, & obliteretur penitùs; noua exinde amicitia, nouis conditionibus colatur. Meis integrum sit religionem profiteri in qua securiùs cuiúsque animus acquiescet, seu Dei vnius,

105. Cocinc. Rex præter morem beneficus.

cœlestium

cœlestium Domini; seu auitam Deorum plurium. Sed alterius ab sua sequaces, verbo, factóue lædat nemo; qui secus faxit, culpæ audaciam condigna pœna luet; hac lege libertatis in religione optanda quam quisque maluerit, constans alatur concordia, quam fore vobis inuiolatam, & sanctam confido; veniant Patres, & centum si volent; omnes mea gratia complectar, Buzomium maximè, cuius magnitudinem animi dotesque virtutis, & prudentiæ, pridem sibi probatas, mirè dilaudauit. Lusitanis præterea ædificandi pagi potestatem fecit in portu Turonensi, frequentare illum hibitatoribus suæ nationis quàm multis liberet, suo illic iure, ac legibus viuere, Præfecto & iudice Lusitano, cui ad hoc amplam tribuit facultatem. Iam hæc contra omnem expectationem, nec rogata, nec nobis cogitata liberalitas Regis tàm larga & subita, non satis diuinabant Patres, secluso Dei nutu, vnde profluxeret, nisi forte ex amplificata maiorem in modum, in Tunchino confini, & hostili, Christianitate, & se putaret vafer senex rationibus regni, sibi vni aut notis aut fictis consulere; velletque Christianis, & eorum legi videri beneficus, & amicus eò propensiùs quod in Patrum vita subtili examine cribrata, nihil potuisset arguere, præter illum quem falsò putabat permitti fidelibus furorem ad protitandos populi animos deiectione ac probro idolorum; contra Bonzios norat ex omni colluuie scelerum concretos. Horum tamen sectas si regno non pelleret, cur Patres, & eorum legem? expertúsque suo cum magno dedecore fuerat cuiusmodi esset animal Bonzius. Venerat enim paulò ante in aulam è regno Sinarum qui ore cultúque squallido, modestus, humilis, terrenorum contemptor, & verborum maximè pondere, aspectúsque in cœlum crebritate aditum sibi tanquam cœlo dilapsus in palatium fecit, spondens fore vt animos suorum cum spiritu Deorum iungeret, nescio quo amoris glutine quod omnes præter se ignorarent; menses fluxerant non multi cum deprehensus est longè alio suis quam spiritus amore nexuque coniungi, insimulatúsque vulgante fama, etiam cum Regis filia consuesse, verè an falsò, quadratim dissectus est: eius scrinia, gemmarum, & auri thesauro grauida quo simulatorem illum paupertatis, & spernacem bonorum, suæ ditabant discipulæ. Argumentatus Rex Bonzios cæteros non posse isto omnium optimo esse meliores, vetuit feminas pedem mittere in eorum templa, ratus hoc fore castiores quo abessent ab iis longiùs. Singulari hac Regis beneficentia vndecumque tandem proficisceretur, haud cunctanter Patres vestem deponunt simulatam, resumunt propriam, ministeria repetunt publicè intermissa, tepentem in multis, extinctam in quibusdam, iterato inflammant pietatem, quæ nostrorum quinquenni exilio iners iacuerat. Turone fabricant ædem sacram, quæ in aliam ripam deinde translata est vbi nouum pagum, noua Lusitanorum colonia Regis concessu obstinebat; instaurant denique conciones, excursiones in oppida, baptismi solennia, & quà sua, quà Catechistarum industria octoginta supra octingen-

106. Bonzius insignis hypocrita ponitur.

107. Femina Christ. euangelizat.

tos sacris fontibus tingunt. Præcessit hanc instaurationem feminæ Christianæ planè audax & insolens facinus, Ioanna vocabatur, & quæstus indigens aut indigentiam simulans, circumferebat pagatim merces aliquas venales sed nulla ipsi merx & quæstuosior, & expeditior procededat, quam Regni Dei insinuatio, quâ tàm suaui cæcos illos mulcebat dæmonum cultores, vt in Dei filios mutaret. Ianuarium huius anni huic commercio insumpsit quo vno ex pago ethnicos quadraginta Christo asseruit, & loci Præfectum Mandarinum. Duobus cum Bonziis diuinorum Magistris disputauit de animo, & beatitate quam extra Deum assequi nullam posset; explosit illorum stolidam in alia corpora transmigrationem, & supra feminam, illos pressim adeò totondit, & domuit vt acclamaretur à numeroso auditore theologorum duorum expugnatrix. Sed mirabiliùs ex multitudine ethnicorum sese expediuit, qui ad sanciendum veri Dei quem prædicabat cultum, sanari ab ea infantem flagitabant periculose ægrotantem, corámque allatum ad experimentum de illa sumendum; nihil cunctata in cœlum attollit oculos, Dei opem implorat, cruce puerum signat, & sanatione repentina, ex morbo restituit. Expostulabant ciues apud Mandarinum, Antonium nomine, cuius domi degebat Ioanna, quòd tantus cúm esset, nunquam quicquam ex iis ab eo audissent, quæ simplex femina, tàm necessaria, & magnifica docebat. Quibus ille, vitam fateor hactenus studendo contriui, sed partem, inquit, eorum centesimam non sum assecutus, quæ ista suopte haudquaquam ingenio, sed cœlesti afflata spiritu loquitur. Certè quidem extra id temporis quo verba faciebat ad ethnicos, nihil se profitebatur scire, nec eius ab ore verba tria cohærenter duxisses; dicenti ad ethnicos, affluebant sententiæ, argumenta, compositio, & modus explicandi vt videretur non ipsa, sed alia loqui; vt autem dicendo, hæc decus fidei, causámque magnoperè adiuuit, sic illa pridem à nobis dicta Maria Princeps, agendo, ac fouendo. Erat huic filius Regis frater, sed longè catiùs quod se Christianis, Matrem posset præstare quicumque aulam, & vndecumque adiissent negotiorum causa: templi vicem cunctis præbebat eius palatium, sacros illic agebant cœtus, & diuina tractabant, toto exilij nostri quinquennio, Rege velut inscio, suæ in eam obseruantiæ id dissimulante, cum nusquam præterea fas esset Christianis palam conuenire. Manuëlem Fernandez cum Præfecto nauis Lusitano in aulam appulsum incredibili gaudio accepit, quòd religiosis Patrum obsequiis diu caruisset, quibus vt frueretur vberiùs, non est passa illum extra palatium degere vbi magnus eius lætitiæ accessit cumulus ex Mandarinis duobus ab eo baptizatis, multísque aliis, qui iam Christianorum nominum appellatione, ac vita baptismum præuerterant. Inde suos Fernandez reuisens Christianos, & Sinoam, & proximè Tunchinum haud sine aliquo Christi lucro excurrit; post in Prouincia Quagniæ iterum morbo correptus est ex quo non pridem valuerat, fuitque Cacianum piscatorio lembo reportandus, vbi.

168 Pene feminæ, virtus.

maris violenta proſtratus agitatione, tertio quàm applicuerat die interiit, vir patientiæ multis & grauibus aduerſis exercitæ, qui labori annorum duodecim, ſi linguæ peritiam iungere potuiſſet illis regionibus vſitatam, quæſtus ex iis tuliſſet haud paulò ditiores. Tentugalli natus in Luſitania, vixit annos ætatis quinquaginta, Societatis triginta quatuor.

Inter hæc Buzomius à P. Palmerio ex regno Cambogiæ, vbi eum putabat in condendo Chriſtianiſmo fruſtra niti, Macaum reuocatur, illic, aiebat, talentum creditum occupaturus vtilius: verum quicquid benè aut ſecus cogitarit, diuini fuit conſilij, vt hac via Cocincinæ reſtitueretur, ad Chriſtianam rem fulciendam, quæ illic in ruinam vltimam pendebat. Et Cambogiæ quidem, aduenas complures, Chriſto lucrifecit: multos quoque illi reconciliauit Iapones apoſtatas, quos tormentorum immanitas in deſertionem præcipites egerat; ex indigenis vero vix octo & triginta baptiſmo luſtrauit, quod Rege in nepotem, & nepote in Regem armato, inteſtino bello arderent vniuerſi. Fuêre tamen illi vndequadraginta primitiæ ſegetum quas Societatis operarij poſtea meſſuere, metuntque nunc etiam in eo regno ampliſſimas. Illinc ergo profectus *Viſitatoris* iuſſu Buzomius redibat Macaum, cum iter medium emenſus obiter attigit Cocincinam anno in quem ſubimus 1635. reperitque ab nouo Inſpectore ſeu *Viſitatore*, Manuële Diaz mandatum priori æquius, in Cocincina remanendi, cuius clades inſpectæ propiùs acerbum illi dolorem inflixêre. Caciani, Faifi, Turoni ædes ſacræ, olim amplæ, ornatæ, ſumptuoſæ, tunc mapalibus ſimiles, & caulis paſtorum, regionis totius incendio duplici cineratæ; & deprædatione nauigij à Batauis priuatæ ſubſidio, quod iis reparandis mittebatur: ſed eum confixit acriùs à Præfecto Prouinciæ edictum, quo iubebatur aliò gentium mare iterare; Chriſtiani, pœna capitis cœtibus; Patres ſacris muneribus abſtinere; milites, templorum miſerabiles reliquias, cum repoſitis vtcumque altaribus, imaginibus, crucibus perdere. Sceleratiſſimum iuuenem, & ſine quo clauſit digniſſimum in hæc ſacrilegia non egit, odium fidei; ſed declinandæ infamiæ conatus qua apud populum ingenti laborabat ob inductam in eum improuida gubernatione diram famem; hanc ipſe volebat iratis Diis attribui, ob reſtitutum cœli Domino religionis ſuæ cultum. Ceſſaturam vero templorum profanatione, & repetito ſacrorum Patrúmque exilio. Verum impietas exſecrabiliter meditata ſuum fruſtrata eſt auctorem; Caciani quidem ſatellites in ædem ſacram improuiſos miſit, quorum duo reliquis impudentiùs audaces ſacram imaginem ſtricto acinace quadratim ſecuere, quaſi pœnam de offenſis Diis à Chriſtianorum Deo exigentes. Buzomius vero haud facile ſtrepitu terreri ſolitus, aduerſus mandatum, purgandi quamprimum Prouinciam, edictum protulit, quo Rex nobis liberum fecerat vbicumque vellemus ſedem ſtatuere, Regem appellauit, & illo cauſam apud eum vicit: ſed ambitioſum iuuenem

uenem mordaciores vrebant curæ. Cocincinæ regnum natu maximo liberorũ ex primaria vxore à Patre destinatum, meditabatur inuadere; & sublato fratre, Patrem adigere ad cedẽdum sceptro quod esset alioqui sibi bello asserturus. Ac germani quidem proditoriam necem orditus fuerat priusquam Cacianam Prouinciam regeret, aulicis octo sacramento adstrictis ad eum occidendum cùm ipse se primum in sua Prouincia Regem nominasset. Arma interea, terra marique comparabat, ob hæc à Patre in aulam accitus, verbis illum, & næniis ad mensem Nouembrem circumduxit, quo senex infelix moriturus, designatum sibi successorem, Cocincinæ Regem iussit acclamari, & iurata fide regni ordines illi obligauit; coniuratos octo quod pepigerant confecturos, tanti arcani rima quædam, fecit nouo Regi suspectos, ipsúmque in acrem, & tutam sui custodiam arrectum, inuitabat nihilominus beneuolè in aulam, rebellem ad cohonestandas communis parentis exequias: at is non temerè de suo fratris animum æstimans non modo aulam cauit, sed apertè cœpit ad sustinendum fratris exercitum, accingi; Turoni portum qua patebat ingressus validè muniit; fauces amnis præclusit vallo ex templi nostri quam fecerat sceleratissima ruina compacto; parem denique se fore triremibus fratris quadraginta duabus credidit, & terrestribus copiis, elephantorum numero formidandis, quòd explicatis vtrimque ordinibus fideret aduersarios ad se transituros. Fefellit sua spes perduellem, quin & illum sui eadem expectatione ab eo lusi, ante conflictum deserunt; ipse tribus vix triremibus in portus ostia confugit, sed accessione maris, vlteriori fuga interclusus pedes in oram se coniicit cum vxore, & paruis liberis, duobúsque germanis ex eadem matre, & errabant palantes, qua sua quemque consternatio, & hostis insequens ad quærendas latebras vrgebat. Instare igitur militem sentiens conclamantem perduellis mortem; pugione sibi guttur sed leuiter perstringit, capitur, exarmatur, probris, & cõtumeliis onustus in aulam portatur, clauditúrque horribili carcere, vnde mox præsenti quod ante pugnam sibi prouiderat venæno se expedit, vxor filij & fratres probrosis mortibus necantur; par centum proceres inuoluit laniena; obiiciuntur consiliarij armorum suasores elephantis qui proboscide implexos docentur in altum proiicere, dente cadentes configere, humique afflictos pede conterere: secti alij quatuor in partes, minus sontes capite truncati; ex quibus Paulus Mandarinus, quem nuper vidimus ab Rege ob professionem Christianam dedecoratum, gradu morum centum plagis affectum. Felix si quod pronum tunc fuit sub earum pondere expirasset. Nunc infortunatus potiùs quàm reus, non potuit non mori; quam illi mortem rebellis intentarat, nisi Regem Tunchini legatus suo nomine adiret, hanc ei victor denique intulit; eius interitu gaudere ethnicis non diu licuit; luxere statim post facinorosissimi Christianorum hostis Anmi Mandarini, eiúsque filij, nihilo Patre melioris iustum supplicium, qui deprehensi inter coniuratos viui dissecti sunt.

109. Cocincina in partes scissa post mortem Regis.

In hoc discriminum ancipiti turbido, perduellis Princeps sedem Buzomio Turoni, confirmabat; duobus ipse comitibus sociis, tàm longè in syluas & montana consultò errauit (nec sine aliquo animarum lucro) vt suspicionem moueret nemini amicitiæ cum rebelli. Sedatis inde tumultibus in aulam venit gratulatum coronam nouo Regi. Erat hic homo ferus, indole malè fida, moribus belluinis, quem fama erat, Patre centuplo peiorem, lectum idcirco à Patre successorem, vt eius comparatione suum demortui desiderabile Ciuibus imperium fieret. Germani eius qui duo Cacianam Prouinciam diuersis temporibus rexerant, dogmate Christiano plusquam mediocriter imbuti, erant erga illud, & Patres illius Doctores beneuolè affecti, quos ipse præter Buzomium, nec norat, nec quicquam de fide veri Dei, videbatúrque de cætero iturus, quo illum dictata familiarium impulissent. Prima tamen hæc ad illum officia Deus Buzomio secundauit, lætatus est eius aditu, affatu, obsequio, & in conferta proceribus aula, tantum illi amoris testatus, vt fratres eius duo, & patruus Mariæ Principis filius gratularentur Buzomio securam in posterum illius beneuolentiam, & defensionem: cùm ecce vix quatriduo post in hæc verba edicit; Patres, multi vel pauci regno in præsens exeunto; in futurum, nunquam pedem in illud referunto. Et fuit hic decumanus fluctus cui auertendo, aiebant redditum Cocincinæ regno Buzomium; regnant enim ferè Principes vt cœperunt, & si ab nostrorum exilio auspicaretur imperium frustra foret sperare futurum aliquando qui de reuocandis hiscete auderet, multo minus apud se priuatim dissimulato etiam habitu retinere, certus sibi rem fore cum irritabili homine, & sanguinolento. Ob hoc Buzomius ne viginti annorum periret labor in cultura illius vineæ à nobis positus, & nunquam postea repetendus, contentiones omnes adhibuit vt exitiabile decretum rescinderetur ab ipsomet rege, nihilque moratus auertentes ab eo conatu velut casso, Dei vnius fiducia, cuius agebat causam, non dubitauit humanis præsidiis imprimendam cœlitus vim illam quæ conficiendæ rei sufficeret; impressáque est profectò tàm mirabiliter vt homo gente peregrinus, religione aduersarius, aulam omnem ad se diuerteret, & Mandarinorum primarios ita suis addiceret partibus, vt si de illorum exilio ageretur. Tanti fuit operarium sapientem, virtutum, & doctrinæ splendore conciliasse sibi voluntates, & admirationem etiam ethnicorum; fuit inter Principes Reginas, cui nunquam visus Buzomius, quæ pari ardore pro illo egit vt si foret maximè Christiana; tot officiis Deus barbari animum inflexit ad rescindendum quod edixerat, addendámque facti excusationem in frequenti suorum consessu; sibi nempe fuisse persuasum, Patres Cocincinæ, & externorum regnorum saturos libenter patrias reuisuros; sed quando iis tantùm placebat Cocincina, (quod faustum, & felix) remanerent tùm ipse Buzomius, tùm quos sibi de suis optaret socios; sedes sibi, & illis vbicumque libitum curaret; ædificaret Deo suo templum, & ad

109. Rex nouus Cocin. Patr. admit. Refert. reuocat.

OOoo

se sæpiùs rediret. Actis Deo, & Regi gratiis Buzomius, possessionem statim adit redditæ libertatis, dies triginta sex concionatur ad aulam, & populum, magno ethnicorum ad Christum accessu, in quibus Mandarinus bello clarissimus, & alij quidam ex regio sanguine. Post hæc in Iaponum præfectura cum Rex cuidam Dominico rebellionis fraternæ conscio subrogasset Rocoben nescio quem aut desertorem aut ethnicum, eiectione Patrum insignire hic voluit præfecturæ suæ primordia; prætexens Iapones deinceps aut idololatras, aut apostatas à fide, non frequentaturos commerciis locum vbi essent Magistri religionis eiuratæ, quos præcipuè antehac requirebant. Egit tàm fortiter, & cautè Buzomius cum Præfecto externis, Mandarino intimè erga se affecto, vt Christianorum hostem sacrilegum Magistratu Rex abdicaret, templum Faifi iuberet aperiri, quod homo nequissimus clauserat, & Patres ad sua in auxilium Iaponum repetere munera, sic prosperè hoc anno Buzomij opera renascens Cocincinensis Ecclesia se extulit, quæ per eum ante annos viginti lucem acceperat. Cuius hic finem historiæ pono, quod quinquennium subsequens ante secularem Societatis annum nihil quod scribam suppeditet.

110. Ingens numerus bapt. in Tunchino.

Plenioribus velis ferebatur Christiana res Tunchinensis cuius gloriosos progressus ab anno seculi trigesimo quarto in consequentes tres continuato filo ducam, in quibus nihil grandius quàm quod quatuor his annis regenerata sunt in Christo ethnicorum triginta quatuor millia sexcenti quadraginta quinque, futuri multò plures nisi fames, & Regis inconstans animus, & priuatæ quædam à Mandarinis diuexationes obstitissent. Lucris tamen adeò numerosis incubuêre non nisi quatuor, quinque interdum ex Patribus, quorum semper aliquis, aut morbo languens, aut linguæ ignarus, commodare sociis operam non valebat. Paucitatem hanc supplebant Catechistæ numero quadraginta, ætate, ac viribus integris, quos se gratuito Ecclesiæ illius ministerio, votis solennibus dicasse scripsimus: quorum erat in iis exploratior pietas, & scientia notior, Thaij, hoc est Magistri creabantur, vulgabantur eorum nomina in sacris ædibus, & proponebantur cubitalibus literis è regione altarium, vt se in oculis, documento se omnium viuere meminissent; noui quoque subinde, formandis iis ritus excogitabantur, nouæ perficiendis leges, vt essent religiosis modestia, pudore, demissione sui, & piorum sermonum assiduitate quàm simillimi, quam etiam ob rem peculiaris vestiendi modus eos à vulgo secernebat, nec in eo solùm ministerij illorum ratio versabatur, vt verbum Dei quocumque pateret aditus spretis incommodis circumferrent; sed iugo & carceri; exiliis & probris læti obuiam irent, fingebátque illos ad hanc animi generositatem, qui vt essent subsidio Patribus eos excitarat.

111. Catechist. in Tunch. quales fuerunt.

Patres huc illuc perpetuo in quæstum animorum discurrebant. De lustrata hoc anno Eugheanensi Prouincia, Rumum in oppidum Maiorica rediit, diues ethnicis centum octoginta tribus supra quatuor

millia,

millia, quos cum Catechistis Christo feliciter venatus fuerat. Sedem alij fixam in vrbe regia sed mutatis vicibus tenebant, vt opportunis per annum temporibus vicinas excolerent regiones. Est autem regia Checium Tunchini Metropolis, & mater, habitatore innumerabili conferta, cui suam operam tacitè Patres diuidebant, templo enim carere maluerant, quam eius euersione, quæ semper in lubrico erat fideles consternari, idololatras triumphare, nec Regis amor in odium facilis sinebat nos longius quàm præsenti diei confidere. Ædes ergo legebant ciuium sibi contiguas quinque aut sex, quæ parietibus mediis arundineæ texturæ facilè solutis, capaces fidelium cœtibus, nouem locis in vrbe præbebant aulas, vbi Christiano perfuncti officio cum abissent, sua ædibus interior species, & distinctio reddebatur. Aduersarij templum in quod sæuirent non habebant; Christianorum ingentem numerum Rex minimè cernebat quem suspicari posset à Patribus in regni perniciem conflatum. 112. Cur in Tunchin. regia, nullæ sacræ ædes.

Iam quæ nostris esset in ea Metropoli viuendi ratio, P. Morellius, gestorum memoria celebris, in hunc modum Vitellescho descripsit, anno postquam eò aduenisset. [Ad laborem, ait, quod attinet; quietis nomen diu noctuque ignoramus; sacris operati, preces de more cum Christianis decantamus; audimus confitentes; elucidamus eorum dubitationes; ethnicos erudimus; paratos baptismo tingimus, sacri demum officij pensum nisi ad lucernam non soluimus, detracto ad hoc nocturnæ quieti tempore. Inde per lutosa, & longinqua nudis pedibus huc illuc discurrimus, ad religiosam operam Christianis vbique præstandam, stationem hanc quidem per altum ceroma prope crurum tenus ingressus sum, bonum & gratum omen perpessionum futurarum. Domos hic ligneas nemo præter diuites habitat; nos tuguriola contexta ex paleis; sarcinulas nostras sub cauata humo recondimus (quod omnes itidem factitant) vt sint ab incendiis securæ quibus creberrimis obnoxia est omnis harum domorum materiatio; nunquam nisi humi sedemus, & si quando commodiùs, subiecta in storea. Somnum in vestibus capio, substrata exili culcitra, cuius reuoluta pars tegit dormientem: panem nescimus præterquam ægroti, & quidem buccellatum, qui cum annua naui Macao mittitur, & subinde seruatus diutiùs vanescit in puluerem. Mensarum nostrarum lautitiæ omnes elixa & parca oriza, ne salis quidem tantillo condita. Potus, decoctum ex oriza vinum tàm igniti feruoris, vt eius etiam modicum, & aqua dilutum plurima, caput pessimè vaporet, & guttur incendat. Cibi horam nec mos, nec reficiendi præscribit necessitas, sed commoditas eorum quibus laboramus.] Addit Manuel Diaz visitator accubuisse interdum ita fractos vt quiescere magis luberet quàm edere. Nam concionatos in die sexies, haud multo quidem præmisso studio, sed contentione vehementi, ad Christianos, Catechumenos, Ethnicos, Externos, prout visum quibusque conuenire, qui etsi libenter 113. PP. viuendi ratio in Tunch.

audirent Catechistas, plus multò Patribus deferebant. Hanc inter tàm pressas, & graues occupationes ærumnosam vitæ rationem, mirum non est fuisse diuturnis conflictatam morbis, quibus tamen consueta carissimis filiis, animorum auxilia minimè subtrahebant. Primus succubuit ponderi, P. Bernardinus Regius Alexandriæ in Italia natus, qui Apostolici Ministri de se spondebat perfectum exemplar, & omni ex parte absolutum. Expeditionem Iaponicam annos duodecim prensatam denique sortitus ex Prouincia Veneta Vlyssiponem profectus fuerat, eodemque dùm oras Africæ Indiam versus iam nauigat, fera tempestate reiectus est. Proximum igitur in annum dilatus, repetito cursu Goam applicuit; crebris, in eo quoque itinere, præsentibusque naufragiis vultu semper sereno, & tranquillo animo vitatis, quod non est nisi magnarum mentium. Goæ; Iaponici sermonis initiatus rudimentis, Malacam primis Etesiis assimulatus in militem soluit, inde Macaum petrecturus; sed hanc mutandæ personæ artem Iapo tyrannus eluserat, pœna viuicomburij nauarchis posita, si quem Euangelij præconem, quocumque modo in regnum intulissent, quare ipsis prope in Iaponum portis sacros Dei nutus adorauit, quibus capessendis milliarium octodecim millia emensum se prosperè credidit quanquam vela retro vertere cogeretur; præcluso enim ad Iapones ingressu, in Tunchinum est missus. Sed mortem pro Christo obeundam cuius ambitu Iapones appetebat, enixè roganti mutauit Deus in acerbissimos dolores, quos vt primum sensit, Patri Amaralio indicauit, clementer sibi fuisse concessos, crudo lateris abscessu per mensem cruciatus, præfocatus est tandem maturato pure, dolores interea vehementissimos ne gemitu quidem laxans, sed perpetua pro illis gratiarum ad Deum actione: fuit corporis sui hostis acerrimus, & implacabilis; in alios mitis, & miræ amabilitatis. Religiosæ paupertatis tàm ardens æmulus, nihil vt admitteret quo posset vita incolumi carere; veste nunquam noua indutus est; vetustæ suæ detritæ, & laceræ plagas manu sua & acu ipsemet emendabat, nec is sui contemptus obiiciebat illum aliorum contemptui; venerabantur Mandarini, & aulæ Principes virtutem eius eximiam in vili panno; in accessu & consuetudine modestiam, & suauitatem adamabant, nullum erat domi ministerium adeò abiectum quod non inuaderet; animi tamen celsitate sic rebus omnibus eminebat, vt inter biennij ærumnas maiorem in modum sua hilaritate socios recrearet. Accersebatur ab Rege sæpiùs, & audiebatur cupidè de Deo, rebúsque animi æternis, atque adeò de morte, licet eius nomen sibi ominosum, & intolerandum Tunchinenses non efferant nisi lenioribus verbis circumscriptum. Mortem enim docebat germen esse immortalitatis, & aditum ad felicitatem, dùm tamen adesset morti comes, vita Christianè, fideliterque acta. Fore alioqui temporariam mortem, atrox præludium sempiternæ. Luxere Regium Christiani vt Patrem, & Magistrum, nec dubitarunt in cœlo beatum viuere, sed gratum animum significaturi

114. P. Regij vita & mors.

turi toto quiſque regno, Roſarij recitatione quietem eius certiùs procurauit; quod erga homines de Societate exinde ab iis obſeruatur: annos natus vndequadraginta, Maij vigeſimo quarto decedens Regius ſucceſſorem accepit, in cura Eccleſiæ Checienſis Antonium Fontes, in Prouincia Tignoæ tàm læto prouentu occupatum, vt inde hoc anno manipulum tulerit ethnicorum bis mille, quadraginta vnius ſupra quadringentos; Maiorica vero in Engheana Prouincia præter illos quos cenſui fuiſſe ab eo baptiſmo luſtratos, ædes ſacras erexit ſeptem, & viginti: cumque varias excogitaret artes quibus ſuorum foueret pietatem, nulla ipſi tam bellè & tanto compendio ceſſit vt editio dramatum quæ geſta ſanctorum, & mortes generoſas repræſentabat in theatro. Alexij, Euſtachij, & ſimilium quibus miſeræ gentis corroborabatur debilitas crebris ob Chriſtum vexationibus ethnicorum expoſita. Ad hæc liberos ſuos iam inde à puero cum in ſyluis procul paſcendis bubalis occuparent (quo nullum habent armentum vtilius) ne ipſi paulatim, bonam anni partem, Chriſtiana cultura deſtituti, ſemibubali fierent, prouidit hoc modo Maiorica; puerorum turmas cum ſuis è pagis ad hoc mitterentur, audiuit in primis confitentes, inde illis doctrinæ pietatíſque ſacræ elementa inculcauit, tùm vnum ex ipſis ſuæ cuique præfecit cateruæ, cui obtemperarent cœteri, qui eos quotidie congregaret, preceſque cum iis & diuina præcepta decantaret. Hinc rudis fides paruorum armentariorum, quam prope antea delebat obliuio, excitabatur aſſiduitate illius repetendæ, alebatúrque vſu pietatis. Sicubi autem Chriſtianos (quod in Neophyta, egena, & numeroſa ruſticitate pronum erat) vel ignorantia, vel arrogantia ſciendi, in fraudem induceret, accurrebat eò Maiorica, vt germen virulentum priùs reuelleret, quàm in exempli perniciem ſerperet latiùs; ſin minùs, pro ſe mittebat literas, in vicinis, quoque legendas pagis, quibus explicabat quid conſcientia integra, & religione fieri liceret; aut eſſet damnandum. Occupatiſſimam interdiu linguam, ſtylo noctu adiuuit, quem illi Deus pro quiete viſus eſt copioſiſſimum dediſſe: annis duobus triceſimo quarto, & ſequenti tractatus quamplurimos, Annamitico ſermone compoſuit. De præcipuis Chriſtianiſmi dogmatis, & velut cardinibus: de Chriſto patiente; robore fidei ab eius hoſtibus impugnatæ; matrimonio & vſuris; confeſſione ſacra, communione, & ſacrificio diuino; de vita Deiparæ Virginis, & Antonij, Hieronymi, & Patriarchæ noſtri Ignatij; contemplationes item de variis argumentis de gloria maximè, & felicitate beatorum, aliáque non pauca, magno in populis fidei, & pietatis incremento.

115. Editio dramatum vtiliſſ. inter eth.

116. P. Maioricæ virtutes eximiæ.

Sed in tanti viri præclarè geſtis non facilè dictu eſt pluſnè delitiarum cœleſtium hauſerit ex tot animarum quas Deo aſſeruit salute; quam moleſtiarum & angoris ex aſſiduo vitæ diſcrimine, & perpetuis ærumnis; narrat illas densè ac breuiter Checium ad ſocios ſcribens, poſt luſtratam hoc anno trigeſimo quinto, pro ſolenni ſuo Prouinciam

Engheanam; notánſque ſuos multiplices caſus, nec rarò contrarios, hic ſe ait baptiſmo initiaſſe quamplurimos; illic initiatos amiſiſſe, & deſertione timida, & ignaua lapſos reuiſentem ſe tantumnon expuliſſe. Fortiter alios in fide perſtitiſſe, ſuáque ad ſanguinem pro Christo fundendum nobili comparatione, mœrorem conſolatos quem ex ruina lapſorum ceperat non conſolabilem, Deum locis quibuſdam ethnicos prodigiorum argumento ineluctabili domuiſſe, ſuoque nomini mancipaſſe; alibi Thanos (qui ſunt penates Romanorum) aut falſo rumore, aut verò ſpectabiles doluiſſe quod voluntario exilio cogerentur Maioricæ aduentum, & eiectionem ſuam præuertere; ob hæc illos in pagos cum pedem inferret memorat ſe à furente populo fugatum; pagos alicubi fuga vacuatos ne faſcinarentur ſuis carminibus, & metu quidem tàm anxio vt ripam fluuij ſignarent in qua ipſe manus abluerat, velut incantatam, ne quis deinceps in ea lauans transformaretur in alium; ſæpè ſe maleficij accuſatum, ſæpè ductum ad tribunalia ad edendam ſui rationem, ſæpè nece à magis appetitum (quibus nullus eſt in Tunchino fidei ſacræ hoſtis damnoſior) horum contextum euentuum ſat habens cum illo indicaſſe, ne fiam barbarie nominum moleſtus, paucos eius lingua Italica, ſed latinè narrabo, qua ſcribens ad ſocios idcirco abſtinuit quòd eam non intelligerent. Dauſcia, inquit, ex pago Baden perueneram, tumultuario aggere, & ſylua clauſum, tigribus maximè infeſta; audendum fuit nihilo ſegniùs, ne qui erant illic haud paruo numero Christiani, neceſſario diutiùs carerent auxilio. Recreati ſunt maiorem in modum adſpectu noſtro, etſi alioqui, recens in ſuorum comitio afflicti, & exiguo illo quod habebant in bonis multati ob cauſam fidei Christianæ; ex iis cum reſciſſem Catechiſtam Hieronymum viginti circiter baptizaſſe, in pago inuentu difficili; quærendum omnino ſtatui, meque pedes itineri dedi per ſyluas, & inuia, vbi paſſim nobis veſtigia tigrium & prædarum reliquiæ quas venati fuerant occurrebant; inter eundum, monſtrabant ſocij vbi (quos cenſebant nominatim) alium laceraſſent, alium deuoraſſent, ſolúmque adhuc eorum oſſibus inſtratum, Deo tamen confiſi, cuius imperio miteſcunt feræ incolumes ante ſolis occaſum pagum attigimus, in quo ſumus experti feras quæ nobis in ſylua pepercerant. Moneo Chriſtianos per vnum è Sociis me adeſſe; reſpondent, ſe ab Rectoribus populi graui affectos modeſtia ob Chriſtianiſmum quem profeſſi erant; rogat ſocius vel in craſtinum tantum, feſſos tecto iuuari, nos albente cœlo abituros; cui non eſſet timor, grati animi decoro, & charitate potior inuentus nemo eſt; nocturno itinere viam retex imus ieiuni, cum nec pretio, nex prece, orizæ granum potuiſſemus à quoquam expungere. Cineralibus cum Rumi eſſem Chriſtianos mille ſignaui pœnitentiæ cinere, luſtratiſque baptiſmo triginta ethnicis, eo ipſo die Hennum profectus ſum ex quo multi fidelium venêre obuiam. Confeſſione ſacra omnes expiaui; Euchariſtia firmiores; baptiſmo impertij quinquaginta,

quaginta, in quibus Hieronymum quendam ordine Literatum, futurum fortassis aliquando columem illius Christianitatis. Domum inde excutiens, noctem non amplius illic egi quòd expectarer à Duitlonensibus vt me suum in pagum deducerent quo me frigidissimis & ventis, & imbribus, & viarum abruptis contuli magno labore, nec dispari merito, delectauit me singulariter eorum pietas, & nuper ab iis erecta ædes sacra; obij domesticatim familias, singulis monita, baptismum aliquibus dedi, omnibus consolationem & animi robur quod à me expectabant. Sed hic Dei hostes in globum coire; vociferari me pagum circuire ad extrudendos ex ea Thanos (familiares Deos) Christianis vim, & templo minari; quod etsi perinde non sunt ausi, Vincentium tamen caput illius Christianitatis, & templi fundatorem Christi odio trucidarunt, vna tunc ipse Deo gratissima pro omnibus victima litauit. Post hæc in oppidum Chemainh cum transissem meo aduentu gestientes & gratulabundos habui Christianos, sed mox incantorum turba illos exterruit, percursantium oppidum, & tumultuantium Deos Thanos discessum parare ob receptum hospitio Magistrum legis sibi prorsus aduersæ, & exosæ, hinc sibi magnoperè timere Christiani ne accusarentur apud Mandarinam Gubernatricem eius; Ergo, inquit Maiorica, præoccupemus probare illi nostram causam, id enim ex Matthia velle ipsam cognoui, (erat is illic Christianorum caput) optasséque non semel nostris de rebus dicentem audire. Placuit consilium omnibus; parantur dona Mandarinæ eiusque filio. At ipsa longè ab iis quæ senserat & expetierat aliena, non modo affatum & accessum petentibus negauit, sed parum abfuit quin nos palatio fustibus exturbaret; occurrit confestim ab ea satelles ore truculentus, iubet itemus in rem malam, dominæ inuisos nos esse, nostráque pariter; à nobis nec verba velle nec munera. Incerti ergo & anxij quo se frangeret hic fluctus discedimus. Postero die sacris operatus, & accelerato paucorum baptismo, video armatos cateruatim subire in templum maleficos. Matthiam inuadunt, qui se iis alacer tenendum, & ligandum præbet, reus videlicet inducti in oppidum Magistri, legem Dei docentis; mihi discessum quamprimum à Domina imperant; media post hora, maiori numero redeunt, vt Antonium caperent feruentis ingenij concionatorem, & Ignatium Catechistam meum, euici tamen vtrumque laxarent, ea lege vt nisi quam citissimè abitem, scirem me mari ab ipsis demergendum. Deum, aiebant, haud scimus cuiusmodi, terrarum, & cœli dominum prædicatis, ignotum atque inauditum, Deum alium nec scimus nec colimus, præterquam Ba Ciua, fuisse hanc tradunt quondam adulteram, ob id à Rege Sinarum iussam interfici, mortuæ cadauer cortice inclusum, fluctibúsque commissum in Tunchini littore hæsisse, inde habitam pro Dea, & oceani domina à vicinis Trapensi portui, & imminentibus illi mari pagis adoratam. Coactum abscedere mœsti me ad littus comitabantur Christiani, dolentes maximè

indictam mihi tàm barbaram & præcipitem fugam, vix vt licuisset, mediã
117. Generositas duorum Christ. eorum partem de peccatis audire. Inter hæc Matthias vt erat in vinculis pergebat annuntiare Christi legem, & ignominiæ illatæ patientia hilari, & amore, palam ethnicis facere cuiusmodi esset lex quam profitebatur, quoad tandem lictores, audire illum diutiùs tæduit, fustibúsque dicentem abrupere; quibus excipiendis Antonius qui vinctus adhuc tenebatur se medium iniecit, & hunc cæditis ait, quod Christianus sit? sum & ego pariter Christianus, si plagas quas ei infligitis (quod rogo plurimum) non lubet in me omnes conuertere, parte me saltem quæ mihi debetur, nolite frustrari. Non fuit hic opus verbosis precibus, vnus Ministrorum detractam, quam vt mos Christianorum est gerebat in manica crucem multis, & durissimis ictibus in os, vultum, & pectus impingit, gemente multum Antonio, salutis instrumentum dedecorari tàm indigno vsu. His Mandarinæ filius cùm superuenisset, ex Antonio quæsiuit, quod suum ob scelus tàm malè haberetur? ego Dei amore, inquit, eiúsque legis sanctissimæ benè ac bellè quæ Dei est gratia habeor; quod sarcasmo exceptum ab idololatra, magno ardore suadere Antonius institit, illúdque Christi fusius enarrare, *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Verso dehinc ad astantes sermone in cœlorum Regnum, & ineffabilem Dei præstantiam se latiùs efferre, quibus teneriter affectæ quæ aderant honorariæ aliquot ex palatio puellæ, libertatem illi & socio à Mandarina impetrarunt, & multa commendatione probitatem illorum apud ipsam laudarunt; voluit tamen admonitos in posterum saperent; emendaréntque præterita; quibus illic, vtramuis in partem quicquid accideret parati, respondent intrepidè, malorum esse emendationem non rectè factorum. Quale certò esset quod vetabat, diuinæ legis præconium; quam cùm essent amplexi, eius necessitate perspicuè cognita, non posse illam absque piaculo alios celare; lictores patum responsis attenti ambos soluunt, *gaudentes quoniam digni habiti essent pro Iesu nomine contumeliam pati.*] Huc vsque Maiorica, cuius in Engheana Prouincia, quinquennis, & vagæ expeditionis fuit idem tenor alternantium malorum & bonorum; consolationis & doloris inuicta semper animi firmitate, & constanti laborum perseuerantia. Sed enim Septembri huius anni consternatus est immani spectaculo; mare fines egressum eluuione improuisa pagos obruit adiacentes, ædes sacras, multósque Neophytos, quos excepit post paulùm à Rege furioso terribilior tempestas; edictum infame octaua luna hoc est mense Septembri promulgatum, quo Christianos colluuiem hominum vilem, flagitiosam, nullius pretij & famæ nominabat; vetabat quenquam ad eorum sectam accedere; Catechistis exilium ab aula indicebat; iubebat ab regionariis Præfectis inuestigari Christianos, nisi professione abiurata patrios cultus repeterent, capi, vinciri, tribunalibus sisti puniendos. Procellæ huius incitator ventus, flatus pessimæ Regis concubinæ. Annonæ

118. Edictum Reg. Tũch. in Christ. infame.

angustias,

angustias, aliquot mensium induxerat siccitas, & famem sementis minabatur, ad extorquendam pluuiam decretum publicè nomen Buæ mutare Tunchini scilicet Regi legitimo, qua mutatione vniuersam credunt mutari naturam, nec esse aliud in metu cladium publicarum remedium certiùs. Addebant huic Bonzij solennia supplicationum, & detracta suis altaribus simulachra cum circumtulissent, nunc vnum, cras alterum sub dio relinquebant, vt eorum aspectu iratum cœlum placaretur. Ex iis vnum graui auro factum notauit furcifer, nactúsque malè custoditum, admolitus est Deo suo manus, & ventrem illius, cultorum simplicium vt mos est ditatum liberalitate affatim vacuauit. Reus sacrilegij eiusdem ethnicus iis ipsis diebus damnatus fuerat, huius tamen crimen nullo examine, nullis indiciis in Christianos idcirco coniectum est quòd aduersarentur cultui idolorum; deferuntur à Bonziis ad sceleratam meretricé, ab hac ad Regem cum femineis querelis, & lamentis; causa indicta Rex, & intacta belluinam vomit præcipitátque sententiam, quæ solenni mox aduersus Christum, & eius cultores editione sancitur. Patres debilium lapsibus occursuri defensionem Veri, & famæ Christianæ solidam in lucem mittunt; altera in modum epistolæ fideles hortantur vt Regis odio, & crudelitate Ministrorum in rem suam prudenter ad meriti cumulum vterentur, qua sanè adhortatione, ab aula semoti potissimum egebant, vt magno suo cum dolore sensit P. Maiorica in Prouincia Engheana. Vbique tamen fuêre ingenti animo non pauci; plures ignauo, & inerti, quod ferè vsu venit in his aduersus Ecclesiam procellis. Atque hinc nostris integratus labor ad reconciliandos Deo lapsos.

Verum enim vero dum passim Ministri sæuiunt in Prouincia Engheana, & Tignoa in Christianos, & ædes sacras, impietatem Regi suam, eiúsque idolis rependit Deus grandi cum fœnore. Checium regni sedes, nocte vna quæ Februarij sequentis duodetricesimum præcessit, incendio periit, haudquaquam fortuito, sed ab hoste Rege Cocincinæ, paucorum periculo emissariorum, iniecto, vt hostem qui cum bellum gerebat, potentissimæ ciuitatis, & opulentissimæ præsidio nudaret; ex ea enim paucis horis præter fumum, & cinerem nihil superfuit. Arsit numerus elephantorum ingens, & multa equorum millia qui per inuolutum flammis grassantibus populum furentes, inferorum speciem ignium, & pœnarum horrendo spectaculo exhibebant. Palatium cum gaza regia; cum idolis templa; cum cœnobiis Bonzij paucis exceptis consumpti sunt. Extincto vix igne purgatur solum, noua Checium designatur, surgítque breuissimo tempore deletæ similis; materia scilicet vt in ruinam sic in fabricam facili. Rex ea mollitus regiæ vrbis clade, 110.
longéque nunc erga nos diuersus, solum nobis construendo templo, & Rex Tunch. in Christ. æquior.
domui offert, & stationibus duabus multum inter se distantibus, vastam illam vrbem Societas sub anni finem obtinuit, quo P. Antonius Barbosa, & Felix Morellius ad eam appulerunt, cœterum hic annus

exacto similis, hoc vnum dissimile suggerit, quod interturbatæ edicto Regio, incendio Checij & fame, conuersiones ethnicorum, vltra numerum centum, & viginti vnius supra septem millia non iere. Sed anno proximè consequenti 1637. nouem millia quingenti quinquaginta quatuor loti sunt sacro fonte, plures decem millibus futuri nisi excursionem Barbosæ frugiferam intercepisset latronum globus, quæ pestis illius regni est tàm latè sparsa, crebra, & immanis, vt si paulum modo ab habitatis recesseris aduolent, peiúsque ferro quam tigres vnguibus sæuiant, saltem minus timendæ, quod extra suas syluas nisi fame adactæ non erumpant. Deprehensum Barbosam paratu spolians quem secum ferebat ad sacrificandum; munusculis sacris quæ magna copia collegerat ad excitandam Neophitorum pietatem, vestibus denique nudatum omni contumelia deturpant, vt fuit barbam ei amburere; pro crucifixi effigie, quam sibi rogabat ab iis dono reddi, fustibus onerare. Monere demum meminisset vitam sibi singulari beneficio relinqui saluam; collectum hospitio Christiani, & quocumque subsidio licuit, iuuerunt. Maiorica item, Fontes, & Morellius, (quibus Neophytorum quos censui debetur pars maxima) vitæ sæpè discrimen adierunt, quod eo in regno cum Apostolica opera ferè coniunctum est. Sed periculorum metus perpetuos, & aspera omnia obruebat torrens sanctarum voluptatum cum admirabilitas operum quibus abhibebantur diuinitus, mutationibus cordium illos reficeret, tàm pronis, & subitis, vt hodie ethnicum, & dæmoniorum triste mancipium, viderent cras optimum Christianum, vno quidem in pago, ex centum & decem quos Christo pepererunt, magiam, & artes maleficas profitebantur septem, & viginti, (quo genere nullum Christo sceleratiùs inimicum.) omnes ante baptismum, scripta, characteres, libros cœterúmque diabolicæ fraudis instrumentum, suo quisque aceruo collectum, igni palam cremarunt, maiori prorsus miraculo, si non erro, quam curationum, quarùm tamen tantam Neophytorum fides emerebatur crebritatem, vt iis referendis, integra historia opus sit. Accedebat his latens Christianorum virtus, quæ occasionibus prodebat sese. Mulier pecuniæ damnata, cui soluendæ non erat, vt sineretur viuere Christiana, vendere seipsam voluit, vt pretio temporariæ libertatis, æternam retineret. Donarunt iudices præstanti fœminæ indictam pecuniam, puduítque illos tàm claræ Amazoni Christianismum nundinati: quàm dissimilis ab hac celsitate, vilis & inhumanus pater, cui iuridicè indultum optione filium arctare, vel redeundi ad idola, vel renunciandi paternis & bonis & spebus; non est cunctatus in hoc ancipiti filius, amplexus
120. brachio infantem filiolum, grandiusculum manu trahens vxore præuia, crudelem patrem cum patrimonio, & lares deserit barbaros, vna prouidentiæ diuinæ cura de tecto in futurum, victúque confisus. Gemina huic alterius iuuenis, sed alterius argumenti virtus. Sollicitatus diu ab impurissima femina, tandémque vi etiam non semel tentatus, explicuit

Christianorum Tunch. virtutes egregiæ.

explicuit se animosè ex illius Harpyæ vnguibus, fugáque se in hortum proripuit, vbi quod supererat noctis, orando transegit, rogans vel ab se monstrum hoc amoueri, vel continuari sibi eundem ab eo horrorem: singularis est Christianis Tunchinensibus hic pudor, summóque ethnicis stupori, quos prope à puero fœdæ exugunt libidines, in Christianis aqua sacri fontis extingui videntur, & emori. Præter hos, trium excelluit robur in defensione fidei Christo Regi iuratæ. Alexius quidam à Ministris vnius è secundariis Reginis, omnibus exutus, & iugo diés tredecim adstrictus, beatitate illa tolerantiæ pro Christo suæ deprædicanda gestiebat, ob quam ei adstantes indolebant, sed eius mercedem, & præmia sic illis & persuasit, & ex viuo descripsit, vt miseratio cederet æmulationi, vnusque lictorum se illi discipulum daret in Christi doctrina, & in cruciatibus socium. Antonius popularium suorum in Christianismo dux, à fidei hostibus tutus, sublimè iactatus in aëra, vt collideretur casibus iteratis, interrogatúsque ab impiis, ecquid sibi placerent ij saltus tàm agiles? perplacere respondit, nunquam se in vita egisse tàm alacrem. Michaëlem dæmones, pagi sui penates significarunt incantatoribus causam esse pestis quam in bubalos, & porcos immiserant; vindictam hanc esse, permissi tranquillè degere in eo pago Christiani. Quibus populus in furorem actus domum eius expilat, vexat miserè afflictátque insontem, ille cancellatis in crucem brachiis, illatas sibi pro Christo iniurias gratulatus earum auctorem adorat Deum. In his tamen aliisque permultis, qui suæ virtutis insigne periculum variis in rebus præbuerunt, eminet femina in quam Morellius fortuito incidit. Excurrerat is ab aula procul in Prouinciam ad ortum, per inuia, præcipitia, abrupta; insultibus tigrium adeo formidabilia vt esset perpetuo promptis in eas, & obuersis armis incedendum. Post iter diei miris calamitosum modis, & cruciabile, succedebat cum comitibus in tugurium ex caricibus, & ramis; famem, & lassitudinem leuabat buccellatus panis aqua maceratus, quod vtrumque ab iis ferri humeris oportebat tanta erat regionis inhospitæ inopia. Non est traditum quanto sigillatim Morellius animarum compendio hæc loca obierit, sed ex communibus operis illius, & Antonij Fontes alibi satagentis, baptizatorum tria millia septingenti Christo rediêre. Crescente non multo post ad easdem ærumnas animo, dum Chebum inter, & Nonchen pagos iter facit, audit de femina Christiana, quæ morti proxima dicebatur in sylua iacere, siue illic eam destituissent vires, seu mos barbarus illuc abiecisset ne intra suorum moreretur domum; inuestigatam, intra septum spinarum & sub dio inuenit annorum quatuordecim puellam cadaueri similem, verminoso iam, & semiputrido, cum intolerandæ graueolentiæ fœtore, quòd se nullam in partem præ debilitate, & acerbitate dolorum valeret conuertere. Patris tamen aspecta recreari mirificè visa est; Pater eius horrore perculsus, assedit nihilominus, & ante omnia audiuit confitentem. Tùm percontatus est

ex ea, ecquid illi sanitas in voto esset? hanc ait, haudquaquam desidero, sed de me fieri quicquid Deo maximè visum sit; sanari, mori, iacendo, vt sum, diutiùs cruciari; tantùm quin imo consolationi ex valetudine, mihi non videor haustura, quantùm ex his meis duco miseriis, dum meo domino crucifixo, tantò similiorem me cogito, quantò acerbiùs crucior. Quibus dictis vbertim, & diu flens, nondum tamen sat Patri perspicuum fecit, has lacrimas virtus, an sui natiua commiseratio mitteret. Consolari ergo illam Pater, dolorum breuitate, æternitate præmiorum, & mercede supra modum laboris immensa; sed illa non sunt istæ inquit, Pater, mœroris, sed gaudij lachrimæ, iterum dico, tantò similiorem Christo esse, quantò pro illo perpetiare grauiora, quæ potest animo sentiri potentior consolatio, vel excogitari? miratus Pater in barbara virgine Philosophiam sanctorum Ascetarum, confirmauit illam patientia Liduinæ, & quæ tunc menti succurrerunt exemplis fortibus feminarum; nec iuuare illam subsidio alio potuit, cum ea loco vbi iacebat moueri absque vitæ periculo non

III. Calendarij Sin. emendatio absoluta.

posset. Atque hæc de multis Tunchinensium gestis insignibus pauca, in reliquorum inditium dicta sunto; idémque mox de Sinis fiat ad quos cum anno 1638. redeo, si prius nomen exsoluero quod annis retrò aliquot sum professus, de postrema Calendarij Sinensis instaurati, absolutione quæ in hunc denique annum exit.

Huic Regis mandato instabant P. Scial, & P. Iacobus Rhó nec erat triuialium hominum id opus, cui non illud modo incumbebat onus, vt Sinenses Astrologos ab Europæis dissidentes inter se conferrent, saluisque illorum regulis, eorum exerrationes, ex Europæorum canone emendarent; sed erat euidens earum exerrationum, & nostræ emendationis edenda ratio, & Mathematicis Collegij Regij, Mandarinis eidem Præfectis, & demum omnibus Regni totius probanda Literatis. Ad hoc erant pandenda quibus omnis Astronomia nititur fundamenta, vt scientissimè ex iis monstraretur, & Astrologis constaret euidenter, practicarum veritas operationum. Nam dictum aliàs fuisse ab aliquot sæculis Calendarium Sinarum abacum, Maurorum opera multis erroribus purgatum, & totam eius rationem volumine duplici comprehensam, altero Theoreticem; vsum altero artémque complexo, lingua vtroque Arabica. Sed enim Sinenses neglecta contemplatione seu Theoreticè, arte sola vsúque contenti volumen quo continebatur Sinarum idiomate donatum in scholam induxerunt ad hoc institutam; suos inde formarunt Astrologos quorum omnis in eo peritia versabatur, vt ex eius voluminis calculo motus, stationes, & defectiones maiorum luminum scitè computarent, rectè an secus, omninò ignari, quod principia nescirent & causas quibus sic, & non aliter compellerentur numerare, & quod consequens erat, non possent in viam redire, quanquam euidentissimè errassent. Eam ob rem Patres statuerunt, totius seriem operis, sibi esse ab suo capite primisque principiis resumendam,

deducendámque per omnes Matheseos partes, quæ possent aliquid conferre ad integram Astronomiæ perfectæ absolutionem: de quo audiendus est P. Scial Pechino scribens anno 1652. cum iam & illa vrbs, & regnum prope vniuersum in Tartari esset potestate [Regis, inquit defuncti, iussu, in reformando Calendario abaco Sinensi annos posuimus quindecim diligentissimæ, & laboriosissimæ operæ; nec rarò contigit, iungi à nobis cum diebus noctes, ad scribendos, quos exhiberemus Regi libros, & interualla signanda, motúsque stellarum ratos, ex quibus noster constabiliretur, & certò liqueret algorismus, essetque in posterum ab errandi periculo securus. Nec defuêre potentes aulici qui tanti honorem muneris, & Regis beneuolentiam externis hominibus inuiderent, & pro nostris competitoribus, auctoritate, & largitione satagerent. Strenuitate laboris, & patientia vicimus, ne dicam soliditate scientiæ, sæpius etiam Rege coram tentata, claréque perspecta: centum præterea voluminibus in lucem editis, quibus Astronomiæ totius complexi sumus non modo rationem, sed arithmetices, & Geometriæ cæterorúmque de Mathematicæ corpore membrorum, quæ ad operis nostri perfectam conformationem facere videbantur] hæc Scial, at libros multo plures editis scripsere, & iam inde ab anno 1654. septem supra centum triginta paratos habebant, & aliquot insuper sub stylo. Ex typis recentes idoneo numero Regi exhibebant, qui magno ingenio cum esset, excipiebat illos singularibus beneuolentiæ argumentis, hortabatúrque ad pergendum constanter, Rescriptis ad eos tàm honorificis, vt (lege ac more) vniuerso vulgàta, & cantata regno, incredibilem nostris apud Mandarinos Prouinciarum Rectores conciliarent fidem, auctoritatem, latúmque Euangelio seminando, & liberum vndequaque campum. Libellis porrò nostrorum supplicibus, & rescriptis ad eos Regiis haudquaquam deinceps nominabantur, *Patres magni Occidentis*, sed *Iesu Hoci*, hoc est Societatis Iesu, illic tandem pro Instituto habitæ, & à Mandarinis etiam vulgatæ, quod esset publico deuotum bono, & gratuito labore, vitæque adeò quibusuis periculis artem probè viuendi traderet, & sciendi. Æmuli verò quos Scial indicat, Colao Paulo superstite, hiscere non sunt ausi; defuncto, quidam se protulit doctrinarum omnium se iactans nomine, præsertim Astronomiæ Sinensis. Hunc ad nostros si posset deprimendos, suus egit tùm arrogans genius, tùm Mandarinorum præpotens gratia, tùm quòd erat timendum, consensus Eunuchorum quos omnes pudebat Sinas orbis Magistros, barbarorum duorum discipulos fieri, & ab iis errantes corrigi; parum memores, ab suis maioribus, minus inuidiosis, & magis doctis fuisse magisteria Maurorum in Astronomicis accita. Obtinuêre nihilominus conspirantibus libellis, Rescriptum Regium, quo Academia altera institueretur, in qua competitoris Astrologi, & noster examinaretur Mathematicus Canon ad obrusam exactæ rationis, & experientiæ; quem ea styli seuera, & manifesta

periclitatio probasset, victor, & verus censeretur. Hinc Academiæ in vrbe duæ, nostra ad Occidentem sita; secunda orium versus; quæ suo illi iactabundo auctori posthuma, Rectorem Vicarium accepit Chiugin quendam secundi Ordinis Literatum. Duæ inter hæc obtingunt luminarium Principum eclipses; & pauenda Sinis coniunctio aliorum duorum Planetarum, ex qua solet horrendos exitus Astronomica Sinarum vaticinatio expectare. Hanc Patres, qui soli aduerterant Regi indicarunt, adscripta eius figuratione, & calculo temporis. Defectiones solis, & Lunæ ipsomet à Rege minutissimè obseruatæ, prædictioni Patrum ad amussim, momentáque omnia responderunt, prædictiones nouorum Academicorum magno interuallo fefellerunt. Hinc Regis æquissimum vtrimque iudicium, cum insigni nostrorum commendatione, & contemptu aduersariorum; qui, vt vsus est Sinarum, iuris & rationum penuria in calumnias acti, supplicibus ad Regem literis in Doctorem Petrum, accusare ab eo religionem veterem abiectam; superstitionem Patrum adamatam; proscriptos à Patribus semideorum Regum cultus, antiquos ritus pessundatos, vnius Dei sui adoratione omnibus substituta; exilia demum recoquere, ac repetere quæ auus eius Vanliè iis indixisset. Rex mirè consultus & sapiens Rescriptum paulisper cùm sustinuisset; respondit admonens, iis attenderent quæ sui erant in Regis obsequio muneris; rixas omitterent, nec deflecterent ab Astronomicis ad religiones; vbi ingenio certaretur ad indagationem Veri certam; extra rem esse criminationes; viderique professionem causæ malæ, conatúmque violenter auferendi quod iure, ac merito non possis. Ex eius Rescripti sententia pronuntiauit Rituum tribunal, accusationes aduersus Patres nec esse admittendas; quòd præter vindictam nihil spirarent; nec audiendas, quod in iis non ratio, sed perturbatio loqueretur. Adiecit huic tribunalis decreto Rex pœnam, qua nulla grauius inuidiosos distorquet & lacerat, fuitque affectus erga nos extraordinaria prorsus & varia significatio, quæ toto mox regno denuntiabatur: oblata enim à Patribus dona, machinamenta ferè ingenij, benigno inspectabat, & accipiebat vultu, ocularem tubum, horologium rotatum molitionis peregrinæ, planisphæria duo, & istiusmodi matheseos orgána, à quibus otiosè spectandis, & curiosiùs tractandis auelli vix posse videbatur, Colaiis quin etiam summæ gratiæ loco spectanda concedebat, & familiarissimis Eunuchorum: globum præ cœteris æneum pedum ambitu ferè duodecim, ad quamlibet supra orizontem, graduum eleuationem, in meridiano suo versatilem. Omnes in eo suis locis stellæ, suaque magnitudine discretæ splendebant, cum obliquo solis, per signa duodecim nostra, siue illorum duodetriginta quibus suum distingunt Zodiacum, fortè ob totidem quas Lunæ attribuunt mansiones. Aureis steterat ob excellentiam operis quadringentis, pluris quinquies, hic futurus. Sed eos abundè Rex Patribus refudit. Quanti verò donum id fecerit, quantumque sit

eo.

eo delectatus, testificatione constare voluit, quam per se sanè, & apud nos leuem; Sinæ præ quouis meriti præmio experunt, & adorant. Iussit Patres solenni comitatu, in aulas palatij intimas donum suum portare. Imus ergo, ait Iacobus Rhò, ego & P. Scial, cum Doctore Petro, & Academiæ nostræ Mandarinis, splendida in veste, suorum cuiusque graduum discreta insignibus, & per magnificas vastissimæ Regiæ aulas, & exedras in aulam denique subimus penetralem, in qua solet Rex animum laxare, tàm sacram atque illibatam, vt fas sit nemini pedem eò inferre, ne intimo quidem Eunuchorum, nisi ab Rege accersatur; quod nihilominus externis indultum, cuiusmodi eramus, attributum est gratiæ, nulli fortè mortalium ab æuo concessæ. Surgebat media ex aula thronus, altitudine cubitorum quinque, suis nixus gradibus, & cancellis clathratus. Summum eius aut lectus, aut lecto quid simile obtinebat, puluinis grandibus ad sedendi vsum instratus, spondæ laterum fulcris munitæ pretiosis, & nobilis machinæ moles omnis auro radiabat, artisque eximiæ cælaturis spectantium tenebat oculos; minor alius è plano extabat, nullius ad speciem maiestatis, sed ex calamba, & aquila lignorum pretiosissimis, simplici opere, ac velut topiario contextus; in huius sede globum posuimus, quod fuit perinde vt in Regis manibus deponi, & ab eo admitti, eam ob rem illas tanquam Regi sedenti proclinationes legitimas, & scrupulosissimas, in aditu obitas repetiimus in discessu.] Ita Iacobus Rhò de habiti nobis ab Rege honoris gratia singulari; condigno post hæc Academicos vtrosque honorario ornaturus Academiam dissoluit aduersariorum, certóque prospiciens dum Pechini hærerent, nunquam nobis vexandis abstituros, vrente illos dedecoris sui, & nostræ gloriæ impatientia, denis singulos adspersit nummis, iussit quo vellent, sed ab aula procul, & vrbe abire, nec intercessionibus vllis cessit, satagentium illos retinere, imò & Patribus sese in discipulos tradere. Nostræ vice versa Academiæ Literatos muneratus est liberalissimè, Doctorem Petrum nouo in aula, Magistratu; Mandarinatu quinque alios auxit amplo & minimè vacuo. Restabat vsus computi emendati à Præsidibus Rituum decreto iuridico in vniuersum imperium inducendus, quod ipsi Decretum cùm diutiùs traherent, & tempus eximerent aduersarum partium veriti odia, si (quod æquum censebant) *Canonem occidentis* nouum Computum appellassent; conuenit illos Rex acri singulos reprehensione, omissóque illorum consilio à se ipse Decretum concepit, edidítque Rescripto, piis Patrum desideriis tàm consentaneo vt videretur cœlitus dictatum, quò in bonum rei Christianæ quam maximum res tota cederet, nec ipsi, si posset, fierent etiam æmulis, & aduersariis inuisi. Rescripsit itaque imperans antiquum Calendarij titulum retineri; eclipses, & cunctas astrorum obseruationes ex Patrum Regula putari; earum Canones ne lapsu temporum interirent, vel desuetudine mutarentur, Academiam Occidentis, esse in posterum iure perpetuo

perpetuo stabilem, vt quondam fuerat Academia Maurorum; & Mathematicos Collegij Regij, firma lege obstringi vt in Patrum scholam sexies in mense conuenirent, eosque de Mathematicis audirent. Atque hic tandem felices exitus nacta sunt P. Riccij vota longo annorum sexaginta, & vario tractu circumducta, elusa, impugnata; de nostrorum in Sinis habitatione decreto Regio obtinenda, quæ nec fidei hostes metueret, nec esset vlli Mandarinorum potentiæ, aut Bonziorum seditionibus, calumniisve obnoxia. Probatumque tàm fausto, quanquam sero euentu, quàm sapienter & prouidè Patres, tàm longum ad eam & laboriosum elegissent, & duxissent iter, in Calendarij abaci reformatione, extra quam prorsus nullum fuit, quo posset illuc aliquando pertingi, vbi nunc denique firmo pede, ac sede securi constitimus. Hæc suis Rhò spectauit oculis; suo magna ex parte assecutus est merito, & labore, suo etiam prosequebatur stylo gesta, cum à Deo in cœlum vocatus est. Siue autem herbis quas April. 17. cœnarat virulentis, seu deprauata humorum congerie, morbo cœpit iactari, tàm intestino, & ignoto, vt quicquid Medicorum præstantium Pechini excellebat, eius causas non potuerit diuinare, sed alius alia in eum tentarit, fortuita magis quàm arte præscripta remedia. Nouem quibus ægrotauit diebus, ferè in pedes stetit, & sacris operatus est ad aram, quoad austeriori prostratus inedia, & morbi grauitate interiora depascente, decubuit; & Lunæ tertiæ decimo tertio, qui Aprilis nostri efficit vicesimum sextum, destitutione sensuum repentina oppressus est. Verum animam acturus ad se paruumper cum redisset, in effigiem Christi morientis defixit oculos, quam ei P. Pasqualius Mendez obiecit, & alacritate oris, manantibus lacrimis, motúque debili labiorum, suprema cum eo miscens colloquia, horis post noctem mediam duabus, placidissimè obiit, annos natus quadraginta septem, ex quibus quinque & viginti exegit in Societate, in Sinis sedecim, quo illum anno 1618. Nicolaus Trigaultius duxerat, virtute illius egregia captus, & peritia in Mathematicis quæ Mediolani tunc profitebatur. Tanti hominem fecit Christianitas Pechinensis, vt eum Mandarini, exprimendum sibi coloribus Literati ornatu curauerint, velut æterna dignum memoria. De libris quos typis mandabat lepidè sua quadam epistola narrat, anno 1629. se podagra sæpius vehementissimè torqueri solitum, de genibus tamen, cruribus, pedibus, vtcumque valerent, parum sollicitum viuere; sed de lingua & manu, agitque Deo plurimas gratias quod semper iis vteretur sanis; illa quidem, ad instituendos diuinis populos; hac ad peruadendos scriptis libris Sinas, & prædicandum absentibus, & longinquis Deum. Copiosissimam edidit volumine duplici orationis dominicæ, & salutationis Angelicæ explicationem; libros de mortificatione, & ieiunio quatuor; de officiis misericordiæ Christianæ tres, alium de largitate in pauperes, & quintum de precatione. Pia item S. Teresiæ monita Sinensi sermone conuertit, & quoddam eiusdem, anni.

anni totius Diarium; præter illam quam superiùs attigi de tota matheſi multitudinem librorum ab eo ſudatam. Conuenerat inter Chriſtianos vt defuncti cadauer magnifico funere efferrent; ſed eos inhibuit Longobardus (quem domi ſolum reliquerat Scial, ad peragranda vicina egreſſus) ne pietatem illorum interpretaretur populus inanem pompam, & ſumptum facerent noſtra cauſa. Vitare tamen non potuit, ne palatij Eunuchi, & Principes feminæ ad cohoneſtandas eius exequias partem neceſſarij mitterent apparatus; & funebri habitu Chriſtiani, lugerent illum tanquam Patrem. Parentatum eſt ipſi, quinto Maij, corpúſque publicè die eodem tumulo conditum. Extulit illud noſtro templo, verſus Riccij ſepulchrum per frequentiſſima vrbis loca, Chriſtianorum ſupplicantium ordo longiſſimus, & dignus ſanè populi oculis qui ad eum ſpectandum immenſus confluxerat, incedebant ingenti numero, agmine compoſitiſſimo, graui ſilentio, & modeſtia ſingulari, precatoriam coronam tacitè quiſque apud ſe recitantes, quam manu altera gerebant; altera funale igni ardente odoris pretioſi. Concluſum arca mortui cadauer, vt ſolet virorum illuſtrium, extabat in ferculo, quod hominum ſedecim honeſtiſſimorum humeris portabatur. Præcedebant acerræ, & faces varij generis; circum & ponè Doctor Petrus, Academici noſtri, Regis aliquot Eunuchi, Mandarini, & Literati, etiam ethnici, nobiliſſimo comitatu. Extra vrbis muros proceſſerant ad celebre Riccij ſepulchrum & funalia cerea Chriſtiani omnes accenderunt; ritu ſolenni Longobardus pro defunctis ad aram fecit, & concionem ad eos habuit; inde honores proclinationum, lege patria, lenta, & longa, & moleſta mora ſigillatim à cunctis exſoluti feminis prudenter more perpetuo, excludi templo ſolitis dùm viri adeſſent, multum rogantibus conceſſum, vt per ſe quoque viris templo excluſis iuſta funebria defuncto biduum exhiberent. Itemque pagis etiam remotis, & Prouinciæ Scianſi, quam per aliquot annos docuerat. Eius morte audita Rex plurimum doluit, & proſecutus eſt eum multa laude, ac velut ſuperſtitem & ſuæ capacem liberalitatis, bis mille ad eum, ad Patrem Scial nummos miſit emendo agro qui alendis iis ſufficeret; ſingulariter vero Patri Scial ad Academiæ ſtabilitæ magiſterium ſuſtinendum, aſſignauit nummorum duodecim millia, totidem Lunæ mutationibus numeranda. Poſtremo rogatus à Præſidibus Rituum, vt Patrum doctrinam & labores, regni totius commodo vtiles aliquo dignaretur approbationis publicæ monumento, id quoque præſtitit, verum modo omnium maximè glorioſo. Quatuor ſcripſit characteres; & ij lingua illa cuius nec ſatis efferimus, nec percipimus accentum ſignificationis propriæ indicem, ita ſonant *Chin Pao Tien Hio.* Hoc eſt *Ego Rex approbo, & diſco cœli ſcientiam.* Quod quidem generatim dictum, perinde tamen à Patribus, & Chriſtianis acceptum eſt, vt ſi foret approbatio fidei ſacroſanctæ, cœleſtis omninò, & diuinioris

QQqq

quam scientia stellarum. Et hanc Regis mentem iis confirmabat, quod librum Patres edidissent de fidei dogmatis, cui de cœli scientia præfixerant titulum. Erant quatuor characteres figuræ grandioris, auro, & inerrantium draconum (qui sunt Regis tesserarium insigne) artificioso intertextu, splendidè ornati. Tulit hos domum nostram regio comitatu, per celeberrima vrbis loca, Mandarinus vir grauis ex Rituum Præfectis, anteibat pompam, turba, clangor, & fragor tubicinum, & tympanistarum, musicis aliis concentibus præcinens; sequebantur clauati accensi quatuor, & quoscumque haberent obuios, iubebant equo, sellave exscendere, Regisque verba quæ proximè aberant prostratos reuereri. Portabat hæc in equo Mandarinus, equestri pariter aulæ nobilitate cinctus, duorum vrbis Præfectorum familia, & satellitio; ac nonnullis præterea qui summis quinque tribunalibus Præfecti, Sinensis Monarchiæ, administrant summam, omnes cultu insignes legitimo; qui ostentaram diurnis ambagibus per densa ciuibus Pechini compita scripturam Regiam, apud nos denique statuerunt. Dies erat Epiphaniæ sacer, Ianuarij sextus, cum accedentibus ad ædes propiùs occurrunt Scial, Doctor Petrus, & Academiæ nostræ Mandarini, cum omni suorum graduum splendore, & proclinationibus corporum quas rei tantæ, ac virorum poscebat maiestas, & dignitas, quasque Parapieno ipsi in mensa superbè ornata demùm reposito, exhibuêre vniuersi. Est vero Parapienus scripturæ huiusmodi forma quædam ad supremam laudem concinnata. Huic propè similem ad nos misit Colaus de gente Fu, sed hoc illustriùs & excellentiùs quod expressam laudem continebat Dei nostri, eiúsque legis sanctissimæ. Accessit & suus à Magistratibus Rituum, quem cum Colaj Parapieno, interiori exceptum aula proposuimus adeuntibus spectandum, in priori autem, eáque amplissima Regium; ad quem fuit ingens per multas hebdomadas visentium concursus, & admirantium in Rege amorem nostri prorsus singularem, & scientiæ nostræ existimationem vix satis credibilem. Missum est confestim in omnes stationes quas in decem Sinarum Prouinciis tunc habitabat Societas, huius apographum exemplar quod eis pro tutela esset, non minus fida, quam si foret ipsummet Regis autographum. Verum Chiancei vbi agebat Vagnonius Præfectus vrbi, & Regis cognatus, idemque Rex (de iis quos vocant duarum literarum) vicissim præuertere certarunt in illa Regis inæstimabili scriptura ad eum præmittenda, quem ipsi vnicè diligebant, anteuertit Præfectum Rex Regis propinquus, cuius filij duo erant Christiani, voluitque id regali, & digna se munificentia exequi, sed eam Vagnonius cautè inhibuit, suspicatus nobis inuidiæ multo plus, quam ipsi gloriæ allaturam. Pergebat interea Scial fingendis solidè ac scienter Collegij Regij Astronomis; haud quidem omnibus; nam cùm essent tres classes, duæ ex iis merè ariolorum erant, qui anni principio, dies eius & horas faustas & infaustas libris duobus præuulgabant, quibus inconsultis

inconsultis vel abnuentibus infelix populus, nec iter agere, nec vxores, aut funus ducere, vel quid aliud audebat aggredi, tanta erat nugatoribus apud meticulosam gentem fides, cùm tamen omnis eorum scientia nihil esset, præter quandam signorum, arbitrariam copulationem quæ nihil posset omninò in prædictos euentus influêre. Et quando incidit huius tàm diuini Sinarum prognostici mentio, recreabunt opinor lectorem eius aliquot aphorismi, vt sunt; luna quinta, hoc est mense quintili, si Sol defectione obscuretur, regni confinia barbari depopulabuntur; si cœlum & aër improuiso turbantur, adsunt Tartari ad Regnum obsidendum; si tenaci sereno pluuias, & nubes cœlum negauerit, absque vlla dubitatione, opifex aliquis sceleratus, coniuraturus est contra Regem; si terra diu mouerit, rebellabit cliens, femina imperabit; si apparebit Sol cum duabus vtrimque auriculis, incestus probrosi fœdabunt familias; si Lunam obteget, lucis quædam in pilei modum proiectio; vniuersum imperium communi gaudio gestiet; sed infinita sunt istiusmodi somnia. Scholam Scial tenebat primariam Ciusnon nomine, quæ extra stellarum errantium, & fixarum, contemplationem Theoricam non exit. Præter Astrologos Collegij Regij, auditores habebat aulæ sapientissimos, & qui se ingenij nomine iactabant insignes Magistratus; ij scientiam docentis, suauitatem morum & illam potissimum tàm liberalem & prodigam communicationem rerum præstantium, & reconditarum mirari satis non poterant, quas eorum quisque si solus nosset, sibi vni fruendas, esset aliis inuisurus, sed de Sinarum astronomia plus satis: restat anni huius tricesimi octaui legamus reliquias, casu aliquo memorabiles minimè vulgari.

Ac Pechinum quidem duplex calamitas afflixit, intus incendium, & foris diluuium Tartarorum. Regionem latè deprædati captisque proditione ciuium duodecim vrbibus, Pechinum Tartari obsidione arctarunt tàm angusta, vt eorum castra murorum prospectui paterent. Mittitur in eos exercitus multitudine infinita duplo maior, animus duplo ignauior. Idem fuit iis vinci, & hostem cernere, vitam fuga seruare, & prælium perdere. Non est tamen potitus Pechino Tartarus, nec erat ea vrbs quæ posset ab eo vel obsidione, vel impressione occupari, licet decies tantum turmarum hostilium in eam duceret. Rexque bis pridem hominum triginta portatus humeris vrbe prodierat (insolens Sinis spectaculum) custodum militum stipatus millibus sexaginta, ad recognoscendos per se muros, farciendas eorum lacunas, & armandum machinis bellicis eorum ambitum. Proditione Tartari desperata, qua sola nitebantur ad vrbem capiendam, excursione quaquauersum bimestri, ruinis, & stragibus hominum, circumposita deuastant, prædis saturi, arces repetunt à se pridem captas. Sed hæc obiter solum vt significarem hisce tumultibus, præclusas fuisse nostris vias ad ministeria; Logobardus & Scial eas inierant, cum se Pechinum recipere sunt coacti, ne & ipsi præda Tartaris fierent. Nouos tamen Christia-

112. Pechi. Tart. obsid. ignis consumit.

norum cœtus duos, ſpatio illo breui, duobus fundarunt locis, & quà illic, quà intra Pechinum, ſexaginta ſupra octingentos luſtrarunt ſacro fonte. Auſpices habuit Neophytorum cœtus duplex, Eunuchos nobiles palatij Regij. Longobardum alter in ſuam patriam deduxit ad inſinuandam popularibus ſuis veri Dei notitiam; alter Hochienum, cuius erat ciuis, Patrem Scial, vt quam ipſe vtcumque inchoarat ſacram vrbis illius inſtitutionem abſolueret. Suis item hoc anno præclaris acceſſionibus aucta eſt virtus, & numerus principum feminarum in palatij ſeptis degentium: in iis fuit nulla, quæ Chriſtianis initiata myſteriis, propinquos habere idololatras ſuſtineret. Vrgere ergo illos crebris epiſtolis, ſuadere, hortari, rogare Patres inquirerent, audirent, obſequerentur monentibus; nihil ſalutis, nihil ſpei poſt hanc vitam eſſe, nihil veniæ, niſi ex profeſſione Chriſtiana. Quibus Neophytæ Chriſti Heroinæ, ſed ſuis magis ad Deum precibus, & vltronea ſui afflictatione, ſuorum quamplurimos Chriſto addixerunt. Pechinum calamitas altera prope funditus deleuit. Igniarij pulueris commeatum, cannarum muralium ſedecim millibus inſtruendis (quibus vrbis illius munitur immenſitas) fortuitus ignis corripuit, ædificiorum, & hominum tàm horrenda ſtrage quam nemo ſatis ſibi animo finxerit, certè aëris impulſi violentia, vltra ſemileucam muros ad vſque Riccij ſepulchrum concuſſit. Rex ad ſeptem millia nummorum iis iuſſit diuidi, qui ruinis domorum educta cadauera ſepelirent. Sed quod vnicè in rem noſtram erat, in hæc verba Edictum promulgauit; omnes cuiuſcumque ætatis, & conditionis proximum triduum ieiuni traducunto. Peccata ſua emendanto, & eorum veniam à Scianti poſcunto] hoc eſt à Domino ſupremo Hinc latè conſtans per omnes rumor, mente Regem eſſe Chriſtianum; recurrere illa quam ante narrauimus ſimulachrorum eiectio, & quotidianæ ad Saluatoris effigiem adorationes, & recens ad hæc ab eo vetita Regina, ritus neſcio quos ſuperſtitioſos idolis adhibere, nec enim fas eſſe Deorum quempiam venerari, niſi Dominum cœli, aut alium in opem vocare, præter illum à quo ſua probos manerent præmia, ſuæ reos pœnæ. Fuiſſe porrò affectiones bonæ mentis, & primæuo afflatæ radio veritatis dubitari non poteſt, cui ſi libuiſſet inſiſtere in apertam, & integram Dei notitiam, & profeſſionem euadebat; contra huius neglectæ aut reiectæ pœnam, iactura imperij, & vitæ, & cantando theatris immanibus parricidali laqueo luiſſe, putarunt viri ſapientes: vrbium autem cæterarum, in quibus noſtri reſidebant nulla fuit quæ illos in longinqua ſex aut octo dierum fructuoſiſſimo animarum prouentu non mitteret. Scenſienſis Prouinciæ plus quindecim vrbibus ignem Chriſti beatum intulere Stephanus Faber, & Auguſtinus Todeſchinus, vterque eximius, ſed propria ſua & peculiari laude clarus, quod non modo in templo ad populum dicerent ſed in frequentia qualibet metropolis Singafu, vt ante palatia Primatum, vniuſque ex iis qui Reges dicuntur vnius literæ, nec iis propterea

pterea vel quicquam negotij factum, vel tumultuatum, quod sanctimoniæ nomine obseruarentur ab omnibus, & cautè vbique, modestéque rem Christi gererent. Concionum messis quadriginti fuere ethnici, à simulachris ad Deum translati, quos inter, viri literariis conspicui gradibus; potentes Eunuchi; è stirpe regia nonulli, & mirum quam liberaliter nascentem illic Ecclesiam, visis, sanationibus aliisque prodigiis, quæ longum sit scribere, Deus promoueret. Nec dissimiliter in Prouincia Scianfi quam procurabat Vagnonius, sanctimoniæ Christianæ ac veritatis existimatio eò pertigerat, vt nihil in eam inuidia tentare confideret; tractatus de diuinis, & animi rebus, quos à Vagnonio lucubratos anno proximo narraui, hoc item auidiùs etiam ab ethnicis lecti sunt. Præfectus Chiancei, vir mentis solidæ, ac scientia celebris, ex iis vnum suo ære excusum, regno vulgauit vniuerso. Mandarini vrbis quatriduo dissitæ, miserunt ex suis qui libros illos à Vagnonio flagitarent; aut veniret ipse, ac de negotio salutis ne grauaretur per se illos erudire. Quod vtrumque ab eo, etiam alij rogarunt. Quanta verò populus etiam ethnicus veneratione afficeretur erga Christiana, exemplo sit pagus Chianceo proximus. Illic erat ædes Paulo Apostolo dicata, festum eius diem Christiani, luminum copia, paratu, artificiosis missilium ignium iaculis (in quo Sinæ excellunt) sed larga potissimum in pauperes stipe, agitabant. Ad hæc fanum suum, suosque dæmones pertæsi ethnici, iunguntur Christianis, odores, funalia cerea, suffitus, in templum conferunt ad augendos veri Dei, & eius Apostoli honores, Bonziis nequicquam frementibus. Verum Chiancei eiusdem Prouinciæ nobili ciuitate, S. Ignatij gloriam continuatis prodigiis splendidè Deus illustrauit. Cœlum tunc erat grauidis infestum, & ferè omnibus partus erant letales; quibuscumque vero admouebatur Sancti chirographum, aut imago, Christianæ forent vel ethnicæ securo, & prospero leuabantur partu, erátque tàm euidens omnibus certúmque prodigium, vt fœtus suos sacris vndis tingendos matres quanquam idolis addictæ ad Vagnonium mitterent, dicerentque se illos Christianorum Deo acceptos debere, & vltro postularent Ignatij masculis, Ignatiæ feminis nomen indi. Ad sublimem illum ethnicorum de Christianis sensum, maximè proderat Vagnonij diligens in iis fingendis, & sollicita cura. Mirum foret profectò, vel in cultissima Europæ Christianitate, quod in Neophyta illic erat commune; viri locupletes sua perinde dispensabant, vt si forent pauperum non sua, ipsique dumtaxat eorum essent custodes positi, vt in egentes ea partirentur; nec erant ab iis ob necessaria rogandi, sed inuestigandis & iuuandis pari studio instabant, vt si pauperum quisque esset iis natura filius. Horum ex numero fuit Tuon Petrus (de quo pridem cum eximia laude) Chiancei hoc anno Literatorum examine feliciter obito, ab eorum Præside Mandarino remissus est domum præcinente tubarum & tibicinum choro, comitatu extraordinario subsequente, quod profiteretur

113. Christ. Sin. virtus, & fama, & mutat.

Mandarinus, hominis sanctitati hunc honorem auctoritate publica deberi. Thomas quoque, iure Pater pauperum dictus, erat Ciuibus suis tàm venerabilis vt Regi publicè supplicarent, ex secundo Literatorum gradu eum proueheret ad Mandarini dignitatem, eas enim quibus ipse pollebat in omni genere virtutes, cunctis ingenij, & scientiæ opibus præstare. Degebat, his item maximè geminus, in oppido Chianhiensi Leo, & sodalitiis tribus Literatorum piorum præerat. Horum institutum iuuare animos ad salutem; opitulari egentibus, docere quos poterant fidei rudimenta, & certis anni temporibus, sistere illos Vagnonio, vel eius sociis baptizandos. Fuit autem hoc anno lustratorum summa quingenti sexaginta. Quod Leoni euenit seruandis animis intento mirabilius est quam vt possit sileri, eius seruo natus est filius, & sexto post die mortuus, obuolutum panno efferebat parens extra vrbem humandum; vrbem egresso occurrit mulier, & curiosiùs inquiritans, cur, inquit, tàm mœstus? & quid illic sub brachio geris? filiolum, ait, mihi prope simul mortuum, & natum. Illa fac, infert, videam, seruus hoc solum vt satisfaceret petenti, euoluit infantem, & viuere comperit, cursuque lætus & gestiens, primo statim ingressu, Hero narrat quæ sibi contigerant, is cœlo haud dubiè instinctus; aquam sis age huc mihi, & propera, qua illata ritè infantem abluit, infans clausis mox oculis spiritum efflauit.

Vt Vagnonij alumnos Neophytos mirè illustrauit, illa in egenos misericors largitas, sic in Prouincia Nanchinensi alumnos Sambiasij vitæ asperitas, & inexpletum domandi corporis studium vtrosque ex genio sui Præceptoris; omnium tamen virtutum expressa non vmbratili specie sic florebant, vt etiam ethnici ea plurimum caperentur. Quadringentos hoc anno lustrauit Sambiasius, cui duo tunc equidem adiuncti socij, sed augendo magis quam leuando labori, vt qui essent ab eo linquam edocendi longè illa in aula quam reliquo regno expolitiorem. Nanchinum regebat Præfectus vir præstantissimus, in Sambiasium sic affectus vt videretur esse potius illi frater, quam familiaris, & intimus, nec ei quicquam negaret vnquam, quod in Christianæ fidei gratiam poposcisset. Et vero ex eo nihil vnquam aliud poposcit Sambiasius. Primum igitur impetrauit ædificationem templi sacri; tùm edictum minax quo omnem ab eo Bonziorum iniuriam defenderet; Vicano denique tribuno seriò iniungi, edicti eius executionem. Et fuit miraculo simile ethnicum Mandarinum suo illo Edicto Deiparam Virginem (cui sacra erat ædes) immensis laudibus cumulare. Sed eius æquè sincerum amorem, & constantem nihil prodit, vt Magistratus, & vitæ periculum quod non est veritus in Sambiasij gratiam subire, misso Macaum fideli Mandarino, qui decem ex nostris in Sinas induceret, librandis machinis personatos, quanquam nisi duobus, beneficio illo vti non licuit; Patribus nimirum Nicolao Viua, & Michaëli Valta; quibus Sambiasius commendata Nanchini Christianitate,

annuum,

annuum suum instaurat excursum ad nouos populos Christo Regi quærendos. Hoaingam ergo, sextiduo d.ssitam, hæc illum perduxit occasio. Illuc iuuenes duos Literatos, in procinctu cum essent ad reditum, subiit animus videndi Sambiasij, referendique in patriam, satin famæ par esset qua passim clarebat. Primus illis cum eo de orbe nostro, & Nostratibus sermo, omnia illis mira, vt nobis vicissim externa omnia. Inde Patrem rogare quid tantum causæ esse potuisset, vt per tot maria, & terras; deserta patria, & quæcumque sunt in vita summè chara, non dubitasset illuc aduena fieri, atque hic breui de arcanis, & præceptis diuinis edita ratione, ita sunt iuuenes repentè mutati, vt vellent extemplo baptizari, & contestarentur se esse Christianos. At Sambiasio visum oportere lentius festinari; iuuenes esse, semidoctos, adhuc prope informes, eorum tamen populares, ex moribus illorum æstimaturos legem Christianam. Promittit ergo se quamprimum illos aditurum, legerent interim, quos dabat iis libros, quibus in proposito nobili firmarentur. At ij Hoaingam reuecti, dies pro mensibus, & annis durare, iterare cum literis nuncios, & promissum ardenter exigere. Fauitque huic ardori Deus, sextidui iter, diebus quatuor Sambiasius confecit. Appulso alter ex iuuenibus Literatis humanissimè hospitium præbuit, cuius mater clam Patrem ex abdito spectans scire tantùm auebat, cuiusmodi formæ essent homines nostri orbis; sed inspecto illo attonita, & palam prodiit, & coram consistens examinabat oculis præsentem silens; nisi quod in discessu audita est apud se dicere [ne pilus quidem abest, isque omninò ille ipse est.] Hanc anum pro sancta suspiciebant cultores Deorum, tota erat in eorum cultu, eleemosynis, discruciando ieiuniis corpore, & vigesimum iam annum solo legumine, & olusculis vescebatur. At cernens filiũ Nanchino reducem concrematis omnibus simulachris prolixè ad crucem orare, non dubitauit cerebro minutum, nec potuit capere ligna duo rudi manu ab eo decussata diuiniora esse Diis metallicis odoratis, atque vnguentatis, fiebátque fermè de illo à ciuibus idem iudicium. Sed hic matri recurrit somnium quo illac oberrans Sambiasius illi fuerat obiectus; hominem sibi visa erat adstare, oris peregrini, promissa barba, Literati cultu modesto & graui, qui se ab Deorum adoratione serio prohibebat, alioqui æternùm perituram; imitaretur filium, & amplecteretur legem quam erat professus, cuius illi obseruatione felicitatem spondebat sempiternam. Hæc ab anu tunc pro somniis habita v x anum mouerant, quoad inspecto demum Sambiasio hunc esse comperit quem dormiens viderat; ex eo audiuit, quæ sibi tùm dixerat, eruditáque ab eo in diuinis expiata est sacro baptismate cum filio, & eius quem diximus socio iuuene Literato. Accessit Imperatoris gener, authoritatis summæ, ac prudentiæ dynasta, cuius ad Christum ab amenti simulachrorum obsequio, fortis, & improuisa traductio, vrbem excíuit vniuersam ad inuestigandum cuiusmodi lex esset tàm potens, vt

14. Conuersio anus ignor. at simplic.

tàm

tàm ſapientes, & nobiles viros, à Deorum quibus aſſuetant, auulſos veneratione integrè ſibi aſſereret; ac ſi licuiſſet Sambiaſio moras illic diutiùs trahere, quàm in diem trigeſimum quintum; procliuibus ſtudiis Hoainga in Chriſtum ferebatur. Triginta dumtaxat cœleſti lauacro abluit, Mandarinos tres, Literatos ſeptem, & viginti; feminas octoginta, ex vulgo totidem, & ſe Nanchinum illico recepit vbi Doctoris Thomæ ardentibus literis inuitabatur Ciamſcium, dierum quinque itinere. Vrbs eſt perelegans duarum ambitu leucarum, monti ſaxoſo impoſita, ſed non ita nudo, quin viriditate Pinetorum, natiuus Saxorum varietur candor, grata proſpicientium voluptate: duo ad radices emergunt lacus in maris littore, vterque ſalſus; alter piſce, diues alter ſale. Ciuitas omnis, vnum Deorum ſacrarium, Bonziorum cœnobiis infame quinquaginta; & Bonziarum ſex, ſub eorum videlicet magiſterio caſtarum: erat illic nobis ſacra ædes, & Chriſtianorum cœtus à Sambiaſio reſtitutus, quem viginti diebus Siuzaiis decem (qui eſt infimus Literatorum gradus) aliiſque plus centum auxit ſolenni baptiſmo expiatis. Chriſtiani Prouinciæ Chianſi hoc anno, virtutis præcipuæ merito laudantur; eos magnis ſudoribus ad eam finxerat, & educarat Cattaneus, octogenario tunc vicinus, niſi conſilio, & exemplo iuuare non poterat; vicem eius ſupplebat Froes, operarius quidem in paucis ſtrenuus, ſed qui maiores viribus corporis verſabat animos; quare agendo fortiter, & ferendo ſub anni huius medium defecit, qui fuit ætatis quinquageſimus primus, Societatis triceſimus, decimus quartus laborum Sinenſium. Huic fuit patria Portus lætus in Luſitania, librum edidit de ope præſtanda moribundis, & peculiari cultu ſacratiſſimis Chriſti vulneribus adhibendo. Parentatum eſt illi à Chriſtianis Hancei dies ſeptem, ducenti cadauer humandum ad quinque milliaria extulêre, procidentibus in genua ad eius egreſſum portarum cuſtodibus ethnicis, & ſanctum vocantibus. Huius & Iacobi Rhò obitu, concidere vna cogitationes de nouis hoc anno ſtationibus locandis in Sciantun, & Iunnan Prouinciis. Sed longè grauiùs Sinarum Eccleſiam

125. Imprudens & damnosa quorundam peditio.

affecere, damna Prouinciæ Fochienſis (quam Cinceum dicunt Luſitani) Patrum exilia, Chriſtianorum offenſio, conuerſiones intercluſæ, omnia narratu triſtia, ſed cauſis ortuque triſtiora, & libentiùs tacenda niſi integritati hiſtoriæ deberentur, & poſſent poſteris documento eſſe. Florebat admirabiliter numero, pietate, conuerſionibus, Chriſtianitas Fochienſis, ductu Iulij Alenij Brixienſis, cui eius fundatio cognomentum Apoſtoli fecit. Ædes ſacræ in ea patebant ſeptemdecim: Focei vrbe primaria, P. Manuël Diaz: Ciuencei Alenius, gaudebant ſe magis impares quotidie fieri occupationi ad Dei gloriam creſcenti. Ergo huius quoque beati laboris ambitus, alios pupugit, eſt enim ferè vnius diei ab hac Prouincia in Formoſam velificatio, ex qua inſula naues crebræ in Philippinas referebant de multitudine Sinarum tanta Chriſtianiſmum expetente, vt iis noſtri ſatisfacere non poſſent. Prodromus omnium,

vadum

vadum vnus prætentat, ſequuntur ſex alij, & hos diuerſæ aliorum vices. Futuri Alenius vates nimium verax quem dixi prodromum, & per eum ſocios conuenit, monétque etiam atque etiam cauerent à nominanda ex qua ſoluerent formoſa, vt quæ Sinis eſſet maximè ſuſpecta; & ſi vellent ſaluti animarum fructuoſum laborem nauare, id ſine ſtrepitu, & diſſimulata opera præſtarent, fore alioqui vt regno nobiſcum pellerentur, & parta perderent, nedum vt nouis augerentur. Ac promiſſis quidem ſe prodromus ab Alenio expedit; cæterum & ipſe, & ſocij excellentiorem nobis demonſtraturi viam, præ illa quâ inceſſeramus eatenus, appulſi ſtatim in publicum ire, rituumque Sinenſium, Sacrorum iuxta, & ciuilium ignari, antiquiſſimos Sinarum Reges, qui morum virtutibus paulò poſt diluuium claruerunt, pro concione ad populum, promulgare damnatos æternis ignibus; damnatum iiſdem & ipſum Confuſium, communem Sinarum, & venerabilem Magiſtrum; damnandos Societatis Patres, qui Chriſtianis idololatriam erga Confuſium indulgerent, hoc eſt proclinationes illas ſolo tenus, quas adorationis figebant nota, cum tamen ſint merè ciuiles è Sinis erga Reges, parentes, Magiſtros, benè meritos vſitatæ. Hinc offenſio Chriſtianorum ingens; tumultus populi, Mandarinorum indignatio, criminationibus iratis accenſa. Noui denique præcones ad tribunal producti, ciratis velis Macaum remittuntur. Edicta poſtridiè in legem Chriſtianam, eiúſque Miniſtros, & ſectatores atrocia; P. Manuël Diaz religioſos illos, dies ſeptem hoſpites domi habuerat, ægrotum ex iis vnum; omnes ad reditum pecunia, & Chriſtiani potentis iuuerat comitatu qui militum inſolentiam, quorum erant cuſtodiæ traditi, ab iis defenderet. At ecce dum iſti abeunt, ſuperueniunt alij; quorum vnus ad exaſperandos in rabiem animos Præfecti edictum, portæ vrbis præfixum, refigere auſus eſt, fugáque ſe mox inde proripuit; ob hoc & alia temerarij ardoris inconſultiſſima tentamenta, narratu moleſta, edictis quinquies iteratis proſcripta eſt Chriſti lex, & noſtri qui eam latè diffuderant Alenius & Diaz exilio damnati, tàm procul ab vlla decreti venia, vt à Præfectis, cæteróqui amicis ne in conſpectum quidem admiſſi ſint. Chriſtianis eorum diſceſſu fruſtra gementibus, & complorantibus. Fuit itaque fructus glorioſæ huius expeditionis, vt hæc Prouincia quotannis ſolita nongentos Chriſto dare; centum ægrè hoc anno dederit. Multique poſt annis magno conatu ſudatum ſit, ad reſtituendum quod tàm facilè alij præfidenterque perdiderant. Ædes ſacras omnes, præter vnam ethnici vſurparunt, quaſdam in vſum habitationis; aliquas in locum apothecæ; nonnullas in ſtabulum: exagitati ad hæc variè Chriſtiani; tàm enormi argento multati alij vt fuerit qui filios venderet, etſi ſunt poſtea liberalitate fidelium redempti; alij carcere macerati, quorum vſus in eo diem clauſit, aſſimilatus fratri ſuo Literato qui Hainan in vrbe pro Chriſto pariter necatus fuerat.

Mitto iugo adstrictos, fugatos patria, cæsos publicè, bonis spoliatos, & passos quicquid in sceleratos solet, rebus vaticinium eius anni, clarè nimis certóque præstantibus, quo ingens aliqua Prouinciæ Fochiensis expectabatur vexatio. Hanc sibi ex eo Christiani venturam vaticinabantur, quod refossæ illic paulò ante, vetustæ icones seu monetæ crucem parte altera præferrent. Et ruderibus erutum duplex marmor, cruce quoque extanti eleganter incisum, videretur cruces portendere, surgebat crux altera ex glomio nubium, ex plantæ altera radice veluti cratere ad aspectum pulchro. Vtraque opus quantum intelligi poterat ante multa sæcula excusum. Vnius illarum inuenio cum incidisset in hebdomadam maiorem, translata est in templum ad venerationem crucifixi Christi, tunc præcipuè feruentem. Hæc de Fochiensis Ecclesiæ aduersis dicta sunto. Nam de ruina longè grauiori, qua religiosi duo, Pechini eadem attentantes, iámque se in aula inuiso habitu ostentantes, Sinensem Ecclesiam perdere cœperant vniuersam, idcircò scribere suis locis omisi, quod eï Patres tempori occurrissent. Dum autem alij Fochiensium decreto reportantur Macaum, & Formosam: nostri clam, & furtim redire, confirmare turbatos, deiectos erigere, nec enim de se spondere virtutem tot Neophytorum millia poterant ita heroïcam, vt in eorum nemine titubaret. Alenius interim à Colao Cian, quindecim retrò annis eius Prouinciæ Præside sibique peramico, commendatitias recepit ad Metropolis Præfectum, cum præclaro Christianismi encomio, & Alenij ipsius, quibus mitigatus, vexatione quam mouerat abstitit. Scripto prætereà meditatè solidéque concepto, nostris de rebus Taolium conuenit, quatuor vrbium Rectorem, inter quas Metropolis, cuius Taolius Præfectum acri perstrinxit reprehensione, quòd eodem fasce pœnisque iisdem causam nostram damnasset, cum eorum causa qui se ex Formosa in Sinas intruserant. Lectissimum denique Mandarinorum Collegium, libello supplici Taolio institit pro restitutione Patrum in integrum, vt quæ publicæ rei bono plurimum interesset, quo testimonio Patrum virtus, beneuolentia in illos, & existimatio etiam ethnicorum, tàm luculenter Taolio constitit vt rescriberet in hæc verba. [Patres eiusdem sunt Ordinis, atque instituti cum P. Matthæo Riccio, de Imperio Sinarum optimè merito Legem optimam docent; optiméque hortantur ad viuendum probè rectéque agendum. Cognoscat de his Præfectus Metropoli ampliùs, & de comperris me moneat.] Verum idem Præfecto Ciuencei palinodiam imperauit, qua nouo decreto ediceret publicè, haudquàm se fictis regno noxiis, & exterminandis, legem dominatoris cœli comprehendere voluisse quæ annuntiabatur à Patribus. Accessere his literæ quas ad Fochienses Mandarinos à Prorege Nanchini, & Præfecto Alenius impetrauit, quibus peruagatura vrbes, & pagos Prouinciæ edicta constitêre; suspensa vbi sonuerant, eorum executione. Quanquam autem pro certò haberetur, nunquam nos eidem restituendos loco, & conditioni, qua deiecti eramus,

quòd

quòd Mandarini quatuor, summæ rerum Præfecti, & essent nobis perinfensi, & suam cernerent cum fama auctoritatem agi. Verum Deo confisus Alenius sensim adrepere; diuersorium capere tertio ab vrbe milliari, adiri à fidelibus frequenter, non sine pia lachrimarum gratulatione, occuparique illic duas hebdomadas instaurandis, quibus diu caruerant Sacramentis, nec propterea quicquam ab vrbanis motum, aut improbatum Mandarinis; quo silentio factus audentior, vrbem subit; Christianis dumtaxat se prodit, & paucis quibusdam amicis potentibus, duas iterum hebdomadas semper anceps, quid dies crastina pareret. Tantum interea ponderis apud nouum Proregem, & summos Magistratus intercessiones habuêre per Sambiasium exoratæ vt palam prodituro, nihil iam secus quàm vellet timeretur, cum ad eum visendi gratia ijdem etiam venissent Magistratus. Quare anno voluentis seculi 39. Iulij quarto & decimo, recepta, & recomposita æde sacra quam in Metropoli habebamus, publicè in ea diuinis perfunctus est, creditúsque exinde damnationis nota liber, quæ in eum, & legem quam docebat, intorta fuerat.

Successorem paulò post accepit in Sinarum inspectione & Iaponum, Octobris 15. Diaz cognomento senex ad discrimen Diaz Castroblanci; & mensis proximi, duodetricesimo viuere desiit. Octogenarium, & variis fessum incommodis, Macaensis Collegij professi septem regendo impatem censuerunt, apertísque, vt fieri debuit; Præpositi literis P. Antonium Rubinum in officio Inspectoris subrogatum illi inuenerunt. Qua ille vsus potestate Mechliniam, inde in Iaponiam profectus, vitam illic pro Christo sanctissime posuit inter acerbissimos cruciatus. Sed exauctorando Diaz emerito sene, & illis vltimi orientis regendis Prouinciis optimè defuncto ea contigere, quæ nec iure probentur, nec satis religiosè defendantur, fueruntque illi per mensem quo superstes vixit, patientiæ seges non vulgaris, adeò cum iis difficile est animo conuenire, à quibus iudicio diffides, & saluo vbique charitatis officio, suum iuri, & æquo tribuere. Diuersas quidem Patrum sententias Alexander Rhodius ex iis vnus, Romæ ad nonam congregationem generalem retulit, quæ decreto quadragesimo statuit, quid in similibus fieri oporteret, sed posteris, reque dudum peracta, nec valdè laudata. Gesta de hoc anno intra Sinas, baptizatos cessent quinquies mille quadringentos & octoginta; iustam plurium expectationem euertit Tartarus, maiori quam prius exercitu Pechinum, & Sciantunum Prouincias populatus, & Scientuni quidem Metropoli Zinanfu, aliisque vel vrbibus vel oppidis numero sexaginta captis, direptis, euersis, cum se reciperet infinitate illa prædæ grauis, implexus, & vinci facilis, ante ora Sinensis exercitus, placidè, transiit intactus Rege Ducum suorum ignauiam vehementer at frustra indignante, quam exilio in aliquos morte in alios vltus est, sed morte pecudum quales sua dignos inertia fecerat. Trimestre anni præteriti; tantumdem

126. Visitator PP. officio motus ob senect.

præsentis hæc arma tenuêre; vt primum licuit Pechino exire missiones suas repetit Longobardus in vili iumento, nempe armis impar deinceps ferendis septuaginta nouem, veteri ardore, se & illos quos adibat incendens miris modis, ex quingentis ferè hoc anno illic baptismo tin-
117. Conuerss. mirab. ctis diuinæ miracula gratiæ, pars potissima. Extitere; senes decrepitos post vitam idolis perpetuo ieiunio immolatam, meritorum obiecta quam sibi finxerant immensa imagine, in legem aliam renasci ante prope viuis excessuros quam possent aliquid promereri; Literatos, diuitus, Mandarinos, secundarias vxores ex quibus liberos tulerant, domum remittere quamuis suo cum grandi ad publicam opinionem dedecore, & breuiter alias mutationes fieri tàm miras, quàm difficultate insuperabili arduas; ad hæc primarias palatij feminas Christianas ad quadraginta perringere, iisque iam virtutum accessionibus Christi fidem ornare vt scribat P. Scial, cuius consilio in rebus animi regebantur, dignas fuisse historiæ laude; tàm esse propositi tenaces, vt non dubitarent apud dominas suas Reginas illud explicare; tametsi earum viuendi ratio, & sanctè agendi, cuiusmodi essent, non obscurè testificaretur. Nec dissimiliter Christianos Eunuchos numero, & religiosis profectibus augeti, hæc, inquam, fuere clementiæ diuinæ prodi-
118. Conuers. plurim. gia. Non sequar seorsum Prouincias, & loca, Patrum laboribus, & sudore irrigua. Breuiter dico Brancatium & Grauinam in vrbe. Sciamhai centum, & viginti quatuor supra mille baptismo expiasse; Fabrum & Todeschinum in Prouincia Scensiana, mille ducentos quadraginta; Sambiasium & Bullium; in Nanchinensi centum nonaginta. Alenium ægrius nunc ducentos in Fochiensi Prouincia, quàm olim, vt solebat nongentos, alios passim aliunde Manuelem Diaz iuniorem Nimpo; Cresciano Trigaultium, monterum Cechiano, Huquani ex pagis P. Goueam; Honani Figheredum, Sacerdotes denique septem & viginti suas Christo prædas, & venationes retulisse, dignas equidem memoratu omnes, nisi essent inter se similes. Verum enim vero P. Stephanus Faber communi non debet numero inuolui absque peculiari mentione exuberantis in eo Apostolici spiritus, cui Christianitas Scensiana, accessus pietatis eximios, Religio populos quibus creuit, complures acceptos retulit. Mandarinatu recens, ille Han Stephanus vir sanctus, & Præfecturâ vrbis Iamhiensis ornatus fuerat; is pro singulari erga Fabrum amore, quem consociabat vtriusque par ardor in procuratione salutis alienæ; illum inuitauit ad Iamhienses suos simulachrorum cultum dedocendos, & durandum secum, iis ad Christum trahendis gloriosum laborem, cui Fabrum norat mirificè habilem.
119. P. Steph. Fabri labor. virtutes mira. Pasca exacto Faber, comite Christiano quem ad se miserat Mandarinus iter aggreditur dierum quatuor, quod secunda die, interceptum repentè cateruis grassatorum, ferro, igni, seruiture cuncta vastantium, retexere noluit, sed amplificandæ religionis magna fiducia, iter quatridui per inuia rupium, & præcipitia ipso aspectu formidabilia,

vadáque

vadáque torrentium aquarum fallacia, in dies produxit duodecim, vita semper incertis pendente vestigiis & momentis, vt manus prædonum deuitaret. Semel fluento haustus dum abriperetur, sospite Angelo, in aduersa se ripa stupet attonitus nesciens cuius manu, emergere, intacto etiam ab aquis & sicco breuiario potuisset: noctem sub tugutiolo ducebant quem cadente sole texuerant; famem leuabant buccellato pane, aqua mollito, vel milio; terrebantur sæpè sparsis in via hominum ossibus, incerti an forent à feris laniati, an casu illic vel ferro necati. Ærumnosum prolixi huius itineris tormentum, pro dulci quiete, excepit labor erudderandæ statim incultæ religionis; auditores Fabro cogebat Mandarinus, parabátque ad eum libenter audiendum, quanquam autem maior concursus in dies fieret, & multi baptismo initiarentur, sed hi parciùs Mandarini, & Fabri desiderium explebant, qui vnam ex eo populo conflari optabant Christianitatem: cui ab vtroque dum sanctè locatur opera, Mandatinus vrbi præficitur eiusdem Prouinciæ, vocabulo Cincu. Illuc suo cum Fabro profectus, cum eodem mox cœpit Euangelij sementem facere, & quidem tàm denso qui eam exciperet, auditore, vt muros, & arbores ad percipienda commodiùs quæ dicebantur inscenderent, sprerísque viarum, & cœli molestiis, plures quotidie conuenirent. Quot vero tunc illic tùm aliis eius Prouinciæ vrbibus, & pagis prodigia edere Fabro cœlitus datum sit, cum vetet prolixitas annumerare lectori distinctius, pauca solum è multis indicabo. Depascebatur omnem regionem locustarum exercitus, & famem indigenis futuram minabatur, cum ad Fabrum accurrunt Christiani, quorum multos iam cœtus mensis vnius prædicatione instituerat, & expolierat studiis pietatis, precantur supplices, vt eorum agros ab ea peste redimeret; dolens calamitatem Faber, fideque illorum confisus, sequitur abeuntes, sacram imaginem in altari, medio in campo collocat, & piè de genibus cum omni populo Sanctorum decantat Litanias, inde vibrata ex ritu Ecclesiæ in colluuiem noxiam exsecratione, cum sacrum carmen absolueret, tollit se ingens è Christianorum satis nubes locustarum & partitis examinibus diuisa, ethnicorum agris incumbit famelica, iis infestior, qui durius animum in sua perfidia obstinarant; horum vnus Patrem exorcismos torquentem, falsè sibi visus deridere, auditis hunc ait, lingua dæmones vocantem, solis percepta dæmonibus, & ad impij leporem ridiculus, nictu glorianter adstantes aduertens, vidit statim cladem à Christianorum depulsam agris, in suas segetes migrare tàm certa omnium, & celeri strage, flens, & eiulans sacrilegium suum fareretur, sed sero ad excutiendam pœnam, sarcasmi sui condemnatione. Quod beneficium pulsorum ex agris insectorum, & exoratæ post sterilia serena pluuiæ toties à Fabro in pagos collatum, quot eum pagi pro calamitatis remedio adierunt. Horum certior factus Prorex, Mandatinum Stephanum rogauit, ad se quamprimum Fabrum vt mitteret, ad Metropolim suam

liberandam, clade vtraque miserabiliter pereuntem. Faber eò vt venit, videt agros, arbores, domorum tecta, grandioribus locustis infinitate innumerabili insideri; squalere cœlum pertinacissima siccitate; preces adhibet solitas, lues illa regionem purgat vniuersam Preces integras, & nocte insequenti continuatus ad lucem imber, sata copiosissimè infundit. Perculsi prodigiis Mandarini, ad vnum omnes suo singuli cultu adsunt adoraturi sacras imagines, & prosecuturi donis beneficentiæ diuinæ promptam mirabilémque largitatem, reiectis modestè Faber donis, hoc tantum ab iis petiit, cuius causa Deo pro vbertate segetum supplicasset, fuissetque ab eo benignè auditus, libertatem videlicet annunciandæ vbique & suscipiendæ Christi legis; cui quidem haud scio an maior vsquam honor habitus sit; nam cuncta in vrbe per compita, foris per vias ex truncis arborum, splenduêre vbique literaria monumenta quibus cœli Dominus, eiúsque lex sancta, & prodigiorum editorum celebrabatur admirabilitas, traducebantur superstitiones, & vota inania Bonziorum; elaboratis vtrumque ingenuorum præstantissimorum conatibus. Concionabatur sub dio Faber, quod multitudinem nullus sat caperet in vrbe locus, voce ac viribus defectum excipiebat Catechista, vbi paululùm respirasset, redibat in pulpitum, eo fructu dicendi, vt multi, etiam Literati abluerentur sacris vndis, & incredibili docentis voluptate, illorum quæ iam didicerant ex templo fierent aliis Magistri, & ardentissimi suasores. Fabricata est in vrbe sacra ædes, in qua vt semel constiterant ad imaginem redemptoris, auelli ab ea non poterant, narranda eius vita, cruciatibus, morte, & gloria, recitandísque orationibus, quæ memoriæ mandarant: hic verò Bonzij, Deorum suorum, suumque pariter dedecus non ferentes, Patrum doctrinam quos nunquam audierant, & sapientiam Euangelij putarunt, sectæ suæ magis fore consimilem, prouocarunt ad concertationem Fabrum qui prouocationem illam dudum caro emptam voluisset. Ac nisi summus concertandi labor in expugnanda verteretur nequissimorum hominum voluntate, prædam erat ex ea opulentissimam relaturus; facilè siquidem adigebantur, vt dicerent Deos suos fuisse homines, nec potuisse vel propriâ vel aliena potestate in Deos transformari, nec posse Deum præter vnum esse, omnium fontem, & finem vltimum; qui aliud docerent, pestilenti errore populos dementare; rebus creatis diuinos honores sacrilegio immani tribuere, seque ac discipulos pariter in æternum exitium trahere. Hæc dum vetat pudor concedere, negare ratio non sinit, supercilio posito elingues, comperendinantur in alium diem nunquam ipsis venturum; at si pessima natio, sceleratior euasit ex perspecta, quam ex ignorata veritate, inde Christi fides in adstantium animis magnificè triumphauit: memoratur alia quædam secta corporibus iuxta, & animis diram perniciem inuectura, fuisse Fabri concionibus suo ipso in ortu præfocata. Sed dum cursu maximè felici ministerium suum implet, & religionis.

gionis profectibus gestit Mandarinus, transfertur ab Rege ad vrbis arcisque Præfecturam Tartatis confinem, nobilissimæ quidem custodiæ sed suspectæ, atque sollicitæ. Quo in itinere negare se illi Faber non potuit Singanfum vsque, Prouinciæ illius Metropolim. Ordinata ergo re Neophytæ Christianitatis, designatis sacrarum ædium quas oportebat constitui locis idoneis, baptizatis qui dilati erant, ex quibus non pauci lustralis aquæ in sanandis morbis efficacitate Christo adhæserant, cum Mandarino in viam se dedit. Iter fuit dierum viginti, Mandarinum stipabant multis nauigiis, nautæ centum & quinquaginta, qui sub occasum solis quotidie legebant terram & cum indigenis qui fortè accurrissent Fabrum audiebant de salute animi dicentem. Ex nautis quidem longo illo tractu placidæ nauigationis ab eo institutis, cum essent omnes idolorum serui, alioqui non tantum Christo asserti sunt, sed pietatis eximiæ, & iuuandarum animarum æmulatores feruidi euaserant.

Spectat ad Cantonensem Sinarum Prouinciam Hainan insula, moribus ab ea, quam mari disiunctior, scire aueat lector quid illic Marchesius egerit, ad condendam nouam Christianitatem ante sexennium eò missus, quanquam & linguæ expers, & ætatis ad eam docilis. Quod tamen aliud non liceret fratris Dominici Mendez lingua tres annos vsus, Benedicto de Matos, quod cœperat maiori auctu prouehendum reliquit, qui deinde à quondam nauis Præfecto Sinensi, mari demersus est, annno 1651. nec enim fas fuerat Prouinciam integram illorum nudare præsidio, qui iuuare illam linguæ peritiæ poterant, vt satisfaceret insulæ ad eam Prouinciam spectanti. Visum tamen conducibilius, opem ei aliquam præstare quàm illam quanquam prorsus haud fuit exigua quam Marchesius, & Mendez præstitere, nam cœtus Christianorum fundarunt, diuersis in pagis quatuor Chiunceo, Tingo, Bancao, & Luno, præter familias aliquot hac illuc feminis loco sparsas, sacella statuerunt, & vbicumque degerent Christiani cruces; nec defuere illis argumenta tolerantiæ ab aduersantibus Mandarinis, & Bonziis. Reuocato Macaum Marchesio, successit de Matos, cui Palmerius Visitator Foceum, Fochiensis Prouinciæ, roganti, mutauit minus operosa insulæ Hainan statione. Chiunceum ingressus, in ædes concessit ex quibus negabant indigenæ exiturum vita incolumi, adeò illic spectorum horrore, strepitu, & feritate verberum dæmones sæuiebant, quæ illi terricula ethnicorum oportunum dedere campum deprædicandæ crucis quam ipsi formidarent ac fugerent dæmones; & vero ex iis duo famosi oraculis quæ in duobus edebant simulachris, abire se palam fassi sunt quod eos cœli Dominus fugaret, vnus fanum ethnicis confertum, ea graueolentia infecit, vt iis moti ad septuaginta baptismum flagitarent. Regionem exinde percurrere, visere, hortari, nouos veteribus addere Christianos, Brancai maximè cuius suo aduentu, magno gaudio affecit incolas, sed multo maiori abiens quod nullum in iis relinqueret

1304 Hainan insula fructuosè excol. & ob calumn. intermittitur.

linqueret

linqueret ethnicum, & residuum illud quod Fratri Mendezio Christiana tradenti pertinaciùs obstiterat cessisset denique, ac manus dedisset veritati. Progressus Lumum per deuia, & obrupta quibus occultabatur pagus Christianos inuenit vsque adeò diuinorum rudes, vt essent à primis Christi elementis iterum docendi; se tamen præbebant audiendo, discendo, concurrendo, diu noctuque assidui. Moniti verò ne se noctu saltem viarum præruptis, syluis, torrentibúsque committerent; & necessarias operas, interim omninò abiicerent, prudenti responso satisfacere indulgentiùs admonenti; cum paniculæ milij maturæ falcem, & manum vocant, se nec solem interdiu coquentem, nec vigilias nocturnas, secando sentire, quod victum is labor, anni totius suppeditet, quo nec metere licet, nec messes recondere; esse haud paulò alactiùs prospiciendum alendo animo; tu enim Pater aliò à nobis migraturus es propediem; nos nisi præuertimus necessariam menti annonam colligere, ieiuni cogemur ab diuinis medium exigere, & defectam viribus miserè trahere pietatem, templum ædificarunt tanto basilicæ magnificentiâ, & sumptu par, quanto ædificia omnia eius loci, longè illi imparia. Commissura ingens truncarum arborum tendebat parietes, quas omnis populus tàm religiosa & hilari pietate vicina è sylua, secuit & tulit, nemo vt esset, quin manum cædendo, portando humeros commodaret erecto templo, palearum imponitur. Ornatus interior simplicitas vacua, inauguratur sacrificio diuino, & centum ethnicorum solenni baptismate. Postremo discessurus singulorum visit tuguria, iisque dùm fausta precaretur vbique notauit assulam quatuor inscriptam vocibus Ieiunium, festum, dies Veneris, dies Sabbathi; quam tabulam indictis diebus, Christianæ doctrinæ scientior, palàm familiæ proponebat, ad refricandam cuique seruandi præcepti memoriam. Exibat annus tricesimus sextus, quo toto ad medium sequentis Hainenses iuuit, & trecentorum & triginta baptismo laborem clausit. Cum enim se Christianismi proderet dignitas, & prodigiorum assueta miraculis non modo plebeculam inopem, sed ex primariis etiam & Literatis sibi addiceret, tunc expergefieri Bonzij & rebus sub oculos positis, desertionem suorum templorum futuram metuere, famæ prospicere, quod eos præ cœteris stimulabat, alendi subsidio: terrere populum calumniari Patrem apud Mandarinos sollicitatæ insulæ contra Sinas, & affectati per speciem religionis, eius regni. Hoc se ab Diis, cauere admonitos, fore alioqui vt sero caueretur, pollere si quidem cantionibus magicis immensùm Patrem, militum figuras ex cartulis fingere, quæ ab eo difflatæ mox humo surgerent in totidem milites cataphractos, posseque istiusmodi copiis, vastam planitiem die vno implere. Hæc à Bonziis iactata, multo procliuiùs à populo credita, ventilata sunt Mandarinorum libellis supplicibus apud Præfectum metropolis, cui frustra fuit semel & iterum eos reiecisse, Patri vero de Matos amouere se ab eorum conspectu in pagos aliquos vbi liberum ei foret ministerio suo

ſuo fungi. At enim illum quocumque pergeret anteuertebat calumnia ſtolida, & nuſquam admiſſus Chiauceum retruditur, vbi ad eius præſentiam incrudeſcunt accuſationes; exilium ipſi a Præfecto bonis verbis indicitur; vt quid enim illic manere obſtinaret, vbi nec æquis ſuſtineretur auribus, ſed neque oculis; ſibi quidem non eſſe ſat integrum vitam illi ſecuram præſtare, ſed nec mortis illius edendam rationem in ſe ſuſcipere. Nautis igitur commendatum, menſe Iulio remiſit Macaum anno 1637. Loco eius ſubſtitit Manuel Catechiſta in ſubſidium illius Chriſtianitatis. Vir erat duorum & triginta annorum, & eiuſmodi virtutis, quæ iure poſſet in religioſo etiam perfecto ſuſpici, & infenſiſſimum faceret corpori ſuo hoſtem: annos ſeptem Focei in patria, Catechiſtam pro noſtris egerat, ſeque eam ob cauſam, & qui erat illius ambitus, vt admitteretur in Societatem, paternis abdicarat bonis, è peculiaria diſtribuerat in egenos. Dexteritatem eius, & ardorem in pelliciendis ad Deum ethnicis vel hoc ſolum demonſtrat, quod menſe quem vixit Patris diſceſſui ſuperſtes, ſeptuaginta ſeptem fonte ſacro luſtrauit. Vocatus tridui ſpatio ab vrbe, ad erudiendos de fide ethnicos, aperuit comiti ſe vitam cum reditu clauſurum. Redeunti occurrunt ex propoſito Bonzij (quorum propinquum viæ cœnobium) percontantur ex eo de cœli Domino, & quem cuperent amplecti, cultu eius audire; ſub noctem, reditum vrgenti, amicam vim adhibent vt ſibi aliquid ante diſceſſum ſumat, quòdque præter ſuum morem id eſſet, admodum inuitum cogunt eſculenti cui venænum miſcuerant, paucillum edere. Inceſſu incaluit prima venæni vis, & cum in vrbem perueniſſet, comiti denuo confirmauit, ſe quinto poſt die obiturum quod vti prædixerat Auguſti viceſimo euenit, cum vnas Foceum ad parentem; Macaum alteras ad P. de Matos dediſſet literas; iam de reditu Matos in inſulam, conuerſionibus infidelium ab eo factis, calamitoſa morte, & ſucceſſoribus in miniſterio non ſunt huius temporis argumenta. Reddo ſolum hic pauca quorum ſum debitor, ex rebus Sinenſibus vltimi huius bidui ſelecta. 131. Catechiſtæ mors & vita ſanct.

Lepidum eſt quod Fabro contigit pagos Scenſianæ Prouinciæ peragranti, occurrens anus procedentem ſiſtit, & Deo inquit ô Pater! viſum eſt, deſiderium conſolari, quo videndi tui maximo tenebar, impetrandique ex te pro magna gratia facultatem moriendi. Lucis huius & ſatur, & poſt tantum annorum feſſa ſum; ſuggeri mihi neſcio quid interiùs ſentio quod monet adeſſe profectionis tempus. Subridens Faber ex ea quæſiuit, cuius ætatis eſſet? illa, centum, ait, & quindecim annorum (quod non adeò mirum inter Sinas) par tamen tunc etiam leuibus ruris laboribus; facili præſagitione diuinans Faber quod futurum inſtabat, audit eam ibidem de peccatis ritè confitentem, & opportuna tunc animi comparatione ad mortem præmunit, illa ſuauiſſimè affecta poſt fauſtam eius adprecationem, caſulam repetit, & poſtridiè moritur, non alio quam ætatis decrepitæ inſanabili morbo. 132. Diuinæ præſeſt. ſing. exempla.

Mirabilior in alium æternæ ad vitam destinationis beneficentia; casu incidit in eum Faber, dùm Iamhienses percurrit pagos. Videt stomacho tenus demersum aquis, è ripa hominem; labenti ceruice, defectum, moribundum, sciscitatur comites, quid illi factum? quid illic ageret? ecquid iuuari posset? Respondent esse insignem reum, & multorum criminum iis aquis damnatum quoad infelicem animam longa morte in eo flumine mergeret; ossa illi priùs obtritis pedibus, & cruribus confracta; post semianimem in saxo & amni compositum, vt si quis misertus panis illi frusta proiecerit, vitam extrahat in malis, mòrte quauis peiorem; sin autem, fame, frigore, comminutorum dolore ossium absoluatur, & aquis sorbeatur. Ad hæc Faber in cœlum suspiciens & illam à Deo petens sibi donari animam, in aquas subire, de Deo, salute animi sempiterna, & Christi lege cum eo agere, quantum præsens poscebat necessitas, quibus felix infortunio suo reus, pleno fidei assensu conceptis, & acerba idololatriæ, ac scelerum in quibus annos traduxerat detestatione, fluminis eiusdem baptizatur aqua, statimque prope à Fabri discessu moritur: mira quoque sed modi alterius solutissimi iuuenis ad frugem reductio, offensioni erat eius vita & de se sermones etiam ethnicis præbebat. Hunc sodalis quidam ad sectam inuitat cuius erat alumnus, tribus illam tantum præceptis obstringi, quibus foret in hac vita sanctus, in altera beatus. Ain' tu inquit iuuenis, tribus tantum? at ego effrenis, & fera sum bestia, quam decem catenis ligari opus sit. Erat hic haud procul à metropoli natus Honanæ Prouinciæ, vbi Figheredus quam strenuæ tàm sterili operæ insudabat; casu illum iuuenis audiens, decem Dei præcepta exponentem, memoria repetit tria illa quæ amicus sodalis suaserat; & decem quibus sibi dixerat opus esse, quorum explanatione ita delectatus, & edomitus est, vt ex aquis vitalibus, in optimum renasceretur Christianum. Quod sequitur pueri dictum est quo tamen is amor non parum eminet, quem inter Christianos fraternum, & intimum Sinenses mirabantur, visebat amicam Cechianensis mulier, & quem cum illa repetit trimulum filium interrogauit blandiens, de nomine, Clemens nominor, inquit puer; ergo; infert mulier, Christianus? & sum ego pariter Christiana. Ergo subdit versus ad matrem filiolus; comiter illam & liberaliter habeamus, cognata si quidem nobis est, nósque Christiani, filij Dei omnes sumus. Quibus pueri verbis emollita mulier, & vitæ laxioris pudore salubriter icta, festinauit ad P. Ferreiram vt confessione sacra illam expiaret, & reuocaret in melius. Nolim hic egregium factum adolescentum duorum interire; alter mensium paucorum Neophytus, ieiunium maius suscepit obeundum, vna in die refectione corporis, vnóque orizæ alimento aqua macerato Sinis valde durum quibus mos est quater in die comedere, conspicatus illum Alenius vixque pristinum eius agnoscens colorem, & vultum; interrogauit, an & cuius modi seruaret ieiunium respondet adolescens se magnam quæ iam abierat

quadragenarij

quadragenarij partem Dei, gratia debellasse, modúmque ingenuè fassus est; monitus vt piscem, & olera orizæ adderet, quòd nec ætatem attigisset ieiunij obnoxiam legibus, nec illud Ecclesia, cibi tantum vnius arctasset singularitate, fleuit primùm, post ah! Pater, inquit Redemptor innocens dies quadraginta in deserto, nec orizæ admisit granum nec aquæ stillam; ego peccator, delitias scilicet, olus, & pisces edere sustinebo cùm possim esse oriza contentus? quod ea dolentis animi teneritate protulit, vt non suffecerit Alenio mutatione vlla suscepti ieiunij iuuenem contristare. Alter desperatis ad palmam aliquam studiorum ingenij viribus, Catechistam se Alenio dederat; recurrente vix inde sesquianno, eadem studendi prurigine, fisusque se laboris improbi assiduitate, superaturum tarditatem ingenij, rogauit Alenium, liceret sibi bona eius cum venia abire, & studia omissa repetere: assensit petenti Alenius hac lege, vt se prius ad aram Deiparæ sisteret, cui erat mirificé addictus, ab ea veniam posceret abeundi, vel quod præmitti decebat, consilium: & si ars dæmonis hæc esset auxilium ad eam profligandam; iuit, orauit flexis coram eius effigie genibus, fixísque in eam oculis institit; inde velut hausto interius responso in cubiculum reuersus, libros, scripta, & quicquid ad studia spectaret, saxo colligata in profluentem misit vnáque studendi cacohetes, quo retrahebatur à præstantissima diuinæ gloriæ procuratione. Accedat vltima dictis euentibus, histrionia vaferrimi Dæmonis qui se pagis Cianscij Prouinciæ Nanchinensis, pro bono genio insinuauit miris modis: erat ex iis vnus qui diuinationes veneficis dictant, & manu inuisibili penicillum ducente iis scribunt oracula; quandóque igitur, petente nemine ad viuum expressit antiquissimi cuiusdam Sinensium Regum effigiem, quam in ara locatam, ethnici iam decreuerant adorare, cum idem moto, manu latente, penicillo scripsit, meam hanc nolite adorare, sed Taciu, hoc est Domini magni effigiem, cuius vocabuli cum nullum ethnici haberent simulachrum, interpretatus est Christianus, iussum adorari Christianorum Deum, perlatámque illuc Saluatoris imaginem, stato cuiusque hebdomadæ die promiscuè ethnici cum Christianis adorabant, hinc Dæmon tàm cereos ad præbendam monitis suis fidem, confidentiùs inescare, scriptis eodem penicillo monitis frequentare hortari ad mane surgendum; recitandas preces; emendandos mores, quorum illis vitia obiectabat, sedulam denique animi sui curam, quam bono Angelo cordi esse ambigebat nemo, quem ad se diuinitus missum in sinu gaudebant, velut prærogatiuo dono cœteris negato fidelibus. Patefacta deinceps secura ad fraudes etiam crassissimas via, scripto mandat ad confessionem integram omnes se comparent, Philippum Apostolum (quo notabat die) cœlo adfuturum, excepturum peccata quæ illi secreto committerent, ille nec aspectabilis, nec audiendus absolueret. Quibus ad amussim tanquam amplissimo, & cœlesti perfunctis iubilæo, carnifex histrio, in subiecta ad excipiendum oraculum car-

133. Fraus dæm. contra confess.

ta, mouet magicum penicillum; confirmat præsentem Philppum adstitisse, audisse peccata, cumulatissime soluisse, excutiendam prorsus eorum memoriam, nedum sollicitudinem confessionis iterandæ, quòd tantò præstaret apud Philippum quam Patrem confessio, quantò cœlestia terrenis. Cuius oraculi gaudio, duplo quàm prius insani Neophyti, voces falsa lætitia ebrias in cœlum tollere; dæmon audaciùs in præscribendis monitis pergere, & probis, impia, & improba miscere. Redibat Sambiasius ab excursionibus consuetis, cum ad illum has strophas circumforanei Lemuris, & diabolicam fabulam ab ouo totam Christianus defert religione tactus, & confessionis illius tacitæ diffidentia anxius. Conuocatos Pater simplicitatis stolidæ, & stultæ obiurgare; docere quot se in fraudes, & crimina induissent, quis esset cui aures, & mentem dedissent; quàm sacrilega, & inanis confessio qua se putabant purè lotos; hortari proinde, illam apud se iterarent, non mente solum, sed verbis etiam & diserta culparum explicatione, quod vbi est ab iis præstitum fatuitatem suam magnopere verecundantibus, tunc demum persona deposita, furere in illos nequissimus spiritus diras Sambiasio precari, minati omnia, qui se Magistrum respuissent tyrannum habituros, sed in auras hos fumos Dei clementia discussit, nihilque eorum quæ tanto fragore tonabat perficere valuit.

134. Quanta ex Tunchino messis hoc triennio.

Quanto interea prouentu Tunchinensem agrum nostri coluerint dici breuiter posset, si de summa rei, momenta partium sat possent intelligi; hoc illi triennio quod mihi superest narrandum, ethnicorum millia triginta vnum octingentos, septuaginta quatuor, Ecclesiæ dederunt. Erant tamen annis prioribus operarij tantum septem, Patris Mauri defuncti vices obière Thomas Rodriguez, & Ludouicus Pignerus, illuc ineunte anno quadragesimo peruecti, solo nihilominus beato infusa cœlitus à Deo fœcunditas, operariis tàm paucis, nec statim initio ad eum laborem admodum instructis, messem protulit adeò copiosam. Præter numerum eorum qui Christi lauacro tincti sunt, vix aliud suggerit annus tricesimus octauus. Venit illuc Macao Inspector P. Ioan. Bapt. Bonellius, & officio defunctus, Augusti duodecimo ad Laios proficiscens, nondum Regnum ingressus quarto Nouemb. obiit, aquarum vt creditur potu mortifero, quas vnas suppeditat, interiecta Tunchino, & Laiis horrida solitudo, & itinere dierum octoginta quatuor æstuosissimo. Noum in Tunchino relatum cadauer, illic sepultum est. Prope item fuit vt iactura ingenti, P. Hieronymo Maiorica Tunchinum orbaretur: Rumum appulerat ad mercimonia, prædonum magis Sinensium quinquaginta, quàm mercatorum turba, illic ad negotia dum morantur, vident Christianos pridie cineralium in templum coire, ad ineundum sacris mysteriis ieiuniorum cursum; concurrunt & ipsi promiscuè, non quidem animo spectandi, sed irridendi peregrina. Iis vt exirent occurritur, reluctantibus adhibetur aliqua vis, inde ad clamores, & ad manus venitur. Accurrit Maiorica, suos auctoritate,

tate, Sinas precibus ſedaturus; quod dùm maximè conatur. Horum vnus prehenſum, malleo ferreo cædere, tundere, & ingeminare ad ictus ſingulos ſua lingua Deus Deus, in religionis, eiúſque ludibrium: quare hic, & religio, & ira, Chriſtianos, obnitente licet Maiorica, in defenſionem, & arma expedit; petulantes extrudunt; aliquos vulnerant; vnus nocte ſequenti ex vulneribus moritur. Sed die poſtero armati redeunt, templum deiectis foribus expilant, profanant ſacra, Sacerdotalibus induti mimum de Maiorica faciunt, eius cubiculum aliqui ſubeunt, interfecturi niſi abfuiſſet, diripiunt quicquid illic inuentum; templum denique quod erat tralatitium, magnam partem euertunt, graſſatíque demum in Chriſtianorum domos, cum præda naues ſuas petunt. Abſolutis Præfectus Chriſtianis, mortis ſententia damnauit Sinenſes, & præſidio militari exarmandos, vinciendos, & Regi ſiſtendos mandauit; quam ipſis vindictam hominum non fuit difficile per noctis tenebras velis & remis effugere; ſed aſſecuta eſt illos paulò poſt diuina. Eorum quidem naues erant, nauium onus ſanè diues, octo Batauorum, haud certè multo melioris ad fidem Catholicam frugis, quam ipſi ethnici; hos Sinæ largo ad ſoporem inebriatos potu, tanquam pecudes iugulant, & mari ſepeliunt, inde prædam inter ſe partiti, tribus nauibus ſericum imponunt, in Cambogia, Cocincina, & Fochienſi Prouincia diuendendum. Vbi ſuo quique condigno præmio ſunt affecti. Priores duo, rem, nauim, libertatem in ſeruos abacti amiſerunt; Fochienſes capti, torti, confeſſi Batauorum necem, & ſacrilegas in templum, & Maioricam iniurias luerunt. Maiorica verò duobus his vltimis quos percurro annis, vitam ſibi à Deo ſeruatam magnis exaggerauit meritis, & incremento illius Chriſtianitatis. Neophytos annus trigeſimus nonus ducentos triginta quatuor ſupra duodecies mille Chriſto dedit, ex iis Maiorica pro virili ſua, quadringentos ſeptuaginta duos ſibi ſupra bis mille vindicat, ſua ipſius manu baptiſmo luſtratos; anno inſequenti ex decem millibus quingentis ſeptuaginta Prouinciæ Tignoæ, ad eum totidem ſpectarunt; illic certè dierum ſpatio quindecim ethnicos luſtrauit tercentum quinquaginta. Incendebat omnia quocumque iret, ibat autem quocumque lucis aliquid affulgeret, conuertendi ethnicos, vel Neophytos iuuandi. Et fuit cum æſtiuos ardores, confeſſionibus audiendis in tugurio traduxit, vrentibus ſolibus peruio, vnde illum ſubinde ad anhelandam liberiorem auram prodire oportebat, tametſi calentibus radiis vaporatam. Erant hæc planorum infima ex quibus maturo exceſſu, præuertendæ erant eluuiones montium, vniuerſam planitiem merſuræ. Tunc verò Maiorica Septembri redeunte montium edita, & aditu aſpera obibat, quamuis & ipſa tùm aliàs periculis conſita, tùm recurſu tigrium metuenda, quas inundatio in ſua cubilia retrudebat, ſed hæc poſſint tolerabilia videri ad ærumnas quadrageſimi huius anni, quo non temerè affirmaſſes reuiuiſcere illum quotidie, quod quotidiana vitæ diſcrimina Deo ſeruáte exiret incolumis. Eæ tamen inter

hæc illi affluebāt animi voluptates, vt nullis molestiis corporis ab agendo, & laborando tardaretur. Quocumque iter destinasset, impatientes moræ pagi, ex longinquo illi occurrebant, tanta multitudine populi vt suspiciones veritus Præfectorum, sponderet se certo ad eos venturum, operirentur tacitè aduentum, nec se interea loco suo mouerent; ex propinquo nec via genuum tenus per lutum calcanda; nec si flumine ferretur, tempus prætervecturi nauigij incertum ab occursu illos prohibebat; ripas sursum deorsum obsidebant; conspecto illo exiliebant in amnem mento tenus, vel vt eum primi salutarent, vel ferrent ab eo diligentiæ præmium de illius manu, sacram imaginem, coronam Deiparæ, aut eiusmodi aliquid; contigit vt semel ad paruam insulam, seu fluuiatile virgetum applicaret vbi se notum putabat nemini, totumque mox locum cimbis coronari, quà baptismum, qua confessionis copiam efflagitantium. Mari quoque in loca transmisit, ab discessu Rhodij deserta, propeque oblita Christianæ institutionis; & auditus est à multitudine tàm densè in littore distenta, vt reducta tantisper in mare nauicula ad eos concionaretur. Consolari porrò afflictos Christianos, calamitates fortium audire, & cernere; lapsus erigere infirmorum, & semitutam fulcire, ac restituere pietatem, vbi pax aut induciæ sinerent, additamentum erat, & corollarium ponè continuum ad quotidianas ipsius occupationes; vbi verò Præfecti & populus arcebant illum affatu, & aditu, cauebat prudenter Neophytorum periculis, quæ sæpè grauissima è vexationibus publicis oriuntur, subductáque in vicinas latebras habitatione, inde illis opitulabatur. Præter Engheanam, & Tignoam, Prouinciæ quatuor Checio confines (quibus nomen dedere quatuor orbis plagæ) excolebantur ab duobus Patribus magno fructu, solaque illorum carebat laboribus Prouinciæ pars ad Cocincinam sita, quæ olim Magistris Rhodio, & Marchesio, deinde Pontesio, læta floruerat vbertate, nunc turbarum metu, & seditionum Baltazarem Caldeiram, eò missum, inde Catechistam eximium, accessu omni prorsus excluserat; & spes eluserat à Præfecto datas qui conuersus ad Christum Patrem poposcerat à quo plenius doceretur. Sex aliis Regni Prouinciis Christi nomen, magnis fundebatur profectibus non modo necessariæ obseruationis, sed accuratissimæ virtutis: multos Fœlix Morellius in australi, & occidentali Prouinciis eò prouexerat, vt spiritum sanctum sedere in eorum cordibus Magistrum crederet, docentéque illo, eum prehendisse apicem pietatis, ad quem magisterium humanum frustra per sese niteretur. Idem sub medium anni 1640. septuaginta obiuit pagos in Prouincia Engheana, pulchra omninò & lectu digna, gestorum, & perpessionum historia, nisi officeret præstantiæ rerum prolixitas. Lancai tantum meminero; pagus est capitum ferè quingentorum. Illic Christi natale celebratum est magno apparatu religiosissimæ pietatis, sed vicinis ex pagis ad celebritatem tria millia numero accessere. Itaque Patri cuidam illac iter agenti, occurrere passim familiæ integræ, conspicuis omnes

omnes è collo rosariis, victus commeatum humeris gestantes qui ad Christi natalem quatridui spatio, eóque impeditissimo conuenirent. Ædes sacræ tres ibi contiguæ solutis quæ illas diuidebant mobilibus parietibus in vnam collectæ, vbi omnes ritè de peccatis audiuit; quingentos sacro impertiit epulo; triplicem habuit post eius diei sacrificia tria concionem. Ex ea vero qua illos vt diximus, Patres imbuerant fraterna charitate, fas erat nemini dùm iter ageret meritorio vti hospitio, suspitionem alioqui facturo fidei vacillantis; fas quoque nemini, hospipitalitatis mercedem admittere, præter meritum charitatis, qui mos habebatur adeò inuiolabilis vt diligentiæ aliquid, Christianis fuerit præscribendum ad discernendos ethnicos qui Christianismi simulatione aucuparentur eorum hospitia; non debere tamen subtiliùs & sagaciùs explorari, quòd tàm ingenuæ benignitatis experientia persuaderet multis legem Christianam, quos nec rationes illi subigêre, nec miracula valuissent. Ea quam memini celebritatum frequentia, & lucris ethnicorum quibus Morellius suorum augebat numerum, frementes Bonzij sequaces suos defluere, Præfectum coueniunt, dolenter expostulant cantionibus magi peregrini, totum sensim seduci, dementari, & destrui Regnum, nec posse hanc ruinam, pulsis quibus eatenus steterat religionibus, & Diis declinari, si pergere in iis exturbandis sceleratus externus sineretur. Audiebantur à Præfecto patientissimè, multúque hilari excitabantur ad audendum; dixerant, Præfectus assumpta sua grauitate, laudat religiosam mentem, qua sibi constabat feruere illos ardentiùs quam quosuis magnorum virorum. Cœterùm nihil causæ fuisse quamobrem homines id ætatis, dignitatis, auctoritatis, & magisterij relictis cœnobiis in palatium venirent, & hac se molestia fatigarent, quando tamen id illis ita fieri placuisset, seipsum quoque cum nobili circum adstantium corona (hoc est litigantibus, & eius Prætorij ministris) iucundè recreatum iri, nouo aliquo virtutis illorum theatro iubet ergo illos trifariam, & erant triginta, diuidi primam decadem in chorum saltare; luctari alteram inter se, tertiam cantare. Fuítque iussis vellent nollent parendum absque mora cum præsto essent arundinei illi virgatores nequaquam officio in restitantes defuturi; solitíque à puero Bonzij, corpus tetrica collectum modestia circumferre, palæstram illam obiêre cum lato spectantium & longo risu, multata in hunc modum eorum perfidia, laudauit eos magnificè Præfectus, remisitque in sua cœnobia quiete reficiendos quam erant promeriti. Fecit autem hæc litis, Morellium inter & Bonzios diiudicatio, vt intabescentes Christianorum prosperis Bonzij, silerent tamen, & mouendis turbis abstinerent, apud alios vero probitatis & veritatis Christianæ constabiliretur & cresceret existimatio. Certè palam vbique fatebātur liquere sibi miraculis, quorum fuerant ipsi testes, & rationibus quibus obstare non poterant, aliam non esse ad salutem viam præter Christi legem, se tamen ab ea deterreri, quod baptismo sacratis, pondus virtutis incum-

bere

bere cernerent, cui se ferendo sentirent impares, & qui ab ea in pristina vitia vel eiuratos errores deficerent, terribilibus exemplis id luere. Pagis nihilominus quibusdam tentata est grauiter generositas Christiana, Chegæ bonorum spoliatione, ruina domorum, probroso iugi supplicio nudis ad vrentes solis radios capitibus, populo insultante, obtendat vobis vmbellam nubeculæ vester Deus, si cœli est Dominus. Quibus hilares Christiani, remissionem coquentium radiorum, & perpessionum breuium æternum & beatum finem aiebant se lætis oculis in cœlo spectare; Chemuam maluit totus Christianorum cœtus deserere, vita dumtaxat salua, & suspensis de collo filiolis, quàm vnius è Reginis statuam venerari quæ ædificato sibi templo illic volebat adorari. Alibi Paulam fortem heroinam, adstrictis in digitos suspensam fidiculis, inter plebis insanæ ludibria, & cruciatus manuum tamdiu tenuere, dùm de reuellenda ex eius animo Christi fide vndique desperassent. Virgines à procis potentibus in secundarias vxores inuitatæ, stricto gladio maluerunt, quam nefariis nuptiis ceruices subdere; nihilque in illa Christianitate mirabililius stupebant ethnici, prærogatiuo castimoniæ splendore, quo adolescentes ætate, ac viribus feruidi, etiam humana ignorabant quæ solent inuitis interdum contingere. Virginitatis votum quod paucis & diu probatis dabatur edere, complures flagitabant. Viduæ tametsi iuuenes, auersabantur secundas nuptias, nisi adigerentur ad eas necessitate insuperabili, dolebant aliæ Christi fidem sibi serius illuxisse quàm ipsæ nuberent, alioqui se iunioribus virginitatis gemmam haudquaquam inuisuras. Religione demum tanta custodiebatur gemmæ huius nitor, vt viri feminis emptorum pretia nisi timidè in manus non traderent, rati secluso quoque manuum contactu, approximationem illam, Christianum haud satis decere. Atque hic mihi Tunchinensium rerum finis; in quibus operarios omitto septem, præcedentium laboribus, & pretiosis ærumnis successuros, octauus hoc anno moriens Iosephus Maurus Dulcisaqua Genuensis, quas sui fecerat præclaras expectationes Tunchinensi Ecclesiæ abstulit; cui Christianismum plus mille seu pagis siue oppidum consitum & suis coalitum, & cohærentem radicibus gratulor; vbi præter dæmonum cultum, & quam secum is infert colluuionem omnium scelerum ante annos tredecim nihil erat, de Deo, salute, & anima nihil. Gratulor trecentas quadraginta ædes Deo sacras, eiúsque cultui, & fidelium vsui constructas, gratulor denique Christianorum millia nonaginta tria, qui postremis ab hinc viginti annis, nostrorum industria laboribus & patientia ad trecenta quinquaginta millia pertigere.

134. Castit. pretium apud ethn.

135. Fames pestis, prædones, Sinas populantur conuersiones locupletant.

Hoc eodem Sinas anno 1640. non vastauit clades quæ illos terruerat. Foehiensis Prouinciæ Dux quidam bello clarus & fortis, profligatum ex parte in fines suos Tartarum retrusit, verum bello quouis immanior, & lamentabilior strages triplex à fame, peste, & prædonibus imperium prostrauit. Depopulata est aquilonares eius Prouincias fames, nullis

nullis vnquam seculis audita vel lecta, non parcebant infantibus matres, Furtadus, Prouincialis vices illic agens cùm Pechino rediit, vidit quotidie viginti hominum aut viginti quinque cadauera, per vias publicas à famelicis laniari, & crudis carnibus vorari. Nec famis rabies exhalandi spiritus moras miseris indulgebat; moribundis, & abiectis insiciebantur minus, & cultri adhuc spirantibus. Etiam Pechini, vbi publicè in macello humanis carnibus pretium ponebatur, quem horror huius cibi, morte grauiùs ab eo auertebat, ferro, veneno, aut laqueo, absoluebat sese; tamen Pestis excepit eiusmodi vt vrbis vnius porta vna, (est autem Regnum, si vsquam aliud orbe toto, ciuitatibus confertum) efferrentur bimestri spatio septemdecim cadauerum mill a suis conditoriis decenter composita; cœterorum verò quibus arcæ deerant sepulchrales multitudo innumerabilis, confusis partim funeribus in fossas proiecti plebeiis communes, aut fluminum a ueis conditi. Tertia Sinis calamitas ab exercitibus prædonum illata est, nec enim iam manipulatim, per phalanges vexabant imperium, sed iustos ductabant exercitus suis distinctos Imperatoribus & signis, præ quibus mite videri poterat quicquid incendiornm cædium, Tartarorum edebat crudelitas Suorum attamen suspectæ fidei, eorum expugnationem prudenter committere nequaquam Rex poterat, quòd in hostis conspectu, cùm explicari cœpissent in ordines, occisis repentè ducibus in latronum copias transirent, & nouum latronum conflarent exercitum. Hoc rerum statu tàm lachrimabili & in ruinam prono fuit nihilominus Deo singulariter fauente, propagatio fidei, si vnquam, felix; Societatis nostræ gratia apud Regem mira; Regis in Deum veneratio nunquam maior. Septingentos imprimis Sambiasius Nanchini, Hoaingani, & Cianscij vrbibus baptismo lustrauit; Stephanus Faber; & Ignatius de Costa quingentos supra mille in Prouincia Scensiana; variis excursionibus Braneatius, & Granina mille ducentos quadraginta quatuor; Nimpi Monterus quingentos sexaginta. De cœtu illo admodum numeroso quem in Prouincia Honana, Figheredus Christo collegerat, vix ei decem calamitas publica reliquit superstites, ipse fame tantumnon periit. Fortunauit Deus Buglij sementem nouam in Prouincia Suciuensi; Longobardi non item in Sciantunensi quod impenetrabiles in eam aditus latrocinia fecissent, ex quo præterea euenit, vt missionum omnium iniri non potuerit prouentus certior, quibus nostri operam dederunt. Patrum deinde gratia apud Regem; existimatio Christianorum rerum, & veneratio eiusmodi fuit, vt toto imperio prædicaretur verè Christianus, etsi nondum apertè id profiteretur. Ortum habuit ea res ex fortuito aspectu pithaulici organi quod eius auo Vanlieo dederat Riccius ante annos vndequadraginta; cepit Regem cupido eius audiendi, & intelligendi adpictam illi Epigraphem *cantate Domino canticum nouum.* Deferri mandat ad Patrem Scial, qui organi fides ad concentum suum reduceret, & inscriptum, ei elogium Sinensi-

155. Regis erga PP. & legem Christ. affectus.

lingua interpretaretur, occasione tàm procliui, censuêre Furtadus, Longobardus, & Scial, qui simul aderant, insinuandum Regi aliquid amplius de Deo, eiúsque lege sanctissima, verum id modo tam habili, vt vltro pelliceretur ad legendum, quod aliter ne aspectu quidem esset dignaturus. Inter dona quæ Bauariæ Dux in Sinas miserat, quibus Regem, eiúsque Ministros conciliarent nostri, rebus Christianis; liber erat ex membranis Concinnus quadraginta quinque, referentibus Christi vitam, opus doctæ manus adeò absolûtum, vt ex clero Vlyssiponensi vir picturæ amans, mille aureos pro eo obtulerit, præter libri ornatum Rege dignum, interiectæ picturis paginæ illas explicabant aureo charactere, quam P. Scial explicationem, aureis pariter literis Sinensi sermone margini adscripsit. Visum Patribus huic libro tabellam addere extantibus è miniata cera figuris repræsentantem adoratores Magos ante Christi præsepè. Quod Regis personæ peculiariter congruens, aptúmque mysterium, paulò fusiùs explanauit Scial, quam foret necesse ad nudam eius intelligentiam, & Septembris octauo, hæc omnia ad eum misit, cum libello (qui Regi oblata munera semper comitatur) meditatò diù, sapienterque concepto. Audierat Rex de donis & ad ea spectanda tres vxores Reginas inuitarat. Et ecce priusquam quicquam attingeret, manus lauit; euoluto dein quibus tegebantur attalico, & aperto libro, ad excellentiam pictarum imaginum hæsit stupefactus; tabellæ potissimum adoratorum Regum, non sine aliquo boni sensu, & veri lumine; nam versus ad Reginas & monstrans digito Saluatorem; videtis, ait, hunc infantem? proh! quanto est Feo vestro maior? (erat hoc regni primarium, & Princeps idolum) hic vero, vnum ex magis indicans, quanto inquit sanctior illo Rege? quem ex antiquissimis Sinarum Regibus nominabat sanctimoniæ gloria celebratissimum. Post in pallius aliquos recedens tùm is, tùm suo cum honorario gynecæo Reginæ tres, reuerenter adorauere Saluatorem; Regressum ad imagines otiosiùs spectandas, interpellauit ex Reginis vna, earum aliquam sibi daret quam veneraretur, & repulsam tulit, sed eius vice, Deiparæ tabulam accepit, Regi quondam Vallieo à Riccio datam. Petiisse vero non alia mente quam religiosa imaginem, ostendit quod honorarias duodecim puellas suis in palatium ad lectas, cum Christianismi accusarentur apud eam benignè increpauit, quòd se timidiùs id celare tentassent. Securæ de cœtero sui essent, ac per se pergerent esse Christianæ, vitámque ducerent Christianismo minimè decolorem. Postquam autem Rex pia voluptate sacrarum imaginum expleuit oculos, reponi eas in aula imperauit, quod magnarum virtutum cognominabatur palatium, vbi die sequenti cum Reginis pridianas proclinationum, humo tenus, adorationes repetiit, & nolens easdem icones à familiari abesse cubiculo in quo pretiosarum rerum peregrinitate infinita consueuêrat laxare curas, in illud tranferri eas iussit, vbi eas visebat crebriùs, & venerabatur, legebátque sacrum

Euangelij

Euangelij textum Sinensi sermone, & Magorum Regum adiunctam tabulæ explicationem, quæ breui summa Christianam doctrinam ita colligebat, vt prouocaret magis ad vlterius quærendum, quàm vt expolitis satiaret. Hinc ille legem Tienciu, hoc est Christianam, videri sibi veram, sed eam tàm breui compendio non satis capere. Quare P. Scial festinauit in Catechismum illam distendere quem Regi offerret ante hunc annum desinétem: tàm secundos rei Christianæ fauonios dùm tentat auertere Literatus quidā Fochiensis & vlcisci quo se læsum putabat ab religiosis quos in Philippinas vnde aduenerant, repulsos narrauimus; libellum Regi dedit accusationes intorquens duodecim atroces aduersus legem Christianam; & Alenium, eius in illa Prouincia satorem: libellum Regi legebat Eunnchus, qui suopte vel malo genio, vel alterius instinctus ad vocem legis Christianæ, supercilium contraxit, & horrorem assimulans quendam; proh! quam scelerata inquit, ista lex, nec vltra effatus, Regis aspectu sic sideratus est, vt fuerit ab eius oculis in perpetuum amouendus. Rescripti vero diserta fuit senten ia, quot accusationes tot obsurda libello contineri: Mandarinum ex aula excepit durior, & probrosior pœna, ausum enim satyricum aliquid & mordax Regi porrigere in Religionem Christianam, & Patrem Scial, tribus verbis rescripto confixit quæ vitam illi præ mœrore, factura erant minimè vitalem, nec iis contentus raptari mandauit in carcere, vt indicia tormentis purgaret quibus fraudum, & latrocinij violenter premebatur. Hanc Regis in Patres beneuolentiam, propensionis & reuerentiæ in Christum grandi suo bono sensere Prouinciæ vbicumque essent Christiani. Vidit vrbs Regina Pechinum, quod nunquam viderat sex tribunalium præsides qui totam sustinent imperij molem, tota pompæ solennis maiestate ad templum nostrum procedere, & Redemptoris effigiem quater humi prostratos adorare; videre vrbes primariæ multis locis, idem Mandarinos, & Proreges præstare.

Colaum habuit Cechianensis Prouincia virum magnum, & Religioni proferendæ cui adlaborabat illic P. Viua tàm potentem, & solertem patronum, vt Dierum aliquot spatio, supra centum, tres & quinquaginta baptismo initiarentur. Literati ferè, & viginti ex ipsis iam gradum adepti; eminebat in iis Mandarinus, scribendi, & agendi fama in paucis clarus, & venerabilis, sibi tamen adeò humilis, & ardens studio animarum, vt se Viuæ in Catechistam daret, magnóque id sibi honori duceret. Fochiensis dumtaxat Prouincia conficiebat Alenium reparandis quæ infeliciter luxarant quos illuc aduectos scripsimus ex Formosa. Centum viginti tres, ægrè lucratus est, cum antea facilè ad nongentos lustrandi pertingerent. Sed illum grauius tenebat anxium futuri metus, ne nouam iidem ex Formosa, impetúque eodem molirentur expeditionem, & quod erat superstes de illa Christianitate funditus perderent. Quem eius timorem non parum leuauit Frater Franciscus de Ascalona qui Foceum appulsus ex tractu Foganensi, & tecto

paupere ab Alenio exceptus, expertum se ingenuè fassus est inanem ab iis operam in Sinarum cultura locari, qui non essent, & linguam illorum, & characteres benè docti, victuique ac moribus assuefacti; se quidem Manilam, vnde conscenderat redire; dolere se, sibi & aliis post conscita nobis, & Christianitati illi damna, tandem nimis sero perspectum fieri, quàm esset diuersè ab eo quod longe dissiti censebant optimum, iuuandis Sinis insistendum; non esse impetu tentandos, & impressione vnius diei; dexteritate opus esse, & cunctatione, quodque diuturni est tùm vsus tùm temporis experientia hominum, & rerum quæ sunt eius imperij propriæ, quæ distinctè in hæc verba conclusit, si viam aliam Societatis Patres ab ea iniissent, quam constantissimè tot annos tenuerunt, hodie nec Patres, nec Christianos haberent Sinæ.

136. Mortes illustr. operariorum. Iam parta hoc anno, quem mihi historiæ vltimum præfixi, Ecclesiæ lucra, & Societati, sequitur iactura; sic mortem nomino trium planè insignium, & excellentium operariorum qui vastum illius Ecclesiæ campum suis sudoribus in omnem frugem eduxerunt. Cataneus annos sex, & quadraginta; quadraginta Mendesius, triginta quinque Vagnonius. Cataneum Hancei mors nobis eripuit Ianuarij vndetricesimo. S. ...anæ ortus ex nobilitate primaria, post annum ætatis vicesimum Societati nomen dedit, iámque inde totus ethnicorum salutem ardenter anhelans, literarum, & precum crebritate ab Generali Præposito expressit vt nauigaret in Indiam anno 1588. Goæ paulum moratus; stationes oræ Piscariæ à S. Xauerio institutas biennio rexit, vbi experimentum sui præbuit adeò luculentum & multiplex, exsorbenda potissimum difficultate linguarum quarumlibet, vt ad illam Sinarum grauissimam expeditionem mirè idoneum iudicarint omnes. Illuc igitur arte atque industria cum se penetrasset, anno 1594. durauit ibidem ad sexagesimum ex quo Societati se dederat, octogesimum ex quo natus erat: Huic præter illa quæ nihil attinet iam dicta repetere, prope omnis debetur felicitas continuati negotij, quod Riccius cœperat; illudque imprimis consilium Macai approbatum, eximendi se ac nostros à communione infami, & propudiosa Oscianorum Bonziorum, & Taosiorum, qua illos talaris, tonsura, rasus capitis vertex, & mentum imberbe, opinione omnium inuoluebat. Hinc omnes à nobis refugere, omnes incessere; nostri, ædium nostrarum, amicitiæ posset pudor, & odium, velut externorum, quos ab inuisis & hostibus non distinguunt, quoad cum nostris Cataneus induit Literatum & professionem nobilem Literati, quales planè, illorum etiam in scientiis clarebamus. Illius habitus honorifica grauitate in Sinas quodammodo tenati, forte tunc egimus in infinitum meliori, & in posterum magis tuta. Ipsique ex ethnicis amici, probè gnari hoc vnum a nobis satagi, vt pulsa Deorum adoratione, stabiliremus in Regno, Christi legem, aiebant hoc demum spectari à nobis potuisse ex quo induerimus

ramus Literatorum cultum. Inuentum præterea Sinenses accentus quibus vocum persæpè mutatur significatio, reuocandi ad notas musicas, fermè omnes Cataneo tribuunt; cuius labore industrio factum est, vt media ex parte contraheretur nostrorum labor, qui ex Europa in Sinas missi horum linguam incipiebant pronuntiare & discere. In quo suam quidem habuit Riccius primam laudem, sed quod ei deinceps annuatim accessit, Catanei fuit, qui vocabularij Sinensis quod collegerat characteres & voces acuit, aspirauítque apicibus, mutuantibus pronuntiandi modum, ex musicæ nostræ momentis, ac notis: in lucem Cataneus nihil misit, nisi de peccati dolore, seu contritione; postremis enim vitæ annis septem, iis cruciatibus membrorum, & debilitate laborauit vt applicare animum ad elucubrandum aliquid non liceret: duos vltimos annos diu noctúque sedit immobilis, mortíque identidem adeò vicinus vt ei Froes, condendo cadaueri arcam funebrem compararet, sed quæ sunt rerum humanarum vices, dum se paulum Cataneus, recipit, ea in arca Froes humatus est. Cataneus post longum, & placidum morbi diuturni martyrium, quo putasses hominem, in cruciabili corpore iam beatum, animam efflauit, & parentatum est illi magnificè simul, & lamentabiliter ab Hanceensibus, & Sciamhaiensibus Christianis.

Frater Pasqualius Mendez natione Sinensis Pechini obiit Augusti vigesimo sexto, natus annos sex, & quinquaginta; Macai (quæ fuit illius patria) in pietate ac literis à nostris educatus, cum iis in Sinas ingressus est, & probatione annorum decem, promeritus est iis addi socius annísque triginta quos exegit in Societate, consummatæ virtutis hominem, & laboris in Christi negotio fructuosissimi se semper exhibuit, Pechini maximè vbi semper cum Riccio hæsit. Paucos ampla illa Regni metropolis ab annis viginti Christo dedit, quos ille diuinis non erudisset, cumque nihil posset nisi de Deo loqui præter modum agendi mire gratum, & suauiter pium, tàm selectus, & elegans sermo, eius dicta ornabat, vt à cultissimis linguæ nobilioris æmulis, & grauioribus Mandarinis iucundissimè audiretur, & obseruaretur supra suum, & illius gradum. Excursionum messis, quas in triduum Patres, interdum longiùs extendebant, multùm quoque ad illum pertinet. In rebus Sinarum cognoscendis peculiari studio se exercuerat, scripsitque de iis complura, quæ magno vsui Patribus fuerunt. Defunctum extulit Christianitas illa intimè viuenti addicta, ornatu quam pio tàm splendido. In procedentium ordine, post arcam funebrem, machina sequebatur, omnino pulchra, & artis eximiæ, in qua excellũt Sinæ, eminebátque ex machina crux ingens elaboratissimi operis, quã adolescentuli duo in linea castula, perpetua odorum ventilatione vaporabant, vt videantur iusta funebria fratris Mendez triumphus Crucis fuisse per vrbem Regiam circumductus, in qua cum occurrerent in equis aut gestatoriis Mandarini, tantum abest vt suo transitu (quod

ſolent) ſupplicantium abrumperent agmen; ſubſiſtebant, inclinabántque cruci caput, & procliui laude defuncti memoriam recolebant. Præteruecta dehinc pompa, quid habent, inquiebant, noſtræ exequiæ, cum iſtarum excellentia, pietate, modeſtia, & religione comparandum? verum nullam æquè iacturam doluit Chriſtianitas Sinenſis, vt Alphonſi Vagnonij, quamuis ad annos iam prouecti quatuor, & ſeptuaginta, ex quibus duos ſupra quinquaginta Societati vixerat; excolendis Sinis triginta quinque. In lucem venit, æui præteriti anno ſexto & ſexageſimo; natus eſt Truffarelli, gentis Vagnoniæ beneficiario prædio, paulo plus leuca Taurinis diſſito, cuius nobilitas ſanguinis teſtes habet hiſtoricos, & quos cenſet eius familia, hieroſolymorum nouemdecim equites; præter clientelares ditiones, ab vſque imperio Federici Barbaroſſæ poſſeſſas. Annorum florem in Societate Deo immolauit, vbi magnas ſtatim ingenij mouit, & virtutis ſuæ expectationes. Venit aliquanto poſt Mediolanum Carolus Emanuel Sabaudiæ Dux, ad quem benignè Societatis Collegium inuiſentem Vagnonius, gratulatoriam habuit omnium nomine, tanta dignitate & gratia dicendi, & agendi, vt hinc ſapiens Princeps futuri præſagus expreſſam coloribus eius figuram popoſcerit. At is ſuos amores, & ambitus ſpreta Italia, & quibuſuis honorum illecebris, conuerſioni ethnicorum omnes addixerat, & commeatui ad hoc idoneo, hoc eſt parando ad ærumnas, pericula, mortéſque animo. Nec diu diſtulit Apoſtolici huius miniſterij prenſare, & conſequi vota; anno huius ſeculi tertio à Præpoſito Aquauiua cum multis aliis mittitur, quibus præfuit longa illa menſium quinque nauigatione. Sinas ingreſſus anno quinto, ea geſſit quæ ſcripſi; duos ſupra centum Chriſtianorum cœtus reliquit moriens, à ſe in totidem vrbibus & oppidis fundatos. Chiancei octies mille Chriſtianos, & ducentos ex iis, vel Magiſtratu vel gradu notabiles, cum ſuccedens ibidem Nicolao Trigaultio, nullos reperiſſet præter viginti quinque Neophytos. Eccleſias quas inchoauerat, credebat nemini, vnus ipſe per ſeſe, obire, inſpicere, conſolari reuiſere, quamuis ſubinde octiduo ſemotas nulla ſui, diſcriminum, montium habita ratione, ne hoc vltimo quidem anno, ætatis ſuæ ſeptuagenariæ quarto. Denique, Ricciumſi demas, nullum ſcio fuiſſe fidelibus iuxta & infidelibus Vagnonio cariorem, nullum apud eos, etiam Proreges, Regionum Præfectos, & proceres, maiorem nactos venerationem, & amorem, dempto vno de quo narrauimus tyranno Scin. Hæreo tamen rem vnam admirans, inter tot curas, itinera, occupationes, & difficultates Apoſtolici muneris qui potuerit tàm multa edere vt iis componendis, vitæ ſtudiis immerſæ, pingue ac ſolidum otium, videatur vix potuiſſe ſufficere. Corpus nempe diurnis, mentem nocturnis frangebat laboribus, vtrobique ſalutem animarum, & Chriſtianiſmi ſublimem ſpirans apud ſuperbos illos Literatos æſtimationem: ac fideles quidem eius librorum lectione, veluti præſentis erudiebantur;

editionem

editionem illorum ethnici literis, precibus, imo & pecuniis vrgabant, nec ferè supererat quocumque vulgaretur, cui de veritate legis Christianæ, & sanctitate quam ea profitetur subiret ambigere, vna eius in præsens omittendæ, vel differendæ ratio coniiciebatur in austeritatem præceptorum, sexti potissimum de honestate ac pudore. horum porrò librorum, quibus nunc etiam post mortem concionatur, & docet Vagnonius, hæc sunt argumenta, & nomina. Septem volumina de Sanctorum vita, quibus totidem illorum distinguit ordines, Apostolos, summos Pontifices, Martyres, Confessores, Anachoretas, virgines, viduas. Prolixioris Catechismi volumina duo, de Incarnatione, & Passione Redemptoris; vita & miraculis Deiparæ Virg. vnum de quatuor nouissimis; duo item de filiorume ducatione; de amore veræ virtutis vnum; de imitatione Sanctorum alterum; de consolationibus decem, ad mala decem seu miserias adhibendis; De principio, & fine mundi; De optima Regni gubernatione, quam accommodauit quinque officiorum generibus quæ discriminant Sinenses. Regis erga sibi subiectos, mariti erga vxorem, Patris in filios, amici in amicum, senum in iuuenes. Ad hæc similitudines quas vocat, hoc est lectissima sapientum dicta de virtute: moralis; œconomica; & ciuilis Doctrina: Philosophia naturalis de mixtis imperfectis; Sphæra; Miscellanea varij, & multiplicis argumenti, familiari dialogo digesta; verum enim vero sua ipsius vita, exemplorum, inquam, & virtutum illustri memoria nihil reliquit illustriùs. Heroïco scilicet erga Deum amore, quodque hinc sequitur amplificandæ illius gloriæ studio, nullis patente aut saturo ærumnosis licet & periculosis laboribus, ac ne vitæ quidem, cuius in Christi causa profundendæ desiderio semper arsit, annis præcipuè ab hinc quatuor, & viginti cum cæsus publicè iussu tyranni Scin deportatus est in ferrea cauea extra regnum; dies enim aiebat, tres tantum præterea, si ea arctatus cauea durassem, actum erat, & certo moriebar, ex quo illi ponendæ pro Christo animæ felici momento, tantùm dulcedinis hæserat, & deliciarum vt mortem illam fortunatissimam assiduè suspiraret. Iam eius charitas in Christianos, & ethnicos profusa, monumentis claret hospitalium domorum quas calamitosis aperuit. Illud virtutis ad putum excoctæ propriam habet admirationem quod ei dulciùs beneficentia saperet, quam impendebat hominibus à quibus fuerat in fama & vita læsus atrociùs: fuit tamen in omnes adeò liberalis, vt apud aliquos, etiam prodigus audiret; ipse hanc largitatem iure defendebat, vnum ex eo quod aliis præerat hoc sibi arrogans, vt demenso suo pauperes aleret. Quotidie igitur cùm accubuisset, tenue prandium partiebatur bifariam, & mediam partem erogari iubebat in mendicum qui foris primus accurreret. Accipiendis hilariter domi fidelibus quos confessionis, aut celebritatis occasio multos interdum, & victus egentes adduxisset, ne suo quidem commeatui parcebat annuo; nec parcè Deus hanc illi pensabat hospitalitatem.

Contigit

Contigit aliquando vt extrema pressus inopia Christianus ex eo subsidij, quantum posset largiri, peteret; sex illi, quos solos habebat minores argenteos dedit, & ecce aliquot post horis Mandarinus quidam decem aureos inopinatò misit. Et vice versa quocumque excurreret, erat autem ferè in cursu perpetuo, omnes ad se certatim trahebant tanquam patrem; omnes hospitem ambiebant; sed cum esset in omnes tàm benignus, fuit sibi & corpori adeo inimicus, vt ne illam quidem ei quietem indulgeret, quam Apostolicæ occupationis densa & dura necessitas exigebat; nec minus fumi, & honoris quàm sui fuit inimicus, nec verbis modo, sed abiectissimis etiam quibusque ministeriis ægrotorum quibus operam dabat, humilitatem Christianam suos Neophytos docuit. Nostris diu quidem sed multum inuitus præfuit, solitus lepidè profiteri, se libentiùs peditem pugnare quàm equitem; hoc est parere quàm regere. Mitto incredibilem, viri tanti, & intimam, erga virginem matrem reuerentiam & amorem, cui multa inter Sinas dicauit templa; multos verbis, & scriptis Clientes peperit, mitto erga diuinissimum Sacramentum, affectum eius incomparabilem ex quo sacrificanti vis ingens lachrimarum, & oris inflammari ardor; narrabántque vulgo Christiani sibi sæpius visum inter sacrificantis manus, elegantissima specie puppulum, quem certò putabant ab eo conspici, nec sibi, nisi in eius gratiam monstrari. Nunc restat beato illius obitu, & iustis funebribus claudamus, mortis causam dedisse creditur, multum insolens labor in ædificanda Pemiani æde sacra; illinc ergo Chianceum reuecto, ex ipso itinere morbus incruduit; non est facilè dictu, quanta precum, pœnarum, peregrinationum & votorum contentione certarint Neophyti, vt illum à Deo viuum impetrarent; ipse in vtrumque promptus, & alacer, ægrotatione bimestri, & molestissima suam Deo, & hominibus inuictam patientiam probauit. Crebris sensuum velut morituri defectionibus, crebra cum morte imminenti lucta fatigatus, succumbenti naturæ & ipse succubuit, vltimisque munitus Sacramentis, inter diuina colloquia, & Neophytorum lachrimas, in lectulo residens, fidelem animam domino reddidit. April. 9. anno 1640.

Dissipata Chiancei mortis eius fama, nemo fuit inter Magistratus etiam externos, quin ritu & habitu funebri veneraretur eius arcam sepulchralem; adfuit & sua cum omni aula Rex (eorum vnus quos esse in Sinis aliquos diximus) eundemque illi honorem exhibuit. Puceo itinere tridui Colaus Han ex propinquis suis duos misit, idem officium præstituros, & comitaturos demortui funus; nec eo contentus ab vno ex regni supremis Rectoribus honore, epitaphium adiecit in laudes Vagnonij magnificè, doctèque ab se compositum, quod ad sandapilam, vt mandarat est lectum, in frequentia Literatorum præstantium celeberrimæ illius ciuitatis, & ornatissimo inscriptum cubitorum duodecim Damasceno, ibidem affixum: geminum huic misit Literatorum sodalitas

dalitas Pucei erecta, & Mandarini etiam ethnici, qui magnis ingenij, & artis viribus deprædicabant Vagnonium eiusque meritis sua elogia decorabant. Quærebant fideles condendo cadaueri arcam suo dignam thesauro ex lignis consertam preciosissimis, & aureorum aliquot centena vltro in eam destinarant; pompam præterea funeris et descripserant maximè splendidam; vtrumque Michaël Trigaultius ad decimam redegit, prudenter arbitratus nostræ magis modestiæ decere consuli, quam illorum generosissimo in Patrem optimum amori. Pyram illi excelsam statuerunt multis illuminatam funalium gradibus; circum Christiani, Rosarium Virginis, precesque alias per octiduum decantarunt, intercepto sæpè singultibus, & lachrimis cantu; Die octauo post sacrum Defunctorum, agmen instruitur funeris deducendi, procedebant bis mille pulchro ordine Christiani, præibant ex iis quadringentas pilis laternas præferentes miro picturæ, ac fabricæ artificio variatas, cuiusmodi Sinæ ad læta & tristia festorum solent plurimùm adhibere. Interiectæ singulis acerræ sequebantur, & perpetua odorum incensio, stipesque pauperibus quadrigentis diuidendæ. Post hæc inter Christianos qui præcipuè eminebant, manu altera versabant precatorios globulos; altera gestabant coactam in cereos odorum fragrantiam, quam lentus ignis tota via spargebat. Deinceps vrbis Mandarini, ex propinquis Colai duo; Rex ille quem diximus, omnes albo funerario atrati. Denique P. Michaël Trigaultius, in Sacerdotali stola & supparo: nunquam tali exequiarum pompa, tanta pietate, amore, & reuerentia externo parentatum. Iam Petrus, & Vitalis fratres Vagnonio intimi campum iugerum quinque coëmerant in quo cadauer humaretur, extabátque in campi medio, arcu quadruplici subrectus fornix sub quo consuetis Ecclesiæ ritibus arca deposita; iterati sunt ciuiles ritus cum nouis lachrimis, lamentis, & dolore non consolabili; quem leniuit hoc ipso anno trium Patrum succidanea opera Francisci Ferrarij, Iosephi Almeidæ, & Gabrielis Magalianes; in consequentes dehinc annos P. Semedius in Europam missus anno 1635. socios quadraginta Sinarum nomine à Generali Præposito flagitabat quos secum in reditu duceret, incitaturos progressus nobiles clarissimæ illius expeditionis. Ego meum laborem ad metam, Deo laus quam mihi posueram perduxi, operosum profectò, & prolixum ob scripturas & tabulas absque numero legendas, ex quibus illum & duci, & constare, & stabiliri oportuit; non leui tamen huius meæ operæ pretio, si quod initio professus sum quærere, cum Societatis historiam inchoatem, fuero consecutus, publico nimirum rationes probaro, nauatæ à nobis in Dei gloriam, animarum salutem & Ecclesiæ obsequium operæ, quæ tria non possunt ab instituti nostri fine, & officio disiungi. Hac vero in parte historiæ trium partium æquaui rationes, dum labores narraui Sinis, Cocincinæ, Tunchino à nobis impensos, & eorum fructus minimè pœnitendos. Illic non multis ab hinc annis Christi crux terræ palmum quo

defigeretur non habebat, opitulante Ignatij filiis potentissima Dei manu, adoratores sui censet innumerabiles, de vltimis verò viginti annis, qui narrationis huius postremas quas scribo lineas sequuntur, scribit Brancatius anno 1661. ad Societatis Præpositum Gosuuinum in statione nostra Sciamhaiensi, quæ nec magna, nec ampli agri est ciuitas, annum elabi nullum quo duobus, tribúsve millibus ethnicorum non augeatur Ecclesia; & [quos, inquit, procuro Neophytos, quadraginta quinque millia excedunt, eos in sodalitates distribui centum & viginti sub tutela Deiparæ Virginis, præter alias quinquaginta, titulo Christi patientis, & sodalitia Catechistarum, & puerorum, &c.]

137. Societatis in conuers. Sin. diuersam esse oportuit ab vsu communi rationem.

Iam nostra in his agendi ratio digna est etiam in quam lector animum aduertat; vtque de Sinis tantum loquar, memoria repetat, cuiusmodi Sinas inuenerit Riccius, cum pedem in eos intulit; suspicionibus, legibus, Lusitanorum vicinia, supplitiis, opinione sui, & cæterorum omnium contemptu externis inimicissimos, infensissimos & iniquissimos; nunc verò iidem cuiusmodi sint attendat? qua nostros fama, existimatione, honoribus, amore, beneficentia prosequantur, accersant, suis sapientibus præferant, ipsimet Regi faciant gratiosos; librisque illorum doceri, excoli, replerique Imperium gestiant, Bonziis errorum antea buccinatoribus, nunc mutis & nihili habitis. Lustret animo Ecclesias Christianorum ingenti numero, in Prouinciis vndecim fundatas; inductum in Regiam Christi nomen, & sacra; sacrificium diuinum, & quæuis alia festorum solennia templis apertis solita peragi; adoratam à primis Regni capitibus effigiem Christi Redemptoris, & in Christianorum exequiis, triumphantem per medias Metropoles Christi crucem, nam de gestis annorum viginti post Societatis sæcularem illustrioribus sileo; Sinas modo secum inter se conferat, quos Riccius reperit, cum iis quos Vagnonius reliquit; opinor non poterit nisi diuino miraculo tribuere, extrema tantis inter se disiuncta spatiis connecti potuisse, iisque interiectas difficultatum moles superari. Laudem denique illorum qui eas eluctati sunt tanta perseuerantia, si quantùm suspicor, in eo multi ponent, quod in studio animarum, tolerantia laboris, & perpessionum mirabiles fuerint; mihi quæso ab iis seorsim sentire liceat. Et pluris quiddam aliud facere, quod si defuisset, nec ardor salutis alienæ, nec labores ærumnis consiti, quicquam egissent non dico perpetuum, sed ne diu quidem perstiturum, patientiæ nimirum generositatem, continuandis longo tractu annorum ingratis, & obscuris laboribus, & velut paranda in opus grande materia hoc est concilianda sibi pedetentim Mandarinorum qui possunt omnia æstimatione, beneuolentia, & fauore, id autem nihil aliud fuit quàm altè cæca latentem mergere fundamenta, tollendæ fabricæ opportuna; in facultate demum qualicumque ædificij humo proferendi, inserendisque in illud ethnicis, intendi alterum oculum præsenti operæ, futuro periculo alterum semper

oportuit,

oportuit, ne ruina pro fabrica ſtrueretur. Odit Sina tumultus, & exclamationes turbulentas præproperæ, parumque conſultæ pietatis quæ ſemel tantum, vno loco iactatæ, poterant die vno multorum annorum pretioſos labores non ſolum perdere, verum nos quoque irreuocabili exilio æternùm damnare. Cautum id ergo à Patribus Societatis Ieſu admodum prouidè, in Sinenſi Regno Christi legibus ſubiugando, vt diſſimulando quod præcipuè ſpectabant, & agebant, ſubiugatum ſe prius ſentiret, & gauderet, quàm captatum, aut ſollicitatum. Auctore ſapientiſſimi huius conſilij, & auſpice Riccio, quem vel ob vnum hoc Sinenſes Hiſtoriæ, ſuum iure Apoſtolum in perpetuum agnoſcent.

FACVLTAS R.P. PROVINCIALIS.

PAVLVS SVFFREN Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunensi, iuxta Facultates eidem Societati à Christianissimis Regibus HENRICO III. 10. Martij 1583. HENRICO IV. 20. Nouembris 1608. LVDOVICO XIII. 14. Februarij 1611. & LVDOVICO XIV. 23. Decembris 1650. Permittit ADAMO DEMEN Bibliopolæ Lugdunensi, typis mandare ac diuendere Librum, cui titulus est: *Asiaticæ Historiæ Societatis IESV Pars 3. Libris quatuor comprehensa*, &c. Ex Italico R. P. DANIELIS BARTOLI eiusdem Societatis Romæ edito: Latinè reddita à R. P. LVDOVICO IANINO ex eâdem Societate, in decem annos proximos. Datum Camberij die 1. Augusti 1669.

PAVLVS SVFFREN.

INDEX.

INDEX
RERVM MEMORABILIVM,

Quæ in hoc Volumine continentur.

Colloquium

Dæmonum

Feliciani

Pileus

